ROMÁNIAI MAGYAR IRODALMI LEXIKON

3

Kh-M

ROMÁNIAI MAGYAR IRODALMI LEXIKON
III
Kh-M

ROMÁNIAI MAGYAR IRODALMI LEXIKON

SZÉPIRODALOM, KÖZÍRÁS, TUDOMÁNYOS IRODALOM, MŰVELŐDÉS

III
Kh–M

KRITERION KÖNYVKIADÓ

BUKAREST 1994

ISBN 973 26 0369 0

FŐSZERKESZTŐ

Dávid Gyula

FŐMUNKATÁRS

Balogh Edgár

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Benkő Samu, Gábor Dénes,
Kacsó Sándor, Kántor Lajos,
Köllő Károly, Láng Gusztáv,
Sőni Pál, Szabó Attila,
Tóth Sándor, Venczel József

SZAKSZERKESZTŐK

Benkő András (zenetörténet), Csákány Béla (jog, közgazdaság), Cseke Péter (mezőgazdaság), Csetri Elek (történelem), Faragó József (folklór), Fejér Miklós (tankönyvirodalom), Fodor Katalin (lélektan), Gaal György (egyház, iskola), Cs. Gyímesi Éva (szépirodalom), Jenei Dezső (műszak), Kántor Lajos (irodalomtörténet), Kiss András (levéltár), Koch Ferenc (fizika), Köllő Károly (könyvtár), Kötő József (színház), László Ferenc (zeneművészet), Maurer Gyula (matematika), Máthé Enikő (kémia), Mózes Huba (irodalomtörténet, sajtó), Murádin Jenő (művészettörténet), Murádin László (nyelvészet), Péter Mihály (orvostudomány), Rácz Gábor (gyógyszerészet), Tövissi József (honismeret), Szabó Attila (természettudomány), Tóth Sándor (filozófia), Váczy Leona (bibliográfia).

HELYI SZERKESZTŐK

Antal Imre (Hargita), Berde Zoltán (Kovászna), Bura László (Szatmár), Dánielisz Endre (Nagyszalonta), Klacsmányi Sándor (Máramaros), Lőrinczi László (Bukarest), Marosi Ildikó (Maros), H. Molnár Éva (Székelyudvarhely), Papp Béla (Szilágy), Szabó Sámuel (Brassó), Szekernyés János (Temes), Tuzson Erzsébet (Bihar), Ujj János (Arad), Vita Zsigmond (Nagyenyed).

MUNKATÁRSAK

Adamovits Sándor, Bakk Miklós, Balázs Sándor, Balogh Ferenc, Beke György, Csiszér Alajos, Dáné Tibor, E. Szabó Ilona, Farkas Ágnes, Fényi István, Gabányi János, Gábor Csilla, Garda Dezső, Gellért Géza, Imreh Ernő, Katona Szabó István, Kelemen Hunor, Király István, Kovács András, Kovács Ferenc, Kovács Nemere, Kozma Dezső, Krizsó Kálmán, Kulcsár Sándor, László János, Marosi Barna, Marosi Péter, Mazalik Alfréd, Mikó Imre, Mózer István, Mózes Magda, Orbán János, Páll Árpád, Péter H. Mária, Péter Zoltán, Simon István, Sőni Pál, Spielmann József, Szabó M. Attila, Vajda Lajos, Veress Dániel, Zágoni Jenő, Zsók Béla.

ELŐSZÓ

Demokratikus változásokra nyíló történelmi szakaszban készült el és jelenik meg a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon immár III. kötete. Az előzőt csak nyolcéves fiókban hevertetés után adhatta ki a Kriterion mint a diktatúra alatt megjelenésében akadályozott, „tiltott könyvet szabadon". Most alig három év telt el, és máris itt az új kötet, igazolván azt a szellemi folytonosságot, amely oly sokáig csak lappangva és a nyilvánosságtól elzárva lehetett jelen.

Az új kötet kézirata, immár cenzúraellenőrzés nélkül, a kiadói szerkesztés után egyenesen a nyomdába került. És tartalmilag is gazdagabban, hiszen nem 1989-cel zárul, mint ahogyan azt eredetileg terveztük, hanem 1992. december 31-évl. Szerepelnek tehát benne mindazok a személyek, intézmények, lapok és események (természetesen a két határbetű felölelte területen belül), amelyekkel az 1989. december végi romániai fordulat óta gazdagodott szellemi életünk.

A cenzúraellenőrzés megszűnése azonban nem csupán egy illetéktelen külső beavatkozás eltűntét jelentette e vállalkozás számára. Hanem jelentette azt is, hogy a szerkesztők és munkatársak most már a romániai magyar írásbeliség teljes színskálájára figyelhettek, ideológiai és politikai jellegű tiltások nélkül. Meghatározó tényező volt a mostani lexikoni munka számára az is, hogy a romániai magyar irodalom (és általában az írásbeliség) értékrendjében, értékminőségében és kritériumrendszerében megkezdődött változások szakaszába is beléptünk, még akkor is, ha ez a folyamat lassúbb és letisztult eredményeit tekintve szerényebb a kelleténél.

A nagy feladatot: egy új, hiteles és szakszerűségre alapozott értékrendszer kialakítását ennek a lexikonnak a számbelileg is erősen megfogyatkozott munkaközössége – amelyet sürgős közösségi feladatok vállalt munkája közben is oly sokfelé tépnek – természetesen egyedül nem vállalhatja magára. És egyedül ugyancsak elvégezhetetlen romániai magyar írásbeliségünk immár háromnegyed százados múltjának olyan teljességre menő számbavétele is, amelynek eredményeként – főleg a két háború közötti évtizedekből – minden maradandó vagy a maga korában érdemes s a diktatúra évtizedeiben ideológiai süllyesztőbe került szellemi megnyilvánulás a maga valós helyére kerül. E tekintetben a mostani III. kötet olvasója talán még nagyobb hiányokat fog felfedezni, mint azokban a részekben, amelyekben jelenünk (az 1989 decembere óta eltelt három év) eseményeit próbáltuk meg számba venni.

De a tudományos kutatómunka legelemibb feltételeit is sokszor nélkülözve, a megfogyatkozott munkatársi gárdával, értékkritériumaink kialakulatlansága közepette is hinni szeretnők, hogy ez a III. kötet teljesíti vállalt feladatát. És remélni szeretnők azt is, hogy az olvasó – amint azt a két előző kötet esetében is tette – kritikai és kiegészítő tárgyi észrevételeivel továbbra is hozzá fog járulni adatgyűjtő munkánk teljesebbé tételéhez.

A IV. kötettől kezdve a lexikoni adatgyűjtő és rendszerező munka az Erdélyi Múzeum Egyesület és a Magyar Tudományos Akadémia Tudományos Kutatási és Fejlesztési Programja támogatásával folytatódik és kap – reméljük – új lendületet. Bizony erre szükség is van. Az 1983–1989-es időszak ugyanis sajnálatos módon a lexikoni munka sorvadásának időszaka is volt. Elhalálozások és kivándorlások, részben más elfoglaltságok következtében szétesett a kezdeményező bizottság és a helyi szerkesztők láncolata. Utolsó szerkesztőbizottsági ülésünket 1984. április 2-án tartottuk, s itt a 79. sz. jegyzőkönyv szerint: „Balogh Edgár a III. kötettől kezdve felajánlja a főszerkesztői tisztjét Dávid Gyulának. Az ülés ezt tudomásul veszi." A bizottság többé nem ülhetett össze, s elkezdődött a munka legnehezebb szakasza,

amelyben a szakszerkesztőkkel és munkatársakkal való bizalmas érintkezés meg a többnyire postát nem látott levelezés maradt a kapcsolattartás egyedüli formája.

A cenzúra által annak idején leállított II. kötet nyomdába adásával párhuzamosan azonban 1990-től újraverbuválódott a munkatársi gárda, új erők bevonásával bővült a vidéki szerkesztők csapata, s megindulhattak az utóbbi években nagyon beszűkült körű munkálatok. A IV. és az V. kötet tető alá hozásának s az évtized végére tervezett pótkötet megszerkesztésének megvannak tehát a biztató feltételei.

Amikor a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon munkálatait elkezdtük, itt élő magyarságunk önismeretét szorgalmazva óhajtottuk tükrözni a szépirodalmi, a tudományos, a művészeti, a sajtóbeli írásbeliség képében egy ezeréves fejlődés 1919-től kezdődött romániai magyar szakaszát. Erkölcsi értékmérőnek tekintettük, s tekintjük ma is, értelmiségünk nemzeti és társadalmi népszolgálatát, történelmi hagyományőrzését és korszerű hagyományteremtését s azt az európai hivatást, mellyel a magunk megmaradásáért és felemelkedéséért küzdve a népek testvéri együttélését mozdítjuk elő.

A szerkesztők

BETŰSZÓK ÉS RÖVIDÍTÉSEK

ASZT	–	aranyszalagtár
ÁVDolg	–	államvizsgadolgozat
BLev	–	Benedek Elek Irodalmi Levelezése. I. 1979. II. 1984. III. 1991.
BMC	–	Barabás Miklós Céh
Bp.	–	Budapest
Buk.	–	Bukarest
EIT	–	Erdélyi Irodalmi Társaság
EME	–	Erdélyi Múzeum Egyesület
EMÍR	–	Erdélyi Magyar Írói Rend
EMKE	–	Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
ESZC	–	Erdélyi Szépmíves Céh
ETF	–	Erdélyi Tudományos Füzetek
ETI	–	Erdélyi Tudományos Intézet
FA	–	Fonoteca De Aur (aranyszalagtár)
HLev	–	A Helikon és az ESZC levelesládája (1924–1944). 1979.
IK	–	Irodalmi Kör
IMSZ	–	Ifjúmunkás Szövetség
JBA	–	Józsa Béla Athenaeum
KGIT	–	Károli Gáspár Irodalmi Társaság
KKK	–	Kriterion Kis Kalauz
KMDSZ	–	Kolozsvári Magyar Diákok Szövetsége

KRP	–	Kommunisták Romániai Pártja
KZST	–	Kemény Zsigmond Társaság
Kv.	–	Kolozsvár
LM	–	Literatura Maghiară (aranyszalagtár)
MADISZ	–	Magyar Demokrata Ifjúsági Szövetség
MADOSZ	–	Magyar Dolgozók Szövetsége
MAT	–	Magyar Autonóm Tartomány
MNSZ	–	Magyar Népi Szövetség
MTA	–	Magyar Tudományos Akadémia
Mv.	–	Marosvásárhely
MV	–	Musical–Vorbit (aranyszalagtár)
Nb.	–	Nagybánya
Nv.	–	Nagyvárad
NyIrK	–	Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények
OGYI	–	Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet
OMP	–	Országos Magyar Párt
OSZK	–	Országos Széchényi Könyvtár
RKP	–	Román Kommunista Párt
RMDSZ	–	Romániai Magyar Demokrata Szövetség
RMÍ	–	Romániai Magyar Írók (sorozat)
RMIL	–	Romániai Magyar Irodalmi Lexikon
RNK	–	Román Népköztársaság
RSZK	–	Románia Szocialista Köztársaság
SZDP	–	Szociáldemokrata Párt
TETT	–	Természet–Ember–Tudomány–Technika (A Hét melléklete)
TM	–	Teatrul Maghiar (aranyszalagtár)

A helyesírásból ismert rövidítéseket nem vettük fel a jegyzékbe. A szócikkeket követő könyvészetben az eredeti teljes név kezdőbetűit használjuk, s a betűk után pontot teszünk. Ahol könyvcímeknél csak évszámot adunk, a megjelenési hely Bukarest.

JELEK

* – lásd

~ – (tilde) a címszót helyettesíti a szövegben.

A MUNKATÁRSAK BETŰJEGYEI

A. I. – Antal Imre
A. S. – Adamovits Sándor
B. A. – Benkő András
Ba. S. – Balázs Sándor
B. E. – Balogh Edgár
(az aláíratlan szócikkek legnagyobb része szintén az ő munkája)
B. F. – Balogh Ferenc
B. Gy. – Beke György
B. L. – Bura László
B. M. – Bakk Miklós
Bs. E. – Bustya Endre
B. Z. – Berde Zoltán
Cs. B. – Csákány Béla
Cs. E. – Csetri Elek
Cs. P. – Cseke Péter
D. E. – Dánielisz Endre
D. Gy. – Dávid Gyula
D. T. – Dáné Tibor
E. Sz. I. – E. Szabó Ilona
F. Á. – Farkas Ágnes
F. I. – Fényi István
F. J. – Faragó József
F. K. – Fodor Katalin
F. M. – Fejér Miklós
Ga. D. – Garda Dezső
Ga. J. – Gabányi János
G. Cs. – Gábor Csilla
G. D. – Gábor Dénes
G. G. – Gellért Géza
G. Gy. – Gaal György
G. J. – Gazda József
Gy. É. – Cs. Gyímesi Éva
H. S. – Haáz Sándor
I. E. – Imreh Ernő
J. D. – Jenei Dezső
J. L. – Jordáky Lajos
K. A. – Kiss András
K. Á. – Katona Ádám
Ka. N. – Kaczkó Nándor
K. D. – Kozma Dezső
K. F. – Koch Ferenc
K. H. – Kelemen Hunor
K. I. – Király István
K. J. – Kötő József
K. K. – Köllő Károly
K. L. – Kántor Lajos
Kl. S. – Klacsmányi Sándor
K. N. – Kovács Nemere
Ko. A. – Kovács András
Ko. J. – Kovács János
Kr. K. – Krizsó Kálmán
K. S. – Kulcsár Sándor
K. Sz. I. – Katona Szabó István
K. T. – Kelemen Tibor
L. F. – László Ferenc
L. J. – Lovász János
M. A. – Mazalik Alfréd
M. Á. – Muzsnay Árpád
Má. E. – Máthé Enikő
Ma. I. – Marosi Ildikó
Má. J. – Máthé József
M. B. – Marosi Barna
M. Gy. – Maurer Gyula
M. H. – Mózes Huba
M. I. – Mikó Imre
M. J. – Murádin Jenő
M. L. – Murádin László
M. M. – Mózes Magda
Mo. É. – H. Molnár Éva
Mo. I. – Mózer István
M. P. – Marosi Péter
N. M. – Nagy Miklós
O. J. – Orbán János
P. Á. – Páll Árpád
P. B. – Papp Béla
P. H. M. – Péter H. Mária
P. Z. – Péter Zoltán
R. G. – Rácz Gábor
S. I. – Simon István
S. J. – Spielmann József
S. P. – Sőni Pál
Sz. A. – Szabó Attila
Sz. J. – Szekernyés János
Sz. M. A. – Szabó M. Attila
Sz. S. – Szabó Sámuel
T. E. – Tuzson Erzsébet
T. J. – Tövissi József
T. S. – Tóth Sándor
U. J. – Ujj János
V. D. – Veress Dániel
V. L. – Vajda Lajos
V. Zs. – Vita Zsigmond
Z. J. – Zágoni Jenő
Zs. B. – Zsók Béla

Kh

K. Hamar Ilona, *Kovásznai Gáborné* (Kálnok, 1893. ápr. 8. – 1952. febr. 26. Sepsiszentgyörgy) – regényíró. Tanulmányait Sepsiszentgyörgyön az Állami Polgári Leányiskolában végezte, itt élt. *Mikor a kalász megérett* c., a két világháború közti erdélyi viszonyokról szóló regényét a Székely Nép 1943-as évfolyama közölte.

(B. Z.)

Khell István (Bereck, 1889. ápr. 7. – 1972. ápr. 30. Székelyudvarhely) – műfordító, irodalomtörténész. Középiskolai tanulmányait Kézdivásárhelyen a Róm. Kat. Főgimnáziumban, az egyetemet Kolozsvárt és Grácban végezte, ahol magyar–német szakos tanári diplomát szerzett. Szilágysomlyón, majd 1919-től nyugdíjazásáig, 1948-ig, a székelyudvarhelyi Róm. Kat. Gimnáziumban tanított.

A hagyományos népies-nemzeti irányhoz tartozó verseket írt, románból (Ion Al. Brătescu-Voineşti) és németből (Herder, Heine) fordított A Hírnök számára, munkatársa volt a Jóbarátnak és a Székely Közéletnek. Románra fordította és a iaşi-i Convorbiri Literare-ban közzétette Mikes Kelemen 15 levelét (*Impresiile lui Clement Mikes despre Principatele Române în „Scrisorile turceşti”* 1939/10–12). A Hírnökben megjelent fontosabb tanulmányai: *Baróti Szabó Dávid* (1939); *Reviczky Gyula vallásos költészete* (1939); *Tájszavak Mikes leveleiben* (1941); *Általános érvényű igazságok, vallásos mondások és közmondások Mikes leveleiben* (1941).

Beke György: *Mikes románul.* Utunk 1982/33. – Hermann Gusztáv: *Töprengések a népköltők ügyében.* Hargita 1982. júl. 30.

Kiáltó Szó – 1. Kós Károly 1921-ben Zágoni Istvánnal és Paál Árpáddal közösen kiadott röpirata. Az „ifjú és naiv szellemi-munkás triumvirátus” – ahogyan az együttest később Kós nevezi – fellépésével megtörte az akkori magyar vezető körök hirdette passzivitást, elutasította a menekülésszerű repatriálást, és az új helyzetbe való reális beilleszkedés végett politikai cselekvésre szólította fel a Romániában kisebbségivé váló magyarságot. „Kiáltom a *jelszót:* építenünk kell, szervezkedjünk hát a munkára. Kiáltom a *célt:* a magyarság nemzeti autonómiája” – hirdeti Kós Károly *Kiáltó Szó Erdély, Bánság, Körösvidék és Máramaros magyarságához!* c. manifesztumában.

A két társszerző a gyakorlati megvalósítások tervét dolgozta ki. Zágoni István *A magyarság útja* c. alatt a nemzeti szervezkedés szabadságát hirdeti, s a románság 1918-as Gyulafehérvári Határozataira hivatkozva, mint „a legdemokratikusabb alapokon összeállított népképviselet”-et fogalmazza meg az erdélyi magyarság önkormányzatát. Ehhez nemzeti katasztert sürget, kikötve, hogy e névsorba való felvételnél „az egyéni akarat és önrendelkezési jog dönt”. A tervezet részletezi a területi autonómiák, a nyelvhasználat, a nemzeti vagyon, az oktatásügy, a rendfenntartás, a munka szabadsága, az egyházak autonómiája kérdéseit, mindenben a többi erdélyi nemzettel való párhuzamosságot keresve.

A politikai aktivitás rendszere c. tanulmányában Paál Árpád egy Magyar Nemzeti Szövetség politikai arculatát rajzolja meg, Románia parlamentjének polgári és szocialista pártjaival való együttműködésbe, egy demokratikus fejlődés világviszonylataiba illesztve a nemzeti kérdést.

A röpirat egy részét törölte a cenzúra, a kiadvány terjesztési engedélyt sem kapott, de mondandójával Kós Károly bejárta Kalotaszeg falvait, s 1921. június első vasárnapján Bánffyhunyadon a ~ szellemében 30 falu népe egybegyűlve megkezdte a kisebbségi

önszervezést. A hármas röpirat forrása lett mind a politikai, mind az irodalmi *_transzilvanizmus_ irányzatának.

A ~ betűhív újrakiadásban évjelzés nélkül Budapesten Csatári Dániel utószavával a Kapu Könyvek sorozatban másodszor is megjelent.

(B. E.)

Kós Károly: *Kalotaszegi vállalkozás*. Korunk 1971/10. – *Kiáltó Szó*. Kós Károly szövegét közli *Erdélyi csillagok*. Romániai magyar írók antológiája Czine Mihály szerkesztésében. Bp. 1988.

2. Társadalmi és világnézeti folyóirat Kolozsvárt. *_Az Út_ mellékleteként, Maksay Albert szerkesztésében 1927-ben indult; címe eleinte *Kálvinista Világ*. Havonta egyszer, 1928-tól 1944 szeptemberéig havonta kétszer jelent meg Nagy Géza és Tavaszy Sándor, később csak Tavaszy szerkesztésében. 1934-ben a felekezeties jelleggel szemben az egyetemesség hangsúlyozására választják a ~ címet. Ettől kezdve 1942-ig a szerkesztő mellett főmunkatárs Bíró Sándor és László Dezső.

A lap bölcseleti, szociológiai és történelmi tanulmányok mellett elmélkedéseket, irodalom- és művészetkritikát, valamint hírrovatot is tartalmazott. Első két évfolyamából kiemelkedő a Károli Gáspár- (1929/ 14–18), Bethlen Gábor- (1929/21–22) és Gusztáv Adolf- (1932/21–22) emlékszám, valamint egy Marx tanaival bírálólag foglalkozó szám (1933/3). Az állandó munkatársak: Bíró Mózes, Csűry Bálint, Gönczy Lajos, Horváth Jenő, Imre Lajos, Járosi Andor, Kristóf György, Makkai Sándor, Musnay László, Ravasz László, Vásárhelyi János. Történelmi közleményekkel szerepel Dávid György, Herepei János, Illyés Géza. Az 1934-ben átszervezett folyóirat súlypontos számokban foglalkozik a város és falu viszonyával (1934/2), az erdélyi sajtó felelősségével (1934/3), a nemzedéki kérdéssel (1934/6), az iskolával (1934/8–9), az erdélyi értelmiséggel (1934/12), a családi élettel (1935/1), az egyházak helyzetével (1935/6) s az egyetemi élettel (1935/7).

A munkatársak közé tartozik ebben a szakaszban Ady László, Buza László, Dávid Gyula, Debreczeni László, Farkas Jenő, Juhász István, Kemény János, László Ferenc, Makkai László, Pálffy Károly, Morvay Pál, Szőcs Endre, Tóth Zoltán. Vita Zsigmond a magyar iparos fiatalok szakoktatásáról, Jancsó Elemér a Szekfű Gyula és Mályusz Elemér közt kerekedett vitáról ír; 1937-ben hozzászól a lap a Makkai Sándor kiváltotta *_nem lehet-vitá_hoz; László Dezső ismerteti a magyarországi szociográfiai irodalmat (*A magyar nép új felfedezése*. 1937/6); Pálffy Károly pedig a Gusti-féle román falukutató mozgalmat. Bíró Sándor „Emlékezzünk a régiekről” címmel vezet rovatot.

A 40-es években a ~ cikket közöl a regösmozgalomról (1942/8), a magyar történelemtudomány feladatairól (1943/ 5), foglalkozik a dél-erdélyi magyarság helyzetével s a székelység sorskérdéseivel; 1942-ben megünnepli Bethlen Miklós születésének 300. Évfordulóját.

A ~ 1934-ben *A Kiáltó Szó Könyvei* címmel kiadványsorozatot indított, ebben 1938-ig kilenc füzet jelent meg. Közülük három Karl Barth műve M. Nagy Ottó és Pilder Mária fordításában. E sorozatban jelent meg Jancsó Béla *Egészségügyi tanácsadó* c. füzete, valamint a nagysajói ref. egyházmegye szórványkataszterét is tartalmazó *Szórványainkról* c. kötet, többek között Horváth Jenő és Sass Kálmán tanulmányaival (1935).

(G. Gy.)

3. 1988-ban indult Kolozsvárt a Ceauşescu-féle diktatúrával szembehelyezkedett erdélyi magyar írók illegális lapjaként. Nyolc száma részint kezdetleges eszközökkel, írógépen készült, részint – magyarországi rokonszenvezők segítségével – nyomtatásban. A szerkesztők és munkatársak (Balázs Sándor, Cseke Péter, Cs. Gyímesi Éva, Fábián Ernő, Jakabffy Tamás,

Kántor Lajos, Mester Zsolt, Nagy György, Nagy Zoltán, Pillich László, Salat Levente, Szabó Barna, Szilágyi N. Sándor) álnéven vagy név nélkül szerepeltek. Megszólalt itt Tőkés István, Tőkés László, Sipos Gábor; közlik Czirják Árpád kolozsvári főesperes húsvéti prédikációjának egy részletét; Fodor Sándor közvetítésével Jakab Antal katolikus megyéspüspöknek a Márton Áron-évforduló alkalmából betiltott beszédét; Borbáth Károly hátrahagyott leleplező naplójegyzetét a szekuritáté módszereiről, valamint Demeter János hagyatékából a Kisebbségi Statútum tervezetét. A román ellenállók részéről Doina Cornea és Marius Tabacu írása jelent meg a lapban, s Balázs Sándor cikksorozatban elevenítette fel a két világháború közti ama román értelmiségiek emlékét, akik nemzetük felvirágzását nem a kisebbségek semmibevevésével képzelték el.

Az első szám *Beköszöntő* címmel felvázolta a köréje tömörültek politikai programját: „Kiáltó szavunk szól a romániai létező szocializmusból kiábrándult baloldali vagy egyenesen kommunista magyarjainkhoz ugyanúgy, mint a polgári liberalizmus híveihez, a szociáldemokratákhoz, kereszténydemokratákhoz, a más politikai eszméket vallókhoz vagy azokhoz, akik megcsömöröltek mindenféle politikától, katolikusokhoz, reformátusokhoz, unitáriusokhoz, bármilyen hitűekhez, a magukat magyarnak valló zsidókhoz, a vallásfelekezeteken kívül állókhoz vagy akár az ateistákhoz, mindenféle világnézetűekhez, munkásokhoz, földművelőkhöz, értelmiségiekhez, egyszóval mindenkihez. Együttműködésre, közös fellépésre szólítunk fel minden tisztességes erdélyi magyart."

A *Beköszöntő* a homogenizálás sovén jelszavával szemben reális nemzetiségi célkitűzéssé teszi: „Szövetséget kötni minden román demokratával, felvilágosítani és rádöbbenteni az igazságra az irányunkban félrevezetett többségi tömegeket, következetesen elítélni és leleplezni a román nacionalizmust..." Majd leszögezi: „Délibábot kerget, aki azt gondolja: valamilyen nemzetközi szervezet – akár az ENSZ, akár a Varsói Szerződés – lesepri trónjáról a világ egyetlen jogaros köztársasági elnökét, aki buldózerrel akarja megoldani a nemzetiségi kérdést. A romániai katasztrofális állapotokon s ezen belül a mi kétségbeejtő életkörülményeinken egyedül csak az ebben az országban élő népek összehangolt erőfeszítése képes gyökeresen változtatni. Ehhez kéri a felhívás a bátorító, megértő külső támogatást, függetlenül attól, melyik égtájról jön."

A budapesti Bethlen Gábor Alapítvány Márton Áron-emlékéremmel jutalmazta az illegális ~ folyóiratot.

(Ba. S.)

Balázs Sándor: *Kiáltó Szó*. Korunk 1990/1. Ugyanitt a *Beköszöntő* teljes szövege.

Kibédi Sándor (Nagysomkút, 1897. márc. 3. – 1941. dec. 16. Kolozsvár) – költő, drámaíró, műfordító, szerkesztő. Családi neve: *Hapka*; írásait édesanyja, *Kibédi László* Teréz családi előnevével jegyezte. Volt borbély, építőmunkás, vándorszínész, cirkuszi akrobata és céllövő. 1920-ban jelentkezett verseivel. Tehetségét Barta Lajos fedezte fel. Az 1922–1924 között Nagysomkúton megjelent Kővárvidék c. hetilap főmunkatársa (1923), a Nagybányai Hírlapban is közöl. 1924-ben kerül Kolozsvárra, versei, elbeszélései, cikkei a Keleti Újság, Ellenzék, Brassói Lapok, Pásztortűz hasábjain jelennek meg. Bár költői formái kezdetlegesek, Walter Gyula szerint „a szabadvers ritmusával már szállani is képes képzelete". 1928–29-ben a nagyszalontai Szemle c. hetilap, 1929–30-ban Az Újság c. napilap főszerkesztője, majd Kolozsvárra visszatérve 1931-től névlegesen a Korunk felelős szerkesztője, az 1935-ben megindult **Tribün* c. baloldali folyóirat főmunkatársa, később megindítja a **Széphalom* c. irodalmi, művészeti és társadalmi folyóiratot (1937–38).

Tajtékpipa c. vígjátékát az EIT első díjjal jutalmazta (1927), s újabb verseiből Dsida Jenő „az ember jóságos, egyszerű szavát” hallotta meg. Műfordításai azonban már erős kritikát váltottak ki. Kristóf György az Erdélyi Múzeumban rámutatott az *Eminescu Mihály Összes költeményei* c. kötet gyöngéire és hiányosságaira, mire a műfordító szokatlanul sértő modorban válaszolt. Még élesebb lett kettejük vitája a *Szeptember végén* c. újabb színdarabjának Petőfi-képe körül. Kristóf a költő emlékének meggyalázásával vádolta meg a szerzőt, aki *Petőfi és Pila Anikó* c. röpiratában ugyancsak durva hangon válaszolt, és cigányok közt szerzett értesüléseire hivatkozva igyekezett bizonygatni Petőfi állítólagos koltói szerelmi kalandjának hitelességét. A színdarabból 1942-ben Rodriguez Endre rendezésében – Sipos László és Palásthy Géza szövegkönyve alapján – Budapesten film is készült.

Kibédi László Sándor néven is közölt.

Munkái: *Így akarom* (versek, Dicsőszentmárton 1924); *Diadalmas élet* (versek, Dicsőszentmárton 1924); *Tengerzúgás* (versek, Kv. 1926); *Megjött a reggel* (versgyűjtemény, Kv. 1931); *Szeptember végén* (költői színjáték, Kv. 1933); *Petőfi és Pila Anikó*. Válasz egy tanulmányra (Kv. 1939).

Fordításkötetei: *Eminescu Mihály Összes költeményei* (Győri Illés István bevezetőjével, Kv. 1934); Aron Cotruş: *Versek* (A Korunk Könyvei, Kv. 1935); Octavian Goga: *Költemények* (Kv. 1938).

(F. M.–G. Gy.)

Walter Gyula: *Kibédi L. Sándor: Így akarom*. Pásztortűz 1924/18. – Sipos Domokos: *Vajúdó mélység*. Keleti Újság 1924. okt. 18. – Reményik Sándor: *Megjött a reggel*. Erdélyi Helikon 1931/4. – Dsida Jenő: *K. S.: Megjött a reggel*. Pásztortűz 1931/6. – Kristóf György: *Eminescu Mihály költeményei*. ETF 74. Kv. 1935; uő. *A Szeptember végén múzsája?* Erdélyi Múzeum 1937/3. – Holló Ernő: *K. S.* Brassói Lapok 1977/20. – Sztojka László: *„Vagyok, aki vagyok...”* A Hét 1981/31. – Gaal György: *Kibédiről – vitái kapcsán*. Korunk 1982/8.

kibernetikai irodalom – **számítástechnikai irodalom*

Kicsi Antal (Torja, 1936. aug. 24. – 1980. nov. 27. Székelyudvarhely) – irodalomtörténész, műfordító, kritikus. Olosz Katalin férje. Tanítóképzőt végzett Székelykeresztúron (1953), a Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos tanári képesítést (1958), majd a Babeş–Bolyai Egyetemen Tompa Lászlóról írt értekezésével doktorált (1978). Pályáját a gyergyóalfalusi általános iskola tanáraként kezdte; a Tankönyvkiadó marosvásárhelyi szerkesztőségének tagja, az újonnan szervezett Pedagógiai Főiskola lektora (1960–74). Végül az Al. Papiu-Ilarian Líceumban tanított (1974–1980).

Petőfi-ereklyék c. első írását a Vörös Zászló közölte (1956). Irodalomtörténeti tanulmányai és műfordításai a Brassói Lapok, Hargita, Ifjúmunkás, Igaz Szó, Korunk, NyIrK, Tanügyi Újság, Vörös Zászló hasábjain jelentek meg. Kutatási területe a romániai magyar irodalom két világháború közötti időszaka. Tanulmányaiban az alapos anyagismeret finom kritikai érzékkel és szépirodalmi árnyaltságú értekező stílussal párosult. Összegező jellegű sorozatában (*A romániai magyar irodalom dokumentumaiból* I–XXXVIII. Vörös Zászló 1971. okt. 31.–1974. máj. 13.) az ESZC történetével és íróival foglalkozik, s a könyvkiadás, a sajtótörténet, az írói levelezések világába nyújt betekintést. A Brassói Lapokban a *Kis irodalomtörténet* fejléc alá foglalt *Romániai magyar irodalom* c. sorozata 52 írói arcképből áll, Asztalos Istvántól Varró Dezsőig.

Latinból készített műfordításai a Kovásznai Sándor válogatott írásaiból *Az ész igaz útján* c. alatt sajtó alá rendezett kötetben és a *Kóbor poéta vallomása* c. antológiában (1970) jelentek meg. A román költők közül a kortársak, így. Al. Andriţoiu, Camil Baltazar, Mihai Beniuc,

Ana Blandiana, Victor Eftimiu, Victor Felea, Eugen Frunză, Romulus Guga, Traian Iancu, Dan Laurențiu, Miron Scorobete, Zaharia Stancu, Cicerone Theodorescu és Tiberiu Utan verseiből fordított, zömmel a Vörös Zászló számára. Fordításában közölte a Hargita folytatásokban Haralamb Zincă egy regényét *Éjféli telefon* c. alatt. Gondozásában és bevezető tanulmányával jelent meg Kováts József *Emberek útra kelnek* c. regényét és elbeszéléseit tartalmazó kötete (1970); ő válogatta és látta el előszóval a Tanulók Könyvtára számára Tompa László verseit (*Tavaszi eső zenéje*. Kv. 1980).

Munkái: *Kováts József* (monográfia, 1969); *A marosvásárhelyi „Zord Idő”* (Kocziány Lászlóval, a Pedagógiai Főiskola tanulmánykötetében, Mv. 1969); *Tompa László* (monográfia, 1978); *Balázs Ferenc* (monográfia, Mikó Imrével és Horváth Sz. Istvánnal, 1983). Verskötete kéziratban.

Álnevei: *Merő Gábor, Torjai Antal.*

(K. K.)

Kozma Dezső: *Pályakép Kováts Józsefről*. Utunk 1969/38. – Vita Zsigmond: *K. A.: Tompa László*. Igaz Szó 1978/11. – Kozma Béla: *Dr. K. A. 1936–1980*. Könyvtár 1981/1. – Szabó György Csaba: *Emlékbeszéd K. A. sírjánál*. A Hét 1981/2. – László Ferenc: *Balázs Ferenc „utópiái” és magvalósításai*. A Hét 1983/50. – Nagy Pál: *Általa is növekszik bennünk a világ*. Utunk 1985/27.

Ki kicsoda? – alcíme szerint a bánsági (Tv. 1930), második kiadásában az erdélyi és bánsági (Tv. – Arad 1931) közélet lexikonja. Szerkesztette Damó Jenő újságíró. ABC-rendben felsorakoztatja a Bánság, ill. Erdély magyar, román, német, szerb és zsidó értelmiségét, iparos- és kereskedőrétegét, az állami és magántisztviselőket, vállalkozókat és a szellemi élet szereplőit is: a kor üzleti gyakorlata szerint mindazokat, akik a kiadvány megrendelésével lehetővé tették a kiadást. Ennek megfelelően a bánsági magyar szellemi élet képviselőinek jelenléte alkalomszerű.

Kilátó – a temesvári **Kisenciklopédia* évkönyve. Matekovits György szerkesztői bevezetője szerint a szabadegyetemen elhangzott előadások egybegyűjtésének jelentősége „az anyanyelvi megfogalmazás lehetősége, tehát azon a nyelven szólni tudományról, munkáról vagy kutatásról, melyen letisztulnak a gondolatok és amelyre nem kell fordítani, értelmiségünk boldogan vállalt misszióját”.

Az 1982-ben megjelent I. kötet tartalmából kiemelkedik Bakk Miklós és Horosz Béla informatikai, Ráduly István és Görgényi M. Ágota számítástechnikai tanulmánya, Kakucs Lajos írása a temesvári céhekről, Bárányi Ferenc értekezése az euthanáziáról és a stresszről, valamint Fejes Sándor ismertetése a Bega menti barlangokról (térképekkel). Az illusztrációk Patera Trebor Róbert *Temesvár, a mi városunk* c. ciklusából valók.

A II. kötet 1983-ban Mandics György szerkesztésében az esztétika forradalmával, szociál- és jogtudományi kérdésekkel, ipari problémákkal, az atomreaktorokkal és a Temesvárt érintő transzkontinentális úttal foglalkozik. Helyet kap benne Hatvany Csaba *Szoros rend van és bölcs művészet a dolgok viszonyában* c. írása a szerves világban uralkodó harmóniaelvről; Radován István néprajzi beszámolója a bánsági parasztházról és hiedelemrendszerről. E szám rajzait Tar Mihály Béla készítette.

A ~ elkészült 3. és 4. kötete a cenzúra növekvő nyomása miatt kéziratban maradt.

Killmann Viktor (Újpest, 1900. ápr. 19. – 1975. aug. 24. Kolozsvár) – műszaki író. Középiskoláit Buzăuban (1910–14) és Budapesten (1914–18) végezte, műegyetemi tanulmányait Prágában folytatta, majd Grácban szerzett gépészmérnöki oklevelet (1926).

Romániai pályáját a petróleumiparban kezdte, 1927-től két évtizeden át a nagyhírű SKF svéd golyóscsapágy-gyár romániai leányvállalatának tervezőmérnöke. 1948 után a Gépgyártóipari Minisztérium különböző egységeiben vezetett tervezési munkákat: 1955-től a kolozsvári Műegyetemen a gépgyártási technológia előadótanára nyugdíjazásáig (1965).

Műszaki tudományos írásai hazai és külföldi szakfolyóiratokban (Metalurgia, Revista MIMCM, Metalurgia şi Construcţii de Maşini, Zeitschrift für Bohrtechnik, Kugellager Tidning) jelentek meg; a **Munkásélet* hasábjain közölt műszaki kisszótár (1972) egyik szerkesztője.

Munkái: *Îngrijirea maşinilor unelte* (1951); *Curs general de maşini unelte* (1953); *Toleranţe şi calibre* (1953); *Aşchierea şi sculele aşchietoare* (1954); *Probleme de angrenaje* (1954, 1957); *Tehnologia metalelor* (társszerzőkkel, 1955); *Angrenaje melcate* (társszerző Maros Dezső és Rohonyi Vilmos, 1966); *Tehnologia construcţiei de maşini* (társszerzőkkel, 1967); *Csigahajtások* (társszerzők Maros Dezső és Rohonyi Vilmos, Bp. 1970); *Román–magyar–német műszaki szótár* (társszerzők: Bíró András és Rohonyi Vilmos, 1973).

(J. D.)

Illés Ferenc: *A Munkásélet műszaki kisszótára*. Munkásélet 1972/12.

Kimaradt Szó – fiatal költők antológiája (1979). Összeállította Ágoston Vilmos. Egy új költő-nemzedék jelentkezése formabontással és képverssel, a valóság ironikus tagadásával, neoavantgardista módra szürreális és abszurd-groteszk kísérletezésekkel.

Versekkel szerepelnek (a közlés sorrendjében): Cselényi Béla, Bréda Ferenc, Balázs F. Attila, Bíró László Ferenc, Hunyadi Mátyás, Ferencz Imre, Visky András, Vass Levente, Mánya Zita, S. István János, Körössi P. József, Adonyi Nagy Mária, Gagyi József, Veress Gerzson, Pethő László, Palotás Dezső, Sütő István, Zudor János, Beke Mihály András, Horváth Levente. Bár a szerzők kifejezéstechnikája különböző, mondandójuk egyaránt szemben áll a fiatalokra ránehezedő kor növekvő értelmetlenségével, a szellemi ürességet leplező szokványos álpátosszal.

Kimmel Berta (Temesvár, 1900. jún. 17. – 1942. febr. 24. Temesvár) – író, műfordító. Középiskoláit szülővárosában végezte, a grenoble-i egyetemen szerzett francia nyelv és irodalom szakos tanári képesítést. Elbeszéléseit, novelláit, irodalomtörténeti értekezéseit a Déli Hírlap, Magyar Lapok, A Hírnök, Pásztortűz közölte; az aradi Vasárnapban jelent meg *A szimbolizmus eredete és jelesebb képviselői Franciaországban* (1938/19) és *Pierre-Jean de Béranger: Petőfi mestere* (1939/10) c. tanulmánya. Francia írók műveit ültette át magyarra. Regénye: *Túl az Óceánon...* (Tv. 1937).

(Sz. J.)

Kimondom – riportlap. Megjelent Szatmárnémetiben, ill. Aradon, Ferenczy György szerkesztésében 1933. szept. 3-ától 1939 februárjáig. A román Liberális Párt törekvéseit szolgálva tendenciózus beállításban foglalkozott a magyar szellemi és közélet negatív jelenségeivel. A választások időszakában bemutatta és magasztalta a Liberális Párt személyiségeit vagy helyi képviselőjelöltjeit.

Kincs József – **tanügyi szakirodalom*

Kincses Elemér (Marosvásárhely, 1946. márc. 9.) – drámaíró, novellaíró. ~ Előd öccse. Középiskolát szülővárosában, a Bolyai Líceumban végzett (1964), a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskolán szerzett színészi képesítést (1968). Pályáját Kolozsvárt kezdte, majd megszerezte a rendezői oklevelet (1972), s a marosvásárhelyi színházhoz szerződött, ahol 1975-től rendező, 1979-től művészeti igazgató.

Már színi pályája kezdetén elkötelezte magát az írásművészetnek is. Első írását az Utunk közölte (1967), *Mondjátok, nem félünk* c. darabjával (1970) pedig kiforrott drámaíróként jelentkezett. *Katonák* c. egyfelvonásosa (1972) az abszurd drámaírás eszközeivel fejezi ki az ember önpusztító ösztöneinek értelmetlenségét. Ugyanebben az évben jelent meg novelláinak, karcolatainak gyűjteménye: *Bekötött szemmel* c. Forrás-kötetében nyomon követhetők íróvá formálódásának állomásai, az emberi határhelyzetek egyedi melodrámává fokozásától a léthelyzetet rögzítő paraboliszticus írásmódig (*Az ugrás; Isszir kiáltozása; A gomb*).

A szatmári Északi Színház mutatta be *Ég a nap Seneca felett* c. drámáját (1979), egy történelmi parabolát arról, hogy mit jelent a becsület a zsarnokság fojtogató légkörében. Az ugyancsak Szatmáron bemutatott *Trójában hull a hó* c. drámája (1981) a hatalom csábításáról, az árulás lélektanáról próbál látleletet felvenni. Az irodalmi közvélemény főleg a Marosvásárhelyen bemutatott *Porond* c. drámájára figyelt fel, egy jelképes cirkuszi tragikomédiára, amely már a mában játszódik le. Mint rendező főleg Schiller (*Don Carlos*), Brecht (*Állítsátok meg Arturo Uit*) és Vasziljev (*Csendesek a hajnalok*) színpadra vitelével aratott sikert.

(K. J.)

Németi Rudolf: *Változatok a novellára*. A Hét 1973/7. – Metz Katalin: „*A legdrámaibb helyzetben is a mait, az emberit keresni.*" Beszélgetés K. E.-rel. A Hét 1978/41. – Szőcs István: *Trójában hull a hó*. Előre 1981. nov. 26.; uő. *A harmadik – nem az igazi!* Előre 1982. ápr. 22. – Erdélyi Lajos: „*Voltam zseni és voltam dilettáns*." Beszélgetés K. E.-rel. Közli *Színjátszó személyek*. A Hét évkönyve 1982. 72–75.

Kincses Előd (Marosvásárhely, 1941. okt. 2.) – közíró, jogi szakíró. Középiskoláit szülővárosában a Bolyai Líceumban végezte (1959), a bukaresti egyetemen szerzett jogi diplomát (1964). Szülővárosában jogtanácsos (1964–70), majd gyakorló ügyvéd (1970–89). 1990. jan. 2-től a Nemzeti Megmentési Front és a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa Maros megyei alelnöke. Az 1990. márc. 19–20-i marosvásárhelyi pogromot követően a román szélsőséges elemek támadásainak középpontjába kerül, az első letartóztatások és koncepciós perek időszakában Magyarországon keres menedéket. 1991 decemberétől 1992 augusztusáig a Magyarok Világszövetségének főtitkára.

A Román Jogász-szövetség tagja (1964-től), jogi kommentárjait a Revista Română de Drept közölte. Az Új Életben rendszeresen közölt sporttárgyú cikkeket is (1967–68).

Az 1990-es marosvásárhelyi eseményeket, azok közvetlen előzményeivel együtt *Marosvásárhely fekete márciusa* (Bp. 1992) címen írta meg; könyve románul is megjelent. A marosvásárhelyi eseményekről, az új román törvényalkotás hiányosságairól, a romániai kisebbségek jogfosztásáról a Romániai Magyar Szóban, a kolozsvári Szabadságban, a budapesti Népszabadságban és Magyar Hírlapban, valamint a Die Presse-ben jelentek meg cikkei, interjúi.

(D. Gy.)

Kincses József – **sportirodalom*

Kincses-Ajtay Mária – **gyógyszerészeti szakirodalom*

Kincses Könyvtár – az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó 1954-ben indított sorozata, amelyben a szerkesztők színvonalas és szórakoztató olvasnivalót kívántak a közönséghez eljuttatni. A kiadó népszerű román sorozatai (*Biblioteca pentru Toți* és *Biblioteca Satului*), valamint a budapesti Szépirodalmi Könyvkiadó *Olcsó Könyvtár* sorozata szemmel láthatólag hatott a ~ra, az előbbiekre formátumban, az utóbbira – különösen a későbbi években – a megjelenő művek kiválasztásában emlékeztetett. 1961-től a sorozatot az Irodalmi Könyvkiadó folytatta (sorozatszerkesztője ekkor Konsza Judit), egészen 1965-ig, amikor helyét a **Horizont* vette át.

A ~ újrakiadásban közvetítette az olvasókhoz az akkori romániai magyar irodalomból Asztalos István, Nagy István, Kovács György, Gagyi László, Kovács Bálint, Tamás Gáspár, a fiatalabb nemzedékből Fodor Sándor, Huszár Sándor, Katona Szabó István, Sütő András novelláit, kisregényeit, később egy kötetnyit Salamon Ernő verseiből s az újra felfedezett Karácsony Benő *Napos oldal* és *A megnyugvás ösvényein* c. regényeit. Az irodalompolitikai változások tükröződnek a klasszikus és kortárs magyar irodalom szerepeltetésében is (a minden időkben népszerű Arany János, Gárdonyi Géza, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond költeményei, elbeszélései, regényei mellett Gábor Andor, Gergely Sándor, Illés Béla után Nagy Lajos, Kaffka Margit, Krúdy Gyula, Tersánszky J. Jenő is sorra került).

A kortárs román irodalmat Ion Călugăru, Eusebiu Camilar, Mihail Sadoveanu, majd Francisc Munteanu, Marin Preda, Titus Popovici képviseli, a klasszikusokat egy kötetnyi román népmese Bözödi György fordításában, továbbá Caragiale, N. D. Cocea, Gala Galaction, P. Ispirescu, Cezar Petrescu, Jean Bart, Alexandru Sahia.

Világirodalmat először – a **Orosz Könyv* kiadó kéziratait is átvállalva – a klasszikus és kortárs orosz és szovjet irodalomból nyújt (1958-tól Gogol, Troepolszkij, Turgenyev, Trendjakov, Tvardovszkij, Gorkij, Bek, Korolenko, Fegyin, Nyikolajeva, Ilf és Petrov), majd 1960-tól a más nyelvű irodalmak úttörő kötete (Mark Twain: *Egy jenki Artur király udvarában*) után angol, francia, német, olasz félklasszikusok és már rangot nyert kortársak következnek: Graham Green, Alberto Moravia, Lampedusa, Romain Rolland, Pratolini, Heinrich Böll, Leonhard Frank s mellettük Balzac, Poe, Stendhal, Sólem Aléhem, Julius Fucik, ill. Olga Bergholz, Otcenások. A ~ az Orosz Könyv néhány hazai fordítását leszámítva inkább a már közönségsikert aratott és elismert magyar fordításokat vette át hazai kiadásra. Jelentősége épp ezért elsősorban a népszerűsítésben állott. A *Fekete gyémántok* 20 000-es rekordja és egy 1500-as abszolút minimum között – az 1958–59-es években mesterségesen szinten tartott 2000–5000-es példányszámait nem számítva – általában 5–10 000-es példányszámban jelentek meg az egyes kötetek, s mivel fűzve készültek, az áruk is igen alacsony volt. Így lehetett a ~ egy fokozatosan táguló és árnyalódó irodalmi műveltség hasznos tényezője.

(D. Gy.)

Király Béla (Sóvárad, 1957. jan. 25.) – író. Középiskolát a szovátai líceum reálszakán végzett (1976); a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett filozófia–történelem szakos diplomát (1982). A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium tanára. Versei, novellái, esszéi és kritikái 1981 óta jelennek meg az Utunk, Korunk, A Hét, Igaz Szó, Ifjúmunkás, majd 1990 óta a Látó, Helikon, illetve a Forrás, Erdélyi Tükör, Új Horizont, Mozgó Világ s más folyóiratok hasábjain. A Céh c. budapesti folyóirat szerkesztőségi tagja. A *Tény és való* (1989) c. tudományelméleti kötetben tanulmánnyal szerepel, gondozta és tanulmánnyal látta el Giordano Bruno *A végtelenről, a világegyetemről és a világokról* c. filozófiai dialógusát

(Téka, 1990). Esszével szerepel a *Határontúli költők az anyanyelvről* (Győr 1992) c. vers- és esszékötetben.

Király Ernő (Nagyvárad, 1945. szept. 5.) – jogi szakíró, jogszociológus. ~ István bátyja. A középiskolát szülővárosában (1963), egyetemi tanulmányait a kolozsvári Babeş–Bolyai Egyetemen (1969) végezte, ugyanitt doktorált (1979). Rövid jogtanácsosi működés után 1970 óta ügyvédi gyakorlatot folytat Nagyváradon; ma ő látja el a római katolikus egyházi intézmények jogvédelmét.

Kutatási területei: a magánjog, a nemzetiségi jog, az iszlám jog és a halálbüntetés jogi, valamint társadalmi vonatkozásai. Írásaival először a helyi sajtóban jelentkezett (Fáklya, 1969). Rendszeresen közöl szakcikkeket és tanulmányokat A Hét, ill. a Korunk hasábjain, valamint külföldi szakfolyóiratokban (Jogtudományi Közlöny, Bp.; Zeszyty Naukowe Universytetu Jagellonski, Krakkó; MC. Gill University Law Review, Montreal; Revue Internationale du Droit Comparée, Párizs). Tanulmányai közül kiemelkedik az *Euthanasia és büntetőjog* (Korunk 1982/2). *A romániai magyarság jogvédelmének időszerű feladatai* c. értekezésével az újraalakult EME első, gyergyószárhegyi tudományos értekezletén szerepelt (1990. szept. 21–22.), előadását a nagyváradi Kelet–Nyugat közölte.

(K. K.)

Király István (Nagyvárad, 1952. szept. 5.) – filozófiai író. ~ Ernő öccse. Líceumot szülővárosában végzett (1970), a Babeş–Bolyai Egyetemen filozófia szakos diplomát szerzett (1976). Pályáját mint filozófia szakos tanár a nagybányai 1. számú Ipari Líceumban kezdte (1976–78); a Kolozs megyei Mozivállalatnál szervező (1978–80), majd 1980-tól főkönyvtáros a kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtárban.

Első írása az Echinoxban jelent meg (1974). Tanulmányait a Napoca Universitară s a Revista de Filozofie közölte. 1979-től a Korunk munkatársa, itt megjelent fontosabb írásai: *Az „ideologikus formák" és az ideológia* (1979/1–2), *Eldologiasodás és forradalom* (1981/11), *Titok, leplezés, zárolt valóság* (1982/10). A titok kérdése foglalkoztatja a *Bábel tornyán* (1983) c. Echinox-antológiában, valamint a budapesti Filozófiai Szemlében (1986/1–2) megjelent értekezésében is. Karl Jaspers egzisztencialista filozófiájának taglalásakor „a romániai magyar filozófiai élettel szembeni követelményrendszereink" megfogalmazását igényli (1988/4), ehhez járul hozzá a kanti filozófia vizsgálatával is (1988/10).

A kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár Biblioteca şi Învăţământul sorozatában megjelent két filozófiai tanulmánya: *Information und Geheimnis* (1984) és *A rare edition of Lukács's book „Geschichte und Klassenbewusstsein" (1985).*

Megkülönböztetésül használja a szülővárosára utaló V. Király István aláírást is.

Gáll Ernő: *Nélkülözhetetlen elmélet*. Egy nemzedéki jelentkezés fenomenológiájához. Korunk 1976/12.

Király Károly (Dicsőszentmárton, 1930. szept. 20.) – politikai közíró. Mint ácsinas 1945-ben lett az Ifjúmunkás Szövetség tagja, később Buhuşi és Piatra Neamţ IMSZ-szervezeteinek első titkára, bákói tartományi titkár (1952–55), a moszkvai Komszomol Főiskola hallgatója (1955–57); Maros-Magyar Autonóm Tartomány IMSZ-szervezetének (1957–65), majd 1968-tól Kovászna megye pártbizottságának első titkára. A bukaresti Gazdaságtudományi Akadémián közgazdász szakképzettséget szerzett (1970). A nemzetgyűlés és az államtanács tagja, 1972-ben szembekerült a Ceauşescu-kurzussal és lemondott állami és párttisztségeiről. Ekkor kényszerlakhelyre száműzik: Karánsebesen, majd Marosvásárhelyen közgazdasági hivatalvezető, végül a meggyesfalvi konzervgyár igazgatója (1978–89). Az 1989-es fordulat

után a Nemzetmentési Front tanácsának alelnöke (1989), Kovászna megye szenátora, a szenátus alelnöke (1990), de amikor 1991. nov. 21.-én a román parlament elfogadta az ország új alkotmányát, a nemzetiségi kérdés megoldásának hiányos megfogalmazása miatt megtagadta a szavazáson való részvételt, mire megfosztották szenátusi mandátumától.

Mint a **Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa* alelnöke 1977. jún. 2-án kelt és Ilie Verdeţ miniszterelnökhöz intézett levelében tiltakozott a Tanácsban tapasztalható visszásságok ellen, s visszautasította azt a hivatalos állítást, hogy a nemzetiségi kérdés Romániában „véglegesen megoldott". Ettől kezdve sorakoznak beadványai Románia legfelsőbb állami és pártvezetőihez, melyekben leleplezi és elítéli a nemzetiségek erőszakos asszimilációjára törekvő „homogenizálás" államnemzeti törekvéseit. Ezekkel magára és a tárgyalt problémákra vonta nemzetközi fórumok figyelmét is. Az államfőhöz intézett felelősségre vonó személyi levelét 1987-ben a Szabad Európa Rádió is beolvasta. Az 1989-es forradalom után vállalt tisztségeiben megfogalmazott beadványait a kelet-európai kérdésekkel foglalkozó nemzetközi fórumokhoz is eljuttatta.

Notă informativă c. alatt mint a Nemzetmentési Front alelnöke és a Nemzeti Kisebbségek Bizottságának elnöke már 1990. febr. 5-én kifogásolta a kormányzati tényezőknél a nemzeti kérdés kétértelmű kezelését, és rámutatott az erősödő kisebbségellenes szélsőségekre. Felvetette a Nemzeti Kisebbségek Minisztériuma felállításának szükségességét, sürgette a nemzetiségi iskolahálózat kiterjesztését s mindennemű sovinizmus elítélését. A véres marosvásárhelyi összeütközés után, 1990. júl. 28-án megfogalmazott és nyomtatásban is kiadott *Nyilatkozat*ban az RMDSZ több más képviselőjével együtt dialógust javasolt olyan légkör kialakításáért, mellyel „társadalmi válságok és megrázkódtatások nélkül leküzdjük a reális és elkerülhetetlen ellentmondásokat".

Kezdeményező szerepe volt a romániai Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Szervezeteinek Ligája létrehozásában, melynek elnöke lett, egységes arcvonalat sürgetve a magyar, ukrán, szerb, bolgár, cigány, zsidó demokratikus mozgalmak számára. Felszólalásaiban az RMDSZ nagyváradi (1990) és marosvásárhelyi (1991) kongresszusain s a székely autonómia vitája kapcsán a székelyudvarhelyi sportcsarnokban elmondott beszédében (1991. okt. 11.) a belső ellentmondások tárgyilagos kiegyenlítésére törekedett.

(B. E.)

Beszélő-beszélgetés K. K.-lyal. Beszélő, Bp. 1987/1. – Tóth Sándor: *Jelentés Erdélyből*. Magyar Füzetek Könyvei 13. Párizs 1990. – Román Győző: *„Királydráma", végszó nélkül*. Beszélgetés egy ex-szenátorral. Romániai Magyar Szó 1992. jan. 11–12.

Király László (Gyulafehérvár, 1928. febr. 1.) – tankönyvíró. Középiskolai tanulmányait szülővárosában kezdte s a kolozsvári Római Katolikus Főgimnáziumban fejezte be. A Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát (1952). A nagyenyedi Bethlen Gábor Líceum tanára. Az óvónő- és tanítóképző pedagógiai líceumok számára készült két tankönyve: *Gyermek és ifjúsági irodalom* (társszerkesztők: Jarosievitz Erzsébet, Józsa Miklós, Vita Zsigmond. 1973. Javított 2. kiadás 1983); *A magyar nyelv tanításának módszertana az I–IV. osztályban* (társszerkesztő Győrfi Ibolya, 1979).

(F. M.)

Király László (Sóvárad, 1943. nov. 19.) – költő, elbeszélő, műfordító. Nyárádgálfalva, Csíkfalva, Sóvárad iskolája, a szovátai líceum, ill. az otthoni tanítói-tanári környezet és maga a Sóvidék adta az első élményeket, amelyeket a Babeş–Bolyai Egyetem orosz–magyar szakán (1966-ig) töltött kolozsvári évek, a Gaál Gábor Kör eszméltető közösségében megélt alkotó viták követtek, érleltek meg. Rövid felsőbányai tanárkodás után az Előre kolozsvári tudósítója

(1968), 1968 karácsonyától az Utunk szerkesztője. 1990. jan. 1-től a Helikon szerkesztőségi titkára, az 1990/12. számtól főszerkesztő-helyettese.

Még nincs húszéves, amikor versét közli az Utunk, s előbb jelenik meg önálló kötete az Irodalmi Könyvkiadó Forrás-sorozatában (*Vadásztánc*. 1967, Lászlóffy Aladár előszavával), mint versei az Ifjúsági Könyvkiadónál szintén Lászlóffy gondozásában készülő antológiában, a *Vitorlaének*ben (1967). A József Attila és Kassák jegyében induló író tehetséges nemzedékéből elsőként válik saját hangú költőegyéniséggé, népi és urbánus hatások szerencsés ötvözésével; Armstrong, a Nagy Folyó szomorú énekese ballada-figuraként él versében („Összeér bennem valahol / az ostor cserdülése / visongó rezes kürtök ritmusával. / Nagy szemű néger trombitás / bámulja lógó bajuszú csordapásztor-testvéreimet"). Harmadik verskötete, a hazai jelenből ihletődve, *Ballada a fáradt asszonyokról* címet kapja (1970). Egyre tudatosabban építi be saját lírai világába a magyar s az egyetemes történelem és művelődéstörténet nagyjait, Kolumbuszt és Kőrösi Csoma Sándort, Dózsát és Kós Károlyt, Krúdyt és Juhász Gyulát, ciklikusan „a régi mesterek"-et (Heltait, Tinódit, Szenci Molnárt, Petőfit, Eminescut az 1976-os *Sétalovaglás*ban), Arany Jánost és Radnótit, Cicerót, Pieter Brueghelt és Jack Kerouacot.

Az elfelejtett hadsereg (1978) c. nagy verse egy sajátos „Erzsébet-kori tragédia", az Angliában, Morus Tamás lefejezésének évében játszatott „Henrik király", pontosabban ennek a tragédiának „színei, hangulatai – másképpen: töredékei, versrészei". A kiszolgáltatottság, az elárultság jajkiáltását hallani ki a kobzos énekéből („Szédülő vigyorral nézi, aki látja, / és belepusztul, aki énekeli."). Még tovább megy a költői szerepjátszásban, amikor megteremti Al. Nyezvanovot (az „álmodott költő"-t). *Amikor pipacsok voltatok* (1982) c. kötetében és később sem lesz hűtlenné e lírikus-másához. Mintegy összegzi ezt az „irodalomtörténeti" sort a *Költők múzeuma*, magyarázatot adva a sűrű idézésre. („Szidjátok költőiteket – mert nem mondják ki. / Mert kimondják. / Mert hallgatnak. / Mert kéretlenül beszélnek helyettetek. / Rendezzétek be a Költők Múzeumát.") *Visszapillantó tükör* c. alatt vers és próza határán álló műfajt teremtett az elődök, elmúlt idők felelevenítésére.

Részben didaktikai céllal, igényes líratörténeti sorozatot is írt az Utunknak (*Bóják*). Mindez azonban nem a jelen elől való elzárkózás, a menekülés lenyomata: elkötelezett költő ő, aki a nemzedéki összetartozás tudatától a nemzeti felelősség tudatosításáig, a hatalmi tébolyoknak kiszolgáltatott emberiség világgondjának felvállalásáig jutott el. Ezek a felismerések hol elégikus, hol agitatorikus, hol plakátszerű, ill. modern montázs-, kollázs-formát öltő verses kifejezést kapnak; a legmozgósítóbb erővel talán az *Amikor pipacsok voltatok* darabjaiban. (Ezt a székelyudvarhelyi Népszínház keretében Bartha Levente monodrámaként adta elő, nagy sorozatban.) A költő azonban nem beszél ki a versből, ellenkezőleg, beleéli magát egy helyzetbe, azonosul vele, múltját, jelenét és (nemegyszer szkeptikusan nézett) jövőjét vállalja.

Műfordítóként, elsősorban a kortárs román líra tolmácsolójaként is e képessége révén alkot kiemelkedőt. A legemlékezetesebb *Hannibál* c. Eugen Jebeleanu-kötete (1975). Ő fordította magyarra Geo Bogza (*Orion*, 1981), majd Cezar Baltag (*Egyszarvú a tükörben*, 1984) és Daniela Crăsnaru (*A babiloni oroszlánok*, 1985) verseit s Ioan Flora jugoszláviai román költő egy kötetét (*Az anyagi világ*, Újvidék 1984). Műfordítói tevékenysége kiterjedt lengyel, orosz, francia, bolgár költemények átültetésére is.

Prózai munkássága egyenértékű költészetével. Már *A Santa Maria makettje* (1970) novelláival kezdve illúziótlan, a keserű valóságot még paraboláiban is híven tükröző prózát ír (*Jogod és hatalmad*). A *Fény hull arcodra, édesem* elbeszélései (1981) minőségileg magasabb szinten folytatják ezt a szókimondó valósághűséget. Magyarság és modernség kérdései egyaránt napirendre kerülnek bennük, kiélezett helyzetekben. A *Házam küszöbén* egyik eszmefuttatása általánosan jellemző a költő modernség-felfogására: „Modernség – micsoda

békafar alá kívánkozó fogalom, fellengzős ajakbiggyesztés minden fölött, ami nem mai. Szárazak leszünk tehát, hűvösek, mértéktartóak, okosak vagy inkább cinikusak. Úgy teszünk, mint a hivatásos közönyösek, a kívülállók, olyannak játsszuk meg magunk, amilyennek manapság illik. Ámde kit az istennyilát fogja érdekelni háromszáz év múlva, mi illett manapság." Úgy modern tehát, hogy a mértéktartást nem téveszti össze a kívülállással, az okosságot a közönnyel. A fegyelmezett (prózai vagy verses) forma mögött szenvedély, letagadhatatlan maiság, az egyén és a közösség feszítő gondja tapintható ki.

Mindmáig legvisszhangosabb műve, *Kék farkasok* c. regénye (1972) nem igyekszik elrejteni a személyes érdekeltséget. Epikai formában nemzedéki számvetés, a közelmúlt történelmének, az ötvenes-hatvanas évek erdélyi magyar falujának s a városnak leírása a főhős, Kis Harai Mihály csalódásaiban. Ebben a könyvében a nem-felejtés és a rendteremtő szándék regényét írta meg a szerző.Írásainak egy része román fordításban is megjelent.

Egyéb munkái: *Rendhagyó délután* (versek, 1968); *A téli tábor* (versek, 1984); *Bóják* (a modern világköltészet nagyjairól I–LIII. Utunk Évkönyv 1986. 143–270); *A költő égő asztala* (versek, 1986); *A föld körüli pálya* (versek, 1988).

Írói álneve: *Vass László*.

(K. L.)

Szilágyi Domokos: *Igazságos tenger*. Igaz Szó 1967/7. – Kántor Lajos: *Szigorú, kemény költemények*. Igaz Szó 1969/10. – Méliusz József: *Armstrong csodálatos aranytrombitája*. Előre 1969/6728. – K. Jakab Antal: *Beszélgetés K. L.-val*. Utunk 1971/22; uő. *Az ihlet másnapján*. Utunk 1977/21. – Marosi Péter: *Fény hull arcunkra*. Utunk 1971/29; uő. *Kis Harai Mihály szabadulására*. Utunk 1973/14. Újraközölve *Világ végén virradat*. 1980. 14–20. – Ágoston Vilmos: *Kávéházi beszélgetés K. L. két kötetéről*. Korunk 1971/5. – Gálfalvi György: *Féleleműző ének*. Igaz Szó 1971/6. – Szőcs István: *Tükörtánc*. Igaz Szó 1973/5. – Láng Gusztáv: *Ha múlik emlék és varázs*. Korunk 1973/5. – Lászlóffy Aladár: *A mindenidejű jelen*. A Hét 1973/44. – Szakolczay Lajos: „*Tegyünk igazat reggelig.*" Új Írás, Bp. 1973/11. – Tamás Gáspár Miklós: „*...kiálts rám! s fölkelek!*" A Hét 1976/48. – Vásárhelyi Géza: *A költői közérzet pillanatai*. A Hét 1976/50. – Cs. Gyímesi Éva: *Élő kariatida*. Igaz Szó 1977/4; uő. *Az elégikustól a groteszkig (egy helyzettudat revíziója*). Korunk 1979/9. – Görömbei András: *K. L.: Sétalovaglás*. Alföld, Debrecen 1977/5. – Márkus Béla: „*Függesszük szemünk az ő arcukra!*" Tiszatáj, Szeged 1977/7. – Mózes Attila: *Határátlépések*. Utunk 1979/6. – Markó Béla: *A feltételes mód bizonyossága*. Igaz Szó 1979/5. – Szász János: *Az emberi méltóság költészete*. K. L. Geo Bogza-fordításai. Előre 1981. szept. 3. – Pusztai János: *A prózaíró K*. Igaz Szó 1982/3. – Borcsa János: „*Pontos, kíméletlen legyen a szó.*" Korunk 1983/8.

Király Pál – erzsébetvárosi tanár, az erdélyi magyarság történetének megírására 1925-ben a **Magyar Kisebbség* részéről kiírt pályázat I. díjának nyertese. A Bánffy Ferenc felajánlotta jutalomdíjban részesült.

Király Péter (Szilágyzovány, 1868. szept. 22. – 1933. jan. 6. Szilágyzovány) – író. Középiskoláit Zilahon és Debrecenben végezte, főiskolai tanulmányait a debreceni jogakadémián, ahol a diákság Főiskolai Közlönyét is szerkesztette. A kolozsvári egyetemen jogi doktorátust szerzett; 1914-ig Debrecenben ügyvéd, a Függetlenségi Párt Debrecen c. hivatalos lapjának szerkesztője. Szabad szellemű és az osztrák uralom ellen írt cikkei miatt osztályellenes izgatás, felségsértés címén többször is perbe fogták és elítélték. Első kötete, *A magyar nemzet pusztulása* Debrecenben (1898), *A rabság világából* c. verseskötete (1901) és *Vészkiáltások* c. társadalompolitikai regénye (1904) Szegeden jelent meg, *Magyar szocializmus* c. tanulmánya Debrecenben (1904). Az I. világháborúból hazatérve szülőfalujában telepedett le, írásait a Szilágyság, Szilágy-Somlyó, Brassói Lapok közölte. 1932-ben fejezte be kéziratban maradt *Az üldözött* c. háromrészes drámai költeményét, melyben életének viszontagságait örökíti meg.

(P. B.)

Kirjákné Kovács Emma **Új Cimbora*

Kirsch Lajos **helyesírás; *nyelvtudományi szakirodalom*

Kis Béla (Nagyenyed, 1924. febr. 15.) – természettudományi író. ~ Emese nyelvész férje. Szülővárosában, a Bethlen Kollégiumban végzett (1943), a Bolyai Tudományegyetemen szerzett diplomát (1950), a biológiai tudományok doktora (1967). Pályáját mint tanársegéd az egyetemen kezdte, itt, majd az egyesített Babeş–Bolyai Egyetemen adjunktus nyugalomba lépéséig (1984).

Első írását a Comunicările Academiei RPR közölte (1957). Közel száz, különböző rovarcsoportokkal kapcsolatos rendszertani, faunisztikai és állatföldrajzi dolgozatával (1958–88) a Babeş–Bolyai Egyetem, a bukaresti Grigore Antipa Természettörténeti Múzeum, a nagyszebeni Brukenthal Múzeum, a nagyváradi és marosvásárhelyi múzeum, valamint a Duna-delta, Vaskapu, Olténia állatvilágát tanulmányozó intézmények és kiadványok munkatársa; értekezései jelentek meg a Rovartani Közlemények (Bp.), a drezdai Állattani Múzeum Reichenbachia c. kiadványa hasábjain, továbbá müncheni, svájci, lengyel és szovjet szakfolyóiratokban. A *Fauna RSR* köteteiben *Neuroptera* (Carol Nagler és Constantin Mândru társszerzők, 1970), *Plecoptera* (1974) és *Heteroptera* (1984) c. tanulmányaival szerepel.

Egyetemi jegyzetei: *Állattani gyakorlatok. Gerinctelenek. I.* 1. kötet (1981), 2. kötet (1983); *Gerinctelenek II.* (románul 1986); *Állattan I. Gerinctelenek.* 1. kötet (társszerző Matie Zachiu, 1983).

Kis Emese, szül. *Horváth* (Aninósza, 1929. febr. 8.) – nyelvész, író. ~ Béla felesége, Horváth Jenő leánya. Középiskoláit Nagyenyeden, Gyulafehérvárt kezdte, Kolozsvárt érettségizett (1947); a Bolyai Tudományegyetemen szerzett román nyelv és irodalom szakos tanári diplomát (1951). Két éven át a Jogi és Közgazdasági Főiskolán gyakorlati román nyelvet tanított; 1953-tól tanársegéd, később adjunktus az egyetemen. Itt dialektológiát, román nyelvtörténetet, romanisztikát adott elő. 1965-től a filológiai tudományok doktora, 1967-től nyugdíjazásáig (1984) a Babeş–Bolyai Egyetem román és általános nyelvészeti tanszékén lektor. Érdeklődése a matematikai nyelvészet, a nyelvtipológia felé fordult, ezért matematikából is diplomát szerzett (1972) és Pisában részt vett a Centro Nazionale Calcolo Electronico nyári egyetemén (1974).

Tanulmányai a román dialektológia és nyelvtörténet, a románra gyakorolt magyar nyelvi hatás, a matematikai nyelvészet, a nyelvtipológia széles körét fogják át. A Korunkban jelent meg *Fél évtized a román nyelvművelésben* (1962/10), *Matematikai módszerek és a román nyelvtudomány* (1963/2) és *Nyelvmodellek* (1964/11) c. tanulmánya. Szakcikkeit romániai és külföldi szakfolyóiratok közlik: a Cercetări de Lingvistică, Studia Universitatis Babeş–Bolyai, Studii şi Cercetări Lingvistice, Studii de Onomastică, Acta Universitatis Carolinae (Prága), Limba Română, Cahiers de Linguistique, NyIrK, Nyelvösszehasonlító tanulmánya jelent meg a *Theoretical Problems of Tipology and the Northern Eurasian Languages* (Bp. 1970) c. kötetben; a Magyar Nyelv (Bp. 1970/1) hasábjain a román nyelv magyar jövevényszavainak alaktani beilleszkedéséről, az *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás* (Bp. 1972) c. kiadványban a névszói állítmány és a határozottság kategóriáinak román–magyar összehasonlító elemzéséről.

Verssel az Utunkban jelentkezett (1956), *Eszter* c. novellája (1985/12) az Igaz Szó novellapályázatán II. díjat nyert. *Hangyalesők* c. regénye kéziratban.

Kötetei: *Curs de gramatică română pentru maghiari* (egyetemi jegyzet, Kv. 1957); *Curs de gramatică română II. Sintaxa* (egyetemi jegyzet, 1958); *Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române* (1975).

(M. L.)

Kis Zoltán (Radnótfája, 1929. szept. 5. – 1992. nov. 9. Kolozsvár) – élettani szakíró, publicista. A szászrégeni tanítóképzőben érettségizett (1949), Kolozsvárt a Mezőgazdasági Főiskola hallgatója (1950–52), majd a Bolyai Tudományegyetemen szerzett biológia szakos tanári diplomát (1954). Pályáját ugyanitt az élettani tanszéken kezdte, 1969-től a Babeş–Bolyai Egyetem gyakorlatvezető és előadó adjunktusa nyugalomba helyezéséig, 1991-ig. Román, magyar, német és angol nyelvű szaktanulmányaiban a cukoranyagcsere, az agyalapi mirigy növekedési hormonja, a sugárbiológia és hallásélettan kérdéseivel foglalkozik; a stressz- és antistressz kérdéscsoport keretében a szervezet munka- és teherbíró képességét s ezek fokozásának lehetőségét vizsgálja.

Biológiai és anatómiai tankönyveket fordított magyarra, a líceumok számára (1976–86), román nyelvű állattenyésztéstani (1978) és sejtbiológiai (1986) jegyzetei mellett ismeretterjesztő írásai magyarul A Hét, Igazság, Munkásélet, Tanügyi Újság, Művelődés, Hargita, Megyei Tükör hasábjain jelentek meg. Számos felfedezését és újítását szabadalmazták, köztük a mikroszkopikus terjedelmek pontosabb meghatározását szolgáló fényképezési módszerekre, valamint a tojáshéj ellenállóképességét fokozó eljárásra vonatkozó kutatásainak eredményét.

1989 után cikkei a kolozsvári Szabadság hasábjain jelentek meg: levele Doina Cornea asszonyhoz, *Merre Kolozsvári Egyetem?* c. vitairata, a szabad Március Tizenötödike köszöntése. 1992-ben cikksorozatban emlékezik meg a Bolyai Tudományegyetemnek a román egyetembe való beolvasztásáról.

Kötetei: *Ember és egészség* (Holicska Dezsővel és Vitályos Andrással, Kriterion Kézikönyvek, 1974; román kiadása E.A. Pora akadémikussal társszerkesztésben, 1978); *Ember – Természet – XX. század* (1976); *A magatartás élettani alapjai* (1981).

Puskás Attila: *Folytatása következzék!...* A Hét 1974/32; uő. *Szerzői és „szerzőn túli" szempontok*. A Hét 1977/10. – Gábor Dénes: *Érteni az élet nyelvét*. A Hét 1977/5.

Kisállattenyésztő – az EMGE szakfolyóirata, 1939-ben Kolozsvárt.

Kisbán Miklós – Bánffy Miklós írói álneve.

kisebbségi humánum – a Kárpát-medencében élő magyar kisebbség demokratikus törekvéseinek egyik kulcskifejezése. A nemzeti kisebbségeknek helyzetükből következő természetes igénye a humánum; ezt Kacsó Sándor így fogalmazta meg: „...kisebbségi nép csak humanista politikát vallhat magáénak, vagyis olyan világszemléletű politikai irányzatot, amelyben a humánum elvei a leginkább érvényesülhetnek. Ezen a síkon találkozhatik a világ legnagyobb szellemiségeivel s oldala mellett érezheti a haladást parancsoló történelmi erőket."

A ~ mint erkölcsi követelmény kialakulási folyamatát már Paál Árpád publicisztikája jelzi. Szerinte a kisebbségek „a népek lelke diplomáciájának az alakulatai, hogy felkeltsék és folytonossá tegyék a mindenirányú népszövetség megvalósulását". Hasonlóan programadó Kuncz Aladár bevezető írása az Erdélyi Helikon első számában (1928): „A kisebbség csak politikában kisebbség, irodalmában és műveltségében maga az egyetemesség." Az e tételből fakadó eszményi hivatástudat ölt testet a **transzilvanizmus* Kós Károly meghirdette, földrajzi

és történelmi érvekre támaszkodó román–magyar–szász programjában (1929). Bár ez a politikai és irodalmi hullámokat vető célkitűzés Tavaszy Sándornál a nemzetiségi „önösszeszedés" kulturális terére korlátozódik, sőt Makkai Sándor még belterjesebben a „magunk revízióját" hirdeti, Jakabffy Elemér már széles Duna-völgyi összefüggésbe helyezi a kisebbségi sorsvállalást, az 1937-es **Vásárhelyi Találkozó* pedig záróhatározatában meggyőződéssel vallja, hogy „A román és magyar népre a Duna-medencében magasabb rendű közös hivatás vár." A román és magyar demokratikus erők összefogásából születik Kacsó Sándor idézett állásfoglalása is a ~ mellett.

Új megfogalmazást évtizedekkel később Gáll Ernőnél találunk, aki a ~ tételét a korszerű filozófia szintjén így juttatja kifejezésre: „A nemzetiségi jövőkutatás és választott értékrendje a prospektív humanizmus emberközpontú szemléletét s azokat az értékeket vallja magáénak, amelyeknek érvényesülése a nemzetiség létét és fejlődését szavatolja."

Eszmetörténeti munkájában Pomogáts Béla a ~ot nemcsak az erdélyi magyarság szellemi erőgyűjtésének és önvédelmének, hanem a közép- és kelet-európai régió fontos eszközének is minősíti, a béke és újjáépülés demokratikus folyamatában. Értékelése szerint ez az ideológia „nem egyszerűen megvalósíthatatlan utópiák foglalata, utópiáké, amelyeket a történelem általában félresöpör. Inkább erkölcsi követelmény, mely akkor is érvényes, ha az aktuális politikai gyakorlat szembehelyezkedik vele." Szerinte manapság történelmi távlatban van szerepe.

A kisebbségi élet nyomása alatt megszülető erkölcsi többletet mint „gyöngykagyló-szindrómát" elemezve Cs. Gyímesi Éva végigvezeti a ~ kialakulásának történetét Ligeti Ernőtől Kuncz Aladáron és Makkai Sándoron át Farkas Árpádig. Felfogása szerint ez az eszmény közel áll a kereszténység szenvedéskultuszához, s olyan értéktudat, amelyben nem áll fenn „a szabadság és az önmegvalósítás dialektikus egyensúlya."

(B. E.)

Paál Árpád: *A magyarság világnézete*. Napkelet 1920/7–8. – Makkai Sándor: *Magunk revíziója*. Kv. 1931. – Kacsó Sándor: *Kisebbségi jövőnk útja*. Erdélyi Magyar Évkönyv, Brassó 1937. – Balogh Edgár: *Elsikkasztott állásfoglalás*. Jakabffy Elemér előadása az OMP sepsiszentgyörgyi tanácskozásán. Magyar Nap, Morva Osztrava 1937. szept. 19. – *Hitvallás*. A Vásárhelyi Találkozó záróhatározata. Közli Tamási Áron: *Virrasztás*. Bp. 1943. 304–311. – Csatári Dániel: *A Vásárhelyi Találkozó* Bp. 1967. – Gáll Ernő: *Tegnapi és mai önismeret*. 1975. 83. – Balázs Sándor: *Tavaszy Sándor filozófiája*. 1982. 84–85. – Pomogáts Béla: *Kisebbség és humánum*. Bp. 1989. – Cs. Gyímesi Éva: *Gyöngy és homok.*. Ideológiai értékjelképek az erdélyi magyar irodalomban. (1992, Századunk).

Kisebbségi Jogélet – A lugosi Magyar Kisebbség melléklete 1937-ben előbb Asztalos Sándor és Mikó Imre (1–6. szám), majd Sáhy László és Kiss Árpád (7–9. szám) szerkesztésében.

kisebbségi kérdés irodalma – a két világháború között több területet fog át, ezek között a legfontosabbak: a kisebbségek jogi helyzete; e helyzet beépítése a nemzetközi viszonyokba; az új létforma gazdasági problémái; a művelődéssel kapcsolatos kérdések; az adott lét adatszerű bemutatása, a kisebbségtörténeti nézőpont.

1. A jogi megközelítés megkövetelte az elméleti alapok lerakását. Ahhoz, hogy tisztázni lehessen, milyen jogok illetik meg a többségtől különböző népcsoportokat, körül kellett határolni a kisebbség fogalmát. Albrecht Ferenc, Balogh Artúr, Jakabffy Elemér, Willer József és mások jogelméleti írásaiban megfogalmazódott az a gondolat, hogy a kisebbség nem egyszerűen csak faji, nyelvi, vallási szempontból, hanem *nemzeti* jellege révén is különbözik a többségtől. E kérdés az 1923-as új román alkotmány elfogadásakor az elmélet köréből áttevődött a pozitív jog területére. Az alkotmányt a kisebbségek szempontjából értékelő írások

kiemelték: az ország alapokmánya nem fogadja el a kisebbségeket „jogi személyiség”-ként, velük kapcsolatban csak minden állampolgárra vonatkozó egyéni jogokat tartalmaz. Az egyéni és kollektív jog kérdéskörét taglaló írások alapgondolata szerint viszont a kisebbségnek állampolgárként birtokolnia kell minden egyéni jogot, és ezen felül meg kell kapnia a bizonyos közösséghez – kisebbséghez – tartozásából eredő kollektív jogokat is, anélkül, hogy ez sértené az állami szuverenitást. A román állam iránti lojalitás és annak bírálata, hogy az alkotmány csak „állampolgárt” ismer – így az itt élő magyarság is „román” – , szervesen egybefonódott.

A kisebbségi lét jogi státusát egyesek etikai szemszögből is megközelítették, így Paál Árpád (*Erkölcsi szempontok a népkisebbségi jogban*. Magyar Kisebbség 1935/11); szerinte az állapotokon az embertársak iránti erkölcsi kötelességek betartásának szorgalmazásával kellene javítani.

2. A két világháború között a romániai magyarság jogi helyzetének sajátos jelleget kölcsönzött az, hogy Románia nemzetközi szerződésekben kötelezettségeket vállalt a kisebbségek iránt, s ezek betartásának szavatolását a Népszövetségre bízták. Ott volt aztán az erdélyi románság képviselőinek önkéntes vállalása a kisebbségek ügyében a Gyulafehérvári Határozatokban. A ~ tekintélyes része e kérdéskörhöz kapcsolódik. A Népszövetséghez eljuttatott panaszokkal, a szervezett nemzeti kisebbségi kongresszusokon elhangzott felszólí-tásokkal, a gyulafehérvári pontokkal foglalkozó közlemények összeurópai koordináták közé vagy történelmi dimenziókba helyezték a romániai magyarság problémáit. Erre nézve olyan összegező munkák jelentek meg, mint Balogh Artúr franciául és németül is kiadott könyve (*A kisebbségek nemzetközi védelme*. München 1928; Párizs 1930), Buza László *A kisebbségek jogi helyzete* (Bp. 1930), Jakabffy Elemér *Népkisebbségi kívánságaink és feladataink* (Lugos 1935), Mikó Imre *A romániai magyar kisebbség panaszai a Nemzetek Szövetsége előtt* (Hitel 1936/11), Mikó Imre *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika* (Kv. 1944), Nagy Lajos *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában* (Kv. 1944) c. írása.

Ezt az összeurópai szemléletmódot jól jellemzi a Korunk kisebbségirodalma. A baszkokról és katalánokról írt cikkek, az ún. „Duna-medence-vita” (Balogh Edgár, Jordáky Lajos, Halász Sándor, Sinkó István, Szabó Imre és mások részvételével), Bányai Imre, Dobossy Imre, Földi Erzsébet, Zsolt László [Porzsolt László], Kovács Károly [Fedor János] és mások cikkei igazolják, hogy a folyóirat igyekezett általánosabb összefüggésekbe beágyazni a kisebbségi problémát. Ezt tette Bányai László is, aki *Magyarság a Duna völgyében* (Kv. 1938) c. kötetében jelentette meg a főleg a Korunkban közölt ilyen természetű írásait.

3. A romániai magyarság gazdasági életének szempontjából jelentős és sokat kommentált esemény volt az 1921-es földreform. Az agrárreform teremtette általános helyzeten túlmenően (Oberding József György: *Az agrárreform*. Kv. 1930; Venczel József: *Erdély és az erdélyi román földreform*. Hitel 1940–41/3–4) különösen két esemény érintette a romániai magyar parasztságot: a Csíki Magánjavak kisajátítása és a múlt század végén Erdélybe és Bánságba betelepített kistulajdonosok földjeinek elvétele. E két témakörben a cikkek százai jelentek meg. Ugyancsak a falusi kisebbségi dolgozókat érintette a hitelek nyújtásának diszkriminatív rendszere (vö: Oberding József György: *A mezőgazdasági hitelkérdés rendezésére irányulú törekvések a román törvényhozásban*. Kv. 1932), valamint a konverzió néven ismert, a mezőgazdasági adósságok szanálását előíró törvény (erről cikkezett többek között Gyárfás Elemér). Különleges érdemeket szerzett Mikó Imre azzal, hogy a maga korában rendhagyó módon az osztályszerkezet és a nemzetiségi hovatartozás összefüggésében vizsgálta az erdélyi falut, s egységes feladatként jelölte meg: küzdeni az osztályelnyomás ellen, s hűnek maradni nemzetiségünkhöz (*Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés*. Kv. 1932). Egészen más oldalról közelítette meg az itt élő magyarság más rétegeinek gazdasági nehézségeit Gyárfás Elemér, aki főleg a hazai magyar tőkét és pénzintézeteket ért méltánytalan megkülönböztetés ellen

hadakozott (*Erdélyi problémák*. Kv. 1923; *Románia hitelszervezetei és az erdélyi magyar pénzintézetek*. Lugos 1924).

4. A társadalmi mozgások erőteljesen kihatottak az akkor középosztálynak nevezett kisebbségi értelmiségi rétegre, ill. főleg arra a munkaterületre – a művelődésre –, amellyel tevékenységük összefonódott. A ~ának szakíróiban tudatosodott, hogy a kisebbség fennmaradásának alapvető feltétele: megőrizni s lehetőség szerint gazdagítani nyelvünket, művelődési kincseinket. Ennek egyik eszköze: a demokratikus iskolapolitika. E tárgykörben a számos sérelmet jelző hírlapi cikken kívül olyan áttekintések is megszülettek, mint Balázs András *Adatok az erdélyi kisebbségek iskolavédelmi küzdelmeihez. 1919–1929* (Kv. 1929), R. Szebeni András *Az erdélyi magyarság népoktatás-ügyének statisztikai mérlege* (Bp. 1935) vagy Jancsó Elemér *Az erdélyi magyarság életsorsa nevelésügyünk tükrében* (Bp. 1935) c. munkája. Ehhez kötődik a felekezeti iskolák fenntartásával kapcsolatos nehézségek elemzése s tágabb összefüggésben a különböző egyházakat sértő intézkedések vizsgálata (vö. Tusa Gábor: *A romániai magyar egyházak és az állam közötti viszony*. Kv. 1934). Súlypontos volt ezen belül a konkordátum, valamint a katolikus státus körüli csatározás. (Ebbe egyebek között Gyárfás Elemér, Jakabffy Elemér, Késmárki Gergely, Pál Gábor kapcsolódott be.)

A folyóiratokban vagy különkiadásban megjelentették a magyar parlamenti képviselők beszédeit, ezek a kordokumentumok – mint például a Willer József kamarai beszédeit tartalmazó *Küzdelem a nemzetiségek nyelvhasználatáért* (Lugos 1936) c. kötet – jól tükrözik a nemzetiségi művelődés feszültségeit. E tárgykörbe vág a művelődés különböző területein dolgozó értelmiségiek létviszonyainak elemzése, ezt végezte el egyebek között Mikó Imre a romániai magyar jogászokra, Venczel József az egyetemi hallgatókra nézve.

5. Az említett számbavétel tágabb összefüggésben az adatszerű önmegismerés szükségletének része. Ez az a pont, ahol a ~ érintkezik a szociológiai irodalommal. Az inkább szociográfiai jellegű falurajzok, felmérések – például Venczel Józsefnek a székely népfölöslegről írt tanulmánya – mellett szigorúbban statisztikai jellegű munkák is megjelentek, így Jakabffy Elemér *Erdély statisztikája* (Lugos 1923); a Sulyok István–Fritz László szerkesztette *Erdélyi Magyar Évkönyv 1918–1929* (Kv. 1930); Kiss Árpád *Az állami magyar tannyelvű elemi iskolák és tagozatok* c. tanulmánya (Magyar Kisebbség 1936–37).

6. Végül a ~ának megvolt a történelmi dimenziója. A kisebbségi probléma megjelenésének körülményeit és előzményeit tárgyaló írások az analógia módszerével kimutatták: a romániai magyar kisebbség ugyanazt kéri, mint annak idején a kisebbségben élt románság. E tekintetben múlhatatlan érdemei vannak Jakabffy Elemérnek, aki *Adatok a románság történetéhez a magyar uralom alatt* (Lugos 1931) c. *dokumentumközlésében, Páll György*-gyel közösen írt *A bánsági magyarság húsz éve Romániában 1918–1938* (Bp. 1939) c. és más munkáiban vagy Mikó Imre *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika* (Kv. 1944), Bíró Sándor *Kisebbségben és többségben*. 1867–1940 (Bern–München 1989) c. könyvében mutatta ki a történelmileg változó kisebbségi sorsban a permanens elemeket.

A történelmi folyamat folytatásaként nőtt át a ~ a **nemzetiségi kérdés* irodalma szélesebb fogalmi keretébe

(Ba. S.)

Kiss Árpád: *A kisebbségi kérdés román irodalmának bibliográfiája*. Lugos 1931. – Berecz Kálmán: *A nemzetiségi kérdés irodalma*. Magyar Kisebbség 1931. 143–47. – *A „Népkisebbségpolitikai és Jogi Könyvtár" anyagmutatója.* Magyar Kisebbség 1938. 53–61, 80–88. – Mikó Imre: *Huszonkét év*. Bp. 1941. és annak *Forrásmunkák* c. függeléke. – *A nemzetiségi politika három éve a demokratikus Romániában*. A Nemzetiségi Minisztérium kiadása. Összeállította Szentmiklósy Ferenc 1948. – Nagy György: *A kisebbségi kérdés a nemzetközi jogban a második világháború utáni évtizedekben*. Erdélyi Múzeum 1991/1–4.

Kis Emberek Könyvtára – népművelő könyvsorozat Nagyváradon, 12 füzetben. Szerkesztette és kiadta Bodnár János „tisztviselő társainak, tanítóknak, jegyzőknek, rajtuk keresztül a falu népének". Az 1925-ben megjelent 1. füzet a szerkesztő tollából *A fogas kérdés* c. alatt ókori mese keretében indított elbeszélésfüzér az egészségről mint az élet legfőbb javáról. A 2. füzetet Benedek Elek írta, a következők közül ugyancsak a szerkesztő tollából a *Bicsérdy-láz* és *Egy darab Amerika* c. könyvecske emelhető ki. A sorozat anyagi nehézségek miatt 1928-ban szűnt meg.

Árvay Árpád: *Elődök. Bodnár János (1876–1935)*. Tanügyi Újság 1974/12. – BLev. I. 1984. 77–79, 368.

Kisenciklopédia – a temesvári Művelődési és Tudományos Szabadegyetem magyar nyelvű előadássorozata. 1968-ban indult Salló Ervin kémikus, egyetemi előadótanár kezdeményezésére tanárok, tudományos kutatók, szerkesztők, írók, orvosok és mérnökök bevonásával. Interdiszciplináris rendezvényein a természeti kincsek, helytörténet és turizmus, zenevilág, képzőművészet, korszerű medicina, ésszerű táplálkozás, technika került bemutatásra. A helybeli és más városból hívott előadók közt szerepel Albert Ferenc, Anavi Ádám, Bálintfi Ottó, Bárányi Ferenc, Bodó Barna, Bura László, Dávid Gyula, Egeressy László, Gyulai Ferenc, Hegedűs Attila, Jecza Péter, Kakuts Lajos, Kányádi Sándor, Kékedy László, Kovách Géza, Matekovits Mihály, Petrovics Emil, Salat Levente, Sándor István, Szekernyés János, Toró Tibor. Az előadások anyagát két alkalommal **Kilátó* c. évkönyveikben is kiadták.

Matekovits György: *Tudni és haladni előre avagy kicsi-e a Kisenciklopédia*. Lépcsők IV. Tv. 1987. 214–21.

kísérőzene – színházaink műsorán szereplő számos darab ~vel kerül előadásra, s így a zene eszközei hozzájárulnak a lírai, humoros, drámai helyzetek hangulatának fokozásához, a szereplők jellemének ábrázolásához. Kevésbé fontos szerepet kap a ~ az átvezető közzenében vagy az egyszerűbb betétekben. Az eszközöket illetőleg a hagyományosaktól az elektronikus, gépi muzsikáig e műfajban minden változat megtalálható, jellegénél fogva főleg a filmkísérőzenénél a kísérleti elemeknek is fontos szerep juthat.

A romániai magyar zeneszerzők sorában színpadi ~ komponálására vállalkozott a két világháború közti időben – néha eredeti népi forrást is idézve – Csiki Endre (Szigligeti: *A cigány*, 1935; Áprily Lajos: *Idahegyi pásztorok*, 1938) és gyermekeknek szánt muzsikával Delly Szabó Géza (László Marcella: *Nótás Zsuzsika,* 1929). Melodrámával ebben az időben a klasszikus hagyományokat tiszteletben tartó kivitelezéssel Nemes Elemér jelentkezett (*Mikes*, 1928).

Az 1945 óta eltelt évtizedek számos ~vel ellátott alkotása közül megemlíthetők a következő szerzők művei: Boros Zoltán (Al. Kirițescu: *Michelangelo*; Tabéry Géza: *Álomhajó*; Brecht: *Galy Gay*; Shakespeare: *Szeget szeggel*; D. R. Popescu: *Andilandi*), Csíky Boldizsár (Méhes György: *Noé bárkája*), Csíky Csaba (Williams: *Az ifjúság édes madara*; Shakespeare: *Hamlet*; Veress Dániel: *Véres farsang*), Czakó Ádám (Méhes: *Barbár komédia*; O' Neill: *Amerikai Elektra*; Veress Dániel: *Mikes*; Faulkner: *Rekviem egy apácáért*; Sombori Sándor: *Gábor Áron*; Németh László: *Papucshős*; Tömöry Péter: *A pipacsok halála*; Csávossy György: *Édes méreg*), Demián Vilmos (Shakespeare: *III. Richard*; Katona: *Bánk bán*), Fátyol Tibor (Euripidész: *Oresztesz*), Jakab Lajos (Fodor Sándor: *Csipike*), Jodál Gábor (Szophoklész: *Antigoné*), Junger Ervin (Tolsztoj–Piscator: *Háború és béke*; Schiller: *Ármány és szerelem*; Dürrenmatt: *Az öreg hölgy látogatása*; Shakespeare: *Romeó és Júlia*; V. Hugo: *Ruy Blas*), Kálmán Andor (Csíky: *Nagymama*; Aurel Baranga: *Boldogság iskolája*), Kisfalussy Bálint (Benedek Elek: *Többsincs királyfi*), Kozma Mátyás (Szophoklész: *Antigoné*), Márkos Albert (Kiss Jenő: *Három nap egy esztendő*), Márton Jenő (Csepreghy Ferenc: *A piros bugyelláris*), Oláh Tibor (Euripidész–Sartre: *Trójai nők*; Madách: *Az ember*

tragédiája; Titus Popovici: *Horia*, film), Orbán György (Caragiale: *Gyöngeségek láncolata*; Kemény Zsigmond: *Özvegy és leánya*), Szabó Csaba (Molnár Ferenc: *Liliom*; Tamási Áron: *Énekes madár*), Szalay Miklós (Victor Eftimiu: *Prométheusz*, Mrozek: *Strip-tease*; Lacour: *Érettségi előtt*; Méhes: *Peleskei nótárius*; Ilie Băieşiu: *Megbocsátás*), Szarvady Gyula (Sütő András: *A szúzai menyegző*), Szeghő Péter (Kenéz Ferenc: *Szabadon választott gyakorlatok*), Valkai András (Katona József: *Bánk bán*), Vermesy Péter (Méhes György: *Oroszlán a kastélyban*; Frisch: *Don Juan, avagy a geometria szerelme*; Illyés Gyula: *Kegyenc*; Kocsis István: *A korona aranyból van*; Páskándi Géza: *A király köve*; Szigligeti: *Liliomfi*; Madách: *Az ember tragédiája*; Brecht: *Svejk a második világháborúban*; Bajor Andor: *Szürke délután*; Shakespeare: *Lóvá tett lovagok*), Zoltán Aladár (Shakespeare: *Vízkereszt*).

Újabb ~-bemutatások: Kostyák Alpár *Ki vele* (Sinkó Zoltán szövegére, 1980), Balogh István *Hirosima mosolya* (Eugen Jebeleanu szövegére, 1986), Csutak István *Medvetánc* (József Attila verse nyomán, 1987) c. alkotása.

Bábszínházi darabokhoz írt ~t többek között Chilf Miklós (Kemény János: *A félénk nyulacska*; Tolsztoj–Márk Sándor: *Buratino kalandjai*), Szabó Csaba (Arany: *Toldi*; Bajor: *Paródiák*; Creangă–Sütő: *Csodatarisznya*; Fazekas Mihály: *Ludas Matyi*) és Vermesy Péter (Bajor: *A titokzatos kalucsni*; Maeterlinck: *Kék madár*; Grimm: *Hamupipőke; A brémai muzsikusok*; Kovács Ildikó: *Kék süni; A lusta kis mozdony; Cini Samu kalandjai*; Karinthy–Kovács: *Micimackó*; Palocsay Zsigmond: *Lepkeszárnyon; Aki búsul, megöregszik*; Tamási Áron: *Búbos vitéz*; *Szegény ördög*; Mircea Vaida: *Papírszív*; Sütő András: *Ördögűző tarisznya*).

Film ~vel Oláh Tibor: *Avalanşa*; *Străzile au amintiri*; *Pisica care moare*; Brâncuşi: *Sărutul*; *Comoara din Vadul-vechi*, Rebreanu: *Răscoala*; *Castelanii*, *Meandre*, *Zodia fericirii*, *Zile de vară*, *Răutăciosul adolescent*; *Mihai Viteazul*) és Vermesy Péter (Kocsis: *A jegykezelő futása*) jelentkezett.

Nyilvántartunk néhány ún. montázs-muzsikát is, ilyen Szalay Miklós összeállítása Miller: *Bűnbeesés után*, Mrozek: *A kéz* és Rozor: *Véndiákok* c. darabjához. Szőcs Géza verseihez Antal István szerzett ~t.

Pantomimhez és kísérleti színpadhoz Vermesy Péter komponált zenét (Kovács Ildikó: *Pantomim-sorozat*; Csokonai Vitéz Mihály: *Karnyóné*; Shakespeare: *Szentivánéji álom*).

(B. A.)

Kisfalussy Bálint (Ipp, 1939. okt. 16.) – dalszerző. Nagyváradon érettségizett (1956), a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola elvégzése (1962) után a szatmárnémeti Északi Színházhoz szerződött, ahol nemcsak mint színész tevékenykedett, hanem számos bemutatóhoz – többek közt Camoletti *Leszállás Párizsban*, Gárdonyi Géza *Ida regénye*, Karácsony Benő *Rút kis kacsa*, Méhes György *Mi, férfiak*, közben Nagyváradon Goldoni *Szmirnai komédiások* c. darabjához és saját szövegeihez dalbetéteket, ill. kísérőzenét szerzett. Országosan kedvelt könnyűdalénekes, akinek másfélszáz slágere közül jó néhányat az **Electrecord* hanglemezen is közrebocsátott. 1987-ben Magyarországra költözött.

(K. K.)

Soltész József: K. B. A Hét évkönyve 1982, *Színjátszó személyek*. 162–63.

Kisgyörgy Réka (Barót, 1967. nov. 8.) – író, ~ Zoltán geológus leánya, Jakabffy Tamás felesége. Sepsiszentgyörgyön a Matematika-Fizika Líceumban érettségizett (1986). A Babeş–Bolyai Egyetemen magyar nyelv és irodalom szakon tanári diplomát szerzett. 1990 óta a

Romániai Magyar Szó kolozsvári munkatársa. Első írásával az Utunkban jelentkezett (1987), itt s a Korunk, Igaz Szó, Echinox hasábjain jelennek meg esszéi, ismertetései. Az Utunkban sorozatosan közölt novellái (1987–88) kiváltották a kritika érdeklődését. „Novelláiban (regényrészletek?) – írja Szász János – a szemléletesség nem a cselekmény, hanem egy életérzés alakulásához fest hátteret: egy tűnődő, tétova, titkokat finom ujjakkal bogozó, a világot betéve ismerő, hol keserűen, hol élvezettel fölismerő érzékenység veszi minduntalan számba a lét első és végső kérdéseit.” Látó-nívódíjban részesült (1992).

Álneve: *Szentgyörgyi Mária*.

Szász János: *K. R. prózái*. A Hét 1988/17.

Kisgyörgy Zoltán (Nagyajta, 1929. márc. 31.) – növénytani szakíró. Középiskoláit a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban (1948), egyetemi tanulmányait a Bolyai Tudományegyetemen végezte (1953), a biológiai tudományok doktora (1971). Pályáját a marosvásárhelyi OGYI-ban tanársegédként kezdte, 1975-től adjunktus, a gyógyszerészeti növénytan magyar nyelvű oktatója, 1986-tól az OGYI tudományos kutatója.

A gyógynövények lelőhelyeinek (Csík, Háromszék, Barcaság, Fogarasi-medence, Szatmár és részben Beszterce-Naszód) mennyiségi viszonyairól, valamint a hatóanyag és a növényi test belső szerkezetének összefüggéséről több közleményben számolt be szakfolyóiratokban (Orvosi Szemle, Revista Medicală, Farmacia, Comunicări de Botanică, Comunicările Academiei RSR, Note Botanice, Industria Alimentară–Produse Vegetale, Die Pharmazie, Acta Pharmaceutica Hungarica). Közleményei több gyűjteményes kötetben szerepelnek, így a *Plante medicale din flora spontană a Bazinului Ciuc* (Csíkszereda 1968), a *Kovászna megye gyógynövényei* (Sepsiszentgyörgy 1973), a *Hargita megye gyógy- és fűszernövényei* (Mv. 1980) c. munkákban, valamint a Congresul Național de Farmacie sorozat köteteiben (1958–79).

Munkái: *A gyógyszernövények felismeréséről* (román nyelvű kőnyomatos jegyzet, Mv. 1965); *Gyógyszerészeti növénytan: sejttan és szövettan* (kőnyomatos jegyzet, Mv. 1979); *Gyógyszerészeti növénytan: organográfia* (kézirat, Mv. 1986).

Kisgyörgy Zoltán (Árkos, 1936. júl. 21.) – geológus szakíró. ~ Réka apja. Középiskoláit a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban végezte, a Bolyai Tudományegyetemen geológia–földrajz szakon szerzett egyetemi diplomát (1957). Előbb tanár Ozsdolán és Apácán, majd az erdővidéki szénbányák geológusa.

Geológiai, bányaföldtani, őslénytani, barlangtani és vízföldrajzi szakdolgozatai a Földtani Közlöny (Bp.), Karszt és Barlang (Bp.), Aluta, Revista Minerilor, Acta Hargitensia, Dări de Seamă ale Comitetului Geologic és más szaklapok oldalain jelentek meg. Szakmája mellett, mely főleg a Székelyföld hasznosítható ásványi kincsei, az ásványvizek és mofettagázok mint természetes gyógytényezők kutatására irányul, érdeklődése kiterjed az ipar- és tudománytörténet, turisztika, hely- és művelődéstörténet, valamint a népművészet tárgyköreire is. Több mint kétszáz ilyen jellegű írása, cikke és tanulmánya hazai és külföldi magyar újságok és folyóiratok oldalain látott napvilágot. Közkedveltek voltak a Megyei Tükörben közölt helytörténeti cikksorozatai. Több Kovászna megyét ismertető monográfia társszerzője. Irodalmi riportokat is írt, turistakalauzokat is fordított magyar nyelvre, kéziratban van tanulmánya Kovászna megye városainak és falvainak harangjairól.

Fontosabb munkái: *Köpecbánya 1872–1972* (Vajda Lajossal, Sepsiszentgyörgy 1972); *Erdővidék* (útikalauz, Sepsiszentgyörgy 1973); *Őslények nyomában* (Kv. 1976); *Jelzett*

turistaösvények Kovászna megyében (társszerzőként, Sepsiszentgyörgy 1978); *Románia ásványvizei* (Kristó Andrással, 1978).

(B. Z.)

Írói álneve: *Sikó Zoltán*.

Vita Zsigmond: *Erdővidék bemutatása*. A Hét 1974/20. – Holló Ernő: *Hidrogeológus az ezer borvizek földjén*. A Hét 1976/31. – Ferenczy L. Tibor: *Írni kellene...* Munkásélet 1978. aug. 4. – Csire Gabriella: *Levelekre szedtem a széndarabot*. Előre 1980. júl. 26. – Tófalvi Zoltán: „*Én hiszek a szülőföld iránti felelősségünkben.*" Beszélgetés K. Z. geológussal. A Hét 1982/33.

Kislégi Nagy Dénes (Titel, Vajdaság, 1884. jún. 21. – 1984. aug. 27. Pécs) – filozófiai, társadalomtudományi, közgazdasági, statisztikai szakíró. 1942-ben nevezik ki a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem gazdaságpolitikai és statisztikai tanszékére; 1945-től a Bolyai Tudományegyetemnek is professzora 1948-ig. Ezután oktatói és tudományos működését a pécsi egyetemen folytatta; 1957-ben vonult nyugalomba.

Kolozsvárt írott vagy megjelent tanulmányai: *A gazdasági elméletek története* (kőnyomatos jegyzet, 1948); *Pénzromlás és árszínvonal* (Jog- és Közgazdaságtudományi Értekezések 2. Kv. 1946); *A közgazdaságtan oktatásának módszeréről* (Társadalomtudományi Tanulmányok 2. Kv. 1946).

A 100 éves K. N. D. tudományos, oktatói és költői életművéről. Herczeg Géza, Hoóz István, Judi István, Szótáczky Mihály, Tóth István megemlékezései, Pécs 1985.

Kismonográfiák – az Ifjúsági Könyvkiadó által 1968-ban indított s 1970-től a kolozsvári Dacia Könyvkiadó által folytatott sorozat. Egységes (1971-től változtatott) grafikai kiállításban 5–7 ív terjedelmű irodalomtörténeti pályaképek – olykor egy-egy műfaj vagy irodalmi korszak – összefoglaló bemutatására vállalkozó köteteket fogott össze, a témához kötődő kép- és illusztráció-anyaggal gazdagítva.

Itt jelent meg Kántor Lajos Móricz Zsigmondról, Mózes Huba József Attiláról és Szabédi Lászlóról, Izsák József Tamási Áronról, V. Szendrei Júlia Csokonairól, Varró János Kós Károlyról, Fábián Ernő Apáczai Csere Jánosról, Rohonyi Zoltán Kölcseyről, Robotos Imre Karinthy Frigyesről és Tabéry Gézáról, Indig Ottó Juhász Gyuláról és Horváth Imréről, Veress Dániel Mikesről és Kemény Zsigmondról, Szávai Géza Méliusz Józsefről, Lászlóffy Aladár Szabó Lőrincről, Kozma Dezső Mikszáth Kálmánról írott monográfiája; továbbá Dávid Gyula könyve Jókai erdélyi tárgyú műveiről, Kozma Dezső összefoglalója a múlt század végi Kolozsvár irodalmi és hírlapírói világáról, Kötő József kötete a romániai magyar dráma két háború közötti fejezetéről. Ebbe a sorozatba illesztette be a kiadó Szilágyi Júlia *Swift és a huszadik század* (1968) és Szilágyi Domokos *Kortársunk, Arany János* (1969) c. nagyesszéjét, valamint Şerban Cioculescu Caragiale- és Kormos Gyula Rebreanu-monográfiáját.

A sorozatot kezdetben Jancsik Pál, majd Varró János szerkesztette egészen 1984-ig, amikor – népszerűsége és gyakorlati hasznossága ellenére – a kiadó megszüntette.

(D. Gy.)

Kiss András (Facsád, 1922. okt. 5.) – jogtörténész, levéltári szakíró. ~ Mária Gyöngy apja. Középiskolai tanulmányait Lugoson és Temesvárt kezdte, a kolozsvári Tanárképző Intézet gyakorló gimnáziumában érettségizett (1942). Jogtudományi oklevelet a Bolyai Tudományegyetemen szerzett (1946). A Móricz Zsigmond Kollégium alapító tagja. Szövetkezeti tiszt-

viselő, ügyvédjelölt, egyetemi tanársegéd, 1949-től a Kolozsvári Állami Levéltár munkatársa nyugdíjazásáig (1983). 1990-től az újraalakult EME főtitkára.

Első írását *A magyar diák együtt akar küzdeni román és zsidó kartársaival* c. alatt a Világosság közölte (1945). Levéltári és jogtörténeti munkákon kívül elsősorban várostörténettel foglalkozik, több monografikus tanulmánya történelmi és tudományos személyiségekről szól. Az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* történész-szaklektora.

A levéltártan köréből első tanulmányát az 1957-es Kelemen-emlékkönyv közölte Kolozsvár levéltára rendjének fejlődéséről a XVI–XVIII. században; a NyIrK 1959-es összevont számában jelent meg egy másik tanulmánya a besztercei városi levéltár régi magyar nyelvű iratairól. A Revista Arhivelor hasábjain az államosított bankok levéltári anyagáról (1961), az erdélyi úriszékről (1969), régi levéltári leltárakról (1978) ír. Tanulmányai jelennek meg továbbá a levéltár-típusokról (*Ştefan Meteş la 85 ani*. Kv. 1977), az erdélyi hiteleshelyek sajátosságairól (*In memoriam Ion Mărcuş*. 1979). Szerzőtársa a *Bibliografia arhivisticii româneşti* (1969), valamint az *Îndrumător în Arhivele Statului Judeţul Cluj*. I–II. (1979–85) c. köteteknek.

Kelemen Lajos nyomdokain számos adatot közöl Kolozsvár műemlékeiről és lakóinak belső életéről, így az Igazságban a hóstáti Kalandos Társaságról, a régi és új Kétvízközről (1968), az Új Életben a jelvényes aranymíves házról, a Házsongárdi Temetőről (1972), az Utunkban a régi farsangolásról (1974) s A Hétben a kolozsvári Várostoronyról (1974). Kiemelkedik helytörténeti tanulmánya a Vitéz Mihály korabeli Zilahról (a *Mihai Viteazul şi Sălajul* c. kötetben, Zilah, 1976) és Ótorda és Újtorda régi kapcsolatairól a tordai múzeum *Potaissa* c. gyűjteményes kötetében (Torda 1978).

Személyiségrajzi érdeklődésének eredménye ismeretlen Kölcsey-kéziratok közlése (Irodalomtörténet, Bp. 1959), több cikke Kelemen Lajosról (Utunk 1978/43, 44), tanulmánya a történetíró Gheorghe Şincairól (a *Művelődéstörténeti tanulmányok* 1979-es kötetében). Sokat foglalkozott Varga Katalinnal, a mócok nagyasszonyával: közzétette 1847-ben kelt „tulajdon kezivel tett" életleírását (Korunk 1957/12), majd „panaszos versei"-t (Utunk 1977/35), végül kötetben tette hozzáférhetővé perének anyagát. Közölte Bethlen Gábornak a kolozsvári mesteremberekhez intézett utasításait (Utunk 1980/38). *Jakó Zsigmond scriptoriuma* c. írásával (A Hét 1986/37) köszöntötte a 70 éves történettudóst.

Kötetei: *Dicţionar juridic român–maghiar. Magyar–román jogi szótár* (Hegedűs Sándorral és Nemes Istvánnal, 1978); *Varga Katalin pere* (1979. A könyv Livia Someşfăleanu készítette román fordítása kéziratban maradt); *Dino Compagni krónikája korának eseményeiről*. Fordította, bevezette, jegyzeteit írta K. A. (1989); Történeti és levéltári tanulmányainak gyűjteményes kötete sajtó alatt.

(Cs. E.)

Csetri Elek: „*Ki légyen az a Varga Katalin...?*" A Hét 1979/49. – Demény Lajos: *Tradiţii de luptă comună româno–maghiară*. Era Socialista 1980/4. – Nagy Géza: *Varga Katalin pere*. Könyvtár 1980/1. – Miskolczy Ambrus: *Varga Katalin pere*. Századok, Bp. 1981/2. – Imreh István: *A levéltáros történész köszöntése*. Utunk 1982/41. – Páll Árpád: *Történészek műhelyében. K. A.-nál. Beszélgetés a testvériségről*. Új Élet 1983/3; uő. *Múltbeli tanulság, jelenkori parancs*. Beszélgetés K. A.-sal Varga Katalin példamutatásáról. *Harangszó a mélyből.* Bp. 1991. 219–222.

Kiss András (Végvár, 1950. okt. 27.) – költő, természettudományi író. Középiskolai tanulmányait a temesvári C. D. Loga Líceumban végezte, a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett biológiai szakos diplomát. Csanádon tanított, első írása 1968-ban a temesvári Szabad Szóban jelent meg. 1974-től a Bánsági Múzeum természettudományi részlegének munkatársa. 1975-

től a Tibiscus–Ştiinţele Naturii c. múzeumi kiadvány szerkesztője, 1985 óta a temesvári Közegészségügyi Intézet környezetvizsgálati laboratóriumának kutató-biológusa.

Fő kutatási területe a fehér gólyák életmódjának tanulmányozása. Tudománytörténeti tanulmányaiban méltatta Kuhn Lajos és Dionisie Linţea, valamint a temesvári Természettudományi Társaság munkásságát. Természet- és madárvédelmi írásait a Szabad Szó, Vörös Lobogó, Szatmári Hírlap, A Hét, Művelődés, Korunk, Brassói Lapok, Orizont, Tibiscus, Aquila, Revista Muzeelor és Neuer Weg közli.

Versekkel 1968-tól jelentkezik. Szerepelt a Varázslataink (Kv. 1974), *Hangrobbanás* (Tv. 1975) és *Ötödik évszak* (Mv. 1980) c. antológiákban s a temesvári Franyó Zoltán Irodalmi Kör *Lépcsők* c. kiadványaiban, így a negyedikben (1978) *Gyermekvers-füzér*ével. Verseit az Utunk, Echinox, Ifjúmunkás, Igaz Szó közli.

Fanyar nosztalgiával verseli meg a visszahúzódásra kényszerített őstermészet szépségeit, csodálatos titkait. Verseinek jellemző jegye a nyílt, sallangtalan szókimondás és egyfajta sajátos nyelvi játékosság. Markó Béla szerint „megkésett, visszafogott hangú beat-költő ő, leplezetlenül nyers, hétköznapi, akiből kihalt viszont a 60-as évek teli torkú pátosza".

Önálló verseskötetei: *Nagy-Narancs-Hold* (Tv. 1980); *Tücsköknek szól* (Tv. 1985).

Írói nevei: *M. Kiss András*, *Végvári Kiss András*.

(Sz. J.)

Anavi Ádám: *Felvillantott gondolatok*. Szabad Szó 1980. okt. 8. – Csiki László: *Margó*. Utunk 1980/41. – Markó Béla: *Költők és trubadúrok*. Igaz Szó 1980/11.

Kiss Árpád (Valea Lungă, Prahova megye, 1902. szept. 1. – 1965. jún. 16. Kolozsvár) – szerkesztő. ~ Seprődi Anna férje. Középiskoláit Sepsiszentgyörgyön és Székelyudvarhelyen végezte, teológiai tanulmányait Kolozsvárt, majd Hollandiában (1930–31) és Svájcban (1936–38). A Bolyai Tudományegyetemen pedagógia–lélektan szakos tanári diplomát szerzett (1952). Közben Sepsibodokon református lelkész, a Székely Mikó Kollégium tanára (1940–48), egyidejűleg a Jókai Nyomda RT igazgatója.

Szerkesztette és gazdag irodalmi anyaggal kiadta a **Székely Naptár* három kötetét (1946, 1947, 1948), az elsőben hasonmásban újraközölte Kós Károly *Átila királról Ének* c. kézírásos művét, amelyből különnyomat is készült. *Székelyföldi Gyermekkönyvtár* c. alatt indított sorozatából két füzet jelent meg (*Kitrákotty mese* Kriza után K. Seprődi Anna ötlete nyomán, B. Parádi Erzsébet rajzaival; *Elfutott a kemence*, a Molnár–Lajtha-féle gyűjtésből). Népi játékokból, dalokból összeállított és színpadra alkalmazott *Nagyszünetben* c. színdarabját a Pionír 1958. márc. 20.-iki száma közölte. Élete utolsó évtizedében festőként is jelentkezett.

(B. Z.)

Kiss Árpád (Felsőcsertés, 1907. máj. 8. – 1976. aug. 21. Marosvásárhely) – jogi szakíró. Középiskolai tanulmányait a gyulafehérvári Majláth Gimnáziumban végezte (1926), a kolozsvári I. Ferdinand-Egyetemen jogtudori oklevelet szerzett (1931). Ügyvédjelölt volt Nyárádszeredán (1931-33), majd Bukarestben folytatott ügyvédi gyakorlatot, ahol mint Willer József országgyűlési képviselő titkára az OMP keretében jogvédelmi feladatokat látott el (1934-40). Marosvásárhelyen 1942-től a város tiszti ügyésze nyugdíjazásáig. Közben az 50-es években a Duna-csatornánál volt kényszermunkatelepen. Jogi szakírói működését az Erdélyi Fiatalok munkatársaként kezdte, itt jelent meg *Állítsuk fel az erdélyi magyar intelligencia kataszterét* c. felhívása (1931/3). Ugyanebben az évben a Magyar Kisebbség adta ki *A kisebbségi kérdés román irodalmának bibliográfiája* c. munkáját. Később a jogvégzett

fiatalság elhelyezkedési lehetőségeit vizsgálta az Erdélyi Fiatalok hasábjain (1934/4), a Magyar Kisebbség számára pedig az állami magyar tannyelvű elemi iskolák és tagozatok adatait dolgozta fel a román Közoktatási Minisztérium kimutatásai alapján, figyelmeztetve arra a tényre, hogy magyar tanításnyelvű állami iskolákban mindössze 11 484 gyermek talált helyet, míg 175 000 magyar tanulót nem anyanyelvén oktatnak (1936–37).

(I. E.)

Mikó Imre: *K. Á.*: *A kisebbségi kérdés irodalmának bibliográfiája*. Erdélyi Fiatalok. (1931/8–10); uő. *Huszonkét év*. Bp. 1941 162–63.

Kiss Árpád (Marosvásárhely, 1911. dec. 1. – 1987. dec. 15. Marosvásárhely) – kémiai szakíró. ~-Eperjessy Anna férje. Szülővárosában végezte a középiskolát (1929). Előbb banktisztviselő volt Radnóton, ill. Marosludason (1929–32), majd a marosvásárhelyi Bürger Albert-féle vegyészeti gyárban (1934–38) és a kolozsvári VI-HOR gyógyszergyárban (1938–41) dolgozott. A Ferenc József Tudományegyetemen kémia szakon végzett (1944), a Bolyai Tudományegyetemen tanári oklevelet szerzett (1948). A marosvásárhelyi OGYI orvoskémiai tanszékén tanársegéd, 1949-től adjunktus, 1952-től előadótanár, a gyógyszerészkar dékánja (1958–62), a kémiai tudományok doktora (1967). A Farmacia szakfolyóirat szerkesztőbizottsági tagja, az Orvostudományi Társaság marosvásárhelyi Gyógyszerészeti Szakosztályának elnöke (1966–74). Nyugalomba vonulása (1977) után konzultáns tanár.

Feleségével közösen folytatott kutatásai során az ipari melléktermékek és hulladékok gyógyszerészeti hasznosításával foglalkozott, a különböző állati szervek lipoproteinjeinek kémiai összetételét, valamint a rosszindulatú daganatok chemotherápiájában használt anyagokat, a kémiai szerkezet és a sejtlégzés összefüggéseit vizsgálta. Tanulmányait számos magyar, román, német szakfolyóirat közli, így az Erdélyi Múzeum, Orvosi Szemle, Revista Medicală, Wiener Medizinische Wochenschrift, Magyar Onkológia (Bp.), Gyógyszerész Értesítő (Bp.), Die Naturwissenschaften, Studii şi Cercetări de Chimie, Revue Roumaine de Medicine Interne.

Részt vett a *Farmacopeea Română* gyógyszerkönyv VII., VIII. és IX. kiadásának szerkesztésében. Társszerzője a *Curs unic de chimie organică* c. kőnyomatos egyetemi jegyzetnek (Mv. 1965), szerkesztésében jelent meg a magyar nyelvű *Szerves kémia* egyetemi jegyzet I. és II. (Mv. 1974) és V. része (1975).

Kiss Árpád (Pozsony, 1916. dec. 20. – 1958. máj. 20. Kolozsvár) – matematikai szakíró. Középiskolát szülővárosában végzett (1934), főiskolai tanulmányait a budapesti Műegyetemen kezdte és a Bolyai Tudományegyetemen, a matematika–fizika szakon fejezte be (1947). Itt lép tudományos pályára, 1952-től előadótanár, a Matematikai és Fizikai Kar dékánja (1954–58). Tanulmányai jelentek meg a differenciálgeometria és az algebrai geometria köréből. Gergely Jenővel közösen adta közre *Egy felületosztályról, amelynél a görbületi vonalak mindkét rendszere síkgörbe* c. tanulmányát *A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem* c. gyűjteményes kötetben (Kv. 1956), ugyancsak Gergely Jenővel együtt szerzője a *Bevezetés a differenciálgeometriába* c. egyetemi jegyzetnek (Kv. 1957).

(K. F.)

Kiss Béla, *P. Márton* (Esztelnek, 1888. okt. 3. – 1979. ápr. 15. Marosvásárhely) – római katolikus egyházi író, költő. Iskoláit Kézdivásárhelyen kezdte; Vajdahunyadon a ferences teológiát, Csíksomlyón a tanítóképzőt végezte el. Tanító, lelkész, házfőnök a ferencrendi

szerzeteseknél Medgyesen és Marosvásárhelyen. A Vasárnap és Katholikus Világ munkatársa. Verseskönyve: *Lelkem muzsikája* (Arad 1927).

Kiss Béla (Bácsfalu, 1908. szept. 29. – 1951. aug. 13. Kolozsvár) – helytörténész, etnográfus, zeneíró, lutheránus egyházi író. A brassói Róm. Kat. Főgimnáziumban érettségizett (1926), felsőfokú tanulmányait a kolozsvári Református Teológián s az I. Ferdinand-Egyetemen magyar és német irodalom, néprajz szakon végezte (1930). Zenei ismereteit a brassói Zene-konzervatóriumban egészítette ki. Hosszúfaluban és Csernátfaluban evangélikus lelkész volt, közben a nagyenyedi református (1940–44), majd a kolozsvári protestáns teológián (1949–51) adott elő.

Feldolgozta és az Erdélyi Helikon 1938/3. számában ismertette a hétfalusi csángók történetét s nehéz életkörülményeiket. Tanulmányai a Déli Hírlap, Havi Szemle s egyházközségi lapok hasábjain jelentek meg; az Evangélikus Naptár (1942, 1944) s a Harangszó c. vallásos lap szerkesztője, az Evangélikus Élet c. folyóirat munkatársa. Színdarabjai, népi játékai (*Régi csángó lakodalom*; *Új világ*; *A tűzoltó*; *Vidám zenészek*), valamint átdolgozásai (*Pártütők*, *Botcsinálta doktor*; *Sevillai borbély*) Brassóban és környékén kerültek műkedvelői előadásra. Az elsők között vállalkozott Bartók Béla életének és munkásságának népszerűsítésére. Életcélja volt a hétfalusi csángók gazdasági és művelődési életének fellendítése. Egyházi jellegű kiadványai mellett úttörő volt a romániai magyar szellemi életben zeneírói munkája: *Bartók Béla művészete* (Kv. 1946).

(B. A.)

Kiss Bertalan (Szatmárnémeti, 1906. dec. 4. – 1980. febr. 17. Szatmárnémeti) – ref. egyházi és lélektani író. Középiskolát szülővárosában végzett, teológiai és bölcsészeti tanulmányokat Kolozsvárt folytatott, 1929–31-ben a bázeli egyetem filozófiai karának ösztöndíjasa. Ref. lelkész Nagyváradon, majd Szatmáron. Debrecenben bölcsészettudományi doktorátust szerzett (1941). Mint egyházi író a Református Jövő (1933–37) és a Református Gyermek-könyvtár (1935–40) szerkesztője. *Az ifjúkor lélektana* (Nv. 1936) c. munkájában a pszichológia e terén végzett kutatások alakulásával, a személyiségformálódás, az értelmi, érzelmi és akarati élet fejlődésével, a nemek és típusok sajátos kérdéseivel foglalkozik. *A vér és könny egyháza* (Nv. 1940) c. alatt a gályarab prédikátorokra emlékezik.

(B. L.)

Kiss Elek (Medesér, 1888. márc. 28. - 1971. dec. 7. Kolozsvár) – pedagógiai és teológiai író, műfordító. A középiskolát Székelykeresztúron és Kolozsvárt végezte, az Unitárius Főgimnáziumban érettségizett (1908). Főiskolai tanulmányait a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karán, valamint az unitárius teológián fejezte be (1913), majd az oxfordi Manchester College-ben töltött két évet. Lelkész Kissolymoson (1915–21), a kolozsvári unitárius teológiai akadémia tanára (1921–26), egy időben dékán, 1946. szept. 15-től haláláig az erdélyi unitáriusok püspöke.

Számos egyházi lap, így az Unitárius Egyház, Unitárius Közlöny, Teológiai Akadémiai Értesítő szerkesztője, a Keresztény Magvető társszerkesztője (1924–28), az Unitárius Evangélium alapítója. Írásait a Pásztortűz és az angol Christian Life, *Az ember feladata az egyetemes emberszeretet és közösségi létforma kialakulásán munkálkodni* című cikkét a Világosság (1947/204) közölte.

Irodalmi munkássága pedagógiai művekkel kezdődött (*A személyiség pedagogikájának alaptényezőiről*. Kv. 1913; *Az értelmi és erkölcsi nevelés viszonya*. Kv. I. 1916, II. 1917),

majd mint az Ószövetség tanára megírta *Az isteni törvény útja* c. alapvető művét (Kv. 1924). Kiadta Bölöni Farkas Sándor *Utazás Észak-Amerikában* c. munkáját (Kv. 1935), Varga Bélával közösen szerkesztette *A család könyve* (Kv. 1939) c. kötetet. Tankönyvet írt a héber nemzeti életről az Ószövetség szerint (Kv. 1939). A tudomány és a vallás egybehangolásának igényével írta *A világ fejlődése az atom szemléletében* (Kv. 1946) c. kötetét, s hasonló gondolatok térnek vissza *Unitárius Kát*éjában (Kv. 1968) is.

Magyarra fordította Carpenter Estlin J. *A kereszténység helye a világ vallásai között* (Székelykeresztúr 1923) és *Buddhizmus és kereszténység* (Kv. 1925) c. munkáit.

(M. I.)

Kovács Lajos és Barabássy László gyászbeszédei. Keresztény Magvető 1971/4.

Kiss Elemér (Brassó, 1929. aug. 25.) – matematikai szakíró. Középiskolát Csíkszeredában végzett (1948), a Bolyai Tudományegyetemen matematika szakos tanári diplomát szerzett (1951). Marosvásárhelyen és Szászrégenben tanár, 1961-től a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola, az Almérnöki Főiskola, majd a Műszaki Egyetem adjunktusa, előadótanára, később professzora. Első írását a Matematikai és Fizikai Lapok közölte (1957); a kolozsvári **Matematikai Lapok* szerkesztő bizottságának tagja. 1975-től tanulmányai román és német matematikai szaklapokban jelennek meg. Önálló munkái: *Algebra* (egyetemi jegyzet, Mv. 1976); *Feladványok* (Kv. 1984).

Kiss Ernő (Makó, 1868. júl. 27. – 1931. nov. 9. Alag, Magyarország) – irodalomtörténész, szerkesztő. Iskoláit szülővárosában, Temesvárt és Kecskeméten végezte, s a budapesti egyetemen szerzett bölcsészdoktori diplomát. 1900-ban került Kolozsvárra, előbb a Római Katolikus Főgimnáziumban, majd az unitárius kollégiumban tanár. 1929-ben vonult nyugalomba.

1910 és 1913 között Kovács Dezsővel az EIT kiadásában megjelenő Erdélyi Lapokat szerkesztette. Több monografikus jellegű tanulmányt, könyvet írt: Vörösmarty Mihályról (Nagykanizsa 1900), Dávid Ferencről (Kv. 1910), Mikszáth Kálmánról (Kv. 1910) és Szemere Bertalanról (Kv. 1912). Lefordította Onorato Occioni *A latin irodalom története* c. munkáját (Bp. 1899), valamint Benedetto Croce két művét: *A tiszta intuíció és a művészet lírai jelleme* c. értekezést (Kv. 1912) és az *Esztétiká*t (Bp. 1914).

1919 után Kolozsvárt szerkesztette az EIT 1921. évi almanachját. Úttörő jelentőségű volt magyar olvasókönyve a középiskolák I., valamint II. osztálya számára (Kv. 1921). Az Erdélyi Múzeum és Pásztortűz munkatársa. Kiadta Petőfi összes költeményeit (Dicsőszentmárton 1922) és magyarázatokkal Arany *Toldi*ját (Kv. 1924).

Álnevei: *Marosi Oszkár*, *Sziniszter*.

(M. H. – F. M.)

V. A.: *Dr. K. E. 1868–1931.*. Keresztény Magvető 1931/6. – Sütő Nagy László: *Egy kolozsvári tanár váltókezessége – Petőfiért*. A Hét 1973/9. – Engel Károly: *Egy kiadás története*. Utunk 1973/30. Gaal György: *K. E. levelei Kristóf Györgyhöz*. NyIrK 1979/1.

Kiss Ernő (Székelyszenterzsébet, 1914. szept. 23. – 1990. jan. 30. Kolozsvár) – matematikai szakíró. Középiskolai tanulmányait a marosvásárhelyi Református Kollégiumban (1931) végezte, Kolozsvárt az I. Ferdinand-Egyetemen szerzett matematika szakos diplomát (1936). Pedagógiai pályáját 1936-ban a zilahi Ref. Kollégiumban kezdte, majd a marosvásárhelyi Ref. Kollégiumban, a marosvásárhelyi hadapródiskolában és a szászrégeni tanítóképzőben tanított matematikát. 1949-ben tanársegéd a marosvásárhelyi OGYI gyógyszerészeti karán, 1950-től

nyugdíjazásáig (1981) a kolozsvári egyetem előadótanára. Oktatói-nevelői módszerességéről elismerően emlékezik meg egykori tanítványa, Székely János.

Számelmélettel és matematikai módszertannal foglalkozott.

Tanulmányait a Studii şi Cercetări, Gazeta Matematică és a Studia Universitatis Babeş–Bolyai szakfolyóiratok közölték. 1957-től a **Matematikai és Fizikai Lapok* szerkesztője, e lapban számos írása jelent meg. Középiskolai és egyetemi mennyiségtani és módszertani könyveket fordított románból és oroszból. A *Culegeri de probleme de matematică* (Kv. 1977) trigonometria-fejezetének szerzője.

Munkái: *Feladatgyűjtemény középiskolai matematikai körök számára* I–II (Cseke Vilmos és Radó Ferenc közreműködésével, 1957, 1959); *A számelmélet elemei* (1960; Antenna, Kv. 1987).

(K. F.)

Székely János: *A nyugati hadtest*. 1970. 33–35.

Kiss Ervin (Székelykeresztúr, 1929. ápr. 29.) – orvosi szakíró, grafikus. Nagyváradon érettségizett (1948), a marosvásárhelyi OGYI-ban szerzett orvosi diplomát (1954). Az orvostudományok doktora (1972) és az OGYI járványtani tanszékének vezetője. A Revista Medicală – Orvosi Szemle, Igiena, Viaţa Medicală, Revista Medico-Chirurgicală din Iaşi, Virologie, Bacteriologie s más szakfolyóiratokban megjelent közleményeiben az iatrogen fertőzések, diftéria, hepatitis, dizentéria kóroktanával és járványtanával foglalkozik. Az 1972-ben megjelent *Din istoria luptei antiepidemice în România* társszerzője. Mint grafikus is jelentkezett; közel 100 rajza jelent meg nyomtatásban, s több mint 2000 akvarellje romániai és külföldi magángyűjteményekben található.

Munkái: *Îndreptar practic de epidemiologie* (társszerző Monica Sabău és Ion Cîmpeanu; egyetemi jegyzet, Mv. 1977); *Általános és részletes járványtani jegyzet* (társszerző Monica Sabău; egyetemi jegyzet Mv. 1979).

(S. J.)

Kiss Ferenc Árpád (Parajd, 1930. máj. 16.) – gazdasági szakíró. A kolozsvári Kereskedelmi Középiskolában érettségizett (1949), felsőbb tanulmányait a Bolyai Tudományegyetemen (1949–51) és a leningrádi egyetemen (1951–56) végezte. Előbb a Bolyai Tudományegyetem Közgazdasági Karán lektor, majd a kolozsvári Műegyetem Társadalomtudományi tanszékén előadótanár. Szaktanulmányai rendszeresen a Revista Economică hasábjain s a Műegyetem Tudományos Közlönyében jelennek meg a technika és gazdaság minőségi ösztönzőiről, a gazdasági struktúrákról, a gazdasági tudat és kultúra összefüggéseiről. Magyarul az Előre és az Igazság közölte ismeretterjesztő közgazdasági írásait.

Kötete: *Economie politică* (Közgazdasági jegyzet a Műegyetem kiadásában, 1976, 1978).

Kiss Ferenc (Dés, 1942. júl. 12.) – művelődéstörténész. A középiskolát szülővárosában végezte (1960), a Babeş–Bolyai Egyetemen történelem–filozófia szakos tanári diplomát szerzett (1967). Szamossósmezőn tanár 1967-től, közben igazgató (1980–82).

A Korunkban tűnt fel Cserei Mihály Históriája egy addig ismeretlen másolatának bemutatásával (1968/1); az Utunkban egy Mikes-kéziratról (1974/7) és az emlékíró Nagy Szabó Ferencről (1978/39) közöl tanulmányt; a NyIrK hasábjain Pápai Páriz Ferenc és nagyenyedi tanártársai egy Désen megtalált ajánlólevelét közli az odera-frankfurti egyetemhez (1978/ 2), és a marosvásárhelyi Református Kollégium Árva Bethlen Kata 1756-

ban felajánlott alapítványának egy könyvvásárlási jegyzékét (1982/1–2) hozza nyilvánosságra. A Hét *Maximilianus Transylvanus és tudósítása a Magellan expedícióról* c. írását közölte (1980/32).

Tanulmánya jelent meg Kádár Józsefről, Szolnok-Doboka megye monográfusáról a *Művelődéstörténeti Tanulmányok* 1980-as kötetében, erre a témára tér vissza *Kádár József mint néprajzi gyűjtő* c. tanulmányában is (Művelődés 1992/9), közzétéve egy válogatást népi csodás történetekről és hiedelmekről Dés környékén és Aranyos vidékén. Közölt a Korunk, Brassói Lapok, Steaua, majd 1990 után a dési Szamosmente hasábjain is. Előkészületben helytörténeti munkája a dési Nagytemetőről.

Sebestyén József: *Művelődéstörténeti hagyományaink sorsáról*. A Hét 1981/51.

Kiss Ferenc (Iriny, 1947) – **Irinyi Kiss* Ferenc

Kiss Géza (Nagyszeben, 1882. ápr. 26. – 1970. jan. 11. Kolozsvár) – jogi szakíró, műfordító. ~ Mór jogtudós fia. A kolozsvári Római Katolikus Főgimnáziumban érettségizett, a Ferenc József Tudományegyetemen szerzett államtudományi és jogi doktorátust (1903). Budapesten az Igazságügyi Minisztérium törvényelőkészítési bizottságában kezdte pályáját. Kolozsvárt a római jogból egyetemi magántanárrá képesítették (1907), s a nagyváradi Jogakadémia nyílvános rendes tanárává nevezték ki: itt 1913-tól dékán. 1914-től a debreceni Tudományegyetemen a római jog rendes tanára, a jog- és államtudományi kar dékánja (1915), majd az egyetem rektora (1918–19). Emigránsként Romániába került, ahol az Erdélyi Román Kormányzótanácsnak, később a bukaresti Igazságügyminisztérium erdélyi államtitkárságának szaktanácsosa. 1922-től országgyűlési képviselő, 1927–28-ban és 1931–32-ben szenátor liberális párti programmal. Ügyvédi gyakorlatot folytatott Kolozsvárt (1933–40) és Bukarestben (1940–44). 1944 őszétől előbb a román Nemzetiségi Minisztérium államtitkára (1944), majd a Bolyai Tudományegyetemen (1945–51), ill. a Jogtudományi és Közgazdasági Főiskolán (1951–53) a római jog és a polgári jog tanára.

Első jogtudományi jegyzetei és tankönyvei Debrecenben jelentek meg, tanulmányait szakfolyóiratok és lexikonok közölték. Romániába érkezve a Pandectele Române, Pandectele Săptămînale, Ardealul Juridic, Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială c. folyóiratok munkatársa (1921–44). Magyarra fordította, bevezetéssel és a helyi jogra vonatkozó kiegészítésekkel látta el Ion Rosetti-Bălănescu *Principiile dreptului civil român* c. munkáját s a *Népbírák Könyvtára* c. sorozat köteteit. Magyarázó jegyzetekkel látta el Románia alkotmányának Demeter Jánossal és Kohn Hillellel közösen kiadott román és magyar nyelvű hiteles szövegét (1949). Turnowsky Sándorral együtt bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel kiadta Szász Károly nagyenyedi jogtanár válogatott szövegeit (1955). A latin nyelv kiváló ismerője, az ő fordításában jelentek meg Lucretius (1951), Spinoza és Descartes (1953) munkáinak szemelvényes kiadásai, majd teljes egészében hexameteres verssorokban T. Lucretius Carus tanköltemények hat könyve *A dolgok természetéről* címen (1957), valamint Tótfalusi Kis Miklós *Apologia bibliorum* c. munkájának egy része is a tudós nyomdász-művész írásainak 1954-es kiadásában.

Nyugalomba vonulása után bekapcsolódott az újrainduló Korunk tudományismertető munkájába. Rendszeresen elemezte és bírálta a **Jogi Kis Könyvtár* sorozatát és egyéb jogtudományi kiadványokat. Ugyancsak a Korunkban jelent meg *Szocialista törvényünk és a válás* (1962/7–8), valamint *A szocialista büntetőjog emberiessége* (1962/11) c. tanulmánya is.

(Cs. B.)

Szabó György: *T. Lucretius Carus: A dolgok természetéről*. Utunk 1958/3.

Kiss György (Szentgerice 1923. nov. 27.) – orvosi szakíró. Középiskolát a marosvásárhelyi Ref. Kollégiumban végzett (1942), diplomát ugyanitt a Bolyai Tudományegyetem orvostudományi karán szerzett (1948). Pályáját az OGYI gyógyszertani tanszékén tanársegédként kezdte, majd a marosvásárhelyi vérközpont főorvosa (1949–81). Hematológiai kutatásairól román és magyar szakfolyóiratokban számolt be. Az Orvosi Szemle munkatársa. A budapesti Ideggyógyászati Szemle közölte értekezését a heveny exogén pszichózisok sorozatos vérátömlesztéssel való új, eredményes kezeléséről (1957). Népszerűsítő cikkei jelentek meg A Hét, Vörös Zászló hasábjain, több száz egészségügyi előadását a Vöröskereszt és a Tudomány és Kultúra Terjesztő Társaság szervezte meg.

Önálló munkái: *Ritmusos életjelenségek vizsgálata az élő szervezetben* (Mv. 1948); *A véradók osztályának munkájáról és véradók kivizsgálásának jelentőségéről* (Mv. 1957); *Az életmentő vér* (Egészségügyi Kiskönyvtár, Mv. 1959); *Amit a véradásról, vérátömlesztésről tudni kell* (1969); *Unele aspecte ale hematologiei transfuzionale la operaţiile pe cord deschis* (1979).

Kiss Gyula (?, 1893. márc. 20. – 1923. nov. 25. Budapest) – író, műfordító, szerkesztő. Szerkesztésében jelent meg Marosvásárhelyen az egyetlen számot megért A Holnap (1919), majd a **Rivalda* c. színházi és irodalmi hetilap (1919–20). Itt és az Osvát Kálmán szerkesztésében megindult **Zord Idő* hasábjain jelentek meg Heine-fordításai (1921). A Szász Béla alapításában ugyancsak Marosvásárhelyen kiadott **Színházi Hét* munkatársa. A KZST negyven éves fennállása ünnepén mutatták be *Balassa Erdélyben* c. játékát Dékánine Máthé Mariska magyar táncaival és dalaival (1921). Öngyilkos lett.

Kötetei: *Sztrájkol a halál* (regény, Mv. 1919); *A Matrác-sír virágai* (Heine-fordítások, Mv. 1922).

(A. S.)

Sényi László: *K. Gy*. Színházi Hét 1922/21. – Harsányi Miklós: *K. Gy. meghalt*. Vezércikk. Színházi Hét 1923/8.

Kiss Ida, *Tamás Ernőné* (Nagyvárad, 1902. ápr. 4. – 1936. dec. 21. Budapest) – prózaíró. Iskoláit a nagyváradi Orsolyarendi Zárda intézetében végezte, írói pályáját a Napkeletnél kezdte, egy ideig Budapesten élt (1923–24), itt a Pesti Napló, Magyarország, Új Idők, Hétfői Újság közli írásait. Szerepelt a clevelandi Szabadság, a kolozsvári Keleti Újság és a bécsi Tűz hasábjain is, majd visszaköltözött szülővárosába.

A kolozsvári Napkeletben tűnt fel *Meghalt a kedvesem* (1920/6) és *Szálltam a hegy felé* (1921/9) c. novelláival, melyek Sőni Pál megítélése szerint „teljesen az avantgarde-meghökkentés és a tér–időn kívüli és felüli szimbolika jegyében íródtak”. *Shami* (Nv. 1922). c. regénye elé Babits Mihály írt előszót. A Geniusban jelent meg *Aranyszőlőt szemezgető ezüstmadár* c. szabadvers-szerkezetű groteszkje (1924). További kötetei: *Kalászcsorduláskor* (elbeszélések, Nv. 1925); *Olyan jó élni* (regény, Bp. 1935).

Ignotus: *Mellesleg*. Keleti Újság 1922. okt. 28. – Salamon László: *Shami*. Tűz, Bécs 1922/10. – Sőni Pál: *Avantgarde-sugárzás*. 1973. 129–30.

Kiss István (Szatmárnémeti, 1926. aug. 15.) – természettudományi író. ~-Bitay Éva férje. Középiskolát szülővárosában végzett (1946), a Bolyai Tudományegyetemen biokémiai szakdiplomát szerzett (1950), a biokémia doktora (1964).

Első cikkét mint a szatmári Szabad Élet riportere írta (1946). Előbb a kolozsvári Gyógyszergyárban vegyész, majd 1952-től egyetemi tanársegéd, adjunktus, előadótanár. A Móricz Zsigmond Kollégium tagja. A Studia Universitatis Babeş–Bolyai Series Biologiae felelős szerkesztője (1976–84); több kolozsvári és iaşi-i szimpózium-kiadvány szerkesztőbizottsági

tagja. Mintegy száz szakdolgozata jelent meg a talajmikrobiológia és a talajenzimológia, a biodeterioráció és a geomikrobiológia tárgyköréből. Közölt a bukaresti Revue Roumaine de Biologie Série de Botanique, Ştiinţa Solului és Ştiinţa şi Tehnica, a kolozsvári Contribuţii Botanice, valamint az Agrokémia és Talajtan (Bp.), a Nature (London), Naturwissenschaften (Heidelberg), Pocsvovedenie (Moszkva) c. folyóiratokban.

A *Talajenzimek* c. monografikus munka szerzője (megjelent Csapó M. József *Talajtan* c. tankönyvében, 1958); New York-i, londoni, bukaresti és kolozsvári tudományos talajbiológiai és ökológiai összefoglaló művek társszerzője.

Kiss János (Kecsetkisfalud, 1903) – **református egyházi irodalom*

Kiss János (Kolozsvár, 1933. febr. 26.) – író, szerkesztő. Szülővárosában végezte el a villamosipari középiskolát (1951), ugyanitt a Pedagógiai Főiskolán szerzett matematika–fizika szakos tanári oklevelet (1953). Pedagógiai pályáját a tordaszentlászlói Általános Iskolában kezdte (1953–66), majd az Igazság szerkesztője (1966–74), ill. főszerkesztő-helyettese (1974–86), a Korunk szerkesztője (1986–90); itt Aniszi Kálmánnal közösen gondozta a *Korunk Évkönyv 1988* anyagát. 1990-től a Családi Tükör szerkesztőségi főtitkára nyugalomba vonulásáig (1991).

Első cikkét az Utunk közölte (1956). Prózai írásai itt s az Igaz Szó, Korunk, Ifjúmunkás, Brassói Lapok, Dolgozó Nő, Napsugár hasábjain jelentek meg. *Tegnaptól holnapig* c. kisregénye már az Igaz Szóban történt első megjelenése (1965) alkalmából élénk vitát váltott ki reális falurajzával, Kántor Lajos már ekkor megjegyzi, hogy a fiatal író „az empirikus megfigyeléstől és azonnali visszatükrözéstől a gondolati-lélektani mélységek felé" indult el. A Kolozsvár környéki falu egyetlen hétköznapját ábrázoló regény szépírói és szociográfusi igénnyel teremti újra a faluközösség életvilágát, színes epizódsorban jelenteti meg az egyszerű emberek sorsát. A szerző egész prózaírói munkássága a hagyományőrző, realisztikus vonulatba illeszkedik, ezért kritikusai gyakran emlegetik a rokonságot, mely látásmódját hasonlóvá teszi a Móriczéhoz vagy Asztalos Istvánéhoz.

Későbbi regényeiben (*Díszelőadás*; *Áldozatok*) a szociográfiai megközelítés eszközei mellett – melyek a szerző újságírói hivatásával is összefüggenek – megjelenik a hősök mélyebb lélektani ábrázolásának igénye. Elbeszéléseiben (*Vegyestörtek*) a riportszerű oknyomozás módszerével a kisemberek magánéleti problémáira, etikai-lelkiismereti konfliktusaira összpontosít. Látszólag eszköztelen prózája alkalmas arra, hogy a hétköznapi szürkeségből kiszűrje a színeket, megragadjon egyedi sorsokat, melyek egyszersmind az egyetemes emberi létezés változatai. *Tégy engem mint egy pecsétet a te kebeledre* c. kisregénye egyetlen helyzet lelki történéseit jeleníti meg: az elözvegyült öregember ágyában várja a hajnalt. Az elbeszélés ideje ugyan rövid – a korai ébredéstől az első rigófüttyig –, az elbeszélt idő azonban felöleli egy falusi ember egész életét. „Noha az emlékek olykor egymásra csúsznak – írja Kántor Lajos –, a képek átfedik egymást, mégsem szürrealista eszközökkel dolgozik ez az írói ábrázolás. Kiss János pontos formát választott témájához: az öregemberrel történő dolgok immár belső történések, nincs szükség tehát külső, mozgalmas elemekre."

Hólabda c. kötetének legjobb novellái is a lélekábrázolás további mélyüléséről, valamint az írói eszköztár gazdagodásáról tanúskodnak. Különös érzékenységgel mutat be időszerű erkölcsi helyzeteket. Nem moralizál, hanem a történet tárgyias megformálásába rejtve intézi a kérdést olvasóihoz is: „Azt szeretném kérdezni: tiszta a lelkiismerete?" A kérdés funkciója, hogy ébren tartsa a konformizmusra hajló személyiségek szabadságigényét, mely a folytonos alkalmazkodás hétköznapjai közepette oly könnyen eltompulhat.

Legsikerültebb novelláiban kerek, öntörvényű, teljes világot teremt, s ez akkor is érvényesül, ha füzérszerűen szerkeszti egybe őket, mint *Az öröm íze* címen összegyűjtött írásait. Ez a kötet egyetlen tömbház ablakai mögött kibontakozó életsorsok foglalata: mindegyik lakó a maga történetét mondja, emeletek és lakrészek szerint. A különböző foglalkozású és életvitelű emberek élményei társadalmi érvényű összképpé állnak össze a realisztikus-szociográfiai igényű írói látásmódnak köszönhetően. 1989. nov. 11-én elkezdett és 1990. máj. 21-évl záruló *Omló falak* c. naplójában a diktatúra bukásának s az áttérésnek forró kolozsvári heteit örökítette meg. Alkalma nyílt végre a 80-as években írt *Emberek és porták* megjelentetésére is, amely Makkay József szerint „az előző rendszer által halálra ítélt romániai magyar falu egyik leghitelesebb ábrázolása”.

Kötetei: *Tegnaptól holnapig* (kisregény, Forrás 1966); *Vegyestörtek* (két elbeszélés, 1969); *Díszelőadás* (regény, 1973); *Áldozatok* (regény, Kv. 1974); *Tégy engem mint egy pecsétet a te kebeledre* (kisregény, 1977); *Hólabda* (novellák, Kv. 1978); *Fehér csend* (két kisregény, Kv. 1982); *Az öröm íze* (elbeszélések, Kv. 1988); *Omló falak* (napló, Kv. 1991); *Emberek és porták* (regény, Kv. 1991).

Román nyelven: *Spectacol de gală* (Eugen Hadai fordításában, Mircea Radu Iacoban előszavával, Biblioteca Kriterion 1981).

Szignója: *–is–*

(Gy. É.)

Bodor Pál: *Regénypör T.-ben – avagy kinek van háromszögletű feje?* Utunk 1965/47. – Kántor Lajos: *Hétköznapból – ünnep*. Igaz Szó 1965/11; uő. *Asztalos örökében?* Utunk 1973/45; *K. J. ablaka*. Utunk 1988/42. – Gálfalvi György: *Teljesebb falukép felé*. Korunk 1966/6. – Csiki László: *Magunknak mondom*. Utunk 1970/8. – Szávai Géza: *Etikum és kuriózum*. Igaz Szó 1974/5. – Kozma Dezső: *Egy téma lehetőségei*. Korunk 1975/4. – Kovács János: *Keréknyom és káprázat*. Igaz Szó 1978/1; uő. *Kék éjszakák fehér világa*. Utunk 1982/34. Újraközölve *A kockázat bűvölete*. 1986. 112–16. – Kisgyörgy Réka: *Arcképcsarnok*. Igaz Szó 1988/8. – Németh Júlia: *Vigyázat! Omló falak!* Szabadság 1991. máj. 21. – Makkay József: *A kilátástalanság portái*. Korunk 1992/5.

Kiss János, *Dormándi Kiss* (Tornya, 1941. jan. 20.) – újságíró. Aradon végzett középiskolát, Marosvásárhelyen a Pedagógiai Főiskolán román–magyar szakos tanári diplomát szerzett (1965). Tanított Vadász és Tornya községekben (1965–69), 1969–76 között a csíkszeredai Informaţia Harghitei belső munkatársa, a Scînteia Hargita megyei tudósítója.

Első cikkét a Vörös Lobogó közölte (1965). A Székelyföld irodalmi, művészeti és művelődési eseményeit két nyelven ismerteti, humoros írásai a Brassói Lapok és a Hargita hasábjain is megjelennek. Magyarra fordította Paul Everac és Fănuş Neagu egy-egy színdarabját.

Kiss János Botond (Magyardécse, 1941. aug. 3.) – természettudományi szakíró. Középiskoláit Désen végezte (1959), a Babeş–Bolyai Egyetemen Gyurkó István tanítványaként szerzett biológia–földrajz szakos diplomát (1964). Államvizsgadolgozata: *Adatok a vízirigó biológiájához és táplálkozásához*. 1965-től a Duna-delta Múzeum, majd a Duna-delta Kutató Intézet madártani szakembere Tulceában. *A küszvágó csér ökológiája és etológiája a Duna torkolatvidékén* c. disszertációjával doktori címet szerzett. 1990 óta a Duna-delta Bioszféra Rezervátum Őr- és Ellenőr Testületét vezeti. A román Madártani Társaság és a Romániai Vadászati Társaság alapító tagja.

Szaktanulmányait román, német, francia, angol, olasz, magyar és holland szakfolyóiratok, köztük a Vînătorul şi Pescarul Sportiv, Revista Muzeelor, Acta Hargitensia, Aquila (Bp.), Vögel der Heimat, Revista Pădurilor, Állattani Közlemények (Bp.), Ocrotirea Naturii, Natura, La Norderée, De Wielewaal, Avocette, Nymphae, Der Ornithologische Beobachter,

Parasitologica Hungarica (Bp.), valamint múzeumi kiadványok közlik. Önálló magyar nyelvű tanulmányai közül kiemelkedik a *Kucsmássármány Dobrudzsában* (Aquila 1968), *Madarak a román Sahalinon* (Búvár, Bp. 1972) és *Őszi madárvonulási megfigyelések Dobrudzsában* (Aquila 1976). A Korunk munkatársa. Könyve a Deltáról (1982) nemcsak természeti kalauz, hanem az ugyancsak sajátos gazdasági és néprajzi környezet ismertetője, sőt mellékletként beiktatott szótárával a helyi fogalmak és kifejezések között is eligazít.

Kötetei: *A Delta könyve* (Kriterion Kiskalauz 1982), *Kétéltűek, hüllők* (Szabó Attila bevezetőjével, Kv. 1985); *Das Donaudelta* (Kriterion 1988).

Xántus János: *Vízi ösvényeken*. Igazság 1982. jún. 23. – Mezei József: *A Delta könyve*. Előre 1982. júl. 7.

Kiss Jenő (Mócs, 1912. szept. 13.) – költő, műfordító. Középiskoláit Kolozsvárt végezte (1929), ugyanitt a Ferenc József Tudományegyetem jogi karán diplomát szerzett (1941). Már 1934-től az Erdélyi Helikonnál dolgozott helyettes szerkesztőként, 1941-től az Egyetemi Diákasztal vezetője, 1942–44 között a Termés egyik szerkesztője. 1944-től az EMKE főtitkára az egyesület felszámolásáig (1947). Előbb az Utunk, 1948-tól az Állami Könyvkiadó, majd ismét az Utunk, később a Napsugár (1957) és az Igaz Szó (1959) szerkesztője. 1990 óta az újjászerveződő Erdélyi Szépmíves Céh élén vállalt tisztséget.

Első írása 1927-ben a Haladás c. szatmári hetilapban jelent meg.

Vallomásai szerint vonzódása a művészetekhez korán kialakult: a képzőművészet, a zene és az irodalom egyaránt érdekelte. Tehetségét végül is lírikusként bontakoztatta ki: első verseit a Brassói Lapok (1929–30) és a Pásztortűz (1931) közölte, de lényegében az Erdélyi Helikon költőjeként, a nyugatos formakultúra jegyében indult. Első verseskötetében (*Kormos üvegen*, 1937) a modern stílusáramlatok hatása mellett már fellelhetők azok a vonások, amelyek a romániai magyar líra népi vonulatának képviselőjévé avatják. A kötet anyagának nagy része kiváló forma- és stílusérzékű impresszionista hangulatvers, néhány finom, találó ecsetvonással megörökített pillanatkép (*Kánikula*; *Prémvadász*; *Mint kirándulásról kreol leány*; *Kínai porcelán-ciklus*). E modern hangvételű versekben azonban sokszor és önérzetesen vall őseiről, népi származásáról (*Délelőtt fűrészelek*; *Csontos, vén paraszt volt*). A népi jelleg olykor versei hangnemére, formájára is rányomja bélyegét (*Egyszerű szeretet verse; Gémeskút*). Ez a népi tudat nála a valóság idealizálásával szemben a józan tisztánlátás igényével párosul (*Kormos üvegen*). Ezzel magyarázható, hogy költészetében korán felmerült a társadalmi problematika. Ebből a szempontból figyelemre méltó *Külvárosban* c. verse, amelyben a sorstársainak vállalt szegényeket egy jobb jövő dajkáiként jeleníti meg.

Második kötete (*Napforduló* 1942) is kedvező kritikai fogadtatásban részesült. Kiemelik nyelvének hajlékonyságát, megelevenítő erejét, a 30-as évek második felében – mint Jékely Zoltán is megállapítja – költői magatartása egyre inkább a kisebbségi sors függvényeként alakul. Történelmi ihletésű verseiben egy sajátos közösségi helyzettudat szólal meg (*Oszd széjjel vagyonodat*; *Zsoltár*; *Nekem is!*; *Idegenben*). A háború borzalmaira egyrészt befelé fordulással válaszol, majd megszületnek tiltakozással is felérő kétségbeesett költeményei (*Vessél fejszét...*; *A köszörűs*), amelyek szimbolikus formában bélyegzik meg az embertelenség esztelen tombolását. A Móricz Zsigmond Kollégium kiadásában 1946-ban megjelent *Kínai császár* c. kötetének alapvonása a tiltakozás, a társadalombírálat. Megkapó verseket szentel a II. világháború hőseinek és áldozatainak (*Egy író távoli sírjára*; *Kicsi Ági*), s az új rendszerben az igazi humánum távlatait keresi és fedezi fel. *Nőnek...* c. verse ennek a jövőbe vetett bizalomnak a kifejezése, a gyermekében megtestesülő távlatokat üdvözli. A gyermekek, a család szeretete, erős vonzódása e témák iránt különben is egyik legjellemzőbb vonása. Ilyen értelemben nevezte Jékely az elemi dolgok költőjének. A harmónia igénye, az emberi melegség, az érzelmek állandó frissessége jellemzi szüleihez, feleségéhez, gyerme-

keihez szóló költeményeit. Élete társának szentelt egyik legmeghatóbb verse, a *Harcos a hősről*, az asszonyok észrevétlen, hétköznapi hősiességét megörökítő himnusz.

A 40-es évek végén, az 50-es években írott versei arról a küzdelemről tanúskodnak, ahogy magáévá próbálja tenni a költészet számára is diktált új feladatokat. Számvetés típusú, a múltat a jelennel szembesítő költeményei ilyen értelemben jellemzők a korszak irodalmára, az egész akkori atmoszférára (*A nép kezébe*; *A révi barlangban*; *A Hamlet-monológra*). Az átmenetnek ezekben az éveiben, mint sokan mások, egy időre a türelmetlen, szélsőségekbe hajló irodalompolitika áldozatává válik. A Gaál Gábortól 1949-es kötete egy versének „átírása" miatt elszenvedett írószövetségi bírálat felért egy megbélyegző kiközösítéssel. Annál nagyobb erkölcsi és költői teljesítménynek látszik ezek után *Úti rapszódia* c. kötete, különösen annak címadó verse. A régi otthon, a jól ismert táj anteuszi erőt kölcsönöz a költőnek: innen az ódai hangvétel is. 1955-ben Állami Díjjal tüntetik ki.

Költői tevékenységének hangvétele a 60-as években elégikussá válik. *Az élet szerelmé*től a *Sors* c. kötetéig az elmúlás és a szenvedés tematikája mind nagyobb teret nyer. A Kántor–Láng-féle romániai magyar irodalomtörténet szerint „az *Együvé zárva a halállal* című kórházi ciklus arról tanúskodik, hogy az átélt szenvedés fellazítja a feszes, konvencionális formákat, szerzőnk a szabadversig, sőt – a »meditációkban« – a prózaversig lazít (vagy inkább feszít?) a hagyományos versformán, s aki »mindig a férfiasság s az emberi önérzet képviselőjének« tudta magát, a fennköltről leszáll a »közönséges« dolgokhoz, a szenvedés – és gyógyítás – nagyon is tárgyias világába. [...] Régi költői értékeit meg nem tagadva, de a tárgyszerű közelítés eredményeit felhasználva készül a szintézis, ennek ígérete az *Újrateremtés* c. vers." A szintézis egyik vonulata az epigramma-tömörségű, rövid költeményekből áll össze: az emberi lét, a költői mesterség lényegét kereső verseket ad közre *Rovásírás...* c. kötetében. Számvetés-típusú, visszapillantó versei is megszaporodnak, újszerű bennük a kesernyés önirónia. Ilyen *Az asztal pártján* c. szonett, *Mérleg* c. kötetének egyik legszebb verse. Utazások ihlette *Szomszédos tájakon* c. versciklusában az először látott tájakat nosztalgikus árnyalatokkal, az élettől búcsúzkodón örökíti meg. Az elmúlás gondolata tér vissza *Álom ajtókról* c. verskötetében is.

Több mint fél évszázad válogatott verseit tartalmazó 1988-as kötetének előszavában ezt írja Nagy Pál: „A mennyiségi arányaiban is lenyűgöző költői-írói teljesítményről... ma még korai lenne véglegesítő-összegező igénnyel szólni... Árnyaló színfoltok bizonyosan gazdagítják még az összképet, de az több, mint valószínű, hogy lényegi módosulások nem következnek be a költő szemléletében, magatartásában, módszerében." 1992-ben az ESZC adja ki húsz éven át kéziratban rejtegetett visszaemlékezését, amelyben az 1944 őszén Kolozsvárról elhurcolt magyar férfiak szenvedését örökíti meg egészen addig, amíg az író alteregójának, Ipp Dánielnek és két társának sikerül megszöknie a focşani-i haláltáborból. Az ő hazavergődésük és a deportáltak ezreinek halála a szovjet lágerekben ma újra időszerű megrázó tiltakozás az embertelenség ellen.

1979-ben *Emberközelből* címmel közzéteszi tanulmányait, cikkeit, visszaemlékezéseit. A kötet magyar és román kortárs írókat idéz meg, kiemelkedő *A Termés spiritus rectora* és *Az Utunk hősi korszaka* c. irodalomtörténeti vázlat.

Műfordítói tevékenysége is igen jelentős: a román líra klasszikusainak avatott tolmácsolója. Eminescu, Coşbuc, Bacovia, Blaga és mások műveiből készült fordításait *Kaleidoszkóp* címen gyűjtötte össze (1967), de különösen a román népballadák, népdalok, betyárénekek és kolindák köréből közölt mesteri fordításokat. Az öt balladakötetet (*A bárányka*, 1963; *Novákékról szól az ének*, 1969; *Szarvasokká vált fiúk*, 1971; *Márk vitéz*, 1974; *Három testvér, kilenc sárkány*, 1976) utóbb kétnyelvű válogatás (*Rétek harmatában*, 1985) követte, a

folklorista munkatárs minden esetben Faragó József, az illusztrációkat Plugor Sándor készítette.

Önálló művei: *Kormos üvegen* (versek, Kv. 1937); *Napforduló* (versek, Kv. 1942); *Kínai császár* (versek, Kv. 1946); *A Fehérember* (színjáték, Kv. 1946); *Válogatott versek* (1949); *Úti rapszódia* (versek, 1954); *Három nap egy esztendő* (mesejáték, 1955); *Szín és tűz* (versek, Feszt László címlapjával, 1956); *Gyermeksíp* (gyermekversek, 1959); *A küszöb előtt* (színjáték, 1960); *Gépek erdeje* (gyermekversek, 1960); *Az élet szerelme* (versek, 1961); *Tulipánfák földjén* (verses útirajz az ifjúságnak, 1961); *Legszebb versek* (Sőni Pál előszavával, 1963); *Fegyver nélkül fegyver ellen* (gyermekversek, 1963); *Kísérnek a csillagok* (versek, Deák Ferenc borítólapjával, 1964); *Az esztendő élete* (gyermekversek, 1964); *Nem egy életre születtem* (versek, 1966); *Sors* (versek, 1969); *Idők, terek* (versek, 1970); *Rovásírás és egyéb feljegyzések* (Kv. 1972); *Az ember és a tenger* (vallomás helyett krónika, 1973); *Aprónépség* (gyermekversek, 1974); *A kő nem mozdul* (versek, Cseh Gusztáv borítólapjával, 1975); *Mérleg* (versek, Kv. 1976); *Fiúk, lányok, gyöngyvirágok* (gyermekversek, 1978); *Emberközelből* (tanulmányok, cikkek, visszaemlékezések, Kv. 1979); *Álom ajtókról* (versek, 1982); *A műfordító emlékeiből* (visszatekintések és kiadatlan versfordítások, 1986); *Holdutazás* (versek, I. Feszt László fedőlapjával, Kv. 1986); *Folyó és tó* (válogatott versek, Bp. 1987); *A repülőtér közelében* (válogatott versek, Nagy Pál bevezetőjével, 1988. R*MI); Ithaka messze van* (vallomás helyett krónika, Kv. 1992).

Román fordításban: *Poezii* (1957); *Să fiți prieteni* (gyermekversek, Veronica Porumbacu fordításában, Surány Erzsébet illusztrációival, 1961); *Copii mei, vă spun acum!* (gyermekversek, Veronica Porumbacu fordításában, 1963); *Continentul cîntecului* (versek, 1971).

Álnevei: *Krizbai Géza*, *Ipp Dániel*.

(Gy. É.)

Dsida Jenő: *Séta egy csodálatos szigeten*. Keleti Újság 1937/55; újraközölve Dsida azonos című kötetében, 1992. 153–56. – Reményik Sándor: *Költő a költőhöz*. Erdélyi Helikon 1937/5. – Jékely Zoltán: *Igaz költő próbája*. Termés 1942. Ősz. – Oláh Tibor: *Mese és valóság*. Igaz Szó 1956/4. – Kántor Lajos: *Ámulat vagy megértés?* Korunk 1961/7. – Gálfalvi Zsolt: *A költő és a valóság*. Igaz Szó 1961/10. – Izsák József: *Káprázat és való*. Igaz Szó 1964/11; uő. *A tárgyilagosság hangpróbája*. A Hét 1971/18. – Huszár Sándor: *Őszi látogatás K. J.-nél*. Utunk 1965/45. – Szilágyi Júlia: *Hitvallás és mívesség*. Utunk 1968/8. – Panek Zoltán: *Sors*. Utunk 1969/45. – Beke György: *Rapszodikus önéletírás*. Korunk 1980/9. – Nagy Pál: *A hűség költője* Utunk 1982/22. – Köllő Károly: *Ami felér egy győzelemmel*. Román népballadák. Közli *Két irodalom mezsgyéjén*. 1984. 292–311.; uő. *K. J. válogatott román népballadafordítás-kötetének margójára*. Korunk 1986/5; uő. *A „genius loci" egy műfordító visszaemlékezéseinek tükrében*. Megkésett széljegyzetek. Korunk 1990/4. – Indig Ottó: *Holdutazás* Utunk 1987/22. – Jánosházy György: *Ámulatok költője*. Utunk 1987/37. – Farkas Árpád: *A jáspis jegyében*. Igaz Szó 1987/9. – Tóth István: *Két tűz, együtt*. Korunk 1988/12. – Marosi Péter: *Poesis – ut pictura?* Utunk 1989/3.

ÁVDolg. Bakó Árpád: *K. J. élete és költészete* (1944-ig). 1964.

Kiss József (személyi adatai ismeretlenek) – egyházi író, tankönyvek és ifjúsági színművek szerzője. P. Bernhard Zsigmond nyomán megírta a jezsuita rend történetét és céljait (*Mi a jezsuita rend?* Szatmárnémeti 1924), magyar tannyelvű elemi iskolák számára a román nemzet rövid története tankönyvét, alkotmányjogi függelékkel, s útmutatót szerkesztett tanítók számára Románia földrajzának tanításához (Gyulafehérvár 1925). *A kereszt apródja* c. három felvonásos ifjúsági színműve a Voggenreiter Verlagnál jelent meg Berlinben (1925). Három kis színművét (*Füstbe ment bosszú*; *Teréz*; *Karcsi szívgárdista lesz*) a Szívgárda Könyvtára sorozat közli (Szatmárnémeti 1926).

(B. L.)

Kiss Károly – **pedagógiai irodalom*

Kiss László (Segesvár, 1919. máj. 13. – 1968. jan. 14. Marosvásárhely) – költő, próza- és drámaíró. Medgyesen járt középiskolába, Marosvásárhelyen tette le az érettségit (1937). Tisztviselő, majd a Keleti Újság tudósítója. Húszéves korában megjelentetett verseskötetének tanúsága szerint forradalmi indulatú költőnek indult. Színészi tehetségére Tompa Miklós figyelt fel: 1947-től a marosvásárhelyi Székely Színház művésze. 1952-ben bemutatott *Vihar a havason* c. színműve (Kováts Dezsővel) a marosvölgyi román és magyar famunkások közös harcát idézi. Egyszerű emberekről szólnak szépprózai írásai is. *Kutyavásár* c. kiadatlan színjátékát (1974) Temesvárt játszották. Mint karikaturista is ismert volt, nem véletlen, hogy Wilhelm Busch humoros rajzokhoz szerzett verseit szívesen fordította magyarra. Festett és szobrászkodott is. Festményei, karikatúrái, kerámiatárgyai hagyatékában maradtak fenn.

Munkái: *Önmagam ellen* (versek, Mv. 1939); *Vihar a havason* (színmű három felvonásban, társszerző Kováts Dezső, 1953. Románul Al. Kiriţescu és Aurel Bontaş fordításában, 1954); *Jó reggelt!* (karcolatok, Mv. 1956); *Az aranyhajú lovas* (mesekönyv Alexander Tieltz nyomán, 1967).

(B. E.)

Kovács Katona Jenő: *Új erdélyi költő*. Korunk 1939/7–8. – Gálfalvi Zsolt: *Vihar a havason*. Utunk 1953/39. – Szentimrei Jenő: *Vihar a havason*. Igaz Szó 1953/5; újraközölve *Vallomások*, Mv. 1956. 291–303. – Marosi Péter: *Két novellista – egy kérdés*. [Sőni Pál és K. L.] Igaz Szó 1954/7. – Polgár István: *Búcsú egy nyugtalan embertől*. Utunk 1968/5. – Gergely Géza: *K. L*. Igaz Szó 1969/12.

Kiss László (Nagyvárad, 1919) – **sportirodalom*

Kiss Levente – **szobrászat és irodalom*

Kiss Magda – **iskolai színpad 11*

Kiss Mária Gyöngy**,** Kovács Zoltánné (Kolozsvár, 1960. dec. 2.) – történész, szerkesztő. ~ András leánya. Szülővárosában a Brassai Sámuel Líceumban érettségizett (1979), a Babeş–Bolyai Egyetemen történelem–filozófia szakos tanári oklevelet szerzett (1983). Pedagógiai pályáját a nagyváradi 5-ös számú Líceumban kezdte, jelenleg a Korunk szerkesztőségének belső munkatársa. A Hétben *Hagyomány vagy történelmi tény? Mátyás király szülőháza és sokat vitatott kiváltságlevele* c. tanulmányával tűnt fel (1982/26), a Művelődés közölte *Könyvek a kolozsvári polgárok XVI–XVIII. századi hagyatékában* (1983/7) és *Számrovások, olvashatatlan írások* (1985/7) c. cikkét. Már mint a Korunk harmadik folyamának szerzője dolgozta fel a kolozsvári zsidók emancipáció utáni történetét (1991/8) és idézte fel egykorú források alapján Linczigh János városbíró emlékét, aki háromszáz évvel ezelőtt bátor magatartásával mentette meg Kolozsvárt a török dúlástól (1992/4). Érdeklődése kiterjedt az erdélyi magyar sajtó küszködéseire is (*Tények és töprengések – Nagyváradon*, 1992/ 7). Az Erdélyi Múzeumban (1992/1–4) a Széchenyi-évforduló irodalmi hozadékát vette számba.

Könyvismertetéseivel, riportjaival a Dolgozó Nő, Igazság hasábjain *Kovács Gyöngy* aláírással is szerepelt.

Kiss Márton – **Képes Újság*; **nyomdászat*

Kiss Menyhért – **Magyar Nép Könyvtára*

Kiss Mór (Kolozsvár, 1857. máj. 12. – 1945. szept. 10. Budapest) – jogi szakíró. ~ Géza apja, a kolozsvári Unitárius Kollégiumban érettségizett, egyetemi tanulmányait Budapesten végezte (1876), ösztöndíjjal Lipcsében, Münchenben, Göttingában és Párizsban tanult. A római jogból egyetemi magántanárrá képesítették (1878), a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem jog- és államtudományi karán kezdte előadásait (1879–80). Négy évig a nagyszebeni jogakadémia tanára, 1884-től újra a kolozsvári egyetemen adott elő római jogot. 1890-től nyílvános rendes tanár, kétszer kari dékán, az 1904–05. tanévben az egyetem rektora. Az államfordulatkor vonult nyugalomba (1919).

A római jog körébe vágó számos művén kívül közreműködött a Fodor Ármin és Márkus Dezső szerkesztésében megjelent *Magyar magánjog* (1905) I. és III. kötetében. Tudományos munkásságát nyugalomba vonulása után is folytatta, így *Az EME Jog-, Közgazdaság- és Társadalomtudományi Szakosztályának Értekezései* c. sorozatban 1943-ban jelent meg egy tanulmánya a római jogi gyakorlatokról.

(Cs. B.)

Kiss Péter – **gyermekirodalom*

Kiss Piroska – **tankönyvirodalom*

Kiss Sándor (Felsőderna, 1930) – **Fáklya 3*

Kiss Sándor (Feketelak, 1946. nov. 9.) – számítástechnikai szakíró. Szamosújvárott érettségizett (1964), a Babeş–Bolyai Egyetemen informatikai képesítést nyert (1969). A kolozsvári Számítástechnikai Intézet tudományos főkutatója. Munkája: *Programozási alapismeretek és algoritmusok a gyakorlatban* (társszerző Jodál Endre, 1984).

(J. D.)

(nagy) [Nagy Albert]: *Számítástechnikai kézikönyv*. Munkásélet 1985/14.

Kiss Tamás (Kisújszállás, 1912. szept. 5.) – költő, esszéíró. Középiskolát szülőhelyén végzett (1932), a debreceni egyetem teológiai karán lelkészi (1938), a bölcsészkaron tanári diplomát (1950) szerzett. Vallástanár Nagyváradon (1942–47), a Szigligeti Társaság és a Romániai Magyar Írók Szövetsége tagja. Magyarországra visszatérve 1947-től a debreceni Ref. Kollégium vallástanára. 1950-től a Kossuth Lajos Tudományegyetem gyakorló középiskolájának irodalomtanára.

Irodalmi munkásságát a Nyugatban kezdte, 1940 és 1947 között a Pásztortűz, majd az Utunk munkatársa. A Nagyvárad c. lapban a város hivatásáról, Kolozsvár és Nagyvárad képzőművészetéről, a „váradi Ady”-ról cikkezett (1943), „*Hittem a politika tiszta és emberi művészetében*” c. alatt interjút készített Szabó Pállal (1944), a Bihari Reformátusok Lapja Makkai Sándort méltató tanulmányát és *A béressorstól a templomig* c. szociográfiai körképét közölte (1943). A Pásztortűzben Ecsedi Báthori István életét és a hitben való hűségét értékelte (1943/5), az Utunkban jelent meg *Mai élet, mai egyház* c. írása (1946/6).

Önálló munkája: *Hitvalló egyház a modern államban* (Nv. 1945). Szerkesztésében jelent meg a *Mélységből a magasságba* c. gyűjtemény.

(D. Gy.)

Kiss Benke György, családi nevén *Kiss* (Marosvásárhely, 1927. okt. 23. – 1960. dec. 22. Bukarest) – szerkesztő. ~ Éva énekesnő apja. Középiskoláit szülővárosában a Ref. Kollégiumban végezte. A marosvásárhelyi Cukorgyárban munkás, majd újságíró. Első cikkét a székelyföldi MNSZ-lap, a Népújság közölte (1949). Az 50-es években a fővárosi Művelődési Útmutató, ill. Művelődés főszerkesztője lett, maga köré gyűjtve írókat, művészeket (Balla Károly, Kacsir Mária, Majtényi Erik, Szász János), köztük olyanokat is (Marosi Ildikó, Méhes György, Páll Árpád, Zoltán Aladár), akiket ezen idők politikai nyomása háttérbe szorított.

(Ma. I.)

Kiss-Bitay Éva (Beszterce, 1928. máj. 20.) – természettudományi író; Kiss István felesége. Középiskoláit a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban végezte (1949), a Bolyai Tudományegyetemen Csűrös István tanítványaként biológia szakos tanári diplomát szerzett (1953). Diplomadolgozata: *Kérgi serkentők és gátlók hatása az ellenanyagképzésre*. Tanár Szilágycsehben (1954), Kolozsvárt (1955–65), általános iskolai aligazgató ugyanitt (1966–83) nyugalomba vonulásáig.

Első írását az Igazság közölte (1962). A Napsugár „Ég–Föld–Természet" c. rovatának szerkesztője, román tankönyvek fordítója. Tudományterjesztő cikkei az Igazság, Dolgozó Nő, România Liberă, Búvár (Bp. 1963), Natura (1964–69) hasábjain jelentek meg.

Önálló kötetei: *Tájékozódás és hírközlés az állatvilágban* (1974); *Tévhit és valóság az állatvilágban* (1979); *Tarkabarka élővilág* (1984).

Tóth Kálmán: *Madárkoncert a nagyszünetben*. Igazság 1965. jún. 1. – Xántus János: *Tájékozódás és hírközlés az állatvilágban*. Igazság 1975. jún. 4. – Puskás Attila: *Helyreigazítások zsebkönyve*. A Hét 1980/4. – Halász Anna: *Történetek, történelmek a Ion Creangă Könyvkiadó új terméséből*. A Hét 1984/40.

Kiss-Eperjessy Anna (Dés, 1906. szept. 20. – 1990. szept. 30. Marosvásárhely) – biokémiai szakíró. Kiss Árpád (1911) felesége. Középiskoláit szülővárosában az Andrei Mureşanu Líceumban kezdte, a kolozsvári Marianumban érettségizett (1927). Az I. Ferdinand-Egyetem és a Iaşi-i Mihăileana Egyetem elvégzése után vegyészi és fizika–kémia szakos tanári oklevelet szerzett (1937). Előbb Désen tanár, majd a kolozsvári VI-HOR gyógyszergyár vegyésze, 1940-től a Ferenc József Tudományegyetem orvoskémiai tanszékén tanársegéd, majd adjunktus, a kémiai tudományok doktora (1944). Pályáját a Bolyai Tudományegyetem orvoskémiai és biokémiai tanszékén folytatta, 1948-tól a marosvásárhelyi OGYI kémiai tanszékén előadótanár, 1952-től a biokémiai tanszék vezetője. Nyugdíjazása után az Akadémiai Kutató Bázis biokémiai osztályvezetője (1967–77).

Első közlése a Hoppe–Seyler's Zeitschrift für Physiologische Chemie hasábjain jelent meg (1942). Foglalkozott a zsírok oxidációjával, a sejtek légzési anyagcseréjével, a kísérletes encephalopathia kérdésével; férjével együtt új rákellenes anyagot állított elő és szabadalmaztatott. Biokémiai tanulmányait román, magyar és német szakfolyóiratok közölték, köztük az EME Orvostudományi Szakosztályának Értesítője, Orvosi Szemle, Revista Medicală, Magyar Onkológia, Studii şi Cercetări de Neurologie, Die Naturwissenschaften.

Jelentős a szerepe a *Farmacopeea Română* (VI. és VIII.) kidolgozásában; orvoskémiai (1947), általános és anorganikus kémiai (1950–52), magyar (1962) és román biokémiai (1963–64) tárgyú egyetemi jegyzetek szerzője, az I. Manta-féle *Biochimie Medicală* (1961) társszerzője.

Kiss Törék Ildikó – **Electrecord*; **előadóművészet*; **színművészet és irodalom*.

Kis Tükör – református családi lap. 1893 és 1907 közt Budapesten, ill. Kolozsvárt, majd folytatólagos évfolyamszámozással 1926. febr. 20. és 1933. dec. 23. közt ugyancsak Kolozsvárt, Kecskeméthy István szerkesztésében jelent meg. Munkatársai közé tartozott Szabolcska Mihály és Móricz Miklós.

Kis Újság – Pap Andor szerkesztésében és kiadásában 1932. ápr. 2. és 1933. szept. 7. között Aradon megjelent napi-, 1941 szeptemberéig hetilap. Elsősorban a szerkesztő publicisztikai írásait, karcolatait, novelláit, verseit közölte, továbbá egy-egy külföldi, jórészt ismeretlen szerző novelláját. *A Kis Újság Magyar Népnaptára* címmel évente naptárat is megjelentetett, ebben rövid portré-sorozat, egy-egy angol kisregény, novella is helyet kapott a szerkesztő írásai, valamint hasznos gazdasági és egyéb jellegű tanácsok mellett. A ~ megszűnte után a Kalendárium-sorozat *Népnaptár* c. alatt folytatódott (1942–44).

(U. J.)

Kis Vasárnap – az Aradon megjelent **Vasárnap* 1939–40-ben negyedévenként kiadott gyermekmelléklete. Verseket, meséket, elbeszéléseket, ismeretterjesztő írásokat, rejtvényeket és rajzokat közölt; szerkesztője Návrádi Ágoston volt. A szerkesztő és a két főmunkatárs – Pintér Ilona és Ménesi Károly – írásai mellett rendszeresen közölte a lap Bakó László, Blédy Géza, Blénessy Béla, Bodnár József, Csernik József, Firneisz Gyula, Fodor Endre, Karczagi József, Kovács Gyula, Cezar Petrescu, Lászlóné Prohászka Elvira, Medveczky Margit, Ötvös Erzsi és Zathureczky Zs. László meséit, verseit, élménybeszámolóit, cikkeit, tréfáit. A gyermekmelléklet nívós illusztrációit Hajós Imre festőművész készítette.

(U. J.)

K. Jakab Antal (Marosvásárhely, 1942. júl. 26.) – kritikus. Jakab Antal újságíró fia. A szatmári Kölcsey Gimnáziumban végzett (1959). A Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett diplomát magyar nyelv és irodalomból (1964); mindjárt az Utunkhoz került szerkesztőnek, azóta is itt (ill. 1990-től a Helikonnál) dolgozik. 1968–70 között a Korunk filozófiai rovatát szerkesztette; párhuzamosan vizsgázik a kolozsvári egyetem filozófia szakán, levelező hallgatóként. A Korunk antropológia-száma (1971/2) még az ő szerkesztésében készült; ide fordította Heidegger *Sein und Zeit* c. művének egy fejezetét (*Az ittlét elemzéstanának tárgya*). 1971-től ismét az Utunk versszerkesztője; a szerkesztői üzenetekből „Levélváltás” címen a lap legolvasottabb rovatát alakította ki szellemes, kegyetlenül ironikus hangú üzeneteivel, melyek eredeti módon szolgálták az esztétikai nevelést és szórakoztatták az olvasót. 1991-től a Helikon *Szöveggyűjtemény* c. oldalait szerkeszti, itt a középiskolai magyar irodalomoktatás számára nyújt új szemléletet és megközelítést elősegítő válogatást a klasszikus magyar irodalomból a kezdetektől napjainkig. Esszékötete, *A névmás éjszakája* (1972) nem csupán „irodalomkritikai kísérleteket” tartalmaz (amint azt az alcíme jelezte), hanem irodalomtörténeti érvényességű telitalálatokat, kitűnően felépített, stilárisan igényes esszéket Szilágyi Domokosról, Páskándi Gézáról, Palocsay Zsigmondról, Bodor Ádámról, Szilágyi Istvánról, Vári Attiláról. Külön fejezetben tárgyalja többnyire egy-egy színházi bemutató (Beckett, Ionesco, Páskándi) kapcsán a modern dráma műfaji kérdéseit. Dialektikus látásmódról tanúskodnak vitacikkei (Földes Lászlóval, Láng Gusztávval az abszurd dráma, ill. Kocsis István novellái és Palocsay versei kapcsán). Elméleti felkészültsége és szigora különösen jelentőssé teszi ritka kritikusi megszólalásait.

Kötetben meg nem jelent tanulmány (esszé) szintű kritikái: *Parmenidész és a lírai világkép* (Utunk 1973/37), *Az ihlet másnapján* (Király Lászlóról; Utunk 1977/21), *Feltételes csodák*

földrajza (Vári Attiláról; Utunk 1977/40). Utószót írt Miller *Az utazó halála* c. drámájához és Salamon Ernő verseihez (1967).

(K. L.)

Szilágyi Júlia: *K. J. A.: A névmás éjszakája*. Utunk 1972/46. – Pomogáts Béla: *K. J. A.: A névmás éjszakája*. Tiszatáj, Szeged 1973/2. – Marosi Péter: *A kritikus felel*. Utunk 1973/8; újraközölve *Világ végén virradat*. 1980. 196–204. – Bretter György: *Túl a gesztuson*. Igaz Szó 1973/8. – Tamás Gáspár Miklós: *K. J. A.: A névmás éjszakája*. Alföld, Debrecen 1973/9.

K. Kiss Ferenc, *Kövesdi* (Székelykövesd, 1913. júl. 29.) – költő. Tanulmányait a nagyenyedi Bethlen Kollégium tanítóképzőjében és a kézdivásárhelyi róm. kat. tanítóképzőben végezte (1934), a Babeş–Bolyai Egyetem levelező tagozatán magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát szerzett. Székelyföldváron, Fintaházán és Ákosfalván tanító, 1950-től Szentgericén, majd Marosvásárhelyen tanár nyugalomba vonulásáig (1977). Az erdélyi magyar kórusmozgalom történetével foglalkozik; legutóbb *A jobbágyfalvi kórus* c. írásával járult hozzá a Művelődés kórustörténeti sorozatához (1991/11–12). Cikkeit a Jóbarát, Művelődés, Új Élet, Falvak Dolgozó Népe közölte.

Kötetei: *Derengő tűzzel* (versek, Gagyi László előszavával, 1977); *Reménységdajkálók* (versek, 1977).

(V. Zs.)

Szabó Dénes: *A nép tanítója*. Munkásélet. 1957. jún. 30. – Hajdu Zoltán: *Derengő tűzzel*. Művelődés 1972/1. – Bura László: *Meghitt hangulatú, szép, egyszerű szándék*. Szatmári Hírlap 1978. febr. 2.

K. Kovács István – **Újság*

K. Kovács László (Polgár, 1908) – néprajzkutató. Egyetemi tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte, ahol történettudományi szakdiplomát szerzett, majd emellé a közgazdasági egyetemen közgazdász diplomát is (1937). A budapesti egyetemen 1934-től tanársegéd, intézeti tanár; 1941-től Kolozsváron az Erdélyi Tudományos Intézet keretében tudományos kutató. 1944–45 után nem tér vissza Kolozsvárra: a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjának lesz tudományos főmunkatársa, 1957-től az Etnographia szerkesztője.

Kolozsvári kutatói évei alatt írja meg és jelenteti meg az ETF-ben *A kolozsvári hóstátiak temetkezése* (Kv. 1944) c. munkáját, amely a **hóstáti kutatás* egyik alapműve. Bevilágít – a Református Földész Kalandos Temetkezési Társulat történetén és szokásain keresztül – a Ceauşescu-diktatúra éveiben a föld színéről jórészt eltörölt kolozsvári Hóstát közösségének belső rendjébe. Ugyancsak az ETI tudományos kutatójaként vesz részt a bálványosváraljai falukutatásban; ott gyűjtött anyagából írja meg és jelenteti meg már Budapesten 1948-ban *A bálványosváraljai fejős juhászat* c. tanulmányát.

Klacsmányi Sándor ((Nyárádszentmárton, 1941. febr. 4.) – szerkesztő, műfordító. A marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceumban érettségizett (1960), a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát (1964). Előbb Szatmárhegyen, majd Csíkszeredában tanár, 1966-tól a Bányavidéki Fáklya szerkesztője, 1978–89 között főszerkesztő. Közben elvégezte a bukaresti Ştefan Gheorghiu Akadémia újságírói tanfolyamát. Verssel, riporttal, színháztörténeti írással az Ifjúmunkás, Utunk, Korunk hasábjain jelentkezett; sorozatosan fordította Alexandru Andriţoiu, Ion Horea, Tiberiu Utan, Nichita Stănescu, Geo Dumitrescu és más román költők verseit. Felkutatta és *Adalékok a román*

irodalom magyar bibliográfiájához c. alatt Balogh Béla levéltárossal közösen közreadta Laurenţiu Bran és Révai Károly nagybányai költők század elejei Eminescu-, Isac-, Goga- és Coşbuc-fordításait, jegyzékében kiegészítve a román irodalom Domokos Sámuel-féle magyar könyvészetének addigi hiányait (Korunk 1971/12).

1989 decembere után a Bányavidéki Új Szó és az ugyancsak Nagybányán megjelenő Erdélyi Féniks munkatársa, a **Tulipán* helyi kiadói, lapterjesztői és turisztikai részlegének menedzsere (1991).

Klein Dezső – **lexikon*, **Pénzvilág*

Klein Richárd – **orvosi szakirodalom*

Klepp Ferenc (Temesvár, 1940. okt. 23.) – matematikai szakíró, tankönyvíró. Szülővárosában a Magyar Vegyes Középiskolában érettségizett (1957), a Temesvári Tudományegyetem matematika–mechanika fakultásán szerzett tanári képesítést (1963). Pályáját a Traian Vuia Politechnikai Főiskola matematika tanszékén kezdte, 1969 óta egyetemi adjunktus. A iaşi-i Al. I. Cuza Egyetemen védte meg doktori disszertációját (1982). 1986 óta az International Society for Mathematical Chemistry tagja.

A matematika vegyiparban való alkalmazásával, a vegyi rendszerek matematikai modelljeinek és a Finsler-terek geometriájának kutatásával foglalkozik. Tanulmányait hazai és külföldi szakfolyóiratok közlik, köztük a kolozsvári Mathematica, Revue Roumaine de Chemie, Studia Scientiarum Mathematicarum Hungarica. Több országos és nemzetközi tudományos ülésszakon tartott előadást. Ion P. Popescu és D. Opriş társaként szerkesztette a *The proceedings of the national seminar on Finsler spaces* c. gyűjteményes kötetet (Tv. 1981), mely a kétévenként Brassóban megrendezett Finsler-terek szeminárium 1980-as ülésszakán bemutatott dolgozatokat tartalmazza. A vegyipari fakultás diákjai számára készült számos tankönyv és példatár szerzője vagy társszerzője. M. Neaguval közösen írt műve: *Matematici* (Tv. 1979).

Tudománynépszerűsítő, ismeretterjesztő, pedagógiai cikkeit és könyvrecenzióit a Szabad Szó s A Hét közli. *Fortuna matematikája* c. írásában (TETT 1983/1–2) a valószínűségszámítást mutatja be.

(Sz. J.)

Matekovits György: *Arcok a katedráról. Dr. K. F.* Szabad Szó 1989. okt. 14.

Klima Alfréd – **műszaki szakirodalom*

Klimkó Dezső (Szeged, 1900. márc. 11. – 1972. jún. 4. Budapest) – orvosi szakíró. Oklevelét Budapesten szerezte (1924), pécsi és budapesti sebészeti klinikákon dolgozott, 1937-től a Szent János és a Szent István kórház osztályvezető főorvosa. 1940 októberétől a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem tanára. A Bolyai Tudományegyetem Marosvásárhelyre helyezésekor magyar állampolgárként, mint szerződéses tanár megszervezi és vezeti a sebészeti klinikát (1945–47). Magyarországra visszatérve különböző kórházakban sebész főorvos professzori minőségben nyugdíjazásáig (1969). Tudományos munkássága főleg az érzéstelenítésre, tüdősebészetre, a gyomor és a nyombélfekélyek műtéttanára terjed ki. Szakdolgozatai magyar, német, angol, francia és olasz szakfolyóiratokban jelentek meg.

Életpályájáról Kelemen László szerkesztésében orvos-monográfia készült (Mv. 1946. Acta Medica-sorozat).

Klumák István (Kolozsvár, 1908. aug. 20. – 1983. ápr. 9. Budapest) – műfordító. Tanulmányait szülővárosában a Róm. Kat. Főgimnáziumban és az I. Ferdinand-Egyetemen végezte, majd Párizsban francia nyelv és irodalom szakos felsőfokú oklevelet szerzett. Cikkeit, színikritikáit a Jóbarát kat. ifjúsági folyóirat és az Ellenzék közölte. Mint műfordító a román irodalomból Sadoveanu, Delavrancea, Zaharia Stancu, Gala Galaction, D. R. Popescu, Titus Popovici, Veronica Porumbacu, Paul Everac, Ion Băieşu, Marin Sorescu, Nina Cassian, Fănuş Neagu és mások regényeit, novelláit és színműveit ültette át magyar nyelvre, franciából Cocteau, Anouilh, Malraux, Montherland, Camus, Maurois, Simenon, Verne és mások műveit adták ki magyarul fordításában, ill. játszották magyarországi, jugoszláviai és romániai magyar színházakban. Fordított amerikai, angol, vietnami, spanyol és német műveket is. 1940 óta Budapesten folytatta műfordító tevékenységét, főleg a Nagyvilág munkatársaként.

Koch Ferenc (Máramarossziget, 1925. nov. 15.) – fizikai szakíró. Középiskolai tanulmányait Máramarosszigeten és Kolozsvárt, a Róm. Kat. Főgimnáziumban végezte (1944), a Bolyai Tudományegyetemen matematika–fizika szakon szerzett diplomát (1948). Diplomadolgozatának címe: *Közelítő eljárások az atombeli elektronsűrűség kiszámítására*. Doktori címét Iaşi-ban nyerte el *Váltakozóáramú cirkuláris mágnesezés hőmérsékletfüggése* c. dolgozatával (1960). Lipcsében atommag- rezonanciát (1960), Göttingában gamma-spektroszkópiát tanulmányozott (1972–73). A Bolyai Tudományegyetemen tanársegédként kezdte pályáját, 1964-től előadótanár, 1979-től professzor a Babeş–Bolyai Egyetemen. Atom- és magfizikai tárgyú előadásait román és magyar nyelven tartja.

Főbb kutatási területei: a mágnesezés hőmérsékletfüggése váltakozó áram hatására, mágneses atommag-rezonancia, különböző atommagfizikai detektorok. A Matematikai és Fizikai Lapok fizikai rovatát szerkesztette (1958–63), a *Fizikai kislexikon* társszerkesztője (1976), a *Korunk Évkönyv 1977* számára összeállította és értékelte az első Korunk-folyam (1926–1940) fizikai, kémiai és matematikai anyagát. Fontosabb szaktanulmányait a Studia Universitatis Babeş–Bolyai, Zeitschrift für Physik, Fizikai Szemle, Kernenergie, valamint különböző gyűjteményes kötetek közlik. Ismeretterjesztő írásai A Hét, Tanügyi Újság, TETT, Jóbarát, Igazság hasábjain jelennek meg. Egyetemi jegyzetek szerkesztője, közreműködött több orosz és román nyelvű tankönyv fordításában.

Kötetei: *Elemi részek* (Heinrich Lászlóval, 1958); *Atommagsugárzások* (1963); *Hogyan oldjuk meg a fizikai feladatokat?* (Heinrich Lászlóval, 1972, megjelent románul és németül is); *A tuneleffektus* (társszerzőkkel, 1976); *Atomfizikai alapismeretek* (1980).

(Sz. A.)

Beke György–Bernád Ágoston: *Tanulás–kutatás–termelés*. A Hét 1976/19. – Kemény Péter: *Szerzői és „szerzőn túli" szempontok*. A Hét 1977/10. – Lászlóffy Aladár: *Beszélgetés K. F.-cel és Gábos Zoltánnal*. Előre 1981. jún. 14. – Berényi Dénes: *Atomfizikai alapismeretek*. Fizikai Szemle, Bp. 1981/8. – Rostás Zoltán: *Nem a munka elvégzése nehéz*. Interjú K. F.-cel. *Visszajátszás*, 1984. 88–95.

Kocsán János – **jogi szakirodalom*

Kocsik József (Pécska, 1928. nov. 8.) – népművelő, közíró. A Bolyai Tudományegyetemen matematika–fizika szakos (1957), a Babeş–Bolyai Egyetemen filozófia szakos (1975) tanári oklevelet szerzett. Tanított Pankotán és Pécskán. 1968-tól 1985-ben történt leváltásáig az Arad megyei Művelődési Bizottság szakfelügyelője és a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Arad Megyei Tanácsának elnöke. Az EMKE újjáalakításakor annak egyik alelnöke, az aradi önálló EMKE-könyvtár megteremtője (1991). Számos magyar nyelvű kulturális rendezvény (az Aradi Tavasz író–olvasó találkozói, Majláti Vasárnap, Tavaszváró Ünnepség Aradon, Alföldi

Őszköszöntő Kisiratoson) kezdeményezője és szervezője. 1989 decembere óta az aradi Jelen napilapban és az újraindított Művelődésben közöl.

Riportjait, kulturális jegyzeteit, megemlékezéseit, rövid tanulmányait, verseit, útleírásait, karcolatait a Vörös Lobogó, Művelődés, A Hét, Új Élet, Előre, Szabad Szó, Munkásélet, Falvak Dolgozó Népe, Igaz Szó és Tanügyi Újság közölte. A legkisebb romániai magyar vidéki lapok ankétján bemutatta az 1930-ban indult haladó szellemű Pécskai Újságot (Korunk 1971/6).

(U. J.)

Kocsis István (Ombod, 1940. máj. 7.) – próza- és drámaíró. Középiskoláit Szatmárnémetiben végezte 1956-ban, de csak 1965-ben szerezte meg diplomáját a kolozsvári egyetem magyar nyelv és irodalom szakán. Első, egyfajta erkölcsi imperatívuszt képviselő karcolatai, novellái a közbeeső időszak vidéki élményeiből ihletődtek (katonai szolgálat, képesítés nélküli tanítóskodás Avasújvárosban, majd Kőszegremetén), melyek íróvá érlelték. Államvizsga után a bukaresti Pionír c. hetilaphoz nevezték ki, 1967 őszén átkerült az Ifjúmunkáshoz. Az itt töltött két év – olyan szerkesztőségi közösségben, amelynek Gálfalvi György, Aradi József volt akkoriban a tagja – lényegesen alakította valóságismeretét, világlátását. Riporteri munkáját 1969-től a kolozsvári Utunk belső munkatársaként is folytatta; 1984-ben Budapestre települt át, itt folytatódik írói pályája.

1965-ben mutatkozott be novellistaként, írásait az Utunk és a Korunk sűrűn közölte. Szabó Gyula beajánlásával megjelent Forrás-kötetében (*Egyenletek*, 1967) már drámát is találunk: ez a *Megszámláltatott fák*, szakítva az antifasiszta irodalom korábbi sablonjával, magatartás-típusokat állít reflektorfénybe. A hatalom kiszolgálóit és kiszolgáltatottjait nem választja el élesen egymástól, sőt a főhősben, Ranke őrnagyban a megszálló hadsereg humanista tisztjének illúziójáról, súlyos lelki konfliktusáról tud lényegesen újat, a korra jellemzőt mondani. (A dráma Szatmáron sikeres előadásban került színpadra, majd a bukaresti televízió magyar adása filmváltozatát is bemutatta.) Hasonló erkölcsi dilemmákat vizsgált történelmi keretben 1969-ben írt Martinovics-drámájában (*A nagy játékos*) is: lehet-e az ellenséges hatalommal szövetkezve harcolni a szabadságért, haladásért? A vitadráma statikus voltát a gondolatok súlyos tétje oldja. Az „örömteremtés" visszájára fordulását példázza a harmadik, Stuart Mária tragédiájából ihletődött dráma, *A korona aranyból van*.

Monodrámáinak sorát a *Bolyai János estéje* (1970) nyitotta meg, s lényegében ezzel kezdődött a ~-művek színpadi sikere (kitűnő színészek egymással valósággal versengve adták elő számos színházban). Az élete alkonyán álló híres matematikusban a megaláztatott embert idézi az olvasó elé, a fényes sikereket s a nagy megalkuvásokat elkerülő, magányos tudóst, aki leszámol ugyan illúzióival, mégis mindegyre visszatér a gondolathoz: „Az ember akkor ember, ha összes választási lehetőségei közül mindig a legnehezebbet választja." Magára maradt, szigorú erkölcsű történelmi egyéniségek többi hősei is: Árva Bethlen Kata, Széchenyi István, ill. Jászai Mari.

Határhelyzeteket, a választás, a döntés pillanatait vetíti ki az egyetemes művelődéstörténet olyan figuráiba, mint Van Gogh és Gauguin (*Tárlat az utcán*) vagy Magellán. Előző drámahőseinek jóságkomplexusai, „játékai" se voltak függetlenek a közösség problémáitól, mégis ők elsősorban egyéniségük integritását óvták; Magellán a magányt már egyértelműen a közösségért vállalja. Van Gogh sorsában, művészetében a szerző a szülőföld elszakíthatatlan erejét látja. Megpróbálkozott a parabola-drámával (*Játék a hajón*, 1968) és a riport-drámával is (*Nem zárjuk kulcsra az ajtót*, 1978).

Korai drámáit többször is átdolgozta, némelyiket (*Vincent van Gogh*) monodrámásította.

Egyéb kötetei: *Örömteremtés* (novellák, két dráma, 1969); *A korona aranyból van* (1972); *Tárlat az utcán* (monológok, párbeszédek, jelenetek, drámák, 1974); *A nagy játékos* (1976); *Drámák* (1978); *A fehér kesztyű* (novellák, jelenetek, 1978); *Megszámláltatott fák* (1981); *A megkoszorúzott* (1982); *Széchenyi István* (monodrámák, Bp. 1984). Már Budapesten írt munkái: *A tizenkettedik lánc* (Széchenyi-regény, Bp. 1986); *Vasban, aranyban* (versek, Bp. 1987); *Történészek a kereszten, avagy az áldozatok bosszúja* (A román történelemhamisítás regénye, Bp. 1991).

Novellái, drámái román és német fordításban is megjelentek, folyóiratokban és a *Facerea bucuriei* (1972) c. kötetében, Adela-Rodica Sălăgianu tolmácsolásában. Megkapta a Bukaresti Írók Társasága díját is. Árpád-házi Szent Margitról írt történelmi drámáját a komáromi Bástya-színház mutatta be (1991).

(K. L.)

Marosi Péter: *K. I. rendhagyása*. Utunk 1967/15; uő. *Játék a mítosszal*. Utunk 1969/48; uő. *Nem társalgási drámák* Utunk 1970/28. – Láng Gusztáv: *A jóság útjai, avagy annak találgatása, hogy miben különböznek K. I. novellái a négy evangéliumtól*. Utunk 1969/46. – K. Jakab Antal: *A kérdezés természetéről*. Utunk 1969/51. – Kovács János: *Az Egyenletektől az Örömteremtésig*. Igaz Szó 1969/11. – Bálint Tibor: *A zsákbanfutás művészete*. Utunk 1970/4. – Kántor Lajos: *Emberpróbáló játékok költője*. Igazság 1970/131; uő. *Kocsis-drámák a színpadon*. Közli *A megtalált színház*. Kv. 1976. 82–97. – Szakolczay Lajos: *Magellán*. K. I. drámájának ősbemutatója Kecskeméten. Utunk 1975/19. – Boér Géza: *A jelen alagútjai*. Korunk 1975/9; uő. *Társadalmi forgatókönyv K. I. Bethlen Kata-drámájához*. Korunk 1978/2. – Tarján Tamás: *K. I. színháza*. Napjaink, Miskolc 1976/12; uő. *A morál monodrámái*. Közli *Kortárs drámák*, 1983. 387–401.

ÁVDolg. Bazsó Ibolya: *K. I. drámái*. 1981.

ASZT: K. I. drámáinak bemutatói a szatmári Északi Színházban (több szalagon).

Kocsis Lajos – **régészeti irodalom*.

Kócsy Jenő (Budapest 1895. dec. 14. – 1962. máj. 11. Budapest) – újságíró, szerkesztő. Borosjenőn nevelkedett. Újságírói pályafutását Aradon kezdte, ahol 1919–20-ban Boda Andorral közösen a Kölcsey Egyesület lapját, a Szezont szerkesztette. 1930-ig az Aradi Közlönynél dolgozott, majd rövid ideig a Reggel tulajdonosa és szerkesztője. 1934-ben Prohászka Elvirával indította el a Magyar Család c. lapot, de ez csak öt számot ért meg. 1935-től Ez Arad címmel jelentet meg riportlapot, amely később Társaság-ra változtatja címét. 1941 tavaszán a lapot betiltották, szerkesztője ekkor Magyarországra költözött.

(U. J.)

Kocziány László (Medgyes, 1920. nov. 10. – 1977. jan. 31. Marosvásárhely) – irodalomtörténész. Középiskolai tanulmányait Budapesten, az egyetemet 1944 és 1948 között Pannonhalmán és Kolozsvárt végezte. Tanár Kolozsvárt, Csíksomlyón, Medgyesen, majd Székelykeresztúron, 1955-től szerkesztő az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó marosvásárhelyi részlegénél, 1957-től ugyanott a Román Akadémia fiókjának tudományos kutatója, ill. főkutatója, 1975-től magyar–latin szakos tanár a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolán.

Irodalmi tevékenységét 1945-ben egy Faragó Józseffel és Létay Lajossal közösen szerkesztett magyar irodalmi olvasókönyvvel kezdte. Adatközlései, jegyzetei, ismertető cikkei az Igaz Szó, Korunk, Előre, Vörös Zászló, Művelődés, Megyei Tükör, Utunk hasábjain jelentek meg. A NyIrK-ben közölt tanulmányai közül kiemelkedett a XVIII. század végi kolozsvári unitárius iskolai (1957/1) és az 1740-es évekbeli marosvásárhelyi (1967/1) színjátszásról

szóló írása. Munkatársa az *Istoria teatrului în România* c. kézikönyv I. kötetének (1965); Marosvásárhelyt bemutatták *Tűbefűzött lakodalom* c. bábjátékát (1965).

Szerepet vállalt a magyar irodalom jeles alkotásainak romániai újrakiadásában, így utószavával jelent meg Móricz *Boldog ember* (1957) és Mikszáth *Új Zrínyiász* (1958) c. regénye. A **fehér könyvek* sorozatban két kötetet gondozott: a Borsos Tamás életrajzát, naplóját, leveleit tartalmazó *Vásárhelytől a Fényes Portáig* c. kötet két kiadását (1968, 1972) és Kovásznai Sándor XVIII. századi tudós és költő válogatott írásait *Az ész igaz útján* címmel (1970). A régi erdélyi költészet is foglalkoztatta, 1957-ben sajtó alá rendezte két székely-keresztúri gyűjteményben fennmaradt ismeretlen, XVIII. századi énekeskönyv (Bathó Mihály, Czombó Mózes) anyagát (*Őszi harmat után...*), 1972-ben pedig Köllő Károly közreműködésével a régi magyar kéziratos gyűjteményekben őrzött román világi énekek legjavát (*Égő lángban forog szívem*).

Hagyatékában fennmaradt előszavával és jegyzeteivel jelent meg Apor Péter *Metamorphosis Transylvaniae* c. munkája (1978), majd adatközlése a göttingai és jénai egyetemen tanult erdélyi értelmiségiek hazai szerepéről a felvilágosodás és a reformkor eszméinek terjesztésében (a *Művelődéstörténeti Tanulmányok* 1980-as kötetében).

(M. H. – B. E.)

Tonk Sándor: *Búcsú K. L.-tól*. Igaz Szó. 1977/2. – Köllő Károly: *K. L. halálára*. NyIrK. 1978/1.

Koczka György (Kolozsvár, 1921. okt. 30.) – orvosi szakíró. Sepsiszentgyörgyön érettségizett (1937), a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem orvosi karán végzett (1944), doktori diplomáját Halle an der Saalében szerezte (1945). A marosvásárhelyi OGYI-ban tanársegédként kezdte pályáját, ugyanott főorvos, poliklinikai igazgató, 1956-tól a sepsiszentgyörgyi Megyei Kórház belgyógyász osztályvezető főorvosa nyugalomba vonulásáig (1984).

A Dóczy Pál szerkesztette *Belgyógyászati jegyzet* csontbetegségekről szóló fejezetének szerzője (1951). Az Orvosi Szemlében társszerzőkkel közösen ismertette száz elhalálozott reumás szívbeteggel kapcsolatos klinikai és kórbonctani tapasztalatait (1956); itt megjelent több tanulmányát a Revista Medicală, Farmacia, Viaţa Medicală románul is közölte (1957–67). Egy Árkoson szervezett megyeközi tudományos ülésen *A thrombophlebitisek szövődményei* címen tartott előadása a konferencia román nyelvű gyűjteményes kötetében szerepel (1977). Angol nyelvű értekezése a vérátömlesztés diagnosztikai és terápiás értékéről az ontológiában a berlini *Forschungsergebnisse des Transfusions und Immunhaematologie* 1978-as kötetében jelent meg.

Klinikai megfigyeléseiről előadásokat is tartott, s a Vörös Zászló, Megyei Tükör hasábjain jelentek meg népegészségügyi ismeretterjesztő cikkei. *Adatok a sepsiszentgyörgyi kórház történetéhez* c. kéziratát a marosvásárhelyi orvostudomány-történeti katedra őrzi.

Koczka György (Karánsebes, 1938. júl. 28.) – dramaturg, műfordító. Középiskolát Temesvárt végzett (1955), egy évig a Bolyai Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom szakos hallgatója. Az 1956 őszi kolozsvári diákszervezkedésekben való részvétele miatt elítélték, börtönbüntetését Szamosújváron töltötte (1956–59), majd állatgondozó kényszerlakhelyén, a Bărăganon. 1961-től a temesvári Nyomdaipari Vállalat offszet-gépmestere, levelező tagozaton elvégezte a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolán a magyar–román szakot. 1969-től a Temesvári Állami Magyar Színház kellékese, majd ügyelője, 1970-től irodalmi titkára. Színházi tárgyú írásait az aradi Vörös Lobogó és a temesvári Szabad Szó közölte, utóbbiban 1985-től Színházi Kiskalauz c. heti rovata volt. Művelődési elképzeléseit *Színház és kultúra* c. írásában (Igaz Szó 1971/2) foglalta össze.

1989 decemberében Fall Ilona színésznővel megindítja s pár hónapon át vezeti a Temesvári Rádió magyar nyelvű egyórás műsorát. A Csiky Gergely nevét felvevő temesvári Állami Magyar Színház élén 1990 elején az átmeneti „igazgatói triumvirátus" tagja. 1990 őszétől a Román Televízió magyar nyelvű adásának tudósító-szerkesztője, irodalmi rovatának vezetője. 1991 nyarától a Temesvári Állami Német Színház irodalmi referense is.

Román színműírók darabjait sorozatosan fordítja magyarra a Temesvári Állami Magyar Színház számára. Drámafordításai között szerepel Ionel Hristea *Kedves boldogtalanságom* (1970), Mircea Ştefănescu *Egy fiú, egy leány* (1970), Ion Băieşu *Én vagyok-e én?* (1974), Aurel Baranga *Közérdek* (1975), Marin Sorescu *Ősanya* (1976), Paul Everac *Rend a lelke mindennek* (1982), Ion Minulescu *Lassan a testtel* (1984), Mihail Sadoveanu *Boldog békenapok* (1986), Tudor Popescu *Romantikus lélek* (1987) c. darabja.

(Sz. J.)

Kodály Zoltán emlékezete – Kodály Zoltán (1882–1967) kapcsolata Erdéllyel 1910 nyarán kezdődött a népzenegyűjtés révén; ebben az esztendőben Csík megye népzenéjével ismerkedett, 1912-ben Csíkban és Udvarhely megyében, 1914-ben a bukovinai csángóknál, 1916-ban Bihar, 1943-ban pedig Szolnok-Doboka megyében gyűjtött magyar s Bartók egyik hangversenyrendezője szerint román népzenét is. Az anyagból – Bartók Bélával – közreadott 150 erdélyi népdalt (*Erdélyi magyarság*. *Népdalok.* Bp. 1923), s közreműködött a Magyar Népköltési Gyűjtemény XIV. köteteként megjelent *Nagyszalontai gyűjtés* szerkesztésében (Bp. 1924). Temesvári és aradi (1934), majd kolozsvári jelenléte a hangversenypódiumon előadóként, ill. karmesterként (1943), valamint díszdoktorrá avatása (1944) is hozzájárult erdélyi népszerűségéhez.

Zenetudósként nálunk 1917-ben mutatkozott be: Járosy Dezső, a temesvári Zenei Szemle első évfolyamában már közölte *Ötfokú hangsorok a magyar népzenében* c. tanulmányát, majd átvette kritikáit. A tanulmány bővítve a Székely Nemzeti Múzeum jubiláris emlékkönyvében is megjelent (1929). Írásaiból a Keleti Újság (1922), Ellenzék (1935, 1939), Pásztortűz (1939), Vasárnap (1939) közölt. 1974-ben a Téka-sorozatban Katona Ádám jelentetett meg válogatást tanulmányaiból bevezetővel (*Néphagyomány és zenekultúra*).

Az első hangszeres Kodály-művek – mai ismereteink szerint – nálunk a 20-as évek elején hangzottak el Bartók Béla és Dömény Mária előadásában. Az ő példájukat követve tűzött műsorára Kodály hangszeres alkotásaiból F. Szalay Stefánia (1925), Rubinstein Erna (1928), Wechsler Ily (1928), Vásárhelyi Magda (1932), Pollermann Aranka (1933), B. Zsembery Elvira (1933), Szabó Géza (1933), Kozma Géza (1934), Bereczky Zoltán (1942), Gregor Klára (1943), később Erkel Sára, Antal Ilona, Halmos György, Ana Voileanu, George Iarosevici, Buzás Pál, ifj. Thurzó Sándor, Pataki Magda és mások, valamint a Waldbauer-, Haják-, Lakatos-, Végh-, Lefterescu- és a Drăgoi-kvartett.

Nagy hangszeres műveinek tolmácsolói között Vaszy Viktort (több itteni bemutatóval), Constantin Silvestrit, Aczél Ervint tartjuk számon. Vokál-szimfonikus alkotásaiból először Temesvárt és Aradon hangzott el a *Psalmus Hungaricus* Radu Urlăţeanu vezényletével (1934), ezt követte a *Te Deum* kolozsvári és nagyváradi megszólaltatása Zsizsmann Rezső (1939), majd Sugár Viktor vezénylésével (1941). A *Missa Brevis* kolozsvári bemutatója és marosvásárhelyi megismétlése Nagy István nevéhez kapcsolódik (Szabó Géza közreműködésével, 1948).

Népdalfeldolgozásaiból és dalaiból – Bazilides Mária (1927), Medgyaszay Vilma (1928) mellett – Sz. Ferenczy Zsizsi (1931), Török Erzsébet (1936), Gyenge Anna (1936), Moldován Melinda (1938), a II. világháború után Sigmond Márta, Lengyel Xénia, Tóth Erzsébet,

Kemény Klió adott elő Guttman Miklós, Láni Oszkár, Zsizsmann Rezső, Endre Béla, Szabó Géza, Rónai Antal, Maczalik Gabriella és mások zongorakíséretével.

Színpadi művei közül a *Háry János*t ismerte meg először a közönség a kolozsvári magyar színház előadásában, Stephanidesz József vezényletével (1938). Tíz esztendő múlva a kolozsvári Állami Magyar Opera ezzel a művel nyitotta meg kapuit, az előadást Rónai Antal vezényelte. Műkedvelő előadók vitték színpadra e darabot Pécskán 1949-ben Gulácsy Zoltán, Székelyudvarhelyen 1950-ben Balázs Ferenc és Marosvásárhelyen 1955-ben Székely Endre vezényletével. A főszerepekben Solymosán Magda és Gróf László (1938), Szentes Ferenc és Wilkovits Katalin (1948), majd Sass László és László Éva (1959) aratott szép sikert. A *Székelyfonó*t 1950-ben mutatta be az Állami Magyar Opera Nagy István vezényletével, de egyengették útját a közönség felé diákegyüttesek is.

Legszélesebb körben gazdag tartalmú, színes nyelvezetű, a magyar s az egyetemes kórusirodalmat egyaránt jelentős értékekkel gyarapító énekkari művei váltak ismertté. Erdélyben legkorábban Domokos Pál Péter csíkszeredai diákkórusa szólaltatott meg Kodály énekkari műveiből, egyik-másik bemutatásával megelőzve Budapestet is (1926). A Kolozsvári Magyar Zenekonzervatórium kórusát Mihályffy Irén (1933) és Zsizsmann Rezső tanította be ilyen művekre. Jelentős szerepet játszott Kodály kórusművészetének zenei életünkbe építésével Nagy István, előbb marosvásárhelyi, majd pedig kolozsvári kórusaival (1934-től kezdve). Nevéhez több országos bemutató kapcsolódik. A Dalosszövetség keretén belül elsőként ő énekeltetett az országos versenyek műsorában Kodály-alkotásokat (1938). Kortársai közül Kotsis M. Cecília, Sarkadi Elek, Szabó Géza, Hoffmann Ferenc, Soós András, S. Czeglédy Emma, Benedek Kálmán, Adorjáni Dezső, Incze János, Kiss Elek, Szántó Béla, Bágya András, Andrási Ede, Lukácsi László tette magáévá a korszerű **kórusmozgalom* művészetét, a fiatalabbak közül nagyobbára Nagy István tanítványai. Művészi tevékenységének magas szintű erdélyi értékelését Kodály maga a kolozsvári tanítóképzők Nagy István vezette vegyes karának ajánlott művel juttatta kifejezésre (*Balassa Bálint elfelejtett éneke*, 1942).

Kodály lelkes hívei révén az egyes művelődési központok már a 20-as évek elejétől kezdték rendszeresebben megismerni a mester alkotásait. Ünnepi hangversennyel Kolozsvár (1933, 1939, 1942–43, 1948, 1952–53, 1957–58), Zilah (1934), Nagyvárad (1942–43, 1972), Marosvásárhely (1948, 1955, 1957, 1958), Székelyudvarhely (1972) köszöntötte. A romániai rádióállomások 1950–52 óta magyar adásaik keretében egészen a 80-as évek elejéig rendszeresen műsorra tűzhettek Kodály-kórusokat.

Zeneírásunk már a 20-as esztendők elején felfigyelt Kodály életére, munkásságára, s ettől kezdve tájékoztatta az olvasókat küzdelmeiről, elért eredményeiről, a kibontakozó életműről. Ezt a funkciót éveken át Járosy Dezső lapja, a Zenei Szemle teljesítette (1917–25). A zeneszerző Kodály jelentőségét, helyét a modern magyar zene kibontakozásában nálunk először Lakatos István fogalmazta meg (1923, 1933). Mezey Zsigmond az egyetemes zenetörténet folyamatában érzékeltette rendkívüli szerepét (1925). Hívei nyomon követték munkáinak megjelenését, Lányi Ernő például a *Sajátos dallamszerkezet a cseremisz népzenében* c. kötetet, Rajka László az Ötfokú hangsorról szóló dolgozatot, Szegő Júlia *A zene mindenkié!* c. válogatást recenzálta. Művészetének esztétikai szempontok érvényesítésével önálló kötetet szánt Szöllősy András (1943), kórusműveinek elemzését nyújtotta Gagybátori E. László. Gyűjtőútjait Imets Dénes és Könczei Ádám elevenítette fel (1958, 1972), zenepedagógiai módszerét Szenik Ilona (1969, 1971) és Szász Károly (1972) tanulmányozta, a zenepedagógus portréját Csire József rajzolta meg (1972), népzenegyűjtésének példáját Jagamas János követte (1973), oktatásának gyakorlati alkalmazását Szabó Csaba sürgette (1974). Nagy művei közül a *Psalmus Hungaricus* bemutatásának román és magyar sajtóvisszhangját dolgozta fel Pintér Lajos (1979).

Évfordulókon vagy más alkalmakkor előadások, bevezetők hangzottak el azzal a céllal, hogy művészetét közelebb hozzák a közönséghez. Járosi Andor és Viski János Kolozsvárt az 50 éves Kodályt köszöntötte (1933), Nagy István Marosvásárhelyen és a szászfenesi Szabadegyetemen beszélt művészetéről (1937), Vásárhelyi János a ref. iskolák kolozsvári hangversenye előtt méltatta (1939), László Dezső a ref. teológia férfikarának körútján népszerűsítette (1939). Domokos Pál Péter és Farkas Ferenc Kolozsvárt, Kiss Árpád Sepsiszentgyörgyön tett hitet az új magyar művészet megalapozója mellett (1942–43), Salamon Sándor a Mikó Kollégium (1946), Kemény János és Szegő Júlia a KZST ünnepi ülésének szónoka (1947), Lakatos István a *Missa brevis* marosvásárhelyi előadását vezette be (1948), az egykori Kodály-tanítvány, Cornel Givulescu és Szenik Ilona a G. Dima-főiskola megemlékezésein szólott róla (1953, 1958), Benkő András a kolozsvári Zeneiskolában (1956), Nagy István kamarakórusának ünnepi hangversenyén (1957) beszélt a szerzőről és életművéről, Csire József Medgyesen és Bukarestben tartott Kodályról előadást (1972).

A születésének, utóbb halálának évfordulóin megjelenő írások újra meg újra felvillantották életének, munkásságának egy-egy vonását, megfogalmazták a zeneszerző, zenetudós, a nevelő hozzájárulását az új magyar művészet megalapozásához, fejlődéséhez, utaltak a zene történetében elfoglalt szerepére. A Kodállyal kapcsolatos megnyilvánulásoknak hosszabb időn át Kéki Béla és Lakatos István volt hűséges krónikása, kritikusa, s az ő példájukat követték az újabb nemzedékek. 1934-től kezdve Kodály kisebb-nagyobb művei száznál nagyobb számban jelentek meg nyomtatásban a romániai magyar tankönyvekben, folyóiratokban, különböző gyűjteményekben, főleg az Erdélyi Iskola, Művelődési Útmutató, Művelődés, Napsugár hasábjain. Születésének századik évfordulóján ünnepi Kodály-számot adott ki a Korunk, Igaz Szó (1982/12) és az Utunk (1982/49), nevét vette fel a kőrispataki vonósnégyes, egy kolozsvári népi együttes és a mérai vegyes kar.

A centenáriumi anyagból *Utunk Kodályhoz* címen László Ferenc szerkesztésében emlékkönyvet jelentetett meg a Kriterion Könyvkiadó. Az ünnepelt személyéhez kapcsolódó mozzanatokra többen is emlékeztek ebben a kötetben: Keppichné Molnár Irma a *Psalmus Hungaricus* „házi" bemutatóját, Lakatos István, Szabó Géza, Cornel Ţăranu egy-egy találkozását idézte fel, Jagamas János a nevelőt helyezte előtérbe, Dánielisz Endre Arany János szülőföldjével való kapcsolatát elevenítette fel, Muzsnay Árpád Fatáné Koncz Julianna emlékeit vetette papírra. Kodály-leveleket tett közzé Benkő András, Szabó Csaba, Szegő Júlia, Szekernyés János. A dolgozatok gazdag tárházában népzenei forráskutatások, zenei műelemzések és zenepedagógiai, esztétikai, könyvészeti feldolgozások is szerepelnek. Születésének századik évfordulóján emlékbeszédet tartott Bukarestben Bács Lajos, Kolozsvárt és Szamosújvárt Almási István, Nagyváradon Barna Barnabás, Gheorghe Moldovan és Tuduka Oszkár, Szászrégenben George Sbârcea, Désen és Kolozsvárt Benkő András.

Kodály alakjának és művészetének népszerűsítésében jelentős szerep jutott a szépirodalomnak: esszét Szentimrei Jenő, Tamási Áron, Lászlóffy Aladár írt, verset a centenáriumra Bartis Ferenc, Czegő Zoltán, Ferencz Imre, Kányádi Sándor, Oláh István, Palocsay Zsigmond, Szepesi Attila, Váli József, Veress Zoltán. A képzőművészetben rajz, szobor, metszet formájában Makkai Piroska (1933, 1967), Luka Ily (1933), Nagy Pál (1963), Széchy András (1967), Szekernyés Márton (1972) örökítette meg, az 1982-es centenáriumra művéhez kötődő képzőművészeti alkotással jelentkezett Adorjáni Endre, Balázs Imre, Bardócz Lajos, Csutak Levente, Deák Ferenc, Kádár Tibor, Ioan Kett Groza, Paulovits László, Székely József és Tőrös Gábor. Zenei művekkel Márkos Albert, Terényi Ede, Vermesy Péter áldozott Kodály emlékének

(B. A.)

Tamási Áron: *Látogatás K. Z.-nál*. Pásztortűz 1928/II. 24; uő. *K. Z. Egy botfülű székely naplójából*. Pásztortűz 1933/I. 1; mindkettő újraközölve *Tiszta beszéd* 1981. 65–67 és 140–42. – Szentimrei Jenő: *K.* Erdélyi Helikon

1933/1. – Lakatos István: *K. Z., a klasszikus magyar zene megteremtője*. Erdélyi Szemle 1933/9–12; uő. *Az új magyar műzene*. ETF 87, Kv. 1936; uő. *K. művészetének útja Erdélyben*. Emlékkönyv K. Z. hatvanadik születésnapjára, Bp. 1940; uő. *K. művészetének romániai útja*. Magyar Zene, Bp. 1972/4 és 1973/1. – Kéki Béla: *A hatvanéves K. Z.* Erdélyi Múzeum 1942/1. – Gagybátori E. László: *K. Z. és kórusai*. Hitel 1942/9. – Szöllősy András: *K. klasszicizmusa*. Erdélyi Helikon 1942/12. – Benkő András: *Művészettel a népért*. K. Z. születésének hetvenötödik évfordulójára. Művelődés 1957/12; uő. *K. művei Romániában*. Adalékok a K.-könyvészethez. Művelődés 1972/11. – Könczei Ádám: *K. nyomában*. Művelődés 1958/6. – George Sbârcea: *K. Z.* Tribuna 1958/9. – Szegő Júlia: *K. és az emberi hang*. Igaz Szó 1963/1. – Zeno Vancea: *80 de ani de la naşterea lui Z. K.* Muzica 1963/3. – Szabó Csaba: *K. Z.* Igaz Szó 1967/1; uő. *Bartók- és Kodály-kórusok tolmácsa*. Nagy István példája. Korunk 1971/7; uő. *A Kodály-módszer nemzetközi térhódítása*. Korunk 1974/10. – László Ferenc: *K. Z.* Utunk 1967/11. – Bácskai Erika–Szesztay András: *Kodály-kutatás, Bartók-tanulságokkal*. Korunk 1970/8. – Nagy István: *Harminc év múltán is*. Korunk 1972/5. – Csire József: *K. – a zenepedagógus*. Tanügyi Újság 1972/45. – Zoltán Aladár: *K. a miénk is*. Új Élet 1973/9. – Jagamas János: *Népzenénk kutatásának története*. Korunk Évkönyv 1973. 203–18. – Katona Ádám: *K. Z.* Bevezető tanulmány a *Néphagyomány és zenekultúra* c. Kodály-írásgyűjteményben. Téka 1974. 5–63. – *Utunk Kodályhoz*. Cikk- és tanulmánygyűjtemény. Szerkesztette László Ferenc. 1984.

kódexirodalom – a kódex a könyvnyomtatás elterjedése előtt kézzel írott – főleg szövegszemelvényeket, jogi szabályokat tartalmazó – könyvek gyűjtőneve. A kolostori irodalom korában egyházi másolóműhelyekben, a reneszánsz idején gyakran világi műhelyekben megrendelésre íródott. Számos példány egyedi értékét művészi díszítései, iniciáléi és miniatúrái adják. A szöveg másolása pergamenlapokra, később papírra készült, a lapokat szép kötés védte. Rendeltetése szerint túlnyomórészt egyházi, így tartalma vallásos: Biblia-részletek, imádságok, elmélkedések, legendák, prédikációk, példák, himnuszok, énekek, a legtöbb esetben vegyesen. Főként nyelvtörténeti jelentőségük lényeges, ám nagy az irodalomtörténeti fontosságuk is: a latin stíluson nevelkedett magyar írásbeliségnek már bizonyos iskolázottságra valló formáit rögzítik, az egykorú nyelvállapot erejét, szépségeit tükrözik, a verses irodalomnak több korai emlékét őrzik.

Erdélyi kódexeinkben eleinte csak vendégszövegként találunk magyar nyelvű bejegyzéseket. Az 1208 és 1235 közötti jogi ügyleteket és a Szent László sírja közelében tartott tüzesvaspróbák eseteit tartalmazó *Váradi Regestrum* 30 vármegye és várispánság, 600 község és 2500 ügyfél nevét adja meg (az okirat eredetije elveszett, ránk a Martinuzzi Fráter György által 1550-ben kinyomtatott másolat – a kolozsvári Heltai-nyomda remeke – maradt). Egy XIV. századi latin kódex alsó margóján olvashatók a *Gyulafehérvári Sorok*: a három részből álló magyar szöveg a latin szentbeszédek módjára készült verses, összecsengő összefoglalóinak fordítása, ezért sokáig versnek tartották. Varjú Elemér fedezte fel 1898-ban, mai lelőhelye a gyulafehérvári Batthyaneum. A Koncz-kódexben a XIV. század elejéről való nyelvemlékek találhatók, ezeket Farczády Elek találta meg és közölte a Szabó T. Attilával közösen szerkesztett *A Marosvásárhelyi Sorok* (1957), majd bővített új kiadásban *A Marosvásárhelyi Sorok és a Marosvásárhelyi Glosszák* (1973) c. kötetben. A hatsoros magyar szöveg és a glosszák szerzője ismeretlen. A Vulgatát tartalmazó kódex a marosvásárhelyi Ref. Kollégium könyvtárának állagából való, s ma a Teleki–Bolyai Könyvtár őrzi.

A XV. század közepéről való Apor-kódex 93 levélnyi magyar nyelvű vallásos szövegmásolatot tartalmaz, köztük a moldvai Tatrosra menekült Tamás és Bálint szerzetesek ún. *Huszita Bibliá*jának részleteit. A kódexet a Székely Nemzeti Múzeum őrizte Sepsiszentgyörgyön, de 1944-ben a múzeumi anyag menekítésekor egy bombatámadás következtében elpusztult. Szerencsére nem sokkal előbb megjelent Szabó Dénes hasonmás-kiadásában (Kv. 1942).

A XVI. századból is maradt ránk néhány egészében magyar nyelvű erdélyi kódex. Az 1526–1528 között keletkezett *Székelyudvarhelyi Kódex* Judit apokrif bibliai történetét őrzi, és elmélkedéseket, vasárnapi evangéliumokat tartalmaz. Hat kéz írása, első 232 lapja Nyújtódi

András székely szerzetes munkája. A kódex a székelyudvarhelyi gimnáziumi könyvtár tulajdona. Legendák, példák, elmélkedések, regulák gyűjteménye a ferences eredetű *Teleki-kódex* 1525, 1526, 1530, 1531 évbejegyzésekkel, a Teleki-téka tulajdonában volt. A gyulafehérvári Batthyaneum őrzi a *Batthyány-kódex* c. kéziratos protestáns graduált (évjelzései: 1541, 1563), himnuszok, litániák és antifónák dallammal ellátott gyűjteményét. E nyelvemlék egyik érdekessége, hogy a katolikus eredeti szöveget protestáns hitelvek szerint módosítja. A XVI. század második feléből való Lencsés György orvosi könyve, rövidített címén *Ars Medica*. A könyv több másolatban is elterjedt. Az eredeti példány a Teleki-téka kézirattárában található. Hű szövegét Varjas Béla tette közzé az ETI kiadásában (Kv. 1943). Kéziratos voltánál fogva ide tartozik Jakobinus János erdélyi kancellár 1602-ből való formuláskönyve, melyet Bónis György és Valentiny Antal mutatott be (Kv. 1947) a lakatoscéhnek az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárában őrzött irataiból.

Az erdélyi magyar ~ XVII. századbeli utolsó jelentős értéke a *Kájoni-kódex* néven ismert kézírásos dalgyűjtemény. Ezt 1944-ben a front közeledtére 123 más régi könyvvel együtt a ferencesek befalazták. 1980-ban és 1985-ben kerültek elő sérült állapotban s jutottak a Csíkszeredai Múzeumba. A restaurálási munkálatok különböző városok múzeumi laboratóriumaiban folytak. 1988-ban egy jogtalan intézkedéssel Csíkszeredából Bukarestbe szállították a híres gyűjteményt, amely végül 1992-ben visszakerült Csíkszeredába.

(G. Cs.)

Varjú Elemér: *A gyulafehérvári kódex*. Akadémiai Értesítő, Bp. 1899. – Seprődi János: *A Kájoni-kódex irodalom- és zenetörténeti adalékai*. Irodalomtörténeti Közlemények, Bp. 1909; újraközölve *Válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése*. 1974. 187–252. – Szabó T. Attila: *Kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink a XVI–XIX. században*. Zilah 1934; uő. *Lencsés György „Ars Medicá”-jának kéziratai*; Magyar Nyelv LXX; újraközli: *Nép és nyelv*. 1980. 546–70. – Fest Sándor: *Wyclifista hatások az első magyar bibliafordításban*. Studies In English Philology II. Bp. 1937. – Debreczy Sándor: *Monumente în manuscris de limbă şi literatură maghiară din Muzeul Naţional Secuiesc din Sft. Gheorghe*. Sepsiszentgyörgy 1938. – Farczády Elek–Szabó T. Attila: *A Marosvásárhelyi Sorok és a Marosvásárhelyi Glosszák.* 1973. – Spielmann József: *Az „Ars Medica” a XVI. század erdélyi művelődésében*. Közli *A közjó szolgálatában*. 1976. 39–83. – L. Színi Karola: *Anatómiai és kórtani műszavak belső struktúrája a XVI. századi „Ars Medicá”-ban*. NyIrK 1981/2. – Elena Maria Şorban: *Vigiliae (MDVII)*, Izvoarele muzicii româneşti XIV. 1986. – Viorel Cosma: *Háromszáz éves dallamok*. A Hét 1987/13. – Muckenhaupt Erzsébet: *Egy könyvtár viszontagságai – századunk második felében*. A Hét 1990/24.

Kohányi Menyhért – **zsidó irodalom*

Kohl István (Szászrégen, 1922. júl. 30.) – természettudományi író, ornitológus. Szülővárosa evang. gimnáziumában négy osztályt végzett (1937), Marosvásárhelyen kitanulta a szűcsmesterséget és apja mellett Szászrégenben az állatpreparálást. 1949-től a focşani-i Vadászati Múzeum, 1951-től a szászrégeni magyar nyelvű Pedagógiai Iskola, ill. az ebből alakult 2. számú Líceum preparátora nyugalomba vonulásáig (1982). Az itt létrehozott állattani gyűjtemény, főleg annak madártani anyaga alapján írta madár-rendszertani, -táplálkozási és -vedlési dolgozatait magyar, német, román, angol, cseh és szlovák szakfolyóiratok számára.

Szakdolgozatai közül kiemelkedik terepkutatási eredményként szerzett tanulmánya a Feketetenger ezüstsirályairól és a fehérhátú fakopáncsról (Aquila, Bp. 1959, 1968), a bagolyfajtákról (A Brukenthal Múzeum kiadványai, Nagyszeben 1975, 1977, 1980), *Madártani megfigyelések Hargita megyében* c. közleménye (Acta Hargitensia, Csíkszereda 1980), Szombath Zoltánnal és Istvánnal, Gombos Attilával és Kónya Istvánnal közösen szerzett munkája madártani megfigyeléseikről a Maros mentén a forrástól Aradig (Analele Banatului, Tv. 1983), valamint a Bogdan Strugen kutatóval együtt írt szakmunkája romániai barnamedvéken végzett koponyaméréstani eredményekről (Zoologische Abhandlungen, Dresden 1983).

Kohn Hillel (Kolozsvár, 1891. jún. 26. – 1972. febr. 15. Bukarest) – közgazdasági író, szociológus, közíró. Középiskolai tanulmányait szülővárosában, az Unitárius Kollégiumban végezte, a Ferenc József Tudományegyetemen szerzett jogi diplomát (1912). Marosvásárhelyt tett ügyvédi vizsgát (1915). Egyetemi hallgató korában az Erdélyi Múzeum közölte Zsakó Gyula közreműködésével készült első dolgozatát a Házsongárdi Temető régi sírköveiről (1911). A két világháború között ügyvédi gyakorlatot folytatott, s 1930-tól bekapcsolódott az illegális kommunista mozgalomba. Része volt a Frontul Plugarilor és a MADOSZ programjának kitűzésében, szoros barátság fűzte Petru Grozához. A baloldal legális vagy illegális sajtóját irányította; Demeter Jánossal, Jancsó Elemérrel, Szirmai Istvánnal és Tamási Áronnal a Falvak Népe megindítását kezdeményezte (1932).

Politikai pályáján az illegális KRP erdélyi és bánáti tartományi titkárságának tagja (1936–40), a bécsi döntés után a KMP észak-erdélyi tartományi titkárságának titkára. Az ún. szamosfalvi kommunista perben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték (1942). A börtönökben, majd a dachaui és a buchenwaldi koncentrációs táborokban az ellenállási mozgalom szervezője. Kiszabadulva a Romániai Demokratikus Zsidó Népközösség elnöke és az Egység c. zsidó hetilap munkatársa. 1946-tól a politikai gazdaságtan tanára volt a Bolyai Tudományegyetem jog- és közgazdasági karán. Az egyetem tízéves fennállása alkalmából kiadott tanulmány-gyűjteményben (1956) *A szükséges munka egyes problémái az RNK mezőgazdaságában* c. értekezésével szerepel. A vezetése alatt álló munkaközösségek a helyszínen tanulmányozták a munka termelékenységének kérdését a kolozsvári Vasúti Főműhelyekben (1948). Elkészítették Kolozs megye gazdasági monográfiáját és Csík megye monográfiáját (1949), feldolgozták a kendilónai mezőgazdasági termelőszövetkezet első évi tapasztalatait (1950), a hasonló román munkaközösségekkel együtt részt vettek a Mócvidék gazdasági és társadalmi viszonyainak tanulmányozásában, majd Kolozs tartomány gazdasági életének felmérésében (1958–59). Együttműködése a berlini Jürgen Kuczynski gazdaságtörténésszel, részvétele egy nemzetközi vitán (*Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte*, Berlin 1962), majd tanulmányai a Probleme economice és a Studia hasábjain, magyarul a Korunkban (*A gazdaságtörténet mint tudomány*, 1964; *A dokumentációs észlelési módszer Marxnál*, 1965; *Emlékezés régebbi monográfiákra*, 1967) megvetették a romániai magyar gazdaságszociológia alapjait.

A Korunk hasábjain munkásmozgalmi személyiségekre emlékezett, mindenkor kiemelve az egyén szerepét a történelmi folyamatokban. Írt Elekes Miklós pavlovista orvosról (1958), Gaál Gáborról, a szerkesztő-politikusról (1961), Iuliu Deheleanuról, a marxista nevelőről (1962), a párizsi „Manukian–Boczor csoport" hőseiről (1964), ismertette a buchenwaldi ellenállást (1970) és *Emlékezés a harmincas évek kommunistáira* c. alatt a baloldaliak ellen indított perek ügyvédeit, a Munkás Segély és Vörös Segély szervezőit, illegális lapok szerkesztőit mutatta be (1971).

Szerkesztésében megjelent munkák: *A munka termelékenysége a kolozsvári Vasúti Főműhelyekben* (1948, magyarul és románul); *Monografia economică a judeţului Cluj* (1948); *Kizsákmányolás a tőkés Dermatában* (magyarul 1953, románul 1954).

Álneve *Kohányi* (mint egy Ignazio Silone-regény kiadója, 1935–36).

(M. I. – B. E.)

Csatári Dániel: *Forgószélben*. Magyar–román viszony 1940–45. Bp. 1968. 58, 67, 161–69, 150, 175–81. – Tóth Sándor: *G. G*. Tanulmány Gaál Gáborról, a Korunk szerkesztőjéről. 1971. 148-49. – Demeter János: *Századunk sodrában*. 1975. 173–75, 269. – Balogh Edgár: *Szolgálatban*. Emlékirat 1935–1944, 151, 223; uő. *Sámson második temetése*. Emléksorok K. H.-ről. Korunk 1972/3.

Kol Erzsébet (Kolozsvár, 1897. júl. 8. – 1980. nov. 15. Budapest) – természettudományi szakíró. Középiskolai és egyetemi tanulmányait szülővárosában végezte, diplomát Szegeden

szerzett (1924). Az olvadó hófelületek, hómezők és gleccserek élővilágának tanulmányozásával (kriobiológia) szerzett nemzetközi elismerést; ebben a szakágazatban svájci és észak-amerikai laboratóriumokban mélyítette el gyakorlati és elméleti tudását. A kolozsvári egyetem tanára (1940–48), itt Györffy István professzor mellett dolgozott, főleg a borvízlápok algavegetációját és a Kárpátok színes havait kutatta. A **Múzeumi Füzetek* közölte *Erdély borvizeinek hydrobiológiája*, valamint *Észak-Erdély 87 borvízforrása mikrovegetációjának általános összehasonlítása* c. tanulmányait, míg az **Acta Bolyaiana* hasábjain egy Erdély vörös havát előidéző új mikroszervezetről, az általa elnevezett Chlamydomonas Bolyaianáról számol be. Összefoglaló jellegű tudományos közleményei németül is megjelentek.

Kiemelkedő munkái: *Tiszaparttól Alaszkáig* (Bp. 1940); *A termesztett algák* (Machay Lászlóval, Bp. 1961).

(Sz. A.)

P. Komáromy Zsuzsa: *Megemlékezés K. E.-ről*. Botanikai Közlemények, Bp. 1969/1–2. Bibliográfiával.

Koleszár László (Kolozsvár, 1888. okt. 8. – 1965. febr. 12. Caracas, Venezuela) – orvosi szakíró, szerkesztő. Középiskolát szülővárosa Ref. Kollégiumában végzett, a Ferenc József Tudományegyetemen orvosi oklevelet szerzett (1912). Különleges fül-, orr- és gégészeti tanulmányokat folytatott Berlinben. Az I. világháborúban sebész-ezredorvos. 1919 után Kolozsvárt a Vörös Kereszt Szanatórium főorvosa, majd magánszanatóriumot nyit. A Magyar Sebész Társaság igazgató tanácsának erdélyi tagja, az **Erdélyi Orvosi Lap* szerkesztője (1920–25), az EME orvostudományi szakosztályának titkára, majd elnöke, a kolozsvári Magyar Zenekonzervatórium ügyvezető elnöke. A pécsi tudományegyetemen magántanári képesítést szerzett (1940), a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem ortopéd kórházának igazgató főorvosa (1940–44). A II. világháború után Ausztriában, a salzburgi UNRRA-kórházban dolgozott (1945–48), majd nyugdíjazásáig a venezuelai Barquinsetóban folytatott orvosi gyakorlatot (1949–60).

Nagyszámú tudományos dolgozatában, melyek a Magyar Sebész Társaság és az EME kiadványaiként jelentek meg, a felső légutak és a fül sebészetében szerzett tapasztalatait dolgozta fel, általános kórtani megfigyeléseket közölt s új eljárásokat ismertetett a csonttörések kezelésénél. Katonaorvosi gyakorlatából merítette *Gránát-robbanással kapcsolatosan a koponyát érő külerőszak által létrejött süketségről és süketnémaságról* c. tanulmányát (az EME Orvostudományi Szakosztályának Értesítője, Kv. 1916). Mind szak-, mind tudománynépszerűsítő előadásaival tevékenyen fejlesztette az erdélyi magyar egészségügyet. Írásai jelentek meg budapesti szaklapokban, a Clujul Medical (1929) és a Pásztortűz (1932) hasábjain is. Az EME orvosi nagygyűléseinek sorában Marosvásárhelyen a gégerák kezeléséről és a vértranszfúzióról értekezett (*Az EME IX. Vándorgyűlésének Emlékkönyve*, Kv. 1931), a kicsiny és nagy termet biológiai okait fejtegette a brassói nagygyűlésen (1934). *Elsősegély* c. népszerűsítő brosúráját (1938) az EME adta ki.

Kolofon László – **gyógyszerészeti szakirodalom*

Kolozsi Jenő – **matematikai és csillagászati szakirodalom*

Kolozsvári László – **vándorköltők*

Kolozsvári Estilap – az **Ellenzék* népszerű esti kiadása, 1933. okt. 3-án indult, címe 1935-38-ban *Estilap.* Felelős szerkesztője Végh József újságíró, munkatársai közt szerepel Hobán Jenő, Kibédi Sándor, Marton Lili, Óss József, Pocol Victor. 1941 és 1944 között felelős szerkesztő Demeter Béla. A Sztójay-kormány Magyarország német megszállása után, 1944 áprilisában háborúellenes magatartás miatt betiltotta.

Kolozsvári Friss Újság – népszerű bulvárlap független politikai napilap jelleggel 1929–1935 között, 1934-től címe *Friss Újság.* Felelős szerkesztő Nagy József, szerkesztő Walter Gyula.

Kolozsvári Grandpierre Emil, családi nevén *Grandpierre* (Kolozsvár, 1907. jan. 15. – 1992. máj. 11. Budapest) – író, műfordító. Nagy Péter fia, Grandpierre Edit testvére. Szülővárosa Ref. Kollégiumában Buday György, Wass Albert és Kováts József osztálytársa, utóbbi halálakor szépen vall barátságukról (Pásztortűz, 1938/1). Első írásai, versei az Ifjú Erdély Somvirág-rovatában jelennek meg 1923 szeptemberétől, részben Gyimessy Géza álnév alatt. 1925-ben a bevezetett szigorító állami rendelkezések következtében nem sikerül érettségiznie, s családjával együtt Magyarországra költözik. Egy-egy félévet hallgat a pesti egyetem jogi, ill. bölcsészeti karán, utána Franciaországban textilipari főiskolára jár, végül 1928-tól a pécsi egyetem olasz–francia–filozófia szakos hallgatója. Pirandellóról írt dolgozatával 1933-ban szerez doktorátust.

Pécsi egyetemi hallgatóként több hónapos kutatás céljából Kolozsvárra jött, s itt Kuncz Aladár ösztönzésére, gyermekkori élményeit is felhasználva megírja első, nagy visszhangot keltő regényét *A rosta* címmel, melyet két kötetben az ESZC ad ki (Kv. 1931), szerzőként még ifj. Grandpierre Emil néven. E mű egy kisebbségi középosztálybeli család keretében főleg a korabeli fiatal nemzedék sorsára irányítja rá a figyelmet: egyik lehetőségként a deklasszálódást, másikként a vegyes házasságot és az asszimilációt villantja fel. Szerinte a magyar középosztály képtelen saját sorsának ésszerű irányítására. A regény műfajbeli értékeinek elismerése mellett az erdélyi kritikusok többnyire figyelmeztettek az ábrázolás egyoldalúságára. „De vajon csak ilyen akaratnélküli, eseménytelen, romló és romlott, az idő rostájából kihulló családokból áll a mai kolozsvári magyarság?" – teszi fel Kristóf György a kérdést (Budapesti Szemle 1932/655), Vita Zsigmond pedig a Pásztortűzben (1932/5) a korabeli ifjúság nevében száll vitába a szerzővel. Utóbb Nagy István értékelte a regényt (Utunk 1957/2), melynek új kiadása 1985-ben jelent meg Budapesten.

Az író a 30-as években, valamint a 40-es évek elején is jelen van az erdélyi magyar sajtóban, főleg a Pásztortűz közöl tőle verseket, novellákat, tanulmányokat. Írásaiban bemutatja *A Nobel-díjas Pirandellót* (1935/8), Stendhalt (1943/1), a fiatalabb *Esszéíró nemzedéket* (1941/1), fordítása jelenik meg olaszból (1942/12), továbbá néhány könyvismertetése. A fiatal erdélyi írógárda felvonulásakor *A két nővér* c. – megint csak a magyar középosztály világába betekintő – társadalmi-lélektani novellával szerepelt az *Új erdélyi antológiá*ban (Kv. 1937).

Az erdélyi magyar sajtó állandóan figyelemmel kísérte a Magyarországon publikáló író regényeit. Így a *Dr. Csibráky szerelmei* recenzensei Kováts József (Pásztortűz 1936/5) és Szenczei László (Erdélyi Helikon 1936/4), *A nagy ember*ről Szenczei László (Erdélyi Helikon 1937/2), Rónai György (Vasárnap 1937/17) és Szemlér Ferenc (Pásztortűz 1937/11–12) írt, az *Alvajárók* c. regényt Vita Zsigmond (Erdélyi Helikon 1939/3), *A sárgavirágos leány* címűt Szabó István (Erdélyi Helikon 1941/4) és Vita Zsigmond (Pásztortűz 1941/6), a *Tegnap* címűt Kovács Endre (Erdélyi Helikon 1943/2), Vásárhelyi Z. Emil (Pásztortűz 1943/3) és Jékely Zoltán (Termés 1943, Tél) értékelte.

A termékeny író autobiografikus esszéregényei a személyiség alakulásának rajzában megjelenített korábrázolást nyújtanak. Közülük a *Tegnap* (Bp. 1942) kolozsvári tanulóéveit, a

Szabadság (Bp. 1945) szeretet nélküli gyermekkorát, rideg családi életét idézi. Rokonok sorsát, saját erdélyi emlékeit dolgozza fel *Az utolsó hullám* (Bp. 1973) és *A szerencse mostohafia* (Bp. 1976) is. Regényeivel kapcsolatban írja Wéber Antal: „Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy erdélyi eredete – tehát élményvilágának sajátos jellege, a kulturális és történelmi tradíciók ott érvényes változata – különös »rálátást« biztosít a magyar viszonyokra. S ez több mint puszta couleur locale, a régi Kolozsvár és a család miliőjének felidézése. Lehet, hogy az ifjúkor emléke kissé meg is szépíti az élménynek ezt a közegét, de mindenképpen termékeny ellentétet, feszültséget teremt a megjelenített tapasztalati anyag nagyobbik, Erdélyen kívüli hányadával" (*Kolozsvári Grandpierre Emil*. Bp. 1986. 222–23).

(G. Gy.)

Benedek Marcell: *Dr. Csibráky szerelmei*. Nyugat, Bp. 1936/2. – Rass Károly: *A mi regényirodalmunk*. Erdélyi Múzeum 1936/10–12. – Bóka László: *K. G. E.* Protestáns Szemle, Bp. 1941/4. – Keresztury Dezső: *Tegnap*. Magyar Csillag, Bp. 1943. I/2. – Boldizsár Iván: „*Az élet érdemes művésze*." K. G. E. 60. születésnapján. Élet és Irodalom, Bp. 1967/2. – Mikó Imre: *A két Grandpierre*. Közli *Akik előttem jártak*. 1976. 215–19. – Pomogáts Béla: *Párbeszéd a boldogságról*. Közli *Regénytükör*. Bp. 1977. 277–84. – Gaal György: *A két Grandpierre Kolozsvárja.* Helikon 1990/22.

Kolozsvári Magyar Diákok Szövetsége, rövidítve KMDSZ – az észak-erdélyi magyar egyetemi és főiskolai hallgatók érdekvédelmi szervezete, 1941 és 1944 között működött a két háború közötti önálló diákszerveződési kísérletek (Kolozsvári Magyar Egyetemi Hallgatók Egyesülete, Bolyai-kör) folytatásaként. Bár annak idején maga is ki volt téve nacionalista hullámverésnek, igyekezett ellensúlyozni az Erdélybe behatoló jobboldali magyar diákszervezeteket, s mind a román Gusti-féle monografikus iskola, mind a magyar falukutatók hatására népismereti munkásságot fejtett ki. A kebelében működő **Orbán Balázs Munkaközösség* egy nagyvonalú bálványosváraljai falumonográfia-kísérlet gazdája lett. Nagyobb szociográfiai akciói és „népi est"-jei egy „harmadikutas" irányzatot képviseltek, akárcsak lapja, a Derzsi Sándor, Kolosy Márton és Lőrinczi László szerkesztésében megjelent **Március* c. folyóirat. A ~ együttműködött a **Méhkas* szövetkezettel, mely Tóth Samu vezetésével az 1945 utáni években is könyvkiadói tevékenységet fejtett ki.

Közel fél évszázados szünetelés után 1990. jan. 26-án a ~ újjáalakult. Az év márc. 12-étől 20-ig tartó diáktüntetést szervezett a magyar nyelvű felsőoktatásért, ülősztrájkkal az egyetem lépcsőin. Szakosztályokat létesített a külföldi kapcsolatok, tudomány és kultúra, számítástechnika és informatika, egyesületi rendezvények, sport és kirándulások szervezésére. A kisebbségi sors alakulásáról, Erdély múltjáról, a vallás és művészet történetéről, néprajzról szóló szabadegyetemi előadássorozatot is szervezett. 1990-től kezdve évente táborozás formájában Erdélyi Diáktalálkozók szervezője és házigazdája: a III. ilyen rendezvényen Homoródfürdőn (1992) már 14 országból másfélezer vendég vett részt. Campus címmel 1990 októberétől a kolozsvári Szabadságban heti külön oldalt jelentet meg, szerkesztői 1992-ben Balló Áron, Horváth István, Magyari Tivadar, Szabó Mátyás.

A szövetség eddigi elnökei: Villand Helmut, Branea Róbert, Ádám Gábor, Kis Bálint (1990–92).

(B. E.)

Balogh Edgár: *A kolozsvári magyar diákság egységes és önálló*. Magyar Nemzet, Bp. 1941. máj. 9. – Izsák József: *Székely nemzetkép tegnap és ma*. Közli *Szülőföldünk*. A KMDSZ székelyföldi munkaközössége székelyudvarhelyi vándorgyűlésének előadóanyaga. Szerk. Faragó József. Sepsiszentgyörgy 1944. – Magyari Tivadar: *Ötletek, akciók, emberek*. Beszélgetés Ádám Gábor leköszönő KMDSZ-elnökkel. Szabadság 1992. okt. 30.

Kolozsvári Szemle – 1. Az **Erdélyi Szemle* irodalmi, művészeti és közéleti lap címe 1915–16-ban.

2. Negyedévenként megjelenő várostörténeti és -igazgatási folyóirat Kolozsvárt. Első száma 1942. dec. 15-én jelent meg. Szerkesztette Csizmadia Andor és Katona Lajos. Címlapját Sütő-Nagy Magdolna tervezte.

A tudományos igényű folyóirat nemcsak a város múltjának feltárására törekedett új levéltári adatok alapján, hanem a környék (Kalotaszeg, Mezőség, Szamos-mente) gazdasági és társadalmi életét is vizsgálta statisztikai adatok bemutatásával és a lehetőségek számbavételével. Főmunkatársai: Bíró Vencel, Csortán Márton, Guoth Kálmán, Jancsó Elemér, Kelemen Lajos, Kertész János, Makkai László, Pataki Jenő, Roska Márton, Sigmond Lajos, Tárkány-Szűcs Ernő, Tulogdy János. Mátyás királlyal kapcsolatos három kiemelkedő tanulmánya: Makkai Lászlóé a középkori Kolozsvár társadalmi és nemzetiségi viszonyairól (1943/2, 3), Guoth Kálmán levéltárosé a király kolozsvári születésének időpontjáról (1943/3) és Csizmadia Andoré a helység Mátyás-korabeli városjogáról (1944).

A lap *Kolozsvári Szemle Könyvtára* c. kiadványsorozatot is jelentetett meg. A lap és egyes tanulmányainak különnyomataiból összeálló kiadványsorozata 1944-ben szűnt meg, az utóbbi a 14. számmal, Keöpeczi Sebestyén József *Kolozsvár címere* c. tanulmányával.

(Cs. E.)

Kolozsvári Tükör – **Ellenőr 2*; **Tükör*; **Vágóhíd*.

Kolozsvár magyar irodalmi élete – Kolozsvár az erdélyi magyar irodalom és művelődés központja. Szellemi hagyományai a reneszánsz korig nyúlnak vissza. Itt bontakozik ki Dávid Ferenc reformátori-vallásalapító munkássága, s itt működik 1550-től Heltai Gáspár író és fordító magyar nyelvű nyomdája (1659-ig). A humanista költészet közel két évszázadon át elsősorban latin nyelven virágzik, képviselői közül kiemelkedik Bogáti Fazekas Miklós, Deidrich György, Szamosközy István, Szenczi Molnár Albert és Pápai Páriz Ferenc. (Tóth István fordított belőlük egy antológiányit: *Múzsák fellegvára*. 1977.)

Erre a korra esik a város három nagy iskolájának alapítása. Az 1545-ben megnyitott óvári protestáns iskolából fejlődik ki Dávid Ferenc és Sommer János vezetése alatt az unitárius kollégium, Apáczai Csere János önfeláldozó munkásságának köszönhetően nő particulából jelentős tanintézetté a református kollégium, s ezek hatásának ellensúlyozására nyílik meg 1579-ben a Báthori István alapította s 1581-től egyetemi rangú, jezsuiták vezette katolikus iskola. Már 1585-től a **Házsongárdi Panteon* fogadja be a város halottait, 1625-től a Kalandos társulat segíti a betegeket és szervezi a temetéseket. A fejedelmi korban többször országgyűlés színhelye Kolozsvár, de a felekezeti villongások, a trónért folytatott küzdelmek során sokat is szenved, Rákóczi-hűségéért is meg kell fizetnie. Az ekkori eseményeket Czegei Wass György, Cserei Mihály, Segesvári Bálint, Szakál Ferenc, Szalárdi János, Vízaknai György naplói, krónikái, Felvinczi György és Misztótfalusi Kis Miklós versei örökítik meg. Az utóbbi egyben leghíresebb nyomdászunk, a Református Kollégium 1672-ben alapított nyomdájának volt a vezetője. A jezsuita rend feloszlatását (1773) követően Mária Terézia felekezetek közti egyetemet próbál alapítani egykori tanintézetükben, ennek jogi és orvosi kara jó évszázadig szolgálja az értelmiség-képzést. A katolikus líceum nagy tanítványai közül Jósika Miklós *Abafi* c. regényében és *Emlékirata*iban is szépen ír a városról.

1790-ben a főkormányszék ide költöztetésével Kolozsvár tényleges fővárossá válik, ettől fogva a művelődés támogatásában és terjesztésében vezető szerepet játszó főnemesség is ide vonzódik, palotákat építtet. 1792-ben Kótsi Patkó János vezetésével állandó színtársulat léte-

sül, mely az első magyar Shakespeare-bemutatókkal büszkélkedhetik. 1821-re épül fel klasszicista kőépülete, az első magyar színház. Ennek megnyitására hirdet pályázatot a Döbrentei Gábor szerkesztette Erdélyi Muzéum c. folyóirat (1814–18) s születik meg Katona *Bánk bán*ja (1815). Dérynétől és Egressy Gábortól kezdve a legnagyobb magyar színésztehetségek indulnak innen. A várost 1816-ban Kazinczy Ferenc, 1821-ben Széchenyi István látogatja meg, később Vörösmarty Mihály. 1819-ben zenekonzervatórium alakul. A reformkor itt is szellemi pezsgést eredményez. Az unitárius és a református kollégiumok diáksága zsebkönyveket jelentet meg (Remény, Aglája), padjaikból emelkednek ki a vezető egyéniségek: az utazó demokrata Bölöni Farkas Sándor, a költő Kriza János, Szentiváni Mihály, Gyulai Pál, a történész-szerkesztő Kőváry László. Gazdag sajtóélet bontakozik ki: itt jelenik meg az Erdélyi Híradó (1828–48; szerkesztője Méhes Sámuel mellett Kemény Zsigmond), a Nemzeti Társalkodó (1830–44), a Vasárnapi Újság (1834–48), a Múlt és Jelen (1841–48), a Szilágyi Ferenc szerkesztette első gyermeklapunk, a Magyar Gyermekbarát (1843–44). Megalakulnak a művelődés és a demokratikus eszmék terjesztésében fontos szerepet játszó kaszinók: 1833-ban Bölöni Farkas Sándor Béldi Ferenc és Kendeffy Ádám grófokkal a Kolozsvári Kaszinó (nemesi-főnemesi társaság), 1838-ban Méhes Sámuel a Polgári Társalkodó, majd Nemzeti Kaszinó alapjait veti meg. A város vendége 1846-ban Liszt Ferenc, 1847-ben Petőfi Sándor. Mindketten a híres Biasini-szálló lakói, ennek gyorskocsijai Pesttől Bukarestig szállítják az utasokat.

A 48-as forradalmat követően, az önkényuralom idején alig egy-egy lap jelenik meg a városban: a Kolozsvári Lap (1849–52), a Hetilap (1852–55), majd a Kolozsvári Közlöny (1856–73). A kor legjelentősebb eseménye Mikó Imre gróf nevéhez fűződik: az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) megalapítása 1859-ben. Ez 1948-ig a város legfontosabb tudományos és múzeum-fenntartó intézménye. A még 1844-ben Teleki Domokos alapította Erdélyi Gazdasági Egyesület (EGE) szintén Mikó elnöksége idején Kolozsmonostoron Gazdasági Tanintézetet (a mai Mezőgazdasági Főiskola elődjét) és Erdélyi Gazda (1869–1945) címmel mezőgazdasági folyóiratot létesít. 1853-ban feleségével, Laborfalvi Rózával, aki vendégjátékra jön ide, Jókai látogatja meg a várost. Kolozsvárhoz kötődik Halmágyi Sándor jogász és író műveinek egy része (*Parlagi rózsák*. Pest 1860; *Elv és előítélet*. Pest 1864). 1859-ben Veress Ferenc fotóműtermet nyit a városban, s még az évben albumot készít nevezetes épületeiről.

Az 1867-es kiegyezés és unió után megélénkül a városiasodás és különösen a sajtóélet, míg az irodalmi élet vidékiessé válik. A vasúti hálózatba való bekapcsolódást (1870) követően a legnagyobb esemény a második magyar nyelvű **tudományegyetem* itteni megnyitása (1872). Országos, gyakran európai hírű tudósok kezdik itt pályájukat, vagy teszik tudományáguk központjává a várost. Tudományos folyóiratokat indítanak: Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapok (1877–88: Brassai Sámuel és Meltz Hugó), Magyar Növénytani Lapok (1877–89: Kanitz Ágost), Vegytani Lapok (1882–89: Fabinyi Rudolf), Petőfi Múzeum (1888–95), Kertgazdasági Lapok (1894–96: Brassai Sámuel), Mezőgazda (1894–96: Páter Béla) címmel. A reformátusok 1895-ben itt szervezik újjá a Nagyenyedről felhozott teológiát, majd az unitáriusok is (1897) egyetemi fokú teológiai akadémiát nyitnak; ezek hallgatói egyben a tudományegyetem tanítványai is. Az EME összefonódik az egyetemmel, melynek professzorai egyben a múzeumi gyűjtemények igazgatói is. Az 1907-re felépült, egyetemi és múzeumi gyűjteményt magába foglaló Egyetemi Könyvtár Erdély legnagyobb ilyen intézménye.

1885-ben megalakul az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) a magyar művelődés és népjólét elősegítésére, 1888-ban pedig Bartha Miklós és Petelei István kezdeményezésére az Erdélyi Irodalmi Társaság (EIT), ez a konzervatív szellemű reprezentatív írói egyesülés, amely 1948-ban bekövetkezett megszüntetéséig folyóiratokat is

megjelentet. Az Erdélyi Kárpát-Egyesület (EKE) 1891-ben honismereti-turisztikai céllal alakul, Erdély c. folyóirata 1948-ig jelenik meg.

1918 decemberéig mintegy 235 időszaki sajtótermék jelenik meg. Ezek nagy többsége 1867 után indult, s néhányuk 1919-et követően is megjelent. Jó részük szépirodalmat is közölt. Vezető lapok: Magyar Polgár (1867–1904), Kelet (1871–82), Ellenzék (1880–1944), Kolozsvár (1887–98), Erdélyi Friss Újság (1900–1908), Kolozsvári Hírlap (1908–19). Ezek szerkesztői-munkatársai hosszabb-rövidebb ideig: Bródy Sándor, Gyalui Farkas, Petelei István, Thury Zoltán. Számos irodalmi, tudományos, szervezeti-mozgalmi, ifjúsági, szatirikus lap közül az Erdélyi Múzeum (1874–1947), Erdélyi Munkás (1903–8, 1919–39), Színházi Újság (1908–10, 1919–23) az I. világháború után is folytatódik. A fokozott igényeket az elszaporodó kis nyomdák mellett 1889-ig a Református Kollégium Tilts János, majd Stein János vezette nyomdája, a római katolikus Lyceum nyomda (1810–84) és folytatása, a Gombos Ferenc-féle nyomda (1891-1948) elégíti ki. Gombos napilapot is alapít Újság (1899–1927) címmel. Gámán János műhelye 1860 és 1914 között, Lepage Lajos könyvkereskedéssel összekötött nyomdája 1903-tól működik, 1929-től Victoria, 1938-tól 1948-ig Pallas néven. A Ferenc-rendi zárdában a Szent Bonaventura nyomda főleg egyházi igényeket elégít ki (1906–48).

A századforduló táján a város főtere átalakul: Fadrusz Mátyás-szobrával (1902), egy másik tere a Kolozsvári testvérek készítette prágai Szent György-szobor másolatával (1904) válik díszesebbé. Az építkezési láz során a színház is új, díszes hajlékot kap (1906). Itt Janovics Jenő a színigazgató, aki nemcsak drámatörténeti ciklusával, hanem 1914–20 között működő filmgyárával is jelentős kulturális személyisége a városnak. E korszak költője Jékey Aladár, valamint Nagy Mór (*Kolozsvári virágok*. Kv. 1894. *Esti fény – Kolozsvári ormok*. Kv. 1897).

Az 1918 decemberi főhatalomváltozást követően, romániai viszonyok közt, leggyorsabban a sajtó ébredt új életre: a továbbra is megjelenő Ellenzék és Újság mellett megindul a Keleti Újság (1918–44) c. napilap polgári radikális, majd 1927-től OMP-i jelleggel, és az Új Kelet (1918–40), a zsidóság lapja. Az előbbi szerkesztőgárdája jelenteti meg a Napkelet (1920–22) c. modern irányzatokra nyitott szellemű irodalmi folyóiratot. Eleinte a nagy napilapok karolják fel a szépirodalmat, a művészeteket és a tudományosságot is, többnyire vasárnapi mellékleteikben. A 20-as évek közepére kialakul Kolozsvár vezető szerepe a romániai magyar irodalmi életben. Itt alakul meg az Erdélyi Szépmíves Céh (1924–44) könyvkiadó, majd itt indítja meg a **helikoni munkaközösség* szépirodalmi folyóiratát, az Erdélyi Helikont (1928–44). A baloldali írókat a Dienes László, majd Gaál Gábor szerkesztette Korunk (1926–40) c. világnézeti lap tömöríti. Az 1920-ban alakult Minerva Nyomdai Műintézet Rt. elnyeri a magyar egyházak támogatását, a legtöbb tankönyvet, tudományos művet (1563 cím) jelentetheti meg, a falusi olvasóknak Magyar Nép (1921–44) címmel hoz ki Gyallay Domokos szerkesztette hetilapot, az irodalom-művelődés támogatására pedig az S. Nagy László Erdélyi Szemléjéből (1915–20, 1928–44) kiváló Pásztortüzet (1921–44) indítja Reményik Sándor szerkesztésében. Szintén a Minerva gondoskodik első irodalmi-tudományos folyóiratunkról: az Erdélyi Irodalmi Szemle (1924–29) a nagy múltú unitárius Keresztény Magvetőből (1861–1944, 1971-től új folyam) válik ki Borbély István, később György Lajos szerkesztésében. Az utóbbi nevéhez fűződik az Erdélyi Tudományos Füzetek (1926–47) kiadványsorozat elindítása. A húszas évek közepéig még elhúzódik a korábbi egyesületek, társaságok jogi státusának rendezése, de ha nehezen is, újrakezdhetik munkásságukat (EME, EGE, EMKE, EIT, EKE). Az 1930-ban újrainduló Erdélyi Múzeum magába olvasztja az Erdélyi Irodalmi Szemlét. A színház új épületét a román állam veszi birtokba. Janovics Jenő, majd Kádár Imre irányításával a magyar színtársulat a sétatéri (volt nyári) színkörben folytatja tevékenységét; a három nagy iskola tovább működik a számos korlátozó intézkedés ellenére is. A Ferenc József Tudományegyetemet 1918 után Szegeden szervezik újjá, épületeiben

román egyetem indul. Ezen 1922-től létesül magyar tanszék Kristóf György vezetésével, aki részt vesz a négynyelvű Cultura (1924) c. folyóirat szerkesztésében. 1923-ban Kolozsvárra teszi át székhelyét a Romániai Magyar Dalosszövetség; ennek lapja a Magyar Dal (1923–36). A képzőművészek tömörítésére 1929-ben Kós Károly megszervezi a Barabás Miklós Céhet, tárlatokat rendeznek. Az ESZC kiadói politikájával elégedetlen fiatalabb realista írók Erdélyi Enciklopédia (1938–41) néven ugyancsak itt hoznak létre kiadói vállalkozást.

A több mint félszáz kisebb kolozsvári nyomdán kívül említést érdemel a Bernát (1913–44), a Lapkiadó Rt. (1918–33) és a Gutenberg (1919–38) nyomda. Ez utóbbi a szakszervezeteké volt, számos baloldali kiadványt készített, 1938-tól korábbi vezetője, Jordáky Lajos tulajdonába ment át. Az 1919-től 1948-ig megjelenő több mint 400 kolozsvári időszaki sajtótermékből jelentősebb lapok: Hétfői Újság (1919–24, 1932–38), Az Est (1925–27), Mai Világ (1927–40), Erdélyi Futár (1927–40), Kolozsvári Friss Újság (1929–35), Jóestét (1932–40), Kolozsvári Estilap (1933–44), Magyar Újság (1933–44), Független Újság (1934–40). Színházi-irodalmi-művészeti folyóiratok: A Hírnök (1904–44), Színház és Társaság (1919–27), Vasárnap (1921–25), Művészeti Szalon (1926–32), Színház és Film (1928–31), Dalos Magazin (1929–40), Színház és Mozi (1931–32), Széphalom (1937–38), Színpad és Mozi (1937–39), Barátság (1939–40). Társadalmi-világnézeti-szociológiai lapok: A Jövő Társadalma (1925–30), A Másik Út (1931–32), Hitel (1936–40). Orvostudományi-gyógyszerészetiek: Erdélyi Orvosi Lap (1920–25), Pharmacia – Gyógyszerész Újság (1920–24), Revista Medicală – Orvosi Szemle (1928–38), Clinica et Laboratorium (1932–37, 1948–49). Ifjúsági és nőlapok: Erdélyi Magyar Lányok (1920–31); Ifjúság (1921–28), Ifjú Kelet (1922), Angyalkert (1922–30), Ifjú Erdély (1923–44, 1946), Jóbarát (1925–40), Erdélyi Fiatalok (1930–40), Új Cimbora (1933–40), Hölgyfutár (1934–38), Mai Nő (1935–36). Iparági, szövetségi, szakszervezeti, mozgalmi lapok: Bányamunkás (1919–40), Fáklya (1920–21), Molnárok Lapja (1920–40), Vas- és Fémmunkás (1920–40), Famunkás (1922–29), Építőmunkás (1922–32), Erdélyi Magyar Szó (1939–40), Igazság (1939–40). Falusiaknak szóló: Falvak Népe (1932–33; 1945–51), Gazda Újság (1936–40) – továbbá iskolai, sport- és vicclapok. Nagy részük szépirodalmat is közölt.

Az 1940. augusztus 30-i bécsi döntés után Kolozsvár veszít korábbi szellemi központ jellegéből, de a Ferenc József Tudományegyetem visszaköltöztetésével újra tudományos központtá válik. A megalakuló Erdélyi Tudományos Intézet (ETI) főleg a humán diszciplínák művelőit fogta össze Erdély múltjával, néprajzával kapcsolatos célfeladatokra. Évkönyveket (1940–44) adott ki, megjelentette a Magyar Népnyelvet (1941–42) s tudományos könyvek sorát. Az egyetem nyelvészeti tanszéke Mészöly Gedeon szerkesztésében Nép és Nyelv (1941–44) címmel adott ki folyóiratot. Az egyetemi karok Acta felcímmel jelentettek meg szakirodalmi értekezéseket. Az EME tevékenysége is megélénkül: a folyamatosan megjelenő Erdélyi Múzeumon kívül az Érem- és Régiségtár Közlemények (1941–44), a Természettudományi Szakosztály Múzeumi Füzetek (1943–45) címmel ad ki sorozatot. A város elöljárósága Kolozsvári Szemle (1942–44) címmel jelentet meg rangos helytörténeti és kulturális folyóiratot. A népi írók fiatal erdélyi követői a negyedévenként megjelenő Termés (1942–44) köré csoportosulnak.

Az 1944–48-as időszakban a háborút követő politikai-társadalmi rendszerváltással összefüggésben az irodalmi-művelődési élet erőszakos struktúraváltoztatáson megy át. Az addigi keretintézményeket, egyleteket és kiadványaikat rendre megszüntetik vagy az új rendszerben létrehozottakba olvasztják bele, az iskolákat államosítják, s egységes állami iskolahálózatba sorolják. A helyben maradt tudományegyetem átalakul, 1945 júniusában felveszi a város szülötte, Bolyai János nevét, s az utóbb Victor Babeşről elkeresztelt, Nagyszebenből hazatérő s az egykori épületeket újra birtokba vevő román egyetemmel párhuzamosan működik 1959-ig, erőszakos egyesítésükig; ezután a magyar előadások

fokozatosan megszűnnek, az 1980-as évek közepétől a Babeş–Bolyai elnevezés is kimarad a hivatalos megnevezésből. A diákok egy részének szállást is nyújtó Móricz Zsigmond Kollégium 1945 és 1949 között könyvkiadással is foglalkozik. A matematikai és természettudományi karok Acta Bolyaiana (1946–47) címmel jelentetnek meg közleményeket, a két egyetem egyesítése előtt Studia Universitatum Babeş et Bolyai, majd azután a Studia Universitatis Babeş–Bolyai szakmai sorozatai közölnek magyar nyelvű dolgozatokat is. Esetlegesen megrendezett szavalóversenyek, szavalóestek után 1955-ben megalakul a Bolyai Tudományegyetem Egressy Gábor Színjátszócsoportja, s ettől kezdve gazdagon bontakozik ki a főiskolai színjátszás. 1968-ban megindul az egyetemi hallgatók Echinox c. folyóirata, amely a román mellett magyar és német oldalakat is tartalmaz, s egy új esszéíró nemzedék elindítását segíti elő. Az egyetemi központ diákszövetsége 1975-ben Napoca Universitară címmel indít szintén háromnyelvű lapot. A magyar tannyelvű iskolák diáksága számára szintén lehetőség nyílik évente megjelenő folyóiratok kiadására: a Brassai Sámuel Líceum (volt Unitárius Kollégium) Fiatal Szívvel (1967–91), a 11. számú (volt Róm. Kat., utóbb 3. számú Matematika–Fizika) Líceum Hajnal (1972–85) címmel.

1946-ban a magyar zenei, képzőművészeti és színészképzés biztosítására Magyar Művészeti Intézet létesült Kolozsvárt, ez azonban csak 1950-ig működik, ekkor felszámolják, kiválik a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola (1954-ben Marosvásárhelyre költözik), s létrejön a helybeli George Dima Zenekonzervatórium és a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola, melyeknek egy ideig szintén van magyar tagozata, a 80-as években azonban ezeket a tagozatokat is felszámolják. Még 1948-ban rövid időre eredményes kísérlet történt a Politechnikai Főiskola magyar tagozatának beindítására s az 50-es években átmenetileg a Mezőgazdasági Főiskolán is tartanak magyar előadásokat, végül azonban kizárólag román nyelvű lesz a szakoktatás ezekben az intézményekben.

A sajtó újabb termékei: a Világosság (1944–52), a „magyar dolgozók”, utóbb az MNSZ napilapja, az Erdély (1944–48) szociáldemokrata hetilap, az Erdélyi Szikra, majd Igazság kommunista párt-napilap (1945–89). Kéthetenként jelent meg az illusztrált Képes Újság (1945), megindul a Szakszervezet (1945–46) c. havilap, a Falvak Népe új sorozata heti megjelenéssel (1951-ben Bukarestbe költöztetik), valamint a Dolgozó Nő (1945–89) képes havilap. Az erdélyi zsidóság központi sajtószerve az Egység (1946–49), amely 1949–1953 között Új Út címmel folytatódik. Az 1945-ben megalakult Romániai Magyar Írók Szövetsége 1946-ban indítja irodalmi-művelődési lapját, az Utunkat, mely 1947-től már az egységes Romániai Írók Szövetségének lapja 1989-ig. Az RNK Írószövetségének Kolozsvári Tagozata 1949-ben alapítja az Irodalmi Almanach c. folyóiratot, ennek helyét veszi át 1953-tól a marosvásárhelyi Igaz Szó. Az Írószövetségen belül 1969-től megalakul a Kolozsvári Írók Társasága. Az Írószövetség támogatásával működik a Makszim Gorkij (1950–56), majd Gaál Gábor (1956–81) nevét viselő irodalmi alkotó- és vitakör, melyből nemzedékek rajzottak ki (1990-től Bretter György-kör néven élesztik újra a fiatalok). 1957-től újraindul a nagy hagyományokat folytató Korunk, megalakul a gyermekeknek szóló Napsugár és a szakmai jellegű Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények (NyIrK). Az ifjúságnak adja ki a Matematikai Tudományos Társaság 1953-tól a Matematikai és Fizikai Lapokat (1964-től Matematikai Lapok). A Herbák János Bőr- és Cipőgyár Üzemünk Élete (1951–74) címmel jelentet meg alkalmazottai számára üzemi hetilapot. Megjelennek a református és unitárius felekezeti lapok (Református Szemle, Keresztény Magvető).

A könyvkiadás megszervezését a Józsa Béla Athenaeum vállalja magára (1944–48), mellette több más kisebb kiadó is működik az államosításig. 1948-tól a bukaresti székhelyű állami könyvkiadók magyar szerkesztőségei, ill. ezek kolozsvári fiókjai gondozzák a kiadványokat. Néhány füzetet a Népi Alkotások Tartományi (Megyei) Háza is megjelentet. Az 1970-es átszervezéstől újra kolozsvári székhelyű könyvkiadó indul Dacia Könyvkiadó elnevezéssel, a

román mellett magyar és német nyelvű kiadványok megjelentetésével. A Kriterion nemzetiségi kiadónak is működik 1970-től kolozsvári szerkesztősége.

Az állami pénzalapokból támogatott, újjászervezett, most már Állami Magyar Színház és az 1948-ban létrehozott Állami Magyar Opera, valamint a Bábszínház magyar tagozata (1950-től) mellett számos műkedvelő együttes, ifjúsági, iskolai csoport mutat be több-kevesebb rendszerességgel darabokat. Az 1954-ben induló Kolozsvári Rádió – stúdiójának megszüntetéséig, 1985-ig – több magyar rovattal s rendszeres napi műsorral van jelen a város életében. Az egyetemi központ magyar diáksága Visszhang néven diákrádió-adásokat is működtet (1973–88). A bőrgyárban magyar nyelvű munkásegyetem létesül, mely a 60-as években a városi jellegű Népi Egyetem, utóbb Szabadegyetem részévé válik. Ennek több magyar nyelvű kollégiuma működik; 1970 és 1987 között a Kolozsvári Esték előadássorozat keretében emlékeznek meg a várossal kapcsolatos évfordulókról. A Román Akadémia kolozsvári fiókjának, utóbb az egyetemnek Nyelvészeti és Irodalmi Intézetében magyar nyelvjárástani, szótárszerkesztési és irodalomtörténeti kutatómunka folyik.

A felekezeti iskolák államosítása után az Akadémiai Könyvtár keretében egyesítik a három nagy felekezeti iskola szintén állami tulajdonba vett hagyományos könyvtárát, ide kerül be több vidéki magyar intézmény könyvtári állaga is. Az így létrehozott, 1974-ben új épületbe költöző Akadémiai Könyvtár az Egyetemi Könyvtár mellett a könyvtárhasználat politikai és belügyi korlátozásai ellenére is fontos kutatási segédeszköz- és közgyűjtemény. Rangos könyvtára van még az Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézetnek. Az EME egykori nagybecsű történeti levéltárát 1948-tól az Akadémia kezeli, 1975-től pedig beolvasztják a szigorú belügyi ellenőrzés alatt álló Állami Levéltárba. A város hivatalos elnevezését 1975-ben Kolozsvár-Napocára változtatják, 1988-tól pedig a magyar nyomtatványokon is a Cluj-Napoca román helységnév kizárólagos használatát rendelik el.

A Kolozsvárról szóló rendkívül gazdag tudományos irodalom alapja Jakab Elek háromkötetes világosító rajzokkal és oklevéltárral ellátott várostörténete (1870–88). Korábban a Kolozsvári Naptár (1845–62), Vass József (1865), Pánczél Ferenc (1865), ill. Galgóczi Károly (1872) köteteiben találunk érdekes adatokat. Első, 1734-ből származó Páter–Pataki–Gyergyai–Füzéri-féle városleírásunk fordítása 1944-ben jelenik meg az Erdélyi Ritkaságok c. sorozatban. Városbemutató kalauz először 1894-ben készült, utána Kelemen Lajos és K. Fodor János (1902), Riegler Gusztáv és Filep Gyula (1903), Orosz Ferenc (1933), Ferenczi Sándor (1941), Kapitány István (1941), Ştefan Pascu, Pataki József és Vasile Popa (1957) állított össze hasonló munkát. A később kizárólag román nyelven készülő újabb városkalauzok már a múlt átírásának s a magyar történelmi vonatkozású események módszeres kiiktatásának jegyében íródtak, ezzel is kifejezve azt a nyomasztó helyzetet, amelybe a város a fokozódó „homogenizálás” folytán került. Kolozsvári cím- és lakásjegyzékek csak 1899-től 1914-ig, majd 1943-ban jelentek meg; a több mint három és félszázezerre duzzadt város etnikai képét a 60-as évektől tömeges román betelepítések változtatják meg.

~ művészettörténeti értékeivel Kelemen Lajoson kívül Balogh Jolán (*Kolozsvár műemlékei*, Bp. 1935), Bíró József (*Kolozsvári képeskönyv*, Bp. 1940 és több tanulmány), B. Nagy Margit (*Reneszánsz és barokk Erdélyben*. 1970; *Stílusok, művek, mesterek*. 1977) foglalkozik behatóan. A várossal kapcsolatos cikksorozatokból kiemeljük Gyalui Farkasét (*A régi Kolozsvár*. Ellenzék 1927–29), Rajka Gézáét (*A régi Kolozsvártól az új Kolozsvárig*. Igazság 1957–58), Herédi Gusztávét (*Kolozsvár felfedezése*. Igazság 1967–68), valamint Miklósi Sikes Csabáét (*Városnézés*. Igazság 1981), legújabban a Szabadság hasábjairól Asztalos Lajos sorozatát a régi kolozsvári utcanevekről (1990–92).

Századunk magyar prózaírói közül Krúdy Gyula (*Éjjel a Biasiniban*), Móricz Zsigmond (*Erdély-trilógia*), a kolozsvári születésű Szabó Dezső (*Életeim* és több más műve), Laczkó

Géza (*Királyhágó*), Passuth László (*Kutatóárok*), Darkó István (*Szép ötvöslegény*. Kassa 1929), Cs. Szabó László (*Erdélyben*. Bp. 1940, *Hűlő árnyékban*. Bern 1982), Kolozsvári Papp László (*Malomárok*. Bp. 1988) idézi fel a város múltját vagy azzal kapcsolatos élményeit.

A romániai magyar irodalom képviselőinek jelentős hányada Kolozsvárt élt, s így műveiben is tükrözte a várost. A költők sorából kiemelkedik Áprily Lajos, Bartalis János, Dsida Jenő, Horváth István, Palocsay Zsigmond, Reményik Sándor, a regény- és emlékírók, novellisták közül pedig Balázs Mária (*Elhagytuk Kolozsvárt*. Bp. 1943), Bálint Tibor (*Zokogó majom*. 1969), Balogh Edgár (*Szolgálatban*. 1978; *Férfimunka*. Bp. 1986), Bánffy Miklós, Bányai László (*Kitárul a világ*. 1978; *Válaszúton*. 1980), Becsky Andor (*Kortársakról*. Bp. 1974), Benamy Sándor (*A XX. században éltem*. Bp. 1966), Csengery Ilona (*Kolozsvári lányok*. Bp. 1941), Csiki László, Gyallay Domokos (*Kolozsvári aranynapok*), Gyalui Farkas (*A régi jó világból*. Kv. 1897), Hunyady Sándor (*Családi album*. Bp. 1934); Huszár Sándor, Ignácz Rózsa (*Anyanyelve magyar*. Bp. 1937; *Ikerpályáimon*. Bp. 1975), Jékely Zoltán (*A házsongárdi föld*. Kv. 1943), Kacsó Sándor, Kemény János (*Kakukkfiókák*. 1972), Kiss János (*Omló falak*. Kv. 1991), Kolozsvári Grandpierre Emil (*A rosta*. Kv. 1932; *Tegnap*. Bp. 1942), Kós Károly, Kovács Dezső, Kovács István, Köntös-Szabó Zoltán, Kuncz Aladár (*Felleg a város felett*. Kv. 1931), Lévai Lajos (*Becsülettel és akarattal*. Bp. 1941), Ligeti Ernő (*Föl a bakra*. Kv. 1925; *Súly alatt a pálma*. Kv. 1942), Makkai Sándor (*Örök Erdély*. Bp. 1940; *Szabad vagy*. Bp. 1943), Méhes György (*Bizalmas jelentés egy fiatalemberről*. 1982), Mester Zsolt (*Koppantó*. 1979), Mikó Imre (*A csendes Petőfi utca*. Kv. 1978); Nagy István (*Külváros*. Kv. 1939; *Sáncalja*. 1968 és önéletrajzi regénysorozatának további kötetei), Nagy Péter (*Ó, kedves Kolozsvár!* Berlin 1926), Pillich László (*Városom évgyűrűi*. 1985), P. Lengyel József, S. Nagy László (*Harc a végeken*. Kv. 1930), Szappanyos Gabriella (*Emberek a Szamos mentén*. Bp. 1939), Tabéry Géza (*Emlékkönyv*. Kv. 1930), Tamási Áron (*Címeresek*. Kv. 1931; *Vadrózsa ága*. Bp. 1967), Thury Zsuzsa (*Barátok és ellenfelek*. Bp. 1979), T. Karácsony Emmy (*Virághegy*. 1974), Szász István (*Nyúl a telefonpóznán*. Kv. 1971), Walter Gyula (*Kolozsvár kövei*. Kv. 1937); Wass Albert (*Csaba*. Bp. 1940).

A román anyanyelvű George Sbârcea zeneszerző magyarul írt itteni emlékeiről (*Szép város Kolozsvár...* 1980), Diósy Antal kolozsvári karikatúra-gyűjteményt (*Ecce homo!* Kv. 1923), Hankó János *(A régi Kolozsvár.* Kv. 1926) tollrajz-sorozatot jelentetett meg.

Az 1989-es forradalom napjaiban már dec. 23-án Szabadság címmel jelenik meg a helyi napilap, Tőkés László menyői száműzetéséből kelt levelével s Cs. Gyímesi Éva *Az Igazság Karácsonya* c. alatt új korszakot köszöntő írásával. Ezen a napon kelt a *Hívó Szó*, melyben „a kolozsvári magyar demokrata értelmiségiek kezdeményező csoportja" a nemzetiségi élet korszerű intézményei – így a Bolyai Tudományegyetem és az EME – kereteinek újra-megteremtésére szólít fel. A következő napokban megalakult az RMDSZ kolozsvári szervezete. Újjászerveződik a Korunk; a Dolgozó Nő helyét a Családi Tükör; az Utunkét a Helikon veszi át; sorra megkezdi működését az EME és EKE (1990), majd az EMKE és a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság, valamint a magyar természetbarát, gazdasági, műszaki intézmények hálózata. Megalakult a MADISZ, feltámadt a KMDSZ, s a magyar jellegükben megerősödött Báthory, Brassai és Apáczai Csere János líceumok visszaszerzik százados történelmi folytonosságukat, megalakítva öregdiák-egyesületeiket is. A Bolyai Tudományegyetem helyreállítása végett létrejött a Bolyai Társaság. Újra megszólalt a kolozsvári rádió és televízió magyar adása.

Kolozsvár lesz a székhelye a Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek. Ide kerül Bukarestből az 1985-ben megszüntetett Művelődés. 1991 derekán már több mint 30 magyar nyelvű sajtótermék jelenik meg a városban. A római katolikus egyház Gloria néven, a református egyház Misztótfalusi Kis Miklósról elnevezve létesít új, modern felszerelésű nyomdát, ugyanakkor több magyar lap szerkesztősége jut számítógépes szedő-tördelő

rendszerhez. A tovább működő magyar kiadói szerkesztőségek (Kriterion, Dacia, az újraszervezett Tanügyi és Pedagógiai Könyvkiadó) mellett a két egyházi nyomda, valamint több magánkiadó kezdi meg működését. Újraindul az Erdélyi Szépmíves Céh, s az anyagi és nyomda-gondokkal küzdő magyar lapkiadás helyzetének megkönnyítésére 1992 őszén megalakul a Sajtóház Kft (összefogva a Korunk, Napsugár, Családi Tükör és Művelődés mellett több kisebb lapot is). Az EME újraindítja az Erdélyi Tudományos Füzeteket és az Erdélyi Múzeumot, valamint több szakosztálya önálló kiadványsorozatát (1991–92-ben összesen 12 kiadványt), lapot ad ki az EKE (Gyopár címmel), naptárt, gazdasági füzetsorozatot az RMGE. A fordulatban ma döntő segítséget nyújtanak az ökumenikusan együttműködő erdélyi magyar egyházak, új központi, gyülekezeti és ifjúsági vallásos folyóiratokkal is jelentkezve (Keresztény Szó, Üzenet, Felebarát, Unitárius Közlöny). Kolozsvár így ma újra központi szerephez jut a romániai magyarság szellemi és közéletében.

(G. Gy.)

Pásztortűz almanach 1925. Kv. 1925. – *Erdélyi Magyar Évkönyv 1918–1929*. Kv. 1930. – Longhy A. István: *A régi Kolozsvár – egy volt kolozsvári újságíró tollából*. Bp. 1934. – *Metamorphosis Transylvaniae*. Kv. 1937. – *Kolozsvár*. Egy magyar város ezer esztendeje. Kv. 1942. – Kristóf György: *Királyhágóninneni írók Erdélyben*. Kv. 1942. – Szabó T. Attila: *Kolozsvár települése a XIX. század végéig*. Kv. 1946. – *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Kv. 1957. – Herepei János: *Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez*. I–III. Bp.–Szeged 1965–71. – Krizsó Kálmán: *Kolozsvár tartomány nyomdászattörténete és hírlapirodalom-története*. (Kézirat) 1968. – Kozma Dezső: *A valóság igézete*. Kv. 1972. – *Korunk Évkönyv 1974*. – Kelemen Lajos: *Művészettörténeti tanulmányok*. 1982. – *Változó valóság 1984*. Városkutatás. 1984. – *Kincses Kolozsvár*. I–II. Bp. 1987. – Cseke Péter: *Korfordulós újesztendő*. Közli *Vándor idő balladája*. Krónika 89–90. Stockholm 1991. 136–43. – Gaal György: *Kolozsvár magyar irodalmi–művelődési élete*. Helikon 1991/2; uő. *Kalauz a régi és az új Kolozsvárhoz*. Vincze Zoltán történeti bevezetőjével. Kv. 1992.

Kolozsváry József (Berekeresztúr, 1904. máj. 9. – 1944. jan. 21. Berekeresztúr) – novellaíró. Tanulmányait Marosvásárhelyen a kereskedelmi középiskolában végezte (1923). Az Ellenzék kiadóhivatali tisztviselője, majd a bekecsaljai ref. egyházmegye esperesi hivatalának titkára. Elbeszéléseit, novelláit, színdarabjait 1929-től erdélyi lapok közölték, a Harangszó, Új Cimbora munkatársa. Írásaiban, pl. *Földszagú rózsák* c. kötetében (Torda 1931) a paraszti sors nehézségeit ábrázolta s oldotta fel humoros fordulatokkal. Szerepel az *Új utakon* c. antológiában (Bp. 1932). Könyv alakban is megjelent *Jön a Mikulás* c. színdarabja (Mv. 1934).

Kolozsváry Zoltán (Marosvásárhely, 1937. ápr. 28.) – műszaki kutató és író. Középiskolát szülővárosa Bolyai Farkas Líceumában végzett (1954), gépészmérnöki oklevelet a bukaresti Politechnikai Főiskolán szerzett (1959), ugyanott doktorált *Felületkezelések hatása a gépalkatrészek kopásállására* c. munkájával (1971). Mérnöki pályafutását a marosvásárhelyi Metalotehnica könnyűipari gépgyártó vállalatnál kezdte (1959–65), majd az ott alakuló kutatólaboratórium felelőse, később az ebből kifejlesztett Könnyűipari Gépgyártáskutató és Tervező Központ marosvásárhelyi fiókjának vezetője. A marosvásárhelyi Almérnöki Főiskola meghívott előadótanáraként hőkezelést tanított. Részt vett a Nemzetközi Hőkezelő Egyesület kongresszusain (1980–86).

Kutatási főterülete a fémek felületkezelése és hőkezelése, különös tekintettel a nitrogén hatására az acélban. A romániai hőkezelési iskola egyik megteremtője. Ennek elismerése jeléül az általa vezetett Kutató és Tervező Fióknál rendezik meg évente – általában nemzetközi részvétellel – az országos hőkezelési konferenciát. A 70-es évek végén irányítása alatt indult meg a textilipari gépek mikroelektronizációja. Tudományos dolgozatait hazai és külföldi szaklapok közölték, köztük a Wear (Hollandia 1969), Härtereitechnische

Mitteilungen (NSZK 1969, 1973), Forging and Castling (Japán 1974), Heat Tretment B-The Metals Society (London 1974), Journal of Heat Treating (USA 1980); négy munkatársával közösen írt *Számítógépes vezérlésű fluidágyas hőkezelő berendezés* c. tanulmánya a budapesti Gépipari Technológiai Intézet szakkiadványában jelent meg (1986). Az észak-amerikai Metals Abstract és az angliai The Metals Information szakfolyóiratok külső munkatársa. Hét találmányát külföldön is szabadalmazták.

Tudománynépszerűsítő írásait magyarul az Előre, az űrkutatás kérdéséről a TETT (1977/3) közölte; *Hivatás, nemcsak mesterség* c. írásával vezette be A Hét ankétját a Metalotechnica gyártóegységén belül működő kutatócsoport tevékenységéről (1988/23).

Főbb munkái: *Cromare dură* (1963); *Procedee noi în domeniul protecţiei suprafeţelor metalice* (társszerző Glück Vera, 1964), *Alegerea oţelurilor şi a tratamentelor termice în construcţia utilajelor din industria uşoară* (1974).

(J. D.)

Tófalvi Zoltán: *A technikában találtam meg az önkifejezést*. Beszélgetés Dr. K. Z.-nal. A Hét 1982/18. – Mózer István: *Műszaki kultúra, tudományos világnézet*. Vörös Lobogó 1988. ápr. 17.

Kolumbán Gábor – **számítástechnikai irodalom*

Kolumbán József (Gyergyószentmiklós, 1935. aug. 4.) – matematikai szakíró. A csíkszeredai tanítóképző elvégzése (1953) után a Bolyai Tudományegyetemen szerzett matematika–fizika szakos tanári képesítést (1957), majd ezt egészítette ki a Babeş Egyetemen a kutató-matematikai szakon (1958). Pályáját a Babeş–Bolyai Egyetemen kezdte, doktori disszertációjában a többszempontú szélsőérték-feladatok dualitáselméletével foglalkozott (1968). Tudományos munkásságát az approximáció-elmélet tárgykörére is kiterjesztette. A Matematikai és Fizikai Lapok felelős szerkesztője, itt s számos hazai és külföldi szakfolyóiratban módszertani írásokat, matematikai szaktanulmányokat közölt. A Humboldt-alapítvány ösztöndíjával több nyugatnémet egyetemen dolgozott (1972–73), előadótanár 1978 óta.

Calcul integral címen kartársaival közösen több számtani példatárat szerkesztett, háromkötetes *Matematikai analízis* c. egyetemi jegyzete (Balázs Mártonnal, Kv. 1975–78) szakkönyvként kötetben is megjelent (Kv. 1978).

(K. F.)

Kolumbán Lajos – **csángó irodalom 4*

Kolumbán Mózes (Felsőrákos, 1904. máj. 4. – 1973. máj. 29. Kolozsvár) – orvosi szakíró, műfordító. Középiskolát Kolozsvárt (1924), orvosi egyetemet Bukarestben (1930) végzett. Mint katonaorvos kezdte pályáját, körorvos Olaszteleken (1940–46), a marosvásárhelyi OGYI adjunktusa, előadótanára (1946–63), majd a Belügyminisztérium egészségügyi szolgálatában dolgozik (1963–68), innen vonul nyugalomba. Az Orvosi Szemlében megjelent közleményei különlenyomatokban is forgalomba kerültek, így a tuberkulózis elleni küzdelem falusi megszervezéséről szóló értekezése (1960/2). Az egészségügyi szervezés egységes tankönyvének (*Manual de organizare a sănătăţii publice*) társszerzője.

Az **Orosz könyv* számára jeles orosz és szovjet írók műveinek fordításában vett részt. Kós Károllyal Gogol *Iván Ivanovics és Iván Nikiforovics összeveszésének története*, Lev Tolsztoj *Úr és szolga* és Sz. Zsurakovics *Kiholja Podorján elbeszélései* c. művét (1954), Lovas Mártonnal Ovecskin *Vidéki hétköznapok* (1956) és Molnár Tiborral Jurij Tinyanov *Nyesett*

szárnyak (1962) c. regényét jegyezte fordítóként. Nacume Szószeki *A kapu* c. művét japánból fordította az Európa Könyvkiadó számára (Bp. 1962).

Komán János, *K. Birtalan* (Marosugra, 1944. jan. 12.) – költő, újságíró. Marosvásárhelyt érettségizett (1962), ugyanott végezte a Pedagógiai Főiskolát (1965), a Babeş–Bolyai Egyetemen történelem szakos diplomát szerzett (1970). Mint történelem–magyar szakos tanít Bélborban (1965–80), Gyergyóhodoson (1980–85), majd máig újra Bélborban.

Első írását az Igaz Szó közölte (1962). Versei itt s a Vörös Zászló, Hargita, Ifjúmunkás, Előre, Új Idő– Brassói Lapok, Művelődés, Bányavidéki Fáklya, Utunk hasábjain jelentek meg. A fiatal költők *Vitorla-ének* (1967) és *Megtalált világ* (Mv. 1968) c. antológiáiban szerepel. 1990-től verseit és elbeszéléseit a Csíki Lapok, Hargita Népe közli, 1991-től a Romániai Magyar Szó maroshévízi tudósítója.

A székelyföldi munkásmozgalom másfélezernyi dokumentumát tartalmazó gyűjteménye kéziratban.

Komáromy István – **Mozaik 2*

Komédia – Temesvárt Kóró Pál írói álnév alatt idősb Kubán Endre kiadásában és szerkesztésében megjelent színházi hetilap (1916–22). A temesvári színház műsorát, a bemutatott darabokat ismertette s közölt színészportrékat, rövid színi-esztétikai eszmefuttatásokat, riportokat, karcolatokat, verseket és műfordításokat is. A szerzők között Bardócz Árpád, Endre Károly, Kozmuth Artúr, Lovich Ilona, Páll Tamás, Somló Lipót, Stepper Vilmos, Uhlyárik Béla, Veér Ernő szerepel.

Szekernyés János: *Színházi lapjaink*. A Hét Évkönyve 1981. 296.

Komjáti Károly (Budapest, 1896. márc. 8. – 1953. júl. 3. Budapest) – zeneszerző. Tanulmányait a budapesti zeneakadémián végezte a zongora- és zeneszerzési tanszakon (1911–15). Tanár Budapesten, korrepetitor Berlinben, Brémában (1920), majd ismét Budapesten, ahol később az Apollo-kabaré igazgatója. 1927-től Nagyváradon, Marosvásárhelyen, majd Kolozsváron színházi karnagy (1930-ig). Az új magyar zene híveként Bartók Béla mellett foglalt állást a marosvásárhelyi Székely Naplóban (1932).

Szerzeményei: dalok, vonósnégyesek, egy zongoratrió és a *Samum* c. szimfonikus költemény; megzenésítette Ady, Babits, Kosztolányi, valamint több erdélyi költő verseit. Fő műfaja az operett. Tizenegy operettjéből jelentősebb a *Kóristalány* (1918), *Pillangó főhadnagy* (1918), *Három a tánc* (1923), *Harapós férj* (1931, átdolgozva *Ipafai lakodalom*, 1949), *Éjféli tangó* (1932, német színpadokon is), *Antoinette* (1937).

(B. A.)

Komjátszegi Sándor (Kolozsvár, 1922. febr. 18.) – orvosi szakíró. Szülővárosa Unitárius Kollégiumában érettségizett (1941), orvosi tanulmányait a Ferenc József Tudományegyetemen kezdte, Budapesten és Hallében folytatta, s a Bolyai Tudományegyetem orvostudományi karán doktorált (1947). Marosvásárhelyt Haranghy László mellett (1947–49), majd az Ideggyógyászati Klinikán Miskolczy Dezső mellett tanársegéd (1950–52). Idegsebész szakorvos 1953 óta.

Szakirodalmi munkásságát a bukaresti Revista Ştiinţelor Medicale hasábjain kezdte (1950). Közel félszáz ideggyógyászati tanulmánya a Revista Medicală – Orvosi Szemle, Studii şi

Cercetări de Neurologie s más szakfolyóiratokban jelent meg. A Miskolczy–Csiky-féle *Idegkórtan* c. tankönyv (1958) *Az agykéreg kórtana* és *Agyi érbetegségek* c. fejezeteinek szerzője. Az agydaganatok kórszövettanáról 1130 eset elemzése alapján írt közleményt, később pszichokirurgikai kezdeményezései nyomán ösztöndíjjal Párizsban folytatta kutatásait (1972). Egyes kórképek, így a diszkuszsérv, arcidegzsába műtéti kezelése, a sebész döntésének etikája foglalkoztatja.

Szívesen vállalkozik tudományos ismeretterjesztésre. A Hét közölte *Gondolkodásunk idegélettani magyarázatának határai* c. értekezését (1981/8).

Önálló kötete: *Tudat és valóság* (1986, Századunk).

Lovász Géza [Szekernyés János]: *A lélek sebésze mesél munkájáról*. A Hét 1974/27. – Rostás Zoltán: „*Agyműtéteket végző sebészként nem kerültem közelebb a gondolkodás megértéséhez.*" Beszélgetés K. S.-ral. TETT 1986/4. – Vargha Jenő László: *K. S.: Tudat és valóság*. Korunk 1986/12. – Medgyesi Ákos: *Kapcsolások*. A Hét 1987/8.

Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport – 1979-ben Csíkszeredában alakult szabad kutatócsoport, célja a jelenkori romániai magyarság körében észlelt társadalmi és művelődési jelenségek antropológiai vizsgálata. 1980-tól egy ideig Balázs Lajos vezetésével a Hargita megyei Pártkabinet keretében létező Etnológiai Kör nyújtott lehetőséget számukra az együttdolgozásra, 1985-től azonban a nyilvános találkozás és vitaestek tartása lehetetlenné vált, s ekkortól hetente-kéthetente különböző lakásokon tartottak előadásokat, szemináriumokat, vitákat.

Indulása időszakában a csoport műhelyének tekintette a TETT tematikus számait (az 1980/3. számtól majdnem minden füzetben jelen voltak egy vagy több tanulmánnyal). E munka során alakult ki első közös témájuk: a folklorizmus jelenségkomplexumának vizsgálata. Ebből a tárgykörből jelentették meg közös kötetüket 1987-ben *Néphagyományok új környezetben* címmel. A Péntek János előszavával kiadott kötetben a csoport tagjai közül Bíró A. Zoltán, Bodó Julianna, Csíki Irén, Gagyi József, Lukács Borbála, Oláh Sándor és Turós Endre közölt (szerepelnek benne még Iosif Herţea, Dumitru Micu és Mihai Pop, valamint Balázs Lajos a tárgykörhöz kapcsolódó tanulmányai). A kötet heves vitát váltott ki a hagyományos néprajz és folklórtudomány művelői részéről. 1989-ben elkészült – de csak belső használatra – *Hát idefigyelj, édes fiam...* c. második kötetük. A csoporthoz ekkor már Magyari Nándor László és Magyari Vincze Enikő is hozzátartozik.

„Kutatási témáik közül – amint maguk írják – kiemelten fontosnak tekintik a következőket: a központi hatalom és a mindennapi élet viszonya az elmúlt évtizedekben; egyéni és közösségi jellegű migrációs modellek; interetnikus kapcsolatok; gazdálkodási-életvezetési modellek; nemzeti, regionális identitás" (Bíró A. Zoltán előszava a *Kapcsolat, környezet, közösség* c. kötethez). Írásaikban erős kritikai éllel foglalkoznak a romániai magyar társadalomnak a 80-as évekre szerintük tartalmukat vesztett, „kiürült" formáival: a népi kultúra „divatjával", a funkcióját vesztett intézményrendszerrel, azzal a nyelvezettel, amely csak a helytállás frazeológiáját őrizte, de képtelen volt valóságos közösségmegtartó erővé válni.

Mivel a diktatúra szellemi kényszerhelyzetében e kérdések nyílt, tudományos igényű megvitatása lehetetlen volt, a ~hoz tartozók írásait sokan minősítették „destruktív"-nak, „eszményromboló"-nak, holott azokban a közösségi megnyilvánulások újfajta megközelítési módja rejtőzött.

A ~ 1989 decembere után rögtön nyilvánosság elé lépett, s hivatalosan bejegyzett intézményként önálló kiadványokban, folyóiratokban (Átmenetek, 1990; Helyzet, 1991), vitaüléseken hozza nyilvánosság elé munkája eredményeit.

Az 1991-ben újjászerveződött ~ szakmai tevékenységéről 1992 elején kiadott tájékoztató szerint „a KAM 6 tagja közös kutatási program keretében foglalkozott a Csíki-medence urbanizációs folyamataival". Szakmai kutatások folytak többek közt *Kizárási és bekebelezési technikák elemzése magyar–román interetnikus kapcsolatokban* (Bodó Julianna–Bíró A. Zoltán), *Az élettörténet-mesélés mint identitásépítési módszer* (Gagyi József), *Rituális szövegek a homoródalmási temetésen* (Oláh Sándor) címen. Az intézmény tagjai felváltva előadásokat tartottak Budapesten az Eötvös Loránd Tudományegyetem kulturális antropológia tanszékén, valamint bukaresti, klagenfurti és kolozsvári konferenciákon, és előadássorozatot szerveztek Csíkszeredában az antropológiai terepmunka módszertani kérdéseiről.

(D. Gy.)

Magyari Nándor László–Magyari Vincze Enikő: *Rendszerelmélet a közösségkutatásban*. I–II. Korunk 1988/11, 12. – *Levélkonferencia Csíkszereda–Kolozsvár 1987*. Levélváltás Gáll Ernő és a ~ között. Helikon 1991/9. – Cs. Gyímesi Éva: *Átmenetek*. Erdélyi Múzeum 1991/1–4. 177–178. – *Kapcsolat, környezet, közösség*. Csíkszeredai antropológiai írások. Bp. 1992.

Komoróczy György (Domahida, 1942. febr. 10.) – nyelvművelő, közíró. Székelyudvarhelyen érettségizett (1959), Resicán elvégezte a felsőfokú vegyészeti technikumot (1963). Két évig a resicai Vaskohászati Kombinát vegyelemző laboratóriumában dolgozott, 1965-től Székelyudvarhelyen a helyiipari vállalat, 1977-től a Matricagyár technikusa. Nyelvtudományi ismereteit autodidakta úton szerezte: munkássága különösen a műszaki és a hivatalos nyelvhasználat hibáinak számontartására irányul. Városában a Nyelvbarátok Köre egyik szervezője, az 1991-ben alakult Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége tagja.

Első írását a Hargita közölte (1970), ahol állandó nyelvművelő rovatot vezetett. Közművelődési és nyelvművelő cikkei jelentek meg a Munkásélet, A Hét, Utunk és az Ifjúmunkás, 1990 után a Hargita Népe, Ifi Fórum, Udvarhelyi Híradó, Székely Útkereső, Erdélyi Napló, Romániai Magyar Szó hasábjain. A Gálffy Mózes és Murádin László összeállításában kiadott *Anyanyelvünk művelése* (1975) c. gyűjteményes kötet munkatársa. A Hargita Kalendáriumban a nyelvrokonság rejtelmeiről, nyelvi magatartásformákról, a helyes kiejtésről értekezik (1978–88). Szerkesztésében jelent meg a *Daciada a Madarasi Hargitán* (Csíkszereda 1982) c. turisztikai kiadvány.

Önálló kiadványa: *Évtizedek viharában*. Ötvenéves a Madarasi Hargita menedékház. Székelyudvarhely 1991.

Álneve: *Szigeti György*.

(Cs. P.)

Komzsik István (Nagyvárad, 1936. jan. 22.) – költő, színműíró. Marosvásárhelyt érettségizett (1954), a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola hallgatója (1955–57), majd Kolozsvárt magyar nyelv és irodalom szakot végzett (1963). 1986-ig Marosvásárhelyt tanított.

Szerepelt a fiatal költők *Vitorla-ének* c. antológiájában (1967). Színpadi művei: *A fül* (Csávossy Györggyel, komédia, bemutatták Marosvásárhelyt 1967-ben); *Sakk* (ifjúsági színmű, Csíkszereda 1969); *Élet az uborkafán* (szatirikus vígjáték; bemutatta a Temesvári Állami Magyar Színház 1977-ben). Elkészítette Karácsony Benő *Napos oldal* c. regényének színpadi változatát. 1986-ban Magyarországra költözött.

(M. H.)

Koncz Éva – **tankönyvirodalom*

Koncz Lajos – **Magyar Nép Könyvtára*

Konecsny Károly József (Nagykároly, 1953. márc. 19.) – földrajzi szakíró. Középiskolát szülővárosában végzett (1972). Két évig az aradi Hidrológiai Technikumban tanult, a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett földrajz szakos diplomát (1979). Tanár Medgyesen; a Maros–Bánság Vízügyi Igazgatóság alkalmazottja Marosvásárhelyen, majd 1980-tól Medgyesen, 1985-től Segesváron vezető hidrológusi beosztásban dolgozik.

Első írása *Naptevékenységtől vízjárásig* c. alatt a TETT-ben jelent meg (Újvári Józseffel, 1978/3), közölt A Hét és a Studia hasábjain. Kutatási területe a vízföldrajz.

(T. J.)

Konopi Kálmán (Odvos, 1880. jan. 21. – 1947. nov. 27. Odvos) – mezőgazdasági szakíró. Középiskoláit a gyulafehérvári és a budapesti Róm. Kat. Főgimnáziumban végezte, államtudományi doktorátust a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett, tanulmányokat folytatott a hallei és berlini mezőgazdasági főiskolán. Földbirtokán gazdálkodott; az Erdélyi Gazda munkatársa, 1937-től az EMGE aradi fiókjának elnöke, az aradi Mezőgazdasági Kamara intézőbizottságának tagja.

A 20-as években olyan lisztminőség-vizsgálati eljárást és értékelési rendszert dolgozott ki, amelyet csak a világviszonylatban is elismert Hankóczy–Brabender eljárás szorított ki a 30-as évek elején. Odvoson folytatott növénynemesítő tevékenységének eredménye az „Odvosi 3” búzafajta volt, amelyet az „Odvosi 156” és „Odvosi 241” őszibúzafajták, az „Odvosi 427” tavaszbúza követtek. Az 1949-ben Romániában körzetesített négy őszibúzafajta közül egyik az „Odvosi 241” volt, amelyet kiváló tulajdonságaiért Erdély-szerte termesztettek. Utolsó éveiben nemesítő tevékenységébe bevonta a pannonbükkönyt, vöröslóherét és kukoricát is.

Önálló kötetei: *Utazás a búzavetőmagtól a mindennapi kenyérig* (Magyar Nép Könyvtára, Kv. 1932); *Jó búzából lesz a jó kenyér* (Kv. 1936).

(N. M.)

Nagy Miklós: *Dr. K. K*. Falvak Népe 1947/23.

Konrádi Dániel (Várkudu, 1871. jan. 24. – 1940. szept. 3. Kolozsvár) – orvosi szakíró. A kolozsvári Református Kollégiumban érettségizett (1892), a Ferenc József Tudományegyetemen avatták orvosdoktorrá (1898). Tanársegéd az egyetem kór- és gyógytani tanszékén; tanulmányokat végzett Frankfurt am Mainban az Ehrlich és Berlinben a Koch Intézetben (1905); egyetemi magántanár (1906); a kolozsvári Önkéntes Mentőegyesület igazgatója. Párizsban és Londonban végzett újabb tanulmányai (1921) után a kolozsvári Pasteur-intézetnek, majd a bőrgyógyászati klinika Wassermann-laboratóriumának vezetője nyugdíjaztatásáig (1936).

Saját kísérleteivel járult hozzá a bakteriológia s főleg a veszettség kérdéseiben felmerült ellentétes vélemények tisztázásához. Az EME orvos-természettudományi szakosztályának Értesítője közli cikkeit a szappanok baktériumölő hatásáról, a kísérleti veszettség tüneteiről s tífusz-bacilusok kimutatásáról kútvízben (1901–1905); jelennek meg tanulmányai az Erdélyi Orvosi Lap hasábjain a veszettség gyógyulásáról (1920), az agy- és gerincbeli folyadék ragálytartalmáról veszett embernél (1922), feltűnően rövid lappangásokról emberi veszettségnél (1923).

konstruktivizmus – az I. világháború végén Oroszországban jelentkezett avantgarde művészeti irányzat. Klasszikus korszaka az 1917 és 1927 közötti évekre tehető. Követői a technika és a művészetek viszonyának átértékelésével, korszerű anyagok és formák felhasználásával az egyén helyett a közösséget szolgáló új művészet megteremtésére törekedtek.

Számos manifesztumuk és vitairatuk közül Kassák Lajos képletszerű meghatározását idézzük: „Nem tudunk többé elhelyezkedni az adott keretek között sem a társadalomban, sem a művészetben. Nem akarunk a régiből újat komponálni. A mi korunk a konstruktivisták kora. Művészet, tudomány, technika egy ponton érintkeznek. Az új forma az architektúra.” A mozgalom eredményeit leghatásosabban az építészet – a Bauhaus – gyümölcsöztette.

Tágabb értelemben a stíluskorszak időhatárain túl is a ~ körébe sorolhatók a mértani elemekből építkező, a szerkezetet hangsúlyozó művek.

Erdélyben a brassói Mattis- Teutsch János művészetének egyik jelentős korszaka illeszkedik be a ~ stílusirányzatába. Ugyanő behatóan foglalkozott a mozgalom elméleti kérdéseivel is. Kapcsolat épült ki Mattis-Teutsch, Kassák és az avantgarde szellemű bukaresti Contimporanul köre között. A ~ történeti és alkotói kérdéseihez értékes adatokat szolgáltatnak a régi Korunkban közölt elméleti és kritikai írások Dienes László, Erg Ágoston, Kállai Ernő, Genthon István, Hevesy Iván, Moholy-Nagy László, Antal János tollából.

Művészetünkre később is hatással voltak a mozgalom maradandó eredményei, így a sík-~ egyik válfajaként jelentkezett képarchitektúra. Ide gyökereznek Heim András grafikái.

(M. J.)

b. i.: *A forradalmi kassákizmus*. A Jövő Társadalma 1930/2. – Mattis-Teutsch: *Kunstideologie*. Potsdam 1931. – Kántor Lajos: *Új látás – új világkép*. Közli *Korunk Évkönyv 1976.* – Heim András: *Kassák Lajos igaza*. Korunk 1988/2.

Konsza Judit – **Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó; **Kincses Könyvtár*

Konsza Samu (Nagybacon, 1887. dec. 15. – 1971. szept. 15. Sepsiszentgyörgy) – tanár, folklórgyűjtő. Elemi iskoláit szülőfalujában, középiskoláit a székelyudvarhelyi Református Kollégiumban végezte, 1913-ban a budapesti egyetemen szerzett magyar–latin szakos tanári oklevelet. 1912-től, első világháborús katonai szolgálatának megszakításával, a szászvárosi Kun Kollégiumban tanított, 1925-től a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban, ahol 1948-ig tanár (1943–44-ben igazgató), 1948 és 1957 között nyugdíjas tanárként könyvtáros volt.

Nagybacon nyelvjárása (Bp. 1916) c. doktori értekezését a Magyar Nyelvőrben (1916–18) néhány nyelvjárási tanulmánya, majd az EME Vándorgyűlésének Emlékkönyvében (1934), az Erdélyi Múzeumban (1938–39) és a Művelődésben (1968) főként népköltészeti közleményei követték. Ifjúkori gyűjtését kiszélesítve, 1927-től diákjainak bevonásával a megye jó részére kiterjedő gyűjtőmozgalmat szervezett. Ennek eredménye három évtized múlva a *Háromszéki magyar népköltészet* (Mv. 1957): több mint 60 helységből 1675 népköltészeti alkotással (mesék, balladák, dalok, gyermekjátékok, lakodalmi költészet, köszöntők, mondókák, táncszók, közmondások, találós kérdések, írott versek) a mai napig a romániai magyar folklór egyik leggazdagabb és legátfogóbb megyei gyűjteménye. Ennek mese-fejezetéből állította össze utóbb *A szegény ember kincse* (1969) c. népszerű válogatását. 80 éves korában volt iskolájának diákjai Gyökerek c. lapjuk emlékszámával ünnepelték.

(F. J.)

Beke György: *Háromszék Krizája*. Tanügyi Újság 1957/8; uő. *Nemzedékek alkotó kortársa*. Tanügyi Újság 1967/45. – Szabó T. Attila: *A Háromszéki Magyar Népköltészet kötetéhez*. Korunk 1958/3. – Izsák József: *Újból*

hajtott a vadrózsa. Igaz Szó 1958/10. – Faragó József: *Háromszéki balladagyűjtők*. Közli *Balladák földjén*. 1977. 106–12.

Kontroll János – **gyógyszerészeti szakirodalom*

Kónya Ádám (Brassó, 1935. febr. 10.) – művészettörténész, helytörténész. Középiskolát Sepsiszentgyörgyön végzett (1952), a Bolyai Tudományegyetemen földtan–földrajz szakos diplomát szerzett (1956). Tanár Sepsiszentgyörgyön (1958–60), Kökösön (1960–62), a sepsiszentgyörgyi pionírház vezetője (1962–72), ugyanitt a Népi Művészeti Iskola igazgatója (1972–76), majd a gépipari (jelenleg Puskás Tivadar) szakközépiskola tanára. 1990 februárja óta a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója.

A Megyei Tükör településlexikonának és műemlékrovatának szerkesztője (1968–70), ahol illusztrált helytörténeti anyagot közöl. Cikksorozataiban sor kerül a Kovászna megyei festett bútorokra, népi írástudók vallomásaira, barokk emlékekre, históriás énekekre, népi építőmesterekre, régi természettudósokra, öreg házakra és hímzésekre-varrottasokra (1971–72), később a lap Fórum c. mellékletében kiemelkedők *Virághímes bútoraink családfája* (1978), *Berde Áron és a korszerű mezőgazdálkodás* (1980), *Kovászna megye jeles épületei* (1984) c. tanulmányai. Néprajzi–helytörténeti anyaggal a Falvak Dolgozó Népe, Művelődés, A Hét hasábjain is jelentkezett; a Tanügyi Újság földrajz-módszertani írásait közölte.

Az Alutában megjelent szaktanulmányaiból különlenyomatban is forgalomba került *A zaláni reneszánsz boltozat és falfestmény* (1969), *Kós Károly-épületek Sepsiszentgyörgyön* (1973), *Népi udvarházak Bikfalván* (1974), *Orbán Balázs és a természeti földrajz* (1977), *Uzon építészeti emlékei* (1977).

Kovács Sándorral közös kötetei: *Bálványosfürdő és környéke* (Sepsiszentgyörgy 1970), *A Rétyi Nyír és környéke* (uo. 1970).

(B. Z.)

Szakolczay Lajos: *A népismeret, a művelődés temploma.* Új Magyarország, Bp. 1992. júl. 27.

Kónya Anna – **rádió*

Kónya István (Gyergyószentmiklós, 1926. jan. 16.) – természettudományi író. Középiskoláit Kolozsvárt és Marosvásárhelyen végezte, a Bolyai Tudományegyetemen szerzett természetrajz szakos tanári képesítést (1951). Muzeológus a Marosvásárhelyi Megyei Múzeumban nyugdíjazásáig (1952–86).

Első írása a Sepsiszentgyörgyi Múzeum évkönyvében jelent meg *Madárvédelem és gazdasági jelentősége* c. alatt (1955). Madártani, rovartani és őslénytani tanulmányait a marosvásárhelyi Studii şi Materiale és Marisia, a nagyváradi Nymphaea, a temesvári Tibiscus s a Revista Muzeelor közölte. Fuchs Hermannal közös tanulmányban dolgozta fel a Kisküküllő völgyében talált negyedkori gyapjas orrszarvú kövületét (Studii şi Materiale II. Mv. 1967). Külön füzetben jelent meg *Rezervaţia naturală de la Zau de Cîmpie – A mezőzáhi természetvédelmi terület* c. dolgozata (Mv. 1974).

A Maros megyében működő madár- és természetvédelmi kör tagjaival egyidejű madármegfigyelési mozgalmat indított; a Marosvásárhelyi Megyei Múzeum néprajzi gyűjteményét néhány ezer tárggyal (viselet, házi szőttesek, gazdasági eszközök, népi művészeti alkotások) gyarapította. Helyismereti és természetvédelmi előadásai – főleg a székelyföldi fürdőkről –

sokszorosítva kerültek forgalomba. Madártani ismeretterjesztő írásai jelentek meg az Ifjúmunkás, Vörös Zászló, Steaua Roşie, Falvak Dolgozó Népe hasábjain.

(T. J.)

Kónya László (Nagyenyed, 1914. júl. 21.) – költő. Középiskolát a Bethlen Gábor Kollégiumban végzett (1933), a kolozsvári Református Teológián szerzett diplomát (1938). Tanulmányait Strasbourgban egészítette ki s nyugalomba vonulásáig lelkipásztor. *Hang és visszhang* (Nagyenyed é.n.) c. verseskötete elé Reményik Sándor írt előszót, üdvözölve a fiatal költő első szárnycsapásait, aki „a maga városáról, a világ drága »közepéről« tud sajátos hangot hallatni, aki »hajnali szózattal« hirdeti a mi lefokozott életlehetőségeink tudatos vállalását, aki az »örök vőlegénység« tisztult érzését bár egy pillanatig magáévá tudja tenni..." Útleírásait, tanulmányait, költeményeit az Enyedi Hírlap, Ifjú Erdély, Pásztortűz, Református Szemle közölte, szerepel Berde Mária *Istenes énekek* (Nv. 1939) c. versantológiájában.

Több lírai szerzeményét Fövényessy Bertalan és Szőcs Sándor zenésítette meg.

Kónya Sándor, *Kónya-Hamar* (Székelykocsárd, 1948. szept. 5.) – költő, közíró, szerkesztő. A középiskolát Nagyenyeden a Bethlen Kollégiumban végezte (1966), pályáját a kolozsvári Kutató és Tervező Intézet gépgyártási osztályán kezdte (1970–89), diplomát szerzett a Babeş–Bolyai Tudományegyetem filozófia karán (1980), 1990-től a Korunk belső munkatársa; az 1992. szept. 27-i választások óta az RMDSZ országgyűlési képviselője.

Verseivel a Brassói Lapokban jelentkezett (1970), szerepel a fiatal költők *Varázslataink* (Kv. 1974), *Bábel tornyán* (1980) c. antológiáiban. Írásait az Ifjúmunkás, Echinox, Igaz Szó, 1989 után a Helikon, Látó, Magyarországon a Kortárs, Új Írás, Élet és Irodalom, Délsziget közli. A Korunk rovatvezetőjeként szerkesztette a lap cigány-számát (1990/7) *Európa helótái?!* c. vezércikkével, beszélgetésével Szőke László református lelkésszel az első romániai cigány nyelvű bibliáról (*Ahaj Devla! Aven amenca?*) s három cigány költő verseinek fordításával. *Kalapács és tulipán* c. kisesszéjében üdvözli az RMDSZ keretében létesülő Ipari Dolgozók Szakbizottságát (Korunk 1991/3) s leszögezi: „...ha a jelenlegi történelmi helyzetben Európában újra szégyen-méretű nemzetiségi politika készül, a munkásságnak a megmaradás és túlélés ösztönéből fakadó szerveződési formakeresése jogos."

Kónyi József – **tankönyvirodalom*

Koós Zsófia – **színművészet és irodalom*

Koós Ferenc kör –1. A bukaresti református egyházközség kezdeményezésére a XIX. században alakult magyar egyesület. Alapítójáról, Koós Ferenc lelkészről nevezték el, aki 1855 és 1869 között a már 1815-ben alapított bukaresti magyar népiskola tanítója is volt. Hunnia néven hívta létre a művelődési egyesületet 1857-ben, s 1860-ban fél évig kiadta az első bukaresti magyar lapot, a Bukaresti Magyar Közlönyt. Emlékére vette fel az egyesület a ~ nevet. Új szerephez, az I. világháború után jutott, amikor a román fővárosban élő magyar értelmiség főként főiskolásokkal gyarapodott, akikben a nagyváros az összefogás szükségét tudatosította.

Szemlér Ferenc visszaemlékezései szerint Nagy Sándor és Kányádi Béla bukaresti református lelkészek kezdeményezésére 1925 őszén alakult meg a Diákosztály és 1944-ig állott fenn, vállalva a diák önsegélyezés és anyanyelvi önnevelés feladatait. Noha a református egyház égisze alatt működött, a két lelkész maga kötötte ki, hogy belőle mellőzni kell minden

felekezeti színezetet. A Diákosztály első elnöke a csíki Nagy András orvostanhallgató volt, s a szervezetben megtalálták helyüket a reformátusok mellett a katolikus, evangélikus, unitárius és izraelita vallásúak. Az osztály további elnökei: Bokor Péter jogász, Koppándi János jogász, Szűcs Ferenc természetrajz szakos egyetemi hallgató, Rákosi István jogász, Fazakas János és Bajkó Barabás orvostanhallgatók.

Andrásy Zoltán festőművész visszatekintve így jellemzi a Diákosztályt: „A tagok öntevékenységét elősegítő, rugalmas programja azt a szellemiséget testesítette meg, ami a kisebbségi élet reálisabb szemléletének az alapját jelentette mindnyájunk számára." A Diákosztály keretében önképzőkör működött, pályázatokat írtak ki a magyar irodalomtörténet köréből; az 1929-es pályázatot Andrásy Zoltán Csokonairól szóló dolgozata nyerte. Szemlér Ferenc így emlékezik: „A névadó és irodalmi szándékai öntudatlanul is befolyásoltak bennünket. Hiszen a csütörtök esti heti üléseknek mindig csupán az első felét töltötték ki az anyagi, adminisztratív és egyéb súlyos ügyek, a másik felerészben jöttünk mi, a költők, többen is, jött Nagy Boriska mint drámaíró, majd fellángoltak a viták Adyról, Eminescuról, Karinthyról, Gusti professzorról, s ha jól emlékszem, az utópista szocialistákról." A Diákosztály tevékeny tagja volt kezdő íróként Nagy Borbála s a fiatalon meghalt Tóthpál Dániel, a hétfalusi csángók költője is. A jövendő képzőművészek közül Abodi Nagy Béla, Andrásy Zoltán, Bene József, Brósz Irma, Tollas Júlia tűnt fel a Diákosztályban, valamint a tragikus körülmények között elhunyt, egész fiatalon Simu-díjas Jakab András hétfalusi csángó szobrászművész, az orgonaművész Benedek Kálmán, a műépítész Katona József, a későbbi orvosprofesszorok, orvosi szakírók közül Bajkó Barabás, Fazakas János, Serester Zoltán, Szabó István.

A Diákosztály a szegény sorsú magyar főiskolások számára otthont létesített, előbb a Leonida utcában, majd a Sfinții Voievozi-on. 1930-ban 126 magyar főiskolás tartozott a Diákosztályhoz, közülük 58-an az otthonban laktak.

Noha az önképzőköri ülések is nyíltak voltak, a Diákosztály tagjai az évente megrendezett diákbálokkal, műkedvelő előadásokkal kapcsolódtak be igazán a bukaresti magyarság társas életébe. 1933-tól elnöke Szemlér Ferenc; ekkor egy irodalmi és egy kisebbségjogi szemináriumot létesítettek, s valamennyi tagot szemináriumi munkára ösztönöztek. A magyar irodalom, történelem, a kisebbségi élet jogi vetületei kérdéseiről meghívott szakértők tartottak előadásokat.

A 30-as évek végén, a 40-es évek elején a ~ fokozatosan elsorvadt. A 60-as években előbb a bukaresti magyar főiskolások Irodalmi Köre, majd a **Petőfi Sándor Művelődési Ház* Juventus Klubja idézte fel újra a Diákosztály hagyományait, de maga a Diákosztály csak 1990-ben éledhetett újjá.

(B. Gy.)

Koós Ferenc: *Életem és emlékeim* I–II. Brassó 1890; új kiadás 1971. – Labud József: *A Koós Ferenc Kör Diákosztálya*. Egyházi Újság, Bukarest 1933. dec. 25. – Debitzky István: *A Koós Ferenc Kör Diákosztályának tíz éves története*. Erdélyi Fiatalok 1935. Tavaszi szám. – Szemlér Ferenc: *Más csillagon*. Kv. 1939; uő. *Ki írja meg a Koós Ferenc Kör történetét?* Korunk 1968/10. – Beke György: *Gyalogszerrel és lóháton*. Hargita 1973. máj. 8; újraközölve *Vállald önmagad*. 1978. 167–70; *A bukaresti diákélet reális életszemléletem alapja lett*. Beszélgetés a 70 éves Andrásy Zoltánnal. A Hét 1980/19.

2. A bukaresti református egyház kebelében 1990 őszén, Zágoni Albu Zoltán lelkész kezdeményezésére alakult művelődési és vitakör. Célja számba venni, feltárni és megvitatni a bukaresti magyarság sorsproblémáit, az egykori és mai művelődési életet, a román fővárosban élt magyar értelmiségiek munkásságát, a magyar és román kultúra kölcsönös megismertetésében vállalt szerepét, az egyház és iskola anyanyelvápoló és megőrző tevékenységét a demokratikus társadalom kialakulásának feltételei között. Ökumenikus szellemben működik, tagjai főképpen értelmiségiek.

A kör létrejöttét követően vitaindító előadások hangzottak el arról, mit várhat az egyház az értelmiségiektől és mit vár az egyháztól az értelmiség a mai új körülmények között. Előadást tartott többek között Demény Lajos történész, V. András János szerkesztő, dr. Kövér György főorvos, Tövissi Lajos közgazdász, Bács Lajos karmester, Molnár Szabolcs irodalomtörténész, Labancz László festőművész, Gyarmath János újságíró.

A kör programjában szerepel a névadó Koós Ferenc lelkészi, iskolaszervező és közművelődési tevékenységének, Veress Sándor mérnök, Fiala Lajos orvos, Szatmári Papp Károly festőművész, Árvay Árpád közíró, Takács Pál tanár és mások alkotó munkásságának felidézése.

(B. E.)

Koós Kovács István (Zilah, 1910. aug. 17. – 1937. szept. 12. Kolozsvár) – író, költő, szerkesztő. Középiskolát szülővárosában és Nagykállóban végzett, a kolozsvári egyetem magyar szakos hallgatója volt. A kolozsvári Friss Újság, majd a Keleti Újság és Magyar Újság munkatársa, a Hitel 1935-ös első sorozatát felelős szerkesztőként és kiadóként jegyzi.

Első verseivel még diák korában az Ifjú Erdély és a Szilágyság hasábjain jelentkezett, első novelláját (*Ficsúr*) 1927-ben a nagykállói hetilap közölte. *Parasztművész* c. kisregényét a Keleti Újság jelentette meg. Versei jelentek meg az Erdélyi Helikonban, ugyanitt elbeszélései is, köztük az *Isten szegény költője*, ezeknek hősei lelki konfliktusokkal küzdő, a tragikum felé sodródó kisemberek. Ugyanez a világa a Keleti Újságban *Négyszemközt* rovatcím alatt megjelent publicisztikájának is. Korai halála választékos stílusművész pályáját törte ketté. *Az Erdélyi Helikon költői* c. antológia (1973) négy versét közli újra (*A föld hibás, Aranyom, nem én; Bozótban; Beszéd egy tengerikagylóhoz; Szerelem*).

Szenczei László: *K.-K. I. 1910–1937*. Erdélyi Helikon 1937/8. – Kovács Károly: *Katona és Koós*. A Hét 1977/36.

Kopacz Mária (Marosvásárhely, 1941. dec. 21.) – író, grafikus. A kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola grafikai szakán szerezte diplomáját (1967). A szürrealista látásmódhoz közelálló grafikai munkái rajzban, ill. a rézkarc és rokon technikákban készülnek. Egyéni kiállításai voltak Kolozsvárt, Bukarestben, Nagyváradon, Nagybányán, majd külföldön: Bázelben, Zürichben, Budapesten, Bécsben, Pisában. Már főiskolás korától, 1964-től rendszeresen illusztrált; rajzait, szövegképeit, önálló grafikai munkáit közölte az Utunk, Igaz Szó, A Hét, Új Élet, Napsugár. A romániai könyvkiadók rendelésére számos fedéltervet, címlapot készített.

Kötetei (saját illusztrációival): *A babiloni karperec* (Kv. 1984) c. regény és *Borika világkörüli sétája egy szerda délután* (1985) c. gyermekkönyv.

(M. J.)

Kopár Gerő – **Orvosi Szemle 1*

Kopp Elemér (Kolozsvár, 1890. aug. 17. – 1964. jan. 19. Marosvásárhely) – kémiai és gyógyszerészeti szakíró. A budapesti Műegyetemen vegyészmérnöki oklevelet és doktori címet szerzett (1916). Vegyészmérnök a botfalusi cukorgyárban, majd 1923-tól Páter Béla meghívására a kolozsvári Gyógynövény Kísérleti Állomás munkatársa, utóbb utolsó igazgatója. 1949-től a marosvásárhelyi OGYI farmakognóziai tanszékének vezetője, ő létesítette az intézet gyógynövénykertjét.

Úttörő munkát végzett a gyógynövények vizsgálatában, figyelme kiterjedt a termesztés és begyűjtés, az értékesítés gyakorlati vonatkozásaira is. Foglalkozott a gyógynövények alaktani sajátosságaival, előfordulásával Románia flórájában, hatóanyagaik mennyiségével. Vizsgálta a kömény (1927), angyalgyökér (1928), muskotály zsálya (1929), koriander (1929), rózsa (1931), borsminta (1938) illóolaját. A marosvásárhelyi évek alatt jelentősek az alkaloidmákra vonatkozó kutatásai. Nefelometriás módszerrel követte az alkaloidok megjelenését a mák fejlődése során (1953), s nemesítéssel új mákfajtát állított elő, melynek érett tokjaiban a morfintartalom elérte az 1%-ot. Utolsó éveiben a levendula-nemzedék rendszertani és növénykémiai vonatkozásaival, a rózsamuskátli illóolaj-tartalmával foglalkozott.

Már kolozsvári időszakában több mint 30 dolgozata jelent meg, jórészt külföldi szaklapokban. Az alkaloidmákra vonatkozó közleményeit a németországi Heil und Gewürzpflanzen c. folyóirat közölte; az Orvosi Szemle, Farmacia s a berlini Die Pharmazie munkatársa. Több cikkellyel részt vett a Román Gyógyszerkönyv VII. és VIII. kiadásában. Egyetemi jegyzete a *Farmakognózia* I–III. (Mv. 1953), majd ennek újabb kiadása Rácz-Kotilla Erzsébettel és Csedő Károllyal közösen (Mv. 1956, 1957).

(R. G.)

Rácz Gábor: *Dr. K. E. professzor*. Orvosi Szemle 1964/1. – Rácz-Kotilla Erzsébet–Rácz Gábor: *Professor K. E. (1890–1964)*. Naturwissenschaftliche Forschungen über Siebenbürgen. Köln–Wien 1979. 403.

Koppándi Sándor – **Romániai Magyar Nemzetiség, A*

Kóra-Korber Nándor (Nagyszentmiklós, 1897. jún. 6. – 1953. márc. 12. Bécs) – grafikus, illusztrátor, festő, iparművész. Tanítóképzőt végzett, művészi szakképzést a budapesti Szépművészeti Akadémián nyert. Az I. világháború után rövid ideig a székelykeresztúri tanítóképző rajztanára, majd Temesváron telepedett le. Több sikeres kiállítás után modern plakátjai, színházi díszletei, templomi freskói tették ismertté nevét. Erdély és a Bánság legtöbbet foglalkoztatott lap- és könyvillusztrátora volt.

Szívem szerenádja c. verseskötetével (Nagyszentmiklós 1920) jelentkezett, majd expresszionista rajzaival az irodalmi avantgardizmus művészi kiegészítőjévé vált. A Fajankó c. élclap kiadója és az Esti Lloyd gazdaságpolitikai napilap illusztrátora. Rajzaival jelent meg Szántó György *A kék lovas* c. novella- és versgyűjteménye (1924) és *Schumannal a Carneválban* c. versciklusa (1925). A Periszkop állandó művész-munkatársa (1925–26). Fedőlapokat tervezett, rajzokat készített bánsági szerzők könyveihez és a Morawetz Zeneműkiadó kottafüzeteihez; a Párizsból hazatért Varga Alberttel együtt 1926-ban művészképző szabadiskolát nyitott Temesvárt. 1928-ban Bécsbe költözött, ahol napilapok és könyvkiadó vállalatok illusztrátora s egy *Herr Haslinger* c. karikatúragyűjtemény szerzője.

Önálló kötete: *Pán-Optikum* (karikatúrák, a Pán-Könyvtár 16. számú kiadványa, Tv. 1923).

(Sz. J.)

Periszkop 1925–1926 Antológia. Összeállította és bevezeti Kovács János. 1979. 454.

Korda Béla (Kolozsvár, 1893. márc. 27. – 1925. Nagyvárad) – író. Középiskolát Nagyváradon végzett, magántisztviselő. Írói pályáját mint a Nagyvárad c. lap (1915) munkatársa kezdte, majd a Nagyváradi Napló belső munkatársa lett. Cikkeit, verseit, francia fordításait, könyvkritikáit a Nyugat és A Hét, 1919 után az Erdélyi Szemle, Zord Idő, Tavasz, Magyar Szó közölte; 1923-ban bekapcsolódott az Aurora szerkesztésébe is. A Szigligeti Társaság tagja.

Hilf Lászlóval közösen írt *Bújócska* c. négyfelvonásos drámáját Tóth Elek rendezésében és főszereplésével a nagyváradi Városi Színház mutatta be (1921). *Marika* c. egyfelvonásosa megjelent az Aurora c. kétnyelvű folyóiratban (1923/10–13). *Az igazi* c. tragikomédiáját munkáselőadás keretében játszották (1924).

(T. E.)

***Korda** István (Arad, 1911. okt. 11. – 1984. okt. 18. Kolozsvár) – regényíró, szerkesztő, műfordító. Iskoláit szülővárosában végezte (1928). Az Erdélyi Hírlap, Reggel, Aradi Közlöny munkatársa. A Brassói Lapok bánsági tudósítója (1936–40). Az aradi Jövő szerkesztője (1945–49), a Művelődési Útmutató főszerkesztője (1949–52). Írásait közölte az Előre, Dolgozó Nő, Igaz Szó, 1959-től nyugdíjazásáig, 1970-ig az Ifjúsági Könyvkiadó munkatársa.*

Motorok éjszakája c. verskötete (Arad 1945) után a prózára tért át: regényei elsősorban az ifjúsághoz szólnak. A legnagyobb sikert *A nagy út* c. Kőrösi Csoma Sándor-életregényével aratta (1956), mely öt kiadást ért meg, s Ion Chinezu fordításában románul is megjelent (1958). Történelmi tárgyú *A mocsarak visszaütnek* (1963; Gelu Păteanu román fordításában 1969), valamint *Rajzok és sorsok* (1966) c. regénye is: előbbi az észak-amerikai indiánok múlt századi küzdelmeit festi, utóbbi középpontjában Koré Zsigmond, a román parasztvezér Horia portréfestője áll. Két könyve – *Szembenéz a csillagokkal* (1959) és *A láthatatlan fonal* (1970) – bűnügyi regény.

Lefordította Geo Bogza *Harminckét másodperc megrázkódtatta a világot* c. Gagarinról szóló publicisztikai írását (1961), Vlaicu Bîrna *Varga Katalin regénye* (1969), Ion Marin Sadoveanu *A tenger bikája* (1967) és W. M. Thackeray *A rózsa és a gyűrű meséje* (1974) c. művét, valamint *A tűzfelelős* c. irodalmi összeállításban szereplő román szerzők emlékezéseit (1974).

(M. H.)

Izsák József: *A nagy út*. Igaz Szó 1957/5. – Salamon László: *Egy mai indián regényről*. Korunk 1963/10. – Fodor Sándor: *Korda fejfájára*. Utunk 1984/14.

Koren Emil – **Református Könyvtár; útirajz*

Kormos Éva – **proletkult*

Kormos Gyula, családi nevén *Székely,* használta a *Székely Dávid* családnevet is (Gyergyószentmiklós, 1917. aug. 8. – 1981. júl. 10. Kolozsvár) – újságíró, szerkesztő, író, műfordító. A kolozsvári Unitárius Kollégiumban érettségizett (1936), elvégezte az unitárius teológiát (1941). Hitoktató lelkész Kolozsvárt (1941–44), majd újságírói pályára lépett. A Világosság (1944–50), Falvak Népe (1949–50), Művelődési Útmutató (1951–52), Utunk (1951–52), Új Élet (1968), Új Idő (1968), Igazság (1969) szerkesztője. Közben a Babeş–Bolyai Egyetemen magyar nyelv- és irodalomtanári oklevelet szerzett (1962).

Első írását az Unitárius Közlöny közölte (1935), teológus korában a Kévekötés szerkesztője, a Keleti Újság és Magyar Újság munkatársa (1938–44), riporter, könyvszemle- és jegyzetíró. 1950-ben lép fel szépíróként *A rovátka* c. elbeszélésével. Beke György így jellemzi: „Köznapi, de a hősei életében elhatározó fontosságú témák, sorsokat befolyásoló döntések térnek vissza mindegyre novelláiban és regényeiben. [...] Az azonnali segítő szándék, a közvetlen írói beavatkozás igénye nemegyszer türelmetlenné is tette tollát. Az élet konfliktusait, leginkább a közösségi és egyéni szempontok, erkölcsök, igények összeütközését, éppen mert soha nem szakadt el a nyers valóságtól, meglátta és jól látta; legfennebb,

ha a közvetlen utat torlasz zárta le éppen, más írótársaihoz hasonlóan az anekdota kacskaringósabb ösvényein közelítette meg a köznapi drámákat."

Kötetei: *A rovátka* (elbeszélés, 1950); *A levél* (elbeszélés, 1952); *Nászajándék* (elbeszélések, 1954); *Hosszú a kaszanyél* (elbeszélések, Kincses Könyvtár, 1956); *Ketrec* (színmű, 1958); *Miske Andris hegedűje* (elbeszélések, 1958); *A hattyúk felrepülnek* (ifjúsági regény, 1960); *Nem lehet akárki* (elbeszélések, 1961); *Virágoznak a fák* (színmű, 1961); *Két füst között* (elbeszélések, 1964); *Iskola a hegyek között* (regény, 1967); *Matild néni metamorfózisa* (elbeszélések, novellák, 1968); *Küszöb* (regény, 1969). *Liviu Rebreanu* (kismonográfia, Kv. 1975).

Művei román fordításban: *Zgîrietura* (1950); *Coasa e lungă* (1958); *Colivie* (1958).

Műfordításai: Marin Preda: *A Moromete család* I–II (1956, 1961); Liviu Rebreanu: *Katasztrófa* (elbeszélések, 1962); Nicolae Mărgeanu: *Bűvös kör* (1967); Francisc Munteanu: *A kis szeplős* (regény, 1979).

Álnevei: Rákosi Péter, Szabó Dávid.

Földes László: *Rovátka.* Utunk 1950/16. – Dávid Gyula: *A levél.* Utunk 1952/34. – Orbán Lajos: *Nászajándék*. Igaz Szó 1954/11. – Oláh Tibor: *Miske Andris hegedűje*. Igaz Szó 1958/6. – Berde Zoltán: *A hattyúk felrepülnek*. Igaz Szó 1960/8. – Nagy István: *A rossz fiú és a jó leány*. Utunk 1960/49. – Baróti Pál: *Felemás életképek*. Utunk 1962/15. – Láng Gusztáv: *Mi újság?* Utunk 1964/41. – Dáné Tibor: *Az egyenletes mondatszerkesztéstől a regényig*. Utunk 1967/20. – Beke György: *K. Gy. hatvan éves*. Utunk 1977/32. – Köntös-Szabó Zoltán: *Elment K. Gy. (türelmes kalauzom a közeli múlt történelmi mellékutcáiban*). Utunk 1981/29.

Kornis Ottó – **Erdély 3*

Kóró Pál – idősb Kubán Endre álneve.

Koródi József (Dicsőszentmárton, 1914. jún. 22.) – muzeológus, restaurátor. Középiskoláit a marosvásárhelyi és a sepsiszentgyörgyi Ref. Kollégiumban végezte (1932), főiskolai tanulmányait Kolozsvárt és Iaşi-ban folytatta, ahol történelem–földrajz szakos tanári diplomát szerzett (1938). Kolozsvárt tanár, igazgató a Pedagógiai Középiskolában (1940–58), modellasztalos a Tehnofrig gépgyárban (1958–61), restaurátor az Erdélyi Történeti Múzeumban, majd tudományos főkutató, végül a restaurátori laboratórium vezetője nyugalomba vonulásáig (1977).

A középkor és újkor története (Kv. 1947) c. középiskolai tankönyv szerzője; részt vett román történelmi tankönyvek magyarra fordításában. Első szakcikkét a bukaresti Revista Muzeelor közölte (1965). Restaurátori ismereteit Csehszlovákiában (1967), Magyarországon (1968) és Franciaországban (1971) gyarapította, részt vett az Erdélyi Történeti Múzeum kölni, római és belgrádi kiállításainak rendezésében, valamint a bukaresti Történeti Múzeum munkálataiban. Szakmai eredményeit a Revista Muzeelor és Acta Musei Napocensis hozta nyilvánosságra.

Nevéhez fűződik a várhelyi „Decebalus per Scorilo" feliratú kultikus dák edény restaurálása.

Gyulai Pál: *Egy szép hivatás.* Igazság 1967. márc. 4. – Murádin Jenő: *Történelem-újjáépítők...* Igazság 1969. dec. 13. – Beke György: *A névtelen segítőtárs*. A Hét 1976/7.

Korodi Gál János (Királyfalva, 1929. jan. 22. – 1986. febr. 12. Kolozsvár) – természettudományi szakíró. A nagyenyedi Bethlen Kollégiumban érettségizett (1949), a Bolyai Tudományegyetem biológia karán tanári diplomát szerzett (1953). Tanársegéd a Bolyai, majd a Babeş–Bolyai Egyetem állattan tanszékén, a biológiai tudományok doktora (1964), egyetemi adjunktus 1970-től haláláig.

Első írását a Studii şi Cercetări biológiai sorozata közölte (1957). Dolgozatai szakfolyóiratokban jelentek meg: belföldön a kolozsvári Studii şi Cercetări és Studia Universitatis Babeş–Bolyai, a bukaresti Natura, Ocrotirea Naturii, Cercetări Piscicole, a temesvári Tibiscus, külföldön a budapesti Vertebrata Hungarica és Aquila hasábjain. Legjelentősebb két módszertani munkája a madárfiókák etetéséről és a madárpopulációk számbeli viszonylatairól a Revista Muzeelor 1968-as, ill. 1969-es évfolyamában. Részt vett a *Fauna RSR* madártani részének szerkesztésében (1978).

Munkái: *A mezőgazdaság hasznos és káros madarai* (1963); *Caiet de lucrări practice de zoologia vertebratelor* (társszerző Traian Ceuca és Gyurkó István, egyetemi jegyzet, Kv. 1981); *Az állatok viselkedéséről* (1984).

Kórody Elek – **zenekritika*

Korponay Kornél (Feketefalu, 1872. jún. 3. – 1949. febr. 18. Nagybánya) – gyümölcstermesztési szakíró. Középiskoláit Nagybányán végezte (1889), a budapesti egyetemen jogi abszolutóriumot szerzett (1894). Szülőfalujában gyümölcsfaiskolát létesített, s ott a mostoha termesztési viszonyok közötti gyümölcskertészkedés lehetőségeit kísérletezte ki. 1937 után előadóként részt vett az EGE téli gazdasági tanfolyamain. Az Erdélyi Gazda szerkesztőbizottsági tagja. Kinevezett főrendiházi tag, a Gyümölcstermesztők Országos Egyesületének alelnöke (1941–44).

Korának egyik legismertebb gyümölcsfajta-meghatározója, különösen az erdélyi helyi gyümölcsfajták kiváló ismerője és termesztésének támogatója. Szakcikkei rendszeresen az Erdélyi Gazdában és annak naptáraiban jelentek meg.

(N. M.)

Antal Dániel: *Család és szolgálat.* 1971. 233–34, 256.

Kortárs Színpad – műkedvelő együttes a Szakszervezetek Művelődési Házában Nagyváradon. Körössi P. József alapította diákokból, fiatal munkásokból és értelmiségiekből; 1971. dec. 7-én mutatkozott be. Majd tevékenységét Hajdú Géza színművész irányította, aki egyben a csoport krónikása. Állandó díszlettervező Kudelász József. Műsorukon verses összeállítások, drámai művek, vígjátékok szerepelnek; rendszeresen adnak elő irodalmi műsorokat is, így Ady, Eminescu, József Attila, Szilágyi Domokos költészetének adóztak.

Több tagjából idővel hivatásos színész lett (Meleg Vilmos, Tatai Sándor, Simonfi Amália).

Az 1972/73-as évadban hét bemutatóval jelentkeztek, az 1974/75-ösben már tíz premierjük volt. Az 1975/76-os évadban a megye határain túl is ismertté váltak: a Műkedvelő Színjátszók Országos Versenyének megyeközi szakaszában, Zilahon, az együttes három tagja I. díjat nyert alakításával. 1976-ban bejutottak a Megéneklünk Románia Fesztivál első Kolozsvárt tartott országos szakaszára. E keretben 1979-ben Galacon szerepeltek, és országos II. díjat nyertek Gyurkó László *A búsképű lovag Don Quijote de la Mancha szörnyűséges kalandjai és gyönyörűszép halála* c. színpadi játékával, majd Aradon Tudor Popescu *A fészek* c. darabjának előadásáért az országos IV. díjat szerezték meg.

Az együttes fennállásának tizedik évfordulóját 1981-ben García Lorca *Vérnász* c. drámájával (Illyés Gyula átültetésében) ünnepelték meg. Az 1983-as bemutatók közül kiemelkedett Brecht *Mahagonny városának tündöklése és bukása*. A musical kísérőzenéjét Elekes Csaba szerezte. Ősbemutatószámba ment Földi Janka–Bihari Sándor *Kádár Kata* c. daljátéka. 1984-ben három egyfelvonásossal (Nagy Endre: *Tóni*; Heltai Jenő: *A nagy nő*; Molnár Ferenc:

Ibolya) húsz előadást értek el. Az 1985–86-ban tartott öt bemutató közül Tamási Áron *Énekes madár* c. székely népi játéka, 1987-ben Molnár Ferenc *Lilioma* aratta a legtöbb tapsot. Művészi igényesség jellemzi zenés-verses műsoraikat is, így Palocsay Zsigmond *Őszi monológ* c. montázsát, ill. az *Én csak kacagni akarok* c. gyermekvers-füzért.

Bár a ~ ifjúsági színház programmal indult, a fiatalok életérzésének megszólaltatása során egyre határozottabban népszínházi arcélt nyert. A vásári játékok egészséges népi derűje ragyogta be Sütő András *Fügedes, avagy Sáronnak nárcisza,* Illyés Gyula *Tűvé-tevők* és Garai Gábor *Bolond Istók* c. darabjának bemutatását.

Az 1989-es változás után új lendületet vett amatőr színjátszás keretében a ~ eseménye volt Tamási Áron *Rendes feltámadás* c. novellájának színpadra vitele Dálnoki Emese és Dálnoki István rendezésében (1990). 20. évfordulóját 1992. jan. 7-én ünnepelték meg.

Működésük két évtizede alatt 57 bemutatóval jelentkeztek, s az 565 előadáson 74 480 néző vett részt. A jubileumi ünnepségre készült Meleg Vilmos *Krónikás ének* c. versösszeállítása.

(T. E.)

Nagy Béla: *„Korosztályunkat akarjuk a színpadon látni."* Beszélgetés Hajdú Gézával. Fáklya 1971. aug. 12. – Znorovszky Attila: *Kortárs elkötelezettség*. Művelődés 1976/10. – Varga Gábor: *Kortárs Színpad*. Igaz Szó 1981/12. – Stanik István: *Mit ér a színjátszás, ha műkedvelő*. Művelődés 1984/4. – Beke György: *Palocsay-est – a költő szemével*. Utunk 1988/29. – Fábián Sándor: *Susárolva és medve-mordan is*. Fáklya 1988. júl. 15. – Balla István: *Szórakozás? Hobbi? – Elkötelezettség?* A Hét 1988/32.

Korunk – 1926 februárjától 1940. szeptemberig Kolozsvárott havonta (a július–augusztusi összevont számmal évente tizenegyszer) megjelenő folyóirat. Alapítója és az 1931. július–augusztusi számig szerkesztője Dienes László, aki 1929 januárjától Gaál Gáborral közösen jegyzi a lapot. Valójában Gaál 1928 januárjától társszerkesztő; Dienes 1928 második felében Berlinbe távozott, és ettől kezdve Gaál mellett levelezés útján vett részt a szerkesztésben. Az 1931. szeptemberi számtól Dienes neve elmarad a címlapról. Ettől kezdve: szerkeszti Gaál, a hátsó-belső lapon elhelyezett impresszumban pedig (Gaál rendezetlen állampolgársága okán) ez szerepel: „felelős szerkesztő" Kibédi Sándor. 1938 júniusától „főmunkatárs" Gaál (a korábbi helyen és módon nagy betűkkel kiemelve), az impresszumban: „felelős szerkesztő" Kibédi Sándor, „felelős kiadó" Kovács Katona Jenő. Alcímváltozások: 1926-ban és 1927-ben Havi Szemle (de a borító belső oldalán Világnézeti Havi Szemle); 1928-tól 1936. októberig Világnézeti és Irodalmi Havi Szemle; 1936 novemberétől végig Tudomány–Irodalom–Művészet–Élet.

A megjelenést bejelentő 1925. decemberi prospektusban Dienes az új lap feladatának egyrészt belső viszonyaink tárgyilagos, szenvedélymentes feltárását és tudatosítását tekinti, hogy „tisztába jöjjünk azon feltételekkel, amelyek között cselekednünk kell", másrészt az európai eszme- és kultúrközösségbe való bekapcsolódásunkért való munkálkodást, mert a kisebbségi magyarság „csak a világot ma mozgató eszmékből építheti fel azt a szellemi erődítményt, amelyből népi jövőjét megvédheti". E program és a megvalósítására irányuló törekvés, az alapító szerkesztő személye és a köréje gyűlő munkatársak, de még az új lap címe is a Huszadik Század (1900–1919) nagy hagyományának a megváltozott viszonyok közötti vállalása-folytatása szándékáról tanúskodik.

Az első szám Beköszöntőjében, olvasóját a világban való tájékozódásra felvértezendő, Dienes „a kor szellemi keresztmetszetét" ígérte. Ez azonban az adott helyzetben csak egy eklektikus szerkesztői gyakorlat árán volt lehetséges. Ezért a lapban domináló progresszív-baloldali közlemények mellett teret biztosított a szellemi válság sokféle, egymástól is sokszor eltérő termékének. Így juthattak szóhoz az első évfolyamokban (1926–28) filozófiai irracionalizmust, okkult tudományokat, parapszichológiát népszerűsítő írások is. E széles skálát átfogó,

ellentmondásos, problematikus elemeket tartalmazó első három évfolyam értékelése máig is vitatott. Az akkori köztudat viszont a lapot kezdettől egyértelműen baloldali orientációjúként tartotta számon. A baloldal fenntartás nélkül vállalta, a konzervatív sajtó pedig kezdettől „kultúrbolsevizmus"-ként minősítette, kétségbe vonva, hogy konstruktív alkotó tényezője lehetne a kisebbségi szellemi életnek, noha annak súlyos sorskérdéseiről a lapnak és szerkesztőinek átgondolt és meg nem kerülhető álláspontja volt. Az Erdélyi Helikon és a ~ között tizenkét éven át fel-fellobbanó viták sora is azzal kezdődött 1928-ban, hogy Gaál szóvá tette: a helikoni kultúrpolitika egy akkor közzétett jelentős dokumentuma a hallgatás bojkottjával rekesztené ki a Korunkat, vagyis a baloldalt a kisebbségi közösségből és művelődésből, az Erdélyi Helikon részéről viszont a lapnak az erdélyi kérdéseket elhanyagoló „kozmopolita" jellegét hánytorgatták fel. A vitában a mindkét lapba dolgozó Szentimrei Jenő próbált egyeztetni, arra hivatkozva, hogy a két lap tulajdonképpen kiegészíti egymást erdélyiség és európaiság összekapcsolásában. (A két folyóirat ismétlődő konfrontációiban lényegileg akkor még nem szintetizálható, különböző súlyú és jelentőségű részigazságok fogalmazódtak meg.)

A polgári irodalmi és művelődési fórumok bojkottja csak felgyorsította a ~ radikalizálódását. Ez a folyamat az osztálypolarizálódás objektív feltételei között lényegében megfelelt és részét alkotta az egész baloldal akkor Európa-szerte érvényesülő fejlődési irányának. E fejlődés eredményeként a lap az első évek eszmei sokszínűségétől 1929-re eljutott a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom céljaival, stratégiájával és taktikájával való azonosulásig, a mozgalom eszmeiségét képviselő marxizmus vállalásáig. Ennek szükségszerű velejárójaként a lapra is óhatatlanul ráütötte bélyegét a mozgalom akkori szektás-balos-doktrinér volta, nem kevés kárt okozva az ügynek, főként a politikailag el nem kötelezett irodalom értékeinek el nem ismerése, valamint a lapnak irodalompolitikai (nemegyszer csupán taktikai) meggondolások sugallta támadásai révén. Azokban az években a forradalmi hullám taraján a mozgalom résztvevőit, a ~-at is egy messianisztikus-romantikus forradalom-várás tette türelmetlenné, az árnyalatok, az árnyalások iránt érzéketlenné. Ám ezekben az évfolyamokban is, a hangadó szektás-balos szellemiség mellett, háttérbe szorítva bár, következetesen jelen volt egy sajátos módon szekta-ellenes, az álradikalizmussal szembeforduló törekvés is. Ez, valamint a lap kultúránk korszerűsítése terén vállalt és ezekben az években is sikerrel betöltött szerepe az a jelentős pozitívum, ami ennek a korszaknak a mérlegét is aktívvá teszi.

A marxista ~ Sturm und Drang korszakának Hitler németországi hatalomra jutása (1933) vetett végett. Ez idő tájt lépte át a lap férfikora küszöbét az antifasizmus jegyében. A Németországban elszabadult barbarizmus cinikus provokációi és nyers terrorja (a diszkriminációs atrocitások, a Reichstag-gyújtogatás, a Gleichschaltung, a könyvmáglyák) nyomán a lap kezdettől felismerte a veszélyeztetett egyetemes emberi értékek megvédésének feladatát, és ezt a feladatot nemsokára már mindennél fontosabbnak tartotta. Elméleti érdeklődése a fasizmus anatómiájára, ideológiája irracionalista alapjainak és szellemi előzményeinek feltárására irányult, és ezzel párhuzamosan a haladó polgári gondolkodásnak a fasizmus és ideológiája ellen mozgósítható értékeire. Ilyen felismerések segítették a lapot korábbi szektásságának fokozatos leküzdéséhez, a népfronti szellem első, spontán megnyilvánulásaihoz, erősödő tendenciájú, de még minden vonatkozásában következetesen végig nem gondolt népfrontos törekvések megfogalmazásához (1933–35). Jellemző, hogy ez a népfronti gondolat következetes formában először az egyetemes emberi kultúra szintjén fogalmazódik meg a lapban, és csak legvégül érvényesül hasonló következetességgel a politikum szférájában is.

Tény, hogy amikorra az antifasiszta népfront politikáját a III. Internacionálé VII. Kongresszusa elméletileg kidolgozza és meghirdeti (Dimitrovi tézisek, 1935 nyara), a ~ban az már eleven szerkesztői gyakorlat, még ha olykor elbizonytalanodik is.

1935-től felerősödnek a ~ népfrontos törekvései és a korábbi éveknél is következetesebben irányulnak a romániai szellemi életre. A **valóságirodalom* iránt már régóta elkötelezett, a szociológia és a szociográfia problémáit kezdettől felkaroló ~ elégtétellel nyugtázza ezekben az években a népi írók fellendülő falukutató-szociográfusi tevékenységében a rokon törekvéseket, és kritikai reflexióival, elméleti módszertani tanulmányaival kívánja a mozgalom eszmei tisztulását szolgálni. A népi–urbánus vitát a józan elvi szintézis felé tereli, szembefordulva a mindkét oldali szubjektív túlzásokkal és sértődöttségekkel. 1937-ben kiáll a Márciusi Front zászlóbontása mellett, és jelentős szerepet vállal a romániai magyar értelmiségi fiatalok népfrontos parlamentje, a Vásárhelyi Találkozó előkészítésében. A Találkozón 1937 októberében aktív szerepet játszott a Korunk-munkatársak és barátok csoportja, és a Vásárhelyi Hitvallásban megfogalmazott kisebbségi platformot a lap végig következetesen képviselte mint saját törekvéseinek legfőbb igazolását.

A Vásárhelyi Találkozó utáni időszakban, egyre mostohább körülmények között (a fasizmus hazai térhódítása, Hitler agresszió-sorozata Ausztria annektálásától a háború kirobbantásáig) Gaál konok és leleményes szívóssággal fejlesztette lapját a korábbinál is magasabb színvonalra.

A ~ mint az 1919 után szétszórt magyar progresszió gyülekezőhelye és tartós fóruma, a kor sajátos és egyetemes sorskérdéseinek balról való végiggondolásával adta hozzá az egészhez a maga súlyos mondanivalóját. Így például a Kelet-, ill. Délkelet-Európa-i modell mibenlétének mind elméleti, mind irodalmi megközelítésű keresése az első évfolyamtól végig a lap központi témája. A kérdés átgondolt, rendszeres feltérképezése már azokban az években kezdődik, amelyeket – különben okkal – a „szektás-balos" jelzővel szoktunk minősíteni. Mindezzel még fontosabb, meghatározó szerepet töltött be a lap a romániai magyar kisebbség szellemi életében.

Indulásakor, a 20-as évek közepén a romániai magyar kisebbség kultúrájának korszerűvé fejlődését viszonylagos differenciálatlansága fékezte. Akkor még csak az irodalmi, politikai, jogi és történelmi műveltség szervesült benne világképet formáló egésszé. Dienes viszont, hogy a ~ minden haladó eszmének fórumává lehessen, eleve olyan átfogó lapprofilt koncipiált – és Gaál a későbbiek során ezt nemcsak megőrizte, de tovább is fejlesztette –, amely a korszerű szellemi életnek az írással, tehát elméleti és irodalmi eszközökkel lehetséges teljességét közvetíthette. Ezzel egy, a romániai magyar művelődésben addig hiányzó – a korszerűen differenciált szellemi élet egészét átfogó – folyóirattípus honosult meg, mely alkalmasnak bizonyult arra, hogy művelődésünkbe bekapcsolja a modern kultúra számos akkor új vívmányát. A művelődés ez új területeinek nálunk még hiányzó művelőit a szerkesztőség hosszú időn át külföldi munkatársaival pótolta. Csak évek kitartó munkája nyomán nőtt fel a lap alkotó műhelyében az új területekre is szakosodott hazai munkatársi gárda.

E havonta hat ív terjedelemben megjelenő folyóirat első folyamának fél emberöltőnyi jelenléte a romániai magyar szellemi kultúra egészének megújítását, szerkezeti és tartalmi korszerűsítését, végső soron egy haladó kultúra-modell kiépülését eredményezte. Döntő módon a ~ e másfél évtizedes működésének eredménye, hogy a 30-as évek végére ez a kisebbségi és ezért szegényes intézmény-rendszerrel rendelkező kultúra képes volt asszimilálni a filozófia, szociológia és ökonómia korszerű szellemét, a modern lélektan eredményeit – Freudtól a behaviorizmusig –, a XX. századi természettudományok és technika szemlélet-alakító anyagát, az új művészeteket olyannyira, hogy a lap hazai munkatársaiból és

olvasóiból végül a romániai magyarság számban és minőségben is jelentős, haladó értelmisége formálódott ki.

A ~ munkatársainak összetétele a lap fejlődési szakaszai szerint változott, de mindig több országból toborzódott, úgyhogy a lap kiérdemelte a „négyországi folyóirat" meghatározást is. Romániai szerzők mellett Magyarország, Csehszlovákia és Jugoszlávia írói is felsorakoztak Dienes és Gaál köré, s velük együtt a magyar baloldali emigráció jelesei is megszólaltak a hasábjain. Az első tizenöt évfolyamnak több mint ezer szerzője közül természetesen csak az egyes szakaszokat jellemző eredeti munkatársakat ragadjuk ki.

Az első szakaszban (1926–28) Hatvany Lajos, Kassák Lajos, Németh Antal, Sinkó Ervin, Romániából Salamon László, Szántó György, Szentimrei Jenő, Turnowsky Sándor, Ligeti Sándor, Csehszlovákiából (mindvégig, tizenöt évfolyamon át) Fábry Zoltán írásai emelkednek ki Dienes és Gaál cikkei mellett; a következő szakaszban (1929–32) az emigrációból Balázs Béla, Moholy-Nagy László, Magyarországról Déry Tibor, Haraszti Sándor, Illyés Gyula, József Attila, Kodolányi János, Molnár Erik. Jelentkezik a lapban Budapestről a kultúrpedagógus Kemény Gábor, kifejtve a demokrácia táborába érkezett népiek célját, ami „a valóság reális feltárása a szociográfia útján". Csehszlovákiából Forbáth Imre, Szalatnai Rezső, majd a Sarló gárdájából Dobossy László, Jócsik Lajos, Morvay Gyula, Sellyei József válik munkatárssá, míg a romániaiak közül Méliusz József, Szilágyi András, Tamási Áron, hozzájuk csatlakozik 1932-től a lap felfedezettje, Nagy István.

A harmadik menetben (1933–35) lép fel a romániai új nemzedékből Bányai László, a magyar, Bányai Imre, a román és zsidó problémák ismerője, továbbá Csehi Gyula és Izsák László. Ugyanakkor Magyarországról Remenyik Zsigmond, Sándor Pál, Veres Péter, az emigrációból Lukács György, a jugoszláviai Sinkó Ervin jelentkezik írásaival. Végül az utolsó szakaszban (1936–40) a ~ Románia sajátos nemzetiségi és osztályviszonyai közt szerepet vállaló munkatársi gárdáját nemcsak Kahána Mózes, Tamási Áron írói bekapcsolódása jellemzi, hanem a Balogh Edgár, Bözödi György, Demény Dezső, Gáll Ernő, Jancsó Elemér, Jordáky Lajos, Szemlér Ferenc, Szenczei László írásaival a „fiatal realisták" nemzedéke is.

(T. S.)

Méliusz József szerkesztésében: *A K. költészete.* Szász János tanulmányával, Bonyháti Jolán K.-repertóriumával. 1967. – Tóth Sándor: *G. G*. Tanulmány Gaál Gáborról, a K. szerkesztőjéről. 1971; uő. *Balogh Edgár K.-képe*. NyIrK 1977/2. – Balogh Edgár: *Itt és most*. Tanulmány a régi K.-ról. Kv. 1976; uő. *Az őszinte K.-kép*. NyIrK 1978/1. – Tordai Zádor–Tóth Sándor összeállításában: *Szerkesztette Gaál Gábor*. Cikkgyűjtemény. Bp. 1976. – Kovács János: *Évtizednyi útkeresés*. Bevezető tanulmány a „*sejtelme egy földindulásnak...*" c. Dienes László-cikkgyűjtemény élén. 1976. 5–54. – *Korunk Évkönyv 1976*. Egy alkotó műhely félévszázados történetéhez (1926–76). – Kabdebó Lóránt szerkesztésében: *50 éves a K*. Tanulmánygyűjtemény. Bp. 1977. – Kántor Lajos: *Kép, világkép*. A régi Korunk az új művészetért. 1977. – Tóth Sándor: *Rólunk van szó*. Tanulmányok a Korunkról. 1980. – K. Nagy Magda: *A K. szerkesztői elvei és kultúrkoncepciója (1926–1940)*. Párttörténeti Közlemények, Bp. 1980/4. – Mózes Huba: *Sajtó, kritika, irodalom.* 1983. 39–45. *A K. indulása és fogadtatása*. – Gáll Ernő: *A régi K. antifasizmusa*. Korunk 1984/8.

ÁVDolg. Finta Márta: *A K. szerepe a romániai szocialista irodalom kialakulásában.* 1962. – Fülöp Anna Erika: *Esztétikai problémák a K.-ban*. 1982.

A régi ~ tizenhat év kihagyás után 1957. febr. 21-én indult II. folyama az 1974/6. számtól a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács folyóirata 1989 decemberéig. Főszerkesztő Gáll Ernő az 1984/9. számig, 1984 októberétől Rácz Győző. Főszerkesztő-helyettes az 1971/9. számig Balogh Edgár, utóda 1971 októberétől Rácz Győző. Szerkesztőségi főtitkár László Béla (1964–71), Ritoók János (1971–81), majd 1985 márciusától Jancsik Pál. Eleinte szerkesztőbizottság is jegyezte a lapot, tagjai közt volt Bányai László, Victor Cheresteşiu, Csehi Gyula, Demeter János, Kacsó Sándor, Kohn Hillel, Kovács György, Méliusz József, Nagy István, Péterfi István, Szabédi László, Tompa István. Egy második

szerkesztőbizottságban (1964 márciusától) Erdélyi László, Gáll János, Kántor Lajos (1965 januárjától), Lázár József, Szabó Sándor, Weiszmann Endre szerepel. 1972-től kezdve ilyen bizottság többé nincsen. Bukaresti szerkesztő Aszódy János (1957–69).

A ~ újraindulását a Gaál nevével jegyzett Utunk megjelentetése előzte meg. Az 1944-et követő időszak legsürgősebb művelődési feladatának ugyanis Gaál egy széles olvasóközönségnek szóló irodalmi lap megindítását tartotta (szerkesztése alatt az Utunk első száma 1946 júniusában meg is jelent), de egy Corneliu Codarceának írt levele szerint tervbe vette a Korunk újraindítását is. Ám az MNSZ vezetőinek bebörtönzése után az ő személye és volt lapja ellen is elindított hadjárat ezt akkor lehetetlenné tette: *Valóság és irodalom* (1950) c. tanulmánykötetének „idealista" beütése miatt (és ürügyén) őt is kizárták a pártból... 1956 nyarán a sajtóban azonban már több szerző – köztük Földes László, Gáll Ernő, Sütő András – emelte fel szavát a Korunk és egykori főszerkesztője rehabilitálásáért, s 1956 szeptemberében megtörtént Gaál párttagságának – post mortem – helyreállítása. E fejlemények után munkatársaiból és tanítványaiból bizottság alakult a lap újraindításának előkészítésére.

A kezdeményezők egy korszerű nemzetiségi tudatnak, a romániai magyar kultúra megszilárdításának a feladatából indultak ki. A Gaál Gábor-i lapmodell vállalása egyaránt jelentette mind a hagyományos profil, tehát a korszerűen tagolt szellemi élet egészét átfogó tematika felújítását, mind a nemzeti-nemzetiségi sajátosságok problematikájának az egyetemes emberi haladás koordinátái közé illesztését, magába foglalva egyrészt az együttélő kultúrák termékenyítő kölcsönhatásának, másrészt a közvetítő híd-szerepnek a tudatos, programszerű vállalását is.

Az első szám megjelenése a régi köntösben (fejléc, a borítólap színe és tipográfiája) és a régi laptest-beosztással (rovatcímek, tördelés) ünnepi eseménnyé vált. Az újrainduló lap első évfolyamának 120 hazai szerzője között fele-fele arányban találjuk a már a 30-as években is publikáló idősebbeket és az új rendszerben jelentkező fiatalabb nemzedék tagjait. Az új folyam – bár a társadalmi valóságot közvetlenebbül tükröző szociológiai, politikai közlései nem léphették át az adott korlátokat – egyéb elméleti, áttételesebben reflektáló írásai segítségével valóban új színt, új tartalmat hozott szellemi életünkbe. A széles ölelésű tematika, az elméleti igényű írásokban jelentkező probléma-érzékenység, néhány kritikai írás és nemzeti hagyományébresztő tanulmány tette eseménnyé az első kilenc szám megjelenését. Az 1956-os magyarországi forradalom leverését követő újabb szigorodással azonban növekedett a cenzúra nyomása, és a lap őszire már hozzászürkült a mezőnyhöz. Az indulás becsvágyó törekvései hosszú időre háttérbe szorultak, és a lap szerepe a puszta keretek megőrzésén túl a nagyvilág szellemi életének eléggé megszűrt bemutatására korlátozódott.

Az új folyam szerkesztői azzal az illúzióval kezdtek munkához, hogy a Szovjetunióban már a XX. pártkongresszussal megindult reformfolyamat a magyarországi forradalom tragédiája árán is folytatódhat, s a Rákosi-rendszer bukása után a kelet-európai közéletben „új humanizmus" lehetőségei nyílnak. Ebben a reményben a munkatársak két – egymással vitázó, egymást keresztező – megközelítéssel próbálkoztak: az egyik irányzat a szocializmus „liberalizálódását" várta, gazdasági, szociológiai és politológiai írásaival igyekezvén kritikai kételyt támasztani a „pártvonal" bürokratizmusával szemben, a másik „népi demokrata" hagyományok feltámasztásával próbálta a magyar nyelvápolás, folklór, történelmi tudat és kisebbségvédelem szellemi energiáit mozgósítani. A pártellenőrzés azonban mindkét irányzatot a cenzúra eszközeivel és a lapra erőszakolt kötelező anyagával korlátozta, végül a homogenizáló nacionalista diktatúra terrorjával letörte.

A neodogmatizmus túlhaladására irányuló első határozottabb jegyek az 1963-as és 1964-es évfolyamokban fedezhetők fel: néhány súlypontos összeállítás színházról, orvostudományról, világirodalomról, a konkrét szociológia akkor divatos témájának tárgyalása, majd egy Gaál

Gábor-szám és a Marx-reneszánsz jegyében közölt fiatal Marx-sorozat. A kibontakozás végül is valóssá vált. Az új formákkal, szerkesztői koncepciókkal való kísérletezések is hasznosaknak bizonyultak. A lap céltudatos erőfeszítései nyomán megszilárdult és új erőkkel gyarapodott a munkatársi gárda. A 60-as évek utolsó harmadától kezdve szerencsésen ötvöződött a hazai problematika és a világ szellemi életének visszaadása. A szerkesztőség felfedezte és számos esetben dicséretes módon kiaknázta a tematikus számokban rejlő lehetőségeket. Egy-egy ilyen központi fontosságú témát megközelítő-feldolgozó szám az adott kérdéskör szinte monografikus feltérképezését eredményezte (kibernetika – 1965; helytörténet – 1969; strukturalizmus, történelemkutatásunk kérdései – 1970; a szocialista nemzetiség fogalma, irodalomtörténetünk kérdései – 1971; zene és anyanyelv – 1972; Kalotaszeg, Madách-kérdés, jogtudomány és joggyakorlat – 1973; képzőművészetünk, a mai filozófia – 1974; Ady – 1977; színházművészetünk – 1978 és 1980; Móricz Zsigmond, szociológia és szociográfia – 1979; József Attila – 1980). És ha olyan kezdeményezés, mint az 1970-es irodalomcentrizmus-vita, a kérdés tisztázását nem is érte el, tudatosítását kétségtelenül szolgálta.

A lap évfolyamait szervesen egészítették ki az 1973 óta megjelenő **Korunk Évkönyv*ek, amelyek közül a ~ félszázados múltjára visszatekintő 1976-os kötetet említjük meg.

A ~ mint eszmeterjesztő fórum, mint a romániai magyarság kultúrájának kisugárzó, tudatformáló, nemzetiségi önismeretet adó intézménye hatását már 1957 óta az olvasókkal rendszeresített találkozókkal igyekezett kiegészíteni; e találkozók keretében a szerkesztőség vidéki szabadegyetemek (Beszterce, Dés, Medgyes, Parajd, Nagyszalonta) előadókkal való ellátását is vállalta.

A tudományterjesztő szerepben meghatározó volt Veress Zoltán szerkesztői működése.

Merőben más jellegű fórum-szerepet töltött be az idővel szinte külön intézménnyé vált népszerű **Korunk Galéria.* Kezdeményezését más kolozsvári intézmények hasonló rendezvényei követték, megtörve a hivatalos kiállítótermek protokolláris monopóliumát és nyilvánosságot biztosítva a hazai magyar képzőművészek alkotásainak.

A mindennapos rutinmunkaként végzett belső szerkesztőségi műhelyfunkció a ~ esetében szélesebb társadalmi jelentőségre tett szert. A lap totalitás-profilja révén ugyanis olyan különböző szakterületekről toborzott munkatársi gárdát foglalkoztatott, mely nem minden esetben volt annyira íráskész, hogy szakterületének elvi kérdéseit a nem-szakos értelmiségi olvasók felé hatékonyan közvetíthette volna. Ezért a lap műhely-funkciójába beletartozott a külső munkatársakkal való szoros alkotói együttműködés. Ez jelentős mértékben nemcsak a tematikus számok és évkönyvek megszerkesztésében konkretizálódott, hanem az ismétlődő kerekasztal-vitákban is, melyeknek anyagát a lap rendszerint közzétette. Hasonló műhely-funkciót töltött be a ~ túlnyomórészt főiskolásokból rekrutálódott szociográfiai és társadalomnéprajzi szemináriuma is. Ez a kör, melynek előzményeként működött 1968-ban a Főiskolás Korunk-barátok Vitaköre, csíki, szilágysági és hóstáti társadalomrajzi felmérésekkel s az eredmények elvi és módszertani elemzésével foglalkozott.

Az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* első kötetének megjelenésekor (1975) e teljesítmény kritikai méltatására a szerkesztőség meghívta a nemzetiségi kultúra alkotó munkásait, túlnyomórészt a lap munkatársait. Ezzel indult a „Korunk-délelőttök" sorozata, melyeken értő közönség részvételével szellemi életünk egy-egy aktuális teljesítménye, egy-egy jelentősebb új mű megtárgyalása kapcsán az időszerű elvi kérdések is terítékre kerültek. E vállalkozásaival a lap valójában egy nemzetiségi tudós-társaság hiányzó intézményét pótolta mintegy 1983-ig. Ugyanebben az időszakban került kétszer is kiosztásra a Bolyai-díj, melynek jelképét, egy Tőrös Gábor készítette kisplasztikát, 1982-ben Egyed Ákos történész és

Weszely Tibor matematikus, 1983-ban Szabó T. Attila nyelvtudós és Gábos Zoltán fizikus egy-egy műve kapta.

1984 után a diktatúra fokozódó szorításában a ~ működése egyre inkább a belterjes szerkesztőségi munkára szorítkozik. Rendezvényeit és kiadványait megszüntetik, tárgyköréből kizárják a nemzetiségi önismeret anyagát, Gáll Ernőt idő előtt nyugdíjazzák, a megüresedett állásokat betöltetlenül hagyják, megnő a lap szellemével ellentétes „kötelező anyag", s az egyes számok a fokozott cenzúra következtében csak nagy késésekkel jelenhetnek meg. A kinevezett új főszerkesztő, Rácz Győző halála után a lap 1989/10-es száma már főszerkesztő jelzése nélkül az év végére marad.

Az 1989 végén bekövetkezett fordulat – a Ceauşescu-diktatúra bukása – következtében a ~ második folyamát elkésve záró 1989/11–12. duplaszám 1990. jan. 8-án jelenti be egy új, immár III. folyam indulását. A szám szerkesztője, Kántor Lajos az előző folyamot lezáró vezércikkben leszögezi: „Számtalanszor csalódott, becsapott olvasóink [...] várják a korral szembenéző lapot."

(B. E.)

Gáll Ernő: *Az új Korunkért!* Utunk 1956/33; újraközölve *Tegnapi és mai önismeret*. 1975. 331–34. – Balogh Edgár: *Új humanizmus őrhelyén*. Vezércikk. Korunk 1957/1; újraközölve *Program és hivatás*. Magyar folyóiratok programcikkeinek válogatott gyűjteménye. Bp. 1977. 499–506. – Rácz Győző: *Az avantgarde művészetfilozófiai problémái a népfronti Korunkban*. A Hét 1976/3, 4, 5. – Méliusz József: *A Korunk valósághumanizmusáról van szó*. A Hét 1976/13. – Herédi Gusztáv: *Megfelelő intézményeket létrehozni*. Korunk 1982/8. – Gáll Ernő: *Előzmények, rajtolás és tűzkeresztség*. A Korunk második folyamáról. Korunk 1991/3. – Tóth Sándor: *A Korunk újraindulása 1957-ben*. Korunk 1993/1.

ASZT. Az 50 éves jubileumi ünnepség anyaga. FA 123. – Beszélgetés a szerkesztőség tagjaival a II. folyam 25. évfordulóján. IM 3036. – A Korunk-délelőttök teljes anyaga.

ÁVDolg. Finta Márta: *A K. szerepe a romániai szocialista irodalom kialakulásában.* Kv. 1962. – Nagy Gabriella: *Esztétikai problémák a K.-ban*. Kv. 1982. – Balogh F. András: *A K. harminc évfolyamának irodalomkritikai anyaga (1957–1986)*. Kv. 1988.

A III. folyam távlatait az új főszerkesztőként bemutatkozó Kántor Lajos nyitja meg *Történelmi tévedések* címen, számbavéve a lap alapításának elejétől kezdve a „szerkesztői érdemeket, illetve hibákat és bűnöket". Az új főszerkesztő új dialógust hirdet, a fiatalokat hívja munkára, és nem halvány utódfolyóiratot ígér, hanem „1990-es világszintű" lapot. A felvonuló új tábort képviseli hamarosan az 1990/4-es számon jelzett új szerkesztőségi névsor: Cseke Péter, Jakó Klára, Jancsik Pál (szerkesztőségi titkár), Józsa T. István, Kassay Miklós, Kónya Sándor, Kovács Gyöngy, Salat Levente, Székely Dániel (műszaki szerkesztő), Szilágyi Júlia. Az 1990/8-as számtól műszaki szerkesztő Heim András. A hattagú szerkesztő tanács tagjai: Bajor Andor, Cs. Gyímesi Éva, Kolumbán Gábor, Lászlóffy Aladár, Nagy György, Szilágyi N. Sándor, Vetési László.

Az 1985-öt megelőző címlap visszaállításával induló új folyam alcíme: „Kultúra – haza és nagyvilág." A lap egy tematikai áttörés eklektikájával fordul az olvasóhoz, sorra rátérve a gazdasági és társadalmi fordulat keltette új igényekre, de egyben a megtartó hagyományokat is idézve hol Kós-számmal (1990/3), hol Mátyás király emlékével (1990/4), hol Reményik Sándor és Lám Béla levelezésének közlésével (1990/11).

Az új folyam második évében bővül a szerkesztőség Kereskényi Sándorral, majd Visky Andrással. A Baász Imre tervezte új borító olyan élénkséget tükröz, amit a lapanyag jellegzetes Európa-nyitása, egy nyílt társadalom meghirdetése is jelez. Elég a számok súlypontjaira utalni: feldolgozásra kerül a szegénységből való kilábalás, a gyűlölet lélekrajza, munkásság és baloldaliság az ezredvégen, pártosodás, érdekképviselet és politikai kultúra, a művészet szolgálata, falu és jövőkép, Balkán kapuja, Erdély és a zsidóság, a megvádolt értelmiség, az

erdélyiségtudat változása, a szórványkérdés, majd a vándorlás és kivándorlás problémacsomagja. Közben sorra került Gaál Gábor „újraolvasása" Cs. Gyímesi Éva és Tóth Sándor vitájában (1991/3, majd 1991/9, 11, 12).

Az 1992-es évfolyam Deák Ferenc immár gondolati higgadtságot kifejező új borítólapjával indul, szövege számítógépes szedéssel-tördeléssel készül. Elemzés alá kerülnek egy-egy súlypontos számban az egyetem (1992/1), a népélet és a szexualitás (1992/3), hagyomány és identitás (1992/4), a sport (1992/5), az Európa-eszme (1992/6), a sajtó (1992/7) kérdései.

(B. E.)

Kónya Sándor: *A „harmadik" Korunk.* Helikon 1990/15. – Kántor Lajos: *K mint Korunk – k mint kötés 3*. Korunk 1991/1; uő. (Visky Andrással): *Változó Korunk*. Szabadság 1992. jan. 17.

Korunk Évkönyv – **évkönyv; *Korunk-kiadványok 4*

Korunk Füzetek – **Korunk-kiadványok 5*

Korunk Galéria – a Korunk folyóirat kolozsvári szerkesztőségi helyiségeiben (1973 márciusától 1974 októberéig a Szabadság tér 4–5. szám alatt, 1974 decembere és 1986 júliusa között, majd 1990-től újra a Mócok útja elején, a régi vármegyeháza földszinti folyosójáról nyíló két teremben) működő, időszaki képzőművészeti kiállításokból kinőtt, részben önállósult intézmény, elsősorban a romániai magyar festészet, grafika, szobrászat, fotó- és iparművészet otthona. Kezdetben főként a folyóirat képzőművész-munkatársait látta vendégül, pályakezdő fiataloknak és a hivatalos kiállítóhelyiségekbe nehezen bejutó, el nem ismert idősebbeknek biztosított nyilvánosságot.

1975-től olyan művészek tárlatai váltották egymást, mint Fülöp Antal Andor, Balázs Péter, Deák Ferenc, Incze János, Nagy Albert, Balázs Imre, Gy. Szabó Béla, Kós Károly, Szervátiusz Jenő, Nagy Imre, Mohy Sándor. A szombat déli megnyitókon szerkesztők, írók, műkritikusok mutatták be az ország különböző részeiből érkező képzőművészek, ill. az Erdélyből elszármazottak (Barcsay Jenő, Buday György, Dési Huber István, Bartha László) munkáit. Meghonosodtak a művészi műsorok, a kolozsvári Állami Magyar Színház, a helyi Filharmónia tagjai, a Zeneművészeti Főiskola tanárai és diákjai léptek föl a leggyakrabban; a színművész Boér Ferenc vers- és próza-összeállítást adott elő, Banner Zoltán önálló előadóműsoraival szerepelt.

Sor került tematikus, ill. gyűjteményes kiállításokra is, az eseményhez közvetlenül kapcsolódó irodalmi és zenei kísérettel. Jellemző címek: *Ady Endre emlékére* (1977); *A Forrás költői és grafikusai* (1978), *Grafikusok a szülőföldről* (1978), *Nagybányaiak Kolozsvárt* (1979), *Bartók Béla emlékére* (1981), *Vázlat – Jelzések* (1981), *Napsugár* (1982), *Színház – Fotó – Grafika* (1982), *Arany János – Kodály Zoltán* (1982), *Madách Imre* (a ~ 200. kiállítása, 1983. jún. 4.), *Építészeti tervek a holnap Kolozsvárához* (1983), *Három kalotaszegi festő* (1983), *Homoródi tájak* (1984), *Kolozsvár terei* (1984), *Kalevala* (1985), *Bánffyhunyadi alkotók* (1985). Itt került közönség elé Cseh Gusztáv *Hatvan főember* (1981) és *Jeles házak* (1984) c. rézkarc-sorozata. Helyet kaptak népi alkotók (fazekasok, parasztfestők, szövőasszonyok, faragók, fémdomborítók) is.

A kiállítók által adományozott munkák a székelyudvarhelyi képtárba kerültek, az állandó ~ elnevezésű gyűjteménybe.

1974 januárjától (Paulovics László festészeti kiállításától) a tárlatokra nyomtatott katalógus készült, írók, művészettörténészek szövegével. A ~ három művészi kiállítású füzettel szerepelt a **Korunk-kiadványok* sorában.

A sorozatos akadályoztatások (a katalógusok s a megnyitók irodalmi, majd zenei műsorának letiltása) után 1986 nyarán, a jubileumi 250. kiállítás küszöbén felfüggesztett ~ közel négyévi kényszerű szünet után 1990. ápr. 12-én indult újra kortárs festők munkáinak bemutatásával, jeles előadóművészek (Boér Ferenc, Bíró József, Kriza Ágnes) fellépésével.

(K. L.)

ASZT. 1976–1986 között az összes megnyitók műsora és beszélgetések a kiállító művészekkel.

Korunk-kiadványok Kolozsvárt – 1. *Korunk Könyvtára:* 1926-ban indított sorozat. A folyóirat első szakaszára jellemzően eklekticista, de baloldali radikális társadalmi állásfoglalású. Szerzői a Dienes László szerkesztette szemle törzsmunkatársai. Itt jelent meg a bécsi emigrációhoz tartozó Czakó Ambró *Kereszténység és modern élet* c. tanulmánya, Kassák Lajos konstruktivista programot megfogalmazó írása, *Az új művészet él*, Radóné Kempner Magda *Integrállények* c. regénye és Ligeti Ernő *A páneurópai mozgalom* c. füzete. A lap munkatársain kívül szerepel Keresztury Sándor *Szlávok a háború után* c. politikai esszéjével.

2. *Korunk Könyvei:* 1933–34-ben kiadott újabb sorozat; a szövegek előzőleg a Korunkban láttak napvilágot, s a szedést felhasználva kerültek önállóan forgalomba. A sorozatnak három füzete jelent meg: Jeszenszky Erik: *Kapitalizmus és külkereskedelem* (1933); Sándor Pál: *Fasiszta munkakódexek* (1934); Varga László: *A zsidókérdés és a cionizmus* (1934). A sorozattal egyidejűleg, de külön jelent meg Illyés Gyula nevének kezdőbetűivel jelzett *Hősökről beszélek* c. elbeszélő költeménye (1933).

Gaál Gábor levele Jeszenszky [Molnár] Eriknek 1934. márc. 24-én. Közli *Levelek.* 1975. 246–47.

3. A **Korunk Galéria* Kántor Lajos és Ritoók János szerkesztésében három füzetet adott ki: *Galéria 50* (1976); *Korunk Adyja* (1977); *Szülőföld* (1978).

4. *Korunk Évkönyv* címmel az **évkönyv* gyűjtőcímszóban már bemutatott 1973–80-as kötetek folytatásaként a következők jelentek meg művészi mellékletekkel: *Két évtizedes hagyományainkból*. Visszatekintés a Korunk új folyamára Ritoók János szerkesztésében (1981); *Metamorphosis Transylvaniae*. Szerkesztette Herédi Gusztáv (1982); *Ismeretlen ismerősünk: az ember*. Veress Zoltán szerkesztésében (kettős szám 1983–84); *Évgyűrűk*. Egyén, család, társadalom. Szilágyi Júlia szerkesztésében (kettős szám 1986–87); *Gyógyító természet*. Szerkesztette Aniszi Kálmán (1988).

5. *Korunk Füzetek* címmel 1982-ben indult sorozat Veress Zoltán szerkesztésében. A megjelent három cikkgyűjtemény: 1. *Korszerű gyógynövényhasználat*. Rácz Gábor bevezetőjével (1982); 2. *Elektronika – múlt és jövő*. Dezső Ervin bevezetőjével (1983); 3. *Orvoslás a XX. század végén*. Spielmann József bevezetőjével (1983).

Új számozással új sorozat kezdődött azonos címmel Veress Zoltán szerkesztésében, ennek egyetlen száma jelent meg: *Nevek térben és időben.* Bevezette Murádin László (1984). Ezt követően bővített 2. kiadásban és román változatban is megjelent az 1. számú gyógy-növényhasználati füzet (mindkettő 1985-ben), de az előzetes hirdetésben (Korunk 1984/6) beharangozott négy újabb szám közül csak a *Serdülés és egészség* c. került nyomdába, a folyóiratok kiadói jogának megszűnésével azonban már ez sem jelenhetett meg.

Az 1990-től megújult Korunk kiadásában jelent meg Gaal György *Kalauz a régi és új Kolozsvárhoz* (Kv. 1992) c. kézikönyve.

Korunk Könyvei – **Korunk-kiadványok 2*

Korunk Könyvek – a Kriterion Könyvkiadó 1972-ben indított sorozata, amelynek 4–5 ív terjedelmű köteteiben hazai és külföldi szerzők felvonultatásával a kiadó általános kitekintést kívánt nyújtani századunk természet- és társadalomtudományos, valamint műszaki gondolkodására, tájékoztatni a modern természet- és társadalomtudományok legkülönbözőbb területein korunk tudomány–ember relációjáról. Fő jellemzője – amint maguk a szerkesztők írják – „egy sajátos interdiszciplináris szemléletmód meghonosítása, nem pedig a szűken értelmezett tudománynépszerűsítés".

A kiadót a témák és művek kiválasztásában, felülbírálásában négytagú szerkesztőbizottság segítette (Dankanits Ádám, Kapusy Antal, Szabó Attila, Toró Tibor, majd Dankanits halála után Ágoston Hugó). 1982-ben a sorozat elnevezése Századunkra változott, ezzel együtt sorozatborítója is megújult, s módosult szerkesztőbizottsága is (Aradi József, Molnár Gusztáv, Imreh Sz. István bevonásával).

A szerzői névsorban olyan nemzetközileg elismert tudósok szerepelnek, mint Marx György, Szent-Györgyi Albert, Jean Piaget, Robert Escarpit, Selye János, Louis Althusser, V. A. Ambarcumjan, Stanislaw Lem, Stéphane Sarkany, Mircea Maliţa, Bay Zoltán, Joseph Needham; a hazai szerzők közül pedig Balázs Sándor, Cs. Gyímesi Éva, Kapusy Antal, Fülöp Géza, Semlyén István, Nagy Miklós, Szabó Attila, Lazányi Endre, Módy Jenő, Toró Tibor, Tompa Gábor, Bíró Béla és mások. Néhány tematikus tanulmánykötet a mai építőművészet, irodalomszemiotika, filmművészet, rendszerelmélet, ökológia, kozmikus kommunikáció problémavilágába vezette be az olvasót. A sorozatban 1992-ig összesen 48 kötet látott napvilágot közel 200 000 példányban.

(D. Gy.)

Korunk Könyvtára – **Korunk Kiadványok 1*

kórusirodalom – Amikor a Romániai Magyar **Dalosszövetség* (utolsó évében Bartók Béla Dalosszövetség néven) (1921–1949) országos keretet biztosított a dalárdák, énekkarok, kórusok működésének, több **daloskönyv,* dalosnaptár, a kolozsvári **Magyar Dal,* egy ideig a nagyenyedi Magyar Dalárdák Lapja szolgálta az együtteseket. A szervezet erőszakos megszüntetése után azonban újabb ~ csak a népdalgyűjtők kiadványai alakjában folytatódott. A magukra maradt énekkarok gyakorlatában ezek segítségével jutott érvényre a konzervatív-romantikus dalkultúra mellett a magyar népzenén alapuló modern kórusművészet, a kezdeményező Domokos Pál Péternek, majd Nagy István karnagynak köszönhetően.

Hiánypótló volt ugyanazon *Karvezetők könyve* címmel Marosvásárhelyen Szalman Loránd, Forró Zoltán és Zoltán Aladár (1968), Sepsiszentgyörgyön Szász Károly és Birtalan József (1975) szerkesztésében megjelent munka. Átfogó szervezet hiányában ebben az időszakban a Művelődés folyóirat vált a kórusmozgalom ismertetőjévé és irányítójává Báder Tibor, Béres Katalin, Kardalus János, Kovács Katalin, Kósa-Szánthó Vilma, Márkos Albert írásaival. Itt jelenik meg Csire József 8 cikke a vezénylés műhelytitkairól (1968–69), Herédi Gusztáv *Kórusok szociológiája* c. elemzése (1973/6) és Birtalan József *Karvezetők iskolája* c. sorozata (1976–77).

1990-től az összehangolás feladatait az újjáalakult EMKE vállalta Birtalan József és Guttman Mihály szakszerű segítségével. Az EMKE kiadásában megjelent egy kórus- és kánon-gyűjtemény *Ádventtől újévig* (Kv. 1991) címmel, az újra elindult Művelődés pedig közli Benkő András *Kórusaink történetéből* c. sorozatát, melyben többek közt Nagyszalonta, Lugos, Torda, Brassó, Bukarest és Székelyudvarhely magyar dalegyleteinek múltja szerepel

(1991–92); az 1992-es nyárádkarácsonfalvi gyermekkórus- és ákosfalvi dalárda-találkozóról *Száll a dal a Nyárád mentén* c. alatt (1992/7) Bölöni Domokos számol be.

(B. A.)

Járosy Dezső: *Az elhanyagolt karének.* Zenei Szemle 1924/4. – Domokos Pál Péter: *A magyar népzene és énekkari műveltségünk*. Hitel 1938/2. – Kéki Béla: *Liedertafeltől a Kodály-kórusokig*. Keleti Újság 1938. – Jagamas János: *Jó kórusmunkáért*. Utunk 1951/23. – Nagy István: *Kórusokról, dalosokról*. Korunk 1967/5. – *Árkos – 1971*. A Művelődés baráti körének zenei találkozója. Szerk. V. András János. Sepsiszentgyörgy 1972. – *Zenetudományi írások*. Szerk. Benkő András. 1980. – Szabó Csaba: *Zene és szolgálat*. 1980.

Korvin Sándor, családi nevén *Kálmán Imre* (Nagysomkút, 1912. dec. 24. – 1944. jan. 28. Kolozsvár) – költő, műfordító, kritikus, közíró. Nagyváradon elkezdett jogi tanulmányait 1932-ben abbahagyta, s módos családjával szakítva Kolozsvárt kezdte sok nélkülözéssel járó írói pályáját. Első verseit a Népakarat c. munkáslap közölte. Gaál Gábor oldalán a Korunk belső munkatársa lett, itt megjelent első írásában (*A festő is közöttünk él*) egy új tárgyilagosság esztétikáját képviseli. A folyóirat – sokszor túlzóan, élesen dogmatikus – kritikusa, verseiben s a korszerű román és francia irodalmi alkotásokat magyarra átültető műfordításaiban azonban a humanista felfogás érvényesül. Antifasiszta publicisztikáját a Nagyváradi Napló, Brassói Lapok, Független Újság és a Mai Nő közölte. Irodalmi tanulmányokat folytat Párizsban (1937–38) a Sorbonne-on. Hazatérve a kolozsvári Munkás Athenaeum írócsoportjában tevékenykedik, a bécsi döntés után a budapesti Népszava és Magyar Nemzet munkatársa. A II. világháború alatt munkaszolgálatra hívták be, az itt szerzett betegség okozta korai halálát.

Költészetében József Attila és a francia avantgardizmus hatása érződik, mondandója és nyelvkultúrája azonban jellegzetesen erdélyi költővé avatja. Hol a szegénységet szólaltatja meg (*Erdélyi ősz; Egy kuli tengődéseiből*; *Részegek a periférián*; *Dal a petróleumlámpáról*; *Géptájakon*), hol pedig felemás „urak közt szolga s szolganép közt úr” mivoltán töpreng (*Ábránd egy városi udvaron*; *Magam ellen*), de „friss népek” tavaszi kedvét ünnepli a Sétatér szolgalegényei és szolgálóleányai láttán (*Vasárnap délután*).

Irodalompolitikai írásaiban magas európai mércét választott hazai mérlegeléseihez: André Gide, André Malraux, Romain Rolland, Jean Giono, Jean Richard Bloch, Aragon írásainak kitűnő fordításaival s humánumukat közvetítve a realista igényekkel fellépő új romániai magyar írónemzedék törekvéseit támasztotta alá. Miután túljutott a proletkultos beszűkülésen, Makszim Gorkij, Ilja Ehrenburg, Fábry Zoltán írói hivatástudata szerint értelmezte a szocialista realizmust. Ilyen szempontból köszöntötte Balázs Ferenc falusi önvallomását, Horváth Imre háborúellenes líráját vagy Köves Miklós (Kahána Mózes) székely tárgyú új realista regényét a Korunkban.

Önálló kötete közel egy évtizeddel halála után jelent meg: *Éber lélekkel* (versek, Szász János előszavával, 1952. Haladó Hagyományaink). Versei a következő gyűjteményes kötetekben szerepelnek: *Ötvenhét vers* (Brassai Viktor, Józsa Béla, Salamon Ernő válogatott verseivel együtt, 1958); *A Korunk költészete* (Méliusz József előszavával, Szász János bevezető tanulmányával, 1967. R*MI); Magasra száll az ember dallama* (versantológia Sőni Pál előszavával, Tanulók Könyvtára, 1968); *Férfiúdal* (A baloldal költészete 1938–44. Mózes Huba előszavával. Tanulók Könyvtára, Kv. 1972). Publicisztikájából közöl: *Romániai magyar kritika 1919–1944*. (Csehi Gyula bevezetőjével, Dávid Gyula válogatásában. Tanulók Könyvtára, Kv. 1972).

Összegyűjtött írásai *A néma számvető* c. kötetében (Jordáky Lajos életrajzi tanulmányával és bibliográfiával. 1977. R*MI) jelentek meg.*

Arcképét Brósz Irma rajzolta meg.

(B. E.)

Molter Károly: Négy mártír-költő. Igaz Szó 1958/2. – Kozma Dezső: *K. S., a publicista és kritikus*. Korunk 1963/3; uő. *K. S. emléke*. Utunk 1964/4. – Sőni Pál: *Akik kortársaink lehetnének...* Közli *Művek vonzása.* 1967. 77–79. – Egyed Péter: *A lázadás és egyetemesség lehetetlensége*. Korunk 1978/5.

ÁVDolg. Lángné Baricz Zsuzsanna: *K. S. irodalmi munkássága.* 1960.

Kós Alice-Adrienne – **Nap, A*

Kós András (Sztána, 1914. nov. 4.) – szobrászművész. ~ Károly fia, ~ Balázs, Károly, Koós Zsófia testvére. Középiskolai tanulmányait Bánffyhunyadon kezdte, és a kolozsvári Református Kollégiumban végezte (1932), Temesvárt a Szépművészeti Akadémián szerzett rajztanári oklevelet (1938). A II. világháború után hadifogságba került (1948-ig). Színházi díszlettervező Kolozsvárt (1948), a Magyar Színművészeti Intézet rendező szakos tanára (1949), majd a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola tanszékvezetője nyugalombavonulásáig (1950–80).

Már gyermekkorában saját meséit illusztrálta és nyomtatta ki apja sztánai műhelyében. Színpadi díszletet tervezett Szentimrei Jenő *Csáki bíró lánya* c. kalotaszegi balladája és Erkel *Hunyadi László* c. operája kolozsvári bemutatójához; elkészítette Tamási Áron *Rügyek és reménység* c. elbeszéléskötete (1935) és a *Versekben tündöklő Erdély* c. antológia (1941) címlapját. Művei közül kiemelkedik Bethlen Gábor-szoborterve; kiállításon mutatta be a *Bábolnai felkelés* (bánpataki mészkő, 1957), *Bolyai* (bronz, 1965), *Apáczai* (tölgyfa, 1975), *Déryné* (körtefa, 1975) és *Tótfalusi Kis Miklós* (tölgyfa, 1976) fejszobrát.

Újabb szobrairól szólva Gazda József a feszültségek és ellentét-elemek szerepét emeli ki: „Hallatlan energiákat szorít műveibe [...] Minden mű a maga nemében kettős egység, s mint ilyen polarizált, ellentétpólusok szelídülnek benne egységgé."

Vitacikkeiben *Az Ima és az Akt* c. alatt Brâncuşi és Korondy Jenő művészetét méltatta (Utunk 1977/48), s a megtámadott Nagy Imre védelmére kelt (Utunk 1978/29), *Válogassuk meg szavainkat* c. tanulmányában pedig saját ars poeticáját fogalmazta meg, leszögezve a művészetkritikusok sürgette európai felzárkózással kapcsolatban: „...nem len-ne-e kézenfekvőbb itthon kezdeni a fölzárkózást, egyelőre a magunk Európájához: saját magunkhoz, saját eszményeinkhez, saját törekvéseinkhez, Apáczai, Misztótfalusi, Mikes, Kőrösi Csoma Sándor szelleméhez?" (Korunk 1982/9). Művészetének reprezentatív bemutatására 1990-ben Kolozsvárt, 1991-ben a magyarországi Szentendrén került sor.

(B. E.)

Borghida István: *Az emberség szobrai.* K.A. kiállítása; Ioan Noja: *A bölcsesség szelleme*. Kiállítási megnyitó beszéd. Korunk 1979/7–8. – Gazda József: *A különbözőségek egysége*. K. A. újabb szobrairól. Korunk 1989/9. – Bihari József: *Erdély szellemi ereje*. Reformátusok Lapja Bp. 1990. máj. 27. – Vetró Artúr: *K. A. kiállításáról*. Helikon 1990/23.

ASZT. K. A. művészi munkásságáról. IM. 2357.

Kós Balázs (Kolozsvár, 1912. aug. 10. – 1967. dec. 4. Kolozsvár) – mezőgazdasági szakíró, szerkesztő. ~ Károly fia, ~ András, Károly, Koós Zsófia testvére. A medgyesi német gazdasági líceum elvégzése után a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán szerzett agrármérnöki diplomát (1944). Az Erdélyi Gazda (1941–45), majd a Falvak Népe (1945–59) szakszerkesztője, lektor a Mezőgazdasági Főiskolán (1949–50), a Mezőgazdasági Könyvkiadó kolozsvári szerkesztője (1959–62).

Első írását, Bábony mezőgazdasági falurajzát a Hitel közölte (1936/4). Mintegy 300 mezőgazdasági tanácsadó írása, riportja, ismertetése a szaklapokon kívül az Erdélyi Gazda

Naptára, Korunk, Utunk hasábjain s a kolozsvári Rádió magyar faluóráin jutott nyilvánosságra. Gondozásában jelent meg többek közt Nagy Zoltán–Sebők M. Péter *Zöldségtrágyázás* (1961) és Bérczi Endre *A törpe alma- és körtefák ültetése és gondozása* (1962) c. munkája. A Méhészet számára 1959 és 1961 között magyarra fordította az Apicultura c. román nyelvű méhészeti lap anyagát, s Al. Furtunescu hároméves mezőgazdasági tanfolyam tankönyvéül szolgáló kézikönyvét (*Állattenyésztés*. 1964).

Önálló kötete: *Mezőgazdasági termeléspolitika Erdélyben* (Kv. 1945).

(N. M.)

Kós Károly (Temesvár, 1883. dec. 16. – 1977. aug. 24. Kolozsvár) – író, költő, szerkesztő, grafikus, ~ Balázs mezőgazdász, Koós Zsófia színművésznő, ~ András szobrász, ifj. ~ Károly etnográfus apja. A kolozsvári Református Kollégiumban érettségizett (1901), Budapesten szerzett építészmérnöki diplomát (1907). Szakítva a divatos szecesszióval és a tulipános magyar stílustörekvések mesterkéltségével, a magyar építőhagyományok alapján és a magyar népi építkezés szellemében alakította ki a korszerű építkezés stílusváltozatát, az angol Ruskin és Morris, a finn Saarinen úttörését követve. Ilyen céllal és gyakorlattal vett részt a pesti Állatkert épületeinek megtervezésében. Stílusát jellemzi a zebegényi katolikus és Kolozsvárt a Monostori úti református templom, Sepsiszentgyörgyön a Székely Nemzeti Múzeum tornyos palotája. Az „építőművészt" a KZST tagjai közé választotta (1910). Az I. világháború idején feleségével, Balázs Idával, a türei tiszteletes leányával és gyermekeikkel Sztánán felépített házába, a Varjúvárba költözött (1914), de megbízták IV. Károly koronázása alkalmából (1916) a budai vár ünnepi díszítésének megtervezésével. Konstantinápolyban mint ösztöndíjas a bizánci és török városépítészettel ismerkedett (1917–18). Ennek terméke az 1918-ban megjelent *Sztambul*. 1918-ban a budapesti Iparművészeti Főiskola építészeti tanszékére nevezték ki tanárnak, de lemondó levelében megírta: „...hiszem, hogy Erdélyben nagyobb szükség lesz reám" – s sztánai otthonában maradt, sokoldalú szerepet vállalva a Romániába került magyarság gazdasági, politikai és kulturális életének fellendítésében.

Az első alkotói szakaszban az építész mellett a grafikus, a könyvtervező, a szépíró is jelentkezik – ha egyelőre nem is a szélesebb nyilvánosság előtt. 1907-ben készül el jegyajándéknak a kalotaszegi fejfák feliratainak betűit követő írással a *Székely balladák* (hasonmáskiadása: 1973-ban és Budapesten 1989-ben), 1908-ban erdélyi építészeti és népművészeti élményeiből ihletődve az *Erdélyország népeinek építészete* (ebből részleteket idéz és reprodukál Lippich Elek a Magyar Iparművészet 1908/3. számában), 1909-ben az *Átila Királról ének* c. verses históriai elbeszélése (ezt először a Magyar Iparművészet 1909/9. száma közli, majd ugyanabban az évben a szerző maga jelenteti meg sztánai műhelyében), 1910–11 telén a *Régi Kalotaszeg* (Magyar Iparművészet 1911/5), s 1915-ben a mai napig is kiadatlan *Testamentum* és *Agrikultúra* (a család tulajdonában). „Öröm könyvet csinálni – nyilatkozta ezekre a műveire visszagondolva 1972-ben Benkő Samunak. – Én nagyon szerettem. A művész átveszi a középkori mester funkcióját, s keresi a kapcsolatot a közönségével" (Kós Károly: *Életrajz*. Közzéteszi Benkő Samu. Bp.–Buk. 1991. 246.). Nagyobb közönség elé ebben az időszakban maga szerkesztette folyóiratával, a Kalotaszeggel lép ki; ebben közöl névtelenül verset, Sebesi Kis Ádám álnéven, *Emberek a havas alatt* címmel egy sokat ígérő novellát és publicisztikai írásokat, gazdasági tanácsokat.

1919 után a Keleti Újság közli A Gálok c. kisregényét, de szakmai és irodalmi munkásságából hamarosan kiragadták a sztánai remetét a megakadt kisebbségi közélet elvárásai. Ellentétben az új román állami berendezkedés elől kivándorlásba vagy passzivitásba menekülőkkel, közösen Zágoni Istvánnal és Paál Árpáddal adta ki híres *Kiáltó Szó* c. röpiratát (1921) ezzel a kulcsmondattal: „Dolgoznunk kell, ha élni akarunk, és akarunk élni, tehát dolgozni fogunk..."

A biblikus zengésű kiadványt a Magyar Néppárt bánffyhunyadi zászlóbontása követte. Ennek titkáraként az építészmérnök az egybegyűlt földművesek elé terjesztette kisebbségpolitikai programját: az új államkereten belül is távlatokat kell nyitni cselekvés útján a magyar tömegek társadalmi és művelődési felemelkedése felé. Az úttörés nyomán kibontakozó politikai szervezkedések során azonban előtérbe kerültek a hagyományos konzervatív erők, s a néppárti kezdeményezés annak alkotójával együtt háttérbe szorult. Az építész-író visszavonult az irodalmi-művészeti életbe. Közügyi mondandója hovatovább csak a **transzilvanizmus* irodalmi és művészeti, építészeti megfogalmazásaiban juthatott kifejezésre, annál is inkább, mert a pártharcok küzdőterén az OMP mellett a Magyar Néppárt felújítása (1927) nem sikerült.

Már politikai próbái közben is fel-feltűnik az építészeti és grafikai alkotást a szépirodalommal sajátosan ötvöző, a maga korában is reneszánsz-embertípusnak minősített sokoldalú személyisége. E szakaszban szerzett munkái azonban, így a Sztánán készült *Erdély kövei* (1922), a Kalotaszeg múltját időszerűen felelevenítő *Varjú-nemzetség* c. történelmi krónika (1925) vagy a különböző műfajokban vissza-visszatérő Budai Nagy Antal-téma csak későbbi kiadásokban juthatott a szélesebb olvasóközönség elé. A nyilvánosság előtt a képes Vasárnap c. demokratikus politikai újság (1921–23) és a 12 erdélyi fejedelem képével illusztrált *Kaláka Kalendárium* (1925) szerkesztője szerepelt.

Írói és művészi tevékenységének csúcsait s a maga népszerűségét az író-újságíró barátaival együtt életre hívott Erdélyi Szépmíves Céh független könyvkiadó vállalat (1924) és a Szolnay Sándorral közösen létrehozott Barabás Miklós Céh (1931) keretében kifejtett tevékenységével, az Erdélyi Helikon irodalmi folyóirat szerkesztése során (1931–44) érte el. Egymás után jelentek meg pompásan illusztrált és kiállított kötetei, köztük az *Erdély* kultúrtörténeti vázlat (1929), „legkedvesebb gyermeke", a *Kalotaszeg* (1932), a később dramatizálva is klasszikussá vált István király-jelenítő regény, *Az Országépítő* (1934) s a színpadi sikert hozó – „erdélyi Bánk bán"-nak tekintett – *Budai Nagy Antal* (1936), a magyar–román közös parasztfelkelés drámája. Közben kiélesednek ütközései hol az erdélyiséget megkérdőjelező Ravasz Lászlóval, hol a világpolgári jellegében kifogásolt Korunkkal, vagy éppenséggel saját író-utódaival, a fiatal realista írókkal, pezsgő szellemi közéletet teremtve a termékeny **irodalmi vita* során maga körül.

Mindezekkel párhuzamosan új erőre kapott az építőművészeti gond és cselekvés nemcsak *A lakóház művészete* (1928) és *A székely nép művészete* (1944) megjelentetésével, hanem egyidejűleg lakóházak, iskolák, templomok, művelődési házak, a kolozsvári Műcsarnok tervezésével és felépítésével is. Munkássága úttörő a műemlékvédelem terén a bonchidai – azóta elpusztult – Bánffy-kastélynak (1936) és Mátyás király kolozsvár-óvári szülőházának (1944) restaurálásával. A bécsi döntés után jobboldalról hol „románbarátság", hol „zsidó-barátság" ürügyén megtámadott író-építész helikonista társaival erkölcsileg a német hódító háborúval szembeszálló ellenzéket támogatta, fel nem adva kisebbségi helyzetben szerzett erdélyi humánumát. Az irodalmi életben háttérbe szorítva, a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán szakszerű mezőgazdasági építészetet adott elő.

1944 után újra bekapcsolódik a közéletbe. Főiskolai munkáját a gyakorlattal egybekötve vállalja az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület elnökségét, s népszerű formában a falusi építészetről jelentet meg felvilágosító kiadványt (1946), majd szakszerű tanulmányt közöl a kollektív gazdaság üzemi épületberendezéséről, s *Mezőgazdasági építészet* c. szakművével (1957) járul hozzá a szövetkezeti falvak korszerű arculatának kialakításához, rengeteg magyarázó rajzzal és tankönyvszerű alapossággal világítva meg a feladatokat. Megtervezi Györgyfalva művelődési házát s részt vesz a széki templom restaurálásában, de közben juhistállókat és sertésfiaztatókat is épít. Ugyanilyen cselekvő politikai pályafutása is: az

MNSZ Kolozs megyei elnöke, az alkotmányozó nemzetgyűlés tagja Bukarestben; részt vesz a Világosság szerkesztő bizottságában.

Az „osztályharc kiélesedése” idején 1948-tól kezdve a közélettől újra visszavonul. Ezekben az években veszi elő regénytervét a prágai Szent György-szobor középkori megalkotóiról, Kolozsvári Mártonról és Györgyről; meg is jelenik egy részlete (Utunk 1954/20), a Korunkban pedig emlékiratszerűen idézi fel múltját *Kalotaszegi vállalkozás* c. alatt (1971/10). Egyébként – mint Benkő Samu írja – hosszú élete végén az „önkifejezésnek már csupán csak két formájával élt: levelezett és diskurált”. Szívesen bátorította örök optimizmusával a fiatal írókat és építészeket. Utolsó útján kalotaszegi férfiak vitték koporsóját a Házsongárdi temetőbe, kalotaszegi leányok a pártájuk fölé emelt koszorúkat.

Az irodalomtörténészek a Kós-jelenség magyarázatában egyaránt kiemelik a mesterségbeli sokoldalúságot, a képalkotás tervszerűségét és a honi helytállásban gyökerező politikai-világnézeti motivációt.

Transzilvanizmusának forrása is elsődlegesen művészi élményből táplálkozik. „Az erdélyi magyar, román, szász népművészettel való megismerkedés – írja Benkő Samu – indítja el benne azt a gondolatcsírát, melynek későbbi kifejlete »transzilvanizmus« néven vált ismertté” (*Életrajz.* 243.).

Ez a transzilvanizmus Láng Gusztáv szerint „az erdélyi magyarság kultúrönállóságának a történelmi lehetőségét bizonyítja [...], az (eszményített) erdélyi tolerancia idézésével pedig a különböző világnézetű, pártállású értelmiségiek összefogását szorgalmazta a kisebbségi feladatok megoldása érdekében” (1971). A monográfus Varró János az építőművész látásmódjára vezeti vissza a szépíró írásművészetének sajátosságait. Szerinte „Kós a dolgokat mindig környezetükbe szervesen beleágyazva látja és ábrázolja, minek következtében írásai jól megkomponált, zárt művészi képek sorának benyomását keltik” (1973). Czine Mihály szerint „Kós Károly [...] művészetében Erdély népeinek osztályharcos hagyománya jelenti az erdélyi szellemet. A küzdő nép, melytől architektúrát, nyelvet tanult, s az emberi helytállás példáját” (1981).

Az író, építész, grafikus, szerkesztő, mezőgazda utóéletéhez tartozik a Kriterion több Kós-írásgyűjteménye, az emlékét idéző számos esszé és vers (köztük Kiss Jenőé, Kányádi Sándoré), építészeti munkáinak számbavétele és megörökítése, nem egy emlékkiadás, végül Péterfy László Kós-szobrának felavatása a Kós tervezte újpesti munkás- és tisztviselőtelepen (1987). Jelképévé vált mindannak, ami az erdélyi magyarság öntörvénye, valóságszemlélete és embersége.

A román–magyar–szász testvériséget hirdető „karizmás ember” holta után került a vádlottak padjára, s tiszteletreméltó emlékét dühös üldöztetés gyalázta meg. Raul Şorban román művészettörténész, aki a bécsi döntés után éppen az ő ajánlásával került a Ferenc József Tudományegyetemen Felvinczi Takács Zoltán mellé tanársegédnek, halála után, épp születésének 100. évfordulója előtt nacionalizmussal vádolta meg egy feljelentésében, mire valóságos hadjárat indult Kós Károly emléke ellen: írásait leragasztották a tankönyvekben, nevét és könyveit kitiltották a sajtóból és könyvtárakból, mellszobrát eltávolították a sepsiszentgyörgyi múzeum előcsarnokából, sőt sírját is meggyalázták a Házsongárdi temetőben... Hiába volt az írók tiltakozása, a centenáriumot sem lehetett megünnepelni. Művei és a művét idéző kiadványok csak Magyarországon jelenhettek meg (*„Kőből, fából hazát... igékből várat”* In memoriam Kós Károly 1883–1983. Bp. 1983; *Kós Károly képeskönyv*. Bp. 1986. Mindkettőt sajtó alá rendezte Sas Péter). Az ő képét is fénybe emelő *Erdélyi csillagok* (Bp. 1990) szintén Magyarországon készült el és jelent meg. A Korunk csak a diktatúra bukása után idézhette emlékét Kántor Lajos, Cseke Péter, Vita Zsigmond, Heim András, Balogh Ferenc, Vasas Samu, Balogh Edgár írásaival, Balázs Péter rajzával (1990/3);

1983-ban kiadásra készen álló *Életrajz*a is csak 1991-ben jelenhetett meg a Kriterionnál Benkő Samu gondozásában és utószavával. Az újra megalakult Erdélyi Szépmíves Céh pedig *Az Országépítő* hasonmás-kiadásával indította könyvsorozatát (Kv. 1992).

Arcképét a legkülönbözőbb művészeti ágakban sokan örökítették meg. Fametszeten Buday György és Nagy Imre, rajzban (több változatban is) Nagy Imre és Demian Tassy, bronzplaketten Tőrös Gábor és Péterfy László; Kós András szobrot mintázott róla, Balázs Péter háttérben a Kós készítette Budai Nagy Antal-plakáttal festette meg.

Kötetei: *Régi Kalotaszeg* (építészeti tanulmány, Bp. 1911); *Sztambul* (Várostörténet és architektúra. Bp. – Konstantinápoly 1918); *Erdély kövei* (31 linometszet kísérő szövegekkel, saját nyomdai előállítás, Sztána 1922); *Átila Királról Ének* (Ballada. Saját nyomdai előállítás linometszetekkel, Sztána 1923, Bp. 1989. Reprint); *Varjú-nemzetség* (regény, Kv. 1925, 1930, Buk. 1955, Bp. 1935, 1956); *A lakóház művészete* (tanulmány, Kv. 1928); *Erdély* (Kultúrtörténeti vázlat. 60 linometszettel, Kv. 1929, Bp. 1933); *A Gálok* (kisregény és három novella, Kv. 1930); *Kalotaszeg* (Egy néprajzi táj története és jellemzése. Kv. 1932, Bp. 1938); *Az országépítő* (regény, Kv. 1934 ESZC); *Budai Nagy Antal* (színjáték, Kv. 1936, 1947, Buk. 1957); *A székely nép építészete* (Bp. 1944); *Erdély népi gazdasági építészete* (Kv. 1944); *Budai Nagy Antal* (kisregény, Kv. 1945, Buk. 1955); *Falusi építészet* (népszerű szakkönyv, Kv. 1946); *Mezőgazdasági építészet* (szakkönyv, 1957); *Hármaskönyv* (Szépírás, publicisztika, grafika. Írásgyűjtemény Balogh Edgár előszavával, 1969); *Kalotaszegi krónika* (kisregények, emlékezés, színjáték. Írásgyűjtemény Varró János bevezető tanulmányával, 1973); *Életrajz* (Közzéteszi Benkő Samu, 1991).

(B. E.)

Szekfű Gyula: *K. K. Erdélye.* Erdélyi Helikon 1930/1. – Illyés Gyula: *Kalotaszeg*. Nyugat. Bp. 1932. II. 278–79. – *Az Erdélyi Helikon Kós-száma*. 1933/10. – Schöpflin Aladár: *Az országépítő*. Nyugat, Bp. 1934. I. 583–85. – Láng Gusztáv: *Régi könyv – mai mondanivaló*. Korunk 1959/1. – Kacsó Sándor: *Tószt a 80 éves K. K.-ra*. Utunk 1963/50. Újraközölve *Írók – írások*. 1964. 122–27. – Czine Mihály: *K. K. köszöntése*. Kortárs Bp. 1964/1; uő. *Hűség és szolgálat*. Tiszatáj, Szeged 1973/12. Mindkettő újraközölve *Nép és irodalom* II. Bp. 1981. 96–118. – Izsák József: *K. K*. Igaz Szó 1966/10. – Sőni Pál: *K. K. írói építkezése*. Utunk 1966/45. – *Az Igaz Szó Kós-száma*. 1968/11. – Balogh Edgár: *Kós-köszöntő*. Korunk 1968/12; uő. *K. K. vitája*. Korunk 1973/11. Újraközölve *Magyarok, románok, szlávok*. Bp. 1986. 175–83; uő. *A karizmás ember*. uő. Közli *Erdélyi csillagok*. Szerk. Kántor Lajos. Bp. 1990. 104–25; uő. *Vitatható-e K. K.?* Romániai Magyar Szó 1992. dec. 23. – Domokos Géza: *K. K*. Előre 1968. dec. 15. – Huszár Sándor: *Nem spekuláltam, éltem*. Beszélgetés K. K.-lyal. *Az író asztalánál*. 1969. 219–26. – Lőrinczi László: *K. K. Hármaskönyve*. Előre 1969. aug. 29. – Méliusz József: *Szobor helyett irodalomszociológia*. Utunk 1969/23. – Mikó Imre: *Károly bácsi, ez éltessen!* Igaz Szó 1969/12. – Veress Zoltán: *K. K., avagy a sors felismerése*. Utunk 1969/33. – Pál Balázs: *K. K*. 36 építészeti felvétellel. Bp. 1971. – Beke György: *K. K*. Interjú. *Tolmács nélkül*. 1972. 5–18. – Varró János: *K. K., a szépíró*. Kismonográfia. Kv. 1975. – Marosi Ildikó: *Fenét igyekeztem én a hosszú életre!* Beszélgetés K. K.-lyal. *Közelképek*. Erdélyi Lajos felvételeivel. 1974. – Féja Géza: *K. K*. Új Írás, Bp. 1978/1. – Benkő Samu: „*A legszebb élet, amit magamnak el tudtam képzelni.*" Beszélgetések K.K.-lyal. 1978; uő. *K. K. levelei Benedek Elekhez*. BElev. I. 1979. – *K. K. emlékezete*. Szerk. Sas Péter, bevezeti Bihari József, Szentendre 1984. – *Kortársunk: K. K*. A Hét 1990/22. – Cseke Péter: *K. K. és az ifjúsági mozgalmak*; Vita Zsigmond: *K. K. levelei Vita Zsigmondhoz*; Kántor Lajos: *Erős, sorsszerű parancs*; Heim András: *K. K. avantgardizmusa*; Vasas Samu: *Egyéniségvarázs (avagy hogyan él ma K. K. a kalotaszegi nép emlékezetében?*) Korunk 1990/3. – Nagy György: *K. K. Sztambulban*. Részlet. Korunk 1991/7.

ÁVDolg. Rög József: *A transzilvanizmus és K. K.* Kv. 1951. – Kuti Márta: *Az Erdélyi Helikon írócsoportjának lexikográfiája* (Karácsony Benő, Kuncz Aladár, K. K., Molter Károly). Kv. 1966. – Óvári Attila: *K. K. irodalomszervezői tevékenysége*. Kv. 1967. – Balla Julianna: *Mondatszerkezeti sajátságok gyakoriságának funkciója a szépirodalmi műfajban K. K. Varjú-nemzetség c. regénye alapján*. Kv. 1974.

ASZT. *Varjú-nemzetség.* Rádiójáték. K. K. bevezetőjével. FA – Részlet a *Budai Nagy Antal* c. krónikából. FA. 45. 155. – Vallomás és felolvasás K. K. 93. születésnapja küszöbén. FA 90.

Kós Károly (Sztána, 1919. aug. 31.) – néprajzkutató, tanulmányíró. Idősb ~ Károly fia, ~ Balázs, András, Koós Zsófia testvére. A kolozsvári Református Kollégium (1931–34) és a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium (1935–39) diákja, egy évig ref. teológiai hallgató Kolozsvárt, majd kolozsvári és budapesti egyetemi tanulmányai során történelem–földrajz szakos tanári képesítést szerez; Viski Károly és Gunda Béla tanítványaként a néprajztudomány doktora (1944). A kolozsvári magyar egyetem régészeti, majd néprajzi intézetének tanársegédje, s az EME néprajzi tárának múzeumőre (1944–50), az új Erdélyi Néprajzi Múzeum igazgatóhelyettes osztályvezetője (1951–79), közben a Bolyai Tudományegyetem néprajzi előadója (1955–59). Tagja 1970-től a *România Néprajzi Atlasza* egyeztető bizottságának, 1973-tól a Társadalom- és Politikatudományi Akadémiának, tiszteletbeli tagja 1976-tól a budapesti Magyar Néprajzi Társaságnak.

Első írását a budapesti Ethnographia közölte (1943). Néprajzi tanulmányai és szakcikkei a Korunk és a Művelődés hasábjain, az Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei és az Aluta évkönyveiben, a budapesti Ethnographia és Műemlékvédelem, a varsói Polska Sztuka Ludowa, a berlini Demos szakfolyóiratokban jelentek meg. A Kalotaszegen, a magyarországi Őrségben és a Garam völgyében, majd a Fekete-Körös vidékén, a Szeret mentén, Olténiában és Moldvában végzett néprajzi kutatómunkát, kutatótáborokat szervezett, s tanulmányúton járt a Szovjetunióban (1958).

Érdeklődésének egyik központi területe az együttélő és szomszédos népek kapcsolata, s kutató munkássága főleg a munka néprajza körében (kosarazó juhászat, bivalytartás, népi vasművesség, festett bútor, községi rendtartás, fejfák, guzsalyok, rokonság és nemzetség) nemzetközi viszonylatban is jelentőssé vált. Tevékenységében külön helyet foglal el a néprajzi tudománytörténet, ilyennemű írásai közül kiemelkedik *Orbán Balázs, a néprajzkutató* c. értekezése a Kelemen Lajos-emlékkönyvben (1957). Több dolgozata a központi és a tájmúzeumok tudományos szerepét, a néprajzi gyűjtemény-állag szerkezetét, a szabadtéri múzeum feladatait taglalja. Fontos nemzetiségismereti szerepet vállalt mint a Kriterion *Népismereti Dolgozatok* c. sorozatának önálló (1976), majd Faragó Józseffel közös (1978–83) szerkesztője, alapvető *A romániai magyarság néprajzáról* c. összefoglalása *A romániai magyar nemzetiség* (1981) c. gyűjteményes kötetben. A Falvak Dolgozó Népe, Igazság, Új Élet, Utunk, Igaz Szó hasábjain közölt ismeretterjesztő cikkeivel a hagyományos népi értékeknek a mai közösségi kultúrába való korszerű beépülését szolgálta.

Munkái: *Mihez kezdjünk a természetben* (1968, új kiadás Bp. 1985); *A vargyasi festett bútor* (Kv. 1971); *Népélet és néphagyomány* (1972); *Kászoni székely népművészet* (Szentimrei Judittal, Nagy Jenővel 1972); *Szilágysági magyar népművészet* (Szentimrei Judittal, Nagy Jenővel, 1974); *Tájak, falvak, hagyományok* (1976); *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet* (Szentimrei Judittal, Nagy Jenővel, 1978); *Eszköz, munka, néphagyomány* (1979); *Moldvai csángó népművészet* (Szentimrei Judittal, Nagy Jenővel, 1981); *A vas ízei* (válogatás előszóval, fényképezte Szabó Tamás, 1988). *Erdély népi építészete* (Bp. 1989).

(B. E.)

Kónya Ádám: *Gondolatok K. K. néprajzi tanulmánykötetéről*. A Hét 1972/34. – Csorba Csaba: *Dr. (ifj.) K. K. munkássága*. Ethnographia, Bp. 1974. 200–04. – Cornel Irimie: *Das Leben und die Überlieferung des Volkes*. Forschungen zur Volks- und Landeskunde, Nagyszeben 1975/1. – Gazda Klára: *Beszélgetés dr. K. K.-lyal a néprajzról mint tudományról és szolgálatról*. A Hét 1977/11; uő. *Visszanyomozó néprajz*. Korunk 1980/12. – László Gyula: *Most jöttem Erdélyből*. Új Írás, Bp. 1977/9. – Szabó Zsolt: *Nyugdíjba, de nem nyugalomba*. Művelődés 1979/11. – Zepeczáner Jenő: *Dr. K. K. néprajzi grafikája*. Művelődés 1980/8. – Gunda Béla: *Moldvától a Fekete-Körös völgyéig...* Vigilia, Bp. 1985/2.

Kós Károly Műszaki-művelődési Kör – 1980-ban alakult a kolozsvári Hűtő- és Élelmiszeripari Berendezések Kutató és Tervező Intézete keretében. A fiatal műszaki

értelmiségiek kezdeményezését, akik közül kiemelkedő szerepe volt Incze Eleknek, a Korunk szerkesztősége segítette szervezett keretek közé. Alakuló közgyűlésén – melyen 118 csatlakozó tag vett részt – Benkő Samu ismertette Kós Károly követésre méltó életét és tevékenységét. Működésének éveiben Imreh István, Kányádi Sándor, Guttman Mihály, Szabó Ferenc, Jenei Dezső, Beke György, Gyurka László, Lakatos István volt a kör vendége. Ünnepi összejöveteleken emlékeztek meg Bethlen Gábor, Bartók Béla, Enescu, Martin Lajos, Arany János és Titulescu születésének évfordulójáról. Működését 1984. júl. 31-én betiltották.

(J. D.)

Kós Károly Művelődési Kör – 1971-ben alakult Bánffyhunyadon a Művelődési Ház keretében. Vezetője Vasas Samu tanár. „Ember, társadalom, természet" c. előadássorozatán kolozsvári és helybeli írók, tanárok, művészek adtak elő az irodalom, a művészetek, a természettudományok és a történelem kérdéseiről, köztük Bálint Tibor, Kányádi Sándor, Varga Vilmos előadóművész, Faragó József, Kallós Zoltán folklórgyűjtők, Felszeghy Ödön, Koch Ferenc, Xántus János tanárok. Az előadások egy részét megismételték Magyarbikal községben is. Találkozókat szerveztek A Hét, Utunk és Korunk szerkesztőivel, s egy-egy képzőművész, köztük Balázs Péter, Botár Edit, Veress Pál munkáiból rendeztek kiállítást.

A ~ keretében színjátszó csoport is tevékenykedett. A kalotaszegi népi hagyományok ápolása jegyében bemutatták Gyarmathy Zsigáné–Palocsay Zsigmond keretjátékát, a *Virradat*ot (1981), ezzel a kolozsvári Állami Magyar Színházban is felléptek. Jelentős teljesítményük volt az Arany János elbeszélő költeménye nyomán Méhes György írta *Toldi szerelme* előadása is (1984), ezzel bejárták a Székelyföldet. 1986-ban készült el Kós Károly *Varjú-nemzetség* c. krónikájának színpadi változata, de már nem kerülhetett előadásra, mert a diktatúra betiltotta a ~ működését (1987). 1990 elején a ~ azonnal újjáalakult, s végre sor került a darab ősbemutatójára. Ezzel bejárták Kolozs és a szomszéd megyék városait, Kolozsvárt is bemutatták, 1991 decemberében pedig a budapesti Kós Károly-emlék-ünnepségen is színre léptek vele.

A ~ keretében 1991-ben népfőiskola is elkezdte működését néprajz–művelődéstörténeti és magyar történelmi osztállyal. 1992 óta elektrotechnikai köre is működik.

(B. Gy.)

Bardócz Gergely: *Egyetemi hallgatók – leckekönyv nélkül.* A Hét Évkönyve, 1978. 117–22. – Beke György: *Kalotaszeg kincse azé, aki megbecsüli*. Bánffyhunyadi beszélgetés Fekete Károllyal. A Hét 1981/5.

Kósa Barna (Hosszúmező, 1918. nov. 23.) – mezőgazdasági szakíró. Középiskoláit a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban végezte (1937), a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán szerzett agrármérnöki diplomát (1941), Kassán egyéves tanárképző tanfolyamot hallgatott. 1942-ben részt vett a marosvásárhelyi Középfokú Gazdasági Tanintézet felállításában, majd harctéri szolgálat és hadifogság után az iskola magyar tagozatának újjászervezésében. A növénytermesztés és -nemesítés szakelőadója, a tangazdaság vezetője, növényfajta-bemutató kertje egyedüli volt az országban. Mikrobiológiai kísérletekkel és növényvédelmi kérdésekkel foglalkozott, 1956-tól tagja volt a Mezőgazdasági és Erdészeti Könyvkiadó magyar szerkesztőbizottságának. Pedagógiai pályájának megszakítása után üzemvezető mérnök Marosvécsen (1962–67), majd az Agrosem Vetőmagtermeltető Vállalat, a Marosvásárhelyi Vetőmagvizsgáló Állomás, a Brassói Burgonya- és Cukorrépa Kutató Intézet tudományos munkatársa s üzemvezető mérnök Meggyesfalván (1975–78) nyugalomba vonulásáig.

Első cikkei a Szabad Szó szakmellékletében, a Földműves Szabad Szóban jelentek meg (1947–48), szaktanácsadással segítette az MNSZ székelyföldi napilapját, a Népújságot s az Előre első évfolyamát.

Kötetei: *A zab termesztése* (1952); *Az okszerű vetésforgó* (1956); *A cukorrépa termesztése és magtermesztése* (Antal Dániel, Koós György, Mózes Pál, Nagy Zoltán társszerzőkkel, 1957, 1959); *Szénakészítés* (1960); *Takarmánynövények termesztése* (Tamás Lajossal, 1981).

(Cs. P.)

Pap István: *Egy szakkönyv margójára.* Korunk 1982/7.

Kósa Ferenc (Nagyszalonta, 1934. dec. 23.) – nyelvész. Tanulmányait a Bolyai Tudományegyetemen végezte Kolozsvárt (1958). Egy évig tanár Érsemjénben, 1959-től a Babeş–Bolyai Egyetem magyar tanszékén adjunktus. Kutatási területe a magyar nyelvtörténet.

1964-ben kezd hozzá többekkel az erdélyi magyar fazekasság szókincsének összegyűjtéséhez és feldolgozásához, anyagát a NyIrK folyamatosan közli. Ugyancsak itt jelent meg négy szaktanulmánya az emlékíró Apor Péter nyelvhasználatáról, így magánhangzóinak jelöléséről (1969/1), mássalhangzóinak nyúlásáról (1971/1), az apalatális–palatális hangviszonyról székely tájszólásában (1972/2) és magánhangzóinak sajátságairól (1973/1). Ezek nyomtatásban is megjelent doktori disszertációjának részei. Az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*nak a III. (1982) kötettől szerkesztő munkatársa. Foglalkoztatják a székely **rovásírás* kérdései, így feldolgozta az 1977-es földrengés után napvilágra került dálnoki rovásfeliratot (Korunk 1981/3); s *A székely rovásfeliratok nyelvtörténeti tanulságai* címmel dolgozatot közölt a *Nyelvészeti tanulmányok* (1983) c. kötetben.

Műve: *Apor Péter helyesírása és nyelvének hangállapota* (1983).

(M. L.)

Balogh Dezső: *K. F.: Apor Péter helyesírása és nyelvének hangállapota.* NyIrK 1984/1. – Péntek János: *Egy vén dohogó helyesírása*. Korunk 1984/3.

Kósa János – **tankönyvirodalom*

Kósa Lajos – **Dacia*

Kósa-Kiss Attila (Nagyszalonta, 1954. júl. 5.) – meteorológus. Középiskolai tanulmányait szülővárosában az Arany János Elméleti Líceumban végezte (1973), Aradon a Hidro-Meteorológiai Technikum vízminőségvédelmi szakán szerzett diplomát (1975). A nagyszalontai Község- és Lakásgazdálkodási Vállalat technikusa, amatőr csillagász és meteorológus. Az időjárástan tárgyköréből vett ismeretterjesztő cikkeit a Fáklya, Előre, Ifjúmunkás, Brassói Lapok, A Hét közli. Csillagászati írásai jelentek meg csehszlovákiai, szovjet, osztrák, francia, nyugatnémet és magyarországi szaklapokban. 1983-tól az EQLP (Earth Quake Light Project – Földrengés keltette fényjelenségek megfigyelése) munkatársa. A Halley üstökössel kapcsolatos észleléseiről összeállított dokumentációjával a Los Angelesben 1986 nyarán rendezett IHW (International Halley Watch) kiállításon szerepelt. A budapesti Csillagászok Baráti Köre 1988-as találkozóján a Szentmártoni Béla Emlékéremmel tüntették ki.

Álneve *Szalontai Árpád.*

(T. J.)

Nagy L. Róbert: *A csillagok figyelője.* Fáklya 1980. júl. 15.

Kósa-Szánthó Vilma (Sepsiszentgyörgy, 1944. nov. 3.) – szociológiai és néprajzi szakíró. Középiskolát szülővárosában végzett (1962), a marosvásárhelyi tanárképző főiskolán matematika szakos tanári oklevelet szerzett (1966), a Babeş–Bolyai Egyetemen elvégezte a filozófia szakot (1974). Sepsiszentgyörgyön a Népi Művészeti Iskolában tanított, közben Csíkszeredában muzeológus és a Népi Alkotások Házának szakirányítója. 1988-tól az Amerikai Egyesült Államokban él.

A Korunk, Művelődés, TETT, Fórum és más folyóiratok számos társadalomtudományi tanulmányát közölték a faluközösség önrendelkezési intézményeiről, a foglalkozási struktúrák átrétegződéséről, családszociológiai kérdésekről, a társadalmi változások életmódra és műveltségre gyakorolt hatásáról, a mai falu kulturális változásairól, munkamagatartás és életmód, néprajz és szociológia kapcsolatáról. Néprajzi tárgyú írásaiban a perefernum-kérdéssel, Kovászna és Hargita megyei falvak hímzéskultúrájával, az örökösödés és lakásbelső problémáival foglalkozik. A *Változó valóság* (1978) c. kötetben családszociológiai felmérést ad egy sepsiszentgyörgyi lakónegyedről, a *Népviselet* c. kiadvány (Csíkszereda 1979) székely és csángó viseletekről szóló tanulmányát közli, a *Népismereti dolgozatok* (1980) c. gyűjteményben *A rokonságterminológia városiasodásának folyamata* c. értekezésével szerepel.

(B. Z.)

Kossuth Lajos emlékezete – A magyar nép érzelmi és tudatvilágában a jobbágyfelszabadító 1848-as forradalom, a szabadságharc és a debreceni Függetlenségi Nyilatkozat megszemélyesítőjeként Kossuth alakja legendássá vált. Kultusza már a világosi tragédiát követő emigráció évtizedei alatt kialakult, majd az 1867-es kiegyezés után nyílt politikai formákat is öltött, különösen Erdélyben, ahol Bartha Miklós ellenzéki pártja, a Függetlenségi Párt hódított teret Habsburg-ellenességével és hangsúlyozottan magyar nemzeti jellegével. Ugyanebben a mozgalomban megszületett azonban Mocsáry Lajos nemzetiségbarát, közös magyar–román–szláv összefogásának programja is. Míg a nemzeti irányzat tüntetésekben, hazafias ünneplésekben és szobrok, kegyhelyek állításával idézte 1848–49 történelmi emlékét, a Mocsáry-tábor együttműködést keresett a románsággal.

Kossuth 1869-ben közölt levele nagyszalontai híveihez a helybeli Népkör Évkönyvében rávilágított a száműzött kormányzó s népünk érzelmi kapcsolatára. Amikor K. Papp Miklós megindította Kolozsvárt a Történelmi Lapokat (1874–1876), felhívta a figyelmet a zsibói Wesselényi-levéltár Kossuth-relikviáira, történésztársa, Jakab Elek pedig nekikezdett a Kossuth-kéziratok feldolgozásának. Az egyre sűrűbb Kossuth-idézést követte Benedek Elek 1882-es cikke Kossuth alakjáról a magyar népköltészetben.

1918 után felizgatott román nacionalista elemek, megfeledkezve az erdélyi román jobbágyságot a magyarral együtt felszabadító Kossuth társadalmi jelentőségéről és Nicolae Bălcescuval közös béketervezetéről, sorra lerombolták a Kossuth-szobrokat Aradon, Nagyszalontán, Zsombolyán és Marosvásárhelyen, ugyanígy meggyalázva Petőfi, Rákóczi, Szigligeti, Kölcsey, Bocskay szobrait is. Ebben a légkörben a Kossuth-tisztelet nyilvános formái eltűnnek.

A bécsi döntéssel Magyarországhoz visszacsatolt Nagyszalontán 1940 őszén Tóth András Kossuth-szobra visszakerült talapzatára, de a Kossuth-kultusz feléledésének egészében nem kedvezett a politikai légkör. Sándor József, az agg EMKE-elnök Kolozsvárt az 1941. márc. 15-i ünnepélyen megpróbálta ugyan – magasra emelve Kossuth poharát – felszólítani a magyar kormányt, hogy maradjon távol a németek háborújától, de ez a Kossuth-idézés immár

pusztába kiáltott szó maradt. A magyarság is belesodródott a háborúba. Az „ellabancosodott szellem és közélet” ellen Szenczei László emelt szót *Kossuth és Erdély* c. cikkében, tiltakozva a dunai népek testvériségét sürgető száműzött államférfiú emlékének elhanyagolása miatt. „Erdély valamennyi népe számára – írta 1943-ban – újra végzetszerűen időszerű Kossuth és az ő eszmevilága. Csak az ő szellemi tarsolyában találhatunk írt Erdély bajaira és azokra a nagy problémákra, amelyek minden gondolkodó erdélyi embert foglalkoztatnak, bármily nyelven beszéljenek is.”

Új jelleget kap a ~ a népi demokrácia 1945-ben kezdődő kísérleti szakaszában. Az MNSZ román–magyar együttműködést keresve felújítja 1848–49 hagyományait, s a teljes Kossuth-kép helyreállítására előtérbe helyezi Kossuth és Bălcescu megegyezését s az emigrációban született Duna-konföderációs tervet. Az újra- és átértékelés körül támadt sajtóvita tisztázta a magyar demokrácia nagy személyiségének egyetemes nemzetközi jelentőségét. Kossuth halálának 60. évfordulója alkalmából Antal Árpád már félreértések nélkül emeli ki *Kossuth Lajos a magyar népköltészetben* c. írásában nemcsak a forradalmi kezdet harci derűjét és a Bach-korszakbeli bús Kossuth-dalok titkos reménységeit, hanem hivatkozik a szomszédos népek dalkincsében megjelenő Kossuth-emlékekre is, mintegy igazolva, hogy „...a félbemaradt forradalom megvalósítása csakis az együttélő és szomszédos népek testvéri összefogásának eredményeként jöhet létre”.

Hiába tért ki azonban a történeti emlékezés a „turini remete” román kapcsolataira, így Alecsandri és Kossuth találkozására vagy a kapcsolatfelvételre Cuza fejedelemmel, az államnemzet-koncepció központosító törekvései során újra előtérbe került a még Habsburg-gyökérzetű egykori román Kossuth-ellenesség. A homogenizálás erősödésével ~ újra teljesen eltűnt.

A diktatúra bukásakor jelképessé vált, hogy 1989. dec. 22-én este a forradalmi hangulatú nagyszalontai ifjúság a Kossuth-szobor elé vonult, és ott tüntetett. Az új bukaresti parlamentbe bekerült szélsőséges elemek azonban nyílt történelemhamisítással gyalázni kezdték Kossuth emlékét. Ugyanakkor Székely János *Három kis (nemzeti) botrány* c. írásában Kossuth személye körül érezte megtestesítve a nacionalizmus kinövéseit s annak elítélendő magyar kultuszát. Önmagát és önmagunkat marcangoló beállításával szemben a Látó közölt cáfoló választ.

(B. E.)

K. L. levele. Közli a Nagyszalontai Népkör Emlékkönyve. 1869. – K. Papp Miklós: *A Wesselényi család zsibói levéltárának kincsei*. Történelmi Lapok 1874. 28–30. – Jakab Elek: *K. L. levelei Wesselényi Miklóshoz*. Történelmi Lapok 1874. – Benedek Elek: *K. L. a népköltészetben*. Budapesti Hírlap 1882. szept. 21. – Szenczei László: *Kossuth és Erdély*. Közli *48-as Erdély*, Kv. 1943. 71–74. – Balogh Edgár: *Kossuth „kikezdése”-e, amit írtam?* Utunk 1947/18; uő. *Történelmi valóság védelmében*. Látó 1992/6. – Székely János: *Három kis (nemzeti) botrány*. Látó 1991/11. – Sebestyén Gyula: *S a sort folytathatnánk*. Romániai Magyar Szó 1992. dec. 30. Postafiók.

Kostyák Erzsébet – **Bálint Erzsébet*

Kostyál István (Temesvár, 1920. aug. 15.) – regényíró, novellista. Az 1934-es temesvári kommunista tömegperben mint 14 éves ifjúmunkást négy évre ítélték, büntetését a fiatalkorúak börtönében Kolozsvárt töltötte le. 1940-től a Szovjetunióban munkás. Hazatérve katonai pályára lépett, s a Szovjet Nagyvezérkar mellett működő legfelsőbb Katonai Akadémián nyert kiképzést (1956–59). A Glasul Armatei munkatársa volt. Szembekerült a diktatúrával, mire megfosztották párttagságától és tábornoki rangjától. Az 1989 decemberi bukaresti népfelkelés tűzvonalában volt, de hamarosan ellenzékbe szorult. Egy Bogdán Tibornak, a bukaresti Valóság főszerkesztőjének adott nyilatkozatában (1991/8) leszögezi:

„...jó ideje megváltoztattam már nézeteimet a kommunizmus utópisztikus eszméivel, az emberiségnek oly nagy károkat okozó dogmáival szemben. De azért továbbra is a szocializmus híve maradtam, természetesen azzal a felismeréssel gazdagodva, hogy új, nyugati típusú szocializmus-modellre van szükség."

Muzsikáló körte c. ifjúsági regényében (1966) és *Miből lesz a cserebogár* c. elbeszéléskötetében (1968) az illegális forradalmi munkásmozgalom ifjúsági emlékeit dolgozta fel. *A tűzfelelős segédei* c. gyűjteményes kötetben (1974) *Mezítlábas kisfiú* c. novellájával szerepel.

(B. E.)

Kovács János: *Muzsikáló emlékek.* Előre 1966. nov. 5. – Kormos Gyula: *Félig-meddig regények*. 2. *Miből lesz a cserebogár?* Utunk 1969/7.

Kostyala Árpád (Szeged, 1889. nov. 26. – 1965. júl. 22. Temesvár) – újságíró, műfordító. A temesvári piarista főgimnáziumban érettségizett, Budapesten szerzett magyar–német szakos tanári oklevelet. Tanulmányait Bécsben egészítette ki. Az I. világháború harctereiről visszatérve Temesvárt telepedett le. Újságíróként kezdetben a Temesvarer Volksblattnál dolgozott, majd a Temesvári Hírlap, később a Temeswarer Zeitung, Extrapost, Banater Deutsche Zeitung szerkesztője. 1919 után a Szabad Szó munkatársa művelődéstörténeti és helytörténeti riportjaival. A Temesvári Hírlap és annak Ajándékkönyvtára számára a 20-as és 30-as években számos német kalandregényt fordított magyarra.

(Sz. J.)

Kosztándi Jenő (Kézdivásárhely, 1930. máj. 26.) – képzőművész, népművelő. A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban érettségizett (1949), a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán szerzett diplomát (1955). Szülővárosában telepedett le, ahol mint általános iskolai tanár képzőművészeti szakosztályt szervezett, rajzkört alakított, a 3. számú Ipari Líceum (volt Kantai Gimnázium), a Művelődési Ház és a Városi Könyvtár szaktermeit magyar és román klasszikus írók arcképeivel gazdagította, az 1982-ben alakult helyi Népszínház számára díszleteket, a Gyermekvárosnak 600 figurát festett, az Árvaház falait 150 mesejelenettel díszítette, átalakítva a székely kisváros művészi igényeit és ízlését.

Elkészítette Horváth István költő és Borcsa János irodalomkritikus portréját.

(B. Z.)

Mátyás Árpád: *A szülőföld hívó szava.* Látogatóban K. J. kézdivásárhelyi műtermében. Előre 1983. máj. 6.

Kosztka Mihály – **Nagykároly magyar irodalmi élete*

Kosztolánszky István (Brassó, 1863. dec. 24. – 1941. jún. 25. Vízakna) – költő, közíró. Nagyszebenben és Déván dolgozott köztisztviselőként. Jóllehet költeményei és prózai írásai 1891 óta bécsi és budapesti lapokban is rendszeresen megjelentek, irodalmi működésének súlypontja szűkebb pátriájára, főként Dévára és Hunyad megyére korlátozódott. Az EIT gyakori meghívott vendége, a temesvári Arany János Társaság tiszteletbeli tagja. Nyugdíjazása után 1925-ben költözött Vízaknára.

Műgonddal csiszolt verseiben a hagyományos utat követi, ámde az élet szépségébe vetett hite és az erkölcsi értékekhez ragaszkodó elmélyült gondolatisága megóvja az epigonizmustól. Jó tollú és a romániai magyar irodalom kibontakozását élénken figyelő közíró is; a különböző irodalmi csoportosulásokra, a pártatlanul építő bírálat szükségességére, a könyvkiadás

társadalmi tömegbázisának megteremtésére vonatkozó nézeteit Benedek Elek szellemében fogalmazta meg, főleg a Déva és Vidéke hasábjain. Ismételten kidomborította azt az Ady költészetében megvalósult követelményt, hogy irodalmi alkotásokban „a honi televény ősereje" érvényesüljön a kor elvárásainak szintjére emelve.

Verseskötetei: *Hulló csillagok* (Déva 1906); *Az élet útjain* (Nagyszeben 1912); *Fáklya a fényben* (Nagyszeben 1925).

(K. K.)

A Ványi Ferenc szerkesztette Magyar Irodalmi Lexikon (Bp. 1926) tévesen „Kosztolányi István" címszó alatt ismerteti munkásságát.

Kótay Pál (Halmi, 1910. szept. 21. – 1986. dec. 25. Marosvásárhely) – orvosi szakíró, orvostörténész, író. A szatmári Református Főgimnázium elvégzése (1928) után a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett orvosi diplomát (1934). Pályáját a budapesti Szent János Kórházban kezdte, sebész-tanársegéd a kolozsvári egyetemen (1940–45), klinikai adjunktus (1944–48), a marosvásárhelyi OGYI előadótanára (1948–71), majd a Sebészet–Urológia Tanszéken professzor nyugalomba vonulásáig (1976). Szakterülete az urológiai sebészet. Tanulmányúton járt Finnországban és Németországban, részt vett a budapesti (1962) és amszterdami (1973) Nemzetközi Urológiai Kongresszuson. A Magyar Orvostörténeti Társaság, a Román Urológiai Társaság, a Nemzetközi Urológiai Társaság tagja. Több mint 100 szaktudományi dolgozatát magyar, román, német, francia és angol nyelven a Magyar Urológia, Acta Urologica, Urologia Internationalis, Chirurgia, Revista Medicală – Orvosi Szemle s más szakfolyóiratok közölték. Részt vett az egységes román nyelvű urológiai tankönyv szerkesztésében s a román egyetemi jegyzetek magyar nyelvre való fordításában.

Novellákkal, esszékkel, kritikákkal az irodalmi életben is jelen volt. Az Erdélyi Helikon munkatársa, az ESZC kiadásában megjelent *Erdélyi csillagok* gyűjteményes kötet II. sorozatában (Kv. 1942) a magyar orvosi irodalom két jeles úttörőjét, Pápai Páriz Ferencet és Rácz Sámuelt mutatta be. 1946-ban a KZST rendes tagjává választotta, székfoglalóját *Inoko üzen* c. novellájával tartotta meg. Az Igaz Szó, Új Élet, Előre munkatársa. Orvostörténeti kutatásait folytatva a budapesti Communicationes ex Bibliotheca Historiae Hungarica hasábjain ismerteti Pápai Páriz bázeli orvosdoktori értekezését (1956), a Kolozsvárt 1690-ben megjelent *Pax corporis* c. munkáját (1958) és drezdai útját (1965). A Korunk közli Weszprémi Istvánról, a XVIII. századi orvosíróról (1978/10), majd *Rácz Sámuel arcképének restaurálásakor* c. alatt (1981/7–8) a neves orvostudorról szóló újabb írásait, melyek a magyar orvosi szaknyelv megteremtéséért folytatott harcot méltatják.

A Korunkban (1983/7) Pápai Páriz Ferenc *Vitae meae Cursus* c. naplóját ismerteti.

Egyetemi jegyzete: *Az urológiai sebészet alapvonalai* (Mv. 1951).

Benke V. János: *K. P.* Tudományos arcképcsarnok, Művelődés 1985/4.

Kotsis Mária – **énekeskönyv; *tankönyvirodalom*

kottakiadás – a két világháború között elsősorban a kórusművekre összpontosult, és csak szórványosan jelent meg egyéb műfaj keretébe sorolható anyag. A Magyar Dalosszövetség a tag-énekkarok számára biztosított műsoranyagot Andrási Ede, Bródy Miklós, Delly Szabó Géza, Fövenyessy Bertalan, Haják Károly, Harmat Artúr, Hoffmann Ferenc, Kárpáti Sándor, Klicka József, Lányi Ernő, Nemes Elemér, Ország Tivadar, Tárcza Bertalan, Veress Gábor, Zöld Károly műveiből. Az Erdélyi Iskola a zenei nevelésben hasznosítható magasabb igényű, modern anyagot igyekezett a tanítók-tanárok számára hozzáférhetővé tenni népdalok,

népdalfeldolgozások, kánonok, továbbá Bárdos Lajos, Deák Bárdos György, Gräff Kálmán, Halmos László, Kerényi György, Kodály Zoltán, Veress Sándor művei közlésével. Nagy népszerűségnek örvendett az Ifjú Erdély kiadásában megjelent két **daloskönyv*, a több kiadást elért *Zengjen hálaének!* (1926) és *A mi dalaink* (1936–43). A temesvári **Moravetz Testvérek* zenepedagógiai munkák mellett önálló szerzeményeket is megjelentetett.

A kolozsvári Minerva RT zenei gyűjteményekkel (Nemes Elemér, Veress Gábor daloskönyve és hegedűiskolája), Risznerné Kozma Ida néhány nótájával és Kotsis Mária Cecília tankönyveivel (I–IV. 1938) gyarapította az időszak ~át. Az aradi Diecezana Sztojka Anna tankönyveinek biztosított megjelenési lehetőséget (I–IV. 1923–24).

Delly Szabó Géza számos művét maga adta ki ízléses kivitelben (*Nótabokréta* 3 füzetben, 1925; *Férfiének férfikarra*, Bárd Oszkár versére, 1926; *Eredeti székely, csángó és kalotaszegi népdalok* 5 füzetben, 1926–32; *Missa Solemnis*, 1932; *Az én két asszonyom*, *Góg és Magóg fia vagyok*, Ady verseire, 1939; *Béke elégia*, Albius Tibullus versére, 1940). Hasonlóképpen saját kiadásban jelentette meg kottaanyagot is tartalmazó csángó gyűjteményét Domokos Pál Péter is (*A moldvai magyarság*, 1931, 1934, 1941; *Mert akkor az idő napkeletre fordul*, 1940).

A II. világháború után egymást kiegészítve több fórum biztosította a ~ folyamatosságát. Első helyen a bukaresti Zeneműkiadót kell megemlíteni, mely a Zeneszerzők Szövetsége tagjainak műveit jelentette meg – műfaji válogatás nélkül, szöveges művek esetében két nyelven: románul és magyarul. Itt láttak napvilágot Birtalan József kórus- és Chilf Miklós zongorafüzetei, Csíky Boldizsár zenekari partitúrái, köztük a *Vitézi énekek* (1976) és szimfonikus képei *A hegy* c. alatt (1980), Hubbes Walter gyermekkórusai, Jodál Gábor zongoraszonatinája és *Divertimento*ja (1968), kortárs költők verseire komponált kórusművei, Márkos Albert *Simfonie concertante*ja (1976), Oláh Tibor csángókantátája, első szimfóniája, klarinét szólószonátája, hegedű-zongora szonatinája és *Végtelen Oszlop* c. alkotása (1966), Szabó Csaba vonósnégyese, kórusfüzete, Dsida-dalai, Terényi Ede madrigáljai, első vonósnégyese és *In memoriam Bakfark* c. szimfóniája (1983), Winkler Albert lapádi ciklusa, zongoradarabjai, szimfóniája, valamint Zoltán Aladár I–II. szimfóniája, korondi táncai, zenekari kíséretes dalciklusa, gyermekkórusa és Petőfi-dalfüzete (1975).

1948-tól a Bartók Béla Dalosszövetség bocsátott a régi és új énekkarok karvezetőinek rendelkezésére értékes, népi forrásokat hasznosító kórusirodalmat: Ádám Jenő, Bartók Béla, Bárdos Lajos, Halmos László, Kodály Zoltán, Péter József, Veress Sándor, Vikár Sándor műveit.

A bukaresti Népi Alkotások Központi Háza két vegyes énekkari kötetet jelentetett meg, s kiadta Zoltán Aladár két kórusfüzetét. Az egyes megyei alkotóházak helyi népzenei anyagot közöltek, ilyen a 70-es években Arad megyében Gulácsi Zoltán és Apácai Bölöni Sándor gyűjtése, Hargita megyében Imets Dénesé, Kovászna megyében Almási István, Benczédi Huba több füzete s egy Benczédi szerkesztette kóruskötet, Szatmár megyében B. Albert György–Bura László, valamint Fejér Kálmán–Zolcsák Miklós népdalgyűjtése. Szilágy megye alkotóháza Balogh Dezső füzetét gondozta, Temes megye alkotóháza pedig Mikes Marcell dalainak egy részét adta ki kétnyelvű szöveggel. E fórumok közül leggazdagabb a Maros megyeinek a tevékenysége. Itt látott napvilágot Zoltán Aladár több füzete, köztük a Veress Zoltán verseire írott ciklus, valamint a kórusirodalom fejlődését szemléltető válogatás I. kötete (1972). Ugyancsak itt jelent meg Szabó Csaba több népdalfeldolgozása, majd a 70-es években középkori erdélyi latin költők verseire szerzett madrigálsorozata s néhány harmonika-füzete.

Az 50-es években az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó is helyet szorított néhány zenei kiadványnak, így Zoltán Aladár kantátájának, Jagamas János gyermekkari füzetének, Eisikovits Mihály dalkötetének, Kardos István román költők verseire írott dalainak, s itt jelent

meg a Faragó–Jagamas-féle *Moldvai csángó népdalok és népballadák* c. jelentős gyűjtemény. 1970-től a Kriterion Könyvkiadó biztosított helyet évről évre jelentős gyűjtéseknek, monográfiáknak. Zenei szempontból is rangos kiadványa Kallós Zoltán két kötete (*Balladák könyve*, 1970 és *Új guzsalyam mellett*, 1973), a Seprődi-féle gyűjtés (1974) és Jagamas Jánosnak Faragó Józseffel közösen összeállított országos jellegű munkája (*Romániai magyar népdalok*, 1974). Egy-egy tájegység zenei ballada-kincsét mutatja be Albert Ernő–Faragó József–Szenik Ilona háromszéki (1973), Ráduly János–Szabó Piroska kibédi (1975) és Bura László–Albert György–Orosz Márta szatmári (1978) gyűjtése. Itt jelent meg Almási István Szilágy megyei zenei monográfiája (1979), Boros Zoltán *Énekben hallottam...* c. régi magyar világiének-gyűjteménye (1981) és *Magyaró énekes zenéje* címen Jagamas János, Palkó Attila, Zsigmond József közös munkája (1984). Gyermekkórusoknak is kínál kottaanyagot László-Bakk Anikó *Erdő mélyén, esti csendben* (1974) c. gazdag kánongyűjteménye, valamint Vermesy Péter és Szilágyi Domokos közös kötete, a *Pimpimpáré* (1976).

A George Dima Zeneművészeti Főiskola tanárainak egy csoportja a 60-as évek végén s a 70-es évek során fénymásolatban tette közzé néhány művét. Ezek közül Jodál Gábor G. Lesnea szövegére írt *Bistriţa aurie* c. alkotása, hat székely népdala s három zongorára írott darabja mellett Szalay Miklós *Cselló–zongoraszonátá*ja említhető. Az itt megjelent művek legtöbbjén Terényi Ede nevével találkozunk, főiskolai kiadványai között Ady-ciklusa, Bartók tiszteletére írt szonátája, József Attila verseire készült dalcsokra és kórusa, a Brâncuşi emlékét idéző *Csodamadár* s a *Gáláns táncok* c. kiadvány szerepel.

A Tanügyi és Pedagógiai Könyvkiadó zenei tankönyvek mellett két gyűjteményt hozott forgalomba: Szabó M. Kláráét (*Dalolj velünk,* 1972, 1977), valamint Birtalan József és Szász Károly válogatását (*Szállj, szép szavú dal,* 1972 és 1983).

Rendszeresen közölt kórusműveket a Művelődési Útmutató, ill. Művelődés, egykori mellékleteiben a Napsugár is.

Műfaji szempontból a ~ban képviselve van – hullámzó arányban – tankönyv, népdalgyűjtemény, énekhang zongorakísérettel, zongoradarab, szimfonikus, vokál-szimfonikus és könnyűzene, operarészlet s mindenekfelett a kórusmű.

(B. A.)

Lakatos István: *Bibliográfia az 1910–1940 közötti erdélyi szerzőtől önállóan megjelent magyar zenei vonatkozású munkákról.* Kecskemét 1943. – Benkő András: *Hazai magyar kotta- és zenei könyvkiadásunk*. Korunk 1959/9. – Mihai Popescu: *Repertoriul general al creaţiei muzicale româneşti*. 1987. – Viorel Cosma: *Muzicieni din România*. Lexicon bio-bibliografic I. 1989.

Kotzó Jenő (Gyarak, 1883. júl. 11. – 1973. dec. 26. Nagyvárad) – újságíró. Középiskoláit Aradon, jogi tanulmányait Nagyváradon és Kolozsvárt végezte. Mint Dutka Ákos és Emőd Tamás baráti köréhez tartozó fiatal író vett részt a Szigligeti Társaság tevékenységében. Cikkei, költeményei jelentek meg a kolozsvári Újságban (1904), a Nagyváradban (1904, 1907), az Aradi Közlönyben (1908), a Nagyváradi Naplóban (1908), az Arad és Vidékében (1910). Ügyvédi pályára lépett s Új Nagyvárad c. független politikai napilapot alapított (1912–19), majd Bihar községben gazdálkodott, ahonnan *Rab Tamás* néven küldte cikkeit erdélyi lapoknak. A rövid életű nagyváradi Reggeli Újság c. riportlap főszerkesztője. 1926–27-ben az Averescu-kormány idején az OMP Bihar megyei képviselője a bukaresti parlamentben. Jelentős szerepet vállalt Nagyvárad művelődési és társadalmi életének irányításában. Arcképét Tibor Ernő festőművész örökítette meg.

(T. E.)

Kovách Géza (Székelyudvarhely, 1925. dec. 22.) – történész, közíró. Középiskolát a zilahi Wesselényi Kollégiumban végzett (1944), a Bolyai Tudományegyetemen történelem–néprajz szakos diplomát szerzett (1948). Egyetemi gyakornok Gunda Béla, majd tanársegéd Jakó Zsigmond mellett (1948–51), Aradra költözve a 3. számú középiskola tanára.

Tudományos és népszerűsítő cikkeit, tanulmányait a Korunk, NyIrK, Könyvtári Szemle, Művelődés, Studii şi Materiale de Istorie Medie, Ziridava, Porolissum, Catedra, Revista de Istorie, Forschungen zur Volks- und Landeskunde hasábjain közölte, egy-egy értekezése a budapesti Agrártörténeti Szemle, Ethnographia, Confessio és a debreceni Múzeumi Kurír hasábjain is megjelent. Az Utunk, A Hét, Dolgozó Nő, Tanügyi Újság, Falvak Dolgozó Népe, Vörös Lobogó, Flacăra Roşie, Unirea, Szabad Szó, Megyei Tükör, Karpathen Rundschau, Brassói Lapok, Neue Banater Zeitung, Ifjúmunkás és Fáklya munkatársa.

Széles érdeklődési köre főleg a történelem és néprajz területére terjed ki, de hozzászól időszerű tanügyi, irodalmi, társadalmi kérdésekhez is. Néprajzi témái: a szilágysági népi űrmértékek, régi aradi mértékegységek, falusi mesterségek és területmérési rendszerek Arad megyében, sószállítás a Maros folyón. Történettudományi munkássága átfogja a középkortól a jelenkorig terjedő szakaszt, s különösen a céhtörténet, az agrártörténet, paraszttörténet és parasztmozgalmak területét. Glück Jenővel és Egon Dörnerrel közösen közölt tanulmányt az 1514-es Dózsa-felkelés Arad vidéki összefüggéseiről, s levéltári kutatásai alapján számos dolgozata jelent meg Arad város és megye helytörténetéről. Új eredményeket ért el az Arad vidéki munkásmozgalom kutatásában is. A Kriterion *1848 – Arcok, eszmék, tettek* c. kötetében (1974) is közölt tanulmányt: *Avram Iancu és 1848 tanulságai* címmel.

Novellával szerepel a temesvári *Lépcsők* c. antológiában (1977). Több román történelmi tankönyv fordítója.

Összeállításában jelent meg az *Erdélyi jobbágyok panaszlevelei* c. Téka-kötet (1971), a *Magyar történetírók Avram Iancuról* c. tanulmánygyűjtemény (1972) s egy válogatás Márki Sándor írásaiból *Népek közeledése* c. alatt (Testamentum, 1976).

Legújabban az 1514-es parasztfelkelés erdélyi eseményeiről jelent meg tanulmánya a temesvári Ezredvég hasábjain (1990), közzétette Kálmány Lajos leveleit az aradi Havi Szemlében (1990) s mint a Körösi Műhely munkatársa az aradi középkori latin írásbeliséggel s Arad és Csanád megye ama állásfoglalásával foglalkozik, melyben tiltakoznak Kossuth Törvényhatósági Tudósításainak betiltása ellen (1990). Elkészítette Arad megye létező és eltűnt településeinek helytörténeti repertóriumát (kéziratban).

Önálló kötetei: *A zilahi céhek története* (1958); *Răspîndirea meşteşugurilor în comunele comitatului Arad în secolele XVII–XIX-lea* (Arad 1974); *Ahol Dózsa és Horea hadai jártak* (1976); *Aradul – permanenţe în istoria patriei* (középkori rész, Arad, 1978); *A céhes élet Erdélyben* (Binder Pállal, 1981).

Álnevei: *Szejkei Gábor, Zilahi Géza*.

(Cs. E.)

Benkő Samu: *A zilahi céhek története.* Korunk 1959/2. – Juhász Zoltán beszélgetése K. G.-val: *A történelem a hazafias nevelés kiapadhatatlan forrása*. Előre 1976. aug. 13. – Imreh István: *Arad és környéke történetéből*. Utunk 1977/7; uő. *Céhbeli kézművesek dicsérete*. Utunk 1981/37. – Szekernyés János: *Helytörténeti kutatástól honismeretig*. Beszélgetés K. G.-val. A Hét 1977/37. – Mihálka Zoltán: *Helytörténet és szülőföld-szeretet*. Előre 1977. márc. 25. – Taxner-Tóth Ernő: *Céhtörténet Erdélyből*. Magyar Hírlap, Bp. 1982. jan. 30.

Kovács Ádám – **színházművészet*

Kovács Adorján (Kárásztelek, 1938. nov. 2.) – mezőgazdasági szakíró. Nagyváradon gépipari szakiskolát végzett (1955), egy évig vasesztergályos Nagyváradon, majd Székelyudvarhelyen szerzett mezőgazdasági könyvelői szakképesítést (1957). A kézdivásárhelyi, majd a szilágysomlyói rajoni néptanács mezőgazdasági osztályán könyvelő (1957–60). A bukaresti Nicolae Bălcescu Mezőgazdasági Főiskolán kertészmérnöki diplomát nyert (1965). László Gyula, a romániai szőlőtermesztés kiváló szakembere mellett a Valea Călugărească borvidéki Szőlészeti Kutatóintézetben dolgozott 1970-ig, majd a balázsfalvi Szőlészeti Kutatóállomás főmérnökévé nevezik ki, hogy a nagy árvíz után újjászervezze a közép-erdélyi borgazdaságokat korszerűsítő kutatómunkát.

Míg előző munkahelyén a szőlőtőke-művelés tökéletesítésével és az ültetvények gyomirtási technológiájának kidolgozásával tűnt ki, Balázsfalván kiemelkedő munkát végzett a szőlészeti szaporítóanyag tökéletesítése és új hazai meg idegen eredetű szőlőfajták meghonosítása terén. Szakközlönyök hasábjain megjelent román nyelvű szakdolgozatai mellett 1985-től a Falvak Dolgozó Népe külső munkatársa. A Csávossy Györggyel és Mezei Sándorral közösen írt *Szőlészeti és borászati kézikönyv* (1974) szőlőtermesztéssel és szaporítással foglalkozó fejezeteinek szerzője.

(Cs. P.)

Kovács Ágnes (Kolozsvár, 1919. okt. 31. – 1990. jan. 30. Budapest) – folklorista szakíró. Szentimrei Jenő leánya, Szentimrei Judit testvére, Lengyel Dénes irodalomtörténész neje. Középiskolát szülővárosában a Református Leánygimnáziumban végzett (1938), a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsész karán néprajz szakos diplomát szerzett (1944). Budapesten a Kelet-európai Tudományos Intézet, majd a Néprajzi Múzeum, 1963-tól az MTA néprajzi kutató csoportjának tudományos munkatársa.

A kalotaszegi Ketesd mesekincse c. válogatása az Erdélyi Múzeumban (1944/3) jelent meg. A mesekutatásról s a mesegyűjtés módszereiről szóló tanulmányai szakfolyóiratokban láttak napvilágot; több népmesegyűjtemény és népijáték-ismertetés szerzője. Kidolgozta a magyar állatmesék típusmutatóját, majd a készülő magyar népmesekatalógus tipológiáját. *Népmesegyűjtés, mesekiadás* c. cikkét a Korunk (1959/2) közölte, ugyanitt (1960/2) *Kiel–Koppenhága–Bukarest* c. alatt az első nemzetközi mesekutató kongresszusról számolt be s a romániai Folklór Intézetben tett látogatása nyomán a román–magyar összehasonlító mesevizsgálat szükségére figyelmeztetett.

Kötetei: *Kalotaszegi népmesék* I–II (Bp. 1943); *A kalotaszegi Ketesd mesekincse* (ETF 188. Kv. 1944); *Székely népköltési gyűjtemény* I–II (Gergely Pállal, Bp. 1956); *A rátótiádák típusbemutatója* (Bp. 1966); *A tűzmadár* (Benedek Elek *Magyar mese- és mondavilág* c. gyűjteményének új kiadása. III. kötet, szöveg- és szómagyarázatokkal, befejező tanulmánnyal. Bp. 1989).

(B. E.)

Balogh Edgár: *Benedek Elek mesekincse kapcsán.* Korunk 1990/2.

Kovács Albert (Mezőcsávás, 1928. febr. 29.) – kritikus, esztéta, irodalomtörténész. A marosvásárhelyi Ref. Kollégiumban érettségizett (1948); egy esztendeig a Bolyai Tudományegyetem irodalom szakos hallgatója, majd a szverdlovszki egyetemen oroszul folytatja és fejezi be tanulmányait (1949–54). A bukaresti Makszim Gorkij Intézet tanársegédje (1954–56). Újabb orosz irodalmi tanulmányok során (1956–59) Moszkvában Belinszkij esztétikájáról írott dolgozatával doktorált. Bukaresti munkahelyére visszatérve

előadótanár, tanszékvezető (1959–63), a Bukaresti Tudományegyetem előadótanára (1963-tól), docens doktor 1970-től.

Első írása Reményik Sándorról az Utunkban jelent meg (1949), majd ugyanitt *Az irodalomelmélet tanítása a Szovjetunióban* (1950/23) címmel értekezik. Újabb cikkeit Csehovról, Tolsztojról, Ajtmatovról, Turgenyevről, Lenin és Lunacsarszkij kapcsolatairól az Igaz Szó közli (1960–70), *A regényeposz esztétikája* c. tanulmányával a Korunkban (1963/10) szerepel. Közben a Secolul 20 világirodalmi folyóirat rovatvezetője. Román nyelvű tanulmányaival a Viaţa Românească, România Literară hasábjain jelentkezik, utóbbiban Méliusz József (1984/21) és Sütő András (1984/25) művét mutatja be. Mint műfordító együttműködve feleségével oroszul tolmácsolta Asztalos István és Sütő András válogatott írásait. Az irodalmi komparatisztika terén az Előre hasábjain ismertette az első romániai összehasonlító irodalomtudományi konferencia (1967) eredményeit. Dosztojevszkij-tanulmányaiból kötete is jelent meg az Univers Könyvkiadónál (*Poetica lui Dostoievski,* 1987), a budapesti Szovjet Irodalom c. folyóirat pedig Ady és Jeszenyin „ellentéteinek összecsengésé”-ről írt dolgozatát (1985) közölte, s itt jelent meg Bulgakov-tanulmánya is (1988).

Mint irodalomesztéta az alkalmazott poétika híve.

Egyetemi jegyzeteket adott ki a XIX. századi orosz irodalomtörténetről (1968), *A művészetről* címen a Téka-sorozat számára válogatta, bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel látta el és részben fordította Dosztojevszkij naplójegyzeteit, leveleit és töredékeit (1980). Tanulmány-, esszé- és műelemzés-gyűjteménye: *Műfajok, műformák, motívumok* (1989).

(B. E.)

P. Ivanova–A. Bribikov: *Novije trudi...* Ruszkaja Lityeratura, Leningrád 1977/4. – Rudolf Neuhäuser: *Das Frühwerk Dostoevskijs*. Heidelberg 1979. 167–68. – Matei Zamfir: *Poetica lui Dostoievski*. România Literară 1987/29. – Angi István: *Dosztojevszkij és a megkettőződés sokszólamúsága*. Utunk 1987/40. – Szávai Géza: „*Nem érdekel az absztrakt szellemi torna.*” Beszélgetés K. A.-tel. A Hét 1987/46. – Constantin Crişan: *Visul hermeneutic*. Viaţa Românească 1988/8. – Kozma Dezső: *Művek, műfajok*. Látó 1990/3. – Borcsa János: *Egy irodalomtudós műhelyéből*. Korunk 1990/9.

Kovács András (Bözödújfalu 1926. jan. 9.) – újságíró, szerkesztő, író. B. ~ András apja. Hét elemi osztályt szülőfalujában végzett, s íráskészségének köszönhetően kezdte pályáját 1945-ben a kolozsvári Igazság szerkesztőségében. 1949-től főszerkesztő. A Ştefan Gheorghiu Pártfőiskolán államvizsgázott (1955), s utána magánúton végezte el a középiskolát (1963). A lapszerkesztés mellett docens, majd előadótanár a Bolyai Tudományegyetemen, 1970-től A Hét szerkesztőségi felelős titkára nyugalomba vonulásáig (1985).

Első könyve a Zsil-völgye bányászainak életéről és gondjairól szólt (1949), s csak több mint három évtized után vállalkozott újabb könyvírásra, amelyben saját családi emlékeiből kiindulva a székely szombatosok viszontagságos sorsát tárta fel egészen a Kemény Zsigmond, Móricz Zsigmond, Bözödi György írásaiból ismert vallási kisközösség tragikus felbomlásáig. A vallomásként született könyv – írja róla Kovács János – „kimondása olyasvalaminek, amiről a hallgatás fehér foltot hagyna Erdély szellemi múltjában”. A második kötet megjelenés előtt.

Munkái: *Szén és acél* (riportkönyv, 1949); *Vallomás a székely szombatosok perében* (1981, Bp. 1983).

(K. N.)

E. Fehér Pál: *Egy meglepetés.* Népszabadság, Bp. 1982. jan. 22. – Márki Zoltán: *A sors vallatása*. Előre 1982. márc. 24. – Imreh István: *Szombatos krónika*. Utunk 1982/16. – Gálfalvi Zsolt: *Történelem – önarcképpel*. A Hét

1982/19. – Beke György: *Vallomás az emberi méltóságról*. Igazság 1982. máj. 7. – Kovács János: *Konok vallomás*. Korunk 1983/1.

Kovács András (Marosvásárhely, 1946. aug. 19.) – művészettörténész. Középiskolát Szászrégenben végzett (1964). A Babeş–Bolyai Egyetem történelem–filozófia karán szerzett diplomát (1969). Azóta a kolozsvári Történelmi és Régészeti Intézet kutatója. Szakterülete az erdélyi reneszánsz. Doktori disszertációját Bethlen Gábor építkezéseiről 1984-ben védte meg.

Első jelentős tanulmányát *Diplomele de înnobilare şi iconografie lui Nicolaus Olahus* címmel a Revista Muzeelor közölte (1969). Többször is foglalkozott az alvinci kastély történetével (Korunk 1971/8; Utunk 1974/2); Mircea Ţocával közösen ismertette a nagyváradi reneszánsz fejedelmi palotát a Körös-vidéki Múzeum *Biharea* c. tanulmánykötetében (Nv. 1977), s erre a kérdésre tért vissza a *Művelődéstörténeti Tanulmányok* 1979-es kötetében is. E sorozat 1980-as kötetében jelent meg *Szabályos alaprajzú, olaszbástyás várkastélyok Erdélyben* c. értekezése.

Írásával találkozunk a Vătăşianu-emlékkönyvben (1982), az Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie din Cluj (1989) hasábjain *Subiecte cosmografice în plastica clujeană din ultimul sfert al secolului al XVI-lea* c. tanulmányával szerepelt. Gyulafehérvár középkori topográfiáján dolgozik.

(M. J.)

Kovács András, *B. Kovács* (Kolozsvár, 1949. máj. 25.) – újságíró, közíró. ~ András fia. Szülővárosában érettségizett (1967), a Babeş–Bolyai Egyetem filológiai karán angol–magyar szakos diplomát szerzett (1972). Tanári pályáját a brassói Unirea Líceum magyar tagozatán kezdte (1972–79), majd az Ifjúmunkás (1972–82), Megyei Tükör (1982–88) szerkesztője, az Előre, 1990-től a Romániai Magyar Szó háromszéki tudósítója.

Első írása az Előrében jelent meg (1978). Cikkeit közölte a Korunk, Művelődés, A Hét, 1990 után az Erdélyi Figyelő, Háromszék. Munkáiból kiemelkedik „ifjúságszociológiai" sorozata az Ifjúmunkásban (1984–87) s ankétja a romániai magyar tanügy 1945–49 között kialakult önálló hálózatáról a Romániai Magyar Szóban (1990). Ugyanitt (1990/15-21) jelent meg beszélgetése Nagy Gézával, a Bolyai Tudományegyetem létrejöttéről *(Nagy Géza visszaemlékezéseiből. Emlékek egy régi-új egyetemről).*

Kovács András Ferenc (Szatmárnémeti, 1959. júl. 17.) – költő, műfordító. ~ Ferenc (Marossárpatak, 1927) fia. Szülővárosában érettségizett (1978), magyar–francia szakos tanári diplomát a Babeş–Bolyai Egyetem filológiai karán szerzett (1984). Székelykeresztúrról ingázva Szentábrahámon (1984–86), Siménfalván (1986–88), majd újra Szentábrahámon tanít. 1990 januárja óta a Látó szerkesztője, 1991-től a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola előadója is.

Műfordítással már középiskolásként jelentkezett iskolája lapjában, a Diákszóban. Verseket, műfordításokat 1978-tól közöl a Szatmári Hírlap, Utunk, Napsugár, Igaz Szó, valamint a magyarországi Kortárs, Alföld, Jelenkor s más lapok hasábjain. Szerepelt az *Ötödik évszak* (Mv. 1980) c. antológiában. Az Echinox szerkesztője (1983). Már első verseskötete, a *Tengerész Henrik intelmei* (1984) alapján az érett költők közé sorolta a kritika. Cs. Gyímesi Éva szerint „stílusában a legmeglepőbb a nyelvi perifériák – az archaikus és az újszerű, a választékos és a népies, a precióz és a közönséges – gyakori találkozása". Borcsa János ifjúkori színház-élményekkel magyarázza, hogy verseiben „az elsüllyedtnek tűnt középkori nevetéskultúra különböző formái és szertartásai, elemei és szimbólumai" élnek.

Költeményeit élénk szelleme, kitűnő nyelv- és stílusérzéke is jellemzi. *Tűzföld hava* c. második verseskötetének (1988) verseiben a társkeresés vágya jut kifejezésre. Legnyilvánvalóbb erényük a formai virtuozitás, az élőbeszéd közvetlen természetességével hatnak. Hellén derű, reneszánsz racionalitás, klasszikus szigor, rokokó báj, szűkszavú keleti bölcsesség, modern, de megtervezett borzasság egyesül a kötetben. Költőelődök, elképzelt kortársak, versformák és ódon hangulatok mögé rejtőzik, játéka azonban véresen komoly.

Válogatta, ill. elő- vagy utószóval látta el Marin Sorescu legszebb és François Villon összes verseit (1987), bevezette Frederico García Lorca válogatott verseinek kötetét is.

(B. L.)

Markó Béla: *Mire jó a forma?* Igaz Szó 1984/3, uő. *Don Quijote igazsága*. Igaz Szó 1989/9. – Cs. Gyímesi Éva: *A rejtőzködő lírikus*. Utunk 1984/12; uő. *Kinek szoros, kinek tág*. Verselemzés. Utunk 1987/44. – Szávai Géza: *Új garabonciás*. A Hét 1984/16. – Borcsa János: *A Forrás költői – 1983*. Korunk 1984/16. – Szász János: *Negyven vers...* A Hét 1989/6. – Mózes Attila: *A forma öröme*. Utunk 1989/13. – Szőcs István: *Könyv átutazóban*. A Hét 1989/23.

Kovács Áron – **gyógyszerészeti szakirodalom*

Kovács Árpád (Kolozsvár, 1897. szept. 13. – 1946. júl. 9. Nagyvárad) – kisebbségpolitikai és jogi szakíró. A nagyváradi premontrei gimnáziumban tanult, Nyíregyházán érettségizett (1915), felsőbb tanulmányait a nagyváradi Jogakadémián folytatta; jogi doktorátust és ügyvédi diplomát Kolozsvárt szerzett (1925). Nagyváradon nyitott ügyvédi irodát. Az OMP Bihar megyei tagozatának főtitkára és ügyvédje, a párt Központi Intézőbizottságának tagja, 1933-tól a kisebbségi szakosztály előadója.

A Jakabffy Elemér összeállította *Népkisebbségi kívánságaink és feladataink* (Lugos 1935) c. kötet munkatársa. Kisebbségjogi, nemzetközi jogi, statisztikai és politikai tanulmányait a Magyar Kisebbség közölte, ezek közül különnyomatban is megjelent: *Az anyanyelvi oktatás* és *A honosság problémája Romániában* (1935). Kiemelkedő ugyanitt megjelent értekezése: *Államnyelv a volt román s a mai magyar felekezeti iskolákban* (1937).

(T. E.)

Kovács Bálint – Daday Loránd írói álneve.

Kovács Barnabás – **gyógyszerészeti szakirodalom*

Kovács Béla (Nagyszalonta, 1886. aug. 2. – 1950. jan. 5. Nagyszalonta) – költő. A székelyudvarhelyi Református Kollégiumban érettségizett (1904), a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen latin–magyar szakos tanári diplomát szerzett (1908). Középiskolai tanár Sepsiszentgyörgyön, Fogarason, majd 1914-től Nagyszalontán, ahol részt vett szülővárosa irodalmi életében. Városa egyik bohém figurájának, Csethe Mihály kereskedőnek pajzánságait humoros hőskölteménybe, vígeposzba foglalta, s a *Toldi* versformáját követő 12 ének egy részét *Miskiádok három éneke* (Nagyszalonta 1921) c. alatt nyomtatásban is kiadta. A Kibédi Sándor szerkesztésében megjelent Szemle c. helyi lap tulajdonosa (1927–31). Irodalomtörténeti írásait itt s a Szalontai Lapok hasábjain tette közzé.

(D. E.)

Kovács Béla (Kolozsvár, 1918. nov. 3.) – mezőgazdasági szakíró. Középiskolát szülővárosa Róm. Kat. Főgimnáziumában végzett (1936), agrármérnöki képesítést a kolozsvári Mező-

gazdasági Főiskolán nyert (1943). Agrártudományi pályáját a kolozsvári Növénytermesztési és Növénynemesítési Kísérleti Intézet tanársegédjeként kezdte, 1946-tól a radnóti Gazdasági Iskola tanára, majd igazgatója, 1949-től a kolozsvári Petru Groza Agrártudományi Intézet előadótanára. A bukaresti Bălcescu Agrártudományi Intézetben doktorált (1972). Nyugalomba vonult 1980-ban.

Első szakközleménye a budapesti Magyar Föld c. folyóiratban jelent meg (1943). Később közel 250 szakcikke került nyilvánosságra a Falvak Népe, Előre, Igazság, Ifjúmunkás hasábjain, többnyire a talajerőgazdálkodás és az általános növénytermesztés köréből. *Az agronómus kézikönyve* c. kötet (1954), valamint az *Agrotehnica şi tehnica experimentală* c. jegyzetek (1967, 1979, 1981) társszerzője.

Önálló kötetei: Az istállótrágya helyes kezelése és alkalmazása (névtelenül, 1950); *Tavaszi munkák a mezőgazdaságban* (1952); *Műtrágyázás* (1952, 1955, németül is); *A mezőgazdasági kísérletezés módszerei* (1953, 1955); *Nyári mezei munkák* (1956); *Kiegészítő trágyázás* (1956); *Csökkent termelékenységű és terméketlen területek hasznosítása* (1957); *Korszerű földművelés* (1959); *A mezőgazdasági munkálatok minősítése* (1961).

(N. M.)

Kovács Béla (Érkörtvélyes, 1949. jan. 29.) – matematikai szakíró. Középiskolát az érmihályfalvi reál-líceumban végzett, főiskolai tanulmányait Kolozsvárt kezdte, majd a moszkvai Lomonoszov-egyetem matematika–mechanika karán szerzett diplomát (1973). Pályáját a resicai almérnöki főiskola tanársegédjeként kezdte, 1982-ben doktorált. 1984-től a temesvári Traian Vuia Műszaki Egyetem matematikai tanszékének előadótanára.

Kutatási tárgyköre az elméleti mechanika, rezgéstan, folyadékok és gázok hidrodinamikája s az elektronika területén jelentkező matematikai függvények tanulmányozása és kidolgozása. Több egyetemi példatár és jegyzet társszerzője, ezek: *Matematici superioare pentru subingineri* I–II. (Tv. 1976); *Mecanică tehnică, Statica* (Tv. 1977); *Matematică superioară* I–II. (Tv. 1982); *Matematici superioare*. Probleme pentru concursul profesional Traian Lalescu, Secţii de subingineri (Tv. 1982). Szakcikkeivel resicai, temesvári, dévai, nagyszebeni és bukaresti tudományos gyűjteményekben és kongresszusi kötetekben jelentkezett. Magyar nyelvű tudománynépszerűsítő írásait, könyvismertetéseit a temesvári Szabad Szó és A Hét közölte.

Kovács Dániel – **ateista irodalom*

Kovács Dénes (Tótszentpál, 1920. febr. 26. – 1977. szept. 8. Csíkszereda) – néprajzi író, muzeológus. Gödöllőn érettségizett (1938), felsőbb tanulmányait a budapesti Képzőművészeti Akadémián végezte (1944). Rajztanárként kezdte pályáját Csíkszeredában, majd 1950-től a Csíki Múzeum igazgatója és évkönyveinek, közleményeinek szerkesztője. A csíki magyar értelmiség megfélemlítésére rendezett koncepciós perben letartóztatták, s két év után szabadulva egy ideig csak a csíkszeredai Készruhagyárban dolgozhatott mint tervező. 1963-tól a Csíki Múzeumban alkalmazzák mint muzeológust, 1968-tól a Hargita megyei Művelődési Bizottságnál népművészeti irányító. Részt vett a szárhegyi Lázár-kastély restaurálásában.

Hely- és művelődéstörténeti jellegű Székely Zoltánnal közös két munkája az *Adatok a dákok késő vaskori műveltségéhez* (Csíkszereda 1954) és *A csíkszentkirályi ezüstkincsek* (Csíkszereda 1955). *Gyimesi csángó írott tojások* c. népművészeti munkáját a Hargita megyei Népi Alkotások Háza adta ki (Csíkszereda 1969). A *Hargita Kalendárium* számára készült

néprajzi tanulmányai: *Díszítő minták és virágénekek* (1971); *Népviseletünk történelmi fejlődéséről* (1972); *Amit a porszaruk mesélnek* (1974). Szerkesztésében jelent meg a kétnyelvű *Csontkarcolatok, porszaruk rajzai* c. munka (Csíkszereda 1975).

Lakóhelyismereti kérdőíve (1957) és a gyimesfelsőloki tanulók linóleummetszeteinek kiadása (1973) népművészeti irányító tevékenysége idejére esik.

Álneve *Csíki Dániel.*

(A. I.)

Banner Zoltán: *K. D. élt 57 évet.* Utunk 1977/38.

Kovács Dezső (Magyarlápos, 1866. dec. 29. – 1935. jún. 17. Kolozsvár) – író, kritikus, szerkesztő. A kolozsvári Református Kollégiumban érettségizett (1887), magyar–latin szakos tanulmányait a Ferenc József Tudományegyetemen végezte (1891). Egykori iskolájában kezdte pedagógusi pályáját, hat év után választják meg rendes tanárrá (1897), majd a Református Kollégium igazgatója (1910–33). Nemzedékek egész sorát nevelte, tanítványai voltak: Áprily Lajos, Kós Károly, Szabó Dezső. Közben lankadatlanul végezte irodalomszervező munkáját. 1899-től az EIT tagja, 1908-tól titkára, 1922-től alelnöke. 1910-től a KZST tagja.

Már egyetemi hallgató korában feltűnnek elbeszélései, karcolatai a kolozsvári és budapesti lapokban. Thury Zoltán és Petelei István bátorítja írásra, Kiss József személyesen keresi fel bécsi katonáskodása idején s kér tőle írást A Hét számára. Két diákkori barátjával, Bede Jóbbal és Fekete Nagy Bélával együtt *Trifólium* (Kv. 1891) c. közös elbeszéléskötetben jelentkezik, majd Kolozsvári Lapok címen szépirodalmi és társadalmi lapot indít (1898–99), kiforrott íróként mutatkozva be novelláival. Első önálló elbeszéléskötete, a bányász-tárgyú *Apró komédiák* (Kv. 1900) drámaiságával és mindenen átderengő humorával egyaránt a kritika elismerését váltja ki, a Szabó Samu kollégiumi tanártársával együtt szerkesztett *Mátyás király emlékkönyv* (Kv. 1902) keretében pedig anekdota-feldolgozásaival aratott sikert. Mégis majd csak negyedszázad múlva lép újabb gyűjteményekkel az olvasók elé az *Apostolok és csavargók* (Kv. 1924) és az ugyanekkor megjelenő *Ballag már a vén diák* c. köteteivel. A halálát követő esztendőben az ESZC ad ki válogatást írásaiból *Kollégiumi történetek és egyéb elbeszélések* c. alatt (Kv. 1936) Maksay Albert gondos, az író szociális érzékét előtérbe állító bevezető tanulmányával. Újabb válogatás elbeszéléseiből és anekdotáiból 1970-ben jelenik meg a Kriterion gondozásában, Nagy Géza bevezetőjével (*A kísértő*).

Írói eszközeit tekintve a magyar próza realista hagyományait követi, tematikában, társadalombírálatban viszont az útkeresők közé tartozik. Az élet peremére szorítottak, földéhes mezőségi parasztok, napi gondokkal küszködő kispolgárok, hivatalnokok, meghasonlott művészlelkek, kétes egzisztenciájú kisemberek a hősei. Az írói szenvedély olykor lázító indulattá fokozza a szegények fölé hajló együttérzését. Determinisztikusan felfogott helyzetei némiképp Petelei István tragikus történeteire emlékeztetnek, ugyanígy a lélekrajzban is érezzük a jeles erdélyi novellista példaadását. Az ő elbeszélései azonban epikusabbak, párbeszédei nem olyan tömörek, mint a Peteleié, hiányzik belőlük Thury Zoltán drámaisága is. Maksay Albert így közelíti meg egyéniségét: „...élettartalma a teljességre törekvő látás volt, s ez nem elégedett meg a befelé szemlélődéssel, hanem utakat fürkészett a részletektől az egészhez, a kicsi dolgoktól az egyetemességhez, a saját szempontoktól a közösséghez, a lélek magányától a lelkek egyetértéséhez.”

Említésre méltó pályakezdő irodalomesztétikai értekezése, *A dráma és regény határa* (Kv. 1894), mint ahogyan érdemesek a számbavételre korabeli lapokban eltemetett színikritikái s

még inkább nagy színészegyéniségekről – Szentgyörgyi Istvánról, Blaha Lujzáról, Laczkó Arankáról, Poór Liliről – készült portréi. Utolsó éveiben egy erdélyi irodalmi lexikonhoz gyűjtött anyagot; jegyzetei a készülő munkához hagyatékában találhatók.

(K. D.)

Jancsó Béla: *K. D.-nél.* Vasárnapi Újság 1923. okt. 21; uő. *Apostolok és csavargók*. Újság 1924. márc. 29. Mindkettő újraközölve *Irodalom és közélet*. 1973. 62–66. – Reményik Sándor: *K. D. új elbeszélései*. Pásztortűz 1924/2. – *K. D. emléke*. Kiadja a Református Kollégium Pártfogó Egyesülete. Kv. 1935. – Kozma Dezső: *Egy ki nem teljesedett írói pálya*. NyIrK 1969/1.

ÁVDolg. Szépréti Lilla: *K. D. írói munkássága.* 1959.

Kovács Dezsőné szül. *kézdivásárhelyi Pap* Mária (Déva, 1865. febr. 24. - 1937. dec. 14. Kolozsvár) – ifjúsági író. ~ Dezső felesége. Tanítónői oklevelét a kolozsvári Áll. Tanítóképzőben szerezte, melynek gyakorló iskolájában húsz éven át tanított is. Időközben polgári iskolai tanári oklevelet szerzett Brassai Sámuel irányításával, akinek nyelvtanítási módszerét következetesen alkalmazta. Nyugalomba vonulása után – főleg a két világháború közti időszakban – élénk közéleti tevékenységet fejtett ki mint a leányifjúság korszerű nevelésének szószólója. A Család és Iskola, A Hírnök, Hölgyfutár, Pásztortűz és számos más erdélyi lap hasábjain szorgalmazta a növendékleányok gyakorlati pályákra irányítását; ilyen szellemben szerkesztette 1929-ben A Hírnök *Nőkről nőknek* c. rovatát.

Önálló kötete: *Petőfi Sándor és szülei* (Kv. 1928).

(K. K.)

Kovács Edit, *Ecksteinné* (Temesvár, 1929. ápr. 30.) – jogi szakíró. Kolozsvárt az Állami Leánygimnáziumban érettségizett (1948), a Bolyai Tudományegyetem jogi karán szerzett diplomát (1953). Ugyanitt kezdte szaktudományi pályáját, a Babeş–Bolyai Egyetem adjunktusaként vonult nyugalomba (1986). Huszár Andorral és Gogomán Gáborral együtt fordította magyarra Simion Bayer és Mircea Constantiniu *Vállalati igazgatók kézikönyve* (1956) c. művét.

Munkái: *Szülők, gyermekek és rokonok jogviszonyai* (Jogi Kis Könyvtár 13. 1958); *Kötelmi jog* (Fekete Györggyel, egyetemi jegyzet, Kv. 1958); *Dreptul transportului* (1982), *Legislaţie economică* (társszerző Ştefan Cărpenaru, Doina P. Roman, 1983).

Kovács Emese, *Egyed* Emese – **stilisztikai szakirodalom*

Kovács Endre (Konkolyfalva, 1918. szept. 12.) – kémiai szakíró. A kolozsvári Református Kollégiumban érettségizett (1936), az I. Ferdinand- Egyetem természettudományi karán képesítést (1940), a Ferenc József Tudományegyetemen doktori oklevelet szerzett (1942). Itt kezdte tudományos pályáját mint tanársegéd. 1949-től a marosvásárhelyi OGYI orvosi és biokémiai előadó tanára, utóbb professzora (1968) nyugalomba vonulásáig (1983).

Vargha Lászlóval közös első szakcikkét a Berichte der deutschen Chemischen Gesellschaft közölte (1942). Dolgozatai hazai és külföldi biokémiai, fiziológiai, pszichiátriai, orvosi szakfolyóiratokban (köztük az Orvosi Szemle s a budapesti Ideggyógyászati Szemle, Kísérletes Orvostudomány) jelentek meg. Érdeklődési köre: a biológiai hatású anyagok szintézise és szerkezetvizsgálata, ideg-biokémia, az analitikai elektroforézis módszere és alkalmazása, mennyiségi vizsgálatok a vérsavó fehérjéin, anyagcserevizsgálatok kísérletes májbántalmakban.

A biokémiai tanszék munkaegyüttesével közösen készítette el a marosvásárhelyi OGYI román és magyar nyelvű általános és szerves kémiai, valamint biokémiai litografált jegyzeteit (1950–77). Dolgozatait idézi R. M. Schmidt *Der Liquor Cerebrospinalis* (Berlin 1968) c. szakmunkájában.

(S. J.)

Kovács Erzsébet (Gerendkeresztúr, 1908) – **tankönyvirodalom*

Kovács Erzsébet (Nagyvárad, 1920) – **Sugár* Erzsébet

Kovács Ferenc, *S. Kovács* (Temesvár, 1907. szept. 15. – 1959. aug. 10. Arad) – regényíró, folklorista, újságíró. Középiskolai tanulmányait szülővárosában, Székelyudvarhelyen és Budapesten végezte (1926). A Déli Hírlap munkatársa, majd a bécsi Konsular Akademie elvégzése után a temesvári Magyar Újság szerkesztője. 1933-ban Budapestre költözött, ahol a Független Szemle munkatársa, a Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének tisztviselője. A szegedi tudományegyetemen államtudományi doktorátust szerzett (1940), 1945-ben hazatért Temesvárra, majd Aradra költözött; a kisiratosi általános iskolában tanított magyar nyelvet és irodalmat (1949–55).

Kondor Tamás karrierje c. regénye Budapesten jelent meg (1935). A Déli Hírlap folytatásokban közölte *Jacht-tea a Británniában* (1936) c. regényét. Sarkadi Dénessel lefordította Figueiredo *Savanyú a szőlő* c. darabját, amelyet 1957-ben mutatott be a temesvári és a nagyváradi magyar színház. Tanítósága alatt összegyűjtött gazdag népköltési anyaga Faragó József szerkesztésében és bevezetésével *Iratosi kertek alatt* címmel jelent meg (1958), mint az első Arad környéki magyar folklórgyűjtemény. Egy másik gyűjteménye (*Aradvégi magyar népköltészet*) kéziratban maradt.

(Sz. J.)

Kovách Géza: *Kisiratos népköltési gyűjteményéről*. Korunk 1959/9.

Kovács Ferenc (Marossárpatak, 1927. jan. 2.) – dramaturg, rendező, műfordító. ~ András Ferenc apja. Középiskolát a marosvásárhelyi Református Kollégiumban végzett (1946), a Bolyai Tudományegyetem filológiai karán szerzett magyar nyelv és irodalom szakos diplomát (1950). Pályáját az Utunk szerkesztőségében kezdte (1950–51), ezután a Nagybányai Állami Színház (1953–56), annak átköltözésével Szatmáron a „fiatalok színháza” dramaturgja (1956–68), majd rendezője. Szerepe kiemelkedő a színház kísérletező kedvének és sokszínű játékrendjének kialakításában. Osborne, Anouilh, Camus, Miller, Vampilov, Albee, Majakovszkij, Csehov mellett sikerrel vitte színpadra Németh László, Kányádi Sándor, Székely János, Kocsis István darabjait.

Színházelméleti szakcikkeit az Utunk, Igaz Szó, Előre, A Hét hasábjain közölte. Számos román szerző darabját fordította magyarra, így Mihail Sebastian *Vakációsdi*, Paul Everac *Láthatatlan staféta* és *Véletlen találkozások*, Aurel Baranga *Egy asszony élete*, Dina Cocea *A család* c. darabját; a *Legyen eszed, Cristofor* c. Baranga-vígjáték általa készített fordítása a *Mai román drámák* c. antológiában (Kv. 1975) nyomtatásban is megjelent.

(K. J.)

Szász János–Horváth Andor: *Színház és képmása*. Beszélgetés K. F.-cel. A Hét Évkönyve 1982. 152–57.

Kovács Ferenc (Kolozsvár, 1927. nov. 17.) – irodalomtörténész, műfordító, hangjátékíró. Szülővárosa Róm. Kat. Főgimnáziumában érettségizett (1946), a Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom szakos diplomát szerzett (1950). Mint rádiószerkesztő Bukarestben kezdte pályáját (1950–55), ezt követően harminc éven át a Kolozsvári Rádió magyar kommentátora (1955–85). Az 1989-es forradalom napjaiban részt vett régi munkatársaival együtt a betiltott kolozsvári rádióadás újraszervezésében.

Első írását az Igazság közölte (1947), az Utunk, Korunk, A Hét, Művelődés, Új Élet, Dolgozó Nő, Igazság, Előre munkatársa. Közléseiből kiemelkedik *Jakab Elek, az ASTRA tiszteletbeli tagja* (A Hét 1974/12), *Timotei Cipariu magyar levelezése* (Utunk 1980/6), s *Az Erdélyi Iskola triászának magyar barátai* I–II (A Hét 1981/47, 48) c. tanulmánya. A román–magyar irodalmi kapcsolatok kutatójaként gondozta a *George Barit magyar levelezése* (Ioan Chindrişsel, 1974), a *Két évszázad kortársa, George Barițiu* (Kovács Józseffel, Kv. 1984) és a *Kelt Balázsfalván...* c. kötetet (1985).

Magyar irodalomtörténeti kutatómunkásságának eredménye a *Bitay Árpád* c. tanulmány és szöveggyűjtemény (Testamentum 1977) és György Lajos tanulmányainak kiadása, *Az anekdota – A magyar regény előzményei* (R*MI 1988), bevezető tanulmányával és jegyzeteivel.*

A rádióban a kolozsvári piarista főiskola neves magyar és román tanulóiról szóló sorozattal (A testvériség iskolája, 1970–73), valamint számos (többek között Bródy Sándor, Kemény Zsigmond, Kós Károly egy-egy műve nyomán készült) hangjátékkal szerepelt. Magyarra fordította a magyar rádióadás számára Ion Agârbiceanu, Lucian Blaga, Emil Isac, Vasile Rebreanu s az erdélyi szász szerzők közül Otto Folberth, Adolf Meschendörfer, Heinrich Zillich több elbeszélését. Az újjászervezett kolozsvári magyar rádióadásban megszólaltatta a diktatúra bebörtönzött egyházi és világi áldozatait (1991). Önéletrajzi elemekkel telített, de egy kolozsvári városnegyed krónikájává táguló közel ezeroldalas kéziratát rádió-sorozatában dolgozza fel.

(B. E.)

Mikó Imre: *George Barit magyar barátai*. Korunk 1974/12. – Rácz Győző: *Hangjáték regényből*. Utunk 1976/4. – Bányai László: *Bitay Árpádra emlékezve*. Könyvtár 1977/3. – Köllő Károly: *Régiekről az újdonság varázsával*. Utunk 1986/2. – Stelian Mîndruț: *Balázsfalvi leveleskönyv*. Korunk 1986/5.

Kovács Ferenc (Temesvár, 1929. nov. 26.) – műszaki író. Szülővárosában a Piarista Gimnáziumot végezte (1948), mérnöki diplomát ugyanitt, a Műegyetemen szerzett (1952). Mint mérnök fél évig dolgozott az aradi Vagongyárban, majd a Műegyetemen kezdte oktatói és tudományos pályáját. Doktorált (1969), a mechanizmusok és gépelemek tanszékének professzora (1970), a gépészmérnöki kar dékánja (1976).

Már középiskolás korában cikke jelent meg a Gaudeamus c. diáklapban Temesvár műszaki problémáiról. Mint a gépi és természeti mechanizmusok, a mozgásátvitel, az ipari robotok, az elektronika–technológia-szintézis kutatója és előadója a román szakfolyóiratok mellett angol, csehszlovák, német, kanadai szakfolyóiratokban teszi közzé eredményeit. Multidiszciplináris újításai révén jutott el a robotszerkesztéshez; munkatársaival együtt ezzel nyerte el a Román Akadémia Traian Vuia-díját. Kutatásaiba bevonta hallgatóit, bevezetve az órarendbe is a kutatást és tervezést.

Mechanikai s az ipari, kiszolgáló és ellenőrző automatákkal foglalkozó öt egyetemi jegyzete mellett Dan Perju és George Savi társszerzőkkel közösen írt könyvet a mechanizmusok szintézisének új módszereiről (Tv. 1982). *Egy és más ipari robotokról* c. ismeretterjesztő írása a temesvári Kisenciklopédia *Kilátó* c. 1983-as évkönyvében jelent meg. Kísérleteket folytat mesterséges érzékszervek létrehozására a gépekben (a látás és a hallás beprogramozása).

Rostás Zoltán: *A téma: manipulátorok és robotok*. Beszélgetés K. F.-cel. *Visszajátszás*. 1984. 96–104.

Kovács Gábor – **vitairat*

Kovács György (Kolozsvár, 1910. febr. 22. – 1977. nov. 8. Kolozsvár) – színművész, drámaíró, előadóművész. A kolozsvári Unitárius Kollégiumban érettségizett, művészi pályafutását szülővárosában a Magyar Színházban kezdte, s erdélyi szerzők műveiben nyújtott kiváló alakításaival, a két világháború közt divatos társalgási színművek szerepeinek megformálásával a vezető színész-személyiségek közé emelkedett. Versmondó művészete is népszerűvé tette. Stílusteremtő korszaka a 40-es évek második felében kezdődött, amikor a marosvásárhelyi Székely Színház alapító tagjainak egyike. Az együttes vezető művészeivel, Tompa Miklóssal, Szabó Ernővel, Delly Ferenccel együtt az erdélyi színjátszás realista hagyományaira, a szép beszéd kultuszára alapozva színjátszó stílusát az értelmi hatásfok növelése és a modern lélektan felfedezéseinek hasznosítása irányába fejlesztette. Ezt a színházszemléletet oltotta be számos színésznemzedékbe 1950-től a kolozsvári, majd a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola tanáraként. A 70-es években ismét Kolozsvárra szerződött, s Pirandello *IV. Henrik* c. darabjának rendezése közben érte a halál.

Híres alakítása volt Metternich, Cyrano de Bergerac, Lucifer, Hamlet, Tartuffe, Móka (Tamási Áron *Énekes madár* c. darabjában), Biberach, Szatyin (Gorkij *Éjjeli menedékhely*ében), Szakhmáry Zoltán, Kossuth (Illyés *Fáklyaláng*jában), az ostoba Li (Bánffy Miklós darabjában), Cațavencu (Caragiale-darabban), Mamlock (Wolf-darabban), Manole Crudu (Lovinescu *Egy művész halála* c. drámájában). Számos román filmalkotás főszereplője. Munkásságát kétszeres Állami Díj és „a nép művésze” cím jutalmazta.

Színházi irodalmunkat tollal is szolgálta. 1957-ben mutatta be a Székely Színház Eugen Mireával közösen írt *Az utolsó vonat* c. színművét. A nemzeti előítéletek ellen küzdő dráma tematikai erényeit, dramaturgiai megoldásait üdvözölte a kritika, de mindez nem feledtette a túlzó melodramatikus helyzeteket. Egy 23 szavalatát rögzítő Electrecord verslemeze *A kor falára* címmel 1975-ben jelent meg; erről Sütő András értékelése szerint „a kornak irtózatos fémdörejében is hallható még az örök humánum hangja”.

(K. J.)

Jordáky Lajos: *Két nagy színészi alakítás*. Igaz Szó 1956/2. – Oláh Tibor: *Az utolsó vonat*. 1958/4; uő. *K. Gy.* A Hét évkönyve 1982. 24–27. – Hajdu Győző: *Egy színész – négy Tartuffe*. Igaz Szó 1971/11; uő. *Köszöntjük K. Gy.-öt*. Igaz Szó 1975/2. – Marosi Ildikó: *Kimondom a kimondhatatlant*. Beszélgetés K. Gy.-gyel. A Hét 1974/32. – Sütő András: *A költő és a színész szövetsége*. Igaz Szó 1976/1. Újraközölve *Évek – hazajáró lelkek*. 1980. 122–25. – Kötő József: *Fejezetek a romániai magyar dráma történetéből*. Kv. 1976. – Krizsán Zoltán: *Művészi végrendelet*. K. Gy. utolsó rendezéséről. Igazság 1977. nov. 10. – Ruffy Péter: *Emléksorok K. Gy.-ről*. Magyar Nemzet, Bp. 1977. nov. 11. – Páll Árpád: *Ceruzavonások K. Gy. portréjához*. Közli *Loreley sziklája*. Kv. 1981. 167–75.

ASZT. *K. Gy. és Koós Zsófia*. 40 év színpadon. IM. 1225.

Kovács György (Küsmöd, 1911. ápr. 27. – 1990. okt. 22. Marosvásárhely) – író, publicista. ~ György (Marosvásárhely, 1941) apja. A parasztság életének művészi krónikása a romániai magyar prózában. Falusi értelmiségi családból származik: apja református lelkész, anyai nagyapja tanító. Az elemi iskolát Nagykenden, a középiskolát a nagyenyedi Bethlen-kollégiumban végzi; ekkor jelennek meg az Enyedi Újságban és az Ellenzékben első tárcanovellái, karcolatai (1928–30), amelyekre már éles megfigyelőkészség, realista látásmód jellemző (*A megfagyott lélek*, *Emberarcok*, *Egy csésze kávé*). Beiratkozik a kolozsvári román egyetem bölcsészeti karára, de anyagi nehézségek miatt nem tudja befejezni tanulmányait.

Előbb az Ellenzéknél, majd a Brassói Lapoknál újságíró, ám radikális szellemű cikkei, riportjai miatt az ügyészség vádat emel ellene, és mindkét laptól elbocsátják. Időközben ő is csatlakozik az Erdélyi Fiatalok valóságkutató mozgalmához (1930), novellával szerepel az *Új Arcvonal* c. antológiában (1932); több más írótársával együtt a Temesvári Hírlapban közzétett nyilatkozatában a népi-plebejus irodalom mellett kötelezi el magát. Megírja *Pletykafészek* c. első regényét (1932), amely azonban csak három évtized múlva lát napvilágot. Mivel 1934-ben állás nélkül marad, éveken át (1934–37) Csókfalván él özvegy édesanyjával együtt, szűkös anyagi körülmények között; innen gyalogszerrel bejárja a Küküllő, a Nyárád és a Nyikó menti falvakat, mélyebben megismeri a falu társadalmi valóságát. Élményeiből számos novellát, riportot, publicisztikai írást közöl az Erdélyi Helikon, Korunk, Kelet Népe, Láthatár, Jövendő és más lapok hasábjain. 1937-ben részt vesz a Vásárhelyi Találkozón; irodalmi és publicisztikai műveivel a háborúellenes erők demokratikus összefogásáért munkálkodik, egyike a *48-as Erdély* c. antifasiszta szellemű antológia szerzőinek (1943).

1945-től 1950-ig a marosvásárhelyi Szabad Szó, majd a Népújság szerkesztője; egy ideig az Utunk, a Korunk és az Igaz Szó szerkesztőbizottságának tagja, a Falvak Népe és az Előre munkatársa. 1952-ben Állami Díjjal tüntetik ki. Irodalmi és publicisztikai tevékenységével párhuzamosan számos közéleti megbízatást vállal: a nemzetgyűlés képviselője (1952–75), az RKP Központi Bizottságának tagja (1955–74), a Nagy Nemzetgyűlés alelnöke (1965–75).

Írói pályája főleg Móricz Zsigmond ösztönző művészi példája nyomán bontakozik ki; valóságszemlélete már indulásakor mentes mindenféle stílromantikától, a kendőzetlen valót igyekszik ábrázolni műveiben. 1944 előtti novellái komor, tragikus világot idéznek, a paraszti nyomor lázító képeit villantják fel (*Ilona*; *Tündérország*; *Adószedés*; *A járvány*; *Bűnügy*). Első regényében (*Pletykafészek*) a falusi értelmiség egykori zárt világát, anyagi gondokkal vívott reménytelen küzdelmét mutatja be, második regénye, a *Varjak a falu felett* pedig egy fiatal kollégiumi tanár kálváriájában a „politikamentesség" illúzióinak szertefoszlását követi nyomon az 1929–33-as gazdasági válság idején. A 30-as évek közepétől egyre inkább a falu világának osztályviszonyaira összpontosítja figyelmét, falujáró útjainak élményeiből született ekkori regényei (*A tűz kialszik*; *Erdélyi tél*; *Szegények szerelme*; *Vörös szamár*) a népi elkötelezettségű valóságirodalom nagyepikai eredményei; a parasztság társadalmi rétegződésének, belső konfliktusainak drámai következményeit realista érzékletességgel tárják az olvasó elé. A székely falu átfogóbb, összesítő jellegű képét először az *Erdélyi tél*ben, majd az *Aranymező* c. regényében sikerül megrajzolnia. Ennek a szintetizáló művészi törekvésnek azonban kétségtelenül legjelentősebb eredménye a *Kristófék kincse* c. nagyregény, amely egy parasztcsalád sorsában a két világháború közti székely falu teljes világát ábrázolja a jellem- és környezetrajz árnyaltságával, előadásmódjának és nyelvének érzékletességével.

1945 utáni pályaszakaszának nyitánya egy regény (*Árnyék a völgyben*) és egy riportkönyv (*Békülő Erdély*), ezekben a román–magyar testvériség gondolata mellett áll ki. *Foggal és körömmel* c. regénye Állami Díjban részesült; egyik legelső olyan nagyepikai alkotás, amely a társadalmi fordulat történelmi eseményeiből meríti tárgyát, igaz, már az „osztályharcra" kihegyezett sarkítással. Későbbi regényei (*Sánta lelkek*; *Ozsdola leánya*; *Hínár*; *Katonasír*; *Kergető szelek*) művészi értékét még jobban lerontja a valóságra ráerőltetett tézis.

Politikai pályájának emelkedésével ellentétben egyre észrevehetőbb volt írói hanyatlása, publicisztikájának eltorzulása. *Gyom, amit irtani kell* c. hírhedt cikkében, mely nemcsak az Előre, hanem a Scînteia hasábjain s egyidejűleg a bukaresti német napilapban is megjelent (1956. jún. 3.) nyílt támadást intézett nemzeti öntudatra ébredt magyar írótársai ellen, s az 1956-os magyar forradalom leverése után éles harcba kezdett a „magyar nacionalizmus" ellen, megkísérelve a „magyar nyelvű román író" fogalmának bevezetését. A 60-as évektől kezdve hozzáfogott átírni korábbi műveit, beerőszakolva az „osztályharcos" szemléletet... A

70-es évek közepétől viszont mindenféle közéleti tevékenységtől visszavonult, s a kiszolgált rendszer bukása után meghasonlottan halt meg.

Regényei: *Varjak a falu felett* (Brassó 1934, Buk. 1962); *A tűz kialszik* (Brassó 1934, Buk. 1965); *Erdélyi tél* (Bp. 1938, Buk. 1967); *A vörös szamár* (Nv. 1940); *Aranymező* (Bp. 1942, Buk. 1955); *Boszorkány* (Mv. 1946, Buk. 1965); *Árnyék a völgyben* (Mv. 1946); *Foggal és körömmel* (1949, 1951, 1961); *A bokréta* (Mv. 1955); *Ozsdola leánya* (1959); *Katonasír* (Mv. 1960); *Kristófék kincse* (Mv. 1960); *Sánta lelkek* (Bp. 1961); *Pletykafészek* (1962); *A ki nem mondott szó* (1964); *Kergető szelek* (1964); *Hínár* (1965); *Döglött gránát* (1970).

Elbeszéléskötetei: *Bűnügy* (1956); *Dali Jóska rózsája* (Mv. 1957); *Krisztina és a halálraítélt* (Mv. 1959); *Falusi kaland* (1961); *Bánat és bor* (1966); *Kozmáné szépasszony* (1969); *A hadnagy és a tünemény* (1977); *Néma pásztor* (Kv. 1980).

Útirajzok, riportok: *Békülő Erdély* (Bp. 1947); *A szabadság útján* (Moldvai csángók között. 1950); *Világ fénylő reménye* (Utazás a Szovjetunióban. 1953); *Csatangolások a világban* (1968).

Más nyelvű kiadások: *Foggal és körömmel* (román 1950, cseh 1952, német 1955, francia 1955); *A bokréta* (román 1957, német 1961); *Ozsdola leánya* (román 1957); *Katonasír* (román 1962); *Kristófék kincse* (román 1965), *Hínár* (orosz 1964).

(Má. J.)

Tamási Áron: *K. Gy*. Előszó az *Erdélyi tél* 1. kiadásához, Bp. 1938. – Szélpál Árpád: *Igazi Erdély – igazi író*. Népszava 1938. nov. 6. – Rónay György: *Erdélyi tél*. Vigilia, Bp.1938/11. – Csuka Zoltán: *Erdélyi tél*. Láthatár, Bp. 1938. dec. – Tabéry Géza: *A vörös szamár*. Független Újság 1940. márc. 30.–ápr.12. – Tompa László: *A vörös szamár*. Erdélyi Helikon 1940/4. – Molter Károly: *Aranymező*. Újság, Bp. 1942. okt. 6. – Balogh Edgár: *K. Gy. székely parasztregénye*. Kis Újság, Bp. 1943. jan. 24. – Benedek Marcell: *Árnyék a völgyben*. Szabad Szó 1946. júl. 8. – Pándi Pál: *Foggal és körömmel*. Irodalmi Újság, Bp. 1951. máj. 29. – Kacsó Sándor: *Aranymező*. Igaz Szó 1955/9; újraközölve *Írók, írások*. 1964. 197–207. *Az Aranymező második kiadása*. – Fodor József: *Szűkülő kör*. Közli *A történelem sodrában*. Bp. 1961. 151–55. – Marosi Péter: *Ballada – ezer oldalon elbeszélve*. Utunk 1961/8, 9. – Baróti Pál: *Új kép a régi faluról*. Korunk 1961/8–9. – Sőni Pál: *Egy életmű kezdetei*. Utunk 1963/13; uő. *Élmény, szerep, mű*. A Hét 1981/20. – Abafáy Gusztáv: *K. Gy. írói útja*. Közli Kacsó–Sőni–Abafáy: *Három portré*. 1963. 149-234. – Izsák József: *Leányok a kertek alatt*. Előre 1964. jan. 4. – Gálfalvi Zsolt: *Az indulás évei*. Utunk 1964/11. – Beke György: *Kergető szelek*. Előre 1964. okt. 10. – Huszár Sándor: *A huszonötödik könyv után*. Utunk 1965/7. – Gagyi László: *Indulatok komor sírboltja*. Igaz Szó 1966/2. – Varró János: *Az erdélyi falu regénye*. Igaz Szó 1967/5; uő. *Ki virrasztott a Firtos-tetőn?* A *Néma pásztor* c. elbeszéléskötet előszava, Kv. 1980. – Hajdu Győző: *K. Gy. arcképe*. Közli *Műhely*. 1967. 162. – Kahána Mózes: *Testvérem, K. Gy*. Élet és Irodalom, Bp. 1973/24. – Kicsi Antal: *K. Gy*. Brassói Lapok 1974/26–30. – Szekernyés János: *„Állom, mert vállaltam...*" A Hét 1981/20.

ÁVDolg. Barabási Katalin: *Köznapi kifejezések K. Gy. „A hadnagy és a tünemény"c. kötetében*. Kv. 1980. – Golicza Mária: *Frazeológiai egységek K. Gy. „Kristófék kincse" c. regényében*. Kv. 1981.

Kovács György (Temesvár, 1932. febr. 14.) – tankönyvíró. A kolozsvári tanítóképző elvégzése (1951) után a Bolyai Tudományegyetemen pedagógia–lélektan szakos diplomát szerzett (1956). Tanári pályáját a tordaszentlászlói általános iskolában kezdte, 1961-től a kolozsvári 2. számú Süketnéma Iskola tanára. Tankönyvei: *Magyar nyelv a süketek iskolája IV. osztálya számára* (Furdek Irénnel, 1976); *Magyar nyelv a süketek iskolája VII. osztálya számára* (Darida Wilhelminával, 1980).

Kovács György (Marosvásárhely, 1941) – **kémiai szakirodalom*

Kovács Gyula – **szótár*

Kovács Ildikó (Sepsiszentgyörgy, 1927. dec. 5.) – bábszínházi rendező, szakíró. Középiskolát szülővárosában végzett (1941). 1949-ben szegődött a kolozsvári Bábszínházhoz, majd a nagyváradi Bábszínháznál rendező (1955–58). Visszatérve, kolozsvári munkahelyén működött nyugalomba vonulásáig (1984).

A romániai magyar bábművészet iskolateremtő személyisége. Stilizált népművészeti motívumokból, alapvető idomaira bontott térből alakítja ki valóságsűrítő, fantáziagazdag látványtechnikáját, asszociációs, értelmi részvételre ösztönözve nézőit. Keverve az élő és bábjátékot, előadásainak eleme a játékosság: a homo ludens ősi ösztöneihez szól, s ily módon gyermek és felnőtt nézőit egyaránt látomása részesévé teszi. Számos jelentős író – köztük Csokonai, Tamási Áron, Bajor Andor – bábművét vitte színre. Feledésnek indult klasszikus magyar művészetet tudatosított a közgondolkozásban. Úttörője és serkentője nálunk a pantomim mozgalomnak, létrehozta a kolozsvári „Mim 7" csoportot. Az Utunk, Korunk, Művelődés hasábjain megjelent számos tanulmányában, cikkében járult hozzá a korszerű bábművészet elméleti kérdéseinek tisztázásához, a bábjátszás modern szemléletének uralkodóvá tételéhez. Egy szaktanulmányát a svájci Puppenspiel is közölte.

Hazai és külföldi bábfesztiválokon díjazták, Móricz Zsigmond állatmeséiből rendezett bábelőadásáról színes tévéfilm készült Szarajevóban. Már mint nyugdíjas, Hófehérke meséjével, majd a Pinocchio-bemutatással szerepelt a nagyszebeni Bábszínház pódiumán, s a nagyszebeni alkotótáborok csoportjai számára pantomim-forgatókönyveket szerzett (1984–88).

Kötetei: *A bábszínházi rendezés* (Bp. 1974); *Báboskönyv* (válogatás rendezői tanácsokkal és utószóval, Sipos László illusztrációival, 1974).

(K. J.)

Szávai Géza: *Irodalom és bábszínpad.* A Hét 1975/25.

Kovács Imre – **unitárius egyházi irodalom*

Kovács István (Kézdivásárhely, 1880. aug. 21. – 1955. aug. 15. Kolozsvár) – régész, numizmatikus, ~ István (Kolozsvár, 1919) apja. Középiskolai tanulmányait Kolozsvárt kezdte, Sepsiszentgyörgyön érettségizett (1898), a Ferenc József Tudományegyetemen történelem–földrajz szakos tanári oklevelet szerzett (1902). Pályáját az Erdélyi Nemzeti Múzeum gyakornokaként kezdte, 1906-tól annak osztályfőnöke; Strasbourgban és Berlinben az éremtanban szakosította magát (1907–08), ebből doktorált *Etruria pénzrendszere* c. disszertációjával Kolozsvárt (1910). Tanár a kolozsvári Református Kollégiumban, 1913-tól a numizmatika egyetemi magántanára. Régészeti terepmunkáját és eredményeinek tudományos feldolgozását az I. világháború szakította meg. 1916 nyarán orosz hadifogságba került, de omszki lágerparancsnoka lehetővé tette a város múzeumának tanulmányozását. 1918 nyarán került haza, majd 1920-tól a kolozsvári Ókortudományi Intézet munkatársa nyugdíjazásáig (1938).

A korabeli Erdély tudományosságának modern felkészültségű úttörő régésze, főleg az őskori és korai népvándorláskori telep- és temetőkutatásokban és a római éremtanban alkotott jelentőset. Szaktanulmányai főleg az Erdélyi Múzeum, a Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából (1910–19) és a Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából (1941–44) c. sorozatokban jelentek meg.

Főbb munkái: *Az apahidai őskori telep és La Tène temető* (Dolgozatok 1911); *La système monétaire de l'Étrurie* (Rivista italiana di Numismatica, Milano 1911); *Kiadatlan daciai és istrosi éremváltozatok* (Dolgozatok 1911); *A marosszentannai népvándorláskori temető*

(Dolgozatok 1912); *A korpádi őskori telep* (Dolgozatok 1913); *A mezőbándi ásatások* (Dolgozatok 1913); *A tászoktetői sziklakarcolatok* (Dolgozatok 1914); *A marosvásárhelyi őskori telep, skytha- és népvándorláskori temető* (Dolgozatok 1915); *Cimitirul a neolitic de la Decea Mureşului* (Anuarul Institutului de Studii Clasice 1928–1932); *Hogyan használta a honfoglaló magyar a szablyát* (Közlemények 1941); *A kolozsvári Zápolya-utcai magyar honfoglaláskori temető* (Közlemények 1942); *A marosdécsei rézkori temető* (Közlemények 1944).

(Cs. E.)

Kelemen Lajos: *Ştefan Kovács (1880–1955)*. Studii şi Cercetări de Istorie. Kv. 1956.

Kovács István (Kolozs, 1902. márc. 11.) – emlékíró. Vas-, ill. fémöntő kolozsvári, bukaresti, galaci gyárakban és vasúti műhelyekben. Részt vett az illegális kommunista mozgalomban. 1941 augusztusában a szamosfalvi vallatótáborba, majd budapesti börtönbe került, súlyos betegen szabadult. Felépülése után magánúton elvégezte a négy polgári osztályt (1945), Kolozsvárt közigazgatási tanfolyamot (1948), majd ismét szakmájában dolgozott. Írói készségére már az Erdélyi Magyar Szó rendezte Népi Toll versenyén (1939) felfigyeltek. Emlékezéseinek különböző műfaji megjelöléssel közreadott négy kötete egy szegényparaszti sarj szervezett munkássá válásának és küzdelmeinek történetét idézi a század első évtizedétől 1944 őszéig. Cikkeit a Szakszervezeti Élet, Munkás Újság, Igazság, Utunk, Dolgozó Nő, Falvak Dolgozó Népe közölte.

Munkái: *Vasvirág* (Regényes krónika. Kv. 1970); *Igazság nékünk a cél* (Egy vasöntő emlékezései, Jordáky Lajos bevezetésével. 1973); *Egy parasztfiú elindul* (regény, Kv. 1977); *Emlékezetes ősz* (Egy vasöntő emlékezései, 1977).

(M. H.)

Jordáky Lajos: *A dokumentum-irodalom útján*. Igazság 1970. ápr. 30. – E. Fehér Pál: *A „gyönyörű sors" regénye*. Népszabadság, Bp. 1970. szept. 19; uő. *Egy vasöntő emlékezései*. Népszabadság, Bp. 1973. jún. 27. – Csehi Gyula: *K. I. regényes krónikája*. A Hét 1971/48. Újraközölve *A baloldali forrásvidék*. Kv. 1973. 193–96. – Salamon László: *Emlékezetes ősz*. Igazság 1977. dec. 15. – Molnos Lajos: *Önéletrajz és krónika*. Utunk 1977/50. – Tar Károly: *K. I. ötödik könyve*. Ifjúmunkás 1977. dec. 28.

Kovács István (Kolozsvár, 1919. jan. 1.) – rádióriporter, forgatókönyvíró, tanulmányíró. Szülővárosa Református Kollégiumában érettségizett (1937), a kolozsvári egyetem jog- és államtudományi karán szerzett diplomát (1942). A marosvásárhelyi OGYI rektori titkára (1947–58), a marxista tanszék lektora, az Orvosi Szemle technikai szerkesztője, a marosvásárhelyi magyar rádióadás osztályvezetője (1958–79).

Első írása az Ifjú Erdélyben jelent meg (1933). Tárcáit, riportjait a Vörös Zászló közli. A bukaresti magyar tévé-adás mutatta be *A két Bolyai* c. dokumentumfilmjét a Marosvásárhelyen őrzött Bolyai-ereklyékről (1970) és *Emberek, házak, emlékek* c. riportfilmjét a marosvásárhelyi munkásmozgalom történetéről (1971). Több mint 5000 rádióriportot készített. Sipos Domokos-kutatásainak nyitánya volt *Emberek a Kisküküllő mentén* c. rádiójátéka (1982. dec. 12.), ezt követte az íróra emlékező *Volt, van és lesz* c. irodalomtörténeti tanulmánya A Hétben (1983/21), a *Hazafelé* c. Sipos-novellának s román fordításainak elemzése a Korunkban (1984/12), végül egy értekezés Sipos írói indulásáról az Igaz Szóban (1986/3). Kutatásainak eredménye Sipos Domokos-monográfiája (1990, az író több kiadatlan elbeszélésével a függelékben). A Romániai Magyar Szó folytatásokban közölte *Őrmester úr, nincs puskám!* c. II. világháborús visszaemlékezéseit (1992).

Beke György: *A krónikás visszanéz*. Új Élet 1970/14. – Bodor Pál: *A romániai magyar sajtóélet*. Közli Koppándi Sándor: *A romániai magyar nemzetiség*. 1981. 449–61.

Kovács István (Kolozsvár, 1919. márc. 21.) – műszaki szakíró, ~ István (Kézdivásárhely, 1880) fia. Szülővárosa Unitárius Kollégiumában érettségizett (1938), főiskolai tanulmányait az I. Ferdinand Egyetemen fizika–kémia szakon, majd a temesvári műegyetem gépészmérnöki karán folytatta, a budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen szerzett villamosmérnöki oklevelet (1948). Hazatérése után a Kolozsvári Mechanikai Intézet, a későbbi Műegyetem tanársegédje, adjunktusa és 1952-től előadótanára nyugalombavonulásáig.

Tudományos dolgozatai romániai szakfolyóiratokban, a kolozsvári műegyetem tanulmánygyűjteményeiben, az RSZK Akadémiája és az Ukrán SZSZK Akadémiája kiadványaiban jelentek meg. Tárgykörük a középkori erdélyi kohászat története, a nagyfrekvenciás hőkezelő készülékek tervezése és kivitelezése, a hőkezelő műhelyek berendezései, a nagyfrekvenciás generátorok és az elektronikus fáradás-vizsgáló gépek szerkesztése, a hőkezelő kemencék számára készített elektronikus automata hőszabályozó berendezések, a porkohászati eljárással előállított érintkezők problematikája. Számos szakmai és ismeretterjesztő előadást tartott, s műszaki érdemeiért a Közoktatásügyi Minisztérium kitüntette (1958).

Magyarra fordította az Atanasiu–Irimiescu–Deptea-féle, társszerkesztőként is jegyzett középiskolai tankönyvet (*A fémmegmunkálás technológiája, szerszámai és munkagépei*. 1980, 1985).

Sokszorosított főiskolai jegyzetei: *Măsuri mecanice* (Kv. 1950); *Îndrumător de lucrări de laborator pentru analize metalografice* (társszerző Horia Colan, Kv. 1952); *Îndrumător pentru lucrări de laborator la tehnologia şi utilajul tratamentelor termice* (társszerző Gheorghe Vermeşan, Kv. 1965); *Tehnologia şi utilajele tratamentelor termice* I–II (Kv. 1981–82).

(J. D.)

Kovács István (Temesvár, 1920) – **sportirodalom*

Kovács János (Gyanta, 1921. okt. 29.) – irodalomkritikus, szerkesztő. Sugár Erzsébet férje. Középiskolát Nagyváradon, társadalomtudományi főiskolát Bukarestben végzett. 1946-tól a nagyváradi Fáklyának, 1949-től a bukaresti rádió magyar adásának, 1954-től az Előrének a szerkesztőségében dolgozott, a 70-es évek elején a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács munkatársa, 1975 és 1981 között a Művelődés főszerkesztője.

Irodalomkritikáit az Igaz Szó, Korunk, Utunk közölte. A *Literatură şi contemporaneitate* c. tanulmánygyűjteményben (1964) az irodalmi hős és a történelem viszonyáról értekezett; a NyIrK számára feldolgozta a Bukaresti Hírlap irodalmi törekvéseit (1968). Irodalomkritikai köteteiben főleg az 1944 utáni erdélyi magyar irodalommal foglalkozott, de érinti a két világháború közötti irodalom kérdéseit is. Bírálatai, népszerűsítő írásai hosszú ideig a dogmatizmus jegyében fogantak, csak fokozatosan jutott el az irodalomtörténeti tények és az irodalomesztétikai összefüggések meghatározó szerepének fel- és elismeréséig.

Sajtótörténeti fontosságú bevezető tanulmányok kíséretében közreadta a *Magyar Szó – Tavasz antológia* (1971), *Genius – Új Genius antológia* (1975), valamint *Periszkop antológia* (1979) c. köteteit, Nagyvárad és Arad haladó irodalmi szerepét elemezve és igazolva 1919 és 1926 között; Dienes László kritikai írásainak Sugár Erzsébet válogatásában megjelent gyűjteményét *Évtizednyi útkeresés* c. tanulmányával bevezetve a Korunk körül kialakult haladó irodalmi gócot ismerteti („*Sejtelme egy földindulásnak...*” 1976).

Kötetei: *Szemtől szemben a holnappal* (útijegyzetek, 1959); *Korszerűség és alkotás* (cikkgyűjtemény, 1963); *Hősök kora – a kor hősei* (tanulmány, 1964), *Azonos hullámhosszon* (Feljegyzések a mai román irodalomról, 1973); *Kétség és bizonyosság* (kritikai tanulmányok, 1981); *A kockázat bűvölete* (Váltakozó közelítések. Elődök jelenvalósága. 1986).

(M. H.)

Bántó István: *Szemtől szemben a holnappal*. Igaz Szó 1960/8. – Marosi Péter: *Elemi követelmény*. Vita. Utunk 1961/49. – Bálint Tibor: *Ismét a tömörségről*. Vita. Utunk 1962/29. – Gálfalvi Zsolt: *A kritikus módszeréről*. Előre 1964. jan. 16. – Szőcs István: *Kritika és stílus*. Utunk 1965/5. – Beke György: *Feljegyzések a mai román irodalomról*. A Hét 1974/18. – Nagy Pál: *Periszkop*. Előre 1980. máj. 23. – Cs. Gyímesi Éva: *Nemes szolgálat*. Utunk 1987/7.

Kovács Jenő István (Kézdivásárhely, 1888. júl. 5. – 1966. máj. 2. Kézdivásárhely) – szerkesztő. Középiskoláit szülővárosa Róm. Kat. Főgimnáziumában végezte. Könyvkereskedése a kézdivásárhelyi irodalmi és kulturális élet központja, az írogató értelmiségiek gyülekezőhelye volt (1920–44). A helybeli Székely Újság (1904–44) tulajdonosa és főszerkesztője, 1944 után a Népi Egység, Igazság, Vörös Zászló, Romániai Magyar Szó, Brassói Lapok és a bukaresti magyar rádióadás munkatársa és tudósítója. Megírta Kézdivásárhely és környéke monográfiáját (kéziratban).

(B. Z.)

Kovács József (Temeskeresztes, 1919. ápr. 28. - 1984. febr. 7. Bukarest) – történész. A nagyváradi Emanoil Gojdu Líceumban érettségizett (1939). Előbb a gyulafehérvári teológia hallgatója, majd a kolozsvári magyar egyetemen szerzett tanári oklevelet (1945). Pályáját a nagyváradi premontrei főgimnáziumban kezdte (1945), a kolozsvári Gépipari Líceumban folytatta (1946–48). A Bolyai Tudományegyetemen *Dózsa György felkelése a magyar történetírásban és irodalomban* c. értekezésével doktorált magyar irodalomból (1949). Egyetemi pályáján előadótanár (1961), professzor (1975), a Babeş–Bolyai Egyetem prorektora (1976–84). A kolozsvári Történeti Intézet munkatársa, részt vesz a Studia Universitatis Babeş–Bolyai, Anuarul Institutului de Istorie és Acta Musei Napocensis szerkesztésében. Román küldöttségek tagjaként több nemzetközi történettudományi értekezleten adott elő. Közéleti-politikai pályája során az Államtanács s a Tudomány és Technológia országos tanácsának alelnöke.

Román, magyar, francia és német nyelvű tanulmányait a Korunk, Era Socialistă, Revista Arhivelor, Revista de Istorie, Studia, Terra Nostra, Forschungen zur Volks- und Landeskunde, Revue Roumaine d'Histoire, népszerűsítő cikkeit az Utunk, Igaz Szó, Dolgozó Nő, A Hét, Tribuna és Igazság közölte. Főleg a mezőgazdaság és a parasztmozgalmak története foglalkoztatta, különös gondot fordítva az együttélő románok, magyarok, németek és más nemzetiségűek mindennapi életére és közös harci hagyományaira.

Neve szerepel az 1848-as erdélyi forradalmak történetével kapcsolatos akadémiai forráskiadvány munkatársainak névsorában (*Revoluţia de la 1848–1849 din Transilvania* I. 1977); társszerzője az *Adalékok az 1907-es parasztfelkelés történetéhez* (1957) c. kiadványnak, s feldolgozta a felkelés külföldi visszhangját (Korunk 1977/3). Az *1877 – Tollal, fegyverrel* c. tanulmánygyűjteményben (1977) a magyar történetírók értékeléseit ismerteti a román függetlenségi háborúról. Több írása jelent meg Erdély 1918-i történetének, főleg Romániához kapcsolásának tárgyköréből. Tanulmányokban méltatta Bălcescu, Bariţiu, Avram Iancu alakját, s bemutatta Ion Ionescu de la Brad szerepét a román mezőgazdaság fejlesztésében (Korunk 1959/2). Az abszolutizmus korát kutatva adta ki Deák Farkas *Fogságom naplója* c. munkáját 1972-ben bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel, s ismertette a Habsburg-

monarchiabeli románság magatartását az 1867-es kiegyezéssel szemben (1878). Társszerzője az *Istoria României* IV. (1964) kötetének.

Fejezetekkel szerepelt az újkori egyetemes történet kézikönyveiben.

Önálló munkái: *Adatok az 1848 utáni erdélyi tőkés mezőgazdaságról* (Gazdaságtörténeti Tanulmányok 4. 1957); *Relaţii agrare şi mişcări ţărăneşti în România 1908–1921* (1967, többekkel); *Desăvîrşirea unificării statului naţional român* (1968, többekkel); *Desfiinţarea relaţiilor feudale în Transilvania* (Kv. 1973).

(Cs. E.)

Egyed Ákos: *Új könyv az erdélyi parasztság történetéről*. Korunk 1958/1. – Bálint Tibor: *Érzelmes sorok a börtönfalon*. Utunk 1973/17. – Kovách Géza: *Egy aktuális könyv az 1848-as forradalom eseményeiről*. Vörös Lobogó 1973/29. – *Profesor doctor Iosif Kovács la vîrsta de 60 de ani*. Bevezeti Pompiliu Teodor; K. J. munkáinak bibliográfiája (1949–1979) Nicolae Edroiu, Károlyi Jolán és Maria Tecuşan összeállításában. Kv. 1979. – D. Bartha Margit: „*A történelem tanít, oktat, figyelmeztet és nevel.*" Beszélgetés K. J. professzorral. Előre 1982. nov. 21. – Bodor András: *A társadalmat odaadással szolgáló ember. K. J., a nevelő és tudós*. A Hét 1984/12.

Kovács József Attila (Marosvásárhely, 1944. jan. 27.) – biológiai szakíró. Székelykeresztúron érettségizett (1962), Iaşi-ban az Al. I. Cuza Egyetem biológia–földrajz karán szerzett oklevelet a hargitai Rézhegység növényzetéről írt dolgozatával (1970). Tudományos pályáját ugyancsak Iaşi-ban az Antibiotikumgyár kutatójaként kezdte, majd az egyetemi kutatóállomás és a Biológiai Kutatóközpont keretében folytatta, 1975 óta a brassói Pázsitkutató Intézet tudományos főmunkatársa. A pázsitfüvek géntartalékairól szóló szakmunkájával megszerezte a biológia doktora címet (1981).

Fontosabb kutatási területei: florisztika és geobotanika, genetikai és evolúciós ökológia, populációbiológia, alkalmazott genetika (géntartalékok, nemesítési alapanyagkutatás), tudománytörténet. Hatvankét szaktanulmánya egyetemi és intézeti kiadványokban, szakfolyóiratokban jelent meg román, német, francia és angol nyelven (1970–88), ismeretterjesztő és tudománytörténeti cikkeit magyarul a Tanügyi Újság, A Hét, Előre, Hargita, Brassói Lapok és a TETT közli. *Bonckés alatt a kutatás* c. alatt válogatta és jegyzetelte Selye János tudományos feljegyzéseit (1975), Szabó Attilával közösen szerkesztette a Korunk Könyvek sorozatban megjelent *Ökológiai tanulmányok* c. gyűjteményt (1980), bevezetőt írt Csányi Vilmos *Az evolúció általános elmélete* c. munkájának romániai kiadásához (1986).

Önálló kötete: *Indicatorii biologici, ecologici şi economici ai florei pajiştilor* (1979).

Szerzői névként legtöbbször *Kovács J. Attila* szerepel.

Brassói Fuchs Hermann: *Ökológiai műveltségért*. A Hét 1980/36.

Kovács Júlia Ibolya (Bukarest 1935. márc. 4. – 1986. nov. 12. Marosvásárhely) – vegyészeti szakíró. ~ Dániel felesége. Középiskolát Marosvásárhelyen végzett (1952), a Bolyai Tudományegyetem kémiai karán szerzett diplomát (1956). A marosvásárhelyi OGYI gyógyszerészeti karán kezdte pályáját, a fizikai laboratórium főnöke (1958–60), majd 1961-től tanársegéd a biokémiai diszciplína keretében, a kémiai tudományok doktora (1975), adjunktus (1977–86).

Első írása az OGYI IV. tudományos ülésszakáról készült kötetben jelent meg (1962). Szaktanulmányait a Comunicările Academiei RPR (1963), a Revue Roumaine de Chimie (1966, 1973), a Sesiune Ştiinţifică Anuală de Comunicări a Centrului de Cercetări Medicale Tîrgu Mureş (1976), valamint német, angol, orosz szakfolyóiratok közölték. Az 1984-ben

Budapesten tartott 44. gyógyszerészeti világkongresszuson *Adalékok az exytocin polarográfiás meghatározásához* c. előadásával vett részt.

Társszerzője több román nyelvű egyetemi tankönyvnek és jegyzetnek. Magyar nyelvű előadásai és jegyzetei: *Gyakorlati jegyzet gyógyszerészeti biokémiából* (Mv. 1962); *Gyógyszerészeti biokémia* (előadások, Mv. 1971); *Gyakorlati jegyzet egészségügyi kémiából* (Mv. 1967); *Egészségügyi kémia* (előadások, Mv. 1971). (Mindenik több kiadásban is.)

Kovács Kálmán (Kolozsvár, 1883) – **Erdélyi Irodalmi Szemle*

Kovács Kálmán, idősb (Nagyszalonta, 1911. nov. 27. – 1984. febr. 20. Kolozsvár) – matematikai szakíró. Ifjabb ~ Kálmán apja. A középiskolát szülővárosában (1929), egyetemi tanulmányait Kolozsvárt végezte (1932). Erzsébetvároson, Nagykárolyban, Máramarossziget en, Szatmáron tanított matematikát, 1949-től a Bolyai Tudományegyetem, 1954-től a kolozsvári Tanártovábbképző Intézet előadó tanára. Négy éven át a Matematikai és Fizikai Lapok főszerkesztője, itt s a Tanügyi Újságban jelentek meg szakcikkei. Számos matematikai tankönyvet fordított.

(K. F.)

Kovács Kálmán, ifjabb (Szatmárnémeti, 1937. szept. 14. – 1989. febr. 20. Bélavára) – fizikai szakíró. Idősb ~ Kálmán fia. Középiskolát Szatmáron végzett (1954), a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett fizika szakos tanári oklevelet (1959). Pedagógiai pályáját Magyarderzsén kezdte, 1960-tól a Babeş–Bolyai Egyetemen fizika szakos tanársegéd.

Első írását az Acta Musei Napocensis közölte (1964). Tudományos közlései optikai kérdéseket tárgyalnak.

Munkái: *Az optika és spektroszkópia elemei* (egyetemi jegyzet, Kv. 1980, románul Kv. 1988); *A holográfia* (Antenna, Kv. 1982); *A fény elméletben és gyakorlatban* (Kv. 1985).

(K. F.)

Kovács Károly (Nagyekemező, 1898. okt. 12. – 1976. febr. 14. Budapest) – szerkesztő, költő. A dévai főreáliskolában érettségizett (1916).

Újságírógyakornokként kezdte pályáját. Első írása a Hunyadvármegye c. hetilapban jelent meg (1918). A Déva és Vidéke (1920–29), Dévai Újság (1931), Erdélyi Napló (1931–40) szerkesztője, a Keleti Újság, Magyar Kisebbség munkatársa; verseit a Pásztortűz közli. 1940 után pénzügyi tisztviselő Szatmárnémetiben, 1945-ben a kolozsvári magyar egyetemen államtudományi doktorátust szerzett. Egy ideig az MNSZ szatmári lapját szerkesztette, 1948-tól pénzügyi számvevő Magyarországon nyugdíjazásáig (1964).

Ady-nyomokon kibontakozó lírájának jellemző darabja a *Fekete május* c. költemény az 1922. ápr. 24-i lupényi bányászkatasztrófa 82 áldozatának emlékére. Társszerkesztője a Hunyad megyei írók és képzőművészek *Szerencse fel!* c. antológiájának (Déva 1933).

Önálló kötetei: *A halott csillag* (versek, Déva 1923); *A Dévai Ipartestület 40 éves története 1885–1925*. (Déva 1925); *Misztérium* (Déva 1926); *A feltörő óriás* (Déva 1937).

Kovács Károly (Zilah, 1914) – **fotó és irodalom*

Kovács Lajos, idősb (Fiatfalva, 1882. márc. 30. – 1942. okt. 20. Brassó) – egyházi író, műfordító. Ifjabb ~ Lajos apja. Középiskolát és teológiát Kolozsvárt végzett. Pályáját szülőfalujában unitárius lelkészként kezdte, 1910-ben Nagyajtára, 1915-ben Brassóba hívták meg lelkésznek. A Háromszéki Egyházkör esperese (1937), az Unitárius Irodalmi Társaság tagja, vezető szerepe volt a brassói *ÁGISZ működésében.

A Keresztény Magvető és Unitárius Közlöny munkatársa. Angol eredetiből lefordította M. I. Savage *A kereszténység fejlődéstörténete* c. munkáját (Székelyudvarhely 1927). Szerkesztésében jelent meg – egy ideig sokszorosítón – Brassóban az unitárius Egyházi Híradó, az egyházközség értesítője (1931–40) és az Unitárius Jövendő (1939–40) c. egyháztársadalmi folyóirat.

Önálló munkái: *Ébresztgetés* (egyházi beszédek, Kézdivásárhely 1932); *A mi tisztünk igazsága* (Brassó 1933); *A brassói unitárius egyházközség megalapítása, küzdelmei és célhoz jutása* (Brassó 1936); *Izenet a Cenk tövéből* (Brassó 1937).

(Sz. S.)

Szabó Sámuel: *A templomépítő lelkész*. Keresztény Magvető 1978/3–4.

Kovács Lajos, ifjabb (Kissolymos, 1909. nov. 13.) – unitárius egyházi író. Idősb ~ Lajos fia. Középiskolai tanulmányait a brassói Róm. Kat. Gimnáziumban kezdte, majd a székelykeresztúri Unitárius Főgimnáziumban végezte (1929). Főiskolai tanulmányokat folytatott Marburgban (1931), Oxfordban (1932–34) és Strasbourgban (1935-38), ahol teológiai doktorátust szerzett. Lelkész Sepsiszentgyörgyön (1938–43), teológiai tanár Kolozsvárt (1943–72), unitárius püspök 1972 óta. A Keresztény Magvető és az Unitárius Közlöny szerkesztője, itt jelentek meg tanulmányai is.

Önálló kötete: *Részvétel az Evangélium ügyében* (beszédgyűjtemény, Kv. 1983). Szerkesztésében jelent meg: *Imakönyv híveink használatára* (Kv. 1983).

Kovács Lajos – **játékoskönyv*

Kovács László (Gerendkeresztúr, 1892. dec. 25. – 1963. júl. 2. Budapest) – író, szerkesztő, kritikus. Középiskoláit a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban végezte (1911), a kolozsvári egyetemen elkezdett bölcsészeti tanulmányait azonban 1916-ban katonai behívás miatt félbe kellett szakítania. A háború után az Erdélyi Szemle, majd a Pásztortűz hasábjain jelentkezik versekkel, novellákkal, színpadi jelenetekkel, könyvbírálatokkal. 1926-tól az ESZC lektora, az **Erdélyi Helikon* szerkesztője, a Céh irodájának igazgatója. Ebben a minőségében nemegyszer kerül összeütközésbe még a Helikonon belüli írókkal (Berde Mária, Bárd Oszkár, Kacsó Sándor, Tabéry Géza) is. 1944 őszén, hivatalos engedély birtokában még megpróbálkozik az Erdélyi Helikon újraindításával, de sikertelenül. 1950-ben telepszik át Magyarországra, ahol Az Út (1952–56), majd a Reformátusok Lapja szerkesztőségében dolgozik (1956–63). Első írásait 1919-től az Erdélyi Szemle, majd az Ellenzék, Erdélyi Helikon, Keleti Újság, Pásztortűz közölte.

Mint kritikus rendszeresen jelen volt irodalom- és színibírálatokkal, könyvismertetésekkel, esszékkel; ezek legjavát *Az irodalom útján* (Kv. 1941) c. kötetében gyűjtötte egybe, amelynek alapján 1942-ben a kolozsvári egyetemen doktori címet is szerzett. „...látásmódja, kritikai főszempontja, amelyből ítélkezik – írja a kötetről Molter Károly –: a kor túlságos anyagelvűségével, amelyet fullasztónak talál, szembeszögezi a valóság fájdalmához közelálló eszmét.” Molter a Kós Károlyról és Reményikről írott tanulmányokat emeli ki a kötetből: az előbbit életközelsége okán a „legigazabbnak” érzi, az utóbbinak „kísérteties éleslátását”

dicséri. Mai szemmel nézve Tolnai Gábor *Erdély magyar irodalmi élete* c. könyvéről írott „széljegyzetei" a legjellemzőbbek: ebben az írásában egy magát minden szélsőségtől elhatároló, az erdélyi magyar irodalmat a „morális kényszer és felelősségérzet" összefüggésében végiggondoló transzilvanista szólal meg.

A kötetbe nem került be az 1927-es, a folyóiratot mintegy előkészítő *Erdélyi Helikon Antológiája* elé írott nagy tanulmánya, amelyben a helikoni tömörüléshez vezető irodalmi mozgalmakat tekinti át, s az első találkozón részt vett írók és költők irodalmi arcképét rajzolja meg, annak a gondolatnak a jegyében, amelyet a tanulmány végén így fogalmaz meg: „Mennyi ember és mennyi különböző szín! Konzervatívok és haladók. Régi nemes formákon csüngők és új formák felé álmodók. Mennyi különböző életfedél alól ment be ez a huszonnyolc ember a vécsi várkastély kapuján, hogy egy közös célon át egymásnak kezet nyújtson." Ugyancsak nem szerepelnek a kötetben – a „destruktív irodalom"-vitához hozzászólásul írott Wilde-tanulmánya kivételével – polemikus írásai sem, pedig éles sajtóvitája volt Tabéry Gézával az EMIR alapítása idején (Erdélyi Lapok 1933. szept. 13.), hozzászólt a *Szűzmáriás királyfi* elleni Szabó Dezső-kirohanás nyomán támadt vitához (Mai Világ 1928. szept. 16.), kirobbantója volt a transzilvanizmus újraértelmezését megkísérlő „jelszó és mítosz"-vitának (Brassói Lapok 1937. ápr. 15.), s vezércikkben nyilvánította véleményét a Vásárhelyi Találkozóról is (Erdélyi Helikon 1937/9).

Prózaírói termésének túlnyomó része a 20-as évekre esik. 1930-ban jelent meg *Történet a férfiről* c. novelláskötete (Pásztortűz Könyvtár 16. Kv. 1930). Kritikusai közül Reményik Sándor azt tartja jellemzőnek, hogy történeteiben „az utolsó szó [...] majdnem mindig megnyugtató. Mosolygó vagy tűnődő, vagy sóhajtozó, vagy halkan rezignált leszámolás a tényekkel, a valósággal", Kováts József pedig azt, hogy „a bölcselkedő néha diszharmonizálja benne a kiváló megfigyelőt... Ő nem az igazi alkimista, akinek kezében arannyá válik a vas, ő az irodalom ötvösművésze, aki drágábbá teszi az aranyat: finom műkinccsé alakítja." Vannak szépírói beütések *Gábor Áron* (Egy hős arcvonásai. Kv. 1943) c. történelmi esszéjében is, amelynek tanítása: „Mit tehet a legkisebb közösség a legkiszolgáltatottabb helyzetben is, ha lelkét és vele erejét megtalálja." Az Erdélyi Helikon és a Céh megszűnése után állás nélkül maradva nagy munkába vág: néhány korábbi szórványos Goethe-tolmácsolása után (Pásztortűz 1939–40) lefordítja Goethe *Faust*ját. Kiadót azonban nem talál rá. A Reformátusok Lapjában – amint a halálakor megjelent cikk szerzője írja – „értékes irodalmi rajzai és portréi" jelentek meg.

Szerkesztője volt az ESZC több kiadványának: *Az Erdélyi Helikon íróinak anthológiája* c. kötetnek (Kv. 1934), az *Erdélyi csillagok* c. két esszégyűjteménynek (I–II. Kv. 1935, 1942), a *Séta bölcsőhelyem körül* c. „erdélyi képeskönyv"-nek (Kv. 1940), valamint Ősz János *A csudatáska* c. székely népmesegyűjteményének (Kv. 1941). Ez utóbbihoz írott bevezető tanulmánya Molter Károly szerint „az erdélyi magyarság legszebb tanító-életrajza".

Álneve: *R. Nagy András*.

(D. Gy.)

Reményik Sándor: *Történet a férfiről*. Erdélyi Helikon 1930/5. – Kováts József: K. L.: *Történet a férfiről*. Pásztortűz 1930/7. – Molter Károly: *Történet a férfiről*. Ellenzék 1930/128; uő. *Az irodalom útján*. Pásztortűz 1941/9. – Balogh Edgár: *Magyar demokrácia úttörői. Gábor Áron*. Közli: *Hármas kis tükör*. Bp. 1945. 270–71. – *Dr. K. L*. Református Lapja 1963/29. – Ficzay Dénes: *A befejezetlen arckép*. Ceruzavonások K. L.-ról. Utunk 1970/36. – HLev. II. 1979. 371–72.

Kovács László (Borosjenő, 1916) – **lutheránus egyházi irodalom*

Kovács László (Szentkatolna, 1944. júl. 16.) – fotóművész. A kézdivásárhelyi középiskola elvégzése után Székelyudvarhelyen szerzett tanítói diplomát. Oklándon tanított, majd az Előre

(1972–74), utóbb a sepsiszentgyörgyi Cuvîntul Nou fotóriportere. Különböző lapokban megjelenő riportjait maga illusztrálta fényképeivel. A moldvai csángók közti barangolásairól a hetvenes évek elején a Falvak Dolgozó Népe hasábjain közölt rovatot. A romániai magyar írók és irodalmi események művészi megörökítésére törekedve több, mint 70 íróról készített portrét. Fehér-fekete felvételek, színes diapozitívek és kisfilmek idézik Kós Károly, Sáska László, Bartalis János, Lakatos Demeter, Nagy István, Szemlér Ferenc, Salamon László és mások emlékét. Néprajzi fotói és diafelvételei közül kiemelkedő az a sorozat, amelyet erdővidéki fejfákról készített. A **szociofotó* művelője.

(B. Z.)

Kovács Levente (Marosvásárhely, 1940. júl. 27.) – színi rendező, pedagógus. Szülővárosában végezte a középiskolát (1956), a Babeş–Bolyai Egyetemen magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát szerzett (1961). A marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceum tanára (1961–63), a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskolán tanársegéd, majd egyetemi lektor. Közben Bukarestben a Színház- és Filmművészeti Főiskolán rendezői szakot végzett (1983–84).

Már egyetemi hallgató korában bekapcsolódott a főiskolai színjátszásba, s mint középiskolai tanár tevékeny szerepet játszott a marosvásárhelyi **iskolai színpad* mintaszerű megszervezésében: avantgardista játékaikkal a fiatalok megelőzték a hivatásos színjátszást is. A főiskolán Tompa Miklós és Kovács György, majd Harag György mellett dolgozott. Új csoportszellemet kialakítva mutatta be diákjaival Sütő András *Káin és Ábel* c. drámáját, ezzel szereztek díjat a sepsiszentgyörgyi II. Nemzetiségi Színházi Kollokviumon (1980).

Főbb rendezései a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola stúdió-színpadán: Gorkij *Az utolsók* (1965), Shakespeare *Falstaff* (1973), Euripidész *Elektra* (1975), Anouilh *Médeia* (1975), Brecht *Egy fő, az egy fő* (1976), *Kurázsi mama* (1977) és *Dobszó az éjszakában* (1980), Bajor Andor *Szürke délután* (1981), Füst Milán *Boldogtalanok* (1983), Szomory Dezső *Györgyike, drága gyermek* (1983), Turgenyev *Egy hónap falun* (1984), Paul Foster *I. Erzsébet* (1985), Molnár Ferenc *Az üvegcipő* (1986), Pirandello *Az ember, az állat és az erény* (1987), Ibsen *Nóra* (1989) c. darabjai. TV-filmre rendezte Huszár Sándor *Imola mosolya* c. darabját (1977) s Bethlen Gábor-emlékfilmet pergetett (1980).

A Thália c. diáklap főszerkesztője (1969–74); színházi tárgyú cikkeit a Vörös Zászló közölte.

(Ma. I.)

Kacsir Mária: *Lehet-e a filosz izgága?* Beszélgetés K. L.-vel. Közli *Színjátszó személyek*. A Hét évkönyve 1982. 98–104.

Kovács Miklós – **sportirodalom*

Kovács Nándor – **gyermekirodalom; *népi játékok*

Kovács Nemere (Kolozsvár, 1942. ápr. 28.) – újságíró, közíró, ifjúsági író. ~né József Magda férje. Középiskolai tanulmányait szülővárosában, a Brassai Sámuel Líceumban végezte (1959), filozófia–történelem–pedagógia szakos tanári oklevelet a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett (1964). A Pionír marosvásárhelyi szerkesztője (1964–67), a Jóbarát székelyföldi tudósítója (1967–68), majd 1969-től az Ifjúmunkás munkatársa. 1990–91-ben a bukaresti Cimbora kolozsvári szerkesztője, az 1990 májusában megalakult Romániai Magyar Cserkész Szövetség alelnöke. A kolozsvári Brassai és Apáczai Csere János Líceumok tanára.

Első írását a Korunk közölte (1963). Cikkei, riportjai, tanulmányai itt s A Hét, Igazság, Hargita, Előre, Brassói Lapok, Dolgozó Nő, Igaz Szó, Tanügyi Újság, Napsugár hasábjain jelentek meg. Szerkesztett két gyermekszíndarab-kötetet a marosvásárhelyi Népi Alkotások Háza kiadásában (*Én, te ő... mi, ti, ők...*, 1967; *A csodaláda* 1968), valamint két detektívtörténet-válogatást a Kriterionnál (*Áldozati báránycomb*, 1977; *Éjszakai ügyelet*, 1980). Sajtó alá rendezte és bevezetővel látta el Markovits Rodion *Szibériai garnizon* c. művét a Tanulók Könyvtára sorozatban (1981). Az 1987-ben megjelent *Ember és föld*, *Tenni és teremteni* és *Jelenünk jegyében* c. cikkgyűjteményekben riportokkal szerepel.

Két bábjátékát (*Dolgozz, macska*, 1971; *A csodafazék*, 1986) a kolozsvári Állami Bábszínház magyar tagozata mutatta be Almási István zenéjével. Egy jugoszláviai antológiában (*Buli. Mindenkinek jut szerep*. Újvidék 1987) *A kőleves* c. gyermekszíndarabbal szerepel.

Kötetei: *A nagyotmondó fiú* (mesejátékok, Mv. 1971); *Táborozók könyve* (kézikönyv, 1974); *Játék, szakkör, pódium* (módszertani kézikönyv, Kriterion Kiskalauz 1985); *Riportúton az Olt mentén* (Mirk Lászlóval közösen, 1987); *Milyen nemzeti kisebbségek élnek Romániában?* (RMDSZ-füzetek 5. Sepsiszentgyörgy 1990).

(Cs. P.)

Puskás Attila: *Táborozók könyve*. Előre 1975. febr. 14. – Horváth Sz. István: *Éjszakai ügyelet*. Utunk 1980/27. – Pápai Judit: *Hasznosan és kellemesen*. A Hét 1985/32. – Forrai Tibor: *Az Olt új könyve*. Falvak Dolgozó Népe 1988/10. – Bodrogi Enikő: *Barangolás az Olt-vidéken*. Utunk 1988/47. – Demeter-Zayzon Mária: *Milyen nemzeti kisebbségek élnek Romániában*? Honismeret, Bp. 1991/5.

Kovács Pál – **tankönyvirodalom*

Kovács Péter, *Kováts* (Szentháromság, 1909. okt. 10. – 1993. febr. 24. Budapest) – költő, pedagógiai író. A székelykeresztúri tanítóképzőben szerzett oklevelet (1928), Korond-Fenyőkúton (1931–36), majd Patakfalván, Parajdon, Fiatfalván tanít (1936–44). Hároméves hadifogság után Budapesten telepedett le, ahol az ELTE bölcsész karán fejezte be tanulmányait (1948). A neveléstudomány doktora (1969), címzetes főiskolai tanár (1974). Részt vett a magyarországi román nyelvű iskolák tanszemélyzetének nyelvi képzésében.

Írói pályáját versekkel kezdte, *Gyónás* c. verskötete Tompa László biztató előszavával és Tomcsa Sándor címlaprajzával jelent meg (Székelyudvarhely 1934). Szerepel a KZST felolvasó ülésén is (1935). Újabb verseskötete: *Tükör előtt*, Wesselényi Miklós közíró előszavával (Marosvásárhely 1937). Szövetkezetszervező munkásságát előbb Bözödi György méltatja *Székely bánja* c. kötetében (1938), majd ő maga is feldolgozza patakfalvi jegyzeteit a Termésben *Ingyenmunka* címmel (1943).

Kemény G. Gáborral együtt szerkesztette *A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből* c. dokumentum- és szöveggyűjtemény (Bp. 1962) a román–magyar kapcsolatokra vonatkozó részét. Az ELTE 120 éves Román Filológiai Tanszéke kiadásában megjelent *Magyar–román filológiai tanulmányok* (Bp. 1984) munkatársa.

Tompa László: *Gyónás*. Székely Közélet 1934. szept. 1. – Bántó Magdalena: *Volum omagial*. Revista de Pedagogie 1985/12.

Kovács Péter (Mezőpanit, 1950) – **stilisztikai irodalom*

Kovács Sándor (Sepsiszentkirály, 1928. febr. 20. – 1984. febr. 26. Sepsiszentgyörgy) – természettudományi író. A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban érettségizett (1947), a Bolyai Tudományegyetemen természetrajz–kémia szakos diplomát szerzett (1951).

A Móricz Zsigmond Kollégium tagja. Baróton, majd Sepsiszentgyörgyön tanár, 1961-től a Megyei Múzeum természetrajzi szakmuzeológusa. Rendezte a Diószeghy-féle lepkegyűjteményt, természet- és tájvédelmi vonatkozásban kutatta a Rétyi Nyír, a Szent Anna-tó, Bálványosfürdő vidékét. P. Samson és C. Rădulescu bukaresti paleontológusokkal karöltve nemzetközi elismerést aratott a Kárpát-kanyar medencéiben fellelt ősemlősmaradványok tudományos feldolgozásával. A Bodoki-hegység flórájának kutatása során botanikai gyűjteseivel gazdagította a múzeum herbáriumát. Számos madártani, a gólya- és ragadozó madárpopulációkra vonatkozó, a kisemlősökkel foglalkozó közlemény szerzője.

Cikkeit eleinte a Tanügyi Újság, Pionír és Natura hasábjain közölte (1959–60); rovatvezető a Megyei Tükörben és a Brassói Lapokban. Magyar, román, német és francia nyelvű természettudományi szaktanulmányait az Aluta, Revista Muzeelor, Contribuţii Botanice, Eiszeitalter und Gegenwart (Öhringen), Acta Theriologica, Nymphaea, ismeretterjesztő cikkeit A Hét, Előre, Falvak Dolgozó Népe, Fórum (Sepsiszentgyörgy) közölte. *A botanikus, természetrajzos–muzeológus és meteorológus* c. írása emléket állít László Ferencnek a *Táj és tudomány* c. kötetben (1978).

Kötetei: *Bálványosfürdő és környéke* (Kónya Ádámmal társszerzőként, turistakalauz, románul is. Sepsiszentgyörgy 1970); *A Rétyi Nyír és környéke* (Kónya Ádámmal, turistakalauz, románul is, Sepsiszentgyörgy 1970); *Kovászna megye gyógynövényei* (társszerzésben, 1979).

Kovács Sándor (Kolozsvár, 1944. aug. 13.) – számítástechnikai szakíró. Középiskolát szülővárosában végzett (1962), a Babeş–Bolyai Egyetemen matematika szakos oklevelet szerzett (1967). Pályáját a román Akadémia Számítási Intézetének kolozsvári fiókjánál kezdte (1967–71), majd ugyanitt a Számítástechnikai Kutató Intézet részlegének tudományos kutatója. A Matematikai és Fizikai Lapok szerkesztői munkaközösségének tagja, az informatika-rovat vezetője. Szakírásai hazai és külföldi szaklapokban vagy gyűjteményes kötetekben jelennek meg (Studii şi Cercetări Matematice, 1971; Wissenschaftliche Zeitschrift für Elektrotechnik, Leipzig 1971/17; Mathematica, Kv. 1971/13; 1976/18; Lucrările celei de-a 7-a consfătuiri ştiinţifice a Direcţiei Centrale de Statistică, 1972).

Munkái: *A számítógépek operációs rendszere* (szerzőtársa Nagy Baka György, Antenna, Kv. 1979); *A PL/1 programozási nyelv alapjai* (szerzőtárs Nagy Baka György, 1983)

(J. D..)

Bakk Miklós: *Közérthetően a számítógépről?* A Hét 1979/41. – Székedi Ferenc: *A PL/1 programozási nyelv alapjai*. Hargita 1983/197.

Kovács Sándor (Nagyszalonta, 1952. máj. 10.) – szerkesztő. Szülővárosában érettségizett (1971), a Babeş–Bolyai Egyetemen magyar–orosz szakos tanári diplomát szerzett (1975). A diósadi Általános Iskola tanára, majd igazgatója. Első cikkét a nagyváradi Fáklya közölte (1969). Napilapok levelező-munkatársa: írásai az Echinox, Utunk, Napsugár, Tanügyi Újság hasábjain, színpadi jelenetei a Művelődésben, romániai magyar irodalmi keresztrejtvényei főleg a Jóbarátban jelentek meg. Összeállította *A szélrózsa minden irányából* c. pionír keresztrejtvény-zsebkönyvet (1982, újabb kiadás 1984).

Beke György: *A szélrózsa minden irányából*. Utunk 1982/29. – Bokor Katalin: *Mit olvassunk*. Jóbarát 1982/23.

Kovács Sándor, *A. Kovács – *műfordítás*

Kovács Zoltán (Csömény, 1908) – **fizikai szakirodalom*

Kovács Zoltán (Kolozsvár, 1913. szept. 30.) – festőművész. Koós Zsófia színművésznő férje. Szülővárosában végezte a Róm. Kat. Főgimnáziumot (1928), a nagybányai Szabad Festőiskolában Krizsán János tanítványa, a budapesti Képzőművészeti Főiskolán Réti Istváné; itt szerzett diplomát (1942). Tanító a dési Kodorvölgyben (1942–44), közben megrendezi Kolozsvárt első önálló kiállítását, amelyről Entz Géza és László Gyula ír elismeréssel. A háború után a Magyar Művészeti Intézet, majd a Ion Andreescu Képzőművészeti Intézet tanára, míg állásától meg nem fosztották (1948–51).

Egyéni kiállítása volt az Ateneul Român kiállítási termében Bukarestben (1948); újabb gyűjteményes kiállítására csak 1991-ben kerülhetett sor Kolozsvárt.

Az erdélyi képzőművészet élvonalbeli alkotója, az új festészeti törekvések egyik úttörője. Tájképeit, urbánus tájait szimbólumokat és metaforákat teremtő erővel alkotta meg, elutasítva az élmények azonnali rögzítésének az impresszionizmustól örökölt módszerét. Már első kiállításán feltűnt új színt hozó, dekoratív hatású s a monumentális művészet felé igazodó festészetével (Szent László-freskóterv; belső-erdélyi tájak). Az erdélyi kultúra hagyományait, értékeit s a történelem során reá leselkedő veszélyeket idézte meg festményein (*A Fellegvár alatt*; *Sztánai házak*; *A hír*). Monumentális műve volt a kolozsvári Ursus vendéglő reneszánsz kori termét díszítő beszédes hat falképe, Erdély három népét és a Kincses Város egykori ötvös-, kőfaragó- és nyomdászmesterségét megelevenítő jelképes alakokkal. Értékelő viták ellenére (1957) ezeket a freskókat utóbb a diktatúra idején lemeszeltették. A kolozsvári Carbochim Üzem klubterme számára készültek el secco falképei (1962), az Egyetemi Diáknegyedben hatalmas mozaikfala jelzi művészetének korszerűségét (1971).

(M. J.)

Entz Géza: *Egy fiatal erdélyi festő*. Ellenzék 1943. márc. 8. – László Gyula: *K. Z. képeinek kiállítása*. Erdélyi Múzeum 1943/1. – Márkos András: *Művészet és városszépítés*. Előre 1957. júl. 30. – Benkő Samu: *Festői szóval a világ dolgairól*. Beszélgetések K. Z.-nal. Új Élet 1972/7, 8. – Bajor Andor: *Az Ursus söröző díszei*. Előre 1973. máj. 20. – Balogh Edgár: *Freskók nyelvén*. Közli *Acéltükör mélye*. 1982. 125–27. – Murádin Jenő: *Ötven év után*. Új Művészet, Bp. 1991/12. – Páll Árpád: *K. Z. gyűjteményes*. Helikon 1991/13.

Kovács Katona Jenő (Alsószopor, 1910. febr. 8. – 1944. okt. ?) – író, szerkesztő. Középiskolát Nagykárolyban és a zilahi Wesselényi Kollégiumban végzett (1928), Brünnben műszaki (1928–29), Párizsban orvosi (1929–30), Kolozsvárt filozófiai (1931–33) tanulmányokat folytatott. Első írásait a Szilágyság és a Párizsi Kurír közölte, az *Új Arcvonal* c. antológiában (1931) novellával jelentkezett; verseit és irodalompolitikai írásait az Ellenzék, Erdélyi Helikon, Temesvári Hírlap, Brassói Lapok, Független Újság hasábjain adta közre. A kolozsvári Ady Endre Társaság tagja (1933); részt vett a Vásárhelyi Találkozó előkészítésében és tanácskozásain; bekapcsolódott az Erdély felfedezését szolgáló szociográfiai munkálatokba. 1938–40-ben Gaál Gábor mellett a Korunk segédszerkesztője, ill. felelős kiadója, a **Munkás Athenaeum* előadója, az Erdélyi Magyar Szó, a bécsi döntés után pedig a Népszava munkatársa. Részt vett az antifasiszta ellenállásban. A Gestapo 1944. okt. 9-én ismeretlen helyre elhurcolta, nyoma veszett, állítólag Debrecen mellett számos más fogollyal együtt meggyilkolták.

Mint az új, realista írónemzedék képviselője szembeszállott a nemzeti romantikával és elszigetelődéssel. *Nemzeti magánügy* c. cikkében (Független Újság 1936. máj. 23–30.) hivatásként jelölte meg: „Kutatni az érintkezési pontot, ahol magyar kisebbségi kérdéseink az átfogó és általános emberi problémákkal egy mederbe torkollanak, mert értékes tetteket és viszonylagosan végleges megoldásokat csak innen várhatunk.” *Kisebbségi autarkia* c. írásában (Független Újság 1937. ápr. 10–17.) hozzászólt a magyar szellemi irányzatok együttműködésének kérdéséhez, az ifjúsági parlament célja tekintetében együttműködést sürgetve a román néppel és a többi kisebbséggel. *A transzilvániai realizmus kérdése* c. alatt

(Korunk 1938/5) az egész erdélyi magyar társadalom „belső átformálását és szükség szerinti megszervezését” hirdeti. Kiáll az **Erdélyi Enciklopédia* realista programja mellett, s ha ironizáló hajlama szerint el is túlozza állásfoglalásait, kritikái a Korunkban élesen elválasztják a valóság új, a tényekkel szembenéző kifejezőit a hagyományos romantikától. A Vasmunkások Otthonában tartott előadásai (1939) az író és a munkásolvasó közös társadalmi-szociális céljaira utalnak.

Bár korai vértanú-halála megakadályozta évek óta készülő két regényének és átfogó falurajzának befejezésében, egy-egy részlet szépirodalmi munkáiból elárulta tényleíró módszerének értékeit: a Korunkban közölt *Egy kallódó szilágysági falu* (1937/10), *Cigánysor* (1938/12) és *Partiumi táj* (1939/5) c. írásai szülőföldjének hű társadalmi ábrázolásával tűntek ki.

A **48-as Erdély* c. zsebkönyvben elemzi a múlt századi demokratikus forradalom ellentmondásait (*Nemzetiség, demokrácia, unió*). Hozzáfogott Liviu Rebreanu *Lázadás* c. regényének fordításához és egy Wesselényi-könyv megírásához, de ez a két munkája is befejezetlen maradt. Hagyatékát Jordáky Lajos őrizte meg.

Válogatott írásait, regénytöredékeit és naplójegyzeteit 1977-ben jelentette meg a Politikai Könyvkiadó. Arcképét Brósz Irma festette meg.

(B. E.)

Balogh Edgár: *Erdély felfedezése*. Brassói Lapok 1937. nov. 28; uő. *Valaki hiányzik közülünk*. Utunk 1946/1. Mindkettő újraközölve *Mesterek és kortársak*. 1974. 394–99. *Az ellenállás vértanúja*; uő. *Szolgálatban* 1978. 335–39, 369–70. – Kozma Dezső: *K. K. J. írói pályája*. Korunk 1964/10. – Csatári Dániel: *Forgószélben*. Magyar–román viszony 1940–1945. Bp. 1968. 244, 410–11, 420–21. – Török Sándor: *Feljegyzések... K. K. J.-ről* (Levél a szerkesztőséghez). Korunk 1970/1. – Jordáky Lajos: *K. K. J. (1910–1944)*. Bevezető életrajzi tanulmány a *Kovács Katona Jenő* c. Testamentum-kötethez. 1977.

Kovácsné Gábor Aranka (Bukarest, 1927. jún. 15.) – tankönyvíró. A kolozsvári tanítóképző elvégzése után (1946) a George Dima Zeneművészeti Főiskolán szerzett tanári oklevelet (1955). A kolozsvári ún. kis zeneiskolában tanított zeneelméletet nyugalomba vonulásáig (1982). A IV. osztályos énektankönyvet önállóan (1965), a VI. és VII. ének–zene tankönyvét pedig Maxim Évával közösen szerkesztette (1973, 1974). Zenepedagógiai írásait a Művelődési Útmutatóban közölte.

(B. A.)

Kovácsné József Magda (Kápolnásfalu, 1942. júl. 1.) – nyelvész, újságíró, szerkesztő. ~ Nemere felesége. Szövőnői szakképesítés után a sepsiszentgyörgyi textilipari szakiskolában érettségizett (1963), a Babeş–Bolyai Egyetemen magyar nyelv és irodalom szakon tanári oklevelet szerzett (1968). Tanár a csíkszentmártoni líceumban (1968/69), majd ötévi munkanélküliség után 1974-től a Dolgozó Nőnél a háztartási rovat szerkesztője Kolozsvárt. A nyelvtudományok doktora (1983). 1990 januárjától a Családi Tükör főszerkesztője.

Első írása a Hargita napilapban jelent meg (1969). Riportjait, nyelvművelő fejtörőit, életmód-felméréseit a Jóbarát, Ifjúmunkás, Falvak Dolgozó Népe közölte (1970–72). Jelentős névtani szaktanulmányai a NyIrK hasábjain Kápolnásfalu vezeték- (1972/1) és ragadványneveivel (1973/2), Máréfalva mai magyar személyneveivel (1975/2), valamint kereszt- és beceneveivel (1977/2), egy városi iskola diákragadványneveivel (1982/1–2), ill. a Havasalja ragadványneveivel (1989/3) foglalkoznak; *Havasalja mai családneveiről* c. értekezésével a Teiszler Pál szerkesztette *Nyelvészeti tanulmányok 1980* c. Kriterion-kötetben szerepel. Doktori disszertációja az udvarhelyszéki Havasaljához tartozó 21 település teljes személynév-rendszerét mutatja be, ezzel a témával szerepel a *Nevek térben és időben* c. Korunk-füzetben

is (Kv. 1984). Népszerűsítő névtani cikksorozata a Keresztény Szó önálló rovataként (1990–91) jelent meg. Szerkeszti a Családi Tükör Füzetek magyar és román nyelvű sorozatának köteteit.

Csák László: *Nyelvjárásaink világa*. Igazság 1981. febr. 4. – Szőcs István: *Pusztán figyelemkeltésül avagy micsoda ország Bécs?* Utunk 1983/2.

Kovásznai Gábor, eredeti családi nevén *Gocz* (Angyalos, 1887. ápr. 14. – 1956. jún. 30. Sepsiszentgyörgy) – szerkesztő. K. Hamar Ilona férje. Középiskolát a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban (1906), jogot a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen végzett. Joghallgató korában a Pesti Hírlap munkatársa. Brassóban, majd Sepsiszentgyörgyön folytatott ügyvédi gyakorlatot, a város helyettes polgármestere (1917–23), később polgármestere (1926–29). A Jókai-nyomda elnökigazgatója, a Székely Nép felelős kiadója (1942–44). A székely közbirtokossági vagyonok mentése érdekében több perben volt védő, s e vagyonokról számos közgazdasági tanulmányt is közölt. Védőügyvédi kiállásai miatt három ízben is letartóztatták, cikkei miatt a nacionalista román sajtó támadta.

Szele Bélával folytatott vitájának dokumentuma *A Háromszéki Dzsungel és a Brassói Lapok* c. röpirata (Sepsiszentgyörgy 1922). Háromszék megye volt prefektusához, Rauca Vincéhez írott levelét Mélik Endre *Megjegyzések* c. röpirata (Sepsiszentgyörgy 1942) közli.

(B. Z.)

Kovásznai Zoltán – **Zágoni* Attila írói álneve.

Kováts Ágota (Kolozsvár, 1939. júl. 29.) – kémiai szakíró. Szülővárosa 3. számú Magyar Leánylíceumában érettségizett (1955), ugyanitt az OGYI-ben gyógyszerész oklevelet (1962), a Babeş–Bolyai Egyetem kémiai karán vegyészoklevelet (1969) szerzett. Az Építkezésianyag Kutatóintézetben (1963–69), a Politechnikai Főiskolán (1966–74), majd a Közegészségügyi Intézetben (1974-90) végzett tudományos munkát. Több mint 200 közleményben szerzőként vagy társszerzőként számol be analitikai kémiai, porkohászati, toxikológiai, gyógyszer-hatástani, környezetvédelmi, munkaegészségügyi vizsgálatairól a Revista de Chimie, Revista Farmacia, Revista Igiena, Revista Medicina Internă oldalain, valamint hazai és külföldi tanácskozásokon.

(Má. E.)

Kováts Benedek (Uzon, 1888. ápr. 4. – 1975. máj. 16. Marosvásárhely) – író. ~ Iván apja. Középiskoláit Sepsiszentgyörgyön, teológiai tanulmányait Kolozsvárt végezte. Németországi nyelvészeti és filozófiai tanulmányai után a kolozsvári Református Kollégiumban kezdte tanári pályáját, 1922-től a marosvásárhelyi Református Kollégium tanára, 1943 és 1947 között igazgatója. 1935-től a KZST tagja, 1943-tól ügyvezető alelnöke egészen a feloszlatásig. Ő őrizte meg a Társaság jegyzőkönyveit.

Liturgiai és pedagógiai írásait a Református Szemle közölte. 1937. dec. 11-én tartotta székfoglaló beszédét a KZST Aranka György születésének 200. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségén *Erdély Kazinczyja* címmel; később egy ülésen Borsos Tamásról írt regényéből olvasott fel részleteket. A Pásztortűz Bolyai Farkas Schiller-fordításairól írt tanulmányát közölte (1941/9).

(A. S.)

Kováts Dezső (Kövend, 1905. aug. 24. – 1986. nov. 5. Sepsiszentgyörgy) – színműíró. Középiskolát a székelykeresztúri Unitárius Főgimnáziumban végzett (1924), földmérői szakképesítést szerzett Kolozsvárt (1930). Színészi pályáját Ferenczy Gyula székelyföldi színtársulatánál (1935) kezdte, majd Fekete Mihály temesvári, Szabadkai József szatmári társulatához szegődött. A marosvásárhelyi Székely Színház tagja (1946–56), a sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház igazgatója nyugalombavonulásáig (1956–68).

Egyiptomi legenda c. zenés játékát 1947-ben mutatta be a Székely Színház. Ugyancsak Marosvásárhelyen mutatták be Kiss Lászlóval közösen írt *Vihar a havason* c. 3 felvonásos színművét (1952), amely dramaturgiai úttörésnek számított ugyan, de nem tudott szabadulni a jellemábrázolásnak az időszakra jellemző romantikus túlzásaitól, leegyszerűsítéseitől. Több egyfelvonásost és rövid jelenetet írt; 1972-ben került színre Sepsiszentgyörgyön *Tűzszerszám* c. 3 felvonásos mesejátéka (Andersen nyomán). Több színdarabot fordított románból magyarra, legjelentősebb Mihail Şorbul *Szökevény* c. drámája.

Kötetei: *Vihar a havason* (Kiss Lászlóval közösen, 1953. Al. Kiriţescu–Aurel Bontoş fordításában románul is 1954); *Tűzszerszám* (Sepsiszentgyörgy 1974).

(K. J.)

Gálfalvi Zsolt: *Vihar a havason*. Utunk 1952/49. – Szentimrei Jenő: *Vihar a havason*. Igaz Szó 1953/5.

Kováts Géza, P. – **grafika*

Kováts Gyula (Avasújváros, 1869. szept. 17. – 1944. szept. 16. Szatmárnémeti) – egyházi író. A szatmári Római Katolikus Főgimnázium elvégzése után ugyanitt a teológián filozófiát is hallgatott (1892), majd Rómában teológiai doktorátust is szerzett (1896). A szatmári Tanítóképző Intézet tanára és igazgatója (1900–24), a Teológiai Főiskola prodirektora 1931-től. Az Egyházmegyei Irodalmi Kör titkára. Vallási értekezései a helybeli Katolikus Élet és más egyházi folyóiratok hasábjain jelentek meg. Szentbeszédeinek gyűjteménye az *Isten igéje* és *Szentbeszédek* c. kötet.

(B. L.)

Kováts István (Marosújvár, 1881. ápr. 10. – 1942. aug. 18. Székelyudvarhely) – fotóművész. Nagyenyeden a négy polgári iskolai osztály elvégzése után fényképész pályára lépett; 1903-tól önálló, 1906-tól Székelyudvarhelyen működött. A 20-as évektől kezdve Haáz Ferenc Rezső etnográfus rajztanárral együtt bejárta a Székelyföldet, s falvakat, viseleteket, hagyományokat örökített meg. Fenyéden, Máréfalván, Lövétén, Muzsnán, Erdőfülén, Zetelakán, Bögözben készített felvételeit a néprajztudomány is számon tartja. Ugyanilyen művelődés- és tudománytörténeti forrásértékű a kisvárosi társas élet (Iparos Egylet, Dalegylet) mozzanatainak rögzítése. Országos fotó-kiállításokon a 30-as években három aranyérmet szerzett; hagyatéka 40 000 fénykép-üveglemez és film-negatív. Gyűjteményében található számos fénykép a Székelyudvarhelyen megfordult írókról (Tamási Áron, Nyírő József, Móricz Zsigmond, Benedek Elek, Szemlér Ferenc, Áprily Lajos) s az ott élt Tompa Lászlóról és Tomcsa Sándorról.

Fotói megtalálhatók Ortutay Gyula a *Magyar népművészet* (Bp. 1941) c. kötetében, a *Székelyföld írásban és képben* (Bp. 1941) c. kötetben, a *Székelyudvarhely – a székely anyaváros* c. albumban (Székelyudvarhely 1942). A „Fotó a népművészethez” c. székelyudvarhelyi kiállításon (1983) külön múzeumi teremben 40 képét állították ki.

(G. G.–H. S.)

Kováts Iván (Kolozsvár, 1921. dec. 11. – 1983. Köln) – műkritikus. ~ Benedek fia. A marosvásárhelyi Református Kollégiumban végezte az első két gimnáziumi osztályt, majd a harmadiktól a hetedikig (1934–38) a Mihály román trónörökös számára létesített s egy-egy kisebbségi társat is befogadó különleges osztályban tanult Bukarestben és a szinajai Peleş-kastélyban. Az utolsó két évet ismét Marosvásárhelyen végzi (1940). A Ferenc József Tudományegyetem orvosi karán négy évet hallgatott, eközben két orvosi dolgozata jelent meg közösen Hadnagy Csabával. 1947-től a KZST tagja, székfoglalóját *Háború* c. novellájával tartja (1948). A 70-es évek elején Németországba költözött, ahol a Szabad Európa Rádió magyar műsorai számára írt és fordított.

Főleg színházi, zenei, képzőművészeti tárgyú riportokkal, műkritikákkal, megemlékezésekkel az Igaz Szó, Új élet, Vörös Zászló, A Hét hasábjain jelentkezett. *Haszontalan giccs, vagy hasznos művészet?* c. írása a Korunkban jelent meg (1962/8). Ugyanitt ír Gy. Szabó Béla Dante-metszeteinek forrásairól (1965/5) és közli *Az utca esztétikája* c. tanulmányát (1965/11).

(A. S.)

Kováts József (Kolozsvár, 1906. máj. 16. – 1937. dec. 23. Kolozsvár) – elbeszélő, regényíró, kritikus. Középiskolai tanulmányait szülővárosában a Róm. Kat. Főgimnáziumban kezdte, de átiratkozott a Református Kollégiumba, ahol osztálytársaival, Grandpierre Emillel, Buday Györggyel volt együtt a szabadabb szellemű Gyulai Pál Önképzőkörben. Már ekkor az Ifjú Erdély és az Erdélyi Magyar Lányok munkatársa. Székesfehérvárt érettségizett (1925), majd Pécsett magyar–olasz–francia szakos diplomát szerzett és magyar irodalomtörténetből doktorált (1931). Itt alapítja meg társaival, Kardos Tiborral, Talpassy Tiborral a Batsányi János Társaságot, harcban az irodalmi konzervativizmus ellen. 1932 januárja és júliusa között Olaszországban járt tanulmányúton. Jancsó Elemérrel együtt 1933-ban részt vesz az Ady Endre Társaság megalapításában. Újságírásból tartja fenn magát haláláig.

Elbeszéléseit, irodalmi és képzőművészeti kritikáit az Erdélyi Fiatalok, Erdélyi Helikon, Pásztortűz, Aradi Közlöny, Erdélyi Lapok, Ellenzék, Keleti Újság és Korunk közölte. Szerepelt a fiatalok *Új Arcvonal* (1931) és *Új Erdélyi Antológia* (1937) c. gyűjteményében. Nemzedékének egyik legszélesebb látókörű, európai kitekintésű képviselője; pályájának kiteljesedését súlyos szívbaja és korán bekövetkezett halála akadályozta meg. „Iróniája – így jellemzi életrajzírója, Kicsi Antal – a sokat szenvedő ember mindent megértő finom mosolya. Aki szembenézett a halállal, az szembenéz az igazsággal is.” A Korunkhoz való tájékozódására hivatkozva hozzáteszi: „... írói arcképén a nagy kultúrájú, becsületes humanista vonásain kívül markánsabb vonalak is megjelennek: az igazságra nemcsak szomjazó, de érette harcot, küzdelmet is vállaló ember határozottsága.”

Életében egyetlen kötete látott napvilágot: *Török Gyula élete* c. doktori értekezése (Kv. 1930). Halála után hagyta el a sajtót *Emberek útra kelnek* (Bp. 1938) c. – a szenvedők „fehér kolostorát” intellektuális eszközökkel bemutató, érzékeny megfigyelésre valló – kórházregénye: a két világháború közötti romániai magyar regényirodalom kiemelkedő alkotása. Lírai szépségekben bővelkedő elbeszéléseit Sőni Pál 1957-ben *Útlevél* címmel gyűjtötte kötetbe. Szépprózai írásainak újabb kiadását (*Emberek útra kelnek* 1970) Kicsi Antal rendezte sajtó alá.

Portréját Szolnay Sándor készítette el.

Szívesen foglalkozott olasz és román irodalmi kérdésekkel, a Pásztortűz számára lefordította Silvio Giovaninetti, Enriolo de Michelio, Luigi Pirandello egy-egy novelláját. Kéziratban maradt *Kisebbségi morzsák* c. megrázó vallomását a Szabadság 1992. febr. 26-i száma közli.

(M. H.)

Szenczei László: *K. J*. Erdélyi Helikon 1938/2. – Kovács Katona Jenő: *Emberek útra kelnek*. Korunk 1940/5. – Sőni Pál: *K. J*. Igaz Szó 1957/5. – Kemény János: *Útlevél*. Igaz Szó 1958/1. – Láng Gusztáv: *Értékes örökség*. Korunk 1958/2. – Szilágyi András: *Halott barát üzenete*. Utunk 1958/9. – Talpassy Tibor: *Kimért pályán*. Jelenkor, Pécs 1964/12. Újraközölve: *A holtak visszajárnak*. Bp. 1971. 39–63. – Jancsó Elemér: *Emlékezés hazai magyar íróra*. K. J. idézése. Utunk 1967/51. – Kicsi Antal: *K. J*. Monográfia. 1969. – Kozma Dezső: *Pályakép K. J.-ről*. Utunk 1969/38.

ÁVDolg. Csákány Emese: *K. J. élete és munkássága*. Kv. 1959.

Kováts Lajos (Székelyudvarhely, 1925. júl. 8.) – természettudományi szakíró. Szülővárosában érettségizett (1944), a Bolyai Tudományegyetemen biológia–kémia szakos tanári diplomát szerzett (1950). Az egyetem állattani intézetében tanársegéd (1948–49), Székelyudvarhelyen tanítóképző-intézeti, líceumi, általános iskolai tanár, muzeológus (1949–66), majd a Körösvidéki Múzeum zoológus főpreparátora, ornitológus (1966–78); közben megszerezte a biológiai tudományok doktora fokozatot (1974). 1978-ban Magyarországra költözött, Tiszadobon nevelőtanár nyugalomba vonulásáig.

Mint ornitológus előbb Hargita megye és környéke madárvilágáról írta dolgozatait, majd Bihar megye és környéke, főleg az Érmellék madártani feldolgozásának eredményeiről számolt be tudományos közléseiben. Szakmai írásait a bukaresti Natura, Comunicări de Zoologie, Revista Muzeelor, a nagyváradi Caiet de Comunicări és Nymphaea, a temesvári Tibiscus, Budapesten a Vertebrata Hungarica és Aquila szakfolyóiratok közölték, tanulmányokkal szerepel a székelykeresztúri, nagyváradi és békéscsabai múzeumok évkönyveiben. Munkásságából kiemelkednek a gólyákról írott tanulmányai, amelyek helyszíni tanulmányozáson és összeírásokon alapulnak. A sarki búvár romániai elterjedéséről szóló tanulmánya német nyelven a bukaresti Antipa Múzeum Travaux c. kiadványában jelent meg, s e faj európai vonulási viszonyainak vizsgálata során a nemzetközi szaksajtóban is visszhangra talált.

Munkásságáról rendszeresen beszámolt a romániai magyar napisajtóban, terjedelmesebb ismeretterjesztő írásait A Hét és Művelődés közölte. Elkészítette az Érmellék madarainak monografikus feldolgozását (kéziratban).

Balogh Edgár: *Szögesdrót a kéményen*. Közli *Táj és nép*, Kv. 1978. 139–41.

Kováts Lajos – **református egyházi irodalom*

Kovátsné Perecz Ilona (Avasújváros, 1901. jún. 16. – 1985. márc. 23. Sepsiszentgyörgy) – költő, elbeszélő. Középiskolát a szatmári ref. tanítóképzőben végzett, ahol tanítónői oklevelet szerzett (1920). Szülővárosában tanított (1921), K. Károly ref. lelkésszel kötött házassága után Kőszegremetén, majd Sepsiszentgyörgyön élt. Verseit a Szatmári Református Híradó és Református Jövő közölte. *A tiszteletes asszony és egyéb elbeszélések* c. kötete Nagyváradon (1937), *Üzen a föld* c. verseskötete a **Református Könyvtár* sorozatban Szatmáron (1943) jelent meg. A máramarosszigeti Dankó Pista Irodalmi Társaság novellapályázatán I. díjat nyert (1943).

(B. L.)

Kováts S. János, teljes nevén ~ Sándor János (Répceszentgyörgy, Magyarország, 1865. márc. 16. – ? Kolozsvár) – irodalomtörténész, tankönyvíró. Székesfehérvárt érettségizett (1887), Budapesten magyar–francia–latin szakos tanári diplomát szerzett (1893). Brassóban, majd Nagyváradon tanít, 1916-tól a kolozsvári Kereskedelmi Akadémián, nyugalomba vonulása

után a Ref. Teológia s az Unitárius Kollégium óraadója. Szaktárgyain kívül kereskedelmi levelezésre, történelemre, román nyelvre és gépírásra is oktatott. A Szigligeti Társaság tagja.

Első munkáiban szülőföldjének, Vas megyének helytörténeti kérdéseivel foglalkozott, majd francia tankönyveket és szótárakat fordított és szerkesztett, ilyen a *Francia és magyar iskolai szótár* (M. A. Thibaut után, Bp. 1902), *Magyar–francia kereskedelmi szótár* (Bp. 1905), *Francia kereskedelmi levelek tárgyi csoportokban* (Nv. 1921). A már Romániában kialakuló magyar iskolaügy legtermékenyebb tankönyvírója: a magyar tannyelvű elemi, közép- és szakiskolák, kereskedelmi tanintézetek számára 20 munkát állított össze Angheliu Ioan, Szentkirályi Samu és Voina Dumitru társszerzőjeként, ill. önállóan, köztük magyar retorikát és poétikát, román nyelvgyakorló könyveket és történelmet (Codrea Lászlóval, Kv. 1922) s három francia kézikönyvet a végzős osztályok diákjai, tanárai számára *Petit histoire de litérature française* (Kv. 1926), *Analyse des chefs-d'oeuvres français* (Kv. 1927) és *Ce qu'il faut savoir sur les verbes* (Kv. 1928) címmel.

Cikkekben, tanulmányokban foglalkozott nyelvészeti, nyelvhelyességi kérdésekkel, a budapesti Egyetemes Philologiai Közlöny, Magyar Paedagogia, Magyar Nyelvőr, Budapesti Szemle munkatársa. Először Nagyváradon (1903), majd bővítve Kolozsvárt (1924) adta ki *A magyar helyesírás szabályai* c. kézikönyvét. Cikkei jelentek meg az Erdélyi Szemle, Erdélyi Magyar Lányok, Pásztortűz hasábjain. Magyarra fordította Pierre Loti *Az izlandi halász* (Bp. 1896) c. regényét.

(F. M. – G. Gy.)

Dékáni Kálmán: *1920 óta Romániában megjelent magyar nyelvű történeti tankönyveink*. Erdélyi Irodalmi Szemle 1924/2. – Gaal György: *Kristóf György munkássága a két világháború között a kolozsvári egyetem magyar nyelv és irodalom tanszékén*. In: Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok 1981.

Kovrig Béla – **Acta 2*

Kovrig Magdolna – **Vorzsák* Magdolna

Kozák Albert – **Aluta*

Kozán Imre (Csíkzsögöd, 1897. szept. 23. – 1984. nov. 20. Csíkszereda) – agrármérnök, mezőgazdasági szakíró. Középiskolát a csíkszeredai Róm. Kat. Főgimnáziumban végzett; a frontra került, ahol a költő Erdélyi József volt katonatársa. A kolozsvári Gazdasági Akadémián okleveles gazda képesítést szerzett (1919), ennek 60. évfordulóján a Gödöllői Agrártudományi Egyetemtől gyémántdiplomát kapott (1979). Életpályája során volt magántisztviselő (1919–24), járási és vármegyei gazdasági felügyelő (1924–47), EMGE-kirendeltségi vezető (1947–49), gazdasági iskolai tanár (1956–68), majd nyugdíjaztatása után a Hargita megyei Agronómusház igazgatója s a csíkszeredai Népi Együttes tiszteletbeli igazgatója. Számos mezőgazdasági szakelőadást tartott, gazdatanfolyamokat szervezett, jelentős szerepet vállalt az ugarrendszer felszámolásában és komoly érdemeket szerzett a legelők feljavításában, a legelőgazdálkodás fellendítésében.

Első írása 1921-ben a Csíki Lapokban jelent meg. Ezt közel 1000 cikk követi ugyanebben a lapban s a Székely Nép, Csíki Néplap, Gyergyói Lapok, Erdélyi Gazda, Magyar Lapok, Falvak Népe, Népi Egység, Erdélyi Barázda, Szövetkezeti Értesítő, Zöld Mező, Vörös Zászló, Hargita, Falvak Dolgozó Népe hasábjain és naptáraiban. Egy írását a Korunk is közölte.

Önálló munkái: *A búza termelése a csíki viszonyok szerint* (Csíkszereda 1932); *Az állattenyésztés és a mezőgazdasági szövetkezetek megteremtése és azok közgazdasági fontossága* (folytatásokban, Csíki Lapok 1933); *Fekete ugar* (önéletírás, 1978).

(N. M.)

Beke György: *Egy élet munkája*. Beszélgetés a 75 esztendős K. I. agrármérnökkel. A Hét 1972/41; uő. *Fekete ugar*. Előre 1978. jún. 9. – Nagy Miklós: *Vallomás a földekről*. Korunk 1980/3.

Kozma Dezső (Középlak, 1935. nov. 6.) – irodalomtörténész. Középiskoláit 1953-ban végezte, a Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát (1958). Tanári pályáját a sepsiszentgyörgyi 1. sz. Líceumban, a Mikó Kollégium utódiskolájában kezdte, 1959-től a Babeş–Bolyai Egyetemen tanársegéd, lektor, majd előadótanár. A filológiai tudományok doktora (1971). A XIX. század második felének magyar irodalmát adja elő a magyar nyelv és irodalom tanszékén. Részt vett a román–magyar történész vegyes bizottság tagjaként a Román Akadémia és az MTA közös ülésszakain (1979, 1990). 1980 óta a *Pro didactica* c. tanári évkönyvek magyar szerkesztője, 1983-tól a NyIrK vezető tanácsának tagja.

Első írását az Igazság közölte (1961). Tanulmányai és irodalomkritikai, műelemző, ismertető írásai a NyIrK, Igaz Szó, Korunk, Utunk, Studia Universitatis Babeş–Bolyai, valamint napilapok hasábjain jelentek meg. Bevezetőkkel és jegyzetekkel látta el a Tanulók Könyvtára s a Magyar Klasszikusok sorozatának több kötetét. Monográfiát írt Petelei Istvánról, Mikszáth Kálmánról, Krúdy Gyuláról, forrásértékű *A valóság igézete* c. munkája, melyben a századforduló kolozsvári szerkesztőségeiben megforduló írókat mutatja be. Munkásságának jelentős részét a magyar irodalmi értékek népszerűsítése foglalja el. Gondozta és bevezetőkkel látta el Bródy Sándor, Gyulai Pál, József Jolán, Thury Zoltán, Török Gyula több kötetét (1967–87), *Fehér virág* címmel a századforduló novellisztikájából (1967), *Álom és valóság* címmel pedig a XIX. századvég magyar költészetéből (1974) jelentetett meg válogatást. *Arany János breviárium* c. összeállításával (Kv. 1982) egy új kiadványtípust honosított meg a romániai magyar könyvkiadásban. Hasonló, eredetileg *Szabadság–szerelem* c. s Petőfi erdélyi kötődését mindkét dimenzióban egyaránt végigkísérő kötete végül is a cenzúra beavatkozása nyomán zsugorodott csak a költő szerelmét bemutató *Koltói ősz. Petőfi Júliája* c. könyvvé (Kv. 1985). A IX. és XI. osztályos líceumi tanulók számára magyar irodalmi tankönyveket készített (1978, 1980). Tanulmányokat közölt Áprily Lajos, Kacsó Sándor, Kovács Dezső, Molter Károly, Sipos Domokos művészetéről.

A NyIrK-ben megjelent újabb tanulmányai közül kiemelkedik *Vajda János tájlátása* (1985/1) és két írása Ady szellemi örökségéről (1989/1), ill. Ady költészetének egyetemességéről (1989/2). A Szabadságban folyamatosan megjelenő *Régi kolozsvári arcok* c. sorozatában (1992) Bartha Miklós, Sámi László, Malonyay Dezső, Petelei István, Meltzl Hugó, Barabás Ábel, Thury Zoltán, Török Gyula, Gyulai Pál, Éjszaki Károly, Sebesi Jób, Zilahi Kiss Béla, Bede Jób, Szabó Dezső, Szász Béla, Brassai Sámuel, Kozma Ferenc és kortársaik életművét ismerteti.

Önálló kötetei: *Egy erdélyi novellista* (Petelei István. 1969); *A valóság igézete* (Írók kolozsvári szerkesztőségekben a századfordulón. Kv. 1972); *Petőfi öröksége* (1976); *Mikszáth Kálmán* (kismonográfia, Kv. 1977); *Krúdy Gyula postakocsiján* (kismonográfia, Kv. 1981).

Egyetemi jegyzete: *Magyar irodalom a XIX. század második felében* (1849–1905. Kv. 1980). Középiskolai tankönyvei. *Magyar irodalom* (IX. osztály) 1978; *Magyar irodalom* (X. osztály) 1980.

(M. H.)

Kántor Lajos: *Némi kritikusi önérzettel*. Előre 1968. jan. 11; uő. *K. D.: Egy erdélyi novellista*. NyIrK 1969/2. – Dávid Gyula: *Petelei-analízis*. Utunk 1969/17. – Szász Lőrinc: *A valóság igézete*. Korunk 1972/10. – Kiczenko Judit: *K. D.: Egy erdélyi novellista, Petelei István*. Irodalomtörténet, Bp. 1972/2. – Szávai Géza: *Meghosszabbított átmérőkön*. A Hét 1972/50. – Bori Imre: *A helyi kutatások külön szempontjai*. Magyar Szó, Újvidék, 1974. máj. 25. – Nacsády József: *K. D.: A valóság igézete*. Irodalomtörténet, Bp. 1974/2. – Beke György: *Petőfi öröksége*. Utunk 1977/14. – Ion Oarcăsu: *Tradiţii durabile şi preţuire reciprocă în creaţie spirituală*. Scânteia 1978. jún. 6. – Kovács Magda: *K. D.: Petőfi öröksége*. Irodalomtörténeti Közlemények, Bp. 1979. 349–50. – Fejér Miklós: *K. D.: Mikszáth Kálmán*. NyIrK 1979/1. – Murádin Jenő: *Szolgálatban*. Beszélgetés K. D. irodalomtörténésszel. Igazság 1981. jan. 21. – Szigeti József: *K. D.: Krúdy Gyula postakocsiján.* NyIrK 1981/1–2. – Szekernyés János: *Klasszikusokról, népszerűen*. Beszélgetés K. D.-vel. A Hét 1986/26. – Gaal György: *K. D. Koltói ősz. Petőfi Júliája*. NyIrK 1986/2.

Kozma Elza, *Derzsi Józsefné* (Kolozsvár, 1932. júl. 20.) – újságíró, szerkesztő, pedagógiai író. Szülővárosában, az Állami Leánylíceumban érettségizett (1951), a Bolyai Tudományegyetem történelem karán szerzett tanári oklevelet (1955). Az Igazság újságírója (1953–68), majd a Dolgozó Nő főmunkatársa nyugalomba vonulásáig (1988).

Cikkeit, riportjait az Utunk, Előre, Falvak Dolgozó Népe közli. *Táborozás* c. bábjátékát 1960-ban mutatták be Kolozsvárt, ugyanez gyermekszíndarabként 1961-ben nyomtatásban is megjelent a *Kék virág* c. antológiában; 1963-ban *Népek meséje* c. bábdarabja a kolozsvári Állami Bábszínház magyar tagozatának műsorán szerepelt. *Kérdések és feleletek szülőknek* c. pedagógiai ismeretterjesztő könyve a Ceres Könyvkiadó népszerű Kaleidoszkóp-sorozatában jelent meg. Riporttal szerepel az *Ember és föld* (1987), *Tenni és teremteni* (1987) c. kötetekben. Az Utunkban 1988-ban jelent meg folytatásokban *A védjegy* c. gyárüzemi riportsorozata.

Kozma Géza (Segesvár, 1902. febr. 26. – 1986. okt. 5. Marosvásárhely) – zeneszerző. ~ Mátyás apja. Marosvásárhelyen érettségizett (1919), zenei tanulmányait a helybeli Zeneiskolában (1911–21), majd Berlinben végezte (1921–22). A budapesti Zeneművészeti Főiskolán szerzett csellótanári oklevelet (1942). A marosvásárhelyi Zeneiskola, ill. Művészeti Líceum tanára, két ízben (1947–49, 1950–52) igazgatója; nyugalomba vonult 1972-ben. A helybeli Filharmónia karmestere (1948–54); az 50-es évekig mint csellóművész hangversenyezett.

Szerzeményei túlnyomórészt vonós kamaraművek és csellódarabok. Szépirodalmi fogantatású zeneművei: három kantáta Petőfi Sándor, Salamon Ernő, Antalffy Endre verseire (1950–54); hat dal Antalffy Endre, Szabó Lőrinc, Szombati-Szabó István és mások verseire (1929–54), tizenegy karmű (Arany János, Hajdu Zoltán, Horváth István, Majtényi Erik, Páskándi Géza, Petőfi Sándor, Reményik Sándor, Salamon Ernő, Szemlér Ferenc és Várnai Zseni verseire (1929–65), utóbbiak részben megjelentek a Művelődési Útmutatóban, ill. a Népi Alkotások Háza különböző kiadványaiban. Csellódarabjaiból a bukaresti Zeneműkiadó nyújtott reprezentatív válogatást (1970).

(L. F.)

Szépréti Lilla: *K. G. 75 éves*. „Sokat mesélhetnék a hőskorról...” A Hét 1977/19.

ÁVDolg: Horváth Katalin: *K. G. élete és művei*. A kolozsvári George Dima Zenekonzervatórium könyvtárában.

Kozma József – **orvostudományi szakirodalom*

Kozma L. György (Arad. 1940. jan. 1.) – orvosi szakíró. Középiskolát szülővárosában végzett, orvosi diplomát a marosvásárhelyi OGYI-n szerzett (1962). Pályáját a torjai tüdőszanatóriumban kezdte. A Megyei Tükör és A Hét hasábjain közölt cikkeket Európa

legnagyobb mofettájáról, a Büdösbarlangról, s mint a szanatórium igazgatója létrehozta Románia első fiziogeriátriai osztályát. Doktori disszertációja a tüdőgyógyászat és a geriátria összefüggéseit taglalja. Távol-keleti utazása nyomán *A felkelő nap mosolya* (Kv. 1974) c. alatt megírta Japánban szerzett élményeit. 1976-tól Aradon él, a Vörös Lobogó orvosi rovatának szerkesztője lett.

(U. J.)

Kozma Mária (Csíkkarcfalva, 1948. aug. 18.) – író, novellista. Középiskoláit Csíkszeredában végezte (1966), a Babeş–Bolyai Egyetemen magyar nyelv és irodalom szakos tanári képesítést szerzett (1970). A csíkszeredai Megyei Könyvtár dokumentációs részlegének vezetője.

Első írását az Utunk közölte (1967). Az Utunk, Művelődés, Igaz Szó, Hargita munkatársa. *A könyv élete* c. szaktanulmányát a Művelődés sorozatban közölte (1982), *Könyvtárnyi sztereotípia könyvtárban* c. alatt a Korunkban (1987/4) a könyvtár és az olvasó viszonyáról értekezik.

Önálló kötetei: *Festett káposztalepke* (novellák, karcolatok Szőcs István előszavával, Forrás 1970); *Köznapi irgalom* (elbeszélések, karcolatok, Kv. 1980); *Idővallató* (négy elbeszélés, 1983, Bp. 1991); *Kő, ha ütik. A játék* (két kisregény, Kv. 1984); *Az ember bolond természete* (utópisztikus regény, 1987, Bp. 1991); *Rövidfilm esőben* (novellák, Kv. 1988); *Lidérczöld csapda* (regény, 1989); *Borsméz* (novellák, Bp. 1991).

Ágoston Vilmos: *Bradbury nem haragszik*. Utunk 1970/8. – Németi Rudolf: *K. M.: Festett káposztalepke*. Utunk 1970/51. – Beke György: *Lázadás a szeretetért*. A Hét 1981/29. – Szőcs István: *Az ember természete(llenesen)*. Utunk 1988/10.

Kozma Mátyás (Marosvásárhely, 1929. júl. 23.) – orgonaművész, zeneszerző. ~ Géza fia. Szülővárosában érettségizett (1948), a kolozsvári George Dima Zenekonzervatóriumban szerzett zenetanári oklevelet (1954). Marosvásárhelyen a Filharmónia orgonistája (1955–57), majd igazgatója (1959–66), a rádióstúdió zenei szerkesztője (1957–59), a Tanárképző Főiskola adjunktusa (1966–74), a Maros Együttes művészeti titkára (1974–78), majd korrepetitora (1978–80), a Művelődési Palota orgonaművésze (1980-tól).

A *Piroska és a farkas* c. bábdarabhoz írt kísérőzenéjét 1949-ben közölte a Művelődési Útmutató. Tuduka Oszkár verse nyomán szerzett *Szolgáld a hazát* c. tömegdala (1952) megjelent a Muzica mellékleteként; refrénjének kezdete a marosvásárhelyi rádióadó szünetjele volt. Számos kamaraműszerzője: *Három válaszúti népdal* (1956) és *Orgonaverseny* (1961) c. műveit Electrecord-hanglemezen is kiadták. Táncjátékai: *A Szent Anna-tó balladája* (1957) és *A kommunista balladája* (Aragon után, 1963). Oratóriumot szerzett *In memoriam Dózsa* címmel (1978), továbbá számos dalt Puskin, Salamon Ernő, Áprily, Magyari Lajos, Dsida Jenő, Király László, valamint kórusműveket Csokonai, Veress Zoltán, Székely János, Szilágyi Domokos, Tamás Mária, Jancsik Pál, Áprily-fordításban Şt. O. Iosif és mások verseire.

Szerzeményeit, számos cikkét a Művelődés, Előre, Utunk, Új Élet és Vörös Zászló közölte. *Enescu és Marosvásárhely* c. tanulmánya (Igaz Szó 1970/1) bővítve újra megjelent a *Zenetudományi Írások* c. gyűjteményben (1980). Monográfiája a marosvásárhelyi Művelődési Palota orgonájáról kéziratban.

(L. F.)

Beke György: *Legendák tava*. Előre 1959. júl. 11. – Bartis Ferenc: *Amióta orgona létezik*. Új Élet 1971/12. – Simon Dezső: *Párbeszéd az alkotóval*. Utunk 1973/33. – László Ferenc: *Műsorismertetés*. Az ECE 0141 számú

Electrecord hanglemez borítóján. – Simonffy Katalin: *Három évtized egy ritka hangszer szolgálatában*. A Hét 1986/51.

Kozma Szilárd, teljes nevén ~ Botond Szilárd (Csíkszereda, 1953. nov. 17.) – költő. Marosvásárhelyt az építészeti szaklíceumot végezte (1973), munkahelyeit váltogatva szülővárosában dolgozott, így a házelemgyárban (1979–81), majd Nagybányán építő-üzemmérnöki diplomát szerzett (1984). A csíkszeredai Tamási Áron Irodalmi Kör vezetőségi tagja. 1990-ben a csíkszeredai Kisgazdák Lapja szerkesztője.

Első versét a Hargita közölte (1974). Írásaival az Igaz Szó, Utunk, Ifjúmunkás, Művelődés, Echinox, Brassói Lapok hasábjain szerepelt, két prózaverse (*A mozdulat, a veszély és a sebek kérdése a költői megismerésben*, 1979/9; *Disszonáns szimfónia*, 1981/2) a Korunkban jelent meg. Szerepel az *Ötödik évszak* c. antológiában (Mv. 1980). Mircea Dinescu több versét fordította magyarra (Korunk 1981/1).

Önálló verseskötetei: *Szabadnap* (Forrás 1981); *A csodák völgye* (Kv. 1985).

Márki Zoltán: *A vers teljességigény*. Előre 1981. nov. 5. – Sütő István: *Fiatal költők*. Igaz Szó 1986/4.

Kozma Tibor (Szabadka, 1909. dec. 3. – 1981. jan. 19. Kolozsvár) ref. egyházi író. ~ Zsolt apja. Középiskoláit a kolozsvári Ref. Kollégiumban (1927) végezte, majd ugyancsak Kolozsvárt, a Ref. Teológián szerzett lelkészi képesítést (1931), ugyanott teológiai magántanári oklevelet (1941), majd az Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézetben teológiai doktori címet (1965). 1934–46 között lelkész Árpástón, majd Szilágypanitban, 1947–50 között vallástanár a zilahi Wesselényi Kollégiumban. 1958–60-ban lelkipásztor Kolozsváron, 1961–76 között teológiai tanár.

Első tanulmányát Az Út közölte (1935), utána 1937–38-ban Baselben egészíti ki teológiai tanulmányait, ahol Barth Károly tanítványa. Svájci tanulmányútjáról ugyancsak Az Útban számol be (1939. 213, 245, 279, 295). Jelentősebb tanulmányai ugyancsak Az Útban: *Relatív és egzisztenciális döntés* (1938. 162–177), *Isten és a Sátán* (1941. 186, 204, 220), *A keresztyénség értelme* (1943. 195–206); a Református Szemlében: *A Szentírás jobb megértéséért* (1969. 27–47), *Szempontok az engedelmes textuskezeléshez* (1978. 12–21).

Önálló kötetei: *Téma és textus a prédikációban* (Kv. é.n.); *Az „imago Dei" problémája és a prédikált Ige* (Kv. 1942); *A református istentisztelet elvi alapvonalai* (Kv. 1966).

Kozma Zsolt (Árpástó, 1935. febr. 19.) – ref. egyházi író. ~ Tibor fia. Középiskoláit a zilahi Wesselényi Kollégiumban (1945–50) és a kolozsvári ref. Kollégiumban végezte (1951–52); 1952–54 között politikai elítélt. A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben szerzett ref. lelkészi diplomát (1958), ugyanitt doktori diplomát az ószövetségi tudományokból (1974); a budapesti Ráday Akadémián Doctor Honoris Causa címet nyert (1990).

1958–59-ben Kolozsvár-belvárosi segédlelkész, majd 1960–74 között lelkész Magyarszováton, közben kilenc hónapig munkaszolgálatos. 1974-től a kolozsvári Egységes Protestáns Teológiai Intézet előadója, majd professzora. 1984–89 között a Református Szemle, 1992-től a Protestáns Szemle szerkesztőbizottsági tagja.

Tanulmányai 1960-tól a Református Szemlében, a Korunkban, Magyarországon a Theologiai Szemlében, Református Egyházban, Reformátusok Lapjában, Confessióban, Protestáns Szemlében, Pannonhalmi Szemlében, valamint németországi és ausztriai egyházi folyóiratokban jelentek meg. Tanulmányai közül jelentősebbek*:Emberképű Isten? – Istenképű ember?* (Református Szemle, 1971. 148–158); *Az istenképűség és a természeti teológia kérdése Barthnál és az erdélyi protestáns teológiában* (Theologiai Szemle, 1987. 5–11); *A*

Református Szemle 1908–1974. évfolyamainak teljes könyvészete (Református Szemle 1975. 91–131. – csak az 1945–74. évek anyaga jelenhetett meg); *A református értelmiség megújulása* (Reformátusok Lapja, 1992. máj. 24.–jún. 14).

Szerkesztette a Kolozsvári Ref. Egyházkerület kiadásában megjelent *Kis ágendá*t (1986), s 32 munkatárssal a *Bibliai fogalmi szókönyv*et (1992).

Önálló munkái: *JHVH cselekvésének teológiai felfedése a szabadítás eseménysorozatában* (doktori disszertáció, Kv. 1974. Belső használatra sokszorosítva); *A magyar nyelvű protestáns bibliai teológia könyvészete 1979-ig* (Bp. 1990); *Alkalmas és alkalmatlan időben* (prédikációk, Kv. 1992).

kozmopolita vita – **irodalmi vita*

Kozmuth Artúr (Temesvár, 1892. márc. 27. – 1941. nov. 30. Temesvár) – író, sportriporter. Tanulmányait szülővárosában végezte, majd az Első Erdélyi Biztosító Társaság temesvári fiókjának cégjegyzője. Egy ideig a Sporthírlapírók Szervezetének elnöke.

Versei, novellái 1908-tól a Temesvári Újság és a Délmagyarországi Közlöny, majd a két világháború között a Temesvári Hírlap, Új Élet, Május, Pásztortűz és a Pesti Hírlap hasábjain jelentek meg. Uhlyárik Bélával a Színházi Újság c. hetilapot (1915–17), Vuchetich Endrével a Sportélet c. lapot (1918–19) szerkesztette. Megjelentette a **Sport és Kritika* c. lapot (1925–29).

Uhlyárik Bélával és Győri Emil zeneszerzővel írt *Kölcsönkért feleség* c. operettjét 1920-ban vitte színre a temesvári Modern Nyári Színház Bálint Béla rendezésében. *Gooól!* c. sportregényét 1929-ben folytatásokban közölte, majd kötetben is megjelentette a Temesvári Hírlap.

(Sz. J.)

Köblös Antal (Torda, 1937. júl. 10.) – geológus szakíró. Kolozsvárt érettségizett (1954), a Bolyai Tudományegyetemen földtan–földrajz szakos diplomát szerzett (1959). Pályáját az Aranyosbányai Bányavállalatnál kezdte (1960–66), a kolozsvári Ásványkutató Kombinátnál folytatta (1966–74), közben tanulmányokat végzett a bukaresti Ştefan Gheorghiu Akadémián. A kolozsvári Nemfémes Ásványi Nyersanyagok Kutató és Tervező Intézetének tudományos főmunkatársa. A Kriterion Kézikönyvek-sorozatban megjelent *Geológiai kislexikon* (1983) társszerzője, teleptani és kőolajgeológiai címszavainak szerzője.

(T. J.)

Köblös Elek (Sáromberke, 1887. máj. 12. – 1938. okt. 9. Szovjetunió) – szerkesztő, publicista. A nagyenyedi Bethlen Kollégiumban négy osztályt végzett, majd asztalosinas Marosvásárhelyen. Felszabadulása (1905) után a famunkás szakszervezet és a Szociáldemokrata Párt tagja. Az I. világháborúban az olasz fronton harcolt, az 1918–19-es forradalmak idején a Vörös Hadseregben rohamzászlóalj-parancsnok, részt vesz a szolnoki harcokban is. Emigránsként előbb Ausztriában, majd Romániában folytatta a munkásmozgalmi tevékenységét, részt vett a KRP alakuló kongresszusán. Letartóztatták, csak 1922-ben szabadult.

Előbb a Maros vidéki munkásság Előre c. hetilapjának egyik szerkesztője, utóbb a bukaresti Munkás központi pártlap felelős kiadója és cikkírója, a Jász Dezső szerkesztette *Májusi Emléklap* (1923) munkatársa. A KRP III. kongresszusától (1924) kezdve a párt főtitkára; részt

vett a Városi és Falusi Dolgozók Blokkja és az Egységes Szakszervezetek sajtójának irányításában.

1926-ban emigrációba kényszerült, a KRP Csehszlovákiában megalakult Politikai Bürójának tagja. A csehszlovák hatóságok letartóztatták, s a román kormány kiadatását kérte. Meg-mentésére nemzetközi „Köblös-bizottság" alakult, Henri Barbusse levélben sürgette kiadatásának megtagadását. A párt külföldön tartott IV. kongresszusán a szektás frakció leváltotta tisztségéből. A Szovjetunióba költözött, ahol koholt vádak alapján perbe fogták. Börtönben halt meg. 1956-ban rehabilitálták, s post mortem az RKP is visszahelyezte politikai jogaiba (1968).

(B. E.)

Turzai Mária: *K. E., az élharcos*. Korunk 1971/1. – Köblös Elekné: *Emlékeimből* (Balogh Edgár bevezetőjével). Korunk 1971/8. – M. C. Stănescu–L. Gergely: *E. K. (1887–1938)*. 1978. – Fodor, Ladislau: *Előre*. Közli *Presa comunistă şi a organizaţiilor de masă create şi conduse de P. C. R*. IV. 1978. 241–60. – Máthé Éva: *Beszélgetés Köblös Elekné Kajlik Karolinával*. A Hét 1979/10.

Kölcsey Egyesület – 1. Aradon 1881-ben alapított s hivatalosan 1882. jan. 22-én alakult közművelődési egyesület. Az I. világháború végéig Tabajdy Károly, Varjassy Árpád, majd Dálnoky Nagy Lajos volt az elnöke, első titkára Márki Sándor történész. A ~ 1888-ban külön bizottságot alakított az 1848–49-es forradalom és szabadságharc ereklyéinek összegyűjtésére, s megbízásából készült el és jelent meg *Arad város és vármegye monográfiája*. Kezdeményezésére épült fel 1913-ban a Kultúrpalota, ahol közgyűlésének 1903. évi határozatával a ~ Arad városának adományozott 45 000 kötetes könyvtára és összes gyűjteménye, így az aradi vértanúk emlékanyaga is elhelyezést nyert. Kiadták az aradi vértanúk albumát (1890–1902), obeliszkkel jelölték meg a kivégzések helyét.

Az I. világháború előtt a ~ iskolákat segélyezett, tanulókat is jutalmazott, rendszeresen jelentetett meg évkönyveket s a Mikszáth-alapból aradi írók műveit jutalmazta. 1919-ben indult és két évfolyamot ért meg az egyesület **Szezon* c. irodalmi lapja Kócsy Jenő és Boda Andor szerkesztésében. Az elnöki tisztséget 1928-ig Boross Lajos, utána Krenner Miklós és Fischer Aladár, 1943-tól Olosz Lajos viselte. A két világháború között rendezett előadássorozatokon, felolvasó délutánokon és előadóesteken a helyi és erdélyi irodalom jelesei léptek fel, így Berde Mária, Fekete Tivadar, Gáldi László, Horváth Imre, Krenner Miklós, Nagy Dániel, Raffy Ádám, Szántó György, Tabéry Géza, Tamási Áron. Megemlékeztek az egyetemes és a magyar irodalom kiváló alkotóinak évfordulóiról, a helyi irodalom támogatására pályázatokat írtak ki, s 1921-től közös tárlatokon rendszeresen bemutatták az aradi képzőművészek, így Balla Béla, Balla Frigyes, Hajós Imre, Nagy Oszkár, Pataky Sándor, Sima Dezső, Wolf Károly munkáit. Az egyesület 1931. nov. 15-én ünnepelte meg fennállásának félszázados évfordulóját.

A ~ az anyák számára orvosi, az ifjúságnak „Életiskola" c. alatt tájékoztató tanfolyamokat nyitott, s a Blédy Géza szerkesztésében, Olosz Lajos, Berthe Nándor és Puhala Sándor segédletével elindított **fecskés könyvek* kiadásával hozzájárult a magyar műveltség fenntartásához az Antonescu-rendszer éveiben (1943–44). Utolsó titkára Ficzay Dénes, egészen a ~ feloszlatásáig (1948).

Az 1989-es forradalom után Pávai Gyula tanár elnökletével újjáalakult, megrendezte az 1990. márc. 15-i ünnepségeket, nyelviskolákat nyitott, ifjúsági és kamaraszínházat szervezett, újraindította a Havi Szemle c. kulturális folyóiratot, mely 1991-től a Jelen c. napilap mellékleteként jelenik meg.

(U. J.)

Lendvay Ferenc–Gellér János: *A százéves Arad*. 1834–1934. Arad. é.n. – Ficzay Dénes: *A Kölcsey Egyesület évszázada*. Művelődés 1981/12.

2. Nagykárolyban 1897 őszén alakult meg a ~. Első elnöke Falussy Árpád főispán, alelnöke Cseh Lajos plébános. Műsorok, ünnepségek rendezése mellett gondot fordított a helyi kulturális hagyományok ápolására. Felállította a városban Kölcsey Ferenc és Kossuth Lajos szobrát (mindkettő Kallós Ede alkotása), és 1899-ben, Petőfi halálának félszázados évfordulóján márványtáblával örökítette meg az Arany Szarvas és Arany Csillag fogadók falán nagykárolyi látogatásainak emlékét. Ugyancsak a ~ kezdeményezte a piarista rendház falán Révai Miklós nyelvtudós és a „branyiszkói hős", Erdősi Imre emléktáblájának elhelyezését. A vármegyeháza épületében Kölcsey-emlékszobát rendeztek be. Ebben az időszakban a ~ lelke Kovács Dezső műfordító-tanár és Poór János.

1920 után Komáromi Lajos nyomdász, a Nagykároly és Vidéke szerkesztője élesztette fel egy újabb évtizedre a ~ munkáját, megrendezve Benedek Elek és a fiatal székely írók nagykárolyi fellépését (1928). Az egyesület tevékenysége a 20-as évek végétől a közöny és a hatóságok akadékoskodásai miatt ellanyhult, csak 1940 után kerül sor néhány figyelemreméltó rendezvényre, így Sík Sándort látják vendégül (1942). Elnök a két világháború között Lestyán Ödön ügyvéd. Tényleges munka azonban már nem folyik, a ~ felélesztésére a II. világháború óta még csak kísérlet sem történt.

(F. I.)

Jakab Ödönnek a nagykárolyi Kossuth-szobor felavatásakor mondott beszédét közli *Kisfaludy Társaság Évlapjai*. Bp. 1900/32.

Kölcsey Kör – Szatmárnémetiben 1892-ben alakult; az I. világháború folyamán megszakadt tevékenységét egy 1925-ben engedélyezett új alapszabály alapján folytatta. Gazdag könyvtára a 20-as évek elejétől a Református Főgimnázium könyvtártermében lelt otthonra, ott őrizték a Kölcsey-relikviákat is, melyek később a helyi múzeumba kerültek. A 30-as években rendszeresen tartottak irodalmi esteket, ismeretterjesztő előadásokat. 1942-ben a református templom mellett újra felállították névadójuk annak idején a román hatóságok által eltávolított és megcsonkított – mementóként fej nélkül hagyott – mellszobrát. Ezt a szobrot azonban a román kommunista rendszer sem tűrte meg. 1957-ben a szatmárnémeti Állami Színház művészeinek közreműködésével irodalmi est zajlott le a költő emlékére. Ugyanebben az évben a fennállásának 400 éves jubileumát ünneplő 3. számú magyar középiskola Kölcsey Ferenc nevét vette fel, s ezt az 1961-es átszervezésig meg is tartotta. Később a költő nevét az egyesület és az iskola helyett három évtizeden át csak a líceum irodalmi köre őrizte.

1990-ben a ~ újjáalakult Ligeti László tanár vezetése alatt. Kezdeményezésére leplezték le 1991. aug. 25-én az új Kölcsey-szobrot, Lakatos Pál szobrászművész alkotását. A magyar elméleti líceum ekkor s 1991 őszétől hivatalosan is újra felvette a Kölcsey Ferenc nevet.

(B. L.)

Ligeti L. Zoltán: *A szatmári Kölcsey Kör történetéből*. Korunk 1991/10.

Kölcsey Ferenc emlékezete – Az egykori Közép-Szolnok megyei Sződemeteren született költőt mint a magyarság fohászává vált *Hymnus* szerzőjét és reformkori politikust, aki közpályáján Szatmár vármegye követe a pozsonyi országgyűlésen, s Wesselényi védője volt, az erdélyiek különlegesen magukénak érzik, s ez tiszteletében is érvényre jut.

Már a múlt század óta működött nevéről elnevezett egyesület Aradon és Nagykárolyban, kör Szatmárnémetiben, s ezek általános művelődési tevékenységük feladatának tekintették ~ ápolását is.

Az első jelentős Kölcsey-monográfiát Jancsó Benedek jelentette meg Kolozsvárt (1885), s a költő akadémiai titkárságával Széchy Károly foglalkozott az EME Bölcselet-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztályának ülésén (1887), míg közéleti szerepléséről a Szatmári

Közlöny (1890), íróvá válásáról a Nagykároly és Vidéke (1898) közölt ismeretlen adatokat. A két világháború közt is részt vettek a Kölcsey-kutatásban erdélyi írók, így Gáldi László *Kölcsey és Eminescu sztoicizmusa* c. tanulmányával (Apollo, Bp. 1939/1–2).

Kölcsey halálának 1938. aug. 24-i százéves fordulója Erdélyben is élénk visszhangot váltott ki. Szentimrei Jenő a Korunkban a költő korszerűségére figyelmeztetett: „Erre az írótípusra éppen ennek az ingadozó, gerincében és ítéleteiben megszilárdulni képtelen kornak volna égető szüksége. Ő az író és polgár, a valló és vállaló, a harcos, a meg nem hátráló, aki mindamellett halálosan nyugodt, nem izgága, megvetően elkerül messzire minden olcsó, demagóg hatást." Az Erdélyi Helikon szerkesztőjeként Kovács László a magával ragadó szónokot ünnepli, aki kiragadta a magyar stílust „a jogi cikornyák, a nehézkes és nagyképű mondattekervények hínárjából." Ugyanitt Vita Zsigmond *Kölcsey nyelve és lelkivilága* c. tanulmányában a tűrés és alkotás életformáját idézi a költő hagyatékából. Az Aradi Hírlapban (1938. aug. 21.) Kulcsár Kálmán méltatja Kölcsey írói, politikusi és emberi nagyságát.

Az évforduló alkalmából kezdi el Szentimrei Jenő anyaggyűjtését készülő Kölcsey-regényéhez, cikksorozatban számolva be kutatásai kapcsán a Brassói Lapok hasábjain mindarról, amit az élő Kölcsey-leszármazottak ajkáról mint szájhagyományt a költő múltjából megtudott (1938. szept. 18–24.). Levéltári forrásokra is kiterjedő kutatások és helyszíni vizsgálódások nyomán elkészült a regény, azonban Romániában nem kapott kiadót, s csak Budapesten jelenhetett meg Sárközi György lektori segítségével 1939-ben. Ebben az évben jelent meg a nagyváradi Lorántffy Zsuzsanna Egyesület centenáris Kölcsey-ünnepségén elhangzott előadások anyaga is *Az élő Kölcsey* c. kötetben, Berde Mária, Olosz Lajos, Szentimrei Jenő, Tabéry Géza emlékező írásaival. A brassói Hasznos Könyvtárban Paál Árpád foglalta antológiába jeles írók Kölcseyről szóló emlékezéseit. Az Erdélyi Múzeumban László Dezső pedagógiai szempontból foglalkozik Kölcsey *Parainesis* c. munkájával (1939), majd Rass Károly értekezik a költő irodalomtörténeti szerepéről (1940). Megjelenik Kristóf György tanulmánya Kölcsey esztétikájáról (1940), s Gönczi Magdolna a *Himnusz*t a bibliai jeremiádokkal hasonlítja össze az Antal Márk tiszteletére kiadott emlékkönyvben (1943).

Az 1944 utáni romániai Kölcsey-kultusz és irodalomtörténeti hozzájárulás már lényegesen szerényebb, mindössze 1957-ben jelenik meg Szentimrei Jenő *Ferenc tekintetes úr* c. regényének 2. kiadása.

A fennállásának 400. évfordulóját ünneplő volt Református Kollégium Szatmárnémetiben ugyanebben az évben a „Kölcsey Ferenc Középiskola" nevet kapta, de ezt a nevet már az 1961-ben történt átszervezéskor visszavonták... Molter Károly méltatása a Kölcsey-regényről még megjelent az Utunkban, de Vita Zsigmond közlése Kölcsey otthonáról s elemzése a *Rebellis vers*ről újra csak Magyarországon jelenhetett meg (1962, 1964).

Kölcsey-kutatásunk 1970-ben Rohonyi Zoltán két tanulmányával szaporodik a NyIrK hasábjain. Az első Kölcsey pályakezdését mutatja be „klasszicizmus és romantika között", a második *Kölcsey romantikájának kialakulása* címen „a francia forradalom felemelő s ugyanakkor eredményeivel egyben le is sújtó élménye, az ennek nyomán bekövetkező egyetemes bizonytalanság-érzésnek a magyar feudalizmus nyomasztó válságával való összefonódása" hatására elmélyülő filozófiai kételyben láttatja Kölcsey tragikus sorsfilozófiájának magyarázatát. Ezután készül el Rohonyi Zoltán kismonográfiája Kölcseyről (Kv. 1975), valamint *A magyar romantika kezdetei* (1975) c. művének Kölcseyre vonatkozó fejezete.

Antal Árpád egyetemi jegyzeteinek, Kocziány László, majd Kozma Dezső tankönyveinek Kölcsey-fejezetei után nyitást jelent a Helikonban K. Jakab Antal *Szöveggyűjtemény*-sorozatának Kölcsey-anyaga (1991/16), melyből a mai közönség – és főleg az ifjúság –

megismerhette végre a *Himnusz*, *Zrínyi dala*, *Rákos*, *Zrínyi második éneke*, *A szabadsághoz*, *Rákóczi, hajh...*, *Huszt* szövegét.

(B. E.)

Szentimrei Jenő: *író és polgár*. Korunk 1938/7–8; uő. *Ferenc tekintetes úr*. Regény. Bp. 1939; 2. kiadás. Mv. 1957. – Kovács László: *Kölcsey*. Erdélyi Helikon 1938/8. – Vita Zsigmond: *Kölcsey nyelve és lelkivilága*. Erdélyi Helikon 1938/9; uő. *Gáspár János a Kölcsey-házban*. Közlés a nagyenyedi pedagógus visszaemlékezéseiből. Utunk 1970/39. – Szenczei László: *Két könyv Kölcseyről*. Szentimrei Jenő és Paál Árpád könyvei. Erdélyi Helikon 1939/7. – *Az élő Kölcsey*. Cikkgyűjtemény. Református Könyvtár 54. kötet. Nv. 1939. – Paál Árpád: *Emlékezések Kölcsey Ferencről*. Antológia. Hasznos Könyvtár, Brassó 1939. – Ficzay Dénes: *Ferenc tekintetes úr*. Igaz Szó 1957/9. – Molter Károly: *A kiigazított Kölcsey-arckép*. Utunk 1957/33. – Kiss András: *Ismeretlen Kölcsey-kéziratok 1829-ből*. Irodalomtörténet, Bp. 1959/2. – Rohonyi Zoltán: *A klasszicizmus és a romantika között*. Kölcsey pályakezdése. NyIrK 1970/1; uő. *Kölcsey romantikájának kialakulása*. NyIrK 1970/2; *Kölcsey Ferenc életműve*. Kismonográfia, Kv. 1975. – Lászlóffy Aladár: *Kölcsey bennünk*. Helikon 1990/32.

kölcsönkönyvtár – művelődési szempontból jelentős könyvterjesztési forma a magánkereskedelem korában. A legtöbb **könyvtár* a múltban is kölcsönzött könyveket az olvasóközönségnek, de divatos művek, új kiadványok gyorsabb beszerzésével üzleti alapokra helyezett ~ többnyire megelőzte az állam s különböző intézmények szolgáltatásait, különösen ami akár a nemzetiségek anyanyelvi igényeinek kielégítését, akár a hivatalos körök cenzúráinak kitett irodalom megismerését illette.

Számos magyar ~ működött Erdély városaiban, sőt egy időben Ex libris néven Bukarestben is. Ezek mindegyike patinás **könyvesbolt*, vagy pedig egy-egy tekintélyesebb sajtóorgánum keretében alakult. Temesvárott több is működött: Josef Zauner Libro papír- és könyvkereskedésének ~a 1922-ben nyílt meg a város szívében, a Temesvári Hírlap pedig a fokozott kereslet kielégítésére 1937 végén hozta létre a maga hasonló kiadóhivatali részlegét. A Moravetz Testvérek könyv- és papírkereskedése mellett létesült ~ nemcsak virágzó üzleti vállalkozásnak bizonyult, hanem a mindenkor keresett újdonságok azonnali forgalomba-hozatalával hamarosan felülmúlta a Városi Közkönyvtárat, s a 30-as években már nemcsak hirdetések útján hívta fel a figyelmet új szerzeményeire, hanem teljes könyvállományának nyomtatott katalógusával is ellátta olvasóit. Aradon a legelőkelőbb ~ tulajdonosa Kerpel Izsó, míg a Löbl-féle ~ fő vonzóerejét a világnyelveken hozzáférhető remekművek képezték. Brassóban hasonló közhasznú vállalkozás volt a Benkő Ignác és a Herz Simon fenntartotta ~; utóbbi sikerét fokozta, hogy a tulajdonos saját könyvkötő műhelyében tartotta karban kölcsönkönyveit.

Marosvásárhelyen egyidejűleg több könyvkereskedés nyitott gazdag ~at, s valamennyinek megvolt a maga sajátos profilja: sikerkönyvekben a Révész-féle könyvkereskedés ~ában volt a legbőségesebb választék, olyannyira, hogy a 20-as, 30-as években mind könyveinek számát, mind olvasótáborát tekintve felülmúlta a Kultúrpalota kölcsönzőjét. Ugyanitt Petri Károly, a Helikon könyvesbolt tulajdonosa az erdélyi magyar írók műveinek beszerzésére fektette a hangsúlyt. Nagyváradon a Hegedűs Hírlapiroda azzal a bevált üzleti fogással biztosította magának a kölcsönkönyvtári egyeduralmat, hogy nemcsak sikerkönyvekkel látta el látogatóit, hanem külön gyermek- és ifjúsági részleget is működtetett. Szatmáron a 30-as években a Láday-kölcsönkönyvtár látta el újdonságokkal a szerényebb jövedelmű közönséget, míg Déván két testületi ~ mellett 1934 júliusától a Hirsch-féle könyvkereskedésben havi 25 lej használati díj ellenében másfélezer kötetből lehetett kikölcsönözni olvasnivalót.

Kulturális hatása mellett politikai szerepet is betöltött a szótárszerkesztő történész, Victor Cheresteşiu és felesége, Deheleanu Margit Kolozsvárt alapított vállalata, a Libro nevű ~. Ez – mint Nagy István írja emlékiratában – „minden különösebb reklám nélkül, de következetes módszerességgel segített a tanulóifjúság kezéhez juttatni a középiskolai és egyetemi

könyvtárakból kitiltott [...] forrásmunkákat, vagy azt az »indexre« tett klasszikus és kortárs szépirodalmat, melyhez más úton hozzá nem férhetett".

(K. K.)

Nagy István: *Hogyan tovább?* Önéletrajzi regény III. 1971. 193.

Köllő Károly – * Engel Károly írói álneve.

Kölönte Béla (Csíkrákos, 1883. okt. 9. – 1934. febr. 15. Győr) – helytörténész, író. Középiskolát a nagyszebeni Theresianum intézetben végzett, a Ferenc József Tudományegyetemen történelem–földrajz szakos tanári diplomát szerzett (1907). Mint a gyergyószentmiklósi főgimnázium tanára írta meg *Gyergyó története a kialakulástól a határőrség szervezéséig* (Gyergyószentmiklós 1910) c. munkáját, melyben az alcímnek (*...tekintettel a nemzetiségi kérdésre*) megfelelően a székely törzsanyag mellett az örmény és román lakosság múltjával is foglalkozik. Másik önálló munkája a *Székely nagyjaink* (Gyergyószentmiklós 1924).

Kőmíves Balázs – **Szatmári Hírlap*

Kőmíves Nagy Lajos (Budapest, 1886. aug. 16. – 1977. dec. 9. Kolozsvár) – újságíró, dramaturg. Tessitori Nóra férje. Budapesti egyetemi évei után 1907-től Kolozsvárt előbb az Újság, Kolozsvári Hírlap, 1919 után a Keleti Újság belső munkatársa. 1941-től a kolozsvári magyar színház, 1946-tól a marosvásárhelyi Székely Színház rendezője, 1947-től nyugalombavonulásáig (1971) a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola tanára.

Tevékeny részt vett a Kós Károly kezdeményezte kalotaszegi Magyar Néppárt zászlóbontásában, majd az OMP demokratikus ellenzékének reformkezdeményezéseiben. Osvát Kálmán megítélése szerint „...az erdélyi politika vezetőiről, egyházi emberekről közölt lélekrajzai, műtermi riportjai a Keleti Újság egyik legismertebb és elismert írójává tették" (*Erdélyi Lexikon*. Nv. 1929. 153). Emlékezetes Ady-cikksorozata (1922–24), melynek forrásértékű anyagát Zilahon és Érmindszenten gyűjtötte össze. A *Metamorphosis Transylvaniae* c. gyűjteményben az erdélyi magyar képzőművészetről szóló tanulmány szerzője (1937).

Több színész-nemzedéket nevelt fel. Shakespeare, Molière, Hauptmann, Shaw és más klasszikusok darabjai mellett nevéhez fűződik Háy Gyula *Isten, császár, paraszt* c. történelmi drámájának rendezése (1947) és Bródy Sándor darabjának, *A tanítónő*nek 1956-os felújítása is.

Dóczy Jenő–Földessy Gyula: *Ady-Múzeum*. I. Bp. 1924. 32–42. – Török Sándor: *Utolsó beszélgetés K. N. L.-sal*. Utunk 1977/50. – Horváth Béla: *emlékezel...?* Igazság 1981. ápr. 21.

Kőmüves Géza (Nagyvárad, 1902. okt. 24. – 1983. márc. 7. Bukarest) – újságíró, író, műfordító. Szülővárosában érettségizett (1920). Magántisztviselő, 1930-tól újságíró a Nagyváradi Naplónál, majd a Brassói Lapoknál (1932–40). Újságírói munkáját 1944–45-ben a brassói román nyelvű Drum Nounál és a Népi Egységnél folytatta. 1945 és 1947 között a kolozsvári Igazság, 1947 és 1958 között pedig a Romániai Magyar Szó, ill. Előre főszerkesztő-helyettese.

Munkái: *Új Kína születik* (politikai publicisztika, párhuzamosan Ion Urcan román fordításában is, 1949); *6 nap Moszkvában* (útinapló, 1956); *Forgószélben* (regény, 1966).

Műfordításai: Al. Sahia: *Lázadás a kikötőben* (elbeszélések, 1949); Gyemjan Bednij: *Válogatott versek* (1960); Constanţa Bratu: *Egy köténycsere története* (komédia két képben, 1961).

(M. H.)

Szász János: *Forgószélben*. Előre 1966. máj. 21.

Könczei Ádám (Küküllővár, 1928. jan. 1. – 1983. jún. 14. Kolozsvár) – folklorista, szerkesztő. Középiskoláit Marosvásárhelyen és Nagyváradon végezte, a Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet szerzett (1952). Előbb az érmelléki Szalacson és Margittán, majd Gyergyószentmiklóson tanított, 1958-ban a Folklór Intézet kolozsvári osztályának tudományos kutatója, innen azonban mint magyar „nacionalistát" elbocsátották. 1959-től nyomdai korrektor, majd munkás, 1968-tól a Korunknál terjesztői minőségben belső munkatárs.

Népköltészeti és népzenei tárgyú tanulmányai és cikkei 1952 óta hazai folyóiratokban és hírlapokban (NyIrK, Korunk, Igaz Szó, Művelődés, Utunk, A Hét, Előre, Igazság, Ifjúmunkás, Vörös Zászló) jelentek meg.

Ezek sorából kiemelkednek a Korunk hasábjain megjelentek: *A népköltészet társadalmi gyűjtése* (1958/7), *A népköltészet közösségi jellege* (1969/11) és *A népdalkultúra tudatosságáról* (1971/5). Külön figyelmet érdemelnek az ifjúság táncház-mozgalmával foglalkozó írásai, így *A mi táncházunk* (Korunk 1973/7); *Tárt kapujú táncházakért* (Művelődés 1977/11). A folklorizmus torzításai ellen *Egy felemás népi együttes* c. vitacikkében emel szót (A Hét 1977/4).

Gyűjtőszenvedélyére jellemző, hogy a helyszínen követte nyomon Kodály Zoltán csíki népdalgyűjtését (1957), majd Bartók Béla székelyföldi tanulmányútját (1970), pontos zenei és szöveg-összehasonlításokban rögzítve a félszázados változásokat. Hátrahagyott archívumában mintegy 40 000 közmondás, szólás és találós kérdés, tízezernyi kiolvasó, többezer népdal és ballada található, utóbbiak egy része dallammal, valamint sok hangszeres népzene magnetofonszalagon megörökítve.

(F. J.)

Molnos Lajos: *Élt 55 évet*. Utunk 1983/25.

Könczei Árpád – **táncház*

König Frigyes (Temesvár, 1910. nov. 6.) – természettudományi író. Szülővárosa Piarista Főgimnáziumában érettségizett (1928), lakatosinas (1928–30), a szászországi Chemnitzben a technikai főiskola hallgatója (1930–31), majd Temesvárt a Standard harisnyagyár gépmestere (1933–43), kisiparos (1943–52), a Tehnometal technikusa (1952–66). Közben levelező tagozaton a bukaresti egyetemen biológia–földrajz szakos diplomát szerzett, s a Bánáti Múzeum természetrajzi részlegének muzeográfusa lett (1966–75). Nyugdíjasként doktorált (1979).

Első írása Budapesten a Folia Entomologica Hungarica hasábjain jelent meg (1938). Magyar, német, angol, román és belga szakfolyóiratokban ismertette a Bánság lepkefaunáját. 1954-ben beválasztották a Román Akadémia bánsági természetvédelmi bizottságába. Megrendezte Romániában az első, a lepkék rendszertanát, biológiáját, gazdasági jelentőségét, földrajzi elterjedését, gyűjtésük és preparálásuk módszereit bemutató lepkekiállítást (1970).

Két nemzetközi kongresszus (Budapest 1972, Hradec Králové 1979) és a temesvári magyar **Kisenciklopédia* előadója. Több európai rovartani társaság tiszteletbeli tagja.

A *Fauna R. S. România* XI. kötetének (1970) munkatársa; megszerkesztette a Bánáti Múzeum lepkegyűjteményének fényképes katalógusát (1975).

Kurkó Tibor: *Világjáró lepkék*. Beszélgetés a lepkék ürügyén. A Hét 1975/19. – Matekovits György: *Arcok a katedráról. Dr. K. F*. Szabad Szó 1989. nov. 3.

König Miklós (Pusztakeresztúr, 1914. dec. 26. – 1981. márc. 3. Kolozsvár) – mezőgazdasági szakíró, szerkesztő. Középiskolát az aradi róm. kat. gimnáziumban végzett (1932), a budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem hallgatója (1942). Pályáját a KRP Temes megyei pártszervezetének mezőgazdasági aktivistájaként kezdte (1944–47), agrármérnöki oklevelet a temesvári Politechnikai Főiskola mezőgazdasági karán szerzett (1948). A kolozsvári Mezőgazdasági Főiskola üzemszervezési tanszékén rendes tanár 1949-től nyugdíjazásáig, ötévi megszakítással, ami alatt termelőszövetkezeti mérnök és akadémiai kutató.

Napipolitikai és mezőgazdasági cikkeit a Szabad Szó, Világosság, Romániai Magyar Szó, Előre, Falvak Dolgozó Népe, Brassói Lapok és Igazság közölte. Tanulmányai a Korunkban: *Termelési profil és területszervezés mezőgazdasági üzemeinkben* (1962/6); *A mezőgazdasági termelés iparszerű megszervezéséről* (1964/2); *A társadalmi termelés elosztása a szövetkezeti gazdaságokban* (1966/4); *Vezetés a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben* (1968/3); *Termelőszövetkezet és háztáji gazdaság* (1969/7); *Hát az ember?* (1971/7).

Szerkesztésében jelent meg a Vrem Pămînt c. hetilap (1945); később a Falvak Dolgozó Népe (1945–57). A Dolgozó Nő (1954–55) és a Mezőgazdasági Állami Könyvkiadó (1951–62) szerkesztőbizottsági tagja.

(N. M.)

könnyűzene – A két világháború között romániai magyar ~ csak annyiban létezett, amennyiben akadtak helyi magyar szerzők, akik magyar szövegű – zenéjükben azonban világdivatokat követő – táncdalokat, sanzonokat, kuplékat is szereztek. Kramer Ödön már a 20-as évek elején Nagyváradon és Temesvárt jelentette meg maga *(Ablakom-ablakom*, *Búcsúzni jöttem*) és Kálmán Andor *(Dér sír már a fákon*) Bárdos László szövegére szerzett műdalait. A Román Zeneszerzők Társaságának 1939-ben kibocsátott tagnévsora szerint Békefi Pál, Győri Emil (álnevei: Traian Cornea, Henry E. Clerck, André Duroi, Pueblo del Cazartas, Máthé Elek, Joó Péter), Kálmán Andor (álnevei: Nicu Romoşan, Pablo Valez, Bástya Árpád), Komlós Elemér, Nagy Ede, Szegő Nándor volt szerzőként nyilvántartva. Tudunk Adonyi B. Vilmos, Erdős Mátyás, Goldner Ernő, Glausiuss Tibor, Körber Antal, Mezey Zsigmond, Hans Mokka, Schreiber Alajos, Várady Aladár, Vécsey Sándor szerzeményeiről.

~énk 1944 után is még jó ideig csak szövegében volt valamelyest magyar. Az első romániai magyar ~-lemezeken Serbán Marika, Éltes Zoltán, a Kozák nővérek és mások román számokat énekeltek magyar fordításban az eredeti „negatívok”-ra (értsd: külön fölvett zenekari kíséretre), vagy magyarországi slágereket. 1960 táján Fogarasi György, Tóth Erzsébet, Szabó Edit, Zeitz Gaby, Mátyás Éva lépett nyomukba. Az első hazai magyar sláger az 50-es évek derekán keletkezett, de országszerte csak a 70-es években ismertté vált dal, *A Dónát úton nyílnak már az orgonák*, ennek szövegét Imrédy Géza színművész, zenéjét Claude Romano (vagyis George Sbârcea) írta, Horváth László operaénekes mutatta be, s Tamás Gábor tette ismertté.

A 60-as években merül föl olyan ~ igénye, amely – elsődleges szórakoztató jellegének föladása nélkül – szerzői és előadói egyéniségek műve és nemzetiségi közművelődésünk, művészetünk része. Sokasodnak a magyar táncdalok. Aktivizálódik néhány idősebb szerző: Marosvásárhelyen Adorjáni Ernő, Székelyudvarhelyen Kaizler László, Csíkszeredában Gáll Árpád, Bukarestben Winkler Albert, a teljes képzettségű „nehézzene"-szerző karolja föl a műfajt. Kisfalussy Bálint szatmári színész a ~ terén is sikersorozatot arat: több egyéni lemezt készít, vígjátékokhoz komponál betéteket, így Karácsony Benő *A rút kis kacsa* c. darabjához. A ~ keretén belül a kommersznek is nevezett hagyományos irányzat mellett föltűnik a beat (legnépszerűbb együtteseink ekkor a szatmári Mikron, a marosvásárhelyi Dentes és a nagyváradi Metropol, amely utóbb Virányi Attila vezetésével az ország első hard rock együttesei közé küzdi föl magát, négy hanglemezét forgalmazzák), valamint a folk. Ez utóbbi irányzat olykor irodalmi igényű szövegekkel, a népzenei hangvétel felé tájékozódva tűnik ki, sikeres művelői a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola diákjaiból alakult Thalia Folk Group, a Józsa Erika–Horváth Károly kettős, a Deák Endre vezette Búgócsiga, a régi magyar népzenéből ihletődő Babrik József.

A romániai magyar ~ első intézményes fölkarolói a Román Rádio kolozsvári, ill. marosvásárhelyi stúdiói, jelesen Porzsolt Viktor és Borbély Zoltán szerkesztők. Kibon-takozásának új szakasza kezdődik 1969-ben, amikor a Román Televízió magyar szerkesztősége meghatározó szerepet vállal a sajátosan romániai magyar ~ kialakításában és forgalmazásában. Műsorain kevés az átvétel vagy fordítás, a zöm eredeti alkotás. Magas műszaki színvonalú fölvételeiket a hanglemezgyár is át-átveszi. Boros Zoltán szerkesztő – maga is elismert zeneszerző – sikerrel egyezteti az esztétikai értékrend és a társadalmi elvárás ez esetben kiváltképpen különböző szempontjait, s nyilvánosságot biztosít a kommersz ~, az irodalmi értékű költeményt hordozó sanzon, a dzsessz, a rock és a folk körébe vágó művek, ill. előadói teljesítmények javának.

1970-ben saját nyilvános fórumhoz jut a romániai magyar ~ a televízióval közösen szervezett Siculus fesztiválokon; ezt négyszer tartják meg a stílusbeli nyitottság jegyében. Mellette a rétyi Tavirózsa kiváltképpen táncdalfesztivál. A 70-es évek derekán táncdalénekeseink közül Tamás Gábor, Bokor Ildikó, Németh Tibor a legnépszerűbb, föltűnik Győry Klára és Kiss Éva, akik románul is énekelnek, továbbá Papp Gagyi Réka, Bányász István, Kodolányi János, a Breuer testvérek, Szabó Papp Melinda, a Folk Group 5-ből kivált Nagy Mária. Második beat-hullámként jelentkezik a nagyváradi Magneton (vezetője Borz Viktor), a zilahi Brevis (Bani Jenő), a marosvásárhelyi Codex (Elekes Csaba), a kolozsvári Acustic (Farkas József), a iaşi-i Ethos (Fejka László), az igényes szövegekre szerzett country-rockot játszó Garabonciás (Csutak István), az irodalmi értékeket ugyancsak szívesen terjesztő csíkszeredai Vox T (Székely György), valamint a legújabb irányzatot képviselő marosvásárhelyi Fortuna (Szép Attila). A folkban egyéni hangot üt meg a szatirikus-humoros songokat szerző és előadó Márkus János. Tágabb stíluskörben kísérletezik – immár a Táltos tagjaként – Józsa Erika és Horváth Károly, míg a Vox Humana, illetve a Napraforgó élén Elekes Emőke, country-énekesként a Metropolból kivált Trifán László nyújt jelentős teljesítményeket. Folkról táncház-zenére vált át a Harmat. Kerestély Zsolt választékos stílusú és hangszerelésű szerzeményeiből Józsa Erika fordít magyarra egy hanglemeznyit.

Színvonalasabb szövegeket ír a ~ számára Dehel Gábor, Józsa Erika, Kapui Ágota, Kinde Annamária, Kovács Katalin, Kozma Györgyi, Veress Gerzson. Számos szépirodalmi értékű művet zenésít meg Boros Zoltán, Csíky Csaba, Csutak István, Dancs Árpád, Elekes Csaba és Emőke, Manyák Erik, Sárosi Endre, Székely György. Így jutnak el új és könnyű zenei formában a közönséghez Petőfi, Tóth Árpád, Kosztolányi, Reményik, Dsida, Tabéry, Radnóti, József Attila, Szabó Lőrinc, Áprily, Nagy László, Weöres, Szemlér, Horváth Imre, Majtényi, Létay, Márki Zoltán, Kányádi Sándor, Hervay Gizella, Szilágyi Domokos, Páskándi Géza,

Lászlóffy Aladár, Farkas Árpád, Szőcs Kálmán, Palocsay Zsigmond, Király László, Ferencz S. István, Balla Zsófia, Kenéz Ferenc versei, mellettük Eminescu-, Bacovia-, Minulescu-, Banuş- és Brad-fordítások is. Több szerző és együttes dolgozik színházainknak s bábszínházainknak (így a Herdina László vezette Progresiv TM, a Müller Ferenc vezette Unisono TM Temesvárt, a Metropol Nagyváradon, Csíky Csaba és Horváth Károly Sepsiszentgyörgyön, Sárosi Endre Marosvásárhelyen, továbbá Fornwald László, Boross Lajos, Dankó János és mások; ez együttműködések gyümölcsei műfajukat illetően betétdalok, kísérőzenék vagy éppenséggel a musicalba vágó kompozíciók.

Miután a ~ elveszítette legerősebb támogatóját, a Román Televízió magyar nyelvű adásának szerkesztőségét, és ugyanakkor a kolozsvári és a marosvásárhelyi rádióstúdió is megszűnt (1985), megnőtt a színházak és bábszínházak magyar tagozatainak ez irányú szerepe. Marosvásárhelyen, Csíkszeredában, Gyergyószentmiklóson tartottak még helyi jellegű és jelentőségű rock-hangversenyeket, ahol a Reflex, a Rol, a Cosmic és mások előadásában magyar számok is elhangzottak. A nagyváradi Magnetonnak *Jó fiú leszek* címmel jelent meg magyar hanglemeze (1986).

A ~ kritikusai többnyire művelői közül kerülnek ki (Boros Zoltán, Dancs Árpád, Horváth Károly). Elsősorban az Ifjúmunkás volt a fórumuk, ahol Mihály István jegyezte a „Rocksarok" rovatot. A diktatúra éveiben az anyanyelven ápolt ~ szórakoztató szerepén túl a nemzetiség kulturális fennmaradásának egyik jelentékeny tényezője volt, s változatosságával 1989 után is megtartotta népszerűségét. Jellemzi ezt az a tény, hogy az újjáalakult bukaresti magyar TV-adások főszerkesztője Boros Zoltán lett, aki azelőtt a legtöbb könnyűzene-felvételt készítette. A kolozsvári magyar adások mai zenei szerkesztője Benkő Judit, a rock-csoportot Zilahi Csaba vezeti.

(L. F.)

László Ferenc: *Kontrapunkt*. A Hét 1970/3; uő. *Békejobb a beatnek*. A Hét 1971/6; *Programnyilatkozat hanglemezen*. A Hét 1978/24; *A kettősponton innen és túl*. A Hét 1979/4; *Könnyűzene*. Közli *A romániai magyar nemzetiség*. 1981. 492–93. – Selmeczi György: *„Hej páva" – beatben*. A Hét 1971/51; uő. *Folk és beat – vagy bevezető egy műfaj történetébe*. A Hét 1973/46. – Boros Zoltán: *A Siculus '72-ről – a zenei szerkesztő*. A Hét 1972/40; uő. *Egy zene gazdát keres*. Művelődés 1975/5; uő. *Zenei karaván*. Művelődés 1976/4; uő. *Garabonciás*. Ifjúmunkás 1979/2. – George Sbârcea: *Valóban könnyű ez a zene?* A Hét 1973/39. – Farkas Árpád: *Huszadik századi igricek*. Művelődés 1976/1. – Znorovszky Attila: *Pop, rock, folk...?!* Művelődés 1979/12. – Sebestyén Mihály: *Anyu, fenn vagyok a topon?* Utunk 1980/24. – H. Szabó Gyula: *Könnyűzene? Van és kell!* A Hét 1980/49. – Horváth Károly: *Töprengés három tételben a romániai magyar könnyűzenéről*. Igaz Szó 1980/12.

Könyvbarát – A Hét bibliográfiai és könyvismertető melléklete. 1977. február jelzéssel indult, s első évfolyamában nyolcszor, később rendszerint kéthavonta jelent meg. Szerkesztője Baróti Pál, 1981-től szerkesztőt nem tüntetnek fel, 1986-tól (számozatlanul A Hét laptestében) szerkesztője Adonyi Nagy Mária, majd 1987-től Barabás István. Utoljára 1989-ben jelent meg.

Az új könyvmegjelenéseket kiadónként sorolja fel; az olvasásra ajánlott kiadványokból vett szemelvények mellett Szőcs István *Összevissza* c. rovata, interjú a szerzőkkel, könyvtörténet és Kis Könyvlexikon is szerepel.

Az olvasók felvilágosításában és a könyvterjesztésben tizenhárom éven át betöltötte a megszűnt **Könyvtári Szemle*, majd **Könyvtár* szerepét.

könyvesbolt – A romániai magyarság demográfiai szétszórtsága és irodalmi életének többközpontúsága következtében jelentős szerephez jutottak azok a könyvkereskedések, melyek a **könyvterjesztés* mellett akár **kölcsönkönyvtár* létesítésével, akár **könyvkiadás*

útján is kiszélesítették működésüket, s így üzleti vállalkozásaik során az irodalompártolás helyi őrhelyeivé váltak.

Ezek egyike volt a kolozsvári **Lepage könyvkereskedés*, amely számos kiadványt is megjelentetett. Marosvásárhelyen Révész Béla könyvkereskedése nyomdát is működtetett, s ez Morvay Zoltán vezetése alatt Erdélyi Könyvbarátok Társasága címen szervezetet hozott létre 1925-ben népszerű kiadványainak terjesztésére. Kiadta Schmidt Béla *Az orvos* (Mv. 1926) c. ismeretterjesztő munkáját, kiállítások és koncertek rendezésével is a város egyik kulturális gócpontja lett. Ugyanott egy másik könyvkereskedő, Petri Károly jelentette meg Kiss Pál *Marosvásárhely története* (1942) c. munkáját.

Temesvárt a **Morawetz Testvérek* könyvesboltja és zeneműkereskedése a zeneirodalom klasszikusai s román zeneszerzők művei mellett kibocsátotta több romániai magyar zeneszerző alkotását.

Nagyváradon a Vidor-cég Fő utcai könyvesboltja a Jurnal-Import c. vállalat révén magyar könyvek behozatalával foglalkozva a csehszlovákiai Prager Verlag kiadványait is terjesztette, s az 1945-ben létrejött Új Élet könyvesbolt ezekből utánnyomásokat adott ki. Brassóban Elekes Endre Kapu utcai könyvesboltja bővült hírlapirodává s vállalkozott színházi és reklámkiadványok mellett az *Így néztek ki* (Brassó 1926) c. humoros almanach szerkesztésére és forgalombahozatalára Reschner Gyula erdélyi személyiségekről készült 250 karikatúrájával. Az Elekes-cég anyagi támogatást nyújtott a Hasznos Könyvtár s a Kacsó Sándor szerkesztette *Anyanyelvünk* (Brassó 1934) megjelentetéséhez.

Ligeti Ernő: *Egy könyvesbolt irodalmi szerepe*. *Súly alatt a pálma*. Kv. 1941. 18–25. – Tóth Sándor: *G. G*. Tanulmány Gaál Gáborról, a Korunk szerkesztőjéről. 1971. 214–17. – Robert Escarpit: *A könyv forradalma*. Ford. Horváth Andor. Korunk Könyvek 1973. 171–77. *Könyvkereskedelem és társadalmi környezet*. – Kacsó Sándor: *Fogy a virág, gyűl az iszap*. Önéletrajzi visszaemlékezések II. 1974. 544–48. – Molter Károly: *Buborékharc*. 1980. 189.

Könyvesház – a Művelődés mellékleteként 1991-től évente kétszer megjelenő, főleg a magyar könyvtárosok szakmai tájékoztatását szolgáló szaklap. Közli a romániai magyar könyvkiadás évenkénti bibliográfiáját, kitekintést nyújt a bibliológia és bibliofília kérdéseire is. Alapító főszerkesztője Balogh József, nyugdíjazása után Gábor Dénes szerkeszti.

Balogh József: *Mi lesz veled KÖNYVESHÁZ?* A Hét 1991/36. – Kozma Dezső: *A Könyvesház új kínálata*. Szabadság 1992. okt. 29.

könyvészet – **bibliográfia*

könyvgrafika – a képzőművészet, közelebbről a **grafika* ama ága, amelynek feladata, hogy a könyvet hangsúlyozottan grafikai látásmódra törekedve változatos eszközökkel, tartalmával egybehangolt esztétikus külsővel közelebb hozza az olvasóközönséghez. Fő eszközei: a könyvborító és az **illusztráció*, valamint a kötésterv és a belső tagolás, járulékos elemként az **ex libris*. Attól függően, hogy az adott könyv milyen tartalommal, az olvasóközönség melyik (életkorban vagy társadalmi kötöttségében meghatározott) rétegéhez szól, a ~nak különböző sajátos elvárásokat kell kielégítenie.

Az igazi illusztráció nem az esemény ábrázolására törekszik, hanem a szöveg látvánnyá fordítására, az érzés, súly, mozgás, irány jelzésére finoman differenciált vonal- és foltjátékok által. Az erre való törekvés az expresszionizmussal, ill. szecesszióval indul Európa-szerte, így nálunk is Kós Károly, Demian Tassy, Tóth István, Ruzicskay György fellépésével.

A romániai magyar könyvkiadás két világháború közti korszakában a ~i törekvésekről csak szűk keretek között beszélhetünk. A könyvek túlnyomó többségének kiadói (sokszor maguk a szerzők) ritkán vállalhatták könyveik kivételesebb grafikai kiállítását, s legtöbbször megelégedtek a nyomdában összeállított egyszerű betűs címlappal, azon alkalmazott szerény dísszel. Igényességével ebben a tekintetben a kolozsvári Minerva és a nagyváradi Sonnenfeld nyomdát emelhetjük ki. Önálló ~i programja csak az Erdélyi Szépmíves Céhnek volt, amelynek az amatőrök számára készített sorozatát éppúgy, mint a nagyközönség számára megjelentetett, szerényebb kiállítású köteteit a könyvmívesség minden ágában szuverén egyéniségként jelentkező Kós Károly alakította ki. A 30-as évek közepéig, amíg arra anyagi lehetőség volt, a címlap mellett belső rajzokkal is igyekeztek a műveket minél vonzóbbá tenni. A kötetek legnagyobb részét Kós Károly (27 művet) és Bánffy Miklós (15 művet) illusztrálta; 4–4 kötet jelent meg Gy. Szabó Béla és Vásárhelyi Z. Emil illusztrációival. Egy-egy kötetet illusztrált Buday György, Demian Tassy, Guncser Nándor, Jeney Lajos, Kolozsvári Sándor, Litteczkyné Krausz Ilonka, Molnár Róza, Szolnay Sándor és Widmann Walter is.

Már a 20-as évek elején történt kísérlet arra, hogy az írók-költők mellett a ~ művelőit is felvonultassák. *A Tizenegyek Antológiája*, melynek címlapját Kós Károly tervezte, Dévai Margot, Jeddy Sándor, Lengyel Sándor, Nagy Benő, Pap Domokos, Szakáts Lajos, Szopos Sándor és Tóth István illusztrációit is közölte, az *Új Arcvonal* c. antológia pedig lehetőséget nyújtott Debreczeni László jelentkezésére. Később a Barabás Miklós Céh természetszerűen a romániai magyar grafika képviselőit is soraiba fogadta, s kiállításain – nemkülönben lapok, folyóiratok hasábjain reprodukcióként – számos irodalmi ábrázolás nyilvánosságát biztosította.

A grafikusok önálló kötetei közül felsorolhatjuk Tóth István *Tíz eredeti linóleummetszet* (1921) és *Erdélyi színfoltok* (1924), Kós Károly *Átila királról ének* (1923), Kóra-Korber Nándor *Pán-Optikum* (1923), Diósy Antal *Ecce Homó* (1924), Pap Domokos *Tíz eredeti kőrajz* (1925), Hankó János *A régi Kolozsvár* (1926), Debreczeni László *Erdélyi református templomok és tornyok* (1929), Gy. Szabó Béla *Liber miserorum* (1935) és *Barangolókönyv* (1939), Gárdos G. Dezső *Nagyvárad tükre* (1936), Incze János *Hétköznapok* (1938) c. albumát. Kívülük Ruzicskay György, Mikes Ödön és Reschner Gyula nevét kell még megemlítenünk. E szerzők számos irodalmi műhöz készült illusztrációja jelent meg az Erdélyi Helikon, Pásztortűz, Magyar Nép és más lapok hasábjain.

Képzőművészeti anyagot a két világháború közt számos romániai magyar folyóirat, sőt néhány napilap is közölt, a ~ szempontjából viszont avantgardista irányzatosságával leginkább a Periszkop emelkedik ki; a benne jelentkezők (Kara Mihály, Kóra-Korber Nándor, Mund Hugó, Schiller Géza, Szántó György) bánsági magyar könyvek grafikusaiként is számon tartottak. A folyóirat „mélyről fakadó modernsége" (Móricz Miklós) a romániai képzőművészeten belül is újító jelentőségű. 1944 után a kiadók – főként az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó és az Ifjúsági Könyvkiadó – már az 50-es évek elejétől törekszenek kiadványaik külsejének szebbé tételére, s később a kötelékükben alkalmazott grafikusművészek a ~ minőségéhez, egy-egy kiadó sajátos grafikai profiljának kialakításához is nagyban hozzájárultak. A több kiadó műszaki szerkesztőjeként dolgozó Tóth Samu már előzetesen, a Méhkas és a Józsa Béla Athenaeum kiadványainál érvényesítette ~i elképzeléseit, s annak fellendítésére sikerült megnyernie az akkori hazai magyar képzőművészet olyan jeleseit, mint Abodi Nagy Béla, Andrásy Zoltán, Bene József, Erdős I. Pál, Ferenczy Júlia, Incze János, Kádár Tibor, Nagy Imre, Gy. Szabó Béla, Szőnyi István, A. Tollas Júlia és mások, akiknek címlaprajzaival, illusztrációival számos erdélyi magyar könyvben találkozhatott az olvasó. Az ő műhelyében indult és fejlődött Deák Ferenc, a Kriterion Könyvkiadó későbbi grafikusa, akinek nevéhez egy határozott koncepciójú és kiemelkedő

művészi színvonalú ~ fűződik. Ennek foglalata a *Rajz és betű* c. „műhelyvallomása” (1988), de ennek kifejeződése a Kriterion minden más romániai kiadóétól megkülönböztethető grafikai arcéle is. Munkássága során neki sikerült a ~ feladatai köré felsorakoztatnia a romániai magyar képzőművészek újabb nemzedékeit (a középnemzedékből Árkossy István, Baász Imre, Bardócz Lajos, Bencsik János, Cseh Gusztáv, Feszt László, Haller József, Kopacz Mária, Nagy Pál, Paulovics László, Plugor Sándor, Pusztai Péter, Soó Zöld Margit, Surány Erzsébet, Tóth László, Turós László, Unipan Helga, a fiatalok közül Ambrus Imre, Domokos Péter, ifjabb Feszt László, Kádár F. Tibor, Molnár Dénes, Finta Edit, Kiss Ágnes, Sipos László, Nagy Géza, Hervay Katalin, Szilágyi V. Zoltán, Kalab Ferenc, G. Hadai Klára, Venczel János, Starmüller Katalin neve említendő).

A Kriterionnál vagy más kiadóknál szerepet játszott magyar könyvekkel kapcsolatos ~i feladatokat old meg Damó István, Tamás Klára, Szathmári Sándor is, valamint az Ifjúsági (később Dacia) Könyvkiadó műszaki szerkesztője, Hlavathy Lajos.

A 80-as évek végére lehanyatlott a ~ művészete, részben a grafikusművészek jelentős részének kivándorlása, részben a technikai lehetőségek beszűkülése következtében. Az évtized végével beköszöntő időszak nehézségei közepette is született néhány könyvgrafikai teljesítmény: Deák Ferenc illusztráció-sorozata Veress Zoltán *Vidám verses mesék* (1991) c. kötetéhez, vagy a Szépirodalmi Könyvkiadóval közös kiadásban Budapesten nyomott Kós Károly-kötet (*Életrajz*, 1991) a szerző rajzaival. Jelképezi a változásokat Baász Imre új Korunk-borítója (1991), majd a Deák Ferenc tervezte újabb Korunk-címlap (1992) s az ugyancsak tőle származó Látó- és Művelődés-címlap is. Nemzetközi sikert ért el a Kriterion Könyvkiadó egy 12 kötetes művészi sorozattal, melyben a bukaresti Művészeti Akadémia végzős román és magyar hallgatói Szárhegyen gyártott papiroson illusztrálták többek közt Michelangelo, Shakespeare szonettjeit, Ady 11 költeményét, Eminescu Ódájának fordításait, francia, ukrán, török és más irodalmak válogatott anyagát.

(D. Gy.)

Reményik Sándor: *Tóth István Petőfi-illusztrációi*. Pásztortűz 1922/37. – Nyírő József: *Akinek őstehetség minden kezevonása*. Kós Károlyról. Pásztortűz 1923/21. – Gulyás Károly: *Képek az illusztráció múltjából*. Pásztortűz 1924/18. – Kós Károly: *Erdélyi grafika – erdélyi grafikusok*. Erdélyi Helikon 1929/5; K: Az 1933. év egyik legszebb magyar könyve. uo. 1934/2. – Tessitori Nóra: *Debreczeni Lászlóról, a vándor erdélyi grafikusról*. Pásztortűz 1930/1. – Méhes György: *Egy elhallgatott műfaj: a könyvillusztráció*. Utunk 1957/43. – Deák Tamás. *A szép könyv dicsérete*. Igaz Szó 1959/4; uő. *Könyveink művésze*. Deák Ferencről. Igaz Szó 1972/11. – G. Zs. [Gálfalvi Zsolt]: *A hangulatteremtés ereje*. Igaz Szó 1964/3. – Fodor Sándor: *Fekete-fehér*. Deák Ferenc könyvgrafikáiról. Igaz Szó 1965/6. – Jánosházy György: *Incze János igaza*. Egy üdvös vita margójára. Korunk 1968/7. – Murádin Jenő: *Az ESZC illusztrátorai és illusztrációi*. Könyvtári Szemle 1972/2. – Benkő Samu: *Délelőtti beszélgetés Kós Károllyal grafikáról, könyvművészetről*. Igaz Szó 1972/11.

könyvgyűjtők – azok a könyvbarátok, akik előre meghatározott terv szerint válogatják ki, szerzik meg és őrzik könyveiket, különös tekintettel azok történeti, esztétikai vagy szakmai értékére. Ide számítanak elsősorban a régi kiadványok, könyvritkaságok, díszkiadások, dedikált példányok iránt érdeklődők; számukra készül a többnyire sajátos kötésű, számozott **bibliofil kiadvány*. A luxus-könyvek gyűjtői mellett elismert ~ azok a szakemberek is, akik foglalkozásuk vagy érdeklődésük szerint állítják össze a könyvtárukat. Így Aradon Kara Győző tanár helytörténeti könyvtárának magvát az 1848–49-es forradalom és szabadságharc helyi vonatkozású nyomtatványai alkották; Jakabffy Elemér, a lugosi Magyar Kisebbség szerkesztője nemzetközi viszonylatban is számottevő szakkönyvtárat teremtett a kisebbségi kérdés tárgyköréből; Nagyváradon Turnowsky Sándor, akinek társadalomtudományi szakkönyvtárát 1944 tavaszán, internálása után a város vezetősége törvényhatósági határozattal nyilvánította védetté. Kolozsvárt Diamant Izsó többezer kötetes magánkönyvtárát európai hírű metszetgyűjteménnyel is kiegészítette, melynek nagy részét ex librisek alkották. S akadtak

különc ~ is: így Aradon Márton Sándor szabómester az angol és francia klasszikusokat gyűjtötte eredeti kiadásban, s emellett hanglemezritkaságai is voltak, Marosvásárhelyen Láni Oszkár zenei kiadványokon és ritka könyveken kívül nagy mennyiségű ponyvát, főként krimit halmozott fel.

Az értékes magángyűjtemények számos esetben akár vétel, akár letétbehelyezés vagy örökség útján külön megjelölt testként illeszkednek be a nyilvános könyvtárakba. Így kerültek be Gaál Gábor szerkesztőségi és főleg filozófiai könyvei a kolozsvári Egyetemi Könyvtárba, s így vált a Teleki-téka megkülönböztetett jelzésű vagy elhelyezésű tartozékává a Bolyai-hagyaték, Antalffy Endre orientalisztikai vagy Turnowsky Sándor folyóirat-sorozatokat tartalmazó könyvgyűjteménye.

A két világháborút követő átmeneti években sok gyűjtő értékes tulajdonát érte súlyos károsodás vagy teljes pusztulás. Így ment veszendőbe Bánffy Miklós híres Goethe-gyűjteménye, Jakabffy Elemér kisebbségtudományi, Kós Károly irodalmi könyvtára, de az elhalálozások esetén nemegyszer az utódok kezéből szóródott szét sok értékes könyvállomány. Antikváriusok útján ismeretlen új gyűjtők tulajdonába került a temesvári Fülöp Béla luxuskiadványokban bővelkedő magánkönyvtára, Kolozsvárt Terhes Gyula nyomdai kollekciója vagy Walter Gyula Erdély két világháború közötti teljes magyar irodalmi könyvtermését tartalmazó egykori gyűjteménye, Dán István örököse pedig papirosként adta el a munkásfolyóiratok százait.

Hasonló pusztulásokkal ellentétben egészükben családi vagy baráti megőrzésben maradt többek közt Gálffy Mózes, Kelemen Béla, Szabó T. Attila nyelvészeti könyvtára, Szentimrei Jenő irodalomtörténeti gyűjteménye, Nagy Miklós mezőgazdasági, Takács Lajos jogtudományi, Tulogdi János földtani könyvöröksége.

A mai ~ közé számíthatók mind a humán, mind a reáltudományok romániai magyar kutatóinak és ápolóinak százai, de akadnak olyan különleges gyűjtők is, mint az eszperantó, az ex libris-kollekciók vagy akár a keresztrejtvény-gyűjtemények gyarapítói.

(K. K.)

Balogh Edgár: *Könyvtáraim*. Korunk 1988/2.

könyvjegy – **ex libris*

könyvkiadás – a romániai magyar ~ erdélyi előzményei a XVI. század első harmadára nyúlnak vissza; ettől az időszaktól kezdve, a történelmi viszontagságok közepette megszűnve is, a ~ megszakítatlan volt.

Az első könyvnyomtató műhelyt Erdélyben 1529-ben Szeben városa létesítette, s nemsokára ehhez a városi officinához csatlakozott a Honterus által 1535-ben alapított brassói és az 1550-ben létesült kolozsvári, Hoffgreff–Heltai-féle nyomda. De még a XVI–XVII. században nyomda kezdi meg működését Hoffhalter Ráfael vezetésével Nagyváradon (1565), a fejedelmi udvar mellett Gyulafehérvárt (1567), valamint Szászvároson (1581), Medgyesen (1661) és Csíksomlyón (1662) is. Impresszuma szerint Abrudbányán jelenik meg 1596-ban a *Comoedia Balassi Menyhárt árultatásáról*; Szenczi Kertész Ábrahám 1640-ben Nagyváradon alapított nyomdája a török előretörése miatt költözik át 1659-től Kolozsvárra, ahol 1672-től a református kollégiumnak, 1693-tól Misztótfalusi Kis Miklósnak, 1696-tól az unitárius egyházközösségnek is működik nyomdája. A XVIII. század végéig – részben az ellenreformáció, részben a felvilágosodás hatására – újabb nyomdák létesülnek: Balázsfalván (1744), Nagykárolyban (1754), Nagyenyeden (1765), Temesváron (1771), Besztercén (1773), Marosvásárhelyen (1785), Bihardiószegen (1788), miközben a már említett városokban újabb

nyomdák alapítására, újabb jeles nyomdászdinasztiák alakulására kerül sor. Szebenben Hochmeister Márton alapít nyomdát 1778-ban, Gyulafehérváron közel egy évszázadnyi szünet után a püspöki líceum mellett létesül könyvnyomda, Nagyváradon Gálfy Miklós püspök alapít nyomdát (1741), Kolozsváron a jezsuiták (1727), ill. ifj. Hochmeister Márton (1790). A XIX. század első felében már megkezdődik a nyomdászat és a könyvkiadás ama központosodása, amelynek kiteljesedését 1867 után észlelhetjük, de így is létesül néhány vidéki városban újabb nyomda: Aradon 1819-ben, Máramarosszigeten 1829-ben, Szatmárnémetiben 1846-ban, az 1848-as forradalom és szabadságharc éveiben pedig Kézdivásárhelyen és Lugoson.

A század második felében egyrészt nagy, tőkeerős nyomdavállalatok és részvénytársaságok alakulnak és vonzzák magukhoz (főleg Budapesthez) a könyvkiadói tevékenység túlnyomó részét, másrészt, miután a könyvkiadás és a nyomdászat 1872-től szabad iparággá vált, közepes, kis-, sőt törpenyomdák sokasága jön létre vidéken is: 1852-ben Lugoson, 1860-ban Szamosújváron, 1863-ban Oravicán, 1867-ben Csíkszeredán és Tordán, 1868-ban Orsován, 1869-ben Resicán és Székelyudvarhelyen, 1870-ben Sepsiszentgyörgyön és Szászvároson, 1871-ben Kézdivásárhelyen, 1875-ben Nagybányán, 1876-ban Buziáson, Déván, Désen, Nagyszentmiklóson, 1877-ben Zilahon, 1878-ban Fogarason, majd az 1880-as években újabb 15, a 90-es években újabb 21, az I. világháborúig terjedő közel két évtized alatt pedig újabb 29 városban, sőt nagyobb községben is.

A könyvtermelésben azonban ezeknek a nyomdáknak kis hányada vesz részt: 1913-ban az egész mai romániai területen összesen 77 magyar nyelvű könyv jelenik meg. Súlyosan vidékies tehát az a könyvkiadói hagyomány, amellyel az 1918-as történelmi változást követően önálló útra lépő romániai magyar könyvtermelésnek számolnia kell.

Az 1919–1940 közötti időszakban az erdélyi (vagyis akkor már romániai) magyar könyvtermelés helyzete alapvetően változik meg. A korábbi erőteljes központosodás és a szellemi termés Budapestre irányuló áramlásának megszűntével a nagyobb erdélyi magyar szellemi központokban éppúgy, mint kisebb városokban, sőt falvakban is, kis és közepes nyomdák sokasága létesül vagy fejlődik s játszik szerepet rövidebb-hosszabb ideig a magyar könyvtermés gyarapításában. Jelentős mértékben megnő a könyvtermelés mennyisége: Monoki István adatai szerint 1919–1940 között összesen 6968 önálló mű hagyja el a nyomdákat (azaz évi átlagban 316). Az 1919–1922 közötti időszakban – a megszerveződés éveiben – az évi könyvtermés 73-ról 285-re emelkedik, majd következik a virágzás szakasza (1923–1927) évenként 378 és 473 mű közti könyvterméssel. 1928–1935 között Monoki szerint az „állandó intézmények megszilárdulása”, valójában a gazdasági válság évei következnek, amikor évente 258 és 355 mű között ingadozik a könyvtermelés, végül az utolsó (1936–1940 közötti) években megközelíti, olykor kissé meg is haladja az átlagot.

Ez a mennyiségét tekintve korántsem jelentéktelen könyvtermelés sajátosan oszlik meg tematikájában. Ugyancsak Monoki Istvánnak az akkori tizedes osztályozás szerinti romániai magyar könyvbibliográfiája 750 művet tartalmaz az „általános művek” szakcsoportjában (10,76%), a továbbiakban 123 filozófiai (1,71%), 1274 teológiai és vallási (18,28%), 1584 társadalomtudományi (22,73%) – ebben a szakcsoportban sorolja fel a pénzintézetek számadásait, évi jelentéseit és az elemi iskolai tankönyveket is –, 148 nyelvészeti (2,12%), 208 matematikai és természettudományi (2,99%), 335 orvostudományi (4,18%), 206 technikai (2,96%), 426 művészeti (6,11%), 1754 szépirodalmi (25,17%), 107 történelmi (1,54%), 112 földrajzi (1,61%), 273 életrajzi (3,92%) művet. Az irodalom szakcsoportjába sorolt 1754 mű közül 376 a verseskötetek száma, 233 a regényeké, 400 a kisregényeké és elbeszélésköteteké, 136 a magyar irodalomtörténeti műveké és a középiskolai magyar tankönyveké.

E könyvtermelésben területi megoszlásban a vezető szerep Kolozsváré (86 nyomdájában összesen 3487 mű jelenik meg, az össztermés közel 50%-a). Utána következnek: Nagyvárad (31 nyomdájában 582 mű), Temesvár (64 nyomdájában 426 mű), Arad (39 nyomdájában 354 mű), Marosvásárhely (32 nyomdájában 221 mű), Szatmár (23 nyomdájában 208 mű), míg aránylag szerényebb, de az egész időszakon át folyamatos könyvtermeléssel szerepel Székelyudvarhely (152 mű), Lugos (134 mű), Torda (125 mű), Bukarest (116 mű), Dicsőszentmárton (83 mű), Déva (75 mű), Sepsiszentgyörgy (53 mű), Nagybánya (47 mű), Zilah (45 mű), Nagyszeben (44 mű), Csíkszereda (37 mű), Kézdivásárhely, Nagyenyed, Nagykároly (36–36 mű).

A két világháború közötti romániai magyar könyvkiadás lényegében nem könyvkiadó-vállalati, hanem nyomdai meghatározottságú volt. Kolozsvárt a Minerva Könyvnyomda RT (egymaga 1563 művel) mellett a Corvin, Fraternitas, Gloria, Grafica, Lapkiadó, Pallas, Szent Bonaventúra könyvnyomdák (összesen 804 művel), Nagyváradon a Kálvin Könyvnyomda, a Sonnenfeld-nyomda és a Szent László Könyvnyomda (383 művel), Aradon a Vasárnap könyvnyomda (111 művel), Brassóban a Brassói Lapok Könyvnyomdavállalata (98 művel), Temesváron a Minerva Könyvnyomda (137 művel), Tordán Füsy József könyvnyomdája (117 művel) vett részt jelentős mértékben a könyvkiadó tevékenységben. Ugyanakkor nem volt ritka, hogy e nyomdák kiadásában megjelenő lapok vagy folyóiratok emblémája alatt egész könyvsorozatok indultak útra a közönség felé: a Brassói Lapok Ajándékregénytára, a Cimbora Könyvtára, a Minerva Könyvtár, a Pásztortűz Könyvtára, a Temesvári Hírlap Könyvei vagy számos egyházi lap, folyóirat könyvsorozata. Az egyházak, ill. ifjúsági szervezeteik, egyesületeik maguk is folytattak kiadói tevékenységet; sorozataikban (Családi Tűzhely Mellett, Élő Könyvek, Erdélyi Könyvtár, Kis Emberek Könyvtára, az Ifjú Erdély Könyvei, Református Könyvtár, Ünnepnapok, Zsoltároskerti Füzetek) a hitépítő művek mellett szívesen jelentettek meg klasszikus vagy kortárs szépirodalmat is.

A korabeli könyvkiadás sajátos vállalkozói termékei voltak a ponyva- és detektívregények. Így a Buffalo Bill-füzeteknek több mint 100, a Nick Carter-füzeteknek 57, a Sherlock Holmes-füzeteknek 43 kötete látott napvilágot; a más sorozatokban (Detektívregények, Kaviár Erotikus Könyvtár, Mister Hercules, Pán Könyvtár, Polónyi Regénytár) megjelent önálló művek száma szintén meghaladja a 100-at.

A romániai magyar szellemi élet arculatát azonban maradandóan nem ezek a vállalkozások határozták meg, hanem néhány olyan kiadói kezdeményezés, amely, bár számbelileg szerényebb keretek között, de időt álló műveivel emelkedett ki a két világháború közötti időszakban. Ilyennek indult az 1925-ben Marosvásárhelyen létesített Erdélyi Könyvbarátok Társasága s a jóval hosszabb életű Erdélyi Szépmíves Céh, amely 1944-ig összesen 163 művet jelentetett meg, nagyobbrészt – mai megítélésünk szerint is – maradandó értékeket. Élén igazgatóság állott, Kolozsvárt működő irodájának vezetője Kovács László volt, kiadványait különös gonddal a Minerva Nyomda RT készítette. Vezetésével elégedetlenül, 1933-ban alakult meg az Erdélyi Magyar Írói Rend, amely részben a budapesti Nyugat Könyvkiadóval együttműködve, de lényegében a szerzők saját kiadásában jelentette meg köteteit, 1936-ig összesen 6 művet. Hasonló szembefordulás hívta életre 1939-ben az Erdélyi Enciklopédiát, amelynek könyvei között – az új nemzedék valóságirodalmi beállítódásából következően – szociográfiai művek, publicisztikai gyűjtemények is megjelentek.

Az Erdélyi Múzeum Egyesület a romániai magyar tudományosság fóruma volt abban az időben, amikor – Csűry Bálint megállapítása szerint – a tudósnak „önmaga mecénásának" kellett lennie. Folyóirata, az Erdélyi Múzeum mellett jelentős szerepet töltött be a ~ vonatkozásában sorozata, az Erdélyi Tudományos Füzetek, amelyben 1926–1945 között megszakítás nélkül összesen 208 tudományos dolgozat jelent meg, legnagyobbrészt a humán tudományok (irodalomtörténet, művészettörténet, történelem, művelődéstörténet, nyelvtu-

domány, bibliográfia) köréből. Szórványosabban bár, de szintén jelentettek meg tudományos dolgozatokat a felekezeti alapon szervezett tudományos egyesületek (Erdélyi Katolikus Akadémia, Károli Gáspár Irodalmi Társaság, Unitárius Irodalmi Társaság) is, bár ezek nagy része a vallástudományok témaköreiből merítette tárgyát. A humán tudományok művelőin kívül egyedül az orvosoknak sikerült kiadói vállalkozásra szervezkedniök: az Erdélyi Orvosi Lap mintegy fél évtizeden át rendszeresen jelentette meg különnyomatban a hasábjain közölt fontosabb orvosi, gyógyszerészeti és gyógyszerkémiai tanulmányokat (összesen 68 füzetet). Megszűnte (1925) után az EME Orvostudományi Szakosztálya próbált továbbra is nyilvánosságot biztosítani számukra, de ez, valamint a Jog- és Társadalomtudományi, nemkülönben a Természettudományi Szakosztály együttesen mindössze 8 művet tudott megjelentetni az 1930-as évek végéig.

Egyedülálló irodalomtörténeti vállalkozás az Erdélyi Ritkaságok c. sorozat, amely Jancsó Elemér szerkesztésében és a Minerva RT kiadásában 1939–1945 között összesen 13 erdélyi emlékíró kiadatlan vagy elfelejtett művét tette közkinccsé, némelyik művet – az érdeklődésre való tekintettel – két kiadásban is.

Voltak aztán olyan vállalkozások, amelyek egyként karolták fel a szépirodalmi és a tudományos érdeklődést: 1935–1939 között a Brassóban kiadott Hasznos Könyvtár (összesen 25 művel) és a Minerva RT kiadásában megjelent Magyar Nép Könyvtára, amelyben 1924–1940 között összesen 63 mű látott napvilágot, önköltségi áron, füzetes formában, azzal a bevallott célkitűzéssel, hogy szellemi bázisa legyen egy, a falusi olvasómozgalmat fellendíteni hivatott népkönyvtári mozgalomnak. Ezekben a sorozatokban volt szépirodalom is (klasszikus és kortárs magyar írók – főképp prózaírók – kötetei), de nagy arányban gyakorlati ismereteket nyújtó füzet is, amelynek olvasói – népszerűsítő szinten – bővebben tájékozódhattak a mezőgazdálkodás, méhészet, talajművelés, növénytermesztés és kisállattenyésztés, gyümölcstermesztés, közegészségtan egyes kérdései, területei felől. Egy réteg: a földműves lakosság érdeklődését elégítette ki az Erdélyi Gazdasági Egyesület, amelynek kiadványai több sorozatba szervezve láttak napvilágot (1926–1939 között összesen 72 önálló mű).

A munkásmozgalom körében is történtek önálló kezdeményezések könyvkiadói vállalkozásokra. Ezeket a cenzúra és a rendőrség üldözése is sújtotta, de jelenlétük így is gazdagabbá tette könyvkiadásunk színképét. Közéjük tartozik a Proletárok Könyvtára (1933–1934), a Mai Modern Könyvtár, az Új Transilvania (mindkettő 1937-ben), valamint a Munkás Athenaeum (1939), amelyben Jordáky Lajos, Józsa Béla, Nagy István írásai láttak napvilágot.

A romániai magyar ~ban új helyzet teremtődik az 1940-es bécsi döntéssel, Erdély kettészakításával. Ezt követően az észak-erdélyi könyvkiadás – amely már korábban is a romániai magyar könyvtermés jelentős részét szolgáltatta – Budapest vonzásába kerül, s az erdélyi szerzők egy része is szívesebben adja műveit fővárosi kiadóvállalatoknak. Ennek ellenére tovább működik néhány korábbi könyvkiadói vállalkozás, így az ESZC, ETF, Magyar Nép Könyvtára, az EMGE kiadványai, sőt főképp a tudományos intézményrendszer létrejötte következtében (a kolozsvári magyar egyetem, az Erdélyi Tudományos Intézet) újak is létesülnek. Az 1940–1944 közötti idők itteni magyar könyvkiadásának leválasztása az akkori magyar szellemi élet egészéről azonban mesterkélt volna.

Önállóan kényszerül viszont továbbhaladni a maga útján a bécsi döntés utáni években is a magyar könyvkiadás Erdély déli részében, noha e négy év romániai magyar könyvtermésére, mint általában egész szellemi életére, nyomasztó súllyal nehezedtek a jobboldali rendszerek adminisztratív megszorító intézkedései, s nem kedvezett a rendkívül kiélezett közhangulat sem, amely miatt sokan el is hagyták az országot. Itt már 1940 előtt is szerényebb méretű volt a magyar könyvtermelés: az 1919–1940 között megjelent műveknek mindössze 25%-a készült

itt, de ez is 1798 művet jelentett 38 városban és községben. 1940 őszét követően összesen 191 mű jelenik meg 11 város könyvnyomdáiban (Nagyenyed 76, Temesvár 53, Arad 19, Lugos 14, Brassó és Gyulafehérvár 5–5, Torda és Petrozsény 2–2, Déva és Kisjenő 1–1 művel).

A háborús cenzúra körülményei között Dél-Erdélyben sajátosan alakul ennek az időszaknak a műfaji-tematikai megoszlása. Legnagyobb a vallásos művek száma (51, azaz 26,7%), utána a tudományos és ismeretterjesztő műveké (35, azaz 18,3%) és a naptáraké (35, azaz 18,3%), míg a szépirodalom összesen 37 művel szerepel (19,4%, ebből 30 kötet kortárs és klasszikus próza, népmesegyűjtemény, 7 kötet vers). Megjelenik ezen kívül 18 tankönyv (9,4%), 9 évi jelentés (4,7%) és 6 egyéb mű (0,3%).

Az aradi Kölcsey Egyesület 1943-ban elindítja **fecskés könyvek* néven ismertté vált sorozatát (1944 nyaráig összesen 5 művet sikerül kihoznia), a lugosi Magyar Kisebbség pedig Délerdélyi és Bánsági Tudományos Füzetek címmel jelenteti meg sorozatát (a betiltásig összesen 12 művet); az EMGE a gabonatermesztés, állattenyésztés, kertészet és méhészet köréből ad ki összesen 7 művet, 1941–1942-ben a Hangya kiadásában megjelenik a Szövetkezeti Könyvtár 6 füzete, a református egyház kiadásában az IKE Szenior Osztályának Füzetei, amelyben összesen 10 teológiai és hitépítő mű lát napvilágot.

1944 őszétől, a hadszíntér átvonulása és a katonai-politikai fordulattal járó negatív mozzanatok ellenére váratlanul megélénkül a ~. December végéig, négy hónap alatt összesen 89 önálló kiadvány hagyja el a sajtót. Igaz, ezek között nagy számban vannak különnyomatok is: az EME Múzeumi Füzetek c. sorozatából, az EMGE egy jubileumi tanulmánykötetéből (*Erdély mezőgazdasága*. Kv. 1944), a Munkások és Földművesek Naptárából, de az ETF néhány új füzete és az ETI nyomdából most szabaduló önálló kiadványai mellett ekkor már jelentkezik az új szellemi orientációjú irodalom néhány terméke is: a Józsa Béla Athenaeum első kiadványai a Szovjetunióról, az RKP első magyar nyelvű brosúrái, Szenczei László *A magyar nép tragédiája*, Grosz Sándor *3 év zsidó kényszermunká*ról szóló (A romániai fasizmus fekete napjaiból: Ciuşlea, Domneşti, Doaga, Pâncota, Lucareţ), György István *Fegyvertelenül a tűzvonalban* c. kötetei.

Az 1945–1948 közötti időszakban a romániai magyar könyvtermés hullámzó: 1945-ben még 271 mű kerül ki a nyomdákból, 1946-ban 283, 1947-ben 216. 1948-ban pedig már 350.

Az átalakulásnak ebben a kezdeti szakaszában sokféle könyvkiadási forma fér meg egymás mellett: jelentős mértékben gyarapodik, s az időszak végére túlsúlyra tesz szert az RKP kiadásában megjelenő művek száma (összesen 136 cím), kibontakozik a Bolyai Tudományegyetem és a belőle kivált, Marosvásárhelyre költöztetett Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet könyvkiadása (összesen 64 mű). Mellettük a Magyar Népi Szövetség (29 mű), Szakszervezeti Tanács (25 mű), Román–Szovjet Baráti Társasásg (18 mű), Romániai Demokrata Nők Szövetsége (10 mű) szerepel. Ugyanakkor változatlanul ott van a könyvkiadásban az EME (50 művel), az ETI (29 művel), az EMGE (12 művel), a Minerva RT (46 művel), a sepsiszentgyörgyi Jókai nyomda (13 művel), valamint az egyházak: a római katolikus (27 művel), a református (31 művel), az unitárius (4 művel), az evangélikus (1 művel).

A bekövetkezett politikai változásokkal párhuzamos azoknak a kiadóknak a jelentkezése, amelyek egy új irodalom- és művelődéspolitika képviseletét vállalják magukra. Ezek közé tartozik a Józsa Béla Athenaeum (48 művel) és az Orosz Könyv kiadó (41 művel), de mellettük működik a Móricz Zsigmond Kollégium, a Méhkas kolozsvári diákszövetkezet, a marosvásárhelyi Bolyai kiadó, a temesvári Litera és a nagyváradi Új Élet kiadó is (összesen 32 művel). Szerényebb arányban, de az önszerveződés méreteire utal az olyan tömörülések kiadói jelentkezése, mint Aradon az Aurora csoport néven jelentkező kiadói vállalkozás, a Demokratikus Népi Írók kiadója, az Új Genius, a bukaresti Eminescu Könyvkiadó, a

kolozsvári Dózsa György, Libro, Petőfi Athenaeum, a Romániai Magyar Írószövetség, a marosvásárhelyi Magyar Élet, a temesvári Pán Könyvkiadó, a Bánsági Magyar Írók Szervezete, a temesvári Arany János Társaság.

1947–1948-ban a politikai hatalomért vívott harc, majd az államosítás hoz lényeges változást a könyvkiadásban. Csökken a „régi rendszerhez kötődő"-nek minősített intézmények könyvkiadása, és nő (számbelileg is) a demokratikus intézmények és szervek kiadói ténykedése. Az EME 1948-ban már csak 1 művel jelentkezik, az ETI ugyancsak 1 művel, a Minerva 3 kötettel, ugyanakkor visszaszorulni látszik az önszerveződés jegyében már az új korszakban létrejött szervezetek, intézmények egy része is: a Bolyai Tudományegyetem kiadásában 1948-ban mindössze 4 mű, a Magyar Népi Szövetség kiadásában 5 mű jelenik meg, s a kiadók sorában már a Méhkas és a Móricz Zsigmond Kollégium nevét sem találjuk. Ezek helyét az állam és a kommunista párt megfelelő szerveinek felügyelete alatt már 1947-től kezdve kiépülő állami könyvkiadás foglalja el. 1947-ben megindul az Állami Könyvkiadó (magyar szerkesztőséggel és kolozsvári fiókkal), s ugyancsak ettől az évtől a Közoktatásügyi Minisztérium veszi át a tankönyvek kizárólagos kiadását, 1948-tól az IMSZ égisze alatt megindul annak Ifjúsági Kiadója is (magyar szerkesztősége egyelőre Bukarestben működik), közben pedig ugrásszerűen megnő az RKP megfelelő szerveinek gondozásában megjelenő művek száma (1947-ben még 22, 1948-ban már 76 mű), s az Orosz Könyv kiadóé is (egyedül 1948-ban 23 mű).

1948. jún. 11-én, az államosítással a nyomdák is állami tulajdonba kerülnek. A ~ban ugyanakkor erőteljes koncentráció s a kiadói munkának a kommunista hatalom általános politikai és műveltségpolitikai célkitűzéseivel való egybehangolása jut érvényre. A társadalmi-gazdasági változások a magyar lakosság legszélesebb rétegeit is döntő módon érintették, az állami és pártszervek pedig akkoriban fontosnak tartották, hogy a maguk módján a magyar tömegeket, valamint az államosításban szerepet játszó aktivistákat is eligazítsák. Az irodalom maga is vállalta az átalakulás propagandistájának szerepkörét, azon kívül, hogy 1949 után a magyar ~ban is jelentős mértékben megnőtt a tájékoztató és ideológiai kiadványok (főleg brosúrák) aránya. A ~nak ebben a politikai változásokra merevedő irányulásában csak az 50-es évek közepén (tulajdonképpen 1954-től) mutatkozik változás; az irodalom kezd szabadulni a proletkult nyűgétől, s egymás után jelennek meg – olykor heves viták közepette – azok a művek, amelyek már a változások emberi dimenzióira is figyelve „ábrázolják a valóságot". Árnyaltabbá válik a viszony a két világháború közötti és klasszikus magyar irodalmi örökséghez, a világirodalmi tájékozódás határai pedig kezdenek túllépni az orosz és szovjet irodalom körein. Ugyanakkor nyitottabbá válik a humán tudományok szemlélete is: folkloristáink már nemcsak az antiklerikális és munkásmozgalmi folklórt kutathatják és adhatják ki, hanem megjelentetik a romániai magyar folklórterületek valós értékeit tartalmazó első gyűjteséket, újra megindul a romániai magyar néprajzkutatás, s egy **Gazdaságtörténeti tanulmányok* c. sorozattal a Tudományos Könyvkiadónál megtörténnek az első kísérletek a nemzetiségi múlt tárgyszerű kutatására. Mindezzel – úgy tűnik – megindul a romániai magyar kultúra valós múltjának feltárása, hagyományos értékeinek a megteremtendő szocialista kultúrába való beépítése.

Az államosítás utáni években tovább növekszik a romániai magyar könyvtermelés: 1949–1959 között összesen 5515 magyar nyelvű mű hagyja el a nyomdákat, azaz évi átlagban 501 mű, amit könyvkiadásunk az 1952–1957 közötti években meg is halad.

A még 1947-ben létesített Állami Könyvkiadó eleinte egymaga látja el magyar könyvvel az olvasókat (kiadótársként szerepel a tankönyveken a Közoktatási, a mezőgazdasági kiadványokon a Földművelésügyi, az egészségvédelmi kiadványokon az Egészségügyi Minisztérium), majd rendre kirajzanak belőle az új kiadók: 1951-ben az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó és az Állami Didaktikai és Pedagógiai Könyvkiadó (**tankönyvirodalom*),

1952-ben a Testnevelési és Sportkiadó és a Technikai Kiadó, 1953-ban a Mezőgazdasági és Erdészeti Állami Kiadó és az Állami Tudományos Kiadó, 1954-ben az Állami Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó magyar részlege. Ugyanakkor 1952-ben önállósul az RMP Központi Bizottságának irányítása alatt működő Politikai Könyvkiadó és az IMSZ irányította Ifjúsági Könyvkiadó. Ezek a kiadók különben alakulásuk és átalakulásaik különböző szakaszaiban – sokszor egy éven belül többször is – változott neveken jegyzik a gondozásukban megjelent köteteket.

Az állami könyvkiadók székhelye Bukarest, de az Állami Könyvkiadó magyar osztályából és kolozsvári magyar szerkesztőségéből rendre az új kiadók magyar osztályai és szerkesztőségei is kialakulnak, így az 50-es évek közepén már kolozsvári magyar szerkesztősége van az irodalmi és művészeti, mezőgazdasági, tudományos, közgazdasági és ifjúsági, valamint a tankönyvkiadónak. 1955–1959 között Marosvásárhelyen önálló magyar szerkesztőséget létesít az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó és a tankönyvkiadó; az előbbi gondozásában összesen 69 mű jelenik meg.

Az egész romániai magyar könyvtermelés ebben az időszakban a tartományi székhelyeken létesített nyomdaipari vállalatokban összpontosul, a régebbi kisebb nyomdák felszerelésének legnagyobb része ezek kezelésébe kerül át vagy ócskavasba jut. A főbb állami könyvkiadók jegyzik a megjelenő művek legnagyobb részét (összesen 3100 művet), a kisebb rész kiadója a Tudomány- és Kultúraterjesztő Társaság, az Országos Szaktanács, az Építőművészeti és Építészeti Kiadó, a Nyomtatványok és Kiadványok Kiadója, az Orvosi és a Zenei Könyvkiadó, valamint még 30 központi szerv, szervezet, intézmény (ezek össztermése 742 magyar nyelvű mű). A vidéki magyar ~ viszont lényegesen beszűkül: 1950–1953 között mindössze 73, 1954–1959 között 312 magyar nyelvű könyv a vidék össztermése, amelyben benne szerepel a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem, a marosvásárhelyi OGYI könyv- és jegyzetkiadása, valamint az ÁIMK marosvásárhelyi részlegének termése is. A Magyar Autonóm Tartomány székhelyévé lett Marosvásárhely esetében különösen szembetűnő ez a jelenség, s összefügg azzal, hogy épp ebben az időszakban történik kísérlet a város új magyar szellemi központtá fejlesztésére. Míg ugyanis az 1950–1953-as években Kolozsvár 49, Marosvásárhely 12 művel szerepel, addig az 1954–1959 közötti könyvtermésük 90, ill. 160 mű, a növekedés pedig az utóbbi esetben 12-szeres. A vidék többi részének magyar könyvtermése elenyésző (tizenegy év alatt összesen 57 mű, amelyen Arad, Brassó, Gyulafehérvár, Kézdivásárhely, Nagybánya, Nagyvárad, Sepsiszentgyörgy, Szatmár, Székelyudvarhely és Temesvár osztozik).

A vallásos irodalom kiadása 1950 és 1959 között úgyszólván jelképes: az összes egyházak és felekezetek magyarul összesen 31 művet jelentetnek meg.

Az évtized utolsó harmadában – az 1956-os magyarországi forradalom eseményeinek romániai következményeként – fokozatosan újra megmerevedik a romániai magyar kiadópolitika is. A mind határozottabban érvényesített ideológiai elvárásokkal párhuzamosan rövidesen bezárulnak a kiadási lehetőségek egy sor olyan mű előtt, amelyek a romániai magyarság saját történelmi-művelődéstörténeti-tudományos örökségét kívánták feltárni, s amelyeket emiatt pártdokumentumokban, „kiértékelő” gyűléseken és katonai bíróságok vádlói emelvényéről a „nacionalizmus” bűnében marasztaltak el. Kéziratban maradnak vagy a nyomdai munkák közben állítódnak le olyan művek, mint Gaál Gábor vagy Kelemen Lajos tanulmányainak több kötetre tervezett kiadása, a Folklór Intézet országos gyűjtésének anyagából szerkesztett nagy romániai magyar népdalgyűjtemény, Orbán Balázs *Székelyföld leírása* c. műve néprajzi fejezeteinek kiadása, Szentimrei Jenő önéletrajzi regényének még az író életében nyomásra előkészített első kötete. E művek – valamint a kutatók fiókjaiban rekedt félkész munkák – egy részének megjelenésére majd csak a 70-es években került sor.

A 60-as évek romániai magyar ~át két – egymással ellentétes – folyamat jellemzi: egyrészt folytatódik a romániai magyarság szellemi horizontjának az 50-es évek végével kapcsolatban már jellemzett behatárolása, másrészt – különösen az évtized közepétől – egyre inkább érezhetővé válnak az úttörés jegyei egy még a korábbinál is teljesebb sajátos művelődés-irodalmi modell irányában. Ez utóbbi folyamat majd a 70-es években bontakozik ki s újítja meg az egész romániai magyar szellemi életet.

1960 és 1969 között a romániai magyar könyvtermelésben az állami könyvkiadó vállalatoké az oroszlánrész. Tíz esztendő alatt 12 könyvkiadó összesen 3440 művet jelentet meg, míg a kiadókon kívüli állami és társadalmi szervek és intézmények össztermelése csupán 561 mű. A könyvkiadók közül is tulajdonképpen hatnak a részesedése jelentős: az Állami Didaktikai és Pedagógiai Könyvkiadóé (1250 címmel – jórészt a tankönyvek évenkénti újranyomása révén), az Irodalmi Könyvkiadóé (738 címmel), az Ifjúsági Könyvkiadóé (678 címmel), a Politikai Könyvkiadóé (320 címmel), a Mezőgazdasági és Erdészeti Könyvkiadóé (177 címmel), a Tudományos Kiadóé (115 címmel). Rajtuk kívül még csak a Technikai Könyvkiadó jelentkezik évről évre (összesen 75 címmel), míg a többi kiadó, az Akadémiai, a Meridiane, az Orvosi, a Román Enciklopédia és a Zenei Könyvkiadó együtt összesen 94 művet jelentet meg magyarul a tíz év alatt. A központi állami és társadalmi szervek magyar könyvkiadó tevékenysége egyre inkább beszűkül. Az Országos Nőtanácson (139 cím) és a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottságon (78 cím) kívül az összes többi szervek együtt 32 művet jelentetnek meg. Az egyházak együtt összesen csak 11 címmel szerepelnek.

A vidék magyar könyvkiadói tevékenységében (1968-tól) az ország területi-közigazgatási átszervezése nyomán néhány megyében kimondott fellendülés veszi kezdetét. Területi megoszlásban a kiadványok abszolút többségét a Magyar Autonóm Tartomány (majd Maros-Magyar Autonóm Tartomány) állami, párt- és művelődési szervei jegyzik 101 címmel, majd következik Crişana (27 cím), Kolozs (21 cím), Brassó (19 cím – közigazgatásilag ide tartozik egy ideig az egykori Háromszék megye), Máramaros (12 cím), Bánát (8 cím) tartomány, illetőleg 1968-tól Hargita (4 cím), Szatmár (3 cím) és Kovászna (1 cím) megye.

A romániai magyar ~ törzsét képező kiadóknál már a 60-as években mutatkoznak egy minőségi megújulás jelei. Az Irodalmi Könyvkiadónál 1961-ben megindul a két háború közötti örökség újraolvasását és újrakiadását fellendítő Romániai Magyar Írók sorozat, s az egyre több klasszikus és kortárs világirodalmi műnek helyet szorító Kincses Könyvtár helyébe 1965-től a Horizont és a Drámák sorozatok lépnek. Gazdagodik a Magyar Klasszikusok és Román Írók sorozatokba bekerülő művek választéka is. Ugyanakkor az Ifjúsági Könyvkiadónál rendszeresebbé és átgondoltabbá válik a Tanulók Könyvtára szerkesztése, s útjára indul a **Legszebb versek* c. sorozat, amely a klasszikus és kortárs világirodalom felé is nyújt kitekintést. Ugyancsak az Ifjúsági Könyvkiadó nyitja meg kapuit a természettudományos ismeretterjesztő irodalom előtt is, felpártolva nemegyszer a határterületre besorolható hazai magyar természettudományos hagyomány körébe tartozó műveket is.

A szakkiadók magyar könyvkiadása a 60-as években fokozatosan elsorvad: a Mezőgazdasági és Erdészeti Könyvkiadónál az 1954-es évben megjelent 72 művel szemben 1969-ben már csak 8 mű, a Technikai Kiadónál 12-vel szemben 3, a Tudományos Könyvkiadónál 18-cal szemben 4 mű jelenik meg magyarul, az 1961-ben indult Meridiane könyvkiadónál az 1961-es 16 művel szemben 1968-ban már csak 2 könyv magyar nyelvű. E jelenségnek például a mezőgazdasági irodalom esetében magyarázata lehet részben az, hogy a kollektivizálás befejezésével, a magyar nyelvű mezőgazdasági főiskolai oktatás felszámolása után s egy központi utasításrendszerre épülő mezőgazdálkodás körülményei között lassan elsorvad az érdeklődés nemcsak a szocialista mezőgazdaság felsőbbrendűsége mellett érvelő brosúrák, hanem a mezőgazdasági szakmunkák iránt is. De van a jelenségnek egy másik oka is, amelyre

majd az 1969-es „irodalomcentrizmus”-vita figyelmeztet: a világméretű tudományos-műszaki robbanással szemben a szakmai képzettség és tömegtájékozódás lemaradása az egész romániai magyar kultúra veszélyes egyoldalúsága. Ennek felismerése után a helyzet javítására a 70-es években történnek erőfeszítések néhány kiadó részéről.

1969 végén egy minisztertanácsi határozattal új könyvkiadóhálózat jön létre. Ebben egyrészt a kiadói monopolhelyzetek megszüntetésére, másrészt az addigra szinte teljesen elsorvadt vidéki könyvkiadói hálózat felújítására történik felső kezdeményezés. A romániai magyar ~ vonatkozásában e határozat értelmében születik meg az első romániai nemzetiségi könyvkiadó, a Kriterion, indul meg – nemzetiségi szerkesztőségekkel – a kolozsvári Dacia és a temesvári Facla s ugyanakkor a 22 romániai könyvkiadóból az említetteken kívül még 14 jelentet meg magyarul is könyveket. E 14 könyvkiadó közül az Albatros, a Ion Creangă, az Eminescu, a Technikai és Politikai Könyvkiadónak Bukarestben működik magyar szerkesztősége (egy vagy több szerkesztővel), a Kriterion mellett a Didaktikai és Pedagógiai Könyvkiadónak, a Ceresnek és a Tudományos és Enciklopédia Könyvkiadónak például Kolozsváron is.

Az össz-könyvtermés az 1970 és 1980 közötti újabb időszakban évi átlagban 442 cím. Az évi könyvtermés az 1973-as évben a legmagasabb (546 cím), míg az össz-példányszám az 1974–75-ös évek kivételével a 70-es években végig meghaladta a 2–2,5 milliót.

Az új könyvkiadáspolitika összefüggésében egy időre több új adminisztratív központ (megyeszékhely) magyar könyvtermelése is megélénkült. A megyei Művelődési Bizottságok és a Népi Alkotások megyei Házai s a vidéki múzeumok keretében nemcsak mennyiségileg, de sajátos értékeiket tekintve minőségileg is figyelemreméltó kiadói tevékenység indult, ill. bontakozott ki. A vidéken működő két könyvkiadót nem számítva, az itteni magyar ~ 1970 és 1986 között összesen 324 művet szolgáltatott; ezek megjelenési helye Arad, Brassó, Csíkszereda, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagybánya, Nagyszeben, Nagyvárad, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely, Temesvár. Közülük Hargita és Kovászna megye magyar ~a a legjelentősebb: Csíkszeredában ebben az időszakban 78, Sepsiszentgyörgyön 65 magyar nyelvű mű jelenik meg. Ugyanakkor Marosvásárhely magyar könyvtermése a két főiskola kiadásában megjelent egyetemi jegyzetek (69 cím) nélkül mindössze 40 cím, Kolozsváré pedig a 16 magyar nyelvű egyetemi jegyzet nélkül 14 cím. Ami pedig a tartalmi értékeket illeti: Sepsiszentgyörgyön e fellendülés jegyében jelenik meg a *Kapuállító* c. antológia két kötete és több népi varrottasalbum, Temesváron a szabadegyetem *Lépcsők*-antológiájának négy kötete, Aradon a Tóth Árpád Irodalmi Kör irodalmi antológiája, Szatmáron Bura László és munkatársai gondozásában egy úttörő helyi népballadagyűjtemény, Hargita megyében egész sor népművészeti album a helyi varrottasok, fafaragások, tojásdíszek és csontkarcolások szakszerű feldolgozásra alkalmas bemutatásával. Sajnos 1974-től a vidéki magyar könyvtermelésnek ezt a lendületét hatalmi intézkedések kerékbe törik. A vidéki magyar könyvtermés helyzetére jellemző, hogy a szóban forgó időszakban számba vett 13 város közül 1986-ban már csak Nagyszebenben jelenik meg könyv magyar nyelven: a Román Ortodox Egyház Missziós irodájának kiadásában M. Fătu előzőleg már több világnyelven is kiadott magyarellenes propaganda-könyve: *Az Észak-erdélyi román egyház a horthysta uralom idején. 1940–1944*.

A már korábban is létezett vagy 1970-ben alakult könyvkiadók közül első helyen a magyar könyvtermés tekintetében – a tankönyvek évenkénti újrakiadása révén – a Didaktikai és Pedagógiai Könyvkiadó áll, ezt követi a Kriterion (1649 művel), a Dacia (491 művel), a Politikai Könyvkiadó (402 művel) és a Ion Creangă Könyvkiadó (278 művel). A többi kiadók közül folyamatosan ad ki magyar nyelvű könyveket a Ceres (97), az Albatros (90), a Tudományos és Enciklopédia (71), a Technikai Könyvkiadó (54) és a Facla (42), míg további nyolc kiadó már csak rapszodikusan vagy alkalomszerűen: az Eminescu (28), a Zenei (10), a

Sport és Turisztikai (8), a Meridiane (5), az Orvosi (3), a Minerva (2), az Akadémiai Kiadó (1 művet). Meglehetős rendszerességgel jelentkezett magyar nyelvű kötetekkel a bukaresti Litera könyvkiadó (16 művel), ez a szerzők költségén vállalta bármiféle tárgyú könyveik kiadását és esetenként forgalmazását is.

A 70–80-as évek romániai magyar ~ában jelentős minőségi újdonság, hogy megváltozott az addig túlnyomórészt irodalmi beállítódás. A Kriterion sokáig elhanyagolt vagy nyilvánossághoz nem jutott humán tudományterületek egész sorát karolta fel (művelődés- és művészettörténet, zenetudomány, nyelvészet, néprajz, történettudomány, filozófia, szociológia), de ezek mellett terveibe iktatott természettudományi ismeretterjesztő szakirodalmat is (a Kriterion Kézikönyvek, a Kriterion Kiskalauz és a Korunk Könyvek sorozatokban), s elindította – tudományos szakfolyóiratok pótlásának szándékával, a fiatalabb kutatónemzedék kinevelésére – irodalomtörténeti, nyelvészeti, művelődés- és művészettörténeti, zenetudományi, szociográfiai, néprajzi tanulmánykötéteinek sorozatait. A Dacia évről évre rendszeresen felvállalta a természettudományok körébe tartozó szakmunkák (matematika, fizika, kémia, elektronika, biológia, földrajz) kiadását, főképp kolozsvári szerzők munkáit, s elindította színvonalas természettudományi ismeretterjesztő sorozatát, az Antennát. Figyelemre méltó volt a Politikai Könyvkiadó Testamentum sorozata is, amelynek kötetei a román–magyar együttélés kiemelkedő alakjait, a közös múlt fontos mozzanatait ismertették; ez a kiadó főképp a 70-es évek derekán egész sor önálló munkásmozgalmi, ill. nemzetiségtörténeti mű megjelenését tette lehetővé. Mindezek a könyvterjesztő hálózat fogékonysága révén jelentős példányszámban jutottak el az olvasókhoz.

A romániai magyar könyvkiadásnak ez a viszonylag virágzó szakasza a 80-as évek közepéig tart. Ekkor válnak a könyvkiadásban is érezhetővé a hatalom egyre keményebb eszközökkel érvényesített központosító és homogenizációs törekvései. A kiadók munkájában – minden területen – a Szocialista Nevelési és Művelődési Tanács kiadópolitikája (és ezen át az RKP propagandatitkárságának ideológiai iránya) érvényesül. A műveknek és szerzőiknek a „történelminek” minősített új korszak vívmányaival kell azonosulniok s irodalmi eszközökkel támogatniok, népszerűsíteniök a pártdokumentumokban megfogalmazott közvetlen és távlati célkitűzéseket; a humán tudományok minden területén a homogén román államnemzet eszményének szolgálata és visszamenőleges történelmi igazolása az elvárás, elutasítva, sőt még a megjelenésig sem engedve azt, ami sajátos etnikai jegy vagy azzal összefüggő érték. Adminisztratív eszközök foganatosítása útján válik nyilvánvalóvá, hogy nem kívánatos a tudományművelés a nemzetiségek nyelvein, sőt nincs szükség – az államfő és pártfőtitkár összegyűjtött beszédeit és cikkeit tartalmazó sorozatokon kívül – még a magyar nyelvű politikai irodalomra sem. Ezzel az adminisztratív eszközökkel is érvényesített központi ~-politikával szemben az írók egy része hallgatásba vonul vissza, más része – a fiatal és a középnemzedék nem egy jeles költője, prózaírója – végleg eltávozik az országból.

Ebben az évről évre gyorsuló folyamatban a romániai magyar könyvkiadás mind nehezebb helyzetbe került, amit súlyosbítottak a könyvkiadás egészét sújtó gazdasági-pénzügyi megszorítások: a megjelenő művek számának, terjedelmének, példányszámának adminisztratív korlátozása, a felhasználásra kerülő papír- és egyéb anyagok választékának és minőségének romlása, a felhasználás módjainak szintén adminisztratív szabályozása. Mindezek növelték a ráfizetést, főképp az eleve kisebb példányszámú nemzetiségi könyveknél, aminek következményeként különböző kiadóknál egymás után épült le vagy szűnt meg teljesen a magyar ~.

1989-ben a 70-es évekbeli 17-ből már csak 7 kiadónál jelentek meg magyar nyelvű könyvek, s rendre szűntek meg vagy zsugorodtak össze a magyar kiadói szerkesztőségek is.

1990-től a romániai magyar könyvkiadás is belekerült a hatalomváltást követő ellentmondásos időszak hullámzásába, amelyben helyzetét alapvetően az egykori (de struktúrájában még tovább élő) központosított állami szervek halódása, a korábbi kiadói főigazgatóság alá rendelt kiadók lassú és nehézkes önállósulása, a központi könyvterjesztő-hálózat válsága és széthullása, a diktatúra utolsó évtizedében már egyre szegényesebben ellátott nyomdák további hanyatlása, másfelől részben e struktúrákból már kiszakadt önállósult kiadók (pl. a Humanitas, Dacia), könyvterjesztő vállalatok (pl. a csíkszeredai Zenit) mellett magánkiadók, könyvkereskedők és nyomdák megjelenése határozta és határozza meg. Közben külső tényezők is hatottak és hatnak a romániai magyar könyv sorsának alakulására: egyfelől a magyarországi könyvbehozatal elé korábban gördített akadályok elhárulása és a magyar könyvpiac termékeinek (sajnos nagyon sokszor az ott már eladhatatlan fölöslegének) a beáramlása a romániai könyvesboltokba, másfelől az általános gazdasági helyzettel összefüggésben – s a könyvek árának igen erőteljes növekedésével ellentétesen – az olvasó és könyvvásárló közönség leszegényedése.

1990-ben az össz romániai magyar könyvtermés 66 cím volt, 1991-ben 145, 1992-ben 114; ezek megjelentetésében 1990-ben az ismert régi kiadók (Kriterion: 41 cím, Creangă: 7 cím, Dacia: 3 cím, Albatros: 1 cím) mellett részt kértek az átalakulás során született új lapok, társadalmi szervezetek (Romániai Magyar Szó: 5 cím, Romániai Magyar Demokrata Szövetség: 5 cím, a Helikon, A Hét, a Bolyai Társaság 1–1 cím) is. 1991-ben a kiadók száma már 26, ebből a Tanügyi és Pedagógiai Kiadó (61 cím), a Kriterion (36 cím), a Creangă (10 cím), a Dacia (5 cím) és a Tudományos Könyvkiadó (1 cím) mellett ott vannak az egyházak, a társadalmi szervezetek s önálló kiadványokkal a kommunista hatalomváltás idején felszámolt Erdélyi Múzeum-Egyesület, az EMKE, a Romániai Magyar Gazdák Egyesülete is, míg 1992/93 fordulóján egy, a három év kiadványtermésére alapozó számbavétel összesen 63 olyan állami vagy magánkiadót, társadalmi szervezetet vagy testületet mutat ki, amelyek 1990–1992 között magyar nyelven könyvet adtak ki. A kiadók területi elhelyezkedése a vidéki magyar könyvkiadás újraszerveződését jelzi: Kolozsvár (15 kiadó) mellett második helyen Csíkszereda szerepel (14 kiadó), majd Székelyudvarhely (8), Bukarest (7), Sepsiszentgyörgy (4), Nagyvárad és Szatmárnémeti (3–3), Gyergyószentmiklós, Marosvásárhely, Nagybánya és Temesvár (2–2), Déva (1 kiadó) sorakozik, sőt felbukkannak a szerzők saját kiadásában megjelent művek is.

A folyamatnak 1992/93 fordulóján még csak a kezdetén vagyunk. Ez a kezdet azonban eredményeiben ígéretes. S hozzátartozik nemcsak a magánkezdeményezés lassú bátorodása, hanem a megjelent művek közösségi támogatása is: több olyan könyv jelent meg, főleg 1992-ben és azóta, amelyek hazai és határokon túli alapítványok, olykor áldozatkész magánvállalkozók támogatását jelzik belső címlapjukon.

(D. Gy.)

Vita Zsigmond: *Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1940-ben és 1941-ben*. Kv. 1942. ETF 154; uő. *Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1942-ben* Kv. 1944. ETF 178. – Monoki István: *Magyar könyvtermelés Romániában az 1919–1940. években*. Kv. 1944. Kézirat. – *A könyv és a könyvtár a magyar társadalom életében*. Összeállította Kovács Máté. I. Az államalapítástól 1849-ig. Bp. 1963. II. 1849-től 1945-ig. Bp. 1970. – Krizsó Kálmán: *Az erdélyi könyvnyomdászat története a kezdetektől 1948-ig*. Kézirat. – Dávid Gyula: *A romániai magyar könyvkiadás első két évtizede*. Korunk 1978/12. uő. *A romániai magyar könyvkiadás két évtizede*. Alföld, Debrecen 1991/2. – Papp József András: *A romániai magyar könyvkiadás problémáiról*. Korunk 1979/5. – *Magyar könyvkiadás Romániában*. Egy témáról két időben. Beke György beszélgetése Dávid Gyulával (a hetvenes, ill. a nyolcvanas évek könyvkiadásáról). Kritika, Bp. 1988/9. – Szigeti Rudolf: *A romániai magyar könyvkiadás bibliográfiája. 1989*. Könyvesház 1991/2; uő: *A romániai magyar könyvkiadás bibliográfiája. 1990*. Könyvesház 1992/1; uő: *A romániai magyar könyvkiadás bibliográfiája 1991*. Könyvesház 1992/2. – *Kiadói és kereskedelmi adattár*. Az Új Könyvpiac 1992. évi melléklete. 149–153. A romániai részt összeállította Szigeti Rudolf. Bp. 1993. – *Romániai magyar könyvkiadás 1944–1949*. Összeállította Tóth Kálmán és Gábor Dénes. EME, Kv. 1992.

könyvkötészet – a könyv íveinek tartós egymáshoz fűzésével és táblába rögzítésével foglalkozó iparág. Célja a könyv védelme és díszítése. Bibliofil igényeket igyekszik kielégíteni sajátos ága, a könyvkötő-művészet, mely a korai középkortól napjainkig kódexek, majd nyomtatott könyvek művészi borítását végzi.

Romániai könyvtárainkban – így a bukaresti Akadémiai Könyvtárban, a gyulafehérvári Batthyaneumban, a nagyszebeni Brukenthal Múzeumban, a marosvásárhelyi Teleki Tékában, a kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtárban – láthatunk szép középkori, aranyozott, bőr-, selyem-, és bársonykötésű könyveket, gyakorta fémveretekkel is ellátva. Ezek között van a Misztótfalusi Kis Miklóstól 1683 és 1685 között készített barokk díszítésű, aranyozott bőrkötésű, kis formátumú Biblia, mely mindmáig a „szép könyv" mintapéldányának tekinthető. A régi erdélyi ~ legkiválóbb mestere az 1831-ben elhalálozott Guttmann János volt, nevéhez fűződik a „Guttmann-féle hártyakötés". Művészetének egyetlen méltó utóda Rohonyi Antal (1880–1937), a kolozsvári Egyetemi Könyvtár könyvkötőműhelyének huszonöt éven át volt vezetője. Munkájának folytatója Eugen Cristoreanu könyvkötőmester, aki 1978-ig vezette a könyvtár könyvkötő- és restauráló műhelyét. Kezük alól nemcsak újjászületett könyvek és folyóirat-kötetek ezrei kerültek ki az évek folyamán, nemcsak értékes kódexek és ősnyomtatványok restaurálását végezték el nagy műgonddal és hozzáértéssel, hanem hivatásos és műkedvelő könyvkötők egész nemzedékét is nevelték és tanították meg a szakma minden csínjára-bínjára.

A könyvkötés művészetének terméke manapság is számos **bibliofil kiadvány*. Ilyen volt az ESZC amatőrpéldány-sorozata, melyet előfizetők számára félbőrkötésben készítettek. A Kriterion Könyvkiadó is próbált néhány könyvkötészeti ritkasággal kedveskedni olvasóinak, mint amilyen Kallós Zoltán gyűjtése, a kézi hímzésű kalotaszegi mintával ellátott, vászonba kötött *Balladák könyve* (1970), Richard de Bury *Philobiblon* c. művének 100 számozott bőrkötéses példánya (1972) vagy Kós Károly *Székely balladák* c. ugyancsak kézi hímzéssel díszített vászonkötésű, 1–300-ig számozott kötete (1973).

(G. D.)

Romhányi Károly: *A magyar könyvkötés művészete a XVIII–XIX. században*. Bp. 1937. – Gyalui Farkas: *Rohonyi Antal, a könyvkötés művésze*. Pásztortűz 1937/7. – Gábor Dénes: *Szép könyvet – házilag*. Könyvtár 1978/2.

könyvmúzeum – keletkezésének eredeti helyén megmaradt könyvtár, mely a könyvtörténet múltbeli kincseit a hagyományos berendezés és nyilvántartás fenntartásával őrzi. Az ilyen önálló egység vagy részleg törzsanyagának gyarapodása elvben már lezárult, s a helyi adottságokhoz mért egykori elrendezés tiszteletbentartásával felleltározva, a szükséges szakkatalógusokkal ellátva bocsátja a kutatók rendelkezésére állományát, a nagyközönség számára pedig lehetővé teszi, hogy könyvtárosok szakszerű vezetése alatt művelődéstörténeti dokumentációként látogathassák.

Európai hírű a gyulafehérvári Batthyaneum. Batthyány Ignác püspök (1741–1798) alapította, s halála előtt néhány hónappal nyilvános könyvtár gyanánt az Erdélyi Római Katolikus Püspökség gondozásába adta át. Konglomerát-típusú, vagyis több önálló könyvgyűjteményből mintegy hólabdaszerűen összeállított könyvgyűjtemény, melynek állaga 1944-ig a kezdeti magvát képező Migazzi Kristóf váci püspök 8000 kötetéből a különböző hagyatékok révén 56 000 kötetre növekedett, de legértékesebb része mindmáig a névadó Batthyány Ignác szerezte anyag. A könyvtárnak 1230 kézirata (a legrégibb a IX. századi Codex Aureus), 350 ősnyomtatványa és nagyon sok XVI–XVIII. századi könyvritkasága van. Itt őrzik egy középkori kódex három különböző helyén a XIV. század elejétől fennmaradt s *Gyulafehérvári Sorok* néven ismert magyar szövegemlékeket, latin vázlatok versként összecsengő fordításait. A könyvtár értékeinek tudományos kiaknázásához a két világháború közti időszakban két

jeles szakember, Bitay Árpád és Baráth Béla, az Erdélyben fellelhető ősnyomtatványok nemzetközileg ismert szerkesztője járult hozzá hathatósan. Ma az Állami Könyvtár gyakorolja felügyeletét.

Ugyancsak több könyvgyűjteményből összeállt ~ a marosvásárhelyi **Teleki Téka*. Névadója, az alapító Teleki Sámuel (1739–1822) kancellár 1802-ben nyitotta meg. Jóllehet a végakarata szerint az Erdélyi Református Egyházkerület felügyelete alatt álló hitbizományi könyvtárnak nyilvánított gyűjtemény használatát több mint száz évig bizonyos kikötések korlátozták, Gulyás Károly kollégiumi rajztanár, a Teleki Téka két világháború közti őre, megfelelő munkafeltételeket teremtett ahhoz, hogy a szakemberek zavartalanul használhassák a közel 40 000 kötetes könyvtárnak főleg a felvilágosodás és francia forradalom erdélyi fogadtatása szempontjából forrásértékű anyagát. Az 50-es évek elején adminisztratív szempontból vele egyesített Bolyai Dokumentációs Könyvtárral együtt 1974-ben a marosvásárhelyi Megyei Könyvtárnak rendelték alá. Itt található a *Marosvásárhelyi Sorok* és *Marosvásárhelyi Glosszák* néven ismert XIV. századi magyar szövegemlékeket tartalmazó, az egykori Református Kollégiumi Könyvtárból átkerült Koncz-kódex, valamint Lencsés György 1610-ben szerzett s az ETI kiadásában 1943-ban Kolozsvárt megjelentetett *Ars Medica* magyar nyelvű kézirata is.

Egy 1963-as felmérés szerint az akkori Brassó tartomány szinte minden rajonjában működött akár múzeum, akár ~ keretében dokumentáris részleg. 1957-ben például Erhard Andrée igazgató a nagyselyki iskolából a szentágotai múzeumba szállította be a Szeli család XVII-XVIII. századi könyvgyűjteményét, melynek alapjait Szeli György (1620–1690) csernátoni, majd brassói magyar evangélikus lelkész vetette meg. Csíkszeredában 1950-ben a Múzeum vette birtokába az 1630-ban Csíksomlyón megalapított híres iskola jogutódjának régebbi kiadású könyvanyagát, melynek egy részét 1978-ban egy feljelentés alapján rejtekhelyéről a belügyi hatóságok a Megyei Könyvtár dokumentációs részlegére szállították.

Zárt ~ az eredeti helyén, az egykori nagyenyedi iskolaépületben sértetlenül tárolt Bethlen Dokumentációs Könyvtár. Jelenleg a kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár korlátozott nyilvánosságú részlege. Egykor jeles könyvtárosai, Vita Zsigmond, Dankanits Ádám, nemkülönben Borbáth Károly a könyvtár értékeit rendszerezték, ill. számos magyar és román közleményben népszerűsítették. Utóduk Györfi Dénes. Az Egyetemi Könyvtár eredeti helyén patronálja a zilahi Wesselényi Kollégium Nagykönyvtárát is, míg a székelyudvarhelyi volt Református Kollégium 1682-ben létesült, s ma már közel 50 000 kötetes, korszerűen felszerelt könyvtára mint a Városi Könyvtár tudományos részlege valóságos iskolapéldája annak, hogy „könyvörökségünket miként kellene a ma és a jövő számára értékesíteni" (Jakó Zsigmond). A századok során idegyűlt adománykönyvtárak elkeveredett anyagának azonosításában a Bolyai Tudományegyetem történelemszakos diákjainak 1958-as és 1959-es nyári kutatócsoportja, majd az 1961 óta itt szakképzett könyvtárosként dolgozó Molnárné Hubbes Éva játszott szerepet.

Egy ~ funkcióját tölti be a Román Akadémia kolozsvári könyvtára, ha számításba vesszük, hogy itt őrzik önálló testekként több régi iskolai könyvtár (a kolozsvári róm. kat. Lyceum-könyvtár, a Református Kollégium és az Unitárius Kollégium Könyvtára) múzeumi anyagát, s hasonló szerepet vállalt a Román Akadémia temesvári kutatóközpontja is az Ormós Zsigmond és társai által alapított egykori Délmagyarországi Múzeumegylet székházában. Aradon a Kölcsey Egyesület Könyvtárából kialakult Kultúrpalotai, később Megyei Könyvtár ilyen jellegű: nemcsak az államosított intézményekből és a környékbeli kastélyokból beszállított magángyűjtemények töredékei találnak itt menedékre, hanem azok a muzeális értékű könyvritkaságok is, amelyeket eladásra felajánlanak.

(K. K.)

Nagy Géza: *A Bethlen-kollégium tudományos gyűjteményeinek története*. Kv. 1947. – Deé Nagy Anna: *Teleki Sámuel és a Teleki-téka*. Téka 1956. – Farczády Elek: *A marosvásárhelyi Bolyai-könyvtár*. Közli az Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára. Kv. 1957. – Vita Zsigmond–Turnowsky Sándor: *Biblioteca Bethlen din Aiud*. 1957. – Szentiványi Róbert: *Catalogus concinnuus librorum manu scriptorum Bibliothecae Batthyanae*. Szeged 1958. – Jakó Zsigmond: *Az enyedi régi könyvtár kéziratos ritkaságairól*. NyIrK 1964/2; uő. *A székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár története*. I–IV. Könyvtári Szemle 1970–71. Mindkettő újraközölve *Írás, könyv, értelmiség*. 1976. – Fikk László: *Catalogus incunabulorum Bibliothecae Teleki–Bolyai*. Mv. 1971. – Szabó T. Attila: *A Marosvásárhelyi Sorok és a Marosvásárhelyi Glosszák*; uő. *Lencsés György „Ars Medicá"-jának kéziratai*. Elsőt közli *A szó és az ember*. 1971, 469–72; a másodikat *Nép és nyelv*. 1980. 546–69. – Vita Zsigmond: *Bethlen Gábor könyvtára és Utasításai*. Utunk 1979/50. Újraközölve *Művelődés és népszolgálat*. 1983. 8–15. – Györfi Dénes: *Colecția de manuscrise din Biblioteca Documentară Bethlen din Aiud*. Kv. 1983; uő. *Ediții princeps în colecțiile Bibliotecii Documentare din Aiud*. Kv. 1984. Mindkettő a Biblioteca şi învăţământul c. sorozatban. – Fodor Sándor: *A csíksomlyói ferences könyvtár kincseiről* Keresztény Szó, 1990/11–14.

könyvtár – a romániai magyar művelődés egyik intézményes kerete, mely az iskolák mellett leginkább tekinthet vissza folyamatosságra.

Már 1919 előtt a városi és községi ~ töltötte be a legátfogóbb közművelődési szerepet. Széles körű olvasóközönség igényeit elégítette ki pl. az a nyilvános ~, amelyet Arad város törvényhatósága a Kölcsey Egyesülettel karöltve az új Kultúrpalotában 1913-ban nyitott meg s az 1919-ben megújított szerződés értelmében közösen vállalt anyagi áldozatok révén 50 000 kötetes közkönyvtárrá fejlesztett ki.

Hasonló jelentőségű volt a Városi Könyvtár Temesvárt is, ahol az addig városnegyedként szétszórtan működő intézményi könyvtárakat egy 1904-es alapító okmánnyal közös Városi Könyvtárba tömörítették, s ugyanakkor gondot fordítottak az ún. fiókkönyvtárak (így az 1921 és 1922 között létesült Gyárvárosi és Várbeli) fejlesztésére is. E közkönyvtár-hálózat kiépítésének sajátossága, hogy 1933-ban jóváhagyott működési szabályzata a tudományos kutatás támogatását is feladatul tűzte ki, s evégett hatáskörébe utalta az ún. Banatica-gyűjtemény, azaz a Bánságra vonatkozó nyomtatványok és dokumentumok gyarapítását.

Nagyváradon a lakosság szélesebb rétegeinek igényét kielégítő közkönyvtárak alapításának gondolata az 1870-es években merült fel, s a századforuló táján a Szigligeti Társaság szervezésében már négy ingyenes népkönyvtár (a váraljai, újvárosi, réti és külvárosi) működött. Magvát a miniszteri rendeletre létesített községi tanítói ~ alkotta, de állagát több értékes könyvtártest (így Bunyitay Vince történész hagyatéka) gyarapította, sőt, ha a háborús viszontagságok meg nem akadályozzák, Tabéry Géza is Nagyvárad város közgyűjteményeinek szánta a maga könyvtárát. A nagy látogatottságnak örvendő magyar nyelvű szépirodalmi és tudományos ~ könyveinek betűrendes címjegyzékét Soós András könyvtáros állította össze az 1940-es években.

Marosvásárhelyen a lakosság valamennyi rétege számára az újonnan épített Művelődési Palotában közkönyvtár is nyílt 1913-ban, s ennek már a 20-as évek elején közel 12 000 kötet, 1944-re 62 954 kötet volt birtokában. A szokatlanul gyors ütemű fejlődés a ~ két lelkes igazgatójának, Molnár Gábornak (1913–36) és Aurel Filimonnak (1936–40) érdeme, akik másfél évtizedes együttműködésük alatt – utóbbi 1922-ben került a könyvtár kötelékébe – nemcsak a Transylvanica-gyűjteményt gyarapították nagy szakértelemmel, hanem súlyt fektettek a társadalomtudományi részleg fejlesztésére is, beleértve a munkásmozgalmi kiadványokat.

Kolozsvárt a számos országos hatáskörű kulturális intézmény működése hosszabb ideig fölöslegessé tette egy külön nyilvános ~ létesítését. Ez a magyarázata, hogy miért csak 1921-ben nyílt meg az Egyetemi Könyvtár földszintjén a Népkönyvtár 6000 kötetnyi törzsállo-

mánnyal, amely évről évre szaporodott (1925-ben például 520 kötettel) s átlag háromszáz olvasónak bocsátott naponta időszaki sajtótermékeket is a rendelkezésére.

A romániai magyar könyvkultúra legcselekvőbb bázisai azonban a múltban a gazdag iskolai ~ak voltak. Közülük Kolozsvárt a piarista Lyceum-könyvtár és a Református Kollégium Nagykönyvtára 1940-ig egyetemi könyvtári funkciókat is betöltött azáltal, hogy könyvtárosaik (György Lajos, ill. Csűry Bálint, majd Brüll Emánuel) igyekeztek egyetemi hallgatók felkészüléséhez szükséges forrásmunkákat beszerezni, amelyek a tanszékeken, ill. a Központi Egyetemi Könyvtárban nem voltak hozzáférhetőek. Hasonló szerep hárult 1940 után Temesvárt a Kegyesrendi Gimnázium Könyvtárára is, midőn az átmenetileg a városba költöztetett kolozsvári román Természettudományi Kar egyik bázisává vált. Szinte minden iskolavárosnak megvolt a magar **könyvmúzeum* rangú könyvgyűjteménye.

Sajnos, a két világháború között még működött iskolai könyvtárak java része eredeti formájában ma már nem tölti be hivatását; olykor már ebben az időszakban más intézmények könyvtárába olvasztották be őket vagy a II. világháborút követően gyakorlatilag nyomuk veszett. A Mihail Halici hagyatékát is megőrző szászvárosi Kun-kollégium könyveit 1924 után kolozsvári református tanügyi intézmények (a Ref. Kollégium, a Ref. Leánygimnázium, a Ref. Theologiai Fakultás) között osztották szét. Más történelmi könyvtárak, így a Pray György könyveit is magába foglaló nagyváradi Római Katolikus Papnevelő Intézet és a Premontrei Főgimnázium román vonatkozásban is érdekes könyvei megsemmisültek vagy eltűntek. Éppen ezért az iskolai könyvtárak történetétől elválaszthatatlan azok emlékezete, akik, mint Csűry Bálint, majd Brüll Emánuel vagy György Lajos, a marosvásárhelyi Ref. Kollégiumi Könyvtár őreként pedig Kováts Benedek céltudatosan dolgoztak fejlesztésükön, ill. mint Musnai László Nagyenyeden, már-már életüket kockáztatták megóvásukért.

Sokrétű és sajátos funkciókat töltöttek be az ún. közületi ~ak, azaz a közművelődési egyesületek, egyházak, munkásotthonok, szakszervezetek, ipartestületek és más intézmények létesítette és fenntartotta gyűjtemények. Közülük a legjelentősebbnek, az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyv- és kézirattárának működése szorosan egybefonódott a kolozsvári Egyetemi Könyvtáréval, ebben a keretben ugyanis az állammal még 1872-ben kötött, majd 1894-ben és 1943-ban megújított szerződés szerint úgy állott a közművelődés és a tudományosság rendelkezésére, hogy az EME továbbra is fenntartotta tulajdonjogát, sőt saját erejéből tovább is fejlesztette saját állományát. Noha jellegénél fogva az iskolai könyvtárak kategóriájába tartozik, az EME anyagát ebben az időszakban kiegészítette a Ferenc József Tudományegyetem magyar nyelv- és irodalomtörténeti tanszékének szemináriumi könyvtára, amely Kristóf György professzor irányítása alatt állott. A városban számos szakszervezeti ~ is működött, s ezek legális munkásmozgalmi feladatokat teljesítettek. Érthető tehát, hogy könyvállományuk java része a történelmi viszontagságok közepette nyomtalanul szétszóródott. Ugyancsak Kolozsvárról irányították az EMKE népművelést szolgáló könyvtárhálózatát is.

Temesvárott a társadalmi kezdeményezésből létrehozott közületi könyvtárak egész sora a II. világháború végéig fenn tudta tartani magát. A szakmai színvonal és az általános műveltség emelése szempontjából az Ipartestület többnyelvű könyvtára töltötte be a vezető szerepet; a temesvári Róm. Kat. Ifjúsági Egyesület könyvtára Fodor Józsefnek, a Vásárhelyi Találkozón (1937) részt vett gyárvárosi plébánosnak az irányítása alatt játszott közvélemény-alakító szerepet. A közületi könyvtárak szervezésébe bekapcsolódott az Arany János Társaság is, amely önkéntes adakozások útján összegyűjtött könyvekből igyekezett a 20-as években állandóan felfrissülő magyar népkönyvtári hálózatot létrehozni.

Az aradi Általános Munkásegyesület már 1871-ben felszólította tagságát, hogy adományaival növelje a ~ állományát, s e célból műsoros előadást is rendezett. Az 1913-ban megnyílt új

Munkásotthonnak már számottevő ~a volt, miközben a 20-as években az egyes ágazati szakszervezetek is tovább gyarapították könyvtáraikat (a leggazdagabb a Vas- és Fémmunkások Szakszervezetéé volt, több mint 2000 kötettel). A fejlődésnek a Munkásotthon 1929-es bezárása vetett véget, amikor a hatóságok a könyveket elkobozták. A felvett rendőrségi jegyzőkönyv tanúsága szerint az anyagban pártkiadványokat és a marxizmus–leninizmus klasszikusainak műveit találták. A hatósági beavatkozást az akkori állománynak csak kis töredéke vészelte át, ezt jelenleg a Megyei Könyvtár őrzi. 1934 és 1937 között a megsemmisített könyvtárak pótlására a Szakszervezeti Tanács művelődési központot létesített, ámde a szakszervezetek 1938-as feloszlatásával gyakorlatilag ez a létesítmény is az önkény áldozatául esett. Inkább művelődéstörténeti szerepet töltött be, mintsem mindennapi szükségletet elégített ki a Minorita Rendtartomány Szent Antal Könyvtára, ahová a vidéki rendházak (Lugos, Marosvásárhely, Nagybánya, Nagyenyed) birtokában levő könyvritkaságokat és régi magyar nyomtatványokat is egybegyűjtötték. A II. világháború idején a Blédy Géza vezetése alatt álló Magyar Népközösség ~a igyekezett az aradi olvasóközönség szolgálatára állni.

Nagyvárad legjelentősebb – 1944-ben 45 000 kötetet számláló – közületi könyvtára eredetileg a Róm. Kat. Püspökség birtokában volt. Muzeális értéke (ősnyomtatványok, régi bibliofil kiadások) mellett művelődéstörténeti becsét emelte az a körülmény is, hogy az egyházmegye egykori jeles püspökének, Ipolyi Arnold művészettörténésznek és etnográfusnak a hagyatékát is itt őrizték. A népies hitbuzgalmi kiadványok szempontjából érdekes gyűjtemény volt a Kapucinus Rendház könyvtára, mivel a nagyváradi kapucinusok letelepedésük óta főként népmissziók tartásával és katonalelkészi feladatok ellátásával foglalkoztak. Gyér látogatottsága volt a Szigligeti Társaság mintegy 5000 kötetes könyvgyűjteményének. A zömben XIX. századi kiadványokból álló anyagnak, amelynek kiegészítéséhez a két világháború között hiányzott az anyagi fedezet, fő büszkesége Rádl Ödönnek, a Társaság köztiszteletben álló elnökének Goethe-gyűjteménye volt. Szerencsés kezdeményezésnek ígérkezett, hogy 1926-tól a Szigligeti Társaság rendszeresen kezdte gyűjteni a Nagyváradon megjelent kiadványokat. A városban működő számos egyleti ~ (köztük a Katolikus Köré, Kereskedelmi Csarnoké, Legényegyleté, Munkásotthoné) mellett a legátfogóbb társadalmi hatást az Ipartestületi Könyvtár gyakorolta, amely olvasóinak látókörét irodalmi törvényszékek, valamint szabadegyetemi előadások rendezésével is tágította.

Szatmárnémetiben hasonlóképpen a Róm. Kat. Püspökség mondhatta magáénak a legjelentősebb közületi ~at. Fejlesztésének intézményes alapjait Schlauch Lőrinc bíboros vetette meg és Meszlényi Gyula püspök biztosította. A gyűjtemény régi anyagában európai hírű XVI. századi törökellenes röpiratok is voltak (Turcica), de ezeknek mára nyoma veszett. A könyvállomány maradványai jelenleg a Román Akadémia kolozsvári fiókjának könyvtárában találhatók. Szép magyar nyelvű könyvtára volt az Iparos Otthonnak, a Zsidó Hitközség pedig 10 000-es nagyságrendű ~ral büszkélkedhetett. A 40-es évek elején Szatmáron megyei szintű népnevelő könyvtárközpont kezdte meg működését többezres állománnyal. Mindezeknek a II. világháború alatt és után szétszóródott könyvtáraknak fennmaradt anyaga ma különböző újonnan alapított kulturális intézmények könyvanyagát gazdagítja.

Marosvásárhely két világháború közti könyvtárkultúrájáról már csak azért is aránylag pontos képet alkothatunk, mivel hozzáértő gondos kezek néhány kulcsfontosságú ~, többek közt a Munkásotthon és a Kaszinó könyveit átmentették, és a későbbiek során a Megyei Könyvtárban helyezték el.

Arra, hogy a közületi könyvtárak az átlagosnál nagyobb szerepet játszottak a romániai magyar művelődési életben, beszédes példát adott Bukarest, ahol a magyarság könyvtárteremtő törekvései a Koós Ferenc Kör, a Magyar Művelődési Egyesület, a Magyar Társulat és a többi

ideig-óráig működött szakmai, ill. felekezeti tömörülés keretében érvényesültek. Nagyenyeden a Magyar Kaszinó gazdag könyvtárát a Kőrösi Csoma Sándor nyomdokain Teheránig eljutott Farkas Sándor gondozta; Kovács Károlynak, a Déva és Vidéke szerkesztőjének szorgalmazására a nyomdászok és az ifjúság körei szervezték meg a maguk kölcsönzés alapján működő ~-át; a nagyszebeni Magyar Iparosegyesület szintén színvonalas irodalmi könyvtárat teremtett magának, könyvanyaga az egyesület megszűnte után, az 50-es években a Bolyai Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti tanszékére, a segesvári Magyar Kaszinó könyvei Binder Pál 1963-as felmérése szerint az akkori Rajoni Könyvtár birtokába kerültek. A helyzet a székelyföldi városokban is hasonlóképpen alakult: az olvasótömegek ellátásáról eredetileg ott is többnyire a kaszinói, vagy pedig az ipartestületi könyvtárak gondoskodtak, s ezek anyaga került megszüntetésük után, a 40-es évek végétől a későbbi városi tanácsi fennhatóságú nyilvános könyvtárakba.

Csonka volna az 1947–48-ig terjedő korszak romániai magyar könyvhálózatának vázlatos áttekintése, ha megfeledkeznénk a kereskedelmi vállalkozás jellegű **kölcsönkönyvtár*ak társadalompolitikai és művelődési jelentőségéről, s nem emlékeznénk meg a magányos **könyvgyűjtő*k számtalan kulturális értéket átmentő gyűjteményeiről, melyek mára többnyire a közkönyvtárak vagy könyvmúzeumok állagát gazdagítják.

A II. világháború folyamán történelmi könyvállományunk pótolhatatlan vesztesége volt a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum könyv- és kézirattári értékeinek pusztulása, amikor a front elől 1944-ben elmenekített múzeumi anyag bombatámadás áldozata lett.

Könyvtárainknak az 1944-es történelmi fordulatot követő megpróbáltatásait követte a közművelődési jellegű közkönyvtárak új hálózatának kiépítése. Ezt a Minisztertanács mellett működő Kulturális Intézmények Bizottsága, majd az Oktatás- és Művelődésügyi Minisztérium végezte. A döntő fordulatot e téren két elvi jellegű központi intézkedés hozta, úgymint a Minisztertanács 1951/1342, ill. az 1955/1172. számú határozata. Előbbi szabályozta a közigazgatási beosztás szerint tagozódó területi könyvtárak működési körét, utóbbi pedig létrehozta Bukarestben az Állami Központi Könyvtárat (Biblioteca Centrală de Stat). Ennek feladatai közé tartozik az 1952-ben újonnan alapított Könyvkamara által elkezdett kurrens nemzeti könyvészet folytatása s a begyűjtött köteles nyomdai példányok alapján azok megjelentetése két sorozatban (könyvek, albumok, térképek, zeneművek bibliográfiája, ill. a folyóiratok repertóriuma), továbbá a köteles nyomdai példányok szétosztása, a nemzetközi könyv- és időszaki nyomtatványcsere központi irányítása és nyilvántartása. Ugyanennek az intézménynek a hatáskörébe utalták a könyvmúzeum-jellegű dokumentációs könyvtárak felügyeletét is.

Az új szervezeti formák kialakítását és a velejáró erőszakos központosítást a romániai magyar könyvtárak ugyancsak megsínylették.

A Batthyaneum, a Bethlen Kollégium Nagykönyvtára, a Teleki Téka és az EME Régi Magyar Könyvtár-gyűjteménye a Kolozsvári Egyetemi Könyvtárban érintetlen maradt, de más nagy múltú iskolák és intézmények könyvállományát 1950-ben a román akadémia kolozsvári fiókjának egyesített könyvtárába vonták össze. Ez történt a volt Lyceum-könyvtár, valamint az államosított Református és Unitárius Kollégiumok könyvtára könyveivel, a Balázsfalváról beszállított Görög Katolikus Érseki Könyvtár nyomtatott és kéziratos anyagával. Ugyancsak idekerültek a szatmári Róm. Kat. Püspöki Könyvtár roncsai, a Ferencesek Erdélyi Rendtartományának könyvei és kéziratai, amelyekhez a későbbiek során az EME levéltárának kézikönyvtárát is odacsatolták.

A felekezeti iskolák államosítása az 1947–48-as tanév befejezése után gyökeres változásokat okozott az iskolai könyvtárak hálózatában. Egyes újonnan szervezett iskolaközpontok a jogelődeiktől örökölt közérdekű, de az oktatás közvetlen folyamatában már fel nem

használható könyvanyagból dokumentáris részlegeket alakítottak ki. Aradon így került zömben az Állami Magyar Líceum birtokába az egykori kat. főgimnázium és főreáliskola tanári ~a, míg az ifjúsági ~ anyagát az újonnan alakult magyar iskolák között osztották szét. Ezt a bázist használta fel Ficzay Dénes tanár arra, hogy növendékeivel karöltve az aradi vonatkozású nyomtatványok társadalmi méretű gyűjtőmozgalmát kezdeményezze. A főgimnázium épületében működő Ioan Slavici Líceum gondozásában maradt az Orczy–Vásárhelyi Könyvtár mintegy 3000 kötetnyi töredéke, míg a II. világháborút átvészelt értékes XVIII. századi könyvek nagyobb része a Megyei Könyvtárba került. Az Állami Levéltár aradi fiókjának gondoskodása mentette meg az elkallódástól a volt Felsőkereskedelmi Iskola gazdag periodica-gyűjteményét, s viszonylag épen került az aradi múzeum birtokába Lippáról a városka kereskedelmi iskolájának ama könyvtára is, amelyet a 20-as években Sever Bocu volt román kereskedelmi miniszter vásárolt meg ottani kastélya számára. E ~ szakszerű fejlesztésében lippai tanári működése idején Braun Róbert, a magyar szociográfiai irodalom úttörője szerzett érdemeket.

Szatmáron a 80-as évek elején az 5. számú Ipari Líceumnak volt a legjelentősebb magyar nyelvű könyvtára, a volt Református Kollégium dokumentáris részleggé nyilvánított tanári könyvtára pedig sok hányattatás után a Megyei Könyvtár felügyelete alá került. A zilahi Wesselényi Kollégium nagykönyvtárának szakszerű megóvását jelenleg a kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár vállalta magára, s néhány éve ugyanennek az intézménynek rendelték alá a nagyenyedi Bethlen Könyvtárat is. Közben az egyetem filológiai és történeti karainak könyvtárai – didaktikai feladataik figyelembevételével – ugyancsak állagmentő szerepet töltöttek be.

A régi magyar iskolai könyvtárak sorsa csak ott jutott nyugvópontra, ahol – mint Székelyudvarhelyen, Sepsiszentgyörgyön vagy Brassóban – sikerült az eredeti helyszínen állandó jellegű dokumentáris részlegeket létesíteni és fenntartani.

Közületi könyvtárként az új állami hálózat végleges körvonalazódását megelőzően Aradon az UTA szakszervezeti könyvtára, valamint a Hangya-érdekeltségű Ajutorul Hitelszövetkezet rendelkezett az 1944-et követő években a legváltozatosabb magyar könyvállománnyal. Utóbbit Gadó Jenő igazgató szervezte még 1938-ban, és csak alaptőkéjének inflációs elértéktelenedése késztette a szövetkezet vezetőségét 1947-ben arra, hogy a mintegy 5000 kötetnyi törzsállományt átadja a Magyar Népi Szövetség helyi tagozatának. A kolozsvári Dermata (majd Herbák János Bőripari Kombinát) üzemi könyvtára jól szervezettségével tett szert országos hírnévre. Szatmáron az Augusztus 23 és az Unió üzemek könyvtárainak magyar könyvválasztéka az 1980-as évek elején a Megyei Könyvtáréval vetekedett.

Később a szakszervezeti és üzemi könyvtárak közművelődési szerepét is fokozatosan a városi és megyei könyvtárak vették át, mivel nekik rendeltetésüknél fogva inkább módjukban áll a szükséges könyvtári munka színvonalas formáihoz illő infrastruktúra (rendszeres közönségszolgálat, ajánló kurrens könyvészetek összeállítása, mozgó könyvtárak, könyvkiállítások, író-olvasó találkozók, vetélkedők szervezése) megteremtése.

A romániai magyar könyvtármozgalomhoz szervesen hozzátartozott, hogy 1950-től jó ideig magyar nyelven is biztosítva volt a szakszerű központi irányítás. Ezt a célt szolgálta 1950 és 1953 között az RNK Minisztertanácsa mellett felállított Kulturális Intézmények Bizottságának kiadásában megjelenő Könyvtárosok Tájékoztatója c. havi folyóirat (összesen 29 szám), melynek új folyamát évnegyedi folyóirat gyanánt 1957 és 1964 között az Oktatási és Művelődési Minisztérium, 1965-ben pedig a Művelődési és Művészetügyi Állami Bizottság adta ki. E lap közvetlen folytatása volt a mind kifejezettebben könyv- és művelődéstörténeti profillal 1973 végéig megjelenő **Könyvtári Szemle*, majd pedig az 1978-tól 1982 márciusáig

évente négyszer a Művelődés önálló mellékleteként kiadott **Könyvtár*. Ezt 1981-ig Mezei József, az utolsó öt számot pedig Balogh József szerkesztette.

(K. K.)

Bodnár János: *A Nagyváradi Nyilvános Könyvtár keletkezése és működésének első esztendeje*. Nv. 1913. – Kovács Károly: *Magyar olvasókört kérünk*. Déva és Vidéke 1928/38, 40, 43. – *A dévai nyomdászok kölcsönkönyvtára*. Hunyadmegyei Élet 1943/21. – Kristóf György: *A kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetének könyvtára*. Pécs 1943. Acta Philosophica 6. – Barabás Teréz: *Milyenek legyenek a népkönyvtárak?*. Utunk 1946/10. – Valeriu Moldovan–Mircea Tomescu–Th. Ludu: *Ghidul bibliotecilor din RPR*. 1958. – D. Trancă: *A Román Népköztársaság Állami Központi Könyvtára*. Magyar Könyvszemle, Bp. 1962. 228–31. – *Comunicări şi referate*. Az első Arad megyei Nyilvános Könyvtár alapításának 60. évfordulója alkalmából szervezett tudományos ülésszak anyaga. Arad 1973. – Jakó Zsigmond: *Könyv és könyvtár az erdélyi magyar művelődésben*. Közli *Írás, könyv, értelmiség*. 1976. 284–304. – *Ghidul cititorului*. Az RSZK Akadémiája kolozsvári fiókja Könyvtárának olvasó-kalauza. Kv. 1977. – Gaal György: *Kristóf György könyvtára*. Helikon 1990/44.

Könyvtár (1974–77) – **Könyvtári Szemle*

Könyvtári Szemle – a könyvtárosok negyedévi folyóirata. Eredetileg Könyvtárosok Tájékoztatója címmel indult 1957-ben. Első kilenc évében a Revista Bibliotecilor c. román lap fontosabb írásait közölte magyar fordításban. 1966-tól X. évfolyam jelzéssel felveszi a ~ nevet. A címváltozás önállósodási folyamat kezdetét is jelentette. 1971-től a román és a magyar lap főszerkesztője, Ştefan Gruia mellett a ~ összeállítása Balogh József szerkesztő feladata lett. A következő három év (1971–73) a lap fénykora, hatósugara túlmutat a csak könyvtári szakembereket érintő témakörökön, kielégítve a legszélesebb olvasóközönség bibliográfiai és bibliofil igényeit.

Ezt a feladatot önállóságának megszüntetése és a Művelődés c. folyóiratba negyedévi rovatként beolvasztva, majd kiemelhető mellékletként is betöltötte *Könyvtár* c. alatt (1974–77). Szerkesztőként továbbra is Balogh József (1979–80 között Mezei József) jegyzi. 1983-tól a Művelődés megszüntetéséig (1985) újra csak rovat, havi öt oldalon, a szerkesztő nevének feltüntetése nélkül. 1991-ben önálló laptestben, ugyancsak a Művelődés mellékleteként indul újra, félévi megjelenéssel **Könyvesház* címen, új évfolyamjelzéssel.

(M. H.)

Mészáros József: *Szakfolyóirat – a nagyközönségnek*. A Hét 1971/21. – Znorovszky Attila: *Újjászületett folyóirat*. Igaz Szó 1971/5. – Nagy Kálmán: *Könyvtárosok segítője*. Utunk 1971/36.

könyvtárosképzés – magyar nyelven Marosvásárhelyen folyt (1951–54). A IX. osztálytól működő szakiskola Románia minden magyarlakta területéről toborozta hallgatóit. A rendes középiskolai tananyag mellett olyan könyvtárosi szaktárgyakat is tanítottak, mint könyvtárszervezés, kartotékolás, bibliográfia, címszóbeírás. Tanárai közt szerepelt Bartók Ibolya, Halász Boriska, Ring Anna, Szabó Károly, Székely Margit. A mintegy 70 hallgató itt szerzett diplomájával községi könyvtáros lett.

Gyakorló könyvtárosoknak később ugyancsak Marosvásárhelyen tartottak nyaranta három-négyhetes magyar nyelvű továbbképző tanfolyamot a Tartományi Könyvtárban az 50-es évek végén. Évente 25–30 hallgatója írás- és könyvtártörténetet, szervezést, szakkatalógusi kiképzést kapott.

Állandó jellegű ~ folyt a bukaresti 1. számú és a marosvásárhelyi 2. számú Şcoala Medie Culturală keretében.

1990-től fogva az EMKE Könyvtári Szakosztályán a Kolozsvárt működő Heltai Alapítvány bekapcsolásával, 1992-től a Babeş–Bolyai Egyetem magyar tanszékén sikerült magyarországi könyvtárügyi szakértők részvétele és anyagi támogatása mellett erdélyi továbbképző tanfolyamot és szakmai tanácskozásokat szervezni, ill. a jövő magyar szakkönyvtárosképzését megindítani. Néhány könyvtári területen dolgozó erdélyi szakember szakképzése Magyarországon vált biztosítottá.

(Ma. I.)

Könyvtárosok Tájékoztatója – **Könyvtári Szemle*

könyvterjesztés – A könyv útját a szerzőtől a kiadón át az olvasóhoz minden korszakban az adott történelmi körülmények, valamint gazdasági-társadalmi feltételek szabták ki. A megjelent művek jelentős részben eleinte Erdélyben is az ún. „német rendszer" (bizományi) vagy a XIX. század elejétől divatossá vált előfizetésgyűjtő rendszer útján jutottak el az olvasóhoz, s ez a rendszer még századunk elején is döntő módon befolyásolta a nálunk megjelenő művek terjesztését.

Ezzel párhuzamosan – nyugati mintára – több nagy magyar kiadóvállalat is kiépítette a maga könyvterjesztő hálózatát, s gondoskodott arról, hogy könyvei bizományi rendszerben bizonyos könyvüzletekbe eljussanak, ugyanakkor könyvterjesztő ügynökök egész hadseregét foglalkoztatva.

1918-at követően a magyar ~t Romániában alapvetően ugyanezek a körülmények határozták meg, több lényeges különbséggel. Itt ugyanis nem voltak nagy kiadók, amelyek a ~re önálló hálózatot vagy ügynökségeket építhettek volna ki. A szerzők maguk toborozták össze a nyomdai költségeik fedezésére elengedhetetlen számú előfizetőt, vagy egy-egy mecénás (így Kemény János a Helikon keretében), ill. az egyházak anyagi támogatását vették igénybe. A könyvesboltok olykor – forgalmuk fellendítése vagy az elfekvő könyvkészlet hasznosítása érdekében – kölcsönkönyvtárat is működtettek. Főként a 20-as évekből több könyvkereskedés alkalmilag vagy kisebb-nagyobb rendszerességgel nyomtatott könyvjegyzékekben tájékoztatta közönségét (Kolozsvárt a Minerva Rt. 1926-ban és 1927-ben általános könyvjegyzéket, 1928 és 1940 között tankönyv- és ifjúsági olvasmányjegyzéket, 1938-ban gazdasági könyvjegyzéket jelentetett meg; Keszey Albert 1923-ban és 1927-ben, Lepage Lajos 1922-ben általános, a dicsőszentmártoni Erzsébet Könyvnyomda pedig 1925-ben tankönyvjegyzéket adott ki). Mások kölcsönkönyvtáruk nyomtatott katalógusával remélték becsalogatni a leendő könyvvásárlókat is (például a kolozsvári Cultura Könyv- és Lapterjesztő vállalat vagy a temesvári Ungár Pál könyv-, papír- és írószerkereskedés).

1918 után a nem hazai kiadású magyar könyvek forgalmazása számos nehézségbe ütközött. 1922 augusztusáig és azután is több ízben az állam előzetes cenzúrához kötötte a magyarországi megjelenésű művek behozatalát, s az engedélyezés vagy tiltás többnyire az uralmon egymást váltó politikai pártok érdekharcainak függvénye volt. Ilyen meggondolásokból adtak ki terjesztési engedélyeket könyvkereskedő cégeknek (például a nagyváradi Sonnenfeld Rt.-nek, a kolozsvári Lepage-nak), magánszemélyeknek (így Franyó Zoltánnak), vagy vonták vissza tőlük.

E körülmények ellenére is a 20-as évektől a romániai magyarságnak a ~ terén is sikerült nem pusztán a megjelenő művek forgalmazását, hanem bizonyos művelődéspolitikai célok érvényesítését is lehetővé tenni. Az ESZC pl. amatőr sorozatot készíttetett (minőségi kiállításban, számozott, névre szóló ex librisszel), s ennek bevételéből tudta fedezni egy lényegesen olcsóbb, fűzött sorozat költségeinek egy részét, azzal a céllal, hogy e könyvek

„egyszerű kiadása olcsón kerüljön a szegényebb sorsú, de olvasmányaiban éppoly igényes olvasó kezébe” (Kovács László). Társadalmi jellegű ~i akció eredményeként jutott el sok száz iskolásgyermek kezébe az Erdélyi Irodalmi Társaság és a dicsőszentmártoni Erzsébet Könyvnyomda közös kiadásában Petőfi összes költeményeinek centenáriumi kiadása (1923), s ugyancsak társadalmi akcióvá terebélyesedett a brassói ÁGISZ könyvsorozatának, a Hasznos Könyvtárnak a terjesztése is.

Másfajta ~i rendszert honosított meg a Minerva Rt., amikor a Magyar Nép c. lappal karöltve vállalta a háború előtti évtizedben létrehozott, de jórészt széthullott népkönyvtárhálózat újraszervezését. Népkönyvtári könyvsorozatukra egyrészt kedvező vásárlási feltételeket biztosítottak az újonnan szerveződő könyvtáraknak, másrészt könyv- és pénzadományokkal segítették az anyagilag rászoruló könyvtári egységeket a sorozat (1940-ig 63 kötet) megszerzésében.

A ~re is gondja volt néhány nagyobb napilapnak és folyóiratnak (Brassói Lapok, Ifjú Erdély, Katolikus Világ, Pásztortűz, Temesvári Hírlap, Ellenzék és mások), amelyek saját kiadásukban – és belső szerkesztői erők bevonásával – könyvsorozatok megjelentetésére vállalkoztak, s azok népszerűsítését, terjesztését hasábjaikon is végezték.

Kihatással voltak a ~re az író és olvasó közötti kapcsolatokat személyessé tevő irodalmi estek, felolvasó körutak is (az Erdélyi Helikon, EMIR, Erdélyi Irodalmi Társaság, Erdélyi Szemle, Pásztortűz íróinak vidéki rendezvényei), annál is inkább, mert ezekből nőtt ki nálunk is ama könyvnapok rendezése, ahol a ~ és az író–olvasó találkozók kapcsolódtak össze szerencsésen. Könyvnapok kezdeményezésére Magyarországon már a 20-as évek végén sor került (a kezdeményezők közt Móricz Zsigmond nevét említhetjük, az 1933-tól miniszteri rendelettel létjogosultságot nyert akciók színvonalának emeléséhez pedig olyanok járultak hozzá, mint Benedek Marcell, Féja Géza, Kodolányi János, Nagy Lajos, Szekfű Gyula, Veres Péter), s 1934-ben már az erdélyi magyar könyv is megjelenik ezeken a rendezvényeken. Könyvnapok megrendezésére Erdélyben 1940 után érnek meg az idők, amikor a különböző városokban felállított könyvsátrakban az ESZC írói mellett olyanok dedikálták műveiket, mint Féja Géza, Móricz Zsigmond, Németh László. Ez a könyvnapi alkalom válik aztán teljesebbé és telítődik új tartalommal 1945 és 1948 között, amikor a könyvnapi sátrakban egymás mellett dedikálnak a Bolyai Egyetem, a Józsa Béla Athenaeum, a Móricz Zsigmond Kollégium, az Erdélyi Tudományos Intézet, a Lepage könyvkereskedés, a Minerva és a marosvásárhelyi Bolyai Könyvkiadó szerzői, munkatársai, a kiadók pedig kedvezményes könyvnapi áron ajánlják könyveiket az olvasóknak.

Az 1945-ös „első szabad könyvnap” már egy új koncepciót jelez, melynek jelszava: „a könyv, a tudás nem kevesek kiváltsága, hanem mindenki tulajdona”; ez az elv párosul a ~ben is 1947 után az új rendszer politikai és ideológiai célkitűzéseivel, amelyek meghatározóvá válnak. A Művelődésügyi Minisztérium (később Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság, majd Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács) keretében külön a ~sel megbízott szerv (Könyvközpont) létesül; ez s az alája rendelt tartományi (később megyei) Könyvterjesztő Vállalatok juttatják el a hazai állami kiadók által kibocsátott évi tervfüzetekben meghirdetett, ill. a román–magyar kultúrcsere-egyezmény részét képező közös könyvkiadási megállapodás keretében megjelent (vagy importált) könyveket könyvesbolthálózatukon keresztül az olvasóknak, közületeknek, iskoláknak, üzemi vagy intézményi könyvtáraknak. A Könyvközpontnak és az egész hálózatnak 1948-tól kizárólagosan meghatározó szerepe van a romániai magyar könyvek példányszáma és területi elosztása tekintetében, s nagyobb távon, rendelőként, választékuk kialakításában is. A Könyvközpontnak alárendelten, de önálló terjesztő hálózattal működik a szövetkezeti könyvterjesztő, amelynek hatáskörébe a falusi jellegű települések könyvellátása tartozik. Ezeken kívül hosszú időn át önálló terjesztő szervek útján látták el magukat könyvvel a párt- és társadalmi szervezetek (így a

szakszervezet, nőtanács, román–szovjet baráti társaság, vöröskereszt), ebben a hálózatban azonban csak a politikai nevelést és egészségügyi felvilágosítást szolgáló művek (a párt-, szakszervezeti és ifjúsági szervezeti politikai tanfolyamok anyagai, egészségügyi brosúrák) kerültek elosztásra.

A romániai ~ e hálózatainak peremén helyezkednek el a megyei (régebben tartományi) hatáskörű szervek (ilyen a Népi Alkotások Háza) kiadványai, továbbá bizonyos művelődési intézmények (így a színházak), folyóiratok, irodalmi társaságok, iskolák saját kiadványai. E művek terjesztésére – gyakran csak megyei (tartományi) körön belül – maguk a kiadók vagy a **lapterjesztés* hálózatának egységei vállalkoztak. Mindezeken kívül esik az egyházak kiadásában megjelent könyvek terjesztése.

1948 óta ugyancsak a központi és a megyei (tartományi) művelődési szervek hatáskörébe tartozik a könyvnapok, könyvhetek megrendezése. Többszörös változás után országos rendezvényeket tartottak évente februárban a mezőgazdasági, májusban az ipari könyvhónap, októberben pedig a „Román Könyvdekád" keretében.

Ilyenkor költők, prózaírók, szakértők tucatjait ismerhették meg az olvasók, s ezek a rendezvények a szervezésben részt vállaló Könyvterjesztő Vállalatok számára nemegyszer zárultak számottevő anyagi sikerrel. Sor kerülhetett helyi vagy kiadói kezdeményezéssel kiadói könyvnapokra is. Így Kolozsváron 1970 óta – több-kevesebb magyar szerzőjüket is felvonultatva – megrendezik a Dacia Könyvkiadó Napját; a Kriterion Könyvkiadónak ugyanitt 1975 és 1979 között szintén sikerült könyvnapot (eleinte könyvnapokat) rendeznie, s nagy érdeklődést kiváltó találkozókat tartott – többnyire több szerzőt, ill. művet egyszerre felvonultatva – Bukarestben és számos vidéki városban. A nyolcvanas évek közepétől az ilyen rendezvényeket már csak az országos könyvnapokba feloldva szervezhették meg, zártabb közönség-keretben, előzetes jóváhagyás során politikai szempontból megválogatva a részt vevő szerzőket, sőt a kiadók képviselőit is.

A ~ keretében sajátos helyet vívott ki magának a „Könyvet postán" hálózat, elsősorban a népszerű „Tőzsér-posta", amelyet még 1968-ban a gyergyószentmiklósi Szövetkezeti Könyvhálózat keretében Tőzsér József hozott létre és működtet a 70-es évek elejétől Csíkszeredában, a Hargita Megyei Könyvterjesztő Vállalatnál. Ezt a szolgálatot az olvasói igényekre érzékenyen figyelő példányszám-becslés, megbízható adminisztráció jellemezte, s jelentősége nagy volt, főleg könyvkiadásunk ínségesebb éveiben.

1990-től a ~ terén is jelentős változások következtek be. A túlbürokratizált, az olvasói igények változásához képest merev s pénzügyileg rendkívül megkötött állami könyvterjesztő gépezet mellett megalakultak a privatizáció lehetőségeit felhasználó egységek, amelyek egy-egy földrajzi területen kizárólagossági joggal, jórészt a korábbi szinten töltötték be szerepüket. Ugyanekkor nagy számú magánkönyvkereskedő, bizományos, a földrajzilag szabadon maradt vagy elhanyagoltabb területeken (főleg Bihar, Szatmár, Szilágy, Arad, Temes, Hunyad és Szeben megyében) próbálkozik magyar könyvforgalmazással is, sokszor nagyon szerény tőkelehetőségeikhez kötötten.

(D. Gy.)

Várady Aurél: *A régi bolt s a régi könyvbarátok*. Pásztortűz 1927. 365–66. – Dékáni Kálmán: *Cenzúra és index*. Pásztortűz 1928. I. 388–94. – Móricz Zsigmond: *A könyv és az író a vásáron*. Nyugat, Bp. 1931. 752–58. – Szekfű Gyula: *Erdélyiek és felvidékiek a pesti utcán*. Magyar Könyvszemle, Bp. 1934. 279. – Dsida Jenő: *Az irodalom három napja*. Pásztortűz 1930. 300. – Szabédi László: *Könyvnapok – 1942*. Hitel 1942/3. – *A könyvterjesztés közügy*. Kerekasztal-értekezlet, lejegyezte L. B. Korunk 1966/12. – *A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében 1849-től 1945-ig*. Szerk. Kovács Máté, Bp. 1970. Bibliográfiával. – Engel Károly: *Egy kiadás története*. Utunk 1973/30. – Kacsó Sándor: *Fogy a virág, gyűl az iszap*. Önéletrajzi visszaemlékezések II. 1974. 458–77. – Adamovits Sándor: *Könyvterjesztők dicsérete*. Könyvtár 1981/4.

Köntös-Szabó Zoltán, 1974-ig *Szabó* (Tordaszentlászló, 1940. márc. 3.) – író. Kolozsvárt egészségügyi szakiskolát végzett (1960), nyomdai gépszedő (1960–63), az Utunk belső munkatársa. A Forrás-nemzedék első rajának valóságszemléletét avantgard-eszközökkel bizarr rálátássá mélyítő művész.

Novelláival és riportjaival tűnt fel. Írói módszere e két műfaj szerencsés ötvözetéből született. A 60-as években megjelent kisregényei még diákkori élményeit rögzítve az ifjúsági irodalom új nyitását jelezték, *100 úton csatangol az ember* fejléc alatt az Utunkban indított cikksorozata pedig a lényegre látó riporter eszközeivel közelítette meg a változó valóságot. Novellái és „beszélgetései" következő sorában a mindennapok egyszerű alakjainak sorshelyzete, nyelvezete, rejtegetett titka robban elő. A 70-es években megjelent köteteit *(Pingált szívek Natasának*; *Hová tűntek a hűségesek...*) jellemezve írja Marosi Péter: a szerző „nemcsak arra érzékeny, ami bohém, furcsa, sőt groteszk körülötte, a környezetében, ami ilyen értelemben határeset vagy határeseten túli, hanem írói fantáziája mindegyre rá is dupláz a sok bohém-kodásra, lumpenkodásra, furcsaságra, groteszkségre, úgyhogy írásművészete valamiféle groteszk népének, egyféle tragikomikus népeposz távlataiban oldja fel a gyermekkor emlékeit, a múltidéző kisemberek emlékezéseit". Tegyük hozzá: ez a groteszkség Kolozsvár jellegzetes egykori külvárosában, a Pata utcában szerzett gyermekélményeiből fakad.

Kár volt sírni Jeruzsálemben c. kisregényében Rabboni, a Megváltó általános emberi álmával, a Mennyek Országával szembeállítja Iskarioti Júdás evilági boldogságteremtésének egy népre korlátozott elképzelését, bibliai keretben is áthallhatóvá téve saját korának elvontan egyetemleges vagy ténylegesen szűk vágyálmait s a kettő közös tragédiáját.

Az Utunk 1979-es évkönyvében közölt *Lakon háza* c. drámáját az Északi Színház mutatta be Szatmáron. A kritika elismeréssel fogadta, mert líraiságában „talán Csehovval rokon, a legfűtöttebb hangú közvetlen vallomás a szülőföld szeretetéről" (Páll Árpád). Az eredetileg már novellában is megfogalmazott téma a természetes tájbeli otthon külső-belső elidegenedését tükrözi. Fojtott ellenszenvek gyülemlenek fel hol a honosok és fürdővendégek közt, hol egy örökölt szőttest kiszorító giccses falvédő vagy a kapuzábés falukép és „a termőföld megbecstelenítése, semmibevevése" miatt, családot bomlasztó lelki rianásban.

Utolsó Romániában megjelent kötete, a *Családi képek, levelek, avagy emberek útra kelnek*, újra tényirodalmi jellegű „beszélgetések" gyűjteménye. Megszólaltatja a kisemberek egyéni visszaemlékezéseit a világesemények, háborúk forgatagában, erkölcsileg elkötelezve a megszólaltatottak iránt.

A 80-as évek elején Magyarországra költözött, ahol további kötetei jelentek meg. Romániai kötetei: *Napos évszak* (novellák, Forrás 1964); *Hangolnak a tücskök* (regény, 1965); *Két part között* (kisregény, 1966); *Osztálykönyv* (novellák, 1968); *Tisztaszemű fiúk* (kisregény, 1968); *Énekelj csak, Simon testvér* (novellák, karcolatok 1969); *Pingált szívek Natasának* (novellák, 1974); *Bárka ring az Urbán-öbölben* I–II (ifjúsági regény, 1976–77); *Hová tűntek a hűségesek? Avagy száz úton csatangol az ember* (Beszélgetések, 1977); *Kár volt sírni Jeruzsálemben* (kisregény, 1980, Bp. 1988); *Eljön kegyelmed Szodomába?* (Bp. 1980); *Családi képek, levelek, avagy emberek útra kelnek* (Beszélgetések, Kv. 1980)

(B. E.)

Kántor Lajos: *Melyik a túlsó part?* Utunk 1967/7. – Kovács János: *Sz. Z. útkeresése*. Utunk 1969/9; uő. *Keréknyom és káprázat*. Igaz Szó 1978/1. – Mózes Attila: *Pont, mint a kavicsok*. Korunk 1975/7; uő. *Mítoszból történelem*. Igaz Szó 1981/7. – Beke György: *Száz úton csatangol a novellista*. A Hét 1975/47. – Beke Mihály: *Kavicsok*. Korunk 1978/1. – Marosi Péter: „*Ember Arcú Ország kicsiben*." Utunk 1978/7. Újraközölve *Világ végén virradat*. 1980. 77–84. – Szőcs István: *Lakon háza*. Előre 1981. szept. 24. – Páll Árpád: *Igényes vállalkozás kérdőjelekkel*. A Hét 1981/44.

ÁVDolg. Nagy Sándor: *Idő-, értékszerkezet és világfilozófia K.-Sz. Z. Kár volt sírni Jeruzsálemben c. regényében.* 1982.

Köpeczi Sebestyén József, *K. Sebestyén* (Szék, 1878. nov. 12. – 1964. dec. 27. Kolozsvár) – művészettörténész, heraldikus, festőművész. A középiskolát Besztercén végezte, festészetet a budapesti Országos Mintarajziskolában, majd Párizsban és Münchenben tanult. Utána Besztercén festéssel foglalkozott és kardvívást tanított. 1903-ban Kolozsvárra költözött, ahol egy fél évig Sándor Imrével a Genealógiai Füzetek c. családtörténeti folyóirat szerkesztője és munkatársa.

Több könyvet illusztrált (Veress Endre: *Kakas István*. Bp. 1905; Sándor Imre: *Címerlevelek* I–II. Kv. 1910, K. S. J. könyvdíszeivel; *Minek nevezzelek*. Szerelmes versek, 1955). Felkérésre 1915-ben ő kivitelezi az összetett magyar birodalmi, 1921-ben pedig a román állami címert.

1919 és 1941 között Köpecen élt. A helyi ref. templom művészi kiképzését végzi, családfákat állít össze, címereket fest, a gelencei műemlék-templom és a vargyasi Daniel-kastély restaurálási munkálatait irányítja. Erdély tekintélyes részén számba veszi és lerajzolja a letűnt korok számos régészeti, építészeti emlékét. E kutatómunka eredménye többek közt *A brassói Fekete-templom Mátyás-kori címerei* (ETF 8. Kv. 1927); *A középkori, nyugati műveltség legkeletibb határai* (ETF 19. Kv. 1929); *Das Wappen von Kronstadt* (Mitteilungen des Burzenlander Sächsischen Museums, Nagyszeben 1937); *Die Wappendenkmaler des Burzenländer Sächsischen Museums* (Nagyszeben 1938); *A Cenk-hegyi Brasovia-vár temploma* (ETF 121. Kv. 1940); *Régi székely népi eredetű műemlékeink* (ETF 126. Kv. 1941) c. tanulmánya. Ő rajzolja meg Lukinich Imre *A bethleni gróf Bethlen család története* (Bp. 1927) képanyagát; ez ebben a nemben legjelentősebb teljesítménye.

Kelemen Lajos biztatására 1942-ben Kolozsvárra költözött, ahol az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában heraldikai kutatásokat végzett, s részt vett az 50-es években a Szent Mihály-templom és a Farkas utcai ref. templom restaurálási munkálataiban. 1940 után számos cikket és tanulmányt közölt az Erdélyi Múzeum, Pásztortűz, Kolozsvári Szemle hasábjain. Kiemelkedőbb dolgozatai ebben az időben: *Kolozsvár szabad királyi város címere* (Kolozsvári Szemle Könyvtára 14. Kv. 1944); *A széki református templom* (Entz Gézával, Kv. 1947); *A gelencei mennyezet- és karzatfestmények* (Kelemen Lajos Emlékkönyv. Kv. 1957).

(Z. J.)

Hegyi Endre: *Látogatás K. S. J.-nél, a román és magyar királyi címerek tervezőjénél*. Keleti Újság, Kv. 1936. máj. 22. – Kelemen Lajos: *Művészettörténeti tanulmányok*. 1977. 121–24. *A küküllővári tatárfej*. – Jagamas Ilona: „*Szervusz, Jóska.*" A Hét 1981/13. – Kisgyörgy Zoltán: *A köpeci heraldikus*. A Hét 1981/28. – Sas Péter: *Román címer – magyar kézből*. História, Bp. 1987/5–6. – Székely András-Mihály: *Magyar címerfestők a román heraldikában*. Szabadság 1993/18.

Köppich Ferenc – **orvostudományi szakirodalom*

Környei István (Görz, 1901. júl. 29. – 1988. júl. 20. Budapest) – ideg- és elmegyógyászati szakíró. Diplomáját a budapesti tudományegyetem orvosi karán szerezte (1923), ugyanitt az Anatómiai, ill. Agyszövettani Intézetben kezdte pályáját. Kolozsvárt 1941-től egyetemi tanár és klinikai főorvos, megszervezi az Idegklinika idegsebészeti osztályát, majd a marosvásárhelyi OGYI-ban az idegsebészet professzora. 1947-től – miután szerződését a román állam nem újítja meg – a pécsi egyetem tanára, az Ideg- és Elmeklinika igazgatója nyugalomba vonulásáig (1972). Az MTA rendes tagja (1973).

Erdélyi tevékenysége során Az EME Orvostudományi Értesítőjének munkatársa. Haynal Imrével közösen írt *Über die Veränderungen des Zentralnervensystems nach massenhaften Wespenstich* (A központi idegrendszer változásai tömeges darázscsípés esetén) c. tanulmánya a Ferenc József Tudományegyetem **Acta* Medica sorozatának 13. számaként jelent meg (Kv. 1944); Jakab Irénnel közösen szerzett *Adatok a Wilson-pseudosclerosis kórtanához* c. értekezése a Bolyai Tudományegyetem Elmegyógyászati Klinikájának Közleményeiben került nyilvánosságra (Kv. 1947).

Számos tudományos közlése német szakfolyóiratokban jelent meg, szövetpatológiai és ideggyógyászati főművei németül és angolul Budapesten és Pécsett jutottak kiadásra (1955; 1976).

Körösi István – Gábor István (1908–1944) írói álneve.

Kőrösi Csoma Sándor emlékezete – A Tibet-tudományt megalapozó Kőrösi Csoma Sándor (1784–1842) munkásságára már a korabeli sajtó felfigyelt: Calcuttából írott levelét az Erdélyi Híradó 1836-ban közölte, s az 1860-as évektől több erdélyi magyar tudós, író foglalkozott életművével. P. Szathmáry Károly útlevelét ismertette (*Hazánk és a Külföld*, 1866), Sámi László (Athenaeum, 1874), Jakab Elek (Pesti Hírlap, 1882), Kuun Géza (Keresztény Magvető, 1887), Sándor József (Székely Nemzet, 1904); Zayzon Ferenc (*A Sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium értesítője*, 1904–1905) életpályáját méltatta, Jakab Elek önálló kiadványban mutatta be az Indiát járt Duka Tivadar angolul és magyarul megjelent Kőrösi Csoma-életrajzát (Bp. 1888).

A két világháború közötti időszakban ~ ápolásában az irodalom és művészet járt elöl. Szabó Dezső bátyja, Szabó Jenő már 1920-ban verssel köszöntötte Háromszék nagy szülöttjét, Benedek Elek pedig *Híres erdélyi magyarok* c. kötetében (Szatmár 1922) áldoz emlékének. Szántó György regényt írt róla (*A bölcső*. Bp. 1929). A művészek közül Szervátiusz Jenő és Dabóczy Mihály szobrot, Gy. Szabó Béla fametszetet (1935), Dóczyné Berde Amál pedig festményt készített alakjáról.

Születésének 150. és tibeti munkái megjelenésének 100. évfordulóján a sajtó számos írásában emlékezett meg Kőrösi Csomáról. Ezek közül kiemelkedik Debreczy Sándor *Kőrösi Csoma Sándor életéhez* c. tanulmánya az EME 1934. évi Emlékkönyvében és Maksay Albert esszéje (Nemzeti Kultúra 1934). Utóbbi bekerült az Erdélyi Helikon kiadásában megjelent *Erdélyi csillagok* c. gyűjteménybe is (Kv. 1935). Később új adatokat közölt a tudós gyermekkoráról Debreczy Sándor *Kőrösi Csoma Sándor csodálatos élete* c. könyvében (Sepsiszentgyörgy 1937), Musnai László (*Kőrösi Csoma Sándor ismeretlen élete*, Protestáns Szemle 1939) és Zayzon Ferenc (*Marosvásárhelyen megvannak Kőrösi Csoma Sándor könyvei*. Magyar Nemzet 1940. jún. 8.). Halálának centenáriuma ismét alkalmat nyújtott megemlékezésekre. A világhírűvé vált utazó egykori kollégiumában, Nagyenyeden bensőséges ünnepséget rendeztek, s az ünnepi szónok, Musnai László hamarosan népszerű munkával is jelentkezett (*Kőrösi Csoma Sándor*. Nagyenyed 1943). Az évfordulóra jelent meg Áprily Lajos látomásos verse, *A zarándok*, s második kiadásban Debreczy munkája is. Kolozsvárt nagyszabású ünnepséggel emlékeztek meg az Áprily elnevezte „égő zarándok, vakmerő apostol" dardzsilingi haláláról, s ezen többek közt a kiváló olasz orientalista, a későbbi Nehru-díjas Giuseppe Tucci is szerepelt. A helyi egyetem és az EMKE védnöksége alatt kiadvány jelent meg *Kőrösi Csoma Sándor emlékkiállítás az Egyetemi Könyvtárban* címen (Kv. 1942), mely a kiállított anyag jegyzékén kívül tartalmazta Felvinczi Takáts Zoltán lírai hangú előszavát és két írását (*Kőrösi Csoma Sándor tragédiája; A tibeti buddhizmusról és művészetéről*),

valamint több más szerző közléseit, köztük Kelemen Lajosét egy Kőrösi Csoma-anekdotáról és Keöpeczi Sebestyén Józsefét a Csoma család címeréről.

A centenáriumi ünnepségből az EME is méltóképpen kivette részét. Dési vándorgyűlésén Tavaszy Sándor elnöki megnyitójában az EME-alapító Mikó Imréről szólt, majd így folytatta: „Nagy alapítónkhoz és tanítónkhoz csatlakozik ebben az ünnepi évben Kőrösi Csoma Sándor, a Tibet-tudományok megalapítója, akit hősiességig fokozott türelme s önként vállalt, vidám szívvel hordozott mérhetetlen sok szenvedése a nemzeti példaadás olyan magaslatára emelt, ahova erőt meríteni mindig büszkén fogunk feltekinteni." A vándorgyűlés ünnepi előadója Németh Gyula professzor, a Kőrösi Csoma Archívum szerkesztője volt, aki 1935-ben alapvető tanulmányt írt tudósunk úticéljairól. Előadása a székely tudós lelki alkatáról és fejlődéséről nemcsak a vándorgyűlés emlékkönyvében, hanem az ETF 149. számaként önállóan is megjelent (Kv. 1943). Az Erdélyi Múzeum Gyalui Farkas közlésében szemelvényt mutatott be Újfalvy Sándor emlékirataiból *Emlékezés Kőrösi Csoma Sándorra* címmel (1942/2). Ugyancsak az emlékév alkalmából írt Baktay Ervin jelentős tanulmányt a Pásztortűzben.

Jancsó Elemér feltárta a tudós eddig ismeretlen kapcsolatait Cserey Miklóssal (Pásztortűz 1942), M. Nagy Ottó szintén ismeretlen adatokat közölt életéről (Erdélyi Múzeum 1942), Karczagi Sándor pedig Nagyenyeden felfedezett ismeretlen leveleiről adott hírt (Erdélyi Szemle 1943/6).

Az 1944 utáni évtizedekben a tudós utazó népszerűsítéséhez jelentős mértékben járult hozzá Korda István ifjúsági regénye, *A nagy út* (1956), mely napjainkig öt kiadást ért meg, és román fordításban is megjelent *Drumul cel mare* címmel. Musnai László Kőrösi Csoma és Nagyenyed kapcsolatáról (Magyar Pedagógia, Bp. 1963), majd az MTA I. Osztályának Közleményeiben a kolozsvári tudós körrel való kapcsolatáról (1966) közölt tanulmányt. Ezeket követték Csetri Elek levéltári és kézirattári kutatásokon alapuló közlései: *Adalékok Kőrösi Csoma Sándor életrajzához* (NyIrK 1967/1) és *Iratok Kőrösi Csoma Sándor göttingai tanulmányútjához* (NyIrK 1968/1).

Születésének 185. évfordulóján Romániában ünnepségek zajlottak le. A Román Akadémia, a Kovászna Megyei Művelődési és Művészetügyi Bizottság, valamint a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa közös rendezésében 1969. ápr. 5-én a sepsiszentgyörgyi színház termében emlékünnepségre került sor, melynek előadója Cicerone Poghirc bukaresti és Debreczy Sándor kolozsvári egyetemi tanár volt, majd műsor következett a színművészek részvételével. A rendezvényt másnap Kovásznán Jecza Péter Kőrösi Csoma-szobrának alapkőletétele s Csomakőrösön szimpozion követte. A Román Akadémia Kőrösi tiszteletére márvány emléktáblát helyezett el a nagyenyedi Ókollégium falába. Orbán Áron Kőrösi-mellszobrát Csomakőrösön állították fel. Kőrösi-szobrot alkotott Puskás Sándor is.

A Korunk 1969. májusi számában Szabó T. Attila *Ábránd és valóság* c. tanulmányában leszögezi: „Kőrösi Csoma Sándor kutatói magatartása a szűkkeblű nemzeti elzárkózás helyett minden időben a magyarsággal egykor sorsközösségben élő népek őstörténetében, ősi műveltségében való elmélyülő tanulmányozás szükségességére ösztökél." Ugyanitt Bodor András a tibetológust méltatja. Az Utunk 1969/14. száma már címlapján jelezte ~ tiszteletét. Újfalvy Sándor emlékirataiból vett szemelvény után Gy. Szabó Béla, Csetri Elek, Vita Zsigmond, Murádin László, Xántus János és Korda István írásai következtek, s a számot Gy. Szabó Béla és Imets László fametszetei illusztrálták. Az Igaz Szó 1969/4. számába Dáné Tibor írt tudósunkról méltó megemlékezést.

Az erdélyi magyar líra új nemzedékéből Király László *Kőrösi Csoma Sándor útja* c. versével jelentkezett az ünnepen, Farkas Árpád a „tudós csavargó" fájdalmas öngúnyát fejezte ki, s Magyari Lajos *Kőrösi Csoma Sándor naplója* c. nagy poémát írt, amely később Debrecenben

hétnyelvű (angol, orosz, francia, japán, német, román és magyar) kiadásban, sőt külön tibeti nyelven is megjelent.

1972. okt. 15. és 1973. jún. 26. között került sor a kézdivásárhelyi Jakabos Ödön utazására, aki kilenc hónap során bejárta Kőrösi Csoma keleti útjának egyes szakaszait és felkereste a tudós dardzsilingi sírját. 1972-ben Bodor András fordításában és bevezetőjével látott napvilágot a Téka-sorozatban Kőrösi Csoma *Buddha élete és tanításai* c. munkája. Ugyancsak a Kriterion adta ki Csetri Elek új kutatási eredmények felhasználásával készült alapvető monográfiáját *Kőrösi Csoma Sándor indulása* címen (1979) az utazó tudós gyermekkoráról, nagyenyedi és göttingai tudományos felkészültségéről s keleti útja előzményeiről.

A 200. születési évforduló közeledtére Kisgyörgy Zoltán írt helyszíni beszámolót Kőrösi Csoma bölcsőhelyéről (A Hét 1982/17), majd a Kriterion kiadásában megjelent Jakabos Ödön *Indiai napló* c. munkája „Kőrösi Csoma Sándor nyomában" alcímmel. A közben elhalálozott szerző alakját a könyv utószavában Gálfalvi György mutatta be. Maga a kerek évforduló Romániában a régebbiekhez képest már korlátozottabban kerülhetett megünneplésre. Csetri Elek a Kriterion Könyvkiadónál kötetet jelentetett meg a tudósról (*Kőrösi Csoma Sándor*, 1984) és *Csoma de Kőrös's Life before his Oriental Journei* c. tanulmányt közölt az MTA angol nyelvű ünnepi kiadványában (*Tibetan and Buddhist Studies I–II*. Bp. 1984). Szülőföldjén az Igaz Szó Csoma-különszáma nem jelenhetett meg, viszont Bodor András egy-egy írása a Korunkban (1984/4) és az Utunkban (1984/14) a nemzetközi tudományos összefüggések közé emelte a székely világjárót. Ugyanúgy méltatta szerepét Csetri Elek is *Európa, sőt a világ embere* c. tanulmányában, az egykorú társ Gyulay Lajos szavait idézve (NyIrK 1984/1), és *Mind az övé lehet* címen A Hétben is megemlékezett róla (1984/15). Ugyanő két év múlva román nyelvű tanulmányt közölt, hogy tudósunkat bemutassa a román tudományosság előtt (*Despre orientalistul Kőrösi Sándor*. Studia. Historia 1986/1). A bicentenáriumra jelent meg Zágoni Jenőtől a *Kőrösi Csoma Sándor bibliográfia* (1984).

Az évfordulón az Utunk közölte Baász Imre ünnepi grafikáját Kőrösi Csoma Sándorról (1984/14). Újabban Nemény Ferenc készített filmet Kőrösiről *A két zarándok a világ tetejéhez közel* címen. A budapesti Kőrösi Csoma Társaság kétévenként rendezett nemzetközi szimpozionon eleveníti fel emlékét.

Lendületet kapott ~ az 1990 márciusában Csomakőrös és Kovászna központtal alakult **Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület* révén, majd halálának 150. évfordulója alkalmából. Ünnepelt az egész erdélyi magyarság, sőt ünneplés zajlott le Bukarestben is, ahol a román tudományosság adózott a jeles székely emlékének. Kovászna városban megkoszorúzták a Csoma-szobrot; itt hangzott el Magyari Lajos ünnepi szónoklata. Csomakőrösön többnapos tudományos ülésszak és ünnepségsorozat méltatta a tudóst és kutatót. Kolozsvárt az EME rendezett emlékülést, itt Jakó Zsigmond akadémikus és Futaky István göttingai egyetemi tanár tartott előadást.

Nagyenyeden a Bethlen Kollégium udvarán emléktáblát avattak az egykori diák tiszteletére. Az itt végződő rendezvényláncolatba a kollégiumi diákság vetélkedővel kapcsolódott be.

A Kőrösi Csoma-napok során Fábián Ernő *Ősöktől az egyetemességig* c. alatt A Hétben (1992/13) kifejtette: „Az emberiség jövője nem szűkíthető le az európai problémára. Ennél sokkal összetettebb a feladat: a kultúrák értékrendi és erkölcsi megközelítése, a hiteles emberi léthez nélkülözhetetlen *közös* megtalálásával. Ennek első megsejtője az Ázsiába útra indult székely-magyar vándor volt." A Helikon Csetri Elek írásával s tibeti népdalok magyar fordításaival ünnepelt (1992/8); a Művelődésben Bodor András, Fazoli Sándor, Köllő Károly, Vita Zsigmond, Winter Péter írásai szerepelnek.

A 150. évfordulóra jelent meg Kolozsvárt a kanadai Montrealban élő Galántha H. Judit *Fehér hegyek, kék pipacsok* c. indiai útirajza „Kőrösi Csoma Sándor nyomában" alcímmel s útitársa, Nógrády György színes helyszíni fényképeivel.

(Cs. E.)

Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület – 1990-ben alakult a névadó szülőfalujában, Csomakőrösön. Székhelye kettős: a szülőfalu és Kovászna. Elnöke Gazda József, főtitkára Fábián Ernő, alelnökei Szász Tibor Endre és Papp Elek. Az egyesület célja a névadó tudós emlékének ápolása, emlékház létesítése a szülőhelyen, dokumentációs központ alapítása Kovásznán, a Csoma-kutatások ösztönzése s az anyanyelvi kultúra ápolása Háromszéken. Az évforduló alkalmából dokumentumfüzetekkel jelentkeztek, a pályázatra érkezett művekből kiállítást szerveztek s összeállították a *Kőrösi Csoma Sándor emlékkönyv* c. kiadványt (Kovászna, 1992), amelyben a tudós életéhez és művéhez kapcsolódó szépirodalmi alkotások, tanulmányok mellett közzétették a halála 150. évfordulója alkalmából meghirdetett pályázaton díjazott írásokat, valamint Szilágyi Ferenc és Földi István színműveit is.

Kőrösi Csoma Sándor Önképzőkör – a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium, majd utódiskolái irodalmi-művészeti profilú köre. 1891-ben alakult, 1904-ben vette fel a ~ nevet. Népköltészeti gyűjtőmunkája eredményét olyan kötetek jelzik, mint Konsza Samu *Háromszéki magyar népköltészet* (1957) és Albert Ernő *Háromszéki népballadák* (1973) c. műve.

A kör tanár-vezetői közt található Csutak Vilmos, Szász Béla, Dániel Viktor, Konsza Samu, Debreczy Sándor, Sombori Sándor, Izsák József, Albert Ernő, Berde Zoltán. A tagok közül számos író nőtt ki (Makkai Sándor, Darkó Jenő, Baróti Dezső, Faragó József, Beke György, Domokos Géza, Veress Dániel, Egyed Ákos, Fábián Ernő, Gazda József, Forró László, Gúzs Imre, Czegő Zoltán, Bogdán László), számos színművész (Szakács Andor, Bihari József, Hosszú Zoltán, Raksányi Gellért, Sinka Károly, Barkó György, Mihály Pál) és előadóművész (Koréh Endre, Benedek Kálmán, Vargha Piroska).

Képzőművészeti kiállításain jelentkezett először Gyárfás Jenő, Varga Nándor Lajos, Kásás Ernő, Kosztándi Jenő, Szilágyi Béla, Deák Ferenc, Jakobovits Miklós, Hervai Zoltán, Jecza Péter, Molnár Zoltán, Bencsik János, Bardocz Barna.

(B. Z.)

Kőrösi-Krizsán Sándor (Nagybánya, 1896. febr. 27. – 1970. okt. 2. München) – újságíró, szerkesztő, közíró. Ferenczy Noémi gobelinművésznő férje. Szülővárosa gimnáziumában érettségizett, a nagybányai Szabad Festőiskolában Ferenczy Károly tanítványa. 1916 nyarán orosz fogságba esett, s ott ismerkedett meg Aradi Viktorral, Sík Endrével s a forradalomhoz csatlakozó más magyar értelmiségiekkel. A Szibériai Vörös Újság c. magyar hetilap szerkesztője, majd Kun Béla titkára Moszkvában, ahol a később kivégzett Buharin híve lett. Hazaküldték Romániába, de itt letartóztatták, és a jilavai börtönbe került. Szabadulása után 1923-ban Jász Dezső bukaresti **Munkás* c. legális lapjának munkatársa. Mint a KRP egyik vezetője és a Balkáni Kommunista Pártok Föderációjának tagja egy ideig Bécsben dolgozott; Romániát nem nemzeti, hanem több nemzetiségű államnak tekintette, és az önrendelkezés elvét hirdette. Köblös Elek főtitkársága alatt az RKP központi agitprop-titkára. 1925-ben Aradi Viktorral elindította Kolozsvárt A Jövő Társadalma c. folyóiratot; a Korunk első folyamának is munkatársa volt.

1927-ben szembefordult Sztálin diktatúrájával, mire megfosztották kommunista párttisztségeitől. A 30-as évek elejétől a Brassói Lapok tudósítója, majd külpolitikai szerkesztője. 1936-ban áttelepedett Magyarországra, 1941-től a Magyar Nemzet berlini tudósítója. 1951-től a müncheni Szabad Európa Rádió magyar főszerkesztője, ahonnan 1965-ben vonult nyugalomba.

Viharos életéről szólva Kacsó Sándor így jellemzi egykori munkatársát: „Művelt ember. Együtt volt hadifogságban Markovits Rodionnal, s ott jól kihasználta az időt: nemcsak oroszul tanult meg, hanem angolul és franciául is. Magyarul, románul, németül már otthon, a családban beszélt. A *Szibériai garnizon*nak nemcsak egyik hőse, hanem bizonyos értelemben társszerzője is." Nyelvtudásának köszönhető páratlan világpolitikai tájékozottsága, mellyel a Brassói Lapokat kellő információk szolgáltatásával valóban demokratikus közvéleményalakítóvá fejlesztette. Németországi emigráns-éveiben a Münchenben megjelenő Új Látóhatár kritikusa és tanulmányírója.

(B. E.)

Kacsó Sándor: *Fogy a virág, gyűl az iszap*. Önéletrajzi visszaemlékezések II. 65–69. – Borbándi Gyula: *Egy közép-európai pályakép*. Tiszatáj, Szeged 1991/12.

Kőrösi Műhely – alcíme szerint „Értékkereső és -közvetítő lap". Aradon és a magyarországi Gyomaendrődön szerkesztik 1990-től a Lakiteleki Alapítvány anyagi támogatásával.

Aradi szerkesztői: Ujj János és Irházi János. Arad és a szomszédos magyarországi Békés megye kulturális értékeit igyekszik felkutatni. A romániai részben szépirodalmi alkotást közölt G. Pataky András, Oroszhegyi Károly, Ódry Mária, Marosparti Szabó Péter, Irházi János, Disz Péter. Riporttal Znorovszky Attila, Burus János, tanulmánnyal Kovách Géza, Csanádi János, Matekovits Mihály, Ujj János jelentkezett benne.

(U. J.)

Kőrössi P. József, családi nevén *Pap* (Nagyvárad, 1953. szept. 9.) – költő. Középiskolát szülővárosában végzett (1971), majd postai táviratkézbesítő. Első írásait a nagyváradi Fáklya, Ifjúmunkás, Igaz Szó közölte. Nevéhez fűződik a **Kortárs Színpad* megalapítása Nagyváradon. E keretben dramatizálta és rendezte Jean Cocteau *Vásott kölykök* c. regényét. Az Ady Endre Irodalmi Kör vezetője (1978). Folyóiratokban, gyűjteményekben és önálló kötetben is megjelent verseit a groteszk látásmód és parabola jellemzi, de a képzettársítások ötletjátékán is átüt a költő szigorúan következetes humanista társadalomkritikája. Szatirikus számonkérő levelével nyit a fiatal költők *Kimaradt Szó* c. antológiája (1979), s *Levél Kápéjének* c. válaszában fogalmazza meg az új csoportosulás ars poeticáját a kötet-szerkesztő Ágoston Vilmos. Itt szereplő prózaverse (*A cirkuszigazgató nem jár cirkuszba*) és a fiatal írók következő **Ötödik évszak* c. antológiájában megjelent versriportja (*Egy belső kiállítás képeiből*) a költőben „lassan érő lázadás" művészi jelzése. 1982-ben Magyarországra költözött, s ott a József Attila Kör egyik vezetője.

Megjelent kötetei: *Valami elkerülhetetlen* (versek, Forrás 1978); *Regényvázlat* (versek, Bp. 1984).

Szőcs Géza: *A költő átutazása önmagától önmagáig*. Utunk 1979/1. – Borcsa János: „*én még ma hazáig érkezem*". Korunk 1980/7–8. – *József Attila kör 1985*. Összeállította Ágócs Sándor. Bp. 1985.

Körözsi Zoltán – **Erdélyi Népszava*

Kösztler Artúr – **turisztikai irodalom*

Köteles Pál (Gyarak, 1927. ápr. 27. – 1991. dec. 14. Budapest) – író, publicista. Nagyváradon végzett középiskolát (1945), a nagyváradi Új Életnél kezdi újságírói pályáját, bölcsészeti tanulmányai a Bolyai Tudományegyetemen azonban félbeszakadnak. 1950-től másfél évig politikai fogoly, majd a termelésben dolgozik mint napszámos, segédmunkás, technikus. A 60-as évek közepétől ismét tevékenyen bekapcsolódik a romániai művelődési életbe: írásai a Bihari Napló, Fáklya, Familia, valamint az Előre, Igaz Szó, Korunk, Munkásélet, Művelődés, Új Élet, Utunk, Ifjúmunkás hasábjain jelennek meg. Szociográfiai ihletettségű riportjaiban főként az ipari munkásság és a vidéki értelmiség életkörülményeivel foglalkozik, de vállalkozik képzőművészeti vagy múzeumi beszámolók, irodalmi interjúk készítésére is. Szépirodalmi alkotásainak tárgyául előszeretettel választ a mindennapi élethelyzetekből adódó erkölcsi konfliktusokat, amelyeket sarkított formában, de kellő lélektani motiváció és cselekménykezelő leleményesség nélkül dolgoz fel. A 70-es évek végén Magyarországra költözött, és ott az Erdélyi Magyarság szerkesztője volt.

Kötetei: *Iosif Vulcan a Kisfaludy Társaságban* (bevezetőjével és válogatásában Téka, 1970); *Tavaszi játék* (ifjúsági regény, 1972); *Illatos füvek* (novellák, Kv. 1975); *Búcsú Erdélytől* (Egy menekülés anatómiája, Bp. 1988); *Hotel Kárpátia* (regény, Bp. 1989); *Az ötlábú isten* (novellák, Bp. 1989); *Balkánkeringő* (regény, Bp. 1989); *Magyarság – európaiság* (Beszélgetések, Bp. 1993).

Szignói: *Teles*, *Les*.

(K. K.)

Robotos Imre: *K. P.: Illatos füvek*. Igaz Szó 1976/4. – Mózes Attila: *Témák, sablonok*. Utunk 1976/10.

Kötő József (Kolozsvár, 1939. aug. 8.) – dramaturg, színháztörténész. A nagyenyedi Bethlen Kollégiumban érettségizett (1956), magyar szakos tanári oklevelet a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett (1961); ugyanott doktorált (1984). Zsobokon általános iskolai tanár (1961–65), majd húsz éven át a kolozsvári Állami Magyar Színház irodalmi titkára, 1986–1990 között igazgatója. A Hét kolozsvári szerkesztője (1990), az RMDSZ országos társadalomszervezési titkára, közművelődési alelnöke (1992), az EMKE főjegyzője (1991), az RMDSZ Kolozs megyei szervezetének elnöke (1992).

Első írása a Korunkban jelent meg (1962). Színházelméleti, dramaturgiai cikkeivel a romániai magyar színjátszás megújulásához – a hagyományok korszerű színházelméletben való feloldásához – kívánt hozzájárulni. A Korunk közölte *Drámairodalmi örökségünk* (1967/11), s *A régi Korunk és a romániai magyar színi mozgalom* (1971/1) c. írását; a NyIrK hasábjain a nagybányai színimozgalom krónikáját (1984/2) s a brassói színjátszást és a Brassói Lapok színházszervező munkásságát (1985/2) dolgozta fel 1916-tól 1940-ig, folytatva sorozatát az aradi színjátszás két világháború közötti történetéről (1988/2). Színházelméleti cikkeivel az Utunk, A Hét, Igazság, Tanügyi Újság oldalain jelentkezett. Sajtó alá rendezte és bevezető tanulmánnyal látta el Bárd Oszkár színpadi műveinek kötetét az R*MI sorozatban (Liszt–Citera–A taposómalom*, 1989). A 200. évforduló ünnepi alkalmára Kántor Lajossal és Visky Andrással együtt szerkesztette a *Kolozsvár magyar színháza* (Kv. 1992) c. tanulmánygyűjteményt.

Kötete: *Fejezetek a romániai magyar dráma történetéből* (kismonográfia, Kv. 1976); *Romániai magyar színészet 1919–1992* (Kántor Lajossal, megjelenés előtt).

Marosi Péter: *Színikritikától a dramaturgiáig*. Közli *Világ végén virradat*. 1980. 235–39. – Pillich László: *Országos és ősbemutatók*. Beszélgetés K. J.-fel. A Hét 1988/41.

Kőváry Béla – **Petrozsény magyar irodalmi élete*

Kövendi Sándor (Zilah, 1921. szept. 17.) – kémiai szakíró. A középiskolát szülővárosában végezte (1942), vegyészi diplomát a Bolyai Tudományegyetemen szerzett (1951). Kutató, majd főkutató a kolozsvári Gyógyszerkutató Intézetben nyugdíjazásáig. Első szakcikkét a Revista de Chimie közölte (1952). Tanulmányai itt s a Revue Roumaine de Chemie, Chemische Berichte, Journal für praktische Chemie c. szakfolyóiratokban jelentek meg. 42 román szabadalmi leírás, valamint amerikai, angol és német szabadalmak szerzője, olyan gyógyszerek meghonosítója, mint a Chloramphenicol, Probanthin, Troncor, Voltaren, Hygroton.

Kövér Erzsébet, *rétháti* (Arad, 1895. aug. 12. – 1958. máj. 9. Győr) – költő, műfordító, pedagógus. Budapesten szerzett tanítói oklevelet, Aradon 1936-ig a róm. kat. elemi fiúiskola tanítónője. Az aradi Vasárnap állandó munkatársa, itt jelennek meg versei, meséi, műfordításai, olaszországi útleírásai. Számos írását, köztük irodalomtörténeti tanulmányait (Tompa Mihályról, Berzsenyiről, Csokonairól, a költő Savonaroláról) az Aradi Közlöny, Pásztortűz, Erdélyi Iskola közölte. Az EIT, az aradi Kölcsey Egyesület, a budapesti Petőfi Társaság és Ráskai Lea Irodalmi Társaság tagja.

Részben vallásos verseket ír, a női lélek érzékenységét formai tökéllyel fejezi ki. Áprily Lajos szerint „névtelen katona az erdélyi Thermopylaeban". Lefordította Eminescu és Goga, Goethe és Heine több versét. Önálló verskötetei: *Versek* (Arad 1924); *Magamban* (Arad 1926); *Sziklaélen* (Arad 1928).

(U. J.)

Fischer Aladár: *K. E. verseskönyve*. Vasárnap 1924/26. – Kiss Ernő: *Magamban*. Pásztortűz 1926/9. – Cserny Rózsi: *Akinek lénye „Gránit"-ból való – kebelén pedig „Rózsákat" visel* (K. E. költői arcképe), Vasárnap 1928/7. – Walter Gyula: *K. E.: Sziklaélen*. Pásztortűz 1929/4.

Köves Miklós – Kahána Mózes írói álneve.

Kövesdi Kiss Ferenc – **K. Kiss* Ferenc

Kövess István (Nagybánya, 1890. febr. 22. – ?) – jogi szakíró, újságíró. Jogi doktorátust Kolozsvárt szerzett (1920). Szatmáron nyitott ügyvédi irodát, bel- és külföldi gyárak és nagyvállalatok jogi képviselője, bányászati ügyek szakjogásza. Az Erdélyben érvényes osztrák magánjogról értekezései jelentek meg az Ardealul Juridic c. kolozsvári szaklapban. 1931-től az Ellenzék szatmári tudósítója, a lapban tárcákkal, történelmi tanulmányokkal is szerepel. 1939-ben az Estilap szerkesztője Kolozsvárt. *A vörös fogaskerék* (Szatmár 1933) c. riportregénye „Lenin országában" töltött ötszáz napjáról számol be.

(M. Á.)

Kövi Pál – **szakácskönyvek*

Közélet – Temesváron 1929. márc. 24. és 1931. aug. 22. között hetenként, majd kéthetenként megjelent társadalmi, művészeti, kritikai és közgazdasági lap. Főszerkesztője Sébor Ferenc, felelős szerkesztője Bartus László, később Lantos Ferenc, végül Wanson Mihály. A munkatársak közt Damó Jenő, Franyó Zoltán, Orich Viktor is szerepel.

Középeurópai Lloyd, *Mitteleuropäischer Lloyd* – kétnyelvű közgazdasági hetilap Temesvárt a Kereskedelmi és Iparkamara kiadásában. 1924-ben indult Bach Gyula és Endre Károly

szerkesztésében (aki itt Engel-Endre Károly névvel szerepel). A vállalkozókat és a kereskedőket érintő törvényeket és rendeleteket közölte, s szakcikkeket jelentetett meg többek közt Gitta Béla, Hajdu Frigyes, Kabos Ármin, Légrády István, Lendvai Jenő, Tóth Sándor, Uhlyárik Béla, Veterányi Viktor tollából. Később beolvadt a hasonló nevű budapesti lapba, amely külön bánsági oldalt adott ki Engel-Endre Károly szerkesztésében.

(Sz. J.)

középiskola – az **iskolahálózat* középső foka az elemi (később általános) oktatás és a **tudományegyetem*, ill. szakfőiskolák között.

Az erdélyi magyar értelmiség létrehozásában nagy jelentőségre tettek szert a kollégium, líceum, gimnázium nevet viselő középfokú iskolák a XVI–XVII. századtól kezdve, változó alakzatokban többnyire mind a mai napig. Felsorolásuk az alapítás időbeli sorrendjében és fejlődésük főbb adataival a következő:

1. Szatmári Református Kollégium. Alapítása 1530–40-re tehető. Ma Kölcsey Ferenc Elméleti Líceum.

2. Marosvásárhelyi Református Kollégium. 1556–57-ben nyílt meg. Egykori tanáráról elnevezve ma Bolyai Farkas Elméleti Líceum.

3. Kolozsvári Unitárius Kollégium. Az 1557-es tordai országgyűlés határozatából jött létre, első rektora Dávid Ferenc, a vallásalapító. Kriza János és Szentiváni Mihály a reformeszméket támogató **Remény* kiadásával irodalmi központtá tette. 1957 óta tanítványa és tanára, Brassai Sámuel nevét viselő, 1977–1989 között ipari, ma újra elméleti líceum.

4. Szászvárosi Kollégium. 1560 körül alapították. Főgondnokáról 1877-ben gróf Kun Kocsárd nevét vette fel. 1925-ben szűnt meg, miután megvonták nyilvánossági jogát.

5. Kolozsvári Római Katolikus Líceum. Báthori István erdélyi fejedelem 1579-ben alapította. Eredetileg egyetemi rangra emelt iskola, Mária Terézia uralkodása alatt jogi és orvosi karral. 1776-tól a piarista rend adta oktatóit; II. József csak a bölcseleti tanfolyamot hagyta meg. Tanítványa volt Mikes Kelemen és Jósika Miklós. Az államosítás után 1956-tól 11-es, majd 1977-től 3-as számú líceum. Nemzetiségi voltát 1984-től igyekeztek megbontani, de 1990-ben visszanyerte magyar jellegét. Ma Báthori István Elméleti Líceum. Kév évkönyve: *Tiltott évkönyv* (Kv. 1990); *A talpra állás évkönyve* (Kv. 1991).

6. Gyulafehérvári Római Katolikus Gimnázium. Báthori István alapította 1579-ben. 1922-től Mailáth Gusztáv Károly püspök nevét viselte 1948-ig, amikor mint magyar iskolát megszüntették.

7. Nagyváradi Római Katolikus Gimnázium. Az 1580-as évek elején alapított jezsuita iskolából fejlődött ki, 1780-tól bölcseleti, 1788-tól jogi kurzussal, ezek később jogakadémiaként különváltak. 1808-tól a premontrei kanonokrend veszi át a gimnázium vezetését. 1923-ban az iskolát megszüntetik, 1940-től Pázmány Péter nevét viselve újra megnyílik. A tanügyi reform után egy időre Magyar Klasszikus Vegyes Líceum, utóbb Mihai Eminescu Líceum magyar osztállyal.

8. Székelyudvarhelyi Római Katolikus Gimnázium. Jezsuita alapítás 1593-ban. 1958-ban Dr. Petru Grozáról nevezték el, s román tagozata létesült. 1990-ben visszanyerte magyar jellegét, ma Tamási Áron nevét viseli.

9. Kolozsvári Református Kollégium. Egy már 1545-ben létesített óvári iskolából 1607 körül állandósult. 1655-től Apáczai Csere János vezetésével indult meg a teológiai és filozófiai oktatás. 1733-tól jogi tanszékhez jut. 1948-tól az államosítás után egy ideig Ady Endre nevét

viseli, majd román középiskolával egyesítve Ady–Şincai Líceum. 1990-ben felszámolják az utolsó magyar osztályát is. Utóda az egyelőre otthontalan Református Szeminárium-Líceum, majd a ref. leánygimnázium helyébe lépő Apáczai Csere János Elméleti és Pedagógiai Líceum.

10. Nagyenyedi Református Kollégium. Eredetileg 1622-ben Bethlen Gábor fejedelem alapította akadémia Gyulafehérvárott; az 1658-as tatárdúlás után helyezte át Apafi Mihály fejedelem Nagyenyedre. 1792-től jogi tanfolyama, 1858-tól tanítóképzője, 1862-től teológiája főiskolai jelleget ad neki. Az 1948-as államosítás után a 70-es–80-as években kétnyelvű ipari líceum, 1990 óta újra magyar jellegű Bethlen Gábor Elméleti Líceum.

11. Szatmári Római Katolikus Gimnázium. Pázmány Péter 1634-ben vetette meg alapjait. 1948-ban összevonták a református kollégiummal mint Állami Magyar Fiúlíceumot.

12. Máramarosszigeti Református Líceum. Egy már 1540 körül létesült grammatikai iskolából fejlődött ki 1640-től kezdve. Helyébe 1948-tól román tannyelvű pedagógiai iskola került.

13. Zilahi Református Kollégium. 1646-ban indult gimnáziumi osztállyal. 1902-től főgondnoka után elnevezve Wesselényi Miklós Kollégium, 1953-tól egy ideig tanítványáról elnevezve román–magyar osztályokkal Ady Endre Líceum. 1990 óta hagyományait református szeminárium-líceumi osztályok ápolják.

14. Székelyudvarhelyi Református Kollégium. 1670-ben alapították. 1927-ben megszűnik, helyébe költöztetik a nagyenyedi ref. tanítóképzőt. 1940–48 között újraindul fiúgimnáziuma is, amely az 1948-as államosítás után egy ideig közigazgatási középiskola. A tanítóképző 1948 után is pedagógiai iskola, 1990-től Benedek Elek Líceum néven.

15. Csíkszeredai Róm. Kat. Gimnázium. A ferencrendiek alapították 1667–69-ben Csíksomlyón. Az államosítás (1948) után kétnyelvű elméleti líceum, 1990-ben visszanyeri magyar jellegét és felveszi egykori tanítványa, Márton Áron püspök nevét.

16. Nagybányai Római Katolikus Gimnázium. Jezsuiták 1673 körül alapítják, amikor még működik Schola Rivulina néven egy református kollégium is (1547–1755). 1948 után beolvasztják a vegyes Gheorghe Şincai Líceumba.

17. Kézdivásárhelyi Római Katolikus Gimnázium. 1680-ban alapították Esztelneken, 1696-ban Kantára költözött. 1962-től kétnyelvű ipari líceum. 1990-től újra magyar tannyelvű s alapítója, Nagy Mózes nevét viseli.

18. Marosvásárhelyi Római Katolikus Gimnázium. Jezsuiták alapítják 1712 körül. Az 1940-es években II. Rákóczi Ferenc nevét viseli. 1959-ben egyesítették a román Unirea líceummal.

19. Nagykárolyi Római Katolikus Gimnázium. Alapítója 1725-ben Károlyi Sándor gróf. Működését 1923-ban felfüggesztik, 1940-ben piarista gimnáziumként újraindul, felveszi alapítója nevét. 1948-tól vegyes tannyelvű líceum.

20. Máramarosszigeti Római Katolikus Gimnázium. Piaristák nyitották meg 1731-ben. Már 1862-től volt román és rutén tanszéke is. Ma Dragoş Vodă Líceum, magyar tagozattal.

21. Aradi Római Katolikus Gimnázium. Minoriták nyitották meg 1745-ben. 1863-tól román tanszéke is volt. 1919-től a Moise Nicoară, majd Ioan Slavici Líceum magyar tagozataként folytatódik, magyar s újra kétnyelvű ipari líceum. 1990-től magyar jellegű Csíky Gergely Elméleti Líceum.

22. Temesvári Római Katolikus Gimnázium. A még 1751-ben alapított arad–szentannai piarista gimnázium 1790-ben költözött Temesvárra. Az iskolák államosításakor (1948) megszüntették. Önálló magyar iskola ma a városban a Bartók Béla Líceum.

23. Székelykeresztúri Unitárius Kollégium. Alapítását 1793-ban határozták el. Itt tanult Kriza János. 1963-tól kétnyelvű. 1990-ben visszanyerte magyar jellegét. Ma Orbán Balázs nevét viseli.

24. Szilágysomlyói Római Katolikus Gimnázium. 1828-ban nyílt meg. 1859-től minoriták irányítják 1923-ig, amikor megvonják nyilvánossági jogát. Az 1940-ben újraindult magyar gimnázium a tanügyi reform óta Simion Bărnuțiu nevét viseli és kétnyelvű líceum.

25. Brassói Római Katolikus Gimnázium. 1837-ben nyitja meg kapuit. Az államosítás (1948) után Magyar Vegyes Líceum, majd az Unirea Líceum magyar tagozata. 1990-től újra magyar iskola, Áprily Lajosról elnevezve.

26. A nagyváradi Orsolya-zárda leánynevelő intézetéből 1855-ben alakult felső elemi, 1858-tól tanítónőképző, 1890-től polgári, 1928-tól a Szent Orsolya leánygimnázium, majd pedagógiai leányiskola. Az államosítás után, 1956-tól vegyes líceum, 1970-től Alexandru Moghioroș Líceum néven; a 80-as évek végén román osztályokat is kapott, de 1990-től Ady Endre Líceum néven visszakapta magyar jellegét.

27. Sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium. 1859-ben alakult a székelység adományaiból, gróf Mikó Imre alapítványa segítségével. Jótevője nevét ma újra viseli.

28. Nagyváradi Főreáliskola. 1873-ban nyílt meg. 1919 után egyesítették a román Emanuil Gojdu Líceummal. 1940-ben Szent László Gimnázium néven folytatódott szintén két tagozattal. 1948-tól munkáslíceum, majd újra Gojdu nevét viselő román líceum.

Az egyes középiskolák történetére vonatkozólag lásd az **iskolatörténet* címszót és irodalmát.

(G. Gy. – B. E.)

Közgazdasági Kis Könyvtár – a bukaresti Tudományos Könyvkiadó gondozásában indult sorozat. Két kötete jelent meg: 1. Keresztes Endre: *A vállalati nyilvántartás szervezése és az önköltség* (1957); 2. Balogh László: *Mezőgazdasági hitelek* (1958).

közgazdasági szakirodalom – a gazdasági élet elméleti és gyakorlati jelenségeit, kategóriáit, a gazdasági törvényeket és azok összefüggéseit, mibenlétüket, alkalmazásukat vizsgálja. Alaptudománya a gazdaságtan, ez a termelési viszonyokat, a gazdasági törvényeknek a gazdaság egészében való megnyilvánulásait, az anyagi javak termelésének és elosztásának törvényszerűségeit tanulmányozza. A közgazdaságtudományok rendszerébe tartozik több olyan funkcionális tudományág és egyéb gazdaságtudomány, amely a nemzetgazdaság egyes kérdéseit annak egészében veszi szemügyre, így a nemzetgazdaság tervezése, a pénzügy- és hiteltan, a számvitel, a gazdasági statisztika. Az egyes gazdasági ágakkal vagy azok szakterületeivel foglalkoznak az ágazati gazdaságtanok: az ipargazdaságtan, az agrárgazdaságtan, az építőipar, a közlekedés, a bel- és külkereskedelem gazdaságtana. A vállalatgazdaságtan tárgya a vállalatok szervezése és tevékenysége. A világgazdaságtan a nemzetközi gazdasági élet bonyolult összefüggéseit elemzi. A közgazdaságtudományok és a történettudomány összefonódásából alakult ki a gazdaságtörténet, a gazdasági eszmék története. Társtudományai a gazdaságföldrajz, gazdasági matematika, gazdasági kibernetika (informatika), ökonometria, gazdaságszociológia, munkalélektan, ergonómia.

A politikai rendszerek különbözőségei szerint három szakaszt is megkülönböztethetünk a romániai magyar ~ kibontakozásában. Az Osztrák–Magyar Monarchiától örökölt gazdasági lemaradottságot Erdélyben 1919 után az ipari hitel bizonytalansága és a tőkeszegénység súlyosbítja, ebben a szakaszban a magyar gazdasági élet felelős tényezői a szövetkezeti kultúra kiépítésére, valamint a régi vállalatok s a bankrendszer helyi fejlesztésére törekszenek.

A II. világháborút követően az erőszakolt szocialista központosítás útján történt kísérlet az ipari és mezőgazdasági fejlődés előmozdítására, s az akkori ~ is ezt a tervgazdálkodást szolgálta. Miután ez a történelmi kísérlet csődbe jutott, 1990-től egy új, nehéz átmeneti szakasz indul a magántulajdon visszaállításával és gazdasági vállalkozások kezdeményezésével. Ennek a szakasznak megfelelő ~ még csak a hírlapírás szintjén jelentkezik.

Közgazdaságtudományi vizsgálódásaink az I. világháború után elsősorban az akkori gazdasági viszonyokra irányultak, különösen a kisebbségi magyarságot érintő gazdasági kérdések felé. Az agrárreform kérdéseivel többek közt Jakabffy Elemér és Oberding József György foglalkozott, utóbbi, akárcsak Nagy Zoltán, behatóan tárgyalta a szövetkezeti mozgalom kérdéseit. A hitelszövetkezetek és bankok problémaköre foglalkoztatta Gyárfás Elemért, aki *Erdélyi problémák* (Kv. 1922) c. kötetébe gyűjtötte napilapokban megjelent írásait (köztük: *Erdélyi magyar bankpolitika*; *Az ipari hitel*; *A tőkehiány*). Ligeti Sándor a társadalmi gazdaság dinamikájáról tett közzé elemző munkát (1925). Grigercsik Géza több művében a vállalati jövedelem kérdéseit taglalta. A 30-as években súlyos társadalmi gondokat okozó mezőgazdasági adósságok ügye többek érdeklődését felkeltette. *Gazdasági sérelmeink és kívánságaink* címmel több kötetben tették közzé az OMP Közgazdasági Szakosztálya üléseinek anyagát (1926, 1929, 1930, 1933).

A ~ elméleti művelői közül kiváltak: ifj. Boér Elek (közgazdaság- és pénzügytan), Kislégi Nagy Dénes (statisztika), Kovrig Béla (társadalomtan és társadalompolitika), Lazar Liviusz (közgazdaság és pénzügytan), Luckhaub Gyula (kereskedelmi és politikai számtan), Schneller Károly (statisztika), Szentkirályi Sámuel (magyar kereskedelmi nyelv és levelezés, számvitel). Gazdasági szakcikkeivel a bérletmintagazdaság és vállalatvezetés, valamint első osztályú gazdasági felügyelőség gyakorlatában tapasztalatokat szerzett Gyalui R. Sándor a sajtóban (Erdélyi Gazda, Ellenzék, Keleti Újság) szerepel.

Jelentős helyet foglalnak el a két világháború közötti romániai magyar ~ban az évkönyvek és szaklexikonok. Közülük kiemelendő a Rados Móric és Székely János szerkesztette *Közgazdasági évkönyv* (Kv. 1923–24), Fóris Lajos *Gyakorlati gazdasági bank- és deviza lexikon*ja (Kv. 1927), Sasi György *Közgazdasági évkönyv*e (Tv. 1939). A naptárak közül bőséges gazdasági tartalmú írásaik miatt utalnunk kell a Brassói Lapok, a szövetkezeti szövetségek, valamint az Erdélyi Gazda naptáraira. Több közgazdasági tankönyv is megjelent, ezek közül külön meg kell említenünk a kereskedelmi levelezéssel, gyorsírással, könyvviteli ismeretekkel foglalkozókat.

Gazdasági jellegű munkák találhatók egyes sorozatokban is. Ilyenek: az EME Jog-, Közgazdaság- és Társadalomtudományi Szakosztályának Értekezései, a Hasznos Könyvtár, a Magyar Nép Könyvtára, az Erdélyi Gazda Könyvtára, az EMGE Gazdasági Könyvtára, az EGE Könyvkiadó Vállalatának Füzetei, Szövetkezeti Könyvtár, Minerva Népkönyvtár.

A közgazdasági időszaki sajtótermékek közé tartozik a Kolozsvárt hetilapként (eleinte hetenként kétszer) megjelent Consum (1921–40). Ugyancsak Kolozsvárt jelent meg Petruca János szerkesztésében az eleinte magyar, majd magyar–német, 1926-tól csak német nyelvű Erdélyi Közgazdaság–Rumänischer Lloyd (1915–40), mely többször is címet változtatott, így Riport-Újság, Képes Riport-Újság, Erdélyi Merkur fejléccel is megjelent. Külön is létezett magyar nyelvű folyóirat Erdélyi Közgazdaság (1932–33) címmel, ezt Ábrahám Sándor és Oberding József György felelős szerkesztők, Szász Ferenc és Cseh Sándor társszerkesztők jegyezték. Temesvári volt a Bánáti Lloyd havonta háromszori, 1930-tól havi megjelenéssel (1922–35). Az idő folyamán többféle címen három nyelven, időnként csak magyar vagy csak román és német nyelven jelent meg a **Revista Financiară–Pénzvilág–Rumänische Handels-, Industrie- und Finanzwelt* (Nv. 1923–35).

Elsősorban a szövetkezeti gazdálkodás kérdéseivel foglalkozott a Hangya Szövetkezetek lapja, amely először az Erdélyi Gazda mellékleteként jelent meg Hangya címen (1920–25), majd Nagyenyeden **Szövetkezés* címen önálló hetilapként (1925–40, 1937-től kéthetenkénti megjelenéssel), s ugyanez a tárgykör van túlsúlyban a Gazdasági és Hitelszövetkezetek Központjának hivatalos közlönye, a Kolozsvárt kiadott **Szövetkezeti Értesítő* (1933–40) hasábjain is.

Mintegy 170-re tehető a hosszabb-rövidebb ideig megjelent közgazdasági szaklapok és körülbelül 130-ra az egyesületi, munkaadói érdekképviseleti vagy szakszervezeti lapok száma, amelyek a különösen is gazdasági jellegű szakmai kérdéseken túlmenően általános közgazdasági témákkal foglalkoztak: a Független Újság, Korunk, Erdélyi Fiatalok, Hitel, Magyar Nép, Falvak Népe. A nagyobb napilapok (Brassói Lapok, Keleti Újság, Ellenzék, Magyar Lapok, Temesvári Hírlap, Aradi Közlöny, Új Kelet) külön oldalon vagy rovatban bő terjedelemben közöltek gazdasági vonatkozású anyagot.

1944 ősze után a magyar nyelvű közgazdasági szakirodalom művelésének kerete elsősorban a Bolyai Tudományegyetem, majd az 1959-ben történt egyesítés után a Babeş–Bolyai Egyetem közgazdasági kara volt egészen a magyar nyelvű oktatás felszámolásáig. Ismertebb képviselői Balogh András (informatika), Bálinth Árpád (számvitel, informatika), Bálinth Zoltán (informatika), Barát Jenő (statisztika), Bereczky András (agrárgazdaságtan), Berényi Ádám (politikai gazdaságtan, világgazdaságtan), Csákány Béla (pénzügy- és hiteltan), Cseke Vilmos (gazdasági matematika), Csendes Zoltán (statisztika), Farkas Sándor (politikai gazdaságtan), Furdek Mátyás (politikai gazdaságtan), Horváth Lajos (számvitel), Kecskés József (nemzetgazdaság tervezése), Kerekes Jenő (vállalatszervezés, munkagazdaságtan, ergonó-mia), Keresztes Endre (vállalatszervezés, számvitel, informatika), Keszy-Harmath Sándor (politikai gazdaságtan), Kiss Ferenc (politikai gazdaságtan), Kohn Hillel (politikai gazdaságtan), Lászlóffy Dezső (statisztika), Lőrinczi Árpád (számvitel), Lupán Annamária (politikai gazdaságtan), Molnár Miklós (politikai gazdaságtan), Papp József András (üzemgazdaságtan), Péter György (politikai gazdaságtan), Pinczés Gyula (politikai gazdaságtan), Szigeti Zoltán (számvitel), Szűcs Zoltán (politikai gazdaságtan), Tenkei Sándor (építőipar gazdaságtana), Tóth József (politikai gazdaságtan), Tövissi Lajos (statisztika), Vincze Mária (agrár-gazdaságtan), Vita László (politikai gazdaságtan), Vorzsák Vilmos (politikai gazdaság-tan), Vorzsák (V. Kovrig) Magdolna (ipargazdaságtan).

A gyűjteményes munkák közül megemlítjük a Kohn Hillel szerkesztésében megjelent *A munka termelékenysége a kolozsvári Vasúti Főműhelyekben* c. munkát (1948, magyarul és románul), továbbá az *Időszerű közgazdasági kérdések* c. kötetet (1955), amely Ambrus István, Csákány Béla, Csendes Zoltán, Gúzs Ferenc, Huszár Andor, Keszy Sándor, Kecskés József, Kerekes Jenő, Kohn Hillel, Tóth Annamária és Szigeti Zoltán írásait foglalja magában. A kötet egyes tanulmányai még ugyanabban az évben németül is kiadásra kerültek *Aktuelle Wirtschaftspolitische Fragen* címen. Közgazdasági kérdéseket tárgyal két tanulmány *A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem (1945–1955)* c. kötetben is (1956).

Részben vagy egészben közgazdaságtani tárgyú sorozatok: **Jog- és Közgazdaságtudományi Értekezések*; **Gazdaságtörténeti tanulmányok*; **Közgazdasági Kis Könyvtár*.

Számos közgazdasági tanulmányt közölt a Korunk 1957-ben indult új folyama, A Hét s az Előre is, valamint a *Kolozsvári V. Babeş és Bolyai Egyetemek Közleményei* társadalom-tudományi sorozata (1956–57), a *Studia Universitatum Babeş et Bolyai* (1956), a két egyetem egyesítése után új címén *Studia Universitatis Babeş–Bolyai.* Magyar nyelven közgazdaságtani tankönyvek és egyetemi jegyzetek jelentek meg, könyv alakban azonban a magyar szerzők munkái legnagyobb részt román nyelven láttak napvilágot. A X. osztály részére készült Tóth József *Politikai gazdaságtan* (1965) c. tankönyve az egykorú rendszer követelményei szerint.

Az 1989-es fordulat után Kolozsvár székhellyel megalakult a **Romániai Magyar Közgazdász Társaság* megfelelő, a piacgazdaság körülményei közt is helytállani képes gazdasági szakemberek képzésére. Országos elnöke Kerekes Jenő, a kolozsvári szervezet elnöke Mikó Lőrinc. A korszerű közgazdász-képzést és közgazdasági tájékozódást szolgálja Csákány Béla *Közgazdasági Kisenciklopédia* c. ismeretterjesztő sorozata a Szabadságban s egyidejűleg a Hargita Népe, Népújság, Temesvári Új Szó, Bányavidéki Új Szó s az Aradi Jelen hasábjain (1991–92).

(Cs. B.)

közművelődés – az iskolai oktatáson kívüli népművelés az erdélyi magyarság életében a nyelvi és kulturális megmaradás rendkívül fontos eszköze, mert a nagyrészt szórványban élő vagy a székelyföldi magyar lakossághoz különleges demográfiai helyzetében nehezen jut el a magyar szellemi központokból sugárzó szellemi haladás. Ez a körülmény s az elmaradt gazdasági viszonyokból származó szegénység is már a múlt században szükségessé tette az 1885. ápr. 12-én alakult **Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület* (EMKE) létrehozását. Ez a régi politikai viszonyok közt megfelelő társadalmi segítségre támaszkodhatott, de az 1918-as államfordulat után megfosztatván javaitól s a harmincas évek közepéig az állami jóváhagyás körüli huzavona miatt egyre összébb zsugorodott.

A kisebbségivé válás körülményei között az erdélyi magyar ~ gondját az önerejéből fellendülő EMGE gazdaköri hálózata, egyidejűleg a szövetkezeti mozgalom s kettőjük szakmai jellegű, de népszerű sajtója viselte. Tömeghatást ért el falun-városon 1921-től a Gyallay Domokos szerkesztette **Magyar Nép* hetilap, valamint az 1923-tól megindult **Magyar Nép Könyvtára* sorozat. A ~ terén különleges iskolán kívüli szerepet is vállalt az egyházak kezdeményezte **népfőiskola* mozgalom. Az alulról jövő helyi magyar önszerveződés otthonaivá váltak a Művelődési Házak.

1944 fordulata után az MNSZ közművelődési osztálya támogatta a Kiss Jenő főtitkárral az élen újjászervezkedő EMKE működését, majd a hagyományos intézmények felszámolása után közvetlenül maga folytatta a magyar ~ ápolását, így a **Petőfi-versenyek* és a **szabadegyetemek* rendezésével, felkarolva a nemzeti hagyományokat, a népi kultúrát és a műkedvelés különböző formáit. Jelentős szerepe volt mindebben a **Művelődés* (eredetileg Művelődési Útmutató) folyóiratnak is. Előbb az MNSZ feloszlatása (1953), majd a lap megszüntetése (1985) teljesen a diktatúra szolgálatában álló hivatali szervekre hagyta a ~ kérdését.

Változást hozott a diktatúra bukása után, hogy Brassóban, az RMDSZ kezdeményezésére 1991. ápr. 20-án újjáalakult az EMKE. Elnöke, Dávid Gyula az első munkaesztendőt értékelve leszögezte, hogy a megújhodott szervezet nem kíván a ~ terén egyeduralmi helyzetet teremteni, hanem ellenkezőleg: az országszerte létező helyi magyar kulturális alakulatok mint tagszervezetek autonóm működésének tiszteletben tartásával azok munkáját igyekszik egybehangolni, s ahol még nem léteznek, ott önálló helyi megalakulásukat segíti elő. Ez a „plurális egység” hozta magával, hogy ma már mintegy 200 helyi művelődési egyesület, tánc- és dalegyüttes, alapítvány, műemlékvédő társaság, műkedvelő színház, ifjúsági kör, turisztikai és sportklub, népfőiskola, önképzőkör, fúvószenekar, természetvédelmi csoport, tájszövetség és szórványközpont tartható számon.

Ezek munkájában előtérbe került az évtizedek óta elfojtott, betiltott helyi hagyományok felújítása, emléktáblák helyezése, szobrok felállítása, költők, írók tiszteletére rendezett ünnepélyek sorozata, műemlékek helyreállítása. Az EMKE segédletével került sor Ady Endre, Áprily Lajos, Arany János, Benedek Elek, Dsida Jenő, Gábor Áron, Horváth István, Kölcsey Ferenc, Kőrösi Csoma Sándor, Kriza János, Mikes Kelemen, Misztótfalusi Kis Miklós, Olosz

Lajos, Petőfi Sándor, Szabédi László, Szilágyi Domokos, Tamási Áron emlékének megörökítésére különböző helyszíneken. Párhuzamosan megindult a **népfőiskolák* előkészítése. Szabó Zsolt főszerkesztésével új köntösben jelent meg újra a Művelődés.

A felélénkülő művelődési élet jele az 1992-ben létesített EMKE-díjak kiosztása Kolozsvárt. Az 1992-ben díjazottak: *Nagy István-díj* (Szilágyi Zsolt karnagy), *Éghy Ghyssa-díj* (Tolna Éva, a Bogáncs néptáncegyüttes vezetője), *Szentgyörgyi István-díj* (Bálint Ferenc, Vitális Ferenc nem hivatásos színjátszók), *Szolnay Sándor-díj* (Zöld Lajos, a szárhegyi képzőművészeti tábor megteremtője), *Vámszer Géza-díj* (Orbán Irén, népművészetek ápolója), *Bányai János-díj* (Haszmann Pál és Haszmann József, honismereti múzeum-szervezők), *Monoki István-díj* (Tavaszi Hajnal könyvtáros), *Spectator-díj* (Tőke Csaba újságíró, post mortem), *Kovács György-díj* (Lohinszky Loránd színművész), *Janovics Jenő-díj* (a bukaresti TV Ébresztő-műsorának együttese, Somai Ferenc, a kolozsvári magyar rádió megújítója), *Poór Lili-díj* (Orosz Lujza színművésznő), *Kemény János-díj* (Tompa Gábor színirendező), *Bánffy Miklós-díj* (Deák Barna és Deák M. Ria színpadi képzőművészek).

(B. E.)

Dankanits Ádám: *A közművelődés történetéről*. Korunk 1977/1–2. – Balogh Edgár: *Egy brassói tanácskozás elé*. A Hét 1991/16. – Dávid Gyula–Kötő József–Sylvester Lajos: *Milyen legyen – milyen lehet az EMKE?* A Hét 1991/19. – *Közművelődési ünnepeinkről*. Vita, lejegyezte Gagyi József. Művelődés 1991/10. – Sylvester Lajos: *Új kihívás a közművelődés számára*. Művelődés 1992/2. – Dávid Gyula: *Vitaindító helyzetjelentés*. Művelődés 1992/7.

Közoktatás – a bukaresti **Tanügyi Újság* helyébe 1989 decembere után megindult iskolaügyi és nevelési hetilap. Főszerkesztője Bántó István, helyettese és főmunkatársa Gergely László. III. évfolyamától kezdve alcíme: „óvodai és iskolai képzés – családi nevelés.” A tárgykör bővülésével már nemcsak a pedagógusok, hanem a szülők lapja is kíván lenni; a szerkesztőség szándéka közös fórumot teremteni a gyermeknevelés két meghatározó tényezőjének: az iskolának és a családnak. A munkatársak közt Ferenczi Gyula, Hegyesi Zoltán, Kertes Ákos, László Ibolya, Málnási Ferenc, P. Dombi Erzsébet nevével találkozunk.

közügyi irodalom – **publicisztika*

Krajnik-Nagy Károly – **Brassói Lapok 2*; **Szabadság*

Kramer Ödön – **könnyűzene*

Krassó–Szörényi Lapok – politikai hetilapként indult 1878-ban Lugoson Virányi János nyomdász alapításában. Felelős szerkesztő és kiadó 1919-ben Szidon József. 1920-ban Sulyok István tulajdonába került, aki Botos Jánossal és Horváth Emillel együtt szerkeszti. 1924-től szerkesztő Serényi József, 1926-tól Arató Andor. A heti kétszeri megjelenésre áttért lap az OMP lugosi tagozatának félhivatalos sajtóorgánuma lett, és számos cikkét, így azokat, melyeket a „lugosi triumvirátus” tagjai (Jakabffy Elemér, Sulyok István, Willer József) írtak, a többi erdélyi lap is gyakran átvette. A ~ számos tanulmányt közölt a bánsági magyar telepesek sorsáról, az együttélő népek közös harcairól, helyet adva az irodalomnak is. 1928-tól a Husvéth és Hoffer nyomda tulajdona, 1937-ben címét a helységnevek románo s írásának elrendelésekor Caraş–Severini Lapokra változtatja 1938-ig. Megszűnt 1939-ben.

(Sz. J.)

Krausz Ilonka, *Litteczkyné* – **grafika*

Krausz László, *Vasile Barbu* (Marosludas, 1897. júl. 15. – 1981. márc. 28. Bukarest) – műszaki író. A budapesti Állami Felsőipariskola elvégzése (1919) után géplakatos, esztergályos, öntő, majd tervezőmérnök a kolozsvári Dermata cipő- és bőrgyárban. 1948 után a bukaresti Gép- és Kohóipari Minisztérium tervezőintézetének főtervezője, végül ugyanitt az Építőipari Kutatóintézet műszaki főosztályának irányítója nyugalombavonulásáig. Az Aradi Viktor szerkesztésében megjelent A Jövő Társadalma (1925–27) tizenhat írását közölte; tájékoztató jellegű műszaki cikkeivel a Munkásélet, TETT, A Hét s napilapok hasábjain szerepelt. Több román nyelvű technikai kézikönyv, *A szabatos műszaki nyelv használatáért* c. tanulmány (Korunk 1971/10) szerzője.

Magyar nyelvű munkái: *Az esztergályos könyve* (1960); *A karbantartó géplakatos kézikönyve* (C. Moldovannal és Teodor Petreával közösen, 1972).

(J. D.)

Gaal György: *A Jövő Társadalma*. Korunk 1983/10.

Krbekné Liber Etelka (Budapest, 1870 körül – ?) – pedagógiai író. Budapesten elvégezte a tanítóképzőt. 1892-ben férjével együtt Brassóba került, ahol a Polgári Leányiskola tanára, majd az Állami Kereskedelmi Leányiskola igazgatónője. A korabeli Brassói Lapokban több, a nőnevelésről szóló cikke jelent meg. Iskolájában úttörő módon a lányok háziasszonnyá nevelésére fordított gondot, s megfelelő tankönyv hiányában maga adott ki egy háztartási útmutatónak szánt *Cukrászat és egyszerűbb tészták* (Brassó 1920) c. kis kötetet. Bár 1926-ban Magyarországra költözött, könyve további nyolc kiadást ért meg s mintegy 50 000 példányban került forgalomba.

(Sz. S.)

Krebsz Sándor – **sportirodalom*

Krels Henrik – **tanügyi irodalom*

Krenner Miklós (Garamberzence, ma Szlovákia, 1875. júl. 18. – 1968. aug. 11. Budapest) – közíró. A kolozsvári egyetem bölcsészeti karán szerzett tanári képesítést és doktorátust. Pedagógiai pályáját Déván kezdte (1900–1905), a Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat titkára, egy ideig a Hunyadvármegye c. lap szerkesztője, az Erdélyi Múzeum munkatársa, majd Aradon tanár; itt a Jövő c. nyugatos irányzatú irodalmi folyóirat munkatársa. Az I. világháború alatt népfölkelő százados.

1919-ben Szegedre nevezték ki tankerületi főigazgatónak, innen visszatért Aradra, s a róm. kat. főgimnázium tanára lett (1919–25). Ezekben az években mint főmunkatárs irányítja a helybeli Rendkívüli Újságot és belső munkatársa az Erdélyi Hírlapnak, rendszeresen közöl a kolozsvári Ellenzékben és a Magyar Kisebbségben. Részt vesz Keleti Sándor *Kék könyv* (1925) c. antológiájának szerkesztésében.

Maradi és haladó irodalom? c. értekezése „az egyszerű és természetes szép” szolgálatában jelöli meg ars poeticáját, egy másik írása pedig már a címében is vallja: *Van erdélyi irodalom* (1926). Teljesen az írásnak szentelve további életét, az Ellenzék, Magyar Kisebbség mellett 1928-tól az Erdélyi Helikon hasábjain jelentette meg esszéit és értekezéseit. Az aradi Újságírói Klub és Kölcsey Egyesület elnöke, az EIT és KZST tagja, az Erdélyi és Bánsági Népkisebbségi Újságíró Szervezet elnöke. 1930-ban Kolozsvárra költözött, és az Ellenzék főmunkatársa lett.

Közírása mindenkor liberális-demokrata szellemiségű. Elítélte s „a nagy erdélyi bűn”-nek nevezte a magyar értelmiségi réteg kivándorlását. Az OMP széles népi alapokra helyezését és a munkásság bevonását sürgető Reform-csoport szónokaként olyan elveket hirdetett, melyek „földi dolgok, de égi illatuk van”; *Verjünk hidat* c. írásában a román–magyar közeledésnek tör utat a jogegyenlőség alapján (1932). A kisebbségi sérelmeket feltáró harcos cikkei miatt „sajtóvétség” ürügyén ötvenszer áll bíróság elé. „Alapos történelmi és politikai ismeretei és – ihletett óráiban – elragadtatott tollvezetése a legmeggyőzőbb erdélyi politikai íróvá teszik” – így jellemzi publicisztikáját Osvát Kálmán lexikonja.

Írásaiból kiemelkedik tanáráról, Márki Sándorról írt tanulmánya az Ellenzékben (1923), *A kisebbségi ildom* c. írása az Újságíró Almanachban (1927), *Arad* c. irodalmi városismertetése (1930) és Kazinczy-portréja (1931) az Erdélyi Helikonban. Kapcsolatát Kuncz Aladárral *Másvilági érdek* c. alatt az Erdélyi Helikon Kuncz-emlékszámában (1931) írta meg.

A II. világháború idején a budapesti Magyar Nemzetben megjelenő cikkeivel képviseli a transzilvanizmus liberális–humánus szellemi hagyatékát. Aláírta a Magyar Történelmi Emlékbizottság háborúellenes felhívását (1942), előszóval látta el a neve alatt megjelenő **48-as Erdély* c. kolozsvári zsebkönyvet (1943). A magyar kormány megbízásából ő hozta Magyarországra Petőfi kardját az aradi múzeumból (1948). Visszaemlékezéseiben Ruffy Péter így ír róla: „Független volt cselekedeteiben, tetteiben, híres cikkeiben, amelyek csak egyet, csak a nép javát szolgálták.” Innen értesülünk Naplójáról is, amelyben „Spectator” megírta saját korát és neves kortársait.

Kötetei: *A nemzeti királyság eszméjének kialakulása* (Arad 1900); *Macaulay* (Arad 1908); *Néhány szó a Tanácsköztársaságról* (Bp. 1919); *Petőfi Sándor* (Arad 1922); *Arad* (városkép, Bp. 1937).

Írói álnevei: *Spectator*, *Szürke barát*, *Sétáló úr*.

(Ko. J.)

Mikó Imre: *Huszonkét év*. Bp. 1941. *(A reform-csoport*, 66–70, 112–114.) – Méliusz József: *Spectator, az irodalomkritikus* I–II. Utunk 1969/25, 26. Újraközölve *Az illúziók kávéháza*. 1971. 182–97. – Teleki Ádám szóbeli közlése a Krenner-féle mozgalomról. *A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság levelesládája*. 1973. 543–44. – Ruffy Péter: *Világaim*. Bp. 1979. 311–15.

Krepsz Iván (Temesvár, 1912. szept. 18.) – orvosi szakíró. Szülővárosában végezte a Piarista Gimnáziumot (1929), a kolozsvári I. Ferdinand-Egyetemen nyerte el orvosi oklevelét (1937). Pályáját a kolozsvári Központi Röntgenintézetben kezdte mint tanársegét (1940–45), majd a marosvásárhelyi OGYI Radiológiai Intézetében adjunktus, 1948-tól előadótanár, 1968-tól egyetemi tanárként vezeti a klinikát nyugdíjazásáig (1979). Az orvostudományok doktora.

Magyar, román, német, angol és francia nyelvű szakdolgozatait a rákkutatás kérdéseiről írta, s ezek főleg az EME orvostudományi Értesítője, az Orvosi Szemle–Revista Medicală, Orvosi Hetilap (Bp.), Anthropológiai Közlöny (Bp.) lapjain jelentek meg; 1961-től a bukaresti Oncologia şi Radiologia szerkesztőbizottsági tagja és főmunkatársa. Ismeretterjesztő egészségügyi cikkeivel és cikksorozataival a Muncitorul Sanitar, Ardealul Medical, Vörös Zászló, Hargita hasábjain s az Egészségügyi Nevelési Ház kiadványaiban szerepel. Mint társszerző részt vett a *Manual de radiologie* (1963) és *Radiologia medicală* (1963) c. tankönyvek szerkesztésében.

Egyetemi jegyzete: *Radiológia. Röntgendiagnosztika és sugárterápia* (Mv. 1957); újabb kiadás Kovács László és Kertész Endre közreműködésével (1960, 1976). Önálló kötete: *A rákbetegségről*. Mv. 1957.

Krilek Sándor – **Jelen*; **Szatmári Hírlap*

Krimsky Géza – író. Személyi adatai ismeretlenek. *A farkasok* c. háromfelvonásos népszínművét 1902-ben mutatta be a kolozsvári Nemzeti Színház, *Buridán szamara* c. vígjátékát jutalomban részesítette az EIT. *Sárga rózsa* c. elbeszélő költeménye 36 énekben Jókai Mór hasonló című regényét „dalnak" dolgozta fel (Kv. 1930).

Gyalui Farkas: *Az Erdélyi Magyar Irodalmi Társaság ötven éve* (Kv. 1938).

Kristó András (Csíkszentkirály, 1930. jún. 10.) – földrajzi szakíró. Középiskolát a csíkszeredai gimnáziumban végzett (1949), tanári diplomát a Bolyai Tudományegyetem földrajz–földtan karán szerzett (1953). Pályáját hidrogeológusként a sepsiszentgyörgyi borvíztöltő vállalatnál kezdte, majd Csíkkarcfalván, Csíkszentkirályon, Csíksomlyón, 1958-tól Csíkszeredában tanár, iskolaigazgató (1959–66), főtanfelügyelő-helyettes (1968–69), 1972-től Balánbányán általános iskolai, 1987-től újra Csíkszeredában középiskolai tanár nyugdíjazásáig (1990).

Első írása a sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum évkönyvében jelent meg (1955). Főleg a Csíki- és Kászoni-medencék környékén, a Hargitában, a Vargyas mentén végzett kutatómunkát. Geomorfológiai, hidrogeológiai és negyedkor-geológiai szaktanulmányait a sepsiszentgyörgyi, csíkszeredai és székelykeresztúri múzeumok kiadványai, valamint hazai és magyarországi szakfolyóiratok közlik; a romániai szakirodalomban elsőként foglalkozott a periglaciális képződmények vizsgálatával. Kiemelkedik az Acta Musei Porolissensis hasábjain megjelent tanulmánya a gyergyószárhegyi Lázár-kastély építőköveinek földtani vonatkozásairól (Zilah 1978) és *Románia folyóteraszai* c. dolgozata a Földrajzi Közleményekben (Bp. 1985). Tudománynépszerűsítő, szakmetodikai és természetvédő írásaival jelen van a Hargita, a Hargita Kalendárium s a Tanügyi Újság hasábjain. Turisztikai útikönyvek társszerzője, részt vett a *Hargita megye földrajza* c. tankönyv összeállításában. Kéziratban a Gyilkos-tó és a Békási-szoros környékének domborzati sajátosságairól készült tanulmánya.

Kötetei: *A Csíki-medence földtörténete* (Csíkszereda 1956); *Hargita megye útikönyve* (román nyelven is, Csíkszereda 1973); *Románia ásványvizei* (Kisgyörgy Zoltánnal, 1978).

(T. J.)

Cseke Péter–Miklós László: *Kötetlen beszélgetés egy geológus tanárral*. Hargita 1968/41. – Beke György: *Tudós tanárok vidéken*. Tanügyi Újság 1969/41.

Kristóf György (Tófalva, 1878. okt. 2. – 1965. okt. 15. Kolozsvár) – irodalomtörténész. ~ Sarolta apja. Parasztcsaládból származott, a marosvásárhelyi Ref. Kollégiumban, 1889-től a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban tanult. Kolozsvári és budapesti egyetemi tanulmányok után az előbbi helyen szerzett magyar–latin szakos tanári oklevelet (1904); majd *A magyar mythologia classicus eposainkban* (Erdélyi Múzeum, 1904) c. dolgozatával doktorált (1905) Széchy Károlynál. Pályáját a gróf Lónyai családnál nevelőként kezdte Deregnyőn, majd 1903-tól a szászvárosi Kun Kollégium tanára. 1922 áprilisától a kolozsvári román egyetem helyettes, rendkívüli, végül 1926-tól rendes tanára, a magyar nyelv és irodalom előadója, akkoriban az egyetlen romániai magyar egyetemi tanár. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság, az EIT, a KZST, a Petőfi Társaság tagja, az EME bölcsészet-, nyelv- és történettudományi szakosztályának elnöke (1925–27), a Károlyi Gáspár Irodalmi Társaság szervezője (1931) és szakosztályi elnöke volt. 1940 őszén őt bízták meg a román hatóságok az egyetem átadásával. A Ferenc József Tudományegyetemen a Magyar Irodalomtörténeti Intézet igazgató professzora, 1943–44-ben a bölcsészeti kar dékánja. 1945-ben nyugdíjazták.

Első tanulmányaira a Beöthy-féle konzervatív pozitivizmus nyomja rá bélyegét, majd a szellemtörténet keltette fel érdeklődését, s ezt Böhm Károly bölcseletével ötvözve egy új esztétika kidolgozására tett kísérletet (*Egységes világkép*. Protestáns Szemle, Bp. 1909; *Bölcseleti, vallásos és költői világképek*. Uo. 1910; *Megjegyzések az esztétika módszeréhez s főbb feladataihoz*. Erdélyi Múzeum 1910). Eredményeit Petőfi és Madách költészetének tanulmányozásánál alkalmazta (*Petőfi és Madách*. Bp. 1911; *Petőfi és Madách internacionalizmusa*. Magyar Társadalomtudományi Szemle, Bp. 1912). Ő keltette fel az érdeklődést a testőríró Barcsay Ábrahám élete és munkássága iránt (*Adatok Barcsay Ábrahám életéhez*. Erdélyi Múzeum 1911; *Barcsay és Orczy*. Egyetemes Philologiai Közlöny, Bp.1914; *Barcsay Ábrahám házassága*. Irodalomtörténet, Bp. 1914; *Barcsay Ábrahám költészete*. Uo. 1915).

Az I. világháború után a kialakuló romániai magyar irodalmi élet egyik szervezője, a konzervatív tábor szószólója, kritikus, a Pásztortűz állandó munkatársa, 1924-ben a négynyelvű Cultura magyar szerkesztője. A 20-as évek második felében az erdélyi szellemi élet múltja került figyelme középpontjába, adatgazdag pozitivista munkákat írt Bethlen Gábor és a magyar irodalom kapcsolatáról (Budapesti Szemle 1930; Protestáns Szemle, Bp. 1930), a Bolyai-kultuszról (Kelemen Lajos Emlékkönyv 1947), valamint az 1848–1919 közötti sajtóéletről és a reformkori költőkről. Feldolgozta a nagy magyar írók erdélyi utazásainak történetét (*Jókai napjai Erdélyben*. Kv. 1925; *Királyhágóninneni írók Erdélyben*. Kv. 1942). Az elsők közt tett kísérletet a transzilvanizmus fogalmának körülhatárolására, a mítosz- és valóságelemek kimutatására (Erdélyi Irodalmi Szemle 1926), az igényes esztétikai bírálat szükségességét hangsúlyozza, a progresszív törekvéseket elutasítja, az irodalmi schisma lehetőségét cáfolja az *Esztétikai becslésünk a mai közszellem hatása alatt* (Kv. 1928) c. kötetében. Ő állítja össze a háború utáni első novella-antológiánkat (*Erdély lelke*. Berlin 1928), s 1929-ben a romániai magyar irodalmi élet első tíz évéről nyújt rendszeres, de értékítéleteiben nem mindig időtálló összefoglalást a román közönség számára (*Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul 1918–1928*. II. 1929. 1153–73, magyarul: Irodalomtörténet, Bp. 1930). Minisztériumi támogatással román nyelvű Jókai-monográfiát (1925), magyar nyelv- és irodalomtörténetet (1934), valamint Bitay Árpáddal közösen egy magyar nyelvű román költészeti antológiát (*Műfordítások román költőkből*. Kv. 1928) állított össze.

Születésének 60. évfordulóján tanítványai *Magyar irodalomtörténet 1939* címmel emlékkönyvet (**Kristóf György Emlékkönyv*) adtak ki, melynek végén műveinek 641 tételes bibliográfiája található. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem 1940–41. tanévi beszámolójának mellékletében szereplő könyvészete 409 dolgozatát sorolja fel, Gaal György doktori értekezésének (Kv. 1981) függeléke pedig 860 írásának és kötetének címét veszi számba, s 384 rá vonatkozó méltatást regisztrál.

Főbb munkái: *Petőfi és Madách*. Tanulmányok. Kv. 1923; *Az erdélyi magyar irodalom múltja és jövője*. Kv. 1924; *Jókai Mór élete és művei*. Kv. 1925; *Mauriciu Jókai*. Kv. 1925; *Három jellemzés* (Vörösmarty–Madách–Jókai). Kv. 1926; *Kritikai szempontok az erdélyi irodalmi életben*. Kv. 1931; *Tudományművelés kollégiumainkban*. Kv. 1931; *Báró Eötvös József utazásai Erdélyben*. Kv. 1932. ETF 42; *Kazinczy és Erdély*. Kv. 1932. ETF 44; *Istoria limbii şi literaturii maghiare*. Kv. 1934; *Péterfi Károly esztétikája*. Bp. 1934; *Szabolcska Mihály Erdélyben*. Kv. 1934. ETF 72; *Dunántúli írók – Erdélyben*. Győr 1935; *Eminescu Mihály költeményei*. Kv. 1935. ETF 74; *Dózsa Dániel elbeszélő költészete*. Bp. 1938; *Az erdélyi időszaki sajtó a kiegyezéstől a közhatalom-változásig*. Bp. 1938; *Az erdélyi magyar vidéki hírlapirodalom története a kiegyezésig*. Kv. 1939; ETF 109; *Tudományos intézetek Erdélyben 1919-ig*. Kv. 1942. ETF 135; *Fadrusz Mátyás királya és Vörösmarty Szép Ilonkája*. Kv. 1943. ETF 164. – *A kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetének könyvtára*. Pécs 1943; *Az egyetem hivatása*. Kv. 1944; *Reményik Sándor*. Kv.

1944. ETF 173. – *Erdélyi magyar diák Albensis Nagy János disputája a heidelbergi egyetemen 1617-ben és a szászvárosi református Kun-kollégium heidelbergi kolligátuma*. Kv. 1945.

Álnevei: *Tófalvi György*, *Apor Péter dr*.

(G. Gy.)

Benedek Marcell: *K. Gy.: Petőfi és Madách*. Keleti Újság 1923. okt. 6. – Makkai Sándor: *Az erdélyi magyar irodalom múltja és jövője*. Ellenzék 1925. jan. 25. – György Lajos: *Dr. K. Gy*. Pásztortűz 1926/17. – Budai Árpád: *Jókai-életrajz román nyelven*. Protestáns Szemle, Bp. 1925. 739–42. – Tamási Áron: *Magyar irodalmi agronóm*. Brassói Lapok 1931. márc. 22. Újraközölve *Tiszta beszéd*. 1981. 104–07. – Nagy Géza: *A legújabb Bethlen-irodalom*. Erdélyi Múzeum 1931. 98–109. – Nicolae Iorga: *Istoria limbii şi literaturii maghiare*. Revista Istorică, 1934. 271–72. – sz.j. (Szentimrei Jenő): *Jegyzetek egy román nyelven megjelent magyar irodalomtörténethez*. Ellenzék, 1934. dec. 4. – Kibédi Sándor: *Gyuri bátyánk kirohanása*. Tribün 1935. – Jancsó Elemér: *K. Gy. két tanulmánya*. Pásztortűz 1939. 507–8; uő. *K. Gy. irodalmi munkássága*. Láthatár, Bp. 1940/2. – Walter Gyula: *Királyhágóninneni írók Erdélyben*. Erdélyi Szemle 1942/8. – Szabó T. Attila: *Néma halotti beszéd K. Gy. ravatalánál*. Közli *Nyelv és múlt*. 1978. 495–97; uő. *K. Gy. születése századik évfordulóján*. Közli *Nép és nyelv*. 1980. 622–23. – Gaal György: *Román–magyar irodalmi kapcsolatok K. Gy. munkásságában*. NyIrK 1978/1; uő. *K. Gy. munkássága a két világháború között a kolozsvári egyetem magyar nyelv és irodalom tanszékén*. Közli *Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok*. 1981; uő. *Pozitivizmus és szellemtörténet K. Gy. munkásságában.* I.h. 1984; uő. *György Lajos és K. Gy. barátsága*. Helikon 1990/14; uő. *K. Gy. könyvtára*. Helikon 1990/44.

Kristóf Sarolta (Szászváros, 1910. márc. 15. – 1991. okt. 29. Kolozsvár) – tankönyvíró, műfordító. ~ György leánya. Szászvárosi polgári iskola után a kolozsvári Református Leánygimnáziumban érettségizett (1928). Az I. Ferdinand-Egyetemen angol–magyar–pedagógia (1932) és filozófia–szociológia–román (1934) szakos diplomát szerzett. A szatmári Katolikus Tanítóképzőben s a kolozsvári Református Szeretetházban (1934–40), a kolozsvári (1940–48), majd aradi tanítóképzőben (1948–57) tanított pedagógiát. A kolozsvári egyetem angol szakos tanársegédje nyugalombavonulásáig (1957–66).

A Keleti Újság 12 folytatásban közölte F. Britten Austin *Útban a halhatatlanság felé* c. angol regényének fordítását (1931/23–37). Néhány angol és román novellafordítása a Pásztortűzben jelent meg, ugyanitt *Klaudina* c. rajzában (1933/12) az angol–magyar kapcsolatokban jelentős szerepet játszó Rhédey Klaudia grófnő alakját idézi fel. Cambridge-ből küldött színházi beszámolója Shakespeare művészetének modernizálási kísérletéről a *Kristóf György Emlékkönyv*ben (Kv. 1939) jelent meg. Tíz angol tankönyvet alkalmazott a magyar tannyelvű középiskolai oktatás szükségleteihez (1961–70).

(G. Gy.)

Kristóf György Emlékkönyv – a kolozsvári I. Ferdinand-Egyetem magyar tanszéke vezetőjének hatvanadik születésnapjára 1939-ben kiadott, irodalomtörténeti és nyelvészeti tanulmányokat tartalmazó kötet. Az ünnepelt tanítványai, Jancsó Elemér, Nagy Géza, Pellion Ervin, Reischel Artúr, Sántha Alajos és Szabó T. Attila szerkesztették. Főcíme *Magyar irodalomtörténet 1939*, szerkesztői ugyanis – éppen Kristóf György javaslatára – egy irodalmi évkönyv-sorozatot szándékoztak e kötettel megindítani. 1941-ben Kristóf György, Jancsó Elemér, Makkai László és Reischel Artúr nyomtatott körlevélben tette közzé a II. kötet tervét, ennek kiadására azonban nem került sor.

A ~ előszavát maga a professzor írta *Magyar irodalomtörténet a kolozsvári egyetemen* címmel, utána Kacsó Sándor idézi fel Kristóf egyetemi kinevezésének körülményeit *Kristóf professzor hallgatói* c. írásában. A dolgozatok szerzői a szerkesztőkön kívül: Antal Péter, Balogh László, Blédy Géza, Debreczy Sándor, Győrbíró Jenő, Hegyi Endre, Kristóf Sarolta, Makkai Ernő, Makkai László, Márton Gyula, Mikó Gábor, Miszti László, Orbán László,

Pogány Albert, Veégh Sándor, Vita Zsigmond és Vörös István. A könyvet Kristóf életrajzi adatai és irodalmi munkásságának 641 tételt felsoroló jegyzéke zárja.

A kötetet a romániai magyar irodalomtörténészek és nyelvészek első nyilvános seregszemléjének tekintették. Kedvező bírálatot kaptak Blédy, Győrbíró, Márton Gyula, Szabó T. Attila nyelvészeti dolgozatai, az irodalmiak közül Jancsó Elemérnek Aranka Györgyről, valamint Orbán Lászlónak a brassói magyar színészetről írt összefoglalásai és Vörös István Madách-tanulmánya.

A 22 szerző közül utóbb nyolcan egyetemi tanszékhez jutottak, három középiskolai tanár pedig irodalomtörténészi, bibliográfusi és tankönyvírói munkássága révén vált ismertté.

(G. Gy.)

Nyírő József: *A magyar nyelv és irodalom új munkaközössége*. Keleti Újság 1940. jan. 22. – L. D. [László Dezső]: *Kristóf György Emlékkönyv*. Erdélyi Fiatalok 1940/2. – G. G. [Gaál Gábor]: *Erdélyi magyar történetírás*. Korunk 1940/4; újraközölve *Válogatott írások* II. 1965. 616–18. – Gaal György: *Egy irodalomtörténeti évkönyv terve 1941-ben*. Utunk 1981/23.

Kristóf-Krausz Albert (Temesvár, 1892. ápr. 19. – 1958. dec. 18. Temesvár) – festőművész, műépítész, művészeti szakíró. Szülővárosában a főreáliskolában érettségizett (1910), építészmérnöki oklevelet Münchenben szerzett (1915), ahol az új építészeti irányzat egyik vezető egyéniségétől, Theodor Fischer professzortól tanulta a tervezést. Az I. világháborúban hadmérnökként szolgált, majd Temesvárra visszatérve portréfestő. Megfestette Asztalos Sándor, Endre Károly, Franyó Zoltán, Jovánovity Dobrivoj, Kalotai Gábor, Pogány László, Szirmai László írók, Podlipny Gyula festőművész, Freund Leo zongoraművész és Brandeisz József hegedűművész arcképét. Újabb berlini tanulmányok (1929–32) után Temesvárt az ún. „új tárgyiasság" mértani formáival és díszítetlen síkjaival dolgozó stílusban számos bérházat és villát tervezett, s dinamikus-expresszív formanyelvű festészetét kiállításokon mutatta be.

Címlapot rajzolt a Brázay Emil szerkesztette Pán-Könyvtár egyes köteteihez s a Moravetz Zeneműkiadó kottafüzeteihez. Műkritikái, élménybeszámolói, műhelyvallomásai a Temesvári Hírlap, Keleti Újság, Az Új Ember, Heti Magazin, Déli Hírlap, Brassói Lapok, 1944 után a Szabad Szó, A Világ, Utunk és Előre hasábjain jelentek meg.

(Sz. J)

Kristófi János (Monospetri, 1925. dec. 15.) – festőművész. Középiskolát Kolozsvárt végzett, a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán szerzett rajztanári oklevelet (1954). A Népi Művészeti Iskola tanára Nagyváradon nyugalombavonulásáig (1955–88). Feleségével, Hoványi Judit szobrász–keramikus művésznővel rendezett első közös kiállítása (1958) óta tevékeny részt vesz a város művészeti életében. Tájképein Nagyváradot örökíti meg. Elkészítette Bartók Béla, a nagyváradi Bihari Sándor zeneszerző s a közművelődés mecénásaként ismert Nicolae Jiga arcképét. Feleségével közös „családi kiállítása" volt Bécsben és Leidenben (1988), Miskolcon (1990), Győrben és Budapesten (1991).

(T. E.)

Kriterion Kézikönyvek – a **Kriterion Könyvkiadó* 1973-ban indított kiadványsorozata, amelynek kötetei általában magyarázó szótári szerkesztésben, bőséges illusztrációanyaggal eligazítást nyújtanak a technika, fizika, földrajz, történelem, egészség, mitológia, matematika, kémia, geológia, zene területén, és a legújabb forrásokra alapozó bő adattárukkal segítik a tudományt oktatói színvonalon művelő szakembert éppúgy, mint az egyes tudomány- és ismeretterületeken tájékozódni kívánó olvasót. A sorozatba néhány nem lexikonjellegű kötet

is beilleszkedett (két- és háromnyelvű műszaki, ill. jogi szótár, magyar helyesírási szótár és idegen szavak szótára). A kötetek szerzői ismert kutatók, egyetemi és középiskolai tanárok, a romániai magyar tudományosság jeles képviselői, s egy-egy szerzői munkaközösségben részt vevő román kollegáik is. A sorozatban 1983-ig összesen 16 mű jelent meg 20 kötetben, közel 320 000 példányban. Az azóta tervbe vett és meghirdetett kötetek közül megjelent a Benkő András szerkesztette *Zenei kislexikon* (1986) zenei fogalmakat tartalmazó I. kötete (a személyi részt magába foglaló II. kötet – a kötetjelzéssel együtt – a cenzúra tiltása miatt elmaradt), Jodál Endre *Számítástechnikai kislexikon*a (1991) és Szabó M. Attila–Szabó M. Erzsébet román–magyar–német *Erdélyi helységnévtár*a (1992).

(D. Gy.)

Kriterion Könyvkiadó – az állami könyvkiadó hálózat 1969 végén történt újjászervezése során létesített nemzetiségi könyvkiadó, amely 1970 jan. 1-től a Romániában élő nemzetiségek nyelvein (először magyar, német, szerb-horvát, ukrán és jiddis, majd 1978-tól szlovák és orosz, 1980-tól tatár, 1981-től török nyelven is) jelentet meg szépirodalmi, társadalom- és természettudományi műveket, s 1971-től (a Biblioteca Kriterion c. sorozatban) román fordításban a nemzetiségi irodalmak legjava termését is közvetíti a román olvasók felé. A ~ ógörögből származó neve, jelentésének megfelelően, minőségi igényt fejez ki. Emblémája a Deák Ferenc tervezte, nyitott könyvre is emlékeztető stilizált pegazus.

A ~ igazgatója 1990 augusztusáig Domokos Géza, akinek munkáját (a diktatúra utolsó évtizedében) kívülállókból alakított „kiadói tanács” korlátozta (ennek magyar tagjai: Szilágyi Dezső, az Előre főszerkesztője, Koppándi Sándor, az RKP Központi Bizottsága sajtóosztályának aktivistája, Pezderka Sándor, a Szocialista Nevelési és Művelődési Tanács kiadói osztályának instruktora). Az induláskor a magyar, ill. más nemzetiségi osztályok élén két főszerkesztő állt: Bodor Pál és Hedi Hauser; 1971–1973 között a magyar osztály főszerkesztője Szász Béla, 1975 és 1985 között (megbízottként) Botár Emma, 1985-től H. Szabó Gyula, aki 1990 augusztusa óta a ~ igazgatója. Indulásától a vállalatnak Kolozsváron is működik magyar szerkesztősége, 1992 áprilisáig Dávid Gyula és műszaki osztálya Bálint Lajos vezetésével. Jelenleg a kolozsvári magyar szerkesztőség egy szerkesztővel (Vofkori Mária) működik, a műszaki osztályt Géczi János vezeti. A bukaresti magyar szerkesztőségben V. András János, Bodor András, Csiki László, Gergely Éva, Kacsó Judit, Kovács Erzsébet, Molnár Gusztáv, Németi Rudolf, M. Szemlér Judit, Osvát Annamária, H. Szabó Gyula és Szilágyi Sándor dolgozott, ill. dolgozik ma is; a kolozsvári szerkesztőségben Bréda Ferenc, Csiki László, Dáné Tibor Kálmán, Egyed Péter, Hatházy Ferenc, Mikó Imre, Páskándi Géza, Salamon Anikó, Szabó Zsolt és Vofkori Mária. A megjelent művek kiemelkedő színvonalú és egységes grafikai megtervezésében és kivitelezésében meghatározó a szerepe a kiadó kolozsvári grafikusának, Deák Ferencnek, aki a központban működő Tamás Klára és Damó István grafikusoknak a kiadótól való megválása óta többnyire a Bukarestben készülő magyar kiadványok grafikai szerkesztője is.

A ~ román nyelvű könyveinek kiadását a Biblioteca Kriterion sorozatszerkesztőjeként közvetlenül Domokos Géza irányította, két román szerkesztő, Paul Drumaru és Gabriel Gafiţa (1990-ig) segítségével.

A román–magyar közös könyvkiadási egyezmény keretében a ~ indulásától fogva jelentős szerepet vállalt a romániai magyar irodalom, művelődés és tudományosság eredményeinek magyarországi közvetítésében is. Ennek eredményeként a 80-as évek közepéig úgyszólván minden számottevő mű (nemegyszer jelentős példányszámban) a magyarországi olvasókhoz is eljutott. Az egyezmény ugyanakkor lehetőséget biztosított arra is, hogy a klasszikus és kortárs világirodalom sok, magyarul már megszólaltatott alkotása tömegpéldányszámban a

romániai magyar olvasók széles rétegeihez is eljusson. Így jött létre termékeny együttműködés a budapesti Európa, Szépirodalmi és Gondolat Könyvkiadókkal, 1990-től az Akadémiai Kiadóval és a pécsi Jelenkorral is, amelyek az eredeti és a románból fordított és nálunk készült művek mellett állandó megrendelői voltak a **Horizont*, a **Lektúra* és a **Téka* sorozatokban megjelent köteteknek.

1970 és 1989 között a ~ magyarul összesen 1974 művet jelentetett meg, több mint 21,3 millió példányban. Az évi átlaghoz (100 cím) viszonyítva a legtermékenyebb időszak 1972 és 1980 volt (évi 106–113 címmel), a legalacsonyabb teljesítmények az 1985 utáni évekre esnek (évi 68–86 cím). Ebben az utolsó időszakban az évi összpéldányszám is az átlag (1139000) alatt marad (826000–896000 között mozog). A számadatok is jelzik, hogy a ~ közel két évtizedes munkásságában két szakaszt lehet megkülönböztetni; ez utóbbi szakaszban különben a könyvtermelés tematikai-tartalmi struktúrája is megváltozik.

Az első szakasz, különösen az első évtized története egybeesik a romániai magyar irodalom – és általában a romániai magyar szellemi élet – szembetűnő megélénkülésével. A 70-es években a ~nál jelennek meg a romániai magyar irodalom kiemelkedő alkotásai (olyan regények, mint Bálint Tibor: *Zokogó majom*, Deák Tamás: *Egy agglegény emlékezései*, Fodor Sándor: *Megőrizlek*, *Büdösgödör*, Györffi Kálmán: *Házavatás*, *Ágnes*, Király László: *Kék farkasok*, Mester Zsolt: *Koppantó*, Panek Zoltán: *A földig már lépésben*, Pusztai János: *A sereg*, Sütő András: *Anyám könnyű álmot ígér*, Szabó Gyula: *A sátán labdái*, Szilágyi István: *Kő hull apadó kútba*), elbeszéléskötetek Bajor Andor, Bodor Ádám, Csiki László, Király László, Köntös-Szabó Zoltán, Páskándi Géza, Székely János, Vári Attila tollából; Beke György, Méliusz József, Majtényi Erik, Marosi Barna, Sütő András, Szász János, Tamás Mária riport- és publicisztika-kötetei, Balla Zsófia, Csiki László, Farkas Árpád, Hervay Gizella, Horváth Imre, Kányádi Sándor, Kenéz Ferenc, Király László, Lászlóffy Aladár, Magyari Lajos, Majtényi Erik, Mandics György, Olosz Lajos, Palocsay Zsigmond, Páskándi Géza, Szemlér Ferenc, Szilágyi Domokos, Szőcs Géza, Vári Attila, Vásárhelyi Géza verseskötetei; Kocsis István, Páskándi Géza, Sütő András drámái.

Újabb rajokat bocsátott ki a **Forrás* sorozat, olyannyira, hogy a kritika már a harmadik, sőt negyedik Forrás-nemzedékről beszél; ugyanakkor erre az évtizedre esik az az önéletrajz- és memoárhullám, amelynek egymást követő köteteiben írók, művészek, közéleti és gyakorlati szakemberek (Antal Dániel, Balogh Edgár, Bányai László, Bartalis János, Demeter János, Kacsó Sándor, T. Karácsony Emmy, Kemény János, Nagy Imre, Nagy István, Szentimrei Jenő, Szilágyi András), a munkásmozgalom résztvevői (Kovács István, Veress Pál, Zimán József), az egykori parasztélet részesei (Győri Klára, Tamási Gáspár, az *Így teltek hónapok, évek...* c. kötetbe foglalt egyszerű emberek) idézik fel életüket, pályájukat s azt a kort, amelyben éltek.

Az új irodalmi terméssel párhuzamosan jelentkezett a ~ könyvei sorában a romániai magyar irodalom korábbi értékeit újrafelfedező kötetek sora. Ekkor sorakozik be a **Romániai Magyar írók* sorozatba többek között Áprily Lajos, Balázs Ferenc, Brassai Viktor, Daday Loránd, Jancsó Elemér, Jancsó Béla, Kahána Mózes, Kemény János, Korvin Sándor, Kováts József, Kurkó Gyárfás, Makkai Sándor, Sipos Domokos, Szenczei László, Tamási Áron egy vagy több műve, folyóiratok (Erdélyi Helikon, Genius, Magyar Szó, Periszkop, Tavasz) irodalmi anyagát, ill. irodalmi tömörülések (Kemény Zsigmond Társaság, Erdélyi Helikon, Erdélyi Szépmíves Céh) vagy egyes írók (Benedek Elek, Gaál Gábor) levelezését közkinccsé tevő kötetek sora. Ekkor jelenik meg a romániai magyar irodalom 1944 és 1970 közötti korszakáról Kántor Lajos és Láng Gusztáv összefoglaló munkája, a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* I. kötete, a román–magyar irodalmi kapcsolatok kutatásának szempontjából alapvető bibliográfiák (Domokos Sámuel: *A román irodalom magyar bibliográfiája*, Réthy Andor–Váczy Leona: *A magyar irodalom román bibliográfiája*). Közben születnek

írómonográfiák (Kicsi Antal: *Tompa László*, Sőni Pál: *Nagy István*, Tóth Sándor: *Gaál Gábor*, Vita Zsigmond: *Áprily Lajos*) s résztanulmányok, kötetek a magyar irodalom nagyjainak erdélyi kötődéseiről (Dávid Gyula–Mikó Imre: *Petőfi Erdélyben*; Dávid Gyula: *Tolnai Lajos Marosvásárhelyen*, Vita Zsigmond: *Jókai Erdélyben*, Indig Ottó: *Juhász Gyula Nagyváradon*, Kozma Dezső: *Petőfi öröksége*, *Móricz Zsigmond közöttünk*, Veress Dániel: *Mikes és a szülőföld*); Cs. Gyímesi Éva könyvet ír a romániai magyar líra új vonulatairól (*Találkozás az egyszerivel*), Rohonyi Zoltán a magyar romantikáról (*A magyar romantika kezdetei*), Sőni Pál a romániai magyar avantgardról (*Avantgarde-sugárzás*), Ritoók János az erdélyi szász–magyar irodalmi kapcsolatokról (*Kettős tükör*).

A 60-as évek végén a romániai magyar lapokban lezajlott „irodalomcentrizmus"-vita eredményeként megnyíltak a kiadói kapuk a többi társadalomtudományi ágazatok előtt is. Művek, tanulmánykötetek látnak napvilágot a ~ emblémájával a filozófia és esztétika (Angi István, Balázs Sándor, Bretter György, Gáll Ernő, Rácz Győző), a művelődéstörténet (Benkő Samu, Dankanits Ádám, Jakó Zsigmond, Mikó Imre), a zenetörténet és zenetudomány (Benkő András, Lakatos István, László Ferenc, Szabó Csaba, Terényi Ede), a színház- és filmtörténet (Enyedi Sándor, Jordáky Lajos), a művészettörténet (B. Nagy Margit), a tudománytörténet (Heinrich László), az erdélyi magyarság története (Csetri Elek, Demény Lajos, Egyed Ákos, Imreh István, Jakó Zsigmond, Kovách Géza, Tonk Sándor) terén. Ugyanakkor gyűjteményes kötetekben válnak újra hozzáférhetővé a mai olvasó számára a múlt jeles erdélyi tudósainak (Kelemen Lajos, László Ferenc, Seprődi János, Vámszer Géza, Venczel József) munkái s feldolgozásokban az Új Guineát feltáró Bíró Lajos, az Afrika-kutató Teleki Samu vagy a Székelyföldet nemcsak leíró, de fényképeken is megörökítő Orbán Balázs élete és pályája (Benedek Zoltán és Erdélyi Lajos kötetei). További tucatnyi kötettel gyarapszik a régi erdélyi irodalmi hagyományt újra közkinccsé tevő **fehér könyvek* sora, s a **művészeti kismonográfiák*é, amely a romániai magyar képzőművészet jeleseit mutatja be önálló kötetekben.

Különösen gazdagon bontakozik ki a 70-es évek elejétől fogva a romániai magyar folklór- és néprajz-kötetek kiadása. A gyűjtőmunka még az 1948–58-as időszakban zajlott le, s az 50-es évek végére egészében vagy lényegében jó néhány kötet készen is állott a kiadásra. Megjelenésükre azonban csak az új körülmények között, egy nemzetiségi könyvkiadónál kerülhetett sor: Faragó József és Jagamas János *Romániai magyar népdalok* c. könyvére éppúgy, mint Kós Károly, Nagy Jenő és Szentimrei Judit közös köteteire a kászoni, a szilágysági, a Kisküküllő-vidéki, a kalotaszegi és a moldvai csángó-magyar népművészetről. Mellettük egész sor új népköltési gyűjtés és néprajzi tárgyú kötet látott napvilágot (szerzőik Albert Ernő, Almási István, Bura László, Banner Zoltán, Faragó József, Kallós Zoltán, Nagy Olga, Ráduly János, Szabó Judit), amelyekben nagyobb folklórterületek (moldvai csángóság, Háromszék, Szilágyság, Szatmár) vagy egyes pontok (Gernyeszeg, Kibéd, Szék) anyaga került sajtó alá. Ugyanakkor elindult a népi varrottasok mintakincsét feldolgozó album alakú kötetek kiadása is (az Udvarhely-vidékit a kalotaszegi, a széki, majd a 80-as évek derekán a Felső-Maros menti album követte).

Kiemelkedő eredményeket közvetíthetett a ~ a nyelvtudomány terén is. A legnagyobb vállalkozás a Szabó T. Attila nevéhez fűződő *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* 1975-ben indult sorozata (kiadása 1984-ben a IV. kötet megjelenése után állt meg, s csak a budapesti Akadémiai Kiadóval közösen folytatódik az 1993-ban megjelent V. kötettel); mellékük sorakozik, *A mai magyar nyelv kézikönyve, A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai*nak szótára, Szabó Zoltán *Kis magyar stílustörténet*e, Szabó T. Attila tanulmányainak hatkötetes gyűjteménye, valamint az egységes külsővel útjára bocsátott nyelvészeti tanulmányok, jelenségmonográfiák kötetei (szerzőik Dobos B. Magda, P. Dombi Erzsébet, B. Gergely

Piroska, Kósa Ferenc, Lakó Elemér, Márton Gyula, Péntek János, Teiszler Pál, Vámszer Márta, Vöő István, Zsemlyei János).

A társadalomtudományok terén hiányzó romániai magyar szakfolyóiratok pótlására s nem utolsó sorban egy következő fiatal kutatónemzedék kinevelésének szándékával a ~ kiadásában több területen kollektív tanulmánykötetek jelentek meg, amelyek a jelentkező szerzők sokasága révén egyik-másik területen egész sorozattá formálódtak. Ilyenek az *Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok* (1981, 1984), *Képzőművészeti írások* (1984), *Művelődéstörténeti tanulmányok* (1979, 1980), *Népismereti dolgozatok* (1976, 1978, 1980, 1981, 1983), *Nyelvészeti tanulmányok* (1980, 1983), *Változó valóság* (szociográfiai tanulmányok, 1978, 1984), *Zenetudományi írások* (1977, 1980, 1983). Ezek folytatását a 80-as évek derekától a kiadói munkát ellenőrző pártszervek letiltották.

A korábbi kezdeményezéseket a „tudományos-műszaki forradalom" új elvárásaihoz igazítva, a ~ nem sokkal indulása után a korszerű természettudományi informálást is feladatai közé iktatta. E céllal indult mindenekelőtt a **Korunk Könyvek* sorozat 1972-ben s az ifjúság érdeklődésére is építő **Kriterion Kiskalauz* 1978-ban, de hasznos segédeszköznek bizonyultak a **Kriterion Kézikönyvek* kötetei is, amelyekben 1972-től egy- és többnyelvű kisszótárak, kislexikonok is láttak napvilágot, bevonva számos tudós kutatót és szakembert a magyar nyelvű tudományos közlés és tudományművelés feladatkörébe.

Az ifjúsági és gyermekkönyvek kiadását magyar nyelven is szakosított kiadók feladatává tette az 1969 végi minisztertanácsi határozat, az Albatros és a Creangă Könyvkiadó mellett azonban a ~ terveiben is kezdettől fogva ott szerepeltek az ifjúsági és gyermekkönyvek. Egyrészt immár klasszikusnak számító magyar és külföldi gyermekkönyvek (Benedek Elek, Graham Kenneth, Antoine de Saint-Exupéry) és klasszikus és kortárs magyar költők és írók verses és mesekötetei (Áprily Lajos, Hervay Gizella, Horváth István, Kányádi Sándor, Létay Lajos, Majtényi Erik, Szilágyi Domokos, Tamás Mária, Veress Zoltán), másrészt az ifjúsági regényirodalom legjava, igényesen válogatott, illusztrált sorozattá formálva (H. Becher-Stowe, Cervantes, J. F. Cooper, Ch. Dickens, Alexandre Dumas, Gerald Durrell, Jack London, Mark Twain, Felix Salten, Walter Scott, John Steinbeck, R. L. Stevenson, Tyihon Szjomuskin, Jules Verne, Ethel Voynich, H. G. Wells, ill. Gárdonyi Géza, Korda István, Krúdy Gyula, Mikszáth Kálmán, Molnár Ferenc, Móricz Zsigmond, Nagy Borbála, Sombori Sándor, Szántó György, Varró János), vagy olyan kötetek (daloskönyvek, játékos- és báboskönyvek, versgyűjtemények), amelyek az óvodás és kisiskolás kornak megfelelő szinten az irodalmi és zenei műveltség megalapozásában kívántak szülők és nevelők segítségére lenni.

A ~ a romániai magyar irodalom korábbi hagyományaira építve, sajátos feladatának tekintette a klasszikus és kortárs román irodalom közvetítését a magyar olvasóhoz, exportlehetőségei révén a magyarországi olvasóhoz is. Jeles fordítógárdát tömörített és nevelt ki folyamatosan a már korábban is megszólaltatott művek újrafordítására vagy a kortárs román irodalom új értékeinek folyamatos közvetítésére, eredményesen teljesítve ezáltal irodalmunk híd-szerepét egymás jobb megismerésére a szellemi értékek cseréje által. Irodalmunknak ezt a közvetítő szerepvállalását a hetvenes évek elején egy interjúkötetben Beke György mérte fel (*Tolmács nélkül*. 1971. Románul *Fără interpret.* 1971). A Kriterion két sorozatában (**Román írók* és **Román költők*) ebben az időszakban kerül sor Al. Brătescu-Voineşti, I. L. Caragiale, M. Eminescu, G. Galaction, A. Holban, Panait Istrati, I. Minulescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Victor Ion Popa, Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Ioan Slavici, G. M. Zamfirescu, ill. Emil Botta, George Călinescu, B. Fundoianu, Ion Pillat, G. Topârceanu, Ion Vinea köteteinek kiadására; a kortárs román irodalomból Eugen Barbu, Ion Brad, Matei Călinescu, Laurenţiu Fulga, Paul Georgescu, A. Ivan Ghilia, Ioan Grigorescu, Alexandru Ivasiuc, George Macovescu, Fănuş Neagu, Ecaterina Oproiu, Pop Simion, D. R. Popescu, Titus Popovici,

Marin Preda, Mircea Horia Simionescu, Horia Stancu, Sorin Titel, ill. Mihai Beniuc, Ana Blandiana, Ştefan Aug. Doinaş, Ion Gheorghe, Eugen Jebeleanu, Gellu Naum, Aurel Rău, Zaharia Stancu, Nichita Stănescu, Petre Stoica, Gheorghe Tomozei műveire vagy önálló köteteire. Ugyanakkor önállóan jelent meg Nicolae Bălcescu történeti monográfiája Vitéz Mihály vajdáról, Dimitrie Cantemirtől *Moldva leírása*, George Călinescu Creangă-monográfiája, sor került Vasile Goldiş nemzetiségpolitikai és Nicolae Iorga történeti tanulmányainak kötetbefoglalására, Adrian Marino *Bevezetés az irodalomkritikába* c. könyvének magyar fordítására, valamint a román epikus költészet ama sorozatának betetőzésére, amely Faragó József válogatásában, Kiss Jenő fordításában és Plugor Sándor illusztrációival még az 1965-ös *Bárányká*val indult, s amelynek négy kötetét már a ~ jelentette meg.

A román irodalom mellett a ~ szintén régi hagyományt folytatva, a klasszikus és kortárs romániai német irodalom értékeinek közvetítésére is törekedett. Így került sor Robert Flinker, Arnold Hauser, Franz Hodjak, Adolf Meschendörfer, Franz Storch, Erwin Wittstock regényeinek, elbeszéléseinek, verseinek megjelentetésére, valamint két romániai német novellaantológia és egy kétnyelvű romániai szász népköltészeti válogatás (Kányádi Sándor fordításában) kiadására. (Ez utóbbi sorba tervezve Kányádi elkészítette a romániai jiddis népköltészet magyar antológiáját is, ez azonban a cenzúra tiltása miatt Magyarországon látott napvilágot.)

1970-től a ~ kiadásában folytatódnak az Irodalmi Könyvkiadó korábbi sikeres sorozatai: a **Magyar Klasszikusok*, a klasszikus és kortárs világirodalmat közvetítő **Horizont* és Drámák-sorozat, a két háború közötti hazai magyar irodalmi örökség újraolvasásában és irodalmi múlttudatunk reálisabbá tételében szerepet játszó **Romániai Magyar Írók*, valamint az olvasóközönség magyar és egyetemes műveltségtörténeti látókörét tágító **Téka*. Ezek száma bővül a világirodalmi kötődésünket újabb szállal erősítő **Lektúra* sorozattal (1974-től).

A ~ munkája lényegében ezekkel az elképzelésekkel folytatódik a 80-as évek közepéig. Bizonyos változás azonban már ekkor bekövetkezik, egyrészt a kiadói munka növekvő politikai ellenőrzésében és egy homogenizációs program szellemi vetületének kemény vonalas érvényesítésében, másrészt azért, mert közben (az újabb **Forrás-nemzedék*ek jelentkezésével) új költő- és prózaíró-raj lép be az irodalomba, amelynek a változó realitásokhoz való viszonya s irodalomeszménye is más, mint a megelőzőké. Ennek az időszaknak a prózáját a most is jelenlévő korábbiak (Bálint Tibor, Fodor Sándor, Huszár Sándor, Lászlóffy Aladár, Méhes György, Pusztai János, Szász János) mellett Bodor Ádám, Bogdán László, Egyed Péter, Györffi Kálmán, Kozma Mária, Lászlóffy Csaba, P. Lengyel József, Lőrincz György, Mátyás B. Ferenc, Molnár H. Lajos, Mózes Attila, költészetét Jancsik Pál, Horváth Imre, Kenéz Ferenc, Magyari Lajos mellett Adonyi Nagy Mária, Balla Zsófia, Boér Géza, Egyed Péter, Ferenczes István, Gittai István, Markó Béla, Sütő István, Vásárhelyi Géza, Visky András, drámairodalmát Sütő András és Méhes György mellett Csiki László, riportját Beke György mellett Bodó Barna, Cseke Péter, Gálfalvi György, Molnár H. Lajos neve és kötetei határozzák meg. Korszakminősítő eseményei ennek a néhány évnek Méliusz József „kávéház-könyvei" és *Horace Cockery*je, Szász Jánosnak az 50-es évek öntorzításaival is szembenéző esszéi (*A hittől az eszméletig*), Fábián Ernő (*A tudatosság fokozatai*; *A példaadás erkölcse*), Gáll Ernő (*Az ezredforduló vallatása*) és Mikó Imre (*Változatok egy témára*) nemzetiségtudatunk dimenzióit is mérlegre tevő kötetei. Irodalmi önismeretünk a **Romániai Magyar Írók* sorozat olyan „első-könyvesei"-vel gazdagodik, mint Bánffy Miklós, Bárd Oszkár, P. Gulácsy Irén, Gellért Sándor, Hunyady Sándor, György Lajos, Kiss Jenő, Majtényi Erik, Reményik Sándor, sor kerül Berde Mária írói pályájának monografikus felmérésére (Molnár Szabolcstól), két háború közötti és újabb irodalmunk néhány kulcsmozzanatának és jelenségének elemző feltárására (Cs. Gyímesi Éva, Kántor Lajos, Köllő

Károly, Mózes Huba, Sőni Pál, Tóth Sándor tanulmánykötetеiben), Arany János nagyszalontai örökségének, utóéletének számbavételére (Dánielisz Endre könyvében), Robotos Imre *Az igazi Csinszka* c. könyvének a körülötte kialakult vita anyagával bővített újrakiadására (*Szembesítés*).

A nemzetiségi múlt feltárása terén jelentős esemény a *Székely oklevéltár* új folyamának elindítása (a Pataki József és Demény Lajos gondozásában készülő munka I. kötete 1983-ban, II. kötete 1985-ben jelenik meg). De megjelenhetnek további önálló művek, kötetek is (Csetri Elek, Egyed Ákos, Imreh István, Zágoni Jenő tollából). Dávid László számba veszi Udvarhely vidéke középkori építészeti emlékeit. Benkő Elek a XVI–XVII. századi székelykeresztúri kályhacsempe-készítést, Pillich László a Kolozsvár külvárosaiban a szocializmus évtizedeiben végbement életforma-változásokat. A nyelvtudományban Szabó T. Attila újabb tanulmánykötetei és az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* IV. kötete („a Kriterion Könyvkiadó 2500. könyve") mellett a nyelvészeti tanulmányok sorozatban megjelennek Bura László, Gálffy Mózes, J. Lőrinczi Réka, Kósa Ferenc tanulmányai; a zenetudományban László Ferenc, Pintér Lajos és Szabó Csaba kötetei mellett az *Utunk Kodályhoz* és a *Bartók-dolgozatok* c. tanulmánykötetek, Jagamas Jánosnak a magyar népzenekutatás tárgyköréből vett tanulmányai. Újabb eredmények születnek a népköltészet és a néprajz területén. A megjelenő kötetek között van egy-egy tájegységet átfogó néprajzi feldolgozás (a moldvai, ill. a barcasági csángó vidékekről), kisebb néprajzi területek vagy egységek tárgyi néprajzi anyagának, népköltészetének összegyűjtése (bihari népmesék és gyermekmondókák, a háromszéki Esztelnek gyermekvilága, a Feketeügy mente balladakincse, a kalotaszegi népi gyógyászat, a Felső-Maros mente népi varrottasai, csíki és háromszéki népi anekdoták és tréfás népi elbeszélések, egy romániai magyar közmondásgyűjtemény). A tanulmánykötetek, monografikus gyűjtések szerzői, gondozói között a szakterület ismert képviselői (Almási István, Faragó József, Jagamas János, Kós Károly, Nagy Jenő, Szentimrei Judit) mellett újak sorakoznak fel: fiatalabbak vagy évtizedes gyűjtőmunkájuk betakarításához érkezett idősebbek (Demény István Pál, Duka János, Fábián Imre, Gazda Klára, Imreh Lajos, Keszeg Vilmos, Palkó Attila, Portik Irén, Pozsony Ferenc, Vasas Samu, Vöő Gabriella, Zsigmond József).

A képzőművészeti kiadványok sorában a **művészeti kismonográfiák* mellett 1981 és 1985 között megjelenik egy új sorozat, a **Kriterion Galéria* is, amely a romániai magyar képzőművészek középnemzedékének jeleseit kívánta értékelő tanulmányokban és gazdag reprodukció-anyaggal bemutatni. Az egyedi kötetek (Ditrói Ervin, Jakobovits Miklós) mellett kiemelkedő kiadói és művészi teljesítmény Deák Ferenc *Betű és rajz* c. „műhelyvallomás"-a, amely a rajz sajátos eszközeivel nemcsak a ~ könyvgrafikai műhelyébe, hanem általában a modern grafika titkaiba nyújt betekintést.

A korábbi időszak eredményeihez méltó, sőt azokat némiképp még gyarapító kiadói teljesítmények mellett azonban ebben a szakaszban már ott van jó néhány olyan mű (Domokos Géza egy interjúja szerint 1987-ben szám szerint 36), amelyek fennakadtak a kommunista hatalom új irodalom-, művelődés- és tudománypolitikai szempontokat érvényesítő szűrőin, holott azoknak szerzői legtöbben a hazai magyar irodalom és tudományosság jelesei, s munkáik is – különösen összességükben – jelentős mértékben bővítették volna nemzetiségi önismeretünket. Ezzel a kívülről érvényesített beszűkítő tendenciával párhuzamosan ebben a szakaszban egyre inkább hatnak más olyan tendenciák is, amelyek az egész romániai könyvkiadást befolyásolják, de súlyosabban a nemzetiségek szellemi termelését. Korlátozások lépnek életbe a könyvkiadásra felhasználható papír és egyéb anyag mennyiségét illetően (ezek eredményeként korlátozzák a könyvek terjedelmét, példányszámát, nyomdai kiállításának minőségét), az állami dotáció terén (csökken a honoráriumalap, nehézkesebbé válik kifizetése, lehetetlenné válik, hogy a kiadók előzetes szerződéssel lekössenek készülő

műveket, s ezzel alakítólag szóljanak bele a szellemi termelésbe). A magyar nyelvű könyvkiadást is vállaló román kiadóknál ezek a nehézségek fokozottan sújtják a magyar nyelvű kiadványokat, aminek következtében a korábbi 18 kiadóból 1988-ban már csak 7 jelentet meg könyveket magyarul is, a kiesés következtében pedig fokozódik a szerzői és olvasói elvárás a ~val szemben.

E külső szűkítő tényezők mellett egyre nagyobb nehézséget okoz a belső szűkülés is: a 80-as évek elején már megindul és az évtized végére aggasztó méreteket ölt (a német után a romániai magyar nemzetiség körében is) a kitelepedés, amely nagymértékben az értelmiség körében harapódzik el. Több mint félszáz író, tudományos munkatárs szakad ki a romániai magyar szellemi életből, sőt szűnik meg visszamenőleges érvénnyel is (nevük cenzúra-utasításból származó törlése miatt) annak részévé lenni. Az öncsonkító folyamat az alkotók középnemzedékét is érinti, de még súlyosabb annak a fiatalabb író- és kutatórétegnek az eltávozása, amely esetleg épp az alapozás szakaszából lépett volna a termékeny alkotó korba. Ilyen körülmények között az 1985 utáni évek szépirodalmát, néhány korábbról is ismert, idősebb szerző mellett Bogdán László, Kozma Mária, Molnos Lajos, Palotás Dezső, Láng Zsolt, P. Lengyel József, Sigmond István prózája, Ferenczes István, Gál Éva Emese, Gittai István, Jancsik Pál, Kovács András Ferenc, Markó Béla, Palocsay Zsigmond, Tompa Gábor, Vásárhelyi Géza, Visky András, Zudor János versei jelzik. Újdonsága ez időszak irodalmi termésének az a sorozat, amelynek köteteiben a romániai magyar novella legrangosabb képviselőit egy-egy fiatalabb pályatárs válogatásában és nemzedéki vallomásnak is beillő előszavával ismerheti meg az olvasó (Asztalos Istvánt Bálint Tibor, Nagy Istvánt Mózes Attila, Kovács Györgyöt Nemess László, Bajor Andort Bogdán László, Karácsony Benőt Géczi A. János közvetítette), vagy az a néhány, lassan sorozattá formálódó posztumusz verseskötet, amelyben az idősek közül Holló Ernő és Sztojka László, a tragikusan korán eltávozott fiatalok sorából pedig Boér Géza, Sütő István, Vásárhelyi Géza költeményeivel találkozhat újra.

Az 1985 utáni szakasz kötelező előírásait s a ~ elé szabott hivatalos feladatokat fejezik ki azok a kollektív riportkötetek (*Ember és föld*; *Hazánk új arculata*; *Jövőépítők*; *Tenni és teremteni*; *Jelzések. Gondolatok és tettek forradalmi szellemben*), versgyűjtemények (*Augusztusi dombormű*, *Ismerem ezt a földet*; *Óda a köztársasághoz*), tematikus tanulmánykötetek (*Alkotás és demokrácia*; *Társadalmunk időszerű gazdasági és politikai kérdései*; *A szocialista demokráciáról*; *A Párt a társadalmi haladás élén*; *A szocialista etika jegyében*; *Szocialista hazafiság*), vagy ünnepi kiadványok (*Köszöntjük Románia elnökét*; *Tisztelgő szó*), amelyek a **Politikai Könyvkiadó*éhoz hasonlóvá kívánták erőltetni a ~ profilját. S ugyanezeknek az elvárásoknak a szellemét tükrözik az olyan művek is, mint Ligia Bârzu: *A román nép anyagi és szellemi műveltségének folytonossága az egykori Dácia területén*. Ştefan Pascu: *Mit jelent Erdély?* (Az erdélyi civilizáció a román civilizáció keretében), Ilie Ceauşescu és szerzőtársai: *Kétszáz nappal korábban* (Románia szerepe a második világháború megrövidítésében), Alexandru Popescu: *A géta-dák kultúra*, *Nagy napok emléke* (1918. december 1. Visszaemlékezések, dokumentumok), *A független és egységes nemzeti államok kialakulása Közép- és Délkelet-Európában*. Ezek mellett egyre nagyobb arányú a kiadó termésében a klasszikus és kortárs román művek száma (sok újrakiadással), újdonságként a *Román Írók Világa* c., a klasszikusokat román kritikusok tollából bemutató kismonográfia-sorozattal.

A mind erőteljesebben érvényesülő központi irányítás jegyében a 80-as évek végére kialakulóban volt tehát a ~ emblémája alatt egy új kiadói profil, amelynek egyre kevésbé lett volna feladata a nemzetiségi kultúra sajátos értékeinek ápolása s egyre inkább a román állam-nemzeti homogenizálás kiszolgálása.

A ~ főképp a 70-es években a nagyközönségnek szánt művek mellett több, a könyvterjesztés és népszerűsítés támogatását szolgáló kiadványt, nyomtatványt is megjelentetett. Évenkénti kiadói katalógusai mellett ilyenek voltak az 1971 és 1974 között negyedévenként kiadott, gazdagon illusztrált kiadói tájékoztatók (bennük egyes művekről és sorozatokról készült ismertetők mellett „A Kriterion műhelyéből" és „Vendégeink voltak" rovatokkal), az 1976–77-ben havonta megjelentetett, szerényebb kiállítású négyoldalas leporellók, sorozatnépszerűsítő nyomtatványok és plakátok, egyes műveket, szerzőket bemutató ismertetők, könyvjelzők. Ezek az akkoriban évenként Bukarestben megrendezett országos könyvszalon és a kiadói könyvnapok (1975–79) alkalmain tettek jó szolgálatot. 1972 és 1974 között a ~nak közvetlen lehetősége volt könyvei nyugati exportjára is; erre a célra külön katalógusok készültek az ajánlott könyvek dollárban feltüntetett áraival. Ebben az időszakban Nyugat-Európán és az Egyesült Államokon kívül egyedi rendelésre még Japánba és Új-Zélandra is jutottak el a ~ kiadványaiból.

1980-ban a gyergyószárhegyi Képzőművészeti Alkotótábor gazdájának, Zöld Lajosnak és a Hargita Megyei Művelődési Tanácsnak a meghívására egy „Kriterion-írótábor" sorozatos megszervezése indult meg, de az első találkozás után (amelyre 37 magyar és román író és kritikus kapott meghívást) betiltották. Az írótábor megbeszéléseinek anyagát közölte A Hét (1980/25, 26) és a Korunk (1980/9). Egy második ~-írótalálkozóra, ugyancsak Szárhegyen, 1990-ben került sor.

Az 1989. decemberi hatalomváltás után, egy piacgazdasági rendszer kialakításának kínos-keserves folyamatában a ~ is új nehézségekkel találta szemben magát. Előbb a beszűkült és anyag- és embergondokkal küzdő nyomdákra rászakadó sajtódömping szorította háttérbe a könyvkiadást, majd a mérhetetlenül megdrágult (és intézményesen drágított) papír- és nyersanyagárak s velük párhuzamosan a könyvvásárló közönség elszegényedése, a könyvárak 10–20-szorosára növekedése s a könyvterjesztők fizetésképtelensége jelentett újabb – egyre áthidalhatatlanabb – akadályokat. A ~ ilyen körülmények között előbb az 1989 előtt a cenzúra által letiltott könyvek kiadásával próbált újat hozni (ezek a kötetek részben „TILTOTT KÖNYVEK – SZABADON" átkötőszalaggal jelentek meg: 1990-ben 7, 1991-ben 8, 1992-ben 5 cím), illetve a könyvek kiállításának szerényebbre tervezésével kísérelte meg viszonylag alacsony árait tartani, majd beindította a privatizációt, saját kezelésébe vette könyvei terjesztését, s közös kiadói partnerkapcsolatokat teremtett magyarországi könyvkiadókkal (Szépirodalmi, Európa, Akadémiai, Jelenkor stb.). Jelentős segítséget nyújtott ebben a küzdelemben a magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium, amely a Határontúli Magyar Könyvtámogatási Alapból lehetővé tette jó néhány Kriterion-könyv (1991–92-ben összesen 7 mű) hazai vagy közös kiadású megjelenését is.

A mind súlyosabb gazdasági helyzettel folytatott küzdelem azonban a ~nál sem ért véget. Az évről évre csökkenő kiadói termés (1990-ben 41 cím 641050 összpéldányszámban – átlag 15635 –, 1991-ben 36 cím 348900 összpéldányszámban – átlag 9691 –, 1992-ben 20 cím 149825 összpéldányszámban – átlag 7491) számszerű jele mindannak, amivel a ~ mai, számban lényegesen megfogyatkozott munkaközösségének (a bukaresti magyar szerkesztőség két, a kolozsvári szerkesztőség 3 főre apadt le) szembe kell néznie.

(D. Gy.)

Beke György: *Beszélgetés a könyvkiadókkal*. Utunk 1970/8. Újraközölve *A Kriterion műhelyében*. Bp. 1988. 10–16. *Új kiadói látóhatár*; uő. *Kriterion-tábor Gyergyószárhegyen*. Utunk 1980/25. – *Ezer Kriterion-kötet*. Interjú Domokos Gézával. Kérdez Beke György. Utunk 1975/51. – Dávid Gyula: *Kriterion-számok*. Utunk 1978/4. – Szőcs István: *Kriterion-napi köszöntő*. Utunk 1978/51. – Rácz Győző: *Kriterion*. Utunk 1979/51. – Kovács János: *A szakirányúság, sokszínűség, nyitottság térhódítása*. Beszélgetés Domokos Gézával. Művelődés 1979/12. – Kántor Lajos: *Szárhegy: jelképből fórum*. Az első Kriterion-tábor után. Korunk 1980/9. – *A Kriterion*

műhelyében. Beszélgetés Domokos Gézával a Kriterion Könyvkiadóról. Gyűjtötte és gondozta Dálnoki Szabó Dénes [Beke György]. Bp. 1988.

Kriterion Kiskalauz – a **Kriterion Könyvkiadó* 1978-ban indított sorozata, amely a romániai magyar könyvkiadásban már korábban is meglévő közhasznú ismeretterjesztő és hobby-könyveket kívánta egységes – főképp az ifjú könyvkedvelők elvárásaihoz igazodó – sorozatba foglalni. Szerkesztője Kacsó Judit, akinek munkáját szaklektorok mellett szerkesztőbizottság (Keresztes Zoltán, Marosi Pál, Nagy Miklós, Tenkei Tibor, Veress Zoltán) segítette. 1990-nel bezárólag 13 év alatt összesen 33 kötete jelent meg, több mint 570000 példányban.

A kötetek egyik része közhasznú ismereteket nyújtó mű: a fényképezésről, a zsebszámítógép, a mikroszkóp hasznáról és használatáról, a háztartásban alkalmazható vegyszerekről, a munkabalesetekről és megelőzésükről. Egy másik csoportba az iskolai tudást bővítő-továbbfejlesztő művek tartoznak: Nagy Pál bevezetése a képzőművészetbe (1979), Nagy Kálmán és Szabó Kálmán kötetei a magyar nyelv és nyelvtan elmélyítésének játékos, élvezetnyújtó módszereiről (1978, ill. 1980), Benedek Marcell *Irodalmi hármaskönyv*e (1982). Részben ide, de részben már a hasznos szenvedélyek és a természetismeret tárgyköreibe tartoznak az olyan kötetek, mint Kelemen Attila *Madaraskönyv*e (1978), Veress József *Ásványgyűjtők könyv*e (1981), Veress Magda *Gombászkönyv*e (1982), Gyurkó István *A halak világa* (1983) c. kötete, Kelemen Attila *Kutyáskönyv*e (1986), Kuszálik Mária és Péter *Fák, cserjék* (1984) c. kötete, Mikó István *Vadászkönyv* (1984) c. munkája, Kászoni Zoltán *Horgászkönyv*e (1988), Béldi Miklós *Élet az erdőben* (1989) és Wilhelm Sándor *Mint hal a vízben* (1990) c. kötete. Az utolsó kiadványok között a házi és háztáji gazdálkodáshoz segítséget nyújtó gyakorlati célú kötetek is vannak, mint amilyen Papp István *Háztáji állattartás* (1989), majd Bagosi József *Kertbarátok könyve* (1990) c. munkája. A sorozat megújítását jelző erőfeszítések eredménye Lőwi Károly gyermekegészségügyi és Imreh Albert fényképészeti kötete is.

A kötetek egy másik csoportját alkotják a természetjárás és a sport határterületein lévő szabadidő-tevékenységeket megismertető művek. Így jelent meg hegymászók, barlangászok, tájfutók, vitorlázó és sárkányrepülők könyve s végül néhány egészen a hobby körei felé mutató kötet: bélyeggyűjtők, éremgyűjtők, képeslapgyűjtők, ásványgyűjtők könyve.

(D. Gy.)

kritika (a görög *krino* 'ítél' szóból) – az irodalmi, színház- és képzőművészeti, zenei és tudományos művek, irányzatok, szakaszok ismertetése, értelmezése és értékelése. Velejárója a műalkotásnak, elősegíti annak befogadását a közönség részéről. Tárgyának megfelelően van irodalomkritika, művészetkritika (**művészettörténet*), **színikritika*, **zenekritika* és **tudománykritika* – ez utóbbiakkal önálló címszavakban foglalkozunk.

A magyar irodalomtörténetben Bajza József Kritikai Lapokja (1831-36), Arany János Koszorúja (1863–65) és Benedek Elek Magyar Kritikája (1897–99) adott korábban önálló folyóirat-keretet az irodalomkritika műveléséhez; ezt követte Budapesten az 1962-ben indult, 1972-ben új folyamba lépett Kritika. Egyébként átfogó irodalomkritika-történet helyett ma is inkább csak a lapok és folyóiratok alkalmi kritikai rovataiban kap helyet a művek bemutatása és elemzése. Legfeljebb egy-egy részletfeldolgozással találkozunk; ezek közül kiemelkedik Komlós Aladár *Gyulaitól a marxista kritikáig* c. munkája (Bp. 1966), amely feleleveníti a XIX. század utolsó évtizedeinek kritikai harcát a Jókai-korszak romantikájával.

Az irodalomkritika történetének hiányát a romániai magyar könyvkiadásban a Tanulók Könyvtára népszerű sorozatának *Irodalomkritikai antológia* gyűjtőcímű négy kötete igyekezett pótolni. A Csehi Gyula előszavaival, Dávid Gyula válogatásában és jegyzeteivel

megjelent első két kötet *Csokonaitól Gyulai Pálig* (1968) és *Péterfy Jenőtől Móricz Zsigmondig* (1968) címmel ad visszatekintést, majd *A magyar marxista kritika kezdetei* (1969) ad válogatást Bresztovszky Ernő és Szabó Ervin vitájától emigráns szerzőkön át Bálint Györgyig és József Attiláig. A negyedik kötet (Kv. 1972) egy negyed század romániai magyar kritikáiból közöl szemelvényeket mind az Erdélyi Helikon, mind a Korunk munkatársai tollából. A kor műbírálói közül (a közlés sorrendjében) Gaál Gábor, Korvin Sándor, Kovács Katona Jenő, Méliusz József, Nagy István, Salamon László, Balogh Edgár, Bányai László, Osvát Kálmán, Kuncz Aladár, Jancsó Béla, Szemlér Ferenc, Szabédi László, Molter Károly, Kacsó Sándor, Szentimrei Jenő szerepel kritikáival.

A romániai magyar kritikai tárgykört elemzi Mózes Huba *Sajtó, kritika, irodalom* (1983) c. „kísérlet"-ének egyes fejezeteiben, felróva a 30-as évekbeli kritikusoknak, hogy többnyire megelégedtek a tájékoztatással, míg az értelmezés és értékelés ideológiai jellegét csak „az adott időszak irodalomkritikai–irodalompublicisz-tikai anyagából kiválasztott jellemző állásfoglalások érzékeltethetik". A két világháború közti időszak négy fő kritikai törekvését különbözteti meg. Ezek: 1. a múltban gyökerező eseményekhez való ragaszkodás (Kristóf György, Reményik Sándor); 2. az új utakat kereső, új formákkal és eszközökkel kísérletező csoport (Barta Lajos, Dienes László); 3. a kor valóságának tudomásulvételét és tudatosítását igénylő kritikai csoport (Kuncz Aladár, Berde Mária, Tamási Áron, Kacsó Sándor fellépése a „*vallani és vállalni*" vitában); 4. a lassabban kibontakozó marxista kritikai törekvés, kezdve Gaál Gábor *A mai erdélyi magyar irodalom arcvonalai* (Korunk 1930/12) c. tanulmányával, mely az „akadémizmus" és a „transzilvanizmus" törekvéseivel szemben „a tiszta osztály-vonalat" hirdette meg.

Nehéz ideológiai határvonalat húzni az Erdélyi Helikon és a Korunk vagy más egykorú folyóiratok és újságok irodalomkritikái közé. A kényszerű erdélyi regionális önmagáratalálásban a magyar irodalom s a vele kapcsolatos műbírálat transzilvanizmusa eredetileg ugyan nem nélkülözte a reális közügyi gyökérzetet, de a kort jellemző szellemtörténeti irányzat kibontakozása során előtérbe jutott a múltba merülő nemzetlélektani romantika. Ezzel szemben magában a helikonista táborban is sor került a valóságismeret s az abból adódó új feladatok számonkérésére, viszont a **valóságirodalom* jelszavával fellépő marxista baloldal sokszor dogmatikusan kíméletlen műbírálata sem kerülhette meg az erdélyi realitást s annak nemzetiségi követelményeit. A Benedek Elek „fiai"-ként fellépő székely írócsoport, majd az új nemzedék fiatal realistái egyfelől a történelmi nosztalgiát, másfelől a merev marxista dogmatizmust igyekeztek feloldani, s így bizonyos egyensúly alakult ki a műbírálatban is. Példa erre akár a munkásmozgalomból jövő Nagy István *Özönvíz előtt* (1936) c. színdarabjának, akár Bözödi György *Székely bánja* (1938) c. szociográfiai munkájának kölcsönös és egyöntetű elismerése. Ez a kiegyenlítődés megőrizte a kisebbségi magyar író elhivatottságának követelményét a kritikai igénylésekben az 1944 őszét követő történelmi szakasz számára is.

Kezdetben a kolozsvári Világosság egy ilyen egységes szellemben igyekszik új utat nyitni az irodalomnak és kritikának (műbírálataival Jékely Zoltán, Jancsó Elemér jelentkezik) s ugyanúgy az 1946-ban induló Utunk is, de már 1946 után újra felélénkül a túlhaladottnak hitt dogmatizmus. Gaál Gábor kikezdi Arany János emlékét, megtámadja Horváth István líráját, míg a türelmetlenség „műbírálata" őt magát is meg nem bélyegzi, bevonásra ítélve *Valóság és irodalom* (1950) c. tanulmánykötetét.

Évek múlva egy eredetileg 1953-ban írt, de csak 1956-ban megjelent tanulmányában lép fel Szabédi László a műbírálat egyre szűkülő és voluntarisztikus irodalomszemléletével szemben, kifogásolva, hogy ez a kritika „serényebben vállalkozik az író tanítására, mint arra, hogy az olvasót az író műveiből levonható tanulságokra figyelmeztesse". Tiltakozik is a „bántóan bizalmatlan" kritikusok fennhéjázása ellen. Ez és a Gazeta Literară 1956. máj. 9-i számában

közölt Szabédi-interjú Mózes Huba szerint „egy lassú tisztulási folyamat eredményeképpen bekövetkező megújhodás előhírnökei kritikánkban”.

A proletkultos szemlélettel, irodalmi vulgarizálásokkal szemben úttörő kritikatörténeti jelentőségű Földes László fellépése, 1957-től kezdve Dsida Jenő, Szabédi László, Létay Lajos, Székely János, Lászlóffy Aladár költészetének lélektani beleéléssel történő elemzése és minősítése alapján, előbb az Utunk, Igaz Szó, Korunk hasábjain, majd *A lehetetlen ostroma* (1968) c. kötetben is. Ez az ötletesen rögtönzött, de mindig találó műbírálat „lehetőleg elkerülte az átfogó elméleti kísérleteket, illetve a hivatalosan támasztott eszmei-esztétikai követelmények számonkérését, és konkrét műelemzések formájában igyekezett »tehermentesíteni« magát az elmélet meghaladottnak (vagy inkább meghaladandónak) érzett tételeitől” (Láng Gusztáv).

Az új nemzedéket képviselő Kántor Lajos *Írástól – emberig* (1963) c. Forrás-kötetében az irodalombírálat létjogát keresve egyensúlyt kíván a mű és közönsége közt, s az újat a lírában a gondolatiság és forma harmóniájában így jelöli meg: „A költészet leveti a sámánruhát, fennköltségét nem a külső pompa, hanem a gondolatok fénye adja mindenekelőtt. Így születik újjá a forma is, így kap új tartalmat a *szép*. A holdas-csillagos varázsló-köntöst a köznapi emberhez közelebb álló viselet váltja fel: ebben az új ruhában oda lehet állni a gép mellé, a munkás mellé – és fel lehet jutni a csillagokig.”

A 80-as évek elejére feltornyosultak a ~ kritikáját tartalmazó érvelések. Egy 1981-ben Marosvásárhelyen rendezett vitagyűlés „harcosabb, hatékonyabb irodalombírálatot” jelszóval igyekezett meghatározni a kritikai teendőket. Ebből az alkalomból hangzott el Láng Gusztáv értekezése *A kritika fogalma és a fogalmak kritikája* címmel. Az előadó legfontosabb feladatnak „a kritikánk alapfogalmaiként megjelölt esztétikum, irodalmiság, fejlődés, hagyomány jelentésének elkülönült meghatározását” hirdette meg annak tisztázásával, hogy „ezek közül mit és mily mértékben kell értékfogalomnak tartanunk”. Az ankéton Mózes Attila az irodalombírálat valóságát és lehetőségeit vizsgálva nem állít fel kánonokat, viszont elvárja a kritikusok gyakorlatától „különböző értékszempontok megértésének és megértetésének legalábbis az igényét”. E két tanulmány mellett az Igaz Szó 1982/1-es száma közli Cs. Gyímesi Éva *Elméleti kérdések az irodalomkritikában* c. tanulmányát, mely helyet ad a strukturalista és szemiotikai jellegű szövegfelfogásoknak is, végeredményben a kritikai pluralizmus létjogosultságáért emelve szót.

A balos dogmatikus felfogások helyébe mind a Korunk, mind az Igaz Szó és Utunk hasábjain hovatovább az új esztétikai irányzatokra építő kritikai szakasz lépett, melynek szóvivői főleg fiatalok. Mózes Attila 1981-ben huszonhármukat sorolja fel, ezek: Adonyi Nagy Mária, Ágoston Vilmos, Ara-Kovács Attila, Balla Zsófia, Boér Géza, Bogdán László, Bretter Zoltán, Borcsa János, Burján Gál Emil, Bréda Ferenc, Egyed Péter, Cs. Gyímesi Éva, Horváth Sz. István, Keszthelyi András, Markó Béla, Németi Rudolf, Puskás Tivadar, Puskás György, Sütő István, Szávai Géza, Szőcs Géza, Szász László, Varga Gábor.

Kovács János *Kétség és bizonyosság* (1981) c. kötetének felfogásával szemben, mely szerint a kritika elsősorban tartalmi értékelésénél fogva lehet alkotó, Borcsa Jánosnak, a Korunk kritikusának ellenvéleménye érvényesül: „A kritikának mint az irodalom önismeretének saját létezése törvényeit kell betöltenie minden korban és helyzetben. Értékképződmény tehát, ami formát tételez fel. Enélkül léte forog kockán.”

Új szintézis alakult ki a kritika időszerű kérdéseiről *Írás és Minőség* c. alatt az Utunkban kibontakozó széles körű ankét (1987–88) során. Az eszmecsere résztvevői közt szerepel Rácz Győző, Kántor Lajos, Jakabffy Tamás, Adrian Marino, Balogh F. András, Szőcs István, Marosi Péter, Angi István.

Az 1989-et követő változások során az irodalmi ~ háttérbe szorul. A jelenség oka lehet az írók és kritikusok egy részének távozása Erdélyből, jelentős szépirodalmi művek elmaradása a könyvkiadás zökkenői miatt, valamint az általános politikai viták előtérbe jutása. Visszamenőleg kerül sor Cs. Gyímesi Éva vitát kiváltó *Gaál Gábor újraolvasásához* c. elemzésére (Korunk 1991/3). A NyIrK közölte Balogh F. András dolgozatát a Korunk harminc esztendejének kritikatörténetéről (1990/2), a Franciaországból hazatért Bréda Ferenc pedig „a transzilván irodalom új alapjait" látja a dogmatikus-diktatórikus korszakkal szembeszállók írásaiban, keresve „a kritikának egy teljesen új műfaját" (Helikon 1991/50).

(B. E.)

Kántor Lajos: *Régi és új a lírában*. Közli *Írástól – emberig*. Forrás 1963; uő. *Alapozás*. 1970; uő. *Korváltás*. 1979; *Korunk: avantgarde és népiség*. Bp. 1980. – Gaál Gábor: *Válogatott írások* I. 1964; II. 1965; III. 1971. – *Irodalomkritikai antológia*. Csehi Gyula bevezetéseivel, Dávid Gyula jegyzeteivel. Tanulók Könyvtára I–III. 1968; IV. Kv. 1972. – Földes László: *A lehetetlen ostroma*. 1968; uő. *Elvek és viták*. Láng Gusztáv bevezető tanulmányával. Tanulmányok, kritikák. 1983. – Láng Gusztáv: *A jelen idő nyomában*. Kritikák, vitacikkek. 1976. – Adrian Marino: *Bevezetés az irodalomkritikába*. Dávid Gyula, Kántor Lajos fordítása. 1979. – Marosi Péter: *Világ végén virradat*. Cikkek. 1980. – *Disputa*. Láng Gusztáv: *A kritika fogalma és a fogalmak kritikája*; Mózes Attila: *Az irodalombírálat valósága és lehetőségei*; Cs. Gyímesi Éva: *Elméleti kérdések az irodalomkritikában*. Igaz Szó 1982/1. – Borcsa János: *A kritikus kétségei és bizonyosságai*. Korunk 1982/10; uő. *Művek helyét kereső kritika*. Előadás a kolozsvári magyar tanszék konferenciáján. A Hét 1992/41. – Mózes Huba: *Sajtó, kritika, irodalom*. 1983. – P. Dombi Erzsébet: *Az irodalomkritikai szaknyelv szemiotikája*. Korunk 1983/1. – Kovács János: *A kockázat bűvölete* (1986); Gálfalvi Zsolt: *Prospero szigetén* (1988).

ÁVDolg. Bustya Anna: *A romániai magyar irodalomkritika tipológiája (1970–1980)*; Balogh F. András: *A Korunk irodalomkritikája (1957–1986*). Magyar tanszék, Kv.

Kritikai Kiskönyvtár – az Irodalmi Könyvkiadó által a romániai magyar kritika fellendítésére kezdeményezett könyvsorozat. 1962 és 1964 között összesen négy kötete jelent meg: Jánosi János *A regényeposz* (1962) c. műfajmonográfiája, Kacsó Sándor, Sőni Pál és Abafáy Gusztáv *Három portré* (1963) c. tanulmánygyűjteménye Asztalos István, Nagy István és Kovács György prózájáról, Kovács János *Hősök kora – a kor hősei* (1964) c. tanulmánya a „kommunista hős" ábrázolásáról irodalmunkban, valamint Csehi Gyula fordításában Dumitru Micu kismonográfiája *George Coşbuc* c. alatt az író életéről és költészetéről (1963). A kötetek példányszáma 1500–2500 között mozgott. A sorozatot hamarosan fölöslegessé tette az, hogy lehetőség nyílt egyes szerzők önálló kritika- és tanulmánykötéteinek megjelentetésére.

Kriza János emlékezete – A Nagyajtán született, Torockón és Székelykeresztúron diákoskodott, tanulmányait Kolozsvárt befejező Kriza János (1811–1875) unitárius püspök költeményeivel, népköltészeti gyűjtésével és nyelvészeti kutatásaival mélyen bevéste nevét Erdély magyar művelődéstörténetébe. Ifjúkorának a **Remény* c. zsebkönyvben közölt népies hangú verseiből nem egy folklorizálódott, így a máig közismert „Erdővidék az én hazám..." c. katonadal. Egy 1842-ben kibocsátot népköltészet-gyűjtő felhívása nyomán állt össze a *Vadrózsák* c. székely népköltési gyűjtemény anyaga, melyből egy kötetnyi 1863-ban jelent meg Kolozsvárt, több kiadást is megérve, de folytatása csak halála után következett a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* két fiatal követőjének, Benedek Eleknek és Sebesi Jóbnak székelyföldi gyűjtését is tartalmazó III. kötetében (Bp. 1882). A kézirati hagyaték további része több mint félszázados lappangás után került elő az MTA pincéjéből, s az ebből megmenthető anyag az ugyancsak erdélyi származású Gergely Pál és Kovács Ágnes szerkesztésében jutott végre nyilvánossághoz (Bp. 1956).

Erdélyben már a múlt században kibontakozott az író-püspök emlékét idéző irodalom. Jakab Elek 1878-ban „életiratáról" értekezik a Keresztény Magvetőben, s a Budapesten 1892-ben kiadott *Kriza album* nemcsak Ferenczi Zoltán és Kőváry László méltatásait közli, hanem

Jakab Elek emlékbeszédét is a nagyajtai szülőház emléktáblával való megjelölése alkalmából. Születésének 100. évfordulóján Boros György (később Kriza János utóda a püspöki székben) újítja fel Erdővidék nagy fiának emlékezetét a Keresztény Magvetőben (1911). Ez a tisztelet új erővel jelentkezett Kriza halálának 50. évfordulóján, amikor Kristóf György, Versényi György, Pálfi Márton, György Lajos emlékező cikkei jelentek meg (1925). Később Bözödi György ismerteti újra s közöl leveleiből (1937). Az Erdélyi Helikon Barátai *Erdélyi tájszótár* c. alatt adják ki tájnyelvi címszavait s találós meséit, az *Erdélyi Csillagok* c. ESZC-kiadványban Ortutay Gyula ír róla esszét (Kv. 1942). Faragó József Kriza ismeretlen életrajzi adatait mutatja be a Pásztortűzben a *Vadrózsák* megjelenésének 80. évfordulóján és ugyanő közöl ott harmadfélszáz általa begyűjtött Kriza-levelet.

Az 1944-et követő években Székelykeresztúron Kriza János Népi Kollégium alakul. 1966-ban jelenik meg először, majd az író-tudós 160. születésnapja alkalmából második, átdolgozott kiadásban három erdélyi szerző tanulmánykötete *Kriza János* c. alatt (Kv. 1971); ebben Antal Árpád a költőről, Faragó József a népköltési gyűjtőről, Szabó T. Attila a nyelvjáráskutatóról értekezik. Kriza halálának centenáriuma adott alkalmat arra, hogy Faragó József gondozásában a *Vadrózsák* új kiadása megjelenjék a könnyebb olvasást szolgáló korszerű változtatásokkal, 14 000 példányban (1975). Az évfordulóra az unitárius Keresztény Magvető ünnepi Kriza-számot jelentetett meg, az irodalmi folyóiratok is rendre megemlékeztek a népköltészeti gyűjtés nagyjáról.

Külön fejezet ~ keretében az egykori munkatársak és mesemondók felkutatása. Bár a kérdés régóta foglalkoztatta az irodalomtörténészeket, alapos részletmunkákkal csak a 60-as évek végétől kezdve sikerült teljesebb névsort összeállítani. 1967-ben Faragó ismertette a munkatársak közül Lőrinczi Elek árkosi tanítót, 1972-ben Fóris Pál fotó-muzeológus mutatta be Gotthárd Gergely mesemondót, 1974-ben pedig *A Székelykeresztúri Múzeum Emlékkönyve* adott helyet két idevágó értekezésnek. Itt ismerteti Faragó József Marosi Gergely székelykeresztúri tanárt, aki „úttörő módon, elsőnek a magyar szépirodalomban, következetesen megjelölte mesemondóinak nevét". A Kriza-gyűjtés egyszerű székely nóta- és mesefáiról a kötetben Borbáth Károly közöl újabb adatokat helyszíni kutatások alapján.

Véletlen folytán került elő Székelykeresztúron egy faládából – „papírhulladéknak minősített anyag között" – Kriza egyik munkatársának, Tiboldi István szentgericei tanítónak a *Vadrózsák* számára készült, de szerencsétlen módon kéziratban rekedt gyűjtése. A felfedező Mészáros József *Adomák és tanítómesék* c. alatt (1988), *Hagyomány és humor százados sorsa* c. bevezető tanulmányával közreadta a gyűjtemény tekintélyes részét.

1989 decembere után a romániai magyar néprajzkutatók megalakították a **Kriza János Néprajzi Társaság*ot. A költő és népköltészeti gyűjtő születésének 180. évfordulója alkalmából 1991-ben szülőfalujában, az erdővidéki Nagyajtán ünnepélyesen felavatták a Jecza Péter készítette Kriza-mellszobrot. Az avatáson Kovács Lajos, Erdély unitárius püspöke, Horváth Andor művelődésügyi államtitkár és Dávid Gyula, az EMKE elnöke elemezte az ünnepelt szerepét, Magyari Lajos költő versét olvasta fel. A vártemplomban sorra kerülő tudományos ülésszakon Faragó József értekezett Kriza János és a *Vadrózsák* művelődéstörténeti jelentőségéről, Kisgyörgy Zoltán pedig családtörténeti kutatásai alapján kiigazított néhány tévedést. A helybeli tanintézet felvette a Kriza János Általános Iskola nevet.

1991 októberében a kolozsvári Brassai Sámuel Líceumban újjáalakult a *Kriza János Önképzőkör*.

(B. E.)

Versényi György: *Kriza János*. Közli *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület félszázados ünnepére*. Kv. 1909–1942. 191–93; uő. *Kriza János emlékezete*. Unitárius Könyvtár 2. Kv. 1925. – Kristóf György: *Kriza*

János. Erdélyi Irodalmi Szemle, 1925/4. – Pálfi Márton: *Kriza János halálának 50. évfordulójára*. Pásztortűz 1925/6. – Gál Kelemen: *Kriza János szellemi iránya*. Pásztortűz 1935. 316–17. – Bözödi György: *Kriza János*. Erdélyi Helikon 1937/3; uő. *Kriza levelei*. Erdélyi Helikon 1937/7. – Faragó József: *Ismeretlen Kriza-életrajzok*. Közli *Erdélyi Néprajzi Tanulmányok* 3. Kv. 1943; uő. *Vadrózsák*. Pásztortűz 1943/12; *Kriza János anyagi küzdelmei a Vadrózsákért*. Igaz Szó 1963/12; *Lőrinczi Elek árkosi népmesegyűjtése.* NyIrK 1967/1. – Vita Zsigmond: *Népköltészetünk első gyűjtői*. Igaz Szó 1955/8. – Mikó Imre: *Emlékezés Kriza Jánosra*. Korunk 1961/11. – Szabó T. Attila: *Az évszázados Vadrózsák és a nyelvjáráskutató Kriza János*. Magyar Nyelvőr, Bp. 1964; uő. *Védelemre szorul-e Kriza János?* Közli *Nép és nyelv*. Válogatott tanulmányok, cikkek IV. 1980. 598–601. – Antal Árpád–Faragó József–Szabó T. Attila: *Kriza János*. 1965. Második (átdolgozott) kiadás Kv. 1971. – Benkő Samu: *Kriza-tanulmányok*. Korunk 1985/6; újraközölve *A helyzettudat változásai*. 1977. 386–90. – Balogh Edgár: *Hármas Kriza-kép*. Igaz Szó 1965/8; uő. *Elfeledett Kriza-hagyaték nyomában*. Korunk 1988/9. – Fóris Pál: *Kriza János mesemondója*. A Hét 1972/33. – Bernád Ágoston: *A Vadrózsákat lapozgatva*. A Hét 1975/48. – *Adomák és tanítómesék*. Tiboldi István gyűjtése. Sajtó alá rendezte Mészáros József. 1988.

ÁVDolg. Görbe István: *K. J. költészete*. Kv. 1958. – Buchwald Erzsébet: *K. J. és Benedek Elek népmeséinek hitelességéről*. Kv. 1987.

Kriza János Néprajzi Társaság, rövidítve KJNT – 1990-ben alakult néprajzkutató tömörülés. A Gazda Klára, Könczei Csilla, Pozsony Ferenc és Zakariás Erzsébet kezdeményezésére keletkezett munkaközösség tiszteletbeli elnökévé Almási István népzenekutatót választották, az egyik szakosztály élére Nagy Olga népmesekutató került. A ~ elnöke Pozsony Ferenc, a szász–magyar népi kapcsolatok kutatója, a szervezet Értesítőjének szerkesztői közt van Keszeg Vilmos, a kolozsvári egyetem magyar tanszékének néprajzi előadója. A társaság fennállása óta felmérte a romániai magyar néprajzkutatás eredményeit, és meghirdette az első országos néprajzi pályázatot, melyre 34 értékes dolgozat érkezett.

A szétszórtan élő, mintegy másfélszáz főnyi tagság már a megalakulás első évében vándorgyűléseken találkozott Csíkszeredában és Sepsiszentgyörgyön, majd 1991-ben Szovátán, ahol román, szász, magyarországi, sőt japán vendégelőadók is szerepeltek. A farsangi szokások tárgykörét ez alkalommal Marosvásárhelyről Bálint Zsigmond fotóművész tárlata és a Bandi Dezső irányította szövőasszonyok faliszőnyegeinek kiállítása egészítette ki.

A ~ Barabás László, Keszeg Vilmos, Pozsony Ferenc és Zakariás Erzsébet szerkesztésében Értesítő-sorozatot ad ki, melynek első két száma 1991-ben, kettős száma 1992-ben jelent meg Kolozsvárt, s megjelenés előtt a társaság Évkönyve is.

Barabás László: *A néprajzban valami elkezdődött*. Erdélyi Figyelő 1991/8. – Zakariás Erzsébet: *A KJNT idei első vándorgyűlése*. Művelődés 1992/4.

Krizsán Géza (Bikszád, 1942. aug. 22.) – újságíró. A Ştefan Gheorghiu Akadémia újságírói fakultásán végzett, 1973-tól a Bányavidéki Fáklya hetilap szerkesztője Nagybányán. Novelláival, karcolataival, riportjaival az Utunk, Új Élet, Brassói Lapok hasábjain jelentkezett; a Művelődés színpadi jeleneteit közölte.

Krizsán János – **nagybányai művésztelep*

Krizsán P. Pál (Nagybánya, 1891. jún. 11. – 1965. márc. 7. Nagybánya) – újságíró, szerkesztő. Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte, Sárospatakon szerzett tanítói diplomát. Szatmárnémetiben, Szinérváralján, Magyarnádason tanított. Első cikkeit a Néptanítók Lapja közölte. 1921-től a Nagybánya c. hetilap szerkesztője, itt s az Ellenzékben jelennek meg írásai. Nagybányán jelennek meg *A toll* (1919), *A penna* (1921), *Tom Tomson* (1922), *Színház és sport* (1923) c. füzetei, *A házasság „válsága”* c. szociológiai elemzését a Nyugat közölte (Bp. 1926).

Munkái: *Nagybánya tükre* (turisztikai útikalauz, Nb. 1933); *Phönixmadár* („megtörtént tragédia", egyfelvonásos dráma Józsa Béla vértanúhaláláról, Nb. 1948).

Írói álneve: *ego*.

(Kl. S.)

Fazekas György: *A „Nagybánya" és az „öreg dobos"*. Erdélyi Féniks, Nb. 1991/7.

Krizsán Zoltán (Kolozsvár, 1940. máj. 4. – 1993. febr. 19. Kolozsvár) – kritikus, filmesztéta. Középiskolát szülővárosában az Ady–Şincai Líceumban (1959), magyar nyelv és irodalom szakot a Babeş–Bolyai Egyetemen (1963) végzett. Marosvásárhelyt a Népi Alkotások Háza munkatársaként színdarabok, műsorfüzetek, kézikönyvek szerkesztésében vett részt (1963–65), majd 1968-tól az Igazság művelődési rovatának film-, rádió és televízió-, valamint tömegművelődési szerkesztője. Szerepelt a fiatal költők *Vitorla-ének* c. antológiájában (1967), versei, riportjai, szemléi, filmkritikái az Utunk, Igaz Szó, Korunk, Vörös Zászló, Ifjúmunkás, Munkásélet, Hargita, Művelődés, Vörös Lobogó hasábjain jelentek meg. 1989 decembere óta a kolozsvári Szabadság kritikusa és publicistája. A kolozsvári Magyar Színház megszületésének 200. évfordulójára készülve 1992. márc. 11-én színháztörténeti cikksorozatot kezdett lapjában *200 – és játszani kell* fejléc alatt.

Álneve: *Szövérdi Zoltán*.

(M. H.)

Krizsó Kálmán (Tuson, 1889. jún. 23. – 1978. jún. 17. Kolozsvár) – nyomdászati szakíró. Tanoncéveit Figuli Antal petrozsényi könyvnyomdájában töltötte, Szegeden lett segéd, itt került kapcsolatba a munkásmozgalommal. 1919-ben Kolozsvárt telepedett le, ahol a Lapkiadó RT, Gutenberg, Kadima, Minerva RT s a Tipografia Națională RT nyomdásza (1919–38). Egy évig Bukarestben a Carpați nyomdában dolgozik (1940), Kolozsvárra visszatérve előbb tisztviselő, majd újra a Minerva nyomdásza, 1949-től szertáros a Képzőművészeti Főiskolán, 1953-tól a Bolyai Tudományegyetem irattárosa nyugalomba vonulásáig (1955).

Első írása a Népszavában jelent meg (1913). Egész életén át a nyomdászat története foglalkoztatta, cikkeit a Grafika, Magyar Grafika (Bp.), Typograph, majd 1944 után az Erdély, Utunk (*Nyomatott Gyomán*, 1959/11), Korunk (*Fénynyomda a századeleji Szászvárosban*, 1962/3; *Feljegyzés Kós Károlyról*, 1968/8), Igazság, A Hét, Igaz Szó közölte. Szerkeszti a Grafikai Ipar c. kereskedelmi szaklapot (Kv. 1923), több **évkönyv* összeállítója, így nevével jelenik meg a pazar művészi kiállítású *Almanahul Tipografilor–Nyomdász Évkönyv–Buchdrucker Almanach* (Kv. 1926, 1927), *Románia nyomdaipari statisztikája* c. tanulmányával, majd az eleinte ugyancsak három, később német és végül magyar nyelvű *Grafikai Évkönyv* (Kv. 1930, 1938, 1940). Szépirodalmi kötetei is a nyomdász-szakmával kapcsolatosak: verseskönyve, munkásoknak szóló munkája betűről és képről, valamint egy antológia-összeállítása magyar költők nyomdászatot dicsérő verseiből. Hagyatékában maradt *Az erdélyi és bánáti nyomdászat és sajtó története* c. munkája, mely földrajzi bontásban, megyénként és városonként több mint 80 nyomdai központot mutat be, nyomon követve az egyes nyomdák, nyomdai műhelyek történetét, közölve nyomdatechnikai adataikat s fontosabb kiadványaikat. Ezt a munkáját s ifjúkori valcolásából hazaküldött 200 lapját sok más önéletrajzi és szakmai jellegű kéziratával, valamint értékes szakkönyvtárával együtt Kolozsvárt az Akadémiai Könyvtár őrzi. Életpályáját jelképesen megbecsülve Misztótfalusi Kis Miklós, a nemzetközi hírű nyomdász mellé temették a Házsongárdi Temetőben.

Kötetei: *Proletárversek* (Kv. 1924); *Betűről-képről munkásoknak* (Kv. 1945); *Könyv és könyvjegy* (kis ex libris album, Kv. 1945); *A nyomdászat dicsérete versekben* (irodalmi összeállítás, Kv. 1945).

(K. K.)

Murádin Jenő: *A régi szenvedély parazsánál*. Igazság 1969. márc. 31. – Egyed Dániel: *A nyomtatott betű rajongója*. Munkásélet 1969. dec. 12. – Marton Lili: *Nyomdász-sorsok*. Utunk 1978/2. – Engel Károly: *A nyomtatott betű szerelmese*. Rádióelőadás, Kv. 1978. szept. 11.

Krizsovánszkyné Nagy Olga – **Nagy* Olga

Krompecher István (Budapest, 1905. ápr. 17. – 1983. aug. 19. Debrecen) – orvosi szakíró, anatómus, biológus. Középiskolát a budapesti evangélikus gimnáziumban végzett (1924), orvosi diplomát ugyancsak Budapesten szerzett (1929). Pályáját szülővárosában kezdte, a fejlődéstan magántanára (1934), a heidelbergi egyetem meghívott előadója (1937–38), a tihanyi Biológiai Kutató Intézet tudományos munkatársa (1938–40). A szövet- és fejlődéstan tanszékvezető tanára a kolozsvári magyar egyetemen (1940–44) és a marosvásárhelyi OGYI-ban (1947–49), majd a debreceni Orvostudományi Egyetemen 1950-től nyugalomba vonulásáig. Az MTA levelező tagja, a hallei természettudományi, a milánói orvosi akadémia s a Francia Anatómus Társaság vezetőségi tagja, a pozsonyi Komensky-egyetem díszdoktora.

Szaktudományi területe az anatómia, szövettan, fejlődéstan, kísérleti biológia. Tanulmányaiban a támasztószövetek fejlődésével, a szövetek kialakulásának ok-okozati tényezőivel, heges szövetek képződésével, szövetek anyagcseréjével, ízületképzéssel, a szövetdifferenciálódás kísérletes befolyásával foglalkozik. Jelentős értekezése a *Mesterséges ízületek* (Bp. 1939). Erdélyben jelent meg az EME 1942-es vándorgyűlésének Emlékkönyvében *Az ember szöveti megújhodó (regenerálódó) képessége* c. tanulmánya (Kv. 1943).

Krón Ernő (Marosvásárhely, 1884. aug. 16. – 1983. febr. 4. Marosvásárhely) – naptáríró és szerkesztő. Négy osztályt szülővárosában végzett, majd édesapja könyvkötőműhelyében, Kolozsvárt a Rohonyi-féle, Esztergomban a Rosta-féle könyvkötészetben, Budapesten a Tolnai Világlapja kiadónál képezte magát mesterré. Mint önálló kisiparos 1903-tól haláláig dolgozott műhelyében, melyet fia, ifj. ~ Ernő mindmáig fenntart Marosvásárhelyen.

1913-ban kezdte szerkeszteni és kiadni *Régi és Valódi Lőcsei-féle Közhasznú Székely Naptár* c. alatt 1948-ig évente megjelenő népszerű naptárát, jórészt saját szövegeivel. A vezetése alatt álló Székely Naptárak Kiadóvállalata önálló füzetsorozatban is megjelentette mindazokat az írásokat, melyekben a naptáríró orvosi tanácsokkal, a gyermekvédelem, lakásgondozás, konyhai takarékosság és házikertészkedés feladatainak ismertetésével, vőfélyek, násznagyok köszöntő verseivel, a szépség helyes ápolásával, a sertésfeldolgozás hetvenféle módjával, sőt a házaséletben előforduló testi-lelki bajok elhárítására 850 tanáccsal látta el az olvasókat. A sorozatban jelent meg „A jó házasság titka” alcímet viselő *Mit kell tudni a lányoknak a házasság előtt?* c. kiadványa (Mv. 1932).

(Ma. I.)

kronológia – az emberiség vagy egy kisebb közösség (világrész, ország, nemzet, város) történeti fejlődésének és változásainak szoros időrendbe szedett, adatszerű összegezése, mely lehetőleg a belső összefüggéseket is érinti. Nemcsak önálló műfaj, hanem történelmi művek vagy életrajzok melléklete is. Ilyen időrendi táblázat, ún. „rejtett kronológia”, például a

Sulyok István–Fritz László-féle *Erdélyi magyar évkönyv*ben (Kv. 1930) az egy évtized (1919–1929) erdélyi magyar köztörténetét bemutató időrend.

A romániai magyar tudományos irodalom termékeként jelent meg az egyetemes és romániai fejlődést egyaránt felölelő *Történeti kronológia* két kötete Bodor András és Csetri Elek történészek szerkesztésében (1976). Munkatársaik voltak: Cselényi Béla, Mihail Dan, Imreh István, Magyari András, Vasile Şchiopu, Vasile Vesa.

Kröbl Pál – **kémiai szakirodalom*

Krüzselyi Erzsébet (Máramarossziget, 1874. márc. 21. – 1953. okt. 15. Szatmárhegy) – költő. Hatéves korától egy betegség miatt egyre gyengülő látással, nyolcéves korától hallássérültként, önművelő módon képezte magát; a 30-as évektől elvesztette látását is. Tragikus sorsa rányomta bélyegét irodalmi munkásságára.

Felsővisón élt, írásait A Hírnök, Pásztortűz, Vasárnap, Ellenzék közölte. A Brassói Lapok gyermekrovatában *Erzsika néni* és *Pápaszemes Erzsika néni* aláírással jelentek meg meséi, gyermektörténetei. Az 1902-ben alakult máramarosszigeti Szilágyi István Irodalmi Kör, 1924-től az EIT, 1926-tól a KZST tagja. A II. világháború után Szatmárhegyre költözött, ekkorra már minden kapcsolata megszűnt a külvilággal.

Első versei, novellái 1893-tól kezdve édesapja, Krüzselyi Bálint lapjában, a Máramarosban jelentek meg. Írásait Budapesten A Hét, Magyar Nők Lapja, Magyar Bazár, Magyar Lányok, Ország–Világ, Pesti Napló, Új Idők, Vasárnapi Újság közölte. Tompa Mihály, Reviczky Gyula, Szabolcska Mihály hat költői indulására; később, az erdélyi magyar irodalom önálló kibontakozása során mint „Csendország rabja" ad hangot a női lélek problémáinak. Jellemző vonása a fojtott tragikus életérzés, a magányosság. „Legnagyobb hatása ott, ahol a modern líra eredményeit finoman, tartózkodóan s egyéniségéhez illő módon olvasztja, ötvözi magába" – írja róla Reményik Sándor. Világos felépítésű, műgonddal írt verseiben egyaránt hangot ad egyéni tragédiájának, mély vallásosságának s a női lélek rezdüléseinek.

Kötetei: *Versek* (Máramarossziget 1897); *Újabb versek* (Szabolcska Mihály előszavával, Máramarossziget 1901); *Örök csendben* (Máramarossziget 1907); *Csendország dalai* (Bp. 1913); *Hangtalan lírán* (Máramarossziget 1924); *Örök csendben, ködön át* (Máramarossziget 1928); *Ködös csendváramból kis verscsokor* (Nv. 1933).

Írói álneve: *Viski Böske*.

(F. M. – M. Á.)

Oláh Károly: *K. E. a költő*. Máramarosszigeti Lapok 1906/21. – Reményik Sándor: *Hangtalan lírán.* Pásztortűz 1924/14. – Walter Gyula: *K. E. versei*. Vasárnap 1928/15. – Muzsnay Árpád: *K. E. irodalmi hagyatéka*. Magyar Könyvszemle, Bp. 1973/2; uő. *Mikor halt meg K. E.?* Utunk 1976/6. – Marosi Ildikó: *Fukaron mért rokoni szeretet*. K. E. levele Kőmíves Nagy Lajoshoz. Utunk évkönyv 1976. 175–77.

Kubán Endre, idősb (Resicabánya, 1877. szept. 8. – 1957. dec. 5. Temesvár) – újságíró, szerkesztő, műfordító, ifjabb ~ Endre apja. Temesvárt, Kiskunfélegyházán, ahol Móra Ferenc osztálytársa, és Selmecbányán tanult, jogot végzett, és újságírói pályára lépett. Budapesten a Magyar Mesék és Ifjúsági Olvasmányok Könyvtára sorozatban Krisztus-históriákat, zsidó és cigány adomákat, Rózsa Sándor-történeteket jelentetett meg (1904–10), szerelmi levelezőt szerkesztett, és összeállította emlékkönyvbe való versek gyűjteményét. Szülőföldjére visszatérve a Resicai Lapok, majd a Krassó-Szörényi Lapok munkatársa. 1913-tól a Temesvári Hírlap belső munkatársa, 1924-ben felelős szerkesztője. Közben kiadta a Komédia c. színházi hetilapot (1916–20) s a kéthetenként megjelenő Gyerekújságot (1924–28). A Déli

Hírlap belső munkatársa, ill. szerkesztője, 1925-től nyugdíjaztatásáig (1940). Írásait a Brassói Lapok, Vasárnap, Havi Szemle is közölte. A temesvári Arany János Társaság tagja. Mint műfordító Eminescu, Romul Fabian, Aron Cotruş, Lucian Blaga több versét ültette át magyarra.

Jelentősebb kötetei: *Kacagó kádenciák* (humoros versek, Tv. 1917); *Kis emberek világa* (Kóró Pál versei, Tv. év nélkül); *Megrontott élet* (regény, Tv. 1932).

Álnevei: *Kóró Pál*, *Kun-bán*, *Andorás*, *Félegyházi András*, *Hafiz Etnekir*.

(Sz. J.)

Kubán Endre, ifjabb (Resicabánya, 1909. ápr. 5. – 1991. márc. 1. Temesvár) – újságíró, szerkesztő, író, idősb ~ Endre fia. Székelyudvarhelyen érettségizett (1927). Újságírói pályáját a temesvári Déli Hírlapnál kezdte, a Brassói Lapok bánsági tudósítója (1930–32), a 6 Órai Újság, majd 1941–42-ben a temesvári Magyar Hírlap munkatársa. Elbeszéléseit, riportjait, beszámolóit a Független Újság és a Keleti Újság is közölte. 1944 őszétől az MNSZ közművelődési munkáját irányítja Temes megyében. Részt vesz az Arany János Társaság újjászervezésében és a *Bánsági Magyar Írók Antológiája* (1946) szerkesztésében. 1948-tól 1952-ig a temesvári Szabad Szó, 1949–50-ben a Bánsági Írás belső munkatársa. Az Írószövetség temesvári fiókjának titkára, a *Bánsági Üzenet* (1957) és a *Bánáti Tükör* (1961) c. kiadványok szerkesztője. Gondozásában jelent meg az *Egy szelet fény* (Tv. 1967) c. antológia. 1969-ben vonult nyugalomba.

Szociográfiai fogantatású riportjait 1932-ben *Ismeretlen Erdély* c. alatt saját költségén kötetben is kiadta, bemutatva a gazdasági válság csapásai alatt sínylődő resicai és zsilvölgyi proletárok, a bankuzsora fojtogatta bánsági parasztok sanyarú életét. A gyűjtemény megdöbbentő adataival keltett feltűnést. Az író a 30-as évek második felében utazást tett Csehszlovákiában, s beszámolójával felhívta a figyelmet a fenyegető fasiszta veszélyre.

A 40-es évek elején kiadott ismeretterjesztő munkái tankönyv-pótló szerepet töltöttek be Dél-Erdélyben. Bírálója, Vita Zsigmond azonban nagyobb szakmai pontosságot követelt az *Irodalmi kiskáté* megjelenésekor.

Vázlatos voltában is népszerűsítő jelentőségű volt a Petőfi-kultusz körébe sorolható szerelmi regénye s Fráter György emlékét idéző történelmi visszapillantása is. Ebben az időszakban a Havi Szemle munkatársa.

1944 után *Tüzes trón* c. folytatásos regénye a Szabad Szóban Dózsa Györgynek, az MNSZ pályázatán díjat nyert *Utolsó találkozás* c. színdarabja Szabó Árpádnak, a MADOSZ vértanújának (Művelődés 1972/5), a Dolgozó Nő, Orizont, Szabad Szó hasábjain Ocskó Teréznek és Ştefan Plăveţnak, az antifasiszta harc e két áldozatának állít emléket. Számos írásában (Utunk, Korunk, Művelődés) foglalkozik a román–magyar kulturális kapcsolatokkal.

Kötetei: *Ismeretlen Erdély* (Tv. 1932); *Irodalmi kiskáté* (Tv. 1941); *Reszket a lelkem, mert eszembe jutottál...* (regény Petőfi és Szendrey Júlia szerelméről, Tv. 1941); *A szőrösfülű barát* (regény Martinuzziról, Tv. 1942); *Korok és emberek* (esszégyűjtemény, Tv. 1946); *Hősök... kortársak* (portrék, Tv. 1983).

(Sz. J.)

Méliusz József: *Újságírók a baloldalon*. Korunk 1933/2. – Vita Zsigmond: *A romániai magyar könyvkiadás újabb szakasza*. Déli Hírlap 1941. jún. 9. – Puhala Sándor: *Bírálat többek kívánságára*. Déli Hírlap 1942. jún. 22. – Izsák László: *Csendes köszöntő*. Szabad Szó 1969. ápr. 20. – Pongrácz P. Mária: *Egy ember a betű rengetegén*. Temesvári Új Szó 1991. márc. 9.

Kudelász Ildikó (Kolozsvár, 1926. nov. 12.) – előadóművész. Négy osztályt szülővárosában a Marianum leánygimnáziumban végzett (1941), elvégezte a Nemzeti Színház Színművészeti Iskoláját is (1944). A sepsiszentgyörgyi Dolgozók Színháza, majd Állami Magyar Színház művésze (1948–77). Önvallomása szerint „tollforgató színész": a Hargita, Megyei Tükör, Falvak Dolgozó Népe, Brassói Lapok, A Hét, Új Élet, Utunk, majd 1990-től a Háromszék, Romániai Magyar Szó, Keresztény Szó hasábjain jelentkezik a színházi életből vett írásaival. Mint előadóművész önálló esteken mutatja be a világirodalom remekeit, Áprily Lajost versei és vallomásai tükrében, Kányádi Sándor költői útját, Veronica Porumbacu, Holló Ernő verseit adja elő, *Magányos aktor* c. műsorával a színházról tesz vallomást, *Fecskeköszöntő* és *Álom a vár alatt* c. estéin gyermekversekkel lép fel (1969–80).

Szívesen idézi fel „régi játszótársak" emlékét. Így a Romániai Magyar Szóban portrét ad Kádár Imréről, az „elfelejtett színházigazgató"-ról (1992. febr. 29–márc. 1.) és Fényes Alice művésznőről (1992. aug. 8-9.).

Holló Ernő: *A versmondó asszony*. Megyei Tükör 1971. dec. 10.

Kukla József, *P. Tarziciusz* (Medgyesháza, 1898. aug. 21. – 1948. máj. 18. Youngstown) – ferencrendi szerzetes, tanító. Középiskolát a medgyesi Ferencrendi Szemináriumban (1917), teológiát a vajdahunyadi Ferencrendi Hittudományi Intézetben (1921) végzett. Népszerű füzete az alkoholizmus ártalmairól *A nagy veszedelem* c. alatt a kolozsvári Szent Bonaventura nyomdában készült (Kv. 1933).

Kulcsár Béla (Marosvásárhely, 1929. febr. 2. – 1976. jún. 18. Marosvásárhely) – szobrász, festőművész. Középiskolát szülővárosában a Református Kollégiumban végzett, a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola szobrászati szakán Romulus Ladea és Vetró Artúr tanítványaként szerzett diplomát (1955). Tanított Marosvásárhelyen a Népi Egyetemen, a Bolyai Líceumban és az Ipariskolában (1957–64). Tanulmányúton járt Franciaországban, a Szovjetunió közép-ázsiai részein, Olaszországban, Magyarországon, Svédországban (1968–74).

A marosvásárhelyi Vörös Zászló 1973. jún. 17-én közölte *Műveket a közterekre!* c. felhívását. A szobrászatnak az irodalomhoz hasonló közügyi szerepet szánva, elkészítette Dózsa György mellszobrát a sepsiszentgyörgyi textilüzem kultúrháza elé, Marosvásárhelyen az egyetemi épületcsoport parkjában áll *Íjásznő* c. alkotása s a színház téren bronz-szoborkompozíciója, *Népi kultúra* c. domborműve a kovásznai Művelődési Ház homlokzatát díszíti; az ő műve az alkotótáborban készült *Szárhegyi Szfinx*. 1975-ben megnyerte az 1848-as székely nemzetgyűlés színhelyén, Agyagfalván felállítandó emlékmű országos pályázatát. Ennek munkálatai közepette éri a halálos szívroham. Az emlékművet tervei szerint Hunyadi László és Kiss Levente szobrászművészek készítették el (1980).

Festményei közt szerepel Balla József és Barabás Éva festőművészek portréja. Plakettet készített Nagy Imre festőművészről.

(M. I.)

Varró Ilona: *Beszélgetés ifj. K. B. szobrászművésszel a készülő agyagfalvi emlékműről*. Új Élet 1976/6. – Péter Sándor: *Az agyagfalvi emlékműnél*. A Hét 1979/48. – Székely János: *Jelentéses életsors*. A Hét 1980/32.

Kulcsár J. Géza (Balázsfalva, 1918. júl. 22. – 1974. jún. 19. Kolozsvár) – kémiai szakíró. A kolozsvári Piarista Főgimnáziumban érettségizett (1936), a brnói német műegyetemen szerzett vegyészmérnöki oklevelet (1940). Ugyanott, majd a prágai német egyetemen tanársegéd (1942–45). Pályáját a Bolyai Tudományegyetemen folytatta, 1951-től előadótanár.

A kémiai technológiai tanszék vezetője, tíz éven át alelnöke a Mérnökök és Technikusok Országos Egyesülete kolozsvári fiókjának.

A kolozsvári Studii şi Cercetări Ştiinţifice, Studii şi Cercetări de Chimie, Studia Universitatis Babeş–Bolyai s a bukaresti Revue Roumaine de Chimie hasábjain megjelent tudományos dolgozatai az öntvények kéntelenítésével, a szilíciumkarbid vizsgálatával, a hidrogén-klór égésmechanizmusának kutatásával, valamint a gázmérő és szabályozó szerkezetek, berendezések kidolgozásával foglalkoznak.

Nevelői tevékenysége alapján egy kolozsvári alkalmazott-kémiai iskola megalapítói közé sorolják. Mint atléta többször volt országos bajnok.

Munkái: *Szerves kémiai technológia* (egyetemi tankönyv, Kv. 1948); *Kémiai technológia* (egyetemi tankönyv, Kv. 1953); *Tehnologia chimică generală* (egyetemi tankönyv társszerzésben I. V. Nicolescuval és V. Ababival, 1960).

(K. N.)

Kulcsár Juliska, *Bojincáné* (Budapest, 1895. febr. 16. – 1977. okt. 26. Perebő) – énekművésznő, rendező. Zsombolyán érettségizett, elvégezte a budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémia ének-tanszakát. A budapesti Állami Operaház ösztöndíjasa, majd Sebestyén Géza buda–temesvári színtársulatának énekesnője.

A 20-as évek elején a színpadról visszavonult, de gyakran lépett fel irodalmi és zenei rendezvényeken. Szervezője az Erdélyi Helikon temesvári felolvasó estjének (1927), rendszeresen közreműködött a Bánsági Magyar Közművelődési Egyesület s az Újságíróklub műsorain. A szerző kíséretében elsőként szólaltatta meg Engel Jenő temesvári zeneszerző Ady-versekre írt dalait s *Léda* c. operájának áriáit. Énekkurzust, színészképző tanfolyamot vezetett. A II. világháború után megszervezte az MNSZ bánsági előadásait, s 1948-ig igazgató-rendezőként vezette a Temesvári Magyar Népszínházat. Színre vitte többek közt Molière *Duda Gyuri*, Sárközi György *Dózsa*, Rahmanov *Viharos alkonyat* c. darabjait. Az 50-es években férje falujába, Kákófalvára vonult vissza, ahol a község nagy múltú énekkarát vezényelte, tánccsoportot irányított és akkordeon-zenekart szervezett.

(Sz. J.)

Kulcsár Kálmán – Kulcsár Sándor írói neve.

Kulcsár Mihály (Arad, 1913. nov. 3. – 1990. máj. 19. Lugos) – egyházi közíró. ~ Sándor öccse. Szülővárosában magyarul polgári iskolát, románul felső kereskedelmi iskolát végzett, róm. kat. lelkészi és tanári képesítést Rómában szerzett, majd a szegedi egyetemen egyházjogból doktorált (1938). Pályáját Nagybányán kezdte mint a minorita rend teológiai főiskolájának tanára és nevelőintézeti felügyelője (1939–40). Lugoson (1940–42), Nagyenyeden (1942–56) és nyugalomba vonulásáig ismét Lugoson lelkész (1956–78). Művészettörténeti írásait a Vasárnap közölte, Szent Bonaventuráról írt filozófiatörténeti értekezése különlenyomatban is megjelent (1939). A dél-erdélyi Havi Szemlében megemlékezett Kultsár Istvánról, aki százötven évvel azelőtt adta ki Mikes Kelemen Törökországi leveleit (1944/7).

Önálló kötete, a *XII. Pius pápa* (Arad 1943) az életrajz és pályakép szokásos keretein túlmenőleg a Szentszék diplomáciájának a II. világháború alatt kifejtett békeerőfeszítéseit taglalja. Egy terjedelmesebb dolgozata Rotterdami Erasmusnak a háborús jogállapotból a

békés jogállapotba való átmenet alapelveiről mind az Antonescu-féle állami, mind az egykorú egyházi cenzúrán fennakadt és kéziratban rekedt.

Kulcsár Sándor (Arad, 1911. ápr. 22.) – újságíró, szerkesztő. Szülővárosa róm. kat. főgimnáziumát végezte, Marosvásárhelyen érettségizett (1929). Mint a minorita rend tagja főiskolai tanulmányait Rómában végezte, részt vett a spoletói kórusvezetői (1932) és a római könyvtárosképző (1933) tanfolyamon. Pedagógusi pályáját Aradon kezdte román és magyar tannyelvű iskolákban, ifjúsági kórust vezetett, s elsőként kezdeményezte Kodály-karmű bemutatását. Népművelő tevékenységet fejtett ki a külvárosokban. Bekapcsolódott a Vasárnap szerkesztésébe (1939–40) mint irodalmi lektor. A román–magyar kulturális kapcsolatok témakörében több mint száz írása jelent meg. Szerkesztette a Kis Vasárnap c. gyermekmellékletet, s az Aradi Hírlap utolsó évfolyamának főszerkesztője (1940). Kilépve az egyházi rendből újságíró Temesvárt, a Déli Hírlap művelődési rovatvezetője, a Havi Szemle társszerkesztője, a Szabad Szó rovatvezetője, majd újra tanár (1951–58). Az aradi Kölcsey Egyesület s a temesvári Arany János Társaság tagja.

Első írásait a Jóbarát közölte, római levelei az Erdélyi Lapok, novellái a Vasárnap s A Hírnök hasábjain jelentek meg, a repülőtámadások szörnyűségeit tükrözi *Babák a gödörben* c. írása a Bánsági Magyar Írók Antológiájában. Közírói tevékenysége a Szabad Szó, Bánsági Írás, Előre, Tanügyi Újság oldalain bontakozott ki. Lefordította Borisz Sztepanov *A hazatérő* c. kisregényét (Tv. 1945). Összeállította A Hírnök irodalmi bibliográfiáját (kéziratban).

Írói álneve *Kulcsár Kálmán*, álneve (*rodostói*).

Kulcsár Tibor (Élesd, 1945. dec. 29. – 1988. febr. 27. Kolozsvár) – pszichológus. Nagyváradon érettségizett (1963), a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett gyógypedagógusi diplomát (1968). Pályáját a Pedagógiai Tudományok Intézete kutatójaként kezdte Kolozsvárt (1968–70), majd a kolozsvári egyetem pszichológia–pedagógia tanszékén tanársegéd (1970–75), a pszichológiai tudományok doktora (1975), egyetemi adjunktus (1975–88).

Első írása a kiválasztás döntő szerepéről segédiskolákban a Caiet de Defectologie hasábjain jelent meg (1972). Lélektani és neveléstudományi írásait az intelligencia, iskolaérettség, érzelmi élet és lelki egészség tárgyköréből, valamint a személyiség kialakulásáról a Revista de Psihologie, Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Tanügyi Újság, A Hét, TETT közölte; az intelligencia pszicho-genetikai meghatározóiról írott tanulmányával részt vett a Zörgő Benjamin és Ion Radu szerkesztette tanuláslélektani tanulmánygyűjteményben (*Studii de psihologie şcolară*, 1979). Az iskolai siker intellektuális tényezőiről szóló önálló fejezettel szerepel a *Psihologia educaţiei şi dezvoltării* c. akadémiai kiadványban (1983) és más bukaresti tanulmánygyűjteményekben. A Korunkban megjelent írásai közül kiemelkedik *Énvédelmi stratégiák* (1983/3), *A család hatása a személyiség alakulására* (1984/6), *Tudat, éntudat, énkép* (I–III. 1985/8, 9, 12) és *Személyiségpszichológia* (Korunk Évkönyv 1986–87, 64–81) c. tanulmánya.

Mint szakmunkák fordítója és tankönyvíró is hozzájárult a korszerű lélektani műveltséghez. Fodor Katalinnal közösen fordította le *A képességek* c. alatt Al. Roşca és Zörgő Benjamin szakmunkáját (1973) s az általános lélektan és logika alapfogalmairól szóló román tankönyvet (1977), szerzőtársa s egyben fordítója is a pedagógiai líceumok számára készült *Pszichológia* c. kézikönyvnek (1979). Magyarból románra fordította *Frică, supărare, agresivitate* c. alatt Ranschburg Jenő szakmunkáját (1982).

Önálló munkái: *Factori psihologici ai reuşitei şcolare* (1978. Magyarul *Az iskolai teljesítmény pszichológiai tényezői*. Bp. 1982); *Lecţii practice de psihodiagnostic* (egyetemi

jegyzet, Kv. 1980); *Iskolapszichológia, tanuláslélektan* (egyetemi kurzus, Kv. 1981); *Iskolapszichológia* (Kv. 1984).

Szamosközy István: *Intelligenciaműhely*. A Hét 1978/41.

Kultsár András, *diósadi* (Tusnád, 1877. okt. 7. – 1931. dec. 27. Budapest) – közíró. Középiskolai tanulmányait a zilahi Wesselényi Kollégiumban végezte, ahol Ady Endre iskolatársa és diákkori jóbarátja volt; mint önképzőköri diákelnök ő volt Ady nyiladozó költészetének első kritikusa. Jog- és államtudományi doktorátust a kolozsvári egyetemen szerzett. Közigazgatási pályáját Kolozsvár városi tanácsánál fogalmazóként kezdte, majd rendőr-főkapitány Szamosújvárott (1908–18). Az államfordulat után visszavonulva gazdálkodott. 1922-ben saját költségén jelentette meg *Új gondolatok régi titkokról* c. „tentamen"-jét Szamosújvárott. A mindössze 128 lap terjedelmű dolgozat Ady-reminiszcenciákat tartalmaz a zilahi diákévekből.

Gaál Gábor: *Egy nagy gerjedésű magyar meddő*. Korunk 1928/3; újraközölve *Válogatott írások* II. 1965. 199–202.

Kun Endre (Temesvár, 1908. márc. 21.) – gazdasági szakíró. ~ János bátyja. Középiskolát szülővárosában a Piarista Gimnáziumban végzett (1926), Mulhouse-ban szerzett textilmérnöki diplomát (1929). Pályáját franciaországi pamutfonodákban kezdte (1929–31), hazatérve az aradi Neumann-féle textilgyár (1932–35), majd bukaresti textilgyárak (1936–45) technológusa, műszaki vezetője. Szakmai körökben kiváló pamutszakértőként értékelték. 1945-től a bukaresti Pamut–Len–Kenderipari Központ vezérigazgatója, a közben megalakult Könnyűipari Minisztérium műszaki főosztályának vezetője; később a Textilipari Kutató Intézet (ICT) vezetőségében tevékenykedik. 1967-től nyugdíjazásáig (1970) az Állami Tervhivatal könnyűipari műszaki tanácsnoka. Kutatói aktivitását 1986-ig folytatta.

Első írását a Revista Industriei Textile közölte (1950), itt s a Revista Industriei Uşoare, Revista Economică szakfolyóiratokban folyamatosan jelentek meg szakcikkei, valamint dokumentációs kivonatai magyar, német, francia, angol szaklapokból. Az Előre, A Hét munkatársa. Fontosabb tanulmányai a Korunkban: *A textilipari műanyagok ma és holnap* (1957/9); *A Szovjetunió fogyasztási cikkeket gyártó iparának fejlődése* (1959/3); *Ökonometria, vagy a matematika alkalmazása a gazdasági elemzésben* (1959/12); *Közszükségleti javak termelése és életszínvonal* (1960/8); *Korszerű ruházkodás* (1963/12); *A termelés tudományos szervezése* (1967/3). Lefordította N. Vlăduţ–N. Florea *A fonónő kézikönyve* (1980) c. munkáját.

1987-ben Izraelbe költözött.

Kun Gyula – * *tankönyvirodalom*

Kun János (Temesvár, 1912. szept. 7.) – közgazdasági szakíró. ~ Endre öccse. Szülővárosában tette le az érettségit (1929), jogi doktorátust Párizsban szerzett (1933). Pályáját gyakorló ügyvédként Temesvárt kezdte (1934–46), közben azonban 1940-től a zsidótörvények értelmében tilalom alatt állt s 1941–42-ben munkatábort szenvedett. 1946-tól főtisztviselő Bukarestben a Külkereskedelmi Minisztériumban, ill. annak intézményeiben. Két ízben a moszkvai Román Kereskedelmi Kirendeltség vezetője (1947–51 és 1954–58). A moszkvai Nemzetközi Kapcsolatok Főiskoláján közgazdasági doktorátust is szerzett.

Diákévei alatt a Temesvári Hírlap párizsi riportere, később a 6 Órai Újság munkatársa. Az Analele Româno–Sovietice hasábjain jelentek meg tanulmányai a Szovjetunió gazdaságáról

(1950–51), gazdaságpolitikai cikkekkel jelentkezett A Hétben is. Kiemelkedő írásai a Korunkban: *Külkereskedelmünk jelentősége* (1965/7–8); *A termelőerők területi elosztása* (1966/11); *Modern keresletkutatás* (1967/4); *Világkereskedelem és az új nemzetközi gazdasági rend* (1978/4). Az *Economia mondială: Orizont 2000* c. kötetben (1980) a külkereskedelem jövőjéről szóló fejezet szerzője.

1984 óta a Haifai Egyetemen folytat kutatómunkát.

Kun Olga – **tankönyvirodalom*

Kuncz Aladár (Arad, 1885. dec. 31. – 1931. jún. 24. Budapest) – író, szerkesztő, kritikus, műfordító. Gyermekkorát Kolozsvárt tölti, itt végzi a piarista gimnáziumot. Édesanyját korán elveszti, tanár édesapja oltalma alatt nyolc testvérével együtt a klasszikus polgári eszmények, a humanizmus, liberalizmus és műveltségigény szellemében nevelkedik. 1903 és 1907 között a budapesti egyetem magyar–latin–görög szakos hallgatója, az Eötvös Kollégium tagja. Nagyrabecsült tanára és mintaképe Riedl Frigyes, az ő szellemében írja pályadíjat nyert doktori disszertációját Toldy Ferencről (1907). Főgimnáziumi tanárként a polgári radikálisokhoz csatlakozik, a 10-es években már Jászi Oszkár táborába tartozik. Ebben az időben készül el mintegy disszertációja folytatásaként *A magyar irodalomtörténet elméletének és módszerének fejlődése Toldy Ferenc óta* c. monográfiája, melyet feltételezhetően egyetemi magántanári vizsgadolgozatnak készített (mindmáig kiadatlan).

Pályafutásának első szakaszában (1909–14) a Nyugat munkatársa. Megismerkedik Adyval is, akinek párizsi tudósításait még kollégista korában érdeklődéssel olvasgatta és akinek eszméit, költészetét az iskolával is elfogadtatni próbálja. 1909 nyarán maga is eljut Franciaországba. „A világháború előtti évtizedben szenvedélyünkké vált valósággal – írja később főművében –, hogy a francia irodalom és egyáltalán Franciaország kultuszában mindig újabb és újabb területeket fedezzünk fel.” Ezután többször is Párizsban és Franciaország különböző vidékein tölti nyári szabadságát. Esszéin, egy-egy novellája könnyedségén is érezni a francia „esprit” hatását. Az I. világháború kitörése is egy franciaországi faluban éri, s így lesz mint civil internált öt évig Noirmoutier, majd Ile d'Yeu foglya.

Hazatérése után ismét tanár Budapesten, irodalmi szerkesztője az Új Magyar Szemle és az Aurora c. folyóiratoknak. Amiért a Tanácsköztársaság idején elfogadott egy siófoki üdültetést, fegyelmi eljárás indul ellene, „dorgálásban” részesül, s áthelyezik egy másik iskolába. A levert forradalmak után is kitart a Nyugat tábora mellett, ezekben az években (1920–23) többet közöl a humanizmus szellemét őrző folyóiratban, mint a háború előtt.

1923 tavaszán végképp hazatelepedik Kolozsvárra, s előbb az Ellenzék irodalmi mellékletének, 1929 szeptemberétől pedig az Erdélyi Helikonnak a szerkesztője. „Toborzó levelei”-vel a legjobb tollakat vonzza maga köré, munkája nyomán emelkedik az erdélyi magyar irodalom színvonala. Szerkesztői gyakorlatában a Nyugat esztétikáját honosítja meg, eszményei a liberalizmus, a „tiszta irodalom”, az „európai művészi színvonal” és az erdélyiség, de ugyanekkor a **vallani és vállalni* vita tanúsága szerint koncepciójába tartozik a kisebbségi író korszerű magatartásának követelése is a „históriai virágnyelv” helyett. Tapintatával, igényességével kivívja az írók megbecsülését, ő azonban több annál a szeretetre méltó, hanyag eleganciájú világfinál, akit barátai „Dadi”-jukban láttak. „Az a fajta bohém volt ő – írja róla Gaál Gábor, aki szemben állott vele, de kölcsönösen nagyra becsülték egymást –, aki a mélyben tragikusan szaggatottnak és nyugtalanul kiábrándítónak érezte az életet.” Igazi arcát csak a halála évében, már súlyos betegen befejezett műve, a *Fekete kolostor* (Kv. 1931) villantja fel.

Kuncz ifjúkori tanulmánya, a *Thököly a francia irodalomban* (különnyomat egy 1913–14-es iskolai évkönyvből), valamint a Nyugat, Ellenzék, Erdélyi Helikon és Pásztortűz hasábjain megjelent kritikái és esszéi, melyeket *Tanulmányok, kritikák* címmel Pomogáts Béla gyűjtött kötetbe (1973), finom tollú, érzékeny esztétát mutatnak be, európai tájékozódásról, a polgári humanizmus legnemesebb eszményeinek, a népek közti megértés ügyének szolgálatáról tanúskodnak, de Kuncz nem tudott végleg a kritika mellett lehorgonyozni. Novellái és első regénye, az 1929-től az Erdélyi Helikon lapjain folytatódó, majd holta után önálló kötetben is megjelent *Felleg a város felett* (Kv. 1931) – ez utóbbi a vidéki kisváros realista rajzának indult, de romantikus szerelmi históriába torkollik – inkább figyelemre méltó kísérletek, mint kiérlelt alkotások, és semmiképpen sem állíthatók fogságának regénye mellé. Ilyenformán Kuncz valójában egykönyvű író, a *Fekete kolostor* írója. Ez a mű „maradandóan tükrözteti a kort, mely létrehozta, s híven, biztosan őrzi annak a nevét, aki írta" (Kosztolányi).

A fogságélményeit megörökítő remekmű szinte tudományos tárgyilagossággal jegyzi fel az eseményeket, ugyanakkor – s talán éppen ezért – vádirat az erőszak, a zsarnokság ellen. Tiltakozás a humánum nevében az embernyomorító háború ellen. Külső formáját tekintve emlékirat, az internáltak ötévi életének, táborváltásainak dokumentáris értékű képe, rögzítése. Valójában – amint erre elsőként Babits rámutatott – a *Fekete kolostor* nem egyszerű memoár: napló-érték, de regény-érték is egyben. Nemcsak a tábor eseményeinek krónikája, hanem egy lélek belső fejlődésének drámai története: regénye. Tanúi vagyunk annak, hogy az individualista, a tömegektől idegenkedő tanárember tudatában milyen változások mennek végbe, hogyan ismeri fel egyszerű fogolytársaiban az igazi emberit, sőt hogyan jut el a közösségélményig. Mindezt nem önelemző vallomásokban mondja el, hanem epikusan, fogolytársai életének, a hétköznapi eseményeknek mind behatóbb megfigyelése, mind elmélyültebb ábrázolása útján. Remek portrék egész sora, önálló novelláknak is beillő mozzanatok szerves egységbe olvadnak az esszéisztikus okfejtésekkel és lírai reflexiókkal.

A regénystruktúra kialakításának számos eszközével él az író. Így mindenekelőtt azzal, hogy bár a fiktív menekülési kísérlet kivételével minden mozzanatában a valóságban megtörtént eseményeket elevenít és valóban létezett figurákat mozgat, eltér a memoártól azzal, hogy belső törvényszerűség szerint csoportosítja az eseményeket. A különböző motívumok (bezártság, kinti séták, őrültség, a nemi élet torzulásai, halál) ki- és beiktatásával, komor és derűsebb színek váltakozásával egyfajta ritmust kölcsönöz a műnek és fokozatosságot érvényesít: minden a gyújtópont, az összetartást és a rabság feletti győzelmet kifejező „fekete barát" szimbólum felé mutat. Ennek létrejöttét a jelképek egész sora előzi meg; figyelemre méltó a mű szimbolikája, különösen a fehér és fekete szín hangsúlyos kezelése: így a fehér szín a béke és a szabadság megidézője, a fekete pedig előbb a háborúval fonódik össze, később azonban a jónak, az összetartásnak kifejezője lesz, mint éppen a „fekete kolostor" és a „fekete barát". Kitűnő a környezetrajz, az egész mű atmoszférája. Stílusa eszköznélküliségében is rendkívül meggyőző, így a Kosztolányi és Bóka László által is kiemelt perigeux-i vacsora leírásában. Ez az elemi erejű stílus, amely mindvégig egységes és soha egy pillanatra sem zökkenti ki az olvasót a könyv hangulatából, nagyban hozzájárul ahhoz, hogy Kuncz át tudja hidalni az én-regényt a kollektív-regénytől elválasztó szakadékot, s hogy ily módon a *Fekete kolostor* töretlen egész, a legegységesebb, legzártabb háborús mű a két világháború közti irodalmunkban.

A szerző halálán volt már, amikor műve fogadtatásának első visszhangjai eljutottak hozzá. A regény nagy sikeréről íróbarátai, Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső, Gaál Gábor, Emil Isac, Áprily Lajos és mások számoltak be, meghozva a betegágyban fekvő írónak a megnyugvást, hogy feladatát, melyre egy egész életen át készült, sikerrel oldotta meg.

A *Fekete kolostor* négy magyar kiadáson kívül több idegen nyelvű kiadást is megért. Így 1934-ben angol, 1937-ben francia, 1949-ben olasz és török nyelven adták ki. Új romániai

kiadása 1965-ben jelent meg Jancsó Elemér átfogó bevezető tanulmányával. A 70-es években román nyelvre is lefordították. A könyv gazdag utóéletéhez tartozik Lőrinczi László lenyűgöző irodalomtörténeti riportja, az *Utazás a Fekete kolostorhoz* (1975). A kötet írója kétszer is leutazik Párizsból Noirmoutier-be s onnan Ile d'Yeu-be, megtekinti az internálás helyéül szolgált öreg kastélyt, adatokat gyűjt a regény szereplőiről, széles körű levelezést folytat, felfedezi a szemtanúkat, s számos forrás-értékű adattal bővíti a Kuncz-filológiát.

Mint műfordító franciából magyarra ültette át a következő műveket: Tristan Bernard: *Államtitok* (Bp. 1921); Pierre Benoit: *Királyasszony szeretője* (Bp. 1924); Arthur comte de Gobineau: *A renaissance* (Bp. 1925); Guy de Maupassant: *Parent úr* (Bp. 1925) és *A számadás órája* (Bp. 1948).

Dsida Jenő és Méliusz József versben örökítette meg emlékét. Lapja, az Erdélyi Helikon emlékszámban búcsúztatta (1931/7).

(S. P.)

Babits Mihály: *Fekete kolostor*. Erdélyi Helikon 1931/6. – Kemény János: *Emlékezés a jóság emberére* ; Kós Károly: *Ahogy én láttam*; Tamási Áron: *Rejtélyes játék*. Erdélyi Helikon 1931/7. – Emil Isac: *Búcsú K. A.-tól*. Erdélyi Helikon 1931/8. – Móricz Zsigmond: *Dadi*. Nyugat, Bp. 1931. II. 36–37; uő. *K. A. Tíz év múltán*. Erdélyi Helikon 1941/7. – Gaál Gábor: *K. A*. Korunk 1931/7–8. – Török Sophie: *Felleg a város felett*. Nyugat, Bp. 1932. II. 222–23. – Molter Károly: *Emlékezés K. A.-ra*. Erdélyi Helikon 1942. 604–605. Bóka László: *K. A*. Közli *Arcképvázlatok és tanulmányok*. Bp. 1962. 327–46. – Pomogáts Béla: *K. A*. Irodalomtörténeti Füzetek 61. Bp. 1968. – Lőrinczi László: *Utazás a Fekete kolostorhoz*. Irodalomtörténeti riport. 1975. – Jancsó Elemér: *K. A. és a Fekete kolostor*. Közli *Kortársaim*. 1976. 148–71. – Kántor Lajos: *Játék vagy program?*; Sőni Pál: *Lépésről lépésre a Fekete kolostorban*. Közli *Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok*. 1981. 63–77 és 78–104. – Kéki Béla: *A rejtély megoldódott? K. A. hazatérése*. Magyar Nemzet, Bp. 1981. júl. 19. – *K. A.: Levelek (1907–1931)*. Sajtó alá rendezte Jancsóné Máthé-Szabó Magda. R*MI. 1982.*

ÁVDolg. Szabó István: K. A. élete és munkássága. Kv. 1964. – Sylvester Anna: *K. A. „Fekete kolostor"-a narrációelméleti megközelítésben*. Kv. 1988.

Kunda Andor (Debrecen, 1905. febr. 24. – 1976. ápr. 2. Tel-Aviv) – szerkesztő, novellaíró. A nagyváradi főreáliskola elvégzése után a Sorbonne-on végzett jogi tanulmányokat, államtudományi doktorátust Szegeden szerzett, 1923-tól a Nagyváradi Napló tudósítója, 1933-tól helyettes szerkesztő, 1934-től a lap tulajdonosa és felelős szerkesztője. Vezércikkei – így Fehér Dezső búcsúztatója 1935-ben –, irodalmi írásai itt jelentek meg. Jelentős szerepe volt a nagyváradi Újságíró Klub megszervezésében s Ady nagyváradi kultuszának terjesztésében. Mint gyárigazgató közgazdasági téren is tevékenykedett.

Elbeszéléseiben, amelyek közül *A zsidó fia* c. 1928-ban elnyerte a Nagyváradi Napló díját, a józan életismeret elmélyült lélekrajzzal párosul. *Panaszok* c. novellagyűjteménye (Nv. 1930) a válságos idők mindennapos életproblémáit ábrázolja realisztikusan és kiváló lélekismerettel. 1948-tól az Új Kelet belső munkatársa Tel-Avivban s az angol nyelvű *Encyclopaedia Judaica* munkatársa.

(T. E.)

Kunz Henriette – **szexuáltudományos irodalom*

Kupfer Miksa – **Raffy* Ádám

Kurcsi Minya – **mesemondók*

Kurkó Gyárfás (Csíkszentdomokos, 1909. dec. 2. – 1983. máj. 21. Brassó) – regényíró, publicista. Szászrégenben volt lakatosinas, majd Brassóban telepedett le (1927), ahol néhány év múlva önálló épületbútor- és műlakatos-műhelyt nyitott. Fellendülő sodronyüzeme lehetővé tette, hogy cselekvően bekapcsolódjék a közéleti küzdelmekbe. 1934-től a MADOSZ Brassó megyei, majd országos elnöke lett. Csík megyében részt vett az 1937-es parlamenti választásokon, de csalással elütötték a mandátumától. II. Károly király diktatúrája idején, a politikai pártok feloszlatása után (1938) a MADOSZ az ő elnökletével illegálisan folytatta tevékenységét és Népi Találkozót szervezett Brassóban (1940). Ezután Caracalba internálták, majd a bécsi döntés után áttették Magyarországra. A magyar hatóságok azonban nem fogadták be, így visszakerült Brassóba. Az Antonescu-diktatúra alatt egy ideig a brassói Fellegvár foglya volt; súlyos gyomorműtéte mentette meg a háborús munkaszolgálattól.

1944. aug. 23-a után régi harcostársaival együtt hozzálátott a MADOSZ újjászervezéséhez. 1944 októberében javaslatára a szervezet Magyar Népi Szövetség (MNSZ) néven kiszélesült, s a brassói alakuló gyűlés őt választotta ideiglenes elnökké. Az MNSZ 1945. májusi kolozsvári első kongresszusán megerősítette országos elnöki tisztségében, s 1946 nyarán a székelyudvarhelyi második kongresszuson ismét megválasztották. Ezt a tisztséget 1947 őszéig töltötte be, amikor a harmadik kongresszuson Temesvárt a kormányzatban uralomra jutott szélsőséges elemek s az MNSZ keretében is fellépő balos frakció nyomására leváltották. A közélet peremére szorítottan Gaál Gábor biztatására látott hozzá gyermekkori élményeinek önéletrajzi regénybe foglalásához. Ez a regény, a *Nehéz kenyér* 1949-ben meg is jelent.

Az MNSZ országos elnökeként kiváló és meggyőzően érvelő népszónokká, publicistává fejlődött. 1944 őszétől 1947 áprilisáig nevéhez fűződnek a romániai magyarság nemzetiségi szervezetének küzdelmei és eredményei: a nemzetiségi létfeltételek fokozatos kiépítése, az anyanyelvű iskolahálózat, a magyar művelődési intézmények védelme, a magyarság jogharca és a gazdaság újjáépítésére való felsorakoztatása. Jelképévé vált az egyenlőségért való következetes harcnak és a demokratikus magyar nemzetiségi egységnek. Az 1946-os őszi választások után a magyar parlamenti csoport vezérszónoka.

A népfronti politika háttérbe szorulása és a dogmatikus, sztálinista irányzat felerősödése kettőbe törte politikai pályafutását. 1947 nyarán a magyar gazdasági szövetkezetek államosításával nem értett egyet. Megvádolták, hogy az erdélyi magyarságot „elvtelen magyar egységben” tömörítette az MNSZ köré. 1949-ben koholt vádak alapján letartóztatták, és az MNSZ több más vezetőjével s a magyar közélet más jeles személyiségével, Márton Áronnal, Venczel Józseffel, Lakatos Istvánnal együtt elítélték. Csak a részben már a dicsőszentmártoni elmebeteg-kórházban töltött tizenöt évi fogság után, 1964-ben szabadult. 1968-ban a Legfelső Bíróság hivatalosan is rehabilitálta. A közéletbe azonban többé nem tudott bekapcsolódni, a brassói Drapelul Roşu gyár munkásaként dolgozott 1974-es nyugdíjazásáig.

Nehéz kenyér c. életrajzi regénye a csíki falusi szegénység életének hiteles rajza. A Kriterion Könyvkiadó 1970-ben újra megjelentette a regényt, melyet Méliusz József bevezető tanulmányában Bözödi György *Székely bánja* c. munkájának irodalmi vetületeként népi realizmusa miatt értékel. A szerző szabadulása után tovább írta élete történetét, ebből csak egy töredék jelent meg *Inasélet, 1933* címmel a Korunk 1969/2. számában, Balogh Edgár bevezetőjével.

Mint MNSZ-politikus 1944 őszén alapítója volt a Népi Egység c. brassói napilapnak, melyet 1947 februárjáig felelős szerkesztőként jegyzett. Közvetlen agitatorikus stílusán is érezni a székely népnyelv ízeit. Egy publicisztikai gyűjteményét a Kossuth Könyvkiadó állíttatta össze és adta ki (1987).

(B. Gy.)

Mit mondott Groza Péter, Luka László, K. Gy. a Romániai Magyar Népi Szövetség első kongresszusán? Röpirat, Kv. 1945. – Sipos Bella: *K. Gy. a szülői házban*. Pillanatfelvételek a csíkszentdomokosi egyszerű székely otthonról. Népi Egység 1946. nov. 17. – Szentimrei Jenő: *Nehéz kenyér*. Utunk 1949/9. – Beke György: *Nehéz kenyér*. Előre 1968. nov. 23; uő. *Közélet, közírás, szépirodalom*. NyIrK 1983/2; uő. *Egy elfelejtett erdélyi publicista*. Forrás, Kecskemét 1986/8. – Méliusz József: *Székely regény az időben és a tájban*. Igaz Szó 1970/4; újraközölve a regény 1970-es kiadásának bevezető tanulmányaként. – Baróti Pál: *A valóságtól a szépirodalomig*. A Hét 1970/9. – Szabó Sámuel: *Hetvenéves K. Gy*. Brassói Lapok 1979. dec. 8. – Sütő András: *Évek – hazajáró lelkek*. Cikkek, naplójegyzetek. 1980. 43. – Balogh Edgár: *Szolgálatban*. Emlékirat 1935–1944. 1978. 64–65; uő. *Férfimunka*. Emlékirat 1945–1955. Bp. 1986. 71–242; uő. *Példáját idézzük!* Brassói Lapok 1983. máj. 27. – Töttössy Magda: *Őszi évfordulók Erdélyben*. Új Tükör, Bp. 1987/46. – *K. Gy. emlékére*. Szemelvények beszédeiből, cikkeiből és róla szóló írásokból. Szerk. Lipcsey Ildikó. Bp. 1987.

Kursinszky Kálmán – **lexikon*

Kursinszkyné Balázs Erzsébet – **Nagybánya magyar irodalmi élete*

Kurunczi Lajos – **kémiai szakirodalom*

Kuszálik Péter (Kolozsvár, 1949. márc. 4.) – természettudományi szakíró, lexikográfus. ~ Piroska fia. Középiskoláit szülővárosában, a 11. sz. Elméleti Líceumban végezte (1966), egyetemi diplomát a kolozsvári Műegyetem Gépészmérnöki karán szerzett (1973). 1990-ig a marosvásárhelyi Metalotehnica Gépgyárban volt mérnök, azóta független kutató: a szekszárdi Babits–Amerikai Könyvkiadó *Ki kicsoda Erdélyben és a Kárpátokon túl?* c. kiadás alatt álló kiadványának és a Magyar Katolikus Lexikonnak a munkatársa.

Írásait az Ifjúmunkás, A Hét, a Művelődés és más hazai lapok közölték. Egy riportjával elnyerte az Erdélyi Napló riportpályázatának díját.

Lexikonszerkesztő munkája mellett Soros-ösztöndíjjal a romániai magyar sajtó bibliográfiájának összeállításán dolgozik: ez a munkája folytatása Monoki István művének, s az 1940 őszétől 1993-ig megjelent romániai magyar periodikákat veszi számba.

Önálló kötete: *Fák és cserjék* (feleségével, Kuszálik Máriával. Kriterion Kiskalauz, 1984).

Kuszálik Piroska, *Kuszálikné, Molnár Piroska* (Arad, 1919. dec. 1. – 1992. nov. 30. Kolozsvár) – pedagógiai és tankönyvíró. Szülővárosában kezdte, Kolozsvárt végezte a középiskolát (1938); a kolozsvári egyetemen magyar–latin szakos tanári oklevelet (1942), majd doktorátust szerzett (1944). Tanári pályáját Kolozsvárt kezdte (1944–51), majd a Tankönyvkiadó magyar osztályának szerkesztője (1951–55), egyévi tanítóképzői tanárság után 1957-től a Pedagógiai Továbbképző Intézet lektora, majd előadó tanára Kolozsvárt. Az intézet megszűnése után a Babeş–Bolyai Egyetem előadó tanáraként irányította a magyar szakos tanárok továbbképzését.

Első írását az Utunk közölte (1951). A magyar nyelvtanítás módszerével, a tanárképzéssel és -továbbképzéssel foglalkozó cikkei, tanulmányai itt s a Korunk, Tanügyi Újság hasábjain jelentek meg. A korszerű tanítási módszerek elméleti és gyakorlati megismertetésével rangos pedagógiai szakíróink közé emelkedett. Balogh Dezsővel, Kálmán Viktóriával és Márki Zoltánnal közösen szerzett magyar irodalmi olvasókönyvével a VIII. osztály számára 1964-ben jelentkezett, ezt követte Antal Péterrel és Szabó Hajnallal közös hasonló tankönyve a líceumok IX. osztálya számára (1965). Péterfy Emíliával együtt megszerkesztette az I–IV. osztályos olvasókönyveket és nyelvtanokat (1964–71), majd a magyar nyelvtanok egy sorozatát (1975–77) és P. Dombi Erzsébettel a VIII. osztályosok új olvasókönyvét és nyelvtanát is (1979). A nemzetiségi nyelvoktatás számára különösen jelentősek módszertani szakmunkái, így a *Nyelvtanítás* (Szabó Hajnallal, 1968), a *Gyakorlati útmutató a magyar*

nyelv tanítására (Péterfy Emíliával, 1969), valamint *A tanító kézikönyve* (Péterfy Emíliával, 1975).

Munkásságát nyugalomba vonulása (1979) után is folytatva, Péntek Jánossal közösen jelentette meg magyar nyelvkönyvét az V. osztály (1981), majd a magyar nyelvtanítás újabb módszertani könyvét az V–VIII. osztályok számára (1982).

(F. M.)

Takács Etel: *Egy romániai magyar módszertanról*. Magyartanítás, Bp. 1970/2. – P. Dombi Erzsébet: *Egy új módszertani könyv*. Magyar Nyelvőr, Bp. 1970/3. – Beke György: *„A nyelvtanítás egyben jellemfejlesztés is..."* Beszélgetés K. P. egyetemi előadó tanárral. A Hét 1974/43. – Nagy Géza: *A magyar nyelv és irodalom korszerűsítése*. Tanügyi Újság 1975/23–25. – Csire Gabriella: *Magyar nyelvtanárok segédkönyve*. Előre 1982. júl. 21. – *Mikó Ervin kérdez*. Kv. 1983. 118–23. K. P. válaszol.

Kusztos Endre (Makfalva, 1925. szept. 27.) – grafikus. Szaktanulmányait a kolozsvári Magyar Művészeti Intézetben kezdte (1949), ugyanitt a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán szerzett oklevelet (1955). Az Erdőszentgyörgyi Múzeum munkatársa (1962–65). Szénrajzaiban a műkritika Nagy István folytatását látja. „Amikor felfedezte [...] a jelentéktelen tárgyak, vízmosások, hordalékanyagok, indák, gyökerek birodalmát, tulajdonképpen akkor találta meg [...] a jelentéktelenben a jelentőset" – írja róla Gazda József. Bel- és külföldi kiállításai után a Korunk Galériában is szerepelt (1985).

M. Kis Pál: *K. E*. Művészettörténeti Értesítő, Bp. 1977/2. – Gazda József: *K. E. és a gyökerek birodalma*. Korunk 1977/5.

Kusztos Piroska, *Kusztosné Szabó* (Alsósófalva, 1926. jan. 1. – 1985. nov. 7. Budapest) – népzenekutató, folklorista. ~ Endre festőművész felesége, ~ Sz. Endre természettudományi író édesanyja. A tanítóképzőt Marosvásárhelyt végezte (1945), kántori képesítést is szerzett. Szülőfalujában tanított (1945–48), a kolozsvári Zeneművészeti Főiskolán oklevelet szerzett (1954). Pályáját a Kolozsvári Zenei Középiskola tanáraként kezdte (1954–56), majd Szovátán ének- és zenetanár nyugalomba vonulásáig (1981).

Több folklórkiadványban szerepel népi dallamgyűjtéssel (az 1954-es Faragó–Jagamas-féle *Moldvai csángó népdalok és népballadák* c. munkában Szabó Piroska II. néven). Ő jegyezte le hangszalagról Ráduly János *Kibédi népballadák* (1975) és *Elindultam hosszú útra* (1979) c. köteteinek dallamanyagát. Társszerzője a *Szovátai zöld erdőben* (1971) c. kiadványnak. Összegyűjtötte és lejegyezte Sóvidék népzenei anyagát. Gyermek- és kamarakórusaival megyei és országos díjakat nyert. Zenei tárgyú írásait, könyvismertetőit a Falvak Dolgozó Népe és a Művelődés közölte.

(Cs. P.)

Ráduly János: *Amikor a kórus előtt állok*. Falvak Dolgozó Népe 1971/15. – Beke György: *A művész hűsége, a mű hitele*. A Hét 1985/40.

Kusztos Sz. Endre (Marosvásárhely, 1959. máj. 17. – 1992. ápr. 7. Cleveland, USA) – természettudományi író. ~ Endre festőművész és ~ Piroska népzenekutató fia. Középiskolát Szovátán végzett (1978), a Babeş–Bolyai Egyetemen biológusi diplomát szerzett (1985). A Szovátai Körzeti Kórház munkatársa. Versekkel tűnik fel az Igazság Szőcs Géza szerkesztette **Fellegvár* oldalán, verseit közli az Ifjúmunkás. A Falvak Dolgozó Népe „Természettudományi Figyelő" rovatának munkatársa. Kutatási területe a magatartásbiológia és az állatszemiotika. Tanulmányai közül *Az állati kommunikáció jelei* a Korunkban (1988/2), a *Populációk és nyelvjárások* a TETT hasábjain (1989/4) jelent meg, utóbbi az állatok viselkedésének általános jeltani megközelítése.

(Cs. P.)

Kút – baloldali írók szépirodalmi és kritikai szemléje Aradon. Csak 1930/1-es számát ismerjük. Szerkesztette Fáskerti Tibor, Pénzes Artúr és Erdős György. Az előszóban leszögezik: „Programunk ennyi: Európa legfiatalabb írója Henri Barbusse, és mi szívünkre öleljük a fiatalságot.” A szám Balla Károly, Wojticzky Gyula és Salamon László verseit közli, Franyó Zoltán régi arab gúnydalok, Pénzes Artúr *A bányász* c. Aron Cotruş-vers fordításával, Szántó György novellával, Schauter Aladár *A mai Oroszország irodalmi élete* c. írásával szerepel.

Kuthy László – **operett*

Kuthy Sándor – **Erdélyi Gazda 1*; **mezőgazdasági szakirodalom*

Különvélemény – alcíme szerint „Gerő Sándor lapja”. Havonta kétszer megjelenő bulvárlap. Kolozsvárt indult 1934. okt. 23-án, címébe az 1935/15-ös számtól kezdve felvette az *Erdélyi* jelzőt. 1939 őszén szűnt meg.

Első számaiban a Nyugat *Mai dekameron*jából (Bp. 1932) átvéve folytatásokban közölte Tamási Áron *Új székely Antikrisztus* c. novelláját, mely későbbi megjelentetéseiben *Himnusz egy szamárról* címmel szerepel, a szépirodalom azonban hamarosan háttérbe szorul a színházi és bár-pletykákat, személyi leleplezéseket szellőztető zsurnalisztika mellett. A ~ szívesen támogatta az OMP-t bíráló belső ellenzéket.

Egy-egy beszélgetés Ugron Gábor volt főispánnal vagy Hirschler József pápai prelátussal, fellépése a kártya- és rulettklubok ellen, valamint színészportréi, így a fiatal „Kovács Gyurka” bemutatása szintén megtalálható benne.

Erdélyben először a ~ hasábjain jelentek meg részletek Illyés Gyula *Oroszország* c. kötetéből.

(B. E.)

Kürthy Károly (Dabolc, 1887. nov. 21. – 1957. aug. 27. Debrecen) – költő. Középiskoláit Szatmárnémetiben, a református teológiát Debrecenben végezte. Szamoskóródon, majd Halmiban lelkész. Versei és publicisztikai írásai különböző folyóiratokban, napi- és hetilapokban jelentek meg (Nagykároly és Vidéke, melynek 1912–1919 közt belső munkatársa is, valamint Ellenzék, Szamos, Cimbora, Nagyváradi Napló, Független Újság, Reformátusok Lapja). Művei közül *Asztalos György (1822–1918) élete* (Nagykároly 1918) egy jeles helytörténész életpályájának, munkásságának bemutatása, *Virágos kertemből* (Nagykároly 1921) c. verseskötete lírai élményeit örökíti meg és számos szociális ihletésű vallásos verset közöl. Háromfelvonásos mesejátéka a *János vitéz* (Szatmár 1931). Több verse jelent meg a Berde Mária szerkesztette *Istenes énekek* (Nv. 1939) c. antológiában.

(B. L.)

Kürthy Katalin – **tankönyvirodalom*

Küzdelem – az Erdélyi Szocialista Párt központi hivatalos közlönyeként indult Kolozsvárt 1920. dec. 15-én mint napilap, XI-es évfolyamjelzéssel folytatva az **Erdélyi Munkás* c. lapot. Felelős szerkesztője 1921. jan. 27-ig Klein Jakab, majd a lap megszűnéséig Csiszér József.

Az első vasárnapi számban az emigráns Farkas Antal, Hajnal László, Kádár Imre mellett Bartalis János, Becski Andor, Szentimrei Jenő jelentkezik irodalmi írásaival, hamarosan azonban a politikai publicisztika kerül előtérbe: a munkatársak közt Erdélyi Kálmán, Rozvány Jenő, Ion Flueraş, Iosif Jumanca, külföldről Böhm Vilmos, Garbai Sándor szerepel.

A romániai munkásmozgalom belső fejlődésének, az előtte álló többrétű feladatok megoldásának módozatait illetően a ~ a reformizmus oldalán maradt.

Az RKP megalakulása után a Romániai Szocialista Párt szervezeti egységének megőrzését tekintette feladatának, és az ún. „kétésfeles internacionálé" szellemében a bécsi Nemzetközi Munkaközösséghez csatlakozott.

A lap 1921. máj. 22-től kezdve anyagi okok miatt hetilappá alakult át, s júl. 10-én bejelentette, hogy idősb Jordáky Lajos szerkesztésében **Népakarat* c. alatt folytatódik.

(V. L.)

Vajda Lajos: *Küzdelem*. Közli *Presa Muncitorească şi Socialistă din România* III. 2. rész. 1975.

L

Laár Ferenc – **Országos Magyar Párt*

Ladányi Imre (Hajdúnánás, 1877. szept. 1. – 1949. nov. 17. Temesvár) – színész, rendező, prózaíró. Középiskolai tanulmányait Hajdúböszörményben és Debrecenben végezte, ahol pár éven át jogot is hallgatott. 1901-ben csapott fel színésznek, a 20-as évek elején Marosvásárhelyen, Aradon és Temesvárott lépett fel klasszikus és kortárs szerzők darabjaiban. 1925-től Temesvárt műkedvelő színjátszó csoportok szakirányítója. Elbeszélései, tárcái, megemlékezései temesvári újságokban és hetilapokban láttak napvilágot. A II. világháború után az MNSZ kezdeményezésére megalakult temesvári Magyar Népszínház rendezője, többek közt Molière, Goldoni, Szigligeti és Darvas József színműveit állította színpadra.

(Sz. J.)

Laday Győző – **gyógyszerészeti szakirodalom*

Láday István (Kecskemét, 1873. máj. 14. – 1936. ápr. 15. Kolozsvár) – jogtudományi író. A kecskeméti Piarista Főgimnáziumban tett érettségit (1890), majd a budapesti tudományegyetemen végezte a jogot (1894) és szerzett doktorátust. Bírósági gyakorlat után az Igazságügyi Minisztériumban dolgozott.

Szerkesztésében jelent meg *A fiatalkorúak kriminalitása ellen való küzdelem Magyarországon* (Bp. 1905) c. dokumentumkötet és *A fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogszabályok magyarázata* (Bp. 1911–12). A Tanácsköztársaság idején igazságügyi népbiztoshelyettes, majd népbiztos. Utóbb Romániába emigrált, Kolozsvárt telepedett le, birósági, majd ügyvédi gyakorlatot folytatott.

Iuliu Maniu román politikus barátja és munkatársa lévén, már a Kormányzótanács jogügyi munkájában is szerepet kapott. Az Ardealul Juridic c. kolozsvári jogi folyóirat felelős szerkesztője (1921–25); az Erdélyben érvényben maradt osztrák–magyar magánjogi jogszabályok román nyelvű kiadásával, magyarázatával szerzett magának szakkörökben tekintélyt. A telekkönyvi jog (*Cărţile funduare*. Kv. 1923, 1927), az osztrák polgári jog (*Codul civil Austriac...* I–III. Kv. 1924–28), a büntetőjog (*Legea XXXIII din 1896...* Kv. 1925) kötetei mellett bevezetővel látta el a végrehajtási törvény Bartha Ignác és Titu Hanca által készített magyar fordítását (Kv. 1922, 1928), s fejezeteket írt I. Tanoviceanu ötkötetes büntetőjogi traktátusának 2. kiadásába (1924–27).

A 20-as évek végén a Semmítőszék bírájává nevezték ki, Bukarestbe költözött, a legfelső törvényelőkészítő tanácsnak is tagja lett, utóbb semmítőszéki tanácselnökké lépett elő. A Házsongárdi-temetőben levő monumentális síremlékét Szabó Vera készítette (1937).

Magyar nyelvű kötetei: *Útmutatás lakásügyekben* (románból fordította Parven Ervin. Kv. é.n.); *Az új adótörvények népszerű magyarázata* (Consum könyvtár 1. Kv. 1921).

(G. Gy.)

Meghalt L. I. Keleti Újság 1936/88. – *Dr. ŞT. L.* Patria 1936/86.

Ladó Lajos (Lövéte, 1907. márc. 4. – 1964. márc. Kolozsvár). Szülőfalujában végzett hat elemi osztályt, utána alkalmi munkás. *Kicsi erdőőr feljegyzései* c. emlékező írását Tamási

Áron ajánlotta be az Erdélyi Helikonban (1931/4), s az mintául szolgált az író Ábel-regényhősének képéhez. **Székely Alkalmazottak Lapja* c. alatt időszaki újságot alapított és szerkesztett Kolozsvárt (1934–36) az idegenben kallódó székely munkavállalók érdekében, s ennek egyes íróktól szerzett ismertető szócikkeiből *Székely nagyjaink* c. lexikonszerű kézikönyvet állított össze 24 székely irodalmi és történelmi személyiség bemutatására.

Tamási Áron: *Ajánlom L. L.-t*. Erdélyi Helikon 1931/4; újraközölve *Tiszta beszéd*. 1981. 107–08. – Dsida Jenő: *Ki lopott? Avagy Szép Ernő a Hargitán*. Erdélyi Lapok 1933. ápr. 5; újraközölve *Séta egy csodálatos szigeten*. 1992. 73–78. és 492–93.

láger- és börtönirodalom (németül *Lager* 'tábor') – a hadifogoly- és koncentrációs táborok, börtönök emlékét idéző vallomások, dokumentumok, emlékírások és szépirodalmi, szociológiai feldolgozások elnevezése.

Már az I. világháborút követően megjelent a romániai magyar ~ áradata. Elekes György versei (Kézdivásárhely 1921–24), Székely Gyula hadifogoly-életképei (Nv. 1929), Szígyártó Sándor két szibériai esztendejének története (Vajdahunyad 1934) és Rónay Ernő *Krasznojarszk* c. hadifogoly-beszámolója (Nv. 1939) személyi élményt örökít meg az orosz fogságból. Markovits Rodion „kollektív riportregény”-e, a *Szibériai garnizon* (Kv. 1927) már több száz fogolytársa közléseinek irodalmi feldolgozása. A francia várfogságot elszenvedő Kuncz Aladár *Fekete kolostor* c. műve (Kv. 1931) dokumentumjellegen túlmenő művészi alkotás is. A szibériai évek késői bedolgozása önéletrajzi regénybe Lám Béla *A körön kívül...* c. műve (1967).

A II. világháború alatti népirtást leleplező ~ első megnyilatkozásai közé tartozik a temesvári Grosz Sándor újságírói híradása *3 év zsidó kényszermunka* c. alatt (1944), a nagyváradi Kornis Ottó *A füst* c. kötete (1945), valamint két aradi emlékezés Hegedűsné Molnár Anna (*Miért?* Arad 1945) és Ferencz Dóra (*KÁ-PÓ voltam...* Arad 1946) tollából. Kiemelkedik leleplező anyagával Nyiszli Miklós *Dr. Mengele boncoló orvosa voltam az Auschwitz-i krematóriumban* c. munkája (Nv. 1946). A szerző Utóhangban közli: „Ezerháromszáz bajtársam véres holttestétől búcsúztam, hogy egyedül maradjak hírmondónak.” A megaláztatásokról s a halottégető – sőt elgázosított élőket is megsemmisítő – kemencék szörnyűségeiről tanúskodó volt KZ-fogoly „nem a riporter, hanem az orvos tollával” megírt élménybeszámolója a nemzetközi ~ dokumentuma lett, sok nyelvre lefordították (későbbi kiadások címe: *Orvos voltam Auschwitzban*).

Ezt a történelmi tanúvallomást hamarosan nyomon követték a ~ kimondottan művészi formákba öntött megnyilatkozásai. Kertész Dénes *Menekülés* c. regénye (Nv. 1947) egy deportált leány történetéről még csak úttörő kísérlet, de Földes Mária *Hölgy a barakkban* c. drámájában (1960) már magas szinten ötvözi irodalmi és személyi élményeit, a deportáltak erkölcsi magatartásában utalva árulás és hűség egymást kizáró lehetőségeire. Harsányi Zimra *A téboly napjai* (1966), Simon Magda *A nagy futószalagon* (1967) c. alatt emlékezik, a franciaországi hadifogságból hazatért Gábor Ferenc *Fehér csillagok alatt* címmel (1968) mondja el egy kiskatona keserves sorsát, majd Bajor Andor bevezetőjével *A jövőlesők* címen (1971) eredeti lágernapló jelenik meg Rózsa Ágnes tollából (újrakiadása: *Nürnbergi napló*. Bp. 1978). A kolozsvári deportálás 30. évfordulójára kiadott *Keserű órán* c. antológia klasszikus magyar írók humánumát idéző válogatás, megjelenése után a hatalom a számára kényelmetlen könyvet bevonatta.

A ~ erkölcsi alátámasztást kap Gáll Ernő *Ettersbergi töprengések* c. filozófiai esszéjében (*Tegnapi és mai önismeret*, 1975. 370–81). A szerző szenvedéseinek egykori színhelyén, Buchenwaldban találkozik lágeremlékeivel s a Weimar fölött emelkedő Ettersbergen, a koncentrációs tábor egykori Appelplatzán gondolja végig a holokauszt tanulságait az

emberiség jövője számára. Szilágyi András *A halhatatlan fűkaszás* c. novellaskötetében (1977) az embertelenség közepette is kivirágzó emberséget idézi fel.

A ~ történelmi bizonylatai közé tartozik Horváth István 1951-ben írt *Ribnica* c. novellája, mely a Transznisztriában börtönben tartott, majd a német visszavonuláskor lemészárolt kommunisták tragédiáját idézi fel az egyetlen túlélő vallomása alapján. Ez az írás csak egy posztumusz kötetben jelenhetett meg (*Kipergetett magvak*. 1981. 205–266 és 496–98).

A ~ mélyen emberi értékű kiegészítése mindazon íróknak erkölcsi megnyilatkozása, akik – mint Méliusz József írja *A Jitgadal elégia* (1963-66) c. poémában – „a körül nem metéltek" közül szólaltatják meg „a megtagadott lelkiismeret jajongásait és kiáltozását" a zsidók ellen elkövetett bűnök nemzeti szégyenében. Daday Loránd *A tű fokán* c. novellában (1946, újraközölve *A lápon át* c. kötetben, 1970) döbbent rá a deportáltak tragédiájára, Kiss Jenő (*Kicsi Ági*), Horváth Imre (*Öt éve*), Szilágyi Domokos (*Halál árnyéka; Mauthausen*) verseit, Gellért Sándor és Sütő András auschwitzi zarándoklatát a *Keserű órán* antológia eleveníti fel; Bálint Tibor *Az engesztelés napja* c. drámájában (1985) német–zsidó erkölcsi szembesítésre vállalkozik; Fodor Sándor *A Fekete-erdő* c. regényében (1986) az erőszaknak kiszolgáltatott deportáltak és hadifoglyok magatartásbeli ellentétei közepette egy túlélő lengyel ellenálló erkölcsi győzelmét örökíti meg. Sütő András a ~ tárgykörére visszatérve *Álomkommandó* c. drámájával (1987) az auschwitzi poklot az egész emberiség megpróbáltatásainak örök érvényű paradigmájává avatja.

A fasiszta lágerekről szóló emlékezéseket kiegészíti a romániai erőszakos elhurcolásokat felidéző irodalom. Kacsó Sándor emlékiratainak III. kötetében leírja: előbb az Antonescu-rendszer hurcolta meg a magyar kisebbség értelmiségét, majd Romániának a II. világháborúból való kiugrása után 1944-ben a tábornok-kormányok alatt folytatódott a deportálás. A *Nehéz szagú iszap fölött* c. kötet pontosan beszámol a Tîrgu Jiu mellett felállított láger szomorú történetéről, de ezt a hiteles könyvet már nem engedte kiadni a cenzúra, s így az I. és II. kötet újrakiadásával együtt csak Budapesten jelenhetett meg (1985). A diktatúra bukása után ugyanerről a barakk-táborról már idehaza is számot adhatott az ugyancsak ide internált Vita Zsigmond naplója, mely *Élet a drótsövények mögött* c. alatt folytatásosan jelent meg a Helikon 1990/28–31. számaiban. Kiss Jenő pedig többszáz magyar civil Kolozsvárról való elhurcolásának, a focşani-i hadifogolytábor borzalmainak és néhányuk szerencsés szökésének eseményeivel jelentkezhetett, kézirata 20 évi rejtegetése után (*Ithaka messze van*. ESZC. Kv. 1992).

A ~ újabb hulláma a kommunista parancsuralomban elszenvedett megpróbáltatásokat hozza napvilágra. A nagyenyedi fogház politikai foglyainak sorsát Bethlen Béla írta meg, de munkája csak halála után került kiadásra Budapesten (*Észak-Erdély kormánybiztosa voltam*. Bp. 1989). Puskás Lajos *Szamosújvári börtönnapló* c. hátrahagyott dokumentumát fia, Puskás Attila bevezetőjével és jegyzeteivel a Korunk jelentette meg (1990/12). A Szovjetunióba deportált Bitay László vallomása a Romániai Magyar Szó 1991. decemberi számaiban (*6 ló – 40 ember*), Gazda Ferenc börtönnaplója, az *Elrabolt esztendők* a Szabadságban jelent meg (1991. aug. 13. – nov. 13.). Az ítélet nélkül hat évig fogva tartott Méliusz József *Zsilava nem volt kávéház* c. alatt A Hét 1991/44. számától kezdve folytatja emlékezéseit. 1992-ben mind a katolikus, mind a református egyház megkezdte a börtönt szenvedett lelkészek közléseinek összegyűjtését meghurcolásukról.

Gagyi-Balla István: *Történet-kutatásunk időszerű feladatairól*. Romániai Magyar Szó 1992. jún. 5. – Balogh Edgár: *A teljes történelmi képért*. Romániai Magyar Szó 1992. júl. 4–5.

Laji Bá – Szini Lajos írói álneve

Lajos Balázs – **római katolikus egyházi irodalom*

Lajtha Géza – Franyó Zoltán egyik írói álneve

Lajtha László – **népzene*

Lakatos Demeter, családi nevén *Demeter László* (Szabófalva, 1911. nov. 9. – 1974. aug. 21. Szabófalva) – moldvai csángó népköltő. Az elemi iskolát szülőfalujában román nyelven végezte; a magyar helyesírást nem volt alkalma megtanulni soha, magyar verseit román ortográfiával jegyezte le. Lakatos mesterséget tanult, de kalandos természete el-elragadta szakmájától. Egy ideig a bukaresti Universul konzervatív napilap alkalmi tudósítója Kolozsvárt, majd visszatérve Moldvába román színjátszó csoportot szervez, s ennek a bojárokat, hatalmasokat gúnyoló műsorával járja a falvakat. Később megint lakatos munkás, falujából ingázik Romanba, előbb az ottani vajgyárba, majd a csőgyárba.

Kolozsvári tartózkodása idején került kapcsolatba magyar írókkal, költőkkel. Dsida Jenő vette pártfogásába, ő mutatta be a Keleti Újságban, s a *Halotti Beszéd* kezdő szavait írva cikke fölé, közreadta egy magyar nyelvű versét is (1935). Ugyanott néhány hónap múlva egy népmeseszerű prózai írása is megjelent. Aztán elfeledték... 1956-ban a folklorista Faragó József fedezte fel újra, bemutatva három versét az Utunkban. Nagy időbeli szünetekkel összesen 45 verse jelent meg erdélyi magyar és magyarországi lapokban, folyóiratokban. Saját számításai szerint sokezer verset írt magyar és román nyelven. Románul csak alkalmi rigmusai jelentek meg helyi lapokban, s ezek nem haladják meg a falusi rímfaragók szintjét, magyarul viszont századok mélyéből felkongó nyelvjárással írt, s ez a sajátosság élteti magyar költészetét. Verses önéletrajzát így kezdi: „Móduvának szép tájaind születem, Ös apáimnak a nyelvit üresztem.” A természet fiának vallotta magát, költői képeit – noha egész életében gyári, sőt nagyipari munkás volt – a falusi világból vette, a mezei munka, a pásztorkodás szépségeit énekelve. Különös kontrasztja poézisének, hogy az *Ómagyar Mária-siralom* hangján szól, panaszol, kérlel a csángókért.

Verseire legalább annyira figyeltek a néprajz és a nyelvészet kutatói, mint a költők, írók. Azt is mondhatjuk, hogy a magyar folklór művelői Erdélyben, Magyarországon és Jugoszláviában, sőt Nyugaton is jobban számon tartották, mint az irodalomkritika. Újra meg újra ismétlődő kísérletek történtek, hogy verseiből válogatás jelenhessék meg. A bukaresti Irodalmi és Művészeti Kiadó 1959-re tervbe is vette a kötetet. „Érdekességnek számítanak egy moldvai csángó népköltő, Lakatos Demeter kötetbe gyűjtött versei” – tájékoztatta a sajtót Méliusz József, a Kiadó magyar osztályának vezetője. A Kriterion felkérésére foglalkozott a kötettel Szabó T. Attila és Farkas Árpád is, de csak halála után, 1986-ban jelenhetett meg Budapesten verseskötete *Csángó strófák* címmel, a Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 26. kiadványaként. Elsősorban nyelvjárási vonatkozásai okán rendezte sajtó alá Hajdu Mihály egyetemi tanár diákjaival, csatolva Udvardy Frigyes bibliográfiáját, melyben a Petőfi- és Kossuth-adókon, ill. előadóesteken elhangzott versek és az idevágó szakdolgozatok is szerepelnek. Ebből válogatást adott ki Svájcban (hasonló címmel) Szabó T. Ádám. Egy harmadik és leggazdagabb verseskötete *Búcsú az ifjúságtul* (Bp. 1992) Bajkó Sándor, Bartis Árpád és Domokos Pál Péter gyűjtéseiből állott össze, felvételeit Csoma Gergely, Halász Péter és Kovács László, borítóját Szervátiusz Tibor készítette.

Aláírása *Lakatas Demeter*, román versei alatt *Mitică Lăcătuşu*. Utóbbi került fel sírkeresztjére is a szabófalvi temetőben, miután utolsó éveiben házi őrizetben sínylődött – magyar versei miatt.

(B. Gy.)

(d. j.) [Dsida Jenő]: *Latiatuc feleym zumtuchel*. Keleti Újság 1935. nov. 15. – Széfeddin Sefket bey: *L. D. csángó költő*. Közli *A hét vár országa*. Bp. 1941. 211–16. – Faragó József: *Egy szabófalvi csángó költő*. Utunk 1956/48. – Ifj. Domokos Pál Péter: *Mai csángó nyelvjárásban írt levelek és versek*. Magyar Nyelv, Bp. 1958/3–4. – Domokos Pál Péter: *Pogácsál*. Magyar Nyelv, Bp. 1959/2. – Beke György: *Magnetofonnal L. D. csángó költőnél*. Falvak Dolgozó Népe 1971/3, újraközölve *Feketeügy* 1974. 71–76. *L. D. portáján*; uő. *Csángó nyelvi epizódok*. Korunk 1971/10. – Farkas Árpád: *L. D. csángó népköltő verseiből*. Megyei Tükör 1971. ápr. 25. – Czegő Zoltán: *A Szeret vizén*. L. D. nemrég elhunyt szabófalvi csángó költő emlékére. Brassói Lapok 1974/5. – Páskándi Géza: *Egy népköltő emlékére*. Kortárs, Bp. 1975/3. – *Móduvának szép tájaind*. Erdős Szászka Péter emlékezéseit lejegyezte Salamon Anikó. Igazság 1979. szept. 23. – Saszet Géza: *Egy csángó-magyar költő ébresztése.* Helikon 1990/6. – Bartis Árpád: *Őrizzétek hűségesen*. Népújság, Mv. 1992. nov. 5.

Lakatos Ferenc Ottó (Kecskemét, 1865. ápr. 6. – 1942. máj. 25. Arad) – egyházi író. Róm. kat. teológiát végzett Egerben. Előbb főgimnáziumi tanár Nagybányán, minorita rendfőnök (1907–18), majd Arad város plébánosa 1918-tól haláláig. A Nagybányai Múzeum Egylet és a Városi Múzeum alapítója; érdemeket szerzett a szilágysomlyói és nagybányai középiskolák fejlesztésében. Egyházi tárgyú írásait napilapok, folyóiratok közölték, Szent Benedekről szóló tanulmánya a minoriták aradi könyvtárának elhurcolása (1948) óta ismeretlen helyen.

(U. J.)

Lakatos Imre (Marosvásárhely, 1882. ápr. 23. – 1944 ősze, Auschwitz) – újságíró, szerkesztő, tanulmányíró. A Ferenc József Tudományegyetemen orvosi diplomát szerzett, de enciklopédikus érdeklődésének engedve 1907-ben újságíróként Párizsba ment, ahol megismerkedett Kuncz Aladárral, s a francia szellemi élet jeleseivel barátkozott. Az I. világháború kitörésekor sikerült Svájcba menekülnie, ahonnan 1919-ben tér haza Erdélybe. Szülővárosában a **Zord Idő* munkatársa; 1923-tól a KZST tagja; székfoglalóját Bernard Shaw művészetéről tartotta. 1925-től az Ellenzék szerkesztőségében külpolitikai rovatvezető. Rövid ideig az Erdélyi Helikon szerkesztője is. 1941-ben a fasiszta fajvédő törvény alapján megfosztják állásától. 1944-ben a német megszállás után elfogták, Auschwitz haláltáborába deportálták.

A Zord Időben főként természettudományi, filozófiai és lélektani cikkeivel szerepelt. Az Erdélyi Helikonban (1931/7) jelent meg *A tragikus remekmű* c. tanulmánya Kuncz Aladár fogságregényéről; az Erdélyi Helikon tízéves fennállásakor kiadott írói antológia *Nacionalizmus Franciaországban* c. értekezését közölte (Kv. 1934). Az Ellenzék külpolitikusaként 1926-tól másfél évtizeden át küzdött a fasiszta barbárság ellen. Jancsó Elemér visszaemlékezéseiben így jellemzi: „...a két világháború között Erdély egyik legnagyobb műveltségű közírója volt. Gondolkodásában, érzésvilágában semmi törés, ellentmondás nem volt. Másokat megzavart, tévutakra csábított Európa válsága, a tiszta emberi érzések elárulójává tett vagy az egyéni érdek, vagy a faji gyűlölködés. Ő mindig ember maradt az embertelenségben..."

Jancsó Elemér: *L. I., a humanista szellem, a demokrata Európa hitvallója*. Közli *Kortársaim*, 1976. 220–23.

Lakatos István (Nagyzorlenc, 1895. febr. 26. – 1989. szept. 22. Kolozsvár) – zenetörténész, zeneíró. Középiskolai tanulmányait Balázsfalván kezdte s a kolozsvári Unitárius Kollégiumban fejezte be (1913); a budapesti Műegyetemen építészmérnöki oklevelet szerzett (1922), a Bolyai Tudományegyetemen doktorált művészettörténetből, etnográfiából és irodalomtörténetből (1946). Zenei tanulmányait magánúton kezdte, Koncz Jánosnál tanult hegedülni a budapesti Zeneakadémián; zenetörténeti kutatásra Seprődi János serkentette. A kolozsvári mérnöki hivatalnak útmérnöke, ill. főmérnöke (1919–54), a Marianum zeneiskolájának hegedűtanára (1919–23), a Mezőgazdasági Főiskola földmérő és telkesítési katedrájának (1949–52), ill. a George Dima Zeneművészeti Főiskola zenetörténeti tan-

székének (1949–63) előadó tanára s a Román Akadémia kolozsvári fiókjának főkutatója (1955–68). Vonósnégyesével számos modern művet mutatott be. Kutatási területe az erdélyi román, magyar és szász zenekultúra. Az Enescu- és Wieniawski-versenybizottság tagja, a Grove-féle nagy angol lexikon munkatársa.

Zenetörténeti írásai az Erdélyi Múzeum, Pásztortűz, Hitel, Studia Musicologica, Musica, Acta Musei Napocensis, Studii de Muzicologie, a budapesti Magyar Zenei Szemle és Magyar Zene hasábjain láttak napvilágot; a Korunk új folyamában Verdi román és erdélyi magyar befogadásának útjáról ír (1963/4) és a romániai Richard Strauss-kapcsolatokat ismerteti (1964/10). A Kodály-emlékkönyvben (Bp. 1943) *Kodály művészetének útja Erdélyben*, a budapesti Zenetudományi Tanulmányok II. kötetében (1954) *Erkel Ferenc élete és munkássága, mint összekötő kapocs a magyar és román zenekultúra között* c. tanulmányával szerepel. A Kriterion *Zenetudományi írások* c. sorozatában 1977-ben *A Kolozsvári Házi Zenekör*, 1980-ban *A Kolozsvári Zenetársaság (1887–1918)*, 1983-ban *Szimfonikus zene Kolozsváron*, 1986-ban *Ruzitskáné Raczek Zsófia, a kolozsvári Zenekonzervatórium hegedű-tanárnője* c. tanulmányokkal szerepel.

Munkái: *Magyaros elemek Brahms zenéjében* (ETF 73, Kv. 1935); *Az új magyar műzene* (ETF 85, Kv. 1936); *A román zene fejlődéstörténete* (ETF, 98, Kv. 1938); *A muzsikus Ruzitskák Erdélyben* (ETF 111, Kv. 1939); *A román népdal és irodalma* (Kecskemét 1939); *Egy erdélyi muzsikus vallomásai*. Ruzitska György emlékezései [az] 1856. évből (Erdélyi Ritkaságok 3. Kv. 1940, 1944); *Brassai Sámuel és a muzsika* (Keresztény Magvető Füzetei 37. Kv. 1941); *Bibliográfia az 1919–1940 között erdélyi szerzőktől önállóan megjelent magyar zenei vonatkozású munkákról* (Kecskemét 1943); *Zenetörténeti írások* (1971); *Kolozsvári magyar muzsikusok emlékvilága*. Szemelvények a XIX. század zenei írásaiból (1973); *A kolozsvári magyar zenés színpad*. Adatok az erdélyi magyar nyelvű zenés színház történetéhez (Benkő András előszavával, 1977). Kézirati hagyatéka *Az én humoroidjaim* c. anekdotagyűjtemény (László Béla gondozásában).

Szignója *a tempo.*

(B. A.)

Angi István: *Zenei életünk múltjából*. Utunk 1958/9; uő. *85 éves L. I*. Utunk 1980/9. – Benkő András: *L. I*. Művelődés 1970/2; uő. *A romániai magyar zeneírás három évtizede (1949–1974)*. Művelődés 1974/8; uő. *Hűséges L. I*. Utunk 1989/42. – László Ferenc: *Hazai zenetörténet*. A Hét 1971/50; uő. *Derűsen vállalni*. A Hét 1980/11. – Beke György: *Híd a lelkek között*. Interjú. A Hét 1975/9. – Raics István: *180 év Erdély művelődéstörténetéből*. Muzsika, Bp. 1978/3. – Nagy Miklós: *A földméréstan zenetudós tanára*. Falvak Dolgozó Népe 1985/12. – Cristina Sîrbu: *Egy zenetudós pályája*. A Hét Évkönyve 1986.

Lakatos István (Sárvásár, 1904. szept. 14. – 1993. szept. 3. Kolozsvár) – közíró. Iskoláit a kolozsvári Ref. Kollégiumban és nyomdász szakiskolában végezte (1914–25). Szakpályáját a kolozsvári Lepage-nyomdában kezdte, majd a bukaresti Adevărul-nyomdában folytatta (1928–40). Első írása 1923-ban a Nyomdász Szövetség Tipograph c. lapjában jelent meg, s a nyomdász tanulók helyzetét ismertette. 1933-ban Victor Brătfăleanuval együtt szerkesztette és írta meg *Cu puteri unite* c. alatt a bukaresti Gutenberg nyomdász szakszervezet 75 éves történetét. 1934-től a romániai SZDP **Előre* c. hetilapjának szerkesztője Hoffer Géza mellett. Politikai pályáján az SZDP magyar tagozatának titkári, majd elnöki tisztségét tölti be, 1936-tól a párt központi bizottságának tagja. Cikkeit magyarul az Előre, románul és magyarul a háromnyelvű Tipograph közli. A bécsi döntés után Kolozsvárt a Minerva nyomdában dolgozott s a budapesti Népszava munkatársa (1941–44).

Tevékeny részt vett az ellenállásban a német megszállás alatt, majd a II. világháború frontátvonulása után a munkásegységfront létrehozásában s a mögötte újjászerveződő

Szakszervezeti Tanács munkájában. Az SZDP 1944. dec. 4-én Kolozsvárt induló **Erdély* c. lapjában jelennek meg sokszor hevesen vitatkozó politikai írásai a földosztásról, a tisztogatásról, a magyar egyetem szükségéről, a szövetkezetekről, az MNSZ bírálatáról, mindenkor „a demokrácia őszinte alkalmazását" véve alapul. Tagja az 1945. jan. 1-én megindult **Szakszervezet* c. havi folyóirat szerkesztőbizottságának, a lap közli cikkeit is. A Lumea Nouă, Viitorul Social és az Erdélyi Munkás Naptár munkatársa (1945–47), szakszervezeti vezetőképző tanfolyamok előadója, a romániai magyar Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetségének elnöke, a **Szövetkezeti Értesítő* felelős kiadója és vezércikkírója, nemzetgyűlési képviselő (1946–48). Mint az Országos Nyomdaipari Központ osztályvezetője (1948–49) könyvet írt a tervgazdálkodás bevezetésének módozatairól a nyomdaiparban *(Aplicarea planificării în industria grafică*). Ez a munka név nélkül jelent meg, mint különálló II. része egy *Îndreptar pentru intreprinderile de arte grafice...* c. kiadványnak (1949). A következő évben azonban a szerzőt az SZDP felszámolásakor tanúsított magatartása miatt törvénytelenül bebörtönözték, s csak 1964-ben szabadult.

Hazatérése után a *Mikor alakították meg az első hazai szakszervezetet* c. tanulmánya (Korunk 1978/7) alapos történeti felkészültséggel igazolja a temesvári nyomdászok 1951-es egyesülésének úttörő szerepét. Egy még 1978-ban Molnár Gusztávnak adott interjújában hűséggel ismerteti a Kolozsvárt 1944 őszén történteket, a munkásság szerepét a városi élet újrarendezésében, az egyházak segítségét, az észak-erdélyi közigazgatást átvevő Központi Tanácsadó Testület megalakulását s az elhurcolások politikai hátterét.

Történelmi párbeszédek. Molnár Gusztáv interjúja 1978-ban Méliusz Józseffel és L. I.-nal. Korunk 1991/3.

Lakner Antal – **római katolikus egyházi irodalom*

Lakner Ernő – **római katolikus egyházi irodalom*

Lakó Elemér (Kolozs, 1929. márc. 10. – 1986. szept. 24. Kovászna) – nyelvész, művelődéstörténész. A kolozsvári Piarista Gimnázium elvégzése (1948) után a Bolyai Tudományegyetem filológiai karán magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát szerzett (1952). Nyelvészpályáját az egyetemen kezdte, már lektor, amikor 1958-ban az 1956-os magyar forradalommal való rokonszenvezése ürügyén börtönbe vetették s 15 évre ítélték. Szabadulása után (1964–68) a kolozsvári Napochim vállalatnál tisztviselő, majd haláláig főkönyvtáros az Akadémiai Könyvtárban.

Első írását a kalotaszegi nyelvjárás „e" hangjáról a NyIrK közölte (1969/1). Cikkei jelentek meg az Előre, Studii şi Cercetări de Bibliografie, Művelődés, Hargita, Dolgozó Nő, Utunk hasábjain. Tanulmányai a Korunkban Kótsi Patkó János színháztörténetének egy felfedezett kézirattöredékéről (1977/12) és kolozsvári Comenius-nyomokról (1979/11) szólnak. A *Művelődéstörténeti tanulmányok* 1980-as kötetében a kolozsvári Unitárius Kollégiumnak az Akadémiai Könyvtárba került régi kéziratait ismertette, a cenzúra által letiltott 1983-as kötetben az Unitárius Kollégiumi könyvtár reformkori olvasónaplóit dolgozta fel (kéziratban). Régi kéziratokat kutatott fel s tett közzé, így Bornemisza Anna *Szakácskönyvé*t 1680-ból (1983) s lengyel nyelven Bogowie Fatszywi ismeretlen antikatolikus pamfletjét a XVI. századból (Varsó 1983).

Önálló kötetei: *Bevezetés a magyar nyelv tanulmányozásába* (egyetemi jegyzet, Kv. 1958); *A kalotaszegi nyelvjárás magánhangzórendszere* (1974).

Balogh Dezső: *Újabb könyv Kalotaszeg nyelvjárásáról*. Utunk 1974/44. – Gálffy Mózes: *Kalotaszeg hangjai*. A Hét 1974/48.

Lakó Éva, *Lakóné Hegyi* Éva (Kajántó, 1935. okt. 27.) – régészeti szakíró, muzeológus. A dési magyar nyelvű líceumban érettségizett (1953), a Bolyai Tudományegyetem történelmi karán szerzett diplomát (1957). A zilahi Történelmi és Művészeti Múzeum őre és kutatója. Szakterülete a kő- és bronzkorszak, valamint a római kor, tanulmányai szilágysági területekre vonatkoznak. Főleg román nyelven közölt; ismeretterjesztő írásai az Előre, Falvak Dolgozó Népe, Művelődés hasábjain jelentek meg.

Első két dolgozatát E. Chirilăval együtt közölte a zilahi pénzleletekről a *Tezaure monetare din nordul Transilvaniei sec. XVI–XVIII* (Zilah 1970) c. kötetben. Római kori anyagából kiemelendő Lucia Ţeposu-Marinescuval közösen készített *Catalogul colecţiei de geme romane* (Zilah 1973) c. drágakő-leletjegyzéke. Az *Acta Musei Porolissensis* c. évkönyvben tanulmánya jelent meg a zoványi neolitikum-kori ásatások eredményeiről és az ott talált kultikus edényekről (1977). Alexandru Matei társszerzővel együtt állította össze Szilágy megye római kori leleteinek és telepeinek repertóriumát (1979), elkészítette a kőkorszak és bronzkorszakba való átmenet megyei leleteinek helyrajzát (1981), majd Tudor Soloceanuval közösen jelentkezett Felsőszék és Drág bronztelepeinek régészeti bemutatásával (1981, 1984), s önállóan állította össze Szilágy rézkori baltáinak adattárát (1983).

Újabban a zilahi temető régi sírköveit tanulmányozza s a helybeli hagyományos kalandostársulatok XVI– XX. századi történetén dolgozik. Az 1990-ben indult Szilágysági Szó *Kőbe vésett emlékeink* c. sorozatát közli a Szilágyság kiemelkedő személyiségeiről.

(Cs. E.)

Kovács Magda: *Régi idők nyomában*. Dolgozó Nő 1976/11. – Kovács Nemere: *Zilahi gemmák*. Ifjúmunkás 1978/33.

Lám Béla (Medgyes, 1892. febr. 17. – 1973. aug. 29. Kolozsvár) – műszaki író, emlékíró, Hantz-~ Irén apja. A kolozsvári Ref. Kollégiumban érettségizett (1909), a budapesti Műegyetemen gépészmérnöki oklevelet szerzett (1913). Az I. világháborúban orosz fogságba esett, s hat évet Szibériában töltött (1914–20). Hazatérve mérnök a kolozsvári és bukaresti Vasúti Műhelyekben (1920–41), majd a budapesti Danuvia gyárban (1941–44); előadótanár a kolozsvári Mezőgazdasági Akadémián nyugalomba vonulásáig (1949–59).

Novelláival a Pásztortűzben és Erdélyi Helikonban jelentkezett (1934), mély írói barátság fűzte Áprily Lajoshoz és Reményik Sándorhoz. A Korunk 1957-ben indult új folyama emlékezéseit és műszaki ismertető cikkeit közölte. Főiskolai tanársága idején jelentek meg mezőgazdasági szakkönyvei, s már nyugdíjas, amikor önéletrajzi regényével újraindul az 1959-ben egyszer már a cenzúra részéről meggátolt romániai magyar **emlékirodalom*. Könyve (*A körön kívül...*) feleleveníti menyasszonya, a később Ady Endre feleségévé vált Boncza Berta emlékét, s nemcsak epikai hitelességgel, hanem lírai erővel is szemlélteti szibériai hadifogságának történetét: megismerkedését a haladó orosz értelmiséggel, szakember voltának megbecsülését, az 1917-es szabadulást, a Távol-Kelet népeit, szibériai házasságát (Maruszja alakjával orosz nő lépett a romániai magyar irodalomba) és visszatérését Kolozsvárra, ahol ezentúl „kívül esik a körön".

Kötetei: *Függesztett mezőgazdasági gépek* (1956); *Vető-, ültető-, palántázó- és trágyázógépek* (1958); *Mezőgazdasági traktorok* (Antal Andrással, 1961), *A körön kívül...* (Önéletrajzi regény, 1967).

(B. E.)

Balogh Edgár: *Ős-új fogolyregény ívén*. Igaz Szó 1967/8. – Kántor Lajos: *Kövek*. Korunk 1967/9. – Mikó Imre: *A körön kívül és a körön belül*. Utunk 1967/25; újraközölve *Akik előttem jártak*. 1976. 202–06. – Lőrinczi László: *L. B. önéletírása*. Előre 1967. szept. 14; újraközölve *Közvetítő*. 1987. 39–42. – Köllő Károly: *L. B.*

halálára. Igazság 1973. szept. 2. – *Reményik Sándor és L. B. leveleiből.* Hantz Irén bevezetőjével. Korunk 1990/11.

Lám Irén – **Hantz-Lám* Irén

Lamanesz Attila – **nyomdászírók*

Láng Ferenc (Kálmánd, 1889. szept. 19. – 1950. dec. 8. Szatmár) – helytörténész. Középiskolai és teológiai tanulmányait Szatmárnémetiben végezte, a budapesti egyetemen latin–történelem szakos tanári oklevelet, majd bölcsészeti doktorátust szerzett. 1920-tól a szatmári kat. leánygimnáziumban, 1940-től a kat. fiúgimnáziumban tanít. Társadalmi, bölcseleti, történelmi tárgyú cikkei és értekezései a Szamos és az Északnyugati Újság hasábjain jelentek meg, vallási tárgyú beszédeit a Hildegárda c. lap közli. Megírta a szatmárnémeti ferences plébánia (*Hildegárda*, Szatmár 1930), valamint a szatmári Jótékony Nőegylet történetét (*Egy darab Szatmár múltjából*. Szatmár 1932).

(B. L.)

Láng Gusztáv (Budapest, 1936. jún. 12.) – irodalomtörténész, kritikus. Középiskolát Szatmárnémetiben végzett (1953), a Bolyai Tudományegyetemen magyar szakos tanári diplomát szerzett (1958). Pályáját mint szerkesztő az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadónál kezdte: 1959-től a magyar nyelv és irodalom kolozsvári egyetemi tanszékén tanársegéd, majd lektor, feljebb azonban politikai okok miatt nem engedték jutni, bár 1974-ben megvédte doktori disszertációját Dsida Jenő költészetéről. 1984 óta Magyarországon él, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola tanára.

Mint az esztétikai igények irodalomkritikai képviselője elvként szögezte le: „Tévedés azt hinni, hogy a kritika lényege művek méricskélő megítélése: kritikus az, aki – bár egyetlen könyv ürügyén – egy egész irodalom, az egész közízlés fölött ítélkezik a történelmi idő, az újat teremtő változás nevében." Bírálatai a kortárs romániai magyar irodalom műveiről ennek az alapelvnek megfelelően valóban a történelmi időbe helyezték elsősorban a **Forrás-nemzedék* jeleseit. A Korunk, Utunk, Igaz Szó hasábjain megjelenő kritikái, vitacikkei lényegesen hozzájárultak az új és újabb író-nemzedékek öntisztulásához és korszerű értékeiknek kialakításához. Veress Zoltán fejlődésregényéről írt elemző méltatása (Korunk 1965/5) egy évtizeddel később szakszerű irodalombírálatainak gyűjteményéhez adja az átfogó elméleti címet: *A jelen idő nyomában*. Kutatja a fiatal lírikusok kozmikus létkérdésekig hatoló szemléletét, értékeli a fiatal prózaírók reálisat és fantasztikusat vegyítő groteszk kifejezés-technikáját, melyben „a magunk életének nyugtalanító tükörképére" ismerhetünk. A sablonos üzemi dicsériádák helyébe olyan írásokat kíván, melyek „megtanítanak gyűlölni bizonyos állapotokat", örvend az új történelmi regénynek, ha az „a maga gazdag példázatlehetőségeivel" korszerű gondolatokat ébreszt. Kiemeli „a látomás mennyiségileg növekvő, minőségileg versmegújító szerepé"-t, számon kéri „az írás bátorságát", helytelenítve azt az érvelést, hogy az irodalomtól csak annyi kérhető számon, ami éppen „elmondható"...

Saját kora irodalmának gyakorló kritikusaként a maga tételeinek kialakítására szívesen nyúl vissza a megelőző magyar irodalmi szakasz örökségéhez. Mélylátása időtlenségének tekinthető *A modern Ady* c. tanulmánya (NyIrK 1969/2), eszerint az Ady-versek „hideglelős tárgyilagossággal leltároznak fel egy olyan valóságot, mely a költő látomásában létezik csupán, de azért látomás, mert a költő meg van győződve – a tárgyi világénál valóságosabb – létéről". A szerző költői összehasonlításokban mutatja ki Adyról, hogy „a lét törvényeit kutató, a forradalom hitét az egyetemesség humanista gondolatába oltó, a tragikus valóságon

a Messiás-tudat sugárzásával felülkerekedő huszadik századi magyar líra nemcsak »beszélni«, hanem gondolkodni is tőle tanult elsősorban". Ez a humánum ölt testet irodalmi műfaj-kísérlete, a *Boríték nélkül* c. Veress Zoltánnal közös levélváltásában (1971) is, amely a „poros provinciát" a lélekben véli fölfedezni, s olyan embereket keres bennük, akik Szókratésszel koccintva, ha az ellenfél hazugságot mond, tudják „szembeszegezni vele az igazat, s ha igazat mond, az igazabbat".

A humánumban horgonyzó irodalmi erkölcs nyomában haladva fedezi fel a két világháború közötti romániai magyar irodalom belső gondolattörténetét. Meggyőződéssel vallja *Intézmények, folyóiratok, törekvések* c. írásában (Korunk 1971/3), hogy ez az irodalom nemcsak saját nemzetiségének érdekeit képviseli, hanem „a román nemzeti önismeretnek az elmélyítését is szolgálja". Ilyen értelemben az erdélyi magyar írói hivatástudatról megállapítja: „Történelmi létfeltételei arra utasítják irodalmunkat, hogy a román kultúra vérkeringésébe a magyar irodalomnak humanizmussal és európaisággal eljegyzett áramát ömlessze Balassitól József Attiláig – s ugyanakkor romániaiságából adódó sajátos vonásaival termékenyítő többletet jelentsen a magyar kultúra számára is." Ez a tanulmány mintegy előjátéka a népszerű „Kántor–Láng", vagyis a Kántor Lajossal közösen szerkesztett *Romániai magyar irodalom 1945–1970* c. munkának s a Dsida Jenő költészetét eredeti módon bemutató későbbi írásainak, mindmáig kiadatlan Dsida-monográfiája önálló tanulmányokra bontott részleteinek, valamint az Utunkban sorozatban közölt *Kiskatedra* rovatcímet viselő tanulmányainak.

Mint kritikus vitáiban egy esztétikusabb értelmezésű irodalom-felfogást vall a „valóságirodalom" és „közügyi irodalom" politikaibb jellegű, sokszor népi megfogalmazásaival szemben, de szívesen járul hozzá a fogalmak közös tisztázásához. Ebben a magatartásban és vonalvezetésben kristályosodik ki az ő egyeztető szerepe az ún. második Forrás-nemzedék irodalom- és világszemléletének kialakulásában, nem utolsó sorban abban a **Gaál Gábor Kör*ben, amelynek a 60-as évek végén vezetője. Politikai áttételben innen származnak ütközései is a balos „szocreál" szélsőséget támogató hatóságokkal.

Válogatta és lefordította Garabet Ibrăileanu tanulmányait *Írók és áramlatok* címmel (1969). Bevezető tanulmánnyal látta el a Szakolczay Lajos szerkesztésében és válogatásában megjelent *Dsida Jenő: Összegyűjtött versek és műfordítások*at (Bp. 1983).

Művei: *Boríték nélkül* (fiktív levélváltás Veress Zoltánnal. Kv. 1970); *Romániai magyar irodalom 1945–1970* (Kántor Lajossal, Réthy Andor könyvészeti adalékával, 1971. Második, javított kiadás 1973); *A jelen idő nyomában* (kritikák, vitacikkek, 1976); *Kiskatedra* (műelemzések, Szombathely 1992).

(B. E.)

Beke György: *Szókratész mai kérdései*. Brassói Lapok 1971. márc. 27; uő: *A barátság húrjain*. Válaszol L. G. Előre 1972. nov. 19. Újraközölve *Tolmács nélkül*. 1972. 573–84. – Marosi Péter: *Esszé – tanulmányban elbeszélve*. Utunk 1972/4; újraközölve *Világ végén virradat*. 1980. 181–95. – Éltető József: *Románia magyar irodalma*. Igaz Szó 1972/3. – Balogh Edgár: *Disputa a népiségről*. Korunk 1975/11; újraközölve *Magyarok, románok, szlávok*. Bp. 1986. 195–202. uő. *Régi vita, új vita*. Igaz Szó 1978/10. – Kántor Lajos: *L. G., A jelen idő nyomában*. NyIrK 1977/2.

Láng István (Diósgyőr–Perecesbányatelep, 1908. dec. 27. – 1987. dec. 31. Budapest) – orvosi szakíró. Miskolcon érettségizett (1926), orvosdoktori diplomát Budapesten (1932), belgyógyász-szakorvosi képesítést uo. a Korányi Klinikán (1934) szerzett. Egyetemi adjunktus Kolozsvárt (1943) Haynal Imre mellett, majd a kolozsvári–marosvásárhelyi Belgyógyászati és Diagnosztikai Klinika, valamint az ehhez tartozó Tüdő- és Fertőző Osztály igazgatója. A KZST előadója és tagja (1947). Budapestre 1948-ban visszatérve a Korányi

Kórház, 1954-től az Országos Testnevelési és Sportegészségügyi Intézet osztályvezető főorvosa nyugdíjazásáig (1978).

Szakközleményeit az EME orvostudományi szakosztályának Értesítője (1943–1948), az Orvosi Hetilap, Gyógyászat, Gyógyászati Közlemények, Gyógyszereink c. budapesti folyóiratok, valamint a Frankfurter Zeitung für Pathologie és a Schweizer Medizinische Wochenschrift közölte, elsősorban a szív- és anyagcserebetegségek, az endokrinológia és az immunoterápia témaköréből. Társszerzőként fejezeteket írt az idősb Issekutz Béla szerkesztésében megjelent *Gyógyszertan és gyógyítás* (II. Bp. 1956) c. munkába, szerepel írásával *Az emberi test* IV. átdolgozott kiadásában (Bp. 1968).

(M. M.)

Láng Zsolt (Szatmárnémeti, 1958. okt. 17.) – író, szerkesztő. A középiskolát szülővárosában végezte (1976), a kolozsvári Műegyetemen mérnöki oklevelet szerzett (1982). Szatmár megyei iskolákban tanított, 1990-től a marosvásárhelyi **Látó* szerkesztője.

Első írása az Ifjúmunkásban jelent meg (1982), rövidprózai írásait, elbeszéléseit az Utunk, A Hét, Igaz Szó, Echinox és Napsugár közölte. Szerepel az *Ajtók* (1987) és a *Harmadkor* (Szeged 1989) c. antológiákban. Forrás-kötetének, a *Fuccsregény* c. elbeszélésgyűjteménynek (1989) írásaiban bírálói szerint az elbeszélő és az elbeszélés világát ironikus beleszövésekkel, szójátékokkal egyeztetve, egy teljesen új, konvencióktól megszabadított nyelv megtalálására törekszik, melynek mondatai képesek átrendezni a valóságot.

(B. L.)

B. Kiss Botond: *A Nyelv keresése*. Utunk 1989/28. – Jakabffy Tamás: *Fuccsregény*. Igaz Szó 1989/10. – Kereskényi Sándor: *ANTIsamek*. Korunk 1989/11–12.

Lange Frigyes – **Temesvári Hírlap Könyvei, A*

Láni Oszkár (Marosvásárhely, 1888. ápr. 28. – 1953. Marosvásárhely) – zeneszerző, zongoraművész. Szülővárosa Református Kollégiumában érettségizett, Lipcsében és Münchenben jogi és orvosi tanulmányokat végzett, Angliában, Dániában, Hollandiában és a skandináv államokban járt tanulmányúton. Szülővárosában mint a Zenekedvelők Társaságának tagja elsősorban kamaramuzsikus, főleg kísérőzongorista. 1929 óta a KZST tagja, utóbb helyettes főtitkára. Rendszeresen szerepelt a társaság estélyein, székfoglaló szerzői estjén (1935) maga megzenésítette Arany- és Lenau-verseket s a Kőműves Kelemen-balladát adta elő, egy Tompa László tiszteletére rendezett ünnepélyen (1944) a költő *Ne félj!* c. költeményének megzenésítésével vett részt, s dalt szerzett Salamon Ernő *Utolsó dal* c. verséből ihletődve is. A II. világháború után a Kozma Géza–Magos Etel–Láni Oszkár trióval indult a marosvásárhelyi zenei élet. Máig tisztázatlan okból letartóztatták, a börtönben halt meg. Kottahagyatéka a Maros megyei Állami Levéltárba került.

(Ma. I.)

A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság levelesládája. Szerk: Marosi Ildikó 1973. 352–53.

Lantos Ferenc – **Fórum 1*

Lantos László – Farkas László (Marosújvár, 1920) írói neve.

Lantos-Léderer Ferenc (Nagyvárad, 1891. márc. 31. – 1934. dec. 17. Temesvár) – újságíró, szerkesztő. Középiskolát szülővárosában végzett. Első írásai a Pásztortűzben s a nagyváradi újságokban jelentek meg. Aradon az Erdélyi Hírlap szerkesztőségében dolgozott, majd a Reggel c. lap temesvári munkatársa lett. Dolgozott a Franyó Zoltán szerkesztette 6 Órai Újságnál is. Kiadta és szerkesztette a **Fórum* c. kőnyomatos közgazdasági lapot. *Hamis világ* c. füzete évjelzés nélkül jelent meg Temesvárt.

(Sz. J.)

Lányi Ernő (Pest, 1861. júl. 19. – 1923. márc. 13. Szabadka) – zeneszerző. Tanulmányait Budapesten a Nemzeti Zenedében folytatta. Mint modern dalszerző 1916-ban tűnt fel. Két Ady-dala (*Jöttem a Gangesz partjairól* és *A ködbe-fúlt hajók*), Petőfi *Szeptember végén* c. versére írt lírai jelenete, számos más magyar költő verseire szerzett dalai és kompozíciói budapesti kiadóknál jelentek meg. 1919 után bekapcsolódott a romániai magyar szellemi életbe. Szatmárnémetiben a Filharmóniai Társaság egyik alapítója és igazgatója volt. Szerepéről a kórusok fejlesztésében írja Járosy Dezső: „...megtörte a hallgatás jegét, szembeszállott az eddigi, dilettáns rendszerrel, új vérkeringést hozott a magyar férfikórus minden ágazatába.” A Romániai Magyar Dalosszövetség holta után adta ki *Petőfi* c. – Pósa Lajos nyomán keletkezett – vegyes karát, valamint *Régi nóta, híres nóta* c. férfikari népdalegyvelegét (Kv. 1932).

(B. A.)

Járosy Dezső: *L. E. emlékezete*. Nekrológ. Magyar Dal 1923/11. – Cz. Lányi Sarolta: *A „Melosz” szerelmesei*. Magyar Zene, Bp. 1965/1.

Lapkiadó Részvénytársaság, teljes nevén *Lapkiadó és Nyomdai Műintézet Rt*. – 1918-ban Ferenczy Gyula bankigazgató elnökletével alapított grafikai vállalat. Kiadásában indult meg 1918. dec. 25-én a **Keleti Újság* Szentmiklóssy József szerkesztésében, majd 1920. szept. 15-én a **Napkelet* irodalmi és művészeti folyóirat. A ~ nyomdájában számos lap készült, köztük a Grafika nyomdászati szaklap (1921), 5 Órai Újság (1921–22), Magyar Újság (1933–44), egy időre a **Vasárnap*, **Erdélyi Irodalmi Szemle*, **Korunk* és **Erdélyi Munkás* is.

A ~ műszaki berendezkedése már az első években alkalmasnak bizonyult a nagyszabású irodalmi-kiadói tevékenység kialakítására, s amikor 1924-ben az **Erdélyi Szépmíves Céh* megalakult, a nyomdaigazgatóság és a céh között szoros együttműködés jött létre. A nyomda meghozatta az ESZC könyveinek kiszedéséhez a rajzos karakterű, modern Nova betűtípust, s a céh könyveinek java részét ezzel szedték, csak később tértek át a klasszikus vágású szép garamond-antiqua típusra.

(Kr. K.)

Lapohos János (Ördöngösfüzes, 1929. ápr. 11.) – műszaki író. Középiskolát a szamosújvári gimnáziumban végzett (1948), a Bolyai Tudományegyetemen szerzett matematika–fizika szakos tanári diplomát (1953). Gyakornok, majd tanársegéd a marosvásárhelyi OGYI orvosi fizika tanszékén (1953–57), fizikatanár ugyanott a 4. sz. Líceumban (1957–59), szaktanfelügyelő a Magyar Autonóm Tartományban (1959–60), tanár, katedrafőnök, tizenkét éven át rektor a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolán, egyidejűleg az Almérnöki Intézet tanára. A fizikai tudományok doktora (1980).

Tudományos dolgozatai jelentek meg az Electrotehnica, Studii şi Cercetări Energetice şi Electrotehnice, Metrologie aplicată c. szakfolyóiratok hasábjain. Doktori értekezése az ionoszféra alsó rétege által visszavert rádióhullámok elektromos tere menetének statisztikai

elemzéséről új adatokat szolgáltatott a napfolt tevékenységének az ionoszféra alsó rétegeire való hatására, e rétegek szerkezetének és visszaverő tulajdonságainak periodikus változásaira. Ezek alapján eredeti ionoszféra-modellt dolgozott ki.

Főiskolai jegyzetei: *Elektromágnesességtan* (Mv. 1968); *Electronică industrială* (Mv. 1985); *Îndrumător de lucrări pentru laborator de electronică industrială* (Mv. 1990).

(J. D.)

Lápossy Erzsébet – **nótaszerzők*

lapterjesztés – kisebbségi körülmények közt a sajtó fennmaradásának rendkívül jelentős eszköze. A kizárólag utcai árusításon alapuló ~ az előfizetői hálózat kiépítése nélkül már a romániai magyarság települési szétszórtsága következtében is kockázatos. Ahol intézmények, testületek álltak a lap, folyóirat, időszaki kiadvány mögött, így egyházak, pártok, szakmai közösségek (EMGE, EME), szövetkezetek, ifjúsági szervezetek (Erdélyi Fiatalok, KMDSZ) vagy egyesületek (EKE), ott a ~ magára a kiadást biztosító intézményre hárult, más esetben azonban – így a magánkézben lévő sajtó (Független Újság, Brassói Lapok) s irodalmi folyóiratok esetében – önkéntes vagy fizetéssel alkalmazott terjesztők segítségével történt. A Brassói Lapok népszerűsítésében Bernáth Ernő és Mátéffy Győző személyes kapcsolata a meglátogatott előfizetőkkel játszott gyakorlati szerepet.

Az 1944 őszén bekövetkezett hatalomváltás után, főleg mivel a ~ bürokratikus postai módja nem bizonyult kielégítőnek, egyes intézmény-háttér nélküli lapok saját terjesztői hálózat kifejlesztésére kényszerültek. Jellegzetes volt az Igaz Szó, Korunk s az ifjúsági folyóiratok terjesztési módja részint kollektív iskolai előfizetések, részint a helyi nemzetiségi számarányokra épülő előfizetésgyűjtő kampányok, helyszíni kiszállások útján. Különösen bevált Bernáth Ernő személyes látogató módszere az Új Élet, Szász Istváné az Utunk, Farkas László és Könczei Ádám hasonlóan családias előfizető-toborzása a Korunk népszerűsítésében. Szórványvidéken jelentős segítséget vállalt a papság s a tanszemélyzet az anyanyelv művelése terén nélkülözhetetlen folyóiratok, így a Napsugár gyermeklap terjesztése terén.

A piacgazdaságra való áttérés nehézségei közepette 1990 óta fokozódott a ~ gondja: a hiányos postai terjesztés pótlására egyes lapok önálló terjesztési vállalatok létesítésére törekednek.

László Árpád (Modos, 1864. dec. 14. – 1960. szept. 23. Marosvásárhely) – zeneszerző, zenepedagógus. Zenei tanulmányait Temesvárt kezdte, Erkel Ferencnél folytatta a budapesti Zeneakadémián. Bécsben szerzett zongoraművészi oklevelet (1891). Liszt Ferenc tanítványa is volt. Zenetanári oklevelet Budapesten kapott (1909). A Huszár családnál betöltött nevelői állása után amerikai turnéra szegődött, New Yorkban Antonín Dvoráknál egészítette ki zenei ismereteit, s állást vállalt Troy város zeneiskolájában (1891–98). Európába visszatérve, Temesvárt, Aradon, Kassán, majd Marosvásárhelyen tanított.

Zenepedagógusként a Caland–Breithaupt-módszert saját tapasztalataival egészítette ki; tevékenységét Enescu is sokra értékelte. Zeneművei közül a *Consolation* I. díjat nyert a budapesti Nemzetközi Zeneszerzői Versenyen (1933). Zenekritikáit a Tükör, Székelyföld, Székely Ellenzék, úti beszámolóját az Ellenzék közölte. Beszámolt Bartók marosvásárhelyi fellépéséről.

(B. A.)

Lakatos István: *L. Á*. Utunk 1956/35. – Szász Károly: *L. Á*. Művelődés 1972/6. – Balla Kemenes Csilla: *L. Á., a zenepedagógus*. Zenetudományi írások 1986. 187–98.

László Attila (Sepsiszentgyörgy, 1940. dec. 27.) – régész. ~ Zoltán fia, ~ Ferenc (1873–1925) unokája. Felesége Zathureczky Zsófia biológus. A nagyváradi Klasszikus Magyar Vegyes Líceumban érettségizett (1957), a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett történelemtanári diplomát (1962). Pályáját itt kezdte az egyetemen, majd 1971-től előadótanár a iaşi-i Al. I. Cuza Egyetem történeti tanszékén. A történettudomány doktora (1986), a kar tanácsának tudományos titkára (1990). A Babeş–Bolyai Egyetem történelem–filozófia karán az 1990–91-es tanévtől a korábban két főre lefogyatkozott magyar csoportnak egyetemes ókori történelmet s az egész I. évfolyamnak általános őstörténetet ad elő.

Első írása a hun korszak mongóliai magyar tanulmányozását ismerteti (1963). Dolgozatait a iaşi-i egyetem történeti évkönyvei, az Arheologia Moldovei, Studii şi Cercetări de Istorie Veche şi Arheologie-Iaşi, Memoria Antiquitatis (Piatra Neamţ), Aluta, Korunk, A Hét, TETT, A Hét Évkönyve, Magyarországon az Acta Archeologica Hungarica, valamint más szakkiadványok közlik. Szakmai tárgyköréből kiemelkednek a kőkorszak gazdasági forradalmáról, a neolitkori építkezésről és keramikáról, a vasműveltség legkorábbi nyomairól Romániában, a moldvai „kelta" felfedezésekről írt tanulmányai. Közlése a Korunkban ~ Ferenc régész levelezéséből az angol V. Gordon Childe (1974/3) és a román Vasile Pârvan (1979/1–2) régészekkel forrásértékű. Gondozásában és előszavával jelent meg ~ Ferenc írásainak *Táj és tudomány* c. gyűjteménye (1978).

Schliemann Henrik német és Torma Zsófia magyar régészek emlékének szentelte Trója és az európai őstörténeti kutatás XIX. századi és XX. század eleji munkálatairól szóló dolgozatát, mely a Szatmár–Nagykároly helyjelzéssel megjelenő Symposia Thracologica 1990-es kötetében látott napvilágot. Hasonló tárgykörű további tanulmányai közül kiemelkedik a Maros menti Tordos őskori telepet feldolgozó és a trójai kultúrával kapcsolatba hozó Torma Zsófia úttörő munkájának francia nyelvű értékelése egy karánsebesi régészeti konferencia alkalmából megjelent kiadványban (*Colloque International Vinca,* 1991).

Fordította, szó- és névmagyarázattal látta el Ligia Bârzu *A román nép anyagi és szellemi műveltségének folytonossága az egykori Dacia területén* (1981) és Alexandru Popescu *A géta-dák kultúra* (1987) c. munkáját, utóbbihoz függeléket csatolva a görög és latin forrásokról. Kéziratban készen áll *Keltezés a régészetben. A radio-karbon módszer* c. kötete.

Álneve *Sepsi Attila.*

(B. E.)

Bernád Ágoston: *Erősségük a forráskritika*. Iaşi-i beszélgetés L. A. régésszel. A Hét 1978/25. – Balogh József: *Nagyapjáról az unoka*. Előre 1978. dec. 6.

László Béla (Székelyudvarhely, 1909. ápr. 24.) – író, újságíró, szerkesztő. Szülővárosában végezte a középiskolát (1927). Első versét a Brassói Lapok közölte (1928). Az Ellenzék szerkesztője és cikkírója (1936–40); Kós Károlyt elkísérve a leégett bukovinai Józseffalvára, riportjaival 1939 júliusában elindította a károsultak országos segélyakcióját. Elbeszéléseivel az Erdélyi Helikonban jelentkezett (1941). Gyorsíró, a Magyar Távirati Iroda RT. kolozsvári kirendeltségének szerkesztő-munkatársa (1940–44). A Világosság szerkesztőjeként (1944–45) írt cikke a zsidók deportálásáról s Bánffy Miklóssal készített interjúja az antifasiszta ellenállásról forrásértékű. 1945-től az Igazság szerkesztője, nevéhez fűződik a lap népszerű hétfői sportkiadása. 1956-ban a Művelődés szerkesztője. Az Utunk, Új Élet, Előre munkatársa. 1957-től az újra meginduló Korunk szerkesztőségi titkára. 1972-ben nyugalomba vonult.

„Interjú-portréi" a romániai magyar szellemi élet jeles személyiségeit mutatták be, így a Korunkban Németh László műszaki kibernetikust (1963/2), Csapó Józsefet, a talajtan

szakemberét (1966/12), Lazányi Endre biológust és Maros Dezsőt, az elméleti mechanika szakértőjét (1968/1), az Utunkban pedig a botanikus Nyárády Erasmus Gyulát és az algakutató Péterfi Istvánt (1963/25). *Egy színházi együttes emlékalbumába* c. alatt méltatta a szatmári „fiatalok színháza" művészegyüttes első évtizedét. Mint műfordító Majakovszkij-verseket ültetett át magyarra.

László Dezső (Sepsiszentgyörgy, 1904. júl. 12. – 1973. nov. 15. Kolozsvár) – társadalomtudományi és egyházi író, szerkesztő. ~ Ferenc (1873–1925) fia, ~ Ferenc (1937) apja. Középiskoláit a Székely Mikó Kollégiumban (1922), ref. teológiai tanulmányait Kolozsvárt (1922–26) és a skóciai Glasgow-ban (1926–27) végezte. Teológiai szenior (1927–29), egyházkerületi ifjúsági utazótitkár (1927–32), majd a kolozsvári Református Kollégium vallástanára (1932–40). Teológiai magántanár 1937-től, a belvárosi egyházközség lelkipásztora Kolozsvárt (1940–57). A magyar országgyűlésben képviselő (1941–44). Az egyházmegye esperese, egyházkerületi generális direktor (1947–57). Koholt vádak alapján szabadságától megfosztják (1952) s a Duna-csatornánál dolgozik, majd 1957-ben újra letartóztatják, és öt évet tölt börtönben. 1962-től Markos Andrással együtt újrarendezi a még 1918-ban feldúlt egyházkerületi levéltárat (1961–67), majd ismét Kolozsvár-belvárosi lelkipásztor (1972-ig), a ref. zsinat egyházalkotmányi bizottságának elnöke.

Teológiai gondolkodóként a Karl Barth nevéhez fűződő újreformátori irányzat képviselője. Szellemi hagyatékának leltára szerint életében 910 írása jelent meg, 140 munkája maradt kéziratban; 1172 prédikációját, ill. bibliamagyarázatát írta le, ezek egy része a Református Szemle hasábjain olvasható. Az Erdélyi Fiatalok c. főiskolás lap egyik alapítója (1930–40), majd a Kiáltó Szó c. ref. folyóirat szerkesztője (1941–44), az Ifjú Erdély, Pásztortűz, Ellenzék, Erdélyi Múzeum, Székely Nép, Református Szemle munkatársa.

Komoly gyakorlata volt az ifjúság nevelésében. 1924-től az Ifjú Erdély legaktívabb munkatársa, itt jelent meg első cikke. Már két kötet, a *Bethlen Gábor keresztyén élete* és *Az Erdélyi Református Egyház története* szerzője, amikor a kolozsvári magyar főiskolások mozgalmát elindító, az 1929-es nemzedéket szervező Jancsó Béla felkéri: legyen az Erdélyi Fiatalok felelős szerkesztője. Ezt a szerepkört s a vele járó munkát azután is vállalta, miután az eszmei irányítást végző Jancsó Béla befejezte az egyetemet. Célkitűzéseik ugyanis egybeestek: mindketten a kisebbségi helyzetben felnőtt erdélyi magyar ifjúság létkérdéseinek tisztázását tartották elsőrendű kötelességüknek. Jellemző erre a felfogásra, hogy a szerkesztő a Tizenegyeket követő írónemzedéket felsorakoztató *Új arcvonal* (Kv. 1931) c. antológiában *A kisebbségi élet ajándékai* c. tanulmányával mutatkozik be, s a 30-as évek korrajzává szélesedő visszaemlékezésében az Erdélyi Fiatalok csoportját így jellemzi: „Meggyőződésünk szerint az akkor legjobbat akartuk: egyéni és közösségi öntudatra ébreszteni a fiatalságot, eléje tárni saját maga, népe, országa és a világ kérdéseit, egy vajúdó világ egyre több erővonalát" (Korunk 1973/6).

Érdeklődésében a 30-as évek elején szervesen összefonódik a történelmi múlt átértékelése és a korszerű gondolkodást megalapozó eszménykeresés. *Reálisan látó nagy magyarok családfája* c. írásában így vall: „Makkai Sándor Ady-könyve megismertetett Ady modern kritikai magyarságával. Adyval egy lépést tettem, és próféciája általánosságaiból Szabó Dezső részletekbe világító zsenijének fénykörébe jutottam. Tetszett nekem ez az ember, aki a világháború után a legkritikusabb és legegyetemesebb magyarságot jelentette. Miután a jelenben megtaláltam az élő magyarság összes kérdéseinek reális és kritikai szemléletét, s megláttam, hogy ez a nemzetszemlélet még mindig idegen... annak a látásnak történelmi igazolást kerestem..." (Erdélyi Fiatalok 1934/II). Ebből az igazolás-keresésből születtek meg mindama tanulmányai, amelyekben rendre felfedezi nemzedéke számára Bethlen Gábort,

Zrínyi Miklóst, Széchenyi Istvánt, Eötvös Józsefet. Az Erdélyi Fiatalok kiadásában megjelent köteteiben (*Akarom: tisztán lássatok*; *A siető ember*) ezen tanulmányait adta közre.

A 30-as évek második felében a kisebbségi életmodell kidolgozásának igénye adja kezébe a tollat. Miután felismeri, hogy a kisebbségi sorsban a régi magyar élet formái, intézményei, szelleme nem tarthatók fenn, s hogy sem a pesszimista álláspont, sem az építő szándék nélküli kritikai magatartás nem vezet eredményre, új kisebbségi ideológiáért száll síkra. Erdélyi Fiatalok-beli tanulmányai 1935 és 1940 között jórészt ezt a célt szolgálják, már maguk a címek is eligazítóak: *A kisebbségi élet* (1935/III); *A rög alatt* (1936/II); *Bomlás vagy egység?* (1937/II); *Az erdélyi élet útja* (1937/III); *A kisebbségi magyarság ifjúsági problémája* (1937/III); *Balázs Ferenc a transzilvanizmus szolgálatában* (1938/I); *Világnézetünk apológiája* (1938/I); *Új erdélyi tájékozódás* (1939/I). Az értékvédő és értékteremtő munkát állítja a kisebbségi élet megszervezésének középpontjába, melynek „sem világnézeti, sem felekezeti, sem korkülönbség nem lehet a gátolója".

Önálló kötetei: *Bethlen Gábor keresztyén élete* (Élő Könyvek 12. Kv. 1929); *Az Erdélyi Református Egyház története* (Élő Könyvek 13. Kv. 1929); *Értelem, erő, akarat* (nevelési program, Kv. 1931); *Akarom: tisztán lássatok* (Széchenyi István és a magyar jelen. Kv. 1931); *Amíg a diákból tanár lett* (Tanári székfoglaló beszéd. Kv. 1934); *Két tűz között* (A modern magyar irodalom és a református egyház. Kv. 1935); *Mit cselekedjem?* (a lelkészi szolgálat vezérfonala, Kv. 1935); *A siető ember* (Tanulmányok a magyar múltból. Kv. 1935); *Az anyaszentegyház élete és szolgálata* (Kv. 1938); *Reményik és Ady* (Nv. 1941); *Ige–hit–egyház* (Kv. 1943); *Magyar önismeret* (Cikkek, tanulmányok, előadások. Sepsiszentgyörgy 1944); *Kegyelemből a hit által* (Vásárhelyi Jánossal, Nagyenyed 1947); *Őt hallgassátok* (Borbáth Dániellel és Tőkés Istvánnal, Kv. 1975); *A magyar református lelkipásztor a történelemben*. XVI. sz. (Kv. 1992).

Álnevei: *Balog László*, *Erdélyi László*, *Laci szerkesztőségi szolga*, *Nagy László*, *B. Nagy László*, *Senior*, *utr* (utazótitkár rövidítése).

(Cs. P.)

T. S. [Tavaszy Sándor]: *Az Erdélyi Református Egyház története*. Református Szemle 1930/29. – Makkai Sándor: *Harc a „szobor" ellen*. Erdélyi Helikon 1933/3. – Princz János: *Erdélyi könyv Széchenyiről*. Erdélyi Szemle 1933/7–8. – Bíró Sándor: *Akarom: tisztán lássatok*. Erdélyi Fiatalok 1933/I. – Vita Zsigmond: *A siető ember*. Erdélyi Fiatalok 1935/II. – J. B. [Jancsó Béla]: „*Két tűz között.*" Erdélyi Fiatalok 1936/I. – Makkai László: *Magyar önismeret*. Kiáltó Szó 1944/6. – Gáll Ernő: *Etnosz és ethosz*. Korunk 1971/5. – Tőkés István: *L. D*. Református Szemle 1974/5–6. – Nagy László: *Jegyzetek L. D. teológiai gondolkodásának kialakulásáról*. Református Szemle 1984/3; uő. *L. D. reneszánsza felé*. Az Ige 1990/3. – Cseke Péter–László Ferenc: *Erdélyi Fiatalok*. Dokumentumok, viták (1930–1940). 1986–90. – Cseke Péter: *A tanulmányíró L. D*. Az Ige 1990/3.

László Endre (Sepsiszentgyörgy, 1914. okt. 30. – 1964. febr. 15. Kolozsvár) – jogi szakíró, turisztikai író. ~ Ferenc (1873–1925) fia, ~ Ferenc, Kálmán és Zoltán testvére. A Székely Mikó Kollégiumban érettségizett (1931). Újságírói pályára lépett, az Ellenzék riportere (1932–37), s mint joghallgató a Székelyek Kolozsvári Társasága főiskolás szakosztályának elnöke, majd a társaság alelnöke (1936). Brassóban ügyvédgyakornok (1937–40), Kolozsvárt jogtudományi doktorátust szerzett (1944). Mint a kolozsvári polgármesteri hivatal aljegyzője 1944 októberében az antifasiszta ellenállást támogatva 3000 SAS-behívó megsemmisítését vállalta. A Bolyai Tudományegyetemen tisztviselő, a jogtudományi karon (1946–64) megbízott előadó.

Mint riporter a turisztikai irodalom művelője.

Az egyetem kiadásában jelent meg *Tételjogi gyakorlatok román nyelven* c. jegyzete (Kv. 1948). Kéziratban maradt *Beszélő kövek* c. munkája, melyben történeteket és mendemondákat mutat be Kolozs tartomány kirándulóhelyeiről.

(Cs. P.)

Balogh Edgár: *Szolgálatban*. Emlékirat 1935–1944. 1978. 353.

László F. Csaba, teljes nevén *László Bakk Ferenc Csaba* (Sepsiszentgyörgy, 1941. aug. 6.) – sportíró. ~ Bakk Anikó férje. A Brassai Sámuel Középiskolában érettségizett Kolozsvárt (1959), ugyanitt a Műegyetemen gépészmérnöki diplomát szerzett (1966). A kolozsvári Unirea Gépgyár mérnöke. Első írását a Tájékozódási Futás c. szaklap közölte (Bp. 1974). Az Ifjúmunkás „Stadionunk az erdő" c. rovatának vezetője, sorozatszerűen írta meg ugyanitt a tájfutás ABC-jét és feladványversenyeit. Az Educaţie Fizică şi Sport folyóirat munkatársa.

Kötete: *Tájfutók könyve* (KKK 1982).

László Ferenc (Sepsiszentgyörgy, 1873. jún. 28. – 1925. szept. 16. Kolozsvár) – régész, meteorológus. ~ Dezső, Endre, Ferenc, Kálmán, Zoltán apja, ~ Attila nagyapja. A kolozsvári Református Kollégiumban érettségizett (1892), a Ferenc József Tudományegyetemen természetrajz–földrajz szakos tanári diplomát és doktorátust szerzett (1896). Tanársegéd az egyetemen, majd szülővárosában a Székely Mikó Kollégium tanára (1897–1925). Meteorológiai állomást szervezett (1898); a Székely Nemzeti Múzeum múzeumőre (1920–23). Az EME tagja.

Nemzetközi hírnévre tett szert 28 négyezeréves újabb kőkorszakbeli őstelep feltárásával Háromszék megyében; különösen erősdi és oltszemi ásatásainak voltak köszönhetőek a premükénei kultúra festett edényeinek, kanalainak, idólumainak, csontszerszámainak és ékszereinek a Székely Nemzeti Múzeumba került leletei (ezek egy része menekítés közben a II. világháború alatt elpusztult). Az ásatásokat a Cambridge-i Egyetem Régészeti és Etnológiai Múzeuma is támogatta. Megvetette a Székely Nemzeti Múzeum néprajzi részlegének alapjait is, bevonva diákjait az anyaggyűjtésbe.

Jelentései, szaktanulmányai és ismeretterjesztő írásai szétszórtan jelentek meg a korabeli Székely Nemzet, Székely Nép, Székely Újság, Csíki Lapok, Vasárnap hasábjain, iskolai értesítőkben, naptárakban, a budapesti Archaeológiai Értesítő, Időjárás hasábjain. Születésének századik évfordulója után került sor *Táj és tudomány* c. alatt válogatott írásainak gyűjteményes kiadására unokája, a szintén régész László Attila gondozásában és előszavával (1978). A kötetből kiemelendő tanulmányok: *A kézdivásárhelyi ágyú-lelet. Igazi Gábor Áron-ágyú*; *A Székely Nemzeti Múzeum galambbúgos kapui*; *Az erősdi edények típusai*. Ugyanitt Debreczy Sándor a pedagógusról, Kovács Sándor a botanikusról és meteorológusról, Gazda Klára a néprajzos-muzeológusról értekezik.

(B. E.)

Kőmíves Lajos: *Egy hatezer éves világbirodalom erdélyi nyomai*. Keleti Újság 1925/164. – Csutak Vilmos: *A Székely Nemzeti Múzeum alapítása és gyűjteményeinek ötvenéves fejlődése. Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára*. Sepsiszentgyörgy 1929. 5–25. – László Attila: *Száz éve született L. F*. A Hét 1973/33; uő. *V. Gordon Childe és L. F. levelezése*. Korunk 1974/3.

László Ferenc (Sepsiszentgyörgy, 1910. máj. 17. – 1992. máj. 5. Kolozsvár) – szerkesztő, ~ Ferenc (1873–1925) fia, ~ Dezső, Endre, Kálmán és Zoltán testvére. Középiskolát szülővárosában végzett (1928), jogi doktorátust Kolozsvárt szerzett (1933). Joghallgatóként a Székelyek Kolozsvári Társasága főiskolás tagozatának egyik vezetője, majd az SZKT

alelnöke (1932–33). Az Erdélyi Fiatalok kiadóhivatali ügyintézője (1930–35), társtulajdonosa, főmunkatársa (1933–40). A Szentimrei Jenő szerkesztette kétnyelvű Napoca kőnyomatos lap belső munkatársa (1934–35). Sepsiszentgyörgyön ügyvéd, a sepsi református egyházmegye jogtanácsosa (1935–47), az MNSZ háromszéki tagozatának elnöke (1947), majd a Központi Végrehajtó Bizottság tagjaként elnökségi titkára Bukarestben (1948). Tanár a Bolyai Tudományegyetem közigazgatás-szervezési katedráján (1948–51), ahonnan politikai megbízhatatlanság ürügyén eltávolítják. Nyugalomba vonulásáig a Metalul Roşu fémipari vállalat, ill. a Könyvterjesztő Központ alkalmazottja. 1990-től az erdélyi ref. egyházkerület igazgatótanácsosa.

Első írását az Erdélyi Fiatalok közölte (1931). A Székely Nép, majd az Utunk, Világosság munkatársa, művelődéstörténeti írásaival A Hét hasábjain jelentkezett (1979–85). Közreműködésével jelent meg édesapja *Táj és tudomány* c. kötete (1978). Kezdeményezője az *Erdélyi Fiatalok – dokumentumok, viták* c. gyűjtemény kiadásának (1986), melyet Cseke Péterrel rendezett sajtó alá.

Értékes önéletrajzi visszaemlékezései az 1929-es főiskolás nemzedékről, a régi Háromszékről, zászlósi élményeiről a II. világháborúban, az Erdélyi Fiatalok védelmében szerzett vitaírásai kéziratban.

(Cs. P.)

Lászlóffy Aladár: *Könyv-ballada*. Helikon 1990/9. – Máthé Dénes: *Az Erdélyi Fiatalok és a kisebbségi lét*. Korunk 1990/4. – Nagy Pál: *Vallatható dokumentumok*. Látó 1990/5.

László Ferenc (Kolozsvár, 1930. márc. 10.) – sportújságíró. Szülővárosa Református Kollégiumában érettségizett (1949), elvégezte a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola román–magyar (1970), majd a Babeş–Bolyai Egyetem magyar–német (1975) szakát. Az Igazság sportszerkesztője 1950-től, sportrovatvezető főmunkatársa 1956-tól, a Kolozsvári Rádió sportadásának vezetője (1954–69). 1989 decembere után a Szabadság sportszerkesztője, s az újrainduló kolozsvári magyar rádióadás sportrovatának újraszervezője.

Első írása a budapesti Népsportban jelent meg (1950). Sportcikkeit, riportjait a Korunk, Dolgozó Nő, Előre, Ifjúmunkás, A Hét és más romániai lapok mellett a budapesti Népsport, az újvidéki Magyar Szó, a pozsonyi Új Szó is közli. Az olimpiai játékok történetét az Előre (1956), a sportágakét a Napsugár gyermeklap (1964), a labdarúgó világbajnokság történetét (Németh Ernővel közösen) a Hargita, Szatmári Hírlap és Szabad Szó számára írta meg (1970) folytatásokban. *Athéntól – Münchenig* c. olimpiai összeállítását az Új Élet közölte (1971–72). A TETT sportszámában (1978/2) *A századvég embere: homo movens* c. alatt a tömegsportot veszi szociológiai vizsgálat alá, s ugyanott *Hajrá, technika!* c. alatt a sporteszközök fejlődését mutatja be.

Román nyelven írott sport-esszéi a Tribuna, német nyelvű sporttörténeti összeállításai a Neue Banater Zeitung hasábjain jelentek meg. Sporttörténeti monográfiája, román–magyar–német sportszótára kéziratban.

(J. L.)

László Ferenc (Kolozsvár, 1937. máj. 8.) – zenei szakíró, zenekritikus, előadóművész. ~ Dezső fia, ~ Ferenc unokája. Középiskolát szülővárosa Zenei Líceumában végzett (1954), a Gh. Dima Konzervatórium fuvola tanszakán szerzett diplomát (1959). Előbb a nagyszebeni Állami Filharmónia fuvolása (1959–65), a kolozsvári Zenei Líceum kamarazene-tanára (1966–70), majd a bukaresti Ciprian Porumbescu Konzervatórium kamarazene tanszékének lektora. 1991 óta a kolozsvári Gh. Dima Zeneakadémia tanára. Előadóművészként az

országban és külföldön (Bulgária, Németország, Szovjetunió) hangversenyezett. A Hét zenepublicisztikai rovatának szerzője, a zenei oldal szerkesztője (1970–73), a Román Rádió és Televízió magyar adásainak állandó munkatársa. Jelentős szerepe volt az Electrecord magyar nyelvű lemezkiadásának fejlesztésében. Az 1989 decemberében létrejött Romániai Magyar Zene Társaság egyik megalapítója, majd elnöke. 1990 óta a Junimea Muzicală din România, 1991-től a Societatea Mozart alapító elnöke, 1992-től a Páneurópai Unió Román Tagozatának alelnöke.

Kutatásai romániai és egyetemes zenei témákat ölelnek fel, Mozart-kérdések, a zenekultúra és népzenekultúra viszonya foglalkoztatják, Beethoven-nyomokat talál Kolozsvárt, sokoldalú Bartók-kutató. Szakcikkei a Korunk, Forschungen zur Volks- und Landeskunde, Musik und Kirche, Utunk, Studii de Muzicologie, Művelődés, Brassói Lapok, Secolul 20, Muzica, A Hét, Karpathenrundschau hasábjain jelentek meg; a budapesti Magyar Zene munkatársa. Három nyelven közölt írásaival a román–magyar–szász kulturális kapcsolatokat szolgálja. *A romániai magyar nemzetiség* c. tanulmánygyűjteményben átfogó képet ad a hazai magyar zenei életről (1981), a Kriterion *Zenetudományi Írások* c. köteteiben (1980, 1983) szerepel zenei helytörténeti és folklórkutatásainak eredményeivel.

Kiemelkedők Bartókról és Kodályról szóló közlései. Szerkesztésében több Bartók-kötet jelent meg, így a *99 Bartók-levél* (1970), *Bartók-könyv 1970–1971* (megemlékezések, 1971), *Bartók-dolgozatok* (1974, 1981), románul a *Béla Bartók şi muzica românească* (1976) és két kötetben Bartók válogatott levelei (1976–77). Ő állította össze az erdélyi Kodály-emlékkönyvet is (*Utunk Kodályhoz*, 1984), melyben az ünnepelt zeneszerző román népdalfeldolgozásairól szóló tanulmánya jelent meg.

Önálló munkái: *Zenei ügyelet* (publicisztikai írások, 1976); *Bartók Béla* (Tanulmányok és tanúságok. 1980); *A százegyedik év* (írások Enescuról, Bartókról, Kodályról. 1984); *Bartók Béla* (román nyelvű tanulmányok, közlések, esszék, 1985); *Zenén innen, zenén túl* (publicisztikai írások, 1987); *Klavír és koboz* (tények, értelmezések és föltevések Liszt Ferenc 1846–47-es hangversenyútjával kapcsolatban, 1989).

Írói neve *László V. Ferenc*, álneve *Vigh Frigyes*.

(B. A.)

Benkő András: *Bartók-levelek*. Utunk 1978/25. – Beke György: *Tíz év a Bartók-kutatásban*. Utunk 1980/5. – Kántor Lajos: *L. F.: Bartók Béla*. Korunk 1981/2. – Balla Zsófia: *A könyv, amelynek nincs vége*. A Hét 1981/12. – Breuer János: *Bartók-nyomolvasás*. Élet és Irodalom, Bp. 1981/14; uő. *A százegyedik év*. Élet és Irodalom, Bp. 1984/18. – Wilheim András: *Bartók és Erdély. Bartók és Románia*. Muzsika, Bp. 1981/4. – Zoltai Dénes: *Úton Kodályhoz*. Kritika, Bp. 1982/12. – Zsigmond Enikő: *Zenekritika és zeneszerzés*. Utunk 1983/16. – Terényi Ede: *A 102, a 103-ik év és a többiek*. Utunk 1984/35. – Benkő Judit: *Egy életmű időszerűsége*. A Hét 1985/6. – Csiky Csaba: *Jó a folytatás is*. A Hét 1988/3. – Szőcs István: *A zenei életen innen és túl*. A Hét 1988/12.

László Ferenc, *R. László* (Szászrégen, 1951) – **Ifjúmunkás*

László Gábor (Kolozsvár, 1902. márc. 20. – 1975. okt. 12. Kolozsvár) – újságíró, gazdasági és műszaki író. Szülővárosa Unitárius Kollégiumában érettségizett (1919), újságírói pályára lépett mint az Ellenzék munkatársa (1919–20), majd a prágai Német Egyetemen vegyészmérnöki és közgazdasági oklevelet szerzett (1925). A prágai Orient Courier s a berlini International Press Service sajtóügynökségének munkatársa. Kolozsvárt Ruzitska Béla vegyész professzorral közösen vezette a Chemotechnika vegyipari laboratóriumot (1926–42), a Szent László Ásvány- és Gyógyszappangyár mérnöke. A román Colegiul Inginerilor, a Magyar Természettudományi Társulat és Magyar Kémikusok Egyesülete tagja, meghívott

romániai előadó a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatnál (TIT), a budapesti Vegyi Ipar szakfolyóirat romániai szerkesztője.

Már középiskolás korában a **Remény* c. kollégiumi diáklap szerkesztője. Első újságcikke az Ellenzékben jelent meg (1919). Tudományterjesztő írásait az Erdélyi Szemle, Keleti Újság, majd az Igazság, Előre, Falvak Dolgozó Népe, Új Élet, Magyarországon az Élet és Tudomány, Búvár, Népszava közölte. Kísérleti kutató munkásságának tárgyköre a földgáz, fa, barnaszén, kukorica, tej, bor, hulladékanyagok vegyi feldolgozása.

Munkái: *Helyi erőforrások értékesítése a kémia segítségével* (Felszeghy Ödönnel, 1955); *Mezőgazdasági termények és termékek tárolása* (Antal Dániellel, 1955; bővített 2. kiadás 1961).

Álneve *Aliquis*, szignója *La–bor*.

László Gábor (Csíkszentkirály, 1921. nov. 29.) – erdészeti szakíró. A kolozsvári Piarista Gimnáziumban érettségizett (1942), a Bolyai Tudományegyetem közgazdasági karán szerzett képesítést (1946) s ugyanitt védte meg *Csíkvármegye erdőgazdasága és az erdőhasználat szövetkezeti megszervezésének kérdése* c. doktori értekezését (1949). Az erdő- és faiparban helyezkedett el: Csíkszeredában, Brassóban, Marosvásárhelyen tisztviselő (1949–69), majd újra Csíkszeredában tevékenykedik mint a faipari központ vezérigazgatója nyugdíjazásáig (1984). Jelentős szerepe volt a Székelyföld korszerű iparosításában: bútorgyárak, épületasztalos üzemek, hordó-, parkett- és gerendagyártó részlegek, fenyőtűlevél-lepároló olajüzemek, mozgó hálókocsi-üzem létesítése mellett faipari iskolaközpontot is alapított diákotthonnal.

Kutatási területei: erdészet, bútoripar, szállítás, vállalati és üzemgazdasági kérdések. Szakcikkeit a Revista Pădurilor és a Hargita közölte. Az *Erdészeti zsebkönyv* két kötetének (1958, 1959) társszerzője. A Magyar Autonóm Tartomány monográfiájának szánt tanulmányát a kötet elkobzása után rövidítve a Korunk hozta nyilvánosságra *A Magyar Autonóm Tartomány erdőgazdasága* c. alatt (1958/2–3).

Kálmán László: *Hasznos erdészeti szakkönyv*. Korunk 1959/3.

László Gyula (Kőhalom, 1910. márc. 14.) – régész, történetkutató, művészettörténész, képzőművész.

Bár 1918 után szüleinek repatriálása folytán korán Budapestre került, ahol a Kölcsey Ferenc Reálgimnáziumban érettségizett (1928), történeti és művészi érdeklődése révén mindig mélyen kötődött szülőföldjéhez. A budapesti Képzőművészeti Főiskolán Rudnay Gyula, Csók István, Réti István és Lyka Károly tanítványa.

1940-ben Kolozsvárra kap kinevezést mint az ETI tanára, majd 1944-től egyetemi tanár 1949-ig. Ez idő alatt korszerű követelmények szerint átszervezte Kolozsvárt az Erdélyi Nemzeti Múzeum régészeti tárát, részt vállalt Szabédi Lászlóval együtt a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum újjászervezésében is. 1949-ben Magyarországra távozik, ahol a népvándorlás és a középkor régészetének tanára az Eötvös Loránd Tudományegyetemen nyugalomba vonulásáig.

A szabatos gyakorlati ténykutatás és az alkotó művészi képzelet sajátos egysége teszi tudós életművét jellegzetessé. Mint történész egy emberközpontú régészet úttörője: a kiásott tárgyak keletkezését és a mindennapokban betöltött szerepét vizsgálva az egykori ember s általában a népélet teljes világára következtet. Saját kutatásai és a rokonnépek néprajzából vett összehasonlítások alapján tárta fel és magyarázta meg a hagyományos magyar nagycsaládi életformát. 1942-ben a német megszállás alá került Kijevben az ukrajnai szovjet múzeumrendezés gyakorlati eredményeit tanulmányozta, s találóan „múzeumi dramaturgia”

néven igyekezett idehaza is élethűen megjeleníteni az emberi nem és társadalom fejlődéstörténetét. Az Utunk első számában (1946) az iskolai történelemtanítás életszerűségét hirdette.

Erdélyben megjelent munkáiban Erdély településtörténetének a nyers táj átalakítására gyakorolt hatását vizsgálta; a bánsági Mokrin mellett feltárt avar sír leletanyagából a keleti lovasnépek ősvallásának eddig ismeretlen vonatkozásaira következtetett. Kolozsvárt folytatja a pogány magyarok 1914 előtt elkezdett Zápolya utcai sírkertjének feltárását, s ugyanebben az időben jelenteti meg kötetét is *A honfoglaló magyar nép élete* címmel.

A köznép sorsát igyekszik az ásatások és összehasonlítások adataiból kiolvasni, felfedve a családi viszonyok szokásvilágát. A székelyföldi Szent László-freskókról írt tanulmányaiban egy Anjou-királyfi legendáskönyvének miniatúráit elemezve s a freskó-ábrázolások keleti rokonait felmutatva tárja fel a székelyföldi falfestmények gyökereit a sztyeppei őskultúrában. Új értelmezést ad a Bécsben őrzött nagyszentmiklósi leletnek, amely szerinte egy magyar fejedelmi vagy királyi udvar férfi- és női asztalkészlete.

Különféle folyóiratokban megjelent több mint 500 tanulmánya népdalaink, népszokásaink, meséink jelképeit magyarázza meg, bemutatja régi korok szerszámait és használati tárgyait, a lovasnépek hiedelemvilágát, s számos nemzeti kegytárgyról – Lehel kürtjétől s Szent István kardjától – a Petőfi-mondaképződésekig minden nosztalgia és múltbafeledkezés nélkül helyreállítja a valóságos képet. Munkái művészkeze nyomán sajátos képszerűséget kapnak, így *Hunor és Magyar nyomában* c. írt és megrajzolt kiadványa valóságos népkönyvvé vált, akárcsak *50 rajz a honfoglalókról* c. munkája. Művészi ihletettség jellemzi a „kettős honfoglalás" történelmi megjelenítésében is, mely szerint Árpád magyarjait már megelőzte volna egy előzetes magyar betelepedés az avar–szláv világba; a kérdés élénk viták és további kutatás tárgya.

Mint művészettörténész a Termés hasábjain közölt cikkeivel (1942–44) a fiatal művésznemzedék útját egyengette. *Forradalmak az újkori művészetben* c. munkája összefoglalja a nonfiguratív művészeti irányzatokat (1945). Ugyanekkor egy marosvásárhelyi képtárlaton az ismert erdélyi magyar művészekkel együtt felvonultatta a fiatalokat is, akiket külön kiállításokon mutatott be a Bolyai Tudományegyetemen s értékelt az Utunk hasábjain (1946–49). Az erdélyi tárgykörhöz távozása után is hű maradt. *Barcsay Jenő képei előtt* (1966/5), *Utolsó beszélgetés Nagy Alberttel* (1972/8–9) és *Baráti sorok Incze Jánosról* (1974/2) c. tanulmányait a Korunk közölte. Előszavával jelent meg Nagy Imre *Kétszáz rajz* c. albuma (1973), amely szerint – jellegzetes párhuzamban – „még a mítoszteremtő Tamási Áron és a nyers valóság poétája, Nagy Imre is valóban egymás képére formálódnak". Egyébként nemcsak a zsögödi művész, hanem ő maga is rajzokban örökítette meg erdélyi írókortársait. Művei közt egy Medgyessy-monográfia vagy Leonardo-, Michelangelo-, Raffaelo-, Botticelli-tanulmány is időtlen európai szépségek szerelméről vall.

Főbb munkái: *Erdély településtörténetének vázlata Szent István koráig* (4 színes térképvázlattal, ETF 167. Kv. 1943); *Kolozsvári Márton és György Szent György-szobrának lószerszámja* (Kv. 1943); *A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben* (Kv. 1943); *A honfoglaló magyar nép élete* (Bp. 1944); *Forradalmak az újkori művészetben* (Kv. 1945); *A korszerű régészeti múzeum* (ETF 196. Kv. 1945); *A népvándorlás lovasnépeinek ősvallása* (Kv. 1946); *Varázslat egy középkori falusi templomunkban* (Kv. 1946); *Lehel kürtje* (Bp. 1953); *Őstörténetünk legkorábbi szakaszai* (A finnugor őstörténet régészeti emlékei a Szovjetföldön. Bp. 1961); *Barcsay* (Bp. 1962); *Hunor és Magyar nyomában* (Bp. 1967); *Medgyessy Ferenc* (Bp. 1968); *A nagyszentmiklósi kincs* (Rácz István fényképfelvételeivel, Corvina Kiadó, Bp. 1977); *Régészeti tanulmányok* (Bp. 1977); *Őstörténetünk* (Egy régész gondolatai néppé válásunkról. Bp. 1981); *Őseinkről* (tanulmányok, Bp. 1989).

(B. E.)

László Gyula (Kutyfalva, 1926. szept. 28.) – szőlészeti és borászati szakíró. ~ József bátyja. Középiskolai tanulmányait a marosvásárhelyi Református Kollégiumban végezte (1946), a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán szerzett oklevelet (1951), a moszkvai Timirjazev Akadémián doktorált (1954). Pályáját tanársegédként kezdte a kolozsvári Mezőgazdasági Akadémián; a doktori cím megszerzése után a bukaresti Mezőgazdasági Kutatóintézetben a mikrobiológiai laboratórium vezetője, 1959-től az egyik leghíresebb román borvidék – Valea Călugărească – szőlészeti és borászati kutatóintézetének igazgatója. 1975-ben politikai okok miatt elhagyta Romániát, és a Dél-afrikai Köztársaságban telepedett le. Előbb kutató, majd a stellenboschi borkombinát vezérigazgatója.

Első közleményei az 50-es évek elején jelentek meg; romániai tartózkodása alatt mintegy félszáz dolgozata látott nyomdafestéket román, francia és német szaklapokban, ma angol nyelven publikál. A Csávossy Györggyel és Mezei Sándorral közösen írt *Borászat* (1963) alapvető jelentőségű munkája.

(Cs. P.)

László Ildikó – **színházművészet*

László *János* (Tövis, 1925. febr. 21.) – orvosi szakíró. Középiskolát a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban s a dési II. Rákóczi György főgimnáziumban végzett (1944), orvosi oklevelet a marosvásárhelyi OGYI közegészségtani karán szerzett (1951). Ugyanitt a bakteriológiai tanszék munkatársa, főorvos (1959), előadó tanár (1964), az orvostudományok doktora (1967), egyetemi tanár (1970), az OGYI rektora (1976–84).

Tudományos tevékenysége kiterjed a bakteriológia és a vírustan több területére, így a tüdő- és vesetuberkulózis kóroktanára, a járványos májgyulladás vírusaira. Utóbbiak elkülönítése, tenyésztése, oltóanyagelőállítása, elektronmikroszkópos vizsgálata terén elért eredményeit nyilvántartja a szakirodalom. Foglalkozott a kísérletes daganatkutatás egyes kérdéseivel, így betegektől származó sejtek érzékenységével osztódásgátló gyógyszerekkel szemben. Szakközleményei az Orvosi Szemle, Voproszi Viruszologij (Moszkva), Nature (London), Zeitschrift für Innere Medizin, Experientia, Archiv Roumaine de Pathologie Experimentale et de Microbiologie hasábjain jelentek meg; ismeretterjesztő írásait közölte a Korunk Évkönyv (1973), a Hargita Kalendárium (1990).

Kőnyomatos jegyzetei: *Általános és részletes vírustan* (Mv. 1957); *Vírustani gyakorlatok és alapfogalmak* (Mv. 1957); *Orvosi virológia* (Mv. 1976), *Orvosi mikrobiológia* I–III. (magyarul és románul, társszerzőkkel, Mv. 1976–88). A Bîlbie–Pozsgi-féle *Bacteriologie medicală* c. tankönyv *Rezistența naturală* c. fejezetének szerzője (1984). Péter Mihállyal közös kötete: *Kórokozó mikroorganizmusok* (Kv. 1988).

(R. G.)

Papp József: *Lesz-e védőoltás a hepatitisz ellen?* A Hét 1975/36. – Rostás Zoltán: *Míg a kutató azt mondhatja: valószínű...* A Hét 1984/31; uő. *Kiket hagyunk magunk után*. Közli *Visszajátszás*, 1984. 105–113.

László József (Kutyfalva, 1932. febr. 12.) – orvosi szakíró. ~ Gyula (1926) öccse. Középiskoláit a marosvásárhelyi Ref. Kollégiumban kezdte s a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban végezte (1951), a moszkvai 1. számú Orvosi Egyetemen szerzett érdemdiplomát (1957). A marosvásárhelyi OGYI élettani tanszékén kezdte pályáját. 1965-től a klinikai funkcionális vizsgálatok szakorvosa, az orvostudományok doktora (1973); elsőként szervezte meg Romániában az orvosi elektronika és biokibernetika tanszékét (1978), előadó tanár (1990).

Tudományos érdeklődési területe főleg a biológiai – elsősorban idegi – szabályozás, a vér- és nedvkeringés, valamint a kutatás módszertana. Tíz újítás szerzője, több elektronikai készüléke kis-szériás gyártásba került. Szakfolyóiratokban megjelent vagy bel- és külföldi tudományos összejöveteleken előadott dolgozatainak száma több mint másfél száz. A környezet és az élő szervezet viszonyáról, a memóriáról a TETT (1985/3 és 1986/4), a biológiai öregedésről A Hét Évkönyve (1987) hasábjain értekezett.

Munkái: *Prelucrarea statistică a datelor experimentale* (kőnyomatos jegyzet, Mv. 1973); *Az életműködések szabályozása az emberi szervezetben* (szakmonográfia, társszerző Szabó István, 1981); *Az emberi szervezet anyagcseréje és energetikája* (szakmonográfia, társszerző Szabó István, 1985).

(P. H. M.)

Rostás Zoltán: *A medicina egzakt tudomány, amiben humánusnak kell lenni*. Interjú L. J.-fel. A Hét 1985/12.

László Kálmán (Sepsiszentgyörgy, 1900. dec. 4.) – természettudományi szakíró. ~ Ferenc (1873–1925) fia, ~ Dezső, Endre, Zoltán testvére. Szülővárosában a Székely Mikó Kollégiumban érettségizett (1919), elvégezte a magyar nyelvű Kolozsvári Kereskedelmi Akadémiát (1922). Az Erdélyi Banknál Kolozsvárt kezdi pénzügyi pályáját (1922–26), majd a Brassói Nép- ill. Közgazdasági Bank alkalmazottja (1926–48). Miután közgazdasági diplomát szerzett a Bolyai Tudományegyetemen (1948), a brassói pénzügyi középiskola tanára, aligazgatója (1948–55). Az iskola megszűnése után nyugdíjazásáig (1960) a Brassói Mezőgazdasági Bank főellenőre.

„Hivatalai tevékenysége csak gátolhatta, de nem akadályozhatta meg abban – jellemzi munkásságát Szabó Attila –, hogy a botanikusként induló édesapa irányításával megkezdett kutatásokat folytassa." A 30-as évek végétől bekapcsolódott a Brassóban jól szervezett természetismereti mozgalomba, részt vett a környező hegyvidék növényvilágának kutatásában. Tudományos érdeklődése a mikológia felé irányult, s nyugdíjasként a nagygombák kutatására fordította minden idejét, létrehozva gazdag és dokumentált mikológiai magángyűjteményét, mely közel 4000 múzeumi értékű darabot tartalmaz.

Első írását az Encián közölte (1936). Bel- és külföldi szaklapokban megjelent dolgozatai közül kiemelkedik a Pázmány Dénessel közösen írt *Seltene Pilze aus Rumänien* c. sorozat, melynek első részét a Zeitschrift für Pilzkunde (Karlsruhe), folytatásait a kolozsvári Mezőgazdasági Akadémia *Notulae Botanicae* c. kiadványa hozta nyilvánosságra. Egy másik sorozat a budapesti Mikológiai Közleményekben jelent meg: *A nagygombák kutatása és újabb adataik Hargita és Kovászna megyékben* (1984, 1988), eszerint a kutatómunkák során az ismert nagygombák száma 256-ról 291 fajra növekedett. Ő jelezte először Romániából az illatos kocsonyás álpöfeteget, a Fries-féle rókagombát, a szalmasárga gyűrűsgombát, a fenyővargányát, a citromsárga nedűgombát, a Maska-féle csiperkét, a márciusi csigagombát. Ismertető írásaival az Aluta, Népi Egység, Új Idő, Előre, Igazság, A Hét oldalain találkozunk. Mint gombaszakértő tevékeny részt vett az egészségügyi felvilágosításban.

A Brassói Székely Társaság főtitkáraként közművelődési szerepet is vállalt (1930–40), a brassói Könyvtár Egylet állományát gondozta. 1978 óta a Kolozsvári Szabadegyetem gombaismereti kollégiumának szervezője és előadója. Pap István, Pázmány Dénes és Veress István társszerzőkkel közösen írt gombaismereti szakkönyve kéziratban.

(Cs. P.)

Nemes Zoltán: *„Az ételhez só kell." Vendégünk volt L. K*. Megyei Tükör 1980. nov. 11. – Pázmány Dénes: *A gombászok nesztora*. Igazság 1980. dec. 5. – Szabó Attila: *Természettudományos arcképcsarnok. L. K.* Művelődés 1981/1.

László Marcella, *Ferenczyné* (Kisnamény, 1903. aug. 22. – 1940. márc. 6. Marosvásárhely) – ifjúsági író, szerkesztő. Szatmáron végzett felsőkereskedelmi iskolát, egy ideig banktisztviselő. Novelláit, meséit, gyermekszíndarabjait a Keleti Újság, Erdélyi Szemle, Pásztortűz, Cimbora, Magyar Nép, Magyar Úriasszonyok Lapja (Bp.), Ifjú Erdély, Jóbarát, Hírnök közölte. Szövegére Veress István *Zizi* címen mesejátékot szerzett és mutatott be a nagyenyedi Bethlen Kollégium diákszínjátszóival (1930). Benedek Elek gyermeklapját, a Cimborát az író halála után **Új Cimbora* címmel újraindította és szerkesztette (1937–39).

Kötetei: *Föld alatt és föld felett* (gyermekregény, Kv. 1928); *Nótás Zsuzska* (mesekönyv, Kv. 1929); *Székely népmesék* (Kv. évjelzés nélkül); *A mesélő királykisasszony és egyéb mesék* (Kv. 1930); *A mindentudó könyv* (gyermekszíndarab, Nv. 1931); *A mesemondó királykisasszony* (szcenírozott mesejáték, Kv. 1931); *Az öreg tanító háza* (színdarab felnőttek vagy nagyobb gyermekek számára. Nv. 1932); *Tiszteld az öregeket! A tündérek békekonferenciája*. *Ne bántsd az állatot!* (egyfelvonásos gyermekszíndarabok, Nv. 1932).

Szignója: *F. László Marcella*.

László Miklós, *P. Polikárp – *római katolikus egyházi irodalom*

László Pali János (Istensegíts, 1878. dec. 16. – 1959. márc. 5. Déva) – bukovinai szülőfalujában mindössze négy elemit végzett, már gyermekkorában mezőgazdasági idénymunkára járt. 1902-ben Erdélybe költözött s Déván telepedett le. Részt vett a csernakeresztúri csángótelep megszervezésében. Több ízben a dévai Régi-telep bírája. Tagja volt a Magyar Néprajzi Társaság dévai bizottságának, amely a Hunyad megyébe telepedett bukovinai székelyek tárgyi és szellemi emlékeit összegyűjtötte. Kapcsolatot tartott fenn a Kanadába és Brazíliába vándorolt bukovinai magyarokkal. Cikkei jelentek meg a Déva és Vidéke, valamint a Hunyadvármegye c. helyi lapokban.

Gondos adatgyűjtés után 1935-ben írta meg *A Bukovinában élő (élt) magyarság és kirajzásának története 1762-től 1914-ig* c. monográfiát. A megíráshoz segítséget kapott Szádeczky Lajos történésztől, ösztönzést Gyallay Domokostól. A bécsi Hadi Levéltárból szerezte meg az 1764–87-es időszak azon adatait, amelyek a bukovinai magyar telepekre vonatkoznak. A monográfia kézirata az MTA Néprajzi Osztályához került.

Írt egy regényt is a „nagyháború” idejéről *Jancsi visszatér* címmel, ennek s feljegyzéseinek nyoma veszett.

(Zs. B.)

László Tihamér (Kolozsvár, 1910. jan. 13. – 1986. máj. 26.) – fizikai szakíró. Középiskolai tanulmányait szülővárosában az Unitárius Kollégiumban végezte (1928), az I. Ferdinand-Egyetemen szerzett fizika–kémiából oklevelet (1933), a Bolyai Tudományegyetemen doktorált (1947) *Morfológiai megfigyelések az ionkristályok növekedésére vonatkozóan* c. munkájával. Tanári pályáját a kolozsvári Unitárius Kollégiumban kezdte (1933–48), tanársegéd a Bolyai Tudományegyetemen (1946–47), adjunktus, előadó tanár, közben a kolozsvári magyar almérnöki főiskola elektrotechnikai óraadója (1947–49), tanár (1949–71). Dékán (1949–51), prodékán (1957–58), haláláig tanácsadó tanár. A Bolyai, majd a Babeş–Bolyai Egyetem fizikai laboratóriumainak fáradhatatlan szervezője, főleg az elektromosság, rádiótechnika területén. Mint főkutató részt vett a Román Akadémia Geofizikai Szolgálatának elektrogeológiai feltárási programjában Moldvában (1953), a szocialista országok űrkutatása keretében ionoszférikus méréseket végzett a Kozmosz-261 műhold keringésekor (1968–70). Pontos kísérleti előadásai maradandó emléket hagytak hallgatóinál.

Első írását az Unitárius Kollégium Kriza-önképzőkörének almanachjában közölte (1928). A Múzeumi Füzetekben Brassai-relikviaként egy százesztendős fizikai eszköz történetét ismertette (1944). Szaktanulmányait az Acta Bolyaiana (1947), Revista Ştiinţifică V. Adamachi (1947–48), Studii şi Cercetări Ştiinţifice (1953), Studia Universitatis Babeş–Bolyai (1969–72) közölte, munkáival szerepel a magyarországi Magyar Fizikai Folyóirat (*Morfológiai megfigyelések az ionkristályok növekedésére vonatkozóan*, 1958), Rádiótechnika (*TV és URH antennaforgató berendezés irányjelzővel*, 1960; *Rádióvétel az 1961-es napfogyatkozáskor*, 1961; *URH távolsági vétel megfigyelések Kolozsváron*, 1962), Mérés és Matematika (*Oszcilloszkópos módszer nemlineáris konduktív elemeket tartalmazó áramkörök vizsgálatára*, 1970) hasábjain.

Tevékeny részt vett a fizikai problémák népszerűsítésében, így az Ellenzék oldalain (1935) s főleg ifjúsági lapokban, mint az Ifjú Erdély, Jóbarát, Pionír. A Dolgozó Nő, A Hét, TETT, Matematikai és Fizikai Lapok munkatársa. Heinrich Lászlóval közösen szerkesztett fizikai tankönyveket (1939–47). A budapesti Királyi Magyar Egyetemi Nyomdában készült el Márton Samu fordítótárs segítségével *Aritmetica şi geometria pentru clasa a II-a a gimnaziilor de băieţi şi de fete* c. tankönyve (1941). Előszavával jelent meg a *Fizikai kislexikon* (1976).

Egyetemi jegyzetei: *Elektrofizikai mérések* (Bódi Sándorral, Kv. 1957); *Elektro- és rádiótechnika* (Kv. 1957); *Elektro- és rádiótechnikai laboratóriumi praktikum* (Bódi Sándorral, Kv. 1959).

ASZT. Jászberényi Emese: *Megy a magnó vándorútra* (Rádió Mv. 1984); Kalinovszky Dezső: *Vasárnapi beszélgetés* (Rádió Kv. 1984).

(K. F.)

Koch Ferenc: *L. T. köszöntése*. A Hét 1971/4. – Dáné Tibor: *És mégis bizakodás és mégis az értelem...* Emlékeztető beszélgetés L. T.-ral. A Hét 1982/50.

László Zoltán (Sepsiszentgyörgy, 1912. nov. 23. – 1944. szept. 23.) – újságíró, szerkesztő. ~ Ferenc (1873–1925) fia, ~ Dezső, Endre, Kálmán testvére. Szülővárosában a Székely Mikó Kollégium diákja, de Brassóban érettségizett (1930). A Brassói Lapok sportrovatának szerkesztője (1928–40), a sepsiszentgyörgyi **Székely Nép* munkatársa 1940-től, majd a napilappá váló lap főszerkesztője 1944-ig. A front elől elmenekült Budapestre, ahol önkezével vetett véget életének.

(Sz. S.)

László-Bakk Anikó (Székelyudvarhely, 1944. jan. 28.) – zenei író, Bakk Elek leánya, László F. Csaba (1941) felesége. Középfokú tanulmányait a segesvári Német Líceumban (1960–63) és a marosvásárhelyi Zenei Középiskolában (1963–69) végezte, a kolozsvári G. Dima Zenekonzervatóriumban zenetanári oklevelet szerzett (1969). Pályáját korrepetitorként a kolozsvári Balettiskolában kezdte (1970–74), majd a zongora mellékszak tanára ugyanitt a Művészeti Líceum balett-tagozatán. A Román Rádió magyar adásában szerkesztette a *Bújj, bújj, zöldág* c. zenés gyermeksorozatot (1974–84), egy ideig a Kolozsvári Szabadegyetem zeneszemináriumát vezeti (1982–85).

Első írását az Utunk közölte (1967). Zenemeséi a Napsugár, zeneírásai az Igazság, Dolgozó Nő, Művelődés, Ifjúmunkás, A Hét, Új Élet hasábjain jelennek meg. Az *Utunk Kodályhoz* emlékkönyvben (1984) *Kodály nyomában – csigafogaton* c. tanulmánnyal szerepel.

Önálló kötetei: *Erdő mélyén, esti csendben* (kánongyűjtemény, 1974); *Egyedem-begyedem* (mondókák, gyermekjátékok, 1981); *Zenebona palota* (zenei olvasókönyv gyermekeknek, a szerző rajzaival, 1988).

Szőcs István: *Fütyülni tanuljon a rigó?* Utunk 1989/21.

Lászlóffy Aladár (Torda, 1937. máj. 18.) – költő, író, műfordító, szerkesztő. ~ Csaba bátyja. A kolozsvári volt Református Kollégiumban érettségizett (1954), a Bolyai Tudományegyetemen magyar irodalom szakot végzett (1959), de csak 1971-ben államvizsgázhatott. Az Irodalmi Könyvkiadó kolozsvári fiókszerkesztőségében (1961), a Napsugárnál (1962–69) dolgozott, rövid ideig a Dacia Könyvkiadó főszerkesztője (1970), az Előre kolozsvári munkatársa, majd az Utunk, ma a Helikon szerkesztőségi tagja, a Korunk munkatársa.

Első írását a Dolgozó Nő gyermekmelléklete közölte (1946). Írásai irodalmi folyóiratokban és lapokban jelennek meg bel- és külföldön egyaránt. Első verseskötetével 1962-ben jelentkezett a **Forrás* fiatal írócsoportja élén. Új erkölcsi felfogásért lépett fel egy egyetemes világlátás igényével. Kiterebélyesedő lírája élénk vitát és fokozódó elismerést váltott ki a műbírálók részéről. „A történelem-földrajzi, az etikai távolságok megkülönböztetése és a pillanatok azonosítása – lényegében ez Lászlóffy Aladár költészetének legfőbb titka. Hatalmas, több ezer éves tudással felvértezve mégsem csupán a múlt–jelen viszony fontos számára; nyilván legalábbis egyenjogú polgára ő a jelennek–jövőnek, »a tovább történő világnak« – így jellemzi líráját Kántor Lajos *Legszebb versei* előszavában (1984). Költészetét a József Attiláéval állítja párhuzamba Földes László: „...rokonságuk gyökere [...], hogy ő is személyes ügyének tekinti az emberiség leggyötrőbb létkérdéseit.”

A költő mindenség-vallomása és időtlen idő-kapcsolásai ütnek át prózáján is. Már *Héphaisztosz* c. regénye jelenünk előzményeit érzékelteti ókori hősök önerejű példamutatásaiban, s ez az idő-azonosítás sajátos gyermekkori élményein túl végigfut a családi elődök átélésének képzeletjátékáig. Egymást követő három regénye hasonló szellemi gyökérzeténél fogva trilógiának tekinthető: már az ifjúkori szerelmet idéző *Papírrepülő* előrevetíti a célt, hogy az igazság, a feloldódás és a jövő kedvéért mindent meg kell őrizni, evégett illeszti be a szerző régi családi képekből összeálló leszármazási rendjét a maga mítosztermő fogalmaiba. *Az ólomkatona hadifogsága* be is avat az író emlék- és hangulattolongásaiba, ébredő nosztalgiával a régi iránt... Megelevenedik a család korképe, az 1930-as évek szülővárosára ismerünk lépten-nyomon, s a felelevenedett dolgok, tárgyak elérhetővé teszik egészében a valóságos múltat. Az emlékezet viszontagságaival eljátszó költő-regényíróban „az idők is megkeresik egymást”, ólomkatonái felidézik az első világháborút, s odaláncolják a család gyászához, szomorúságához. A lelki fényérzékenység tetőzik *A képzeletbeli ásatás* c. regényben, melyet Marosi Péter kritikája dokumentumokból, valóságos történésekből kikevert, de fikcióként tálalt családi kulcsregénynek minősít, ám nevezhetnők erdélyi eposznak is.

Az író műhelyébe enged bepillantást *Szigetvár lakatja* c. novellája, mely egy törökkorbeli leltárral párhuzamos szerkesztésben „lehetőleg egy régész szakszerű higgadtságával” bontja fel a családi levelesládát, hogy eljátszadozzék mindazokkal, amik „akkor ott voltak, most meg itt”. A *Szövegek szövetsége* c. műhelynapló a szűkebb családi kört egyetemessé tágítva leszögezi: „A kultúra alapszabályává vált, hogy állandóan emlegetni kell azokat, akikre építkezünk, akiknek szellemi összefüggése és együtthatása az emberiség egyetlen megingathatatlan birtoka immár: békés és építő nagyhatalma.” Filozófiai és esztétikai sarktételről van itt szó: a szerző – egy más alkalommal Thomas Mannt jelenítve, de önmagát is kifejezve – a „szellemi életbe” való belépésről szól, boldog összhangban a személyi elhivatással. Így

tud felülemelkedni saját korának minden – szörnyű – ellentmondásán, örökletes szövetségben a változó korok maradandó értékeivel.

Sokoldalú írói arculatához hozzátartozik a **Vitorla-ének* versantológia válogatása és bevezetése (1967), két és fél ezer év szerelmes verseinek gyűjteménye *Reszket a bokor* c. alatt (1973), egy Szabó Lőrincről írott írói kismonográfia (Kv. 1973) és válogatott verseinek és műfordításainak összeállítása (1974), valamint *Az ő hangja* c. versantológia szerkesztése (1975).

Mint műfordító Livia Ardelean–Florian Oprea *Jogos önvédelemből* c. regényét, Mircea Dinescu több versét ültette át magyarra s Lászlóffy Csabával közösen a budapesti Európa Könyvkiadó számára Eugen Jebeleanu *(Kicserélem a keresztet*, 1976), Aurel Rău *(Hóember*, 1981), Bazil Gruia *(A csodálatos orvvadászat*, 1984), Nicolae Prelipceanu verseskötetét (1986) és Ştefan Augustin Doinaş válogatott verseit (1990) fordította le. Saját írásaiból *Să ne scăldăm în iarbă* címmel a verseit Iosif Naghi (1986), *Dimineaţa universală* címmel a novelláit (1988) Ion Tudoran mutatta be a román olvasóknak.

Verseskötetei: *Hangok a tereken* (Majtényi Erik bevezetőjével, Forrás, 1962); *Színhelyek* (1965); *A levelek vándorlása* (gyermekversek, 1965); *Képeskönyv a vonalakról* (1967); *Mekkora a kalapács?* (gyermekversek, 1967); *Szövetségek* (Kv. 1970); *A hetvenes évek* (1971); *A következő ütközet* (1974); *A hétfejű üzenet* (1976); *...hogy kitudódjék a világ* (Bp. 1980); *Harmatjáték* (Kopacz Mária rajzaival, 1980); *Hol én, hol idegen* (1982); *Legszebb versei* (Kántor Lajos bevezetőjével, 1984); *Ledőlési határidő* (1985).

Prózakötetei: *Héphaisztosz* (regény, 1969); *Papírrepülő* (regény, Kopacz Mária fedőlapjával, 1973); *Szabó Lőrinc költői helyzetei* (Vázlat egy monográfiához. Kv. 1973); *Az ólomkatona hadifogsága* (Kv. 1975); *Szigetvár lakatja* (novellák, 1979); *Svájci határállomás* (novellák, Kv. 1984); *Régi rejtély – új talány* (gyermekenciklopédia, 1986); *A képzeletbeli ásatás* (regény, 1986); *Szövegek szövetsége* (Műhelynapló a megtartó kedélyről. 1988); *A holdbéli pásztor* (novellák, 1989); *Házsongárd* (monográfia, Kántor László fényképeivel, Bp. 1989).

Electrecord lemeze: *Színhelyek* (1987).

(B. E.)

Szőcs István: *A világ egységének költői élménye*. Igaz Szó 1960/9; uő. *Az én-tudattól az egyetemes öntudatig*. Előre 1982. máj. 12. – Székely János: *Valódi vagy kölcsönvett korszerűség*. Igaz Szó 1962/8. – Kántor Lajos: *L. A*. Igaz Szó 1964/6; uő. *A cetlik sorsa*. Korunk. 1988/9. – K. Jakab Antal: *A városlakótól a történelemlakóig*. Igaz Szó 1965/10. – Földes László: *Én és a mindenség*. Korunk 1968/2. Újraközölve *A lehetetlen ostroma*. 1968. 165–99. – Láng Gusztáv: *A legenda igazi arca*. Utunk 1969/36; uő. *A teljesség közös álma*. Igaz Szó 1981/12. – Szilágyi Júlia: *Két költő – két regény*. Korunk 1969/11. – Páskándi Géza: *A visszakérdező*. Igaz Szó 1972/6. – Markó Béla: *Személyiség és teljességigény*. Igaz Szó 1973/10. – Mózes Attila: *Átfogalmazott emlékek*. Utunk 1975/35. – Szőcs Géza: *A bölcselő öröme*. Korunk 1975/5. – Szilágyi István: *Tűnődés egy lélek hadiállapotán*. Korunk 1976/1–2. – Farkas Árpád: *Az eszmélés emlékirata*. Igaz Szó 1976/4. – Egyed Péter: *Dalok palackneszből és axiómaöntvényből*. Korunk 1978/1. – Cs. Gyímesi Éva: *L. A. vershelyzetei*. NyIrK 1978/1. – Vásárhelyi Géza: *Üveglovon, csalánruhában, páncélingben*. Utunk 1982/16. – Marosi Péter: *Elsüllyedt regények regénye*. Utunk 1987/47; uő. *Humanozaurusz vallomásaiból*. Korunk 1988/4. – Kiss Zsuzsanna: *L. A. regényideje*. Korunk 1987/7.

ÁVDolg. Fazekas Ágnes: *L. A. költői és prózaírói tevékenysége*. Kv. 1977.

Lászlóffy Csaba (Torda, 1939. máj. 21.) – költő, novellista, drámaíró, műfordító. ~ Aladár öccse. A kolozsvári volt Református Kollégiumban érettségizett (1955), a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát (1960). Előbb az Igazság (1962–68), majd a Dolgozó Nő, 1990-től a Családi Tükör szerkesztője. Írószövetségi díjakban (1979, 1984) s a budapesti Európa Könyvkiadó több Nívó-díjában részesült.

Első versét az Ifjúmunkás közölte (1957). A Korunk, Utunk, Igaz Szó, Brassói Lapok, ill. a mai Helikon, Látó, Keresztény Szó, Kelet–Nyugat, Szabadság–Erdélyi Híradó, valamint

magyarországi irodalmi folyóiratok (köztük Alföld, Forrás, Kortárs) munkatársa. Már Forrás-kötete (1964) vitát váltott ki: Tamás Gáspár túlságosan realistának látta, Salamon László romantikáját fedezte fel. Következő verseskötetéből Mózes Huba szerint a korszerűsödés és lelki bonyolultság fejlődési íve bontakozik ki. A kereső és kísérletező író hovatovább új műfajt teremt magának a groteszk és ironikus történelmi jelenítések formájában. *Apokrif* c. kötete (1979) „nem heroizál és nem deheroizál, nem próbálja új összefüggésbe állítani a rég ismert (ismerni vélt) tényeket; *csak* a »hivatalos« történelem mögé néz, s akár udvari méltóságok, hivatásos krónikások, akár közemberek feljegyzéseit írja (a feltételezettekkel rokon stílusban-felfogásban), tulajdonképpen az emberi élet minőségére kíváncsi" – állapítja meg Kántor Lajos. Ugyanezen munkája olvastán így jellemzi az írót Pomogáts Béla: „Írói mondanivalóját a történelem vonzásában találta meg: a múlt fölé hajolva Erdély, a magyarság, a Duna-tájon élő népek történelmi sorsát vizsgálja, kivált azokat a súlyos következményekkel járó összeütközéseket, amelyek évszázadokon keresztül megszabták a kelet-közép-európai régió szomorú elmaradottságát."

Következő írásai is – mint Horváth Sz. István megfogalmazza – történelmi álruhában mintha „egy általános magatartásforma összetevőit" érnék tetten (1981). Ez a történelmi helyzetekből kikényszerült erkölcsi magatartás, legyen szó Mátyás király korabeli elképzelt levelekről, akár Madách Imre feltételezett mindennapjairól, mára szóló bátorítás a helytállásra. A jakobinus szellemű Kármán József egykori titkosrendőri megfigyelésének dokumentumait feldolgozó *Szigorúan bizalmas* c. kisregényét 1991/8-as számában közölte a Látó.

Drámái közül a *Gólya, gólya, gilice* Temesvárt (1969), több más drámája Magyarországon került színpadra. Vizionárius jellegükkel, az abszurdot súrolva, inkább gondolati olvasmányok. A színművei gyűjteményének címet adó *Te fájdalmas okosság* (1982) Szacsvay Sándor a francia forradalom eszméit terjesztő egykori műfajára emlékeztetőn halottakat beszéltet: „látomás és emlékezés fénykörében" jelenik meg az öreg Kemény Zsigmond, józan bölcsességével rácáfolva Széchenyi, Kossuth, Wesselényi, Szemere ellentmondásaira és leleplezve Gyulai Pál „idült konzervativizmusát".

A drámaszerző költői változatosságához tartoznak filmre íródott elképzelései is, így *Örökkévalóság libériában* c. Bach-jelenítése, vagy a *Mirabeau utolsó ébredése* (1981).

Mint műfordító részt vett Eminescu költeményeinek és Maria Banuş legszebb verseinek magyar kiadásában (1966), szerepel a fiatal román költőket bemutató kötetben *(Építő Amfion.* 1967), nemkülönben a „*Magasra száll az ember dallama*" c. versantológia műfordítói közt (1968). Al. Philippide, Eugen Jebeleanu, Aurel Rău, Bazil Gruia, Nicolae Prelipceanu, Şt. Augustin Doinaş költészetének magyar tolmácsolója.

Az eretnek c. drámáját angolra fordította Donald Morse és Bertha Csilla (1989).

Kötetei: *Aranyeső* (versek, Forrás 1964); *Az én arcom* (versek, Paulovics László fedőlapjával, 1966); *Boszorkánykör* (versek, Paulovics László fedőlapjával, 1968); *Az agglegény meg a folyócska* (elbeszélések, 1969); *Bolondok játékai* (drámák, 1971); *Négyszemközt a szürke fallal* (novellák, Kv. 1972); *Elnapolt különkiadás* (versek, 1973); *Kövön ülő szerelem* (versek, 1974); *Levelek az időből* (versek, Árkossy István fedőlapjával, 1976); *Apokrif* (elbeszélések, Paulovics László fedőlapjával, 1979); *Maradék birtokom* (versek, Kv. 1979); *Nappali virrasztás* (drámák, Bp. 1980); *Örökkévalóság libériában* (novellák, elképzelések, a borítólapon Paulovics László festményével, 1981); *Te fájdalmas okosság* (színművek, Kv. 1982); *A legenda hamuja* (versek, 1984); *Udvarház Sztregován* (kisregény, elbeszélések, Kv. 1985); *Az esedékes napló* (elbeszélések, kisregények, 1987); *Ki fehérlik vigyázzállásban* (versek, 1990); *A szökés* (kisregény, novellák, Kv. 1990).

(B. E.)

Salamon László: *Szubjektivizmus + romantikaellenesség?* Korunk 1964/9. – Baróti Pál: *A költő arca és álarca*. Utunk 1966/35. – Király László: *Az új fegyverek átka*. Utunk 1968/47. – Sz. J. [Szekernyés János]: *Gólya, gólya, gilice*. L. Cs. színművének bemutatója Temesváron. Utunk 1969/7. – Mózes Huba: *A megjelenés aszinkróniája*. Korunk 1975/7. – Kántor Lajos: *Bejegyzések történelmünkbe*. Utunk 1980/9. – Katona Ádám: *Történelmi sorskérdések – avantgarde módra*. A Hét 1980/43. – Pomogáts Béla: *Apokrif*. Alföld, Debrecen, 1980/5. – Horváth Sz. István: *Történelem álruhában*. Utunk 1981/46. – Bíró Ferenc: *Egy szintézis stigmái*. Korunk 1982/7. – Fodor Sándor: *Az ötlettől a gondolatig*. Utunk 1983/5. – Nagy Pál: *Az udvarház gazdája – kisregényesen*. Utunk 1985/5. – Szilágyi Júlia: *A felidézés szertartása*. Korunk 1988/5. – Kiss Zsuzsanna: *Szabad a szökés s a hűség*. Látó 1990/11.

Lászlóffy Ilona, szül *Márton* (Magyardécse, 1927. dec. 22.) – pedagógiai szakíró. Tanulmányait a kolozsvári Református Leánygimnáziumban (1947) és a Bolyai Tudományegyetemen végezte s ott szerzett pszichológia–pedagógiai szakos tanári diplomát (1951). Tanársegéd ugyanitt, doktori címet nyert (1971), lektor nyugalomba vonulásáig (1984).

Első cikkét a Dolgozó Nő közölte (1952). Pedagógiai tárgyú írásaival a Korunk, Revista de Pedagogie, Tanügyi Újság, Studia Universitatis Babeş–Bolyai hasábjain jelentkezett. Ezek témái egyrészt az erkölcsi és értelmi nevelés köréből valók, másrészt a nevelés gyakorlati kérdéseivel, így tantervelméleti újdonságokkal foglalkoznak. Bakó Bélával és Trózner Piroskával közösen szerkesztett *Ábécéskönyv* c. munkája (1957). Magyarra fordította A. E. Adrianova *Nevelőmunka az I. osztályban* c. könyvét (1958). Két tanulmánya jelent meg a *Contribuţii la orientarea şcolară şi profesională* c. kötetben a szakmai és iskolai tájékozódás eszközeiről és módszereiről, ill. az önismeret jelentőségéről (Dancsuj András és R. Ciura társszerzőkkel, 1969).

Önálló munkája: *Útmutató az írás-olvasás tanításához az I. osztályban* (1957).

Lászlóné Prohászka Elvira (Elek, 1902. máj. 16. – 1981. aug. 1. Sidney, Ausztrália) – író, szerkesztő, irodalomszervező. Iskoláit Aradon kezdte, Kolozsvárt a Marianumban három évet végzett, Aradon tette le az érettségit (1920), majd banktisztviselő. Versei, novellái, társadalmi és politikai cikkei az Erdélyi Hírlap, Aradi Közlöny, Vasárnap hasábjain jelentek meg. Szerkesztette a **Magyar család* c. folyóiratot s az 1934-es Aradi Magyar Naptárat. Az aradi Kölcsey Egyesület egyik vezetője. Irodalmi esteket rendezett az OMP, majd 1944 után az MNSZ keretében. Sikerrel adták elő *Tündérkirálynő* c. egyfelvonásos darabját. *Búzavirág* c. színműve a Rendkívüli Újság 1921. dec. 25-i számában nyomtatásban is megjelent.

(U. J.)

Látó – Az 1989-es decemberi fordulat után Marosvásárhelyt lépett az **Igaz Szó* helyébe, mint a Romániai Írószövetség új szépirodalmi folyóirata. A saját keltezéssel évfolyamkezdő ~ címét Batsányi János *A Látó* c. verséről vette, mely a XVIII. század végén a francia forradalomtól a világ megújulását várta, hirdetve: „Uralkodjék köztünk ész, érdem, igazság – Törvény s egyenlőség, s te, áldott szabadság!” A Deák Ferenc borítólapjával induló lap főszerkesztője Markó Béla, helyettese Jánosházy György, az 1991/5-ös számtól Gálfalvi György, szerkesztői Farkas Árpád, Káli István, Kovács András Ferenc, Láng Zsolt, Nemess László, tördelő szerkesztő Kuti Márta. Az 1990. januári első számban vezérhelyen találjuk Kányádi Sándor *K. barátomnak* c. versét, ezt szerzője még 1981-ben intézte Király Károlyhoz, aki már akkor szembefordult a diktatúrával, a marosvásárhelyi véres napokban pedig a megmozdult tömeg élére állt. A szám közli Páll Árpád egy ugyancsak eladdig nyilvánossághoz nem jutott beszélgetését Sütő Andrással, s két magyarra fordított verssel szerepel a bukaresti forradalomban jelentős szerepet vállalt Mircea Dinescu.

A megjelenési gondokkal küzdő folyóirat a diktatúra idején a cenzúra által eltiltott drámákat, kisregényeket, dokumentumokat is közöl. Már az I. évfolyamban találkozunk Mózes Attila *A vénasszonyok nyara* és Bogdán László *Senki földjén* c. kisregényei mellett Sütő András *Az álomkommandó* c., Székely János *Mórok* és Kányádi Sándor *Kétszemélyes tragédia* c. drámájával; a II. évfolyamban Bálint Tibor *Az elátkozott ház* és Káli István *Jobbkéz-szabály* c. folytatásos regényével, Lászlóffy Csaba *Szigorúan bizalmas* c. történelmi kollázsával. Feltűnő dokumentum Szabédi László hátrahagyott *Szabadság rabjai* c. drámatöredéke (1990/4) és Hervay Gizella 1980-ban kelt öninterjúja (1991/5).

A III. évfolyamban Fodor Sándor bemutatja a székely kovácslegényből lett emlékíró Czirják Gergelyt, akinek *Havasi gyopár* c. önéletrajzából részleteket közöl a ~; itt kapunk történelmileg hiteles képet az 1940-es ördögkúti véres drámáról (1992/2). Nagy Pál töredékeket tesz közzé a Bözödi-hagyatékból (1992/4). Egy egész szám a bizantinizmus és ortodoxia kultúráját ismerteti (1992/5), a 65 éves Sütő Andrást Farkas Árpád köszönti (1992/6).

Látó Nívódíj – a Lakitelki Alapítvány támogatásával létesült, s először művészi műsor keretében 1992. jan. 25-én a marosvásárhelyi Kultúrpalotában osztották ki. Elismerésben részesültek ekkor Lászlóffy Aladár versei, Visky András esszéi, Kisgyörgy Réka prózai írásai, ezzel jutalmazták a Jászberényi Emese vezetése alatt álló helybeli magyar rádióstúdió-szerkesztőséget, valamint Makkai János publicistát. A ~ kitüntetettje lett az RMIL munkaközössége is. A műsort Markó Béla, a Látó főszerkesztője nyitotta meg, a díjazottakat Gálfalvi György mutatta be.

Látó Anna (Komandó, 1906. júl. 8. – 1993. jún. 17. Kolozsvár) – író, újságíró, szerkesztő, műfordító. Erdélyi László neje, Jánosi János anyja. Brassóban végezte a gimnáziumot, Budapesten érettségizett (1924), a bécsi egyetemen hallgatott pedagógiát és lélektant, Alfred Adler tanítványa. Pályáját a Brassói Lapok újságírójaként kezdte, a lap budapesti tudósítója (1932–39). A fasizmus elől Angliába menekült, ahol a II. világháború alatt háztartási alkalma-zottként belülről ismerte meg az angol polgári család életét. Hazatérve a Dolgozó Nő belső munkatársa, főszerkesztője (1947–53), majd az Utunk szerkesztője, irodalmi titkára (1953–63).

Zenei, színházi, irodalmi tudósítások, személyi életképek szerzője, novellaíró. *Szolgálni mentünk Angliába* c. riportregényéről (1957) írja Aszódy János a Korunkban: „...olyan könyvet még egyetlen kiadó sem adott a kezünkbe, amelyben egy cseléd-vízumos bevándorló hitelesen, lehiggadtan, a krónikás tárgyilagosságával, de ugyanakkor a vérbeli riporter szenvedélyével számol be arról, hogy milyen az élet az angol kispolgár ebédlőjében, hálószobájában, konyhájában, milyen a háborús Angliában egy lelencház, öregek otthona vagy a gyárnegyed és maga – a gyár.” Szubjektív monográfia *Honvágyam hiteles története* (1981) c. munkája is, egy háromszéki fatelep alapításának, úttörő faiparának fejlődésrajza a gyermekkori emlékezés tükrében, „fakósárga levéltári okmányok, apám feljegyzései, szájhagyományok, negyedszázadnyi személyes tapasztalat” alapján.

Angolból magyarra fordította Somerset Maugham *Sör és tea vagy a család szégyene* (1967) és Aldous Huxley *Pont és ellenpont* (Bp. 1983) c. regényét.

Önálló kötetei: *Barátaim* (Arcképek. 1956); *Szolgálni mentünk Angliába* (riport, 1958); *Honvágyam hiteles története* (Szubjektív monográfia. 1981); *A különvonat utasai* (1984).

Álneve *Gyulai Anna*.

(B. E.)

Aszódy János: *A jó riport méltatása*. Korunk 1958/8. – Márki Zoltán: *A honvágy fölkutatása*. Előre 1982. febr. 24.

Látóhatár Kör – a Temesvárt tanuló magyar főiskolások 1974-ben alakult irodalmi és tudományos önképzőköre. A Diákművelődési Házban tevékenykedik. Ülései bemutatkozást, vitafórumot biztosítanak a tollforgató, verseket, elbeszéléseket, esszéket és tanulmányokat írogató egyetemisták számára. Másrészt bánsági, erdélyi és fővárosi szépírók, lapszerkesztők, művészek, tudósok és kutatók rendszeres meghívása, előadókkénti felléptetése által a főiskolások ismeretkörének bővítését, általános műveltségi szintjének emelését, esztétikai ízlésének pallérozását, irodalomszeretetének állandó fokozását, anyanyelvi kultúrájának következetes ápolását és gazdagítását szolgálják.

Szellemi irányítója Bálintfi Ottó egyetemi tanársegéd. Egykori tagjai közül Bakk Miklós, Hajdu Zoltán, Mirisz Miklós, Salat Levente, Szabó László, Szabó Mónika, Toró T. Tibor és Visky András újságjaink, folyóirataink munkatársaivá, lapszerkesztőkké, költőkké, elbeszélőkké és szakírókká váltak. A diákalkotók mellett meghívott vendégekként írók, művészek szerepeltek.

A ~ tagsága minden tanévben immár hagyományosan felkeresi a Bega-parti város műemlékeit, irodalom- és helytörténeti jelentőségű épületeit, szobrait, síremlékeit.

1984-ben hatalmi szóval betiltották működését.

1990. február havában egy lelkes diákcsoport újjáalakította a kört azzal a céllal, hogy a különböző fakultások magyar hallgatóit általános művelődésükben támogassa s magyar beszéd- és fogalmazáskészségüket kialakítsa. Első vendégük, Kányádi Sándor tiszteletére művész-estet rendeztek, majd „Memento Marosvásárhely" címen dolgozták fel az 1990-es tragédiát. A következő előadásokon többek között az optimizmus–pesszimizmus, a döntésmechanizmus, a nukleáris kozmogónia, parajelenségek kérdése szerepelt, s elhangzott Toró Tibor reáliák és humaniórák egyeztetését célzó *Anyag–antianyag–szimmetria fogalmának genézise és József Attila költészete* c. előadása.

(Sz. J.)

Bodó Barna: *Mennyire széles a Látóhatár?* Ifjúmunkás 1979/28.

Lazányi Endre (Dés, 1914. máj. 14.) – természettudományi szakíró. Középiskolát Kolozsvárt végzett (1931), az I. Ferdinand-Egyetemen szerzett diplomát (1935). Középiskolai tanár Gyulafehérvárt (1937–40), Désen (1940–44). Egyetemi pályára lépett: 1945-től a Bolyai Tudományegyetemen Csík Lajos tanársegéde, akinek vezetése alatt a biológiai tudományok doktora címet szerezte meg (1947), majd 1948-tól a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskola magyar tagozatának szervezője, adjunktus, ill. egyetemi tanár. Részt vett a berlini tudományos akadémia ama ülésszakán, ahol a klasszikus genetika visszanyerte megillető helyét a Liszenko-féle hamis örökléselmélettel szemben (1955). A szulfonamidon biológiai hatásáról írt dolgozatáért megkapta a Román Akadémia Teodorescu-díját (1965). Tanulmányokat folytatott a gaterslebeni Kultúrnövénykutató Intézetben, romániai küldöttként beszámolt genetikai eredményeiről a brünni Mendel-emlékgyűlésen (1965), a stockholmi svéd egyetem meghívott kutatója (1969). Nyugalomba vonulása óta (1974) témái: a kromoszóma-evolúció a kultúrnövények fejlődéstörténetében s a kultúrnövények mennyiségi jellegeinek megváltoztatása a polygének indukált felerősítése által. A Columbia University New Jersey (USA) 1992-es évkönyvében *A darwini fokozatos változékonyság genetikai alapja* c. tanulmánya jelent meg angolul.

Első írása Keszy-Harmath Erzsébet társszerzővel a Studii şi Cercetări Ştiinţifice (Kv. 1955) számára készült. Önálló kutatásainak eredményeiről a Román Akadémia szakfolyóirataiban s tudományos prioritásokat közlő nemzetközi folyóiratokban (Biologisches Zentralblatt, Zsurnal Obscsej Biologi, Die Naturwissenschaften, Mutation Research, International Journal

of Radiation Biology, Zeitschrift für Pflanzenzüchtung) számol be. Közleményeinek témája: mutáció- és kromoszómakutatás. Egy magyar nyelvű tanulmányát *Kromoszóma-evolúció és a fajok tömeges kihalása* cím alatt a Korunk Évkönyv 1973 közli. Ismeretterjesztő cikkei a Korunk, A Hét, Probleme Agricole hasábjain jelennek meg.

Önálló kötetei: *A kukorica nemesítése* (1955); *Fontosabb termesztett növényeink ivaros szaporodásáról* (1957); *Átöröklés és evolúció* (1983).

Gy. Mándy: *L. E.: Fontosabb termesztett növényeink ivaros szaporodásáról*. Recensio. Acta Agronomica Academiae Scientiarum Hungaricae, Bp. 1968/3–4. – László Béla lejegyzésében: *A növénynemesítés kutatója*. Beszélgetés. Korunk 1968/1. – Szabó T. Attila: *L. E. 75 éves születésnapjára*. Növénytermesztés, Bp. 1990/2.

Lázár Edit (Nagyvárad, 1942. jan. 25.) – újságíró, szerkesztő. Szülővárosában érettségizett (1956), a Ştefan Gheorghiu Főiskola filozófia–szociológia–politológia szakán egyetemi oklevelet szerzett (1975). Államvizsga-témája: a szakmai és társadalmi mobilitás Kovászna megyében. Pályáját riporterként kezdte, majd az Előre szerkesztője, rovatvezetője, osztályvezetője (1962–83). Huszár Sándor eltávolítása után A Hét főszerkesztője, 1983. nov. 1-től 1989. dec. 22-ig. Jegyzi a TETT számait és A Hét Évkönyveit: *Időfaggató* (1984); *Értelmes utazás* (1985); *Szemünk fénye* (1986); *Az ősz harmóniája* (1987) és *Hódító divatok* (1989). A folytatólag megjelenő A Hét munkatársa 1990-től.

Első írását az Előre közölte (1961). Társadalmi riportjai az Ifjúmunkás, Falvak Dolgozó Népe, Igaz Szó, Dolgozó Nő hasábjain is megjelentek. Írással szerepel **Az Előre Kiskönyvtára* két gyűjteményes kiadványában (*Ide besüt a nap*, 1975; *Öt világrész utasai*, 1975), valamint a *Jelzések* c. publicisztikai gyűjteményben (1988).

Álnevei: *Nilgesz Edit*, *Váradi Erika*.

Lázár József (Temesvár, 1908. okt. 25. – 1972. febr. 9. Kolozsvár) – közíró, szerkesztő. Iskoláit szülővárosában végezte (1925), alkalmi munkákkal kereste kenyerét. Már ifjúkorában bekapcsolódott a forradalmi munkásmozgalomba. Első írását 1934-ben a Déli Hírlap közölte, karcolatai, riportjai a Mai Nő, Falvak Népe, szociológiai reflexiói a Korunk (1938–39) hasábjain jelentek meg. A II. világháború alatt munkatáborba került. A felszabadulás után a temesvári Szabad Szó főszerkesztője (1945–48), az újjászervezett **Arany János Társaság* alelnöke (1946–48). Az MNSZ Központi Bizottságának tagja, nemzetgyűlési képviselő, a Világosság főszerkesztője (1949–52). Belső munkatársa a Romániai Magyar Szónak Bukarestben (1952), majd a Dolgozó Nőnek (1953–57), végül 1957-től az újrainduló Korunknak, ahol az 1964/3-as számtól kezdve szerkesztőbizottsági tag. 1972-ben nyugalomba vonult.

A Korunkban megjelent társadalmi elemzései konkrét helyszíni felmérések alapján igyekeznek megoldani a kor ellentmondásait. Említésre méltók *Emberek a gyárban* (1963/5), *Amit nem fényképeztek* (1964/6), *Filmkockák egy üzem életéből* (1966/8), *Elmélkedés a bűnözésről* (1968/7) és *Gondolatok az emberi kapcsolatokról* (1969/9) c. írásai.

Kántor Lajos: *L. J. igazsága*. Utunk 1972/7.

Lázár László (Lövéte, 1925. febr. 5.) – orvosi szakíró. Középiskoláit a művészi hajlamaira felfigyelő Nyírő József támogatásával Székelyudvarhelyen a római katolikus gimnáziumban végezte (1944), orvostudományi tanulmányait Pécsett és Marosvásárhelyt folytatta, itt államvizsgázott (1950). A marosvásárhelyi OGYI bonctani tanszékén kezdte pályáját, az oktatás mellett kutatói munkát is végzett Miskolczy Dezső professzor klinikáján, majd a Román Akadémia marosvásárhelyi kutató állomásának munkatársa. Kórbonctani főorvosi

vizsgája (1962) után neuropatológus, doktori címét Bukarestben szerezte meg (1966). Ösztöndíjas a hamburgi, majd több más német egyetemen (1974).

Tudományos tevékenységet főleg az idegszövettan és az embriológia területén végzett. Az idegrostok szerkezeti elemeinek működési és kórtani jelentőségével foglalkozott, adatainak egy részét japán kutatók kiindulási alapként használták fel az ingerületvezetés mechanizmusának magyarázatára irányuló vizsgálataikban. A sclerosis multiplexre vonatkozó eredményeit több kutatóállomás is átvette. Leírta az idegrendszer érfejlődési rendellenességeit és az agyi érbetegségek okozati összefüggéseit. Tanulmányait számos nemzetközi folyóirat (Confinia Neurologica, Journal of the Neurological Sciences, Clinical Experiences in the Brain Stem Discorders, Acta Morphologica Academiae Stientiarum Hungaricae, Arhiv Patologii, Neurochirurgia, Orvosi Szemle) közli. A Popoviciu-féle *Bolile vasculare cerebrale ale creierului vertebro-bazilar* (1980) és az Arseni-féle *Bolile vasculare ale creierului* I–II. (1982) c. tanulmánykötetek társszerzője.

Tankönyve: *Általános embriológiai fogalmak* (kőnyomatos, Mv. 1979).

(R. G.)

Bodor Pál: *Tudósok műhelyében: Dr. L. L.* Előre 1980. jan. 23.

Lázár László, eredetileg ~ Jakab (Marosvásárhely, 1936. júl. 30.) – újságíró, szerkesztő, kritikus. Középiskolát szülővárosában a Bolyai Farkas Líceumban végzett (1953), a Bolyai Tudományegyetem történelem szakán tanári diplomát szerzett (1957).

Az Előre újságírója, majd az Ifjúmunkás, 1989-től a Bukarestben megjelenő Ifi Fórum irodalmi-művészeti mellékleteinek szerkesztője.

Lázár Sándor (Radnótfája, 1933. márc. 27.) – neveléslélektani szakíró. Középiskolai tanulmányait Szászrégenben, a pedagógia–lélektan szakot a Bolyai Tudományegyetemen végezte (1956). Pályáját tanárként Szászrégenben kezdte, a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolán adjunktus (1961–69), majd a Román Akadémia marosvásárhelyi fiókintézetének tudományos kutatója. Az UNESCO felkérésére részt vett nemzetközi tudományos kutatásokban. Jelen volt több nemzetközi kongresszuson (Varsó 1969, Párizs 1973, 1986, Toulouse 1980, Québec 1981, Budapest 1982, Helsinki 1982, Madrid 1985, Poitiers 1987, Antwerpen 1985, Prága 1989, Oslo 1989). A romániai Pszichológiai Társaság, valamint különböző, főként neveléslélektani irányulású nemzetközi társaságok tagja.

Első tanulmányát (*Kísérleti adatok a versenyhelyzet teljesítménymódosító hatásával kapcsolatosan*) a Tudományos Diákkörök Évkönyve (Kv. 1955–56) közölte. Ugyancsak diákköri tevékenységének eredményeként jelent meg Fodor Katalinnal közösen írt két másik tanulmánya *A második jelrendszeri indukciós viszonyok kísérleti vizsgálata*, ill. *Azonos jellegű feladatok megoldásának kísérleti vizsgálata* címmel a Zörgő Benjámin szerkesztette *Gondolkodáslélektani tanulmányok* c. gyűjteményes kötetben (1958). Doktori disszertációja indítékmeghatározó helyzetekről a tanulók ismeretelsajátításában román nyelven készült el (1973). Tudományos közleményeit a Tanügyi Újság, A Hét, TETT, Revista de Pedagogie, Dolgozó Nő, a magyarországi Pedagógiai Szemle, Óvodai Nevelés, Az Idegen Nyelvek Tanítása, a lengyel Kwartalnik Pedagogiczny és Paidea, a belgiumi Stientia Paedagogica Experimentalis és a prágai Studia Psychologica jelentette meg. Ezekben foglalkoztatja a proszociális viselkedés, a permanens nevelés a női munkaerőnél a könnyűiparban, a szakmai betegek pszichológiai profilja, s kutatásai kiterjednek a mérgező anyagoknak kitett munkások lélektani vizsgálatára is.

Az European Council for High Ability budapesti konferenciáján (1990) angol nyelven mutatta be *Motiváció és személyiségdimenziók az én-kép kontextusában* c. tanulmányát, s a Society for test Anxiety Research ugyancsak Budapesten tartott XII. konferenciáján (1991) összehasonlító tanulmányban foglalkozott a szorongás jelenségével a diákság körében. Különlegesen jelentős volt a Magyar és Magyar Származású Pszichológusok Találkozóján (1991) bemutatott dolgozata, melyben erdélyi (Székelyudvarhely, Marosvásárhely) diákok magasabb „szorongás-szint"-jét állapította meg magyarországi (Budapest, Nyíregyháza) tanulókénál, rámutatva, hogy „az iskolai élet szorongás nélkül nincs ugyan, de a nemzetiségi tanulók esetében ez fokozottabb [...] és alacsony én-képpel társul". A Magyar Munkahigiénikusok Társaságának országos kongresszusán (1991) beszámolt vizsgálatairól a szerves oldószerek, hexavalens króm és szilícium-dioxid személyiségdimenziókra gyakorolt hatásával kapcsolatban. A Budapesten székelő Magyar Pszichológiai Társaság tagja (1991).

Önálló munkái: *Situaţii motivaţionale favorabile învăţării de tip şcolar* (1975); *Învăţare şi programare* (fordítás, 1977); *Motivációs helyzetek – tanulmányi eredmények* (Bp. 1980).

(F. K.)

Török Zsuzsa: *Motivációs helyzetek – tanulmányi eredmények*. Pedagógiai Szemle, Bp. 1982/2. – Kozéki Béla: *A fegyelmezett személyiség kialakítása*. Tankönyv, Bp. 1983. 126–30; uő. *Vizsgálatok az iskolai motiváció terén*. Pszichológia, Bp. 1984/4.

Lázár Tibor (Székelydálya, 1929. ápr. 3.) – műszaki szakíró. Középiskolai tanulmányokat Székelyudvarhelyen végzett (1948), gépészmérnöki oklevelet a temesvári műegyetemen szerzett (1952). Első munkahelye a Medgidiai Fémipari Vállalat (1953), majd a Marosvásárhelyi Építkezési Tröszt (1953–57); jelenleg az Electro-Mureş Vállalat mérnöke Marosvásárhelyen. Tudományos érdeklődésének tárgyköre a villamos háztartási készülékek, csőfűtőtestek elemeinek tervezése, gyártása és javítása.

Munkái: *Repararea aparatelor electrocasnice* (Nicolae Petre és Ion Purdea társszerzőkkel, 1967); *Elemente încălzitoare electrice în tuburi metalice* (Nicolae Petre társszerzővel, 1982); *Villamosság a háztartásban* (Máthé Balázs és Józsa Imre társszerzőkkel, 1983).

(J. D.)

Lázok János (Bánffyhunyad, 1954. febr. 18.) – irodalomtörténész, kritikus. Szülőhelyén végezte a középiskolát (1973), a Babeş–Bolyai Egyetemen magyar–angol szakos tanári diplomát szerzett (1978). A disznajói Általános Iskola tanára (1978–82), majd Marosvásárhelyen a Pedagógusok Háza magyar tanári szakkörének vezetője. 1990 óta az Erdélyi Figyelő szerkesztőségének tagja, 1992-től a lapot előállító Custos Kft keretében vállalt tisztséget. A csíkszeredai székhellyel alakult Interdialog Társaság vezető tanácsának tagja.

Első írását a Korunk közölte (1977); itt s az Igaz Szó, A Hét, NyIrK hasábjain jelentek meg tanulmányai; az *Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok* 1984-es kötetében szerepel. Újabb tanulmánya Szőcs Géza *Kilátótorony és környéke* c. verseskötetének gondolatvilágáról szól (*Meddig nyávognak a vasmacskák?* Korunk 1978/7). Több tanulmányban vizsgálta Sütő András drámái kapcsán a történeti beleélést múlt és jelen helyzet- és jellemazonosságaiban. *A céltól az eszközig: a Sütő-novelláktól a Sütő-drámákig* c. témanyitását (NyIrK 1981/1) követték *A szúzai menyegző* elemzései (A Hét 1981/9; Korunk 1983/9), közben a *Csillag a mágyán* Seprődi Kiss Attila-féle rendezéséhez fűzött kritikai észrevételeket (Korunk 1983/2). E feldolgozások menetében született (kéziratban évek óta készen álló) átfogó monográfiája Sütő András drámatrilógiájáról az *Egy lócsiszár virágvasárnapja*, a *Csillag a mágyán* és a *Káin és Ábel* szerkezeti s értelmi egybecsengései alapján.

Lechner Károly (Pest, 1850. márc. 21. – 1922. jan. 19. Budapest) – orvosi szakíró, pszichológus. ~ Ödön építész öccse. A pesti Kegyes Tanítórendi Gimnáziumban tett érettségit (1868), majd pesti és bécsi tanulmányok után szerzett orvosi (1873), sebészi, szülész- és szemészmesteri oklevelet (1874). 1889-ben meghívták a kolozsvári egyetem elmekórtani tanszékére, 1897–98-ban az egyetem rektora. Tanárságának 25. évfordulójára egy 46 értekezést tartalmazó kötetet adtak ki (*Dolgozatok*. Kv. 1915). Az EME alelnökéül (1909), az EIT tiszteleti (1910), az MTA levelező (1921) tagjául választotta. 1921-től a szegedi egyetem tanára volt.

Kolozsvári működésével megvetette az erdélyi idegkórtani kutatások alapjait. Az emlékezés, a tudatosság, az álom, a szuggesztió, az impressziók, reflexek s ezek rendellenességei foglalkoztatták. Különösen reflex-elmélete keltett visszhangot. Tudományos mérőeszközt szerkesztett (cefalográf).

Az 1950-es években Spielmann József tanulmányozta munkásságát, és Balázs Sándorral közösen kiadta életrajzát s szemelvényesen 20 dolgozatát. Hajós József a materialista pszichológia előfutáraként méltatta.

(G. Gy.)

Zsakó István: *L. K.* Erdélyi Orvosi Lap 1922/5. – Balázs Sándor–Spielmann József: *L. K.* 1956. – Rozsnyai Gábor [Hajós József]: *Egy értékes könyv a reflexelmélet kolozsvári úttörőjéről*. Igazság 1957/108.

Legszebb versek – az Ifjúsági Könyvkiadó által 1962-ben indított, majd 1970-től az Albatros által megjelentetett sorozat (román párja az ugyanott megjelent Cele mai frumoase poezii). Kötetei, amelyeket általában rövid előszó vezetett be (nemegyszer magának a fordítónak a tollából), legnagyobb részt a magyar (32) és a román (16) irodalomból nyújtanak kóstolót a verskedvelőknek, de a szerkesztők törekvése volt kitekintést adni a világirodalomra is: az orosz és szovjet irodalmat három szerző (Puskin, Majakovszkij, Jeszenyin), a franciát és az angolt két-két szerző (Apollinaire és Guillevic, ill. T. S. Eliot és Whitman), a török irodalmat Nazim Hikmet, a németet Bertold Brecht, az olaszt Salvatore Quasimodo képviseli; a kortárs magyarországi lírát – még a 60-as években– Illyés Gyula, Kassák Lajos, Szabó Lőrinc, majd a 70-es évek végétől Juhász Ferenc, Nagy László, Pilinszky János és Weöres Sándor, a kortárs román lírát pedig N. Labiş, Ioan Alexandru s a 60-as években Mihai Beniuc, Nina Cassian, Maria Banuş, G. Călinescu.

A sorozat kedvelőinek száma – talán a könyvterjesztő szűkkeblűsége miatt is – csak kevés kivétellel haladta meg az 1500–2000-et. E kivételek közé sorolható az Arany János-kötet 17000, Kányádi Sándor (két kiadásban) 25000, Szabédi László 9300, Janus Pannonius 4000, ill. az Eminescu 5500 és Blaga-kötet 5000 példánnyal.

A sorozatnak az Albatrosnál megjelent utolsó kötetei: 1988-ban Johannes Bobrowski (Adonyi Nagy Mária előszavával); 1989-ben Federico García Lorca (Kovács András Ferenc előszavával); 1990-től a sorozat folytatását a Kriterion tervezte, a meghirdetett Nemes Nagy Ágnes-kötet megjelenésére azonban nem került sor.

(D. Gy.)

Leiher Géza (Bályok, 1921. ápr. 11.) – kertészeti szakíró. Uradalmi kertész fia, Curtea de Argeşen szerzett kertészképesítő diplomát (1938). A hátszegi almatermesztés meghonosításáért indít mozgalmat (1939–40), Cegléden (1941–43), Szilágysomlyón (1944–49) dolgozik, 1949–53 között a bályoki állami mezőgazdasági vállalat alkalmazottja, majd a Nagybánya Tartományi Mezőgazdasági Igazgatóság, ill. a Kolozsvári Kertészeti Kutatóintézet munkatársa; a pettyéni Agronómusok Háza kertészeti előadója (1961–70). Keze

alól kerül ki a szilágysági, Szatmár vidéki, máramarosi nagyüzemi gyümölcstermesztők derékhada.

Félezer szakcikke és tanulmánya jelent meg a Bányavidéki Fáklya, Szatmári Hírlap és a Falvak Dolgozó Népe hasábjain. Az 1989. decemberi fordulat óta kertészeti rovatot tart fenn a Szatmári Friss Újságban.

(Cs. P.)

Cseke Péter: *Az oltókés mestere*. Igaz Szó 1974/11.

Leitner Mihály (Hajdúsámson, 1864. máj. 10. – ?) – szerkesztő, közíró. A budapesti Rabbiképző Intézet növendéke, de jogi pályára lépett és Déván nyitott ügyvédi irodát. Megalapította és 1901-től kezdve harminc éven át szerkesztette a Déva és Vidéke, később a Hunyadvármegye c. lapot. Mint a 48-as Párt helyi elnöke már az I. világháború előtt élénk részt vett a közéletben; figyelmet keltett a Pesti Hírlapban (1914. jan. 18.) megjelent *Miért hanyatlik az erdélyi magyarság* c. írása. A megyei Közgazdasági Tanács és Törvényszéki Bizottság tagja, a helyi Iparbank igazgatója, a német és héber nyelv hites tolmácsa. Az OMP a megyei szervezet elnökévé választotta. Cikkei jelentek meg a Brassói Lapok, Ellenzék, Keleti Újság, Magyar Kisebbség hasábjain.

Önállóan megjelent dolgozatai: *Zarándoklás Rákóczi sírjához* (Déva 1906); *A zsidóság* (Lugos 1926).

Leitner Zoltán (Nagyvárad, 1896. – 1945. koncentrációs táborban) – közíró, műfordító, szerkesztő. Középiskolai tanulmányainak elvégzése után (1913) irodalmi pályára lépett: a budapesti Múlt és Jövő, Nagyváradi Napló munkatársa. Magyarra dolgozta át Hermann Schwab *Gyermekálmok* c. ifjúsági könyvét (1915), lefordította S. Sachmovitz *Litvániai történetek* c. kötetét (Bp. 1917), Salom Asch *A bosszú istene* c. regényét (1919). Felelős szerkesztője a Mizrachi c. zsidó hetilapnak.

A két világháború között publicisztikájával a Nagyváradi Naplóban és a kolozsvári Új Keletben jelentkezik. Alapító szerkesztője a **Zsidó Reneszánsz Könyvtár* sorozatának, s mint az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség nagyváradi ügyvezető elnöke bekapcsolódik a közéleti mozgalmakba. A rövid életű Zsidó Kisebbség c. közlöny (1928) szerkesztője, majd a Népünk–Unser Volk–Poporul Nostru c. zsidó hetilap (1929–40) felelős szerkesztője. Nagyvárad öregdiákjainak emlékkönyvébe (1937) megírta szülővárosa zsidóságának történetét.

Kötetei: *Őrsön a zsidóság frontján!* (Nahum Sokolow előszavával, Nv. 1930); *Kétszáz esztendő az emberszeretet szolgálatában* (A nagyváradi Izraelita Szeretetegylet története. Nv. 1931); *Jaj a legyőzötteknek...* (Nv. 1940); *Quo vadis Duce?* (Olaszországi útijegyzetek, év nélkül).

Írói neve: *Lukács Zoltán.*

(T. E.)

Lektúra – a Kriterion Könyvkiadó 1974-ben indított világirodalmi sorozata. A **Horizont*-sorozathoz képest inkább a könnyedebb, lektűr-jellegű és többnyire XIX–XX. századi prózát ölelte fel (regényeket, elbeszélés- és novelláskötetet). A magyar irodalomból Babits Mihály, Galgóczi Erzsébet, Karinthy Ferenc, Karinthy Frigyes, Mészöly Miklós, Móricz Zsigmond, Örkény István, Rejtő Jenő (P. Howard), Szerb Antal regényei, novelláskötetei mellett az angol nyelvű irodalmakat 23, az orosz és szovjet irodalmat 12, a francia irodalmat

10, a német irodalmat 9, az olasz, valamint a cseh és szlovák irodalmat 5–5, a bolgár irodalmat 3, a görögöt 3, az afrikai irodalmakat és a finn irodalmat 2–2, a latin-amerikai, a török, a távol-keleti irodalmakat és a lengyel irodalmat 1–1 mű képviselte.

A ~ sorozatban megjelent művek legnagyobb része magyarországi fordítók munkáinak átvétele, hazai fordítók mozgósítására a sorozat kevéssé törekedett. Tizenöt év alatt összesen két esetben: Verne egy eddig magyarul meg nem szólaltatott regényét, *A Barsac-expedíció*t Dáné Tibor, ill. Promet *Primavera* c. regényét Domokos Éva fordította. 1990-ben Babits Mihálytól a *Gólyakalifa*, Al. Dumas-tól *A kaméliás hölgy* és Vaszil Zemljaktól a *Hattyúcsapat*; 1991-ben Conan Doyle-től *A sátán kutyája* és Bierce Ambrose tollából a *Legkedvesebb gyilkosságom*; 1992-ben P. Howard (Rejtő Jenő) munkája, *A fehér folt* hagyta el a nyomdát korábban készült fordítások újrakiadásával.

(D. Gy.)

lélektani szakirodalom – a múlt századvég és a XX. század eleje úttörő tudósainak köszönhetően nem hiányzik e kor erdélyi tudományos életéből. Parádi Kálmán kolozsvári tanár szakmai érdeklődését még a múlt század végén a lélektanra is kiterjeszti. *Physiológiai lélektan* c. munkája (1887) „az idegrendszer által közvetített lelki jelenségek” ismertetését tűzte ki célul, *A test és lélek egymáshoz való viszonyának kérdése hajdan és most* c. tanulmánya (1890) pedig a pszichofizikai álláspont érvényességét igyekszik igazolni.

Nemcsak elmekórtani, gyógyászati, élettani, filozófiai, oktatási és köznevelési, hanem lélektani kérdésekkel is foglalkozik Lechner Károly kolozsvári egyetemi tanár nyomtatásban is megjelent, ill. kéziratban fennmaradt számos előadása és tanulmánya. A „freudizmus érdemeit”, valamint „a freudizmus okozta károkat” a pszichofiziológus ideggyógyász nézőpontjából elemzi (1914, 1920).

A lélektan művelése a kolozsvári magyar egyetem s ezzel együtt a lélektani tanszék megszűnése ellenére a két világháború között sem szünetelt. Ha a kimondottan szakmai jellegű lélektani kutatómunka háttérbe is szorult, egy szellemtudományos értelemben vett lelkialkat-problematika központi helyre került Makkai Sándor, Imre Lajos, Tavaszy Sándor műveiben. Különböző folyóiratokba szétszórva azonban több százra tehető a lélektani tárgyú értekezés, tanulmány, jegyzet, szemle, recenzió, kritika. Az Erdélyi Múzeum szerzői közül Varga Béla a lélektan legújabb „irányait” filozófiai szempontból vizsgálja (1935); a Korunk hasábjain a korszak baloldali szellemi mozgalmainak számos képviselője (Nagy Lajos, Sinkó Ervin, Vas István, Fábry Zoltán, Gaál Gábor, Németh Andor, Totis Béla, Kahána Ernő) foglalkozik a lélekelemzés értékelésével, ugyanott száll síkra a pszichoanalízis és a marxizmus összeegyeztethetősége mellett Neufeld Béla. A pszichoanalízis szellemtudományi „horderejéről” az Erdélyi Helikon olvasóit I. Szemlér Ferenc tájékoztatja. A 30-as években a freudizmus túlzásait mind a Korunkban (Jeszenszky Erik, Brachfeld Olivér), mind az Erdélyi Helikonban (Kádár Imre) egyaránt bírálják. A Korunk egyes szerzői (Mezei Dezső, Fekete Ferenc) rendszeresen méltatják a Florin Ştefănescu-Goangă vezetésével működő kolozsvári Lélektani Intézet kiadványait.

A gyermeklélektan iskolai alkalmazásának fontosságára és módozataira hívja fel a figyelmet az Erdélyi Iskola, ahol ilyen tárgykörű méltatások jelennek meg (Venczel József, Opra Benedek). 1940-ben a bukaresti Pszichotechnikai Intézet engedélyével a Marianum Kolozsvárt kiadja Gyöngyösy Aurélia iskolanővér fordításában a 9–11 éves gyermekek intelligenciájának megállapítására szolgáló Kuhlmann–Anderson–Nestor-féle tesztet, ami egyben azt is jelenti – mutat rá a fordító –, hogy „hitvallásos magyar iskoláinkban is megindul a gyermekek képességeinek tudományos vizsgálata”.

1940-től ismét intézményes keretet kap a magyar nyelvű lélektani kutatás és tudományművelés. A Ferenc József Tudományegyetem Lélektani Intézetében Várkonyi Hildebrand professzor vezetése és Bálint Zoltán adjunktus gyakorlati irányítása mellett folyik élénk munka. Több száz iskolásnál kérdőíves felmérést végeznek, kimutatva a tanulók játékainak változatait, időtartamát, kedvelt játszó helyeiket. Az eredmények Novák Ferenc *A kolozsvári középiskolás tanulók játékai* c. munkájában (1942) látnak napvilágot, Demény Dezső pedig *A tesztmódszer személyiség-vizsgálati szerepe* c. könyvében (1942) saját kutatási tapasztalatai, valamint a kortárs ~ eredményeinek áttekintése alapján a gyakorlati lélektan néhány sarkalatos kérdését elemzi.

Az 1944 őszétől, az új történelmi szakaszban egy ideig még a Bolyai Tudományegyetemen tevékenykedett Harkai Schiller Pál (aki innen az Egyesült Államokba kapott meghívást) eltávozásáig (1947) szélesebb kitekintéssel folyt a lélektankutatás; a szűkülő keretek közt az 50-es évek végéig a lélektani katedrán a tanszemélyzet elsősorban arra törekedett, hogy a hallgatóságot jegyzetekkel lássa el. Így Csőgör Erzsébet *Gyermeklélektan* (1948), Zörgő Benjámin pedig *Állatlélektan* (1947), *Pszichotechnika* (1947), *Az érzékelés* (1947), *A lélektan vázlatos története* (1952), *Lélektan* (1952, 1953) és *A képességek* (1953) c. egyetemi jegyzetével tette lehetővé a magyar nyelvű szakoktatást. Az érvényben lévő román nyelvű középiskolai és egyetemi tankönyvek, valamint az oktatásban hasznosítható tanulmányok és kézikönyvek lefordítására külső munkatársakat is bevontak, a tanszéken ugyanekkor kutatói tevékenység is folyt: Benedek István vezetésével (a 40-es évek végéig) személyiséglélektani vizsgálat, Zörgő Benjámin vezetésével pedig érzés-pszichológiai, állatlélektani, ill. pszichofiziológiai és gyermeklélektani kutatás, Körmendi Ildikó, F. Csáki Magda, Ferenczi Gyula, Fodor Katalin bevonásával. A kísérletek eredményeit bemutató tanulmányok közül egyesek *A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem (1945–1955)* c. emlékkönyvben (1956), mások a Babeş és Bolyai Egyetemek közös közleményeiben, valamint a Széll Zsuzsa szerkesztette *Az élet eredetéről és az öregedésről* c. kötetben (1958), nagyobb részük (12 tanulmány) a Zörgő Benjámin szerkesztésében és Hajós József gondozásában kiadott *Gondolkodáslélektani tanulmányok* c. kötetben (1958) láttak napvilágot. A tanszék tagjai s más munkahelyeken dolgozó pszichológusok is számos lélektani, főleg neveléslélektani tárgyú ismeretterjesztő írást, cikksorozatot jelentettek meg a napi sajtóban. A Tanügyi Újság mellett főleg a Dolgozó Nő közölt ilyen anyagot Csőgör Erzsébet, Becski Irén és Stern Gizella tollából.

A Babeş és Bolyai Egyetemek egyesítése (1959), valamint az egyetemi és főiskolás szakoknak a 60-as évek elejétől kezdődő átszervezése gyakorlatilag megszakította az önálló magyar lélektani szakirodalom fejlődését, s jobb esetben idegen nyelvű közlésre, rosszabb esetben puszta fordításokra szorította azokat, akik ezen a téren dolgoztak, vagy elhallgattatta őket, mint 1959-ben Demény Dezsőt, Széll Zsuzsát, Stern Gizellát. A megmaradottak közül Zörgő Benjámin részt vett az akkortól kezdve nagy számban megjelentetett román nyelvű lélektani alapmunkák, egyetemi tankönyvek, módszertani segédeszközök szerkesztésében és írásában, mások (Lázár Sándor, Kulcsár Tibor) társszerkesztőkként kapcsolódtak be ebbe a munkába, kiszorulván mindnyájan az eredeti anyanyelvi alkotás lehetőségeiből. Többen foglalkoztak különböző szakmunkák lefordításával. Így jelenhetett meg Al. Roşca, C. Chircev és Zörgő Benjámin eredetileg román nyelven összeállított munkája magyarul *Pedagógiai lélektan* címmel (1963) vagy M. Gelu és A. Dicu *Bevezetés a pszichológiába* c. könyvének magyar változata, nemkülönben a magyar nyelven írottak románra fordítása. A szakfordítók: Erdélyi Róza, Fodor Katalin, Lázár Sándor, Kulcsár Tibor.

Főként a 70-es évektől kezdve az erdélyi pszichológusok magyar nyelvű kötetekkel is jelentkeztek. Simó Sándor bevezető tanulmányával és összeállításában a Téka-sorozat közölte Sigmund Freud írásainak gyűjteményét *Pszichoanalízis* címmel (1977). Megjelent Al. Roşca–

Zörgő Benjámin *A képességek* (1973), Lázár Sándor *Motivációs helyzetek – tanulmányi eredmények* (Bp. 1980), Kulcsár Tibor *Az iskolai teljesítmény pszichológiai tényezői* (Bp. 1982), Vörös Előd *Pályaválasztás, jövőtervezés* (1982), Fodor Katalin *Tudat és jelentés* (1983) s Kulcsár Tibor *Iskolapszichológia* (1984) c. kötete.

Szakdolgozatok is jelentek meg a NyIrk évfolyamaiban Demény Dezső, Farkas Magda, Fodor Katalin, a Korunk új folyamában s a Korunk Évkönyvekben Demény Dezső, Fodor Katalin, Kulcsár Tibor, O. Bogáthy Zoltán, Roth-Szamosközi Márta, Szamosközi István, Vargha Jenő László, Zörgő Benjámin tollából, ugyanők esszészerű lélektani írásai a Korunk és A Hét hasábjain. Lélektani kérdésekkel szívesen foglalkozott a Tanügyi Újság és Ifjúmunkás is. Külön meg kell emlékeznünk a TETT lélektani tematikájú számairól, mint amilyenek a *Lélek és tudomány* (1978), *Ember a közösségben* (1980/4), *Szemben önmagunkkal* (1982/2), *Gondolatvilág* (1986/4), *Az alkotó ember* (1988/2) s *A tanulás* (1989/1). Bár nem állottak rendelkezésére a tudományos kutatómunka feltételei (közben megszüntették az egyetemeken a lélektan tanszékeket), intézményi biztosítékok nélkül is itt jelent meg egy nyitott érdeklődésű új magyar pszichológus nemzedék. Folytatásként kiemelendő Roşca-Bonczos Zsuzsa *Pszichológus napló* c. közlése, melyből több mint száz részletet jelentetett meg a Dolgozó Nő, ill. utóda, a Családi Tükör. Lélektani írásokkal találkozunk a fiatal írók Kolozsvárt 1990-ben indult Jelenlét c. hetilapjában is Vargha Jenő László tollából.

(F. K.)

Hajós József: *Parádi Kálmán*. Életrajz és szemelvények. 1954. – Spielmann József: *Lechner Károly*. Élet és Tudomány, Bp. 1958/24. – Balázs Sándor: *Tavaszy Sándor filozófiája*. 1982. – Demény Dezső: *Létrendezettség, személyiségminőség, emberismeret*. Korunk 1985/9. – Erős Ferenc: *A Korunk című folyóirat és a pszichoanalízis*. Pszichológia, Bp. 1986/2.

Lelik Ferenc (Magyarpécska, 1903. nov. 8. – 1941. júl. Szovjetunió) – újságíró, szerkesztő. Az aradi Katolikus Főgimnázium elvégzése után a temesvári Kaviár c. szatirikus lap munkatársa (1923–25). Megszerezte az építészi diplomát (1930) s ugyanebben az évben radikális munkásbarát lapot indított Pécskai Újság címen szülőhelyén. A lapnak 1930-ban megjelent 11 száma ismeretes, de a vidéki helytállás jelképe maradt. Később az Aradi Hírlap munkatársa s az OMP pécskai tagozatának titkára. Mint tartalékos katonatiszt elesett a II. világháborúban.

(U. J.)

Kocsik József: *Hol voltak legkisebb vidéki lapjaink?* Korunk 1971/6.

lemezkiadás – a művészi kommunikáció újabb műfaja. Eredményei az **Electrecord* bukaresti hanglemezházhoz kapcsolódnak, melynek működéséhez a magyar kiadványok terén jelentékeny kezdeményezésekkel járult hozzá a 70-es évektől kezdve László Ferenc zenei szakíró. A magyarul megjelentetett prózai anyagban egyetemes irodalmi értékekre találunk példát, ilyen lemez Antoine de Saint-Exupéry *A kis hercege* Illyés Kinga előadásában, Hencz József zenéjével. Népmeséket Huszár Irma, Márton János, Nemes Levente, Orosz Lujza, Széles Anna adott elő. A nyomtatásban megjelent szöveget szerencsésen egészíti ki Veress Zoltán két verses meséjének lemezváltozata (*Tóbiás és Kelemen*; *Irgum-burgum Benedek*).

A ~ másik kedvelt műfaja részben egy-egy költő verseiből készült válogatás (például Szilágyi Domokos: *Egyenes beszéd*, Mátray László előadásában, Bulyovszky Loránd zenéjével), részben gyűjteményes-többszerzős (Ady, Blaga, Dsida, Eminescu, Hervay Gizella, Jánky Béla, Jebeleanu, Jeszenyin, József Attila, Kányádi, Lászlóffy Aladár, Majtényi Erik, Molnos Lajos, Marin Sorescu, Tamkó-Sirató Károly, Weöres Sándor) lemezek Ádám Erzsébet, Balló Zoltán, Balló Zsuzsa, Balogh Éva, Ferencz Éva, Kis Török Ildikó, Kovács György, Pásztor János,

Péter János, Sigmond Júlia tolmácsolásában (*Hangok emlékezete; Süss fel, nap*). Kerül arra is példa, amikor az előadóművész egyetlen műfajra összpontosítja figyelmét (így Balogh Éva a balladára, Csíky Csaba zenekíséretével), vagy amikor a költő maga szavalja verseit (Kányádi Sándor: *Fekete–piros*).

Változatos képet nyújt a zenei tartalmú ~ is. Fontos helyet kap itt a népdal, népies műdal és a könnyűzene. Ez a kategória kis együttesek kíséretével, adott esetben a **Maros Népi Együttes* számára Birtalan József, Csíky Boldizsár, Márkos Albert, Szabó Csaba, Winkler Albert, Zoltán Aladár feldolgozta formában szólaltatja meg anyagát, többek közt Cseh Judit, Gagyi Réka, Győri Klára, Juhász Ilona, Kelemen Tekla, Kerestély László, Kovács András, Mezei Erzsébet, Nemes Sándor, Panek Kati, Rácz Béla, Rácz Udvari Magda, Selmeczi Marcella, Tóth Erzsébet, Veress Árpád, Veress Zoltán interpretációjában. Halmágyi Gizella és Halmágyi Mihály önmagukat kísérve jelennek meg a *Gyímesi lakodalmas* c. lemezen. A népdalanyagból gyermek- és női karra feldolgozva is közöl egy lemeznyit a kiadó Birtalan József vezénylésével (*Énekeljünk, énekeljünk*).

A **táncház* anyagából is válogathat a lemezgyűjtő. Elekes Emőke, Kelemen László, Kodoba Márton, Papp István Gázsa, Sipos Zoltán, Szalay Zoltán, Szép Gyula, Szőts Dániel, valamint a *Barozda*, *Bodzafa*, *Búgócsiga*, *Camerata Transylvanica*, *Garabonciás*, *Ördögszekér*, *Regösök* s a *Venyige* elnevezésű együttesek előadásából ismerjük meg Gagy, Kalotaszeg, Kisküküllő, Korond, Magyarszovát, Mezőség, Ördöngösfüzes, Szék, Szenterzsébet, Udvarhely, Válaszút és más tájak-helységek népzenéjét-néptáncát. Ezekből a forrásokból merítettek a Maros-Együttes keretében előadott táncfeldolgozások is (így a *Szivárvány havasán*).

A műzenei műfajok közül Nicolae Bretan dalaiból ad elő Kónya Dénes László, Weiss Ferdinánd zongorakíséretével. Egy orgonalemez előadója Dávid István, öt lemezé Benedek Kálmán. Operaénekeseink Beethoven, Erkel, Lehár, Rossini, Verdi, Wagner és mások műveiből áriákat tolmácsolnak, így Airizer Csaba, Csoma Mária, Fogel László, Kirkósa Júlia, Kovács Attila, Kriza Ágnes, Mester József, Rózsa-Vasiliu Anna, Simon Katalin, Szilágyi Ferenc, Vargha Piroska, Veress László.

Néhány további kis- vagy nagylemez teszi gazdagabbá a romániai magyar ~t: így a XVI–XVII. századi európai táncokat megszólaltató, Brandner Nóra vezette együttesé, a XVI–XVIII. századi erdélyi orgonazenét ismertető előadóké, Babrik Józsefé (*Ej, haj, gyöngyvirág*), Claude Romanóé, vagyis George Sbârceáé, Terényi Edéé (*Barokk rapszódia, Vivaldiana*). A könnyűzenét népszerűsíti Boros Zoltán (*Léptek a végtelen felé*), Csutak István, Kerestély Zsolt, Kiss Éva s a Fancsali János vezette *Consort* lemeze.

Karmestereink közül Aczél Ervint, Bács Lajost, Hary Bélát, Birtalan Józsefet, Szalman Lorándot foglalkoztatta az utóbbi másfél-két évtizedben a hanglemezgyár a Maros-Együttes karmesterei mellett. Színvonalának emeléséhez, sikereinek biztosításához szólistáink, kamaramuzsikusaink is hozzájárultak, többek közt Ágoston András, Botár Katalin, Hamza Gyula, Ruha István, Székely Attila. A zenetörténeti sorozatot szerencsésen egészíti ki az *Óvodások lemeztára* (Maxim Éva iskolai kórusa, valamint Illyés Kinga, Márton János, Nagy Katalin, Orosz Lujza és mások közreműködésével), a *Kisiskolások lemeztára*.

A bemutatott lemezanyagban rendezőként Kovács Ildikó, Borbély Zoltán, Boros Zoltán nevével találkozunk a lemezborítókon, grafikusként Aranyosi György, Balázs Imre, Deák Ferenc, Kazinczy Gábor szerepel. Borítólap-szöveget Anavi Ádám, Beke György, Brandner Nóra, Demény Piroska, László Ferenc, Lőrinczi László, Pávai István, Simonffy Katalin írt. Olykor maguk a szerzők mutatták be műveiket-költeményeiket, mint Demián Vilmos, Kányádi Sándor, Márkos Albert vagy Zoltán Aladár.

(B. A.)

H. Szabó Gyula összeállításában: *Az Electrecord hanglemezgyár magyar nyelvű hanglemezei*. Művelődés 1982/6. – Gál István: *A hanglemez nyomában*. A Hét 1989/25. – Terényi Ede: *Új lemezeimet hallgatom. D-moll démon*. Utunk 1989/46.

Len Ilona, *Márton Imréné* (Kolozsvár, 1934. júl. 21.) – újságíró, szerkesztő, háztartási szakíró. Szülővárosa Kereskedelmi Leányiskolájában érettségizett (1952), egyetemi tanulmányait a Bolyai Tudományegyetem jogtudományi karán fejezte be (1956). Pályáját ügyész-gyakornokként Sepsiszentgyörgyön kezdte, majd 1957-től a Dolgozó Nő újságírója, főmunkatársa, szerkesztője. 1976–82 között felelős titkára nyugdíjazásáig (1989). Azóta a Családi Tükör külső munkatársa.

Első írását a Dolgozó Nő közölte (1956). A Ceres Könyvkiadó **Kaleidoszkóp* sorozata számára összeállította Szilágyi Katalin és Wolff Sándor egy-egy táplálkozási tanácsadó kötetét, ugyanitt jelent meg 23. számként saját munkája: *A gyermek célszerű öltözete* (gyakorlati tanácsadó szülőknek, 1973).

Írói álnevei: *Máthé Ilona, Máthé Zsuzsa*.

(K. N.)

Lendvai Jenő (Temesvár, 1883. – 1946. Temesvár) – közgazdasági szakíró, próza- és drámaíró, műfordító. Elvégezte a budapesti Keleti Akadémiát, majd jogi tanulmányokat folytatott Budapesten és Kolozsvárt. Főtitkára a temesvári Kereskedelmi és Iparkamarának, titkára a Bánáti Gyárosok Szövetségének, a Keleti Lloyd c. közgazdasági szaklap főszerkesztője, ill. felelős szerkesztője (1922–35). Gyakori külföldi útjai során bejárta Ausztriát, a Balkán-félszigetet, Belgiumot, Németországot, Olaszországot, Angliát, s tapasztalatait érdekes útinaplóba rögzítette. Az Arany János Társaság tagja.

Irodalmi munkásságát műfordítóként kezdte: francia tárcákat, novellákat ültetett át magyarra, magyar írásokat fordított németre. Novellái, közgazdasági tanulmányai, politikai cikkei, útibeszámolói a temesvári és budapesti lapokban (legtöbbnyire a Temesvári Hírlapban), szakfolyóiratokban jelentek meg. A Borovszky Samu szerkesztésében megjelent *Magyarország vármegyéi és városai* sorozat egyik kötete számára ő írta meg a Temesvár és Temes megye kereskedelmét, hitelügyeit, pénzügyét bemutató fejezeteket; *Temesvár város közgazdasági leírása* c. könyvét a Közgazdasági Szemle adta ki (Bp. 1908). *Lachei und Gentlemen, Stichbilder aus England* c. útibeszámolója Temesvárt jelent meg évjelölés nélkül.

Villasor 33 c. vígjátékát 1930-ban mutatta be a temesvári színház. *Ki volt Miss Hill?* c. regényét 1939-ben folytatásokban közölte a Temesvári Hírlap.

(Sz. J.)

Lendvay Éva, családi nevén *Szemlér* (Brassó, 1935. ápr. 24.) – költő, műfordító. Szemlér Ferenc költő leánya. Szülővárosában végzett zenei középiskolát (1953), a kolozsvári egyetem filológiai karán magyar nyelv és irodalom szakos diplomát szerzett (1959). Újságírói pályára lépett, az Utunk (1959–62), a brassói Új Idő (1963–66), majd a Művelődés (1967–68) és 1968-tól a Brassói Lapok belső munkatársa.

Első írása az Utunkban jelent meg (1958). Verseit, fordításait, színházi és képzőművészeti kritikáit, könyvismertetéseit, riportjait, karcolatait az Igaz Szó, Utunk, Előre, Új Élet, Korunk, Művelődés, a iaşi-i Cronica, valamint magyarországi irodalmi folyóiratok közlik. Forrás-kötetének bevezetésében Lőrinczi László „egy erősen intellektuális költői alkat”-ról beszél, mely szívesen nyúl vissza a népköltészet s a virágénekek hangjaihoz (1967), de népisége csak nyelvi szépségekig ér el, a magány szorongásaiból kihagy a szerelem forrósága is,

„világűrnyire tágult szemmel” a semmibe zuhan egy céltalan várakozás... Elritkuló költői jelentkezése helyett az írónő inkább műfordításaiban él.

Háromnyelvű szülővárosához méltóan magyar–román–német irodalmi kapcsolatokat teremt fordításaival. A iaşi-i Convorbiri literare s a brassói Astra hasábjain Radnóti Miklós, Juhász Gyula, Szabó Lőrinc, Garai Gábor, Nemes Nagy Ágnes, Juhász Ferenc verseinek román fordításait közli; románból magyarba ülteti át Ana Blandiana, Anghel Dumbrăveanu, Mircea Ciobanu egy-egy kötetnyi versét, Hortensia Papadat-Bengescu, Constantin Chiriță, Ileana Vulpescu regényeit; s németből is fordít, Adolf Meschendörfer *Erdélyi elégia* c. poémáját ő mutatja be a magyar közönségnek, átdolgozásában jelenik meg magyarul Thomas Mayne-Reid *A fej nélküli lovas* c. ifjúsági regénye (1969). Gazdag műfordítás-gyűjteményei a *Kutak* (1981) c. román versantológia és a *Házinapló* (1990) c. román versantológia.

Kötetei: *Bájoló ének* (versek Lőrinczi László előszavával, Forrás, 1967); *A második kérdés* (versek, 1977); *A földtől a homlokunkig* (versek, 1981); *Umbra muntelui* (románul írt versei, 1984); *Felszálló füst* (versek, 1986).

Álnevei: *Tóth Mária*, *Fekete Judit*.

(B. E.)

Szőcs István: *Bájoló ének és bűvölő előszó*. Utunk 1967/21. – Krajnik-Nagy Károly: *Három nyelven a Cenk alatt*. Beszélgetés L. É.-val. Brassói Lapok 1979/30. – Márki Zoltán: *A távozás csodái*. Előre 1981. szept. 18.

Lendvay Ferenc (Győr, 1895. júl. 9. – 1962. jan. 20. Veszprém) – újságíró. Budapesten mint színész kezdte pályáját; Aradon a Reggel belső munkatársa (1932–37), a Társaság c. riportlap bánsági szerkesztője (1937–38). Gellér Jánossal együtt állították össze *A százéves Arad. 1834–1934*. c. útmutatót, több **naptár* szerkesztője. Színdarabokat, mesejátékokat írt. 1938-ban visszament Budapestre.

Kötete: *Álomlovag* (regény, Arad 1934).

(U. J.)

Lengyel Béla (? – ?) – költő. Egy versének keltezése szerint Máramarosszigeten élt. Két kötete: *Versek* (Szabados Ede előszavával, Szatmár 1908); *Őszi színek* (Székelyudvarhely 1927). Második kötetének hátlapján közli, hogy készen áll *Viharban* c. trilógiája a békéről, háborúról és forradalomról, valamint *Muzsikál a vér* c. társadalmi regénye is „sajtó alatt” van.

Lengyel Ferenc – **stilisztikai szakirodalom*

Lengyel István (Arad, 1876) – **Orsova és Vidéke*

Lengyel István (Lázári, 1898) – **Máramarossziget magyar irodalma*; **Szatmári Újság*

Lengyel József (Színérváralja, 1868. dec. 8. – 1933. márc. 28. Színérváralja) – író. Szülőfalujának róm. kat. plébánosa. Humorisztikus tárcái, útirajza, filozófiai és színműirodalmi értekezései jelentek meg. Drámai költeményt írt Giordano Bruno reneszánsz filozófusról (1901), *Valpó vára* c. történelmi drámáját saját költségén falujában adta ki (évjelzés nélkül), *Teleki Mihály* c. öt felvonásos szomorújátéka a zernyesti csatában elesett erdélyi kancellárral a középpontban a XVII. századvégi Erdély szomorú idejét eleveníti meg (Nagykároly 1922).

(F. I.)

Lengyel József (Bukarest, 1938) – *P. Lengyel József*

Lengyel László Béla (Pécs, 1891. febr. 6. – 1957. dec. 12. Marosvásárhely) – zeneszerző. Pályáját tanítóként kezdte, feljáró hallgatóként Kacsóh Pongrác tanítványa volt a budapesti Zenefőiskolán. Mint hadifogoly került Brassóba (1919), ahol a Magyar Dalárda (1925), majd a Törekvés munkásdalárda (1926) karnagya lett. Utoljára a marosvásárhelyi Magyar Népi Együttes kórusát vezette. Dallamokat írt Petőfi, Gárdonyi, Ady, Szép Ernő, Kosztolányi, Reményik, Nikodémusz Károly verseire, megzenésítette Zajzoni Rab István *Leánymező* c. versét, lejegyezte a legeredetibb hétfalusi csángó guzsalyast és a borica-tánc eredeti dallamát.

(Sz. S.)

Szabó Sámuel: *L. L. B.: a dallamok mestere*. Brassói Lapok 1979/1.

Lengyel Loránd (Brassó, 1921. ápr. 19.) – lutheránus teológiai író. Szülővárosa Róm. Kat. Gimnáziumában érettségizett (1940), a Ref. Theologia nagyenyedi tagozatán szerzett lutheránus lelkészi diplomát (1945). Brassói segédlelkész, vallástanár, 1946-tól a Bethlen Kollégium tanítóképzőjének tanára. Közben elvégzi a Bolyai Tudományegyetemen a pedagógia–lélektan–művészettörténet (1948) s a magyar nyelv és irodalom (1950) szakot. A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben tanársegéd, 1951-től előadótanár. Erlangeni tanulmányútja (1969) után megvédte *Az istentisztelet homiletikai és liturgiai egysége* c. disszertációját (1971), majd professzor 1984-től nyugalomba vonulásáig (1991).

Első írása a Református Szemlében jelent meg. Dolgozatai elsősorban a liturgika, szónoklattan és egyházjog kérdéskörébe vágnak. *Az egyházjog mint teológiai diszciplína* c. tanulmánya a Református Szemle után egy *Glauben und dienen* c. müncheni kiadványban németül is megjelent (1980). *Gondolatok a barátságról* c. írását az Evangélikus Harangszó (1990/6), *Az új Luther-kép körvonalai* c. fejtegetését a Református Szemle (1991/5) közölte.

Szaktárgya az ének–zene is. Megzenésítette Juhász Gyula, Ady, József Attila, Erdélyi József, Zelk Zoltán néhány versét, és Csép Sándor *Mátyás, az igazságos* c. darabjához kísérőzenét szerzett (előadta a kolozsvári rádió 1990. dec. 31.).

(G. Gy.)

Lengyel Miklós – **sorozat*

Lengyel Sámuel – ***Forradalom*, * *szakszervezeti irodalom*

Lengyel Zoltán (Gyergyószentmiklós, 1908. febr. 16. – 1964. okt. 5. Szamosújvár) – róm. kat. egyházi író. Szülővárosában érettségizett, Gyulafehérvárt és Bécsben végzett teológiát. Az örmény szertartású katolikus egyház lelkészévé szentelték (1931). Szamosújvárt árvaintézeti nevelő, majd apostoli kormányzó (1940–64). Fejlesztette az Örmény Múzeumot s annak könyvtárát. Vallásos cikkei a helybeli Heti Hírekben (1929–33) jelentek meg.

(Ga. J.)

Leon Alex, családi nevén *Löwinger* Sándor (Petrozsény, 1907. máj. 30. – 1944. márc. 8. után, Osztrog, Szovjetunió) – festőművész, grafikus. Nagyváradon elvégezte a Polgári Fiúiskola négy osztályát (1922). Férfiszabó, litográfus, fényképész foglalkozásai közepette önerejéből képezte ki a maga művészetét.

Egy antifasiszta manifesztum címlapjával keltett nemzetközi feltűnést (1932); Ruzsicskay György harcos politikai rajzsorozatai voltak rá hatással. 1935-ben Kolozsvárt mutatta be munkáit, ahol a Korunk értékelte művészetét. Temesvárt két litografált albuma jelent meg. Mozgósító rajzait a Realitatea Ilustrată, Cuvîntul liber, Szabad Szó, Brassói Lapok közölte, az újság Ajándékregénytárának köteteit illusztrálta. Borítólapot készített Maros Tamás *Marosportustól Moszkváig* c. könyvéhez. Párizsi tanulmányai során ismerkedett meg Marc Chagall művészetével, s személyi benyomásairól a Brassói Lapok olvasóinak számolt be (1937). Riasztó művei a nyomor ellen lázítanak. Életrajzírója, Borghida István „ösztönös álomkép-festő"-nek nevezi.

Megfestette barátja, Horváth Imre költő arcképét.

Korvin Sándor: *Egy fiatal rajzoló látomásai*. Korunk 1935/12. – Gábor István: *L. A. Párizsba készül*. Napló 1936. jún. 27. – Borghida István: *L. A.* (művészmonográfia kép-mellékletekkel, 1973).

Lepage könyvkereskedés – az elzászi származású Lepage Lajos 1884-ben Békéscsabán alapított könyvnyomdát és könyvkereskedést, majd ezt eladva megvásárolta Polcz Albert Kolozsvárt működő könyvkereskedését és nyomdáját. Tőle 1911-ben Dobó Lajos vette meg, akitől Dobó Ferenc örökölte, cégjelzésként megőrizve a ~ nevet. Könyvjegyzékei és Ex Libris c. alatt megjelentetett háromnyelvű könyvkereskedelmi prospektusai (1925–39) arról tanúskodnak, hogy a ~ a világ minden tájáról beszerzett tudományos és szépirodalmi művekkel látta el vásárlóit.

Az erdélyi kulturális életben kiemelkedő szerephez jutott cég munkássága a könyvkiadásra is átterjedt. Közhasznú naptárak (köztük a Falusi és Városi Dolgozók Blokkjának naptára 1935-re), atlétikai évkönyv, szakácskönyv, kereskedelmi levelező és törvényismertetések mellett eredeti vagy lefordított irodalmi művek is megjelentek gondozásában (összesen 1918–40 között 16 önálló mű és 8 sajtótermék). Így Max Halbe *A szerelem tavasza* c. regénye (1919), egy *Északi történetek* c. összeállítás Strindberg és Ehrencron Kiddge írásaiból (1920), Madách *Az ember tragédiájá*nak jubileumi kiadása (1923), S. Nagy László gyógyszertörténeti adatai, Ligeti József *A ma tánca* c. koreográfiai munkája, Mária román királyné ifjúsági történetei Szeghő Imre fordításában (*Kandi Klára kalandjai*. 1925), Benedek Elek *Képes mesékönyv*e B. Loránt Erzsébet illusztrációival (1937) és év nélkül Szentimrei Jenő *Csáki bíró lánya* c. kalotaszegi balladás színműve Kós Károly címlapjával.

1941-ben megszaporodtak a ~ könyvei: ekkor került sor Szentimrei Jenő *Versekben tündöklő Erdély* c. egybeállítására, melyben magyar költők erdélyi költeményei találhatók „a Gyulafehérvári Soroktól mind a mai napig". A kiadói munkába bekapcsolódott Gaál Gábor is, aki előbb névtelenül szerkesztette az 1942-ben kibocsátott három remek kiállítású kötetet (a *Tréfás és csúfolódó erdélyi népköltészet*hez Szentimrei Jenő, *Tillaárom, hajh!* c. alatt Arany János vidám verseihez Berde Mária, a *Hazai utazók Erdélyben* c. kötethez Molter Károly írt előszót), majd Szeremlei László álnévvel Szepsi Csombor Márton *Europica varietas* c. útirajzát „a mai helyesírásra áttette, mondatait újratagolta" (1943) és Táncsics Mihály *Életpályám* c. memoárját „hű figyelemmel újraolvasta" (1943).

A ~ remekbe készült kiadványát, *Petőfi Sándor összes verse*it is Gaál Gábor állította össze: „szigorúan megállapítva a költemények időrendjét, beillesztve az utólag felfedezett vagy hitelesnek megállapított költeményeket, legfőképpen pedig: az utolsó írásjelig menő gonddal helyreállítva a számtalan kiadásban sok helyütt megrontott, sőt hiányosan közölt szöveget" (Benedek Marcell előszavából, 1945).

Lépcsők – a temesvári **Ady Endre Irodalmi Kör* íróinak antológiái. Először 1977-ben jelent meg. Bálint-Izsák László szerkesztésében 11 költő és 23 prózaíró munkáiból adott válogatást,

közölte Gherasim Emil és Schiff Júlia műfordításait, s helyet adott haladó hagyományokat feldolgozó tanulmányoknak is, ezek közül emelkedik ki Forray Mária *Petőfi és Lenau* c. írása.

Az Adyról elnevezett kör nyomába lépő **Franyó Zoltán Irodalmi Kör* folytatta az antológiák kiadását. Az 1980-ban megjelent II. kötetben Bárányiné László Ildikó, Bárányi Ferenc, Oberten János elbeszélései, Rangecz Éva emlékezései mellett a bánsági német és szerb-horvát irodalommal is találkozunk. Jelentős Szőcs Gyula fórum-cikke a Bartók család nagyszentmiklósi kapcsolatairól és Józsa Ödön *A város vonzásában* c. szociográfiai ankétja.

A III. kötet 1984-ben megszólaltatja a bánsági hivatásos írókat is, és számos cikkben a 90 éves Endre Károlyt ünnepeli. A ~ Dávid Gyula tanulmányával emlékezik meg a 125 éve született Reviczky Gyuláról, s a költő bánsági tartózkodásáról szól Szekernyés János írása, fellebbentve a dettai múzsa „titkát". Ebben a számban jelentek meg Anavi Ádám *Az esztenák asszonya* c. drámai legendájának egyes részletei.

A ~ IV. kötetét 1987-ben már Oberten János szerkesztette. Franyó Zoltán emlékét idézi itt Bárányi Ferenc, s hat román költő verseinek átültetése is a kör névadóját idézi. Matekovits György humoreszkkel, Mandics György a tudományos-fantasztikus irodalom értékelésével, Udvardy László az esztétikum genezisének elemzésével szerepel. Értékesek Radován István néprajzi jegyzetei a fiatal halott lakodalmának emlékeiről a Bánságban.

Az ismétlődő borítólapot Schiff Róbert tervezte.

Az V. kötet anyagát az 1991-ben örökébe lépő *Ezredvég* c. temesvári új folyóirat vette át Szekernyés János szerkesztésében.

(B. E.)

Molnos Lajos: *Lépcsők – de merre?* Utunk 1988/39. – Boér Jenő: *Készül a Lépcsők V. kötete*. Szabad Szó 1989/45.

Lestyán Endre – **Őrszem*

Léstyán Ferenc (Csíkszentkirály, 1913. febr. 12.) – egyházi író, egyháztörténész. A csíkszeredai Római Katolikus Főgimnáziumban érettségizett (1932), felsőbb tanulmányait a gyulafehérvári Hittudományi Főiskolán végezte (1937). Római katolikus lelkészi szolgálatát Gyergyóremetén kezdte, Sepsiszentgyörgyön (1938), Tordán (1939–42), Gyulafehérváron (1943), Kolozsvárt (1943–44), Ditróban (1944), Csíkkarcfalván (1945–52), Désaknán (1952) folytatta. Közben az Antonescu-diktatúra nagyszebeni hadbírósága halálra ítélte, majd egy kommunista koncepciós perben egy éves börtönbüntetést róttak ki rá (1954–55). Kiszabadulva 1955-től plébános, majd főesperes plébános Marosvásárhelyen. 1992 óta Gyulafehérváron él.

Első írását az Aranyosszék közölte (1940). Katolikus imakönyvét (1975) és katekizmusát (1979) a gyulafehérvári püspökség adta ki. Megírta a püspökség történetét a kommunista rendszer első évei alatt (Régió, 1991/3) s a Romániai Magyar Szó 1991. augusztus havában folytatásokban közölte II. János Pál pápa magyarországi látogatása alkalmából *A pápák és a magyarság sorsdöntő századai* c. tanulmányát, majd külön is *Magyar pápa (jelölt is volt) a láthatáron* c. alatt Bakócz Tamás 1513-as pápaválasztási esélyének történetét (1991. aug. 22.). Az *Erdélyi egyházak évszázadai* (1992) c. antológiában a gyulafehérvári róm. kat. püspökség történetéről szóló tanulmányával szerepel.

Virt László: *Katolikus kisebbség Erdélyben*. Egyházfórum, Budapest–Luzern 1991.

Léstyán József (Szováta, 1886. szept. 21. – 1952. jún. 27. Beszterce) – művészettörténész. A gyulafehérvári róm. kat. főgimnáziumban tette le az érettségi vizsgát (1904), ugyanitt végezte a Hittudományi Főiskolát (1906). Segédlelkész Nagyszebenben, vallástanár Gyulafehérvárt, plébános Borbándon, párhuzamosan a Batthyaneum igazgatója (1920–31), majd 1931-től főesperes-plébános Besztercén. Egyházművészeti dolgozatai Az Oltár és Erdélyi Tudósító c. kat. folyóiratokban jelentek meg. Munkái: *Rövid útmutató a gyulafehérvári székesegyház megtekintésére* (magyar, román, francia, német nyelven, Gyulafehérvár 1921); *Beszterce műemlékei* (Kv. 1944).

Létay Lajos (Aranyosrákos, 1920. jan. 23.) – költő, szerkesztő, publicista. ~ László apja. A kolozsvári Unitárius Kollégium elvégzése (1939) után ugyanitt a Ferenc József Tudományegyetemen szerzett magyar irodalom szakos tanári oklevelet (1944). Rövid tanári pálya (1944–49) után az **Irodalmi Almanach* szerkesztője (1951–53), A Dolgozó Nő belső munkatársa, a kolozsvári Magyar Színház dramaturgja, majd 1956-tól az **Utunk* szerkesztője, 1959-től főszerkesztője. Párhuzamosan több vezető közéleti tisztséget is betöltött, parlamenti képviselő, az RKP Központi Bizottságának tagja. 1990-től nyugdíjas.

Halk szavú lírikusként indult az Erdélyi Helikon, Keleti Újság és Termés hasábjain. Költészetének eredendő jegye az aranyosrákosi emlékekben gyökerező családias idill, a nosztalgiával telt elégia s mindezzel egybehangzó impresszionista képalkotás. Ez a líra később a rímes publicisztikának ad helyet, kiváltva Földes László bírálatát, amiért „a való világ helyett a tükrözött világot szemléli...” Maradandó értékűvé gyermekversei váltak. Publicisztikája az erdélyi hagyományok, író-barátságok, utazások, iskola- és falulátogatások szubjektív vallomásait rögzíti.

Kötetei: *Új világ épül* (versek, 1952); *Gond és öröm* (versek, 1956); *Hajnali emlék* (versek, 1957); *Kakukkvirág, kankalin* (gyermekversek, 1958); *Új ház, piros ház* (gyermekversek, 1958); *Csóka, dió, diófa* (gyermekversek, 1960); *A föld hatalma* (versek, 1963); *Madárkenyér* (gyermekversek, 1963); *Mit akar a ceruza?* (gyermekversek, 1966); *Legszebb versei* (1967); *A költészet útjain* (publicisztikai miniatűrök, Kv. 1971); *Repülj madárka* (gyermekversek, 1974); *Szélrózsa* (jegyzetek, Kv. 1986).

Román fordításban: *Versuri alese* (Ford. Ion Brad, 1955); *Casa nouă, casa roşie* (Ford. Ion Brad, 1960); *Ce vrea creionul* (Ford. Ion Brad, 1970); *Depărtări* (Ford. Ion Brad, Ion Horea és Aurel Ghiurgheanu, 1976).

(B. E.)

Kovács Ferenc: *A költő valóságismerete*. Utunk 1952/17, 18. – Bajor Andor: *A valóságszemlélet és a költői igényesség kérdéséhez*. Igaz Szó 1953/1–2. – Földes László: *Szemlélet és szemléletesség*. L. L. költői útja. Korunk 1958/5; újraközölve *A lehetetlen ostroma*. 1968. 84–103. – Marosi Péter: *Gyermekszemmel – gyermekhangon*. Utunk 1960/51. – Lászlóffy Aladár: *A költő és körei*. Utunk 1967/45. – Kántor Lajos–Láng Gusztáv: *Romániai magyar irodalom 1945–1970*. 1971. 94. – Beke György: *A barátság húrjain*. Válaszol L. L. Előre 1972. okt. 8.; újraközölve *Tolmács nélkül*, 1972. 306–17. *Fără interpret*. 1972. 324–35.

ÁVDolg. Mardari Sajgó Éva: *L. L. élete és költészete*. Kv. 1971.

Létay László (Kolozsvár, 1954. máj. 10.) – építészeti szakíró. ~ Lajos fia. Középiskolát szülővárosában végzett (1973), műépítész diplomát Bukarestben szerzett (1979). Előbb a gyulafehérvári (1979), majd a kolozsvári Tervező és Kutató Intézetben (1980–87) dolgozott, 1987 őszétől Németországban él.

Első írása A Hétben jelent meg (1977). Szakcikkeit az Utunk, TETT, Arhitectura és a Magyar Építőművészet (Bp.) közli. Tíz részből álló sorozatát a modern építészetről az Ifjúmunkás (1979), gondolatait a tömegépítészet esztétikájáról a Korunk Évkönyv (1980), értekezését a

város, városközpont, városiasság kérdéseiről a *Változó valóság* c. gyűjtemény (1984) hasábjain, *Rendezettség és vizuális hatás* c. tanulmányát a Korunkban (1987/7) találjuk.

Lévai Lajos (Kolozsvár, 1894. jún. 27. – 1974. jún. 7. Székelyudvarhely) – író, pedagógus. Szülővárosa Református Kollégiumában érettségizett (1913), egyetemi tanulmányait az I. világháború szakította meg. A katonai és harctéri szolgálat után Fogarason, egykori kolozsvári iskolájában, Petrozsényben tanított (1918–26), közben azonban megszerzi a történelem–földrajz szakos tanári oklevelet (1923) s Szegeden a bölcsészeti doktorátust (1926). Pedagógiai pályáját a székelyudvarhelyi Református Tanítónőképzőben, ill. a Kollégiumban folytatta nyugalomba vonulásáig (1949).

Már középiskolás korában a **Remény* c. diáklap szerkesztője s Eötvös József demokratikus eszméiről írt dolgozatával megnyerte az iskola pályadíját. Az Ifjú Erdély rovatvezetője. Társadalomkutatói érdeklődését Petrozsény településéről írt demográfiai munkája (1927) és Orbán Balázs szülőfalujáról, Lengyelfalváról szóló monográfiája (1935) jelzi. Ifjúsági regényei, néprajzi feldolgozásai és történelmi ismeretterjesztő írásai a Székelyföld honismereti irodalmához tartoznak. Színdarabot írt Bálványosvár regényes múltjáról (1940), énekes egyfelvonásosokkal jelentkezett, s nevelői tevékenységébe nyújtanak bepillantást iskolamesteri levelei (1943). Cikkeiben a két világháború közti szakaszban az Ellenzék, Brassói Lapok, Népújság hasábjain, majd a II. világháborút követőleg a Világosságban s a székelyudvarhelyi Szabadságban a szociális kérdések felé fordította a figyelmet.

Két történelmi közlése kiemelkedő: *Gróf Rhédei Claudia* c. írása az Erdélyi Múzeum székelyudvarhelyi XIV. vándorgyűlésének emlékkönyvében (1937) és *Mikor született Kőrösi Csoma Sándor?* c. pontosítása a Korunkban (1964/10). Életműve alapján megérdemelte titulusát: „a Székelyföld íródeákja”.

Munkái: *Petrozsény települése* (Székelyudvarhely 1927); *A szakadék szélén* (ifjúsági regény, Kv. 1933); *Székelyföldi képek* (Kv. 1934); *Székely betlehemi játék és lakodalmi ének* (Székelyudvarhely 1935); *Lengyelfalva monográfiája* (Székelyudvarhely 1935); *A Székely Dalegylet emlékkönyve* (Székelyudvarhely 1938); *Bálványosvára* (történelmi színmű 5 felvonásban, Székelyudvarhely 1940); *Székelyföldi kistükör* (Bp. 1941); *Hát érdemes volt?* (zenés egyfelvonásos, Székelyudvarhely 1941); *Buzogány és felesége* (egyfelvonásos, zenés színmű. Székelyudvarhely 1941); *Becsülettel és akarattal* (ifjúsági regény, Bp. 1942); *Parabolák* (elbeszélések, Székelyudvarhely 1943); *Egy székelyföldi iskolamester levelei* (ifjúsági olvasmányok, Székelyudvarhely 1943); *Egy pesti diák utazása Erdélyben* (Bp. 1943); *Életem, emlékeim, fényképeim...* (1970. Kézirat).

(B. E.)

Tompa László: *L. L. legújabb könyve a Székelyföldről*. Székely Közélet 1942. dec. 25. – Sütő Nagy László: *A Székelyföld íródeákja*. Erdélyi Szemle 1943/4.

levéltár ('levél' a magyar régiségben oklevél, irat, a 'tár' tárolóhely) – oklevelek, iratok őrzőhelye. Mivel a régi évszázadokból reánk maradt oklevelek, iratok ma már nem eredeti gyakorlati hasznosságuk – jogi tartalmuk, jogbiztosító szerepük – miatt értékesek, napjaink irattári anyagát pedig, mielőtt levéltári megőrzésre kerül, selejtezik és csak a történeti forrásértékű iratokat tartják meg állandó levéltárbeli megőrzésre, a ~ szó pontosabban a történeti forrásértékű oklevelek, iratok őrzőhelyét jelenti (például Állami Levéltár, Országos Levéltár), de kifejezi azoknak az épületeknek a fogalmát is, amelyekben levéltári intézmény működik; végül pedig jelenti annak a levéltári anyagnak az összességét, amely egy bizonyos irat- és levéltárképző intézmény, személy, közösség eredményeként jött létre (például Kolozsvár város levéltára, a cegei gróf Wass család levéltára). Az ilyen ~ – főleg családi

levéltárak esetén – lehet összetett vagy egyesített is (például a losonci gróf Bánffy család rokonsági, a branyicskai báró Jósika család hitbizományi levéltára, a hídvégi gróf Mikó és a kisrédei gróf Rhédey család levéltára). A ~ mint a levéltári anyag összessége kifejezésére a II. világháború után mind a magyar, mind a román szakterminológiában a szovjet levéltári irodalomból átvették a régebbről a francia szakirodalomban is használt fond kifejezést.

Különbséget kell tennünk a 'levéltár' és az 'irattár' fogalma között. Míg a ~ bármelyik értelmében a történelmi forrásértékű oklevelekre, iratokra – gyűjtőnéven a levéltári anyagra – vonatkozik, az irattár a folyó ügyvitel során létrejött, még gyakorlatilag használt iratanyag összességét vagy annak őrzőhelyét jelenti. Ebből következik a levéltáros és az irattáros közötti különbség is. A levéltáros az a szakember, aki a levéltártudományban kialakult elvek alapján, alapos segédtudományi, hivataltörténeti ismeretekre támaszkodva rendszerezi, kezeli a levéltári anyagot és annak könnyebb szakmai használhatósága végett különböző segédleteket, így leltárakat, repertóriumokat, útmutatókat, katalógusokat készít. Ezzel szemben az irattáros ügyviteli tisztviselő, aki az irattermelő intézmény, szerv, vállalat zavartalan működése érdekében megfelelő szabályok szerint kezeli az irattárba helyezett anyagot és azok gyakorlati használatára készít segédleteket.

A levéltári anyaggal, a levéltárakkal kapcsolatban az újabban alaptudományoknak is nevezett történeti segédtudományokon belül kialakult a sajátos levéltártudomány, ill. annak részeként a levéltári anyag elméleti vizsgálatával, valamint a levéltári munka elvi és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó levéltártan (archivisztika).

A levéltártörténetben felfedezhetők bizonyos általánosan jellemző tényezők, amelyek többé-kevésbé mindenhol jelen vannak a levéltárak kialakulásában. A középkori írásbeliség kezdetén a megszerzett oklevél (kiváltságlevél, adománylevél) az adományos számára rendkívüli értéket képviselt, hiszen vagyoni, társadalmi helyzete, további fejlődése a szerzett oklevelekben pontosan megállapított kiváltságaira, jogaira alapultak, és arra, hogy ezeknek érvényt tudjon szerezni, ill. hogy az oklevelek felhasználásával kiváltságait, jogait bizonyíthassa. Ezért kezdetben az okleveleket az egyházi vagy családi kincsekkel együtt tartották, más esetekben szigorúan zárt, nehezen hozzáférhető helyen. Ezzel magyarázható, hogy egyedi kiváltságok alapján fejlődő városi közösségek, bizonyos egyházi intézmények és a családok levéltárai őrzik a legrégibb okleveleket.

Ezzel szemben a feudális társadalomban annyira jelentős szerepet vitt vármegyék levéltárai jóval későbbi keletű iratokat őriznek. A nemesi közösség – a vármegye – kiváltságai ugyanis országos törvényeken alapulnak, nem egyedi kiváltságleveleken, ezért a vármegyék, székely székek csak a XVI–XVII. századtól őriznek levéltári anyagot, ezek is saját működésük során jöttek létre. Az okleveleknek ez a gyakorlati, jogbiztosító értéke egyfelől többnyire gondos megőrzésüket biztosította, ugyanakkor azonban azzal a veszéllyel járt, hogy azok, akiknek ellentétes érdekeik voltak, a nekik nem kedvező oklevelek elpusztítására törekedtek.

Európa-szerte jelentős változást hozott a levéltárak értékét meghatározó szemléletben az a XVI. században megindult és a XVIII. században általánossá vált folyamat, amely a történeti kutatásokat a levéltári anyag felé irányította. Így az oklevél, ill. okirat meghatározója már nem kizárólag annak gyakorlati, ill. jogi haszna, hanem történeti forrásértéke is.

Az I. világháborút követő főhatalom-változásig Erdély, a Partium és a Bánság levéltár-történetében ismeretlen a központosított állami levéltári hálózat, az Állami Levéltár intézménye. Az irattermő intézmények maguk gondoskodtak levéltáraik megszervezéséről és levéltári anyagai megőrzéséről, valamint a kutatások számára hozzáférhetővé tételéről. Ezen a területen mégis működtek országos jellegű levéltárak a káptalani, ill. apátsági hiteleshelyi levéltárak formájában. A káptalanoknak, apátságoknak volt ugyan saját működésük eredményeként létrejött levéltáruk is, nagy jelentőségű volt az a sajátos rendeltetésű,

különálló levéltáruk, amelyet mint közhitelességet biztosító (közhitelű pecsét használatára jogosított) intézmények – a későbbi közjegyzők elődeiként – hoztak létre. Az általuk szövegezett és kibocsátott iratok hiteles kiadványok voltak: nemcsak a magánjellegű szerződéseket, végrendeleteket és egyéb ügyleteket tartalmazó iratokat szerkesztették meg a felek kívánságára, hanem különböző peres és peren kívüli eljárásokat is végeztek, ezek végrehajtását írásban igazolták, így birtokba iktatásokat, határjárásokat. A bizalmat a hiteleshelyek iránt az is erősítette, hogy kibocsátott okleveleik, eljárásaik nyoma megmaradt jegyzőkönyveikben (a protokollumokban), és az eredeti levél elvesztése, elpusztulása esetén az érdekelt fél a jegyzőkönyvek alapján nem maradt jogi bizonyítékok nélkül.

Ilyen hiteleshely működött a gyulafehérvári káptalan és a kolozsmonostori bencés apátság, a Partiumban a váradi káptalan, a váradhegyfoki és a szentjobbi apátság keretén belül, továbbá a török hódoltság előtt hiteleshelye volt az aradi társaskáptalannak és a csanádi káptalannak is. Ezek közül az erdélyi fejedelemség korában különös jelentősége volt a gyulafehérvári káptalani, a kolozsmonostori konventi és a váradi káptalani hiteleshelynek. Fontosságukra és nélkülözhetetlenségükre jellemző, hogy miután a gyulafehérvári káptalan és a kolozsmonostori apátság a XVI. század közepén megszűnt, országos intézményekként hiteleshelyeik tovább működtek. Sőt a fejedelemség hiteleshelyi levéltárának országos jellege azzal is kihangsúlyozódott, hogy a XVII. században országgyűlési határozat alapján az országos érdekű iratokat a gyulafehérvári, kolozsmonostori, ill. váradi hiteleshelyeknél kellett megőrzésre elhelyezni. Ilyen jellegű iratok voltak az országgyűlési határozatok, adókönyvek, harmincadjegyzékek, valamint azok, amelyek a dézsmára vonatkoztak.

A hiteleshelyi levéltárak egyre csökkenő jelentőséggel 1874-ig, a közjegyzői intézmény létrehozásáig működtek. A magyar Országos Levéltár 1881-beli megszervezése után külön törvény alapján a gyulafehérvári káptalani és a kolozsmonostori konventi levéltár, más országos jellegű (kormányzati) erdélyi levéltárakhoz hasonlóan a budapesti Országos Levéltár megőrzésébe került.

A Habsburg-uralom alatt keletkezett kormányzati szervek irat-, ill. levéltárai, bár működésüket a XVIII. század második felétől már központilag irányították, az illető szervek kezelésében maradtak, és csak ezeknek a dualista állam létrejöttével történt megszűnése után került egy részük az Országos Levéltárba.

A területi önkormányzatok (vármegyék, törvényhatósági jogú városok) levéltárai egészen az I. világháború végéig az illető törvényhatóság önálló levéltáraiként működtek és más intézmények is saját levéltárral rendelkeztek. Így a városi levéltárak, amelyek már a XIII–XIV. századból való okleveleket is őriztek, megtartották anyagukat, akárcsak a vármegyei, széki és kerületi levéltárak, amelyek későbbi ~ anyaggal ugyan, de gazdag forrásai maradtak a terület politikai, gazdasági és társadalmi életének.

Az egyházi levéltárak és az egyházi jellegű intézmények (iskolák, kollégiumok) eredetileg szintén saját kezelésben tartották levéltáraikat, ezekből csak később vettek át az egyházi gyűjtőlevéltárak. Az egykori céhek, kereskedő társaságok rendszerint külön ládában őrzött levéltárai ezeknek megszűnte után részben a törvényhatósági, városi levéltárakba, részben gyűjteményekbe, múzeumokba vagy az EME Levéltárába kerültek és így menekültek meg a pusztulástól.

A családi levéltárak amellett, hogy a feudális gazdasági és társadalmi élet legjelentősebb forrásai, jelentősek művelődéstörténeti szempontból is. A politikai életben szerepet játszott családok nem csupán a kimondottan családi jellegű iratokat őrizték meg, hanem a kor szokásai szerint egy-egy magas tisztséget viselő családtag a hivatali működése során keletkezett fontos iratokat is családi levéltárában helyezte el.

A XVIII. századtól, miután a levéltári anyag történeti forrásértéke általánossá vált, számos alkalmilag, gyűjtőtevékenység folytán keletkezett iratösszesség keletkezett, melynek darabjai nem – vagy csak részben – függnek össze, ezeket nevezzük külön megjelöléssel levéltári gyűjteményeknek, akár magánosok birtokában, akár könyvtárak, kézirattárak vagy múzeumok keretében állottak össze.

Két nem állami jellegű gyűjtőlevéltárról külön kell megemlékeznünk. Az egyik a Nagyszebenben kialakított Szász Nemzeti Levéltár (Sächsische Nationalarchiv), melynek alapját Szeben város és a Szász Egyetem (Nemzet) levéltára képezte. Példamutató szervezettségével tűnt ki, jól irányított levéltári munka folyt keretén belül, valóságos paleográfiai iskolát teremtett meg, és számára építették fel az ország első levéltári rendeltetésű épületét. 1945-ben a Szász Nemzeti Levéltár a Havasalföldön 1831-ben, Moldvában pedig 1832-ben létrehozott, majd az 1918-as hatalomváltás során Erdélyben is megszervezett román Állami Levéltár kezelésébe került.

A másik nagy jelentőségű levéltár az Erdélyi Nemzeti Múzeum (ENM) Levéltára volt. Amikor az EME 1859-ben létrejött, a feudális jogrenden alapuló kiváltságok és jogok megszűntével a családi levéltárak gyakorlati értéke és jogi jelentősége is megszűnt. Ezek a levéltárak jórészt lassú pusztulás, elkallódás elé néztek. Azáltal, hogy az EME kézirattára keretében megszervezte a levéltárat is, a bizonytalan jövő előtt álló családi, személyi és egyéb levéltárak itt nyertek megőrzési helyet. E gyűjtemény történetében kiemelkedő Kelemen Lajosnak az a törekvése, hogy begyűjtse és a kutatás számára hozzáférhetővé tegye a családi és személyi levéltárakat. Ezek mellé számos nemzeti jellegű területi, egyesületi levéltár is bekerült ebbe a keretbe, köztük a magyar művelődés-, irodalom- és tudománytörténet forrásai.

A Kelemen Lajos végezte levéltárgyarapító munkához csak az a levéltármentési akció hasonlítható, amit Jakó Zsigmond, Entz Géza és munkatársai vállaltak a II. világháború frontátvonulása után, amikor a gazdátlanul maradt, szétdúlt levéltárakat, azok töredékeit megmentették a pusztulástól és az ENM Levéltárába helyezték el. Ez időben vált ki a levéltár a kézirattárból és került külön kezelésbe. Amikor az EME tevékenységét 1950 februárjában a hatalom megbénította, levéltára Történeti Levéltár névvel az Akadémiai Könyvtár kolozsvári részlegének kezelésébe került. Az 1974-ben megjelent levéltári törvénymódosítás óta ezt a levéltárat is az Állami Levéltár kezeli.

Az erdélyi, partiumi és bánsági levéltárak már az I. világháború után a romániai levéltári törvényeknek megfelelően működtek tovább. Az állami intézmények (ide számították az addig igazgatási önállósággal rendelkező törvényhatóságokat is) az Állami Levéltár gyűjtőkörébe kerültek ugyan, de az 1925-ös levéltári törvény még tiszteletben tartotta a nemzeti kisebbségeknek azt a jogát, hogy meglévő nemzeti jellegű levéltáraikat, beleértve a felekezeti levéltárakat is, maguk igazgassák, az Állami Levéltár mindössze felügyeleti jogot gyakorolt. A II. világháborút követő évek már ezen a téren is szomorú korszakot nyitottak meg. A dogmatikus, proletkultos szemlélet a szaktisztviselők ellenkezésével nem törődve, jól szervezett és működő levéltárakat külön levéltári célra épített helyiségekből nedves pincékbe hordatott össze (Kolozs és Szilágy megye levéltára jutott erre a sorsra), vagy hogy „hasznukat vegyék”, tüzelőanyagként a kantinba juttatott (így pusztultak el Dés város 1721-től kezdődő tanácsi jegyzőkönyvei), nem is beszélve a csomagolópapírnak eladott anyagról. Egy rosszul fogalmazott belügyminiszteri rendelet alapján pedig, amely az 1950-es évek elején tulajdonképpen a papírbegyűjtést volt hivatva szabályozni, azzal, hogy a régi irat-, ill. levéltárak (arhive) anyagát is begyűjtendőnek jelölte meg, anélkül, hogy legalább valamiféle selejtezést írt volna elő, tudatlan vagy lelkiismeretlen tisztviselők és papírbegyűjtők tevékenysége következtében oda vezetett, hogy mázsaszámra juttattak levéltári anyagot a papírzúzdákba.

Az eredetileg a Közoktatásügyi Minisztérium alárendeltségébe tartozó Állami Levéltár 1951-ben a Belügyminisztérium alárendeltségébe került. 1957. július 16-án megjelent a 353. számú törvényrendelet, amely létrehozta az ún. Állami Levéltári Fondot, és szövegezését tekintve részben, de szellemében mindenképpen a szovjet levéltári szemléletet tükrözi. Ez jelentősen kiterjeszti az Állami Levéltár hatás- és gyűjtőkörét, és a levéltári nyilvántartás tökéletesítése címén lényegében egy többszörösen ellenőrzött levéltári könyvelési módszert vezet be. A levéltári anyag megkívánta sajátos rendszerezés, segédlet-készítés, általában a kutatót minél hathatósabban támogató munka háttérbe szorul az egymást ellenőrző formai és számbeli számonkérés mellett. A levéltári szervezetben megnyilvánuló új szakaszban létrehozták ugyan a tartományi, majd megyei székhelyeken a helyi levéltári intézményt, de ezeknek a központtól való függése egyre erősödik.

A levéltári hálózaton belül választóvonal alakult ki a szakképzett levéltárosok és az apparátus között. Utóbbiak a vezető beosztásúak, az ellenőrök. Eluralkodik az irányított kutatás szolgálatába állítás, az ilyen jellegű látványos kiállítások szervezése. A második – módosítva ma is érvényben levő – levéltári törvényrendelet a Nemzeti Levéltári Fond létrehozásáról szól, és 1971-ben 472-es számmal jelent meg. Ezt egészíti ki a 206/1974. számú törvényrendelet. Ezek a központi irányítást még erőteljesebbé teszik és lényegesen bővítik az Állami Levéltár hatáskörét. Pontatlan fogalmazásaik különböző értelmezéseket tesznek lehetővé, amit az addig hagyományosan más intézmények, köztük egyházak, könyvtárak, múzeumok megőrzésében levő s levéltárinak minősített anyag állami kezelésbevétele során sokhelyt kiterjesztően alkalmaztak.

A levéltárosok szakszerű munkássága nyomán – még ha szerzőségüket nem is tüntették fel mindig – mégis napvilágot látott több olyan segédlet, amely a kutatónak tájékoztatást ad egy-egy megyei Állami Levéltár őrizetében található levéltári anyagról.

(K. A.)

Pauler Gyula: *Adatok megyei levéltáraink ismeretéhez*. Századok, Bp. 1881. 402–10. – Iványi Béla: *A szász egyetem és Nagyszeben városának új levéltári épülete*. Levéltári Közlemények, Bp. 1926. 247–49. – Papp László: *A hiteles helyek története az újkorban*. Palaestra Calasantiana. A piaristák doktori értekezései az 1932. évtől. 14. Bp. 1936. 56–58, 108–17; uő. *A hiteleshelyi intézmény megszűnése*. Regnum, Bp. 1942/43. – Jakó Zsigmond: *Az erdélyi szász levéltárügy két évtizede*. Levéltári Közlemények, Bp. 1940–41. 589–94; uő. *Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának múltja és feladatai*. Kv. 1942; uő. *A nagyszebeni Szász Nemzeti Levéltár újabb munkássága*. Erdélyi Múzeum 1943/1; uő. *Az oklevélírások fejlődése Erdélyben a XII–XV. században*. Levéltári Híradó, Bp. 1958/1–2; uő. *Az erdélyi hivatalok levéltári utasításai (1575–1841)*; uő. *A levéltárvédelem útja az erdélyi reformátusok körében*. Közli *Írás, könyv, értelmiség*. 1965. 80–95, 103–37. – Wellmann Imre: *Levéltári terminológiai problémák*. Levéltári Közlemények, Bp. 1956. 74–95. – Bónis György: *A közhitelesség szervei Magyarországon és a magyar hiteleshelyi levéltárak*. Levéltári Szemle, Bp. 1964/1–2. – Trócsányi Zsolt: *Erdélyi kormányhatósági levéltárak*. Bp. 1973. – Sipos Gábor: *A kolozsmonostori konvent hiteleshelyi működése*. Közli *Művelődéstörténeti Tanulmányok*, 1979. 33–50. – Varga Árpád: *A váradi káptalan hiteleshelyi működése*. Közli *Művelődéstörténeti Tanulmányok*, 1980. 20–35. – Ember Győző: *Levéltári terminológiai lexikon*. Bp. 1982.

lexikon – betűrendes ismerettár. Bővített, értelmező változata az ún. enciklopédia, a magyar nyelv azonban ehelyett is a ~ elnevezést szokta használni. Példa erre a budapesti Pallas Nagy Lexikona, Révai Nagy Lexikona, Új Magyar Lexikon címe.

A lexikonszerkesztés erdélyi magyar úttörője Bod Péter magyarigeni lelkipásztor, aki **Magyar Athenas* c. munkájában (Nagyszeben 1766) betűrend szerint 528 írónak ismerteti életét és munkásságát az egész magyar nyelvterületről, tudományos művek szerzőit épp úgy sorba véve, mint a szépírókat. A romániai magyar szellemi életben e munkát az Osvát Kálmán szerkesztette **Erdélyi Lexikon* (Nv. 1929) követi, enciklopédikusan átfogva a közélet gazdasági, tudományos, közigazgatási és irodalmi jeleseit és intézményeit, sőt gazdasági és

kereskedelmi vállalatok szócikkeit is tartalmazza. Az erdélyi jelleg abban is kifejezésre jut, hogy közöl román és német vonatkozású anyagot is. Egyidejűleg jelent meg Klein Dezső ügyvéd szerkesztésében az *Erdélyi és Bánáti Közgazdasági Lexikon* (Nv. 1929), bankok, takarékpénztárak, gyáripar, kereskedelem tárgykörével (munkatársai közt szerepel Fóris Lajos, Endre Károly és Gyárfás Elemér, grafikonokkal, térképekkel Kursinszky Kálmán), példát adva **szaklexikonok* számára. Következett Damó Jenő *Ki kicsoda?* c. kötete (Tv. 1930), 2. kiadásában már erdélyi nevekkel bővítve (Arad 1931). A Várady Aladár és Berey Géza szerkesztésében megjelent **Erdélyi monografia* (Szatmár 1934) ugyancsak enciklopédikus jellegű, az Osvát-féle lexikonra épül s annak anyagát vezeti tovább öt évvel, de az adott közművelődési keresztmetszet önkényes és regionális. A budapesti Béta Irodalmi Társaság Ki kicsoda?-jellegű *Kortársak lexikona* számára készült *A romániai magyar nyelvterület szellemi és közéleti személyiségei* c. betét (Kv. 1939) Gara Ernő összeállításában.

Romániai magyar életrajzokra és irodalmi anyagra is kitérnek a magyarság egyetemét átfogó budapesti kiadványok, így a Ványi Ferenc szerkesztésében megjelent *Magyar irodalmi lexikon* 1926-ban vagy a Szinnyei József megindította *Magyar írók élete és munkái* Gulyás Pál-féle új sorozata, 1939-ben megjelent I. kötetétől kezdve. Erdély közéleti személyiségeit sorolja fel a Hortobágyi Jenő szerkesztette *Keresztény magyar közéleti almanach* (Bp. 1941), elmondva róluk, mit tettek magyarságukért a kisebbségi élet 22 éve alatt. Erdély magyar szépirodalmáról számol be a Benedek Marcell nevével jegyzett *Magyar irodalmi lexikon* (Bp. 1963–65) három kötete. Teljes adattárat a romániai magyar írásbeliségről és fenntartó intézményeiről a *Romániai magyar irodalmi lexikon* (RMIL) Kolozsvárt 1968. nov. 30-án alakult 11 tagú írói szerkesztőbizottsága kezdett összeállítani. Az öt kötetre tervezett mű I. (A–F) kötetét a Kriterion Könyvkiadó 1982. febr. 23-án mutatta be Nagyváradon. A II. (G–Ke) kötet 1983-as évszámmal hatósági letiltás következtében gépiratban rekedt, s csak a Ceauşescu-diktatúra bukása után, 1991. júl. 19-én került INDEX-borítóval forgalomba Nagyváradon az RMDSZ székházában tartott ünnepség keretében. Az elhalálozott erdélyi magyar személyiségek adatait közli a Kenyeres Ágnes szerkesztésében 1967-ben Budapesten indult *Magyar életrajzi lexikon* kiegészítő kötettel 1981-ig ért három kötete.

Rejtett ~-típusnak nevezhetjük a folyóiratokban, évkönyvekben egy-egy szempont szerint válogatott betűrendes közlést. Ilyen például az Igaz Szó munkatársainak életrajzi felsorolása (1977/8) vagy a *Romániai Magyar Írók Repertóriuma* A Hét 1978-as évkönyvében Bernád Ágostontól s Katona Szabó István *Színházi Kislexikon*a A Hét 1982-es évkönyvében, mely a romániai magyar színi élet 472 művészének pályáját rajzolja fel.

Román fedőjelzés alatt magyar szerzőket is bemutat „de naţionalitate maghiară" megkülönböztetéssel az Albatros Könyvkiadó kislexikon-sorozata, így a magyar szépírókat és lapokat Marian Popa *Dicţionar de literatură română contemporană* c. kötete (2. kiadás, 1977), s ugyancsak példaszerűen a romániai magyar történészeket a Ştefan Ştefănescu összeállította *Enciclopedia istoriografiei româneşti* (magyar társszerző Demény Lajos, 1978). Ugyancsak nemzetiségi különbség nélkül mutatja be a zenei élet jeleseit Viorel Cosma *Muzicieni români* (1970) c. zenei lexikonja, méghozzá úgy, hogy 3. kiadása (I. kötet, 1989) már a megfelelőbb *Muzicieni din România* címet viseli.

Dávid Gyula: *Lexikonok és lexikonproblémák*. Utunk 1980/8, 9. – Kántor Lajos: *Apáczaitól – Farkas Árpádig*. Az RMIL első kötete. Könyvvilág, Bp. 1982. – Fehér Ferenc: *Egy írásbeliség enciklopédiája*. Magyar Szó, Újvidék 1982. nov. 13. – Balogh Edgár: *Egy könnyelműen bátor vállalkozás*. 1988-as beszélgetés az RMIL-ról. Közli Páll Árpád: *Harangszó a mélyből*. Bp. 1991. 30–36. – Gaal György: *Kortárs magyar írók kislexikona. 1959–1988*. NyIrK 1990/2. – Csiszér Alajos: *Egy lexikon története*. Kisalföld, Győr 1991. nov. 23. – Szőcs István: *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. Látó 1991/12. – Dávid Gyula: *Merre és hogyan tovább, Romániai Magyar Irodalmi Lexikon?* Látó 1992/3.

Libál Ilona – **Matematikai és Fizikai Lapok*; **tankönyvirodalom*

Liber Etelka – **Krbekné Liber* Etelka

librettó – zenés színpadi művek (opera, operett, musical, balett) szövegkönyve. Rendszerint jelentősebb irodalmi alkotás vagy a népköltészet nyomán készül a színpadi követelmények érvényesítésével. Több esetben maga a zeneszerző írja, például Andrássi Ede (*Nyugati álom*, operett, 1921), Bihari Sándor (*Csongor és Tünde*, Vörösmarty nyomán, opera, 1964), Bródy Miklós (*Thámár*, a Biblia nyomán, 1922), Delly Szabó Géza (*A kontár*, zenés történelmi játék, 1951), Magyari Zita (*Csipike*, Fodor Sándor nyomán, 1991).

A zenés színpadi művek szövegírói legtöbbször ismert írók. Az erdélyi magyar zeneszerzés területén jeles librettisták: Bárd Oszkár (Delly Szabó Géza: *Páter Gvárdián*, opera, 1946), Bartalis János (Eisikovits Mihály: *A kecske meséje*, meseopera, 1954), Csire Gabriella (*Liliomhullás*, balett Vörösmarty *Szép Ilonka* c. költeménye nyomán, 1958; *Hajnaltól hajnalig*, opera Karikás Frigyes *Júlia* c. elbeszélése nyomán, 1965; *Válságos órák*, opera az *Alba Regia* c. magyar film nyomán, 1967; *A varázsló kosara*, zenés mesejáték, 1972; *Szavak háza*, daljáték gyermekek számára, 1973; *Napfia dalia*, opera-balett székely népmese alapján, 1981. Mindezek Csire József megzenésítésében; *Hamupipőke közbelép*, musical Czakó Ádám zenéjére, 1973), Dehel Gábor (Junger Ervin: *Találkozások*, balett Mihai Beniuc és Horváth Imre versei nyomán, 1964); Földi Janka (Bihari Sándor: *Kádár Kata*, opera, 1952); Gál Margit (Jodál Gábor: *Meseország kapujánál*, balett, 1952), Horváth Béla (Hary Béla: *Sárga rózsa*, Jókai nyomán, balett, 1975), Jánosházy György (Junger: *A helység kalapácsa*, Petőfi nyomán, opera, 1967); Kaczér Illés (Bretan Miklós: *Gólem, avagy az agyagember lázadása*, opera, 1924), Kálmán Andor (Andrássi: *Záróra a Vitriol kávéházban*, operett, 1920), Marton Lili (Eisikovits: *A csalafinta kút*, meseopera, 1962), Rónai Antal (Junger: *Júlia kisasszony*, opera Strindberg nyomán, 1959), Sárossy Ödön (Demian-Fischer Vilmos: *Vigyázat, filmeznek? Figyelem, felvétel!* operett-musical, 1976; uő. Horváth Bélával: *Forgóajtó*, musical, 1971), Szabó Imre (Eisikovits: *Aranykoporsó*, daljáték, 1935), Szinberger Sándor (Demian-Fischer Vilmos: *Kelepce*, opera, 1965), Szőcs István (Vermesy Péter: *Ördögváltozás Csíkban*, Tamási Áron nyomán, opera, 1970, bemutató 1991).

Ismerünk népdalok, balladák nyomán szerzett zenés színpadi műveket kimondott ~ nélkül. Ilyen Birtalan József *Kontyoló* (1967), *Körösfői bércek alatt* (1969) és *Szivárvány havasán* (1972) c. műve, Szabó Csaba *A betyár balladája* (1966) c. balettje vagy Zoltán Aladártól a *Biborkáné lánya* (1962), *Farsangi esték* (1969), *Bihari leánykérők* (1971) és *Tatrangi borica* (1973). A zenés-táncos jelenetek egy csoportja ~szerű költői programra építi cselekményét: ilyen Hajdu Zoltán két szövege, a *Búzakoszorú* (1960) Zoltán Aladár és az *Aranyszőrű bárány* (1969) Szabó Csaba megzenésítésében.

(B. A.)

Lakatos István: *A kolozsvári magyar zenés színpad (1792–1973)*. 1977. – Mihai Popescu: *Repertoriu general al creaţiei muzicale româneşti* I. 1979; *Supliment*, 1987. – Angi István: *Játék a szöveggel*. Helikon 1991/35.

Libucz András – **biológiai szakirodalom*

Líceum – a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő Középiskola évkönyve (1978–1980). Garda Dezső tanár és tanítványai szerkesztették. Az írások átfogták az iskola és a város mindennapi életét, a diákok gondjait és elképzeléseit. Gyergyó természeti szépségei Baricz Mária, Crişan Hunor Flaviu és Farkas Zoltán írásaiban elevenednek meg. Lukács Mónika a XVI–XVII.

századi Gyergyó gazdasági-társadalmi életét mutatja be tanulmányában. Egyéb anyagai: Árus Zsolt diákhumora, Szabó Edit versei, Árus Gyöngyvér, Baricz Mária és Miklós Éva riportjai.

(Ga. D.)

Licker Oszkár (Bojca, 1890. jan. 25. – ?) – költő. Dévai reáliskolai tanulmányai után 1910-től Bánffyhunyadon, majd 1922-től Kolozsvárt pénzintézeti tisztviselő, közben hét évig orosz hadifogoly (1915–22). Verseit a szibériai Krasznojarszkban szerzett fogságélmények ihlették. Kötete: *Vágyak, vallomások* (Kv. 1922).

(M. H.)

Liebhard, Franz – Reiter Róbert aláírása német nyelvű írásai alatt.

Ligeti Ernő (Kolozsvár, 1891. febr. 19. – 1945. jan. 11. Budapest) – író, publicista, szerkesztő. Középiskoláit Kolozsvárt végezte, ugyanitt jogtudományi doktorátust szerzett. 1911-ben a Nagyváradi Naplónál kezdte újságírói pályáját. Az I. világháborút az orosz fronton harcolta végig, 1918 közepén került haza. Előbb a Kolozsvári Hírlap munkatársa, majd a Keleti Újság s annak félhavi irodalmi folyóirata, a Napkelet szerkesztője. Részt vesz az ESZC és az Erdélyi Helikon megalapításában, az Országos Reformkör, az EIT és a KZST tagja, az Erdélyi és Bánáti Kisebbségi Újságírószervezet elnöke. 1934-ben kivált a helikoni közösségből, s megindította Független Újság c. hetilapját, mely saját megfogalmazása szerint „a körülmények összejátszása folytán akaratlanul is jelentős közvéleményt alakító szerephez jutott". 1943-ban családjával Budapestre költözött, ahol a Magyar Nemzet külpolitikai rovatvezetője. A város ostroma idején a nyilasok feleségével együtt agyonlőtték.

Irodalmi munkásságát 1913-ban költőként kezdte, verseinek „groteszk" játékára Tóth Árpád és Ady Endre figyelt fel. Egy második verseskötetét Molter Károly szerint „urbánus komplikáltság" jellemzi, közben azonban a nagyváradi Magyar Szó és Tavasz hasábjain közölt versei mindennek ellenkezőjét is bizonyítják: a költő áldását „a szép világ"-ra, az „élet kedvét..." Hamar túljutott lírikus korszakán, s mind publicisztikájában, mind novelláiban és regényeiben éltető ellentmondás feszül. Embersége világpolgári, tudatosan városinak vallja magát, de urbánus voltában is újra meg újra megszólal az erdélyi táj és népsors. *Erdély vallatása* c. kis kötete, e „politikai vázlatkönyv" a 20-as évek elején meginduló kisebbségi szervezkedés zajlásában átfogó demokratikus egységet sürget minden kasztszerű elszigetelődéssel, város és falu elválasztásával, úri–népi ellentéttel, felekezeti megoszlással szemben, s ebből a szempontból ítélkezik a kisebbségi közélet vezető személyiségei felett Bernády Györgytől Sándor Józsefig. Kiállását az erdélyi magyar irodalom új mozgalmai mellett Tamási Áron New Yorkból úgy üdvözli, mint egy „Ligeti-szél" mozgatásait, Tabéry Géza pedig a kisvárost „groteszk-szomorú lelki összetételé"-ben kifejező novellistáról így összegezi véleményét: „Ötvös, miniaturista, de annak: *európai*."

Az író legteljesebb megnyilatkozásai a regények. Az első kettő, a *Belvedere* és *Az ifjító szűz* Sőni Pál értékelése szerint a 20-as évek eleji avantgardista útkeresések vonalába esik. Az egyik egy befejezetlen szerelmi kaland története prágai háttérrel, a másik csoda és játék szimbolikus elegyítésével itthoni cselekményű. Mindezzel szemben helytörténeti emlékezés a Cimbora számára írt ifjúsági regénye, az *Eget vívó György deák* (1924), Ferenczi György egykori kolozsvári színigazgató históriája. Az író saját korába tér vissza *Föl a bakra* c. regényével, kolozsvári tragédiát mutatva be Elekes Péter sorsában, aki az 1918-as hatalomváltozás után elveszti alügyészi állását, mindenét eladni kényszerül, s a szektásság, a bicsérdyzmus, a kivándorlás és öngyilkosság gondolatai közt vergődve végül is fiákeresként keresi meg kenyerét, föl nem adva „másfél méterrel feljebb [...] mint a gyalogjárók" szellemi

érdeklődését és ítéleteit. A helyszín és a kisebbségi változások megragadásával Ligeti belépett azok sorába, akik európai fikciók helyett immár a honi valóságot örökítik meg írásaikkal.

Hányódása honi adottságok és általánosságok közt folytatódik. *A kék barlang* szerzőjeként az író újra túllépi az „erdélyiség" szűk kereteit, s egy sikertelen házasság szatirikus megrajzolásával szórakoztat. Erről a regényről írja Gaál Gábor: „*ez az első polgári regény irodalmunkban* [...] úgy is végződik: a polgári reménytelenségben, szürkeségben és sivárságban". Megint csak hazai sorsprobléma – nemzedéki szembefordulás – *A két Böszörményi* főhőseinek (apa–fiú) ellentéte. Mintha mindez előkészület volna az igazi „nagy" regény, a *Rózsaszüret* európai méretekre szabott valóságbemutatásához. Ebben a kis példányszáma miatt is legkevésbé ismert Ligeti-regényben Nyugat és Kelet, polgári és népi életforma, genfi politikusok fölényessége és balkáni zűrzavar ütközik egymással, egy francia gyárosleány és a macedón vidéki tanár szerelmén és elválásán mutatva fel, hogy „Genf tűzhelye körül éppen úgy lángra kapnak a gyűlölet és az erőszak szikrái, mint ahogyan az öngyilkos Balkán vérző teste fölött is föl-föllebeg az emberiesség fantomja".

A népi valóságot fel nem adó világpolgár nemes gesztusával szól hozzá Ligeti a romániai magyarság életének eseményeihez és mozgalmaihoz hetilapja, a **Független Újság* hasábjain. Szabad fórumot nyújt minden szárny és oldal útkeresői számára, amikor helyet ad az 1937-es **Vásárhelyi Találkozó* előkészítőinek, s ezzel hozzájárul az új értelmiség demokratikus nemzetiségi összefogásához, felülemelkedve a politikai és világnézeti ellentéteken s rányitva egy új világháború küszöbén a román–magyar viszony igazságos rendezésének lehetőségeire.

Az író legbensőbb lelki feszültségeihez jutunk közelebb *Az idegen csillag* olvastán. Ira Aldridge néger Shakespeare-színész művészetével meghódítja ugyan a világot, és mégis: hiába akar elszakadni afrikai törzsétől és belenőni más közösségbe, hiába vallja magát nyelve és műveltsége jussán angolnak, mindenütt magános és idegen... Kós Károly vette észre, hogy „ez az idegen tárgyú könyv sok kifejezetten magyar tárgyú könyvnél magyarabb", s valóban kicseng a művészi áttételből a zsidó származású Ligeti társtalansága, előre jelezve balvégzetét.

Elhivatottan ő írja meg 1941-ben *Súly alatt a pálma* c. alatt – „egy nemzedék szellemi élete. 22 esztendő kisebbségi sorsban" kettős alcímmel – a két világháború közötti erdélyi magyar irodalom belső életrajzát, amelyben emlékeivel viaskodva még egyszer végigéli „harcait, örömeit, a bajtársakkal együtt töltött felejthetetlen órákat és elidőz azoknál a kaptatóknál vagy süllyesztőgödröknél, amelyeket a kisebbségi küzdelem hevében nem vett észre, vagy másként értékelt". Közvetlen élményszerűségével ez a munka egyik alapkönyve lett a korszakra vonatkozó ismereteinknek.

Még megírta *Noé galambja* c. történelmi regényében Bethlen Miklósnak, a nagyhatalmak közt vergődő Erdély számára kiegyezést kereső XVII. századi államférfiúnak tragikus bukását, szinte előre jelezve saját tragédiáját.

Főbb művei: *Magányosan ezer tavasz közt* (versek, Nv. 1913); *Asszony* (novellák, Mv. 1920); *Belvedere* (regény, Kv. 1921); *Erdély vallatása* (politikai portrék Hosszú Márton és Pap Domokos rajzaival, Kv. 1922); *Én jót akartam* (versek, Szatmárnémeti 1924); *Az ifjító szűz* (regény, Kv. 1925); *Föl a bakra* (regény, Kv. 1925); *A páneurópai mozgalom* (tanulmány, Kv. 1926. Korunk Könyvtára 5); *A kék barlang* (regény, Kv. 1927; 2. kiadás *Az idegen csillag* c. regénnyel együtt, Sőni Pál bevezetőjével, R*MI, 1969); Vonósnégyes* (elbeszélések, Kv. 1928); *A kuruzsló* (regény, Kv. 1929); *Az ő kis katonája* (regény, Mv. 1931); *A két Böszörményi* (regény I–II. Kv. 1931); *Az idegen csillag* (regény, Kv. 1932; 2. kiadás *A néger hősszerelmes* címmel, Bp. 1933); *Jákob az angyallal* (kisregény, Nv. 1940); *Rózsaszüret* („A Balkán regénye", Kv. 1941); *Súly alatt a pálma* („Egy nemzedék szellemi élete." Emlékirat,

Kv. 1941); *Noé galambja* (történelmi regény, Bp. 1943). Év nélkül: *Modern Robinson* (novellák); *Eget vívó György deák* (ifjúsági regény, Bp.).

Románul: *Grota de aur*. – *Steaua străină* (George Sbârcea fordításában. 1976).

(B. E.)

Tóth Árpád: *Két verskötetről*. Nyugat, Bp. 1914. I. 725. – Ady Endre: *Hajh, mennyi költő*. Nyugat, Bp. 1914. I. 795–96. – *Tamási Áron levele Benedek Elekhez*. 1924. jan. 31. Blev I. 218. – Gaál Gábor: *Egy könyvismertetés*. Keleti Újság 1927/12. Újraközölve *Válogatott írások* I. 176–79; uő. *A realizmus felé*. Korunk 1931/11. Újraközölve *Válogatott írások* I. 425–27. – Tabéry Géza: *L. E., a novellista*. Erdélyi Helikon 1928/7. – Kós Károly: *Az idegen csillag*. Erdélyi Helikon 1933/2. – Molter Károly: *Szellemi belháború*. 1968. 42, 186, 217. – Lőrinczi László: *L. E. két regénye*. Utunk 1970/3. – Kicsi Antal: *L. E*. I–III. Brassói Lapok 1972/46–48. *Kis irodalomtörténet*. – Jancsó Elemér: *L. E. emlékezete*. A Hét 1970/9. – Sőni Pál: *Írói arcélek*. 1981. 32–49. – Csiszér Alajos: *L. E. emlékezete*. Magyar Nemzet, Bp. 1985. febr. 6. – Kántor Lajos: *Kolozsvár hű fia*. L. E.-ről első közelítésben. Utunk 1985/27.

ÁVDolg. Virágh Ibolya: *L. E. publicisztikája a Független Újságban*. Kv. 1966. – Török Vilma: *L. E*. Kv. 1971.

Ligeti Imre – **Máramarossziget magyar irodalmi élete*

Ligeti József (Budapest, 1897. dec. 10. – 1985. jan. 28. Budapest) – balettművész, színi rendező. Pályáját táncosként kezdte, balettmesteri oklevelét Párizsban szerezte (1921), a kolozsvári Román Opera balettmestere (1921–28), közben Salzburgban Max Reinhardttól rendezést tanult s Becsky Andorral, Szentimrei Jenővel közösen részt vett a **Studió* közös román–magyar művészeti társaság megalapításában. Berlinben színi rendező (1929–31), a Forradalmi Proletár Írók Szövetségének tagja, majd Bukarestben a GTM (Grupa Teatrală Muncitorească) vezetője s a 13-1 c. avantgardista színtársulat rendezője (1932–33); később Budapesten szervez munkásszínpadot s a Városi Színház operatagozatának főrendezője (1935–36). Pályáját Párizsban folytatja, ahol színházi szerző, rendező és táncos (1937–39); megalakítja a Comédiens du Peuple szakszervezeti színházat (1945). Hazatérve a budapesti MKSZ (Munkás-Kultúrszövetség) színházi szakosztályát vezeti (1946), ezután Kolozsvárt kapcsolódik be a munkásszínjátszásba, 1947-től pedig már az I. C. Frimu Színház igazgatója Bukarestben. 1949-től a iaşi-i Nemzeti Színház, 1952-től a sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház főrendezője, 1958-tól a bukaresti Petőfi Sándor Művelődési Ház művészeti vezetője nyugalomba vonulásáig (1960). Magyarországra települt át 1963-ban.

Sorsa végighurcolta Európán, s az avantgarde és proletkult sajátos ötvözésével járult hozzá mind a magyar, mind a román művészeti élet fejlesztéséhez. Balettmesteri leleményességgel megírt koreográfiai munkáját a modern táncról Kolozsvárt a Lepage könyvkereskedés adta ki (1925), s Gaál Gábor szatirikus szavalatait *Európai jazz* c. táncpoémájával kísérő „S. O. S.-est”-je (1928) felkeltette az erdélyi haladó értelmiség figyelmét. A Ligeti-féle munkás színi rendezések közül kiemelkedett Párizsban, Budapesten és Bukarestben *A felszabadult Dandin György* címen bemutatott Molière-feldolgozása; e teljesítményét egykorú kritikájában Eugen Ionesco, Eugen Jebeleanu, Benedek Marcell, Tabéry Géza üdvözölte.

Ars poeticáját a művész *A romániai munkás-színjátszás múltjából* c. alatt maga foglalta össze (Korunk 1958/1), kiadatlan önéletrajzának két fejezetét A Hét közölte: a *Balett és irodalom* (1978/30), ill. a *Berlinbe mentem forradalmat csinálni* (1978/49) c. emlékiratrészletek Erwin Piscator, Balázs Béla, Dienes László, Moholy Nagy László társaságában kifejtett működéséről számolnak be.

Kötete: *A ma tánca* (Kv. 1925).

Gaál Gábor: *Levelek (1921–1945*). Szerk. Sugár Erzsébet. 1975. 730. – Margareta Andreescu: *Teatrul proletar din România*. 1977. 43–45, 174–78.

Ligeti Sándor (Kaposvár, 1890. nov. 5. – ?) – szociológus, író. A budapesti egyetemen szerzett államtudományi doktorátust, majd a bankszakmában dolgozott. 1917-ben Dicsőszentmártonban telepedett le, ahol 1920-tól a Küküllővölgyi Kereskedelmi és Iparbank igazgatója, s Cartea Românească címen nyomdai vállalatot létesített. Az 1926-ban Kolozsvárt és Marosvásárhelyen alapított román–magyar **Társadalomtudományi Társaság* tagja. 1929-től a Kereskedelmi Hitelbank igazgatója Kolozsvárt.

Közgazdasági, társadalomtudományi és külpolitikai írásait a Keleti Újság, Új Kelet, Korunk, A Jövő Társadalma, Független Újság közölte. Herbert Spencer organikus szociológiájának követője. Felfogására jellemző *A fejlődés törvényszerűsége* c. vitacikke (Korunk 1926/9), mely szerint „... nem alkonyodik le a nyugati kultúra. Rabindranath Tagoréval ősi és mégis nekünk friss kultúra jött felénk keletről, s egy kiegyenlített, technikai kultúrával párosult új, lelki kultúra lesz az eredő.” Két tanulmánykötete Osvát Kálmán szerint „egy társadalmi reformer jóhiszemű állásfoglalása. Fizikai és biológiai törvények uralmát véli bizonyítottnak a társadalmi élet tényeiben és – sok optimizmussal – ennek a belátásnak terjedésétől várja az ember örök boldogságát, a jobb jövőt.” Elbeszéléseit a Korunk elmarasztalta, viszont az Erdélyi Helikonban Szenczei László eszményien altruista gondolkodását értékeli, kiemelve, hogy *A bűvös erszény* c. elbeszélésének „...hőse, Rolin, a jobb belátásra jutott tőke képviselője elhatározza: az egyéni hasznot kiküszöböli a gazdasági életből”.

Kötetei: *A társadalmi gazdaság dinamikája* (tanulmány, Dicsőszentmárton 1925); *Az erkölcs keletkezése és fejlődése* (tanulmány, Kv. 1927); *A bűvös erszény* (elbeszélések, Kv. 1934).

(B. E.)

Osvát Kálmán: *Erdélyi Lexikon*. Nv. 1929. 170. – Újváry László: *Egy utópista regény*. Korunk 1934/12. – Szenczei László: *A bűvös erszény*. Erdélyi Helikon 1934/9. – Dienes László: „*sejtelme egy földindulásnak*.” Kritikai írások Kovács János és Sugár Erzsébet szerkesztésében. 1976. 40, 366.

Limes Kör – a Ceauşescu-féle parancsuralommal szembeforduló magyar értelmiség egyik csoportja. Tagjai a kezdeményező Molnár Gusztávon kívül: Ágoston Vilmos, Balázs Sándor, Bíró Béla, Bíró Gáspár, Cs. Gyímesi Éva, Fábián Ernő, Lőrincz Csaba, Salat Levente, Szilágyi N. Sándor, Vekov Károly. Illegális megbeszéléseiket Bukarestben, Brassóban és Illyefalván tartották, az elsőt 1985. szept. 20-án, az utolsót 1986. nov. 10-én. Az erdélyi magyarság helyzetének változásait követve a totális államrend és a beolvasztó nemzetiségi politika tagadásával új elméleti állásfoglalást vitattak meg „magyarként a teljes magyarságot, európaiként a teljes európaiságot” választva.

A ~ elnevezését (*limes* latinul 'határ') Molnár Gusztáv azzal indokolta, hogy „a határon, a végeken, határhelyzetben vagyunk. Háromszorosan is. Etnikailag a perem-magyarság léthelyzete a miénk, szellemtörténetileg a perem-európaiság, lélektanilag pedig szintén a normális, természetes emberi létezésmód határán, peremén állunk, vegetálunk.” Ennek megfelelően alakult ki a viták során a hol metapolitikai együvétartozás, hol disszidens azonosságideológia már nem szűkebb kisebbségi vagy nemzetiségi, hanem átfogó összeurópai magyar nemzeti tudata.

A ~ találkozásain előadás hangzott el a román nacionalista történetírásról, a totalitarista joggyakorlatról, a moldvai csángók történetével és nyelvével kapcsolatos ferdítésekről. A kör munkásságának 1985-ben a belügyi szervek beavatkozása vetett véget: a kéziratokat lefoglalták, és a vitázó feleket felelősségre vonták. A Magyarországra áttelepült Molnár Gusztáv az eredeti viták eszmeiségének folytatására Limes c. nemzetpolitikai szemlét indított Budapesten, melynek 1989/1-es száma közölte a ~ ülésein elhangzott előadások részleteit.

1990-ben Kolozsvárt újjáalakult a ~, élén Egyed Péterrel, s egy vitaestjének programját nyomtatásban is kiadta (1991).

Balázs Sándor: *Egy szamizdat és környéke*. A Hét 1990/9. – Fábián Ernő: *A LIMES – múlt és jelen időben*. A Hét 1990/19.

Lingvay Klára, *Cs. Lingvay* (Máramarossziget, 1925. febr. 19.) – tankönyvíró, szerkesztő. Csetri Elek felesége. Középiskolát szülővárosa Állami Leánygimnáziumában végzett (1944). A Bolyai tudományegyetemen magyar–francia szakból államvizsgázott (1949), ugyanitt tanársegéd (1949–51), majd különböző kolozsvári iskolákban, 1959-től 1979-ig az Ady–Şincai Líceumban tanár, miközben Nagy Gézával a Tanár-továbbképző Intézet keretében az egyetemi hallgatók pedagógiai gyakorlatait vezette. Számos irodalmi diákműsort és színielőadást szervezett, magyar irodalmi tankönyvek szerkesztésében vett részt. Cikkeit a Tanügyi Újság és Igazság közölte.

A magyar irodalmi hagyaték ismertetésére törekedve klasszikus költőink gyermekverseiből *Pillangó* címen válogatást készített (1957); közölt *Gyarmathy Zsigáné irodalmi levelezéséből* (NyIrK 1969/1); szerkesztette Juhász Gyula (1978) és Kosztolányi Dezső (1981) válogatott verseit. Óvodások és kisiskolások számára összeállított újabb gyermekversgyűjteménye *Aranyos pillangó* címmel kiadás előtt.

Liszka Pál – **egészségügyi irodalom*

Liszt Ferenc emlékezete – Az egyetemes zenei romantika magyar mestere 1846–47-es nagy, életszakaszt lezáró hangversenykörútja során a Bánság és Erdély több városában, valamint Bukarestben és Iaşi-ban is föllépett, magyar rapszódiáinak egyes témáit ekkor szedte föl, és e kompozíciósor első sorozatát ekkor zárta le. 1879-ben újólag szerepelt Kolozsvárott. Ezek a személyes ittjártai vetették meg a máig élénk honi Liszt-kultusz alapjait.

Zenetörténet-írásunk megtisztelő feladatának tartja a hangversenykörutak eseményeinek minél pontosabb föltárását; e téren elévülhetetlenek Lakatos István érdemei, aki 1935 és 1971 között tanulmányok sorát szentelte e témának. Csak az első hangversenyúttal foglalkozik, azzal kapcsolatban azonban sok új adalékot és értelmezést közöl László Ferenc *Klavír és koboz* c. monográfiájában. Liszt-ereklyéink legjelentősebbje, a bukaresti Liszt-kézirat eltűnt, csak 1927-ben készült fénymásolata tanulmányozható. Szathmáry Pap Károly értékes vízfestménye felől is csak másolatok alapján tájékozódhat az utókor. Három „Liszt-zongoránk" („az aradi", „a zabolai", „a kolozsvári") közül az előbbi kettő ilyetén minősítése erősen vitatott. A 30-as években az ún. *Román rapszódia* (eredeti címe szerint a *21. magyar rapszódia*) számos előadása, majd 1936-os bécsi kiadása (Aurelia Cionca, ill. Octavian Beu érdeméből) széles körű sajtóvisszhangot vált ki, mivel a mű témaanyaga részben erdélyi és bizonyítottan román; Gárdonyi Zoltán szerint Erdély szász nemzetiségének a zenéje is visszhangzik benne, így hármas forrású, „erdélyi rapszódiá"-nak tekinthető.

A romániai magyar zeneírás egyetlen kötetnyi Liszt-életrajza a Járosy Dezsőé: művelődni vágyóknak szánt, népszerűsítő olvasmány. Bárd Oszkár nagyszabású, alapos tárgyismeretről tanúskodó „színpadi regény"-e, melynek részletei színházi előadásokon is a nyilvánosság elé kerülnek, Dsida Jenő kemény bírálatát váltja ki; ma is egyetértőleg idézi Bárd méltatója: „Liszt egyéniségének századik gyöke is komplikáltabb volt, mint amit a könyv ki tud fejezni." Az 1986-os Liszt-emlékév kiemelkedő zenei-irodalmi eseménye volt a négy zongorakíséretes melodráma (*Lenore*; *A szomorú szerzetes*; *A holt költő szerelme*; *A vak énekes*) több ízbeni előadása Buzás Pál kezdeményezésére és zongoraművészi közreműködésével.

Liszt zeneművei természetszerűleg részei a romániai zenei élet egyetemes repertoárjának. Egyéni Liszt-lemezt forgalmaz az Electrecord Kozma Mátyás orgonaművész fölvételeiből.

(L. F.)

Járosy Dezső: *Liszt*. Arad 1927. – Bárd Oszkár: *Liszt*. Színpadi regény. Kv. 1932; 2. kiadás Kötő József bevezető tanulmányával. 1989. – Dsida Jenő: *Liszt*. Erdélyi Helikon 1932/8. – Braun Dezső: *Bánsági rapszódia*. I. Tv. 1937. – Szöllősy Andor: *Liszt román rapszódiája*. Budapesti Szemle 1940/10. – Lakatos István: *Liszt Ferenc*. Közli *Zenetörténeti írások*. 1971. – László Ferenc: „*Amico Liszt*." Un portret de Carol Popp de Szathmary. Studii şi Cercetări de Istorie Artei 1987; uő. *Tournée de Liszt au Banat, en Transylvanie, Valachie, Moldavie et Bucovine*. Chronologie et répértoire. Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. 1989; *Klavír és koboz*. Tények, értelmezések és föltevések Liszt Ferenc 1846–47-es hangversenyútjával kapcsolatban. 1989.

Litera Könyvkiadó – 1. Temesváron 1944 őszén létesült és 1945 végéig működött magánkiadó és nyomda. Magyar nyelven összesen nyolc művet jelentetett meg: Ernyes László, Herczeg-Hermann Zsuzsi és Pető Tibor verseskötetei, Szobotka András, a később ismertté vált szobrász *Vasbeton* c. poémáját, Szűts László *Bor* és Plesz Artúr *Detasament* c. regényeit, egy *Modern orosz elbeszélők* c. gyűjteményt (mindjárt 1944 őszén), többek között Ilja Erenburg, V. Ognyev és Mihail Solohov elbeszéléseivel Fenyves László fordításában és szerző megnevezése nélkül egy *Mesedélután a kirgizek között* c. könyvet, amelynek alcíme: „Egy hadifogoly feljegyzései."

(Kr. K.)

2. Bukarestben 1969 végén létesített és 1989-ig fennállt állami könyvkiadó, amely a szerzők költségén vállalta eredeti műveik megjelentetését. A kisszámú belső munkatárs feladata a benyújtott kéziratok lektoráltatása s kedvező vélemény esetén megjelentetésük nyomdai útjának egyengetése. Megalakulásakor igazgatója a Sajtófőigazgatóság egykori vezetője, Bihari László volt. Magyarul 1971-ben jelentette meg első könyvét: Lászlóffy Csaba *Bolondok játékai* c. színdarabkötetét; rajta kívül olyan szerzők fordultak hozzá, akik ebben a keretben érezték biztosítottnak műveik nyilvánosság elé kerülését és ezt követően a megmérettetést, amiért nemcsak az állami kiadóknál járó honoráriumról mondtak le, hanem anyagi áldozatot is készek voltak vállalni.

A ~nál jelentek meg még Böszörményi Zoltán (1979, 1981), Fülöp Lídia (1977, 1979), Horváth Loránd (1983), Z. Jakab István (1977), Kercsó Attila (1981), Kövesdi Kiss Ferenc (1971, 1977), Veress Endre (1981, 1984) verseskötetei, Réthy István novellái (1986), Csata Ambrus ifjúsági regénye (1983), Almási Tibor és Károlyi S. Mihály képzőművészeti kismonográfiája Gyárfás Jenőről (1979), Bartos-Elekes Ildikó marokkói útibeszámolója (1985).

(D. Gy.)

Beke György: *Beszélgetés könyvkiadókkal*. Utunk 1970/8. – Zsehránszky István: *Akik a Literánál indultak*. Könyvtár 1981/3.

Lits Antal (? – ?) – író, szerkesztő. Újságíróként került Aradra, ahol a Függetlenség c. napilap, 1918 után az Aradi Kurír és az Aradi Fáklya c. politikai, kritikai és riport-hetilap szerkesztője (1919–25). Írásai, riportjai az aradi társadalmi élethez kötődnek. Az I. világháború előtt ő szerkesztette a Függetlenség naptárait. Kötetei: *Tarka könyv* (publicisztikai írások, Arad, é. n.); *Riportok* (Arad 1914); *Igaz mesék* (Arad 1928).

(U. J.)

L. Lengyel Sándor – **nyomdászírók*

Loew, Hans – **művészettörténet*

Lokodi András, idősb (Kolozsvár 1938. jan. 2.) – szakíró. Ifjabb ~ András apja. Szülővárosában érettségizett (1956), a nagyváradi Villamosművek (1956–58), majd a Babeş–Bolyai Egyetem elektromechanikusa. Első írását a Jóbarát közölte (1968). Műszaki ismertetései a Dolgozó Nő és az Igazság hasábjain jelentek meg; a barkácsolás alkotó szórakozását népszerűsíti. Kötete: *Csináld magad!* (Kis barkácskönyv. Kaleidoszkóp 1978).

Vonház István: *A barkácsolás dicsérete*. TETT 1980/1–2.

Lokodi András, ifjabb (Kolozsvár, 1963) – **Szabadság*

Lóránt-Lassner Sándor (? – 1937. szept. 25. Arad) – költő, grafikus. Aradon élt és tevékenykedett. Karcolatait a mindössze tíz számot megért Új Szemle c. irodalmi folyóirat közölte (1918). Ő tervezte a Fekete Tivadar szerkesztésében megjelent Fekete Macska c. szatirikus és erotikus aradi folyóirat (1922–23) fejléceit és grafikáit. Szép ex libriseket alkotott. Kötetei: *Az én szívem* (versek prózában, Arad 1919); *Simphonia Domestica* (szonettkoszorú, Arad 1924).

(U. J.)

Losonczi Gábor – **műkedvelő játék*

Lósy-Schmidt Ede (Sepsiszentgyörgy, 1879. okt. 27. – 1948. ápr. 6. Budapest) – technikatörténész, lexikonszerkesztő, muzeológus. Mérnöki oklevelet Darmstadtban szerzett (1906), ahol tanársegédként is működött. Debrecenben bölcsészdoktorrá avatták. 1908-tól a budapesti MÁV-igazgatóság hídosztályának munkatársa, majd a Mérnök Egylet technikatörténeti gyűjteménytárának megszervezője.

Előbb műszaki kérdésekkel foglalkozott: *A közutak porképződésének csökkentése* c. tanulmányával a környezetvédelmi irányzat korai előfutárának tekinthető. Érdeklődési körének alakulása hovatovább a technikatörténet akkoriban még hiányosan művelt útjára térítette. Közel másfél évtized során megjelent tanulmányai, könyvei jelzik ez irányú gazdag munkásságát (1923–35). Ezek egyik csoportjába a régi Duna- és Tisza-hidak építéstörténetét tisztázó írások tartoznak, a híres hortobágyi Kilenclikú Híd építésének körülményeit is kivizsgálta. Tanulmányainak egy újabb csoportja a természettudós Hatvani István, a gyufát tökéletesítő Irinyi János és Rómer István, az optikai távírót készítő Chudy József alakját elevenítette fel. Közben az építész-művésztörténész Barát Bélával együtt szerkesztője az első magyar nyelvű *Technikai Lexikon* két kötetének (Bp. 1928).

A Székely Nép öt vasárnapi számában folytatásokban ismertette a Székely Nemzeti Múzeum alapításának előzményeit, kialakulását, a gyűjtemények gyarapodását, valamint a múzeumban dolgozó kiemelkedő személyiségeket (1943). E cikksorozat később *A Székely Nemzeti Múzeum célja, feladata és alapításának rövid története* címmel külön füzetben is megjelent a sepsiszentgyörgyi Jókai Nyomda kiadásában.

(B. Z.)

Lovas János (Szapáryfalva, 1946. nov. 17.) – balladagyűjtő. Lugoson végezte a Coriolan Brediceanu Líceumot (1964), a Babeş–Bolyai Egyetemen magyar nyelv és irodalom szakos diplomát szerzett (1969). Tanár Sárközújlakon (1969–72), Szatmár megyei magyar szakos

tanfelügyelő (1972–84), tanár Szatmárnémetiben. Bura László munkatársa a *Szatmári népballadák* (1978) c. kötet összeállításában, I. tanári fokozatú dolgozatának témája a Szamoshát kereszt- és becenévrendszere (1985). A Tanügyi Újság, Szatmári Hírlap közölte cikkeit.

Lovassy Andor (Nagyszalonta, 1860. febr. 24. – 1924. máj. 2. Kisszántó) – publicista, színpadi szerző, író. ~ Lászlónak, a pozsonyi reformországgyűlés tragikus sorsú ifjúsági vezérének unokaöccse. Középiskoláit szülővárosában és Nagyváradon végezte, a debreceni és nagyváradi jogakadémiákon folytatott tanulmányok után Bihar vármegye szolgálatába lépett. Nagyváradon Bagoly c. önálló élclapot indított, amelynek anyagát úgyszólván egymaga írta és rajzolta. Csakhamar Torda-Aranyos vármegye főjegyzője, majd alispánja, az Aranyosvidék c. hetilap felelős szerkesztője (1900–05). Az EIT tagjául választotta (1907).

Írói érdeme, hogy átmentett valamit az erdélyi emlékírók kissé zsörtölődő, de nyelvileg ötletes előadásmódjából. 1923. dec. 30-ától kezdve a Nagyvárad hasábjain folytatásosan közölt regénye, a *Senki fia* beharangozásakor a lap így jellemzi a szerzőt: „...a régi magyar udvarházak, a már kiveszőfélben levő pompás típusok hivatott rajzolója. Nem fotográfiát ad, hanem lelket, vért és igaz és eleven életet.”

Önálló művei: *Tintacseppek* (Nv. 1890); *Nevető betűk* (Nv. 1896); *A kis püspök* (vígjáték három felvonásban, Torda 1902); „*Ékesen szóló emberek*” (Kv. 1908); *A bihariak* (rajzok, Kv. 1914).

(K. K.)

Senki fia, L. A. új regénye. Szerkesztőségi cikk. Nagyvárad 1923. dec. 28. – Szatmári Mór: *Emlékezés L. A.-ról*. Nagyváradi Napló 1924. aug. 3. – Nagy Márton: *Régi nevek – régi regék*. Nv. 1927. 98–100. – Engel Károly: *Mozzanat Arany János szalontai éveiből*. Utunk 1958/46.

Loveczky Ernő – **vadászati szakirodalom*

Löbl József – **mezőgazdasági irodalom*

Lőcsei Bartók Sándor – **kémiai szakirodalom*

Lőrincz Ernő András (Csíkkozmás, 1900. júl. 27. – 1985. febr. 2. Csíkszereda) – orvosi szakíró. A Bethlen Kollégiumban érettségizett (1918), orvosi oklevelet a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett (1926). Pályáját a debreceni egyetemen kezdte, a miskolci Bábaképző Intézet tanára (1932–40), adjunktus a kolozsvári egyetemen (1940–44), majd a marosvásárhelyi Szülészeti-Nőgyógyászati Klinikán egyetemi tanár, a klinika igazgatója (1946–63).

Első orvosi szaktanulmánya a debreceni Tisza István Tudományos Társaság kiadásában jelent meg (1929). Tanulmányait közölte a Magyar Nőorvosok Lapja (1942), Archiv für Gynäkologie (1943), Studii şi Cercetări Ştiinţifice (1952), Zeitschrift für Geburtshilfe und Gynäkologie (1960). Jelentősek a szövetátültetés terén elért eredményei, melyeket külföldi szaklapok is méltattak és amelyek a nőgyógyászat terén hozzájárultak a szervátültetéses műtétek kifejlesztésében.

Munkája: *Nőgyógyászat–szülészet* (kőnyomatos jegyzet, Mv. 1951).

(R. G.)

Lőrincz Ernő (Kápolnásfalu, 1927. dec. 30.) – jogtudományi szakíró. A székelykeresztúri Unitárius Gimnázium elvégzése (1946) után a Bolyai Tudományegyetem jogi karán szerzett diplomát és doktori címet (1950). Pályáját az egyetemen kezdte (1949–57), majd az Ügyvédi Kollégium tagja Kolozsvárt. Magyarországra költözött, ahol a pécsi egyetemen tanított (1972–76), majd az Állami Biztosító, a Szerzői Jogvédő Hivatal (1977–81), ill. a Képzőművészeti Kiadó (1981–89) jogtanácsosa Budapesten.

Első írásait a kolozsvári Világosság és Igazság közölte (1951–55). Jogi szakcikkei itt s az Előre, Korunk, Munkásélet, Falvak Dolgozó Népe, Făclia, Justiția Nouă, Magyarországon a Jogtudományi Közlöny, Magyar Jog, Szakmunkásnevelés, Szakszervezeti Szemle, Biztosítási Szemle hasábjain jelentek meg. Írásainak tárgyköre a munkavédelem, iparoktatás, biztosítás, a környezetvédelem biztosítási megközelítése. Az erdélyi munkaviszonyok szabályozásáról írt jogtörténeti munkáját a bukaresti Tudományos Könyvkiadó jelentette meg, terjesztését azonban a cenzúra indokolás nélkül leállította.

Két tanulmánya a környezetvédelem jogi aspektusairól románul az *Ecologia şi protecţia ecosistemelor* c. gyűjteményes kötetekben (Piteşti 1980; Constanța 1986) talált helyet.

Önálló munkái: *A munkaviszonyok szabályozása Erdélyben 1840 és 1918 között* (1958); *A munkaviszonyok szabályozása Magyarországon a kapitalizmus kezdeteitől az első világháború végéig. 1840–1918* (Bp. 1974).

Lőrincz György (Kápolnásfalu, 1946. máj. 2.) – író. Középiskolát Szentkeresztbányán végzett. Helyettes tanár (1966–73), majd műszaki vezető, technikus a székelyudvarhelyi Élelmiszeripari Gépgyárban. 1990-től a székelyudvarhelyi municípiumi művelődési bizottság szakirányítója.

Riportjait, elbeszéléseit az Utunk, Igaz Szó, Korunk, Hargita közölte, 1990 óta a Székely Útkereső állandó munkatársa. Szociográfiai tájékozódásában a Székelyföld átalakulása, a félvárosi, fél-falusi életforma s ebben a kisember ellentmondásos lelkülete jelentkezik lírával átszőtt, balladai erővel. „Történetei szomorkásak, a tragikum szele járja át őket" – írja kritikusa, Páll Szilárd. Egy még 1985-ben írt elbeszélésében (*Egy nagy ember árnyékában*. Korunk 1991/6) egy sofőr őszinte naplójában lepleződik le a diktatúra alatt vezető állásba jutott helyi nagyságok urizáló élete.

Kötetei: *Amíg csak él az ember* (riportok, Forrás, 1980); *A hallgatás csöndje* (novellák, elbeszélések, 1983); *A harmadik házig* (novellák, karcolatok, Kv. 1987); *Kiment a fény a szememből* (riportok aggmenházak és gyermekotthonok nyomorúságáról, Székelyudvarhely 1992).

Gálfalvi György: *Bensőséges jelentéssel*. Igaz Szó 1981/4. – Kántor Lajos: *Prózaíró született*. Igaz Szó 1984/2. – Kisgyörgy Réka: *A lehetséges párbeszéd*. Utunk 1988/17. – Páll Szilárd: *A harmadik állomás*. Korunk 1988/6.

Lőrincz József (Székelydálya, 1947. nov. 14.) – költő, közíró. Középiskolát Homoródszentpál, Székelyudvarhely, Gyergyószentmiklós után Marosvásárhelyt végzett (1968), közben három évig kőműves. A marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolán szerzett általános iskolai (1971), majd a bukaresti egyetem látogatás nélküli tagozatán román–magyar szakos tanári (1979) képesítést. Józsa Béla életéről és munkásságáról készített államvizsgadolgozatot (1980). Tanár Székelyderzsen és Kányádon (1971–89), ma Székelyudvarhelyen a Tamási Áron Líceum magyar szakos tanára.

Első verseit a Pedagógiai Főiskola Athenaeum c. diáklapja közölte (1968), majd az Ifjúmunkás, Utunk, Hargita; olvasásszociológiai tanulmányát, tankönyvkritikáit, pedagógiai cikkeit a Korunk, Tanügyi Újság, Új Élet, A Hét. Két versével szerepel a fiatal költők

Varázslataink c. antológiájában (Kv. 1974). George Ţărnea versének fordításával a Hargita Kalendáriumban (1981) jelentkezett, Nicolae Labişt az Ifjúmunkás (1988) hasábjain mutatta be.

1990-től a Székely Útkereső, Hargita Népe munkatársa. Ábránfalva ötszáz éves múltjáról Forró Mihállyal közösen monográfikus emlékfüzetet írt (Székelyudvarhely 1991), s egy jegyzetében (Korunk 1991/6) a kollektivizálás óta kiürült s ma már csak utcaként létező falu örvendetes „hazatalálásáról" tudósít.

Lőrincz Lajos – **táncház*

Lőrincz László (Sepsiszentgyörgy, 1921. márc. 18.) – író, szerkesztő, pedagógus. Brassóban érettségizett, a kolozsvári egyetemen közgazdász oklevelet szerzett. Egyetemi évei alatt mint az Erdélyi Helikon és az ESZC irodalmi szerkesztője a fiatal lírikus nemzedék alkotásait karolta fel (1941–44). Saját versei, novellái, könyvszemléi és tanulmányai az Erdélyi Helikon, Pásztortűz, Termés, Március hasábjain jelentek meg. Civilként jutott hadifogságba, ahonnan 1947-ben Budapestre került s pedagógiai pályára lépett. A Pedagógus Továbbképző Intézet alapító igazgatója, számos nevelésügyi kiadvány szerzője és szerkesztője. Kétévtizedes kihagyás után visszatért a szépirodalomhoz, s Budapesten kiadott novellásköteteiben (*Mártonka Áron kalendáriuma*, 1962; *Az éjszakai kutya*, 1966; *Kerítés az erdőben*, 1972; *Mezítlábas olajkirály*, 1985) erdélyi gyermek- és ifjúkorát s a Szibériában eltöltött nehéz éveket örökítette meg.

Sas Péter: *Adalékok az Erdélyi Helikon történetéhez* (Beszélgetés L. L.-val, Forrás, Kecskemét 1985/5).

Lőrincz László (Brassó, 1925. jan. 11.) – jogi szakíró, társadalomkutató. A középiskolát szülővárosában és a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban (1945), jogi tanulmányait a Bolyai Tudományegyetemen (1949) végezte, a Móricz Zsigmond Kollégium tagja (1945–48). Doktori címet a leningrádi egyetemen szerzett (1953). Pályáját mint előadótanár a bukaresti egyetem jogi fakultásán kezdte (1954–56), az RNK Akadémiájának titkára, a Külügyminisztérium munkatársa, az Akadémiai Könyvkiadó főszerkesztője (1958–63), az Akadémia Jogtudományi Intézetének főmunkatársa, 1971-től a Politikai Tudományok és a Nemzeti Kérdés Tanulmányi Intézetének aligazgatója. 1977-től egyetemi tanár, 1977–78-ban a Nevelés- és Oktatásügyi Minisztériumban államtitkár. Támogatásával kísérletek történtek az ipari líceumi oktatás keretében a magyar nyelvű szakképzés és szaktankönyv-kiadás megteremtésére s a magyar iskolarendszer elsorvasztásának megakadályozására, valamint egy tanítóképző tagozat visszaállítására a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban, de mindezért eltávolították a minisztériumból és áthelyezték a Ştefan Gheorghiu Főiskolára. 1990-től a kisebbségi élet jogi szabályozásának több kérdéséről közölt cikkeket A Hétben és a Romániai Magyar Szóban.

Első írását a Népi Egység közölte 1944 őszén. Társadalompolitikai cikkei az Előre, Művelődés, Korunk, Könyvtári Szemle, TETT hasábjain jelentek meg; román, francia, orosz nyelvű szaktanulmányaival a Studii şi Cercetări Juridice, Revista Română de Drept, Cercetări Filozofice, Viitorul Social, Studii şi Cercetări de Documentare şi Bibliologie, Revista bibliotecilor, Arbitrajul, Apărarea Patriei, Era Socialistă és más folyóiratok, kiadványok hasábjain találkozunk. Témaköre az államelmélet, a kontinuitás és diszkontinuitás a demokrácia fejlődésében, a polgári állam felbontása.

Ifjúkorában részt vett a MADOSZ munkájában, majd az MNSZ végrehajtó bizottságának tagja.

Önálló munkája: *Democraţia burgheză* (monográfia, 1968).

Huszár Sándor: *A testvériség új intézete*. Beszélgetés L. L.-val. A Hét 1972/4.

Lőrincz László (Nagyenyed, 1933. ápr. 20.) – biológus, muzeológus. Középiskolai tanulmányait szülővárosában, a Bethlen Kollégiumban s Kolozsvárt végezte, a Babeş-egyetemen tanári diplomát szerzett. Előbb munkás, raktárnok, könyvelő, végül 1960-tól a nagyenyedi Természettudományi Múzeumban biológus–muzeológus nyugalomba vonulásáig (1991). A román ornitológiai, entomológiai és gerontológiai társaságok s a washingtoni Földrajzi Társaság tagja.

A biológia számos területén (rovartan, madártan, traumatológia, csonttan, gerontológia, paleontológia, információ-áramlás a szervezetben) végzett kutatásokat, s eredményeit tudományos rendezvényeken, szakegyesületek kongresszusain mutatta be. Tanulmányozta a Maros folyó középső szakaszának ökológiai egyensúlyát, éveken át Óceánia és Afrika művészetét a világjáró nagyenyedi Fenichel Sámuel néprajzi kutatásai alapján.

Elkészítette Benkő Ferenc nagyenyedi tanárnak, az első *Magyar mineralógia* szerzőjének életrajzát és munkáinak bibliográfiáját a mű megjelenésének 200. évfordulója alkalmából (1986).

Előadásaival és interjúival a kolozsvári és bukaresti rádió magyar adásaiban 1978 és 1982 közt, majd 1991-től kezdve újra szerepel.

(V. Zs.)

Lőrinczi Ferenc (Bürkös, 1884. márc. 3. – 1953. dec. 17. Kolozsvár) – tankönyvíró, szerkesztő. Ifj. ~ Ferenc (1916) és ~ László (1919) apja. Középiskolai tanulmányait Erzsébetváros on kezdte, majd Déván szerzett tanítói oklevelet (1903). Tanító Pusztacelinán (1904–19), Fehéregyházán, Segesváron (1919–26); Kolozsvárt ref. elemi iskolai igazgató (1926–35), az Erdélyi Református Egyházkerület iskolaügyi felügyelője (1936–40), a Marosvásárhelyi Tankerületi Főigazgatóság keretében az elemi iskolaügy előadója (1940–45).

A romániai kisebbség felekezeti iskolai tanítók lapjának, A Tanítónak szerkesztője (1930–32). D. Bedeleanuval, Felméri Sándorral, Ferenczi Sándorral, Kali Sándorral és Ősz Sándorral közösen számos, a ref. iskolákban 1948-ig használatos elemi iskolai tankönyvet (*Számtan*, 1929, 1934; *Magyar olvasókönyv és nyelvtan*, 1933, 1934, 1936; *Tudományok könyve*. Az V–VII. osztály számára. 1936, 1939) írt és szerkesztett.

(F. M.)

Lőrinczi Ferenc (Pusztacelina, 1916. júl. 14. – 1980. aug. 22. Kolozsvár) – pedagógus, testnevelési szakíró. ~ Ferenc (1884–1953) fia, ~ László (Pusztacelina, 1919) bátyja. A kolozsvári Református Kollégiumban érettségizett (1933), a bukaresti Testnevelési Főiskolán szerzett diplomát (1937). Pályáját mint testnevelési tanár volt iskolájában kezdte Kolozsvárt (1937–45), három éves hadifogság után a kolozsvári Tanítóképző tanára (1948–53), Kolozs tartomány pedagógiai kabinetjének szakinspektora (1953–57), aligazgató a 11. számú líceumban (1957–58), a Továbbképző Intézet (1958–69), majd a hároméves Testnevelési Fakultás (1969–76) lektora, ahol a sport- és testnevelés történetét adja elő nyugalomba vonulásáig.

Módszertani, pedagógiai írásai, valamint tudományos kutatásairól szóló cikkei a Tanügyi Újságban és az Igazságban jelentek meg, a Korunkban *Az iskolai testnevelés és a tanulók erkölcsi nevelése* címen értekezett (1960/10). A *Cartea educatoarei* (1962), a *Metodica*

predării educaţiei ştiinţifice în şcoala generală (1966), a *Folosirea practică a mijloacelor tehnice audio-vizuale în procesul de învăţământ* (1969) és a *Metodica predării educaţiei fizice la clasele I–IV* (1971) c. kötetek társszerzője, testnevelési és sporttörténeti kurzus-jegyzetek, tudományos füzetek szerzője.

Kötete: *A sport világa* (társszerző Hegedűs Sándor, 1976).

Lőrinczi Ferenc (Kissolymos, 1924. jan. 1.) – növénytani szakíró. A székelykeresztúri Unitárius Főgimnázium elvégzése (1943) után a Bolyai Tudományegyetemen természetrajz–biológia szakos tanári diplomát szerzett (1949); Péterfi István növényélettani és Csík Lajos genetikai előadásai határozták meg érdeklődési körét. Pályáját az egyetemen kezdte mint a növénytani tanszék gyakornoka, utóbb tanársegédje (1949–52); a Pedagógiai Főiskola adjunktusa (1952–55), majd az egyetem biológiai fakultásának előadója (1955–59). A kolozsvári Botanikus Kert tudományos kutatója (1959–74), majd főbotanikusa 1974-től, a dísznövény-részleg és a talajbiológiai laboratórium vezetője nyugalomba vonulásáig. 1975-ben doktorált.

Tudományos közlései a Contribuţii Botanice Cluj, Igiena, Clujul Medical, Studia Universitatis Babeş–Bolyai és más szaklapokban jelennek meg, ismeretterjesztő írásával A Hétben találkozunk. Témái: a talajlakó mikroszkopikus gombák elterjedése, hatóanyagaik, kapcsolatuk a virágos növényekkel. Kőből és fából készült műemlékek gombakárosodásainak és a használható növényvédő szereknek a kutatója; a Botanikus Kert magkatalógusának anyaggyűjtő munkatársa.

Egyetemi jegyzetei: *Általános növénytan* (a kétéves Pedagógiai Főiskola hallgatói részére, Kv. 1954); *Növénytan* (növénymorfológia, növényélettan, növényrendszertan a földrajz–biológia szak hallgatói részére, Kv. 1958).

Lőrinczi László (Felsőrákos, 1898. okt. 27. – 1981. okt. 24. Székelykeresztúr) – egyházi író, mezőgazdasági szakíró. Középiskolát Székelykeresztúron végzett; háború, majd hadifogság után gazdamérnöki pályára készült, azonban mivel közben megszűnt a magyar mezőgazdasági oktatás, a kolozsvári Unitárius Teológiát végezte el. Utána missziós szolgálatra megy Clevelandbe, az Amerikai Egyesült Államokban élő unitáriusok közé. Chicagóban mélyül el barátsága a világ körüli útját járó Balázs Ferenccel, akivel együtt hallgatta a teológia nyári szemeszterét (1926). Az ő hatására iratkozott be a Massachusetts állambeli amhersti gazdasági egyetemre, ahol baromfitenyésztést, méhészetet és kertészetet tanult. Hazatérése után Kiskadácson lelkész (1927–41), a székelykeresztúri gazdasági iskola előadója, az Unitárius Gimnázium vallástanára, majd igazgatója (1941–48). A Március adta ki „*Istenetekre, becsületetekre, életetekre kérlek, legyetek egyesek!*” c. írását (Kv. 1943). Erdő Jánossal közösen írt munkája *Unitárius valláserkölcsi nevelés a népiskolákban* (klny. az Unitárius Egyház Főtanácsának jegyzőkönyvéből, Kv. 1943). Nyugalomba vonulásáig Ürmösön lelkész (1948–73).

Nevéhez fűződik Románia első baromfitenyésztő szövetkezetének, az Avikultúrának a megalapítása (1931), amit hasonló vállalkozásai követtek a korszerű állattenyésztés és gyümölcstermesztés meghonosítására. Első írása a Mezőgazdasági Szemle hasábjain jelent meg (1931). Ugyanekkor Székelykeresztúron saját költségén kiadta első szakkönyvét, ezt követte *A tyúk nem hibás!* c. ÁGISZ-kiadványa (1936). A 60-as évek végén az újjászervezett, mezőgazdasági szakmelléklettel bővített Falvak Dolgozó Népe kiadásában újabb szakkötetek születtek állandó háztáji rovatának anyagából.

Már nyugalomba vonulása után fogott hozzá a Balázs Ferencre vonatkozó emlékezések összegyűjtéséhez. Az író húgával, Bélteky Lajosné Balázs Ibolyával folytatott levelezése segítségével egybekerült anyag *Mások Balázs Ferencről* c. kéziratát, valamint a saját baráti emlékezéseit tartalmazó *Az én Balázs Ferencem* c. készülő munkát azonban a diktatúra alatt elkobozták, s ezek máig sem kerültek elő.

Önálló kötetei: *A haszontyúk-tenyésztés mint mellékfoglalkozás* (Székelykeresztúr 1931); *A tyúk nem hibás!* (Hasznos Könyvtár, Brassó 1936); *Belterjes háztáji tyúktenyésztés* (1973); *Baromfiudvar* (1977).

(Cs. P.)

Cseke Péter: *Balázs Ferenc útitársa*. Igaz Szó 1975/5; újraközölve *Víznyugattól vízkeletig*. 1976. 42–63. – Molnár István: *L. L.-ra emlékezve*. Keresztény Magvető 1981/4. – Kisgyörgy Zoltán: *Magvető. L. L*. Falvak Dolgozó Népe 1982/12.

Lőrinczi László (Pusztacelina, 1919. jan. 21.) – író, műfordító, szerkesztő. ~ Ferenc (1884–1953) fia. A Ref. Kollégiumban érettségizett Kolozsvárt (1937), ugyanitt jog- és államtudományi doktorátust szerzett (1941), majd bölcsészeti és közgazdasági tanulmányokat végzett Olaszországban és itthon. Ügyvédjelölt, majd joggyakornok és albíró a kolozsvári törvényszéken (1942–46), az MNSZ művelődésügyi titkára Bukarestben (1946–49), az Állami Könyvkiadó szerkesztője (1949–51), a Romániai Magyar Szó és Művelődési Útmutató alapító munkatársa, nyugalomba vonulásáig az Új Élet bukaresti fiókszerkesztőségének vezetője. 1990-től a bukaresti Valóság munkatársa.

Első verse az Ifjú Erdélyben jelent meg (1935), ugyanitt egyik erdélyi szálláscsinálója a magyar népi irodalom irányzatának. Versekkel és prózával a Brassói Lapok, Erdélyi Helikon, Korunk, Ellenzék, Keleti Újság, Független Újság, Pásztortűz hasábjain jelentkezett, később az Igaz Szó, Utunk, A Hét, Előre munkatársa. Mint szépíró sajátos útijegyzeteivel tűnt fel, *Itáliai napok*, *Lépések visszhangja*, *Hazatérés Lucaniából* c. alatt megjelent köteteiben olasz, francia, spanyol, szovjetunióbeli, görög élményeit – saját szavaival „egy belső utazás állomásai”-t – eleveníti meg a mindenkori hazai összehasonlítások láttató erejével. Hol Salamon Ernő halálának körülményeit kutatja Ukrajnában (1968), hol a helyszíni nyomozó szenvedélyével vezeti el olvasóit Kuncz Aladár hadifogságának világába (*Utazás a Fekete Kolostorhoz*) vagy a hajdani betyárélet nyomdokait és peranyagát fedi fel történelmi-társadalmi esszé formájában *Rózsa Sándor lóháton és gyalog* c. alatt (A Hét 1978/45–49, újraközölve Interpress Magazin, Bp. 1979/6–7). „Könyves révületből” szerzett *Mediterrán mondóka* c. úti emlékezései az ókortól máig kapcsolódó irodalmi légkörben mutatják be az ó- és újkori görög világot (A Hét 1987/15–23). Folytatásosan jelent meg a *Mallorcai cseppek* (A Hét 1988/43) és ugyanitt a *Papíruszcsónakon* c. egyiptomi naplója (1988/44–51).

Már 1957-ben megjelent *A szerető* c. színjátékát Harag György vitte színre. A kolozsvári Magyar Színház számára írt két újabb darabja, *A szökés* (1986) és egy Galilei-dráma (1988) a diktatúra növekvő szigorának esett áldozatul. Az első „elméleti történet a Fekete Kolostorból”; Kuncz Aladár emlékezéseire épült, s I. felvonását közölte az Igaz Szó (1989/9). A második III. felvonását a Korunkból törölte a cenzúra.

Románból ültette át magyarba Ioan Slavici novelláit (1954), Francisc Munteanu *A feleség* c. regényét (1955) és Mihail Sadoveanu négy művét. A *Nyestfiak* regénytrilógia fordításának (1956) nyelvezetéből Kakassy Endre „a krónikás román nyelv messziről jött dallamát” hallja kicsengeni, s eredetiként hat *A balta* (1960), *A parasztkapitány* (1969) és az *Inasévek* (1980) is. Hasonló remeklés George Călinescu (*Egy furcsa lány*, 1964) vagy Tudor Arghezi (*Boldogasszony mosolya*, 1972) regényeinek átültetése. A fordító mindenkor kiemelkedik a könyvtárhoz kötött műviségből, közvetlen személyi kapcsolatot teremtve felkutatja a szerzők

életkörülményeit, s így tolmácsolása szinte a baráti megjelenítés erejével hat, például Arghezi és Sadoveanu bemutatása esetén. Irodalmi kitekintése olasz fordításaival szélesül ki: Giuseppe Ungaretti, Cesare Pavese, Salvatore Quasimodo verseit, Leonardo Sciascia regényét tolmácsolja. Hozzájárul ehhez az Alberto Moravia, Vasco Pratolini, Carlo Levi, Luigi Pirandello műveinek hazai magyar kiadásaihoz írt irodalmi értékeléseinek sorozata.

Értékes kísérlete Dante *Divina Comediá*jának pontos, szó szerinti fordítása: így elkészült a *Pokol* több éneke, ezek részint hazai (Utunk, Korunk, A Hét), részint magyarországi lapokban (Életünk, Népszabadság), valamint a *Közvetítő* c. gyűjteményes kötetben jelentek meg.

Fordított az orosz, francia, angol, spanyol és okszitán irodalom remekeiből is. *Arghezi–Brecht–Quasimodo* c. többnyelvű antológiát adott ki (1963). Külön Arghezi-kötete: *Szomjas vagyok* (1980).

Mint szerkesztő kétnyelvű kiadásban jelentette meg Arany János költeményeit (1960), Mihai Gafiţával együtt állította össze *A román irodalom kis tükre* I. kötetét (1961), majd Majtényi Erikkel és Szász Jánossal közösen az *Antologia literaturii maghiare* I–IV. kötetét (1965–70).

Újabb afrikai utazásai során ismerkedett meg a berberek mint nagy nemzetiség kérdéseivel s ennek az élménynek a feldolgozásán dolgozik (1990–91).

Önálló kötetei: *A szerető* (színjáték három felvonásban, 1957); *Itáliai napok* (1966); *Lépések visszhangja* (1973); *Utazás a Fekete Kolostorhoz* (1975); *Hazatérés Lucaniából* (Kv. 1982); *Közvetítő* (esszék, 1987).

Álneve Jack London *Az utolsó mérkőzés* c. novelláskötete fordításakor (1954): *Piroska Ferenc*.

(B. E.)

Kakassy Endre: *Sadoveanu magyarul*. Korunk 1957/4. – Jánosházy György: *Boszorkánykörben*. Korunk 1958/4. – Pascu, Petre: *Arghezi într-o nouă versiune maghiară*. Viaţa Românească 1964/7. – Gáldi László: *Romániai magyar fordítás-triptichon (Arghezi–Brecht–Quasimodo*). Nagyvilág, Bp. 1965/1. – Deák Tamás: *Itáliai napok*. Utunk 1967/16. – Beke György: *Tolmács nélkül*. 1972. 290–305; uő. *Az író megbízólevele*. A Hét 1979/4. – Adonyi Nagy Mária: *A gondolat útján*. Utunk 1973/22. – Franyó Zoltán: *L. L. zarándokútjai a Fekete Kolostorhoz*. Előre 1975. ápr. 6. – Bárczi Géza: *Emlékek egy könyv olvasása közben*. Irodalomtörténet, Bp. 1976/1. – Balogh Edgár: *Köszöntjük Transsylvanus Viatort*. Igaz Szó 1979/1. – Gálfalvi Zsolt: *Özönvíz után avagy Harag György következetessége*. A Hét 1982/45. – Marosi Péter: *Varizsolt naturalizmus*. Utunk 1982/46. – Páll Árpád: *Ősbemutató – negyedszázad múltán*. Új Élet 1982/24. – Pomogáts Béla: *Közírás, úti rajz*. Élet és Irodalom, Bp. 1984. jan. 27. – Szász János: *Napló az óvárosi arszlánokról*. A Hét 1985/15.

Lőrinczi Mihály (Sófalva, 1911) – **unitárius egyházi irodalom*

Lőrinczi Miklós (Göc, 1927. máj. 31.) – természettudományi szakíró. A kolozsvári Róm. Kat. Gimnáziumban érettségizett (1946), a galaci Élelmiszeripari Műszaki Főiskolán mérnöki oklevelet szerzett (1962). Munkahelye a marosvásárhelyi, ill. a nagyváradi konzervgyár, majd a Kolozs megyei Kutató-Tervező Intézet technológiai szekciója (1973–80). Ismeretterjesztő cikkeit a Dolgozó Nő közölte. Önálló kötete: *Tápláló mikroorganizmusok* (Antenna, Kv. 1979).

(D. T.)

Lőrinczi Réka (Marosvásárhely, 1943. febr. 16.) – nyelvész. ~ Mihály leánya. Középiskolai tanulmányait Kolozsvárt végezte, a Babeş–Bolyai Egyetemen magyar nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet szerzett (1967). Helyettes tanárként Bágyonban, majd Ördöngösfüzesen és Búzában tanított. 1978-ban megvédte a magyar nyelv rokonsági elnevezéseiről szóló doktori disszertációját.

Kutatási területe a magyar nyelvtörténet és a történelmi szövegkritika: Apor Péter *Metamorphosis Transylvaniae* c. emlékírása (Téka, 1978) és később, Budapesten a *Bod-Kódex* jelent meg a szöveggondozásában. 1985 óta Magyarországon él, az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészkarán a magyar nyelvtörténeti tanszék adjunktusa.

Önálló kötete: *A magyar rokonsági elnevezések rendszerének változásai* (1980).

(M. L.)

Péntek János: J. Lőrinczi Réka, *A magyar rokonsági elnevezések rendszerének változásai*. NyIrK 1982/1-2.

Lőrinczy Géza – **unitárius egyházi irodalom*

Lőrinczy Jolán, *Á. Lőrinczy* (Nagyvárad, 1903. máj. 30. – 1991. márc. 20. Szováta) – szakíró. Árvay Árpád felesége, Árvay Zsolt anyja. Szülővárosában végezte a tanítóképzőt (1922). Háziasszonyok részére Háztartás-rovatot, ételrecepteket közölt különböző nagyváradi napilapok hasábjain. Önálló kötete: *A modern háziasszony* (1964, új kiadás 1968).

Lőrinczy Lajos (Nagyvárad, 1902. aug. 2. – ?) – újságíró, színi szerző, író. Szülővárosában felsőkereskedelmi iskolát végzett (1919), ipari pályára készült, újságíró volontőr a helybeli Magyar Hírlapnál (1921), a kolozsvári Előre ifjúsági lap munkatársa (1922), az erdélyi és bánsági sporthírlapírók szakszervezetének egyik alapítója, titkára, az aradi Munkakamara tanácsosa, az OMP kulturális szakosztályának vezetője. A Phöbus vasöntöde és gépgyár tisztviselője Nagyváradon.

Novellái, karcolatai jelentek meg a Keleti Újság, Pásztortűz, Magyar Család, Nagyváradi Napló hasábjain, ez utóbbi közölte 1935-ben folytatásokban *Horoszkóp* c. regényét is. Első irodalmi sikerét a *Krampuszkirály a kirakatban* c. elbeszélésével aratta, ezt a Szigligeti Társaság I. díjjal tüntette ki. Népszerűek voltak egyfelvonásosai, így a *Julcsi kisasszony lett* (1928), a *Kísértés* és az *Özvegy Petőfiné* (1929).

Önálló kötete: *Kivándorolt* (elbeszélések, Nv. 1929), *Égő határ* (elbeszélés, Nv. 1929).

(T. E.)

b (Bodor Aladár?): *Kivándorolt*. Pásztortűz 1929/613. – Fehér Dezső szerkesztésében: *Bihar megye és Nagyvárad kultúrtörténete és öregdiákjainak emlékkönyve*. Nv. 1937. 462.

Lőwi Károly (Temesvár, 1925. nov. 24.) – tanulmányíró, orvosi szakíró, műfordító. ~ Dániel apja. Középiskoláit s az orvosi egyetemet szülővárosában végezte (1951). Gyermekgyógyász főorvos Kolozsvárt. Tíz éven keresztül vezette Fey Lászlóval a kolozsvári Szabadegyetem „Ember és természet” kollégiumát s olvasta fel írásait a kolozsvári rádió magyar adásában annak megszüntetéséig.

Első írásait A Hét közölte (1970). Cikkei, tanulmányai itt s a TETT, Korunk hasábjain jelentek meg, a Dolgozó Nő orvosi tanácsadó rovatának szerzője. A Korunk Évkönyvében az eugenikáról (1983), a serdülők védelméről és neveléséről (1986), a zajártalomról (1989) értekezett. Fordításában jelent meg *Az élet egysége* (Claude Bernard francia fiziológus bemutatása, bevezető tanulmánnyal, Téka, 1975); Dr. Fialla Lajos *Háborús emlékek 1877–78-ból* c. munkája (1977).

Önálló kötete: *Halló, Doktor bácsi!* (Tanácsadások anyák számára. 1990).

Írói álneve: *Dániel Károly*.

Lőwy Dániel (Kolozsvár, 1953. okt. 10.) – kémiai szakíró. ~ Károly fia. Szülővárosában a 11-es sz. Líceumban végzett (1972), a Babeş–Bolyai Egyetem kémiai karán szerzett oklevelet

(1977). Szakpályáját az aradi Műtrágya Kombinátnál kezdte (1977–78), a kolozsvári Farmec kozmetikai gyár tudományos kutatója (1978–81), majd egyetemi pályára lép, a kolozsvári egyetem tanársegédje. 1985-ben a Román Akadémia Teclu-díját nyerte el, 1991-ben doktorált. Szaktanulmányait a Revista de Chimie, Materiale Plastice, Revista de Fizică şi Chimie, a Revue Roumaine de Chimie, a párizsi Analysis (1986) és az indiai Bulletin of Electrochemistry (1988) közli.

Az irodalmi műveltséget a reáltudománnyal párosító – a „két kultúrát" együtt láttató – tanulmányaival a Korunkban tűnt fel, ezek közül kiemelkedik *A „törvények törvénye": a szimmetria* (1980/1–2), az *Ifjúkor, koraérettség, zsenialitás* (1985/7) és az illatok kultúrtörténetét adatoló *Egymásba csendül a szín és a hang s az illat* (1988/3) c. írása. Cikkei jelentek meg A Hét, Ifjúmunkás, Igazság hasábjain is; a Korunk 1989-es évkönyvében *Mindennapi levegőnk* c. környezetvédelmi írásával, az 1990-es Előre Naptárban (1989) *Város felülnézetben* c. írásával szerepel. Demeter V. Jánossal közös sorozatai közül a *Nem félünk a vegytantól* az Ifjúmunkásban (1988/32–1989/21), a *Kolozsvár reneszánsz műemlékei* a Jelenlétben (1990/6–13) láttak napvilágot. *Várfalva és Bod Péter emléke* c. cikkét a budapesti Honismeret közölte (1990/6–13). Részt vesz az 1990-től Kolozsvárt megjelenő EMT-Info (az Erdélyi Műszaki Társaság alkalmi kiadványa) szerkesztésében.

Álneve: *Feleki Ármin*.

Lőwy Ferenc (Körösladány, 1869. jan. 19. – 1944. deportálásban) – hittudós, tanulmányíró, műfordító. Teológiát és egyetemet az Országos Rabbiképző Intézetben Budapesten és Berlinben végzett, a filozófia doktora. Nagyatádon (1894–1903) rabbi, majd Marosvásárhelyen status quo ante főrabbi; a szentírást magyarázó tanulmányokat írt, *Bibliai történet a világ teremtésétől a birodalom kettészakadásáig* (Bp. 1904, Mv. 1922) c. tankönyve három kiadást ért el. A KZST tagja 1909-től, itt elhangzott előadásai a keleti tudományokról (1912), Vámbéry Rusztemről (1914), a szombatosokról (1920), Ilosvai Selymes Péter *Ptolemeus király históriája* c. énekéről (1930), Jókairól (1931), Arany külföldi ismeretlenségének okairól (1932), az utolsó fejedelembeiktatásról Marosvásárhelyt (1935) folyóiratokban, a KZST évkönyveiben is megjelentek.

Lefordította Max Nordau *Doktor Kohn* c. drámáját (Kv. 1920).

(G. Gy.)

Gaal György: *Magyar nyelvű zsidó irodalom Romániában*. In: Évkönyv. Kiadja a MIOK. Bp. 1984.

Löwith Egon (Kolozsvár, 1923. máj. 21.) – szobrász. Iskoláit a gimnáziumi fokozatig Mexikóban végezte, ahol apja vasútépítő mérnök volt. A kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán szerzett diplomát (1953). Ugyanitt megszakítatlanul 1985-ig a szobrászati tanszéken tanított. Mint a kolozsvári művészközösség tagja rendszeresen jelen van a csoportkiállításokon. Összegező egyéni kiállítást szervezett Szatmáron (1969), Nagyenyeden (1971), Kolozsvárt (1973; 1978), Bukarestben (1973), Dombóváron (1989), Tel-Avivban (1989).

Foglalkoztatta az emlékműszobrászat (Józsa Béla, Táncsics Mihály, az 1907-es román parasztfelkelés emlékezete), a monumentális díszítőművészet (domborművek, belső dekorációk), a kerámia és a grafika is. Érett szobrászművészetének jellemzője a kis méretekben rejtőző monumentalitás felmutatása. Bronzba öntött vagy márványba faragott kis szobrai Nikét, a győzelem istennőjét, az ókori gondolkodók és költők szellemiségét, a világirodalom nagyjainak eszmevilágát testesítik meg, kiemelendő Szókratész, Aesopus, Homérosz, Ovidius, Shakespeare, Spinoza, Villon szoborportréja. Irodalmi ihletettségű műveit nem a

narráció, hanem az alkotó egyénisége és a műben kifejtett gondolat szobrászi megjelenítésének vágya kelti életre.

Újabb keletű sorozatában (a grafika és festészet határán) a fasiszta holocaust borzalmait eleveníti föl. Egykori lágerélménye és szüleinek tragikus halála, emlékük felidézése vezette el annyi év után e témához.

(M. J.)

Murádin Jenő: *L. E*. Igazság 1971. ápr. 11; uő. *L. E.: Győzelem*. Utunk 1974/34. – Gazda József: *Művészetének egyetlen motívuma: az ember*. Előre 1982. szept. 10. – Kántor Lajos: *L. – és a forma erkölcse*. Igaz Szó 1989/7. – Terényi Ede: *Amit a kő álmodik*. Helikon. 1990/36.

L. Szini Karola, *Lázár-Szini* (Szárhegy, 1929. jan. 6.) – orvostörténeti szakíró. Gyergyószentmiklóson érettségizett (1948), a Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát szerzett (1952). Tanári pályáját Nagybányán a Bányászati Műszaki Középiskola magyar tagozatán kezdte, Marosvásárhelyen a Bolyai Farkas Líceumban tanított (1956), ugyanott az OGYI orvos- és gyógyszerésztörténeti tanszékén tanársegéd, kabinetfőnök (1957–75), majd a Megyei Könyvtár dolgozója (1976–80), a Teleki–Bolyai Dokumentációs Részleg főkönyvtárosa nyugalomba vonulásáig (1984).

Az Orvosi Szemle – Revista Medicală, Farmacia, NyIrK, a budapesti Orvostörténeti Közlemények, Gyógyszerészet és az Orvosi Hetilap Horus-melléklete, a római Pagina di Storia della Medicina közölte írásait; ismeretterjesztő cikkekkel a Korunk, Vörös Zászló, Dolgozó Nő, Művelődés és a budapesti Természet Világa, Magyar Nyelvőr hasábjain szerepel. Részt vett az erdélyi orvostudomány és gyógyszerészet múltját, mindenekelőtt a marosvásárhelyi orvosok tevékenységét és gyógyszertárainak XVIII. századi történetét feldolgozó munkaközösségben, tagja a romániai nőgyógyászat ismeretanyagát feltérképező csoportnak is. Spielmann József munkatársaival közösen hozott nyilvánosságra új adatokat Lencsés Györgyről, a magyar *Ars Medica* szerzőjéről (1970–76); Szabó T. Attila irányításával kapcsolódott be a régi magyar orvosi szakterminológiák feldolgozásába.

Fontosabb tanulmányai: *A magyar orvosi műszókincs fejlődésének kezdetei* (Orvostörténeti Közlemények 1977), *Anatómiai és kórtani műszavak belső struktúrája a XVI. századi „Ars medicá”-ban* (NyIrK 1981/2). Ismertette Osualdus de Lesco *Biga Salutis* c. műve 1497-ből származó ősnyomtatványát a Teleki Tékából (1983).

Népszerűsítő írásaiban orvostörténeti kutatásokról tájékoztatott, felelevenítette a gyógyító Árva Bethlen Kata, Fugulyán Katalin emlékét, rámutatott több orvosi kifejezés eredetére.

Lucianné Gál Gabriella – **tankönyvirodalom*

Luczai András – Csiki László álneve az Utunkban a 80-as években, írói letiltása idején.

Ludány György (Debrecen, 1907. aug. 15. – 1981. aug. 14. Budapest) – orvosi szakíró. Reálgimnáziumot szülővárosában végzett, itt szerzett orvosi diplomát (1932). Pályáját a debreceni Élettani-Kórtani Intézetben kezdte, a tihanyi Biológiai Kutató Intézetben (1934–35) és a budapesti egyetem Általános Kórtani Intézetében (1935–40) dolgozott, egyetemi magántanár (1938), a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem tanára, majd a marosvásárhelyi OGYI élettani intézetének igazgatója (1940–48). Mint a budapesti Orvostudományi Egyetem élettani professzora vonult nyugalomba (1966).

Több mint 200 magyar, román, német és angol nyelvű közleményében a gyomor- és bélcsatorna élet- és kórtanára, a bélbolyhok szabályozásában jelentős villikinin-hormon felfedezésére, a szervezet fertőzésekkel szembeni védekezésére, az anyagcsere különböző kérdéseire vonatkozó kutatásairól számol be. Figyelemre méltóak a lépnek mint vértárolónak sejtszelekciós tevékenységével foglalkozó kísérletei. Tudományos társaságok és szerkesztőbizottságok tagja. Kőnyomatos jegyzete: *Élettan* I–II (Mv. 1947).

(M. M.)

Ludmann Tamás – **fizikai szakirodalom*

Lugos magyar irodalmi élete – A város már az 1333. évi pápai tizedjegyzékben szerepel; magyar írásbelisége a XVI. századig vezethető vissza. E század derekán már jelentős, a románok körében is hódító református gyülekezetei vannak, s a kálvinizmus térnyerése nyomán több magyar nyelvű oklevél maradt innen az utókorra. Fejlődését az 1658-as török hódítás megakasztja, a magyarság nagyrészt elmenekül az erdélyi városokba, főleg Tordára, befogadásukról az 1660. évi erdélyi országgyűlés határoz. Művelődési életről újra csak a XVIII. század derekától lehet beszélni, számottevő magyar kulturális eredményeket pedig csak a kiegyezést követő korszak hozott.

1852-ben alakult meg a Lugosi Magyar Dal- és Zeneegylet, ez megszakítás nélkül 1948-ig működött, amikor is a Ion Vidu Kórusba olvasztották be. 1879-ben indult a Krassó-Szörényi Lapok, amely szintén átvészelte az 1919-es hatalomváltozást, s 1939-ig jelent meg folyamatosan. 1919 előtt jelentős szellemi erőket tömörített a neves lugosi Állami Főgimnázium. Tanárai között volt Iványi István, a mindmáig alapvetőnek tekinthető *Lugos rendezett tanácsú város története* c. munka (Szabadka 1907) szerzője, nemkülönben Turchányi Tihamér, aki három történelmi munkát is megjelentetett Lugoson, köztük a *Krassó-Szörény vármegye története* (1905) c. monográfiát. Itt tanított Putnoky Miklós, akinek irodalmi munkássága – Eminescu-fordításai, magyar–román és román–magyar szótára, Carmen Sylva életéről és műveiről írt könyve (1910) – úttörő a magyar–román szellemi kapcsolatok építésében. Itt volt tanár és tanfelügyelő Dengi János költő, irodalomtörténész, verstani kézikönyvek szerzője. Kitűnő tükre e korszaknak Szántó György *Csőd* c. regénye, amely a Lugoson nevelkedett író ifjúkori élményeit idézi fel. A népszerű Fráter Loránd Lugoson írta *Tele van a város akácfavirággal* és *Száz szál gyertya* c. közismert dalát.

Bár 1919 után a magyar értelmiség jelentős része elhagyta a várost, a kiadói tevékenység nem szűnt meg; magyar nyelvű könyveket 1918–1940 között, szám szerint 131-et, kiadványokat továbbra is nyomtattak a Wencely–Virányi-, Husvéth és Hoffer-, Szidon- és Auspitz-féle nyomdában. A lapkiadásban kiemelkedő időszak kezdődött azáltal, hogy az OMP erős tagozata alakult meg Jakabffy Elemér vezetésével, aki hosszú időn át a párt országos alelnöke is. Ő szerkeszti a **Magyar Kisebbség* c. „nemzetpolitikai szemlét", amely 1922-től 1942-ig folyamatosan a kisebbségtudomány, nemzetiségi politikaelmélet s nemzetközi jog jelentős orgánuma volt. Mellette számos más kisebbségpolitikai vonatkozású munka is megjelent, így Jakabffy tollából az *Erdély statisztikája* (Lugos 1923), a Glasul Minorităților mint időszaki kiadvány vagy Willer József parlamenti beszédeinek gyűjteménye.

A Krassó-Szörényi Lapok a két világháború között szintén az OMP szócsöve volt. Általában hetente kétszer jelent meg, s vezércikk gyanánt tartalmas politikai elemzéseket közölt Jakabffy, Willer József, az Eminescu-fordító nagyszebeni Szőcs Géza, Sulyok István s az 1926-tól a betiltásáig felelős szerkesztőként szereplő Arató Andor tollából. Jelentős mértékben Lugoshoz kötődik Szombati Szabó István ref. lelkipásztor irodalmi pályája. Itt jelenteti meg *A vallási kisebbségek Erdélyben* c. angolból fordított művet (1925). A 20–30-as

években több művelődéstörténeti jellegű írását adta ki Márki Ferenc nőrincsei plébános. A II. világháború éveiben a magyar nyelvű szellemi élet a Dal- és Zeneegylet tevékenységére korlátozódott, de a közlési lehetőségek megőrzésére irányuló kísérletek közül honismereti értékeinél fogva jelentős lett a **Délerdélyi és Bánsági Tudományos Füzetek* sorozatának megjelentetése.

Az 1944-es fordulat után pár évig önálló magyar középiskola és tanítóképző működött Lugoson. Megszűnésük visszaesést jelentett a magyar művelődési életben, s ehhez még az is hozzájárult, hogy a száz éven át volt megyeszékhely a tartományok létrehozásával vidéki kisvárossá minősült vissza. Napjainkban az irodalmi törekvéseket az 1972-ben megalakult **József Attila Irodalmi Kör* támogatja. Kezdetben Berinde György tanár vezette, majd Fülöp Lídia írónő, a Dolgozó Nő munkatársa (*Begaparti kavicsok* címen gyermekélményeit, *Tenyérnyi napfény* címen marokkói útijegyzeteit közölte). A 80-as évek elejétől a Bakk Miklós szervezte szabadegyetemi előadásokra is e kör keretén belül került sor. A kör tagjai írásaikkal a temesvári Szabad Szó, valamint a **Lépcsők* c. antológiák hasábjain jelentkeznek. Az irodalmi érdeklődés ébrentartásában jelentős szerepet játszik a Lugosi Népszínház 1969-ben megalakult magyar tagozata is, amely Petőfi-, Arany- és Ady-emlékműsorokat is bemutatott; a hazai magyar drámaírók közül Méhes György, Tomcsa Sándor, Sütő András, Lőrinczi László, Fülöp Miklós, Márton János és Rappert Károly műveit vitte színre.

A város magyar szellemi színfoltja, hogy a Kirjat Széfer lugosi zsidó kiadó 1935-ben Szécsi Ferenc fordításában itt jelentette meg Albert Einstein *Hogyan látom a világot* c. munkáját.

(S. I. – B. M.)

Rosenzweig Mór: *Emlékkönyv a Lugosi Dal- és Zene-Egylet ötven éves fennállásának emlékére*. Lugos 1902. – Arató Andor: *Az igazság útja*. Főszerkesztői beköszöntő. Krassó-Szörényi Lapok 1926. nov. 4. – Kozma Elza: *Egy irodalmi-művelődési kör krónikája*. Utunk 1989/4.

Lugosi Futár – társadalmi és kritikai riportlap. Szerkesztette Reyser Lajos, majd Tóth Gyula Lugoson 1925 és 1927 között. Művészeti szerkesztője Trolly Olivér és Reuart Revillo volt. Megjelent Bánáti Futár és A Futár címen is.

Lukács György és a romániai magyar irodalom – Lukács György filozófus, esztéta (1885–1971) munkássága a romániai magyar, közelebbről az erdélyi baloldali humán értelmiség szinte minden rétegét, nemzedékét befolyásolta. Első könyvei közül olyanokat, mint a *Lélek és formák* (1910), *Taktika és etika* (1919) vagy a *Geschichte und Klassenbewusstsein* (1923) nemcsak magánszemélyek szerzik be, hanem ritkaságszámba menő példányait az EME könyvtára s a kolozsvári Egyetemi Könyvtár is őrzi.

Lukács György erdélyi hatásának központjában Gaál Gábor személyisége áll, aki 1919-ben, a Magyar Tanácsköztársaság idején kapcsolatban állt vele. A 30-as évek második felében, moszkvai emigrációja idején, a Gaál szerkesztette Korunk tanulmányokat közöl Kolozsvárt Lukácstól, amelyeket Moszkvából Sándor László, a Korunk csehszlovákiai szerkesztője juttatott el Gaál Gáborhoz. Így jelent meg *A művészi alakítás módszerei*, az *Elbeszélés és leírás* és a *Világnézet és kompozíció* három egymást követő számban (1937/9, 10, 11), *Az irodalmi alakok intellektuális fiziognómiája* (1938/1) és *A klasszikus realizmus hanyatlása* (1938/3), majd a *Petőfi és Ady* s a cenzúra miatt megkurtítva az *Ady politikai költészete* (1939/9, 10), végül két tanulmány 1940-ben: *A harmonikus ember eszménye és az irodalom* (1940/1) és a *Zola és a realizmus* (1940/5). Ezek, valamint a 40-es évek második felében elérhető budapesti Lukács-kiadványok (köztük az *Irodalom és demokrácia*, *Írástudók felelőssége*, *A történelmi regény*) s a róluk megjelent Utunk-kritikák a marxista irodalomszemlélet alapkönyveivé váltak a romániai magyar szellemi életben, s meghatározó

volt szerepük a Lukácshoz való különleges kötődésben. Erről tanúskodik Földes László, Gáll Ernő, Bretter György, Hajós József, Roth Endre, Tordai Zádor, Tóth Sándor munkássága.

A Lukács-hatás az erdélyi magyar kultúrában, sőt a román szellemi életben is nem volt zökkenőmentes. Magának Lukács életének hullámzásai, zsákutcái, de a hivatalosság ideológiai hozzáállásai is befolyásolták a vargabetűket. Lukácsot kevéssel Magyarországra való hazatérése után az ellene 1949–51-ben indított támadások szorítják ki a közéletből, majd az 1956-os forradalomban vállalt szerepe miatt átkozzák ki évekre, visszaszorítva egykori romániai híveit is. Az 1957-ben kiadott *Filozófiai tanulmányok* c. gyűjteményes kötetben viszont Hajós József Lukácsra és tanítványára, Heller Ágnesre is elismeréssel hivatkozik.

Ennek ellenére Lukács munkásságának nyomon követése, szövegeinek beszerzése az 50-es évek második felétől már lehetetlen volt. Jellemző, hogy Csehi Gyula 1968-ban a *Történelem és osztálytudat* olasz fordítását és az ahhoz írt visszatekintő és értelmező Lukács-előszót nem a szöveg birtokában, hanem az olasz Rinascitában megjelent bemutatás alapján „recenzálja". Ebben a helyzetben a 60-as évek végén induló Echinox-nemzedékre Lukács nem közvetlenül, hanem egyrészt a Lukács-iskola (Heller Ágnes, Fehér Ferenc, Márkus György) már erősen kritikai erőterében, másrészt pedig a főként frankofón strukturalizmus (Lucien Goldmann, Louis Althusser, Claude Lèvi-Strauss) divatjának a hullámveréseiben hatott (lásd a *Szövegek és körülmények* c. kötetet 1974-ből).

Egyre inkább körvonalazódik egy már szakosított, az egyéni alkotói struktúrához és érdeklődési területhez igazított Lukács-befogadás. Így Gáll Ernő írásaiban Lukács életének és művének etikai vonatkozásait és értelmiség-szociológiailag jelentős oldalait világítja meg. Roth Endrét inkább Lukács történelem- és társadalomfilozófiai munkásságának általánosabb szociológiai vetületei érdeklik, Bretter Györgyöt pedig Lukács műveiben az etikai és az elméleti rendező-elvek viszonya foglalkoztatja. Máté Gábort és Angi Istvánt az esztétikum lukácsi elméletének alkalmazási lehetőségei ragadják meg, Tamás Gáspár Miklós és Molnár Gusztáv írásait pedig a Lukácshoz való kritikai viszonyulás teszi termékenyebbé, míg Király István tanulmányaiban a fiatal Lukács munkáinak módszertani értékesíthetősége nyer központi szerepet.

Mindez annak ellenére történt, hogy ~ kapcsolata a 80-as évek elejétől, a Ceauşescu-rendszer elszigetelődésével és beszűkülésével együtt sajátosan megromlott. Lukács reformtörekvése, tanítványainak radikalizmusa, ezek rezonanciája a romániai, főleg magyar értelmiség ellenzékiségre hajló köreiben méltán nyugtalanította a hatóságokat. Így a Román Akadémia 1985-ben Lukács György születésének 100. évfordulóját egy szűk körű beszélgetés keretében „ünnepelte", a romániai szerzők pedig Lukácsról szóló írásaikat gyűjteményes kötetekbe (például *Bábel tornyán*) vagy külföldi publikációkba, főként a jugoszláviai *Új-Sympozion*ba „bújtatták".

A romániai Lukács-befogadás ellentmondásosságához tartozik az a tény, hogy hosszú évekig itt élt és működött az egyik nemzetközi szinten is legtekintélyesebb Lukács-szakértő: Nicolae Tertulian. Ő maga is számos tanulmányt közöl Lukácsról (egy részük magyar fordításban is megjelenik), s az ő kezdeményezésére és közreműködésével fordítják le román nyelvre 1969-től Lukács számos fiatal- és öregkori munkáját a regény elméletéről, a történelmi regényről, az esztétikum sajátosságairól s ontológiáját a társadalmi létről.

(K. I.)

Nicolae Tertulian: *L. Gy. szellemi fejlődése*. Magyar Filozófiai Szemle, Bp. 1970/3–4. – Csehi Gyula: *A fiatal L. Gy. és a századelő társadalmi problémái*. Közli *Felvilágosodástól felvilágosodásig*. 1972. – Bretter György: *Adalékok L. Gy. életművének értelmezéséhez*. Közli Lukács György *Tanulmányok* c. I. kötete, 1973. – Roth Endre: *L. Gy. „Ontológiá"-járól*. Korunk 1976/10. – Máté Gábor: *G. L. şi epopeea lumii moderne*. Kv. 1979; uő. *Filozófia és regény*. 1982. – Gáll Ernő: *Az erkölcs dilemmái*. Kv. 1981; uő. *Az ezredforduló kihívása*. 1986. –

Sándor László: *L. Gy. és a Korunk*. Közli *L. Gy. és a magyar kultúra*. Tanulmánygyűjtemény. Bp. 1982. 102–08. – Molnár Gusztáv: *Az egyneműség dialektikája*. Közli *Bábel tornyán*, 1983. – Angi István: *A lukácsi örökség és az esztétika ma*. Korunk 1985/7. – Király István: *A Történelem és osztálytudattól az Ontológiáig*. Korunk 1989/8.

Lukács Hugó (1875 – 1939. ápr. 23. Párizs) – ideggyógyászati szakíró, közíró. Lechner Károly tanársegédje a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem ideggyógyászati klinikáján, majd a helybeli Munkásbiztosító Intézet főorvosa. Nevéhez fűződik a szabadelvű kolozsvári értelmiséget tömörítő Bolyai Kör alapítása (1909). Az I. világháború alatt a Tanítók Házában létesített katonai kórház parancsnoka. Az EIT tagválasztó közgyűlésén felvételét a konzervatív többség megakadályozta (1917). A Magyar Tanácsköztársaság alatt vállalt szerepe miatt emigrációba kényszerülve előbb Bécsben, majd Párizsban folytatott idegorvosi szolgálatot. A nélkülözés aláásta egészségét, öngyilkos lett.

Ady Endre bizalmas baráti köréhez tartozott, a költő az ő rábeszélésére kezeltette magát az ideggyógyászati klinikán (1909). Az egyetemi pályafutásról való lemondásához a döntő lökést éppen a költő klinikai kezelése körüli bonyodalmak adták meg. „Nemesebb embert még nem ismertem” – írja róla Ady, aki általa került kapcsolatba a város haladó értelmiségével, köztük Somló Bódog jogbölcsésszel.

Szakdolgozatai német és olasz közlönyökben jelentek meg, novelláival, zenei és képzőművészeti írásaival a Pester Lloyd, Magyarország, Kolozsvárt az Újság, Kolozsvári Hírlap, Erdélyi Szemle hasábjain szerepelt. Közírói munkásságának irodalomtörténeti szempontból legmaradandóbb részét az Adyval kapcsolatos visszaemlékezések és tanulmányok sorozata alkotta. *Ady Endre álarcai* c. írását a Huszadik Század Ady-száma közölte (1919), ez újra megjelent a Gaál Gábor bevezette *Arcok és harcok Ady körül* (1929) c. kötetben. *A beteg Ady* (Esztendő 1919) c. írását a temesvári 6 Órai Újság (1933/36), Ady-sorozatát (*Zsóka*, *Török nagymama*, *Az első lépés nyugat felé*, *Ady a Palermóban*) a bécsi Jövő (1923), egy eredeti fényképfelvételét Adyról az Utunk (1967/47) közölte.

(Bs. E. – K. K.)

Andor Leon: *Ismeretlen Ady-vers egy bécsi orvosi rendelőben*. Újság, Bp. 1932. szept. 25. – Bányai Ernő: *Ady Endre nyomában*. Brassói Lapok 1936. okt. 4. – Köllő Károly: *Az Erdélyi Irodalmi Társaság irományaiból*. NyIrK 1967/2; uő. *A kolozsvári Bolyai Kör tevékenysége*. Korunk 1967/12. – Mózes Huba: *Ady Endre kórrajzi iratai 1909-ből*. NyIrK 1971/2. – Bustya Endre: *Innen jöttem és ide térek*. Igazság 1977. szept. 14.–nov. 16. – Szállási Árpád: *Az Ady-patográfiákról*. Egészségügyi Dolgozó, Bp. 1977. nov. 1. – Sándor László: *Hidak partok között*. Bp. 1988. 234.

Lukács István, P. Mansvét – **római katolikus egyházi irodalom*

Lukács László (Beszterce, 1911. jún. 9. – 1992. márc. 17. Kolozsvár) – tankönyvíró, nyelvész. Középiskoláit a besztercei német gimnáziumban végezte, az I. Ferdinand-Egyetemen jogi doktorátust szerzett (1935). Törvényszéki és táblai jegyző Kolozsvárt (1935–40), majd törvényszéki jegyző és titkár Besztercén (1940–42), közben Budapesten egységes bírói és ügyvédi vizsgát tett. Járásbíró Zsibón (1942–44). A háború és két évig tartó szovjet fogság után a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár könyvtárosa (1946–49). Egyetemi lektor a Bolyai Tudományegyetem orosz nyelv tanszékén, szakképesítést nyert a bukaresti Makszim Gorkij Intézetben orosz nyelv és irodalomból (1955). A Babeş–Bolyai Egyetem orosz tanszékének adjunktusaként vonult nyugalomba (1973).

Társszerzője *Az orosz nyelvtan kézikönyve* c. egyetemi és főiskolai oktatásra szánt munkának (1956), szerzője a magyar iskolák számára írt V–XI. osztályos *Orosz nyelv* c. tankönyveknek (1958–61). Ezek mellett orosz szerzők tankönyveit is átdolgozta magyar használatra. Gyermeknevelléssel kapcsolatos ismeretterjesztő könyvecskéket fordított orosz nyelvből.

Nyelvjáráskutatást végzett a dobrudzsai lipovánok körében. Tájszólásukról, a lipován nyelvjárási jelenségekről több tanulmánya jelent meg a Studia Universitatis Babeş–Bolyai (1955, 1961, 1965) és a Cercetări de Lingvistică (1968) hasábjain.

(M. L.)

Lukács Zoltán – Leitner Zoltán és Sall László írói neve.

Lukácsy Mária – **tankönyvirodalom*

Lupán Anna Mária (Nagyszalonta, 1928. jún. 4.) – közgazdasági író. Elvégezte a nagyváradi Kereskedelmi Középiskolát (1946), a Bolyai Tudományegyetemen szerzett közgazdasági diplomát (1949). Pályáját az egyetemen kezdte, 1949-től lektor. Tanulmányait románul a Studia Oeconomica, Revista Economică, Lupta de Clasă közölte, a Korunkban megjelent írásaiból kiemelkedik Farkas Jolánnal közösen jegyzett *Tudományos-műszaki forradalom és a munkaerő felhasználása* (1965/11) és *Új gazdasági és politikai világrend – az emberi társadalom fejlődésének feltétele* (1975/8) c. tanulmánya. Foglalkoztatta a szakmai szelekció és gazdasági hatékonyság vitája is (1976/4). Egyetemi jegyzete *Curs de economie politică. Socialismul* I–II. (Kv. 1977) Népszerűsítő cikkeit az Előre, Igazság közölte. 1989-ben a Német Szövetségi Köztársaságba távozott.

Lupán Ernő (Kézdivásárhely, 1929. jan. 4.) – jogi szakíró. Középiskolát Nagyváradon végzett (1949), filozófiát és jogot Kolozsvárt hallgatott, a moszkvai Lomonoszov-egyetemen szerzett jogi doktorátust (1956). Bukarestben lépett egyetemi pályára, előadó (1962–72), majd egyetemi tanár a Babeş–Bolyai Egyetemen. Első írása moszkvai levélként az Igazságban jelent meg (1955). Ismeretterjesztő jogi és társadalomtudományi cikkeit A Hét, Előre, Igazság, Falvak Dolgozó Népe, Făclia, Satul Socialist, Ifjúmunkás közli. Szaktanulmányai a Studia Universitatis Babeş–Bolyai jogi sorozatában, egyetemi jegyzetei, valamint külföldi folyóiratokbeli közleményei (orosz, csehszlovák és német szaklapok mellett a budapesti Közgazdasági Szemle, Jogtudományi Közlöny, Magyar Jog, Állam és Közigazgatás hasábjain) főleg a romániai agrárpolitika és szövetkezeti jog tárgyköréből valók.

1969-től 1989-ig a Korunk munkatársa, itt megjelentetett írásai a mezőgazdasági termelőszövetkezeti jogot, a román területi közigazgatást, a szocialista demokrácia és az alapvető emberi jogok biztosítását tárgyalják. Érdekes értekezése az ifjú Marx gondolati fejlődésének jogi forrásairól: *Amikor Marx még nem volt „marxista”* (Korunk 1982/4), valamint *Környezetvédelem és jog* c. tanulmánya a Korunk 1989-es Évkönyvében.

Főbb munkái: *Îndrumar de terminologie juridică româno-maghiară. Drept civil. Partea generală. Persoanele* (kétnyelvű előszó után román és magyar jogi kifejezések. Egyetemi kiadvány. Kv. 1981); *Drept agrar* I–II. (Egyetemi kadvány. Kv. 1989).

Lupány István – **rejtvény*

lutheránus egyházi irodalom – Az önállóan magyar lutheránus egyházszervezet kialakítására az első kísérletek még az 1870-es években megtörténtek, de Molnár Viktor hosszúfalusi lelkész kérelmére egy, a Brassó megyei csángó magyar esperesség megszervezésére az akkori magyar vallásügyi kormányzat részéről elutasító válasz érkezett. Újabb lépésként 1886. január 10-én a tatrangi presbitérium tett közzé kilépési nyilatkozatot a szász evangélikus egyházkerületből, s ennek nyomán jött létre a Brassó vármegyei

evangélikusok első magyar konventje, amely egyházmegyévé szerveződve csatlakozott a Tiszai Evangélikus Egyházkerülethez, 11 gyülekezettel s mintegy 15–20000 magyar hívővel.

A trianoni békeszerződés után 1920-ban szerveződik meg Arad központtal az Arad-környéki szlovák evangélikusokat is magába foglaló romániai magyar evangélikus egyház, amelyet a román állam 1926-ban ismert el (szuperintendencia ranggal), élén Frint Lajos aradi esperessel, akit 1940-től Argay György követett.

1944 után az akkor már három egyházmegyét és 23 anyaegyházközséget magába foglaló szuperintendencia helyzete a többi egyházakéhoz hasonlóan változott meg: székhelye 1951-től átkerült Kolozsvárra (szuperintendensei Argay György halála után 1975-től Szedressy Pál, majd 1991-től Mózes Árpád), s a kolozsvári református, majd egységes protestáns teológia nyújtott keretet a lelkészképzésre is, miközben Brassó és Arad környéke továbbra is szerepet játszott a ~ arculatának alakításában.

Az egyházi élet humanista közszellemét Járosi Andor kolozsvári lelkész és teológiai tanár, valamint Reményik Sándor irodalmi működése fémjelzi.

A hitterjesztő és vallásos irodalmi munkák közül kiemelkedő Kiss Béla csernátfalusi lelkész ~mi munkássága, Dávid Károly (1885–1949) zajzoni lelkész és Argay György evangélikus konfirmándus-kátéja (*Hit–remény–szeretet*. Brassó 1925), Beyer Aurél nagybányai lelkésznek *Az ágostai hitvallástól a Formula Concordiae-ig* (1955) és Szedressy Pálnak *A teremtéstörténet és tudományos ismereteink* (1982) c. tanulmánya (mindkettő csak kézirat gyanánt terjedhetett). A ~nak ehhez a területéhez tartozik Bíró László hosszúfalu-fűrészmezei lelkész prédikációinak gyűjteménye (*Jézus az én bizodalmam*. Sepsiszentgyörgy 1930), valamint a három kiadásban is megjelent *Evangélikus énekeskönyv*. Kv. 1955, 1969, 1976).

A ~ önálló területe az egyházközségek történetének feldolgozása. Jászay Károly a kolozsvári egyházközség harangjait és orgonáit is bemutatja (1936–42), Beyer Fülöp marosvásárhelyi (1929), Nikodémusz Károly brassói (1937) egyháztörténeti adatokat dolgoz fel, Argay György a százéves temesvári evangélikus templom történetét eleveníti fel (1937). Az egyházi kiadványok között szerepel egy *Történelmi műemléktemplomok* c. tájékoztató, valamint a Zajzoni Rab István emlékére kiadott kötet (1992).

Hitbuzgalmi, egyháztörténeti, szépirodalmi és helytörténeti anyagot egyaránt tartalmaznak a **naptárak* is, amelyek közül a ~ szempontjából számon tartandó a *Csángó Naptár* (1923–32) Bálint András barcasági csángó-magyar településtörténeti adataival, az *Evangélikus Élet Naptára* és az *Evangélikus Naptár* (1935–43), a Kovács László lelkész által Sepsiszentgyörgyön megjelentetett *Evangélikus Naptár* (1946–48), valamint a Gillich Fülöp bácsfalusi és Mátyás Béla pürkereci lelkészek által kiadott *Luther-Naptár*.

Szerves része a ~nak az evangélikus egyházi sajtó, amely a hívek szélesebb köreinek folyamatos lelki gondozását, a területileg igen szétszórt romániai magyar lutheránusság körében pedig a kapcsolatteremtést is biztosítja. A két háború között kisebb megszakításokkal folyamatos volt jelenléte a gyülekezetek életében: Fritz László és Nikodémusz Károly Evangélikus Néplapot szerkesztett 1921–23 között Hosszúfaluban, majd 1931-ig Kolozsváron; Evangélikus Harangszót jelentetett meg Sipos András esperes 1933–1937 között Bukarest-Hosszúfalu helymegjelöléssel; ennek címváltozataként jelent meg az Evangélikus Őrszem Hosszúfaluban 1935-ben; 1936–38 között már csak magyar címmel és magyarul jelenik meg az Argay György által Temesváron 1933-ban indított Luther Zeitung – Luther Újság, míg végül mindezek egybeolvadnak az 1935. dec. 1-én Bácsfaluban indított Evangélikus Élettel, amelyet 1943-ban tilt be az Antonescu-rendszer, s amelynek élén Gillich Fülöp, Mátyás Béla, Nikodémusz Károly, Kiss Béla, Raduch György nevével találkozunk.

A II. világháború után a lutheránus szerzők hittudományi és egyháztörténeti dolgozatai a Református Szemle keretében jelennek meg, amely 1948-tól impresszuma szerint a Romániai Zsinatpresbiteri Evangélikus Egyház hivatalos lapja is. A folyóiratnak a ~ körébe eső tanulmányaiból kiemelendő Rapp Károly írása a nemzeti kisebbségek helyzetéről Romániában (1952/2), Dombi Béla tanulmánya (*Az igehirdetés a Szentírásban*. 1964/4), Ilmari Soisalom Soinienen finn teológiai professzornak a hétfalusi gyülekezet előtt elmondott beszéde (*Nemcsak kenyérrel...* 1983/1), Szedressy Pál *Luther és az időszerű problémák* (1983/3), valamint Deák Ödön *A fél évezred óta alakuló Luther-kép* (1983/5) c. tanulmányai.

A diktatúra bukása után, 1990-ben újraindul az Evangélikus Élet, megindul az Evangélikus Harangszó s Tatrangon kis egyházi nyomdaműhely is létesül, a Zajzoni Rab István-emlékkötet (1992) mellett inkább apró hitépítő kiadványok számára.

(B. Gy.)

Fabiny Tibor: *A lutheri reformáció Erdélyben és a magyar evangélikus egyház* (kézirat. Bp. 1991).

Luther Újság – **lutheránus egyházi irodalom*

Lükő Béla (Szatmárnémeti, 1883. jún. 4. – 1936. máj. 2. Szatmárnémeti) – orvosi szakíró. Középiskolát szülővárosában végzett (1901), a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen orvosi diplomát szerzett (1906). Ugyanitt tanársegéd, majd sebész-főorvos Szatmárnémetiben. Az I. világháború alatt katonai sebész, a koponyaműtétek terén világviszonylatban egyedülálló eredménnyel. A saját tervei szerint létesített korszerű kórház igazgatója (1918). Berlinben tüdősebészetet tanul Sauerbruch professzornál, a Deutsche Chirurgische Gesellschaft tagja. Külföldi orvoskongresszusokon az avartin-altatásról és hasnyálmirigy-gyulladások műtéti tanulságairól értekezett.

Tudományos szakfolyóiratokban megjelent tanulmányai szövettani kérdésekről, a róla Lükő-féle gombnak elnevezett váladéklevezetésről, a háborús koponyaműtéteknél szerzett tapasztalatairól, valamint a központi idegrendszer sérüléseiről szólnak. Népszerűségére jellemző, hogy neve a szatmári népballadákba is bekerült és ragadványnévvé vált falusi betegei közt.

Szülővárosában Popp Aurél ajánlására Csapó Sándor művész elkészítette bronz mellszobrát, mely a nagykórház elé került.

(O. J.)

Szabó Ferenc: *L. B. monográfiája*. Kézirat. – Bura László: *Szatmári népballadák*. Gyűjtemény. 1978. – Sike Lajos: *Szobrot az orvosnak*. A Hét 1981/21.

Lükő Gábor – **csángó irodalom*; **román–magyar irodalmi kapcsolatok*

M

Macalik Alfréd (Bécs, 1888. szept. 10. – 1979. szept. 20. Nagyvárad) – festőművész, Nagyvárad hűséges festőkrónikása. A nagyváradi Főreáliskolában érettségizett (1909), a krakkói szépművészeti akadémián kezdte szaktanulmányait (1910–11), a szolnoki művésztelep ösztöndíjasa (1913), Budapesten a Szépművészeti Főiskolán Balló Ede növendéke (1914–18).

Világháborús katonai szolgálata után 1919-től jelentkezett kiállításokon. Festészete a művészi ábrázolás klasszikus hagyományait követte. Tájképeket, csendéleteket ábrázoló olajfestményeket, akvarelleket, rajzokat, rézkarcokat készített. Sötét tónusú képei a 20-as években tett nagybányai tanulmányútjai során élénkültek meg. Magán festőiskolája működött Nagyváradon (1930–37), tanított a Népi Művészeti Iskolában. Portréi közül kiemelkednek önarcképei s azok, melyeket a nagyváradi irodalmi–művészeti élet jeleseiről – így Tabéry Gézáról – festett. Egy krakkói rokonlátogatás alkalmából Pilsudsky marsall arcképét is megfestette.

Elmélyült zenei tanulmányokat is végzett, szervezője volt városa zenei életének, tanára a Népi Művészeti Iskolának; egyik rajza (a család tulajdonában) a koncerten fellépő Bartók Bélát ábrázolja. Előadásokat tartott művészeti–esztétikai kérdésekről s a Nagyvárad, Nagyváradi Napló hasábjain szakcikkeivel jelentkezett. A Körösvidéki Múzeum 1966-ban megrendezte gyűjteményes tárlatát.

(M. J.)

Kara Mihály: *M. A*. Nagyvárad (napilap) 1924. aug. 24. – Előszó az 1966-os emlékkiállítás katalógusában. – Mottl Román: *M. A*. Utunk 1979/41.

Macalik Ernő (Kolozsvár, 1944. júl. 7.) – természettudományi író. Szülővárosában az Ady–Şincai Líceumot végezte (1962), a Babeş–Bolyai Egyetemen biológia szakos tanári diplomát szerzett (1967). A csíkkarcfalvi 1. számú általános iskola tanára. Első írását az Igazság közölte (1967), szakmai írásai, fotói a Művelődés, A Hét, Falvak Dolgozó Népe (itt *Csodálatos élővilág* c. sorozata), Informaţia Harghitei, Hargita Kalendárium 1985 hasábjain jelentek meg. 1990 óta a gyulafehérvári Római Katolikus Teológia középfokú kántorképző intézetében is tanít biológiát; a Romániai Magyar Szóban is közöl.

Macskásy József (Marosvásárhely, 1921. febr. 15.) – festőművész. Tanulmányait a marosvásárhelyi szabadiskolában kezdte 1939-ben Aurel Ciupénál, majd 1941–42-ben Bordy Andrásnál folytatta, tőle kapta a döntő indíttatást. A II. világháborút követően a kolozsvári Magyar Művészeti Intézetbe iratkozott be (1948), diplomát 1953-ban a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán Miklóssy Gábor osztályán szerzett. 1953 és 1981 között Kolozsvárt az Úttörőház képzőművészeti irányítója, majd a Művészeti Általános Iskola rajztanára.

Képeinek gazdag és változatos színvilága egyaránt képes drámai erőt, feszültséget vagy gyöngéd érzéseket és tisztaságot érzékeltetni aszerint, hogy az erdélyi magyarság sorskérdéseit, otthonos szobabelsőt, csendéletet vagy kedvesei arcképét festi. Gyakran csendéletei is jelképekkel telítettek; irodalmunk nagyjai és jeles művészeink közül Petőfi, Ady és Bartók alakját többször is jelképteremtő szándékkal eleveníti meg, néha egyazon kompozíció keretében.

1942-től kezdve folyamatosan szerepel megyei, országos, ill. kisebb csoportkiállításokon. 1962-ben rendezi első egyéni, 1976-ban első gyűjteményes tárlatát Kolozsvárt, 1991-ben, hetvenedik életévének betöltése alkalmával rendezett addigi legnagyobb tárlatán bemutatja azelőtt eltiltott festményeit is (*Falurombolás*; *Hóstát*). Egyéni, ill. csoportkiállításainak színhelye: Marosvásárhely, Kolozsvár, Dés, Székelyudvarhely, Sepsiszentgyörgy, Szatmárnémeti, Bukarest, Hajdúböszörmény, Budapest, Bécs, Stockholm, Hollandia, Belgium, Dánia.

(E. Sz. I. – M. J)

Murádin Jenő: *Előszó a Korunk Galéria katalógusaihoz*. Kv. 1980, 1986, 1991. – Erdélyi Lajos: *Bartók vonzásában. Cantata Profana*. Új Élet 1981/18. – E. Szabó Ilona: *Gesztenyevirág*. M. J. festészetéről. Tiszatáj, Szeged 1989/3. – Pussi János: *Egy magányos farkas berbécsbőr kiállítása a Szentegyház utcában*. Helikon 1991/39.

Madách Imre emlékezete – 1. Az erdélyi magyar színjátszásnak elévülhetetlen érdemei vannak Madách Imre (1823–1864) géniuszának népszerűsítésében. *Az ember tragédiája* ősbemutatóját a budapesti Nemzeti Színházban 1883. szept. 21-én a Kolozsvárról elszármazott Paulay Ede rendezte, aki a Tragédia színrevitelének gondolatával már a kincses városban foglalkozott. Alig telt el öt hónap, és 1884. febr. 27-én Kolozsvárt is színre került a nagy mű E. Kovács Gyula rendezésében, lényegében a Paulay-féle elképzelés szerint. A darab értelmezésében Arany János felfogását vették alapul, és igyekeztek a pesszimisztikusnak vélt hangulatot enyhíteni. A koráramlatból eredően deklamációs stílusban játszottak. Az első kolozsvári előadáson Ádámot E. Kovács Gyula, Évát vendégként Jászai Mari, Lucifert Szentgyörgyi István alakította. A Tragédia előadástörténetéhez hozzátartoznak a többi városok bemutatói is. Nagyváradon 1885. júl. 14-e és 1943 novembere között 15 különböző társulat előadásában színpadra állított Tragédiát láthatott a közönség.

A Madách-kultusz megteremtésében fontos hozzájárulása volt az erdélyi színjátszásnak, hogy 1886. okt. 9-én Kolozsvárt előadják a *Csák végnapjai* c. drámát, majd 1888. febr. 20-án itt mutatják be először a *Mózes*t, mely ugyanabban az évben Nagyváradon is színre került. 1892. febr. 6-án került sorra Kolozsvárt a *Férfi és nő* c. tragédia. Drámatörténeti jelentőségű volt *Az ember tragédiája* 1913. márc. 14-i felújítása Kolozsvárt Janovics Jenő rendezésében, amikor először játszották kihagyások nélkül a teljes szöveget. Az Ádám–Éva–Lucifer hármas alakítója ekkor Nagy Adorján, Hettyey Aranka és Szakács Andor. Az előadás színpadtechnikailag is újdonsággal szolgált: a háttérre vetített díszletekkel (pl. az egyiptomi színben).

A kisebbségivé váló erdélyi magyar életben a Tragédia bemutatása a nemzetiségi azonosságtudat megőrzésének és bizonyításának fontos próbaköve lett, állandó küzdelemben a cenzúra zaklatásával (Madách születésének 100. évfordulóján például a Marseillaise miatt tiltották be az előadást). Mindezek ellenére a Tragédia színrevitele továbbra is a kísérletező szellem ösztönzője.

Janovics az 1920. okt. 29-i felújításon (Táray Ferenc, Poór Lili, Szakács Andor színészhármassal) a stilizált színpad eszközeit igénybe véve megpróbál szakítani a pátoszos játékkal és naturalista megelevenítéssel, így tárva fel a mű gondolati rétegeit. Színpadtechnikai újítása volt a háttérre vetített díszlet is. Emlékezetes ezután az 1934. febr. 27-i színrevitel, amely a két világháború közt már-már halódó színjátszás sorsfordulatának kezdetét jelenti. Az 1100 férőhelyes teremben a bemutatón 1400 ember szorongott, s rövid idő alatt Kolozsvárt, Nagyváradon, Brassóban huszonkilencszer adták elő a Tragédiát 30000 néző előtt. A bevétel biztosította azt az alapot, amelyből megvalósulhatott a Thália RT. népművelő művészi programja. A rendező Kádár Imre nem vette át a budapesti Nemzeti Színház konzervatív, a Zichy-illusztrációk naturalista képzőművészeti keretében játszott 1934-es felújításának

koncepcióját, hanem a stilizált színpad kifejezéstárát használva, fényeffektusok kiváltásával vitte színre a művet. Az Ádám–Éva–Lucifer hármas: Balázs Samu, Erényi Böske, Forgács Sándor. A modern színészalkat előfutáraként tartjuk számon Forgács Lucifer-alakítását: „nem démon, szellemes, kedélyesen fölényes, intelligens" – írta róla Gaál Gábor, a korabeli krónikás.

Erdélyben is gazdag *Az ember tragédiája* szabadtéri előadásainak adattára: kiemelkedő volt a Thália Színház társulatának bemutatója 1937. jún. 26-án Kolozsvárt a Református Kollégium nagy udvarán, a Farkas utcai templom tövében (6000 néző előtt ötsíkú színpadon) és 1938. jún. 27-én Brassóban a Katolikus Főgimnázium udvarán. A színész-hármas mindkét előadáson: Nagy István, Fényes Alice, Kovács György.

Hosszú szünet után újból 1965. nov. 26-án került színre Kolozsvárt a Tragédia Rappaport Ottó rendezésében. Ez a bemutató is színháztörténeti súlyú. Főszereplői: László Gerő (Ádám), Vitályos Ildikó és Krasznai Paula (Éva), Kovács György és Flóra Jenő (Lucifer). Jelentősége újszerű értelmezésében rejlik, amely „desatanizált", s a mindig kételkedő, a tudás segítségével mindig újrakezdő ember drámájára helyezte a hangsúlyt. A naturalista hagyományokat elutasító színpadkép Jules Perahim munkája, amely két, közös középpontjuk körül ellentétes irányban forgatható lépcsős körszínpadból állt, biztosítva a játék folyamatosságát és jelképiségét. Az előadás súlyát Kovács György alakítása biztosította, zenéjét Oláh Tibor szerezte.

A Tragédia ősbemutatója és az utolsó színrevitel záró előadása közt Kolozsvárt 237-szer került színre a mű. Említésre méltó a Tragédia nagyváradi bemutatója 1974-ben, amelynek Szabó József rendezésében újítása volt, hogy az előadás narrátoraként Madách alakja is megelevenedik. A váradiak szakítottak a teatralitással, a játékot megfosztják a színészieskégtől, s mintegy oratorikus szellemben a madáchi szöveg szolgálatára kötelezik a színészeket. Ugyanekkor Harag György Marosvásárhelyen a Székely Színház művészeivel egy „reteatralizált" rendezésben látványosan viszi a közönség elé a Tragédiát.

A diktatúra szigorodásakor betiltják *Az ember tragédiája* már bemutatás előtt álló újabb előadását azzal az otromba érveléssel, hogy a szocializmusban nem lehet többé az ember „tragédiájáról" beszélni... Leállnak a marosvásárhelyi Nemzeti Színház próbái is, ahol a román tagozaton Octavian Goga híres fordításában készültek a drámát bemutatni.

1989 után viszont lehetővé vált, hogy a marosvásárhelyi magyar tagozat Kincses Elemér rendezésében felújítsa a *Mózes* erdélyi előadását (1991) s a népét balsorsából kivezető Mózes Ferenczy István alakításában az új történelmi helyzetnek megfelelő jelentőséget kapjon. A társulat ezzel a darabbal szerepelt a III. Kisebbségi Színházfesztivál rendezvénysorozatában a magyarországi Kisvárdán.

(K. J.)

2. Az erdélyi Madách-kultusz írásbelisége hűen kísérte a Tragédia színpadi változásait, de kezdettől fogva bensőségesebb gondolati kapcsolatba került a Madách-jelenséggel. Haraszti Gyula Madách-könyve (Kv. 1882) még kora ítéletével a világfájdalmat jelöli meg a költő világnézeteként, Kristóf György azonban (*Petőfi és Madách*. Kv. 1923) a XIX. század két nagy írójának humanizmusát egybevetve már így összegez: „Petőfinél az eszmény, az ideálok világa tökéletes, míg Madáchnál *a kultúrában és a kultúrának élő* nemes lélek tapasztalja, hogy az ideák, az értékek világa is fogyatékos." A kisebbségi lét nyomásai közepette a Madách-kép hamar ellentmondásaira bomlik. Reményik Sándor a költő halálának 70. évfordulóján az *Ádám az Űrben* című írásában így jellemzi a Tragédia szerzőjét: „Nem kell neki semmi abból, ami itt kapható, nyerhető, árulható, megvehető, ingyen ölébe hulló vagy kierőszakolható. Semmi." Ugyancsak itt a Pásztortűzben Kovács László a történelmi

kiábrándulás helyett a remény felcsillanására ügyel... Tárgyilagos művészi szempontot képvisel az Erdélyi Helikonban Bánffy Miklós háromrészes írása (*Az Ember Tragédiája a színpadon*), Madách hozzá nem értő lefokozását, elhibázott bemutatását bírálja a budapesti Nemzeti Színház rendezésében, s ezzel szemben megdicséri a bécsi Burgtheater német nyelvű Tragédia-bemutatóját, leszögezve, hogy ez az előadás rendezői tökéllyel „hatalmas lépés Madách művének világsikere felé".

Az erdélyi magyar sors válságos helyzetében alakuló Madách-kép körül 1957-ben már nyílt és szenvedélyes vita támad. Az újraindult Korunkban Tordai Zádor *Jegyzetek „Az Ember Tragédiájá"-ról* c. alatt Lucifert teszi meg a dráma „legpozitívebb alakjá"-nak, szembehelyezve a tudást a hittel. Konklúziója az, hogy egyetlen kiút lehet a Tragédiából, s ez nem az „ember küzdj és bízva bízzál"... Az ő a hitet elítélő s a tudást kizárólagosan ösztökélővé tevő felfogásával szemben Kallós Miklós *Valóban vagy–vagy?* c. alatt azzal válaszol, hogy „a forradalmi álmodozás nélküli rideg realizmus éppoly sivár, mint amilyen terméketlen a higgadt számítás nélkül való álmodozás". Az Igaz Szó szerkesztőségi válasza szerint Tordai „a szkepticizmust, a kiábrándultságot, az eszménytelenséget, pontosabban az egzisztencializmus nihilizmusát emeli eszményképpé", Kovács János pedig az Előrében emel szót „az eszmei csömör és csüggedés meghirdetése" ellen.

Új, reális kép a nagy drámaíró halálának 100. évfordulójára bontakozott ki Barta János *Történelemfilozófiai kérdések Az ember tragédiájában* (Irodalomtörténeti Közlemények, Bp. 1965) és Kántor Lajos „*Kiket nagyoknak mond a krónika*" c. tanulmánya nyomán; utóbbi a Korunkban, az 1964-es évforduló alkalmából összegezi a Madách-kép százados alakulását Arany Jánostól Sőtér Istvánig, s a teljes Madách-életmű irodalmi visszhangjának összehasonlításaiból igazolja, hogy a Tragédia keletkezése saját korának történelméből fogant, s így Madách Tragédiájában „nem választható szét nemzet és haladás, partikuláris és egyetemes – éppen ezzel biztosítva magának a kortárs és az utókor csodálatát". Az irodalomtörténeti áttekintés kiszélesül Kántor Lajos *Százéves harc az ember tragédiájáért* c. tanulmányában, mely a budapesti Akadémiai Kiadónál jelent meg azzal a Vajda György Mihálytól idézett konklúzióval, hogy „A *Tragédia*, mai szóval élve, *közéleti* mű..." Ebben a történelmi gyökerű közéletiségben osztozik a Tragédia a Bach-korszakot leleplező másik Madách-művel, *A civilizátor*ral és a Korunkban többször is kiemelt *Mózes* c. drámával, s válik az erdélyi magyarság saját történelmét alakító erkölcsi tényezővé.

Kántor Lajos az Utunkban ugyanebben az időben megjelent *Közcél és magány* c. írásában tetézi Madách történelmi hatékonyságának tételét, leszögezve, hogy egyéniség és tömeg, magány és közcél a Tragédia tengelyét alkotja. „Ez a komolyság és elkötelezettség – írja –, amellyel az élet feladta kérdésekre a válaszokat kereste [...], a legnagyobbak közé emeli Madáchot. A példát mutató klasszikusok közé, akik nem tették a magányt filozófiai végkövetkeztetéssé."

Az esztétikai és filozófiai elvontságokból a reális történelembe – az 1848-at megelőző és követő álmokba és csalódásokba – visszahelyezett s így tanulságaival újra történelmet termő Tragédia a szerző halálának centenáriumát világirodalmi párhuzamokba állítva is új kor-vállalásra késztet. Tudor Vianu román irodalomtörténésznek a budapesti Helikonban megjelent tanulmánya Eminescu *Memento mori* c. elbeszélő költeményét hasonlítja össze Madách művével, kijelentve, hogy „a pesszimista történelmi koncepció, mely Eminescunál zordonabb, Madáchnál felcsillanni enged valami reménységsugár-félét". Kettőjüket a román és a magyar nemzet szellemi ősének vallja. Jancsó Elemér *Madách és a világirodalom* c. alatt von párhuzamokat a Tragédia és a 48-as forradalmak vérbefojtását megörökítő – tehát szintén a történelem valóságából kiinduló – európai irodalmak között, és a közös hajtóerőt az emberi boldogság és életet betöltő cél keresésében látja.

Az új Madách-kép jutott kifejezésre a centenáris Tragédia-előadás kapcsán is Kolozsvárt. Rappaport Ottó 1965-ös rendezése Marosi Péter Utunkbeli kritikája szerint azért vált méltóvá a nagy feladathoz, mert „újszerűsége tömegeket vitt közelebb a Tragédia korszerű értelmezéséhez". Az egy emberként felfogott Ádám–Éva–Lucifer hármas tragikus küzdelme ebben az értékelésben „egy adott lét ellentmondásaival, gyarlóságaival" a mű humán lényegét találta el.

Maga a rendező 1973-ban, újabb Madách-évforduló alkalmából, így magyarázza az akkori színpadi sikert: „Nem ismerek egyetlen színpadi művet sem, amely olyan mélyen, egészen és igazán szólna a mi korunk emberének sorskérdéseiről: amely őszintébb, valóságosabb, igazabb – nem elvont, nem általános, hazug és illuzórikus, nem hitegető és félrevezető, hanem emberi, éppen ezért elfogadhatóbb – választ adna a lét ellentmondásos kérdéseire, mint a Tragédia. Madách Imre ezt a választ a színpadi érzékelhetőség, a teatralizált gondolatiság poetikus nyelvén fogalmazta meg, amely Brechtet, Pirandellót, Millert, Beckettet száz évvel megelőzve, a modern színpadművészet minden fontosabb alkotóelemét magába foglalja." Az erdélyi helyzetből fogant történelmi valóságszemlélet ezt a Madách-képet vitte színpadra.

Érthető, hogy Madách születésének 150. évfordulóján, 1973-ban, a Makkai Sándor „magunk revíziójá"-n és Tavaszy Sándor „önösszeszedés"-hirdetésén elindult s a maga nemzeti identitását a változott társadalmi körülmények közt is megvalósítani kívánó erdélyi magyarság lelkiismeretében feltámad az öngyilkossá vált Teleki László örökébe lépő Madách politikai hitvallomása az 1861-es pesti országgyűlésen, ahol az 1848-as törvények visszaállítását nem „felirat", hanem „határozat" alakjában követelte... Így újul fel a Tragédia mellett a másik remekmű, az ugyancsak politikai fogantatású és közéleti tanulságokat rejtő *Mózes* jelképes emléke is. „A költői álom, a vezető optimista tragédiája túlélte a szerző korát – írja e sorsdrámáról az ünneplő Korunk –, s ma kibontakozó magatartás-irodalmunk számára képes beszédében erkölcsi indokokat ajánl, amikor azokat avatja »nagy«-gyá, akik a demoralizálódás ellenszeréül a demokráciát mozdítják elő, régi megalázások és megalázkodások felszámolásával, az emberség merőben »új« törvénye szerint." A Korunk e számában Bretter György is beható Madách-elemzés során jut el ama sarkigazságig, hogy „...a rációban hinni kell, a humanizmust viszont megvalósítani. [...] az élet munkál bennünk s ennek parancsa: élni kell." Ugyanitt Dávid Gyula ismerteti a román kritika rangos felvonulását a Tragédia Goga-féle fordításának megjelenésekor.

A teljes befogadás légkörében kétszer is megjelent *Az ember tragédiája* Romániában: 1973-ban Páskándi Géza utószavával a Kriterion, 1982-ben Kántor Lajos bevezetőjével a Dacia kiadásában. Közkinccsé vált ugyancsak Kántor Lajos bevezetőjével egy Téka-kötetnyi Madách-levél is. 1983-ban, az író születése 120. évfordulója alkalmából az Utunk Keszthelyi András, a Református Szemle Tőkés István, A Hét Deák Tamás, a Korunk Szász János megemlékezéseivel ünnepelt.

(B. E.)

Kovács László: *A Tragédia*. Reményik Sándor: *Ádám az Űrben*. Pásztortűz 1934/5. – Bánffy Miklós: *Az Ember Tragédiája a színpadon*. Erdélyi Helikon 1934/2, 3, 4. – Tordai Zádor: *Jegyzetek „Az ember tragédiájá"-ról*. Korunk 1957/8. – Kallós Miklós: *Valóban vagy–vagy?* Korunk 1957/9. – Kovács János: *Humanizmus... eszmények nélkül*. Előre 1957. szept. 22. – Tudor Vianu: *Madách és Eminescu*. Helikon, a MTA Irodalomtörténeti Intézetének folyóirata, Bp. 1964/1. – Kántor Lajos: „*Kiket nagyoknak mond a krónika*" Madách egy évszázad távlatában, Paulovics László Madách-illusztrációival. Korunk 1964/9; uő. *Közcél és magány*. Utunk 1964/40; uő. *Százéves harc „Az ember tragédiájá"-ért*. Irodalomtörténeti Füzetek 53. Bp. 1966. – Gavril Scridon: *Az ember tragédiája és a román irodalom*. Jancsó Elemér: *Madách és a világirodalom*. Igaz Szó 1965/1. Utóbbi újraközölve *Irodalomtörténet és időszerűség*. 1972. 376–83. – Marosi Péter: *Gondolatok a színházban*. Utunk 1965/50. – Rappaport Ottó: *Kortársunk – Madách*. Igaz Szó 1973/2. – A Korunk Madách-száma 1973/2. I. Bretter György: *Ádám harca Luciferrel, avagy idő és egzisztencia a Tragédiában*. Újraközölve *Itt és mást*. 1979. 282–93. II. Dávid Gyula: *Az ember tragédiája – román tükörben*. III. Balogh Edgár: *Madách*

útja Timontól Mózesig. Újraközölve *Mesterek és kortársak*. 1974. 48–55. – Mózes Huba: *Madách-problémák*. NyIrK 1973/2. – Dávid Gyula: *Goga Madách-fordítása és Az Ember Tragédiája román értelmezései*. Közli *Találkozások*. Kv. 1976. 133–51. – Jánosházy György: *Mózes itt és most*. Helikon 1990/21. – Janovics Jenő: *Az Ember Tragédiája felújítása*. Enyedi Sándor közlése a Janovics-kézirathagyatékból. Korunk 1992/11.

ÁVDolg. Kántor Lajos: *Százéves harc „Az ember tragédiájá"-ért*. Kv. 1959. – Zsibói Béla: *„Az ember tragédiája" színpadi értelmezése*. Kv. 1966. – Valentin Ildikó-Gizella: *M. I. drámái a kolozsvári színpadon* (1884–1944). Kv. 1976. – Péterffy-Medgyesy Éva: *M. drámája a romániai magyar színpadon 1965–1975*. Kv. 1977. – Beke Mihály András: „*Hit és tudás*" (A madáchi tragikus optimizmus értelmezése). Kv. 1980. – Nagy Ildikó: „*Az ember tragédiája" és a Faust*. Kv. 1989.

Madar József – **biológiai szakirodalom*

Madaras Gábor – **nótaszerzők*

Madaras Klára – **mezőgazdasági szakirodalom 1.*

Madaras Lázár (Kibéd, 1941. febr. 20.) – szerkesztő, közgazdasági író. Középiskolát Petrozsényben, közgazdaságtudományi egyetemet Bukarestben végzett. Közgazdász pályáját Brassó város statisztikai hivatalánál kezdte (1964–65), ugyanitt a tartomány néptanácsi tisztviselője (1966–68), majd hírlapíró a Brassói Lapok hetilapnál. 1976-tól szerkesztőségi titkár, 1982 júniusától főszerkesztő. Első írását az Előre közölte (1962), népességtudományi és ipargazdasági tanulmányai a Revista de Statistică, Revista Economică hasábjain jelentek meg. Évekig a brassói Népi Egyetem magyar tagozatának élén állt. 1990 óta az RMDSZ Brassó megyei parlamenti képviselője.

Önálló kötete: *Le mouvement migratoire – facteur essentiale dans le développement économique de la ville de Braşov 1980*. Centre démographique ONU Roumanie, Bucureşti.

Írói álneve: *Kibédi László*.

(Sz. S.)

Madarász Antal (Gyergyócsomafalva, 1933. nov. 26. – 1978. okt. 21. Marosvásárhely) – földrajzi író. A gyergyószentmiklósi gimnázium elvégzése (1952) után a Bolyai Tudományegyetemen földtan–földrajz szakos tanári diplomát szerzett (1958). Tanított Csíkfalván, Mezőpaniton, Ákosfalván, közben iskolaigazgató Székelyvaján (1961–71). Érdemes tanári címet kapott (1974), a földrajztudományok doktora (1978). Előadó a marosvásárhelyi Népi Egyetemen.

Első írását A Hét közölte (1972), itt s a Vörös Zászló, Tanügyi Újság hasábjain jelentek meg szakmai és pedagógiai írásai. A *Földrajzi kislexikon* társszerzője Tulogdy János és Balás Árpád mellett (1976). Elkészítette Ákosfalva monográfiáját 1332-től 1849-ig (kéziratban).

Tófalvi Zoltán: *Nevelő, népnevelő volt*. A Hét 1978/45.

Maderspach Viola, *Kovács Zoltánné* (Iszkrony, 1920. márc. 26.) – műtörténész. Középiskolát a budapesti Corvin Mátyás Reálgimnáziumban végzett, a Képzőművészeti Főiskolán Aba Novák Vilmos tanítványa. 1951–1961 között a Nagybányai Tartományi Múzeum igazgatója, majd ugyanott muzeográfus. Megalapította a művészeti osztályt, ahol bemutatta a máramarosi népművészetet s megrendezte a nagybányai festők évi kiállításait (1960–64). A Studii şi Cercetări de Istorie Veche hasábjain megjelent tanulmányaiban avasi falvak őskőkorszakbeli leleteivel s a nagybányai nemesércek középkori kitermelésével foglal-

kozott (1960–65), az Utunkban a máramarosi népművészet s a műemlékek restaurálásának és konzerválásának módját a városrendezés keretében, a Bányavidéki Fáklya munkatársaként pedig a nagybányai festőiskola történetét s a díszítő művészetek szerepét dolgozta fel; a budapesti Magyar Művészet Ziffer Sándorról írt megemlékezését közölte (1963). Tanulmánya a nagybányai festőiskoláról megjelent eszperantóul is Stockholmban.

A Szakszervezetek Művelődési Házában Nagybányán rendszeresen tartott művészettörténeti és művészetesztétikai előadásokat.

Mael Ferenc, családi nevén *Izmael* (Marosvásárhely, 1890. dec. 26. – 1949. aug. 27. Budapest) – költő, író. 1918-ig földművelésügyi számtiszt, később a ferencrendiek kolozsvári Szent Bonaventura nyomdai és kiadóvállalatának belső munkatársa, a 40-es évek végén számvevőségi főtanácsos Budapesten a Földművelésügyi Minisztériumban.

Első írói jelentkezése az *Álmok* c. verseskötet (Mv. 1909). Költeményeit, novelláit, könyvismertetéseit az Ifjú Erdély, Ellenzék, Pásztortűz, Vasárnap, 1931 után a Keleti Újság, Magyar Nép közölte. Az EIT s az Erdélyi Katolikus Akadémia, ill. Pázmány Péter Társaság tagja. A **Hírnök* belső munkatársa, a Katholikus Világ szerkesztője. Vallásos versgyűjteményeket, imakönyveket (*Szűz Mária hónapja*, Kv. 1930; *Kis őrangyal*, Kv. 1931) szerkesztett, ismertetéseket írt L. Ady Mariska, Áprily Lajos, Kádár Imre, Markovits Rodion, Szilágyi M. Dózsa köteteiről.

Munkái: *Putifárné* (kisregény, Mv. 1924); *Missa Solemnis* (versek, Arad 1926); *Pirkad az égalj...* (versek, Kv. 1926); *Végén csattan az ostor* (történetek, Kv. 1928); *A kereszt fényében* (Kv. 1929); *Könnyvirág* (elbeszélések, Kv. 1934); *Emberek vagyunk* (regény, Kv. 1938); *Hinni kell...* (P. Trefán Leonárd előszavával, versek, Kv. 1940).

Kiss Ernő: *M. F. versei*. Pásztortűz 1926/20.

Mag Péter (Kécsa, 1931. okt. 29.) – közíró, szerkesztő, dramaturg. Középiskoláit Temesvárt kezdte, Kolozsvárt végezte (1953), a Bolyai Tudományegyetem magyar irodalom szakos hallgatója (1953–55), a Babeş–Bolyai Egyetemen történelem–filozófia szakos diplomát szerzett (1963), elvégezte a bukaresti újságírói fakultást (1982). Közben újságíró: a Romániai Magyar Szó, ill. Előre (1949–55), Falvak Dolgozó Népe (1955–58), Tanügyi Újság (1958–63) szerkesztője, majd a temesvári 1. számú líceum tanára (1963–67), a Temesvári Állami Magyar Színház dramaturgja (1967–70). Egy ideig a Brassói Lapoknál dolgozott (1970–72), végül a Román Televízió (1972–85), ezután a Román Rádió főmunkatársa, 1990-ben a nemzetiségi főosztály vezetője. Nyugalomba vonulása után (1991) a Valóság, ill. Változó Valóság közli cikkeit.

Első írásait a Szabad Szó közölte (1946–47). Versekkel az aradi Vörös Lobogó hasábjain jelentkezett.

Álnevei: *Végvári Péter*, *Kécsai András*, *Barcza Bertalan*, *Földvári András*.

(B. E.)

Magazin – 1. Rajnay Tibor 1930-ban Kolozsvárt indult társadalmi, színházi és kritikai hetilapja. Tíz évfolyamot ért meg 1939-ig. A „társadalmi” fogalmán „társasági”-t értett, a vezető körök és személyiségek kérdéseivel foglalkozott, s elsősorban a színházi élet eseményeit tárgyalta. Bemutatta a Magyar Színház művészeit és vendégeit: címlapjain találkozunk Kovács György, Fényes Alice, Ferenczy Zsizsi és számos más színész, előadóművész arcképével, a színpadi szerzők közül Bánffy Miklós, Kosztolányi Dezső, Lehár

Ferenc is szerepel a lap élén. Vicc-magazin, pletykák, báli beszámolók jelzik továbbá a lap törekvését a népszerűségre.

2. 1933-ban indult Kolozsvárt Sándor Vilmos szerkesztésében; havi folyóirat, de mindössze három száma ismeretes. Üzleti hirdetéseket körített cikk- és képanyaggal a „Hollywoodi Hírek"-től a kesztyű- és cipő-divatig, a sex appealtól a filmbemutatókig.

Gaál Gábor: *Magazinkultúra*. Korunk 1931/6; újraközölve *Válogatott írások*, 1964. 414–15.

Magyar Athenas – a Bod Péter magyarigeni református lelkész, Bethlen Kata udvari papja (1712–1769) összeállításában megjelent irodalmi lexikon, amelyben a szerző 528 író életét és munkásságát ismerteti, s feljegyez továbbá 55 névtelenül megjelent munkát is. E mű megjelenésének kétszázadik évfordulója adott alkalmat a romániai magyar lexikonszerkesztés felújítására.

A Bod-féle első betűrendes számbavétel a kor magyar íróiról és tudósairól a művelődés jelképéve vált görög városról kapta címét azzal a céllal, hogy a magyar szerzők is „tsináljanak egy Athenast s láttassanak meg..." – írja a szerző egyik levelében.

A ~ nem választja el a szépirodalmat a tudományos irodalomtól, s általában az írásbeliséget teszi a címszavak kritériumává. A művet címlapja szerint 1766-os keltezéssel tervezték kiadni, de a szerző ajánlása szerint valójában csak 1767-ben jelentették meg.

Jancsó Elemér bevezetésével *Bod Péter önéletírása*. Ford. Valentiny Antal. Kv. 1945. Erdélyi Ritkaságok. 4. – Balogh Edgár: *Hazai Magyar Athenas*. Igaz Szó 1966/1. – Benkő Samu: *A kétszáz éves Athenas*. Korunk 1966/6.

Magyar Bálint, családi nevén *Marincsák* (Pátyod, 1886. nov. 23. – 1957. dec. 14. Nagysomkút) – költő, műfordító. Középiskoláit Szatmáron, róm. kat. teológiai tanulmányait Budapesten végezte, 1911-ben szentelték pappá. Kálmándon, Felsőbányán, Jánkon plébános (1911–13). Tanári pályáját az ungvári Állami Főgimnáziumban 1913-ban kezdte el, ahol munkatársa, Szabó Dezső hívta fel figyelmét az új francia lírára. Leconte de Lisle, Jules Lemaître, Francis Jammes verseit fordította magyarra s tette közzé verseskötetteiben. Az ungvári Gyöngyösi István Irodalmi Társaságban székfoglalóként Musset-tanulmánnyal mutatkozott be. Az I. világháború után 1921-től hetvenéves koráig Szaniszlón, halála évében Nagysomkúton plébános. A szatmári Kölcsey Kör tagja, 1944-ben beválasztották a Szent István Akadémiába Budapesten.

Vallásos meggyőződésből fakadó, mélyen humanista verseit a Pásztortűz, az aradi Vasárnap és a kolozsvári A Hírnök közölte. Tanulmányaiban ugyanitt Flaubert és Mauriac művészetét mutatta be, s csehszlovákiai magyar írókat ismertetett. Publicisztikai írásai az Ungváron 1913 és 1921 között szerkesztésében megjelent Határszéli Újság, a szatmári Szabad Szó és a Szatmár megyei Közlöny hasábjain jelentek meg.

Önálló kötetei: *Francia költők* (műfordítások, Szatmárnémeti 1911); *Kincses éjszakák* (versek, Bp. 1912); *Bíboros hajnal* (versek, műfordítások, Bp. 1914); *Fehér köntös a vérmezőn* (versek, Ungvár 1914); *Katonák* (versek, Bp. 1917); *Harangjáték* (versek, Arad 1930).

(B. L.)

Dr. K. J. [Karl János]: *M. B. költészete*. Vasárnap 1930/14.

Magyar Autonóm Tartomány – a román Nagy Nemzetgyűlésen 1952. szept. 24–25-én elfogadott alkotmány alapján 1953-ban létesített közigazgatási egység, amely – némi határmódosításokkal – a korábbi Maros-Torda, Csík, Udvarhely és Háromszék megyéket

foglalta magába, területén belül a romániai magyarság mintegy 35%-ával. A nevébe foglalt „autonómia” megvalósítására sohasem került sor, sőt nem készült el még a tartomány megígért önkormányzati szabályzata sem. Kívül maradt területén az Aranyosszék és a Barcaság tömbmagyarsága, természetesen Moldva magyarok lakta szomszédos vidéke is.

A székely „kultúrgettó” az első szakaszban lehetővé tette több magyar nemzetiségi kulturális és oktatási intézmény kiépítését, megerősítését (itt bontakozik ki az Állami Székely Színház, alakul meg 1957-ben az Állami Székely Népi Együttes, jelenik meg az Igaz Szó 1953-tól és a nevét Új Életre változtató Művészet 1957-től, ide költöztetik át még 1946-ban a Bolyai Tudományegyetem Orvosi Karát, amelyből kifejlődik az Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézet (OGYI), majd 1954-ben az egykori Magyar Művészeti Intézet utódjaként addig Kolozsváron működő Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskolát. Mindez azonban a kívül maradt területek magyar intézményrendszerének elsorvasztása, az anyanyelv használatának intézményes visszaszorítása, az akkor még többségükben vagy jelentős arányukban magyar lakosságú városok nemzetiségi arculatának megváltoztatása kíséretében. (Öt erdélyi város – Arad, Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Zilah – magyar lakosságának számaránya az 1930. évi 57,9%-ról 1966-ra 41,8%-ra csökken.)

A ~ mint „a szocialista nemzetiségi politika vívmánya” szerepelt a pártpropagandában. Ennek jegyében – de a szerzők tudományos igényességének és felelősségének szellemében – dolgozta ki 1957-ben egy Keszy-Harmath Sándor vezette közgazdász munkaközösség a ~ gazdasági monográfiáját. A mintegy 400 oldalas, Marx József fotóival illusztrált műre azonban megjelenése előtt az RMP Központi Bizottságának Propagandaosztálya a sovinizmus és a szeparatizmus bélyegét sütötte rá, a kinyomtatott példányokat bezúzatták, a főszerkesztőt pedig eltávolították egyetemi állásából.

Az 1960. dec. 24-i alkotmánymódosítás nyomán a ~ elnevezése és területe egyaránt megváltozott: „Maros-Magyar Autonóm Tartomány”-ra, míg területéből több homogén magyarlakta járást csatoltak a szomszédos Brassó, illetve Szeben tartományokhoz, s homogén románlakta területeket a ~hoz, aminek következtében a magyarság itteni számaránya 77,3%-ról 62%-ra csökkent. Ebben az időszakban indul meg az ottani – korábban tiszta vagy túlnyomórészt magyar jellegű – intézmények elrománosítása, a városok és vállalatok betelepítési törekvéseket követő felfejlesztése.

Végül 1968. febr. 16-án a Nagy Nemzetgyűlés által megszavazott új közigazgatási rendezéssel (a megyerendszer visszaállításával) megszűnt az amúgy is csak nevében „magyar autonóm” tartomány: a régi Csík és Udvarhely megyékből Hargita megye néven új megye lett Csíkszereda székhellyel, az egykori Háromszék megye pedig (a színromán Bodzaforduló környéke hozzácsatolásával) Sepsiszentgyörgy székhellyel Kovászna megye nevet kapta. E megyékben folytatódott a tömeges betelepítés, amelynek eredményeként Marosvásárhely román lakossága az 1956. évi 21,9%-ról 1992-re 46,3%-ra, Sepsiszentgyörgyé 12,4%-ról 23,5%-ra, Csíkszeredáé 7,9%-ról 16,3%-ra növekedett.

(B. E.)

Bugyi Pál: *A fejlődés útján*. Előre 1957. szept. 1. – *A Magyar Autonóm Tartomány monográfiája*. Szerk. Keszy-Harmath Sándor. Kézirat. 1959. – Lipcsey Ildikó: *35 éve alakult az erdélyi Magyar Autonóm Tartomány (1952–1968)*. Kritika, Bp. 1987/9. – *Hetven év*. A romániai magyarság története 1919–1989. A magyarságkutatás könyvtára. V. Bp. 1990. – Balázs Sándor: *Az autonómia gondolata a húszas-harmincas években*. A Hét. *Két hivatkozási alap*. 1992/1; *Az önkormányzat mibenléte*. 1992/3; *Autonómia, heteronómia*. 1992/4; *Az autonómia alanya*. 1992/5; *Autonómia – észt mintára*. 1992/6; *Átfedések az autonómiában*. 1992/8; *Az autonómia sorsa*. 1992/10.

Magyar Dal – 1. A Romániai Magyar **Dalosszövetség* hivatalos havi folyóirata. Első száma Brassóban jelent meg 1922 januárjában, szerkesztője Rombauer Tivadar, a Dalosszövetség

titkára Fövenyessy Bertalan nagyenyedi zenetanár, felelős szerkesztő Póka Dezső, a Brassói Lapok munkatársa. A II. évfolyam 1. számától felelős szerkesztő Tutsek Jenő, a 2. számtól kezdve azonban Fövenyessy kiválik a szerkesztőségből. Ugyanazon évfolyam 5–6. számától felelős szerkesztő Kiss Béla, szerkesztő Tárcza Bertalan, a megjelenés helye pedig Kolozsvár. A III. évfolyam összevont 11–12. számától kezdve a lap megszűntéig (1936) a felelős szerkesztő Tárcza Bertalan, a Dalosszövetség titkára, ill. főtitkára.

Az I. évfolyam kottamelléklettel jelent meg, később ez elmaradt. A munkatársak közt szerepel Csűry Bálint, Delly Szabó Géza, Gergely Endre, Gyergyay Árpád, Járosy Dezső, Kovács Dezső, S. Nagy László, Nemes Elemér, Reményik Sándor, Szemethy Géza, idősb Szemlér Ferenc, Walter Gyula; a lap anyagának nagyobb részét Tárcza Bertalan jegyezte. A ~ rendszeresen közölt tudósításokat a tagegyesületek életéről, beszámolt a hivatalos ügyvitelről, széles körű levelezőhálózata révén átfogó képet nyújtott az énekkari (dalárdai) munkáról és a műkedvelő tevékenységről. Írásokkal, tanulmányokkal segítette a karnagyok továbbképzését, munkáját a kórusszervezésben, s a kórustagok nevelését mozdította elő szakmai cikkekkel, így énekes és társadalom viszonyáról, a hang élettani jelenségéről, a hangzavarok gyógyításának módjáról; foglalkozott a középiskolai énektanítás színvonalának emelésével.

Megszűnése után a Dalosszövetség Értesítője vette át szerepét.

2. Tárcza Bertalan állandó rovata az **Ellenzék* hasábjain (1927–30); keretében a romániai magyar énekkari tevékenységről tájékoztatta az olvasókat.

(B. A.)

Magyar Dalárdák Lapja – **Dalosszövetség*

Magyar Dolgozók Szövetsége (betűszóval MADOSZ) – az OMP ellenzéke, 1934. aug. 13–20-án tartott marosvásárhelyi értekezletén alakult önálló politikai szervezetté. Lapjai a **Székelyföldi Néplap* (1934–35), majd az **Erdélyi Magyar Szó* (1939–40). Elnöke Kurkó Gyárfás, főtitkára Bányai László.

A ~ olyan nemzetiségi politikát hirdetett, amely a román baloldali erőkkel karöltve küzdött az általános szabadságjogokért, köztük elsősorban a nemzeti jogegyenlőségért. Akcióprogramjában mindenkor a széles magyar néptömegek konkrét szociális és kulturális követeléseiért lépett fel.

Része volt a **Vásárhelyi Találkozó* (1937) létrejöttében. Ezt követően a ~ Brassóban tartott országos nagygyűlése a magyar kisebbség belső demokratikus kibontakozását, a román demokráciával való összefogást és a nemzetiségi jogok érvényesítését hirdette meg.

A királyi diktatúrában (1938–40) illegalitásba szorulva a növekvő magyar és román nacionalizmussal szemben a ~ országos Petőfi-ünnepségekkel, a **Népi Toll Versenye* megszervezésével és népi találkozókkal mozgósította a romániai magyar antifasiszta erőket. 1944 februárjában felhívást adott ki Dél-Erdélyben az Antonescu-rendszer parancsuralma ellen. 1944. okt. 16-án Brassóban tartott országos értekezletén a romániai magyarság népi szervezetévé szélesült ki, s felvette a **Magyar Népi Szövetség* nevet.

(B. E.)

Mit kíván másfél millió magyar? Röpirat. Brassó 1937. – Bányai László: *Harminc év*. Jegyzetek a romániai magyarság múltjáról. 1949. 46–83; uő. *Válaszúton*. Önéletrajzi jegyzetek. 1980. 156–58. – Csatári Dániel: *Forgószélben* (Magyar–román viszony 1940–1945). Bp. 1968. 21–25. – Demeter János: *Századunk sodrában*. 1975. 208, 212–13. – Balogh Edgár: *Szolgálatban*. Emlékirat. 1978. 63–67.

Magyari András (Gyergyóalfalu, 1927. nov. 17.) – történész. Középiskolát Gyergyószentmiklóson végzett (1948), a Bolyai Tudományegyetemen történelem szakos tanári

diplomát szerzett (1952). Pályáját a nagyenyedi történelmi múzeumban kezdte (1952–53), majd a Bolyai Tudományegyetemen az egyetemes történeti tanszékre került. Az egye-temek egyesítése után tanársegéd (1959–67), adjunktus (1968–77), a történelemtudomány doktora (1973), docens (1978–89), a Babeş–Bolyai egyetem professzora. A Történészek és Filológusok Egyesülete Kolozs megyei szervezetének alelnöke (1980–88), a Babeş–Bolyai Egyetem prorektora (1990-től).

Székely földműves szülők gyermekeként megőrizte érdeklődését a parasztság sorsa iránt a tudományos pályán is. Kutatási területe Erdély XVII–XVIII. századi története, különös tekintettel a Habsburg-uralom kiterjesztésének és megszilárdításának körülményeire és következményeire; vizsgálta a felvilágosult abszolutizmus erdélyi kérdéseit és a parasztmegmozdulásokat. Szakfolyóiratokban mintegy száz közleménye jelent meg, így a Studia Universitatis Babeş–Bolyai, Series Historica tanulmányát közli a máramarosi parasztság Habsburg-ellenes és antifeudális harcáról (1961), a *Răscoala lui Horea* c. gyűjteményes kötetben a Horea-felkelés nyomán kibontakozott mezőségi parasztmegmozdulásokat mutatja be román nyelven (1984), s ugyancsak a Babeş–Bolyai Egyetem folyóiratában ismerteti a francia forradalom erdélyi visszhangját francia nyelven (1989).

Közreműködött a *Történeti kronológia* két kötetének összeállításában (1976), tanulmányaival szerepel a *Tanulmányok a romániai együttlakó nemzetiségek történetéből* (1976) és a *Székely felkelés 1595–1596* c. kötetben (1979). A *Rákóczi-tanulmányok* (Bp. 1980) c. gyűjteményben *A Rákóczi-szabadságharc társadalmi feltételeinek kialakulása Erdélyben* c. írásával vesz részt.

Sanyarú világ c. alatt közzétette, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva a kurucok elől Nagyszebenbe menekült, Habsburg-párti Wesselényi István 1703–1705-ös kéziratos naplóját (1983) és Demény Lajossal együtt e napló 2. kötetét (1985).

Önálló kötete *A Horea vezette 1784. évi parasztfelkelés a források tükrében* c. dokumentum-összeállítás (1984).

Imreh István: *Wesselényi István világa*. Utunk 1983/28. – Csetri Elek: *A naplóíró, a kancellár és a Habsburgok*. A Hét 1983/39. – Egyed Ákos: *Wesselényi István kuruckori naplója*. Korunk 1983/11.

Magyari Bertalan (Honctő, 1912. máj. 9. – 1979. dec. 13. Kolozsvár) – orvosi szakíró. Kara Győző mostohafia. Szabadkai és aradi iskolaévek után a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban érettségizett (1931), a kolozsvári I. Ferdinand-Egyetemen végezte orvosi tanulmányait (1938). A tanszéken maradt, évente több száz fül-, orr- és gégeműtétet végzett. 1940 szeptemberében doktorált, a kolozsvári magyar egyetemen gyakornok, 1943-ban szakorvosi vizsgát tett, 1944-től tanársegéd Gyergyay Árpád mellett. Katonai szolgálata idején 1945-ben orosz hadifogságba esett; hazatérve 1948-tól 1955-ig a kolozsvári Állami Magyar Opera, majd a Herbák János Üzemi Kórház fül-orr-gégészeti szakorvosa nyugalomba vonulásáig (1976).

Esetismertetéseket, műtéti eljárásokat tartalmazó dolgozatai román és francia nyelven a Revista Ştiinţelor ORL 1938–40-es évfolyamaiban jelentek meg társszerzőként G. Buzoianu professzorral. A Román Fül-Orr-Gégészeti Társaság 1940. áprilisi ülésén önálló dolgozatát mutatta be. Előadásokkal szerepelt a magyar fül-orr-gégész orvosok kolozsvári (1941), budapesti (1942) és lillafüredi (1943) szakkonferenciáin. Vendég Vince professzorral közösen írt dolgozata: *A streptococcus haemoliticus szerepe az Angina Plaut-Vincenti előidézésében* (Klny. az EME orvostudományi szakosztályának és a Bolyai Egyetem orvostudományi karának Értesítőjéből, Kv. 1946).

(G. Gy.)

Fodor György: *Emberszeretetből, hivatástudatból jeles*. Munkásélet 1976/15.

Magyari Jenő – **fizikai szakirodalom*

Magyari Lajos (Székelyudvarhely, 1942. okt. 26.) – költő, műfordító, közíró. Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, 1966-ban a Kolozsvári Babeş–Bolyai Egyetemen magyar nyelv és irodalomtanári oklevelet szerzett. 1966 és 1968 között a Maros megyei Héjjasfalván tanított, 1968-tól a sepsiszentgyörgyi Megyei Tükör belső munkatársa. Első írásával 1962-ben jelentkezett az Ifjúmunkásban, azóta elsősorban versei, emellett bírálatai, tanulmányai, riportjai az Ifjúmunkás, Korunk, Utunk, Igaz Szó, Előre, Falvak Dolgozó Népe, Művelődés és a megyei napilapok hasábjain jelentek meg. Az 1989-es fordulat után meginduló Háromszék főszerkesztője, szókimondó vezércikkeivel országosan is elismerést kelt. Az RMDSZ platformján Kovászna megyei szenátor (1992).

Mint költőt Farkas Árpád és Király László mellett a második Forrás-nemzedék képviselőjének tekintik. 1967-ben a *Vitorla-ének* c. antológiában jelentkezett, 1969-ben *Hétarcú ballada* címmel jelent meg Forrás-kötete. Költői magatartásának meghatározója az erkölcs- és közösségközpontú elkötelezettség, ezt ellenpontozza vershelyzeteiben a szülőföld fizikai és szociális kiszolgáltatottsága, természeti és erkölcsi tehetetlensége. Az én-bemutatásnak az első kötetében túlsúlyos (a stílusban is megragadható) biblikus-messianisztikus vonásaitól a *Kötések*ben eljut az erkölcsi tett feltétlen, öncélú voltának felismeréséig. Az első kötet tárgyias-mitizáló jegyei után a fogalmi kifejtettség válik uralkodóvá, alapvető törekvését azonban mindenütt megőrzi: célja megteremteni a népiség és modernség, sajátos és egyetemes vonások szintézisét a Tamási Áron, Illyés Gyula, Kányádi Sándor képviselte hagyomány szellemében.

Lírájának erkölcsközpontúsága miatt legjellemzőbb rá a létösszegező, önszembesítő verstípus, ezen belül is az, amit Lengyel Ferenc személyiség-szimbolikának nevez: egy példaértékű szereptípus problémáival azonosulva próbál saját maga és közössége kérdéseire válaszolni. A magatartás és a művészi megvalósulás tekintetében egyaránt ideáltipikus értékű *Csoma Sándor naplója* c. poémája, amelynek nagy sikere (a második Forrás-nemzedék általános fogadtatásával együtt) jelzi, hogy hagyomány és korszerűség szintéziskísérletével fellépése időpontjában érvényes magatartás-mintát tudott kínálni a modernizáció értékellentéteivel szembesülő közönségrétegeknek.

Kötések c. verseskötetéért elnyeri a Marosvásárhelyi Írók Társasága 1979-es díját. Magyar műfordítás-kötetbe foglalja Radu Stanca verseit *Hajnali vágta* c. alatt (1981). A Kőrösi Csoma Sándor nyomában járó Jakabos Ödön *Indiai útinapló* c. útleírását (1983) a szerző halála után gondozza és kiadáshoz segíti. *A föld igézete* c. kötetét olvasva Mészely József arra figyel fel, hogy a versek tetemes hányada történelmi személyiségekhez kapcsolódik: Bethlen Gábor, Dózsa, Tinódi, Bartók, Kodály, Bartalis, Gyárfás Jenő, Benedek Elek emlékéből merít, s így jellemzi a költőt: „...a jelent jövőteremtő küzdelemként szemléli”.

Önálló kötetei: *Hétarcú ballada* (Kányádi Sándor bevezetőjével. Forrás, 1969); *Csoma Sándor naplója* (poéma, 1970. Hétnyelvű – a magyar mellett román, német, orosz, japán, francia, angol – kiadása Kádár László bevezetőjével. Debrecen 1976; hindi nyelvű fordítással bővített változata Debrecen 1978); *Kötések* (verseskötet, 1976); *A föld igézete* (versek, 1988).

Álneve *Vargyasi Miklós*.

(F. Á.)

Kántor Lajos–Láng Gusztáv: *Nemzedék, hit, értelem*. Igaz Szó 1969/5. – Szőcs István: *Felemás mágia*. Utunk 1969/31; uő. *Költői időhiány*. Utunk 1969/42. – Kányádi Sándor: *Ha az őzre farkasok rohannak*. Utunk 1969/38. – Izsák József: *Az otthoni világ üzenete*. Igaz Szó 1970/1. – Nagy Pál: *Példabeszéd helyett örökségvállalás*. Utunk 1971/17. – Kovács János: *M. L.: Csoma Sándor naplója*. Igaz Szó 1971/8. – Szakolczay Lajos: *Születéstől halálig*. Élet és Irodalom. Bp. 1971/51. – Gálfalvi Zsolt: *Az elkötelezettség lírája*. A Hét 1976/51. – Vásárhelyi Géza: *Rejtelmek birtokában.* Utunk 1977/32. – Lengyel Ferenc: *Mindegy? Nem mindegy!* Korunk 1977/4. –

Bogdán László: „*Meg tudtuk-e valósítani önmagunkat?*” Beszélgetés M. L.-sal. A Hét 1987/44. Könyvbarát-melléklet. – Mészely József: *A föld igézete*. Igaz Szó 1989/1.

Magyari Nándor László – **Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport*

Magyar Ifjúság – 1. Az OMP aradi kiadványa (1924–1927) Juhász Lajos szerkesztésében.

2. Az MNSZ ifjúságának 1947. március 15-e alkalmából megjelent röpirata. Kezdeményezői egy leendő romániai magyar ifjúsági folyóirat kialakításának reményével indították útjára, s olyan időszaki kiadvány első hajtásának tekintették, mely a román és magyar fiatalok nyílt és őszinte közeledésének és kölcsönös megbecsülésének hirdetésével, a népi kollégiumok népszerűsítésével, a hagyományok és az új társadalmi eszmék összhangjának tudatosításával segíti az érlelődő nemzedék céljainak és hivatásának körvonalozását, hozzájárul a lelkiekben végzett háborús pusztítások és torzítások gyógyításához és elősegíti az új életbe való beilleszkedést.

Ugyanezek a célkitűzések olvashatók ki a júliusban megjelent *Petőfivel* c. második röpiratból is, nemkülönben a novemberben nyomdafestéket látott *Szabad ifjúság* c. harmadikból, bár ebben már hangsúly esik az egypártrendszerre való átmenet előkészítésére. A röpiratként való megjelenést és a változó címeket az indokolja, hogy a kiadványnak nem volt hivatalos lapengedélye.

A röpiratokat Kóthay Miklós, Páll Árpád és Sütő András szerkesztette, az elsőn felelős szerkesztőként Lőrincz László neve szerepel. A második röpiraton negyedik szerkesztőként Sin Pál (Bodor Pál) van feltüntetve, a harmadikon már ez olvasható: „Szerkesztésért felel a Romániai Magyar Népi Szövetség Központi Ifjúsági Bizottsága.”

(P. Á.)

Magyar Ifjúság Könyvtára, A – könyvsorozat Rajka László és Imre Lajos szerkesztésében 1928 és 1940 között, a Minerva Rt. kiadásában. Összesen 12 számozott füzete jelent meg (tíz kötetben), többségében ifjúsági szépirodalom, így a sorozatindító *Magyar elbeszélők* c. kötet, a Benedek Elek összeállította *Gyermekszínház* és Conan Doyle *Tűz körüli történetek* c. elbeszéléskötete Málnásy Tivadar fordításában (1925), Récsei Ede *A diák Jókai* c. életképe, Theodor Storm *Bábjátékos Pali* c. elbeszélése Rajka László tolmácsolásában és F. Percy Westermann *Li Fan bosszúja* c. története (1926). Folytatólag 1927-ben, 1928-ban és 1930-ban csak egy-egy kötetet jelentettek meg a szerkesztők: Imre Lajostól az *Ifjúsági játékok könyvé*t, valamint Málnásy Tivadar *A „kis pont”* és Csűrös Emília „*Fű kizöldül ó sírhanton*” c. elbeszéléskötéteit. Tízéves kihagyással, 1940-ben jelent meg a sorozat utolsó, 12. kötete Bíró Vencel elbeszéléseivel *Az első diákév* címmel.

(D. Gy.)

Magyar Kisebbség – nemzetpolitikai szemle, 1922 és 1942 között havonta kétszer megjelenő folyóirat Lugoson. 480 számával a leghosszabb időtartamú romániai magyar folyóirat a két világháború között. Szerkesztette Jakabffy Elemér, Sulyok István és Willer József. Felelős szerkesztője 1924-ig Sulyok István, 1924-től Jakabffy Elemér, aki 1938-tól megszűnéséig a lap igazgatója is. 1924-től kizárólag Jakabffy Elemér a lap szerkesztője. 1923-tól melléklapot is jelentet meg **Glasul Minorităților* címmel, amely román, német és francia nyelvű cikkeiben éppúgy szolgálta az egyetemes kisebbségi ügyet és adattára volt minden, a kisebbségekre vonatkozó megnyilatkozásnak, mint a ~. Ugyancsak 1923-tól francia nyelvű mellékletben – *La Voix des Minorités* – közölte fontosabb cikkeinek, tanulmányainak

kivonatát. 1929–30-ban *Kisebbségi Iskolaügy* címmel adott ki félévenkénti, 1934-től *Népnevelés* címen havi mellékletet, majd 1937-től *Kisebbségi Jogélet* c. állandó melléklet is következett. A magas színvonalú, komolyan dokumentált, objektív hangvételű szemle az európai kisebbségtudomány úttörője volt, s nemcsak Romániában szerzett tekintélyt és széles olvasótábort, hanem nemzetközi téren is.

A ~ monográfiáját még a 80-as évek elején megírta Balázs Sándor, de a cenzúra megakadályozta a megjelenést, s a kézirat mindmáig kiadásra vár. Ez az alapvető munka külön fejezetben méltatja Jakabffy külpolitikus voltát. A főszerkesztő eszerint „az egyetemes kisebbségi gondolat szolgálatában állt, amolyan »kisebbségi internacionalistának« tartotta magát". A mű hivatkozik a lap *A mi ügyünk mint az európai politika próbaköve* c. programcikkére (1933/22), melyben Jakabffy „a világháború veszélyét a 40 milliós európai kisebbséggel szemben tanúsított bűnös nemtörődömségben kereste". Ez egyben a Genfben székelő Népszövetség bírálata is volt, s megmagyarázza, miért korlátozódott a „Genfet járó kisebbségi-politikus" nemzetközi fellépése a romániai magyar sérelmek felpanaszolására. Bár a ~ mint egyetlen európai kisebbségügyi fórum felkarolta a baszk, katalán, breton, lengyelországi ukrán és orosz, olaszországi és franciaországi német s más európai kisebbségek törekvéseit, Jakabffy fellépései a szervezett nemzetkisebbségi tanácskozásokon sem találkoztak kellő megértéssel egyfelől a kibontakozó fasizmus, másfelől egy kozmopolita „Európa-polgár" eszme – lényegében a kisebbségi kérdéseket elhanyagoló – előítélete következtében.

A Balázs-monográfia figyelmet szentel a jogtudós Albrecht Ferenc *Tradicionális, önkéntes és kényszerkisebbségek* c. tanulmányának (1931/6), s ennek tipizálása alapján értelmezi a lap kisebbségpolitikáját, mely az új országhatárok közé került magyarság jogvédelmét szolgálja mind az állampolgári hűség, mind a nemzetiségi követelmények egyeztetésével. A ~ben találkozhatunk a románság olyan személyiségeivel, mint Vasile Goldiş, Constantin Costa-Foru, Silviu Dragomir, C. Rădulescu-Motru, Aurel Socol, Victor Eftimiu, Petru Groza, sőt esetenként Nicolae Iorga történész, akiknek a hivatalos román uralmi politikától elütő megnyilatkozásait szívesen közölte a lap. A magyar olvasók tárgyilagos szemlélete érdekében azonban kinyomtatott olyan fejtegetéseket is, amelyek a román állami törekvéseket tükrözték. „A folyóiratnak a románság felé nyújtott jobbja – írja Balázs Sándor – nem volt megalázkodás, nem zárta ki, sőt feltételezte a különbségtételt. Kitűnően el tudták választani a búzát az ocsútól, különbséget tettek a jóindulatú és rosszindulatú gesztusok között, s ezt a kritikai szelekciót a múltra is alkalmazták."

Az élénksárga címlapjával feltűnő ~ rendszeresen közölt művelődésszociológiai, irodalompolitikai tanulmányokat is. Munkatársi gárdáját Mikó Imre így jellemzi: „...a lap állandó munkatársai a konzervatív és liberális, sőt polgári radikális közírók, tudósok, politikusok köréből kerültek ki. A nagyszámú és jelentős külföldi szerző mellett katolikus történetírók – Karácsonyi János, Bíró Vencel, Bitay Árpád – éppen úgy megszólaltak, mint a szabadelvű Krenner Miklós vagy az Erdélyi Irodalmi Társaságban egymással szemben álló Dózsa Endre és a radikális Szentimrei Jenő, a kisközösségi önkormányzat eszméit hirdető Paál Árpád éppen úgy, mint ellenlábasa, a liberális Hegedűs Nándor [...] A munkatársi gárda általában mégiscsak a Magyar Párt reformszárnyát képviselte. Ezekhez csatlakozott a nemzetiségtudomány számos szakembere, mint Balogh Artúr, Pál Gábor, Gál Kelemen, Fritz László, Balázs András és Móricz Miklós..."

Jelentős szerepet töltött be a ~ a magyar iskolaügyet fenyegető megszorítások feltárásában. Barabás Endre tanítóképző intézeti igazgató a lap 1929. évi kötetében az erdélyi magyar iskolák számában beállott változásokat ismerteti, szemelvényeket közöl Románia oktatásügyi statisztikájából, beszámol a magyar tannyelvű állami középfokú iskolák sorsáról 1919-től 1928-ig, s kimutatást ad Erdély 1927. évi tankötelesseiről felekezet és anyanyelv szerint.

Jakabffy tudatosan gondoskodott az utánpótlásról. Főleg a fiatal jogásznemzedékkel foglalkozott, a Hitel köréhez tartozó Petrovay Tibor, Vita Sándor, Venczel József közreműködésével hozta össze a „fiatalok számát", melyet a fiatal magyar ügyvédeké követett Parecz György, Szilágyi Olivér, Kiss Árpád és Mikó Imre írásaival. A Vásárhelyi Találkozót a ~ rokonszenvvel kísérte (Becsky István számolt be róla), s hamarosan sor került Asztalos Sándor és Mikó Imre szerkesztésében a havonta mellékelt *Kisebbségi Jogélet* sorozatára is.

Megnehezült körülmények közt folytatólag vállalta szerepét a ~ az Antonescu-diktatúra alatt is Dél-Erdélyben. Ekkor lép fel a lapban Szemlér Ferenc és Kacsó Sándor a felekezeti oktatás kérdéseivel, Vita Zsigmond és Józsa János tanulmányaival, a jogászok és közgazdászok új nemzedékéből Takáts Lajos, Kecskés József. A ~ ebben az időben sokat foglalkozik helytörténettel, s különlenyomatként elindítja a **Délerdélyi és Bánsági Tudományos Füzetek* sorozatát. A lap betiltásával ez a sorozat is megszűnt.

(Sz. J.)

Balogh Edgár: *Figyelemre méltó örökrész*. Korunk 1969/10; uő. *Kettős örökség erkölcse*. Korunk 1972/10. – Mikó Imre: *Jakabffy Elemér és a Magyar Kisebbség*. Korunk 1973/8. – Balázs Sándor: *Lugosi üzenet*. A Magyar Kisebbség monográfiája. Kézirat. – Jakabffy Elemér: *Nemzetiségpolitikai írások*. 1993. Téka. – *Magyar Kisebbség. 1922–1942.* Repertórium. I–II. Összeállította Kassai Magdolna. Szeged 1993.

Magyar Klasszikusok – 1955-ben az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó indította, majd 1960-tól az Irodalmi Könyvkiadó, 1970-től pedig a Kriterion Könyvkiadó által folytatott könyvsorozat, amelyben a körülmények szerint változó, de az egyes időszakok romániai magyar könyvtermésében viszonylag nagy példányszámban, olcsón és tetszetős kiállításban kerülhettek a hazai magyar olvasó kezébe a magyar irodalom klasszikusainak művei.

Az első öt-hat évben a megjelenések alakulását befolyásolta, hogy ebben az időszakban a Szépirodalmi Könyvkiadónál megjelent ~ sorozat egyes kötetei, valamint az akkoriban indított Jókai-, Mikszáth- és Móricz-sorozatok kötetei az ÁIMK impresszumával és a ~ sorozatjelzésével is megjelentek; másfelől, hogy a sorozat jó néhány kötetén az ÁIMK marosvásárhelyi fiókjának önálló impresszuma szerepelt. Időszakonként és azon belül még abban sem volt egységes a sorozat, hogy készült-e hozzá elő (vagy utó)szó, bevezető tanulmány vagy sem. Ezenkívül idővel változott a ~ sorozatcímlapja (védőborítója), sőt bizonyos időszakaszokban a kiadónak – felső utasításra – a sorozatjelző címet is le kellett hagynia a kötetekről.

A sorozat első két kötete Tolnai Lajos *Az urak* és *Sötét világ* c. műve volt a marosvásárhelyi fiók szerkesztőségének kiadásában, majd Móricz Zsigmond két Rózsa Sándor-regénye következett („Bukarest" impresszummal), de előszó nélkül. 1960-ig összesen 41 mű jelent meg a ~ sorozatban 275000 példányban: Jókai Mór és Móricz Zsigmond (8–8), Mikszáth Kálmán (7), Arany János és Benedek Elek (2–2), Ady Endre, Balassi Bálint, Csiky Gergely, Csokonai Vitéz Mihály, Eötvös József, Gárdonyi Géza, József Attila, Kazinczy Ferenc, Katona József, Madách Imre, Petőfi Sándor, Szigligeti Ede, Tömörkény István és Vörösmarty Mihály (1–1) kötete. Az előszók, bevezető tanulmányok vagy utószók szerzői: Antal Árpád, Balogh Edgár, Dávid Gyula (3–3), Jancsó Elemér, Kacsó Sándor, Kocziány László (2–2), Benkő Samu, Galbács Mihály, Jánosházy György, Kerekes György, Kovács Erzsébet, Konsza Judit, Méliusz József, Nagy Pál, Szemlér Ferenc, Török-Szabó József (1–1). Az évtized végére évi 10-re szaporodott fel a kötetek száma, ami többek között a **Haladó hagyományaink* sorozat megszűnésével is magyarázható.

A 60-as években – a nevében ugyan változott, de szerkesztőségi összetételében változatlan Irodalmi Könyvkiadónál – a ~ sorozat egymást követő köteteiben is érzékelni lehet a nyitás jeleit egyfajta árnyaltabb irodalmi múltkép felé. Közel egy évtized alatt 30 mű jelenik meg a

sorozatban (ezenkívül 7 kötet sorozaton kívül), összesen 357000 példányban, amelyek között változatlanul Móricz Zsigmond (9) és Mikszáth Kálmán (5) vezet, utánuk azonban Jókai Mór és Mikes Kelemen (2–2) mellé felzárkózik Kosztolányi Dezső is (szintén 2 művel). 1–1 művel szerepel Arany János, Csokonai, Kazinczy, Petőfi és Vörösmarty, s ugyancsak 1–1 művel Ambrus Zoltán, Babits Mihály, Bálint György, Gelléri Andor Endre, Kaffka Margit, Komját Aladár, Krúdy Gyula, Móra Ferenc, Petelei István, Radnóti Miklós. A magyar klasszikus irodalmi örökség felkarolása terén bekövetkezett változás még szembetűnőbb, ha a sorozaton kívüli műveket is szemügyre vesszük: Ady Endre és Petőfi Sándor bibliofil kiadásait (a ~ sorozatban megjelent kétkötetes Ady és Petőfi mellett); az Ady publicisztikájából készült válogatást (*Poéta és publikum*, 1967), a ~ ban megjelentetett Móricz, Móra és Bálint György publicisztikai köteteket, a XIX. századi erdélyi magyar prózából ízelítőt nyújtó válogatást (*Szépliteratúrai ajándék*. 1967. Köllő Károly gondozásában), Gyulai Pál *Tanulmányok, bírálatok* c. kötetét, vagy a XX. századi magyar irodalom immár klasszikus-számba menő olyan nagyjait, mint Déry Tibor, Illyés Gyula, Németh László, akiket a **Horizont* sorozatban jelentet meg a kiadó.

A kötetek előszavait, bevezető tanulmányait illetően a kép ugyanaz, mint a megelőző szakaszban. Az előszóírók, kötetgondozók névsora azonban bővül. A már korábbról ismert nevek mellé egyrészt az idősebb nemzedékből, másrészt a fiatalok köréből zárkóznak fel újak: Csire Gabriella (1), Kántor Lajos (3), Lászlóffy Aladár (1), Kozma Dezső (1), Köllő Károly (1), Kozocsa Sándor (1), Máthé József (1), Pataki Bálint (1), Panek Zoltán (1), Sőni Pál (1), Szilágyi Júlia (1), Szigeti József (1).

A Kriterion Könyvkiadó által fémjelzett legutolsó húszesztendős szakasz (1970–1990) mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben kiemelkedő a ~ sorozat szempontjából. Ez idő alatt összesen 71 mű jelent meg a ~- ban 1776600 példányban. A cenzúraviszonyok változása, a 80-as évek második felében egyre erőteljesebb beszűkülés itt is éreztette hatását, de az összkép feltétlenül a 60-as évek végén megkezdődött szellemi nyitás folytatását és kiteljesítését mutatja. Számbelileg most is Mikszáth (5), Jókai (5), Arany János (4) és Móricz Zsigmond (4) vezet, de mellékük felzárkózik ugyancsak 4–4 címmel Kosztolányi Dezső és a sokáig „iskolai olvasmányként kötelező, de olvashatatlan"-nak nyilvánított Kemény Zsigmond, 3 címmel Babits Mihály és 2–2 címmel (a Horizont sorozatban megjelent magyar klasszikusokat nem számítva) Németh László és Krúdy Gyula. Az 1–1 címmel szereplőket most már irodalomtörténeti sorrendbe állítva jelen van a régi és a felvilágosodás kori magyar irodalom (Balassi, Heltai Gáspár, Mikes Kelemen, Fazekas Mihály, Berzsenyi Dániel); a reformkor, 48 és a XIX. század második fele magyar irodalma (Eötvös és Petőfi, ill. Vajda János, Gárdonyi Géza és Tolnai Lajos) s gazdagon a századvég magyar prózája (Bródy Sándor, Gozsdu Elek, Ambrus Zoltán, Thury Zoltán, Tömörkény István, Török Gyula); jelentős részaránnyal a Nyugat nemzedéke (Ady, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Kaffka Margit), Krúdy Gyula, Barta Lajos, Nagy Lajos, Kassák Lajos, Szabó Dezső; a két háború közötti időszakból József Attila, Radnóti Miklós, Szabó Lőrinc, Karinthy Frigyes, Gelléri Andor Endre, Tersánszky Józsi Jenő, Veres Péter, Hunyady Sándor, a legutóbbi évtizedek irodalmából pedig Déry Tibor és Nagy László. A névsor nyilván nem teljes, hiszen az éves kiadói tervekbe 5–6-nál több kötet a ~ sorozatból nem fért be, s jó néhány év volt, amikor a tervezés merevségei és a politikai széljárás szerint hirtelen változó cenzúraszempontok miatt csupán 1–2 mű kerülhetett piacra a sorozatban.

Az elő- és utószavak szerzőinek névsora jól tükrözi e húsz esztendő alatt a romániai magyar irodalomtörténetírásban is bekövetkezett nemzedékváltást: a 34 előszóíró között megtaláljuk ugyan az idősebb nemzedék tagjait is (Csehi Gyulát, Jancsó Elemért, Lőrinczi Lászlót, Méliusz Józsefet, Szigeti Józsefet 1–1 bevezetővel), s mellettük a derékhad képviselőit (Bernád Ágoston, Cs. Lingvay Klára, Benkő Samu, Dávid Gyula, Sütő András 2–2 beve-

zetővel, Antal Árpád, Fodor Irén, Majtényi Erik, Nagy Pál, Seres Zsófia, Varró Ilona, Veress Dániel 1–1 bevezetővel), de már számbelileg is jelentősebb a hozzájárulása az utánuk következőknek (Bálint Tibor, Kántor Lajos, Kozma Dezső és Szilágyi Domokos 2–2 bevezetővel, Láng Gusztáv, Lászlóffy Aladár 1–1 bevezetővel), vagy a még fiatalabbaknak, kik közül Rohonyi Zoltán (4), Ágoston Vilmos (3), Katona Ádám (2), Cs. Gyímesi Éva, Molnár Szabolcs és Farkas Árpád, Farkas Júlia, Jakabffy Tamás, Molnár Gusztáv, Németi Rudolf és Szász László 1–1 művet gondozott és látott el elő- vagy utószóval.

A Kriterion évtizedeiben is jelentek meg magyar klasszikusok a Horizont, ill. a Lektúra sorozatokban (Déry Tibor: *A befejezetlen mondat* és *G. A. úr X-ben*; Füst Milán: *Feleségem története*; Illyés Gyula: *Petőfi Sándor*; ill. Szerb Antal: *A Pendragon-legenda*; Karinthy Frigyes: *Utazás Faremidóba*, *Utazás a koponyám körül* és *Capillária*; Móricz Zsigmond: *Forró mezők*), amivel teljesebbé vált a romániai olvasó képe a magyar klasszikus irodalmi örökségről.

A sorozat 1990 után folytatódik. Megjelenik egy Jókai-elbeszéléskötet (*Kelet királynéja*, 1990), Mikszáth Kálmán novelláinak kétkötetes válogatása (*Vidéki alakok*, 1991) s Illyés Gyula *Petőfi Sándor*ának immár csonkítatlan szövege (1992); a Lektúra sorozatban Babitstól a *Gólyakalifa* is (1990), valamint önálló kötetként a régi magyar irodalom antológiája (*Idők szép virága*. 1991).

(D. Gy.)

Magyar Lapok – **Erdélyi Lapok*

Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa – az RKP egy határozata értelmében 1968. nov. 15-én alakult testület, amely a kinyilatkoztatott szándék szerint „széles képviseleti jellegű szervezet" lett volna, azzal a céllal, hogy „támogassák a párt-, az állami és társadalmi szerveket az illető lakosság sajátos kérdéseinek megvizsgálásában, s így megtalálják a legjobb megoldásokat..."

Valójában az Országos Tanács és a Megyei Tanácsok semmiféle tényleges hatáskörrel nem rendelkeztek. A ~ megszervezését a pártvezetés Takács Lajosra bízta, aki mellett az első időben az országos tanács tagja volt többek között Balogh Edgár, Bodor Pál, Bányai László, Demeter János, Domokos Géza, Kovács Zoltán, Maros Tibor, Szemlér Ferenc is. Ennek ülésein több ízben vetődtek fel a romániai magyarság nemzetiségi gondjai, az alkotmányban biztosítani ígért jogok semmibevételének tényei az oktatás, a közművelődés, az anyanyelvhasználat terén. Az 1971. márc. 12-i ülésen, majd később az 1974. ápr. 4-in többen (Balogh Edgár, Fazekas János, Király Károly, Méliusz József, Takács Lajos) szólaltak fel, szóvá téve többek közt azt a helységnévhasználat kérdésében hozott rendeletet, amelynek értelmében bármilyen nyomtatott szövegben kizárólag a román helységnevet szabad használni. Az ilyen „revendikatív" felszólalásokat a pártszervek eleinte részletmegoldásokkal, apró engedményekkel, a problémák elkenésével próbálták leszerelni, miközben rendre eltávolították a ~ból azokat, akik e bírálatoknak hangot adtak.

A ~ Országos Tanácsának plenáris ülései az 1977. árp. 4-i üléstől fogva váltak a rendszer nyílt propagandaeszközeivé, a magyar- és németellenes hangulatkeltést támogató szervekké. Ezen az ülésen szólalt fel Hajdu Győző, az Igaz Szó főszerkesztője, elítélve „a hidegháború híveit", a „Nyugaton élő magyar emigráció egyes köreit", amelyeknek élén „a szocializmus elől Erdélyből elmenekült grófok, bárók és horthysta katonatisztek állnak, Európa térképének módosításával próbálkoznak". Ezt követően szorították ki a Tanácsból azokat, akik elhatárolták magukat ettől az irányvonaltól, elsősorban Király Károlyt, aki 1977 júniusában

határozott hangvételű memorandumban tette szóvá többek közt a nemzetiségi káderkiválasztásban is alkalmazott kontraszelekciós módszereket, továbbá Balogh Edgárt, aki 1977-ben Kolozsvárt nyílt gyűlésen követelte a magyar nyelvű ipari oktatást. Kiszorították a közéleti tényke désből Takács Lajost is, aki 1978 márciusának elején intézett számonkérő memorandumot az államfőhöz, menesztették Sütő Andrást, aki egy memorandumban a nemzetiségi iskolaügy sérelmeit foglalta össze... Ezek, valamint Fazekas János ugyancsak 1978. március eleji levele a pártfőtitkár-államfőhöz, befolyásolták az 1978. márc. 13–14-i plenáris ülés hangulatát, amely után a nemzetiségi gondokat feltáró hozzászólók ellen megindult az eltávolítási-elhallgattatási manőver.

A ~ ettől kezdve kizárólag a rendszer mind nyíltabb nemzetiségelnyomó manővereinek takargatására s magyarellenes kirohanások melletti lecsatlakozásra szolgált. Így az 1987. febr. 26–27-i plenárison az *Erdély története* ürügyén, később a kolozsvári magyar főkonzulátus bezáratása kapcsán 1988 októberében.

Az 1988. jún. 27-i Országos Tanácsülést már új néven, Magyar Nemzetiségű Román Dolgozók Tanácsa néven tartották.

A ~ egyes tisztségviselői több kiadványt gondoztak vagy jelentettek meg, amelyek célja a „nemzetiségi egyenjogúság és legszélesebb körű demokratizmus” demonstrálása. Ilyen a *Romániai magyar nemzetiség* (szerkesztette Koppándi Sándor, 1981) és a *Nemzetiségi oktatás a szocialista Romániában* (munkatársai között szerepel Eduard Eisenburger és Demeter János, 1982). Az előbbi két nyelven, az utóbbi német, francia és angol nyelven is megjelent.

(D. Gy.)

Magyar Nép – 1. Politikai, gazdasági, szépirodalmi képes hetilap. A Minerva Rt. Támogatásával 1921. nov. 25-től 1944. szept. 9-ig Kolozsvárt jelent meg. Főszerkesztője 1943 szeptemberéig Gyallay Domokos (aki valójában csak 1940 végéig vezeti a lapot), mellette 1924 szeptemberéig Naláczy István, majd 1927 júniusáig Petres Kálmán a felelős szerkesztő. 1928-tól mezőgazdasági rovatszerkesztő, 1928 júniusától 1941-ig felelős szerkesztő és ügyvezető igazgató Szász Ferenc. 1941 januárjától Dávid Iván, júliusától Nemes István a felelős szerkesztő, mellettük felelős kiadóként mindvégig Tóth Kálmán jegyzi a lapot.

A ~ elsősorban a falusi gazdálkodók, a városi iparosok és kereskedők igényeit akarta kielégíteni. Cikkeinek nagy érdeme, hogy a gazdasági, politikai, művelődési élet eseményeiről is nyújtottak könnyen érthető tájékoztatást.

A 20-as években ipari rovata egy iparos szaklapot is pótolt, bemutatta az egyes iparágak országos helyzetét, megmagyarázta az új törvényeket, beszámolt a piaci viszonyokról, s gondot fordított a továbbképzésre. Még nagyobb szerepet vállalt magára mezőgazdasági és szövetkezeti kérdésekben. Korszerű gazdálkodási módszerekre nevelte a kisgazdákat, a gyümölcs- és takarmánytermesztést szorgalmazta, hírt adott a nemesített magvak, fajállatok, új gazdasági gépek, felszerelések előnyeiről. Sőt a gazdaasszonyokat is oktatta baromfitenyésztésre, konyhakertészetre. Állandó kapcsolatot tartott fenn az EMGÉ-vel. Ipari-szövetkezeti téren Dévald László, Szemerjai Sándor, Veress Endre, Drexler Béla, Adorjáni Károly, Ferencz József, míg mezőgazdasági vonatkozásban P. Nagy Sándor, Szentkirályi Sándor, Szentkirályi Ákos, Nagy Endre, Cs. Lázár László, Páter Béla, Gyalui Rosenberger Sándor, Török Bálint szerepel több cikkel.

Az ismeretterjesztés és a tudománynépszerűsítés vonalán a romániai magyar művelődési élet legkiemelkedőbb képviselőit sorakoztatja fel, s minden kulturális eseményről, évfordulóról azonnal értesíti – megfelelő magyarázat kíséretében – az olvasókat. Az állandó munkatársak között van Csűry Bálint, Boros György, György Lajos, Kristóf György, Vásárhelyi János,

Bitay Árpád, Tavaszy Sándor, Rass Károly, Trefán Leonárd, Kiss Ernő, Grandpierre Emil, Kádár József, Gyalui Farkas, Járosi Andor, Vári Albert. Gál Kelemen tanügyi-pedagógiai cikkekkel, Rajka László és Kántor Lajos fordításokkal is szerepel. Rajka a sváb nemzetiségről cikkezik. Seprődi János Bartókról, Nagy Sándor Adyról közöl portrét. Az *Erdély jeles szülöttei* című rovat bemutatja nagyjainkat, kultúrintézeteinket. A történészekre hárult a tankönyvekből kiszorult magyar és különösen erdélyi történelem eseményeinek felidézése. Buday Árpád, Karácsonyi János, Bíró Vencel és Ferenczi Sándor írásai mellett különösen Kelemen Lajos állandó rovata, az egy-egy falu műemlékeit bemutató „Honismeret" figyelemre méltó.

A természettudományba és a földrajzi-földtani ismeretekbe Balogh Ernő, Bányai János, Gelei József, Teleky Dezső, Xántusné Paull Aranka, valamint a más témájú cikkeket is gyakran jegyző Tulogdy János vezeti be az olvasókat. Az orvosi felvilágosító írásoknak Gergely Endre, majd Jancsó Ödön a szerzője. A 20-as évek közepére kialakul a lap állandó rovatbeosztása: Külföld, Belpolitika, Hírek (újdonságok, érdekességek), Könyvek, Művelődési mozgalmak, Mezőgazdaság (állat-, termény- és piaci árak jegyzékével), Mulattató (szépirodalom), Kérdések – szerkesztői üzenetek.

1928-tól, mikor részben Szász Ferenc veszi át a szerkesztést, a lap fokozottabban a falusi lakosság felé fordul, az EMGE tevékenységét népszerűsíti. Figyelemre méltó a szászok gazdálkodását bemutató különszám. Ekkor indítanak harcot a falun elterjedt ponyvairodalom ellen folytatásos regény közlésével. Ez évben indítja meg Vásárhelyi János *Az Életből az Életnek* c. erkölcsi-nevelő jellegű meditációk több mint egy évtizeden át vissza-visszatérő rovatát. Rövidebb életű az 1929-ben induló „A nő" c. rovat Gyallay Domokosné, Bethlen Györgyné és Kovács Dezsőné közreműködésével; az 1933-ban megindított „Ifjúság" rovat sem válik be. A 30-as évek elején néhány fiatalabb munkatársa akad a lapnak Balázs Ferenc, Debreczeni László, Demeter Béla, Demeter János és László Dezső személyében. A lapot szellemében nem sikerül megújítani, egyre inkább elszíntelenedik. Több alkalommal is cikket, beszámolót közölnek a dániai mezőgazdaságról.

1935–36-ban a szerkesztőség egy-egy tájegység falvaiban Ma-gyar-, ill. Kultúrnapokat rendez, ezeken felkért előadók mezőgazdasági és közművelődési kérdésekről beszélnek. 1938-tól *Kis Koszorú* címmel, majd cím nélkül Ölbery Irén és K. Tóth Lenke közreműködésével elég rendszeresen 8 lapos gyermekmellékletet jelentetnek meg. 1939-tól *Művelődési mozgalmak* c. rovatuk a magyar és az egyetemes művelődéstörténet nagy eseményeit mutatja be. A mezőgazdasági rovatba ekkoriban kapcsolódik be munkatársként Kleisl Gyula, Bodor Kálmán, Konopi Kálmán, a pusztakamarási Szász Ferenc, Gidófalvi István, az ipari-szövetkezeti cikkek egy részét Oberding József György írja.

A 40-es években a háborús események nyomják rá bélyegüket a lapra, sok az aláírás nélküli cikk, híranyag; 1943-tól az újjáalakult EMKE falupolitikáját szolgálják. Valamelyes fellendülés 1943 végén és 1944-ben tapasztalható. Újra előtérbe kerülnek a történeti-művelődési írások.

A lap politikai vonalon mindvégig a Minerva Rt.-t támogató OMP, ill. Erdélyi Párt szócsöve volt, részt vett e pártpolitika népszerűsítésében, megmagyarázásában, a választások előkészítésében. Balogh Artúr, Sulyok István, Gyárfás Elemér, Várady Aurél, Zágoni István, Paál Árpád, Demeter Béla vezércikkei, jegyzetei a nemzetiségi jogokat is megmagyarázták, rámutattak például a névbejegyzés körüli törvénytelenségekre.

A ~ Mulattató rovatában közölt szépirodalmi anyag a főszerkesztő konzervatív ízlését tükrözi. Felfogása szerint a kevésbé művelt rétegek csak a népnemzeti költészet termékeit képesek megérteni, élvezni. Így a klasszikusok mellett a magyarországi kortárs írók, költők közül kevesen (Vargha Gyula, Endrődi Sándor, Jakab Ödön, Lampérth Géza, Móra Ferenc)

szerepelnek e rovatban, az erdélyiek közül is alig néhányszor bukkan fel Reményik Sándor, Áprily Lajos, Tompa László és Szombati-Szabó István neve. Annál gyakrabban olvashatók Szabolcska Mihály, Benedek Elek, Kovács Dezső, Serestély Béla, Mael Ferenc, Pálffi Márton, Földes Zoltán, Nikodémusz Károly, Halmágyi Samu, Dózsa Endre, Farczádi Sándor, L. Ady Mariska, Finta Gerő versei, elbeszélései. A 30-as évek végén már Kiss Jenő, a 40-es években pedig Nyírő József, Nagy Elek, Horváth István, Kovács György, a budapestiek közül Móricz Zsigmond és Szabó Dezső írásai hódítanak teret.

A ~t eleinte Szopos Sándor, majd Tóth István és Hankó János illusztrálta. Különösen értékes Tóth *A magyar díszítés alapformái* c. rajzsorozata, melyet 1939-ben kötetben is kiadott. A ~ a két világháború közötti legnépszerűbb hetilap volt, példányszáma elérte a 17–18000-t.

A ~ szerkesztői állították össze és munkatársai írták az 1921 és 1943 között évente megjelenő Erdélyi Magyar Naptárt. Hasonló jellegű cikkeket tartalmazott, mint maga a hetilap.

K. J-ő [Kiss Jenő]: *Tizenöt év magvetése és aratása*. Magyar Nép 1936/13–18.

2. A Bihar megyei MNSZ lapja. 1946. október 31. és december 23. között 13 száma jelent meg Nagyváradon (hétfőn és csütörtökön). A lap elsősorban az MNSZ politikai céljait, választási hadjáratát szolgálta, s közölte a napi híranyagot is. Földművesek, mesteremberek, lelkészek, kereskedők cikkei mellett Czikó Lőrinc beszédeit, jegyzeteit, Raffay Ádám, Kaczián Kálmán, Szabó Lajos, Robotos Imre és Kapcza Imre (jogvédelmi) írásait, Kiss Jenő, Berde Mária, Horváth István és Horváth Imre verseit olvashatjuk oldalain. Beszámolnak az MNSZ váradi szabadegyetemének előadásairól, s néhány színikritikát is közölnek.

(G. Gy.)

Magyar Népegészségügyi Szemle – alcíme szerint „egészségügyi, embervédelmi és népnevelő folyóirat". Marosvásárhelyen 1933. okt. 15-én indult Schmidt Béla és Szigeti Endre szerkesztésében. Beköszöntőjükben leszögezik: „A mai idők válságos forgatagában a lélek és test épségét fokozottabb mértékben kell megóvni, ellenálló erejét a legmagasabbra kell emelni. Ezt pedig csak úgy és akkor érjük el, ha hiányos ismereteinket pótoljuk, hibás és káros szokásainkat elhagyjuk, a fenyegető veszedelmeket és ártalmakat életünkből kiküszöböljük s lelkünk tisztaságát ápoljuk." A lapot Bernády György OMP-politikus *Ajánlás* c. alatt üdvözli.

Legelső munkatársai közt Kolozsvár neves orvosai vonulnak fel, köztük Gyergyai Árpád, Herskovits Izidor; a hamarosan népszerűvé váló ~ jeles budapesti szakemberekre is támaszkodik, s maga köré gyűjti a romániai magyar orvos-szerzőket. Ezzel a táborral kezdi el harcát a betegségek minden fajtája, elsősorban a tuberkulózis, a rák és a nemi bajok ellen. Az erdélyi szerzők közt az évek során találkozunk Fugulyán Katalin, Gyarmathy Dezső (Székelykeresztúr), Halász Lajos, Joó István, Medve András (Szászrégen), Nagy Jenő, Parádi Kálmán (Dés), Simkó György, Trombitás József, Veress Ferenc (Marosvásárhely) nevével. Főmunkatárs Koleszár László (Kolozsvár), Gergely Endre (Marosvásárhely), majd ennek halála után 1939-től Nagy András (Gyulafehérvár). Szigeti Endre sokoldalú Vasárnapi Iskola c. rovata a ruházkodástól a napfürdőzésig vagy fogápolásig terjedő gyakorlati egészségtant szolgál, Manyák Ernő (Ditró) egészségpolitikánk állandó irányelvét így határozza meg: „Népegészségügyünk mindnyájunk ügye, osztálykülönbség nélkül. Minden jobb- és baloldaliságtól mentesen, mindenek felett áll. Szent ügy!" Szerző a figyelmet a falu felé fordítja, ahol „népünk fogytán lévő erőtartalékának emelése és erősítése" a cél. Népszerű volt a Jó Tudni c. érdekes adatokat tartalmazó rovat, valamint Faragó Ferenc Egészségügyi Kalendáriuma is.

A faluvédelem vezeti a lapban fellépő szociográfusok tollát is: az uralkodó népi irányzat jegyében Daróczi Ferenc *Egy kalotaszegi falu* c. alatt Vista teljes embervédelmi rajzát adja (1936/11), a még tanítóképzős Szőke László pedig székely faluját, Gelencét mutatja be (1940/5–8). Ebben az értelemben illeszkedik a lapba S. Nagy László író-szerkesztő tanulmánya az erdélyi magyar népegészségügy feladatairól vagy Nagy András *A papság és a falu egészségügye* c. írása (1935/10). A lap helyet ad Bányai János geológusnak (Székelyudvarhely) is, hogy szakszerűen rávilágítson Erdély sajátos értékeire a természetes gyógymód terén: *A Székelyföld különleges gyógyvíz-gazdagságáról* (1934/ 7–8); *Gyógyfürdő-különlegességek a Székelyföldön* (1939/3); *Fürdőépítkezések* (1941/4); *A gyógyvizek, lápok és iszapok vegyelemzése* (1942/6) c. közlései hasznos összefüggést létesítenek a népegészségügy és a honismeret tudományágai között. A lap falu-témái során szerepel az egészséges tejgazdálkodás ismertetése.

A rendelkezésünkre álló sorozat a X. évfolyam 1942/6-os számával zárul, de jelentkezett még számmal a XI. évfolyam is.

(P. M.)

Péter Mihály–Péter Zoltán: *A Marosvásárhelyen megjelent magyar nyelvű orvosi, egészségügyi és gyógyszerészeti folyóiratokról.* Orvosi Hetilap, Bp. 1991/4.

Magyar Népi Szövetség (betűszó-val MNSZ) – a romániai magyarság demokratikus szervezete (1944–53). Létrejötte a **Magyar Dolgozók Szövetsége* 1944. okt. 16-án Brassóban tartott országos értekezletének ama határozatához fűződik, amellyel az felvette a ~ nevet. Ezután rövidesen csatlakoztak hozzá a szovjet katonai megszállás alatt Észak-Erdélyben létesült demokratikus magyar egyesülések is. I. Kongresszusát 1945 májusában Kolozsváron tartotta, ahol Kurkó Gyárfás megválasztott elnök „a teljes és soha meg nem bontható demokratikus népi egység" célkitűzését fogalmazta meg, a vendégként megjelent Petru Groza miniszterelnök és Luka László, az Országos Demokratikus Arcvonal főtitkára pedig bejelentette Románia új nemzetiségi politikáját „a teljes egyenjogúság normái szerint".

Az I. Kongresszus határozata „Nemzeti kívánságok" címen sürgette egy teljes magyar iskolahálózat kiépítését, magyar szakemberek bevonását a kormányzatba, hangsúlyozva azt, hogy a demokratikus kibontakozásban „íróinkra is nagy szerep vár". Ennek megfelelően a ~ szellemét kifejező magyar lapok élén vagy azok szellemi vezetésében vállalt szerepet a kolozsvári Világosságnál Balogh Edgár, a Brassóból Sepsiszentgyörgyre költözött Népi Egységnél Szemlér Ferenc és Szabédi László, a nagyváradi Új Életnél Csehi Gyula, a marosvásárhelyi Szabad Szónál Kovács György, a Falvak Népénél Kacsó Sándor, Asztalos István, Horváth István.

1946. június 3–5-én a ~ II. Kongresszusa Székelyudvarhelyen Demeter János előterjesztésében átfogó nemzetiségi törvénytervezetet fogadott el. Ősszel az önálló magyar listán több mint félmillió szavazattal 29 MNSZ-képviselő került be a bukaresti Nemzetgyűlésbe, köztük Kacsó Sándor és Kós Károly. Tevékenységének ebben a szakaszában a ~ számos eredményt mutathatott fel egy új, demokratikus romániai magyar intézményrendszer kiépítése terén. Létrejött Kolozsváron a Bolyai Tudományegyetem, az Állami Magyar Opera, a hagyományos kolozsvári magyar színház mellé felzárkózott a marosvásárhelyi, a sepsiszentgyörgyi, a temesvári, a nagyváradi magyar színház, megindult a kolozsvári Almérnöki Intézet keretében a magyar nyelvű műszaki, a Mezőgazdasági Főiskola keretében a mezőgazdászképzés, Magyar Művészeti Intézet született s töltődött fel vidékről toborzott „népi tehetségekkel", magyar nyelvű rádióadás indult meg, bővült a fővárosi és vidéki sajtó, s egyes minisztériumokban nemzetiségi osztályok létesültek és működtek. A ~ népművelési osztálya a **Petőfi-alap* és a **Petőfi-versenyek* segítségével népi jellegű széles körű műkedvelő

mozgalmat teremtett, irodalmi és művészeti pályázatokkal serkentette az alkotást, s a magyar jellegű szellemi értékek hivatalos megbecsülésének jeleként lendületet kapott a magyar irodalom nagyjainak és erdélyi jeleseinek kultusza (pl. az 1948–49-ig minden évben újra megrendezett Petőfi-ünnepségek Segesváron és Fehéregyházán). Az 1940–44 közötti észak-erdélyi magyar iskolahálózatra építve Dél-Erdélyben is számos magyar iskola létesül, megindul a tankönyvkiadás, s előkészítik a moldvai csángó-magyar iskolák létrehozását. Fellendül a műkedvelő mozgalmak irányítása, a karnagyképzés. A ~nek egy-egy országos akcióra sikerül mozgósítania a romániai magyarság tömegeit (ilyen segítséggel teszik a Bolyai Tudományegyetem befogadására alkalmassá – új szárny építésével – Kolozsváron a sétatéri De Gerando épületét, Marosvásárhelyen pedig az ide költöztetett Orvosi Fakultás – a nemsokára önálló oktatási intézménnyé váló Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet – számára az egykori hadapródiskolát).

Az 1947. febr. 10-én Párizsban aláírt román békeszerződéssel, amely Erdély egész területét – a trianoni határokat újból szentesítve – Romániának ítéli, hamarosan változás áll be a kisebbségi kérdés hivatalos román kezelésébe. A ~, amelynek Százas Intézőbizottsága 1945. nov. 18-i marosvásárhelyi ülésén hozott határozatában teljes bizalmát nyilvánította ki a román demokrácia iránt, maga is szorítóba került. 1947 novemberében, III. Kongresszusán, Temesváron meg kellett szavaznia az önálló magyar szövetkezeti hálózat felszámolására indított román állami akciókkal szembeszegülő Kurkó Gyárfás leváltását az elnöki székből. Utóda, Kacsó Sándor elnöksége alatt pedig belül is egyre nyíltabb harc indult meg azok ellen, akik (a ~en belül vagy azon kívül) intézményesen remélték és kívánták egy „szocialista nemzetiség” önkormányzatát kialakítani. Hamis vádakkal ekkor tartóztatják le és ítélik el Kurkó Gyárfást, majd Balogh Edgárt, Csőgör Lajost, Demeter Jánost, Jordáky Lajost és tartják ítélet nélkül börtönben Méliusz Józsefet. Majd bekövetkezik Kacsó Sándor leváltása, félreállítása s utolsó aktusként a ~ önfeloszlatása 1953-ban.

Eközben a sajtóban előbb az „elvtelen magyar egység” és a „klerikális reakció” ellen folyik ádáz harc, a kommunista párt által meghirdetett ideológiai jelszavak jegyében, majd következik a – már új, „demokratizált” vezetőségével is elfogadhatatlan – nagy múltú magyar kisebbségi intézmények, az EMGE, az EME, az ETI felszámolása, a Bolyai Tudomány-egyetem magyar állampolgárságukról le nem mondott tanárainak eltávolítása (Benedek Marcell, Benedek István, Kisléghy Nagy Dénes, László Gyula, Zolnai Béla és mások), nem sokkal utánuk az olyan tősgyökeres erdélyieké is, mint Bíró Vencel vagy György Lajos. A folyamat egyenes folytatása volt a demokrácia első szakaszában létrehozott új intézmények felszámolása: a Romániai Magyar Írók Szövetségének beolvasztása a román írószövetségbe, a Magyar Művészeti Intézet három – román–magyar tagozatos – önálló profilú művészeti főiskolává alakítása, a magyar mezőgazdasági és műszaki főiskolai oktatás likvidálása. Legvégül pedig a kommunista (ill. akkor már Román Munkás) párt sorainak megtisztítása címén azoknak a régi magyar kommunistáknak a meghurcolása, akik (mint Gaál Gábor) megpróbálták komolyan venni a párt meghirdette „sztálini nemzetiségi politika” jelszavait.

Néhány év alatt, a kommunista hatalomátvétel első fél évtizedében, felszámolódott vagy hatástalanná vált mindaz, amit a ~ az 1944 őszi fordulat után megvalósított vagy megvalósítani vélt. Létrejött viszont a **Magyar Autonóm Tartomány*, az a „kultúrgettó”, amely a romániai magyarság szellemi életének és intézményeinek újabb korlátozására nyújtott keretet.

Az 1944 őszén indult romániai magyar sajtótermékek közül több volt rövidebb-hosszabb ideig impresszumában is megnevezetten a ~ lapja: így kezdettől fogva (de impresszumában csak 1947-től) a kolozsvári Világosság, megjelenésének egész időtartama alatt a szatmárnémeti Egyenlőség (1946. okt. 9.–dec. 9.), a nagyváradi Magyar Nép (1946. okt. 31.–dec. 23.) és a marosvásárhelyi Népújság (1948. aug. 12.–1951. ápr. 5.); a ~ Központi Bizottságának lapja

alcímet viselte 1951-től (az 1050. számtól) a Romániai Magyar Szó; 1948. ápr. 8.–1948. aug. 10. között a marosvásárhelyi Szabad Szó a ~ lapjaként, a székelyudvarhelyi Szabadság 1945. okt. 2.–1951. jan. 6. között a ~ Udvarhely megyei hetilapjaként jelent meg. Szintén a ~ hez való tartozását jelezte („kiadja a Magyar Népi Szövetség") a Falvak Dolgozó Népe is 1945. nov. 18. és 1951 júliusa között.

Az 1945–1949 közötti években a ~ saját könyvkiadó tevékenysége is számottevő volt: 1945-ben 14, 1946-ban 14, 1947-ben 6, 1948-ban 12 romániai magyar könyv viselte impresszumát, ez a szám viszont 1949-ben 3-ra csökkent, és az évben el is tűnt. Kiadványainak egy része a Szövetség életéhez kötődő politikai irodalom volt: beszámolók az egymást követő Kongresszusokról és néhány százas bizottsági ülésről, az ott elhangzott beszédek (Kurkó Gyárfás, Luka László, Groza), választási tájékoztató és propagandakiadványok (többek között az 1947-es pénzreform népszerűsítése érdekében). De megjelentetett szépirodalmi és közhasznú műveket magába foglaló sorozatokat is: a Dolgozó Magyar Nép Kiskönyvtárát (1948–49-ben), benne Szemlér Ferenc és Bocskói Viktor egy-egy színdarabjával, Robotos Imrének a munkás–paraszt szövetség érdekében, Jakab Antalnak a sovinizmus ellen írott brosúrájával; a Romániai Magyar Népi Szövetség Kiskönyvtárát (1945-ben Temesváron), benne Gergely Sándor, Méliusz József, Borisz Sztepanov írásaival, Vasile Luca [!] és Joszip Broz Tito beszédeivel; a Falusi Asszonyok Tanácsadóját (1946-ban Kolozsváron), Deáky Loránd gyógynövénygyűjtésről, Kós Balázs baromfitenyésztésről, kender- és len-, valamint gyümölcstermesztésről, Szeghő Dénes nyúltenyésztésről, Román Viktor konyhakertészetről írott ismeretterjesztő füzeteivel, Horváth István két brosúrájával a szocialista munkáról és a földműves asszonyok művelődésének szükségességéről. A ~ impresszumával jelent meg Aradon Korda István *Motorok éjszakája* c. regénye (1945), Kolozsváron Balogh Edgárnak *A Szudétáktól a Fekete-tengerig* c. cikkgyűjteménye (1945) és Demeter János *A nemzetiségi kérdés a Duna völgyében és a Szovjetunióban* c. tanulmánya (1945), Kurkó Gyárfás két beszéde az MNSZ 1946-os székelyudvarhelyi kongresszusán (1946), Brassóban (a Természettudományi Kiskönyvtár egyetlen köteteként) Fejér Pál *Az aranycsinálás útja az atombombáig* c. füzete (1945), Temesváron a Bánsági Magyar Népnaptár 1946-os és 1947-es kötete mellett egy *Petőfivel* c. füzet, „az MNSZ ifjúságának röpirata" alcímmel, Kótay Miklós, Páll Árpád, Sin Pál és Sütő András írásaival (1947), Sepsiszentgyörgyön egy, az 1848-as magyar forradalom centenáriumi ünnepségeire kiadott füzet műsortervekkel, beszédekkel, szavalásra alkalmas versekkel, valamint Sombori Sándor *Gábor Áron* c. egyfelvonásosa.

A kiadványoknak ebből a futó felméréséből is kitűnik, hogy a ~ közművelődési elképzeléseit egy szélesebb ölelésű demokratikus koncepció irányába alakította, amelyben a közhasznú ismeretterjesztésnek ugyanúgy megvolt a helye, mint az irodalmi ízlésfejlesztésnek. Ugyanakkor az évek haladtával megfogyatkozó, majd teljesen eltűnő kiadói tevékenység ebben a vonatkozásban is jelzi a Szövetség háttérbe szorítását, majd teljes mellőzését az 1947/48-as kommunista hatalomátvétel után. A ~ utolsó, 1949-es kiadványai már csak az 1948. dec. 10–12-én Kolozsváron tartott IV. Kongresszus politikai és szervezeti beszámolói, az ott elfogadott új szervezeti szabályzat és egy *Teljesítsük az Állami Tervet a mezőgazdaságban is!* címmel megjelentetett névtelen brosúra. A IV. Kongresszus idején a Szövetség több régi vezetője már börtönben ül. A tervteljesítésre felszólító brosúrát pedig akár a pártkiadó is megjelentethette volna.

Népi egység naptára az 1945. évre. Brassó. – *Mit mondott Groza Péter, Luka László, Kurkó Gyárfás a Romániai Magyar Népi Szövetség első kongresszusán*. Röpirat. Kv. 1945. – *Politika, társadalomtudomány, nép és irodalom*. Kézikönyv cselekvő magyarok számára. Tv. 1946. – *Románia magyarsága a békéért és népi demokráciáért*. A temesvári országos nagygyűlés beszámolói. Kv. 1947. – Csatári Dániel: *Forgószélben* (Magyar–román viszony 1940–1945). Bp. 1968. 430–71. – Lipcsey Ildikó: „*Egy békésebb jövő jegyében.*" História, Bp. 1982/4–5. – *A nemzetiségek egyenjogúsításának útján*. Joó Rudolf beszélgetése Demeter Jánossal.

Bp. 1983. – Balogh Edgár: *Hídverők Erdélyben*. Bp. 1985; uő. *Férfimunka*. Emlékirat 1945–55. Bp. 1986. – Katona Szabó István: *A nagy remények kora*. Erdélyi demokrácia 1944–1948. Bp. 1990. – Kuszálik Péter: *Romániai magyar időszaki kiadványok 1945 után* (Marosvásárhely, 1992, kézirat). – Tóth Kálmán–Gábor Dénes: *Romániai magyar könyvkiadás 1944–1949* (Kolozsvár, 1992.= Romániai magyar bibliográfiák 1.).

Magyar Nép Könyvtára, A – A Magyar Nép „olvasóközönségének mulattatására, ismereteinek bővítésére" az előfizetőknek 1923 és 1940 között ingyen megküldött könyvsorozat. Szerkesztője Gyallay Domokos. A 63 kötet jelentős része szórakoztató olvasmány, szépirodalom kortársaktól, ill. magyar klasszikusoktól. A sorozatban kiadták Heltai Gáspár száz fabuláját (Szentimrei Jenő átdolgozásában), Jókai elbeszéléseit, Tompa Mihály elbeszélő költeményeit, Jakab Ödön verseit, továbbá Lampérth Géza, Benedek Elek, Sebesi Samu, Földes Zoltán, Donáth László, Finta Zoltán, Gyallay Domokos válogatott novelláit, Izsák Domokos parasztköltő verseit Tompa László gondozásában.

Külön kötetek a falusi műkedvelőket látták el megfelelő anyaggal. Rajka László és Gyallay Domokos egy-egy szavalókönyvet állított össze, több válogatás jeleneteket, egyfelvonásosokat tartalmazott, a legnépszerűbb azonban a három kiadást megért Csűry Bálint-féle *Vőfélykönyv*, valamint Vásárhelyi János *Hóstáti lakodalm*a volt. Sikeres kiadványokkal próbálták az egyszerűbb néprétegek általános műveltségét emelni. Benedek Elek a magyarok történelmét, Vathy Elek a magyar szépirodalom történetét írta meg, Bíró Sándor Mátyás királyt, Kovács Dezsőné Petőfit, Balogh Artúr Széchenyit mutatja be kötetében, Tóth István pedig a magyar díszítés alapformáiról állít össze könyvet. Balogh Ernő a levegőről és a természeti jelenségekről ír összefoglalást, Nagy András *Jó egészséget* c. kötete az egészségügyi, Vásárhelyi János két cikk- és beszédgyűjteménye pedig az erkölcsi nevelést szolgálja. Balogh Artúr a kisebbségi jogról is felvilágosítja olvasóit.

A leggyakorlatiasabb kiadványok a falusi lakosság mindennapi munkáját próbálták korszerűsíteni. A földmérésről, a méhtenyésztésről, a gyógynövényekről (Páter Béla), a konyhakertészetről (Koncz Lajos) kiadott kötetek mellett ki kell emelnünk Cs. Lázár László kétrészes *Mezőgazdasági útmutató*ját, Szász Ferenc köteteit a kenyérről és a gyümölcstermesztésről, valamint Konopi Kálmán kézikönyvét a búzanemesítésről. A sorozatborítót Szopos Sándor rajzolta.

(G. Gy.)

Magyar Népközösség – nemzetiségi tömegszervezet a román királyi diktatúra (1938–1940) idején. A feloszlatott pártok helyébe rendeletileg hozták létre az átfogó Nemzeti Újjászületés Frontjával egyidejűleg. Alakuló gyűlését 1939. febr. 11-én Bánffy Miklós kinevezett elnök hívta össze Kolozsvárra, s az általa kijelölt vezetőségben helyet kapott Kemény János, Kós Károly, Tamási Áron is, valamint a **Vásárhelyi Találkozó* több fiatal résztvevője, köztük Asztalos Sándor, Kéki Béla, Vita Sándor.

„A népközösség – írta ekkoriban Albrecht Dezső – szerves egység, melynek nemcsak közjogi intézményei vannak, hanem gazdaságiak, közművelődésiek, egészségügyiek és erkölcsiek is... Egységes, összefogó és élő szervezetre, kisebbségi csúcsintézményre van szükségünk. Ebben a keretben pedig egységes, harmonikus munkára." (Hitel 1938/1).

Eleinte keretül is kínálkozott egy, az egész kisebbségi magyarságot tömörítő és működtető szövetségi forma számára, de a bevezetett gyülekezési tilalom, korlátozás miatt ez egyedül Brassóban valósult meg, ahol Kurkó Gyárfás elnökletével 1940. febr. 4-én zajlott le népi találkozó, 16 üzem magyar munkásai és a székely alkalmazottak jelenlétében. A bekövetkező Bécsi Döntés nyomán a ~ Észak-Erdélyben megszűnt, de Dél-Erdélyben Gyárfás Elemér

elnökletével az Antonescu-diktatúra alatt is folytatta működését. Lapja a **Déli Hírlap* (1941–1944).

(B. E.)

Albrecht Dezső: *Magyar Szövetség*. Hitel 1938/1. – Kurkó Gyárfás: *A magyar népi közösségért*. Röpirat. Brassó 1940. – Mikó Imre: *Huszonkét év*. Bp. 1941. 222–49. – Nagy István: *Külváros*. 2. kiadás. Bp. 1942. 85–94; uő. *Szemben az árral*. Önéletrajzi regény. 1974. 295–96. – Balogh Edgár: *Szolgálatban*. Emlékirat. 1978. 128–45. – Kacsó Sándor: *Nehéz szagú iszap fölött*. Bp. 1985. 492–93, 560–82.

Magyar Néplap – az 1940 őszén betiltott **6 Órai Újság* folytatásaként Franyó Zoltán kezdeményezésére 1941. jan. 15-én indult temesvári napilap. A hét minden napján megjelent, s más dél-erdélyi magyar újság ideiglenes hiánya miatt hamarosan népszerűvé vált és elérte az 50 ezres példányszámot. A lap egy részvénytársaság tulajdona volt, s felelős szerkesztőként Szász István jegyezte. A tényleges főszerkesztői munkát végző Franyó Zoltán mellett Szimonisz Henrik technikai szerkesztő és Bach Gyula „mindenes riporter" dolgozott. Az adott körülmények között a lap politikamentes híradásra szorítkozott, s 1942 augusztusa után megszűnt.

Magyarósy Gyöngyvér Teréz, született *Farkas* (Kolozsvár, 1943. jún. 13.) – műszaki szótáríró. ~ János kutatómérnök felesége. Középiskoláit szülővárosa 3. számú Leánylíceumában végezte (1960), mérnöki oklevelét a Kolozsvári Műegyetem Villamossági–Gépészeti Karán szerezte (1965). Tevékenységét a kolozsvári Triumf gyárban kezdte, majd 1969-től mérnöktanár a kolozsvári 6. számú Építészeti Líceumban. A *Magyar–Román Műszaki Szótár* (1987) s az előkészületben levő *Román–Magyar Műszaki Szótár* társszerzője.

Magyarósy János (Paşcani, 1933. szept. 15.) – műszaki író, szótáríró. ~ Gyöngyvér Teréz férje. Középiskolai tanulmányait a kolozsvári Református Kollégiumban kezdte, CFR-szakiskolát végzett (1953), gépészmérnöki oklevelét a Kolozsvári Műegyetemen szerezte (1958). Első munkahelye a kolozsvári Tehnofrig Gépgyár. 1959-től kutató mérnök a műegyetem Építészeti Szilárdságtan Tanszékén, ahol a gépgyártásban használt gépszerkényekről szóló tanulmányával doktorált (1985). Az intézet Porkohászati Laboratóriumának főkutatója.

Fontosabb kutatási témái: különleges fémforgácsolási eljárások az esztergált felületek simítására, a kis átmérőjű furatok készítésére, gépszekrények szilárdsági méretezése, térbeli keretszerkezetek terhelés alatti alakváltozásainak és feszültségállapotának tenzométeres mérése. Több értékes újítás és találmány szerzője. Kutató munkája eredményeiről a Revista Transporturilor şi Telecomunicaţiilor, a Revista Construcţia de Maşini s a Strasse–Brücke–Tunnel szakfolyóiratok hasábjain számol be románul és németül.

A *Magyar–Román Műszaki Szótár* (1987) és az előkészületben levő *Román–Magyar Műszaki Szótár* társszerzője. Egyetemi jegyzete: *Materiale poroase permeabile din pulberi metalice sinterizate* (Áteresztőképességű likacsos anyagok szinterelt fémporokból. I–II. Társszerző Ioan Vida-Simiti).

(J. D.)

Magyar Párt – **Országos Magyar Párt* (OMP)

Magyar Szó – 1. Szépirodalmi folyóirat. Első száma Nagyváradon 1919. jún. 15-én jelent meg mint a Fehér Dezső szerkesztette Nagyváradi Napló társlapja. Első szerkesztője Tabéry

Géza, majd 1920 januárjától kezdve – már román fennhatóság alatt – Bíró László, később Sipos Iván és Páter Ervin. Az első évfolyamból 28, a másodikból 15 szám jelent meg, az utolsó 1920. ápr. 11-én. A kis formátumú, tizenhat oldalas, gondosan szerkesztett hetilap, melynek címlapját Mottl Román iparművész-tanár tervezte, széles munkatársi gárdát toborzott maga köré, nemes versenyben a Zsolt Béla szerkesztésében szinte egyidejűleg indult **Tavasz* irodalmi hetilappal.

Állandó munkatárs az akkor Nagyváradon tevékenykedő Csermely Gyula, Hilf László, Huzella Ödön és Nadányi Zoltán, rendszeresen küld írásokat Kolozsvárról Bárd Oszkár, Ligeti Ernő, Reményik Sándor és Szentimrei Jenő, Nagyenyedről Berde Mária, Temesvárról Szabolcska Mihály; szerepel a szegedi Juhász Gyula, a debreceni Oláh Gábor, valamint a Belgrádba sodródott Manojlovics Tódor. A ~ felfedezettje P. Gulácsy Irén, akinek pályakezdő írásai itt jelennek meg. A lap Ady és a Nyugat modern törekvéseit folytatta.

Változatos rovataiban szó esik az erdélyi magyar színészet kezdeteiről, a Szigligeti Társaság múltjáról, az Ady Endre Társaság megalakítása körüli vitákról; arcképsorozatban elevenítik fel a bihari közélet jeles képviselőinek emlékét. A Hét Fóruma időszerű kérdéseket feszeget, néhány számban a Gyermekeknek rovat is helyet kapott.

(T. E.)

Tabéry Géza: *Emlékkönyv*. Kv. 1930. – S. Nagy László: *Harc a végeken*. Emlékirat. Kv. 1932. – *Magyar Szó – Tavasz (1919–1920)* Antológia. Szerkesztette s a bevezető tanulmányt írta Kovács János. R*MI. 1971.*

2. Politikai napilap Nagyváradon. 1929-ben alapította Kövér Gusztáv, felelős szerkesztője Zágoni Dezső. Betiltása után Árvay Árpád szerkesztésében Magyar Hírlap, később Erdélyi Magyar Szó, Új Magyar Szó címmel folytatódik (1930–37). A szerkesztésben részt vesz Daróczi Kiss Lajos (1936–37).

***Magyar Újság** – 1. Az OMP Arad megyei szervezetének hivatalos lapja. 1924 és 1927 között négy évfolyamot ért meg, majd Aradi Magyar Újság* címen 1928 és 1931 között újra megjelenik. Felelős szerkesztője Barabás Béla, majd Geller Ödön és Juhász Attila. A kisebbségpolitikai célokat követő lap munkatársai között volt Nagy Dániel, Balla Böske, Seidner Imre. Politikai Portrék c. rovatában az aradi magyar értelmiségiek pályafutását, politikai karrierjét ismertette; 1927 májusától *A gyermekek újságja* címmel indított ifjúsági mellékletet. Irodalmi rovataiban Olosz Lajos, Tersánszky Józsi Jenő, Nagy Dániel, Török Sándor, fordításban Oscar Wilde alkotásai olvashatók. Interjút közöl Karinthy Frigyessel.

(U. J.)

2. A kolozsvári Keleti Újság érdekkörébe tartozó néplap. 1933. dec. 1-től 1940. aug. 30-ig jelent meg naponként. Előbb Olajos Domokos és Karádi Nagy Lajos szerkesztette, 1938-tól mint felelős igazgató Somodi András vette át irányítását. A lap segédszerkesztője volt korai haláláig Koós Kovács István. A jobbára csak tájékoztatásra korlátozódó hírrovatainak sivárságát némiképp enyhítik a jó értelemben vett szórakoztató irodalmi szemelvények, mint amilyen Tompa Sándor Pufi úrfi góbéságai c. anekdota-sorozata (1937).

Magyary Pál (Baja, 1857. jún. 8. – 1937. jan. 10. Temesvár) – történész, műfordító, egyházi író. Teológiai tanulmányait Temesvárott és a bécsi Pazmaneumban végezte. Két éven át a lugosi főgimnáziumban tanított, 1893-tól a temesvári róm. kat. papnevelő intézet tanára, majd hosszú ideig rektora. A csanádi püspökség szentszéki tanácsosa, pápai prelátus (1925). Szerkesztette a S. Gerardus Blatt c. német folyóiratot, valamint 1929 és 1937 között a havonta kétszer megjelenő **Páduai Szent Antal* c. vallásos lapot. Számos egyházi és történelmi vonatkozású cikke jelent meg a hitbuzgalmi folyóiratokban és a napilapokban. Fordított

Calderón spanyol költő és drámaíró verseiből és színműveiből, gondozásában és előszavával jelent meg 1935-ben az aradi Vasárnap kiadásában Calderón *Az állhatatos herceg* c. műve Glasz Ferenc fordításában.

Jelentősebb művei: *Mária-Radna története* (Tv. 1904); *A Szentség-imádás története a csanádi egyházmegyében* (Tv. 1917).

(Sz. J.)

Mai Nő – Az 1935. február havában eredetileg *Tribün* c. alatt Lénárd Zoltán és C. Julius L. társszerkesztésében Kolozsvárt indult folyóirat az 5. számtól kezdve veszi fel a ~ címet, immár Gyárfás Endre és Kertész János társszerkesztésében, alcímként megőrizve az első négy szám nevét. A magát szépirodalmi folyóiratként megjelölő lap elődjének számozását megtartva utoljára – betiltása miatt – 1936 januárjában duplaszámmal jelent meg. Hasábjain Bányai Margit, Erdélyi Ágnes, Gábor István, Korvin Sándor, Lázár József, Méliusz József, Mikes Imre, Salamon Ernő, Turnowsky Sándor jelentkezik; illusztrációval Guncser Nándor, Makkai Piroska, Szolnay Sándor szerepel. Az írások radikális antifasiszta és szociális szemléletet tükröznek; fordításban közölnek világirodalmi anyagot is, így Bert Brecht, Ilja Ehrenburg, Egon Erwin Kisch, Ivan Olbracht írásaiból. A Szabó András álnéven író Dőri Erzsébet realista kisregényét a gyermekotthonok kallódó fiataljairól a lap folytatásokban teszi közzé.

A nők mozgalmaival, munkájával és életével foglalkozó ~ az anyanyelvi oktatásért és a világháborús készülődések ellen is szót emel, köszönti az ötvenéves Liviu Rebreanu írót, Kibédi Sándor fordításában Aron Cotruş, Csehi Gyula átültetésében Heine költeményét közli, továbbá ankétot a férfi és nő munkája közti különbségről. Népszerű *Nők az irodalomban* és *A mai gyermek* c. rovata.

Csehi Gyula: *A baloldali forrásvidék*. Kv. 1973. 58.

Mai Világ – Kolozsvárt 1927-ben indult független politikai napilap. Felelős szerkesztője Karsay László, 1929-től Wojticzky-Kelemen Gyula. 1933-tól kezdve folytatása az Erdélyi Kurír.

Majla Sándor (Korond, 1960. okt. 14.) – költő, szerkesztő. A székelyudvarhelyi Dr. Petru Groza Líceumban érettségizett (1979), Korondon és Székelyudvarhelyen helyettes tanár, közben egy évig iskolai gondnok Besztercén (1989–91). Székelyudvarhelyen 1990-ben Ablak c. időszaki folyóiratot indított, mely a nemzeti kisebbségekkel foglalkozik, így a litvánok (1990/1), kárpátaljai magyarok (1990/2), vajdasági magyarok (1991/1), kanadai magyarok (1991/2), ausztriai magyarok (1992/1) és hollandiai frízek (1992/2) életét, irodalmát mutatja be. Megszervezte a folyóirat kárpátaljai, valamint vajdasági szerzőinek találkozását a székelyföldi olvasókkal.

Első írását az Ifjúmunkás közölte (1976). Versei, prózai írásai jelentek meg az Utunk és Igaz Szó, majd Korunk, Európai Idő, Hazanéző, Jelenlét, Hargita Népe hasábjain; az Utunk–Helikon Évkönyv 1989–90-es „Fiatalok antológiája” három versét mutatta be. A *Vándor idő balladája* c. antológia (Stockholm 1991) közli *Beszterce és Kolozsvár között* címmel emlékezését az 1989-ben átélt politikai fordulatra.

Kötete: *A szavak pírja* (versek, Forrás, 1990).

(B. E.)

Kedves Csaba: *Szükséges, hogy vers írassék?* Látó 1991/12. – Lakatos Mihály: „*Derűlátó vagyok: lesz még ennél rosszabb is...*” Beszélgetés M. S.-ral. Fiatal Fórum 1991. jan. 5.

Mailand Oszkár (Algyógy, 1858. jún. 29. – 1924. nov. 30. Déva) – etnográfus. Középiskolai tanulmányait Szászvároson, Gyulafehérvárt, Déván és Nagyszebenben végezte (1877), német nyelv és irodalom szakos tanári diplomát Kolozsvárt szerzett (1883). Előbb Sepsi-szentgyörgyön tanár, majd Déván a reáliskola igazgatója. Egy évig Párizsban a romanisztikát tanulmányozta (1885–86), hazatérve a román nyelvet is tanította. Cikkei, tanulmányai, közlései a Kolozsvár, Magyar Polgár, Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapok c. kolozsvári lapokban s a budapesti Századok, Ethnographia hasábjain jelentek meg. 1888-ban a Kisfaludy Társaság megbízásából bejárta a Hunyad megyei Erdőhátságot, s gazdag román népköltészeti anyagot gyűjtött. A Hunyad megyei Történelmi és Régészeti Társaság titkára (1889–92).

Néprajzi gyűjtésének különleges értéke, hogy retusálás nélkül jegyzett s összehasonlításokkal mutatta ki a román–magyar paraszti együttélés törvényszerűségeit. Néprajzi adatai a Kisfaludy Társaság Évlapjaiban, a Magyar Népköltési Gyűjtemény c. sorozatban s több mint fél századdal holta után egy bukaresti könyvkiadónál jelentek meg; a kötet bevezetője így jellemzi a kutatót: „Nemcsak közel állott a román folklórhoz, nem is csak annak híve, hanem gyűjtője, fordítója, kutatója és feldolgozója is szép és gazdag munkásságával.”

Főbb munkái: *Az oláh népköltészet fő jellemvonásai* (Kisfaludy Társaság Évlapjai, Bp. 1890); *Újabb adatok az oláh nép költészetéhez* (KisfTÉ Bp. 1891); *Az oláh néphit és népköltészet jellemző vonásai* (KisfTÉ Bp. 1898); *Székelyföldi gyűjtés* (Bp. 1905); *Poezii populare româneşti din Transilvania* (1981).

(B. E.)

Iosif Mallász: *Oszkár Mailand (1858–1924)*. Publicaţiile Muzeului Judeţului Hunedoara. Déva 1924. 5–11. – Faragó József: *M. O. şi folclorul românesc*. Anualul de Folclor, Kv. 1980. 123–35; uő. *M. O. és a román folklór*. Ethnographia, Bp. 1981. 487–98. Újraközölve Művelődés 1982/2, 3, 4.

Majlát Józsefné Ötvös Sára – **ballada 1*

Majomsziget – **Sziget*

Major Béla (Magyarpécska, 1900) – **Aradi Hírlap*

Major Miklós (Alsószentmihály, 1933. máj. 19.) – földrajzi író. Középiskolát Tordán és a kolozsvári 2. számú fiúlíceumban, a volt Unitárius Kollégiumban végzett (1952), a Bolyai Tudományegyetemen földtan–földrajz szakos oklevelet szerzett (1956). Szilágynagyfalu általános iskolájában tanít.

Első írását a Tanügyi Újság közölte (1958). Mint Balogh Ernő, Török Zoltán, Tulogdy János tanítványa, a földrajzi, biológiai, mezőgazdasági ismeretek átadását a tanulók önálló kutatásra ösztönzésével kötötte össze. Megalapította iskolájában az adatgyűjtő földrajzkört (1958), majd meteorológiai szakkört létesített (1976), saját erőből felállított meteorológiai állomással, melynek a helyi mezőgazdaságban értékesíthető megfigyeléseit és a hozzákapcsolt úttörő pedagógiai módszert tanulmányban mutatta be *Tudományosság és élményszerűség a gazdasági földrajz tanításában* címmel a Tanügyi Újságban (1972/37).

A Falvak Dolgozó Népe számára írt *Mezőgazdasági kis meteorológia* c. sorozata (1973) kutatásainak gyakorlati jelentőségére hívta fel a figyelmet. Cikkeit közölte románul a Terra, magyarul A Hét, egy tanulmánya a Korunkban (1977/3) *A falvak társadalomföldrajzi*

kutatása címmel egy új falutípust szolgáló szociogeográfiai munkára serkent; saját szilágynagyfalusi és krasznai népismereti anyagával a Művelődés hasábjain, helyi és tájkutató eredményeivel a *Népismereti dolgozatok* (1978) és *Változó valóság* (1978) c. gyűjteményekben is szerepel.

1990 óta a Berettyó-vidék tájrajzának, népi értékeinek bemutatására a Szilágysági Szó, az Erdélyi Figyelő és Az Ige hasábjain jelentkezett. Egy munkája a népi bortárolásról a Berettyó-Felvidéken díjat nyert a Magyar Néprajzi Múzeum pályázatán (Bp. 1990). A Skót Földrajzi Társaság meghívására tanulmányokat folytatott Skóciában.

Önálló munkája: *Időjárás, éghajlat és a mezőgazdaság* (1980).

Puskás Attila: *A „Major Miklós" jelenség*. A Hét 1981/4. – Kovács Miklós: *Agrometeorológia*. Előre 1981. márc. 4.

Major Pál – **mezőgazdasági irodalom*

Majtényi Erik (Temesvár, 1922. szept. 19. – 1982. jan. 22. Bukarest) – költő, közíró, műfordító. Mann Endre fia. Szülővárosában végzett négy líceumi osztály után gyári munkás. Mint ifjú antifasisztát az Antonescu-diktatúra a Tîrgu Jiu-i lágerbe internálta, német származása címén pedig 1944 őszén a jilavai börtönerődbe került. Szabadulása után a temesvári Drapelul Roşu újságírójaként kezdte pályáját (1946–48), az Ifjúmunkás szerkesztője (1949–51), az Ifjúsági Könyvkiadónál dolgozik (1952–53), a Romániai Írók Szövetségének titkára (1955–56), majd az Előre (1953–54), Igaz Szó (1957), Művelődés (1958–59), Utunk (1963), végül haláláig újra az Előre belső munkatársa (1964–82). Egyik verseskötetéért Állami (1954), műfordításért Írószövetségi Díjban részesült (1975).

Első írását már 1940-ben közölte a Brassói Lapok. Kétféle minőségben is elszenvedett börtön- és lágerélményekből táplálkozva a munkásmozgalom hőskorára jellemző agitatív versekkel jelentkezett, s évről évre újabb verseskötettel adta politikai optimizmusának tanújelét. Nem utolsó sorban az 1956-os magyar forradalom hatása alatt eltávolodik korábbi eszményeitől, s 1957-ben megjelent *Búcsú az ódáktól* c. kötete már fordulatot jelent. Átváltását a közéleti líra pátoszáról a gondolati elmélyedés költészetére Kántor Lajos így jellemzi: „A felületi harmónia már nem elégíti ki – a diszharmónia kimondásával törekszik igazabb, tartósabb összhang megteremtésére." Költői fejlődése szerre kiküszöböli a szavak „fölöslegét", a kibontakozás sajátos logikája frázisok helyett hovatovább a gondolat emberségére alapoz. *Szobrot álmodtam* c. kötetével kapcsolatban 1966-ban Sőni Pál értékelése szerint már méltán emelhető ki „a valóság szavakban való átültetésének párját ritkító könnyedsége, a nemes értelemben vett alkalmi jelleg, tehát a fáradhatatlan készség, mely tüstént hidat ver a közvetlen valóságtól a költészethez". Huszár Sándornak adott írói nyilatkozatában a költő mindenesetre arról vall, hogy gyermekkora Petőfi-élményére alapozva az új, tömörebb gondolati fokon is hű marad az egyszerű közérthetőség követelményeihez. Jellemző, hogy *Legszebb versei* kötetéből (1969) maga hagyta ki előző köteteinek „rikító kellék-foszlányai"-t, ami fordulatának tudatos voltát jelzi.

Seregnyi gyermekverset és ifjúsági regényt írt. A *Jánoska Tükörországban* posztumusz megjelenésekor Bajor Andor mutatott rá, hogy a szerző „képzeletét mindig foglalkoztatta a kaland és a játék, így lett íróvá és költővé, gyermekek igaz pajtásává, akikhez olyan könnyen tud szólni".

Élete főművét az irodalomkritika önéletrajzi regényében látja. A két kiadásban is megjelent *Hajóharang a Hold utcában* Lászlóffy Aladár méltatása szerint „családi könyv", melyből az emberség erejével és melegével idéződik fel a második világháború korabeli „személyes

érzékek magánpoézise s a humánum megtöretett teste” úgy, ahogyan az író „a bölcsődaltól a vallatás zajkínjáig terjedő akusztikai élményben részesült”. Visszatekintve a költő eszmei fordulatának tudatos voltára, mellyel már jóval 1989 előtt megkezdte a diktatúra lebontását az irodalomban, Szász János a posztumusz *Emberek, lakások lakói* c. gyűjteményes kötet előszavában kifejti: „Nem elkötelezettségét tagadta meg, hanem az elkötelezett költészet álesztétikáját, a szócsőköltészetet, a vezércikkdallást, a tételek, tézisek megverselésének világmegváltónak hitt költői gyakorlatát.”

Műfordításai közt Eugen Jebeleanu, Al. Vlahuţă, Maria Banuş, Marcel Breslaşu, B. P. Haşdeu, Emil Isac, Virgil Teodorescu, Magda Isanos versei, Mihu Dragomir, Nicolae Ţic, Theodor Constantin prózai munkái szerepelnek, mennyiségben azonban itt is gyermekeknek szánt román, német, francia, orosz verseknek és meséknek – köztük Coşbuc, Wilhelm Busch, La Fontaine, Majakovszkij írásainak – közvetítése a legbővebb. Fordításában jelent meg Erich Maria Remarque *Három bajtárs* c. regénye.

Nekrológjában Forró László a túlélőt idézte, akinek volt ereje „az ódáktól” búcsúzni, vezekelve „mások vétkeiért is”.

Verseskötetei: *Ők féljenek!* (1952); *Őrségen* (1953); *Versek* (1955); *Búcsú az ódáktól* (1957); *Az utolsó Zsolnoky avagy egy tündöklő utód dicsőségének és bukásának keserves históriája* (szatirikus elbeszélő költemény, 1958); *Biztató* (1959); *Csillagaink most sokasodnak* (1960); *Pirkadástól virradatig* (1962); *Útravaló* (válogatás, 1962); *Szobrot álmodtam* (1965); *Legszebb versei* (Páskándi Géza bevezetőjével, 1969); *Egy vers egyedül* (1972); *Most át kell írnom ezt a menetrendet* (Bp. 1981); *Emberek, lakások lakói* (1983. R*MI.).*

Gyermekversek: Ismerjétek meg az esztendőt! (1951); *A kis tengerészek* (1954); *Tábortűz* (1954); *Olvassunk együtt* (1954); *Utaznak a nyuszikák* (1955); *Pitypalatty* (1957); *Csigavár* (1959); *Betűvár* (1962); *Kép, kép, csupa kép* (1963); *Kiborult egy kosár virág* (1966); *Fehér madár* (1967); *Rajzos, vidám állattan* (1971); *Csicseri borsó* (1973); *Nagy kenyér, kis egér* (1975); *Postás Pali levelei* (1981).

Prózai munkái: *Örökösök* (kisregény, 1967); *Betonkelepce* (1968); *Hét nap a kutyák szigetén* (1971); *Hajóharang a Hold utcában* (1976. II. kiadás, Bp. 1977); *Visszajátszás* (publicisztikai írások, 1981); *Tejfehér éjszakák* (novellák, útijegyzetek); *Hajóharang a Hold utcában* (1988. R*MI.).*

Gyermekpróza: A furfangos fejesvonalzó (1965); *Bonifác, a pilóta* (1968); *A bátrak szigete* (1989).

(B. E.)

Gaál Gábor: *Ők féljenek!* Utunk 1952/29. – Szász János: *Személyes ügy*. Utunk 1953/49. – Gálfalvi Zsolt: *Versolvasás közben*. Igaz Szó 1957/8. – Szőcs István: *Menet közben: M. E.-nél*. Utunk 1959/24. – Nagy Pál: *Költői magatartás – itt és most*. Igaz Szó 1960/5. – Izsák József: *Hangszerpróba – játék közben*. Utunk 1961/4, 5. – Sőni Pál: *A derékhad lírai megújhodása*. Korunk 1966/1. – K. Jakab Antal: *Ötlet és költészet*. Utunk 1966/4. – Kántor Lajos: *Fölcserélt sorrend: a szavak ifjúsága*. Igaz Szó 1966/1. – Veress Zoltán: „*Uraim, le a kalapokkal*.” Utunk 1967/28. – Huszár Sándor: *Miért bonyolult az egyszerű?* Közli: *Az író asztalánál*. 1969. 249–56. – Lászlóffy Aladár: *A lélek hajóharangja*. Utunk 1976/42. – Bajor Andor: *Jánoska Tükörországban*. M. E. hátrahagyott gyermekregénye. Előre 1982. márc. 28. – Szász János: *A kérdező költő*. Előszó az *Emberek, lakások lakói* élén, 1983. – Gálfalvi György: *M. E*. 1980-ban készült interjú. Közli *Találkozásaink*. Irodalmi publicisztika. 1989. 71.

ÁVDolg. Barabás Sándor: *M. E. költészete*. Kv. 1965.

Majtényi Szilárd – **Nagykároly magyar irodalmi élete*

Makár Alajos (Nagykároly, 1927. nov. 18. – 1989. jan. 24. Kolozsvár) – festőművész. Főiskolai tanulmányait 1949 és 1955 között Bukarestben, majd Kolozsvárt folytatta. Kenyérkereső munka gyanánt a kolozsvári könyvüzletek kirakatrendezését végezte, de festményei 1955-től kezdve rendszeresen szerepeltek a kolozsvári megyei tárlatokon, 1970-ben és 1972-ben Bukarestben. Gyűjteményes kiállításokon mutatta be műveit a kolozsvári közönségnek az 1956., 1973., 1982. és 1987. évben, utóbbi kettőn kizárólag a széki, illetve homoródi és háromszéki témáit. 1990-ben emlékkiállítását szervezték meg Kolozsvárt.

Kezdő munkáit kevés kivétellel megsemmisítette, megmaradt életműve a hatvanas évektől datálódik. Első időszakában levegős-laza szürkékkel festett borongós tájakat. Egy évtized múlva robbanékony, feszült hangulatú sorozat után letisztul, halk, otthonos tájakat, utcarészleteket, arcképeket és kompozíciókat alkot. A hetvenes évek derekán talál rá főművének témájára, amely által fegyelmezett és mértéktartó egyéniségét ki tudja vetíteni: a székiekre. A pompás népviselet tüzes színei nem ejtik a dekoratív látvány csapdájába, hanem merész és gazdag, kontrasztokat finom átmenetekkel egységben tartó kompozícióinak uralkodó eleme az emberi méltóság és a közösség fegyelme.

(E. Sz. I.)

Gábor Dénes: *Képzőművészeti kirándulások a két Homoród mentén.* Utunk, 1987/24. – Murádin Jenő: *Honnan e mozdulat-ország?* – E. Szabó Ilona: *Makár Alajos.* Helikon, 1990/46.

Makfalvi Ella – **műfordítás*; **Orosz Könyv*

Makfalvi Zoltán (Kolozsvár, 1936. aug. 10.) – geológiai szakíró. Az általános iskolát Bánffyhunyadon, a középiskolát szülővárosában végezte (1953), a Bolyai Tudományegyetemen geológia–földrajz szakos diplomát szerzett (1957). Tanár Kide, Jegenye és Egeres községekben (1958–63), Nagybányán a Szamos–Körös Vízügyi Igazgatóságnál meteorológus (1964), Borsabányán geológus (1965–68). Ezt követőleg Csíkszeredában a Hargita Bányavállalatnál, majd ugyanott a Megyei Vízügyi Hivatalnál hidrológus (1969–84). Jelenleg a Hargita megyei Geológiai Inspektorátuson dolgozik.

Első írását a nagybányai Bányavidéki Fáklya közölte (1964). A *Hargita megye útikönyve* (Csíkszereda 1973) szerkesztője és társszerzője. Cikkei jelentek meg az ásványvizekről, hévizekről, gázömlésekről, gyógyvizekről és gyógylápokról a Korunkban, az Aluta, Acta Hargitensia köteteiben. Beder Tiborral közös *Forráskalauz* c. cikksorozatát a Hargita Kalendárium adta közre (1982–84). A Péter Elekkel közösen írt *Gázömlések a Kelemen–Görgényi–Hargita hegyvonulat vulkáni övezetében* c. tanulmánya a Nemzetközi Gyógyvíztechnikai Társaság (SITH) XVIII. kongresszusának balatonfüredi kiadványában olvasható (1982).

(T. J.)

Makkai Ernő (Kolozsvár, 1916. aug. 14. – 1945) – filozófiatörténész. Szülővárosa Református Kollégiumában érettségizett (1933), a Ferenc József Tudományegyetemen szerzett magyar irodalom és filozófia szakos tanári diplomát (1942). Pályáját az egyetemen gyakornokként kezdte (1942–44). Első szaktanulmányát Comenius sárospataki tanítványáról, Pósaházi Jánosról az **Acta Philosophica* 3. számában (1942) közölte; a **Szellem és Élet* munkatársaként Fogarasi Pap József (1744–1784) marosvásárhelyi bölcsész életének és munkásságának ismertetésével jelentkezett (1944/1–3). Szerkesztésében és bevezetésével jelent meg Sípos Pál (1759–1816) matematikus és filozófus tordosi ref. lelkész hat filozófiai tanulmánya: *Természet és szabadság* (Erdélyi Féniks, Kv. 1944/1).

Mint polgári személyt hurcolták el az oroszok 1944 őszén Kolozsvárról; fogságban halt meg.

Kötete: *Sípos Pál és Kazinczy Ferenc* (ETF 174. Kv. 1944).

Makkai Endre (Vashegy, 1914. máj. 31.) – néprajzi író, szerkesztő. ~ Piroska festőművész öccse. A zilahi Wesselényi Kollégiumban érettségizett (1933), felsőfokú tanulmányait a kolozsvári Református Teológián végezte (1940). Désen segédlelkész (1941–44), a Szolnok–Doboka c. hetilap felelős szerkesztője (1944), majd Nyárádszeredán (1945–49), Petrozsényben (1949-79) lelkipásztor.

Nagy Ödönnel közösen állította össze néprajzi gyűjtő munkája alapján az *Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez* c. kötetet, amely az EME kiadványaként mint az ETF 103. számú füzete Kolozsvárt jelent meg 1939-ben. A szerkesztők bevezető szavai szerint „...könyvecskénk a magyar néprajzi gyűjtés történetében új hajtást jelent, mert *tervszerű, egyidőben végzett, ugyanazon tárgykört felölelő és nagyobb területen végrehajtott gyűjtés eredménye*. Ez a komoly néprajzi gyűjtés egyetlen lehetséges módja." A kötet 59 falu téli szokásait, köszöntőit, játékait mutatja be 12 erdélyi megyéből. Már nyugalomba vonultan dolgozta fel a dévai csángó telepesek vallásos életével kapcsolatos emlékeit a Magyarságkutató Intézet kiadásában megjelent, Fejős Zoltán és Küllős Imola szerkesztette *Vallásosság és népi kultúra a határainkon túl* c. gyűjtemény számára (Bp. 1990), s a Déván hetilapként megjelenő Hunyad megyei Hírlap hasábjain társadalomrajzi írásokkal jelentkezett (1990).

(B. E.)

Makkai Gergely (Marosvásárhely, 1952. ápr. 7.) – meteorológus, informatikus. Középiskolát szülővárosában a Papiu Ilarian Líceumban végzett (1971), a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett földrajztanári diplomát és meteorológusi szakképesítést (1975). A Maros–Bánát Vízügyi Igazgatóság munkatársa 1976-tól, itt részt vesz a Maros folyó vízgyűjtő területén levő meteorológiai állomás-hálózat anyagfeldolgozásának átszervezésében, majd a veszélyes hidro-meteorológiai jelenségeket előrejelző osztályra, 1980-tól a számítástechnikai osztályra helyezik át, ahol kidolgozza a közreműködésével megvalósult Maros menti meteorológiai hálózat informatikus rendszerének tervét.

Tudományos ismeretterjesztő írásait A Hét, Vörös Zászló, valamint a megyei Pedagógusok Háza és a Népi Egyetem keretében földrajzi előadásai során értékesítette. A marosvásárhelyi Rádió magyar adásának Mikroenciklopédia rovatában szakelőadásokkal szerepelt (1983), a magyar adások újrakezdése után folytatva előadásait (1991).

(T. J.)

Makkai János (Marosvásárhely, 1941. máj. 19.) – újságíró, közíró, szerkesztő. Középiskolát szülővárosában végzett (1962), majd a Vörös Zászló napilap munkatársa s közben egyetemi tanulmányokat folytat Bukarestben. 1989. dec. 23-tól az ugyancsak Marosvásárhelyen megjelenő Népújság szerkesztője, 1990 márciusától főszerkesztője. Írásai jelentek meg a Művelődés, Új Élet, majd a Romániai Magyar Szó hasábjain; saját napilapjában rendszeresen közli *Késő esti tűnődések* c. rovatának politikai jegyzeteit.

(A. S.)

Makkai László (Kolozsvár, 1914. júl. 10. – 1989. dec. 1. Budapest) – történész. ~ Sándor fia. Középiskoláit szülővárosában a Ref. Kollégiumban (1932), egyetemi tanulmányait Kolozsvár után Budapesten és Baselben végezte. 1940-től intézeti tanár az **Erdélyi Tudományos*

*Intézet*ben, 1942-től egyetemi magántanár Kolozsvárt, 1945-től Budapesten a Teleki Pál Tud. Intézet, majd az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa, 1961 óta főmunkatársa.

Első írása az Ifjú Erdélyben jelent meg (1930). Venczel Józseffel együtt indította el a **Hitel* c. folyóiratot (1935). Fontosabb tanulmányait az Erdélyi Múzeum, a Hitel és az ETI évkönyvei közölték, ezekben bemutatja az erdélyi román társadalomfejlődést és az erdélyi nemzetiségi viszonyok kialakulását egykorú oklevelek tükrében. Eredeti forráshasználata és történeti összehasonlító módszere, kutatói sokoldalúsága s a román történetírás alapos ismerete hozzájárul az erdélyi múlt tárgyilagos szemléletéhez. Az *Erdély magyar egyeteme* (Kv. 1941) c. kötetben a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem fél évszázados történetével szerepel. Ugyancsak jelentős műve a *Documenta Valachorum in Hungaria historiam illustrantia* (Bp. 1941. Fekete Antallal).

Gáldi Lászlóval közösen szerkesztette *A románok története* c. kötetet; ebben négy fejezet származik tőle. Ezek: II. *Az északi románság bevándorlása és megtelepülése*; IX. *Nemzeti megújulás a román vajdaságokban*; XI. *Egyesült fejedelemségek és független királyság*; és XIII. *A „nagy-román" kísérlet két évtizede*.

Ebben a tárgykörben további jelentős munkája az *Erdély története* (Bp. 1944, francia fordításban: Bp. 1946), valamint a *Magyar–román közös múlt* (Bp. 1948) c. könyve, amely Miskolczy Ambrusnak az 1989-es újrakiadáshoz írott bevezetője szerint „új korszak kezdetét jelenthette volna", de amelyről megjelenése után Robotos Imre gyalázkodó cikksorozatot közölt a Romániai Magyar Szóban.

További, több évtizedes kutatásainak eredményei beépültek a háromkötetes *Erdély történeté*be (Bp. 1986), amelynek társszerkesztője is, majd az *Erdély rövid története* (Bp. 1989) c. műbe, ahol *A rendi társadalom kialakulása* (1162–1526) c. fejezet szerzője.

Főbb munkái: *A románok története* (Gáldi Lászlóval, Lukinich Imre előszavával. Bp. 1941); *Az erdélyi románok a középkori magyar oklevelekben* (ETF 157. Kv. 1943); *Kiadatlan oklevelek Kolozsvár középkori történetéhez* (Kv. 1947); *A magyar puritánok harca a feudalizmus ellen* (Bp. 1952); *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai* (Bp. 1954); *A kuruc nemzeti összefogás előzményei* (Bp. 1956); *Paraszti és majorsági mezőgazdasági termelés a XVII. században* (Bp. 1957); *Die Entstehung der gesellschaftlichen Basis des Absolutismus in den Ländern der österreichischen Habsburger* (Bp. 1960).

(B. E.)

Makkai Piroska, *Medve Andrásné* (Domány, 1910. febr. 23.) – grafikus, festőművész. ~ Endre testvére. Bányász családból származik. Polgári iskolát Petrozsényben (1929), művészeti tanulmányokat Kolozsvárt a Szépművészetek Iskolájában (1933) végzett, egy ideig az Irisz Porcelángyárban dolgozott (1933–34), majd folytatta szaktanulmányait a budapesti Képzőművészeti Főiskolán (1935). Középiskolai rajztanár Nagyváradon, Szászrégenben és Nagybányán, utóbbi helyen 1949-ben festőiskolát szervez. 1956-ban Magyarországra költözött, itt is rajztanár a nyugalomba vonulásig (1965).

A Barabás Miklós Céh tagja. Erdélyi kiállítások mellett (Kolozsvár, Nagybánya, Lupény) Prágában, Moszkvában és Szófiában is bemutatta alkotásait, legutóbb hazalátogatva a Korunk Galériában mutatkozott be (1981).

Először az Ellenzék hasábjain szerepelt (1933). Fametszetei jelentek meg a Keleti Újság, Brassói Lapok, Pásztortűz, Erdélyi Helikon, később a Világosság, Falvak Népe, Dolgozó Nő, Korunk hasábjain. Elkészítette Ady, Benedek Elek, Bolyai Farkas, József Attila, Molter Károly, Szabó Dezső, Szentimrei Jenő, Tabéry Géza, Ziffer Sándor „grafikai arcképeit", több

író és művész könyvjegyét. Fametszet-sorozatokat készített a magyar ősmondák világáról, hős magyar asszonyokról, a két Bolyairól, saját életéről, s 42 metszetben örökítette meg Bartók Béla életét és életművét.

Önálló albumaiból kiemelkedő *Az asszony* (Szabédi László előszavával, Méhkas kiadás, Kv. 1943); *Toldalag* (Szentimrei Jenő előszavával, Nb. 1944).

Szíj Rezső: *M. M. P. fametszetei a Könyvklubban*. Magyar Hírlap, Bp. 1968. szept. 27. – Galambos Ferenc: *M. M. P*. Könyvtáros, Bp. 1981. 432. – Murádin Jenő: *Emlékidéző beszélgetés M. P.-val*. Igazság 1981. szept. 16.

Makkai Sándor (Nagyenyed, 1890. máj. 13. – 1951. júl. 19. Budapest) – író. ~ László történész apja. Középiskolát a nagyenyedi, kolozsvári és sepsiszentgyörgyi református kollégiumban végzett, felsőbb tanulmányait a kolozsvári Református Teológián és egyidejűleg a Ferenc József Tudományegyetem bölcsészeti karán folytatta. A teológián Ravasz László, az egyetemen Böhm Károly filozófus volt rá hatással. A filozófia doktora (1912). Kolozsvárt vallástanár (1912–15), a mezőségi Vajdakamaráson lelkész (1915–17); előbb Sárospatakon, 1918-tól Kolozsvárt teológiai tanár. A Magyarországra távozó Ravasz László helyébe püspökhelyettes főjegyzővé (1922), majd az erdélyi református egyház püspökévé (1926) választották. Az EME, EIT és KZST tagja, az Erdélyi Helikon, Hitel munkatársa, protestáns egyházi folyóiratok (1915-től a budapesti Az Út, 1921-től 1925-ig a Református Szemle) szerkesztője. Mint bukaresti szenátor az erdélyi magyarság politikai jogainak védelmezője, de 1936-ban lemondott püspöki hivataláról s csalódottan hagyta el Romániát. Debrecenben lett egyetemi tanár.

Újszerű, realista gondolkodásával úttörő szerepet játszott az egyházi közélet korszerűsítésében. Tömegeket vonzó előadássorozataiban újrafogalmazta az erdélyi magyar kisebbség önismeretét és céltudatát. Mint közíró, elbeszélő és regényíró erkölcsi támpontokat épített ki az erdélyi magyar irodalom megújhodása számára.

Egyházi tárgyú és pedagógiai munkái (*Vallásos világkép és életfolytatás*; *A nagy személyiségek nevelői jelentősége*) hozzájárultak a lelkipásztori pálya előkészítéséhez, s szónoklatai – mint Szentimrei Jenő írja – „az evangéliumi öröm forradalmát” sugározták. Szépirodalmi skáláján bírálólag is jelentkezik az idealista lelkipásztor és a maradi falu ütközésének egyéni válsága és népi tragikuma (*Holttenger*), s a falut csak a mesejáték idillje emeli ki a szegénysorsból (*Gyöngyvirág*).

Kivezető útként eszmény és valóság ellentmondásaiból belső tisztulást hirdet. Ez állítja a korra jellemző Ady-vitákban a költőt vállaló ifjúság mellé. A *Magyar fa sorsa* c. Ady-elemzésével arra törekszik, hogy egy délibábos, önámító nemzeti érzés helyébe reális történelemszemléletet és öntudatos bűnbánatot állítson, ilyen erkölcsi megerősödéshez jutva az Ady-példában (**Ady Endre emlékezete*). A kötet mondandója megrázta a magyar ifjúságot; Budapesten a Soli Deo Gloria is megjelentette Makkai Ady-könyvét, s Pozsonyból a csehszlovákiai magyar főiskolások Szent György köre táviratban üdvözölte, amiért állásfoglalásával hozzájárult egy demokratikus új nemzedék szemléletének kialakításához. Hasonló hatással volt öt előadásból formált röpirata, a *Magunk revíziója* is, melyben önbíráló felelősséget hirdetett a múlt hibáiért, s egyben csodavárások és megalkuvások helyébe az új tények tudomásulvételét hirdette meg az élet parancsaként, a társadalmi életmunkának egy új életprogram szerinti átszervezését követelve. Programadására Kós Károly programvállalással felelt.

Az erkölcsi katarzis kiváltásának igényével íródott regénye, az *Ördögszekér* erős ellenkezést keltett konzervatív körökben. Bírálói elítélték, hogy a püspök leplezetlenül ír Báthory Anna és Gábor testvérszerelméről, holott magából a lélektani vonalvezetésből is kiderül, hogy a regény bűnös asszonya maga találja meg igazi szerelmét: Bethlen Gábor személyében a férfit,

akinek „életébe átolvadni, sorsában osztozni, szenvedélyeivel szenvedni s dicsőségével dicsőülni" tudna, megszabadulva az értelmetlen, rossz útra tévedt, bűnös múlttól. A múlt azonban végzetes, a tiszta szerelem elkésett, s a „boszorkány"-nak bűnhődnie kell... Ezt az erkölcsi okfejtést a kamaszkor vétkeitől a tisztulásig, majd az elmarasztalásig sokan nem értették meg, arra kényszerítve a szerzőt, hogy könyvének új kiadásához megjegyzéseket fűzzön, leszögezve: „Báthory Anna sorsa különben ékesen szóló bizonyságtétel az erkölcsi világrend sérthetetlen fönsége mellett. Akik ezt a világrendet igazán tisztelik, azok mély szánalommal fogják kísérni Anna sorsát s megerősödnek az örök törvény iránti hódolatukban."

Két másik történeti regénye, a *Táltoskirály* és a *Sárga vihar* ugyancsak korszerű nemzeti sorsregény, ha mélyükre pillantunk, mint Szerb Antal, aki szerint „az egész ezerévet be kellene népesíteni a Táltoskirály ivadékaival. Talán akkor megértenők múltunk tátongó, még egyre fenyegető örvényét. És a végzetvonal kalandos, kígyós összecsavarodottságában talán fel lehetne fedezni egy fonalat, ami tovább vezet." A két regény központjában IV. Béla király alakja áll: az első Bánffy Miklós szavával „nagyszabású prológja egy óriás tragédiának", s bemutatja az ifjút szörnyű végzetvárásában, a második maga az összeomlás, a mohi vereség. Az ismertetők szerint az első a *Bánk bán*, a második a *Zord Idők* baljós párja, vonulatot sejtetve Katona Józseftől Kemény Zsigmondon át Makkai Sándorig.

Mélyen a kisebbségivé vált erdélyi magyarság lelki válságában gyökerező regényeinek tanulságaiba ütközött magának az írónak a váratlan tragédiája: távozása Erdélyből, majd a budapesti Láthatárban közreadott *Nem lehet* c. önfeladása. A fájdalmas felhördülés Erdély-szerte nagy volt, egymást érték a visszhangok. Legtisztábban Reményik Sándor válaszolt az Ellenzékben híres jelszavával: *Lehet, mert kell*. Akik azonban tudtak a távozás kényszerű hátteréről, a tűrhetetlenné vált hatósági nyomásról, megértették a püspök életében bekövetkezett „létparadoxont" (Cseke Péter szava), amellyel a kisebbségi helyzet lehetetlenségét deklarálta. A személyi tragédia ott vált teljessé, amikor – Molnár Gusztáv mai elemzései szerint – az eltávozottban végzetszerűen bekövetkezett írásaiból kivehető eltántorodása saját programvállalásától.

Vallásos és pedagógiai munkái: *A szabadság vallása* (Kv. 1910); *Bevezetés a személyiség pedagogikájába* (Kv. 1912); *Hittem, azért szóltam* (Kv. 1913); *Vallásos világkép és életfolytatás* (Böhm Károly filozófiájának indításai egy vallásfilozófiai rendszer kiépítésére. Besztercebánya 1913); *A biblia*. Útmutató a Szentírás tanulmányozásához (Kv. 1916); *A hit problémája* (Bp. 1916); *Jézus Krisztus jó vitéze*. Baráti útmutató a ref. lelkipásztori pálya előkészületeihez (Többekkel. Kv. 1916); *A szekták keletkezésének okai* (Kv. 1917); *A halál mysteriuma* (Bp. 1918); *A lélek élete és javai* (Kv. 1922); *Írd meg, amiket láttál* (Kv. 1923); *A vallás az emberiség életében* (Kv. 1923); *A vallás lényege és értéke* (Kv. 1923); *Az erdélyi református egyházi irodalom 1850-től napjainkig* (Kv. 1925); *Öntudatos kálvinizmus* (Kv. 1925); *Zörgessetek és megnyittatik néktek*. (Prédikációk. Kv. 1925).

Szépirodalmi művei, tanulmánykötetei: *Számadás* (versek, Kv. 1912); *Kapu előtt* (regény, Kv. 1921); *Holttenger* (társadalmi regény, Kv. 1923, Bp. 1936); *Az Eszter padja* (Kv. 1924); *Élet fejedelme* (elbeszélések, Kv. 1924); *Megszólalnak a kövek* (elbeszélések, Kv. 1925); *Ördögszekér* (regény két kötetben, Kv. 1925, Bp. 1941 és Buk. 1979. Szőcs István előszavával. R*MI.); Gyöngyvirág* (énekes mesejáték 3 felvonásban, Kv. 1927. Színházi bemutató: 1935); *Magyar fa sorsa*. A vádlott Ady költészete (Kv. 1927); *Ágnes* (regény, Kv. 1928); *Az elátkozott óriások* (előadások, Kv. 1928); *Egyedül*. Bethlen Gábor lelki arca (Kv. 1929); *Magunk revíziója* (előadások, Kv. 1931); *Erdélyi szemmel* (tanulmányok, esszék, Kv. 1932); *Harc a szobor ellen* (tanulmányok, Kv. 1933); *Táltoskirály* (történeti regény, Kv. 1934); *Sárga vihar* (történeti regény, Kv. és Bp. 1934); *Az élet kérdezett* (tanulmányok, 1935); *Magyar nevelés, magyar műveltség* (Bp. 1937); *Magyarok csillaga* (Bp. 1937); *Tudománnyal*

és fegyverrel (Bp. 1939); *Örök Erdély* (Bp. 1940); *Mi Ernyeiek* (Bp. 1940); *Szép kísértet* (regény, Bp. 1942); *A fejedelem rózsája* (Bp. 1943); *Szabad vagy* (Bp. 1943).

Művei egy részét francia, német és török nyelvre fordították.

(B. E.)

Németh László: *M. S. regénye (Ördögszekér)*. Nyugat 1927. 798–99. – Benedek Elek: *A püspök, meg a püspökfi, avagy a Magyar Fa Sorsa*. Brassó 1927. – Szentimrei Jenő: *Az evangélium erdélyi forradalmárja*. Korunk 1928/3. – Jancsó Béla: *Magunk revíziója*. Erdélyi Fiatalok 1931/3. – Kós Károly: *Programadás és programvállalás*. Erdélyi Helikon 1931/4. – Bánffy Miklós: *Táltos király*. Erdélyi Helikon 1934/5. – Szerb Antal: *A regény és a történelem*. A Táltoskirály alkalmából, Erdélyi Helikon 1934/6. – L. D. [László Dezső]: *M. S.: Holttenger*. [Erdélyi] Fiatalok 1937/1. – Reményik Sándor: *Lehet, mert kell*. Ellenzék 1937. febr. 17. – Bányai László: *A kisebbségi jövő kérdése*. Korunk 1937. 428–32. – Szenczei László: *M. S. történelmi regényei*. Korunk 1939/5. – Vita Zsigmond: *Egy fátumos regényről*. Utunk 1968/36. – Szőcs István: *Vérmes elfogulatlanságok*. Az Ady-kérdés M. könyve kapcsán. Utunk 1970/37; uő. *Kétes bűnüldözés az irodalomtörténetben*. Válasz Varró Jánosnak. Utunk 1970/45. – Varró János: *Tények és tények*. Válasz Szőcs Istvánnak. Utunk 1970/41. – Balázs Sándor: *Szociológia és nemzetiségi önismeret*. Kritikai tanulmány. 1979. 194–201. – Nagy Pál: *Végre: Makkai*. Igaz Szó 1980/5. – Cseke Péter: *Egy létparadoxon megoldási kísérletei 1937-ben*. – Molnár Gusztáv: *Az összetartozás szabadsága*. Közli *Nem lehet*. A kisebbségi sors vitája. Bp. 1989. Előszó és utóirat.

ÁVDolg. Saszet Jolán: *M. S. szépirodalmi munkássága*. Kv. 1972. – Sánduly Lajos: *A tanulmányíró M. S.* Kv. 1984.

Makkay Domokos (Gyergyószentmiklós, 1896. júl. 26. – 1975. ápr. 26. Marosvásárhely) – politikai író. A marosvásárhelyi Róm. Kat. Gimnáziumban érettségizett, jogi tanulmányait Kolozsvárt kezdte, doktorátust Szegeden szerzett (1920). Ügyvédi gyakorlatot folytatott szülővárosában, ahol a **Székely Szó* társszerkesztője (1920–22). Cikkeit a Zord Idő, Napkelet, Keleti Újság, Brassói Lapok közölte. Az OMP vezetőségi tagja, de mint a Krenner-féle *reform-csoport híve szembekerült a pártvezetőséggel. A Iorga-kormány idején Gyergyószentmiklós „interimár" – vagyis ideiglenes – polgármestere (1931–32), bevezetve a helyi papírpénz-asszignatákat városi munkálatok fizetésére. Barátság fűzte Kacsó Sándorhoz. Az általa alapított Magyar Gazdasági Szövetség önálló kísérletet tett a román demokrata körökkel való együttműködésre abban a regionális-transzilvanista szellemben, melyet *Erdélyi káté* c. füzetében már pályája kezdetén így fejezett ki: „Erdély szíve hármas kebelben ver, Erdély nyelve a három nemzetiségi nyelv, az erdélyi ember három nyelven beszél, háromnak szívével érez!" A Horthy-rendszer idején társadalmilag háttérbe szorították, 1945-től Marosvásárhelyen, Galócáson, Csíkszeredában, Erdőszentgyörgyön, végül szülővárosában üzemi jogtanácsos. Halálos autószerencsétlenség érte.

Kötete: *Erdélyi káté*. Gondolkozó emberek számára (Gyergyószentmiklós 1922).

Mikó Imre: *Huszonkét év*. Bp. 1941. 66, 158. – Kacsó Sándor: *Fogy a virág, gyűl az iszap*. Önéletrajzi visszaemlékezések II. 1974. 87, 101, 104, 278, 371. – Demeter János: *Századunk sodrában*. 1975. 206–07.

Makkay Edit – **zeneírás*

Makkay Ferenc (Máramarossziget, 1930. szept. 16.) – kémiai szakíró. ~ Klára férje. Szülővárosában végzett középiskolát (1949), a Bolyai Tudományegyetemen szerzett vegyészi diplomát (1953). Pályáját az egyetem főgyakornokaként kezdte, tanársegéd előbb a Bolyai, majd az egyesített Babeș–Bolyai Egyetem Szervetlen és Analitikai Kémiai Tanszékén (1957–70), a kémiai tudományok doktora (1970), előadótanár a kolozsvári Tanártovábbképző Intézetben (1976–79), majd újra az egyetemen ad elő 1979-től.

Kutatási területe: platinaelektródok felületi sajátságainak tanulmányozása, az oktatás hatékonyságának vizsgálata a középiskolai kémiatanításban, vegyes ligandumú komplex-vegyületek alkalmazási lehetőségei az analitikai meghatározásokban. Tudományos dolgozatai – egyes esetekben Kékedy László, Várhelyi Csaba, Zsakó János munkatársaként – bel- és külföldi szaklapokban jelentek meg, így a Revue Roumaine de Chimie, a Studia Universitatis Babeş–Bolyai (1968–1989) és a varsói Chemie Analitique (1980) hasábjain. Ismeretterjesztő és oktatási kérdésekkel az Igazságban és Tanügyi Újságban jelentkezett, a *Kémiai kislexikon* (1980–81) szervetlen és analitikai kémiai részének szerzője; a tanárképzést szolgáló két román nyelvű szervetlen kémiai tankönyv (*Contribuţii la metodica predării chimiei*, 1974; *Chimie anorganică pentru perfecţionarea profesorilor*, 1983) munkatársa.

Makkay Klára (Kolozsvár, 1930. nov. 4.) – kémiai szakíró. ~ Ferenc felesége. Szülővárosa magyar nyelvű Állami Leánylíceumában érettségizett (1949), a Bolyai Tudományegyetemen vegyészi diplomát szerzett (1953). Pályáját a Román Akadémia kolozsvári fiókjának kémiai intézetében kezdte, laboratóriumvezető (1958–60), majd a Babeş–Bolyai Egyetem kémiai tanszékén tanársegéd (1960–64), adjunktus (1964–88). A kémiai tudományok doktora (1968). Nyugalomba vonult 1988-ban.

Kutatási területe egyes heterociklusos vegyületek szintézise, trifenilmetán-alapú színezékek és pirazólgyűrűs azofestékek előállítása, kolinszármazékok biológiai tanulmányozása. Tudományos közlései a Chemische Berichte (1959), Revue de Chimie (1960), Studia Universitatis Babeş–Bolyai (1969–80), Revue Roumaine de Chimie (1970) hasábjain jelentek meg. Az Igazság nevelésügyi cikkeit közölte; a *Kémiai kislexikon* (1980) munkatársa, a *Chimie organică pentru perfecţionarea profesorilor* (1983) c. munka az iparban alkalmazható szerves fotokémiai reakciókról szóló fejezetének szerzője.

Maksay Albert (Sopron, 1897. jún. 7. – 1971. jún. 22. Kolozsvár) – költő, író, műfordító, teológiai szakíró. Kolozsvárt a Református Kollégiumban érettségizett (1915), tanulmányait az egyetem orvosi karán kezdte, majd a Református Teológián szerzett oklevelet (1920). Egy évig püspöki titkár; tanulmányait ezután az Egyesült Államok több presbiteriánus teológiáján és a chicagói egyetem keleti nyelvészeti karán egészítette ki (1923–25), közben a pennsylvaniai szénbányatelep magyar munkásai közt lelkész. Hazaérkezve a kolozsvári református teológián az újszövetségi exegézis tanára (1925–59), a Kálvinista Világ (1927–28) és a Református Család (1929–44) szerkesztője. Az EIT, az EME, az Erdélyi Helikon írói közössége s a romániai Pen Club magyar tagozatának tagja, a Károli Gáspár Irodalmi Társaság főtitkára, a II. világháború után a Romániai Magyar Írók Szövetségének tagja.

Első írását az Erdélyi Szemle közölte (1920). A **Tizenegyek* antológiájában (1923) versekkel, az Erdélyi Helikon íróinak antológiájában *Szemek egy gyöngysorból* c. dániai útinaplójával (1934) szerepel. A Kecskeméthy István-emlékkönyv (1934) a Szentírás eredeti nyelvéről szóló tanulmányát közli, szövegírója a Kuthy Sándor szerkesztette *Kolozsvár* c. városkalauznak (Kv. 1935), az *Erdélyi csillagok* (Kv. 1936) c. gyűjteményben Kőrösi Csoma Sándorról szóló esszéjével szerepel. Egy írói rajza Kolozsvárról a *Séta bölcsőhelyem körül* (Bp. 1940) c. kötetben jelent meg, rövidprózai írással vesz részt a *Huszonhat elbeszélő válogatott novellája* (1948) c. kötetben. Műfordítóként túlnyomórészt angol és amerikai költőket tolmácsolt, elsőnek mutatta be Erdélyben a néger lírát.

Mint egyházi író Imre Lajossal együtt valláskönyvet állított össze az elemi iskolák I. és II. osztályos református növendékei számára (Kv. 1929), *Az exegezis problémái* (Kv. 1931) c. szaktanulmánya a ref. teológiai tudományok dolgozat-sorozatában jelent meg. A Református Szemlében sorozatosan közölte *A zsidókhoz írt levél magyarázatá*t (1953–56), itt ismertette a

qumráni leleteket (1957) s adta közre *A Kánon kialakulása* (1965) és *A Hegyi beszéd törvényértelmezése* (1966) c. tanulmányait.

Az Erdélyi Szemle, Pásztortűz, Erdélyi Helikon, Az Út, Kiáltó Szó, Református Szemle, Utunk munkatársa, vallásos cikkei jelentek meg az Amerikai Magyar Reformátusok Lapja s több amerikai egyházi folyóirat hasábjain.

Kötetei: *A csend dalai* (versek, Torda 1927); *Idegen partok* (úti képek, Kv. 1935); *Kőrösi Csoma Sándor tibettudományi munkássága nyelvészeti és vallástudományi szempontból* (klny. az EME 13. vándorgyűlésének emlékkönyvéből, Kv. 1935).

(M. H.)

Reményik Sándor: *A csend dalai. M. A. verseskötete*. Pásztortűz 1927/7. – Reischel Artúr: *M. A., Idegen partok*. Erdélyi Helikon 1935/7. – Dávid Gyula, id.: *Búcsúbeszéd dr. M. A. teológiai professzor temetésén*. Református Szemle 1971/4. – Fülöp G. Dénes: *M. A., a walkerburgi tanító*. Korunk 1971/10.

Maksay Mária, *Zs. Maksay* (Kolozsvár, 1935. máj. 28.) – szótáríró. ~ Albert leánya, Zsizsmann Kristóf neje. Középiskolát Kolozsvárt végzett (1952), a Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom (1956), a Babeş–Bolyai Egyetemen francia–román szakos tanári képesítést szerzett (1971). A szamosfalvi általános iskola tanára, majd a Tanügyi és Pedagógiai Könyvkiadó korrektora (1960–82). Külső munkatársként tagja a kolozsvári Nyelvészeti Intézet román–magyar és magyar–román szótárszerkesztői munkaközösségének. Az 1961-ben megjelent kis *Magyar–Román Szótár* s az egyidejű nagy *Román–Magyar Szótár* egyik szerkesztője. 1971-től szerkesztő-munkatársa a Szabó T. Attila szerkesztette *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*nak.

(M. L.)

Malán Mihály (Zólyom, 1900. szept. 16. – 1968. okt. 13. Budapest) – antropológus. Orvosi és bölcsészeti tanulmányokat Budapesten folytatott (1918–26), kettős doktorátust szerzett. A sport-embertani laboratórium vezetője a budapesti Testnevelési Főiskolán (1932–40). A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem embertani tanszékének tanára (1940–46), majd a Magyar Nemzeti Múzeum, ill. Természettudományi Múzeum embertani munkatársa Budapesten (1946–58), az antropológia professzora Debrecenben nyugdíjazásáig (1967). Erdélyi éveiben a Hitel munkatársa: egy tanulmányában (1942/5) „a kelet-európai szláv népek születési intenzitásának a nyugat- és közép-európai népeket jóval meghaladó mértéké”-t elemzi statisztikailag, s a születések csökkenésének megállítását nemzeti feladatnak tekinti. Az ETI embertani szakosztályának élén 3000 felnőtt személy adatait felvételezve elvégezte a Bukovinából áttelepedő hadikfalvi és józseffalvi székelyek antropológiai vizsgálatát.

Főbb munkái: *Adatok a lengyel őstelep neolith-kori lakóinak anthropológiájáról* (Bp. 1929); *Mindennapi testgyakorlás és testfejlődés* (Bp. 1936); *A székelyek termete* (Múzeumi Füzetek 2–4. Kv. 1944); *Az élő magyarság embertani kutatása* (Bp. 1947); *Ikrek és ikerkutatás* (Bp. 1962).

Tamás Lajos: *Az Erdélyi Tudományos Intézet*. Közli *Erdély magyar egyeteme*. Kv. 1941. 415. – Nemeskéri János: *M. M*. Anthropológiai Közlemények, Bp. 1968/1–4.

Málnási Ferenc (Kolozsvár, 1940. júl. 14.) – pedagógiai író, tankönyvszerző. Szülővárosában a Brassai Sámuel Líceumban érettségizett (1959), magyar nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett (1965). Pályáját Gyantán kezdte, majd Körösréven általános iskolai tanár (1972–90). Visszakerülve szülővárosába a Brassai Sámuel Elméleti Líceum tanára 1990 szeptembere óta.

Első művelődési tárgyú írásait az Ifjúmunkás közölte, cikkei jelentek meg a Tanügyi Újságban, 1990-től a Közoktatásban és A Hétben. Sajtótörténeti munkája *Az Erdélyi Magyar Szó egy esztendeje* címmel a Korunkban látott napvilágot (1978/12). Az iskolai nyelvtanítás megújításának egyik szorgalmazójaként eredeti munkafüzeteivel hívta fel magára a figyelmet.

Munkái: *Nyelvtani és helyesírási gyakorlatok*. Munkafüzet az V. osztály számára (1973); *Nyelvtani és helyesírási gyakorlatok*. Kísérleti munkafüzet a VI. osztály számára (1975); *Irodalomolvasás*. Munkafüzet az V. osztály számára (Pedagógusok Háza sokszorosítása, Csíkszereda 1981).

(K. N.)

Bura László: *Magyar nyelvtani munkafüzet az V. osztály számára*. Tanügyi Újság 1974. febr. – Fábián Imre: *A gyermekért... Ahogy M. F. tanárkodik*. Bihari Napló 1979/11. – Bántó István: *A tanár főfelügyelője – a lelkiismerete*. Tanügyi Újság 1986/1.

Málnássy László – **természettudományi irodalom*

Málnásy Tivadar (Cîmpulung Moldovenesc, 1894. júl. 24. – ?) – újságíró, műfordító, regényíró. Középiskolát a kolozsvári Róm. Kat. Főgimnáziumban, felső kereskedelmi akadémiát Bécsben és Londonban végzett. Végigküzdte az I. világháborút (1914–18), majd a trieszti Roth és Willfort cég alkalmazottja (1918–26). Budapesten tőzsdeirodát nyit (1926–33). Kolozsvárt a Keleti Újság külpolitikai rovatvezetője (1935–44). Gyallay-Pap Sándorral és Walter Gyulával együtt a kolozsvári **Széphalom* társszerkesztője (1938). A Pázmány Péter Társaság tagja. Lefordította Arthur Conan Doyle *Tűz körüli történetek* c. munkáját (Kv. 1925). Kötetei: *A kis pont* (A Magyar Ifjúság Könyvtára 10. Kv. 1927); *Ruha teszi az embert* (2. kiadás, Erdélyi Könyvbarátok Társasága 6. kiadványa, Kv. 1937).

Mandel Viktor – **szektairodalom*

Mandics György (Temesvár, 1943. jan. 4.) – költő, író, publicista. Veress Zsuzsanna írónő férje. Középiskolát szülővárosában végzett (1961), ugyanott az egyetem matematika–mechanika és matematika–fizika szakán szerzett diplomát (1966). Pályáját a Temes megyei Újváron kezdte (1967–68), Zsombolyán líceumi tanár (1968–72), majd a Facla Könyvkiadó magyar szerkesztője, 1985-től a temesvári Szabad Szó belső munkatársa; az 1989-es fordulat óta a Temesvári Új Szó szerkesztője.

Első írását a Szabad Szó közölte (1961). A *Vitorla-ének* s a bánsági *Egy szelet fény* c. antológiákban verseivel jelentkezett (1967). Forrás-kötete, a *Gyönyörű gyökerek* (1968) ugyancsak a költőt mutatja be. *A megtalált anyaföld* (1976) c. verseskötetéről írja Szentmihályi Szabó Péter: „Költészetének gondolatisága úgy rejtvényszerű, hogy feloldható, úgy avantgard, hogy a blöffnek és az eredetieskedésnek árnyéka sem fér hozzá.” A kulcsot a hermetikus líra felfejtéséhez maga a költő adja meg Ion Barbu román író *Joc secund* c. kötetének új költészetvizsgálati módszerrel történt elemzésével a *Harmad játék* (Tv. 1977) c. munkájában, ahol a költő teljes nyelvi univerzumának tanulmányozása után kiszűri azokat a metanyelvi kategóriákat, melyek körül a költő gondolatai forognak. Ez a – saját szavaival „szemantikai univerzum elemzésé”-nek nevezett – módszer élénk vitát váltott ki mind román, mind magyar irodalmi körökben.

További írói fejlődése során rákérdez az emberi fejlődés rejtelmeire: belemerül a paleoasztronauták fürkészésébe, foglalkozik Bolyai Jánossal, az írás kialakulásának történetével, foglalkoztatja a társadalmi és természeti jelenségek modellezése, Afrika letűnt

civilizációja. A feleségével közösen írt tudományos-fantasztikus novellákat tartalmazó *Vasvilágok* (1986) c. kötete az élesedő diktatúrával szembeszálló elégedetlenség irodalmi dokumentuma. A novellákat elemző Jakabffy Tamás ki is mondja: „Sci-fit írtak, és ezzel a tematikával (műfajjal?) felzárkóztak a harcos alkotók mellé. Hol ez a harc és mi a célja? A sci-fi sarkítás, a humán-gondolat és a kiszolgáltatottság polarizálása." Utólag bevált jóslatként hat, hogy a vasvilágok látszólagos örökkévalóságát hogyan ássa alá a belső diszharmónia. „A konfliktusok és az impozánsnak tűnő szervezettség félelmetes tökélye – olvassuk tovább az Utunk egykorú kritikáját – predesztinálja a nagy, végső robbanást. Közben pedig megvalósul előttünk a túlélés jelentősége: a közös érdekre, az együttműködés bizalmára épülő megosztott munka. A könyv üzenete félreérthetetlen. Mandicséknak sikerül láttatni és éreztetni ember voltunk melegségét, semmivel sem pótolható jegyeit: a toleranciát, a kisajátíthatatlan humánumot, a szabadságigényt."

Az 1989-es temesvári forradalom cselekvő részeseként regény alakban öntötte formába emlékeit, feltételezéseit és értékeléseit a város hősi napjairól. A jelképes című *Temesvári Golgota* alcímei: I. Megfeszítés sortűzzel. II. Harmadnapra feltámadva. III. Júdáscsók a forradalomnak. A mű visszhangjaként Bodó Barna számon kéri a forradalom „ellopásának" magyarázatát s a bűnösök nevét, Szász János viszont kiemeli a szépirodalmi alkotás nem kérdéseket megoldó, hanem ábrázoló és átvilágító művészi esztétikumát, amely olyannak ábrázolja a valóságot, amilyennek az írói képzelet látja... Bogdán László szerint kulcs-regényről van szó, melyben helye van eleve az író elfogultságainak, hiszen „nagyon sok résztvevő, szemtanú, szenvedő alany elvárásaival is egybecsenghetnek".

Kötetei: *Gyönyörű gyökerek* (versek, 1968. Forrás); *A megtalált anyaföld* (versek, 1976); *Harmad játék* (Ion Barbu *Másod játék* c. kötete szemantikai univerzumának elemzése. Tv. 1977); *Zöld emberkék, tollas kígyók, tüzes szekerek* (Kritikai megjegyzések a paleo-asztronautikai értelmezések elveiről és módszereiről. 1977); *Bolyai János jegyzeteiből* (Veress Zsuzsannával. 1979); *A rejtélyes írások könyve* (Az írás kialakulásának rejtélye. 1981); *Modell és valóság* (Tanulmányok a társadalmi és természeti jelenségek modellezése köréből. Egyed Péterrel, Neumann Máriával, Salló Ervinnel. Tv. 1982); *Omul şi universul* (Enigma farfuriilor zburătoare în conştiinţa umană. Tv. 1983); *Civilizaţia şi cultura Africii vechi* (1984); *Rejtélyes írások* (Bp. 1987); *Vasvilágok* (Tudományos-fantasztikus novellák. Veress Zsuzsannával, 1986); *Gubólakók* (Tudományos-fantasztikus novellák. Veress Zsuzsannával, 1988); *Explicaţiile de lîngă noi* (négy tanulmány, 1989); *Temesvári Golgota* (Regény, Temesvár 1989 decemberéről. I–III. Bp. 1991); *A dromosz* (Tudományos-fantasztikus novellák. 1992).

(B. E.)

Anavi Ádám: *A keresés felelőssége*. Utunk 1969/3. – Murvai Olga: *Harmad játék*. Könyvtár 1978/2. – Szentmihályi Szabó Péter: *Négy költő Erdélyből*. Élet és Irodalom 1978/39. – Csire Gabriella: *Az írás születése*. Előre 1981. nov. 5. – Beke György: *„Mindenki a saját pályáját járja."* Beszélgetés M. Gy.-gyel. A Hét 1985/45. – Jakabffy Tamás: *Amitől a sci-fi jó*. Utunk 1986/47. – Bodó Barna: *Temesvári Panoptikum avagy politikai misztériumjáték?* Romániai Magyar Szó 1991. aug. 17–18. – Szász János: *Temesvári Golgota, avagy egy regény kálváriájának kezdete?* A Hét 1991/38. – Bogdán László: *Temesvári Golgota, azaz mi történt a városban 1989. december 14. és december 23. között?* I–II. A Hét 1991/38–39. – Füzi László: *A manipulált történelem nagyregénye*. Tiszatáj, Szeged 1991/10.

Mandula Tibor (Szatmárnémeti, 1938. máj. 11.) – újságíró. A Babeş–Bolyai Egyetemen történelemtanári diplomát szerzett (1963), Nagymajtény, majd Vámfalu általános iskolájában tanított, 1972-től a Szatmári Hírlap, ill. Szatmári Friss Újság belső munkatársa. Pedagógiai cikkét *Játékos történelemtanítás* c. alatt a Tanügyi Újság (1976), írásait az avasi népművészetről az Előre (1978), a nagybányai-medence bányatörténetét a Magazinul Istoric (1980), a vámfalusi kerámia történetét a Szatmári Hírlap (1982) közölte. Különleges

érdeklődési tárgyköre a Szatmár megyei sváb települések története. Az 1711 után bekövetkezett sváb kolonizációról szól egy tanulmánya a Magazinul Istoric 1985/6-os számában. Mint az 1990-ben újjászülető EME tagja folytatja ez irányú kutatásait a telepítés kezdeteiről.

Mann Endre (Temesvár, 1900. nov. 1. – 1964. ápr. 7. Bukarest) – újságíró, szerkesztő, műfordító. Majtényi Erik apja. Középiskolát szülővárosában és Szegeden végzett (1919). A két világháború között a temesvári Friss Újság és sportlapok munkatársa. 1945 után a bukaresti rádió magyar adásának bemondója, 1946-tól a Szakszervezeti Élet, 1950-től a magyarul kiadott **Hivatalos Közlöny* szerkesztője, majd a Bufteai Stúdió filmjeinek feliratait fordítja magyarra. Az Ifjúsági Könyvkiadó számára magyar nyelvre ültette át W. Hauff meséit. 1962-ben megjelent *Sütemények és édességek* c. szakácskönyve két kiadást ért el.

Mánok Ferenc – **kémiai szakirodalom*

Manyák Ernő – **népegészségügyi irodalom*

Manyák József (Nagykároly, 1907. – ?) – szerkesztő, publicista. Középiskolát szülővárosában végzett, a szegedi egyetemen jogot hallgatott. 1926-ban megalapította a **Haladás* c. katolikus társadalmi, közgazdasági és szépirodalmi, később művészeti hetilapot, mely előbb Nagykárolyban, majd 1928-tól Szatmárnémetiben jelent meg. A Brassói Lapok, Keleti Újság és a debreceni Alkotás szépirodalmi lap munkatársa. 1935-től átvette a **Szatmári Újság* irányítását és szerkesztését.

(B. L.)

Máramarosi Kis Lexikon – * *Nagybánya magyar irodalmi élete*

Máramarossziget magyar irodalmi élete – A négynyelvű város román, magyar, zsidó és kárpátukrán kultúrája állandó kölcsönhatásokban fejlődött. A legrégibb művelődési intézmény az 1524-ben alapított református kollégium, ez 1691-től lelkészi és tanítói, 1837-től jogi képzést is nyújt; itt vezették be először a magyar nyelv használatát. Több tanára a magyar tudományos és művelődési élet jelentős személyisége volt, így: Diószegi István természettudós; Hari Péter, akinek 1789-ben egy értekezése a szabad gondolkodásról és egy tanköltemény jelent meg Bécsben; Szilágyi János, az első magyar jogbölcseleti mű, a *Természeti Törvény Tudomány* (1813) szerzője, továbbá Szilágyi István író, nyelvész, Arany János barátja, az MTA tagja, akinek a nevéhez fűződik az első helyi lap, a Máramaros megindítása (1864). A kollégiumban 1835–36-tól Nyelvmívelő Társaság működött.

1730-tól a városban piarista középiskola is létesült, ebben tanított az 1906–7-es tanévben Juhász Gyula, akinek ittléte alatt több költeménye és tárcája jelent meg a helyi lapokban. Mind a református, mind a katolikus tanintézetben a XIX. század második felétől fakultatív jelleggel román nyelvet is tanítottak. 1860-tól már román nyelvű iskola, majd tanítóképző, 1870-től felsőfokú leányiskola is kiépült; a virágzásnak induló iskolavárosban már 1845-ben felavatták az akkori Osztrák Birodalom első óvodáinak egyikét.

A XIX. század pezsgő művelődési igényét jellemzi mind magyar, mind román művelődési egyesületek, társaságok, dalkörök, munkásszervezetek alakulása. 1868-ban már két könyvkereskedés, a század végén hat nyomda, négy állandó és több mint tíz rövid életű lap jelzi a sajtó kibontakozását. Az értelmiség körében a századforduló előtt vezető szerepet

játszott a pedagógus Leövey Klára és Várady Gábor, a Máramaros Vármegyei Múzeum Egyesület elnöke, akinek *Hulló levelek* c. emlékirata (1898) az erdélyi 1848 történetének értékes forrása, nemkülönben Mihályi János, a *Máramarosi diplomák* címen románul és magyarul megjelent történelmi mű (1900) szerzője. Többször szerepelt fellépésével a város szülötte, Prielle Kornélia színművésznő, s műterme volt itt a Malomkertben Hollósy Simon festőművésznek. Régi hagyományai vannak e tájon a román–magyar művelődési kapcsolatoknak: Wulliger Lajos nyomdász-költő *Iuon* c. versében egy román népmesét dolgozott fel, Vécsey István folklorista szenvedélyesen gyűjtötte a román népi kultúra termékeit, a Máramarosi Lapok pedig 1904-ben Eminescu-vers (*Glosa*) magyar fordításával jelentkezett.

1918 után a bezárt katolikus és református főgimnáziumok helyébe létesített Dragoş Vodă Líceumban magyar tagozat létesül (1921), ekkor pusztul el a Ref. Kollégium híres könyvtára. Az ASTRA román közművelődési egyesület itt tartja országos közgyűlését (1921), ez alkalommal kerül sor az első máramarosi folklór-fesztiválra, s megalakul a Máramarosi Néprajzi Múzeum. Ugyanekkor a magyar művelődés fő tényezői maradnak az egyházi, nő- és leányegyesületek, iparos intézmények, a Polgári Kör és az Iparos Otthon. A magyar műkedvelő színjátszás, versmondás népszerűsítésében nagy szerepe volt ebben az időben Baróthy Antal nyugalmazott színművésznek. A szervezett munkásság egyesületei (Munkás Sportegyesület; Magánalkalmazottak Egyesülete) közösen ápolták mind a magyar, mind a román irodalmat, egyetértés jegyében működött 1922-től a Harmónia művelődési egyesület, a magyar dalművészetet négy magyar dalkör képviselte, esemény volt Bartók Béla hangversenye (1922). Létrejött ebben az évben egy ún. „Ady-tömörülés" is, amelynek emlékezetes rendezvénye az Ady-est (1923), s a román–magyar egyetértést szolgáló Prietenii Culturii elnevezésű egyesület.

A két világháború között 27 román és 11 magyar időszaki kiadvány képviselte a sajtót. Keresztúry Sándor, Fáskerti Tibor, Gárdos Sándor, Diamandy Viktória, Heves Ferenc publicisztikai tevékenysége révén a Máramaros, Ligeti Imre tanár – egy *Hogyan fejlődött a romantikus drámából a modern dráma* c., Debrecenben pályadíjat nyert munka szerzője – szerkesztésében a Máramarosi Újság, majd Lengyel István Máramarosi Független Újságja a helyi magyar szellemi élet szervévé vált. Írásaival jelentkezik Krüzselyi Erzsébet (*Hangtalan lírán* c. verseskötete 1924-ben itt jelent meg). Máramarosszigetről indult a műfordító Vajda Sándor és az avantgardista költő Erg Ágoston. A munkások háromnyelvű, román–magyar–német lapot adtak ki Munca–Munka–Arbeit címen, s megjelent egy baloldali zsidó lap is jiddis nyelven, továbbá két élclap: a Tréfa (1934) és a Majomsziget (1935). Illegális lapként jelent meg magyarul és románul a Vörös Máramaros (1941). A város zsidó lakosságának művelődési életében vezető szerepet játszott a jiddis és héber költő, Holder József (1893–1945), aki Ady, Heltai Jenő, Juhász Gyula, Kosztolányi, Petőfi, Somlyó Zoltán, Szép Ernő, Tóth Árpád, Várnai Zseni verseit szólaltatta meg jiddisül. Műfordításai közül kiemelkedik *Az ember tragédiája* jiddis nyelvre való átültetése. Máramarosszigeten élt és alkotott hosszabb ideig az erdélyi magyar képzőművészethez szorosan kötődő olasz Tasso Marchini, itt kezdte pályáját Kádár Géza festőművész és Kazár László grafikus.

A város lakosságát ért tragédiák – a zsidóknak, majd a magyar férfiak egy részének tömeges deportálása (1944) – után 1944. dec. 23-án megjelent a Poporul és A Nép együttes száma, majd az MNSZ Máramarosi Nép c. rövid életű lapja (1945–46). Virgil Poiana Petőfit és Adyt fordítja románra, Bruckstein Lajos maga ülteti át jiddis nyelvű színdarabjait és elbeszéléseit magyarra (*Éjszakai váltás* c. drámáját 1950-ben a kolozsvári Állami Magyar Színház mutatta be). Új könyvtárak keletkeznek, új erdészeti, művészeti, pedagógiai iskola nyílik. A magyar nyelvű művelődési élet kezdetben az MNSZ, a Magyar Líceum és a kisiparos szövetkezetek keretében folyt, a műkedvelő színjátszás és szavalóművészet fellendítésében jelentős szerepet

vállalt Patkós György rendező. Megerősödtek a magyar egyházak kórusmozgalmai. Mindez azonban egy kisebbségellenes fokozódó nyomás következtében hamarosan elszigetelődött, s rövid időre csak 1970-től élénkült fel újra. A Kultúrpalotában keletkezett magyar színjátszó csoportot és irodalmi kört azonban 1975-ben újra felszámolták, a Kultúrpalota pártatlan igazgatója kivándorolt Izraelbe.

Új erőre kap a máramarosszigeti magyarság az 1989-es decemberi fordulat után. Már 1990. jún. 16-án megjelenik Mazalik Alfréd és Román János szerkesztésében a Máramarosszigeti Napló c. hetilap, s kitart 1991. aug. végéig, amikor is a papírhiány miatt megszűnik. Helyébe **Sziget* c. alatt szerény irodalmi újság indul Csiszár László szerkesztésében, ritka alkalmi megjelenéssel, fénymásolással sokszorosítva.

A református egyház felnőtt-kórusát Kovács Gyula, ifjúsági kórusát Zonda Anna vezeti, a katolikus egyháznak ugyancsak két kórusa működik. A Dragoş Vodă Líceum magyar tagozatán Rezeda c. táncegyüttes s irodalmi kör alakul. 1991. máj. 11–12-én a helyi RMDSZ és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) közösen rendez Hollósy Simon-napokat Máramarosszigeten s a festő és iskolaalapító emlékére tudományos ülést, ahol Németh Lajos, a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem művészettörténészeti tanszékének vezetője, Véső Gusztáv nagybányai festőművész s erdélyi, kárpátaljai kutatók tartottak előadásokat. Létrejött a Hollósy Simon Művelődési Egylet, melynek kórusa Váradi László zenetanár vezetésével már több bel- és külföldi zenefesztiválon szerepelt. A Hollósy-napokat 1992-ben a kárpátaljai Técsőn ismételték meg.

(Ka. N. – M. A.)

Schreiner József Gyula: *Szigeti krónika*. Máramarossziget 1924. – Kaczkó Nándor: *Haladó tömörülés Ady szellemében*. Adalék Máramarossziget művelődéstörténetéhez. Könyvtár, 1978/4. – Szöllősi Tibor: *Hollósy Simon-napok*. Kárpátalja 1990/15. – Mazalik Alfréd: *Az Értől az Óceánig* (a Hollósy-napokról, Szabadság 1991. jún. 5, 12.).

Március – alcíme szerint „Az erdélyi magyar egyetemi ifjúság szava”. A kolozsvári Magyar Diákok Szövetsége (KMDSZ) kiadásában időszakosan megjelenő főiskolás folyóirat. Szerkesztette Derzsi Sándor, Kolosy Márton és Lőrinczi László. Mindössze öt száma ismeretes.

Az 1. szám vezércikke 1942 júniusában *Tiszta cél és magyar szív* címmel hitvallás a fiatalság népi elhivatottsága mellett. „Hiszünk abban a népben – írják –, amely minket adott és amelynek mi mindent adni akarunk, mert ő a megújulás, a jövő, és akarjuk, hogy úr legyen azon a földön, amelyet megszerzett, megvédett és megdolgozott. Nem jelszóként, hanem valóságként hirdetjük, hogy osztályokat nem ismerünk a magyar társadalomban, hanem csak munkás rendeket, amelyeket a lélek és a tudat fűz össze.” A cikk aláírói közt találjuk többek közt Imreh István, Kállay Ernő, Kerekes Jenő, Létay Lajos, Marosi Péter, Parajdi Incze Lajos, Polgár István, Salamon Sándor nevét. A fiatalok ragaszkodnak a hagyományokhoz, hozzátéve, hogy „mindenekelőtt saját magunk példájával kell elöljárnunk, és ezért minden hibát magunkban keresünk először. És akkor leszünk méltók önmagunkhoz, ha a legkisebb szálkának sem irgalmazunk, amely a mi szemünkben van. De ezt másoktól is megkívánjuk. Tudjuk, hogy nem vagyunk egyedül ezen az úton, és testvéri kézfogásra nyújtjuk kezünket azok felé, akik velünk együtt akarnak haladni.”

Ebben a szellemben idézik a múltból Széchenyi István és Mikó Imre igéit s hivatkoznak Németh László tanítására. Lőrinczi László értekezésének kulcsa: „Az erdélyi ifjú legyen művelt”; Marosi Péter *Ki a középosztályból* c. alatt az értelmiséggé válást sürgeti; Kállay Ernő a falukutatáshoz köti a helyes önismeretet. A népi irányzatosság jelképei András László fametszetei napszámosokról, homokszedőkről, kapásokról.

A 2. szám a Március Baráti Kör megbeszéléseiről tudósít, Salamon Sándor megírja Móricz Zsigmond nekrológját s Gellért Sándor az orosz frontról küldi az író halálakor szerzett *Mennyországban* c. versét. Versekkel jelentkezik Hegyi Endre is. A 3. számban Kodály Zoltánt köszöntik, Makkai Endre a népművelés feladatait taglalja, Olosz Egon bemutatja Bene Józsefet mint fiatal festőművészt. A 4. számban Gyűjtő Sándor társadalmi közeledést hirdet a munkásság felé, arra hivatkozva, hogy „a munkásság előőrsei feszegetik a szűk bejáratot a magyar társadalomba. Millió lélek áll mögöttük, képességeiben, egyéni értékeiben ismeretlenül." Ugyanitt Imreh István tanulmányt közöl egy székely falu közbirtokosságának gazdasági átalakulásáról, majd az utolsó, 5. számban 1943 novemberében *Közgazdászok Bálványosváralján* c. alatt a KMDSZ falutanulmányozó munkatáboráról szól, a falu korszerűsítését sürgetve. Major László ugyanekkor egy kalotaszegi kiszállásról számol be, amelynek napjai során a fiatalok egészségügyi adatok gyűjtésével készülnek fel orvosi hivatásukra. Itt találkozunk Cseres Tibor verseivel is.

A ~ nem mentes a világháborús kor ideológiai beütéseitől, de tudatosan távol tartja magát akár jobb, akár bal szélsőségektől. 6. számának megjelentetése a bekövetkező hitlerista megszállás miatt már lehetetlenné vált.

(B. E.)

Máriás József (Felsőbánya, 1940. jan. 30.) – szerkesztő, irodalomtörténész. Középiskolát Nagybányán végzett (1957), a Babeş–Bolyai Egyetemen magyar nyelv és irodalom szakból tanári diplomát szerzett (1962). Pályáját Szamosdarán kezdte az általános iskolában, 1964-től a Bányavidéki Fáklya, 1968-tól a Szatmári Hírlap szerkesztőségében dolgozik, ahol főszerkesztő (1974–79), helyettes főszerkesztő (1979–86), majd a kulturális rovat vezetője. Irodalompublicisztikai írásait az Előre, Falvak Dolgozó Népe, Művelődés, Utunk közölte. Az 1989-es politikai fordulat óta a Szatmári Friss Újság, valamint a kolozsvári Vasárnap és Keresztény Szó munkatársa.

Érdeklődésének tárgykörében szerepel Nagybánya nagy író-szülöttjének, Németh Lászlónak irodalomtörténeti értékelése. Az *Irodalomtudományi és Stilisztikai Tanulmányok* 1984-es kötetében az író és szülővárosa kapcsolatait vizsgálja, az Erdélyi Féniks 1991. áprilisi számában a romániai színpadokon játszott Németh-drámákkal foglalkozik, *Adósai vagyunk Németh Lászlónak* c. alatt a Korunk 1991/3. számában a folyóirat Németh László-képének ellentmondásos alakulását elemzi, sürgetve, hogy az író születésének Nagybányán végre emléktáblával megünnepelt évfordulója „legyen kezdete annak a folyamatnak, mely újra beilleszti őt az erdélyi magyar szellemi élet áramkörébe". Egy tanulmánya *Az író rejtettebb birtokán* (Írások Németh Lászlóról. Székesfehérvár 1992) c. kötetben.

(B. L.)

Márk Alexandra, *Marc* (Déda, 1901. okt. 10. – 1991. jún. 17. Déda) – ifjúsági író. Középiskolát Marosvásárhelyen végzett, két évig (1920–22) egyetemi tanulmányokat folytatott Debrecenben. A marosvásárhelyi Francia Intézet titkára és előadója (1927–31), a Székely, ill. Állami Színház irodalmi referense (1951–67). Versekkel jelentkezett a Brassói Lapokban (1934), majd a budapesti Új Idők, 1942 és 1944 között a budapesti Újság is közli verseit.

Meséivel szerepel *Az Óperencián innen és túl* (1957) és *Nagyapa mesefája* (1978) c. antológiákban. *Tarkabarka* c. vígjátékát sepsiszentgyörgyi műkedvelők adták elő (1957), két bábjátékát, a Tolsztoj-mese nyomán írt *Buratino kalandjai* (1961) és a Costel Popovici nyomán írt *Magellannal a Föld körül* (1964) c. darabját a marosvásárhelyi Bábszínház

mutatta be. Alexandra Marcu név alatt románul epigrammái jelentek meg az *Eterna epigramă* (Kv. 1981) c. antológiában.

Önálló kötete: *A szélkakas* (mesék, 1957).

Márk Mihály (Kovászna, 1880. dec. 10. – 1965. dec. 7. Parajd) – egyházi író, szerkesztő, elbeszélő. Sepsiszentgyörgyön a Székely Mikó Kollégiumban végezte középiskoláit, (1901), a kolozsvári Református Teológián lelkészi diplomát szerzett (1905). Lelkész Héjjasfalván, Csekefalván (1905–06), Agyagfalván (1908–58). A **Harangszó* hetilap munkatársa 1922-től, majd felelős szerkesztője (1928–38), a Református Szemle, Kálvinista Világ munkatársa. A Református Naptárban és a Hangya Naptárban elbeszélései jelentek meg. Tevékeny részt vett az Erdély-részi Hangya Szövetkezet életében: 1940 őszétől a felügyelő bizottság tagja, 1943-ban alelnök, majd elnök.

Márki Alpár (Temesvár, 1930. febr. 19. – 1984. dec. 10. New York) – természettudományi szakíró. ~ Zoltán öccse. Középiskolát a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban végzett (1949), a Bolyai Tudományegyetem természetrajz szakán szerzett diplomát (1953), Kolozsvárt a Román Akadémia fiókjának tudományos kutatója, a természettudományok doktora (1974). Innen 1978-ban a tordai mezőgazdasági kísérleti állomáshoz helyezték át. Mivel kényszerű „gyakorlati" kihelyezése az alapkutatásokról való lemondással járt, 1983-ban az Észak-amerikai Egyesült Államokba távozott, ahol tudományos munkássága közben sugárfertőzés áldozata lett.

Tanulmánya jelent meg *A Magyar Autonóm Tartomány mezőgazdasági övezeteiről* (Vörös Zászló, Mv. 1957). Az akadémiai fiók román nyelvű különfüzeteiben – társszerzőként Lazányi Endrével, Kiss Istvánnal, Sebők Klárával, C. Crăciunnal, Elena Rusuval, Maria Bianu-Moreával, Constanța Ocheşanuval – a kukorica termesztéséről (1957) s a gabonaneműk nemesítéséről (1959), utóbb a termesztett növényeket nemesítő sugárgenetikáról írt (1962–68). Társszerzője a Bukarestben megjelent *Die Veränderung des photoperiodischen Verhaltens bei verschiedenen Mutanten der Sojabohne* (1968) c. munkának is.

Magyar nyelvű ismeretterjesztő cikkeivel A Hét hasábjain jelentkezett. Tapasztalatait *Kísérletes evolucionista kutatások* c. tanulmányában a Korunk számára foglalta össze (1972/3), megállapítva, hogy a különféle gének mutációs képessége ugyan nem azonos, de mind elméletileg, mind gyakorlatilag jogosan beszélhetünk a gének megváltozási irányának valószínűségéről mutábilis színgének esetében.

Márki Ferenc (Szeged, 1873. febr. 16. – 1947. dec. 13. Kisjécsa) – történész, közíró. Középiskolai és teológiai tanulmányait szülővárosában végezte. A piarista rend tagjaként 1897-ben szentelték pappá. 1912-től Nyerőn, 1926-tól Nőrincsén, 1929-től haláláig Kisjécsán plébános. Valláserkölcsi, bölcseleti és történelmi témájú írásait a Krassó-Szörényi Lapok, Temesvári Hírlap, Déli Hírlap és Magyar Kisebbség közölte. *Művelődéstörténeti képek* (Lugos 1930) c. füzete szemelvényeket tartalmaz *Az ókori népek művelődéstörténete* c. kéziratából.

(Sz. J.)

Márki Sándor (Kétegyháza, 1853. márc. 27. – 1925. júl. 1. Gödöllő) – történetíró. Középiskoláit Nagyváradon a premontreiek gimnáziumában és Budapesten, a történelem–földrajz szakot a budapesti egyetemen végezte (1876), doktori címet szerzett (1877). Tanári pályáját Aradon kezdte, ahol a Kölcsey Egyesület alelnöke, majd pozsonyi középiskolában

tanított. 1892-től huszonkilenc éven át rendes tanár a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen, ahol az egyetemes történelem közép- és újkori tanszékén ad elő. A Mátyás-szobor alapkőletételénél, a brassói Honterus-emlékünnepen, a segesvári Petőfi-napon, a tordai Jósika-emléktábla avatásánál az egyetemet képviselte, a Mikes család zabolai kastélyánál lezajlott koszorúzási ünnepen az MTA szónoka. A magyar egyetem kényszerű távozása után 1919-ben Kolozsvárt maradt és a Református Teológián működő egyházközi tanárképzőn tanított tovább 1921 őszéig. A tanárképző betiltása után Szegeden folytatta egyetemi működését.

Különleges figyelemmel fordult a parasztmozgalmak és a szabadságharcok története felé. Dózsa Györgyről írt s két kiadásban is megjelent (Bp. 1883, 1913) monográfiájával kapcsolatban jegyzi meg méltatója, Bíró Vencel történetíró: „A bírálatok elhibázottnak tartották a szerző történeti felfogását, aki az újkor eszméi szempontjából ítélkezve hősét Danton elődjének tartja és a demokrácia úttörőjének dicsőíti."

Megírta a Péró-lázadás (Arad, 1893) és az 1848–49-es magyar szabadságharc történetét (Bp. 1898), főműve a háromkötetes *II. Rákóczi Ferenc* (Bp. 1907–1910). Szívesen foglalkozott román irodalmi kérdésekkel, így már fiatalon *Bihari román írók* c. alatt (Nv. 1880) nem kevesebb, mint 98 román szerzőt mutatott be; foglalkoztatta a Horea-felkelés átterjedése Magyarországra (a Századokban két közlése, 1894); lefordította franciából Nicolae Iorga akadémiai felolvasását II. Rákóczi Ferencről, és Al. D. Xenopol Románia történetéről szóló munkájának egy részét.

Érdekelte a helytörténet és földrajz. Megírta Arad vármegye és város történetét két kötetben (Arad 1892–1895). Középiskolások számára készült történeti és földrajzi tankönyvein, valamint egyetemi jegyzetein több nemzedék nevelkedett fel Erdélyben. Ismeretterjesztő közléseivel Kolozsvárt a Pásztortűz, A Hírnök, Erdélyi Irodalmi Szemle és Ellenzék hasábjain jelentkezett. A kolozsvári egyetem történetét az 1914–18-as háborúban az Acta Universitatis Litterarum regiae hungaricae Francisco-Josephinae Kolozsvariensis c. sorozatban örökítette meg.

Nevét viseli a Márki Sándor-díj, melyet a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének aradi szervezete 1992-ben létesített jeles magyar pedagógusok jutalmazására.

Bíró Vencel: *M. S*. Erdélyi Irodalmi Szemle 1927/2. Több más értékelő cikkel és bibliográfiával kiegészítve újraközölte a *Márki Sándor emlékkönyv*. Kv. 1927. – Kovách Géza összeállításában: *M. S. Népek közeledése*. Testamentum. 1976.

Márki Zoltán (Temesvár, 1928. máj. 22.) – költő, szerkesztő. ~ Alpár bátyja. Középiskolát a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban végzett (1947), a Bolyai Tudományegyetem filológiai karán magyar–francia szakos tanári diplomát szerzett (1951). Szerkesztői pályára lépett: az Igazság (1948), Utunk (1948–60), Igaz Szó (1960–62) belső munkatársa, a vers-rovat szerkesztője, majd a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola lektora (1962–66). Újra az Utunknál dolgozik (1966–71), A Hét főszerkesztő-helyettese (1973–75), az Állami Magyar Opera igazgatója Kolozsvárt (1978–81), az Előre szerkesztője nyugalomba vonulásáig (1981–88). Jellemzésére írta Szász János: „...sok mindennel próbálkozott, illetve sok mindennel próbára tette őt az idő: volt gyalogos, majd sarzsis szerkesztő, főiskolai tanár, operaigazgató, de hűséges mindig a költészethez marad".

Már középiskolás korában jelentkezik első írásaival a Gaudeamus diáklapban és a temesvári Szabad Szóban (1946), majd egyetemi hallgatóként az Utunkban (1948). Az *Ötven vers* (1950) c. gyűjteményes kötetben Bárdos B. Artúr, Hajdu Zoltán, Majtényi Erik és Szász János társaságában szerepel. Ebben az együttesben még a **proletkult* jegyei mutatkoznak, de a Kántor–Láng-féle irodalomtörténet kiemeli, hogy a továbbiakban „a mélység nélkülien

egyszerű agitatív költeményektől előbb a szép szavak mámora révén, képeinek barokkos túlzsúfolásával távolodott el, illetve nagyobb, igényesebb kompozíciókkal próbálkozott...” Költészetéről így ír Szőcs István: „...örökké viaskodik a mulandósággal, a romlékonysággal, és a világon minden dolgok közül a tiszta, szép hangulatok épségét félti.” A kritikus észreveszi, hogy városias alkata ellenére verseiben bukolikus hangokat is megüt egy idilli természetimádat nosztalgikus húrjain.

Kötetei: *Hűség* (versek, 1954); *A tengerész és a halál* (versek, 1960); *A dobrudzsai dervis* (versek, 1963); *A tavasz nem hasonlít semmihez* (regény, 1965); *Napszakok éhsége* (versek, 1969); *A láthatatlan kesztyű* (versek, Kv. 1970); *A megsebzett harangjáték* (ötven vers, 1972); *Minden egyszerre kezdődött* (versek és átmenetek, 1976); *A kertben szerda van* (versek, 1981).

(B. E.)

Szemlér Ferenc: *M. Z. verseskönyvéről*. Igaz Szó 1955/1. – Méliusz József: *A győztes költő*. Igaz Szó 1964/9. – Kovács János: *Megfékezett romantika*. Igaz Szó 1965/10. – Lászlóffy Aladár: *A mozdulat és ami mögötte van*. Utunk 1968/45. – Láng Gusztáv: *Vers, kísérlet, eredmény*. Utunk 1970/3. – Mózes Attila: *Töredék-kritika versekről és átmenetekről*. Igaz Szó 1977/2. – Szőcs István: *A versben szerda van...* Előre 1981. szept. 9. – Szász János: *Csöndes közelkép egy költőről*. A 60 éves M. Z. üdvözlése. Utunk 1988/2. – Gálfalvi Zsolt: *Viaţa poetului e poezia însăşi*. România Literară 1988. máj. 22.

Markó Béla (Kézdivásárhely, 1951. szept. 8.) – költő, szerkesztő, műfordító, kritikus. Szülővárosában érettségizett (1970), a Babeş–Bolyai Egyetem magyar–francia szakán szerzett tanári oklevelet (1974). Mint egyetemi hallgató a **Gaál Gábor Kör* ifjúsági elnöke. Előbb tanár a marosszentannai általános iskolában (1974–76), majd az Igaz Szó „Irodalom és iskola” és „Művészvilág” c. rovatainak szerkesztője. Verseiért a Marosvásárhelyi Írók Egyesülete 1974-ben és 1982-ben, a Romániai Írószövetség 1980-ban írószövetségi díjban részesítette. A diktatúra bukása után 1989 decemberében az Igaz Szó helyébe lépő **Látó* főszerkesztője lett. Az RMDSZ Maros megyei szenátora (1990), majd országos elnöke (1992).

Az irodalomtörténet a harmadik Forrás-nemzedékhez sorolja. Költőként a *Kapuállító* c. antológiában (1970) s az Utunk, Igaz Szó hasábjain jelentkezett, a Korunk, Ifjúmunkás, A Hét közölte írásait. A fiatal költők *Varázslataink* (1974) c. antológiájában is szerepel, az *Ötödik évszak* (1980) és *Alapművelet* (1985) c. versantológiák szerkesztője. Verseit közli Magyarországon az Életünk, Tiszatáj, Kortárs, Alföld és Új Tükör.

Első verseskönyvében (*A szavak városában*) még a világra való kamaszos rácsodálkozás hangulatait s a felnőttkori eszmélkedés-csalódás okozta nyugtalan közérzetet szólaltatja meg a klasszikus veretű meditatív líra hangján, kimunkált formanyelven. Második kötetében (*Sárgaréz évszak*) felerősödik a gondolatiság, ami a korábbinál szervesebben épül bele a képi struktúrába; művészi eszköztára tovább gazdagodik, „sokat sejtetővé, többértelművé és többértékűvé” téve a kifejezésmódot (Mózes Attila), funkcionálisan alkalmasabbá arra, hogy a dolgok és jelenségek látszata, „maszkja” mögötti lényeg, ill. annak „hiánya” a legteljesebb igazság gyakran tragikus vagy éppenséggel paradoxális és groteszk jellegével feltárulhasson. A „rejtőzködő költő” – ahogyan Székely János nevezi őt – tudatosan igyekszik érvényesíteni ezt a képszerű gondolatiságot: lépcsőzetesen, spirálszerűen valósítja meg a kötet vers-anyagában, úgy, hogy az egyes jelképek, motívumok is – áttűnéses módon ismétlődve – ciklusokba rendeződnek. Jellegzetesen demitizáló és analitikus-tárgyias jellegű líra, újszerűen szubjektív és öntörvényű költői világ teremtődik meg így, ám végső soron a létértelmű szintézis és a totalitás igényével.

Ezen a szintézisteremtő úton lép tovább a harmadik kötet (*Lepkecsontváz*), amelyben a felismert gondolati-érzelmi tanulságok – épp a teljesség birtoklásának vágyát sugallva –

merész képzettársítások révén látomásszerűvé tágulnak, s ennek megfelelően a vers, sőt a kötet egésze is egyetlen, már-már befejezhetetlen mondatépítménnyé válik; tömbszerűvé, amelyen belül „az alanyi és tárgyi idősíkok finom egymásra játszásával" (Puskás Tivadar) sajátosan ellenpontozó (neoavantgarde-os) montázstechnika érvényesül.

A negyedik kötetben (*Az örök halasztás*) ugyancsak jelen van „a képiségben megnyilatkozó gondolatiság [...] és a vers-egészben komponálás [...], de az értelmezést irányítani hivatott ellenpontozás" szerepe csökken, a tömbszerű verskompozíció modell-értékű képformává minősül (Burján-Gál Emil). A vershelyzet itt egyszersmind általánosabb emberi-költői sorshelyzet kifejezője is, szüntelen viaskodás és reménytelen szembeszegülés az eldologiasodás-dezintegrálódás rettenetével: „Kezed már ásó és lapát, szemed már / ablak és nagyító, fejed már térkép és / fiók. Arcod fénykép, szerelmed vers a fehér / papíron. Hát ugorj át a tüzes karikán!" (*Feljegyzés a tárgyakról*). A költő időszemléletében „a múlt elmulasztott jelenné válik, a ma elmulasztott jövővé, s az ember saját legrosszabb fejleményévé" (Egyed Péter). A kötet címadó verse – amely kulcsversnek is tekinthető – éppen a szubjektíven átélt idő koordinátái között vergődő mai ember létbizonytalanságának tragikumát fogalmazza meg: a költőét, aki a dolgok mögöttes jelentésszféráját fürkészve s a teljesség megragadására törekedve maga is szüntelenül a világ relativitását, az emberi és költői sors válsághelyzeteit éli át.

Ezzel függ össze az a „hiány"-motívum is, amely a második kötetben még csak egyetlen versciklus fő szervezőeleme, meghatározója volt, az ötödikben viszont (*Talanítás*) teljesen eluralkodik, a kötet egészét átszövi, tartalmi-formai alaptényezővé válik. A „hiány" eszerint tulajdonképpen világ- és létértelmező kategória: a visszájára fordított „van", tehát a létezés (levés) negatív megfelelője, s mint ilyen a „talanítás"–„talanság" motívumával azonos-rokon jelentések hordozója. Mindkettő lényegében ugyanazt a sors- és lét-állapotot, az általános hiányérzet és kifosztottság (kiszolgáltatottság) élményét sugallja, ami az egyes versek konkrét képeitől (képhálózatától) a „talanítás" átfogó és félelmetes – a Kafkáéra emlékeztető – látomásáig vezet. Ebben a széthulló, eltárgyiasodó–gépiesedő világban, „hiány"-létben esetleg csak a vers ígérhet mégoly illuzórikus voltában is valamelyes fogódzót, bizonyosságot az emberi-költői önazonosság, integritás megőrzésére, a megmaradásra.

Ezt a felismerést látszanak igazolni sajátos módon az újabb kötetek (*Friss hó a kövön*; *Égő évek*; *Mindenki autóbusza*), amelyekben a költő az avantgarde-jellegű szabadverstől ismét a kötöttebb versformához fordul vissza (amiről különben eddig sem mondott le teljesen), s az évszázados hagyományokra épülő szonettformának egy sajátosan modern, eredeti változatát teremti meg; formai zártságában is olyan nyitott versmodellt hoz létre, amely a szokványos elemeket a szürrealisztikus képzettársító technikával szerencsésen ötvözve, ugyancsak vagy még inkább átfogó és mély gondolati összefüggések, lelki dimenziók sejtetésére, megragadására képes. Mintegy bizonyítva, hogy régebbi művészi eredmények felújításával-áthangolásával is lehet izgalmasan korszerűt alkotni. Utoljára megjelent verseskönyvéből Jakabffy Tamás kiemeli a 14 költő-arcképből álló szonettkoszorút, amelyben „Janus Pannonius és Radnóti »között« mindaz otthonra talál [...], ami a történelem egymás után sorjázó létérzékeléséből specifikusan magyarrá válhatott".

Markó gyermekversek költőjeként is számottevő alkotó. *Szarkatelefon* és *Tücsöknóta* c. verseskönyvei a gyermeki lélek és gondolatvilág ismeretéről és többi kötetéhez hasonló művészi igényességről tanúskodnak. Izsák Józseffel együtt szerkesztette *Magyar irodalom* c. tankönyvét a középiskolák XII. osztálya számára (1981). Magyarra fordította Lucian Blaga *Manole mester* c. színművét (1984).

Verseskötetei: *A szavak városában* (Forrás, 1974); *Sárgaréz évszak* (Kv. 1977); *Lepkecsontváz* (1980); *Az örök halasztás* (1982); *Szarkatelefon* (gyermekversek, 1983);

Talanítás (1984); *Friss hó a kövön* (szonettek, 1987); *Mindenki autóbusza* (száz szonett, Bp. 1989); *Égő évek* (1989); *Olvassuk együtt* (versmagyarázatok, 1989); *Tücsöknóta* (gyermekversek, 1990); *Ellenszélben* (Bp. 1991); *Kiűzetés a számítógépből* (versek, 1991).

(Má. J.)

Németi Rudolf: *Újabb lírikusainkról – avagy a költészet társadalmisága*. Korunk 1974/8. – Farkas Árpád: *Túl a mondaton*. Igaz Szó 1974/10. – Szávai Géza: *Kétféle egyszerűség között*. A Hét 1975/7; uő. *Gyalogszonett*. A Hét 1987/30. – Mózes Attila: *A jelkép megválasztása és meghatározó jellege*. Utunk 1977/48; uő. *Verseskönyv az értelmezés lehetőségéről*. Igaz Szó 1980/7; *A fosztóképző főnevesítése és ami mögötte van*. Utunk 1981/1. – Székely János: *Az értelmezés kísértései*. Igaz Szó 1977/12. – Boér Géza: *A felboncolt madár poétikája*. Korunk 1978/12. – Szász János: *M. B. vershelyzete*. A Hét 1980/25. – Puskás Tivadar: *Montázs oldalfényben – avagy az „út" átlényegesítése, még mielőtt egy másik utazás...* Utunk 1980/43. – Borcsa János: *Költői létanalízis – kétkedő hit*. Korunk 1981/7; uő. *„rálelve újabb alakzatokra"*. Közli *Megtartó formák. Kísérletek*. 1984; *Költő, akit szólít a szonett*. Utunk 1987/28. – Burján-Gál Emil: *Lepkecsontváz és „bonctan"*. Ifjúmunkás 1981/7. – Bogdán László: *Ezoterikus kirándulások avagy a képtelen jelen idő*. A Hét 1982/38; uő. *A szonett szabadsága*. Beszélgetés M. B.-val. A Hét 1988/25. – Egyed Péter: *Jelek, álmok, átmenetek*. Utunk 1982/48. – Füzi László: „*Nincsen ének, csak a szétszedett világ.*" Tiszatáj, Szeged 1985/10. – Cs. Gyímesi Éva: *Otthonunk: a vers*. Látó 1991/1. – Jakabffy Tamás: *Egy nagy vers forgácsai*. Látó 1991/7.

Márkó Imre (Olasztelek, 1939. nov. 1.) – novellista, színikritikus. Krizsovánszky Szidónia férje. Baróton érettségizett (1956), elvégezte a kolozsvári Protestáns Teológiát (1960), a marosvásárhelyi OGYI fogorvosi szakán szerzett diplomát (1970). Málnáson, Árapatakon végzett gyakorlat után 1973-tól Sepsiszentgyörgyön lett fogorvos. Első írását az Igazság (1961), novelláit, színházi jegyzeteit, hangulatképeit a Vörös Zászló, Új Élet, Utunk, Megyei Tükör, Hargita, Előre, Igaz Szó, A Hét közölte. *Medvebocsok* c. novellájából Budapesten rádiójáték készült Jósfay György rendezésében (1972). Közéleti jegyzeteivel 1990 óta a Romániai Magyar Szó és a Háromszék hasábjain jelentkezik.

Álnevei: *Teleki Mózes*, *Vásárhelyi Imre*.

Márkó József (Olasztelek, 1915. jan. 27. – 1984. nov. 4. Sepsiszentgyörgy) – közíró. A nagyenyedi Bethlen Kollégiumban érettségizett (1934), a kolozsvári Református Teológián szerzett lelkészi diplomát (1941). Segédlelkész Nagybaconban (1941), Sepsiszentgyörgyön (1942–44), hitoktató lelkész Székelyudvarhelyen (1944–46), majd 1946-tól rendes lelkész Árapatakon. Az Erdélyi Fiatalok magyar irodalmi versenyén I. díjat nyert (1934). A Székely Nép és Üzenet munkatársa. Kötete: *Nemzeti kérdés a Szovjetunióban* (Barót, 1945).

Márkos Albert (Tarcsafalva, 1878. jún. 4. – 1949. nov. 17. Székelykeresztúr) – tanulmány- és tankönyvíró. Középiskolai tanulmányait Székelykeresztúron kezdte és a kolozsvári Unitárius Főgimnáziumban fejezte be (1897). A kolozsvári egyetemen magyar–latin szakos tanári oklevelet szerzett (1901). Középiskolai tanárként a kolozsvári unitárius főgimnáziumban működött nyugalomba vonulásáig (1939).

Nyelvészeti cikkei, székely anekdota-feldolgozásai, pedagógiai vonatkozású írásai iskolája évkönyveiben jelentek meg. Fordított angolból és románból. Tagja volt az Unitárius Irodalmi Társaságnak és az EME választmányának. Nagy gondot fordított a nyelvtisztaságra; a 20–30-as években az ő latin tankönyveiből tanult az ifjúság.

Munkái: *Latin nyelvtan és olvasókönyv* gimnáziumi kezdő tanulók részére (Kv. 1922); *Latin mondattan és olvasókönyv* a gimnáziumok V–VII. osztálya számára (Kv. 1924); *Nagyajtai Kovács István* (Unitárius Könyvtár 14–15. Kv. 1926); *Római régiségek és a latin irodalomtörténet rövid foglalata* a lyceumok V–VII. osztálya számára (Kv. 1929); *A*

nyelvtisztaságra való nevelés (Klny. az EME 1934-i vándorgyűlésének emlékkönyvéből. Kv. 1935).

(F. M.)

Márkos Albert (Székelykeresztúr, 1914. okt. 17. – 1981. jún. 11. Kolozsvár) – zeneszerző. A kolozsvári Unitárius Kollégiumban érettségizett, ugyanitt a Zeneakadémián hegedű- és zenetanári oklevelet szerzett (1932). A Gh. Dima Zeneművészeti Főiskolán a módszertan, zeneelmélet, akusztika, hangszerelés professzora 1946-tól haláláig. Szerepet vállalt a kóruskultúra fejlesztésében karmesterként is: a Dermata Bőr- és Cipőgyár vegyeskarát vezette, és országos dalosversenyeken szerepelt; zeneszerzőként részt vett karnagyképző tanfolyamokon, kórustalálkozókon. Zeneművei közt szimfóniák, székely táncfeldolgozások, zenés színpadi játékok (*Bihari vendégek*; *Erdei törvényszék*; *Korondi bál*) szerepelnek. Kísérő zenét írt Kiss Jenő darabjához (*Három nap egy esztendő*, 1956), dalokat szerzett Ady, Dsida Jenő, Eminescu, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Majtényi Erik verseire.

Összeállította az új unitárius egyházi énekes-, ill. chorálkönyvet (Jagamas Jánossal, Zoltán Aladárral és másokkal). Zenepedagógiai és kórussal kapcsolatos írásait a Művelődés közölte. Tankönyvet szerkesztett (Guttman Mihállyal és Guttmanné Takáts Gabriellával). Nevét viseli 1991-től a székelykeresztúri dalegylet.

(B. A.)

Benkő András: *M. A*. Mai zeneköltőink. Utunk 1956/38; uő. M. A. Művelődés 1976/6; uő. *Búcsú M. A.-től*. Művelődés 1981/8–9. – Simon Gábor: *M. A. Párbeszéd az alkotóval*. Utunk 1972/48. – László Ferenc: *A székelykeresztúri Márkos Albert Dalegylet alapítására*. Művelődés 1991/11–12.

Márkos András (Kolozsvár, 1919. febr. 6. – 1972. máj. 18. Kolozsvár) – szobrász. Középiskolát szülővárosa Unitárius Kollégiumában végzett (1938), ahol rajztanára, Tóth István szabadiskolai kurzusain is foglalkozott vele. Szakmai tanulmányait a Bukaresti Szépművészeti Főiskolán kezdte meg (1938–40), majd Budapesten a Képzőművészeti Főiskola szobrászati és pedagógiai szakán szerzett oklevelet (1944). Cornel Medrea, ill. Bory Jenő és Szőnyi István irányította, majd a kor kiváló szobrászával, Medgyessy Ferenccel talált kapcsolatot. Hazatérte után Székelykeresztúron rajztanár (1944–50), ahol diákjaiból megalakította a Kriza János Népi Kollégiumot; 1951-től haláláig a kolozsvári Képzőművészeti Középiskola tanára.

Pályája kezdetén érdeklődéssel fordult a szociográfiai falumunka felé, végzett néprajzi, népművészeti és népzenei gyűjtést, szervezett tánccsoportot, énekkart. 1942 nyarán a kászonszéki falvakban végzett gyűjtőmunkájáról *Kászoni kapuk* c. tanulmányában számolt be (kötetben holta után jelent meg). Rajzokkal illusztrált *Homoródalmási szállások* c. írását Gunda Béla méltatta (első közlésben Ethnographia, Bp. 1958/3). Korai szobrain még tanulóéveinek emlékei érződnek (*Kalauznő*; *Apó*; *Táncoló lányok*; *Rucatöltő*; *Termékenység*), ezeket követi a népéletből kiinduló közösségi élmények feldolgozása (*Leány öntözőkannával*; *Lábmosó*; *Kapás kisleány*). A művészi groteszk lehetőségeit kutatva készített kasírozott maszkokat, pléhkivágásokat (*Nagy Imre*; *Vigyori*; *Iszonyú*; *Vérszomj*; *Szájtáti*; *Elbölcsült*).

Szobrászatában a 60-as évek közepétől a műkő, ill. színezett cement használata hoz korszakváltást. Előbb portrékat mintáz belőle, kitűnő lélektani ábrázolásokat (*Horváth István*; *Páll Lajos*; *Balázs Imre*), majd kompozíciós műveket alkot, ezek közül a *Haragvó Toldi* és a többalakos *Budai Ilona* ballada-képsora a kisbaconi Benedek Elek Emlékház parkjában áll. Elmélyült előtanulmányok után alkotta meg a Ferenczy Béni művéhez hasonlóan deheroizáló szellemű, realista Petőfi-szobrát, ezt bronzba öntve 1973. jan. 21-én avatták fel Székelykeresztúr főterén. Egy – valamivel korábban készült – Petőfi-mellszobra 1992 óta ugyancsak

Székelykeresztúron, a Petőfi Sándor Általános Iskola előtt áll. Pályatársairól, művészeti-irodalmi életünk ismert alakjairól (Abodi Nagy Béla, Kányádi Sándor, Kovács Zoltán, Aurel Ciupe, Andrásy Zoltán, Benczédi Sándor, Szervátiusz Tibor) krétarajzban készült karikatúráit is csak halála után mutatták be a Korunk Galériában (1976).

Művészeti-esztétikai kisesszéivel, kortárs alkotókról írt pályarajzaival az Utunk, Igaz Szó, Korunk, Művelődés hasábjain jelentkezett. Bevezető tanulmányával jelent meg szobrásztársa, Benczédi Sándor *Kisszobrok* c. albuma (Kv. 1959). Írásainak gyűjteményét Banner Zoltán rendezte sajtó alá *Válaszok ismeretlen kérdezőnek* (Kv. 1980) c. alatt.

(M. J.)

Szőcs István: *Jellemzés és lényeg*. Utunk 1969/29. – Jánosházy György: *M. A. szobrai*. Igaz Szó 1969/12.

Markos András (Kolozsvár, 1920. febr. 16. – 1974. márc. 22. Kolozsvár) – szociológus, levéltáros. Középiskolát (1939) és egyetemet (1944) szülővárosában végzett, a politikai és jogi, valamint a közgazdasági tudományok doktora. Az ETI munkatársa (1943), majd előadótanár a Bolyai Tudományegyetem közgazdasági karán (1948–49). Miután egy feljelentés nyomán elbocsátják, tisztviselő különböző vállalatoknál, 1964-től levéltárnok, 1968-tól főlevéltárnok az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltárában.

Első írása az Ifjú Erdélyben jelent meg (1937). A budapesti Társadalomtudomány *A monografikus szociológia* c. tanulmányát közölte, melyben magyarul mutatja be a Gusti-féle román társadalomkutató iskolát (1942). A marosi tutajozás múltjáról szóló munkáját már csak álnéven közölhette az Ethnographia – Népélet (1969). Mint levéltáros a Református Szemlében Árva Bethlen Kata *Vallástétel*e és *Önéletírás*a általa megtalált kiadatlan töredékeivel (1964), kiadatlan leveleivel (1965), valamint Bod Péterrel való kapcsolatával (1969) foglalkozott, a Könyvtári Szemlében pedig a XVIII. századbeli erdélyi írónő ajándékkönyveit ismertette (1972). Hátrahagyott agrártörténeti értekezését (*Milotai Ferenc kísérletei a mezőgazdasági oktatás bevezetésére*) az 1974-es Művelődéstörténeti Tanulmányok közli.

Álneve: *Czeglédy János.*

***Markovits** Ernő (Sárközújlak, 1887. nov. 22. – 1944. Auschwitz) – újságíró, szerkesztő, író. Budapesten érettségizett, ahol a Népszava és a Déli Hírlap munkatársa (1909–12), majd az Újvidéki Hírlap szerkesztője (1918–20). Nagyváradra költözve a Rador Távirati Iroda tudósítója négy éven keresztül. Marton Manó a nagyváradi Estilaphoz szerződteti, s mint jó nevű újságíró a Nagyváradi Friss Újságnál is dolgozik. 1931 nyarán főszerkesztőként jegyzi a rövid életű Reggel c. független politikai napilapot.*

Önálló kötete: Az én bolondjaim és más okos történetek (Nv. 1940).

(T. E.)

Markovits Rodion (Kisgérce, 1884. júl. 15. – 1948. aug. 27. Temesvár) – író, újságíró. A szatmári Ref. Főgimnáziumban érettségizett, Budapesten jogi doktorátust szerzett. Első írásait a Népszava, Az Est, Független Magyarország, Új idők közölte. Virrasztás c. szépirodalmi hetilapjának csak első száma jelent meg (1905). Az I. világháborúban orosz hadifogságba került (1915–22), ezalatt hadifogoly-lapok (Szibériai Újság, Amur Kurír, Kommuna) szerkesztője, belép a Vörös Hadseregbe, s a szibériai I. Nemzetközi Brigád komisszárja. Hazatérve Szatmáron ügyvéd, 1926-tól a kolozsvári Keleti Újság munkatársa, 1927-től a szatmári Szamos szerkesztője. Irodalmi sikerei alapján beválasztják a KZST tagjai közé (1927), és meghívják a Helikon íróinak marosvécsi összejövetelére (1929), ahonnan azonban

hamarosan visszavonul. Egy ideig Budapesten élt, 1931-től 1939-ig a Temesvári Hírlap, 1945-től a temesvári Szabad Szó belső munkatársa, a bánsági magyar írók szervezetének elnöke.

Első kötete, az *Ismét találkozom Balthazárral* (1925) már jelzi a szerző szibériai élményforrását, amikor azonban a Keleti Újságban közzétett felhívására százával jelentkeztek adataikkal a volt hadifoglyok, a begyűjtött anyag felhasználásával megírt *Szibériai garnizon* (1927) „kollektív riportregény" váratlan hazai és nemzetközi sikert aratott. Gaál Gábor üdvözlő ismertetésében kijelenti, hogy ebben a műben „egy szituáción, a hadifogságon keresztül az embernek mint társadalmi lénynek az eposza van megírva. [...] Úgyhogy a regény tulajdonképpen az emberi építés és az emberi összeomlás regénye." A művet Hatvany Lajos fordította német nyelvre, s hamarosan angol, finn, francia, holland, kínai, olasz, spanyol nyelvű kiadásra került sor, megelőzve Remarque, Renn, Glaeser, Hemingway, Kuncz Aladár és Arnold Zweig háborús regényeinek hullámát. A mű a bukaresti Irodalmi Kiadónál (1965) s a Daciánál (1981) újra megjelent. Az 1965-i bukaresti újrakiadást bevezető tanulmányában Méliusz József így összegez: „...többször is elhangzott, hogy nincs Habsburg-ellenes magyar irodalom. Markovits Rodion regénye feltétlenül az. Ebben találkozik ő a cseh Hasekkel, a horvát Krlezával és a román Rebreanuval."

Kevesebb feltűnést keltett a szibériai emlékezés folytatása, az *Aranyvonat* (1929), holott az művészileg egységesebb, s történelmi őszinteségében páratlanul korhű vallomás a hadifoglyok állandó lelki dilemmájáról világforradalmi hősiesség és emésztő honvágy között. Élő típusaival ez a mű is a tényekre támaszkodó valóságirodalom emlékiratszerűen hiteles személyi dokumentuma.

Az íróra nagy hatással volt a helikoni közösséghez való viszonya körül támadt éles vita. Meghívása miatt Gaál Gábor részéről erős támadás érte a Korunkban, mire elhárította a közeledést a baloldalról bírált marosvécsi író-csoportosuláshoz, sőt *Micsoda falu Vécs?* c. cikkében (Temesvári Hírlap 1932. aug. 7.) maga teregette ország-világ elé elhatárolódását, Dsida Jenő ezzel kapcsolatos nyílt levelére válaszolva pedig (*A szent berek*. Temesvári Hírlap 1932. aug. 24.) nyílt szakítását. A Korunk és a Helikon közé szorult író ezután gyermekkori élményeihez fordult vissza, és *Sánta farsang* (1933) címmel szinte szociográfiai hitelességgel mutatta be szülőfaluja román paraszti életét a háborús esztendőkben. Ugyanilyen valósághű az író emlékezése családjára és őseire az „avasi zsidókról szóló széphistóriák" groteszk elemekkel átszőtt kötetében (1941).

A könyvei mögött meghúzódó újságírói tevékenységre évtizedekkel halála után megjelent publicisztikai gyűjteménye, a *Páholyból* (1970) hívja fel a figyelmet. Már szatmári ügyvédeskedése idején írt bűnügyi beszámolói, majd „fameséi", melyek közül az *Almafa az emberek között* cíművel jelentkezett az Erdélyi Helikonban, nemkülönben a Temesvári Hírlap-beli riportok az író következetes demokratizmusát tanúsítják, amely szembehelyezi őt a 30-as években kerekedő fasizmussal. Magányos harcos, aki – mint maga vallja – „a kollektív menedékhelynek, a kávéháznak páholyából" figyeli és mutatja be a nyomor és munkanélküliség megpróbáltatásai közt szenvedő embert. Szekernyés János így jellemzi a publicista Markovits írásmodorát: „Nem kommentál különösebben, hagyja a tényeket, a megkérdezett alanyokat beszélni..."

Kötetei: *Ismét találkozom Balthazárral* (novellák, Szatmár 1925); *Szibériai garnizon* (kollektív riportregény, Kv. 1927; újabb kiadás 1965, Méliusz József bevezetőjével; Kv. 1981, Kovács Nemere előszavával); *Aranyvonat* (Bp. 1929); *Sánta farsang* (Bp. 1933; bukaresti kiadás 1967, kiegészítve elbeszélésekkel); *Reb Ancsli és más avasi zsidókról szóló széphistóriák* (Kv. 1941, újraközölve *Sánta farsang* 1967. 241–97); *Páholyból* (válogatott publicisztikai írások, Szekernyés János szerkesztésével és utószavával, 1970).

Románul: *Garnizoana din Siberia* (fordította Dan Culcer, bevezeti Al. Simion, 1975); *Cîşlegi într-un picior* (a *Sánta farsang* George Volceanov fordításában, Al. Paleologu bevezetőjével, 1986).

(B. E.)

Gaál Gábor: *A Szibériai Garnizon*. Keleti Újság 1927. szept. 23. Újraközölve *Válogatott rások* I. 1964. 150–52; uő. *M. R. és az Erdélyi Helikon*. Korunk 1929. 680–82. – Dsida Jenő: *A kaszabörtön, a disznóbőr, a keresztrejtvény és egyebek*. Nyílt levél M. R.-hoz. Erdélyi Lapok 1932. aug. 20. – Ligeti Ernő: *Súly alatt a pálma*. Kv. 1942. 118–19. – Jancsó Elemér: *M. R.: Szibériai Garnizon*. Igaz Szó 1965/10. – Kubán Endre–Szekernyés János: *M. R. hagyatékából*. Korunk 1968/8. – Méliusz József: *Szegény Rodion*. Közli *Az új hagyományért*. 1969. 48–96. – Mikó Imre: *Páholyból*. Utunk 1970/27. – Marosi Ildikó: *A teljesebb Dsida-képért*. Bevezető tanulmány a *Séta egy csodálatos szigeten* c. Dsida-kötethez. 1992. 26–27.

Márkus Jenő – **naptár*

Maros Dezső (Hátszeg, 1920. szept. 30.) – műszaki író. ~ Tibor bátyja. Középiskolát Petrozsényben végzett (1939), a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen szerzett gépészmérnöki oklevelet (1943). Pályáját a kolozsvári Dermata Bőr- és Cipőgyárban mint üzemmérnök kezdte; 1947-től ugyanitt a Politechnikai Intézet asszisztense, előadótanára, majd professzora, nyugdíjazása után konzultáns. A műszaki tudományok terén elnyeri a doktori (1970), majd a doktor docensi (1972) címet.

Kutatási területe a mechanizmusok kinematikája és dinamikája. Doktori értekezése a kapcsolás általános alaptörvényéről, alkalmazásokkal az elikoidális fogfelületek kinematikai számításánál (1968) új tervezési lehetőségeket tárt fel, növelve a fogaskerekek működési biztonságát. Több mint száz szaktanulmánya jelent meg hat nyelven. A budapesti Gép c. szakfolyóiratban a fogaskerék-szerkezetek kérdéseiről értekezett (1960, 1976). Bejegyzett 11 találmányát a gépiparban alkalmazzák. 32 belföldi és 11 külföldi szakmai értekezlet előadója.

Önálló munkái: *Cinetostatica şi dinamica mecanismelor* (A mechanizmusok kinetosztatikája és dinamikája. 1958); *Cinematica roţilor dinţate* (A fogaskerekek kinematikája. 1958); *Angrenaje melcate* (Csigahajtások. Killmann Viktorral és Rohonyi Vilmossal. 1966); *Curs de teoria mecanismelor şi maşinilor* (Tankönyv a gépek és a mechanizmusok elméletéről. Kv. 1966); *Csigahajtások* (Killmann Viktorral és Rohonyi Vilmossal. Bp. 1970); *Echilibrarea rotorilor* (Forgótestek kiegyensúlyozása. Kv. 1979); *Mecanisme* (Mechanizmusok. Kv. 1980); *Analiza numerică a cinematicii mecanismelor cu bare* (Rudazatos mechanizmusok kinematikájának numerikus elemzése. Kv. 1981); *Calculul numeric al mecanismelor plane* (Síkbeli gépszerkezetek numerikus számítása. Kv. 1987).

(J. D.)

Tibori Szabó Zoltán: *Minden gondolatot visszacsatolásszerűen ellenőrizni kell*. Igazság 1989/185; uő. *Gépszerkezetek odaadással végzett kutatása*. A Hét 1989/37.

Maros Tamás – Turnowsky Sándor írói álneve

Maros Tibor (Hátszeg, 1923. nov. 9.) – orvosi szakíró, tankönyvíró. ~ Dezső öccse. Középiskolát Déván és Kolozsvárt végzett, egyetemi tanulmányait Kolozsvárt, Budapesten, majd Marosvásárhelyt folytatta, ahol orvosi diplomát szerzett (1947). Pályáját a marosvásárhelyi OGYI anatómiai tanszékén kezdte, 1960-tól professzor, doktor docens (1966), tanszékvezető, az Orvosi Akadémia levelező tagja, érdemes orvos. A Balkáni Orvostudományi Társaság, a Német Anatómiai Társaság, az Ausztriai Általános Orvosi Társaság és a Nemzetközi Neuropatológiai Társaság tagja, úgyszintén szerkesztő bizottsági

tagja a Revista Medicală – Orvosi Szemle, Revue Roumaine de Morphologie, Morfologia Normală şi Patologică c. folyóiratoknak. 1989-ben Magyarországra költözött.

Tudományos téren jelentősek a máj kísérleti patológiájára, az idegrendszer kísérletes morfológiájára, a belső szervek érstruktúrájára vonatkozó vizsgálatai.

Nemzetközileg ismertek a sclerosis multiplex kóreredetét vizsgáló modell-kísérletei és eredményei. A máj és idegrendszer kapcsolatait felderítő eredeti monográfiájáért Babeş-díjjal, a máj regenerációjáról írt könyvéért Marinescu-díjjal tüntették ki. Társszerzője a Romániában megjelent első anatómiai atlasznak (1983). Kutatási eredményeit 72 országos és nemzetközi rendezvényen ismertette.

Az orvosképzés mellett érdeme az egyetemi és kutató utánpótlás nevelése. Az orvostudomány időszerű kérdéseiről több ismeretterjesztő cikkét közölte a Korunk, A Hét és az Előre.

Önálló munkái: *Tájanatómia* I–II (Mv. 1948); *Az emberi test tájanatómiája* (egyetemi jegyzet, Mv. 1955); *Sebészeti műtéttan* (egyetemi jegyzet, Mv. és Kv. 1958); *Interrelaţiile viscero-viscerale şi neuro-viscerale ale ficatului* (1964); *Regenerarea ficatului* (1969); *Az emberi test leíró és tájanatómiája* I–IV (egyetemi jegyzet, 1969–84).

(P. H. M.)

Benke V. János: *Tudományos arcképcsarnok. M. T*. Művelődés 1984/8. – Rostás Zoltán: *Termékeny évek voltak. M. T*. Közli *Visszajátszás*. 1984. 122–130.

Maros Művészegyüttes – *Állami Székely Népi Együttes* néven alakult 1956 őszén, azzal a céllal, hogy összegyűjtse, feldolgozza és színpadon bemutassa a romániai magyarok, románok, németek és más nemzetiségek népdalait, táncait, szokásait, s előadja „azokat az új kórusműveket, zenekari szerzeményeket és témás táncokat, melyek a régi és legújabb folklórkutatásaink eredményeire épültek”. Az együttes 134 taggal kezdte tevékenységét, ebből 60 kórustag, 24 táncos, 24 zenekari tag, 26 műszaki, adminisztrációs és művészeti vezető. A tagokat tehetséges műkedvelőkből toborozták. Alapító igazgató Hajdu Zoltán, őt követték az évek folyamán Szalman Lóránt karmester-igazgató, majd Tóth Erzsébet, Székely Dénes, Mircea Art. Mihai, Lateş Emilia. Adminisztratív igazgató Körösi Béla.

1959-től az együttes nevét *Állami Dal- és Táncegyüttes*re változtatták, majd 1970-től a helybeli Állami Filharmónia kórusaként működött tovább. Ugyanez év szept. 1-től létrehozták a ~t 60-as létszámmal az Állami Filharmónia keretei között. Csak 1980 májusától önálló intézmény, ezen név alatt működik mindmáig román és magyar részleggel.

Az együttes első bemutatkozása 1957. máj. 31-én volt Marosvásárhelyen a székely lakodalmi népszokásokból ihletődött *Erdélyi képek* c. zenés-táncos műsorral. Fennállása óta egy teljes és egy kamara-műsorral jelentkezik a nagyközönség előtt. Több száz nagy sikerű előadás és több millió néző jelzi az együttes útját a legeldugottabb falutól a nagyvárosokig. Nevezetesebb műsorai: *Bokréta*; *Avastól a Küküllőig*; *Virágzó Marosmentén*; *Felsütött a nap sugára*; *Muzsikáló tájak*; *Este guzsalyosban*; *Királyfalvi szőlőhegyen; Fenyvesek alján*. A kamara-műsorok közül kiemelkedő: *Hegyen-völgyön muzsikaszó*; *Perdülj szoknyám*; *Ugorj a táncba*.

A kórus a zenés-táncos műsorokban való részvétel mellett önálló estekkel is jelentkezett a klasszikus és kortárs hazai és nemzetközi kórusirodalom gyöngyszemeiből válogatott művekkel. Nevezetes rendezvénye volt egy Kodály-kórushangverseny s egy madrigál-hangverseny.

1963-ban került sor az első lemezfelvételekre az Electrecord stúdióban, reneszánsz és modern madrigálokból, majd több lemezfelvétel készült a kórus népdalfeldolgozásaiból és a népdal szólistáinak műsorából. 1969-től kezdve az együttes sűrűn szerepelt a Román Televízió

műsorában is, egészen a magyar adások beszüntetéséig. Külföldi szereplések: Jugoszlávia (1969), NSZK (1972), Magyarország (1975, 1980), Mongólia, Korea, Kína, Szovjetunió (1977), Csehszlovákia (1990), Franciaország (1991). Az együttes egy kisebb csoportja 1971-ben és 1978-ban az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában is vendégszerepelt.

A „nagy együttes" mellett már 1957 őszén létrejött a gyermekegyüttes is, melynek zenei kíséretét a „nagy együttes" biztosította. Nevezetesebb bemutatói: *Bíborkáné lánya*; *Virágkoszorú*. 1969-ben a gyermekegyüttest a helyi Pionírházhoz helyezték át.

A ~ karmesterei voltak az évek folyamán: Szalman Lóránt, Szabó Csaba, Szarvady Gyula, Hencz József, Birtalan József és Birtalan Judit. Betanító karmesterek: Tóth Sándor, Hubbes Walter. Koreográfus táncmesterek: Éghy Gissa, Domokos István, Haáz Sándor (alapítók), Székely Dénes, Lőrincz Lajos. Kosztüm- és díszlettervező: Orbán Irma. Művészeti titkárok: Forró László, Fejér Elemér, Kozma Mátyás, Fátyol Tibor, Pávai István.

(A. S.)

Szépréti Lilla: *Ünnep volt*. Új Élet 1971/22. – Kelemen Ferenc: *Hűtlen hűség*. Új Élet 1980/24. – Zágoni Olga: *A fiatal Maros Művészegyüttes*. Családi Tükör 1991/9.

Marosi Barna (Marosvásárhely, 1931. szept. 29.) – újságíró, riporter. Molter Károly fia, ~ Péter és Pál öccse, ~ Ildikó férje. Középiskolát szülővárosa Ref. Kollégiumában végzett (1950), a Bolyai Tudományegyetemen szerzett kémia szakos diplomát (1954). Újságírói pályáját az Előre szerkesztőségében kezdte (1954–58), de az 1956-os magyar forradalom alatt tanúsított magatartása miatt fegyelmi úton eltávolították a sajtóból. Előbb a bukaresti Reactivul vegyi üzem munkása (1958–59), a marosvásárhelyi cukorgyárban kémikus (1959–68), majd 1968-tól az Előre utazó riportere. 1989 decemberétől a Romániai Magyar Szó új folyamának szerkesztő-publicistája.

Első írását a marosvásárhelyi Vörös Zászló közölte 1951-ben. Mint riporter a Románia minden tájegységére kiterjedő iparosítás és urbanizáció mindennapjait mutatja be közvetlen emberi sorsok képében a gyakorlatban szerzett szakmai beavatottsággal. Dános Miklóssal közösen írta a *Két hét a Dunán* c. riportkönyvet (1957), Beke Györggyel és Kenéz Ferenccel együtt mutatja be Vajdahunyad történelmi keretbe foglalt acélművét (*Csőposta*, 1974) s közösen szerepel Bekével és Cseke Péterrel az *Emberarcok* c. riportkötetben (1976). Saját riportgyűjteményei közül kiemelkedik a *Megbolygatott világ*, melyben többek között felidézi az elmúlt századfordulóról Bernády György marosvásárhelyi polgármesterségének városépítő hagyományát. Az **Előre Kiskönyvtára* szerkesztőbizottságának tagja s útirajz- vagy riportválogatásainak munkatársa, több riport-antológia, így a *Hazánk új arca* (1986), *Sokágú termőfa* (1986), *Tenni és teremteni* (1987), *Jövőépítők* (1987) közli írásait.

Önálló kötetei: *Kapu utca 10* (kisregény, 1965, 2. kiadás 1969); *Megbolygatott világ* (riportok, 1974); *Sújtólégben – rezesbandával* (Zsilvölgyi napló. 1979).

(B. E.)

Baróti Pál: *Vádirat az áldozat ellen*. Utunk 1966/2. – Szávai Géza: *Csőposta*. Igaz Szó 1975/4. – Herédi Gusztáv: „*Hármas kistükör.*" Korunk 1975/1–2. – Ódor László: *A riporter hűsége*. Élet és Irodalom, Bp. 1975/15. – Szőcs István: *Sújtólégben rezesbandával*. Előre 1980. máj. 23. – Horváth Sz. István: *Új valóságirodalom felé?* Utunk 1980/26. – Beke György: „*Mindig önmagunkban kell megtalálni a belső egyensúlyt.*" Beszélgetés M. B.-val. A Hét 1981/39.

Marosi Ildikó, *Marosiné Farkas Ildikó* (Marosvásárhely, 1932. febr. 1.) – szerkesztő, újságíró. ~ Barna felesége. Szülővárosában érettségizett (1950) és végezte el a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskolát (1954), ahol rendezői diplomát szerzett. Előbb a Művelődés

színházi (1954–59), majd három év megszakítás után az Új Élet (1962–75) művészeti rovatvezetője, A Hét szerkesztője (1975–87).

Első írását a Művelődés közölte (1953). Munkásságából kiemelkedik több irodalomtörténeti közlése, így két Erdélybe küldött Romain Rolland-levélé (Új Élet, 1966) és Dsida-leveleké (Utunk, 1966), Kós Károly és Nagy István színdarabjainak keletkezéstörténete (Új Élet, 1967), az Antalffy–Iorga levelezés (Előre, 1968) és emlékezése az Osvát-féle lexikonról (Utunk, 1968).

Felkutatta és közreadta Balázs Ferenc elveszettnek hitt 25 meséjét; összeállította és sajtó alá rendezte a Kemény Zsigmond Társaság és a **helikoni munkaközösség* leveleit és iratait; képes interjú-kötetet szerkesztett húsz erdélyi magyar íróról, új forrásokat nyitva az erdélyi magyar irodalomkutatás számára. Elismeréssel vallotta róla egy Korunk-délelőttön Ritoók János: „...hosszú esztendők kitartásával [...] asztalunkra tette bevezetővel, függelékkel és jegyzetanyaggal együtt azt a 400 dokumentumot, amely nélkül két világháború közötti irodalmunk vizsgálata [...] nem végezhető tudományos szinten". Ez az irodalomtörténeti közléssorozat folytatódik Tessitori Nóra előadóművészi és irodalmi szerepe dokumentumanyagának, majd Dsida Jenő és Imbery Melinda levelezésének bemutatásával és számos más irodalmi forrásanyag nyilvánosságra hozásával, köztük a Kovács György íróhoz intézett levelek (1937–46) közzétételével (Utunk, 1981/17).

Szerkesztésében megjelent munkák: *Balázs Ferenc: Mesék* (utószó: *A kézirat meséje*. 1973); *A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság levelesládája. 1876–1948*. (Levelek, iratok, adatok. Dávid Gyula bevezető tanulmányával. 1973); *A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája. 1924–1944*. I–II. (Függelékben a kiadványok bibliográfiája Vita Zsigmondtól. 1979); *Tessitori Nóra művészete* (cikkek, versek, emlékezések, levelek a szerkesztő bevezetésével, 1986); *Séta egy csodálatos szigeten* (Dsida Jenő leveleiből, prózájából, publicisztikájából válogatta, a bevezetőt és jegyzeteket írta Marosi Ildikó. 1992. R*MI).*

Önálló munkája: Közelképek (Interjú húsz romániai magyar íróval. A fényképeket készítette Erdélyi Lajos. 1974).

Írói álneve: *Csíki Regina*.

(B. E.)

Sőni Pál: *Egy város és írói*. Utunk 1973/22. – Kozma Dezső: *A marosvásárhelyi KZST levelesládája*. Igaz Szó 1973/9. – Szőcs István: *Közelképek*. Előre 1975. jan. 12. – Pálfi G. István: *A nagy nemzedék vallomása*. Tiszatáj, Szeged 1975/7. – Kántor Lajos: *Ki kicsoda?* Utunk 1975/8; uő. *A Helikon – szabad polcon*. Utunk 1980/17. – Szabó Zsolt: *A Helikon és az ESZC levelesládája*. NyIrK 1980/1. – Ritoók János: *Nélkülözhetetlen „levelesláda"*. Korunk 1980/7–8. – Izsák József: *Mindenekelőtt az irodalom*. Igaz Szó 1980/10. – Szász János: *Egy levelesláda titkaiból*. A Hét 1981/8.

Marosi Pál (Marosvásárhely, 1925. aug. 11. – 1989. máj. 10. Kolozsvár) – földtani szakíró. Molter Károly fia, ~ Péter és ~ Barna testvére. Szülővárosa Református Kollégiumában érettségizett (1944), a Bolyai Tudományegyetem természetrajzi karán végezte főiskolai tanulmányait, s a bukaresti Parhon Egyetemen államvizsgázott (1949), a moszkvai Lomonoszov Egyetem geológiai karán doktorátust szerzett (1954). Tanári pályáját régi iskolájában kezdte, gyakornok, majd 1953-tól előadótanár a Bolyai, ill. Babeş–Bolyai Egyetemen.

Első írása Moszkvában oroszul jelent meg (1954), Geológiai és hidrológiai szakdolgozatait a Studia Universitatis Babeş–Bolyai földtani és földrajzi sorozata s a Studii Tehnice şi Economice közölte, ezekben többek közt a marosújvári sóstavak eredetéről, a Hunyadi Medence geológiai szerkezetéről és mélyvizeiről, Kolozsvár környékének vízadó szintjeiről

értekezett. Munkásságának elméleti eredményeként értékelhető a síkság-peremi hegylábi üledékes formációk földalatti vizei zonalitásának és mineralizációjuk eredetének, pontosabban e kérdések törvényszerűségeinek általános és helyi tisztázása. Ismeretterjesztő írásaival a Korunk, A Hét, Előre, Igazság hasábjain jelentkezett. Gondozásában jelent meg Kisgyörgy Zoltán–Kristó András *România ásványvizei* (1978) és Veress József *Ásványgyűjtők könyve* (Kiskalauz, 1981) c. munkája.

Egyetemi tankönyvei: *Hidrogeologie* (I. Predával közösen, 1971); *Hidrogeologie* (Capitole alese. I. 1980. II. 1981. A Babeş–Bolyai Egyetem sokszorosítása, Kv.).

Angol nyelvre fordított munkája: *A review of the Evolution of Theories on the Origin of Loess*. Strondsburg, USA. 1975.

Rostás Zoltán: *Egy lösz-tanulmány átváltozásai. M. P.* Közli *Visszajátszás*, 1984. 131–138.

Marosi Péter (Marosvásárhely, 1920. jún. 15.) – kritikus, szerkesztő. Molter Károly fia, ~ Pál és ~ Barna fivére. Szülővárosa Református Kollégiumában érettségizett (1939), elvégezte a kolozsvári Református Teológiát, ugyanakkor a Ferenc József Tudományegyetemen filozófiát hallgatott (1944). Segédlelkész Désen (1944); hadifogságból visszatérve az Utunk belső munkatársa Gaál Gábor mellett (1948–49), majd a Kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatója (1949–52), közben magyar nyelv és irodalom szakos diplomát szerez a Bolyai Tudományegyetemen. Az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó kolozsvári szerkesztője (1952–57), majd újra az Utunk belső munkatársa 1989-ig, a kritikai rovat vezetője. A KZST tagja.

Első írása a Brassói Lapokban jelent meg (1934). Az Ifjú Erdély szerkesztő bizottságának tagja, írásait közli a Hitel és a Március. Részt vett a bálványosváraljai falukutató munkálatokban (1940–44), valamint 1943 nyarán a Soli Deo Gloria s a Magyar Élet rendezésében lezajlott Balatonszárszói Konferencián, ahol 600 értelmiségi, paraszt és munkás meghívott vitatta meg a még tartó világháború után előálló lehetőségeket a magyar nép jövője szempontjából; mint fiatal teológus felszólalt, s fenntartásokkal a politikai megoldásokkal szemben pusztán a népnevelő munka feladatait hirdette. Az Utunknál betöltött munkakörében neve később egybefonódott a romániai magyar irodalom fejlődésével, alkalmazkodva a szocialista négy évtized hol bővülő, hol szűkülő lehetőségeihez, mindenkor konkrét jelenségeiben támogatva a felsejlő vagy beérett humán írásbeliséget. Méltatásai, bírálatai az írókról és műveikről a változékony fejlődésmenet jelzőkövei. Az Utunk, Igaz Szó, Korunk, Igazság hasábjain sorozatosan megjelent írásait értékelve Szász János „irodalmunk és színházkultúránk legszorgalmasabb naplóíróját” köszönti benne.

Műfajában különleges monográfiája a címében *Salamon Ernő*, alcíme szerint „A költő és a versek gyönyörű sorsa”. Ennek a műnek minden fejezete egy-egy versből kiindulva nyit utat az olvasó számára Salamon Ernő poézise felé, s a lírai életművet „a drámaiságban kiteljesedő tragikum szempontjából” elemzi. Irodalom- és színikritikáinak javát foglalta össze *Világ végén virradat* c. gyűjteményében, tíz év szellemi tükörképét adva az erdélyi magyar elbeszélő irodalom, drámai bemutatók, esszék és viták színes sűrűjéből. Ebben olvasható Szilágyi István és Szabó Gyula írásainak elemzése, Páskándi Géza és Sütő András színdarabjainak értékelése, nemkülönben egy Csinszka-vita tanulságainak levonása, szembeszállva az irodalomelméleti vulgarizálással Ady életműve kapcsán.

Önálló kötetei: „*Fényesebb a láncnál a kard*” (Petőfi harcos öröksége. 1949); *Salamon Ernő* (írói monográfia, 1969); *A romániai magyar irodalom története* (Tankönyv a XII. osztály számára, Dávid Gyulával és Szász Jánossal. 1978); *Világ végén virradat* (Cikkek. 1980).

(B. E.)

Kovács János: *A gyönyörű sors tragikuma*. Előre 1970. febr. 12. – Láng Gusztáv: *„Gyönyörű sors" a mérlegen*. Utunk 1970/34. – Szász János: *Emlékszel, Marosi Péter?* Előre 1980. jún. 22. – xxx: *Kritikusok a kritikáról*. Gondolatok a könyvtárban. Szilágyi Júlia, M. P., Kántor Lajos és Egyed Péter rádió-beszélgetése. Korunk 1980/11. – Szőcs Géza: *A NB. csillagkép.* Utunk 1980/50.

Marossy Anna (Belényes, 1931) – **természettudományi irodalom*

Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Magyar Tagozata – Marosvásárhelyt „állandó kőszínház" a Salamon Ernő Athenaeum beadványa alapján, az MNSZ támogatásával 1946. márc. 10-én kezdi meg tevékenységét *Székely Színház* néven. A bemutató előadás a Kultúrpalotában volt, Lehár Ferenc *A mosoly országa* c. operettje került színre Lóránt György és Kovács Irén Nagyváradról átszerződött művészek közreműködésével. Karmester Tóth Sándor volt.

Tompa Miklósnak, az induláskor kinevezett igazgatónak sikerült egy olyan remek színészgárda szerződtetése, mely évekre gerincét alkotta a színháznak. Kiemelkedő tagjai: Delly Ferenc, Szabó Ernő, Kovács György, Kőszegi Margit, Borovszky Oszkár, Andrásy Márton, Hamvay Lucy, Váradi Rudolf, Kiss László, Lantos Béla, Szabó Duci. Az első évadban többnyire operettek szerepeltek a műsorban, de már a bemutatót követő napokban játsszák az első prózai művet: Molnár Ferenc *A doktor úr* c. szatirikus bohózatát, az őszi évadban pedig olyan jelentős darabokat láthat a közönség, mint amilyen Machiavelli *Mandragóra*, Molnár Ferenc *Liliom*, Heltai Jenő *A néma levente*, G. B. Shaw *Az ördög cimborája* c. műve.

1948-ban az államosítás után *Állami Székely Színház* néven működik tovább. Kialakult művész-színház típusú műsorpolitikája: az operett-előadások helyét hovatovább átvették a magyar és világirodalmi remekművek. Sorra kerül Katona József *Bánk bán*, Móricz Zsigmond *Úri muri*, Csíky Gergely *Ingyenélők* és *Buborékok*, Illyés Gyula *Fáklyaláng*, Bródy Sándor *A tanítónő*, Kós Károly *Budai Nagy Antal*, Vörösmarty *Csongor és Tünde*, Örkény István *Tóték* c. darabja, közben az orosz irodalomból Makszim Gorkij, Csehov, Gogol, a nagy klasszikusok közül Molière, Shakespeare, Rostand, a modernek közül Tennessee Williams, Dürrenmatt, a román irodalomból Caragiale, Muşatescu drámája, a hazai modern szerzők közül Sütő András *Fecskeszárnyú szemöldök*, *Tékozló szerelem*, *Pompás Gedeon*, Szabó Lajos *Menekülés* c. darabja. A „házi szerzők" is közönség elé kerültek, így Kiss László–Kováts Dezső *Vihar a havason*, Eugen Mirea–Kovács György *Az utolsó vonat* c. színműve.

A színház jeles rendezőkkel emelte az előadások minőségét, ilyen volt Harag György, Kőmíves Nagy Lajos, Farkas István, Hunyadi András, Kincses Elemér, Gergely Géza, Tompa Gábor, a vendégrendezők közül Sică Alexandrescu, Moni Ghelerter, Kovács Ferenc, Szabó József. Találó díszleteket és jelmezeket olyan elismert művészek készítettek, mint Háry Lajos, Szakács György, Kemény Árpád, Edit Schranz-Kunovits, Romulus Fenes, K. Tamás Anna. Az eltelt közel fél évszázad alatt sok jeles színész lépett itt fel meghívott vendégként, köztük Bara Margit, Bisztrai Mária, Csóka József, Gróf László, Senkálszky Endre.

1962-ben alakult meg a színház román tagozata. Az 1972–73-as évadtól kezdve a színház, most már mint ~ új, modern épületbe költözik: nézőtere 600 férőhelyes, amfiteátrum-szerű kiképzéssel, légfűtéses, a társalkodókat gobelinek, szőnyegek, bútorok, csillárok teszik hangulatossá.

Az eltelt időszakban nem hiányoztak az önálló előadói estek sem az új épület kistermében, mint amilyen Nemes Levente *Dózsa*, Illyés Kinga *A kis herceg*, *Fagyöngy*, *Lírai oratórium* vagy Ferenczy István *Bolyai János estéje*, Boér Ferenc *Ki látott engem*, Farkas Ibolya *Árva Bethlen Kata* c. művészi teljesítménye. A színház sok művésze részesült kitüntetésekben, így

Tompa Miklós (állami díj, a művészet érdemes mestere, Tamási Áron-díj), Szabó Ernő (állami díj, érdemes művész), Delly Ferenc (állami díj), Kovács György (állami díj, a nép művésze), Kőszegi Margit (érdemes művész) és Lohinszky Loránd (érdemes művész, az EMKE Kovács György-díja).

Az 1989-es történelmi fordulat után a ~ bemutathatta Sütő András *Az álomkommandó* c. korábban betiltott drámáját.

(A. S.)

Szentimrei Jenő: *Harc az állandó színházért Marosvásárhelyen*. Mv. 1957. – Polgár István: *25 év*. Új Élet 1971/18. – Marosi Barna: *Marosvásárhely kőszínháza*. A Hét Évkönyve 1981. 209–14. – Halász Anna: „*Mindig a realista színjátszás újul meg.*" Beszélgetés Tompa Miklóssal. A Hét Évkönyve 1981. 203–08.

Marosvásárhelyi Sorok és Marosvásárhelyi Glosszák – az eddig ismert hatodik magyar nyelvemlék. Egy, ma a Bolyai Tudományos Könyvtárban található s a XIV. század második felében leírt, az Ó- és Újszövetséget magába foglaló hártyakódex őrizte meg, amelyet Koncz József, a marosvásárhelyi Ref. Kollégiumi Könyvtár könyvtárosa mentett meg a Rhédei család erdőszentgyörgyi könyvtári hagyatékából 1860-ban. A magyar szövegrészek jelentőségét csak 1956-ban ismerte fel Farczády Elek könyvtárigazgató. A szövegemlék 44, a lapszéli jegyzetek 11 – nem egy esetben először írásban itt szereplő – magyar szavának nyelv- és írástörténeti elemzéséről *A Marosvásárhelyi Sorok* c. alatt Farczády és Szabó T. Attila nyelvtudós számolt be a bukaresti Akadémia Kiadónál megjelent s fénykép-hasonmásokkal ellátott kötetben (1957).

A megmentőjéről Koncz-kódexnek elnevezett, fatáblákba kötött és részben sérült mű kis nyolcadrét alakú, 433 írásos és 1 üres levelet tartalmaz. Néhány soros magyar bejegyzésében s a glosszákban ilyen szavak szerepelnek, mint *medue*, *viuend*, *kelket* (kölyköt), *atyad*, *kyral*, *valaky*, *hallandia* (hallandja), *yeltest* (üvöltést), *lezen* (lészen), *veretut* (veretett), *eresnek* (erősnek), *eltezev haz* (öltözőház), *thiuis* (tövis).

A szövegemlék és a lapszéli bejegyzések egy második, lényegesen átdolgozott és bővített új kiadásban 1973-ban jelent meg *A Marosvásárhelyi Sorok és a Marosvásárhelyi Glosszák* címmel.

Márton Gyula: *Ötödik nyelvemlékünk*. Korunk 1958/2. – Benkő Loránd: *A Marosvásárhelyi Sorok és Glosszák*. Magyar Nyelv LIV (1958). 17–22. – Benkő Samu: *A vásárhelyi nyelvemlékről*. Utunk 1974/4.

Marosvásárhely magyar irodalmi élete – Marosvásárhely már az 1200-as években vásáros hely; városnevét oklevélben először „Zekel Wasarhel"-ként 1301-ben írták le. Bethlen Gábor idejében szabad királyi város lesz. A céheknél már nevezetesebb református iskolája, s a XVIII. század végén a tekintélyes nyugati egyetemeken is ismerik a város könyvesházát: a kancellár Teleki Sámuel gróf Tékáját.

A legelső kéziratot Borsos Sebestyén városi főbíró, erdélyi krónikaíró hagyta az utókorra (*Világnak lett dolgairól írott krónika*, 1490–1583). A fia, Borsos Tamás Marosvásárhely várépítő főbírája, Bethlen Gábor diplomatája, portai követe. Munkái közül a legnevezetesebbek: *Önéletírás*a (1614) és *Memoriáléj*a (1630). A város krónikáját a vásárhelyi vár választott kapitánya, Nagy Szabó Ferenc folytatja (1658). A reformátusok iskolája a XVIII. század elején alakul át kollégiummá. Már a particula igazgatói közül az 1500-as évek utolsó évtizedeiben kitűnt Laskói Csókás Péter meg Baranyai Décsi Czimor János, később a professzorok közül Buzinkay Mihály, Pósaházi János, még később Kovásznai Tóth Sándor, Köteles Sámuel, Makfalvi Dósa Elek, Bolyai Farkas, Bodola Sámuel, Kibédi Péterfi Károly, Mentovich Ferenc, Koncz József. A kollégium a középosztály szellemi

kohójává vált. Itt ringatták a vásárhelyi színjátszás bölcsőjét, s a kollégium nyomdájában készült el az első kalendárium is. Teleki Sámuel ajánlására Kazinczy Ferenc is ellátogat 1816-ban a városba és a tékába, később az *Erdélyi levelek*ben ír erről. Aranka György 1791-ben röpiratban kezdeményezi „Egy Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság felállítását", s megszervezi az Erdélyi Kéziratkiadó Társaságot is. Széles körű levelezése során Csokonai Vitéz Mihállyal is kapcsolatba kerül, aki az ő leveleiből ihletődve írja meg a *Marosvásárhelyi gondolatok* c. versét (1798). 1836-ban jelenik meg Borosnyai Lukács János verses városképe, a *Régi és új Vásárhely*, amely a helytörténész pontos eligazítója.

A szabadságharc eseményei során Petőfi 1849 januárja és júliusa között négy alkalommal fordul meg a városban; itt írja többek között emlékezetes versét: „Bizony mondom, hogy győz most a magyar" (1849. márc. 6. vagy 7.) és legutolsó levelét „Kedves édes Juliskám"-nak júl. 29-i keltezéssel. Bolyai Farkas a kollégium matematika–fizika–kémia szakos professzora, az MTA levelező tagja, minden ellenkező híresztelés ellenére a kisváros egyik legnépszerűbb notabilitása, a vidéki udvarházak, arisztokrata kastélyok kedvelt és megbecsült vendége; fia, Bolyai János a legnagyobb név a város múltjában. Személyiségéről, nemkülönben környezetéhez, a kisvároshoz és édesapjához fűződő viszonyáról a kutatás még sok újat mondhat, szembefordulva az őt hagyományosan elfogultan ábrázoló klisével. Tizenhat évig élt itt (1868–1884) Tolnai Lajos, korának legkíméletlenebb prózaírója, aki nemcsak lelkésze, hanem kérlelhetetlen erkölcsbírója is akart lenni városának. Megalapította a Kemény Zsigmond Társaságot (1876) és Erdélyi Figyelő c. folyóiratot indított. Petelei István viszont nem vendég, ő otthon van szülővárosa világában. Élete egy részét Kolozsváron éli le, majd férfikora delén a kisvárost választja: munkásságának utolsó fölvillanó szakaszában átvállalja a Kemény Zsigmond Társaság vezetését, kiadja annak lapját, a Marosvásárhelyi Füzeteket.

A századforduló a föllendülés, a konjunktúra nagy pillanata, korlátlan a hitel, a város építkezik, egy fiatal, szabadkőműves polgármester diktálja a tempót, Bernády György. Fölépül egész sor középület, a Közművelődési Palota, megalapítják a zeneiskolát, a képtárat, a városi könyvtárat, amely a közművelődés jelentős bázisa lesz, állománya közgyűjteménnyé nő. Megnyitják a székely iparmúzeumot, fölépül a református kollégium új központi épülete, a római katolikus fiú-főgimnázium, a katonai alreáliskola, az állami leánygimnázium, a felső kereskedelmi iskola, az ipari iskola, polgári fiúiskola, tanonciskola, most aztán igazán iskolavárosnak nevezhető Marosvásárhely. A menedzser polgármester értelmiséget is toboroz, a zeneiskolához művészembereket szerződtet. Erről a mozgalmas korszakról és főszereplőjéről Ady Endre több alkalommal ír a Nyugatban.

Következik a háború és rögtön utána Trianon.

1918 dec. 5-én vonulnak be a városba a megszálló román csapatok. A Magyar Nemzeti Tanács csupa civil, az őszirózsás forradalom pacifista utóvédje; az impériumváltozás traumáját egy részük soha nem heverte ki. Elsőnek egy katonaorvos, Osvát Kálmán cselekszik, és már 1919 elején megindítja a Zord Időt. Antalffy Endre, Berde Mária, Molter Károly, Turnowsky Sándor, Büchler Pál, Dékány Kálmán a legbelső, radikális mag. A lapindítást az arisztokraták, a környékbeli földbirtokosok segítik, de a máról holnapra kisebbségivé változott társadalom újjászerveződésében, a magyar kultúra anyagi támogatásában jelentős részt vállalt a zsidó polgárság s Osvát lexikont is szerkeszt elsőnek Trianon után. Az *Erdélyi Lexikon* (1929) tömör és gyors értékeléseivel elsősorban „szellemi eleganciájának és belső szabadságának" bizonyítéka. Ekkor jelenik meg a kollégiumi diáklap, a Jövő Nemzedéke s Morvay Zoltán hetilapja, a Tükör, egyszerre kilenc napi- és hetilap.

Valaha csak a kollégiumnak volt tipográfiája, itt nyomtatta ki Káli Simon a Bolyaiak „minden munkáját" is. Utolsó faktora, művezetője, majd nyomdászmestere Sztupiár István, aki 1897-ig vezeti, amikor a kollégium eladja nyomdáját Benkő Lászlónak. A Benkő-nyomda 1948-ig

működik, az államosításig. Volt nyomdája a római katolikus leányiskolának is. Ezt vásárolja meg és modernizálja később Adi Árpád, ezután Kossuth-nyomda néven ismerik, 1922-ben ez lesz a Bolyai Nyomda RT. 1902-ben helyezi üzembe Révész Béla az akkor legkorszerűbb, nagy kapacitású könyvnyomdáját. Itt kezdi mesterként Morvay is, aki hamarosan Révész sógora lesz és a nyomda vezetője. A húszas években Morvay Zoltán könyvkiadással is foglalkozik. Ő kezdeményezi és szervezi meg az Erdélyi Könyvbarátok Társaságát, amelynek nyolc kötetet sikerül kihoznia, s amely csak az ESZC megindulása miatt szűnik meg.

A lázas korszak ünnepelt helyi költő- és írószemélyiségei a verseiért Ady által is megdicsért Bucherné Szász Piroska, a lázadó hangú Nagy Emma, a fiatalon elhunyt, Peteleire emlékeztető Balogh Endre. Vásárhelyen indulnak, a Zord Idő pályázatán tűnnek fel az erdélyi irodalmi köztudatban Sipos Domokos, Nyírő József, Tompa László és Áprily Lajos is.

A város életére, kultúrájára mindig nagy hatással volt az anyaországból érkező vendég. A háború kritikus évében a Nyugat írói „szabadcsapatának" vendégszereplése emlékezetes (Osvát Ernő, Ignotus, Schöpflin, Móricz Zsigmond, Ódry Árpád). A forradalmak bukása után is sokan megfordulnak Vásárhelyt. Romániai körútja közben 1922-ben két alkalommal meglátogatja itteni barátait Jászi Oszkár, akinek eszméi mélyen beépülnek a transzilvanizmus világába. Bartók Béla 1922. februári ittlétének emléke máig visszhangzik.

A húszas években újjászületik a Kemény Zsigmond Társaság, s a város kulturális életének különlegességévé válik, 1929-ben ünnepélyes keretek között üli meg félszázados jubileumát. A két háború közti idők rangos magyar írói, költői, művészei lépnek föl: Móra Ferenc (1928), Mécs László (1929), Móricz Zsigmond (1930, 1942), Benedek Marcell (1931), Kosztolányi Dezső (1934), Sík Sándor (1943). A kisváros az irodalom ablakán tekinthet ki a nagyvilágra. A Társaság elnökévé az akkor 25 éves Kemény Jánost választják (1928), főtitkárává pedig Sényi Lászlót, mellettük ott van Berde Mária és Molter Károly. Ők négyen az igazi szellemi függetlenség biztosítékai – legtartósabban Molter.

1913-ban, amikor ő a kollégiumban kezdő tanárként a katedrára lép, még valamelyes németes akcentussal beszél magyarul. „Szerencsés" házassága és az impériumváltozás kollektív élménye köti végleg Erdélyhez. Egy egészen más, német kultúrkörből érkezik a Székelyföldre, egészen más, liberális eszményeket vallva és a város éppen a másság jogát elismerve fogadja fiává. Cserébe életfogytiglan vállalta a közös kisebbségi sorsot. Hét évtizedet élt választott hazájában, elbeszéléseinek örök színhelye a „bolond kisváros", az ember számára valaha is kitalált eszményi élettér.

Vásárhely a kötelező átszállóhely a Helikon írói számára is, akik Marosvécsen, Kemény János báró kastélyában gyülekeznek 15 nyáron át, s a kapcsolattartás, a tájékozódás sokféle lehetőségét kínálják ezzel. A harmincas években kezd írni Kovács György, Gagyi László, Kiss László.

1937-ben itt bont zászlót a Vásárhelyi Találkozó, amelynek önszervező kisebbségvédelmi platformja hosszúlejáratú, máig érvényes tanulságokkal szolgál. Tamási Áron itt elhangzott szavait, de Kacsó Sándor akkori pozícióját is a román és a magyar nép békés együttélésének útjairól és feltételeiről egyaránt igazolta a történelem.

A bécsi döntést követő négy esztendőben az Észak-Erdély részeként Magyarországhoz visszacsatolt város kis centrummá lépett elő. A Székely Szó főszerkesztője, a Kolozsvárról leköltözött Szász Endre munkatársai: Szathmáry Lajos, Szappanyos Gabriella, Bözödi György, Sebestyénné Hajós Aliz.

A háború előtt és a háború alatt mást jelentett a politikai baloldal, mint azután. A harmincas évek végén a munkásotthon a gyárvilág, az ipari munkások fontos bázisa volt. Székely József bútorgyáros teljes könyvtárat adományoz a vásárhelyi munkásotthonnak; elbeszéléseit még a

Zord Idő publikálja. 1937 tavaszán költözik Vásárhelyre a „szegények költője”, Salamon Ernő. Ő háromszorosan is kisebbségi volt: mint zsidó, mint magyar költő, mint kommunista. Holott tulajdonképpen ösztönös anarchista.

Ezek az utolsó esztendők, amikor a magyar–magyar kapcsolatok aránylag szabadok, utazhatnak az emberek. A város legemlékezetesebb magyarországi vendége Németh László, aki 1935-ben megáll Vásárhelyen is, majd a kisebbségi sors lehetőségeit és lehetetlenségeit elemzi a *Magyarok Romániában* c. esszéjében. Móricz Zsigmond mintha búcsúzni jött volna vissza, halála előtt, 1942-ben is ellátogat Vásárhelyre, több írása is őrzi ittléte emlékét. De ellátogat ide Cs. Szabó László, Szabó Lőrinc, Márai Sándor is. Ebben a légkörben nevelkedik s 44 tavaszán érettségizik a gimnáziumban Lorand Gaspar, a későbbi francia költő.

A város 1944 szeptemberében aránylag könnyen megúszta az újabb impériumcserét. Sőt amikor Kolozsvárról a Bolyai Tudományegyetem orvosi karát leköltöztetik Vásárhelyre, ez fölmérhetetlen civilizációs és kulturális változást, rangot, előrelépést jelentett: magasan képzett, művelt réteget „importált” a város, egyetemi város lett. 1946-ban megalakul a Székely Színház a Salamon Ernő Atheneum és a háttérben a Magyar Népi Szövetség kezdeményezésére. A kultúrpalota hangversenytermének színpadán 1946. márc. 10-én megy föl először a függöny. Új napilapja is van a városnak a Pittner Olivér által 1944. nov. 4-én indított Szabad Szó, amelyet 1945. szept. 16-tól már Kovács György jegyez. Egy darabig jelentős írók is közölnek az újság vasárnapi mellékletében. Aztán osztozik laptársai sorsában: 1948. ápr. 8-tól „a Romániai Magyar Népi Szövetség lapja” lesz, még az év aug. 12-től nevét Népújságra változtatja, 1951 ápr. 6-tól kezdve Előre, majd Vörös Zászló néven cenzúrázott, sematikus pártlap, a kommunista párt és a tartományi néptanács lapja.

Az új rendszer, a „népi demokrácia” egész sor művelődési intézményt hoz létre. A megalakuló bábszínház a gyermekirodalom termését mutatja be, többek között Bajor Andor, Kemény János, Mark Alexandra, Bede Olga műveit. Megkezdi működését az állami filharmónia. Új iskolákat, tanítóképzőt, szakiskolákat nyitnak meg. Pár évig önálló könyvkiadó is működik, mindez a Magyar Autonóm Tartomány kirakataként.

Az írók idősebb generációja azonban közben elhallgat, félreállítják. Kemény János évekig egy mészégető telepen lapátol és talicskázik, népes családja kegyelemkenyéren él. Bözödi György börtönbe kerül, kiengedik, újra lezárják, mikor szabadon van, folyamatosan zaklatják. Gagyi Lászlónak ebben az időben új műfaja és területe a novella. Szabó Lajos történelmi életképekkel próbálkozik. Az ötvenes években Kovács György írja újra, szerkeszti át egész életművét. Papp Ferenc az ötvenes, hatvanas években a szocialista realizmus sémáira esküszik. Hajdu Zoltán kommunista csasztuskákat gyárt állami díjas szinten.

Az Irodalmi Almanachot bútorostól költöztetik le Vásárhelyre. Itt nevet cserélnek, ez lesz az Igaz Szó, az erdélyi magyar irodalom egyetlen folyóirata, egy karrierista főszerkesztő politikai vadászterülete. Sokáig működik mellette irodalmi kör, ahol több tehetséges fiatal prózaíró és költő kezdi pályafutását. Leköltöztetik a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskolát is (1953). Megkezdi működését a területi rádióstúdió (1958), az Állami Székely Népi Együttes; ennek kibontakozó munkássága fölvirágoztatja az erdélyi magyar kórus- és táncmozgalmat. Képeslap indul, előbb Művészet, majd Új Élet a színes kulturális hetilap neve. Tanárképző, úgynevezett Pedagógiai Főiskola meg akadémiai történelmi kutatóintézet létesül (itt, illetve a Teleki Tékában dolgozik többek között Farczády Elek, Fikk László, Vigh Károly). A kiépülő struktúra, az intézmények jelentősége nagy, új szellemi erőt vonz a városba.

Az 1956-os forradalom után pártkizárások, letartóztatások következnek. Majd csak a hatvanas, hetvenes évek fordulóján könnyebbül a közlés, a cenzúra mérsékeli arroganciáját. A szerkesztők, irodalomtörténészek, kritikusok közül kiemelkedik Szász Béla, Izsák József,

Oláh Tibor, Kovács István munkássága. Gálfalvi Zsolt 1969-ig él Vásárhelyen, szerkesztő az Igaz Szónál, majd színházigazgató. Ugyancsak az Igaz Szó belső munkatársa Jánosházy György és Székely János, akik a legmostohább évtizedekben, egy irodalom- és művészetellenes világban is meg tudták őrizni kultúrájuk integritását. A könyvkiadás pártellenőrzésének átmeneti liberalizálódását kihasználva jelennek meg a Kriterionnál Marosi Ildikó gondozásában impozáns kötetekben a Kemény Zsigmond Társaság, majd a Helikon és a Szépmíves Céh forrásértékű irodalomtörténeti dokumentumai.

Külön-külön nemzedékhez, más és más ízlésvilághoz szokták sorolni Varró Ilonát, Vári Attilát, Nemess Lászlót és Györffi Kálmánt. Prózájuk markáns különbözősége meg is engedi ezt. Mégis a közös élményvilág, az egykori kisvárosi létforma furcsa genetikus jegyei, a rokonmotívumok örökké kimutathatóak mindegyik szövegéből. A 31 éves korában halálba menekülő Szőcs Kálmán kész költői életművet hagy hátra. A verista kisprózát művelő Oltyán László tragikusan korai halála szintén a kommunista diktatúra éveiben itt uralkodó szellemi légkört érzékelteti. Ebben a légkörben, ennek ellenében jönnek létre a Tordán született Székely János versei, drámái, regényei és esszéi, a Pusztakamarásról indult Sütő András naplójegyzetei, csapongó szociografikus írásai, esszéregényei, gondolattal teli drámái. A szabadság és a szolgaság viszonyáról, a forradalom és hatalom természetrajzáról, a sajátosság oltalmazásáról sokan írnak őelőtte is, de kevesen mondtak ki hitelesebb igazságot minderről.

A nyolcvanas éveket az egyre kíméletlenebb diktatúra légkörében, a megalázó pauperizálódás körülményei között éli át az irodalom. Már titokban sem születnek irodalmi értékek. Az intézményeket, ami még megmaradt, becsukják, a magyar iskolák kisemmizett tagozatokká sorvadnak, a lelki és fizikai terror következtében egy teljes nemzedék menekül el, költözik át az anyaországba vagy Nyugatra (tizenöten-húszan csak az OGYI tanszemélyzetéből). Az írók közül Vári Attila, Katona Szabó István, Ágoston Vilmos, Molnár H. Lajos.

1989 karácsonya után megint az írók, költők és lapszerkesztők állnak a kisebbség élére. 1990 februárjában és márciusában égő gyertyával és Bibliával, magyar könyvvel a kezében a magyar iskolákért tüntet Vásárhelyen nyolcvanezer ember, Sütő András vezetésével. Márciusban éppen ezért ő a terroristák célpontja, kis híján életével fizet helytállásáért. Háborgó tenger a város, új lapok jelennek meg, a Népújság, az Erdélyi Figyelő, a reformátusok Üzenete, az RMDSZ Itthon nevű félhavi lapja.

Az írók folyóirata is újjászületik, Batsányitól kölcsönzik az új nevet: Látó. A redakció megfiatalodik, a költő Kovács András Ferenc, Káli Király István, Láng Zsolt az új csapat. Egy darabig Székely János, Jánosházy György is jelen van. Törzsgárdájához tartozik az Igaz Szó egykori csapatából Gálfalvi György, Markó Béla, a Látó jelenlegi főszerkesztője.

Az irodalom emlékét őrzik a sírok; a református temetőben található Borsos Tamás, Nagy Szabó Ferenc emlékírók sírköve, Aranka György, a két Bolyai, Mentovich Ferenc, Koncz József, Bedőházi János, Sényi László, Antalffy Endre, Molter Károly, Szőcs Kálmán sírhelye, a római katolikus temetőben nyugszik Petelei István. Emléktábla jelöli a Fő-tér és a Szentgyörgy utca sarkán a volt Görög Károly-féle bankházat, ahol egykor Petőfi Sándor megszállt. Kőtábla jelölte Petelei lakóhelyét a Szentgyörgy téren, de a nyolcvanas években a városrombolás során levették a táblát, Petelei István saját lakóházára a Deák Farkas utcában nem került jel. A kollégium Köteles Sámuel utcai tanári házán két márványtábla őrzi a Bolyaiak és Molter Károly emlékét.

Szilágyi Sándor: *Mv. a forradalom előtt és alatt*. Magyar Emléklap. 1850. – Benkő Károly: *Marosvásárhely leírása*. Kézirat, 1862. – Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. IV. Pest 1870. – Koncz József: *A marosvásárhelyi ev. ref. kollégium története*. Mv. 1896. – Bedőházi János: *A két Bolyai*. Bp. 1897. – Molnár Gábor: *A régi Marosvásárhely*. Marosvásárhely 1911. – Bernády György: *A marosvásárhelyi Közművelődési Ház*. Magyar Iparművészet, Bp. 1913. – Fodor István: *Krónikás füzetek*. Mv. 1930–1939. – Gróf Teleki Domokos: *A marosvásárhelyi Teleki-könyvtár története*. Erdélyi Múzeum, 1931. 35. kötet. – Biás István: *A marosvásárhelyi*

Kaszinó száz éve. Mv. 1932. – Németh László: *Magyarok Romániában*. Tanú 1935. – Makkai László: *Erdélyi városok*. Bp. 1940. – Molter Károly: *A Bolyai házban*. Közli az ESZC *Séta bölcsőhelyem körül* c. gyűjteménye. Kv. 1941. – Farczádi Elek: *A marosvásárhelyi ref. egyház története*. Kézirat, 1941. – Kiss Pál: *Mv. története*. Mv. 1942. – Marosi Ildikó: *A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság levelesládája*. 1973. – Deé Nagy Anikó: *Teleki Sámuel és a Teleki-téka*. Téka, 1976. – *Marosvásárhely és vártemploma*. Szerk. Medvigy Endre, Bp. 1990. – Marosi Barna: *Marosvásárhely magyar szellemi élete*. Kézirat.

Marót Sándor, 1916-ig *Rosenberg* (Arad, 1884. júl. 4. – 1944. jún. Auschwitz) – író, szerkesztő. Tanulmányait szülővárosában és Budapesten végezte. Hírlapírói tevékenységét 1904-ben még eredeti családi nevén az Arad és Vidéke c. napilapnál kezdte. 1906-tól a debreceni Független Újság segédszerkesztője. Visszatérve Aradra Tükör címmel lapot szerkeszt Sulik Kálmánnal, s a Kölcsey Egyesületben tevékenykedik. 1919-től Nagyváradon a Szabadság szerkesztője, a lap és a **Nagyvárad* egyesülése után utóbbi napilap felelős szerkesztője. Művelődési tevékenységét értékelve a Szigligeti Társaság társelnökévé választja; szerepet vállal a helybeli Újságíró Egyesület és a Romániai Kisebbségi Újságírók Országos Szövetsége vezetésében is. *Örök tűz* c. darabját Aradon, *Egérfogó* c. szatirikus színművét Nagyváradon és Kolozsvárt sikerrel mutatták be.

A formabontó epika egyik művelője. *Koporsóban* c. novellája a Magyar Szóban jelent meg 1919-ben, újraközölte *A Magyar Szó*, *Tavasz 1919–1920 Antológiá*ban (1971) Kovács János.

Kötetei: *Nincs halál* (elbeszélések, színdarab, Nv. 1924); *A befelé néző ember* (Nv. 1927); *Világ ablaka* (esszék, Nv. 1938); *Napfény és felleg egy város felett* (aradi emlékek, Nv. 1940). Hely- és évjelzés nélkül jelent meg *Szivárvány* c. kötete.

(T. E.)

Osvát Kálmán *Erdélyi lexikon*. Nv. 1928. 188. – *A város magyar társadalma és az újságírókar M. S. 30 éves írói jubileumára készül*. Nagyvárad 1935. nov. 24. – *A tegnap városa*. A nagyváradi zsidóság emlékkönyve. Tel-Aviv 1981. 412.

ÁVDolg. Mezei Piroska: *A Nagyváradi Napló irodalmi anyaga 1928–1940*. Kv. 1964.

Mártha Ivor (Szatmárnémeti, 1928. szept. 9.) – orvosi szakíró. ~-Papp Ilona férje. A Kölcsey Ferenc Gimnáziumban érettségizett (1947), a marosvásárhelyi OGYI-ban általános orvosi érdemdiplomát szerzett (1953). Az Urológiai Klinikán szakorvos, 1958-tól főorvos, 1978-tól az orvostudományok doktora. A Román Urológiai Társaság tagja. Kutatási területe a vese-TBC. *Urológia* c. egyetemi jegyzete magyarul is megjelent (Mv. é.n.).

Mártha-Papp Ilona (Bukarest, 1935. szept. 30.) – orvosi szakíró. ~ Ivor felesége. A brassói Magyar Vegyes Líceumban érettségizett (1953), a marosvásárhelyi OGYI általános orvosi fakultásán szerzett diplomát (1959). Orvosi pályáját Nyárádkarácsonyfalván kezdte (1959–61), Marosvásárhelyen a Szemészeti Klinika orvosa, ahol szak- majd főorvosi vizsgát tett, a II. számú Poliklinikán szemész szakorvos (1962–80), a Szemészeti klinika főorvosa 1980-tól. Tagja az Európai Glaucoma Társaságnak. Kutatási területe a gyermekkori kancsalság, született szembeteg gyermekek rehabilitációja, reumás betegek szemészeti szövődménye, szemfenék-idegsebészet. Dolgozatait számos hazai és külföldi tudományos gyűlésen mutatta be. Kötete: *Gyermekeink szeme* (társszerzésben Fodor Ferenccel, Kv. 1983).

Szépréti Lilla: *A szemorvosnál*. Új Élet 1985/14.

Márton Aranka – **gyógyszerészeti szakirodalom*

Márton Áron (Csíkszentdomokos, 1896. aug. 28. – 1980. szept. 29. Gyulafehérvár) – hitszónok, egyházi és neveléstudományi író, Erdély római katolikus püspöke. Középiskolai tanulmányait a csíksomlyói gimnáziumban kezdte, a gyulafehérvári kis szemináriumban fejezte be (1915). Az I. világháborúban mint hadnagy az olasz fronton megsebesült. Hazatérve otthon gazdálkodott, majd elvégezte a gyulafehérvári teológiát (1924). Pappá szentelése után első szentmiséjét 1924. júl. 13-án mutatta be szülőfalujában. Lelkész Ditrón, Gyergyószentmiklóson, Marosvásárhelyen; Nagyszebenben a Tereziánum tanulmányi felügyelője. 1930-tól udvari káplán, majd püspöki titkár Gyulafehérváron. Innen helyezi át Mailáth Gusztáv Károly püspök a katolikus egyetemi hallgatók kérésére Kolozsvárra egyetemi lelkésznek. 1938-ban Kolozsvár plébánosává nevezték ki. 1939. febr. 12-én szentelték püspökké a kolozsvári Szent Mihály templomban.

György Lajossal együtt szerkesztette az **Erdélyi Iskola* c. oktatásügyi és népnevelő szakfolyóiratot (1933–39). Programadó vezércikkében egy széles körű – az egyházi kereteken túlmenő – népművelő rendszer alapjait fektette le. Pedagógiai elve a „kiszélesített iskola", ahol a családi nevelésből kiindulva a gyakorlattal való ismerkedés módszerei is helyet kapnak. 1934-től az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség országos igazgatója, s mint ilyen megszervezte az évente szokásos katolikus nagygyűléseket Kézdivásárhelyen, Gyergyószentmiklóson, Marosvásárhelyt és Brassóban. Átfogó szemléletére jellemző, hogy támogatta katolikusok részvételét a minden politikai és világnézeti irányt közös kisebbségvédő célra tömörítő **Vásárhelyi Találkozó*n. A Hitel hasábjain fellépett a fenyegető háborús törvények ellen, olyan Széchenyi-lelkületű értelmiséget szólítva társadalmi szerepre, amely „a történelem szándékát erős markolással és lázas munkával az élet irányába fordítja".

A bécsi döntés után püspöki székhelyéről, Gyulafehérvárról csak útlevéllel kereshette fel Kolozsvárt, ahol 1944. máj. 18-án szenvedélyes beszédben ítélte el a zsidók deportálását. „Népünk keresztény érzése – hirdette a Szent Mihály templom szószékéről – ösztönösen tiltakozik, ha azt tapasztalja, hogy az emberekben az emberi személy méltóságát megalázzák és embereket jogaikban vagy emberi jogaik védelmében korlátoznak véleményük vagy vallási mivoltuk miatt." 1944. aug. 23-a után elősegítette a kolozsvári börtönökben fogva tartott politikai foglyok szabadlábra helyezését.

Hasonló bátorsággal emelte fel szavát a II. világháborút követő hatalmi túlkapások, a vak bosszú és törvénysértések ellen. 1946 elején memorandumban fordult Petru Groza miniszterelnökhöz és az MNSZ vezetőségéhez, igazságos biztosítékokat sürgetve a békeszerződés esetére a magyar nemzetiség számára. A párizsi békekötést követő nemzetgyűlési választások alkalmából hozzájárulását adta ahhoz, hogy Szentmiklóssy Ferenc nagyszebeni róm. kat. gimnáziumi tanár is induljon az MNSZ önálló listáján. Anyagilag támogatta a Bolyai Tudományegyetemet, s részt vett a közművelődést szolgáló **Petőfi-alap* megteremtésében. Egyháza és személye ellen a támadások még a kommunista hatalomátvétel előtt elkezdődtek, míg végül 1949-ben börtönbe vetették. Egy hamis vádakon alapuló koncepciós perben, melybe más magyar közéleti személyiségekkel – így Kurkó Gyárfással, az MNSZ elnökével, Lakatos István szociáldemokrata képviselővel, Szász Pállal, az EMGE volt elnökével, Korparich Ede szövetkezeti igazgatóval, Venczel József szociológussal s Teleki Ádámmal, az Erdélyi Gazda volt szerkesztőjével – együtt bekeverték, életfogytiglani kényszermunkára ítélték. Évekig tartó raboskodás után, melyet többek között a máramarosszigeti börtönben töltött, 1955-ben szabadult ugyan, de 1967 novemberéig püspöki székhelyén házi őrizetben tartották. Ezután diadalmas bérmaútjai következtek, prédikációk, pásztorlevelek és pasztorális látogatások Erdély-szerte.

Venczel Árpád és Szervátiusz Tibor kisplasztikában, Nagy Imre több ceruzarajzban örökítette meg.

Életrajzírója, székely földije, Domokos Pál Péter Erdély történelmi nagyjai közé sorolja. „Kivételesen nehéz időkben került magas méltóságába – írja –, megpróbáltatás, meghurcolás lett osztályrésze. Püspöksége idején tizenhat esztendőt töltött tömlöcben és házi őrizetben, s mégis, az elzártságból, elszigeteltségből is sugárzó erővel hatott szilárdsága, tántoríthatatlan hite. A nevével eggyévált emberi és egyházfői nagyság tartást és erőt adott és ad máig minden magyar embernek."

(B. E. – K. K.)

Szenczei László: *Az erdélyi magyarság arca (1940–1944)*. Bp. 1946. – Szalay Jeromos: *Vértanú püspök, vértanú népe*. Párizs 1952; uő. *Vérités sur l'Europe centrale. Aaron Márton, évôque de Transylvanie*. Paris 1952. – Székely István: *In memoriam Márton Áron*. München 1982. – Virt László: *M. Á. a lelkiismeret apostoli ébresztője*. Róma 1986. – Domokos Pál Péter: *Rendületlenül*. M. Á. Erdély püpöke. A borítólapot Szervátiusz Tibor tervezte. Bp. 1989. [közel száz lapnyi függelékkel M. Á. írásaiból, beszédeiből, körleveleiből]. – P. Szőke János: *M. Á*. Nyíregyháza 1990. – Jakab Gábor: *A meggyilkolt bíboros kései utóda: M. Á*. Korunk 1990/10.

Márton Árpád (Gyergyóalfalu, 1940. okt. 6.) – festőművész. Középiskolai tanulmányait a marosvásárhelyi Művészeti Líceumban végezte (1958), a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán Kádár Tibor és Miklóssy Gábor tanítványaként szerzett diplomát (1964). Csíkszeredában rajztanár a Matematika–Fizika Líceumban (ma Márton Áron Líceum). A szárhegyi (1974–79) s Lengyelországban a paczkowi művésztelepen dolgozott (1977).

Kompozíciókat, tájképeket, portrékat és portrékompozíciókat fest, melyeken drámai megjelenítő erővel fejezi ki a székelység ragaszkodását a szülőföldhöz. Témái keresésében, megválasztásában Tamási Áron és Sütő András példája lebeg előtte, de kerüli a közvetlen irodalmi áttételeket. Ismertebb, kiállításokon többször bemutatott festményei: *Vihar*; *Kenyérszelő*; *Földanya*; *Parasztbánat*; *Kenyér*; *Madárijesztők; Asszony*; *Mindennapi kenyerünk*; *Ikarusz*; *Napraforgó*; *Féltés*. Olajban és olajtemperában készült festményein, valamint akvarelljein a dekoratíven kezelt és fölfokozott színek kifejező erejére épít, s a téma rajzos, kemény, szűkszavú megjelenítésére törekszik.

Gaál Andrással együtt a csíki művészközösség összetartó, markáns egyénisége. Számos egyéni kiállítást szervezett Csíkszeredában, Kézdivásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Kolozsvárt, Marosvásárhelyen, Gyergyószentmiklóson. Részt vett külföldi csoportkiállításokon: New York (1974), Barcelona (1976), Krakkó (1977), Nürnberg (1980), Washington (1988).

(M. J.)

Kántor Lajos: *Levélféle M. Á.-hoz*. Előszó a Korunk Galéria-beli kiállítás katalógusához. Kv. 1980. – Murádin Jenő: *Üzenet Csíkból*. Igazság 1983. júl. 23. – Ferenczes István: *M. Á. köszöntése*. Korunk 1990/12. – Kozma Mária: „*Az én gondolatvilágom mindig tenyeres-talpas volt.*" Beszélgetés M. Á. festőművésszel. Helikon 1991/9.

Márton Árpád (Magyarlápos, 1955. márc. 25.) – előadóművész. Nagybányán érettségizett (1974), elvégezte a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskolát (1979). A sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház színésze. Az Igaz Szó verseit közölte (1981), *Szavaink szépapái* c. előadói estjén Lászlóffy Csaba versciklusát mutatta be (1981), *Anyám, anyám, édesanyám* c. népdalösszeállítása Balázs Éva előadásában került színre (1987). Az 1989-es forradalom után az Európai Idő c. lap munkatársa Sepsiszentgyörgyön, az RMDSZ Kovászna megyei parlamenti képviselője (1990).

Márton Attila (Lövéte, 1937. szept. 3.) – fizikai szakíró. Középiskolát Székelyudvarhelyen végzett (1956), a Babeş–Bolyai Egyetem fizika–kémia szakán nyert tanári képesítést (1964). Pályáját a gyalui líceumban kezdte (1964–74), majd a kolozsvári 2. számú Ipari Líceumban

tanít. A légpárna alkalmazásának kérdésével foglalkozik. Első közleménye e kérdésről a Revista de Fizică şi Chimie c. szaklapban jelent meg (1978/1), a légpárnás ferde ingáról szól finn nyelvű közlése a Matemaatisten Aineiden Aukakauskirja (Helsinki 1981/45) hasábjain. Önálló kötete: *A légpárna alkalmazása a fizikában* (Antenna, Kv. 1982).

(K. F.)

Márton Béla (Holtmaros, 1937. márc. 25.) – nyelvjáráskutató, néprajzi író, nyelvművelő. Középiskolát a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceumban végzett (1958), magyar nyelv- és irodalomtanári képesítést a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett (1963). Szováta-Szakadáton tanít, az általános iskola igazgatója (1968–80), a szovátai szabadegyetem szervezője. 1991 óta a Kriza János Néprajzi Társaság tagja.

Első írását a tutajozás szakszókincséről a Studia Universitatis Babeş–Bolyai közölte (1963). Márton Gyula munkatársa volt a Sóvidéki Tájszótár anyagának gyűjtésében. A NyIrK hasábjain jelent meg tanulmánya a szovátai szénégetésről (1965/2), a helybeli népnyelv gyógynövény-elnevezéseiről (1967/1) s a parajdi posztóványolás szakszókincséről (1973/1). Főként néprajzi, nyelvművelő és közművelődési írásait a Művelődés, Falvak Dolgozó Népe, Vörös Zászló közli (a *Népismereti Dolgozatok* 1981-es kötetében megjelent néprajzi bibliográfia 28 közleményét tartja számon). Azóta is számos néprajzi közleménye és nyelvművelő írása jelent meg főként a Falvak Dolgozó Népe (1989 decemberétől Falvak Népe) és részben a Cimbora hasábjain. Fontosabb tanulmányai: *Sóváradi szólások és szóláshasonlatok* (Művelődés, 1983/ 11); *Kolompok és csengők készítése a sóvidéki kovácsok műhelyében* (Hazanéző, Korond 1991/2); *A népi táplálkozás emlékei (pelefogás)* (Székelység, Székelyudvarhely 1991/5).

(Cs. P.)

Koch Mária: *A Sóvidék kutatója*. Vörös Zászló 1975. jan. 22. – Zágoni Attila: *Hivatástudattal*. Falvak Dolgozó Népe 1976/35. – Cseke Péter: *Az „aprómunka" dicsérete*. Falvak Dolgozó Népe 1978/33. – Tófalvi Zoltán: *Milyen város Szováta?* Közli *Pogány fohászok faluja*. 1979. 154–67.

Marton Ernő (Dicsőszentmárton, 1896. máj. 17. – 1960. Jeruzsálem) – szerkesztő. Rabbicsaládból származott. Jogot végzett, közigazgatási pályára lépett. Kisküküllő megyében főispáni titkár (1917–18), később kolozsvári alpolgármester. Mint az általa alapított **Új Kelet* főszerkesztője az Újvári-féle *Zsidó Lexikon* (Bp. 1929) meghatározása szerint „a romániai zsidóság kulturális törekvéseit és a kisebbségi önrendelkezés eszméit szolgálta". Lapokba, évkönyvekbe, gyűjteményes munkákba írt cikkei és tanulmányai tanúsága szerint szolidáris volt az erdélyi haladó mozgalmakkal, s lapjával hozzájárult az egész erdélyi sajtó modernizálásához. Lapjának betiltása után (1940) Budapesten a magyarországi zsidóság önvédelmében vesz részt, majd Bukarestbe költözve szervezett segélyakciót az üldöztetéseket túlélt zsidóság érdekében. 1946-ban kivándorolt Izraelbe, ahol ismét megindította a magyar nyelvű Új Keletet.

Magyarra fordította Max Brod *A cionizmus három korszaka* (Kv. év nélkül), Schemarja Gorelik *Cion és Gólusz* (Nv. 1920) c. munkáját és *A zsidó békeprogram* (németből, szerző nélkül, Nv. 1920) c. kiadványt. Önálló munkái: *A zsidó nemzeti mozgalom Erdélyben* (Kv. (1922); *A magyar zsidóság családfája* (Kv. 1941. Angolul Hungarian Jewish Studies, 1966. Ugyanott Vágó Béla életrajzi tanulmánya Marton Ernőről).

Márton Ferenc (Csíkszentgyörgy, 1884. dec. 15. – 1940. jún. 8. Budapest) – festő, grafikus, szobrász. Szülőföldjének székely közössége, Csík vármegye ösztöndíjával és anyagi támogatásával végezte tanulmányait. A Budapesti Rajztanárképző Főiskolán 1908-ban

szerzett tanári oklevelet; Székely Bertalan és Hegedűs László növendéke. Münchenben tanult tovább. A budapesti Nemzeti Szalon kiállításain a székely népéletből ihletődött mozgalmas-szenvedélyes képeivel tűnt föl. A szecesszió kései visszfényét tükröző monumentális festményei a *Gátkötő csíki székelyek* (1912) és *Erdőirtás Csíkországban* (1913).

Frontkatonaként szolgált az I. világháborúban, rajzok, pasztellek százaiban örökítette meg tapasztalatait. A háború után véglegesen Budapesten telepedett le. 1925-től szobrászattal is foglalkozott s mint építész is tevékenykedett.

Gazdag rajzművészetét az akadémista hagyománytisztelet és a technikai virtuozitás jellemzi. Grafikai alkotásai közül kiemelkedik Dózsa-sorozata, a pályatársakról (Ady Endréről, Benedek Elekről) készült számos rajza és irodalmi illusztrációs munkája. Riportképeket küldött haza a frontról, rajzokban tudósított a forradalmi eseményekről s a háború utáni Tisza-perről. Munkái vannak budapesti közgyűjteményekben, a sepsiszentgyörgyi képtárban és a család csíkszentgyörgyi leszármazottainak birtokában. Valójában sohasem hagyta el végleg Erdélyt. Hazajárt élményanyagért, látogatásai során erdélyi társaival, Nagy István és Nagy Imre festőművészekkel állandó kapcsolatot tartott fenn, hatásaival is részese maradt a székely művészeti életnek.

(M. J.)

Szokolay Béla: *M. F. festőművész*. Pásztortűz 1925/3. – Debreczeni László: *Találkozásaim M. F.-cel*. Utunk 1973/32, 33.

Márton Ferenc (Zilah, 1943. márc. 6.) – költő. ~ Géza fia. Középiskolai tanulmányait Temesvárt végezte, ugyanitt a Pedagógiai Főiskolán sakkedzői (1966), a műegyetemen építészmérnöki (1970) diplomát szerzett. Mérnökként dolgozott a temesvári Építő és Szerelő Tröszt és a Cukorgyár építőtelepein, 1989 óta betegnyugdíjas. Versei, tudósításai, cikkei a Szabad Szó, 1990 óta a Temesvári Új Szó s a Timişoara c. napilapokban jelennek meg. Verseiből a **Lépcsők* első két kötete s nyolc Temesvárott román nyelven kiadott antológia közölt. Verseskötete: *Ötmilliárd földimért* (Tv. 1992).

(Sz. J.)

Márton A. Géza (Guradobra, 1904. jún. 26. – 1962. aug. 24. Temesvár) – mezőgazdasági szakíró. ~ Ferenc (Zilah, 1943) apja. Középiskolát Gyulafehérvárt végzett, a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán szerzett diplomát (1932). Pályáját havasalföldi uradalmak agrármérnökeként kezdte. A 40-es években a zilahi mezőgazdasági szolgálat aligazgatója, majd a csíkszeredai földhivatal osztályvezetője. 1948-tól az aradi Állatorvosi és Állattenyésztési Főiskola tanára, dékánja. Rövid ideig Bukarestben a mezőgazdasági minisztérium tanácsosa. 1955-től a temesvári Mezőgazdasági Főiskola professzora, öngyilkosságáig rektora.

Szakcikkeit, tudománynépszerűsítő írásait a Szilágyság, Szabad Szó, Scânteia közölte. A sertéstenyésztésről, juhtenyésztésről, szarvasmarha-tenyésztésről, vadgazdálkodásról, speciális állattenyésztésről román nyelven írt egyetemi jegyzeteit a temesvári Mezőgazdasági Főiskola sokszorosította. Román tanártársaival közösen szerzett munkái: *Cercetări asupra porcilor de rasa „marele negru” din raioanele Criş şi Ineu* (Tv. 1957); *Cercetări asupra porcului alb de Banat* (Tv. 1961); *Experienţa unităţilor fruntaşe şi valorificarea rezultatelor de cercetare ştiinţifică în creşterea porcilor* (Tv. 1962).

(Sz. J.)

Márton Gyárfás (Szentegyházasfalu, 1928. febr. 27.) – fotogrammetriai szakíró, műszaki szótárszerkesztő. Középiskolát a székelyudvarhelyi Római Katolikus Gimnáziumban végzett (1948), matematika–fizika szakos tanári oklevelet a Bolyai Tudományegyetemen szerzett (1951). Tanársegéd, majd előadótanár a Katonai Műszaki Akadémián Bukarestben (1951–60), a technikai tudományok doktora (1957). Származása miatt kitették az akadémiáról, két éven át a Földművelésügyi Minisztérium fotogrammetriai – légi felvételekkel végzett térképezési – mérnöke, majd újra előadótanár a katonai akadémián (1962–64), a bukaresti Földméréstani, Térképészeti és Fotogrammetriai Intézet igazgatója (1964–69), végül a katonai térképészeti hivatal kutató intézetének részlegvezetője (1969–80), igazgatója a nyugdíjazásig (1987). A Societate Română de Fotogrammetrie alapító tagja, részt vesz a Nemzetközi Fotogrammetriai és Távérzékelési Szövetség kongresszusain. Az 1989-es forradalom után a bukaresti RMDSZ elnöke és az EME tagja.

Tárgyköre: felsőgeodézia, távérzékelés, fotogrammetria és azon belül számítástechnika. Bel- és külföldi szakfolyóiratokban, román, német, angol szakkiadványokban több mint száz dolgozata, találmányleíró tanulmánya jelent meg. Már 1956-ban közölte első tanulmányait a végtelen távoli pont önműködő beállításának kérdéséről, megépített egy fényképátalakító készüléket, majd kidolgozta a fényképátalakítás általános hibaelméletét. Szakkörökben a légi háromszögelés problémáinak kidolgozásával vált ismertté. Társszerzője az első romániai fotogrammetriai szakkönyvnek (*Fotogrammetria*, 1972), az ötnyelvű, angol, román, német, francia, orosz *Dicţionar poliglot de geodezie, fotogrammetrie şi cartografie* c. szakszótárnak (1976), valamint a német–román (1980) és román–német (1987) szótár-változatnak.

Szabó Attila: *Természettudományos irodalom. 3. Földtudományok*. Közli *A romániai magyar nemzetiség*. 1981. 232. – Rostás Zoltán: *Mindenki mondja meg a véleményét*. Közli *Visszajátszás*, 1984. 139–148.

Márton Gyula (Nagymon, 1916. dec. 27. – 1976. ápr. 4. Kolozsvár) – nyelvész. Középiskolai tanulmányait a zilahi Wesselényi Kollégiumban végezte (1936), az I. Ferdinand-Egyetemen magyar–román tanári képesítést szerzett (1940). Pályáját a dési állami főgimnáziumban kezdte meg, de két év után az Erdélyi Tudományos Intézetbe került nyelvjáráskutatóként. *A nagymoni népnyelv igetövei és igealakjai* címen megírt és a Ferenc József Tudományegyetemen megvédett doktori disszertációja (1942) után az erdélyi magyar nyelvatlasz megteremtésére irányuló tervmunkákat segített megvalósítani. Nemcsak Kolozsvár és vidéke magyar nyelvföldrajzi felvételezését végezte el, hanem részt vett az ETI-nek a Borsa völgyében kezdeményezett kutatómunkájában is. Orosz hadifogságból (1944–47) hazatérve a kolozsvári Református Kollégium tanára lett, 1948 őszétől előadótanár a Bolyai Tudományegyetem magyar nyelvészeti tanszékén. 1950-től egyetemi tanár, majd tanszékvezető, a filológiai kar dékánja (1952–56), rektorhelyettes (1956–59). A kutatás anyagi és személyi feltételeinek megteremtésével előmozdította a tanszék nyelvészeti feladatainak teljesítését. Előbb finnugor összehasonlító nyelvészetet, majd általános nyelvészetet és nyelvjárástant adott elő. Tagja a NyIrK és a Studia Universitatis Babeş–Bolyai szerkesztőbizottságának, beválasztják a helsinki Finnugor Társaságba.

Fő kutatási területe a magyar nyelvjárástan, a román–magyar nyelvi kölcsönhatás és részben a helynévkutatás és szakszókincs-vizsgálat. Első tudományos közlése szülőfaluja, Nagymon helyneveiről a Kristóf-emlékkönyvben jelent meg (1939). Két Szamos menti település, Ördöngösfüzes és Árpástó helynévanyagának korszerű feldolgozását teszi közzé, feldolgozza a zilahi fazekasmesterség szakszókincsét. Figyelme később a nyelvjárások felé fordul; elsősorban a romániai magyar nyelvjárások körében végzett és végeztetett nyelvföldrajzi munka emelendő ki. Kolozsvár és vidéke nyelvföldrajzi felvételezése után a nagyarányú, minden magyarlakta településre kiterjesztendő gyűjtőmunkát – munkatársaival – a Fekete-Körös völgyi magyarság körében folytatja, 1949-től – ugyancsak munkatársakkal –

összegyűjti és megszerkeszti a moldvai csángómagyarság nyelvjárási atlaszát (Bp. 1992), majd kiterjeszti a gyűjtést a székelység falvaira: Csík, Gyergyó, Háromszék és Udvarhelyszék településeire. E gyűjtés anyagából készül el a székely szóföldrajzi szótár.

Maga méri fel addig elvégzett munkáját (*A romániai magyar nyelvjáráskutatás egy negyedszázada*. NyIrK, 1969/2) és egyben kijelöli a további feladatokat is (*A romániai magyar nyelvjáráskutatás múltja és mai állása*. Korunk Évkönyv 1973). A nagyarányú romániai magyar gyűjtőmunka anyagának egy-egy kérdéscsoportját részmonográfiákban dolgozta fel, a hang- és alaktan körébe tartozó kérdések mellett érdeklődést tanúsítva a nyelvjárások szókincse iránt. Korai halála előtt még befejezi szűkebb hazája, a Szilágyság falvaiban végzett nyelvföldrajzi kutatást. Erről szól tanulmánya, a *Mutatvány a „Szilágysági Tájnyelvi Atlasz”-ból* (NyIrK, 1976/1).

Munkásságában jelentős helyet foglal el a román–magyar nyelvi összehasonlító vizsgálat. Feldolgozza a Román Nyelvatlasz munkálatainak történetét és módszerét, megvizsgálja első három kötetének magyar eredetű szókincsét, a magyar nyelv román eredetű kölcsönszavait. A részletkérdésekre, a román kölcsönszavak beilleszkedésének hang- és alaktani problémáira kitérő tanulmányai után így jelentette meg előbb Budapesten, majd a teljes adattárral kibővítve a Kriterion kiadásában is *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai* c. monográfiáját, melyben nemcsak a tárgyalt kérdésnek, hanem általában a kölcsönhatás problémájának új módszerű feldolgozását mutatja be. Ez az elméleti alapja a munkatársakkal megírt, de csak halála után megjelentetett, a magyar nyelvjárások egészére kiterjedt román szókincshatást elemző szakmunkáknak is.

Szakcikkeit és tanulmányait a NyIrK, Studia, a budapesti Magyar Nyelv és Magyar Nyelvőr, a debreceni Magyar Nyelvjárások, ill. más nyelveken a Cercetări de Lingvistică, Studii şi Cercetări de Lingvistică, Revue Roumaine de Linguistique és Orbis közölte. Nyelvművelő és nyelvi ismeretterjesztő cikkei jelentek meg a Korunk, Igaz Szó, Művelődés, Előre, Igazság, Hargita hasábjain.

Munkái: *A nagymoni népnyelv igetövei és igealakjai* (Kv. 1942); *A román nyelvatlasz-munkálatok története és módszere* (Kv. 1943); *Ördöngösfüzes helynevei* (Kv. 1944); *A szolnok-dobokai Árpástó helynevei* (Kv. 1945); *A kolozsmegyei Borsavölgy állatnevei* (Kv. 1945); *A zilahi fazekasmesterség* (Kv. 1948); *Írjunk, beszéljünk helyesen* (1952); *Magyar nyelvjárástan* (Kv. 1960); *A borsavölgyi nyelvjárás igetövei és igealakjai* (Bp. 1962); *Tájszók Kalotaszegről és környékéről* (Gálffy Mózessel, Kv. 1965); *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai* (Bp. 1969. Buk. 1972); *Torjai szójegyzék* (Nemes Zoltánnéval és Gálffy Mózessel, Sepsiszentgyörgy 1974); *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai* (Péntek Jánossal és Vöő Istvánnal, 1977); *Székely nyelvföldrajzi szótár* (Gálffy Mózessel, Bp. 1987); *A moldvai csángó nyelvjárás atlasza* (Péntek János előszavával. I–II. Bp. 1992).

(M. L.)

Marosi Barna: *Az egyetem tanárai*. Előre 1955. máj. 28. – Beke György: *Hogyan lesz valaki nyelvjáráskutató?* Beszélgetés M. Gy.-val. A Hét 1975/34; újraközölve *Szilágysági hepehupa*. 1975. 178–88. *A nyelvtudós palackpostája*. – Kelemen Béla: *M. Gy*. Nekrológ. NyIrK 1976/2. – Szabó T. Attila: *M. Gy. 1916–1976. Nép és nyelv*. 1980. 637–43.

Márton János (Zetelaka, 1921. jún. 4.) – színműíró. Alsó gimnáziumi osztályait a székelyudvarhelyi Róm. Kat. Gimnáziumban végezte, a székelykeresztúri tanítóképzőben szerzett oklevelet (1944). Szülőfalujában kezdte tanítói pályáját s mint a zetelaki műkedvelők *Énekes madár*-előadásának színésze és rendezője országos feltűnést keltett (1946). Ettől kezdve a kolozsvári Állami Magyar Színház művésze. Közben jogi diplomát szerzett a Bolyai Tudományegyetemen (1951). Balga, Lúdas Matyi, Tiborc, Svejk, Pompás Gedeon

szerepeiben élményt nyújtó alakításai voltak. Rendezésében vitték először színpadra Bolyai Farkas 1818-ban Marosvásárhelyen kinyomtatott s elfelejtett *A párisi per* c. ötfelvonásos „érzékeny játék”-át (1965).

A Művelődés hasábjain megjelent egyfelvonásosai közül népszerűvé vált *A fekete bárány* (1972/8) és *A fekete macska* (1972/9). Dehel Gáborral együtt színpadra írta át Jókai *Az aranyember* és *A kőszívű ember fiai* c. regényét. A kolozsvári színészéletből vett anekdotái Páll Árpád gondozásában *Mosolygó Thália* (Kv. 1991) címmel, a két szerző nevéből összevont Márton Pál álnév alatt jelentek meg.

Horváth Sz. István: *Jellem és epizód. M. J.* A Hét Évkönyve. 1982.

Márton László (Gelence, 1940. febr. 26.) – műszaki író. Középiskolát Gyergyószentmiklóson végzett (1956), a iaşi-i Politechnikai Intézet mechanikai tanszékén gépészmérnöki oklevelet szerzett (1968). Gyergyói üzemekben mérnök, főmérnök, a Fémöntöde igazgatója. Tribológiából (súrlódástanból) doktori címet nyert a galaci egyetemen (1983). Román nyelvű tudományos dolgozatai a súrlódás–kopás–kenés köréből az országos tribológiai konferenciák kiadványaiban jelentek meg, ezekből több különlenyomatban is közlésre került. Magyarul a műanyagokról (1983) és a súrlódástanról (1985) a Hargita Kalendáriumban, a tribológia romániai eredményeiről a Korunk hasábjain (1986/2) számolt be, *Változatok a Gyilkos-tó vízrendszerének hasznosításáról* c. tanulmányát az 1989-es Korunk Évkönyv közölte; A Hét, Művelődés munkatársa.

Kötetei: *Mit tud a zsebszámítógép?* (Veress Lukács és Nagy Vilmos társszerzőkkel, KKK, 1982); *A súrlódástól a tribológiáig* (Antenna, Kv. 1988).

Ludwig Erzsébet: *Mit tud a számítógép?* Előre 1983. márc. 31. – Tibori Szabó Zoltán: *Önállósult tudományág*. Korunk 1988/12.

Marton Lili (Budapest, 1914. dec. 12.) – író, színműíró, ifjúsági író, műfordító. Középiskolát Kolozsvárt végzett (1931), angol–francia szakos tanulmányokat az I. Ferdinand-Egyetemen (1932–35), majd Rómában folytatott (1935–36). Újságírói pályára lépett, az Ellenzék (1936–41), a budapesti Mai Nap és Színházi Magazin (1941–44), a kolozsvári Erdély, majd a Világosság (1944–51) munkatársa. Írásait közli az Utunk, Dolgozó Nő, Új Élet, Napsugár.

Első verse Benedek Elek Cimborájában jelent meg középiskolás korában, első riportját az Ellenzék közölte (1932). Az Ellenzékben különös érzékenységgel mutatta be a világban csetlő-botló, nagyobb erőknek kiszolgáltatott kisembert. Egy érdekes riportsorozatban (1935–36) elvezette az olvasót a színház kulisszái mögé, a színházi sikerek névtelen munkásai – díszletezők, öltöztetőnők, világosítók – világába. Egy külvárosi riportja szolgált alapul a *Sikátor* c. vígjátékának, melyet 1937-ben díjjal tüntetett ki az akkori Thalia Magyar Színház RT. *Ha élnének...* c. drámájával a színház stúdiószínpadán szerepelt (1948). Mesejátékait, *Babvirág az erkélyen* c. vígjátékát a TV is közvetítette. Gazdag irodalmi termésének legjelentősebb része az ifjúságnak szóló regények sora.

Megírta mestere, Benedek Elek életrajzát. *Fordított világ* c. bábjátéka az Alecsandri-pályázaton (1957), *Hegyen-völgyön, tengeren át* c. novelláskötete az Országos Pionírtanács részéről (1976) nyert elismerő díjazást. Fordításában jelentek meg Nina Cassian, Constanţa Buzea, Lucia Olteanu, Mircea Sîntimbreanu ifjúsági és gyermekkönyvei. Az Utunkban a 60-as évektől megjelentetett útleírásaiban a Kazahsztántól a spanyol tengerpartig és Skandináviától a görög félszigetig sok földet bejáró, a nagyvilág kisembereire figyelő írónő szólal meg.

1990 óta írásait a Szabadság, Helikon, Keresztény Szó, Üzenet, Cimbora, Családi Tükör, Kelet–Nyugat s folytatólagosan a Napsugár és Szivárvány közli. Riportjainak egész írói pályájára kiterjedő válogatása: *Emberek, tájak, történetek,* 1993.

Kötetei: *Bambó* (Bp. 1939, Bp. 1991); *Utóirat* (Bp. 1942); *Benkő András hazatér* (regény, Bp. 1943); *Harc a gyermekért* (riport, 1949); *Anna néni nyaralása* (elbeszélés, 1949); *Kőországi kisfiú* (ifjúsági regény, 1955); *Három kis elefánt* (mesekönyv, 1956); *Taligás király* (mesék, 1957); *Csillagfi* (ifjúsági regény, 1958); *Szelídke és Szépszál vitéz* (verses mese kicsiknek és nagyoknak, 1959); *A rossz fiú* (ifjúsági regény, 1960); *Négy város meg egy kisfiú* (1961); *Misimás* (elbeszélés gyerekeknek, 1964); *Porcelánkisasszony* (ifjúsági regény, 1966); *Mákszemország* (mesék, 1967); *Az anyák nem halnak meg* (regény, Kv. 1970); *Külvárosi menyegző* (regény, 1970); *Melyik vagy te?* (A. Tollas Júliával, gyermekversek, 1970); *Hegyen-völgyön, tengeren át* (novellák, 1972); *Elek nagyapó* (Benedek Elek életének regénye, 1975); *Totyi és Peták, a két világjáró* (ifjúsági riportregény, 1979); *Tizenéves házaspár* (ifjúsági regény, Kv. 1980); *Jutka a nagyvilágban* (ifjúsági regény, 1983); *Nehéz kamasznak lenni, avagy Péter és családja* (ifjúsági regény, Kv. 1986); *Varázstükör* (Színjátszás és szereplés az iskolában. 1986).

Álneve: *Kászoni Kata*.

(B. E.)

Nagy István: *A rossz fiú és a jó leány*. Utunk 1960/49. – Székely Erzsébet: *Négy város meg egy kisfiú.* Igaz Szó 1962/2. – Farkas Árpád: *Misimás*. Utunk 1964/16. – Szépréti Lilla: *Az anyák nem halnak meg*. Igaz Szó 1971/5.

Marton Manó (Kaposvár, 1874. ápr. 4. – 1928. dec. 22. Budapest) – újságíró, szerkesztő, költő. Fiatalon a Pécsi Napló tudósítója, 1897-től a Nagyvárad szerkesztője. 1911-ben indította meg Új Nagyvárad c. napilapját, mely később mint Estilap is megőrizte a főszerkesztése alatt kialakult, színes, mozgékony jellegét.

Első szépirodalmi próbálkozásainak az 1890-es években Kiss József A Hét hasábjain biztosított nyilvánosságot. *Nyílt pályán* (1909), *Fiam, a huszár* (1910) és *A paróchiára besüt a nap* (1914) c. darabjait a Szigligeti Színházban mutatták be, apróbb jeleneteit műkedvelők játszották. *Színpadi cenzúra Nagyváradon száz évvel ezelőtt* c. cikke (Nagyvárad, 1925. okt. 25.) korrajz. A Magyar Szó és Tavasz folyóiratok munkatársa. *Új magyar anekdotakincs* c. alatt négy folytatásban Tóth Béla *Szájról–szájra* c. anekdotagyűjteményét (Bp. 1901) egészítette ki a Tavasz hasábjain (1919–20).

Önálló kötetei: *Mari és Marika*. *Még egyéb történetek* (álnevén, Nv. 1919).

Álneve: *Árva Pál*.

(T. E.)

Zsolt Béla: *M. M. huszonötéves újságírói működéséről.* Nagyvárad, napilap, 1920. aug. 31.

Márton Pál – Márton János és Páll Árpád (1928) közös álneve 1991-ben megjelent *Mosolygó Thália* c. kötetükön.

Márton Péter – **tankönyvirodalom*

Mártonfi István (Szamosújvár, 1895. ápr. 23. – 1966. szept. 19. Szilágysomlyó) – orvosi szakíró. ~ László bátyja. Középiskolát szülővárosában és Kolozsvárt végzett, a Ferenc József Tudományegyetemen szerzett orvosi diplomát (1919). Jancsó Miklós belgyógyász asszisztense, majd Szilágysomlyón előbb magánrendelő, majd kórházi orvos. Mint művészi

hajlamú ember szerepet vállalt a kisváros társadalmi és művelődési életében, szerkesztette és írta a Keserű Lapu c. helyi élclapot (1921–22). Egy időben a helyi kórház igazgató-főorvosa (1940–46). Bár a debreceni, pécsi, marosvásárhelyi egyetem meghívta tanárának, nem hagyta el Szilágysomlyót, s tudományos tevékenységét a kisvárosban folytatta. A nagyváradi Medicul Nou – Új Orvos szerkesztőbizottsági tagja (1947). Nyugalomba vonult 1964-ben.

Tanulmányait a vörhenyjárvány leküzdéséről, légembóliák életveszélyességének elhárításáról a légmell kapcsán, érbefecskendezések okozta elzáródások megakadályozásáról s idegfájdalmak fenolkezeléses megszüntetéséről a kolozsvári Revista Medicală – Orvosi Szemle (1928), a budapesti Orvosi Hetilap (1942–56) és a nagyváradi Medicul Nou – Új Orvos (1948) közölte. Fehéregyházy Lászlóval közösen írt szakmunkáját a vörösvértest-süllyedés és a fehérje egyszerű eljárással való kimutatásáról a bukaresti Egészségügyi Minisztérium újító-díjjal és oklevéllel jutalmazta (1948).

(S. J.)

Papp Béla: *Hivatásérzet és emberszeretet*. Fáklya 1963/3. – Sugár Erzsébet: *Előzetes levél P. B.-nak Szilágysomlyóra*. A Hét 1975/4.

Mártonfi László (Szamosújvár, 1903. jan. 2. – 1973. okt. 20. Marosvásárhely) – gyógyszerészeti szakíró. ~ István öccse. Oklevelét az I. Ferdinand-Egyetemen szerezte (1927), itt nyerte el a gyógyszerész-doktori címet is (1931). Egyetemi gyakornok, majd tanársegédként Pamfil professzor munkatársa (1926–32). Gyógyszerész Kolozsvárt (1933–49). 1949. febr. 1-től a marosvásárhelyi OGYI Gyógyszerészeti Karán egyetemi tanár, a Gyógyszerészeti Kémiai tanszék megalapítója és vezetője.

A Farmacia szakfolyóirat szerkesztőbizottsági tagja, jelentős szerepet játszott a *Farmacopeea Română* gyógyszerkönyv 7. és 8. kiadásának kidolgozásában. Tudományos kutatásai közül kiemelkedik az olajos Röntgen kontrasztkészítmények előállításával (1965), a növényi olajok tárolás során végbemenő változásainak megakadályozásával (1957), egyes alkaloidok kristálytani azonosításával kapcsolatos tanulmányai. Új módszert dolgozott ki a kén és kéntartalmú gyógyszerkészítmények meghatározására, amit a hazai és külföldi gyógyszerkönyvek is átvettek.

Egyetemi jegyzetei: *Szervetlen gyógyszerészeti-kémia jegyzetek* (Mv. 1950); *Gyógyszerkémia* (Mv. 1959).

(R. G.)

Rácz Gábor: *Dr. M. L. (1903–1973)*. Orvosi Szemle 1973/4.

Martonossy László – **játékoskönyv*

Martonyi János (Győr, 1910. márc. 5. – 1981. máj. 10. Szeged) – jogi szakíró. Diplomáját a budapesti egyetemen szerezte, ugyanitt sub auspiciis gubernatoris a jogtudományok doktorává avatták (1933). Párizsban folytatott tanulmányokat. Pályáját a magyar vallás- és közoktatásügyi minisztériumban kezdte. 1940-ben a Kolozsvárra költöző Ferenc József Tudományegyetemre nevezték ki a közigazgatás és pénzügyi jog ny. rendes tanárának. A Hitel munkatársa, a Méhkas diákszövetkezet kiadásában jelent meg *Magyar pénzügyi jog* (Kv. 1944) és *Magyar közigazgatási jog* (Kv. 1944) c. munkája. Tanári pályáját 1945 után Szegeden folytatta. Tudományos működése elismeréseként 1970-ben emlékkönyvet adtak ki tiszteletére.

Marx József (Marosvásárhely, 1914. ápr. 23. – 1992. ápr. 30. Marosvásárhely) – fotóművész. A nagyenyedi Bethlen Kollégiumban végezte középiskolai tanulmányait (1931), majd a Ferenc József Tudományegyetemen két évig jogot hallgatott (1940–42). Az orosz hadifogságban (1949-ig) Jerevánban munkaszolgálatos. Hazatérve az Alimentara kereskedelmi vállalat főtisztviselője, majd a Magyar Autonóm Tartomány, ill. Maros megye kereskedelmi igazgatóságának osztályfőnöke. Hivatásszerűen 1958-tól kezdett fényképészettel foglalkozni, amikor Sütő András meghívta fotóriporternek az alakuló marosvásárhelyi Művészet (később Új Élet) szerkesztőségébe. Nyugdíjazásáig (1974) a folyóirat belső munkatársa.

Már 1931-ben díjat nyert egy fotóművészeti versenyen. Készített igényes riportképeket és fotóművészeti munkákat: táj- és műemlék felvételeket, tárgyfotókat, aktképeket, portrékat. Fotótékája több mint 200000 fényképet tartalmaz. Mintegy ezer nemzetközi és hazai kiállításon vett részt, melyeken kétszáznál több díjat nyert. „50 év a fotóművészet szolgálatában" c. retrospektív egyéni kiállítását az ország hét városában mutatták be. A Romániai Fotóművészek Szövetsége országos vezetőségének tagjává, majd díszelnökévé választották. 1969-ben a Nemzetközi Fényképész Szövetség (FIAP) kiváló művésze címmel ajándékozták meg; kitüntették a Honoraire Excellence és a Honoraire Golden Eye (Aranyszem) díjakkal. 1976-ban az Egyesült Nemzetek díszoklevelét kapta meg a nemzetközi fotóművészetben elért eredményeiért.

Sok ezer felvétele jelent meg a romániai sajtóban (A Hét, Dolgozó Nő, Utunk és napilapok) és külföldi kiadványokban. Haragos Zoltánnal közösen szerkesztette *A Maros völgye* c. kiadványt (1970). Dokumentumfelvételeivel jelent meg Maros megye háromnyelvű útikalauza: *Judeţul Mureş–Maros megye–Kreis Mureş* (Nagyszeben, 1979). Fényképeivel illusztrálták a Kriterion és más romániai könyvkiadók több dokumentumkötetét, közülük említendő Vita Zsigmond *Jókai Erdélyben* (1975) és Szépréti Lilla *Régi és új világ* (Kv. 1981) c. munkája.

(M. J.)

Vita Zsigmond: *M. J. halálára*. Szabadság 1992. máj. 21. – Marosi Barna: *M. J. hagyatéka.* Romániai Magyar Szó 1992. máj. 9–10. – Tófalvi Zoltán: *A krónikás öröksége.* Média 1992/8.

Marx–Engels Könyvtár – Jordáky Lajos szerkesztésében és bevezetőivel, a kolozsvári Magyar Tudományegyetem Társadalompolitikai Intézetének kiadásában 1945-ben megjelent sorozat, amely az eredeti marx–engelsi szövegekkel ismertette meg a hazai olvasót. Összesen 6 füzete jelent meg: elsőnek *A kommunista kiáltvány* Ipolyi Tamás fordításában, majd *A kommunizmus alapelvei* c. szemelvénygyűjtemény. A soron következő kötetek Marx: *Bér, ár, profit* (Bokányi Dezső fordításában), Marx: *Bérmunka és tőke* (Weltner Jakab fordításában), egy Marx–Engels: *A magyar forradalomról* c. válogatás és végül Engels: *A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig*.

A sorozatot az 1946-tól intenzívvé váló magyar nyelvű párt-könyvkiadás szorította ki.

Marx Tamás (Zsombolya, 1871. júl. 4. – 1943. dec. 16. Budapest) – pedagógiai író, szerkesztő. Az aradi tanítóképzőben szerzett oklevelet (1893). Szenthubertben és Temesvár-Gyárvárosban tanított, majd a temesvári Gizella Árvaház igazgatója (1910–22). Különböző temesvári iskolákban folytatta szolgálatát nyugdíjazásáig (1933). A Délvidéki Tanügy és a Banater Schulbote pedagógiai munkatársa, a 20-as évektől több tankönyv szerkesztője; a bánsági magyar és német sajtó pedagógiai cikkeit közölte.

(Sz. J.)

Másik Út, A – szociáldemokrata havi folyóirat Kolozsvárt. Alcíme: „társadalomtudomány, irodalom, kritika”. 1931-ben három, 1932-ben négy száma jelent meg. Szerkesztette Erdélyi Kálmán és Salló Tamás írói álnéven Salamon László. A II. évfolyam 3–4. kettős számát Salló Tamás már egyedül jegyzi.

A lap 1931. októberi 1. száma Max Adlernek, az ausztromarxizmus ideológusának *A baloldali szocializmus történelmi hivatása* c. eredeti vezércikkével indul, Erdélyi Kálmán a gazdasági világválság romániai összefüggéseit elemzi, Böhm Vilmos pedig a tömegek szükségleteinek kielégítését egy szocialista tervgazdaságtól várja. A szám közli Kassák Lajos készülő önéletrajzi regényének az 1912-es „véres csütörtök”-ről szóló fejezetét. Egy Gábor Áron aláírású cikk visszautasítja Tamási Áron *Szeder és Butyka* c. „szélsőbaloldali” Korunk-novelláját, míg Kuncz Aladár *Fekete kolostor*a a budapesti Nádass József tollából „szociális alkotás”-ként elismerésben részesül.

A novemberi számban Kunfi Zsigmond még 1927-ben írt kritikai ismertetése szerepel az orosz forradalom történelmi állásáról. Erdélyi Kálmán a romániai agrárválságról értekezik, Ligeti Sándor pedig az aranymonopóliumot mutatja be. Salamon László Szilágyi András *Az idő katonái* c. új regényét bírálja. A decemberi számban Zsadányi Simon írói néven Berkovics Simon a romániai SZDP visszatérését sürgeti eredeti hagyományaihoz, s családi nevén jelentkezik *A névtelen forradalmár* c. készülő regényének egy fejezetével. Salló Tamás ugyanekkor *Erdélyi színműirodalom és színházi válság* c. írásában Hunyady Sándor és Indig Ottó drámáit elemzi s a szerzőket „a feudális honfibánatos irodalom tudatos kiszolgálói”-nak minősíti.

Az 1932-es évfolyam már csak két duplaszámból áll. Ezekben jelenik meg Otto Bauer tanulmánya az orosz szociáldemokrácia jövőjéről s Keleti Sándor *Jézus a pokolban* c. drámarészlete.

Maszelka János (Máramarossziget, 1929. jan. 24.) – képzőművész. Középiskolát Székelyudvarhelyt végzett, Kolozsvárt a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán szerzett diplomát (1955). Pályáját rajztanárként kezdi Székelyudvarhelyt, majd a városi Művelődési Ház szakirányítója (1962–89). Közművelődési munkája nyomán szerveződött újjá és gyarapodott a székelyudvarhelyi képtár. Egyik vezetője az évente számos alkotót befogadó Homoród menti képzőművészeti tábornak. Pasztellban, olajban és szénrajzban készült tájképeiből, portréiból több kiállítást szervezett székelyföldi városokban. Szénrajzban készült portrésorozatában irodalomtörténetünk nagyjait (Petőfi, Vajda János, Benedek Elek, Ady, József Attila, Tamási Áron, Tompa László arcképét) örökítette meg.

(M. J.)

Máté Gábor (Szederjes, 1933. nov. 18.) – esszé- és tanulmányíró. A székelykeresztúri tanítóképző elvégzése (1952) után román nyelv és irodalom szakos diplomát szerzett a Bolyai Tudományegyetemen (1956), ahol pályáját is megkezdte; a Babeş–Bolyai Egyetemen adjunktus, előadótanár, az esztétikai tudományok doktora (1974), majd 1990-től a szegedi Juhász Gyula Pedagógiai Főiskola meghívott előadója.

Első írását a Korunk közölte (1961). Az ízlés és művelődés tárgyköréből vett tanulmányai, esszéi itt, valamint az Utunk, Steaua, Tribuna, Echinox, NyIrK, Era Socialistă, Transilvania, Syntesis s más folyóiratokban jelentek meg. A Korunkban megjelent fontosabb tanulmányai: *Trilógia a változó román faluról* (1964/4); *A művész Călinescu* (1965/1); *Titu Maiorescu mai szemmel* (1965/5); *A modern román irodalom kezdeteiről* (1965/12); *Tertulian esszéi*

(1969/1). Román nyelven monográfiát írt Lukács Györgyről, s önálló kötetben foglalkozott a giccsel.

Antológiába gyűjtötte *Katonák* c. alatt román szerzők írásait a függetlenségi háborúról, annak századik évfordulója alkalmából (Kv. 1977). Összeállításában jelent meg Tudor Arghezi magyarra fordított verseinek kötete *Illő igék* cím alatt (Kv. 1980).

Kötetei: *Georg Lukács şi epopeea lumii moderne* (Kv. 1979); *Filozófia és regény* (1982); *Universul Kitschului* (Kv. 1985).

Dumitru Matei: *Încercarea monografică a operei lui Georg Lukács*. Era Socialistă, 1979/18. – Sztranyiczki Gábor: *Egy hazai Lukács-portré margójára*. Korunk 1980/10. – Keszthelyi András: *A filozófus és aki értelmezi*. Utunk 1983/8.

Máté Imre (Érmihályfalva, 1936. febr. 14. – 1989. dec. 8. Érmihályfalva) – költő. Székelyhídon érettségizett (1961). Szülőhelyén a középiskola könyvtárosa volt. Első írását a nagyváradi Fáklya közölte (1956), írásai itt s a Napsugár, Utunk, Korunk, Bányavidéki Fáklya, Szatmári Hírlap, Előre, Ifjúmunkás hasábjain jelentek meg. A *Pionír-köszöntő* (1964), *Vitorla-ének* (1967) és *Bújj, bújj, zöld ág* (1968) c. gyűjteményekben szerepel.

Kötetei: *Látta ezt a fürge mókus* (gyermekversek, 1969); *Forgó táncban* (versek, Forrás, 1973); *A nap kalapja* (gyermekversek, 1980); *Segíts meg, emberségem* (Gábor Ferenccel és Számadó Ernővel közös verseskötet, 1984).

Mátéffy Győző (Nagysomkút, 1913. szept. 18.) – népművelő. Középiskolát Kolozsvárt, tanítóképzőt Kézdivásárhelyen végzett (1934). A Brassói Lapok és Népújság terjesztésének szervezője (1936–40), majd Csíktaplocán, Csíksomlyón tanító, népfőiskolai előadó, Szervátiusz Jenő oldalán népi fafaragó tanfolyam szervezője. A csíkszeredai Pedagógiai Iskola tanára (1948–55), a rajoni Művelődési Ház igazgatója, a Gyermekotthon vezetője (1966–73).

Cikkeit a Székely Nép közölte, néprajzi szakdolgozata *A hagyománynevelés szerepe és ismeretanyagának tanítási módja a népfőiskolai nevelésben* c. alatt az Erdélyi Iskola 1943/2-es számában jelent meg. Később a Falvak Dolgozó Népe, Művelődés, Hargita munkatársa. *Virágálom* c. mesejátékot írt.

Matekovics János (Simonyifalva, 1939. szept. 3.) – újságíró, szerkesztő, műfordító. Nagyváradon érettségizett (1956), a Babeş–Bolyai Egyetemen magyar nyelv és irodalom szakos diplomát szerzett (1961). Pályáját az Ifjúmunkás munkatársaként kezdte, riporter, szerkesztő, majd a nevelési osztály vezetője. Kezdeményező szerepe volt a népszerű **Ifjúmunkás Matiné* szervezésében s 22 fordulós Ifjúmunkás Műveltségi Versenyt vezetett. 1969 és 1972 között a bukaresti **Petőfi Sándor Művelődési Ház* igazgatója. 1972-től sepsiszentgyörgyi tudósító, majd a Kovászna Megyei Moziválallat szervezőjeként *30:30:30* címmel film-versenyfüzetet szerkeszt két nyelven. Rendezvényeinek betiltása miatt lemond, s különböző gyárakban esztergályos, majd munkanélküli, cikkdíjas. Az 1989-es fordulat után a Háromszék belső munkatársa.

Ifjúmunkás matinékon számos egyfelvonásosát játszották, s egy brassói riportjából (*Hófehérke és a tizennégy törpe*) a kolozsvári Állami Magyar Színház kérésére dokumentumdrámát írt, de ezt már az olvasópróbánál betiltották. Ugyancsak leállították *Áramütés* c. televíziós játékának bemutatását. *Az uralkodó osztály tagja* c. regényének néhány fejezetét közölte a Megyei Tükör s annak Fórum c. időszaki melléklete. Számos cikke jelent

meg az Igazság és a nagyváradi Fáklya hasábjain. Radu Bădilă és Ecaterina Oproiu több írását magyarra fordította.

Cseke Gábor: *Öt vasárnap*. Korunk 1968/9. – Kocsis István: *Matekovics-matinék*. Utunk Évkönyv 1970. 90–92.

Matekovits György (Arad, 1943. máj. 31.) – orvosi szakíró, esszéíró. ~ Mihály bátyja. Szülővárosában érettségizett (1961), a temesvári Orvosi Egyetem fogorvosi szakának elvégzése (1968) után pályáját ugyanott az arc- és szájsebészeti klinikán kezdte, 1970 óta a 2. számú kórház fogorvosi rendelőjében szakorvos. Szájsebészeti szakorvosi vizsgát Bukarestben tett (1980). Az Association Stomatologique Internationale s az Európai Arc- és Állcsontsebészeti Egyesület tagja. Nemzetközi szakértekezletek előadója 1974-ben Zürichben, Miskolcon és Párizsban, 1975-ben Budapesten, Bukarestben és Brüsszelben. Szakdolgozatait a Stomatologia, Timişoara Medicală, Schweizerische Monatschrift und Zahnheilkunde, Revue de Stomatologie (Párizs), Acta Stomatologica Belgica, Annales l'Histochimie, Oral Surgery közölte. Egészségnevelői esszékkel szerepel A Hét, TETT, Előre, Vörös Lobogó (Arad), Ifjúmunkás, Munkásélet s a temesvári Szabad Szó „Fehér szolgálatban" c. rovata keretében.

A temesvári szabadegyetem **Kisenciklopédia* nevű körének vezetője 1980 óta, s az ennek keretében megjelenő **Kilátó* c. kiadvány két kötetének szerkesztője (1982–83). 1991-től a Temes megyei EMKE elnöke. A magyar lapokban és folyóiratokban novellákkal, humoreszkekkel, tárcákkal, könyvszemlékkel, kulturális jegyzetekkel jelentkezik. *Arcok a katedráról* c. sorozata a Bega-parti város magyar szellemi alkotóit mutatja be (1989).

Önálló kötetei: *Fogas kérdések* (Tv. 1977); *Dens sanus in corpore sano* (román nyelven, Tv. 1980); *Cavitatea bucală – oglinda sănătății* (1981).

(R. G.)

Spielmann József: *Homályos múltú betegség*. A Hét 1976/36. – Ágoston Hugó: „*Kilépni a szakma sáncai közül*." A Hét 1983/44.

Matekovits Mihály (Arad, 1946. jan. 31.) – matematikai ismeretterjesztő író. ~ György öccse. A középiskolát szülővárosában végezte, a temesvári egyetemen matematika–mechanika szakos diplomát szerzett (1968). Tanári pályáját Fazakasvarsándon kezdte, 1971-től az aradi 1. számú általános iskola aligazgatója, 1980-tól igazgatója. Az aradi Vörös Lobogóban kezdett publikálni, rendszeresen közöl pedagógiai, kulturális és matematikai–csillagászati tudománynépszerűsítő írásokat. Kiemelkedik Bolyai-cikke és *Nyerünk vagy nem nyerünk* c. tanulmánya a szerencsejáték matematikai esélyeiről A Hétben (1975); *Csillagnevek írásban és szóban* c. tanulmányát a Művelődés (1980) és az *Önarckép* c. antológia (Arad 1982) közölte. Sorozatot tett közzé *A Halley-üstökösre várva* címmel a Vörös Lobogóban (1985).

(U. J.)

matematikai és csillagászati szakirodalom – A csillagászati szakirodalomnak a matematikaival való párhuzamos tárgyalását az a tény indokolja, hogy a csillagászképzés hagyományosan együtt történik a matematikusképzéssel. A két szakirodalom problematikája is sok rokon vonást mutat.

A Romániában élő magyar matematikusok tudományos eredményeinek az a része, amellyel hozzájárultak a matematika továbbfejlesztéséhez, többnyire valamelyik világnyelven jelent meg különböző nemzetközi szaklapokban. Ez a matematika természetéből fakad és magyarázatot ad arra, hogy a romániai magyar nyelvű ~ elsősorban ismertető, népszerűsítő és oktató céllal jelentkezett. A szakirodalmi munka intézményes kereteinek hagyományos

központja pedig a nagy múltú egyetemmel rendelkező Kolozsvár, melynek hatása az ország több más központjára is kisugárzott.

Már az 1920-at megelőző évekből olyan személyiségek nevét említhetjük meg, akiknek tevékenysége közvetve vagy közvetlenül a későbbi erdélyi nemzedékek munkásságára is termékenyítő hatással volt. Elsősorban a Ferenc József Tudományegyetem professzoraként 1918-ig itt tevékenykedett Riesz Frigyesre, a funkcionálanalízis és a topológia egyik megteremtőjére, valamint Haar Alfrédra, a variációproblémák kutatójára, Klug Lipótra, a projektív geometria művelőjére és Szőkefalvi Nagy Gyulára, a geometriai szerkesztések szakemberére gondolunk.

A 30-as években Antal Márk tart sokoldalú, egyetemi szintű matematikai előadásokat. Ezek azonban kéziratban maradtak, róluk csak Kleinné Sohr Anna és Teofil Vescan *Antal Márk, a matematikuspedagógus* c. tanulmánya ad pontos képet az Antal Márk Emlékkönyvben (Kv. 1943). Az új alapok letételének áldozatos munkája magyar nyelvű középiskolai tankönyvek szerzőire hárult. Ezek közül kiemelendő Deák Ferenc három munkája, a *Síkháromszögtan* (1933), *Az algebra elemei* (1936) és *Csillagászattan* (1931), valamint Dóczy Ferenc számtani, mennyiségtani és mértani tankönyve (1931–36).

1940-ben a magyar egyetemmel együtt Kolozsvárra visszatért Szőkefalvi Nagy Gyula s vele együtt Dávid Lajos, Borbély Samu, Fejes László és a csillagász Dezső Loránd vette kézbe a magyar nyelvű ~ megszervezését, s eredményeik befolyást gyakoroltak a későbbi időszakra is: így Dezső Loránd egy a budapesti Csillagászati Lapokban megjelent cikke a kolozsvári csillagvizsgálóról (1943), amely fő forrása a Romániában e tárgykörből fogant kismonográfiának, továbbá Szőkefalvi Nagy Gyula *A geometriai szerkesztések elmélete* (Kv. 1943) és Dávid Lajos *Bolyai-geometria az Appendix alapján* (Kv. 1944) c. művei.

A helyben maradt kolozsvári magyar egyetem, 1945-től Bolyai Tudományegyetem Matematikai Intézetének magas szintű megszervezésével elsősorban Borbély Samu és Gáspár Gyula szerzett elévülhetetlen érdemeket. A fiatalok olyan szellemi potenciálja formálódott itt ki, amely képes volt későbbi különböző hatások termékeny befogadásával magas szintű tudományos kutatásra. Az ebben az időszakban később matematikus kutatóvá vált tanítványok időrendi sorrendben: Ney András, Kiss Árpád, Tóth Imre, Maurer Gyula, Hamburg Péter, Jankó Béla, Bernád Ágnes (később Vescanné), Bitay László, Gottlieb János, Singer Iván, Márton Gyárfás, Kalik Károly, Kiss Elemér, Lőrinczi Gyula, Orbán Béla, Páter Zoltán. E gárda munkássága, felerősödve az 50-es évektől kezdve a tudományos életbe bekapcsolódó Gergely Jenő, a Temesvárról Kolozsvárra települt Radó Ferenc, a Marosvásárhelyről Kolozsvárra költözött matematika-történész T. Tóth Sándor és Kiss Ernő, a gazdasági matematikával már korábban foglalkozó Cseke Vilmos és a Temesvárhoz hű maradt Neumann Mária geométer munkásságával jelenti a kiindulópontját annak, amit a II. világháború utáni romániai magyar matematikai életnek és szakirodalomnak nevezünk.

1945 után fontosabb kutatási irányok a következő területeken alakultak ki: algebra és számelmélet; geometria; topológia és tág értelemben vett matematikai analízis; valószínűségszámítás, alkalmazott matematika és számítástechnika; matematikatörténet; matematikai oktatástan; a csillagászat terén napfizikai kutatások (Dezső Loránd) és az égi mechanika keretében az aszteroidok, kettős csillagok és mesterséges holdak mozgáselmélete (Pál Árpád).

A Bolyai Tudományegyetemen a megjelenés időrendi sorrendjében Borbély Samu, Cseke Vilmos, Pick György, Gergely Jenő, Radó Ferenc, Maurer Gyula, Kiss Árpád, Szilágyi Pál litografált egyetemi jegyzetei (1947–57) könnyítették meg a diákok tanulmányait. Már a Babeş–Bolyai Egyetem sokszorosítójában jelent meg Kása Zoltán számítástechnikai jegyzete (1980).

Sajátos erdélyi feladatként vállalta a ~ a Bolyaiak emlékének ápolását. A 150. születési évforduló adott alkalmat arra, hogy a Bolyai Tudományegyetem gondozásában megjelenjék a *Bolyai János élete és műve* c. gyűjteményes kötet (1953), melyben életrajzi, tudománytörténeti és filozófiai tanulmányok mellett két magas szintű matematikai tanulmány látott napvilágot: V. F. Kagan *A nemeuklidészi geometria felépítése Lobacsevszkijnél, Gaussnál és Bolyainál* Cseke Vilmos fordításában és Gergely Jenőtől *A nemeuklideszi geometria ismertetése Bolyai Appendixe nyomán*. Tóth Imre román nyelvű Appendix-fordítása (1954) és a két nyelven tőle megjelent *Bolyai János* c. füzet után (1955) kis emlékkönyv jelent meg Marosvásárhelyen Bolyai Farkas halálának 100. évfordulója alkalmából is (1956). E tárgykörre tér vissza Weszely Tibor a matematikus Bolyai Farkasról (1974) és a Bolyai–Lobacsevszkij geometria modelljeiről (1975) írott köteteivel. Közben Temesvárt is igényes tanulmánykötet jelent meg az Appendix 31 paragrafusának bemutatásával és a modern fizika geometrizálásának tárgyalásával Neumann Mária, Salló Ervin és Toró Tibor tollából *A semmiből egy új világot teremtettem...* címmel (1974).

A ~ kezdetben csak szórványosan megjelenő kiadványai közt szerepel Hamburg Péter *Matematikai játékok* (1958) c. alatt az ifjúság érdeklődését a matematika felé fordító kötete s a diákságnak segítséget adó *Feladatgyűjtemény középiskolai matematikai körök számára* c. két kötet (1957, 1959) Cseke Vilmos, Kiss Ernő és Radó Ferenc összeállításában. Ugyancsak gyakorlati szinten tárgyalja a számelmélet alapvető tényeit Kiss Ernő *A számelmélet elemei* (1960), majd Cseke Vilmos és Klima Alfréd *Matematika fémipari szakmunkások számára* (1961) c. kötete.

Matematikai könyvek magyar nyelvű kiadása akkor vált rendszeressé, amikor a Dacia Könyvkiadó ezeknek is helyet biztosított Antenna-sorozatában. A sorozat matematikai tárgyú könyvvel indult és csillagászatival folytatódott. Itt jelent meg Maurer–Virág: *A relációelmélet elemei* (1972), Xantus János: *Otthonunk a naprendszer* (1973), Boér Lászlóné: *A végtelen halmazokról* (1975), Páter Zoltán: *A matematikai logika alapjai* (1978), Kovács Sándor–Nagy Baka György: *A számítógépek operációs rendszere* (1979), Maurer Gyula: *Tizedes törtek és lánctörtek* (1981), Kása Zoltán: *Ismerkedés az informatikával* (1983), Kiss Elemér: *Haladványok* (1984); Kiss Ernő: *A számelmélet elemei* (1987), Sándor József: *Geometriai egyenlőtlenségek* (1988), Dezső Gábor–Lázár József: *Variációszámítás a fizikában és a technikában* (1988). E könyvek mellé sorolható célkitűzés és szint szempontjából Cseke Vilmos *A gráfelmélet és gyakorlati alkalmazásai* (1972), valamint matematikai vonatkozásai miatt Máthé Jakab és Schveiger Pál *Nyelvészet és matematika* (Antenna, Kv. 1977) c. munkája.

A Dacia egy másik sorozatában a matematika néhány diszciplínájának alapvető, modern szemléletű, távlatokat is nyújtó bemutatását valósították meg a szerzők, így Benkő József *Bevezetés a topológiába* (1975), Maurer–Virág *Bevezetés a struktúrák elméletébe* (1976), Balázs Márton–Kolumbán József *Matematikai analízis* (1978), Orbán Béla–Radó Ferenc *A geometria mai szemmel* (1981), Cseke Vilmos *A valószínűségszámítás gyakorlati alkalmazásai*, Bitay László *Matematikai mozaikok* (1984) c. művében. A felsorolt könyvekben eddig még kiadatlan új eredmények is megjelentek, s kétségtelenül a legrangosabban képviselik a romániai magyar matematikai szakirodalmat. Ezekhez zárkózik fel egy tudománytörténeti monográfia: Heinrich László *Az első kolozsvári csillagda* (1978) c. munkája, továbbá a modern szempontok szerint összeállított *Matematikai Kislexikon* a Kriterion kiadásában (1983), melynek szerzői: Maurer Gyula, Orbán Béla, Radó Ferenc, Szilágyi Pál és Vincze Mária.

A II. világháború után elemi és középiskolai magyar nyelvű tankönyvek románból való hű tükörfordításban jelentek meg a Tankönyvkiadó gondozásában. A tanszemélyzetnek Boér Margit *Gondolkozz és számolj!* c. munkája (1973) nyújtott segítséget a matematika új

szemléletű oktatására való áttéréshez. Matematikai és logikai játékokkal szórakoztat Berger György *Fejtörő játékok – játékos fejtörők* (Kv. 1975) c. könyve, népszerű szinten tájékoztat Barabás Endre *A számítógép* c. kötete (1978).

Az általános, de elsősorban a középiskolai ifjúság magasabb szintű képzése szempontjából különlegesen fontos szerepet vállalt az 1953 óta Kolozsvárt megjelentetett **Matematikai és Fizikai Lapok* (1964-től kezdve Matematikai Lapok) c. folyóirat, mely oktatói jelentősége mellett nagyban hozzájárult egy magyar nyelvű szerzőgárda kiképzéséhez. A matematika didaktikája, módszertana területén sok tanulmány és cikk jelent meg magyar nyelven, elsősorban a Tanügyi Újság hasábjain. A matematikának és az asztronómiának szélesebb olvasóközönséget szolgáló népszerűsítésére elsősorban a Korunk és A Hét biztosított teret, Veress Zoltán, ill. Dankanits Ádám és Ágoston Hugó szerkesztésében. Csillagászati ismeretterjesztő cikkeket az Igazságban Xantus János, a Szatmári Hírlapban Czimbalmos László közölt.

(M. Gy.)

Tiberiu Popovici: *Matematika és gyakorlat*. Korunk 1957/6. – Maurer Gyula: *Publikációs piramis*. Egy tudományág sajtója. Korunk Évkönyv 1974. 217–24; uő. *Romániai magyar matematikai és csillagászati szakirodalom*. Klny. a Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményeiből. Miskolc 1988.

Matematikai és Fizikai Lapok – a Romániai Matematikai és Fizikai Társulat által alapított, 1953-tól Kolozsvárt szerkesztett folyóirat. 1964-től Románia Matematikai Tudományos Társulatának kiadványa, *Matematikai Lapok* címmel. A havonta megjelenő folyóirat a középfokú oktatásban szereplő matematikai anyagot kiegészítő ismertető cikkeket, azokhoz kapcsolódó kisebb tanulmányokat, feladatokat, a feladatokhoz kapcsolódó jegyzeteket, feladatmegoldásokat és a feladatmegoldók névsorát tartalmazza. 1953 és 1956 között, majd az 1962/6. számtól kezdve a megfelelő román nyelvű folyóirat fordításaként, közben (1957–1962/5) önálló szerkesztésben jelent meg. Elsőként említett formájában a szerkesztőség a Bukarestben megjelenő folyóirat főszerkesztőségének kisegítőjeként működött (anyaggyűjtés, annak elbírálása és román nyelvre fordítása, a román nyelvű anyag magyarra fordítása, a magyar nyelven beküldött feladatok elbírálása). A fordításokban kitűnt Libál Ilona.

Felelős szerkesztők: Maurer Gyula (1953–56), Cseke Vilmos (1957–59); Kovács Kálmán (1960–1962/5), ugyanő az 1975/1. számig Szőcs Judit és Néda Ágnes segítségével. Az 1976/2. számtól kezdve egy szerkesztőségi munkaközösség felel a kiadásért, élén Cseke Vilmossal. E munkaközösség új összetétele az 1979/2. számtól kezdve Pál Árpád (főszerkesztő), Kolozsi Jenő, Kolumbán József, Néda Ágnes, Németh Sándor, Péterffy Enikő (felelős szerkesztők), Kovács Margit (szerkesztő). A lap önálló időszakában fizikus szerkesztő Heinrich László és Koch Ferenc. A lap 30 évfolyamában majdnem 100 szerző közölt mintegy 220 nagyobb terjedelmű tanulmányt, ezeknek több mint fele a folyóirat független szerkesztése idején, öt és fél évfolyamában jelent meg, amiből kitűnik, hogy az önálló szerkesztés a magyar szakemberek szakirodalmi jelentkezésének kedvezett.

A Matematikai Lapok 1990 óta is folyamatosan megjelenik havonta 5000 példányban. Főszerkesztő Kolumbán József egyetemi tanár, felelős szerkesztő Néda Ágnes, szerkesztő Kovács Margit. A 15 tagú szerkesztőbizottság önkéntes munkában végzi feladatát.

(M. GY.)

Máthé Ákos (Jedd, 1920. aug. 6.) – idegsebész, orvosi szakíró. A Református Kollégiumban érettségizett Kolozsvárt (1939), ugyanitt a Ferenc József Tudományegyetemen orvosi diplomát szerzett (1944). Munkásságát a Környey István alapította kolozsvári idegsebészeti osztály alorvosaként kezdte. A marosvásárhelyi Idegsebészeti Klinika orvosa, majd főorvosa.

Idegsebészként tagja volt a Román Vöröskereszt egy segélycsapatának, amely a koreai háború után a távol-keleti országban működött. 1983-ban nyugalomba vonult.

Szakcikkeit a Revista Medicală – Orvosi Szemle, Neurologie, Neurochirurgie, Psihiatrie, Studii şi Cercetări de Neurologie, valamint az Ideggyógyászati Szemle (Bp.) közölte; ezek azokra az úttörő módszerekre vonatkoztak, amelyeknek bevezetését az idegsebészet munkaközösségében kezdeményezte (ívközi feltárás diszkuszműtéteknél, tébécés agyhártyagyulladás utáni vízfejűség műtése, trigeminusz ideggócának infiltrálása, ill. forróvizes kezelése, trigeminusz műtétek). Társszerzője a Miskolczy Dezső és Csíky Kálmán szerkesztette *Idegkórtan* c. kézikönyvnek (1958).

(P. H. M.)

Máthé András (Székelykeresztúr, 1923. ápr. 20.) – újságíró. Segesvárt végezte a faipari mesterképző iskolát. Az Antonescu-rendszer idején mint kisebbségi egy besszarábiai büntetőzászlóaljban tölti le katonai szolgálatát. Az MNSZ függetlenített dolgozója (1949–53). Riportjai az Előre, Ifjúmunkás, Pionír, Falvak Dolgozó Népe, Vörös Zászló, A Hét hasábjain jelentek meg, 1990-től a marosvásárhelyi Népújság segesvári tudósítója. A Fehéregyházán 1991-ben létesült **Petőfi Sándor Művelődési Egyesület* egyik alapító tagja, az RMDSZ ügyvezető titkára Segesvárt.

A fehéregyházi Petőfi-kutatásokról szóló beszámolóját az Előre (1956. júl. 17.), *Szemtanú voltam...* c. írását a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület 1. füzete (1991. július) közölte.

Máthé András (Marosvásárhely, 1932. szept. 6.) – szerkesztő, újságíró. Szülővárosa Bolyai Farkas Líceumában érettségizett (1951), A Bolyai Tudományegyetem biológiai karán szerzett tanári képesítést (1955). A marosvásárhelyi Vörös Zászló gazdasági és tudományos rovatvezetője (1955–58), a marosvásárhelyi Rádió-Stúdió alapító tagja és szerkesztője (1958–59). Karcolatai és jugoszláviai, olasz- és franciaországi útirajzai jelentek meg a Vörös Zászlóban (1959–72), a müncheni olimpiáról tudósította a lapot. 1960-tól a Maros megyei tartományi könyvtárnál dolgozott, 1964-től tanár Marosszentkirályon nyugalomba vonulásáig (1990). Az orvosok és biológusok országos amatőr festőkiállításain akvarellekkel szerepelt (1979–92).

Máthé Balázs (Homoródkarányonfalva, 1929. ápr. 23.) – műszaki szakíró. Középiskolai tanulmányait a székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumban kezdte és a kolozsvári Unitárius Kollégiumban végezte (1948). Villamosmérnöki oklevelét a Szverdlovszki Műegyetem energetikai karán szerezte (1954). A craiovai Electroputere üzemben tervező mérnök, majd a központi laboratórium vezetője 1968-ig. Ebben az időben védte meg doktori disszertációját a moszkvai Energetikai Intézetben az erőátviteli módszerek érzékenységéről. 1968 óta a bukaresti villamosenergia-ipari kutatóintézet (ICEMENERG) tudományos főkutatója.

Mintegy száz, elsősorban a nagyfeszültségű és nagyteljesítményű villamos berendezések vizsgálatának szakterületére vonatkozó írása román, magyar, angol, német, orosz és francia nyelven jelent meg a hazai és külföldi szaklapokban. Ismeretterjesztő cikkeit magyar nyelven a Művelődés közölte.

Főbb munkái: *A transzformátorok ipari lökőfeszültségének vizsgálatainál alkalmazott szigeteléshiba-kimutatási módszerek érzékenységének tanulmányozása* (orosz nyelven, Moszkva 1965); *Încercarea transformatoarelor. I. Încercarea izolației* (A transzformátorok vizsgálata. I. Szigetelésvizsgálatok. Társszerző D. Costina, Antoaneta Marinescu. 1969); *Aparate electrice de înaltă tensiune. Montarea, întreținerea, exploatarea* (Nagyfeszültségű

villamos készülékek. Szerelés, karbantartás, üzemeltetés. Társszerző A. Curelaru, Şt. Ogrezeanu. 1973); *Încercarea aparatelor electrice* (Villamos készülékek vizsgálata. Társszerző D. Cîrstea, E. Feldman, O. Rarinca. 1976); *Villamos szigetelések vizsgálata*. (Társszerző Horváth T. László, Németh Endre. Bp. 1979); *Încercarea izolaţiei electrice* (Villamos szigetelések vizsgálata. Társszerző Horváth T. László, Német Endre, V. Stanciu. 1982); *Transformer and reactor insulation diagnosis based on preevaluated oscillograms* (Transzformátor- és fojtótekercs-szigetelések felismerése oszcillogrammos előrejelzés alapján. Paris 1982); *Villamosság a háztartásban* (Társszerző Lázár Tibor és Józsa Imre. 1983).

(J. D.)

Bodó Barna: *Egy meg egy – az mennyi?* A Hét 1983/20.

Máthé Dénes (Abásfalva, 1940. júl. 3.) – biológiai szakíró. A székelyudvarhelyi Állami Magyar Vegyes Líceumban érettségizett (1956), a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett oklevelet (1960). Előbb a szentkeresztbányai Líceumban, majd 1978-tól a sepsiszentgyörgyi Kereskedelmi Líceumban tanított, 1991-ben tanfelügyelő, majd 1991 őszétől a Székely Mikó Kollégium tanára.

Első cikkét a Tanügyi Újság közölte (1967). *Állat- és emberélettani kísérletek* c. ismertető dolgozatát a Hargita megyei tanfelügyelőség adta ki (Csíkszereda 1973). Tudománynépszerűsítő írásai a stresszről, az állatok megértéséről, állatfajok kipusztulásáról, Mendel hagyatékáról a Művelődésben jelentek meg (1972–77). Szentkeresztbánya iparosításáról és levegőjének szennyeződéséről írt tanulmánya a *Probleme actuale ale ocrotirii naturii şi mediului înconjurător în jud. Harghita* c. megyei kiadványban jelent meg (Csíkszereda 1979), A Helikonban közzétett *Értekezés a szarv eredetéről* (1990/30) c. írása az őskori állatnemesítések kikövetkeztethető nyomait keresi.

Máthé Dénes (Okländ, 1952. jan. 14.) – tanulmányíró, szerkesztő. A székelyudvarhelyi Pedagógiai Líceumban érettségizett (1971), a kolozsvári Protestáns Teológián (1976) lelkészi, a Babeş–Bolyai Egyetem magyar–angol szakán (1986) tanári diplomát szerzett. Pályáját mint unitárius lelkész Székelymuzsnán kezdte (1976–79), Oklándon tanárhelyettes (1979–82), a Ialomiţa megyei Făcăeni-ben angoltanár (1986–88), Nyárádkarácsonban magyartanár (1988–90), majd a Falvak Népe szerkesztője Kolozsvárt. Első írását *Nyelvfilozófiai problémák Bretter György írásaiban* c. alatt a NyIrK (1989/1) közölte.

Máthé Enikő, ~ Jánosné *Bakk* Enikő (Marosvásárhely, 1939. okt. 1.) – kémiai szakíró. Kolozsvárt érettségizett (1956), a Babeş–Bolyai Egyetem kémia karán szerzett vegyész diplomát (1961). Pályáját a kolozsvári Terápia Gyógyszergyárban kezdte (1961–67), a kémiai tudományok doktora (1971), kolozsvári középiskolákban tanár. Első írását a Revue Roumaine de Chemie közölte (1966). Angol és román nyelvű tanulmányai itt s a Studia Universitatis Babeş–Bolyai hasábjain jelentek meg. Részt vett a moszkvai Nemzetközi Koordinatív Kémiai Konferencián (1974). Szabadalmakat szerzett újításaival az analitikai kémia technológiája területén. A X. és XII. osztályos kémiatankönyv (1978) társfordítója, a IX. osztályos tankönyv önálló fordítója (1990). A Művelődés Arcképcsarnokának munkatársa (1983). Férjével együtt az RMIL kémiai szerkesztője, az 1990-ben Kolozsvárt indult Firka tudományterjesztő folyóirat rovatvezetője.

Máthé Ernő – **műfordítás*; **Tömegkultúra*

Máthé Éva – **Valóság*

Máthé Ferenc, *P. Benvenut* (Zetelaka, 1894. márc. 7. – 1970. márc. 2. Esztelnek) – egyházi író, szerkesztő. Középiskolát Medgyesen (1913), teológiát Vajdahunyadon (1916) végzett, ferencrendi szerzetes. Mikházán a klerikusok újoncmestere (1917–21), Nagyszebenben káplán, Medgyesen plébános (1921–33), Kolozsvárt házfőnökhelyettes (1933–39), Vulkánban, Kőhalomban, Máriaradnán, Esztelneken lelkész (1945–57), Ojtozon plébános (1957–70). Rendtartományi tanácsos.

Vallásos írásait a Hírnök, Katolikus Világ, Szent Kereszt, Erdélyi Ferencesek Útja (1923–36) közölte. Németből lefordította *Imelda, az Oltári szentség kis hőse* c. munkát (1927). A medgyesi plébánia Hitközségi Értesítőjének szerkesztője (1930). Gondozásában jelentek meg a kolozsvári Szent Bonaventura Könyvnyomdában a *Tabula Individuorum* füzetei (1933–40).

Máthé Jakab (Csíkkozmás, 1926. nov. 14.) – nyelvész. Középiskolai tanulmányait a háború és hadifogság okozta megszakításokkal a csíkszeredai Róm. Kat. Főgimnáziumban végezte (1948), a Bolyai Tudományegyetemen orosz nyelv és irodalomtanári oklevelet szerzett (1952). Pályáját szakiskolai tanárként Kolozsvárt kezdte, 1953-tól tanársegéd a Bolyai, 1959-től a Babeş–Bolyai Egyetem Szláv Filológiai Tanszékén, 1970-től adjunktus. 1977-ben Budapestre költözött.

Szakjellegű közleményei a NyIrK, a kolozsvári Cercetări de Lingvistică, a bukaresti Cahiers de Linguistique Théoretique et Appliquée és Revue Roumaine de Linguistique, valamint a Computational Linguistics (Bp.) és Slavica (Debrecen) hasábjain jelentek meg. Az *Anyanyelvünk művelése* c. gyűjteményes kötetben (1975) a modern nyelvészet alapelveiről írott tanulmányával szerepel. Állandó szerzőtársával, Paul Schveigerrel közösen foglalták össze nyelvészet és matematika korszerű kapcsolatait. Már Budapesten rendezte sajtó alá Solomon Marcus *A nyelvi szépség matematikája* c. tanulmánykötetét.

Nyelvészeti munkássága a hagyományos leíró nyelvtantól a nyelvelméletig ível. A 60-as években a gépi fordítás, algebrai nyelvészet kérdéseivel foglalkozott, majd a generatív-transzformációs grammatika vitatott problémáihoz szólt hozzá.

Kötetei: *Az orosz nyelv kézikönyve*. *Hangtan és Alaktan* (szerzői közösségben a főiskolai oktatás számára, 1956); *Nyelvészet és matematika* (Paul Schveigerrel közösen, Antenna, Kv. 1977).

(F. Á.)

Péntek János: *M. J. – Sch. P.: Nyelvészet és matematika*. NyIrK 1977/2.

Máthé János (Magyarhermány, 1898. dec. 23. – 1986. jan. 17. Marosvásárhely) – helytörténész, néprajzi író. Négy osztályt végzett a székelyudvarhelyi és a nagyenyedi református kollégiumban (1909–12). Földműves. Alakját Sütő András méltán hasonlítja Veres Péterhez, Sylvester Lajos pedig így jellemzi az autodidakta kutatót: „Beszédeinek, írásainak gondolati tisztasága, stílusának népi íze és tudományos tartása tanulságos és élvezetes...”

Első írását az Erdővidéki Hírlap közölte Baróton (1935). A Megyei Tükörben jelentek meg történelmi korrajzai Barótról (1969), Zalánpatakáról (1971), Gábor Áron bodvaji ágyúöntéséről (1973). Feldolgozta a Falvak Dolgozó Népe számára a régi magyarhermányi utcai népjátékokat (1970), s ugyanebben az évben közzétette faluja 500 címszós tájszójegyzékét a budapesti Magyar Nyelvőr, ill. a bukaresti Művelődés hasábjain. Jellemző tájékozottságára, hogy szakemberekkel szemben ő igazítja helyre a székely társadalom volt

rendi tagozódását ért félreértéseket (Korunk 1970/7). A Kriterion *Változó valóság* (1978) c. gyűjteményes kötetében monografikus rajzot ad falujáról, s az Új Élet *Székelyek Kufsteinban* c. részletes megemlékezését közli a szabadságharcban részt vett honvédtisztek raboskodásáról (1981).

Cikkei jelentek meg A Hét, Brassói Lapok, Jóbarát hasábjain is.

(B. E.)

Sütő András: *Erdővidéki napló*. Utunk 1969/25; újraközölve *Rigó és apostol*. 1970. 26–27. – Sylvester Lajos: *Portré helyett*. Megyei Tükör 1970. nov. 22. – Magyari Lajos: *Baconi arcok*... Megyei Tükör 1973. okt. 21.

Máthé János (Kolozsvár, 1932. jún. 21. – 1982. máj. 12. Kolozsvár) – vegyészeti szakíró. ~ Enikő férje. Szülővárosában érettségizett (1951), a Victor Babeş Egyetem kémia karán szerzett diplomát (1955). Előbb a kolozsvári OGYI vegyésze, 1957-től a Bolyai Tudományegyetem kémia karán tanársegéd, adjunktus. 1970-ben doktorrá avatják, 1978-tól a Babeş–Bolyai Egyetemen előadótanár.

Első írását a Revista de Chimie közölte (1954). Dolgozataival bel- és külföldi szakfolyóiratokban (köztük az Acta Chimica Hungarica hasábjain) s számos tudományos értekezleten jelentkezett. Tudományterjesztő cikkeit a Korunk, A Hét közölte, az 1977-es Korunk Évkönyvben *A természettudományok osztályozása* címen értekezik. A kolozsvári, nagyváradi, székelyudvarhelyi magyar szabadegyetemek előadója. Feleségével együtt az RMIL kémiai szerkesztője.

Munkái: *Fizikai kémia, reakciókinetika* (egyetemi jegyzet, Kv. 1972); *Az anyag szerkezete. A modern kémiai fizika alapjai* (Kv. 1974. bővített 2. kiadás, Bp. 1979); *Calcule şi probleme de chimie fizică*. *Spectroscopie moleculară şi chimie cuantică* (egyetemi jegyzet, Kv. 1977); *Molekulaspektroszkópia és kvantumkémiai számítások* (tankönyv, Bp. 1982).

Kemény Péter: *Könyv az anyag szerkezetéről*. Korunk 1975/4. – Nagy József: *M. J.: Az anyag szerkezete*. Magyar Kémiai Folyóirat, Bp. 1981.

Máthé József (Kilyénfalva, 1937. márc. 23.) – irodalomtörténész. Gyergyószentmiklóson érettségizett (1953), a Bolyai Tudományegyetemen magyar irodalom szakos tanári oklevelet szerzett (1958). Általános iskolai tanár Mezőmadarason és népművelő Maros megye mezőségi körzetében, majd a marosvásárhelyi Tanárképző Főiskola tanára (1961–78), a marosvásárhelyi rádió magyar adásának irodalmi munkatársa (1975–85); Magyarországra való áttelepedéséig marosvásárhelyi középiskolákban tanít (1978–87), azóta a budapesti Tanártovábbképző Intézet előadója.

Első írását az Ifjúmunkás közölte (1961), irodalomnépszerűsítő cikkeivel helyi lapokban (Vörös Zászló, Hargita) jelentkezett. A marosvásárhelyi Tanárképző Főiskola 1969-es évkönyvében bemutatta az első marosvásárhelyi folyóiratot, a Mentovich Ferenc szerkesztette Marosvásárhelyi Füzeteket (1858–60); Áprily Lajos harminc Tompa Lászlóhoz intézett levelét közölte (NyIrK, 1972/2 és 1976/1); *Áprily és Ady* c. írása az Igaz Szó 1977/10. számában jelent meg. Gondozta, előszóval látta el Petelei István novelláit (*A kakukkos óra,* 1969) s Áprily Lajos válogatott verseit és műfordításait (*Őszi muzsika*, Kv. 1976).

Máthé-Szabó Magda – **irodalmi levelezés*

Mátis Béla (Szilágyballa, 1927. szept. 10. – 1987. febr. 10. Nagybánya) – munkásíró. Az általános iskola és az V. gimnáziumi osztály (1945), majd a bukaresti baptista teológiai szeminárium (1947) elvégzése után tanító Érszakácsiban (1948–50). A nagybányai Phönix

vegyi-kohászati üzemben színesfém-kohászati vegyészmesterré képezik ki (1952). Hat hónapot töltött „vizsgálati fogságban” ártatlanul (1966). Üzemfenntartó lakatos a bikromát részlegen, szivattyú-gépész. Szakmai megbetegedése miatt orvosi tanácsra a városgazdálkodási vállalathoz kerül fűtőnek betegnyugdíjazásáig (1969–71).

Versekkel budapesti baptista folyóiratokban jelentkezett (1943). Az Igazság Tanúja vallásos folyóirat bedolgozó szerkesztője Zilahon (1946–47), a Bányavidéki Fáklya riportere (1957–59) Nagybányán. Írásait közli az Előre, Ifjúmunkás, Munkásélet, Igazság, Falvak Dolgozó Népe, Új Élet, Utunk. A Korunkban jelent meg *Irodalmi rangfokozatok?* c. jegyzete (1963/11) és *Munkásolvasó – Gaál Gábor könyvéről* (1965/7–8) c. írása. *Egyetemem az Élet* c. önéletrajzi regényét kéziratban hagyta hátra.

Álnevei: *Jónás Béla, Kádár Ferenc, Maksay Barna, Mezei Barna.*

Márki Zoltán: *Levélváltás*. Az irodalmi rangfokozatok kérdéséhez. Utunk 1963/51. – Pusztai János: *Élt Nagybányán egy ember*... Bányavidéki Új Szó 1990. jan. 28.

Matolay Zoltán (Szenc, 1873. szept. 27. – 1953. okt. 7. Temesvár) – filozófiai író, műfordító. Középiskolát Nyitrán végzett, Jászón és Budapesten róm. kat. teológiai tanulmányokat folytatott, a budapesti egyetemen államtudományi (1901) és jogtudományi (1903) doktorátust szerzett. Közigazgatási tisztviselő, majd Temes megyei árvaszéki ülnök, később ügyvéd. Bölcseleti, valláserkölcsi tanulmányai jelentek meg napilapokban és folyóiratokban, mint publicista a nemzetiségi megbékélésért, kölcsönös megbecsülésért szállt síkra. Szaktanulmányokat fordított románból. *A keresztény világnézet és a mai háború* c. kötete évjelzés nélkül jelent meg Temesvárt.

(Sz. J.)

Matolcsy Károly – **orvosi szakirodalom*

Mátrai János – **Ellenzék*; **Erdély 3*

Mátray Erzsébet, *D. Mátray* (Nagyvárad, 1936. nov. 14.) – újságíró, szerkesztő. ~ László testvére, Derzsi Ede felesége. Szülővárosában végezte a középiskolát (1953), a Bolyai Tudományegyetem történelem szakán államvizsgázott (1959). Az Előre munkatársa. Műfaja a riport, tájak és emberek bemutatása. Férjével, az ismert röplabda-edzővel Párizsban járva (1969–70), onnan küldött lapjának tudósításokat. Hazatértük után lapjában a „Nagyvilág”-oldalt szerkesztette. Közölt a Dolgozó Nő, a Brassói Lapok hasábjain is.

Az Előre Kiskönyvtár sorozat számára magyarra fordította Horia Matei *Évezredek kalózkrónikája* c. kötetét (1974), ugyanitt jelent meg férjével közösen írt sportemlékezés-gyűjteménye *A labda kerek* címmel (1975). A sorozat számára állította össze az *Öt világrész utasai* és *Ide besüt a nap* c. riportgyűjteményeket (1975). Fejezettel szerepel a sorozat *Az én szakácskönyvem* c. kötetében (Kovács Erzsébettel és Szűcs Olgával közösen, 1977). Írásaival jelen van a Kriterion *Tenni és teremteni* (1987) és *Augusztusi képek* (1989) c. gyűjteményében.

(K. N.)

Mátray László (Nagyvárad, 1943. máj. 11.) – színházi szakíró. Szülővárosában érettségizett (1961), majd a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskolán végzett (1967). A Temesvári Állami Magyar Színház tagja. Első írása az Utunkban jelent meg (1968), színházi tárgyú

cikkeit A Hét, Utunk, Művelődés, Hargita, Szabad Szó közölte; szatíráit álnéven az Új Életben jelentette meg. Irodalmi előadóestjei: „Ifjúságunk hatalom” (a második Forrás-nemzedék versei, 1972); „Férfinapló” (In memoriam Radnóti Miklós, Bokor Ildikóval, 1974); Petőfi–Ady est (Thalia-rendezvény, 1977); „Egyenes beszéd” (In memoriam Szilágyi Domokos, 1970), ezek pályafutásának sikeres állomásai. Versmondó anyagából az Electrecord egy nagylemezre való Szilágyi Domokos-válogatást jelentetett meg (1982). Lírai önvallomása *A színész magányossága* címmel A Hét 1982-es évkönyvében olvasható.

Álnevei: *Farkas Márton*, *Kovács Loránd*.

(K. N.)

Mattis-Teutsch János (Brassó, 1884. aug. 13. – 1960. márc. 17. Brassó) – festő, szobrász, grafikus. Szülei háromszékiek: apja Máttis János hatolykai szabómester. Mivel apja, még mielőtt a festő megszületett volna, tragikus hirtelenséggel meghalt, anyja pedig később férjhez ment, a fiú a brassói szász nevelőapa iránti tiszteletből 1904-ben felvette a Teutsch nevet.

Tanulmányait a brassói faipari iskolában kezdte, ahol fölfigyeltek szobrásztehetségére. A Budapesti Iparrajziskola növendéke (1901–02). Münchenben a Képzőművészeti Akadémia szobrászati osztályán tanul (1902–05). Hosszabb-rövidebb időre Párizsba ment, a modern művészet eredményeivel ismerkedett. Első ízben 1907-ben jelentkezett kiállításon, a budapesti Nemzeti Szalon tavaszi tárlatán. 1908-ban tanári állást kapott a brassói ipariskolában, melyet, bár megszakításokkal, élete végéig megtartott. Már az I. világháború előtt – festői és grafikusi felkészülésének idején – a modern művészet szellemében igyekezett a valósághű ábrázolástól távolodni. Kassák Lajos avantgarde folyóirata, a Ma egyre gyakrabban közli metszeteit, majd megjelenik linóleummetszeteket tartalmazó önálló albuma. Első egyéni kiállítására 1917-ben került sor.

A háború utolsó esztendejében csatlakozott a Herwarth Walden vezette Abstrakte Gruppe der Sturm csoporthoz; kiállít Bécsben, Berlinben, Budapesten. A forradalmak idején művészetszervező; a Tanácsköztársaság bukása után hazatér Brassóba.

Az avantgarde művészetek egyetemes szinten is számon tartott mestereként az expresszionizmus, konstruktivizmus, az absztrakt művészet és a szürrealizmus stílusirányzataiban ért el kiváló eredményeket.

Élénken követte a weimari Bauhaus alkotói eredményeit. Kiállított a bukaresti Contimporanul nemzetközi tárlatán, s kapcsolatot teremtett a román avantgarde jelentős alkotóival (M. H. Maxy, Marcel Iancu, Milița Petrașcu, Victor Brauner). Dolgozott a nagybányai művésztelepen, s több kiállítása volt erdélyi városokban is. 1933 és 1944 között visszavonult a művészeti élettől; tanított, anatómiai stúdiumokat végzett, freskóterveket készített. A II. világháború után megszervezte a brassói képzőművészek csoportját, majd elnöke lett a román képzőművész-szövetség helyi fiókszervezetének (1957–59). 1945 és 1948 között realista alapelvű, de szürrealista képszerkesztéssel fölépített kompozíciókat festett. A dogmatista művészetpolitika az 50-es években a formalizmus vádjával lekicsinyli, elhallgatja eredményeit. 1957-ben gyűjteményes kiállítása nyílik meg Bukarestben, 1968-ban emlékkiállítását szervezik meg szülővárosában.

A művészi alkotómunka mellett mélyen foglalkoztatták elméleti-esztétikai kérdések. 1931-ben Potsdamban megjelent *Kunstideologie* c. munkája konstruktivista korszakának elméleti és metszetekkel szemléltetett összefoglalása. E művét 1975-ben a Kriterion újra megjelentette (*Ideologia artei*, Mihai Nadin bevezető tanulmányával). 1958–59-ben román, magyar, német nyelven jegyezte le gondolatait a művészi alkotás társadalmi feladatairól.

Születésének centenáriumán a magyar művészettörténeti kutatás, évtizedes adósságait letudva, értékelte hozzájárulását az európai avantgarde eredményeihez. Nyugati szakmunkák, tanulmányok szerzői érdeklődést mutatnak pályaképe, életműve iránt.

(M. J.)

Kassák Lajos: *M. T. kiállításának katalógusához*. Bp. 1917. – I. Szemlér Ferenc: *M. T.: Kunstideologie*. Erdélyi Helikon 1932/5. – Banner Zoltán: *M. T. J*. 1972. – Passuth Krisztina: *Magyar művészek az európai avantgardeban*. Bp. 1974. – Szabó Júlia: *M. T. J*. Bp. 1983. – Gazda József: *A művek tanúsága*. Utunk 1989/49.

Mátyás Árpád (Szováta, 1941. máj. 9.) – riporter. Középiskolát Székelyudvarhelyen végzett (1958), a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolán magyar–román szakos tanári oklevelet szerzett, a bukaresti egyetemen pedig román szakot végzett. Közművelődési irányító Sepsiszentgyörgyön, s ugyanitt az Előre állandó munkatársa lett. Szász János szerint mint riporter „megvallott mestere, Orbán Balázs gyűjtőszenvedélyével rögzíti" a Székelyföld életét. 1990 óta Keszthelyen él.

Egy összehasonlító népköltészeti tanulmányában a Mioriţă–Bárányka motívumait követi japán és marokkói alkotásokban (Cuvîntul Nou, Sepsiszentgyörgy 1968/43). A Megyei Tükörben közölte a Balog Józsi balladájának új háromszéki változatát (1969/98). Önálló kötete: *A szülőföld hívása* (riportok, 1982).

Szász János: *Barangolás a szülőföldön*. Előre 1982. dec. 24.

Mátyás B. Ferenc (Csepel, 1943. aug. 6.) – novellista, regényíró. Középiskolát Kolozsvárt az Ady–Şincai Líceumban végzett (1962), Diósadon tanító (1963–64), majd a kolozsvári Posta- és Távközlési Vállalat telefonműszerésze. 1986-tól Magyarországon él, előbb a Múzsák Könyvkiadó és a Magyar Nemzet, 1990 óta a Budapesten megjelenő Erdélyi Magyarság szerkesztője.

Csend c. novellájával a Megyei Tükörben jelentkezett (1970). Elbeszéléseit, verseit a Korunk, Igaz Szó, Brassói Lapok, a pozsonyi Új Szó közölte. Első kötete *Légyfogás kézzel és csapóval* címen viszonylag későn jelent meg (1980). Méltatói szokatlan gyakorlottságát, karcolatainak célratörő (időnként túlságosan puritán) s abszurd végkifejletig ívelő szerkezetét emelik ki, s ez további írásainak is meghatározó jegye maradt. Középponti problémája a kisember-lét kiszolgáltatottsága, a helyzet okozta erkölcsi torzulások. Erkölcsi magatartása elsősorban az ábrázolás könyörtelen objektivitásában érhető tetten: az elbeszélésvilág öntörvényű folyamatai a szereplőket eleve megfosztják a cselekvő visszahatás lehetőségeitől... *A játékember* c. regényében és utolsó elbeszéléskötetében a játék és az irónia ellenpontja teszi gazdagabbá a mondandót.

Romániában megjelent kötetei: *Légyfogás kézzel és csapóval* (1980 Forrás); *Sorsátültetés* (Kv. 1981); *A játékember* (regény, 1982); *Egyszemélyes társasjáték* (Kv. 1983); *Valószínű történetek* (1984).

(F. Á.)

Mózes Attila: *Hétköznapok – nagyítólencse alatt*. Utunk 1980/27. – uő. *Négykézláb-helyzetek*. Utunk 1981/25. – Szőcs István: *Légyfogás kézzel és csapóval*. Előre 1980. szept. 24; uő. *Játékember*. Utunk 1982/45; *Az egyszemélyes társasjáték kockázatai*. Előre 1983. szept. 21. – Balázs F. Attila: *Százkarú kötelességek szorítása*. A Hét 1982/30. – Borcsa János: *M. B. F. novelláiról*. Korunk 1982/9. – Marosi Péter: *Reszkető állatkáktól ágrólszakadt Jánosokig*. A Hét 1983/38. – Kovács János: *Játék az emberrel*. Igaz Szó 1983/5. – Sánduly Lajos: *A homo ludens átváltozásai*. Korunk 1983/6. – Bogdán László: *Panoptikum és idill*. Utunk 1985/8. – Szász László: *A valószerű ábrázolás tartalékai*. Igaz Szó 1985/8.

Mátyás Ernő – **református egyházi irodalom*

Mátyás József (Csíkcsekefalva, 1930. jún. 27.) – festőművész, grafikus. Már a csíkszeredai gimnázium tanulójaként érdeklődést tanúsított a rajz, a művészi ábrázolás iránt. A kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola grafikai szakán szerzett diplomát (1956). Mint a Román Képzőművész Szövetség kétéves művészösztöndíjasa, Petrozsényben telepedett le, az itt életrehívott Zsil-völgyi Művésztelep elnöke, majd Dévára költözve a Művészeti Líceum tanára (1971–90).

Festészetében az expresszionizmus eredményeit hasznosította. Kifejező színekkel, lendületes kompozíció-teremtő erővel alkotva murális művészettel rokonszellemű szimbolikus műveket. Metszetei lazán vagy ténylegesen összefüggő ciklusok (*A vágy balladája*). Linóleummetszetei helyet kaptak abban az albumban, melyet a zsil-völgyi csoport alkotásaiból állítottak össze az 1929-es lupényi bányászsztrájk évfordulóján (*Lupeni 1929–1959*). Foglalkoztatta a monumentális művészet is: mozaikképet tervezett és kivitelezett a brádi iskolában.

1960-ban részt vett a Velencei Biennálén, szerepelt nemzetközi kiállításokon: Helsinki (1960), Genf (1961), Torino (1969), Buenos Aires (1979), Peking (1979), Ferrara (1982), Schwetzingen (NSZK, 1989).

(M. J.)

Juhász Zoltán: *Tömörség, céltudatosság*. Beszélgetés M. J. dévai festőművésszel. Előre 1975. febr. 9. – Mezei József: *Művészet a Zsil völgyében*. Művelődés 1982/5. – Banner Zoltán: *M. J.-ről először*. Utunk 1985/11. – Votsch András: *A szürkétől a pirosig*. Hunyadmegyei Hírlap 1990. febr. 16.

Mátyás Mátyás (Borszék, 1888. – 1956. dec. 31. Marosvásárhely) – orvosi szakíró. Középiskolát Brassóban és Kolozsvárt végzett, a Ferenc József Tudományegyetemen szerzett orvosi diplomát (1910). Pályáját a kolozsvári egyetem bőrgyógyászati és nőgyógyászati klinikáján kezdte, 1919-ben egy ideig vezette a sebészeti klinikát. Miután megfosztották az egyetemi pályafutás folytatásának lehetőségétől, maga alapított szanatóriumot, biztosítva benne a rádiumterápia lehetőségeit is. 1945-ben nőgyógyászati előadásokat tartott a Bolyai Tudományegyetemen, majd 1948-ban átvette és élete végéig vezette a marosvásárhelyi OGYI sebészeti tanszékét. A kolozsvári Paul Ehrlich Orvostudományi Egyesület alapító tagja.

Közel 100 tudományos előadást tartott, ill. dolgozatot közölt a hasi sebészet tárgyköréből, a műtét utáni trombózisokról és embóliáról, a gyomorműtétek utókezeléséről, a hasi és nemiszervek tbc-jéről, a terhesség során fellépő rákról. Dolgozatai az Erdélyi Orvosi Lap, a budapesti Gyógyászat, Tudomány és Haladás, valamint az Archiv für klinische Chirurgie, Zentralblatt für Gynäkologie és más szakfolyóiratok hasábjain jelentek meg. Az Orvostudományi Társaság marosvásárhelyi fiókjának rendszeres előadója. Az orvosi ismeretek népszerűsítésére színművet is írt.

Munkái: *Kórházi életkép* (színmű, Mv. 1949); *Sebészet* (Mv. 1950); *Az általános sebészet alapvonalai* (egyetemi jegyzet, Mv. 1950); *Általános sebészeti pathologia és sebészeti propedeutika* (egyetemi jegyzet, Mv. 1953); *Részletes sebészet: a szívburok, a szív és a nagy erek sebészete* (egyetemi jegyzet, Mv. 1954); *A hasüreg sebészete* (egyetemi jegyzet, Mv. 1956).

(M. M.)

Dr. M. M. Orvosi Szemle 1956/4. – Maros Tibor: *M. M*. Tájékoztató, Mv. 1957/1. – Kovács István: *Dr. M. M. professzor, az író*. Népújság, Mv. 1990. szept. 21.

Mátyás Vilmos – **turisztikai irodalom*

Mátyásovszky Adél – **tanügyi irodalom*

Maurer I. Gyula (Dicsőszentmárton, 1927. jan. 18.) – matematikai szakíró. Középiskoláit Kolozsváron, Székelykeresztúron és Nagyenyeden végezte, a Bethlen Kollégiumban érettségizett (1945); a Bolyai Tudományegyetemen matematika–fizika szakos tanári (1949), majd közgazdasági diplomát (1952) szerzett. Bukarestben a topologikus algebra tárgyköréből doktorált (1967). Pályáját a Bolyai Tudományegyetemen kezdte, az 1956-os magyar forradalommal kapcsolatos állásfoglalása miatt azonban lektori állását elvesztette s csak a Babeş–Bolyai Egyetemen nyerte vissza, ahol előadótanár (1960–83). 1984-ben Magyarországra költözött, a Miskolci Egyetem Matematikai Intézetének tanára, intézeti igazgató (1985–88). A Mathematica Pannonica magyar–osztrák érdekeltségű folyóirat társfőszerkesztője.

Első szakcikkét a iaşi-i Studii şi Cercetări Ştiinţifice közölte (1954). Tudományos közlései román, német, magyar, francia, olasz, angol, orosz szakfolyóiratokban jelentek meg: Studia Scientiarum Mathematicarum Hungarica, Rendiconti del Circolo Matematico di Palermo, L'insegnamento della Matematica e della Scienze integrate, Mathematica Pannonica, Fuzzy Sets and Systems (USA), Karachi Journal of Mathematica (India). Ismeretterjesztő írásokkal A Hét, Matematikai és Fizikai Lapok munkatársa. A matematikai gondolkodás módszertanát fejtegeti a Korunkban (1972/11) és a Korunk Évkönyv köteteiben, ahol *Publikációs piramis* c. alatt a matematikai sajtót értékeli (1974), majd a matematikát mint a tudományok közös nyelvét mutatja be (1977). Magyarra ültette át I. Tomescu szakmunkáját *Kombinatorika és alkalmazása* címen (Bp. 1978).

Munkái: *Algebra* (egyetemi jegyzet, Kv. 1957); *A relációelmélet elemei* (Virág Imrével, Kv. 1972); *Bevezetés a struktúrák elméletébe* (Virág Imrével, Kv. 1976); *Tizedes törtek és lánctörtek* (Kv. 1981); *Matematikai kislexikon* (mint társszerkesztő, 1982); *Romániai magyar matematikai és csillagászati szakirodalom* (klny. a Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményeiből. Miskolc 1988).

Beke György: *Hogy látja a matematikus?* A Hét 1977/3.

Mauthner Klára (Arad, 1909. jún. 13.) – háztartástani szakíró, műfordító. Középiskolai tanulmányait Nagyszebenben fejezte be (1925). A Színház- és Zeneművészek Szakszervezetének ügyintézője (1946–49), majd az Előre, a Bukaresti Rádió, végül az Agerpres Hírügynökség fordító-szerkesztője. Lefordította Matei Gall *Virradat előtt* (1959) c. munkáját, névtelenül Nina Decuseara-Bocşan *Gyorsan, olcsón, ízletesen* (1971) c. szakácskönyvét s Irina és Mihail Hunian *A kozmetika ábécéje* (1972) c. kötetét.

Önálló kötetei: *Könnyű étrend – korszerű táplálkozás* (1973); *Vadat, halat s mi jó falat* (1977).

Írói neve *Erdős Klára*.

(K. N.)

Maxim Éva (Kolozsvár, 1930. dec. 5. – 1980. okt. 1. Kolozsvár) – zenei tankönyvszerző. Szülővárosában végzett középiskolát (1950), a Gh. Dima Zeneművészeti Főiskolán szerzett tanári diplomát (1955). Karvezető Sepsiszentgyörgyön, Nagyenyeden és Kolozsvárt, iskolai kórusaival megyei és országos díjakat nyert. Az óvodások számára Péterfy Emíliával és Selmeczi Marcellával közösen gyűjteményt állított össze (1971); a VI. és VII. osztályosok részére Kovácsné Gábor Arankával szerkesztett ének-zene tankönyvet (1973, 1974, 1983). A zenei anyanyelv, az általános zenekultúra, zenei és nyelvérzék fejlesztésével, a beszédtechnikával foglalkozó írásait a Tanügyi Újság, A Hét közölte. Munkatársa volt a

Kolozsvári Rádió és a Román Televízió magyar nyelvű adásainak. Iskolai kórusának közreműködésével jelent meg az *Óvodások lemeztára* II. számú lemeze.

(B. A.)

Mayer Antal – **Jóestét*

Mayer Ker. János (Stájerlak, 1872. jún. 6. – 1935. márc. 20. Újarad) – zenekritikus. Középiskolai és teológiai tanulmányait Temesvárt végezte. 1900-tól a temesvári állami főgimnázium tanára, a róm. kat. papi szeminárium prefektusa. Szerkesztette és gondozta a Temesvári Zenekedvelők Egyesületének kiadványait. Bartók Béla egyik legelső méltatója: 1906-ban a Délmagyarországi Közlöny hasábjain lelkesen számolt be első temesvári hangversenyéről. 1910-től haláláig Újaradon plébános. Zenetörténeti és -elméleti tanulmányait a Katolikus Egyházi Zeneközlöny és a Zenei Szemle, zenekritikáit, beszámolóit, publicisztikai írásait a Temesvári Hírlap, Erdélyi Hírlap, Aradi Közlöny és Déli Hírlap közölte.

(Sz. J.)

Mazalik József Alfréd (Felsőbánya, 1927. nov. 8.) – szerkesztő. Nagybányán végzett középiskolát (1948), a Bolyai Tudományegyetemen szerzett történelem szakos diplomát (1952). Líceumi tanár Máramarosszigeten. Az itt megjelenő Viaţa Liberă főszerkesztője (1952–56), a Bányavidéki Fáklya helyettes főszerkesztője (1957–59), a Máramarosszigeti Napló szerkesztője (1990), a Bányavidéki Új Szó munkatársa. Cikkeiben Hollósy Simon és Badzey Pál festőművészek máramarosszigeti kapcsolataival foglalkozik. Az RMDSZ parlamenti képviselője (1992).

Medgyesi Emese (Marosvásárhely, 1961. júl. 29.) – író. Marosvásárhelyen az Alexandru Papiu Ilarian Líceumban érettségizett (1980), a Babeş–Bolyai Egyetem bölcsész karán a magyar–francia szakot végezte (1984). Tanár a székelykeresztúri Petőfi Sándor Általános Iskolában, majd az Orbán Balázs Líceumban (1984–90). 1990 után a marosvásárhelyi Színművészeti Főiskolán tanít. A fiatal prózaírók *Ajtók* c. antológiájában tűnt fel (1987), novelláit közli az Utunk (1989), az 1989–90-es Utunk–Helikon Évkönyv és a Látó (1990). *Matyorka densz* c. kisregénye a Helikonban (1990/9–11) jelent meg.

Kötete: *Pontos idő* (novellák, 1992. Forrás).

Éltes Enikő: *Könyvtükör. M. E.: Pontos idő*. Romániai Magyar Szó 1992. okt. 15.

Medgyes Lajos emlékezete – A papköltő, nyárádszentimrei Medgyes Lajos (Sárosmagyarberkesz, 1817. nov. 17. – 1894. márc. 9. Dés), aki a dési Óvárban a parókián vendégül látta Petőfit, levelezett Tompa Mihállyal és Jókaival, költészetének szenvedélyességével a 48-as forradalom dalnoka, a Bach-korszakban a kolozsvári Fellegvár rabja, majd a közjogi ellenzék szószólója, neve költészetének úttörő népiességével, szabadságharcos bátorságával és az abszolutizmus alatt meghirdetett magyar–román–szláv békeszózatával vált időt állóvá.

Emléke sokáig feledésbe merült, egy 1853-ban Berde Áron Hetilapjában közölt közleményét Sántha Lajos a Kristóf-emlékkönyvben megemlíti ugyan (1939), de verseire csak a II. világháború feszültségei közepette irányul nagyobb figyelem. A *Versekben tündöklő Erdély* c. gyűjtemény (1941) nem kevesebb mint hét versét újítja fel (köztük van a *Jós-szózat*, *Rabságom oka*, *Szózat a magyar hölgyekhez*, *Erdély sorsa* s az az 1860-ban szerzett *Békeszózat*, mely az adott történelmi helyzetben újra időszerűvé vált néptestvériség-

követelményt szólaltatta meg). A gyűjtemény szerkesztője, Szentimrei Jenő, Medgyes Lajos unokaöccse később önéletrajzában így jellemzi a dési rokont: „...ezt a költőt csak agyon lehetett hallgatni a közösügyes Magyarországon."

Ez után az erdélyi írók **48-as Erdély* c. antológiája (1943) is közöl Medgyes-verseket. A II. világháborút követő kibontakozás során e versek pódiumra, sajtóba, iskolakönyvekbe kerültek, a *Békeszózat* megzenésítésére az MNSZ eredményes pályázatot írt ki, s a díjnyertes Chilf Miklós-féle megzenésítés a Dalosszövetség (1946–49) révén vált népszerűvé. Ebben az időben Medgyes Lajos Népfőiskola néven szabadegyetem is működött Désen.

Felújult ~ az irodalomtörténeti kutatások nyomán is: Gálffy Zoltán doktori értekezésében az OSZK-ban őrzött kéziratos anyagát is feldolgozta, Dávid Gyula pedig kiderítette, hogy a meggyőződése miatt hivatalos körökben háttérbe szorult költőt 1877-ben az ellenzéki lelkületű Tolnai Lajos vonta be a Marosvásárhelyen akkor alakult **Kemény Zsigmond Társaság* munkakörébe, s helyet nyitott számára a szerkesztésében megjelenő Erdélyi Figyelő, ill. Figyelő c. közlönyben.

(B. E.)

Versényi György: *M. L. élete*. Erdélyi Múzeum 1896. Előszóként újraközölve: *M. L.: Költemények*. Brassó 1904. – Sántha Lajos: *Kolozsvár irodalma a Bach-korszakban 1856-ig*. Közli *Magyar irodalomtörténet 1939*. Emlékkönyv Kristóf György hatvanadik születésnapjára. Kv. 1939. 263. – Szentimrei Jenő: *Városok, emberek*. 1973. 55, 132, 262, 264. – *A marosvásárhelyi KZST levelesládája*. 1973. 11–18, 68, 323. – Dávid Gyula: *Tolnai Lajos Marosvásárhelyen.* 1974.

ÁVDolg. Kajcsa Jenő: *M. L. élete és költészete*. Kv. 1958.

Medgyes magyar irodalmi élete – A szászság egyik jelentős központjaként ismert városba, amelynek akkor még latin nyelvű kegyesrendi gimnáziumában Dugonics András is tanított, csak II. József 1786-os rendelete nyomán indult meg a románság és magyarság lassú betelepedése. A múlt század elején megkezdődött iparosodás során a helybeli magyar lakosok száma az 1850-es 264 lélekről 1910-ig 1694-re emelkedett, mára pedig a közeli Székelyföldről urbanizálódó bevándorlókkal mintegy 12000-re nőtt.

A városban élő református hívők 1888-ban építettek templomot, a magyar felekezeti iskolák viszont sokáig elemi szinten maradtak. A magyar művelődési életet lelkes tanítók, lelkészek indították meg, énekkarok, olvasókörök, színjátszó csoportok szervezésével. 1862-ben létesült a Magyar Kaszinó, ugyanekkor az Ipartestületben olvasóegylet kezdte meg működését. 1905-ben jelent meg a Medgyesi Újság c. magyar nyelvű hetilap, de 1918-ban megszűnt, s csak 1934-ben indult újra független magyar hetilap Medgyesi Lapok címmel Sz. Nagy Sándor gondozásában. Ezt 1938-ban a királyi diktatúra tiltotta be. Közben megjelent Plébánia címmel a római katolikus lelkészi hivatal mindössze 12 számot megért havilapja is, ezt előbb Máthé Benvenut, majd Kelemen Ágoston ferencesrendi szerzetes szerkesztette. A medgyesi magyar munkásság művelődési igényeit 1935-től a helyi MADOSZ igyekezett kielégíteni: székházat vásárolt, könyvtárat, klubot tartott fenn, s a református egyházzal közös énekkart szervezett.

A II. világháború után a Magyar Népi Szövetség helyi szervezetében folyt a művelődési élet. Új szakasz 1968-ban kezdődik. Ekkor jön létre Koncz Ilona tanárnő kezdeményezésére a helyi **szabadegyetem*. Vezetői 1972 és 1986 között, majd 1989-től kezdve újra Szabó M. Attila és Szabó M. Erzsébet tanárok, közben 1986 és 1989 között Jakab Elek mérnök. A szabadegyetem rövid idő alatt országos hírű lett: a hetente rendezett, több mint 100 előadáson vendége volt az intézménynek a romániai magyar irodalmi és tudományos élet számos jelentős képviselője. Az intézmény fórumot biztosított a város egyre nagyobb számú magyar értelmiségi szakemberének is: mérnököknek, közgazdászoknak, tanároknak és tanítóknak,

orvosoknak és jogászoknak, hasznosan kiegészítve az 1986-ban indult magyar tannyelvű líceum, majd az 1990-ben létrehozott magyar nyelvű általános iskola oktató szerepét.

A szabadegyetem meghívására előadóművészek, képzőművészek, zenészek, népművészek részvételével előadó esték, hangversenyek és kiállítások kapcsolódtak be a város életébe. Így a helyi evangélikus templomban orgonakoncertekre hívták meg a hazai orgonaművészeket. Iszlay László zenetanár munkáját dicséri a 80-as években működött **régizene-együttes*, míg Iszlay Borbála és Sebők Anikó csoportot szervezett a néptánc művelésére. Az 1989-es történelmi fordulat lehetővé tette, hogy a medgyesi háromnyelvű **népszínház* magyar tagozata több előadásban szerepeljen mind a város, mind a környék színpadjain, igénybe véve a marosvásárhelyi, sepsiszentgyörgyi és kolozsvári színházak művészeinek segítségét a rendezésben.

Medgyes ismert szülötte Lám Béla, mezőgépészeti szakmunkák s a *Körön kívül...* c. önéletrajzi regény szerzője.

(Sz. M. A.)

Média – a Nagyváradon 1991 óta Stanik István főszerkesztése alatt megjelenő Erdélyi Napló hetilap **sajtószemle*-melléklete.

Medveczky István, *M. Medveczky* (Máramarossziget, 1905. aug. 15. – 1953. aug. 16. Máramarossziget) – költő, újságíró. Szülővárosa Piarista Gimnáziumában érettségizett (1923). Műszaki rajzoló az Ilie Pintilie Vállalatnál. Saját kiadásában megjelent *Az én anyám* (Máramarossziget 1926) c. verseskötete egy bánatos ifjú hangulatait tükrözi. A kötet címlapján az író saját fametszete. 1952-ben a helyi szekuritate ismeretlen vádak alapján a tüdőbeteg írót börtönbe vetette és írásait megsemmisítette. A kiadott orvosi bizonylat szerint agyvérzés végzett vele.

Meer Péter – **számítástechnikai szakirodalom; *szemiotika*

Megéneklünk, Románia – 1. Nicolae Ceauşescu államelnök 1971-es kínai látogatása után az ott kibontakozott balos nacionalista „kulturális forradalom" mintájára Romániában létesített hivatalos műkedvelő tömegmozgalom. Nevét Alecu Russo (1819–1859) román író *Cîntarea României* c. prózai költeményéről vette. A 60-as évek végén újraszerveződő közművelődési egyesületek és együttesek munkájának fokozatos visszaszorítása, majd teljes felszámolása után, különösen a szórványvidéken, ez a felülről kezdeményezett és intézményes támogatást élvező műkedvelő tömegmozgalom rövid időre alkalmat adott a magyar énekkarok, színjátszó csoportok, népművészek és néptáncosok mozgósítására is, de a diktatúra szigorodásával az állami művészetirányítás egyre inkább egy megideologizált, propagandaszolgálatba állított műnépi kultúrát kívánt a ~ rendezvényeinek színpadán látni. Ugyanakkor a sztárszerepre kiválasztott „népi alkotókat" – e szellem vállalóit – igyekezett kijátszani a „kezelhetetlen" hivatásos művészekkel szemben, s a fékevesztett személyi kultusz megtévesztő propagandaeszközévé alacsonyította őket.

2. A **Művelődés* folyóirat fokozatos megszüntetésével 1985 decemberétől magyar műsoranyag már csak a Cîntarea României címet felvett román nyelvű művelődési folyóirat mellékleteként jelenhetett meg, az is csak a román „mini-kulturális forradalom" szellemében. A módszertani irányítás kizárólag román nyelvű lett és külön e célra nevelt „aktivisták" kezére került 1989 végéig.

(B. E.)

Megtalált Világ – irodalmi antológia a marosvásárhelyi Irodalmi Kör tagjainak írásaiból. Összeállította Zsidó Enikő, megjelent 1968-ban a Népi Alkotások Megyei Háza kiadásában. Hajdu Zoltán előszava szerint „olyan kezdő és a kezdés szakaszán már túljutott lírikusok, novellisták szerepelnek benne, akik közül a legjobbak az egybekapcsoló nemzeti jegyek mellett már többé-kevésbé kikristályosodott egyéni alkattal rendelkeznek". A szerzők: Anghi Gyula, Balázs András, Balázs Imre, Bartis Ferenc, Elekes Ferenc, Hargitai József, Hodos László, Komán János, Komzsik István, Könczei Csaba, Nagy Zsuzsa, Nyisztor Miklós, Oláh István, Ráduly János, Szekernyés László, Székely Ferenc, Szépréti Lilla, Szobolai György, Szurkos András, Varró Ilona, Vass Irén. Egy-egy szemelvény Constantin Duică, Zeno Ghițulescu és Vasile Spoială írásaiból Elekes Ferenc, Bartis Ferenc és Zsidó Enikő fordításában jelent meg. A fiatal szerzők nemzeti különbség nélkül a természet, szülőföld, család, barátság, munka, szerelem, béke megtartó erejéről vallanak, biztató közösségi távlatok reményében. A ~ illusztrációit a szerzőként is szereplő képzőművész Balázs Imre (Székelyudvarhely, 1926) készítette.

(Má. J.)

Megyei Tükör – 1968 februárjának végén, Románia közigazgatási átszervezésekor, az egykori Háromszék megye területén létrehozott Kovászna megye hetilapjaként indult, felvállalva a Sepsiszentgyörgyön egykor megjelent lapelődök, így a **Székely Nép* örökségét. Alapító főszerkesztője, Dali Sándor korábban az Ifjúmunkás főszerkesztője volt, s ez döntő módon meghatározta az új lap munkatársi gárdájának kialakulását fiatal írókból-költőkből, akik egy-két esztendővel korábban fejezték be egyetemi tanulmányaikat. A laphoz került Farkas Árpád, Tömöry Péter, Csiki László, Magyari Lajos (szerkesztőségi főtitkári minőségben), Czegő Zoltán, Zsehránszky István, Kisgyörgy Tamás, Áros Károly, Tompa Ernő, Péter Sándor, Gajzágó Márton, Znorovszky Attila, Szakács Sándor, Simó Erzsébet, később hosszabb-rövidebb ideig itt dolgozott Vári Attila, Galbács Pál, Vörös Előd, Bogdán László, Sütő István, Bortnyik György, Tömöri Géza, Veress Dániel.

A lapalapítás időszakában valamelyest lazultabb, demokratikusabb sajtóviszonyok alakultak ki, s a lapalapítók ezt kihasználva jelölték meg a ~ alapvető célkitűzéseit: a nép- és tájismeret, a vidék haladó hagyományainak feltárása és ápolása, a Székelyföld elhallgatott egykori nagyjai életének és munkásságának ismertetése, a megye lakói, a faluközösségek mindennapi életének erkölcsi és sokszínű művelődési értékeinek, hagyományainak tükrözése, végső soron a nemzeti tudat gazdagítása.

Több mint két évtizedes működése alatt a ~ számos átszervezésen ment át: 1968 februárjától 1970 őszéig hetilapként jelent meg, 1970 és 1974 között nyolc oldalon mint napilap, majd 1976-ig kényszerülten újra hetilap, 1976-tól 1989 decemberéig négy oldalon megjelenő napilap.

A ~ igazi erőssége kezdettől a riport és a publicisztika. Első időszakának többletértékét a Vasárnapi Kiadás jelentette, melyet éveken át Magyari Lajos szerkesztett a külső munkatársak, Bokor Ernő, Völgyesi András, Seres András, Kisgyörgy Zoltán, Kónya Ádám, Kovács Sándor, Binder Pál, Egyed Ákos, Imreh István, Fábián Ernő, Sombori Sándor bevonásával. Dali Sándor utódai Jecza Tibor (1974–83), majd Vasas Samu (1983–89).

A diktatúrát megbuktató politikai fordulatot követően 1989. dec. 23- ától helyében *Háromszék* címen jelenik meg a megye magyar napilapja 1992-ig Magyari Lajos főszerkesztésében. Helyettes főszerkesztő Torma Sándor. Munkatársai közé tartozott Sylvester Lajos és a zenekritikus Halmágyi József is. Főszerkesztője 1992 óta Farkas Árpád.

A ~ kiadói tevékenységet is folytatott. Kiadványai közül kiemelkedik a **Kapuállító* c. antológia két kötete (1969, 1971) vagy az időközönként megjelenő Fórum c. 20 oldalas társadalmi-irodalmi melléklet. Néhány példa a lap sorozataiból: Farkas Árpád: *Bővizű patakok mentén* (kihalóban lévő kis falvainkról); Torma Sándor: *A kréta körül* (háromszéki iskolákról); *Hétfőtől vasárnapig* (falvainkról); *Ki a mester?* (ipari egységeink legjobb mestereiről); Kisgyörgy Zoltán: *Hegyen-völgyön túrakalauz*; *Barlangjaink*; Kónya Ádám: *Kis településlexikon*; *Műemlékeink*; Áros Károly: *Nehéz kesztyűk*; *Két futballvár*; *A téli és nyári olimpiák története*; Berde Zoltán sporttörténeti sorozatai: *Mementó*; *Emlékezzünk régiekre*.

(B. Z.)

Beke György: *Hűséges tükör*. Igaz Szó 1971/1. – Dankanits Ádám: *Helytörténet a Megyei Tükörben*. Korunk 1972/3.

Méhes György, családi nevén *Nagy Elek* (Székelyudvarhely, 1916. máj. 14.) – ifjúsági, regény- és színműíró. A kolozsvári Református Kollégiumban végezte a középiskolát (1933), az I. Ferdinand-Egyetemen jogi diplomát szerzett (1938). A Keleti Újság munkatársa (1938–44), a Világosság (1944–48), Falvak Dolgozó Népe (1948–50), Művelődési Útmutató (1950–52) szerkesztője. A balos-dogmatikus türelmetlenség kiszorította az újságírásból s eltiltotta addigi névhasználatát, mire felvette tanárőse, ~ György (1746–1809) nevét; 1952-től kizárólag írásainak jövedelméből él.

A színészi kozmopolitizmus ellen c. első írását az Ellenzék közölte (1936). A Pásztortűzben színikritikái, a Hitelben tanulmányai jelentek meg. A tordai harcok idején 1944 őszén az ellenálló mozgalommal kapcsolatba lépve megírta *Magyarok és románok* c. vezércikkét a Keleti Újságba, melyben állást foglalt az egymás ellen uszított két nép testvéri jövőjéért. Önéletrajzi jellegű regénye, a *Bizalmas jelentés egy fiatalemberről* őszintén bemutatja e korszakváltás ellentmondásait s a béke és megértés felé tájékozódó magyar értelmiséget. Az új rendszerben mégis elgáncsolják, mire az ifjúsági irodalomba menekült, s 1956-tól a Napsugár meseírója lesz. Kiszorítottságára műfordítással is reagál: Caragiale, Slavici, Eusebiu Camilar, Eugen Barbu, Petre Sălcudeanu irodalmi műveit mutatja be a magyar közönségnek. Megkapja a Vasile Alecsandri-díjat s a Pionírtanács elismerését, valamint a Kolozsvári Írók Társasága irodalmi díját.

Eleinte kalandos ifjúsági írásaival – köztük a románra és németre is lefordított *Szikra Ferkó* c. regényével – aratott sikert, majd 1961-től sorozatosan feltűnik színjátékaival a kolozsvári, nagyváradi, temesvári és marosvásárhelyi magyar színpadon. Egyfelől az egykorú társadalmi élet visszásságaiba bevilágító vígjátékaival (*33 névtelen levél*; *Duplakanyar*; *Drága gyermekeim*; *Az nem igaz, hogy ez igaz*), másfelől történelmi groteszkbe öltöztetett drámai szatíráival jelentkezik: a *Barbár komédia* a népeket megosztó nagyhatalmi politika fortélyait figurázza ki, a *Noé bárkája* a társadalom hitvány elemeinek túlélésére utal, a *Jerikó* pedig a személyi kultusz és a diktátor karikatúráját adja, s benne az elégedetlenek forradalma dönt kőfalat. Témáit szívesen fordítja át TV-játékok műfajába is; egy forgatás során (*Volt egyszer egy úrlovas*) a politikai feszültségek ellenére jelképesen bevonta magyarországi szereplésbe Florin Piersic jeles román színészt. Hét bábjátékát mutatták be (1963–84).

Ti, földi istenek... c. „bizánci capriccio”-ját a budapesti Reflektor Színpad mutatta be (1990), *Családom rémtettei* c. vidám gyermekregénye a Creangă Könyvkiadónál, önéletrajzi regényének román fordítása *Raport confidențial despre un tînăr* c. alatt a Kriterion Könyvkiadónál jelent meg (1991).

Gyermek- és ifjúsági írásai: *Verőfény* (regény, 1952); *Gyöngyharmat Palkó és más mesék* (1954); *Kárpátok kincse* (regény, 1955); *Szikra Ferkó* (regény, 1956); *Gyémántacél* (kalandos regény, 1956); *Virágvarázsló* (mesék, 1957); *Világhíres Miklós* (1958); *Veronka* (elbeszélések, 1959); *Három fiú meg egy lány* (regény, 1960); *Az a bizonyos Vitalit ügy* (regény,

1961); *Utazás Nárittyenbe* (vidám mesék, 1962); *Kékruhások* (regény, 1962); *Micsoda társaság* (regény, 1966); *Győzelmes Gábriel* (meseregény, 1967); *A kígyószemű toll* (mesék, karcolatok, 1968); *Tatárok a tengeren* (regény, 1971); *Ártatlanok bandája* (csodálatos történet, 1974); *A tizenkét éves felnőtt* (ifjúsági regény, 1979); *Egy tucat léggömb* (mesék, karcolatok, 1983); *Murok Matyi kalandjai* (mesék, elbeszélések, 1985); *Hét kedvenc unoka* (regény, 1989).

Regényei: *Leleplezem a családomat* (Kv. 1972); *Kilenc vesszőparipa* (Kv. 1976); *Orsolya* (1977); *Bizalmas jelentés egy fiatalemberről* (1982); *Mindenkinek nehezebb, mint másnak* (két kisregény, 1986).

Megjelent színpadi munkái: *Négy vidám játék* (Asztalos Istvánnal, Méliusz Józseffel, Sütő Andrással közösen, 1959); *A mester és tanítvány* (színjáték, Mv. 1966); *Fele se tréfa* (színjáték, Nv. 1968); *Noé bárkája* (négy színmű, a címadón kívül: *Barbár komédia*; *33 névtelen levél*; *Mi férfiak*. 1969); *A járókelő – Ha nincs kilincs* (két színjáték, 1970); *Mozaik* (színjáték, 1970); *A zsebrevágott osztály* (gyermekszíndarabok, Csíkszereda, 1970); *Heten, mint a gonoszok* (színjáték, Bp. 1972); *Duplakanyar* (színművek: a címadón kívül: *A nagyenyedi két fűzfa*; *A peleskei nótárius*; *Heten, mint a gonoszok*, 1976); *Felebarátaink* (színpadi riport öt képben, 1977); *Szép piros alma* (vígjáték egy felvonásban, 1977); *Istentelen Ábrahám* (vígjáték egy felvonásban, 1979); *Az nem igaz, hogy ez igaz* (négy színjáték, a címadón kívül: *Drága gyermekeim*; *Egy roppant kényes ügy*; *Kir Januli*. 1984). *Jerikó* (Színház, Bp. 1983).

(B. E.)

Székely Erzsébet: *Felszabadulás utáni gyermekirodalmunk*. Igaz Szó 1956/7; uő. *A meseregény néhány kérdése*. Igaz Szó 1956/8. – Gálfalvi Zsolt: *Vígjáték hétköznapjainkról*. Igaz Szó 1966/12. – Oláh Tibor: *Barbár komédia*. Vörös Zászló 1967/281; uő. *Noé bárkája*. Új Élet 1970/1. – Balogh Edgár: *Színdarab a hétköznapok emberségéről*. Új Élet 1970/22; uő. *Nagy Elek, akkor még zászlósmundérban*. Utunk 1983/18. – Marosi Péter: *Szkeccsen szkeccs*. Utunk 1970/45. – Huszár Sándor: *Drágalátos gyermekeim*. A Hét 1976/11. – Beke György: *Fegyverek után.* Utunk 1979/35. – Halász Anna: *Egy mosolygó humanista*. A Hét 1981/22. – Szőcs István: *Az nem igaz, hogy ez igaz*. Előre 1981. okt. 16; uő. *Új, még duplább kanyar Marosvásárhelyen*. Előre 1982. ápr. 7. – Jánosházy György: *Ha van, akkor miért nincs?* Utunk 1984/6.

Méhész – Valló Zoltán szerkesztésében 1914-ben Temesvárt indult és 1935 decemberéig megjelent méhészegyesületi hivatalos közlöny. 1925-től kezdve címe: *Apicultura–Bienenzüchter–Méhész*, 1934-től csak román–német nyelvű a címe.

Méhészet – a román Földművelésügyi Minisztérium 1956–1975 között Bukarestben kiadott „méhészeti irányítási közlöny”-e. Mint az Apicultura c. román szaklap egyszerű fordítása s a „kollektív méhgazdálkodás” népszerűsítője, csak kevéssé tudta a magyar méhészek igényeit kielégíteni. 1976 januárjától *Méhészet Romániában* címmel, ugyancsak havi megjelenéssel 1980-ig adják ki. 1981-ben már csak negyedévi, 1982-ben, megszűnése évében pedig összesen két száma jelenik meg.

Méhészeti Közlöny – 1886-ban Kolozsvárt indult méhészeti szakfolyóirat. Két évi megszakítás után, 1921-ben indul újra, egyesülve Gáll Imre **Székely méhészet* c. hasonló profilú folyóiratával. Az Erdélyi Gazda melléklete, 1927-ig címlapja is közös amazzal. Az EME tulajdona, az erdélyi Méhész Egyesület hivatalos lapja. Szerkesztő Török Bálint, 1938-tól Seyfried Ferenc. Munkatársak, a szerkesztőbizottság tagjaiként: Dálnoki Paál Lajos, Kádár Elemér, László Márton, Boga Lajos, Balázs Péter, Szentpétery György.

A folyóiratot 1950-ben szüntetik meg.

Méhkas Diákszövetkezet – eredetileg 1936-ban Kolozsvárt 101 pályakezdő fiatal alapította gazdasági szövetkezet, mely élén Deák Ferenccel a falu termékeinek városi értékesítését és a fiatal főiskolai végzettek elhelyezkedését kívánta szolgálni, üzleteket, tejgyűjtő állomásokat létesítve s a hivatalos diákmenzákról kiszorult magyar diákok számára étkezdét nyitva. A bécsi döntés után Tóth Samu vezetésével a visszatért Ferenc József Tudományegyetem hallgatói ~ címen átszervezték a szövetkezetet, s könyv- és papírkereskedést nyitottak a Mátyás király tér 2. szám alatt.

Az így létesült új szövetkezet szerepet vállalt a **Termés* és a **Március* kiadásában és terjesztésében, Móricz Zsigmond, Erdei Ferenc, Kovács Imre meghívásával irodalmi estéket rendezett, könyvnapokat szervezett, majd 1944 után maga is könyvkiadásra vállalkozott. Kerekes Jenő ügyvezető igazgatósága alatt (1944–46) itt jelent meg 1945-ben Arany János *Toldi*ja Gy. Szabó Béla címlapjával és képeivel, Vita Zsigmond jegyzeteivel, továbbá Kós Károlytól a *Budai Nagy Antal históriája*, valamint Petőfitől *Az apostol* és a *János vitéz* Faragó József gondozásában. A következő 1946-os esztendőben a ~ kiadásában került a közönség elé Benczédi Sándor három mesejátéka *A csillagszemű juhász* címmel, s Faragó József *Kevély Kereki* c. népi játék- és Petőfiről szóló népmese-gyűjteménye László Gyula rajzaival. Az utolsó Méhkas-kiadvány Izsák József *Bölöni Farkas Sándor, a történetíró* c. tanulmánya (Kv. 1947).

1947 végén a diákszövetkezetet beolvasztották a MÁGISZ (Munkások Általános Gazdasági és Ipari Szövetkezete) keretébe.

Méliusz Anna (Kolozsvár, 1920. máj. 18.) – gyermekírónő. ~ József író felesége. Román nyelvre fordította férje *Játsszunk színházasdit* c. három felvonásos vígjátékát (1957). Férjével közösen írt munkái: *Okos volt-e Okos Marci?* (Regényke kicsiny olvasóknak. Eugen Taru rajzaival, Románul Viorica Huber és Bokor Péter, németül Else Kornis fordításában is. 1961); *Én és az oroszlán* (Eugen Taru rajzaival, 1972. Oroszul Tatjana Berindei 1963-as, románul Bokor Péter 1971-es, németül Anni Tronius 1974-es fordításában), *Marci és az oroszlán* (Bp. 1988).

Méliusz József (Temesvár, 1909. jan. 12.) – író, publicista, költő, műfordító. ~ Anna férje. Középiskolát szülővárosa Piarista Gimnáziumának reál szakán végzett, Budapesten tette le az érettségi vizsgát (1928). Főiskolai tanulmányait a budapesti Műegyetem műépítészeti karán kezdte, majd Zürichben, Kolozsvárt és Berlinben teológiai tanulmányokat folytatott és református lelkészi képesítést szerzett (1933). Az Ifjú Erdély egyik szerkesztője és az Erdélyi Fiatalok munkatársa (1932–33), Endre Károly ajánlásával az Erdélyi Helikonban kezdi szépirodalmi pályáját. A válsággal küzdő Európa háborúra készülő szélsőségeseivel szemben az antifasiszta békemozgalomhoz csatlakozott, 1934-től a Korunk főmunkatársa, 1935-től a Brassói Lapok bánsági tudósítója és publicistája. Dél-Erdélyben részt vesz az Antonescu-diktatúra ellen folyó illegális küzdelemben, a Déli Hírlap cikkírója *Virág Miklós* álnéven. A bevonuló szovjet hadsereg feljelentésre letartóztatja; az incidens tisztázása után az MNSZ központi sajtóirodájának vezetője (1945), a Romániai Magyar Írók Szövetségének főtitkára (1946), Gaál Gáborral közösen szerkeszti az Utunkat. A romániai magyar színházak vezérfelügyelőjeként szerepet vállal a marosvásárhelyi Székely Színház és a kolozsvári Magyar Opera megteremtésében. A kolozsvári Állami Magyar Színház főrendezője, majd igazgatója, a magyar színművészeti intézet tanára (1948–49). Koholt vádak alapján az MNSZ más vezetőivel együtt letartóztatták s ítélet nélkül hat éven át (1949–55) fogva tartották. Hazatérve az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó aligazgatója (1957–59), a Romániai Írók Szövetségének alelnöke (1968–72).

A realizmus és avantgardizmus – a valóság megvallása és a korszerű képzetkapcsolások – szintézisével jelentkezett. E műfaj-termő jellegzetességgel tűnt fel hol a MADOSZ meghirdette Népi Toll Versenye lebonyolításával, munkás és paraszt írók után kutatva, hol a *Ben Hepburn hagyatéka* c. verssorozat (Korunk 1934) néger jelképeibe rejtve az elnyomottság és kiszolgáltatottság elleni érzelmi kitöréseit, új helyezést szerezve a forradalmi művészetté emelt avantgardizmusnak. E kettős-egység jellemzi 1945 után megjelenő *A nép ír* vagy *Tanú a nép* c. írásait egyfelől, *Együtt a világgal* c. verseskötetét másfelől, és életének gazdag irodalmi termése ezzel a sajátossággal ötvöződött páratlan irodalmi jelenséggé nemcsak lírájában, hanem prózájában is. Találóan jegyzi meg Kántor Lajos az eredetileg még II. világháború előtti, de csak 1969-ben megjelent *Város a ködben* c. önéletrajzi regényéről, hogy ez a Proust utáni modern európai próza szintjét megközelítő mű „...különösen szerencsés házasságból született: az író avantgarde elkötelezettségéből s a magyar szociográfiai irodalom tapasztalatainak hasznosításából".

A mindennapokat megelevenítő közírása és a Dél-Erdélyben átélt fasiszta diktatúra nyomasztó emléke is a tényközlés és a művészi gondolatiság elválaszthatatlanságában gyökerezik. A *Kitépett naplólapok* harminc évet átfogó mindenkori maiságában az írói alakulás őszinte folyamatával találkozunk, a *Sors és jelkép* pedig, egy 1943-as erdélyi utazás regénye, nemcsak a „nemzetiségi realizmus" jegyében íródott, hanem a belső lelki vallomás erkölcsi nyomatékával is. A második kiadáshoz fűzött visszapillantás nem hallgatja el az antifasiszta ellenállás térképéről egy voluntarisztikus baloldali-szektás elvárás meghökkentő – s nyilvánvalóan a szerző későbbi meghurcolását is előrejelző – türelmetlenségét a művésszel szemben, aki példaképei, Montaigne és Kazinczy nyomában járva politizálás közben sem adja fel egy új világra készülődő költő igazságérzetét. A regény regényéhez tartozik, hogy amikor 1973-ban újra megjelenhetett, az író bevallja, hogy közben a regény tematikája „a sérülések egész rendszerévé változott át, irodalmi traumatológiává", amelynek kibeszélése görcsöktől szabadít...

Majakovszkijra emlékeztető agitatív s egyben kritikai kommunizmusa egy ifjúságából hozott mély, krisztiánus humánumból táplálkozik, ezért került nemegyszer szembe a balos hatalommal. Ez az erkölcsi erő íratja meg vele az *Aréna* c. verseskötet híressé vált *Jitkadal elégia* c. zsidó siratóversét, mellyel az antiszemitizmus ellen küzdő keresztény íróknak szánt Jeruzsálemi Nagydíjat kiérdemelte. Művészete elválaszthatatlan Európa szellemi nagyjainak vonulatától. Nem véletlen, hogy egy Thomas Mann ellen indított provokációs plágiumperben Costa Carei román íróval szövetkezve megszervezte Temesvárt a nagy német író védelmét. Ismert barátsága Ludwig Renn német íróval.

Jellemző, hogy Bert Brecht, Johannes R. Becher, Alekszej Tolsztoj fordítója, a román irodalomból pedig Arghezi verseit, Rebreanu, Eftimiu, Victor Ion Popa, Muşatescu, Mihail Sebastian vígjátékait ültette át magyarba. Egy fikciós író-személyiségbe öltöztetett kettős regénye (*A Horace Cockery-Múzeum* és *Horace Cockery darabokra tört elégiája*) saját eszmei beidegződésének kalandos irodalmi Európa-képét adja, travesztálva önmagát, aki „költő volt, nem politikus. A politika mesterségbeli fogásait nem ismerte, humanista volt és moralista; költő: a csatavesztés predesztináltja."

Az emlékező író eredeti műfaja a kávéház-regény: összesen öt kötetből áll. A kávéház mint „méliuszi fogalommá váló méliuszi metafora" (Szász János) egyben vallomás és álom, útinapló és korrajz, képzelet és irodalomtudomány értelmiségi fóruma, ahol mindnyájan ott lebegnek, akik „testvérien a humanizmusban, lázadásban, szabadságban és rációban" az eszményi Európát jelentik. *Az illúziók kávéháza* s a *Kávéház nélkül* után a harmadik kötet, a *Tranzit kávéház* álomtechnikájában – „Anna álmában" – megelevenedik a költő-hős pokoljárása a történelmi megpróbáltatás börtöneiben... A lazán induló szerkezet egyre határozottabb formát ölt (*Napnyugati kávéház*; *A barátság kávéháza – tegnap*) s minden

megszokottól felszabadultan maga az erdélyi magyar „új regény”, mely csattanójáig ér *Zsilava nem volt kávéház* c. alatt közölt s egy korszak vádirataként elhangzó börtönnaplójával, egyelőre A Hét hasábjain (1991–92).

A költő nem öregszik. Kezdve a csehszlovákiai sarlós ifjúság erdélyi bemutatásától (1930) a kolozsvári Fellegvár neoavantgardista fiataljainak levélbeli üdvözléséig (1979) éberen figyelte az új írókban jelentkező folytonosságot, közben már *Az új hagyományért* c. tanulmánykötetében üdvözölve Lászlóffy Aladár és Szilágyi Domokos nemzedékét, melyben „az örökség ébredése” jelentkezik.

Művei: *A nép ír* (1945); *Ének 1437-ről* (Verses krónika. Tv. 1945); *Tanú a nép* (Tv. 1945); *Párizs után* (politikai közírás, Kv. 1946); *Sors és jelkép* (Kv. 1946, 2. javított kiadás Buk. 1973); *Együtt a világgal* (versek, 1957); *Októberi szél* (Egy publicista jegyzetei. 1957); *Ameddig ellátok* (versek, 1960); *Kitépett naplólapok* (1961); *Okos volt-e Okos Marci?* (Regényke. Méliusz Annával. 1961); *Beszélgetés a rakparton* (versek, 1963); *Legszebb versei* (1964); *Aréna* (versek, 1967); *Az új hagyományért* (cikkek, tanulmányok, 1969); *Város a ködben* (függelékben a regény kéziratának története, 1969, 2. kiadás 1981. R*MI); Az illúziók kávéháza* (Vallomások. 1971, Bp. 1990); *Én és az oroszlán* (ifjúsági regény, Méliusz Annával. 1972); *Kávéház nélkül* (Emlékezet és vallomás. 1977); *Tranzit kávéház* (Utazás és álom. 1982); *Horace Cockery-Múzeum – Horace Cockery darabokra tört elégiája* (1983, Bp. 1988); *Válogatott költemények 1930–1980* (1984); *Napnyugati kávéház* (1986); *A barátság kávéháza – tegnap* (1988).

Harminc versét németre ültette át Franz Liebhard (1965); románra verseit Emil Giurgiuca, Radu Boureanu, Paul Drumaru, regényét *Oraşul pierdut în ceaţă* címmel Constantin Olariu (1974), az *Arena* elégiáit Virgil Teodorescu (1975) fordította.

(B. E.)

Benedek Marcell: *Sors és jelkép*. Utunk 1946/3. – Gréda József: *Nagy költemények nyersanyaga*. Utunk 1958/14. – Lőrinczi László: *Jegyzetek M. J. költészetéről*. Korunk 1961/1. – Méhes György: *Mesei realizmus*. Utunk 1962/2. – Balogh Edgár: *A közíró ars poeticája*. Korunk 1962/5. – Márki Zoltán: *Naplólapok*. Igaz Szó 1962/6. – Izsák László: *Expresszionista hagyomány – költői agitáció*. Korunk 1964/12. – Király László: *Aréna*. Utunk 1968/8. – Szilágyi István: *Városnagy költemény*. Utunk 1968/14. – Hervay Gizella: *Magány és aréna*. Beszélgetés M. J.-fel. Ifjúmunkás 1969/3. – Huszár Sándor: *Az író asztalánál: az avantgardról*. Utunk 1969/20; újraközölve *Beszélgetések kortárs írókkal*. 1969. 237–45. – Kántor Lajos: *Városok – ködben és éjszaka*. Korunk 1969/11. – Marosi Péter: *Atlantisz visszatér*. Utunk 1969/45. – Kovács Sándor Iván: *A monarchia magyar regénye*. Népszabadság, Bp. 1969/246. – Jancsó Elemér: *Irodalomtörténeti publicisztika*. Igaz Szó 1970/1. – Pomogáts Béla: *Valóság és ábrázolás*. Tiszatáj, Szeged 1970. 573–75. – Kovács János: *Az utazás bűvölete*. Előre 1973. aug. 4. – Kicsi Antal: *M. J.* I–II. Brassói Lapok 1974/15–16. Kis Irodalomtörténet. – Szász János: *Egy téli estén M. J. kávéházában*. Előre 1978. febr. 19; uő. *Ismét a kávéházban*. Előre 1982. nov. 17; uő. *Egy költészet pályaképe*. A *Válogatott költemények* utószava 1984. – Beke György: *M. J. kételyei és bizonyosságai*. Brassói Lapok 1979. febr. 17. – Szávai Géza: *Helyzettudat és irodalom*. M. J. költészete. Kismonográfia. 1980. – Egyed Péter: *Vesztés és túlélés M. J. művében*. Utószó a *Város a ködben* 1981-es kiadásához. – Borcsa János: „*A költészet életforma*.” Korunk 1984/6.

ÁVDolg. Szász Béla: *M. J*. Kv. 1967.

Mellau István (Csanálos, 1875. nov. 18. – 1947. szept. 1. Nagyvárad) – egyházi író. Középiskolát Szatmárnémetiben, teológiát Nagyváradon végzett, 1899-ben szentelték róm. kat. pappá. Debrecenben polgári iskolai tanári oklevelet szerzett. 1904-től Bélfenyéren, majd Vaskón helyettes plébános, 1905-től a nagyváradi reáliskola, 1908-tól a tanítóképző hittantanára, 1923-tól esperes plébános Margittán, 1937-től 1946-ig a nagyváradi Szent László-templom plébánosa, pápai kamarás. *A bérmálás előmunkálatai* (Nv. 1906) címmel jelent meg katekézis-ciklusa, Őrszem címmel 1919-ben hitbuzgalmi lapot indított az erdélyi katolikusok számára. Németből fordította az *Útravaló fiatal lányok számára* (Nv. 1922) c.

munkát. Losonczy Gáborral közösen jelentette meg Pailler Vilmos kanonok német nyelvű színműve nyomán írt *Jairus leánya* (Margitta 1927) c. bibliai tárgyú verses drámáját.

Mérey András (Kolozsvár, 1944. aug. 15.) – grafikus. Kolozsváron a Képzőművészeti Líceumban érettségizett, majd a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola grafika szakán 1969-ben szerzett diplomát. 1970 és 1973 között rajztanár Csíkszeredában; 1973-tól ugyanott reklámgrafikus. Rézkarcban és rokontechnikáiban dolgozik. Érdeklődéssel fordult a magyar népballadák felé, grafikai munkáiban ezek földolgozására, motívumkincsük művészi átlényegítésére törekszik. Készített hanglemezborító-terveket, illusztrált irodalmi alkotásokat. Egyéni kiállításai: Csíkszeredában (1972), Bukarestben (Petőfi Ház – 1973), Sepsiszentgyörgyön (1975), Székelyudvarhelyen (1978), Kolozsváron (Korunk Galéria – 1982).

(M. J.)

Kántor Lajos: *Balladák ritmusa* (Előszó a Korunk Galéria 1982-es kiállításának katalógusához).

Meridian – a petrozsényi **Áprily Lajos Irodalmi Kör* (1974–76) feloszlatása után alakult irodalom- és művelődésnépszerűsítő kétnyelvű kör (1976–79).

Meridiane Könyvkiadó – az **Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó* 1960-ban történt osztódása folytán létesült művészeti és turisztikai könyvkiadó, amelynek gondozásában albumok, művészeti munkák és igényes kivitelű turisztikai kiadványok jelentek meg, 1974-ig magyar nyelven is.

A ~ kiadásában megjelent művek túlnyomórésze román szerzők munkája volt; magyar szerzőként Kovács György és Dános Miklós egy-egy Marosvásárhelyt bemutató turisztikai kiadványhoz írt előszót (1962-ben, ill. 1966-ban), s Dimény István Szőnyi István, Banner Zoltán pedig Nagy Albert festészetét mutatta be a képreprodukciókat bevezető rövid román nyelvű tanulmányában (1964-ben, ill. 1968-ban). Bizonyára gazdaságossági meggondolásból a ~ kiadta Komsa Anna *Szakácskönyv*ét (1965, 1967) és Mann Endre *Sütemények és édességek* c. kötetét (1965, 1967, 1968), az újrakiadások és Mann Endre könyve legutolsó, 25 000-es példányszáma után ítélve üzleti sikerrel. Magyar társszerzője volt (Viehmann József) a Şerban Mihai-jal és Dan Comannal közös *Romániai barlangok* (1961) c. albumnak, a *Cluj* (1967) c. városismertető kiadványnak (ezt Hadrian Daicoviciu mellett Bunta Magda és Ferenczi István jegyezte). Kiadta Mihalache Marin Vida Géza művét bemutató (1965) és Raoul Şorban *Szervátiusz*-albumát is (1966).

A *Romániai városok és tájak* és *Kis útikalauz* c. sorozatokban vagy önállóan megjelent kiadványok előszavainak legnagyobb részét neves román írókkal (Tudor Arghezi, Mihai Beniuc, Marcel Breslaşu, Vladimir Colin, Lucia Demetrius, Fănuş Neagu) íratták; a turisztikai kiadványok látnivalókban gazdag erdélyi tájakat és városokat (Arad, Brassó, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyszeben, Nagyvárad, Vajdahunyad; Borszék, a Gyilkos-tó, Szováta, Püspök- és Félixfürdő, Tusnád) is bemutattak; 1965 után a helységneveket a címben is románul szerepeltetve.

A ~ kiadásában magyarul is megjelent néhány művészeti tárgyú munka: Val Tebeica: *Az első román postabélyegek* (1962), T. Bănăţeanu–M. Focşa: *A díszítmény a román népművészetben* (1963), J. Perahim–V. Kazar–M. Popescu: *A harcos román grafika* (1963), C. Giurescu: *Erdély a román nép történetében* (1968). Magyarul is megjelentette a ~ Adrian Victor, Burtea Ioan és Lupan Petre *Románia történelmi és építészeti emlékei* és Gh. Anghel *Középkori várak Erdélyben* c. kézikönyveit (az előbbit Bokor Katalin, az utóbbit Vass Mária fordításában), s

Vasile Drăguţ, V. Florea, Dan Grigorescu és Marin Mihalache *A román festőművészet képcsarnoka* c. munkáját (Bokor Katalin és Kilgászt Éva fordításában, mindhármat 1973-ban). Sajnos mindhárom mű magyar változata – nem szólva a szerzők egyoldalú történelmi beállítódásairól – tele van a fordítók tájékozatlanságából eredő súlyos terminológiai hibákkal. Így az eleinte biztatóan (az első szakaszban évi átlagban 9 művel) indult kiadói igyekezet nemcsak mennyiségi tekintetben zárult negatívan (az utolsó hét év alatt összesen 9 művel), hanem minőségét tekintve is.

(D. Gy.)

Bálint Lajos: *Egy szép, de megcsúfolt könyv*. Utunk 1973/14.

Mérő Rezső (Szabadka, 1887. febr. 16. – 1954. okt. 26. Temesvár) – közgazdasági szakíró. A temesvári állami főreáliskolában érettségizett (1904), tanulmányait a budapesti Kereskedelmi Akadémián folytatta. Kezdetben a temesvári Közgazdasági Bank könyvelője, majd a szolnoki Népbank cégvezetője. Az I. világháború után Temesvárt telepedett le, ahol előbb a Timişoara Bank, később az általa alapított Pallas Bank igazgatója. Közgazdasági tárgyú cikkeit, tanulmányait a bánsági újságokban, valamint a kiadásában megjelent, maga szerkesztette A Hét (1934–35) c. közgazdasági szaklapban tette közzé. Önálló kötete: *Kereskedelmi tudományok* (Tv. 1937).

(Sz. J.)

Mertz Károly (Nagyvárad, 1903. aug. 5. – 1976. nov. 21. Temesvár) – pedagógiai író. Középiskolát szülővárosa premontrei főgimnáziumában végzett, mint piarista papnövendék egyidejűleg az I. Ferdinand-Egyetemen magyar, román és történelem szakos tanári diplomát szerzett. 1927-től a temesvári Piarista Líceum tanára, a kegyesrendiek rendházának főnöke, a felekezeti iskolák államosítása (1948) után a temesvári tanítóképző, a Magyar Vegyes Líceum, végül a C. Diaconovici Loga Líceum magyar nyelv és irodalom tanára nyugdíjba vonulásáig (1958–63). Az Arany János Társaságnak egy időben főtitkára, a Jóbarát szerkesztője és kiadója (1937–38). A neveléstudomány oktatáselméletével és módszertanával foglalkozott. Esztétikai és irodalomtörténeti cikkeit a Temesvári Hírlap, Déli Hírlap, Erdélyi Lapok és Erdélyi Tudósító közölte.

(K. S.)

Merza Gyula (Kolozsvár, 1861. febr. 25. – 1943. dec. 15. Kolozsvár) – az örménység kutatója, turisztikai szakíró. Szülővárosa piarista gimnáziumában érettségizett, itt és a bécsi egyetemen orvosi tanulmányokat folytatott. Gazdasági pályára lépett, majd európai utazásokon a kirándulóhelyeket, üdülőket, idegenforgalmi intézményeket és tájrajzi múzeumokat tanulmányozva a **turisztikai irodalom* szakemberének képezte ki magát. Az EKE jegyzője, főpénztárosa, Táj- és Néprajzi Múzeumának igazgatója, az EMKE egyik alapító tagja; szerepe volt a szamosújvári Örmény Múzeum létesítésében is. Az Erdély c. honismereti folyóirat szerkesztője (1903–08), a bukaresti Ararat örmény szaklap munkatársa (1924–25).

Néprajzi és turisztikai cikkei 1919 után a Keleti Újság, Magyar Nép, Pásztortűz, Véndiákok Lapja, Nagyvárad, Független Újság hasábjain jelentek meg.

Mint örmény család leszármazottja, jelentős szerepet vállalt az erdélyi örmények múltjának és szokásainak feltárásában. *A hazai örmények ethnográfiai hanyatlásának okairól és azok orvoslásáról* (Szamosújvár 1895) c. tanulmányában feldolgozta a magyar-örmények sors-kérdését, *Az örmény kereszt* (Szamosújvár 1902) c. munkájáért XIII. Leó pápa apostoli

áldással tüntette ki. Megemlékezett Szongott Kristófról, a szamosújvári Armenia c. folyóirat alapítójáról (1907); *Az örmény népköltőkről* (Szamosújvár 1907) c. munkája irodalomtörténeti forrásmunka. Összeállította az erdélyi örménység bibliográfiáját (kéziratban), az erdélyi örmények nép- és korrajzával az 1932-es Erdélyi Magyar Évkönyvben jelentkezett.

Jelentősebb turisztikai munkái: *Úti emlékek a tavak országából* (Kv. 1895); *Svájci képek* (Kv. 1896); *Látogatás a külföldi alpesi klubokban* (Kv. 1897); *Az Erdélyi Kárpát Egyesület története* (klny. az Erdély 1930/4–5 számából); *A magyar turistaság keletkezése Erdélyben* (fejezet *A magyar sport ezer éve* c. munkában, Bp. 1930).

Álnevei: *Araráti*, *Ekefalvi*, *Figyelő*, *Sinapis*, *Vándor, Veridicus*, *Za-la*.

Mező Ferenc: *M. Gy*. Turisták Lapja, Bp. 1941.

mesemondók – A mesekincset az emberiség gyermekkorától napjainkig világszerte a mesemondók alkották, őrizték meg, fejlesztették tovább és hagyományozták nemzedékről nemzedékre. Mesemondó nélkül nem volt és nincs élő népmese. Annál különösebb, hogy miközben a meséket szórványosan már az ókorban kezdték írásba foglalni, a mesemondók nevét ritkán örökítették meg: ez a szokás csak nagyon későn, még a rendszeres mesegyűjtés kezdetei után is csak lassan és fokozatosan kezdett tért hódítani, majd végül tudományosan kötelezővé válni. Így a múltból százszorta több mesét, mint amennyi mesemondót ismerünk.

Nálunk Kriza János volt az első, aki 1863-ban, *Vadrózsák* c. népköltési gyűjteményének jegyzetei közt három székely mesemondó: Róka Tamás, Pucok Geci és Fa Miska nevét dicsérőleg említette. Utóbb a levéltári kutatások a reájuk vonatkozó ismereteinket több adattal is gyarapították. Egyebek közt sikerült a három ragadványnév közül kettőt feloldani: Róka Tamás családneve Puskás, a Pucok Gecié Gotthárd Gergely. Ez utóbbinak a fényképe is előkerült, sőt a három mesemondó mellé egy ugyancsak névről ismert negyedik: Péterfi György (ragadványnevén Kóta Gyurka) csatlakozott.

Jánosfalvi Sándor Istvánnak kéziratban maradt, majd 1942-ben nyomdafestéket látott székelyföldi útirajza egy még korábbi mesemondó emlékét őrizte meg: egy Hincsi (ragadvány)nevű csizmadiáét, aki az 1810-es években a székelykeresztúri unitárius gimnázium udvarán nap mint nap a diákok csizmáit foltozgatta, s a munka során, miközben a diák félmezítláb állt, mesével is szórakoztatta.

Benedek Elek *Édes anyaföldem!* (1920) c. önéletrajzában állított írói emléket annak a három feledhetetlen mesemondójának, akik bizonnyal későbbi mesegyűjtői-meseírói életművéhez is az első indítást adták. E három mesemondó az édesapja, a növendékleányka Rigó Anis, valamint a „nagyokat füllentő vén Demeter András”.

A századforduló táján gyűjtötte Ősz János, mint fiatal kibédi tanító, azokat a székely népmeséket, amelyek csak halálának napjaiban, 1941-ben jelentek meg Kolozsvárt *A csudatáska* címmel. Ennyi idő múltán, amint maga írta, mesemondói közül név szerint csak Bukló Györgyre és Seprődi Sándorra emlékezett.

Az erdélyi magyar mesegyűjtés történetében az író Bözödi Györgyé az úttörésnek az az érdeme, hogy Bágyi Jánosnak nemcsak a nevét örökítette meg, hanem valamennyi meséjét összegyűjtve, első ízben tárta fel egy jeles mesemondó teljes repertoárját. Sajnálatos, hogy *A tréfás farkas* (1942), valamint *Az eszös gyermök* (1957) c. kötetekben ennek csak egy részét tudta közölni, és adós maradt a mesemondó alaposabb bemutatásával is.

A kolozsvári Folklór Intézet – később a Román Akadémia keretében működő Folklór Archívum – 1949-es megalakulása mesegyűjtésünkben is egy hivatásos, tudományos korszak kezdetét jelentette. Elődeink ugyanis, a korabeli lehetőségek és igények szintjén, a meséket –

ritka kivételektől eltekintve – nem a mesemondók szája után, hanem rövidebb-hosszabb idő, némelykor épp gyermekkori emlékek alapján, emlékezetből vetették papírra. Ennek az ún. emlékező gyűjtésnek a középpontjában nem a mesemondó (akinek túlnyomórészt még a nevét is mellőzték), hanem a mesegyűjtő állott. Ezért kívánta tőle Arany János, az emlékező gyűjtés elméletének és gyakorlatának kodifikálója, hogy „olyan legyen ő, ki ha ama körben marad, születve volt a vidék legügyesebb mesemondója gyanánt szerepelni".

Valamennyi néhai emlékező vagy a szó szerinti hűség felé közelítő gyűjtési módszert egy csapásra érvénytelenített a magnetofon megjelenése. Ma már nincs olyan mesegyűjtemény, amely a mesemondók nevét elhallgatná, a tudományos igényű mesekiadványok pedig mind magnetofonfelvételek után készülnek. Mi több, mesekutatásunkban az egyik legerősebb vonulat épp az egyéniségvizsgálat, vagyis egy-egy kiváló mesemondó teljes repertoárjának összegyűjtése és minél sokoldalúbb értelmezése, mint Faragó József: *Kurcsi Minya havasi mesemondó* (1969); Balla Tamás: *Fehér Virág és Fehér Virágszál* (Magyardécsei népmesék. Mesélte Balla János. 1970); Nagy Olga–Vöő Gabriella: *A mesemondó Jakab István* (1974); Szabó Judit: *Rózsa királyfi* (Berekméri Sándor gernyeszegi meséi. 1977) és Fábián Imre: *Világszép asszony* (Koczkás Sándor meséi. 1984). A monográfiák is, a részletkutatások is azt tanúsítják, hogy nincs két egymáshoz hasonló mesemondó, mesemondásuk lehetőségei és formái pedig szintén annyira különböznek egymástól, hogy a gyűjtőknek minden erőfeszítést érdemes megtenniök további jeles mesemondók felkutatásáért és bemutatásáért.

(F. J.)

Borbáth Károly: *Adalékok a székely népmesék gyűjtésének történetéhez*. A Székelykeresztúri Múzeum emlékkönyve. Csíkszereda 1974. 445–454. – Faragó József: *Bágyi János meséi*. Korunk 1959/5; uő. *Amikor Benedek Elek még mesét hallgatott*. Utunk 1959/37; *Lőrinczi Elek árkosi népmesegyűjtése*. NyIrK 1967/1; *Ismerkedés Mátyás Dénes nagymohai mesemondóval*. Utunk 1969/7; *Nagytudású mesemondók*. Igaz Szó 1970/12; *Marosi Gergely székelykeresztúri népmesegyűjtése a Vadrózsák számára*. A Székelykeresztúri Múzeum emlékkönyve. Csíkszereda 1974. 431–444; *Egy fiatfalvi mesemondó az 1810-es években*. Aluta 1980. 269–275. – Fóris Pál: *Kriza János mesemondója*. A Hét 1972/33.

Mesetarisznya – az Ifjúsági, majd a Ion Creangă Könyvkiadó 1961 és 1972 között a román „Traistă cu poveşti" párhuzamos sorozataként kiadott mesekönyvsorozata. Kisformátumú, kisterjedelmű füzeteit a kiadó vonzó címlappal és belső illusztrációkkal bocsátotta a gyermekolvasók elé, akiknek körében – a 15–20000-ig emelkedő példányszámok tanúsága szerint – igen népszerű volt.

A sorozatban a magyar klasszikus és az egyetemes meseirodalom nagyjainak válogatott meséi jelentek meg, azonkívül kis gyűjtemények afrikai, bánsági német, dél-amerikai, brazil, észt, finn, francia, görög, ír, lapp, maláji, német, norvég, ógörög, orosz, román, szerb, török, ukrán népmesékből.

A szerkesztőség érdeme, hogy a kötetek fordítására, adott esetekben újramesélésére (így az *Odüsszeia*, a *Kalevala*, a *Kalevipoeg*) hazai írókat, műfordítókat is foglalkoztatni tudott. Nem egy ~-kötet jelent meg Bácski György, Bajorné Makfalvi Ella, Dánielisz Endre, Dobó Ferenc, Fodor Sándor, Forró László, Györgyjakab János, Hervay Gizella, Jakab Ernő, Kerekes György, Korda István, Kovács Iván, Majtényi Erik, Marton Lili, Méhes György, Nagy Géza (Tar Bálint néven is), Szilágyi Domokos, Szőcs Ráchel, Tamás Mária, Vajnovszki Kázmér, Veress Zoltán, Vígh Károly átültetésében.

A ~ sorozat a 60-as évek végétől beszűkült: az Ifjúsági, majd a Ion Creangă Könyvkiadó új sorozatai fokozatosan kiszorították, s 1972-ben Szabó Géza *Az aranyszívű pásztor* címmel kiadott magyarkiskapusi meséivel meg is szűnt.

(D. Gy.)

Messer Sándor (Arad, 1910. jún. 5. – 1986. nov. 4. Arad) – újságíró, sportszerkesztő. Szülővárosa katolikus gimnáziumában érettségizett. Első írása az aradi Sportújságban az újkori olimpiák történetéről szólt (1927). Az aradi Friss Újság, Aradi Újság, Reggel, Rendkívüli Újság sportrovatát vezette (1928–40), majd a Jövő, ill. Vörös Lobogó munkatársa. Tíz évkönyvet szerkesztett *Sportnaptár* (1934), *Nemzeti bajnokság számokban* (1935–37), valamint társszerzőként Orosz Sándorral és Weinberger Istvánnal *Népsport* (1945), ill. *Sportévkönyv* (1948) címmel. Az illusztrált kötetek az előző év sporteredményeit táblázatokban foglalták össze, bemutatták az aradi, temesvári és nagyváradi sportegyesületek tevékenységét s közölték az atlétikai világcsúcsokat.

(U. J.)

Mester János – **római katolikus egyházi irodalom*

Mester Mihály (Parajd, 1887) – **tankönyvirodalom*

Mester Miklós – **transzilvanizmus*

Mester Zsolt (Marosvásárhely, 1929. máj. 3.) – regényíró, orvosi szakíró. Középiskolai tanulmányait a kolozsvári Református Kollégiumban kezdte, az utolsó két évet a szilágysomlyói Állami Gimnáziumban végezte (1947). Orvosi diplomát a marosvásárhelyi OGYI általános orvosi szakán szerzett (1953), ideg-elmegyógyászati szakképesítést Bukarestben (1957); Küküllőváron körorvos (1953–56); Dicsőszentmártonban (1957–66), majd Tordán (1967–86) ideggyógyászati szakorvos betegnyugdíjazásáig. Azóta a Bihar megyei Váradszentmártonban él.

Első írása a Dolgozó Nőben jelent meg (1971). Orvosi szakcikkeit társszerzőként az Acta Neurologica Belgica (1958) és a Studii şi Cercetări de Inframicrobiologie (1968) közli. Ismeretterjesztő orvosi cikkeivel magyarul a Korunk, Előre, A Hét, Szatmári Hírlap hasábjain a 70-es években jelentkezik. 1979-ben meglepetést keltett *Koppantó* c. regényével, mely változatlan kiadásban a budapesti Magvető Könyvkiadónál is megjelent (1989). Panek Zoltán fülszövegben közölt méltatása szerint: „A pontos, világos, már-már könyörtelen ábrázolás részletessége rendkívül feszültté és izgalmassá teszi a regényt.” A kötet *Cheile* címmel a Kriterionnál Livia Bacâru fordításában románul is megjelent (1985).

A kritika elismeréssel figyelt fel a szerző *Erika* c. novellájára is, ez az Igaz Szó *Legyünk humorunknál, derűtől borúig* c. antológiájában látott napvilágot (1982).

(P. Z.)

Majtényi Erik: *Olvasóavatás*. Előre 1980. jan. 16. – Mózes Attila: *A szabadság természetéről – a szükségszerűség és az esetlegességek fény-árnyék játékában*. Igaz Szó 1980/3; uő. *Legyünk humorunknál, derűtől borúig*. Utunk 1982/6. – Láng Gusztáv: *Tárgyak térben és időben*. Utunk 1980/3. – Kovács János: *Elfogult tárgyilagosság*. Közli *Kétség és bizonyosság*. 1981.

Mészáros Cirill – **vitairat*

Mészáros János (Erdőd, 1906. jún. 26. – 1977. aug. 31. Ungvár) – költő. Középiskolát Szatmárnémetiben végzett (1926), hittudományi tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem teológiai karán fejezte be (1931), ugyanitt doktori címet szerzett (1935). A szatmári róm. kat. püspökség titkára (1933–42), majd Beregszászon, Bárdfalván lelkész, 1952-től ungvári esperes-plébános nyugalomba vonulásáig (1964).

A Szamos c. napilap munkatársa. *A láp madara Sionra szállt* c. verseskötete (Szatmár 1937) változatos versformájú és rímtechnikájú költeményeit közli. Meghatározó élménye a természettel való bensőséges kapcsolat, a világ szépségeinek csodálata. Mélységesen szereti az embereket, együttérez a szenvedőkkel, kacag a mosolygókkal. Sokat foglalkoztatja az emberi lét végessége.

Szignója: *-os-os*.

(B. L.)

Mészáros József (Székelyhíd, 1928. aug. 1.) – bibliográfus, irodalomtörténész. A nagyváradi Kereskedelmi Középiskolában érettségizett (1949), a Bolyai Tudományegyetemen előbb filozófiát hallgatott, majd magyar nyelv és irodalom szakos diplomát szerzett (1953). A marosvásárhelyi Vörös Zászló irodalmi és művelődési oldalainak szerkesztője (1953–58), állásából a magyarországi forradalommal való rokonszenve miatt menesztették. A Maros megyei könyvtárhoz került, 1960-tól – többször is lefokozott – főkönyvtáros nyugdíjazásáig (1989). A megye közkönyvtár-hálózatának irányítója, az országos könyvtárosképző tanfolyamok lektora.

Kutatási területe a könyvtártudomány, művelődéstörténet, folklór. Első írásai a Református Jövőben (1944), majd az Utunk, Igaz Szó, Korunk, A Hét, Könyvtári Szemle, Művelődés, Ifjúmunkás, Új Élet és napilapok hasábjain jelentek meg; a Marosvásárhelyi Rádióban irodalomnépszerűsítő műsora volt. Könyvészeti munkái közt szerepel *Petőfi Sándor a romániai magyar könyvkiadásban és a romániai magyar sajtóban* (részlegesen Igaz Szó 1969/7), könyvészeti válogatás Szilágyi Domokos műveiből és a róla szóló irodalomból verseinek egy németországi kiadása számára (1974). Orbán Balázs 150 fényképének felfedezője s ezek *Székelyföld képekben* (1971) c. kiadványának társszerzője. Részt vett Birtalan József, Hubbes Walter és Zoltán Aladár megzenésítette szövegek füzetekben és lemezen való megjelentetésében. Elkészítette az Igaz Szó 1953–1972 közötti húsz évfolyamának repertóriumát s folytatását egészen 1989-ig (kézirat).

1989 után a Romániai Magyar Szó, Valóság, Népújság és a korondi Hazanéző munkatársa. Az EMKE megyei szervezetének titkára.

Szerkesztésében megjelent munkák: *Ünnepi ének* (szöveggyűjtemény tömegrendezvényekhez, Mv. 1969); *Gondolatok a könyvről* (gyűjtemény, Téka, 1972); *Biblioteca Judeţeană Mureş* (kismonográfia, társszerző Dimitrie Poptămaş és Zsigmond Irma, Mv. 1979); *Adomák és tanítómesék* (Tiboldi István gyűjtése a Székelykeresztúron megtalált Kriza-hagyatékból. 1988).

Balogh Edgár: *Elfeledett Kriza-hagyaték nyomában*. Korunk 1988/9. – Nagy Miklós Kund: *A könyvek birodalmában*. Vörös Zászló 1989. szept. 22. – Gaal György: *Adomák és tanítómesék.* NyIrK 1989/2.

Mészáros Miklós (Kolozsvár, 1927. szept. 12.) – földtudományi szakíró. Középiskolai tanulmányait szülővárosa Piarista Főgimnáziumában kezdte, elvégezte az Állami Tanítóképzőt és különbözeti vizsgákkal az Unitárius Gimnáziumban érettségizett (1946). A Bolyai Tudományegyetemen geológia–földrajz szakos diplomát szerzett (1950); mint gyakornok, majd tanársegéd itt kezdte pályáját. Egyben tanár a Brassai Sámuel Líceumban, melynek egy éven át igazgatója is. Földtan–ásványtani disszertációját orosz nyelven a leningrádi egyetemen védte meg; a földtudományok doktora (1954). Hazatérve előadó tanár a Bolyai Tudományegyetemen és az egyesített Babeş–Bolyai Egyetemen, a földtan–földrajz kar prodékánja (1964–72), tanszékvezető tanára (1972–76); egyetemi tanár. A Romániai Földtani Társaság alelnöke.

Első írása oroszul Leningrádban jelent meg (1954). Tudományos érdeklődési köre a történeti geológia, tektonika és rétegtan. A hazai nannoplankton, vagyis puhatestű fauna kutatás kezdeményezője, a Nemzetközi Nannoplankton Egyesület alapító tagja. 130 tudományos dolgozata jelent meg romániai szakfolyóiratokban főleg románul, 36 pedig külföldön angol, német, orosz, szlovák, francia, magyar nyelven. *Őshüllők a tetőfedő palában* c. írását a Természet Világa (Bp. 1990/9), egy francia tanulmányát gyalui eocén leletekről a Bulletin de la Société Géologique Française (Párizs 1991) közli.

Kötetei: *Fauna de moluste a depozitelor paleogene din nord-vestul Transilvaniei* (1957); *Lumi dispărute* (1969); *Coloşi printre vieţuitoarele străvechi* (1976); *Az őslények megmagyarázzák a kontinensek fejlődését* (1979); *Geológiai kislexikon* (társszerkesztők Brassói Fuchs Herman, Gábos Lajos, Imreh József, Köblös Antal, Makkai János, Tőkés Tibor, Újvári József. 1983); *Befejeződött a jégkorszak* (1984).

Egyetemi jegyzetei: *Általános geológia* (Kv. 1958); *Geologie istorică* I–III (Kv. 1971–73); *Stratigrafia* I–II (Kv. 1981); *Cuaternar* (Kv. 1990).

(T. J.)

Mészáros Sándor (Bözönce, 1915. szept. 17. – 1983. máj. 27. Temesvár) – költő. Középiskolai tanulmányait a temesvári piarista gimnáziumban s a felsőkereskedelmi iskolában végezte. Tisztviselőként különböző iparvállalatoknál dolgozott. A II. világháború után az MNSZ városi szervezetének elnökeként szerepet vállalt a temesvári magyar közművelődés megszervezésében. Támogatásával alakult meg a temesvári Magyar Népszínház s épült fel a Magyar Ház udvarán a szabadtéri színpad. Verseit, műfordításait a Szabad Szó, valamint a Bánsági Magyar Írók Antológiája (Tv. 1946) közölte. Önálló kötete: *Az én hazám* (Tv. 1945).

(Sz. J.)

Mészely József (Sepsikőröspatak, 1956. márc. 1.) – költő. A nagyenyedi Bethlen Gábor Líceum tanítóképző tagozatán szerzett diplomát (1977). Már mint az Áprily Lajos Irodalmi Önképzőkör diákvezetője jelentkezett „logikai gondolkodást és tiszta, határozott jövőlátást" tükröző verseivel a Brassói Lapok Alfa rovatában (1976). A sepsiszentgyörgyi 4. számú Általános Iskola tanítója. Verseit a Művelődés, Igaz Szó, Ifjúmunkás is közölte, cikkeivel szerepelt az Új Élet és Falvak Dolgozó Népe hasábjain. Szerepel a fiatal poéták *Alapműveletek* c. antológiájában (1985). *Útnyomok* c. kötete kéziratban.

1990 februárjától a Tik–Tak c. sepsiszentgyörgyi gyermeklap szerkesztője, majd annak megszűnése után 1991 júliusától Ferencz Csabával és Zsigmond Győzővel együtt a Háromszék *Csodamalom* c. gyermekoldalát szerkeszti. Verseit és fordításait közli a Jelenlét, Látó, Háromszék, Európai Idő, Brassói Lapok, A Hét, a Székely Útkereső. Gyermekverseit és népszokás-összeállításait tartalmazza a *Karácsonyi vakációs füzet* (1991) és a *Húsvéti vakációs füzet* (1992), mindkettő Sepsiszentgyörgyön.

Verseket fordított Mircea Dinescu, Ana Blandiana, Ştefan Augustin Doinaş, Claudiu Baralt, Ioana Pîrvulescu és Marin Sorescu terméséből, bemutatva a román ellenállás líráját.

Metamorphosis Transylvaniae – Apor Péter 1736-ban írt korrajzának címe hasonló munkák élén századok múlva is feléledt.

1. Venczel József 1936-ban indult rovata a Hitelben; e cím alatt hallatta az akkori magyar közélet minden fontos kérdésében a fiatalok véleményét.

2. Győri Illés István szerkesztésében 1937-ben Kolozsvárt kiadott tanulmánygyűjtemény. A bevezetés szerint a kötet Apor Péter munkájának 200. évfordulója alkalmából „történelmi tárgyilagossággal" kíván beszámolni az Erdély Romániához csatolása óta eltelt 18 év változásairól. A könyv alcíme: *Országrészünk átalakulása 1918–1936*.

Az I. részben *A nagy átalakulás* c. alatt Győri Illés István a politika, Turnowsky Sándor a társadalom, Mikes Imre a sajtó, Gaál Gábor az irodalom, Kőmíves Lajos a képzőművészet, Janovics Jenő a színjátszás, Szeghő Imre a jogszolgáltatás, Gyárfás Endre a közgazdaság és Karádi Nagy Lajos a sportélet terén történt változásokról értekezik. A II. rész *Transzilvániai kalauz* c. alatt az erdélyi városok metamorfózisának sajátos történetét rajzolja meg. Kolozsvárról Szász Endre, Nagyváradról Tabéry Géza, Temesvárról Kalotai Gábor, Aradról Károly Sándor, Brassóról Pogány Marcel, Marosvásárhelyről Benczel Béla, Szatmárnémetiről Baradlai László ad korhű képet. A kisvárosokról Gárdos Sándor, az Ókirályságba telepedett mintegy negyedmillió magyarról Kakassy Endre számol be. A városrajzokat minden esetben „közgazdasági térkép" követi a gyárak-iparvállalatok, pénz- és biztosító intézetek, kereskedelmi cégek bemutatásával.

Az egykorú cenzúra követelményei szerint a helynevek a magyar szövegben románul, román helyesírással szerepelnek, de a szerkesztő az akkori körülmények között is hangsúlyozza „az itt élő s különböző nyelveket beszélő népek együvé tartozását" az egyenlőség erdélyi sorsigénye szerint.

(B. E.)

Metz Albert (Havadtő, 1868. dec. 13. – 1925. júl. 25. Marosvásárhely) – zeneszerző, hegedűművész. ~ István apja. Tanulmányait a marosvásárhelyi Református Kollégiumban s a budapesti Nemzeti Zenedében végezte (1885). A budapesti Operaház zenekarának brácsása (1890–1907), majd a marosvásárhelyi Zenekonzervatórium igazgatója haláláig.

Megalapította a város első szimfonikus zenekarát (1910), mellyel más városokban is hangversenyezett. Alapítója a nevét viselő vonósnégyesnek is. Balettje a *Nappal és éjjel*, két operettje: *A cserkeszlány* és a *Don Juan a háremben* (1895–1907); zenekari darabok, hangszeres és vokális kamarazene szerzője, kétkötetes hegedűiskolája jelent meg (1902). *Ballada* c. férfikari munkája és több népdalegyvelege a Romániai Magyar Dalosszövetség kórusainak műsorán szerepelt.

(B. A.)

Antalffy Endre: *Emlékbeszéd M. A. felett*. Magyar Dal 1925/10. – Járosy Dezső: *M. A.* és Csíky Boldizsár: *A zenekari muzsika Marosvásárhelyen*. Közli *Zenetudományi Írások*. 1977. – Benkő András: *Ragaszkodás a szülőföldhöz*. M. A. idézése. A Hét 1989/12.

Metz István (Budapest, 1894. máj. 8. – 1983. máj. 10. Marosvásárhely) – orvostörténész, színműíró, novellista. ~ Albert fia, ~ Katalin apja. Oklevelét a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Karán szerezte (1924), majd Iaşi-ban szerzett újabb, nosztrifikált diplomát (1930). Marosvásárhelyen a Szanatórium belgyógyász orvosa (1928–34), a Betegsegélyző főorvosa (1940–47), poliklinikai vezető főorvos (1948–49), az OGYI orvostörténeti tanszékének alapítója és egyetemi előadó tanára (1949–52), majd a Diákpoliklinika vezető főorvosa nyugalomba vonulásáig (1954–69). Orvosi pályafutása során megszervezte három erdélyi megye orvos-egészségügyi ellátását, kórházak, körök hálózatát, irodalmi hajlamainak megfelelően egy ideig (1952–54) az Állami Székely Színház irodalmi titkára. A KZST tagja.

Első írásait a Színház, Cirkusz és Tükör c. marosvásárhelyi lapok közlik (1919–22). A Marosvölgyi Munkás, Zord Idő, Keleti Újság, Brassói Lapok, 1944 után a Szabad Szó,

Művelődési Útmutató munkatársa. Orvostörténeti cikkeit a Romániai Magyar Szó, elbeszéléseit az Igaz Szó közölte. *Jánoska* c. színművét 1949-ben a Székely Színház mutatta be, *Esztike* c. egyfelvonásos vígjátéka a kolozsvári és a marosvásárhelyi színházban került színre (1952), darabjait a műkedvelők is játszották országszerte. Hangjátékait a marosvásárhelyi rádió közvetítette (1952–56). Az Orosz Könyv marosvásárhelyi szekciójának vezetőjeként könyveket gondozott, a Tankönyvkiadó számára oroszból fordított kiadványokat.

Munkái: *Blanka* (novellák, Mv. 1920); *Jánoska. A gyárigazgató* (Két egyfelvonásos. 1949); I. *Az orvostörténelem az ősközösségtől a kapitalizmusig*; II. *Az orvostörténelem a kapitalizmustól napjainkig* (kőnyomatos egyetemi jegyzet, Mv. 1950–51). Önéletírása kéziratban.

(P. H. M.)

Huszár Ilona: *Egy gazdag élet*. A Hét 1975/11.

Metz József – **útikalauz*

Metz Katalin (Marosvásárhely, 1938. okt. 25.) – kritikus, közíró. ~ István leánya. Szülővárosában végezte a középiskolát (1955), a Babeş–Bolyai Egyetem filológiai karán magyar irodalom szakos diplomát szerzett (1961). Pályáját az Orvosi Szemle szerkesztőségében mint fordító-stilizátor kezdte, majd a marosvásárhelyi Állami Bábszínház irodalmi titkára (1967–76). A 80-as évek végén Magyarországra távozott.

Első írását az Ifjúmunkás közölte (1957), esszéi az Új Élet, Igaz Szó, Vörös Zászló, Korunk, Dolgozó Nő, România Liberă, Megyei Tükör, A Hét hasábjain jelentek meg. Egy Mrozek-előadás kapcsán írt *Egy „haláltánc" tragikuma* c. esszéjében leszögezi: „Van, amikor az abszurd, a groteszk, a képtelen jobban fejezi ki a valóságot, mint a realizmusnak álcázott naturalizmus" (Korunk 1968/8).

Mezei Béla – **zsidó irodalom*

Mezei József (Kolozsvár, 1938. szept. 6.) – szerkesztő, újságíró, műkritikus. Szülővárosában érettségizett (1954), a Bolyai Tudományegyetemen jogi diplomát szerzett (1959). Az Igazság, majd az Előre szerkesztője (1963–73), a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács nemzetiségügyi főelőadója (1973–77), a Művelődés rovatvezetője, szerkesztőségi főtitkára (1977–85), a Cîntarea României folyóirat Műhely c. magyar mellékletének szerkesztője (1986–89). 1989 decembere után Horváth Arannyal, Balogh Józseffel Horváth Andorral újraalapította a diktatúra alatt megszüntetett Művelődést, s annak főszerkesztője, majd a lap Kolozsvárra költözése után (1991) főszerkesztő-helyettese.

Érdeklődése a vizuális művészetek felé fordult, képzőművészeti tárgyú írásait az Előre, Utunk, Igaz Szó, Korunk, Új Élet közölte. Kiemelkedő *Színlátás és térformálás* c. tanulmánya (Korunk 1977/12), bevezetője Moholy Nagy László írásainak gyűjteményében (Téka, 1979) és a Korunk képzőművészeti cikkeinek szemléje a két világháború közt a *Képzőművészeti Írások* (1984) c. gyűjteményben.

Önálló kötete: *Balogh Péter* (monográfia, 1976). Tanulmányai a Kriterion Galéria-sorozatban: *Tőrös Gábor* (1982); *Mátyás József* (1984).

Álneve: *Szamosi Endre*.

Mezei Mózes *P. Levente* (Zetelaka, 1914. dec. 21.) – egyházi író, szótáríró. Középiskolát Székelyudvarhelyen és Csíksomlyón (1932), teológiát a vajdahunyadi Ferences Hittudományi

Intézetben végzett (1939), a kolozsvári magyar egyetemen filológia szakos tanári diplomát szerzett (1948). Kolozsvárt káplán (1939–46), Csucsán adminisztrátor (1946–51), Székelyudvarhelyen a Collegium Seraphicum tanára, kényszerlakhelyhez kötik, bebörtönzik (1951–64). Számtantanár Székelyudvarhelyen, Homoródkarácsonfalván (1964–69), majd mint lelkész Medgyesen, Fogarason szolgál (1969–89).

Cikkei jelentek meg a Katolikus Világban, a Ferences Nemzedékben és a Csíksomlyói Virágok c. kéziratos havi lap hasábjain (1933–43). A Szent Bonaventura Könyvnyomda adta ki *Orosz–magyar társalgó* (Kv. 1945) c. kézi szótárát.

Írói álneve: *Móka*.

Mezei Sándor (Tatrang, 1919. jan. 17.) – mezőgazdasági szakíró. A brassói Róm. Kat. Gimnáziumban érettségizett (1938), Kolozsvárt mezőgazdasági főiskolát végzett (1944). Kikerült a frontra, csak a II. világháború végeztével térhetett haza Erdélybe. Szász Pál EMGE-elnök ajánlatára meghívták tanárnak a csombordi téli gazdasági iskolához, melynek 1949-től három és fél évtizeden át igazgatója nyugdíjazásáig (1983).

Életművét iskolaszervezőként alapozta meg. Az Erdélyi Hegyalja szőlészeti és borászati iskoláját országos hírű középfokú intézetté fejlesztette. „A téli gazdasági iskolát 1935-ben elindító Nagy Endre pedagógusi egyénisége és Veress István kertészeti munkássága mellett – írja Csávossy György – mindenekelőtt az ő emberi értékeinek köszönhető, hogy Csombord jó húsz éven át viszonylag háborítatlanul élhette virágkorát, miközben másutt már rég folyt az elsorvasztás.”

Olyan korszakban is biztosította a magyar nyelvű szakoktatás feltételeit, amikor a diktatúra már elrendelte annak teljes felszámolását. Minisztériumi szakfelügyelőként (1958–64) Erdélyszerte sokat tett az alsó- és középszintű magyar mezőgazdasági oktatás hálózatának működéséért.

Első szakcikkét a Falvak Népe mezőgazdasági rovatába (1948) írta. Később jelentkezik az Igazság és az Előre hasábjain is. Román nyelvre fordított tanulmányait a Studii şi Cercetări de Agronomie c. kolozsvári szakfolyóirat közölte. A Falvak Dolgozó Népe Nagy Miklós szerkesztette mezőgazdasági szakmellékletében közölt szőlészeti és borászati szaktanácsadásának nagy hasznát vették a háztáji és nagyüzemi gazdaságok egyaránt.

Kötetei: *Szőlőtermesztés* (Csávossy György, Horváth Ödön és Szász József tanártársaival, 1957); *Borászat* (Csávossyval és László Gyulával, 1963); *Szőlészeti és borászati kézikönyv* (Csávossyval és Kovács Adorjánnal, 1974).

(Cs. P.)

Csávossy György: *Szellemi szülőföld*. Utunk Évkönyv 1974. 152–57. – Beke György: *Csombord*. Közli *Nyomjelző rokonság*. 1978. 27–44. – Cseke Péter: *A csombordi aranycsapat*. Beszélgetés M. S.-ral és Csávossy Györggyel. Korunk 1990/9.

Mezei Zoltán (Madéfalva, 1927. márc. 8.) – pedagógus, biológus. Középiskolát a csíkszeredai Római Katolikus Gimnáziumban végzett (1947), a Bolyai Tudományegyetem természetrajzi karán tanári diplomát szerzett (1951). Pályáját az egyetem geológiai tanszékén kezdte (1950–55), lektor a kolozsvári Pedagógiai Továbbképző Intézetnél (1955–69), majd a Babeş–Bolyai Egyetem biológiai tanszékén nyugdíjazásáig (1987). Tárgyköre a korszerű biológiai oktatás. Első írása a Csíki Múzeum Közleményeiben jelent meg *Adatok a Felcsíki-medence és környékének geológiájához* címmel (Treiber Jánossal közösen, 1957). Módszertani és szakmai írásait a Tanügyi Újság, Korunk, Natura, Studia Universitatis Babeş–Bolyai közölte.

Munkája: *A mi élősarkunk* (Györfi Sándorral, 1966).

Mezey Mihály (Kolozsvár, 1882. aug. 7. – 1963. máj. 11. Pesterzsébet) – tanügyi és egyházi író. A tanítóképzőt Debrecenben végezte (1901), a Ferenc József Tudományegyetemen jogi doktorátust szerzett (1912). Pályáját a segesvári tanfelügyelőségen kezdte, s több mint három évi frontszolgálat után a világháborúból hazatérve rövid ideig a kolozsvári tanfelügyelőségen szolgált, a Család és Iskola c. közlönyt szerkesztette (1919). A Református Teológia elvégzése (1921) után Magyarláposon lelkész (1922–38), majd Zilahon szolgál (1938–39), de hatósági zaklatások miatt Magyarországra kényszerül. Tanügyi előadó Marosvásárhelyen (1941), főtanfelügyelő (1941–43). Magyarországra távozva 1945-től Pesterzsébeten lelkész.

Olvasókönyveket állított össze a népiskolák számára (1921). Írásait közölte az Ellenzék, Kalotaszegi Lapok, Keleti Újság, Magyar Nép, Pásztortűz; a nagybányai Református Őrálló (1933) és Református Lelkipásztor (1933–38) szerkesztője, a Keresztyén Élet munkatársa.

Munkái: *A népiskolai tanügyi közigazgatás alapelve* (Kv. 1912); *A damaskusi fény* (Kv. 1929); *A református istentisztelet* (Szatmár 1929); *Konfirmándus fiamhoz!* (Kv. 1933); *Krisztusért követségben* (Nb. 1936).

Mezey Zsigmond (Nagybecskerek, 1885. dec. 12. – 1944. nov. 4. Arad) – zeneszerző, zeneesztéta és -kritikus, műfordító. Középiskolát szülővárosában végzett, a nagyváradi jogakadémián doktorált (1907), a budapesti Zeneakadémián hegedű- és gordonkaszakos zenetanári oklevelet szerzett (1911). Pályáját a nagyváradi színház másodkarmestereként kezdte, majd feleségével, Zay Margit zongoratanárnővel Aradon zeneiskolát létesített, amely 1940-ig működött. A város Filharmónia Egyesületének vezető muzsikusa. Nádassy Ernő szövegeire írt dalait, tánczenei szerzeményeit (*Leila,* 1927; *Szeméből olvastam...,* 1928; *Ne gondolj rá, mit hoz a holnap,* 1929) a Moravetz Zeneműkiadó adta ki.

Mint műfordító y. d. szignóval lefordította Jüan Csen *Csui kisasszony* és H. G. Wells *A gyámoltalan kísértet* c. elbeszélését (Periszkop 1926), s ugyanitt ismertette Reinitz Béla *Hét dal Ady Endre verseire* c. alatt Bécsben kiadott kottáit.

Önálló munkái: *Kétágú síp* (Arad 1924); *A muzsika lelke* (A muzsika illata, színe, bánata, sóvárgó láza esszékben. Arad 1924); *A zene története* (Arad 1929. Lexikon Könyvtár).

(U. J.)

Mezőgazdasági és Erdészeti Állami Könyvkiadó – 1953 júniusában jött létre bukaresti székhellyel és viszonylag önálló kolozsvári magyar szerkesztőséggel. Elnevezése 1960-tól: *Mezőgazdasági és Erdészeti Könyvkiadó,* majd a romániai könyvkiadás átszervezése után, 1970-től a **Ceres Könyvkiadó* lép az örökébe. Működése különösen az 50-es években volt meghatározó jelentőségű az eredeti mezőgazdasági szakirodalom gyarapítása, ill. a szakismeretek népszerűsítése szempontjából. Az erdélyi agrárműveltség – kezdetben évi 500 kiadói ívvel gazdálkodó és fennállása során közel félezer kéziratot megjelentető – magyar műhelyében induláskor tizenhárman, később tizenöten dolgoztak. A szerkesztők közül többen (Földváriné Dán Zsuzsa, Mihelfi Mirjam, Schweiger Ágnes, Szalay András, Tóth Piroska és mások) a kolozsvári mezőgazdasági főiskola 1953-ban és 1954-ben végzett évfolyamairól kerültek ki. Munkájukat egy ideig Röszler Viktor irányította, a 60-as évektől Szalay András a fiókszerkesztőség vezetője. Az eredeti szakmunkák átlagosnál igényesebb nyomdatechnikai kivitelezése Tóth Samu nevéhez fűződik, akitől Papp Károly vette át a műszaki szerkesztést.

A nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés befejezésének esztendeje cezúrát jelent a munkaközösség életében is. A mezőgazdasági főiskolát végzett szerkesztőket (Schweiger Ágnes és Szalay András kivételével) 1962-ben kihelyezik a termelésbe üzemvezető mérnöknek, másrészt pedig ekkorra erősödik fel az 1958-tól érzékelhető tendencia, mely a nemzetiségi és

ezen belül az eredeti szakkönyvkiadás kereteinek jelentős mérvű leszűkítéséhez vezet. Attól kezdve mindössze ketten dolgoznak a kolozsvári szerkesztőségben.

A romániai magyar könyvkiadás kéziratos bibliográfiája szerint a mezőgazdasági szakkönyvkiadó összesen 462 címet jelentetett meg 1953 és 1969 között magyar nyelven. Ezek évi eloszlásban előbb növekvő tendenciát mutatnak, 1958-tól visszaszorulást jeleznek, 1962-től pedig a minimum szintjén történő stagnálást. Nem érdektelen a kiadott munkák műfaji megoszlásának számbavétele sem, mivel a kiadói tervek összeállításakor a szerkesztőknek figyelembe kellett venniük a szakminisztérium elvárásait és ajánlásait (ezeket központilag kijelölt agrárpolitikai útmutatók, termesztési és tenyésztési eljárásokat ismertető füzetek, tanfolyami leckesorozatok, általánosabb jellegű kézikönyvek és szakkönyvek lefordíttatásával fedezték), s csak a mezőgazdaság nagyüzemi átalakításának időszakában nyílt lehetőség arra, hogy a magyar szerkesztőség mellett működő kiadói tanács döntsön az erdélyi gazdálkodás feltételeihez és szükségleteihez is igazodó eredeti szakkönyvek megjelentetését illetően.

Miként a műfaji megoszlásból egyértelműen kiderül, a szakkönyvkiadásra is rányomta bélyegét a pártállam egyneműsítő politikája. A 462 cím ugyanis ekképpen oszlik meg: az agrárpolitikai útmutatók száma 65, az idényszerű szaktanácsokat tartalmazó füzeteké 142, a háromhónapostól háromévesig terjedő növénytermesztési, állattenyésztési és mezőgépészeti tanfolyamok számára összeállított leckesorozatoké 62, a szakiskolások és mesterképzőt végzők számára írt tankönyveké 15, a szakműveltséget gyarapító kézikönyveké 37, a nagyüzemi és – részben – háztáji termesztési meg tenyésztési kérdéseket elemző-bemutató szakkönyveké pedig 151.

Agrárműveltségünk kolozsvári műhelye fennállása alatt 65 szerzővel dolgozott, akiknek több mint a fele rendszeresen, ill. alkalmi felkérésre szakfordítást is vállalt. Nagy szükség volt erre, hiszen a – többnyire túlsúlyban levő – fordítások és az eredeti szakmunkák évenkénti megoszlásának aránya kedvezőtlen hullámgörbe szerint alakult.

Ami a Veress István koordinálásával működő, mintegy harminc tagú – főként a kolozsvári mezőgazdasági főiskola előadóiból álló – kiadói tanácsot illeti: nemcsak témajavaslatokkal, kéziratokkal és azok megvitatásával segítette elő az eredeti szakkönyvkiadás ügyét, de tagjai adott esetben szakcsoportonként is vállalkoztak egy-egy kézikönyv megírására. A kolozsvári szerkesztőség és a kiadói tanács együttműködésének első jelentős eredménye *Az agronómus kézikönyve* kidolgozása és megjelentetése (1954) volt. A kötet szerkesztőbizottsága hat tagból állt (Antal Dániel, Kovács Béla, König Miklós, Pap István, Szopos András és Veress István), a munkatársak száma pedig elérte a harmincat (Antal András, Balogh Gábor, Benke Sándor, Csapó M. József, Keller Erik, Kolosy Erzsébet, Kós Károly, Lazányi Endre, Módy Etelka, Moll Éva, Mózes Pál, Nyárády Antal, Onea Teodor, Opra Pál, Pálfy Ferenc, Papp Olga, Sándor Károly, Sebők M. Péter, Sipos György, Szövérdi Károly, Titz Lajos, Török Sándor), akik tömören és világosan megfogalmazott, könnyen áttekinthető összefoglalását adták a mezőgazdaság-tudomány eredményeinek. A gyümölcstermesztési munkaközösség (Antal Dániel, Keszy-Harmath Erzsébet, Mózes Pál, Palocsay Rudolf, Veress István) ugyancsak 1954-ben jelenteti meg *Az almásterméűek és a csonthéjasok termesztése és nemesítése* c. – a maga korában úttörőnek számító – munkát. Hol egyéni teljesítményként, hol közös munkacsoportok szorgalmából 1970-ig, a ~ jogutódja, a **Ceres Könyvkiadó* megalakulásáig sorra jelentek meg a zöldség- és gyümölcstermesztés, szőlészet, méhészet, állattenyésztés, mezőgazdasági építészet és gépészet, erdészet alapvető, jeles szakmunkái.

(Cs. P.)

mezőgazdasági irodalom – a mezőgazdasági termelés elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozik. Felöleli a mezőgazdasági tudományok ágaival, azok határtudományaival kapcsolatos irodalom művelését, az alkalmazott mezőgazdaság-tudomány eredményeinek ismertetését. A növénytermesztés és növényvédelem, rét- és legelőművelés, kertészet, szőlészet, erdőgazdálkodás, állattenyésztés és állategészségügy, terménytárolás és -feldolgozás, mezőgazdasági építészet, telkesítés, területrendezés, mezőgépészet átfogóbb területei mellett ide tartozik az agrártörténet-írás is, különös tekintettel a mezőgazdasági műveltség megalapozását és fejlesztését szolgáló intézményhálózat (oktatási és kutatási központok, szakkönyvkiadás, agrársajtó) működésére.

Erdélyben ezek az intézmények – mutatott rá *Eke és toll* c. átfogó számvetésében Nagy Miklós – „a XIX. század közepéig a Habsburg-ház politikai felfogásának megfelelően nem jutottak kellő súlyú szerephez. Bécs nemcsak a könyvkiadáshoz nem nyújtott támogatást, de az iskolahálózat kiépítését sem mozdította elő. Erdély gazdatársadalma így minden téren a magánkezdeményezésekre volt utalva.” Az oktatást illetően megkülönböztetett jelentősége van annak a ténynek, hogy 1799 és 1801 között Nagyszentmiklóson (a Nákó család uradalmi birtokán) megalakult az első mezőgazdasági szakiskola, melynek tervezetét az a Tessedik Sámuel dolgozta ki, aki 1780-ban Szarvason felállította a világ első gyakorlati agráriskoláját. A mezőgazdasági tudományok magas szintű művelését Erdélyben 1869-től, a Kolozsmonostori Gazdasági Tanintézet megalapításától számíthatjuk, a szakismeretek intézményes terjesztését azonban még korábbról: a Teleki Domokos alapította Erdélyi Gazdasági Egylet (EGE) már 1844-ben kezdődő működésétől. Csíkszeredában 1884-ben közadakozásból létesítenek mezőgazdasági szakiskolát, melynek fenntartási költségeit a Csíki Magánjavak viselik. A két világháború között Romániában az egyházak veszik gondjaikba a magyar nyelvű mezőgazdasági szakoktatást, beleértve a tankönyvírás és -ellátás ügyét is. Elsőként Székelykeresztúron nyílt meg 1931-ben az unitárius téli gazdasági iskola, ezt követi 1934-ben a radnóti katolikus, 1935-ben a csombordi református és még ugyanabban az esztendőben a kézdivásárhelyi katolikus tanintézet.

Az előzmények ismertetése rendjén nem feledkezhetünk meg az első magyar szerzőtől származó állatorvosi szakkönyvről, mely 1574-ben jelent meg (még latin nyelven). Négy év múlva a kolozsvári Heltai-nyomdában már napvilágot lát Melius Juhász Péter magyarul írt *Herbárium*a. Az első magyar nyelvű kertészeti szakkönyv Lippai János 1664-ben kiadott *Posoni kert*je; öt évre rá Kolozsvárt megjelenik a *Kerti dolgok leírása* Benedeki Enyedi Sámuel tollából. Ez a könyv egymagában is igazolja, hogy „ebben a korban Erdélyben a gyümölcskertészet a mezőgazdaság üzemágai között fontos helyet foglal el” (Nagy Miklós). A Kolozsvári Katolikus Akadémián latint tanító és természetrajzot is előadó Fridvaldszky János 1771-es disszertációjában kora tudományos eredményeit meghaladó következtetésekre jut a trágyázás, a talajerő-gazdálkodás és az eke fejlesztése terén. A talaj tápanyag-gazdálkodása kérdésében éppenséggel évszázadnyival előzte meg a világhírű Justus Liebig müncheni kémikust.

Az első magyar nyelvű mezőgazdasági lap, melynek figyelme az erdélyi vonatkozásokra is kiterjedt, *Vizsgálódó Magyar Gazda* címmel Bécsben jelent meg 1796 elején Pethe Ferenc szerkesztésében. Az 1827-től Kolozsvárt napvilágot látott Hazai Híradó, ill. az ennek folytatásaként 1832-ben indult Erdélyi Híradó szintén foglalkozott a földművelés és állattenyésztés kérdéseivel, a mezőgazdasági szaksajtó azonban csak az 1840-es években alakult ki. Ennek megtestesítője a hetente kétszer megjelenő Magyar Gazda (1841–1848), melyet a Széchenyi István kezdeményezésére létrejött Magyar Gazdasági Egyesület ismeretterjesztő szakosztálya hívott életre. A földbirtokosok, gazdatisztek, egyesületek, lelkészek és tanítók részéről Erdélyben is igényelt lap szerkesztői Műipar címmel melléklapot

is kiadtak 1841-ben mezőgazdasági gépeket ismertetve s az élelmiszeripar fejlődésnek indult ágait népszerűsítve.

Megalakulása után az Erdélyi Gazdasági Egylet előbb évlapokat, 1856-tól Havi Füzeteket adott ki, 1869-ben pedig elindította Kolozsvárt az 1944 őszéig megjelenő Erdélyi Gazdát, leghosszabb életű és legjelentősebb mezőgazdasági szaklapunkat, amely – megszűnése előtt 70 000 példányban – minden erdélyi faluba eljutott, ahol igényt tartottak anyanyelvünkön a korszerű mezőgazdasági szakismeretekre.

Agrártörténetünk bibliográfiájából egyértelműen kitűnik, hogy mezőgazdaságunk múltjának feldolgozásában historikusaink (elsősorban Bíró Vencel, Cselényi Béla, Csetri Elek, Demény Lajos, Egyed Ákos, Imreh István, Jakó Zsigmond, Kovách Géza, Kovács József, Magyari András, Palkó Attila, Pataki József) 1945 és 1972 közötti erőfeszítései ellenére rengeteg a fehér folt. Távolabbi korok és korszakok kutatására még akadtak vállalkozók, de már a XX. század legizgalmasabb agrártörténeti fejezetei megíratlanok maradtak. E tekintetben szinte csak a szociológus Venczel József, az agrártörténészként is számon tartott Nagy Miklós, valamint Benkő Samu egy-egy munkája számít kivételnek. Venczel dolgozta fel az I. világháborút követő román földreform erdélyi vonatkozásait (*Az erdélyi román földbirtokreform*. Kv. 1942), Nagy Miklós pedig a II. világháború utánit (*Az 1945. évi agrárreform Erdélyben*. Kv. 1945). Az első agrártörténeti tájmonográfiát Benkő Samunak köszönhetjük (*Murokország*, 1972).

Az 1920 júniusától újra folyamatosan megjelenő és különböző szakmellékletek (1921-től Méhészeti Közlöny, 1939-től Kisállattenyésztő) kiadására is vállalkozó Erdélyi Gazdán kívül még jó néhány mezőgazdasági szaklap és agrárkérdéssel is foglalkozó sajtótermék került kiadásra. Az egy évnél hosszabb életű agrárperiodikák közül mindenekelőtt a Földműves Szövetség mezőgazdasági hetilapja, az Erdélyi Barázda érdemel figyelmet, melyet Gáspár József és István (megjelenésének utolsó évében Kovács Elek) szerkesztett 1920 és 1928 között Marosvásárhelyen. Gyallay Domokos lapjának, a Magyar Népnek (1921–1944) mezőgazdasági rovatát Szász Ferenc szerkeszti. Az Erdélyrészi Méhész Egylet által 1886-ban elindított Méhészeti Közlöny az Erdélyi Gazda szakmellékleteként folytatta tevékenységét (1956-ban Méhészet címmel indítják újra Bukarestben, Méhészet Romániában c. alatt szüntetik meg a 80-as évek elején).

A Romániai Kertészeti Egyesület temesvári fiókjának közleménye, a Kertészeti Tőzsde 1922 és 1937 között jelent meg román, magyar és német nyelven, a Fauna (1928–1940) a Bánáti Kisállattenyésztők Egyesületének ugyancsak háromnyelvű lapja Temesvárt. Nagy Endre dési EGE-titkár kezdeményezésére 1930 júliusában megindul a **Mezőgazdasági Szemle* c. szaklap, mely előbb Dicsőszentmártonban, 1932-től Székelykeresztúron, 1934-től Kolozsvárt jelenik meg, majd 1943–1944-ben a mezőgazdasági főiskola szaktudományos folyóirataként válik igazán jelentőssé Kuthy Sándor és Szász István szerkesztésében. A baromfi- és kisállattenyésztőknek 1931 és 1937 között Aradon látott napvilágot kétnyelvű (román és magyar) folyóirata. A földművesek és falusi szegények hetilapjaként Demeter János szerkesztésében Kolozsvárt megjelent Falvak Népe (1932–1933) hasábjairól sem hiányzott a kisgazdáknak szóló szaktanácsadás. 1933 és 1940 között kerül az érdeklődők kezébe a háromnyelvű kolozsvári Élelmiszer Újság. A székelyudvarhelyi Siculia Gyümölcstermesztési Szövetkezet havi értesítőt ad ki Siculia Gazda Lap (1934–37) címmel. A kolozsvári Kertgazdaság c. szakfolyóirat (1935–37) főként a virágtermesztés kérdéseit tartja szem előtt. A Canis (1935–1936) a Fajkutyatenyésztők Egyesületének temesvári lapja.

A szakkönyvkiadást illetően ebben az időszakban az EGE (1939-től nemzetiségi jelzővel EMGE) játszott meghatározó szerepet. „Az Erdélyi Gazdasági Egylet Könyvkiadó Vállalata kiadásában – állapítja meg 1944-es számvetésében Szász István – az 1887–1939. években 66

ismeretterjesztő füzet jelent meg, legtöbbje számos kiadásban, egyes füzetek román, német és szlovák nyelven is. Hasonló sorozatos kiadvány 1939-től fogva az *Erdélyi Gazda Könyvtára*, ill. *Az EMGE Gazdaköri Könyvtára*, amelyekben 1944-ig 8 füzet jelent meg. 1887 után az EMGE közreműködésével megjelent összes művek száma 106. A 106 dolgozat közül 25 a növénytermesztés, rét- és legelőművelés, talajművelés és trágyázás, 22 az állattenyésztés, takarmányozás és tejgazdaság, 23 pedig jogi, közgazdasági, társadalmi, szövetkezeti és biztosítási, valamint adóügyi kérdésekkel foglalkozik."

Az EGE könyvkiadó vállalata az I. világháborút követően 1923-ban kezdte újra tevékenységét, és 1939-ig 7 füzetet adott ki (Szentkirályi Ákos, Páter Béla, Nagy Endre, Török Bálint munkáit). Az *Erdélyi Gazda Könyvtára* Szeghő Dénes *Okszerű takarmányozás*ával mutatkozott be 1939-ben, *Az EMGE Gazdaköri Könyvtárá*ban pedig 1940 és 1943 között Török Bálint, Bodor Kálmán, Farkas Árpád és Balogh László 7 füzete jelent meg. Az EGE egyéb kiadványai közül Szász István 6 (földbirtokreformmal, mezőgazdasági kamarák létesítésével, műtrágyázással, exportmarha-hízlalással foglalkozó) füzetet vett számba ettől az időszaktól. Török Bálint szerkesztésében az Erdélyi Gazda 1922 és 1937 között minden évben kiadta *Az Erdélyi Gazdák Zsebnaptárá*t, 1938-tól 1947-ig pedig az *Erdélyi Gazda Naptárá*t húszezer példányban. (Ezt a hagyományt folytatja a Falvak Dolgozó Népe az 50-es években.)

Az EGE és az Erdélyi Gazda mellett a Katholikus Világ és a Magyar Nép c. folyóirat, valamint a brassói Általános Gazdasági és Ipari Szövetkezet (ÁGISZ) is felvállalta a mezőgazdasági könyvkiadást. A *Katholikus Világ Könyvei* 5. és 9. füzete Szentkirályi Ákos növénytermesztési útmutatóját (Kv. 1924) és állattenyésztési tanácsadóját (Kv. 1925) tartalmazza. A Gyallay Domokos szerkesztette *Magyar Nép Könyvtára* sorozatban 1925 és 1938 között 9 mezőgazdasági tárgyú kiadvány is elhagyta a Minerva nyomdát (főként termesztési-tenyésztési útmutatók) Török Bálint, Cs. Lázár László, Szász Ferenc, Páter Béla, Konopi Kálmán és Koncz Lajos szakírói közreműködésének köszönhetően. A *Minerva Népkönyvtár* Szász Ferenc 1930-as baromfitenyésztési tanácsadóját iktatta sorozatába. Ugyancsak a kolozsvári Minerva Rt. kiadásában jelent meg a két világháború közti időszak legnépszerűbb és legtöbb haszonnal forgatott kiadványa, a Nagy Endre és Szász Ferenc szerkesztette *Gazdatudomány*. Ezt a téli gazdasági iskolák növendékei tankönyvként, a szakszerű gazdálkodás meghonosítására törekvő törpe- és kisbirtokosok pedig kézikönyvként használták. Az első kiadás 1936-ban 2000, a második 1937-ben 3000 példányban hagyta el a nyomdát; a negyediknek Veress István is társszerzője volt 1946-ban.

Az ÁGISZ Kacsó Sándor kezdeményezésére indított *Hasznos Könyvtár* sorozatának 23 füzete közül 8 a kisgazdákat próbálta rávezetni 1935 és 1938 között a szakszerű földművelés (Bodor Kálmán, Atzél Ede), állattenyésztés (Szilády Zoltán, Blénessy Károly, Lőrinczi László) és a kertészet (Kreisl Gyula, Cs. Boróczy Erzsébet) hatékony módszereire. Jellemzőek már maguk a címek is: *A háromholdas gazdának is meg kell élnie*; *A méh, a kisgazda ingyen napszámosa*; *A tyúk nem hibás!* (Az első füzet kéziratát Kacsó Sándor, a harmadikat Kakassy Endre dolgozta át gazdaköri vitává.)

Kolozsvár és Brassó mellett más városokban is (Arad, Belényes, Bukarest, Dicsőszentmárton, Gyergyószentmiklós, Marosvásárhely, Nagyenyed, Nagyvárad, Segesvár, Székelyudvarhely, Székelykeresztúr) jelentek meg mezőgazdasági kiadványok, többnyire a szerzők saját költségén. Lőrinczi László első tyúkászati füzete éppenséggel a Nyikó menti Kadácsot, a szerző lelkészi szolgálatának színhelyét tünteti fel a megjelenés helyeként. Mindenekelőtt Gáspár József (1925) és Blénessy Károly (1936) méhészeti, Lőrinczi László tyúktenyésztési (1931) útmutatója, Dezső Miklós szőlészeti (1931), Páter Béla gyümölcsészeti (1929) és Radó Ferenc virágkertészeti (1940) tanácsadója töltött be hézagpótló szerepet.

Az időszak legjelentősebb kiadványa az EMGE centenáriumára a Minervánál 1944 őszén Farkas Árpád szerkesztésében megjelent *Erdély mezőgazdasága* c. tanulmánykötet. Szerzői: Simor Ferenc (éghajlat), Nagy Miklós (szarvasmarha- és bivalytenyésztés), Szopos András (gabonanövények), Mundra Alajos (élelmi és ipari növények), Farkas Árpád (üzemi viszonyok), Cserey Lajos (gyümölcs- és szőlőtermesztés), Szász István (szakoktatás és szakirodalom), Kós Károly (gazdasági építészet).

A jelzett könyvsorozatok és a hézagpótló egyedi vállalkozások viszonylag nagy száma ellenére az időszak agrártörténetét jól ismerő Nagy Miklós kifejezetten szegényesnek minősíti mezőgazdasági könyvkiadásunkat a két világháború között. Az agrártudományok legfrissebb eredményeit azon nyomban közzétevő változatos arcélű szaklapok hatékonyabbaknak bizonyultak, mint a szerény nyomdaviszonyok közepette megjelenő népszerűsítő könyvecskék. A II. világháború után azonban épp ennek a fordítottjára kerül sor: a mezőgazdasági főiskola magyar tagozatának kiépítésével, kísérleti állomások létrehozásával, majd az állami könyvkiadó magyar szerkesztőségének megszervezésével – ha csak rövid időre is – megteremtődnek mezőgazdasági szakirodalmunk művelésének anyagi és szellemi előfeltételei, míg a szakismeretek terjesztésében mozgékonyabb, friss információkat adó, a mezőgazdasági kutatások eredményeit naprakészen számon tartó agrársajtó hálózata nem tud kiépülni.

A II. világháború után nehezen talpraálló erdélyi magyar gazdatársadalom szervezésében és szakmai irányításában néhány évig még részt vállalhatott ugyan az EMGE, 1948-ig kiadta gazdanaptárait s továbbra is megjelentette gazdaköri könyvtárának sorozatát, de ennek már csak 3 füzete került ki a nyomdából. Ebben a bizonytalan szakaszban a Józsa Béla Athenaeum *Hasznos Könyvtár* címmel indított mezőgazdasági sorozatot: első kiadványa Nagy Miklós baromfitenyésztési tanácsadója volt, ezt Kós Károly *Falusi építészet* (Kv. 1946) c. kötete követte. Löbl József állatorvos *Az angora nyúl okszerű tenyésztése és betegségeinek gyógykezelése* címen adott ki hasznos gyakorlati tanácsadót (Arad 1946). A Minerva megjelentette 1947-ben Koncz Lajos *Konyhakertészet*ét és Dück Alfréd cukorrépa-termesztési füzetét. Az Erdély sajátosságait figyelmen kívül hagyó, szovjet típusú mezőgazdasági átalakítást meghirdető kommunista pártprogram megvalósítói azonban a továbbiakban lehetetlenné tették a kibontakozást s anyagiak híján az Erdélyi Gazdát sem lehetett újraindítani. 1949 és 1951 között már nem akad eredeti munka, az RKP kiadásában megjelenő s a szovjet mezőgazdaságot népszerűsítő propagandamunkáknak még a fordítóit sem tüntetik fel.

A hiány pótlására az MNSZ a Falvak Népe újraindítását tette lehetővé azzal a céllal, hogy a mezőgazdasági műveltséget az adott új viszonyok közt is ébren tartsa. A kezdetben havonta kétszer, 1948 szeptemberétől pedig hetente megjelenő lap felvállalta az Erdélyi Gazda szerepét. Megvolt a személyi folytonosság is: ugyanaz a Kacsó Sándor indította újra (Asztalos Istvánnal, Horváth Istvánnal és Kós Balázzsal), aki Nagyenyeden az Erdélyi Gazda dél-erdélyi kiadását 1941 és 1944 között ténylegesen szerkesztette. A Falvak Népe szakmellékletnek is beillő, négy oldalon jelentkező *Gazdálkodás* c. rovatát Kós Balázs gondozta, a rovat fejlécét édesapja, a főiskolán mezőgazdasági építészetet előadó Kós Károly rajzolta.

Míg agrársajtónk csak csökevényesen folytatódott, a mezőgazdasági könyvkiadás a mezőgazdasági főiskola magyar tanáraira támaszkodva újjá fejlődött. Az Állami Könyvkiadó 1953-ig 32 mezőgazdasági címmel szerepel a romániai magyar könyvkiadás kéziratos bibliográfiájában, köztük Bikfalvy Ferenc, Madaras Klára és Szövérdi Ferenc egy-egy kötetével, s napvilágot látott egy eredeti termesztési-tenyésztési brosúra *A gazdasági növények pótbeporzása* címmel Takács Imrétől (1952). Az Állami Tudományos és Tankönyvkiadó 1951 és 1953 között 23 címet jelentetett meg magyar nyelven, ebből 10

számít eredeti munkának. Közülük legjelentősebb Veress Istvántól *A gyümölcskertész kézikönyve* (1951) s a Palocsay Rudolf és Antal Dániel közreműködésével ugyancsak általa írt *Gyümölcsfák és bokrok metszése*, mely 1952 és 1957 között négy kiadást ért meg. Ugyanitt adták ki a Mezőgazdasági Főiskola zöldségtermesztési tanszékének első szintéziseit (1952), Nyárády Antaltól a *Szántóföldi gyomnövények* (1952), Antal Dánieltől a *Növénytermesztési jegyzetek* (1953) c. munkát, valamint Kovács Béla, Kósa Barna, König Miklós és Mózes Pál növénytermesztési és növényvédelmi módszereket ismertető füzeteit.

Az 1953-as esztendő a romániai könyvkiadók átszervezésének éve. Ettől kezdve a **Mezőgazdasági és Erdészeti Állami Könyvkiadó*, ill. az 1970-től jogutódjaként létrejövő **Ceres Könyvkiadó* tevékenysége a mérvadó mezőgazdasági kiadványok magyar nyelvű megjelentetésében. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt az önmagán túlmutató jelentőségű tényt sem, hogy 1953 és 1985 között az Állami Tanügyi és Pedagógiai Könyvkiadó összesen 44 mezőgazdasági tankönyvet adott ki a romániai magyar könyvkiadás bibliográfiája szerint, annál is inkább, mivel ezeket rendszerint jeles agrárszakírók fordították magyarra, nem egy esetben az eredeti szöveg minőségi átdolgozásának igényével. Az Állami Politikai Könyvkiadó s a Kulturális és Tudományos Ismeretterjesztő Társaság által 1953 és 1967 között magyar nyelven megjelentetett agrárpropaganda-füzetek között eredeti munka ugyan nem akad, tágabb összefüggésben azonban tekintetbe veendő, hogy miközben a szakkönyvkiadó 1955-ben például háromszorosára növeli az eredeti munkák számát, a Politikai Könyvkiadó ugyanakkor a tízszeresére emeli a magyar propagandakiadványokét, s míg a szakkönyvkiadóknál 1966 után az eredeti magyar munkák megfogyatkoznak, a Kulturális és Tudományos Ismeretterjesztő Társaság 29 magyar nyelvű füzetecskével jelentkezik, nyilvánvalóan a kormány agrárprogramjának támogatására. A mezőgazdaság szövetkezetesítésének befejezése időszakában ugrásszerűen megnő a tartományi székhelyeken kiadott termelési-tenyésztési agitációs füzetek száma.

A **Mezőgazdasági és Erdészeti Könyvkiadó* és a **Ceres* tevékenységét 1968 és 1973 között a Hargita, ill. Kovászna megyei Agronómusok Háza által megjelentetett kiadványok egészítették ki. Csíkszeredában kerül kiadásra Kerekes Ferenc mezőgépészeti kötete (1970), valamint Dimény Sándor *Kenyerünk: a burgonya* c. munkája (1972). A sepsiszentgyörgyi nyomdából kerül ki Féder Zoltán, Pakuts Sándor és Tompa Ernő kötete, az *Állattartástól az állattenyésztésig* (1971), valamint Pakuts Sándornak a nagyüzemi tejtermelés kérdéseit taglaló munkája (1973). A szakírói munkásságát nyolcvanévesen áttekintő Veress István joggal állapította meg: „Pályám legtermékenyebb periódusa az 1951 és 1961 közötti évekre esik; húsz könyvemből több mint tíz abban az időszakban jelent meg... Sem azelőtt, sem azután nem tapasztaltuk az anyanyelvünkön folyó mezőgazdasági szakírás ilyen fokú megélénkülését.” A helyzet azonban hovatovább megváltozott. A nagy tapasztalattal rendelkező szakírói gárda sorai megritkultak, a magyar főiskolai agrároktatást felszámolták s így a tudományos utánpótlás egyre gyengült. Ezek a körülmények mind hozzájárultak az önálló magyar mezőgazdasági szakkiadványok megszűnéséhez. A szűkülő lehetőségek közepette szakíróink szinte kivétel nélkül románul írják tanulmányaikat, s csupán kiadói megrendelés esetén vállalkoznak szakterületük eredményeinek magyar nyelvű összefoglalására. A többségükben termesztés- és tenyésztés-centrikus kiadványok azonban a korszak agrárpolitikájának megfelelően elsősorban a mezőgazdaság nagyüzemi átalakítását voltak hivatottak szolgálni. Csak a 80-as évekre kristályosodott ki az a nézet, amikor viszont már csökkentek a magyar szakkönyvkiadás esélyei, hogy sajátos helyzetünkben az a könyvtípus a legcélszerűbb, amely egyaránt kitér a nagyüzemi termelés és a háztáji gazdálkodás kérdéseire. Ezt mindenekelőtt az indokolta, hogy a hatékony háztáji termelésben sem lehet mellőzni a legkorszerűbb, leginkább célravezető módszereket.

A Ceres Könyvkiadó magyar mezőgazdasági vonatkozású szerepének kiemelkedő teljesítménye volt a *Román–magyar, magyar–román mezőgazdasági szótár* kiadása (1980), melynek szóanyagát Gabriel Manoliu, Ion Bucur, Szalay András és Schweiger Ágnes állította össze.

A magyar szakirodalom háttérbe szorulása szükségképpen újra előtérbe hozta az átfogó és ugyanakkor gyakorlati szaktanácsadást is nyújtó agrárlap igényét. 1971 és 1974 között az akkorra már Bukarestbe költöztetett s címében Falvak Dolgozó Népeként folyamatos volt Falvak Népe vállalkozott arra, hogy egy Nagy Miklós szerkesztette *Mezőgazdasági Útmutató* c. szakmelléklettel az agrárirodalom híveit megtartsa, 1974 után azonban a közéletre nehezedő központosítás ezt a mellékletet megszüntette, s így a mezőgazdasági szakanyagok a lap hasábjain szétszórva kaptak helyet. Hovatovább rendszeressé váltak az oktatás–kutatás–termelés fejléce alatt megjelenő összeállítások, s *Tangazdaság* címmel megindult a mezőgazdasági líceumok fóruma is. A 80-as évek elejétől kezdve már nemcsak elszórtan felbukkanó cikkek foglalkoznak a háztáji szarvasmarha-, juh-, sertés- és kisállattenyésztés, a zöldség-, gyümölcs- és szőlőtermesztés kérdéseivel, hanem 1983 és 1989 között egészoldalas csoportosítások irányítják a figyelmet – Cseke Péter szerkesztésében – hétről hétre a hatékony háztáji gazdálkodás módszereire. Az 1987-ben indult *Mezőgazdasági Kisenciklopédia* fogalomtisztázó, szakkifejezéseket értelmező szócikkelyei a szakműveltség terjesztését szolgálták.

Tematikailag, ha csak érintőlegesen is, a ~ köréhez tartoznak a Kriterion Kiskaluz c. sorozatban megjelent olyan kiadványok, mint Kelemen Attila *Madaraskönyv* (1978), Veress Magda *Gombáskönyv* (1982), Gyurkó István *A halak világa* (1983), Kuszálik Péter–Kuszálik Mária *Fák és cserjék* (1984), Bagosi József *Kertbarátok könyve* (1990), Pap István *Háztáji állattartás* (1990) c. munkája.

Bár a fordítások általában túlsúlyban voltak az eredeti szakirodalomhoz viszonyítva, és szakíróink több mint fele rendszeresen vállalta tankönyvek, szintézisek, kézikönyvek magyarítását, érdemes szemügyre vennünk, hogy az utóbbi hetven évben kik és mivel gyarapították anyanyelvünkön a mezőgazdaság egyes ágainak és ágazatainak eredeti szakirodalmát.

1. A növénytermesztés általános kérdéseit taglaló munkák közül elsőként Szentkirályi Ákos 1924-es – útmutató jellegű – összefoglalóját s Gáspár István *A legszebb évelő növények könyve* (Kv. 1926) c. füzetét említhetjük. Elméleti igénnyel készült Madaras Klára és Keszy-Harmath Erzsébet kötete, a *Mezőgazdasági növényeink szántóföldi fajtaelismerése* (1955, javított és bővített 2. kiadásban *A szántóföldi növények fajtaelismerése*, 1959, Madaras Klára, Czier Antal, Sebők M. Péter szerkesztésében), továbbá Lazányi Endre *Fontosabb termesztett növényeink ivaros szaporodásáról* c. tudományos munkája (1957), valamint Szabó Attilának a 80-as évek tudományos szintjét képviselő műve, az *Alkalmazott biológia a termesztett növények fejlődéstörténetében* (1984).

A búzatermesztés terén Konopi Kálmán méltán népszerű és nagy haszonnal forgatott 1936-os kiadványát (*Jó búzából lesz a jó kenyér*) csak 1953-ban követi újabb (Szopos András–Pap István: *Búzatermesztők könyve*). Ide tartozik Moll Éva *Vetőmag és vetés* c. munkája 1956-ban. S bár a búza nemesítése a 70–80-as években virágkorát élte, azóta sem jelent meg Romániában magyar nyelven újabb összefoglaló munka. Még *Az EMGE Gazdaköri Könyvtárá*nak 5. füzeteként látott napvilágot Szövérdi Ferenc kukoricatermesztési útmutatója (1941), az 50-es években Antal Dániel jelentkezik hasonlóval, majd Lazányi Endre kukoricanemesítési (1955) és Kabán Ferenc termesztéstörténeti kötetét (1965) vehette kézbe az érdeklődő. A zabtermesztés tudományáról Kósa Barna 1952-es munkája az egyetlen összefoglalás.

2. Az ipari növények termesztését illetően a cukorrépáról szóló szakirodalom áll első helyen. Nagy Endre alapvető munkáját (1926) Pintér Lajos 1935-ös aradi és Dück Alfréd 1947-es füzete követi, majd Major Pál tollából napvilágot lát – a korszakra jellemző címmel – a *Több cukorrépát!* A Marosvásárhelyi Mezőgazdasági Kísérleti Állomáson később Tamás Lajos (1963–1967) és főként Márkus István kutatók foglalkoznak érdemben a cukorrépa-termesztés kérdésével, ám idevágó tudományos eredményeik a körülmények folytán magyarul nem hozzáférhetőek. A kender és a len termesztéséről Forgó Lajos írt egy-egy összefoglalót (1954, 1955), az *Olajnövények termesztése* kéziratát (1957) pedig Antal Dániel, Erdélyi István és Opra Pál készítette sajtó alá.

3. A rét- és legelőművelés, rét- és legelőgazdálkodás, valamint a takarmánytermesztés kérdései elválaszthatatlanok egymástól. Ebben a tárgykörben is figyelemre méltó Gáspár József munkássága, aki az Erdélyi Gazda kiadta három takarmánytermesztési füzet (1910–1912) után *A legelők és rétek ápolásáról* c. tanulmánnyal jelentkezett (1926). *Az EMGE Gazdaköri Könyvtára* 8. füzeteként Balogh László tollából jelenik meg takarmánytermesztési tanácsadó (1943). *Az erdélyi rét- és legelőgazdálkodás fejlesztésének lehetőségei* címen (1946) Szász István értekezik. Bikfalvy Ferenc 1949-es lucerna- és Kósa Barna 1960-as szénatermesztési kiadványát csak két évtized múlva követi a *Takarmánynövények termesztése* (1981), amelynek társszerzője – Kósa Barna mellett – az a Tamás Lajos, aki a 60-as évek derekától kutatásai középpontjába állította a takarmánynövények agrotechnikáját s a talajmunkálatok lehető legelőnyösebb megoldásával kapcsolatos kísérleteket.

4. Alighanem a kertészeti ágazatok művelőinél akad a legtöbb számba venni való. A háztáji tanácsadóktól nagyüzemi termesztéssel foglalkozó munkákon át egészen a világ gyümölcstermesztését áttekintő szintézisig itt mindenféle könyvtípus megtalálható. Ritter Gusztáv 1926-os EGE-kiadványa, *A házi kert* óta gyakran születik ehhez hasonló munka (Csorba István, Keszy-Harmath Erzsébet, Török Sándor 1957-es, majd Csorba, Keszy-Harmath és Veress István 1974-es és 1981-es kiadványa). A zöldségtermesztést a két világháború között Cs. Boróczy Erzsébet, ill. Koncz Lajos *Konyhakertészet*e képviselte (mindkettő 1938-ban jelent meg), a virágkertészetet pedig Radó Ferenc két munkája (1939, Z. Horváth Gábor társszerzővel, és 1940).

A Veress István vezette főiskolai zöldségtermesztési tanszék tagjai (Csorba István, Keszy-Harmath Erzsébet, Török Sándor, Tüzes Karácson) 1952 és 1961 között 6 kötetet adtak közre. Palocsay Rudolf zöldség- és gyümölcsnemesítési kísérleteinek eredményeit ugyanúgy összefoglalta (1954, 1961), miként a virágkertészetieket is (1960); ugyancsak 1960-ban jelent meg Török Sándor és Veress István *Virágoskert*je is.

5. A gyümölcstermesztést Páter Béla (1929), Szász Ferenc (1929) és Patakfalvy Zsigmond tanácsadója propagálja. Az 50-es években és a 60-as évek elején feltűnően sok gyümölcstermesztési kézikönyv jelent meg. Ezek többségükben főiskolai tankönyv gyanánt is szolgáltak, és ugyanakkor a termelésben dolgozó gyakorló mérnökökhöz, üzemszervezőkhöz szóltak. Kezdődik a sor *A gyümölcskertész kézikönyvé*vel (Veress István, 1951), folytatódik a négy kiadást megért *Gyümölcsfák és bokrok metszésé*vel (Palocsay Rudolf, Veress István, Antal Dániel, 1952), majd az *Általános gyümölcstermesztés*sel (Veress István, Keszy-Harmath Erzsébet, 1959), aztán a 70-es évek tudományos szintjén Botár Andor, Wagner István és Veress István adja az érdeklődők kezébe *A gyümölcstermesztő kézikönyve* c. összefoglalást (1975). Ezekben az években egyébként Péterfi István irányításával működött az az akadémiai munkacsoport, amely az erdélyi gyümölcsök tájfajtáit dolgozta fel (Botár Andor, Brugovitzky Edit, Dankanitsné Csekme Erzsébet, Keszy-Harmath Erzsébet, Palocsay Rudolf, Veress István és Wagner István). Minthogy Botár Andor a kolozsvári kísérleti állomáson a bogyósgyümölcsűek és a szamóca nemesítésére szakosította magát, társszerzőkkel írt kötetei ezek korszerű termesztését mutatják be (1962, 1967, 1985).

6. Ami a szőlészetet illeti, a múlt században Kemény István nemcsak azzal teremtett hagyományt, hogy csombordi birtokán meghonosította a rajnai rizlinget, mely az 1867-es párizsi világkiállításon nagyaranyat nyert, hanem azzal is, hogy megírta *A szőlőépítés gyakorlati módja* (1867) c. népszerűsítő munkáját. Hasonló jellegű kötetet jelentet meg 1931-ben Nagyenyeden Dezső Miklós, akinek a munkásságát az 1935-ben létrehozott felekezeti szőlészeti iskola tanárai tették teljessé. Csávossy György, Horváth Ödön, Mezei Sándor és Szász József nem csupán a csombordi boroknak szerzett ismételten hírnevet (egyébként Csávossy teremtette meg Erdély vörösborát), hanem megírják a szőlőtermesztés és borászat alapvető szintéziseit is. Ezek: *Szőlőtermesztés* (1957); *Borászat* (Csávossy, László Gyula, Mezei Sándor, 1963); *Szőlészeti és borászati kézikönyv* (Csávossy, Kovács Adorján, Mezei Sándor, 1974).

7. Gyógynövényismeretben Páter Béla (1924, 1936) és Bodor Kálmán (1938, 1963) úttörő kezdeményezését a 70–80-as években az ún. „marosvásárhelyi iskola" (Rácz Gábor és munkatársai) korszerű szintézise tette teljessé.

8. Növényvédelem terén a két világháború közötti kiadványok szerzői (Páter Béla, 1929; Gyerkes Mihály, 1937; Kreisl Gyula, 1937; Török Bálint, 1937, 1940) még kizárólag a gyümölcsfák kártevőinek leküzdésével foglalkoztak. Az újabb fejezet a kolozsvári mezőgazdasági főiskolán előadó Mózes Pál és munkatársai (Páll Papp Olga, Titz Lajos, Stern János) nevéhez fűződik, akik 1952 és 1961 között 20 füzetet jelentettek meg, immár széles körben átfogva a növényvédelem valamennyi kérdését. Itt kell megemlítenünk Péterfi Ferenc 1958-as *Mezőgazdasági rovarhatározó*, valamint Puskás Attila *Barátaink és ellenségeink – a rovarok* (1975) c. munkáját. A 70-es évek derekától a kolozsvári kertészeti állomás növényvédelmi laboratóriumát vezető Székely József munkái (*Kertészeti növények védelme*, Csávossy Györggyel, 1975; *Dísznövények védelme*, 1983) keltettek figyelmet.

9. Az erdőgazdálkodás szakirodalmát jórészt Kádár Zsombor munkái képviselik (1954, 1955, 1956, 1961). Jaszenovics László és Nagy György bevonásával ő állította össze a kétkötetes *Erdészeti zsebkönyv*et (1958, 1959); nevéhez fűződik a *Román–magyar erdészeti és faipari szótár* (1975), ill. a *Magyar–román erdészeti, vadászati és faipari szótár* (1979) megszerkesztése is.

10. „Erdélyben – írja Nagy Miklós – jelentős szerepe volt az állattenyésztésnek, minthogy a legelők és kaszálók a mezőgazdasági terület kereken 40%-át alkották. Ez elsősorban a szarvasmarha- és juhtenyésztésnek kedvez. Érthető, hogy e két állatfaj fontosabb szerepet játszott a múltban, mint a sertéstenyésztés, amelyre nézve a viszonyok ott kedvezőbbek, ahol sok gabona terem. [...] A hússertés csak az 1930-as években kezd elterjedni, amikor Erdélyben a tejszövetkezeti mozgalom is megerősödik, s több sovány tej áll a sertéstartók rendelkezésére." Az érdeklődés fokozódása az állattenyésztés iránt a szakirodalom növekvő igényét is jelzi: az 1867-ig megjelent 57 mezőgazdasági kiadványból még mindössze 5 tárgyalta az állattenyésztés kérdéseit, *Az EGE Könyvkiadó Vállalata Füzetei* sorozatban 1888 és 1939 között megjelent 77 munkából már 27.

Szentkirályi Ákos 1923-as juhtenyésztési füzetén és 1925-ös *Állattenyésztési tanácsadó*ján kívül úgyszólván csak kisállattenyésztéssel foglalkozó kiadványokkal találkozunk a két világháború között. Újabb összefoglalót Pap Istvánnak köszönhetünk, akinek 1959-es munkája bővített újrakiadásban 1964-ben is megjelenik. Nagy Miklóssal együtt ugyanő a szerzője az 1957-es *Bivalytenyésztés* és a *Háziállatok takarmányozása* c. három kiadást megért kézikönyvnek (1956, 1961, 1974), melynek Szeghő Dénes *Okszerű takarmányozás*a (1936) az előzménye. A sertéstenyésztést illetően Virág Elek tanácsadóját (1926) és Pap István *Sertéshizlalás*át (1956) nem követték újabbak, Székely Györgynek a Kaleidoszkóp-sorozatban megjelent munkája (1973) ugyanis már a házi disznóvágás és húsfeldolgozás

tárgykörébe tartozik. Itt említjük meg, hogy a tejkezelés és tejfeldolgozás terén Finta Domokos (1956) és Nagy Miklós (1956, 1963) gyarapítja a korábbi szakirodalmat.

A kisállattenyésztési szakkönyvek többsége (Szász Ferenc, Lőrinczi László, Nagy Miklós tollából 1930 és 1977 között) a baromfiakkal foglalkozik. Részben ide, részben a nyúltenyésztéshez sorolható Pap István 1960-as kötete (*Házinyúl- és szárnyastenyésztés*). Moldvai Ferenc 1938-ban adta ki a *Galambtenyésztők kézikönyvé*t, melynek korszerűbb változatát Péterfi István 1961-ben megjelent könyve és 1970-ben bővített újrakiadása képviseli. A méhészeti szakirodalom iránt érdeklődők a két világháború között Gáspár József (1925), Valló Zoltán (1925), Balla István (1927), és Blénessy Károly (1936) kiadványait vehették kézbe; ezeket később csupán Nyárády Antalnak a méhlegelőkről írt szintézise (1958) követte. A haltenyésztés szakirodalmát Gyurkó István (1960, 1972, 1979, 1982) és Kászoni Zoltán (1959, 1963, 1972, 1973) idevágó kötetei gazdagították. E tárgykörbe tartozik Wagner István *Mint hal a vízben* (1991) c. kötete.

11. Az állategészségügy terén Nagy Miklós, Nagy Béla és Szabó Ferenc 1981-es munkája, a *Háziállatok egészségvédelme* az egyetlen, melyet e számbavétel során említeni lehet.

Különlegességénél fogva megemlítendő Kiss Ella Pasat Emillel és Varga Tiborral közösen Marosvásárhelyen 1965-ben írt kötete, mely a nők szerepével foglalkozik az állattenyésztő telepeken.

12. Az 50-es évek derekától úttörő munkának számított a *Mezőgazdasági termények és termékek tárolása* (Antal Dániel, Benke Sándor, Erdélyi István, László Gábor, Sebők M. Péter, Török Sándor és Veress István munkája, 1955), melynek újrakiadása 1961-ben hagyta el a nyomdát, s amelyhez hasonló könyvtípus sem azelőtt, sem azután nálunk nem jelent meg. Kós Károly *Mezőgazdasági építészet* (1957) c. művének viszont akad előzménye az EGE-kiadványok sorában (Domokos Kálmán hét kiadást megért munkája), folytatása már nem. A telkesítés (talajjavítás, vízmentesítés, öntözés), valamint a földkataszter és mezőgazdasági területrendezés témakörében 1953 és 1962 között megjelent kiadványok száma meghaladja a tizet, miközben a 70-es években az ilyen jellegű munkák száma lecsökkent kettőre, a 80-as években pedig megjelent egyetlenegy. Az EGE kiadványai között egyébként már Nemes István talajjavítással, lecsapolással és öntözéssel foglalkozó füzetei képviselték a szakirodalomnak ezt az ágát, s ugyanő a társszerzője a talajtérkép alkalmazásáról Szász Istvánnal és Csapó M. Józseffel közösen írt 1953-as kötetnek.

A talajtani vizsgálatok különben Csapó M. József nevéhez fűződnek (1955, 1956, 1958, 1962), talajvédelemmel Szövérdi Ferenc (1953, 1960), valamint Brassay Sándor és Fränkel Elek (1979) foglalkozott, az öntözéstant pedig Lakatos István (1959), Titz Lajos, Sípos György és Nagy Zoltán kötete (1973) gyarapította. A nagyüzemi gazdálkodás és a környezetszennyeződés talajtani károsodásaira Jakab Sámuel 1985-ös Antenna-könyve figyelmeztet: az *Életünk és a termőtalaj*. A mezőgazdasági meteorológiát Pap Géza (1959, 1960) és Major Miklós (1980) kötetei képviselik. Itt említjük meg Dobai Rozáliát, a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskola talajtani kutatóját, aki a Dolgozó Nő tudományos munkatársaként (1958–64) a háztáji gazdálkodást dolgozta fel.

13. A mezőgazdaság gépesítésére vonatkozó irodalomban csaknem egy évszázados kiesés után nyílt Erdélyben új fejezet. Antal András a kapálás gépesítéséről adott ki önálló munkát (1956), Lám Béla pedig a traktor karbantartásáról s a mezőgazdaság villamosításáról szóló fordítások után 1956 és 1961 között a következő eredeti munkákkal jelentkezett: *Függesztett mezőgazdasági gépek*; *Vető-, ültető-, palántázó- és trágyázógépek*; Antal Andrással társszerzésben *Mezőgazdasági traktorok*. Antal András és Titz Lajos közös munkája ugyanekkor a *Növényvédelmi gépek* (1961). Ezt követően Kerekes Ferenc mezőgépészekhez szóló kiadványai (1970, 1985) jöhetnek számításba.

14. A világ mezőgazdaságáról átfogó képet ígérő könyvtípust Nagy Miklós teremtette meg a *Pillantás a világ mezőgazdaságára* c. kötetével a Korunk Könyvek-sorozatban (1975). Ezt követte a szakkönyvkiadónál ugyancsak tőle a *Állattenyésztés a nagyvilágban* (1978), majd Veress István Antenna-könyve, a *Gyümölcsfogyasztó emberiség* (1982).

A mezőgazdasági főiskola magyar tagozatának elsorvasztása és a magyar mezőgazdasági szakkönyvkiadás leépítése nyomán a mezőgazdaság egyes tagozatainak irodalma is lecsökkent, majd megszűnt a diktatúra utolsó évtizedében.

Az 1989. decemberi fordulatot követően az újra eredeti nevén megjelenő Falvak Népe vált a földjét visszakövetelő, gazdakörökbe szerveződő erdélyi magyar földműves társadalom öntudatosító és szaktanácsokat nyújtó fórumává. Az a gazda-szellem, amely a 80-as évek második felében csupán az egyetlen háztáji oldal hasábjain volt észlelhető, immár a teljes lapszámban érvényesülhetett az 1990 januárjában – az időközben önállósult szerkesztőségben – főszerkesztővé választott Ferencz L. Imrének és munkatársainak (Bíró Albin, Boga Annamára, Cseke Péter, Ferenczes István, Makkay József, Muzsnay Árpád, Gy. Szabó Gyula) köszönhetően. Újraindult *Erdélyi Gazda* címmel a szakmelléklet is 1990 októberében Makkay József szerkesztésében.

1990 őszétől tavaszig *Kisgazdák Lapja* címmel megjelent a Romániai Magyar Kisgazdapárt orgánuma (főszerkesztő: K. Bíró János, helyettese Kozma Szilárd), amely a politikai-társadalmi önszerveződés irányítása mellett szaktanácsadással is elősegítette a gazdálkodók talpra állását. Az EMGE folytatásaként megalakult **Romániai Magyar Gazdasági Egyesület* 1991 elején jelentette meg *Gazdakalendárium*át A Hét kiadásában, s ugyancsak az RMGE a védnöke az 1991 augusztusától havonta napvilágot látó *Kertbarátok Lapja* c. szakfolyóiratnak, melyet Tóthfalusy V. Béla szerkeszt.

Különlegességként jelentkezett 1990. augusztusi indulással Sepsiszentgyörgyön a Lovasfutár Szalontai Sándor és az 1990-ben két dupla számot megért A mi kutyánk ebtenyésztő szaklap Deák Károly szerkesztésében.

(Cs. P.)

Szász István: *Szakoktatás és szakirodalom*. Közli az *Erdély mezőgazdasága* c. gyűjtemény. Kv. 1944. 305–75. – Czier Antal: *A romániai magyar nyelvű mezőgazdasági szakirodalom*. Korunk 1958/12. – Benkő Samu: *Mezőgazdasági szakoktatásunk történetéből*. Korunk 1966/4; uő. *A nagyszentmiklósi iskola és Tessedik Sámuel*. Közli *Sorsformáló értelem*. 1971. 134–54. – Károlyi Jolán: *Agrártörténeti bibliográfia*. 1945–1972. Művelődés 1972/8. – Nagy Miklós: *Intézményes keretet kapott a hazai agrártörténeti kutatás.* Művelődés 1972/8; uő. *Eke és toll*. Közli Korunk Évkönyv 1974. 151–63. – Beke György: *Mezőgazdasági szakírás: hagyomány, korszerűség, távlatok*. A Hét 1978/1; uő. *Mindig a szakma s az emberek mellett*. Beszélgetés a 70 éves dr. Nagy Miklóssal. A Hét 1983/33. – Szabó Attila: *Lazányi Endre*. Művelődés 1980/12; *Nyárády Antal*. 1981/3; *Nagy Miklós*. 1981/4; *Veress István*. 1981/7; *Pap István*. 1981/12; *Péterfi Ferenc*. 1982/2; *Tamás Lajos*. 1983/1. – Cseke Péter: *Rendhagyó életpálya az agrárműveltség szolgálatában*. Nagy Miklós bemutatása. Közli *Hazatérő szavak*. 1985. 78–83.

Mezőgazdasági Útmutató – a Falvak Dolgozó Népe mezőgazdasági szakmelléklete. Megjelent 1971. szept. 22-e és 1974. febr. 20-a közt Nagy Miklós szerkesztésében. A mezőgazdasági szakműveltség terjesztése és a gyakorlati szaktanácsadás mellett a kutatóközpontokban és a kísérleti állomásokon elért eredmények bemutatására vállalkozott, az agrárszakértők mellett megszólaltatva a kutatásban és termelésben dolgozó szakembereket is.

Állandó rovatai közül emlékezetes Csávossy György és Mezei Sándor szőlészeti és borászati sorozata (*Pincemester a családban*), Lőrinczi László *Baromfiudvar*, Pap István *Fajtatan*, Veress István *Gyümölcsismereti ábécé*, Major Miklós *Mezőgazdasági kis meteorológia* c. rovata, valamint a szerkesztő *Pillantás a világ mezőgazdaságára* c. kitekintője.

(K. H.)

Herédi Gusztáv: *Mit jelent az Útmutató?* Korunk 1972/4.

MI – a kovásznai líceum 1968-ban indult diáklapja. Tanárszerkesztője Gazda József, 1971-től Dobra Árpádné Sütő Irén. Az 1. szám mindössze 6 gépelt példányban jelent meg, de stencilezve hamar felszökött 300 példányra.

Diákszerkesztő Dudás László, munkatársai közül Kónya Sándor ma a Korunk szerkesztőségének tagja. Csutak Judit később az Irodalomtörténeti Tanulmányok 1981-es kötetében jelentkezett tanulmánnyal, Pozsony Ferenc pedig *Álomvíz martján* c. Feketeügy menti balladagyűjteményével és összehasonlító folklorisztikai tanulmányaival szerzett nevet magának. A ~ növekvő külső nyomás alatt a 70-es évek közepén megszűnt.

(G. J.)

Michnay László – **szektairodalom*

Mi Dalaink, A – **daloskönyv*

Miess G. János – Ritoók János családi és egyik írói neve.

Mihalik Gyula – **sportirodalom*

Mihálka György (Szatmárnémeti, 1942. ápr. 21. – 1991. nov. 29. Ploieşti) – műfordító. Középiskolai tanulmányait szülővárosának Kölcsey Ferenc Líceumában végezte (1960), a Babeş–Bolyai Egyetemen angol–magyar szakos tanári diplomát szerzett (1966). Középiskolai tanárnak Ploieşti-be helyezték ki (1968), innen küldte esszéit, ismertetéseit s főleg angol, amerikai, ír, velszi, orosz, német fordításait az Utunk, A Hét, Ifjúmunkás, Igaz Szó, Művelődés számára. Egyedül az Igaz Szó rövid idő alatt (1979–81) Bradbury, Creely, Levertov, Yvan Goll, Lynd, O'Flaherty, Synge, Dylan Thomas, Alexa la Guma, a dél-afrikai Mphahlele, valamint arab és török szerzők írásaiból közölt tőle magyarra fordított verseket és elbeszéléseket.

A TETT (1982/3) közölte cikkét *Ahány nyelven beszél...* c. alatt. Yuszuf Nevzat nevű barátjával együtt fordította le a magyar lapok számára többek közt Nazim Hikmet *A halálról* c. versét, s vele társszerzésben jelent meg *Dobrudzsai török népmesék* c. gyűjteménye a Nagyapó Mesefája sorozatban (1983). Úttörő volt a cigány nyelv elsajátításában is, a Ploieşti környékén élő romák folklórjából merítve irodalmi értékű anyagot (1990).

Mihály Károly (Teremiújfalu, 1910. ápr. 21. – 1975. nov. 12. Kolozsvár) – A nagyenyedi Bethlen Kollégium növendékeként Balázsfalván érettségizett (1929), a kolozsvári Református Teológián lelkészi képesítést szerzett (1933). Lelkész Bánffyhunyadon, Széken, Középlakon, Szamosfalván (1932–73). *Néma harangok* c. verseskönyve (Torda 1928) saját kiadásában jelent meg.

(M. H.)

Mihály László Barna, *Cs. Mihály* (Székelyudvarhely, 1902. dec. 29. – 1977. júl. 5. Budapest) – költő, regényíró, közíró, újságíró. Jánossy Margit írónő férje. Középiskolát szülővárosa Római Katolikus Gimnáziumában végzett, magyar–történelem szakos tanári diplomát a budapesti egyetemen szerzett (1930). Az Ifjú Erdély, Pásztortűz, Vasárnap, Dacia, Délkelet, Erdélyi Helikon, Erdélyi Szemle, Ellenzék munkatársa; a **Tizenegyek* antológiája egyik szerzője. Írásait katolikus erkölcsi irányzat s a székely szülőföld iránt érzett mély szeretet és honvágy jellemzi. A II. világháború alatt olaszországi sajtótudósító. 1949-től a budapesti Szabó Ervin Könyvtár munkatársa, később segédmunkás.

Kötetei: *Áldozat a jövőért* (színmű, Székelyudvarhely 1920); *Hóvirágok* (versek, Kv. 1923); *Hazavágyom!* (versek, Bp. 1926); *A végtelen felé* (Csíkszereda 1927); *Öröktűz* (versek, Csíkszereda 1928); *Új harcos székely nép* (színmű, Bp. 1928); *Keleten pirkad* (Csíkszereda 1930); *Bíbor hajnalon* (versek, Arad 1933); *Tavaszi vihar* (regény, Kv. 1933); *Költő, ne félj!* (versek, Kv. 1936); *Bomlik az ős* (Kv. 1936); *Búg a Bálványos* (Kv. 1937); *Fenyő a hegytetőn* (Kv. 1938); *Tengeri tündér* (történelmi regény, Kv. 1938); *A lélek ha sikolt* (Kv. 1938); *Presente!* (publicisztikai írások, Kv. 1940); *Lármafa Csíkország felett* (Gáll Ferenc címlapjával, Kv. 1940).

Álneve: *Pasquino*.

Mihálycsa Szilveszter (Lemhény, 1942. jan. 1.) – kémiai szakíró, népművelő. A kézdivásárhelyi középiskola (1959) és a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola (1964) elvégzése után Berecken tanító, majd 1965-től a kézdivásárhelyi Rajoni Művelődési Ház, 1968-tól a sepsiszentgyörgyi Népi Alkotások Háza keretében szakirányító. Közben kémia szakos diplomát szerez a Babeş–Bolyai Egyetemen (1970). Sepsiszentgyörgyön 1972 óta tanár az Ipari, 1990 óta Mikes Kelemen Líceumban.

Mint népművelő Péter Alberttal közösen állította össze a *Bokréta* c. táncjátékkötetet (Sepsiszentgyörgy 1975), melyben a *Bálványosvár legendája* c. táncjátékát közli. A táncok mozdulatainak lejegyzése a Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Irányító Központja jelrendszerével történt, a kísérő szöveg magyar és román nyelvű. Egy kinetikai értekezése a kobaltkutatással kapcsolatban (társszerző Várhelyi Csaba és Finta Zoltán) 1975-ben a Babeş–Bolyai Egyetem kémiai kiadványában, 1976-ban az Acta Chimica Academiae Scientiarum Hungaricae hasábjain jelent meg.

Mihályffy Irén (Zsombolya, 1882. máj. 27. – 1950. szept. 5. Kolozsvár) – zenepedagógus, előadóművész. Tanulmányait a budapesti Zenekedvelők Egyesületénél kezdte, a Zeneművészeti Főiskolán szerzett tanári diplomát. Németországban járt tanulmányúton. Tanított Budapesten a Bellovits-, később a Sztojanovits-féle zeneiskolában, 1928-tól kezdve a Kolozsvári Magyar Zenekonzervatórium tantestületének tagja, majd a Kolozsvári Magyar Zene- és Színművészeti Főiskola tanára. Önálló hangversenyeken és színpadon is fellépett, több alkalommal vezényelte a Magyar Zenekonzervatórium női kórusát. Nyomtatásban megjelent zenepedagógiai dolgozata: *Értekezés az énekhangszer kezeléséről és annak épségben tartásáról* (Kv. 1939).

(B. A.)

Szigethy József: *Zenei művészeti és irodalmi dekameron*. Kv. 1928.

Mihályfi Jenő – **Pásztortűz*

Mihelffy Elvira, *Komáromy Dezsőné* (Nagyvárad, 1880. jún. 19. – ?) – költő. Korán jelentkezett verseivel a nagyváradi és budapesti sajtóban. A Szigligeti Társaság vezetőségének tagja. Az irodalmi rendezvényeken gyakran szerepelt verseivel, melyek közül többet Forgách Béla zenésített meg, Szabolcska Mihály pedig a Kisfaludy Társaságban mutatott be. A Tavasz és Magyar Szó munkatársa.

Kötetei: *Versek* (Bp. 1911); *Anica* (Nv. 1913). A nagyváradi sajtó szerint 1936-ban újabb verseskötetet készült kiadni.

(T. E.)

Bánhegyi Jób: *A magyar nőírók*. Bp. 1936. 194.

Mikecs László (Diószeg, 1917. szept. 27. – 1944. dec. 4. Taganrog) – történész, író. Középiskolát Aszódon végzett, magyar–német szakos tanári diplomát a budapesti egyetemen szerzett. Eötvös-kollégista. 1942-ben került Kolozsvárra mint a Gyakorló Gimnázium tanára. Bekapcsolódott az ETI munkájába, a Hitel és Erdélyi Múzeum munkatársa. 1944 őszén civilként elhurcolták, és szovjet fogolytáborban ifjan elhalálozott.

Már egyetemi hallgató korában feltűnt *Románia* c. útinaplójával, melyben Nicolae Iorga történész Vălenii de Munte-i szabadegyetemén töltött tanulmányi ideje alkalmából az országban szerzett tapasztalatairól számol be. Az 1940-ben a budapesti Bolyai Akadémia kiadásában megjelent munka a dunai népek egymásrautaltságára, a még hiányzó kelet-európai tudományok s egy Balkán-filológia szükségességére utal, s a Regátban élő kétszázezer magyar – köztük a moldvai csángók – sorsára figyel fel. Ebbe a tárgykörbe még 1941-ben visszatér *Csángók* c. monográfiájában, s ezt a moldvai katolikusok Bandinus-féle XVII. századi összeírásainak feldolgozásával egészíti ki.

Magyar nevek c. alatt a Hitelben (1943/8) a vezeték- és keresztnevek mellett a földrajzi nevek megfejtésére is kitér. *Új erdélyi tudomány* c. tanulmánya az Erdélyi Múzeumban (1944) a kisebbségi kérdésből kiinduló népiségtörténet felé tör utat. E tekintetben a Csűry Bálint–Szabó T. Attila-féle népnyelvkutató és a Jakó Zsigmond és László Gyula nevével jelezhető néptörténeti iskolának nyújt elvi alátámasztást, javasolva „az új módszerű történeti kutatás kiterjesztését a románságra is". A Termés hasábjain általa elemzett mesék, versesfüzetek és más népi termékek számbavételével kitér az íráskultúra széles mindennapi elterjedésére, s az új irodalomtörténettől megköveteli egy valóságos, egységes és teljes magyarság-kép kialakítását. Magatartásával kapcsolatban, mellyel egy reális népiségtörténet mellett foglalt állást, írja Szabó T. Attila: „...kritikai gondolkozása magasan kiemelte őt kora értelmiségi rétegének tévedező, ábrándokat kergető tömeg-emberei közül."

Tragikus emlékét apósa, Áprily Lajos *Taganrog* c. költeményében örökítette meg. Sógora, Jékely Zoltán *Álom-rekviem* c. versét „Mikecs László és társai emlékének" ajánlotta.

Munkái: *Románia* (Útijegyzetek. Méhely Iván borítólapjával. Bp. 1940); *Csángók* (A moldvai magyarság története. Bp. 1941); *A moldvai katolikusok 1646–47. évi összeírása* (a Bandinus-kódex feldolgozása, ETF 171. Kv. 1944); *A Kárpátokon túli magyarság*. Közli Deér–Gáldi: *Magyarok és románok* I–II (Bp. 1943–44); *Új erdélyi tudomány* (Jegyzetek az ETI működéséhez. ETF 190. Kv. 1944).

(B. E.)

Szabó T. Attila: *M. L*. Nekrológ. Erdélyi Múzeum 1945. Újraközölve *Nyelv és múlt*. 1972. 515–16. – Kósa László: *M. L. emlékezete*. Ethnographia, Bp. 1969.

Mikes Imre, családi nevén *Győri* (Budapest 1900. – 1990. márc. 30. Kihei Hawaii, USA) – újságíró, szerkesztő, író. Győri Ernő öccse. Középiskoláit Budapesten és Szegeden végezte. Fiumében kereskedelmi akadémiát végzett, majd újságírói pályára lépett. Mint polgári radikális emigráns érkezett bátyjával Romániába, azelőtt 1919–22 között a bécsi Wiener Nachrichtenbürónál dolgozott. Az Ötórai Újság, az Új Kelet, a Keleti Újság és az Esti Lloyd, 1924-től a Brassói Lapok belső munkatársa. 1935-től erdélyi lapok párizsi, ill. budapesti tudósítója; visszatérve 1936-tól a Nagyváradi Napló szerkesztője. Kiváló képzettségű újságíró volt, egy csapásra átformálta a lapot tartalmában és külsejében egyaránt. „Napirenden" c. állandó rovata a jelentős világsajtó szenzációiból közölt színes, rövid kivonatokat; „Nyílt levél" c. tárcarovatában külföldi tudósításait közölte. 1937 decemberében hagyta el Nagyváradot, s a 30-as évek végén Párizsban telepedett le, ahonnan 1938-tól a Nagyváradi Naplónak, a budapesti Az Újságnak és Magyar Nemzetnek küldi írásait, Gallicus aláírással. A német megszállás után Vichyben bujkálásra kényszerül, 1945-től a párizsi magyar

nagykövetség sajtóelőadója, a békekonferencia idején a magyar küldöttség közlönyének szerkesztője. 1947-ben emigrációba vonul, a francia nyelven Courrier de l'Occident címen is megjelenő Nyugati Hírnök szerkesztője (1947–52), 1951-ben Münchenbe költözik át, ahol átmenetileg a Látóhatár belső munkatársa, s *Gallicus* néven a Szabad Európa Rádió magyar adásának politikai kommentátora (1951–76). Cikkei emigráns magyar lapokban jelennek meg. A 80-as évek elején Hawaii szigetén telepedett le.

A Brassói Lapok folytatásokban közölte, majd két kötetben külön is megjelentette *Erdély útja Nagymagyarországtól Nagyromániáig* (Brassó 1924. Újrakiadása München, 1977) c. dokumentáris történeti visszaemlékezését az 1918-as főhatalom-változásra és a következő esztendők erdélyi eseményeire, részletesen kitérve a szervezett provokációk segítségével rendezett ún. irredenta perekre. Mint a Korunk munkatársa *A zsidó fasizmus* c. írásában a zsidó jobboldali mozgalmat bírálta (1934). A Szabad Európa Rádiónál tartott előadásainak gyűjteménye a műsora címét viselő *Reflektor* (München 1977).

(T. E.)

Oradea-Nagyvárad... öregdiákjainak Emlékkönyve. Nv. 1936. – Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza.* München 1985. uő. *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia.* Bp. 1992. 255–256., valamint Udvary Gyöngyvér szóbeli közlései.

Mikes János, eredeti családi nevén *Fuhrmann* (Brassó, 1914. júl. 29.) – jogi szakíró. Középiskolát szülővárosában végzett (1931), a Bukaresti Egyetem jogi karán diplomát szerzett (1934). Ügyvéd, a Magyar Népközösség brassói irodájának egyik vezető jogásza. Az 1944. aug. 23-ai fordulat után a Tîrgu-Jiu-i lágerbe zárják. 1945-ben kiszabadulva az MNSZ titkára Brassóban, nemzetgyűlési képviselő (1947–48), tanár a Bolyai Tudományegyetem jogi karán (1948–52), kereskedelmi tisztviselő, jogtanácsos nyugalomba vonulásáig (1975). A Déli Hírlap és a Havi Szemle (1943–44), A Hét (1981) alkalmi munkatársa. Kötete: *Az alkalmazottak felelőssége* (Asztalos Sándorral, Jogi Kis Könyvtár, 1959).

Álneve *Brassai (F.) János*.

Mikes Kelemen emlékezete – a szülőföldhöz való kötődés erkölcsi mértékének tekintett eszmei hagyomány. Ápolását, tudatosítását elsősorban az író rodostói bujdosásában szerzett főműve, a *Törökországi levelek* (1717–1758) egymást követő kiadásai szolgálták. A leveleskönyv a kései első megjelenéstől (1794) az I. világháború végéig hét teljes és öt szemelvényes kiadásban jelent meg Magyarországon, majd a II. világháború végéig Romániában két alkalommal került részleges kiadásra: a Magyar Nép Könyvtára kiadványaként 29 levél szövege kurta tájékoztató jegyzet kíséretében (1930) s a Hasznos Könyvtár füzeteként (1936), népszerűsítő kiadványként 14 levél szövegét tartalmazva Szentimrei Jenő előszavával és Tamási Áron *Levél édesanyámhoz* c. esszéjével. Ugyanebben az időszakban Magyarországon öt újabb szemelvényes és egy teljes kiadás jelent meg, utóbbi Budapesten Benedek Elek Mikes-portréjával (1944).

A II. világháború után Mikes irodalmi örökségének hazai tudatosításában, valamint egy korszerűbb és időszerűbb Mikes-jellemkép kialakításában úttörő szerepe volt Szigeti Józsefnek. Gondozásában, bevezető tanulmányával és jegyzeteivel jelent meg a Haladó Hagyományaink sorozatban a *Törökországi levelek* (1955), melyet részben átdolgozott változata követett (1963), bizonyítva a Mikes körül felélénkült közérdeklődést. Szigeti az Igaz Szó, Utunk, Korunk, Előre, A Hét hasábjain tanulmányaival, bírálatával, recenzióival, nyomtatásban is megjelent egyetemi előadásaival hozzájárult a Mikes-kérdés napirenden tartásához, s nevéhez fűződik a szépirodalommal rokonítható barokk szövésű, legendaszerű *A*

kereszt királyi útja c. elbeszélő mű 1960-ban Désen felfedezett Mikes-féle fordításának ismertetése is a NyIrK 1962/1. számában (*Mikes Kelemen ismeretlen kézirata*).

A leveleskönyv 1967-ben a bukaresti Irodalmi Könyvkiadónál megjelent – szövegében sajnos nem túl megbízható – kiadását rövid időre rá újabb romániai megjelenés követte: a Tanulók Könyvtára 145. kiadványaként (Kv. 1974) 125 fiktív és 2 misszilis Mikes-levelet tartalmazó válogatás. Összeállította, az előszót (*Vonások egy mai Mikes-arcon*) és a jegyzeteket Veress Dániel írta. Közben megjelent a Kriterion kiadásában a legnevesebb jelenkori Mikes-kutatónak, a teljes szövegkritikai kiadás gondozójának, az akkoriban a bukaresti egyetemen vendégelőadó Hopp Lajosnak a Mikes-kutatás addigi eredményeit hasznosító és összegező tanulmánykötete *Mikes és világa* címmel (1973). A legújabb romániai Mikes-kiadás a Kriterion Magyar Klasszikusok sorozatában jelent meg *Törökországi levelek – Mulatságos napok* címmel (1988). A két mű a Magyar Remekírók (Bp. 1984) Mikes-kiadványának szövegeit követi. Az utószót Veress Dániel írta. A leveleskönyv a Biblioteca Kriterion sorozatban Gelu Păteanu fordításában románul is megjelent (*Scrisori din Turcia*, 1980), az előszót Paul Cernovodeanu írta. A válogatás, a kísérő tanulmány és a jegyzetek Veress Dániel munkája.

Jelentős esemény volt ~ során Veress Dániel Mikes-drámájának ősbemutatója 1968. nov. 7-én, s az ezt követő országos vendégjáték 72 előadással és 28 000 nézővel élénk romániai és külföldi sajtóvisszhangot váltott ki. Láng Gusztáv és Szigeti József az Utunkban, Halász Anna az Előrében, Kántor Lajos a Korunkban, Cseres Tibor a budapesti Élet és Irodalomban összpontosította a figyelmet ebből az alkalomból Mikes személyének értékelésére. A színmű kötetben való megjelenését (*Mikes. Négy tél*. 1969) követően Veress Dániel egy kismonográfiát (*A rodostói csillagnéző*. Kalauz Mikes Leveleskönyvéhez. 1972), egy tanulmánykötetet (*Mikes és a szülőföld*. 1976) és egy életrajzot (*Így élt Mikes Kelemen*. Bp. 1978) is írt. E munkákat szintén az ő tollából mintegy negyven Mikes-tanulmány, esszé, vitacikk, előadás, írói levél, műhelyvallomás egészíti ki, Mikest értelmezve és népszerűsítve A Hét, Utunk, Igaz Szó, Előre, Megyei Tükör és a szegedi Tiszatáj hasábjain. A Mikes-kultusz ébrentartását szolgálták a háromszéki diákok zágoni és rodostói kerékpáros emléktúrái is, ezekre felfigyeltek a hatóságok és betiltották folytatásukat. A magyar irodalmi olimpiákon rendszerint szerepelt Mikes-tétel.

Zágonban már 1971-ben megalakult a Mikes Kelemen Művelődési Egyesület, mely feladatának a Mikes-örökség ápolását tekintette. Megrendezésében került sor 1972. júl. 8-án az első Mikes Kelemen Szimpozionra, melynek keretében Domokos Géza, Hopp Lajos, Veress Dániel és Constantin Stanca tartott előadást. A következő megemlékezésre az egyesület tevékenységét hosszú évekre felfüggesztő tiltás következtében csak Mikes Kelemen születésének 300. évfordulóján került sor, amikor a Kozma Béla ref. lelkész elnöksége alatt újraéledt egyesület széles körű nemzetközi összefogással ünnepséget szervezett (1990). Programjában ökumenikus istentisztelet után Rákóczi–Mikes kiállítás, Mikes-ex libris kiállítás, a Mikes szoborportré-pályázatra érkezett munkák kiállítása, vetítettképes rodostói útibeszámoló szerepelt, fellépett a sepsiszentgyörgyi Vox Humana, a zágoni vegyes kórus, és szerepeltek a Sepsiszentgyörgyi Színház Tamási Áron-tagozatának művészei. Az emlékidézést tudományos ülésszak vezette be, melyen történészek és irodalomtörténészek – Bitskey István, Dan Cernovodeanu, Czine Mihály, Kilián István, Nagy Miklós, Pintér Márta Zsuzsanna, Varga Imre, R. Várkonyi Ágnes, Vörös Imre – olvasták fel dolgozataikat Mikes életének és műveinek különböző vonatkozásairól. Érdekes színfolt volt a versailles-i Culture–Frac Velizy Színház – francia nyelvű – Tartuffe-előadása, tisztelgésként a Franciaországban is bujdosó Mikes emléke előtt. Ez az ünnepség teremtett alkalmat a zágoni Mikes–Szentkereszty udvarház restaurálásának megkezdésére, az új elnök, Domokos Géza kezdeményezésére. Ebben az épületben kap elhelyezést egy állandó Mikes-kiállítás és a községi könyvtár.

Az évforduló alkalmából a sajtó is felvonult, így a Helikonban Lászlóffy Aladár *Mikestől – magunkig* c. vezércikkében időszerűsítette a Mikes-témát, s „*Európának a szélyin*” címmel a lap Szabó Gyula készülő Mikes-regényéből közölt részletet. A mikesi sors és erkölcsi példa folytatólagosan nemcsak a múlt, hanem az utóbbi fél évszázad erdélyi íróit is megihlette. Többek közt Szemlér Ferenc, Holló Ernő, Tóth István, Ferenczes István, Ferencz Imre, Bogdán László idézte versben a bujdosót. Ignácz Rózsa érzékeny, szép regényes életrajzot készített róla (*Hazájából kirekesztve*. Bp. 1980), s Mikes bujdosó-társának, Bercsényi Miklósnak egykori anagrammáját címül használva írta meg Szabó Gyula „levélregényét” (*Ostorod volt-e Rodostó?* 1991).

A ~ ápolását vállalta magára az 1990-ben Sepsiszentgyörgyön alakult Háromszéki Mikes Kelemen Közművelődési Egyesület, mely 1991 óta Farkas Árpád elnöklete alatt az EMKE Kovászna megyei szervezeteként működik.

(V. D.)

Balogh Edgár: *A kétszázötvenéves Mikes Kelemen*. Korunk 1940/9. – Jancsó Elemér: *Törökországi levelek*. Utunk 1955/36. – Szabó T. Attila: *Mikes Kelemen összes művei*. NyIrK 1968/2; újraközölve *Tallózás a múltban*. 1985. 252–59. – Imreh István: *Mikes Kelemenhez vezérlő kalauz*. Utunk 1973/9; uő. *A szülőföld és a hagyomány vonzásában*. Korunk 1977/4. – Nagy Pál: *A rodostói csillagnéző*. Igaz Szó 1973/5. – Szávai Géza: *A mű élni akar!* A Hét 1973/11. – Dan Culcer: *Mikes megnyerte a fogadást*. A Hét 1981/49. – György Béla: *Mi lehetett Mikes Kelemen iaşi-i küldetésének célja?* A Hét 1982/34. – Beke György: *Mikes románul*. Utunk 1982/32, 33. – Lőrinczi László: *Mikes-glossza*. A Hét 1988/39. – Zsehránszky István: *Mikes hazatért Zágonba*. Erdélyi Figyelő 1990/16.

ÁVDolg. Bölöni Varga Mária: *Igeképzők M. K. „Törökországi levelek” c. munkájában*. Kv. 1963. – Fábián Éva: *M. K. értékelésének alakulása*. Kv. 1966. – Gajzágó Erzsébet: *Új eredmények a Mikes-kutatásban*. Kv. 1974. – Gáll Magdolna: *M. K. Törökországi Leveleinek nyelvéről*. Kv. 1980.

Miklós Gyurkáné Szályka Róza – **ballada 1*.

Miklós Jenő (Csíkszereda, 1945. febr. 15.) – vegyészeti szakíró, parapszichológus. Középiskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, Temesvárt folytatta, ahol érettségizett (1961). A Babeş–Bolyai Egyetem kémia karán szerzett diplomát (1969). Az immunkémia tárgyköréből írt dolgozatával doktori fokozatot nyert (1982). A temesvári kémiai kutatóintézetben, majd a Közegészségügyi és Orvosi Kutatóközpontban végzett biokémiai kutatási eredményeiről számos konferencián (Bukarest, Bécs) és szakdolgozatban számolt be, így a Revue Roumaine de Biochimie, Studia Biophisica, Analele Universităţii Timişorene, Tetrahedron és más szaklapokban.

Tudománynépszerűsítő munkásságával a Berde Áron-pályázat első díját nyerte el (1972). Magyar nyelven A Hét hasábjain jelentkezett, a TETT *A még nem bizonyított tagadhatatlan* c. tanulmányának közlésével tájékoztatta először a magyar közönséget a parapszichológia kutatási módszertanáról (1978/1). Ebben a témakörben értekezett egy prágai nemzetközi konferencián is pszichotronikai és parapszichológiai tanulmányainak eredményeiről (1973). A Psychoenergetic Systems és International Journal of Paraphysics folyóiratok szerkesztő-bizottsági tagja.

(Má. E.)

Miklós László (Kolozsvár, 1937. nov. 11.) – költő, szerkesztő. Középiskolát szülővárosa Brassai Sámuel Líceumában végzett (1955), a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett román nyelv és irodalom szakos diplomát (1963). Tanár Zsobokon, Gyümölcsvölgyén, Marosvásárhelyen (1963–66), a Hargita és a Hargita Kalendárium (1968–74), a Munkásélet (1974–78), végül az Előre, 1989 decemberétől az új Romániai Magyar Szó szerkesztője.

Első írásait az Ifjúmunkás és Utunk közölte (1963), versei és ismertető írásai az Igaz Szó, Korunk, Napsugár, Jóbarát hasábjain is megjelentek. Szerepel a fiatal költők *Vitorla-ének* és a műfordítók *Építő Amfion* c. gyűjteményeiben (1967). Románból Maria Banuş „legszebb versei”-t ültette át magyarra.

Verseskötete: *Néhány percig reggel* (Lászlóffy Aladár bevezetőjével, Forrás, 1969).

Mózes Huba: *Az avantgarde és fegyelem*. Utunk 1969/32.

Miklós Viktor (Bukarest, 1888. nov. 14. – 1966. aug. 18. Kolozsvár) – szótárszerkesztő. Középiskolát a kolozsvári Református Kollégiumban végzett, a Ferenc József Tudományegyetemen történelem–latin szakos tanári diplomát szerzett. Az I. világháború előtt gróf Teleki Arctur családjánál nevelősködött Tancson, majd az olasz frontra került s hadifogságot is szenvedett. Később tanár a kolozsvári Református Kollégiumban, ahonnan 1950-ben nyugdíjazták. Már mint nyugdíjas vett részt az Akadémia kolozsvári Nyelvtudományi Intézetének keretében készült nagy *Román–magyar szótár* szerkesztési munkálataiban. Az 1964-ben megjelent két kötetes nagyszótár egyik szerkesztője.

Miklósi-Sikes Csaba (Egeres, 1947. okt. 20.) – népművelő, újságíró. Kolozsvárt képző-művészeti líceumot végzett (1966) és felsőfokú technikumon diplomát szerzett (1969). A Kolozs megyei Kutató és Tervező Intézet alkalmazottja (1971–89). A műemlékvédelemre szakosította magát, várostörténeti, néprajzi, fotótörténeti és képzőművészeti írásait az Igazság, Korunk, Utunk, Református Szemle, A Hét, Művelődés közölte. Kolozsvár utcáinak, tereinek, épületeinek régi források alapján történő sorozatos bemutatása mellett szívesen foglalkozott Kalotaszeg múltjával. Az 1981-es *Korunk Évkönyv* számára elkészítette Kalotaszeg műemlék-térképét. Szabadegyetemi előadásain Beszterce, Szamosújvár, Gyergyószentmiklós hagyományos és korszerű városképét szemléltette. 1989 óta Magyarországon, Sümeg városi múzeumában dolgozik.

Szőcs István: *Hagyomány és újítás*. Beszélgetés M.-S. Cs.-val. Előre 1985. jún. 16.

Miklóssy Gábor (Nagyvárad, 1912. okt. 25.) – festőművész. Eredetileg hegedűművésznek készült (Bécsben és Budapesten végzett zenei tanulmányokat, ígéretes előadóművészi pályájáról azonban lábának megbénulása miatt le kellett mondania). Kitüntetéssel végezte a budapesti Képzőművészeti Főiskolát (1940), majd Rudnay Gyula mesteriskolájában folytatta tanulmányait (1940–42). Már pályakezdéskor számottevő sikereket ért el: 1942-ben Római Díjat szerzett, ugyanez évben a nagybányai Szent István Díj nyertese a *Munkáján keresztül becsüld az embert!* c. kötött tárgyú pályázaton. 1948-ban elnyerte a Nagyváradi Múzeum 1848–49-es szabadságharc-pályázatának I. és II. díját.

A II. világháború után alakult erdélyi képzőművészeti főiskola tanára lett Kolozsvárt. Művészpedagógusi működése során (1949–77) a növendékek több nemzedékének adta át elméleti és gyakorlati tudását. Érdemeiért 1954-ben Állami Díjjal tüntették ki és a Művészet Érdemes Mestere címet kapta meg. Képalkotó művészete drámai hatású nagy kompozíciós művekben és metaforákra építő, modern hangvételű képekben ért el csúcseredményeket. Kötött témájú, tömegjeleneteket ábrázoló nagyméretű festményein az 50-es évek dogmatikus szemléletű elvárásai mellett is jelentős művészi értékeket tudott teremteni (*Lupény 1929*; *Grivica 1933*). 1961-től ironikus, áttételesen a rendszert bíráló, egy meghasonlott társadalmat drámai kompozícióban bemutató művek sorát (*Partizánok*, *A gonosz macska*; *Asztal mellett*; *Fürdőzők*) állítja ki. Festményeinek, rajzainak reprodukciói és irodalmi művekhez készített illusztrációi jelentek meg erdélyi folyóiratokban. Portréiban több jeles kortársát – Gaál Gábort, Kacsó Sándort, Szabó T. Attilát – örökítette meg.

Néhány kisebb egyéni kiállításon kívül (Szentes 1942; Nagyvárad 1948; Kolozsvár 1981) összegező jellegű tárlatot nem szervezett, de rendszeresen részt vett hazai és külföldi csoportkiállításokon. Munkáiból bemutattak az 1954-es Velencei Biennálén. Alkotásai vannak budapesti, nagyváradi, kolozsvári, bukaresti és pekingi múzeumokban.

(M. J. – K. K.)

Banner Zoltán: *Arcképvázlatok. M. G.* Igaz Szó 1963/7. – PÖG [Pogány Ö. Gábor]: *M. G.* Művészet, Bp. 1972/2. – Ditrói Ervin: *Koloratúr-téma variációkkal.* Előszó a Korunk Galéria kiállítási katalógusához. Kv. 1981.

Miklóssy-Vári Vilmos (Erdőszentgyörgy, 1947. márc. 21.) – természettudományi író, szerkesztő. Középiskolát szülőhelyén végzett (1965), Kolozsvárt a Pedagógiai Főiskolán s a Babeş–Bolyai Egyetem biológiai karán szerzett diplomát. Bordoson (1968), Firtosmartonoson (1971) tanított, Csíkszeredában a Hargita Megyei Múzeumban muzeológus (1972–88), a régizene-fesztiválok szervezője.

Első írását a Hargita napilap közölte (1972). Az Acta Hargitensia alapító szerkesztője (1980). Közleménye jelent meg Haynald Lajosnak a Csíkszeredai Múzeumban őrzött herbáriumáról (Aluta, 1976–77), Kájoni János herbáriumáról (A Hét, 1977/37), orvoskönyvéről (Gyógyszerészet, Bp. 1980/2), festőnövényekről a csíki háziiparban (Népismereti Dolgozatok, 1978), a népi időjóslásról (TETT, 1978/3), a virginálkészítésről (Muzsika, Bp. 1978/2); románul Csíkmindszent flóráját dolgozta fel (Acta Hargitensia, 1980).

1989-ben Magyarországra távozott.

Bereczki Károly: *Megyénk természeti ritkaságainak szolgálatában*. Hargita 1972. aug. 9. – Béres Katalin: *Kájoni a várudvarban*. Művelődés 1980/8–9.

Mikó Ervin (Szamosborhíd, 1919. aug. 28.) – riporter, szerkesztő. Középiskolát Szatmárnémetiben végzett (1938), a Bolyai Tudományegyetem jogi karán szerzett államtudományi doktorátust (1945). Mint a szatmári Szamos munkatársa kezdte újságírói pályafutását (1938–39), a kolozsvári Igazság szerkesztője (1945–52). Egy ideig az Állami Könyvkiadónál dolgozott, majd 1953-tól nyugdíjazásáig az Utunk belső munkatársa, szerkesztőségi titkár. Társadalomrajzi kitekintésű riportjainak jelentőségére már *A névtelen utas* c. kötete megjelenésekor felfigyelt Orosz Irén a Korunkban, értékelve a kötet 18 riportját, mely „elviszi olvasóját Aradra, onnan a Duna-Deltához, majd Bukarestbe, azután a Magyar Autonóm Tartományba s Moldvába, a Zsil-völgyébe, a Baragánra, Szatmár környékére...", s kiemeli az írásokban tükröződő ipari változásokat. Következő, *Nádország ostroma* c. riportkönyvéért az RNK Akadémiája díjjal jutalmazta (1962).

1990 óta a Helikon, Kelet–Nyugat, Szabadság közli írásait.

Kötetei: *Zsilvölgyi jelentés* (1955); *A névtelen utas* (1958); *Nádország ostroma* (1960, románul 1961); *Havasi neonfény* (1961); *Ma kezdődik a holnap* (1964); *Térben és időben* (1973); *Faggató* (Emberekről, sorsokról, pályákról. 1976); *Omenie, noroc bun!* (1978); *Koccintások* (1979); *Mikó Ervin kérdez* (interjúk, Kv. 1983). – *Întîlnire cu anul 2000* (Kv. 1989).

Márki Zoltán: *Zsilvölgyi jelentés*. Igaz Szó 1956/2. – Orosz Irén: *Könnyű lovasság – nehéz terepen*. Korunk 1959/4. – Marosi Péter: *Riporterek ostroma*. Utunk 1961/20; uő. *A híradás maradandósága*. Utunk 1963/18. – Lászlóffy Aladár: *Ha mégis van irodalmi riport*. Utunk 1964/47. – „*Hiszem, hogy az ember szépségre, örömre, boldogságra született*." Beke György beszélgetése a 60 éves M. E.-nel. A Hét 1979/35.

Mikó Imre gróf emlékezete – Hídvégi gróf Mikó Imre (1805–1876) művelődéspolitikus, az agyagfalvi székely nemzetgyűlés elnöke (1848), Erdély főkormányzója (1861), közmunka- és

közművelődésügyi miniszter (1867–1870), az MTA tagja, az Erdélyi Gazdasági Egyesület megalapításával (1844), az elpusztított enyedi Bethlen Kollégium helyreállításában vállalt szerepével, az Erdélyi Múzeum-Egyesület létrehozásával (1859) s a róla elnevezett sepsiszentgyörgyi Református Kollégium megteremtésével (1859) könyvtárak és levéltárak felállításával s a kolozsvári színház felújításával írta be nevét az erdélyi magyarság történetébe. Az *Erdélyi Történelmi Adatok* három kötetének (1855–1858) szerkesztője és kiadója, Debreczeni Márton *A kióvi csata* c. hőskölteményének kiadója, valamint Bod Péter és Benkő József életrajzírója. Sokoldalú kezdeményezései közt szerepelt a vasúthálózat kiépítésének fejlesztése is.

Már életében verssel köszöntötte Kolozsvárt Perlaky László (1856), s Széchenyi halálakor írt *Gróf Mikó Imréhez* c. ódájában Tompa Mihály arra bátorítja: „Ragadd gyorsan, Erdély Széchenyije – Ragadd kezedbe a szent lobogót!” (1860). Kultusza új erőre kap, amikor emléktáblát lepleznek le a zabolai Mikó-kastélyon (1905) s felállítják mellszobrát a kolozsvári Mikó-kertben, majd Péter Mózes szerkesztésében megjelenik Sepsiszentgyörgyön egy Mikó-emlékkönyv is (1906). Demeter Béla, a Székely Mikó Kollégium tanára *Mikó Imre irodalmi működése* c. alatt az iskola értesítőjében hívja fel a figyelmet az alapítóra (1909). Ugyanebben az évben szerkeszti meg Erdélyi Pál az ötvenéves EME jubileumi emlékkönyvét, mely méltóképpen emlékezik meg az alapítóról is. A közbejött I. világháború s az EME tevékenységének 1919-ben az államfordulattal bekövetkezett korlátozása, nemkülönben a már kinyomtatott ívek egy részének pusztulása miatt a kötet csak 1942-ben jelenik meg Szabó T. Attila zárószavával, mintegy „elkésett izenetként” jelenítve meg a Mikó Imrével kapcsolatos emlékanyagot. Az Emlékkönyv III. részében cikkek mutatják be a hídvégi Mikó család történetét, s Bodrogi János a nagyenyedi Bethlen Kollégium, Csutak Vilmos a sepsiszentgyörgyi iskolaalapítás emlékeit idézi fel. Gidófalvy István Mikó *Irányeszmék* c. munkáját értékeli, Tokaji László dokumentumokkal szemlélteti az EGE-alapító földpolitikáját, Dézsi Lajos pedig *Gróf Mikó Imre az irodalomért* c. tanulmányával járul hozzá a teljes Mikó-képhez. Kovács Dezső ugyanitt Mikó levelezéséből ad szemelvényeket. A kötet közli a jeles közművelődési alapító hátrahagyott intelmeit Ádám fiához, melyben tételként szerepel a nemzetiség legfőbb jegyének, az anyanyelvnek az ápolása, elítélve a világpolgárság „mindent egybeolvasztó, de a nemzetiséget feloszlató eszméjé”-t.

1940 után Jancsó Elemér idézte fel újra a nagy művelődéspolitikus emlékét a Hitel, Ellenzék, Szellem és Élet, Erdélyi Múzeum hasábjain (1940–44), de az *Intelmek*nek az Erdélyi Ritkaságok-sorozat számára tervezett kiadása elmaradt, s így az 1944-es változások után csak újraközlésben találkozhatott az olvasó a Jancsó-féle összegezéssel (1972).

Amikor 1947–48-ban feloszlatták az EMGÉ-t, államosították a régi iskolákat, majd amikor a könyvtárak és levéltárak államvédelmi ellenőrzés alá kerültek és a magyar történelmi önismeret ápolása egyre több akadályba ütközött, elhalványult a ~ is. Örvendetes kivételként hat Vita Zsigmond *Hídvégi Mikó Imre jelmondata és könyvtára* c. közlése A Hétben (1980).

Csak a diktatúra 1989-es bukása után kerülhetett sor arra, hogy ~ újra feléledjen, s újraindulhatott az EME tevékenysége is. Sepsiszentgyörgyi híres iskolája visszakapta nevét, zabolai kastélyát restaurálták s előtte ünnepélyesen felavatták mellszobrát, Petrovits István művészi alkotását (1991).

(B. E.)

Erdélyi Pál: *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület félszázados ünnepére*. Kv. 1909–1942. – Jancsó Elemér: *Mikó Imre*. Ellenzék 1940. júl. 7, 14. Újraközölve *Irodalomtörténet és időszerűség*. Irodalomtörténeti tanulmányok. 1972. 190–200. – Vita Zsigmond: *Hídvégi Mikó Imre jelmondata és könyvtára*. A Hét 1980/49. Újraközölve *Művelődés és népszolgálat*. 1983. 186–88. – Győrfi Dénes: *Gr. M. I. és a nagyenyedi kollégium*. Helikon 1991/26.

Mikó Imre (Bánffyhunyad, 1911. márc. 27. – 1977. márc. 21. Kolozsvár) – jog- és államtudományi író, műfordító, író. ~ Lőrinc apja. A kolozsvári Unitárius Kollégiumban érettségizett (1929), az I. Ferdinand-Egyetemen jogi doktorátust szerzett (1934), a Bolyai Tudományegyetemen orosz nyelv- és irodalomból államvizsgázott (1954). Mint egyetemi hallgató az Erdélyi Fiatalok főmunkatársa, cikkeit közli a Keresztény Magvető, Erdélyi Múzeum, Keleti Újság, Magyar Kisebbség. Ösztöndíjasként a nemzetközi jogot tanulmányozta Párizsban (1934–36).

Politikai pályáját az OMP bukaresti irodájában kezdte. 1937-ben országgyűlési képviselőnek választották Udvarhely megyében, de a parlamenten kívüli Goga-kormány kinevezése folytán nem kapott igazolást. Ügyvédi irodát nyitott Kolozsvárt. A királyi diktatúra alatt a Magyar Népközösség bukaresti jogvédő irodájának főtitkára (1939–40), a bécsi döntés után az Erdélyi Párt országgyűlési képviselője és vezetőségi tagja.

A kisebbségi jogvédelmet szolgálta, s mint az új nemzedék szószólója mindenkor kapcsolatot tartott fenn a demokratikus értelmiségi körökkel és a baloldallal. Fiatalon tagja volt Antal Márk marxista szemináriumának, álnéven Gaál Gábor Korunkjának munkatársa, támogatta a Vásárhelyi Találkozó programját, nyílt levélváltásban az illegalista Józsa Bélával állást foglalt a munkásság mellett (1943) és csatlakozott az antifasiszta ellenálláshoz (1944). A Kolozsvárról 1944 őszén elhurcolt magyar polgári személyek között került szovjet fogságba, ahol megtanulta az orosz nyelvet, s 1948-ban hazatérve egykori iskolájának orosz nyelvtanára lett. A tanügyből az 1956-os magyar forradalom leverését követő erőszakhullám idején távolították el. Állásától megfosztva évekig a megyei könyvterjesztő vállalatnál rakodó, majd üzleti alkalmazott. A 60-as években közírói tevékenységét újrakezdi. Az Unitárius Egyház főgondnokaként 1968-ban megszervezte az egyházalapítás 400. évfordulójának nemzetközi megünneplését Kolozsvárt. 1970 és 1976 között nyugdíjba vonulásáig a Kriterion Könyvkiadó lektora. Németországi és észak-amerikai körútján a romániai magyar irodalmat ismertette (1971, 73). A Téka-sorozat és az RMIL szerkesztője, tankönyvíró.

Balogh Artúr és Jakabffy Elemér kisebbségtudományi munkásságát folytatva már első könyvében (*Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés*) helyszíni szociográfiai tanulságokra építi a kisebbségi kérdés tanulmányozásának módszereit (1932), a székely közületi kulturális önkormányzat problémájáról ír tanulmányt (1934), párizsi élményeit *Erdélytől Európáig* c. alatt összegezi (1935), majd *Huszonkét év* c. munkájában az erdélyi magyarság politikai történetét írja meg 1918. dec. 1-től 1940. aug. 30-ig tárgyilagos pontossággal (1941). A Ferenc József Tudományegyetem jogi karának magántanára, *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika* c. hatalmas művében tárja fel másfél évszázad magyar politikai történetét (1944). Bár nemzetiségtudományi tárgykörétől a következő évtizedekben elszakították életkörülményei, a 60-as évek közepétől kezdve új erővel folytatta a kisebbségi jog tanulmányozását. *Jogász a közéletben* c. alatt a Korunkban (1972/10) leszögezi: „A jogász nem vált fölöslegessé közéletünkben. [...] Az egyenjogúság adta alkotmányos lehetőségeket is meg kell ismertetni nemzetiségi dolgozóink minél szélesebb köreivel. A jogtudat így hozzájárul a nemzetiségi tudat erősítéséhez; tudatossá teszi, hogy van lehetőség sajátszerűségünk megőrzésére a szokszínű állami egység keretei között.” Egy tanulmánygyűjteménye (*Változatok egy témára*) az elhalálozott szerzőnek a Korunk, A Hét, Utunk, Neue Literatur hasábjain 1965 és 1974 közt megjelent írásait foglalja össze.

A közéletből való kiszoríttatás éveiben jelentkezik a műfordító – többnyire álnéven – régi és új orosz és francia szerzők írásainak magyarra ültetésével (1955–62), a közéletbe visszatérve azonban nemcsak a jogtudományi munka kapja vissza tudós szerzőjét, hanem a történelmi személyiségrajz is gazdagodik írásaival. Ezek közül kitűnik a *Honpolgárok és világpolgárok* tíz esszéje a reneszánsz és a felvilágosodás olasz, angol, francia, orosz jeleseiről (Machiavelli, Morus, Montesquieu, Rousseau, Ragyiscsev) és az erdélyi „változatok”-ról (Gheorghe Şincai,

Bölöni Farkas Sándor, Stephan Ludwig Roth, Brassai Sámuel, Vichentie Babeş). Mestereire és kortársaira emlékezik *Akik előttem jártak* c. kötetében (1976).

Az általa kedvelt történelmi személyiségrajz regényes szépirodalmi formát öltött a kolozsvári Unitárius Kollégium két jelesének megjelenítésével. *A bércre esett fa* (1969) Bölöni Farkas Sándor életregénye az Erdővidéktől Kolozsvárig, onnan Amerikáig és vissza, *Az utolsó erdélyi polihisztor* (1971) pedig száz dokumentumot és történetet közöl a híres iskolának nevet adó Brassai Sámuelről. Ez a „Brassai-montázs, Brassai-breviárium, mozaikkövekből összerakott Brassai-portré" már eredeti műfajánál fogva is újra népszerűvé tette a régi Kolozsvár jellegzetes tudós-alakját. A befejezetlenül maradt utolsó mű, *A csendes Petőfi utca* (1978) c. posztumusz családi krónika az író számára az otthont jelképező kolozsvári utca hely- és korrajzával ugyancsak a tudományos témák mögött mindig is rejlő szépírói érzékenység művészi minőségét varázsolja elő. Ugyanez tette oly népszerűvé *Petőfi Erdélyben* c. (Dávid Gyulával közös) könyvét, amelyben a költő erdélyi időzésének a szabadságharcra eső heteit-hónapjait eleveníti meg, az itt született Petőfi-versekre és kortársak vallomásaira-visszaemlékezéseire építve.

Kötetei: *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés* (Kv. 1932); *A székely közületi kulturális önkormányzat* (Lugos 1934); *Erdélytől Európáig* (Debrecen, 1935); *Huszonkét év* (Bp. 1941, új kiadása Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern–München, 1987; Bp. 1992); *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika* (Kv. 1944); *Honpolgárok és világpolgárok* (tíz esszé, 1967); *A bércre esett fa* (Bölöni Farkas Sándor életregénye, 1969); *Orbán Balázs nyomdokain* (Beke Györggyel és Fodor Sándorral, 1969); *Az utolsó erdélyi polihisztor* (száz dokumentum és történet Brassai Sámuelről, 1971); *Petőfi Erdélyben* (Dávid Gyulával, 1972); *Akik előttem jártak* (1976); *A csendes Petőfi utca* (emlékirat, Balogh Edgár utószavával, Kv. 1978); *Változatok egy témára* (tanulmányok, Gáll Ernő bevezetőjével, 1981).

Műfordításai: Fegyin: *Városok és évek* (Kv. és Bp. 1955); Tyeveljov: „*Szemünk fénye, Verhovina...*" (1955); Szerafimovics: *A Presznya negyed* (1955); Bubennov: *Halhatatlanság* (1956); Roman Kim: *A hirosimai lány* (1956); Rousseau: *A társadalmi szerződés* (1956); Kozsevnyikov: *A hajnal elébe* (1957); Lácisz: *Az elveszett haza* (1957); Kun: *Az ókori Görögország legendái és mítoszai* (1960); Gyeborin: *A második világháború jellegéről* (1962).

Álnevei: *Könyves Tóth László* (1944 előtt), *Farkas Sándor*, *Miklós István* (1955 után).

(B. E.)

Balogh Edgár: *Négy új erdélyi emlékirat*. Az Ország Útja, Bp. 1942/8; újraközölve *Mesterek és kortársak*. 1974. 449–55; uő. *M. I. múltja és jövője*. Korunk 1977/4. – Bretter György: *Esszék és életek*. Egy könyv margójára. Utunk 1968/13. – Jancsó Elemér: *Hazai művelődéstörténetünk múltjáról*. Korunk 1969/2. – Imreh István: *Bölöni Farkas Sándor életregénye*. Korunk 1969/8; – Beke György: *Átköltött történelem, újraálmodott romantika*. Utunk 1969/44; uő. *M. I.* Közli *Tolmács nélkül* 1972. 233–40. – Marosi Ildikó: *Íróról író... Közelképek* 1974. 114–17. – Benkő Samu: *M. I. testamentuma*. Utunk 1977/12. – Huszár Sándor: *Aki előttünk járt*. A Hét 1977/12. – Szabó Zsolt: *Ami egy könyvből kimaradt*. Interjú. Új Írás, Bp. 1977/12. – Ruffy Péter: *Világaim*. Bp. 1979. 363–66. – Tar Károly: *Jogaink könyve*. Igazság 1982. márc. 3.

Mikó István, *oroszfáji* (Marosvásárhely, 1929. júl. 9.) – vadászati szakíró. ~ László fia. A kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán kataszteri földmérői képesítést szerzett (1951). Pályáját a nagyszalontai rajoni néptanács kataszteri felügyelőjeként kezdte (1951–57), állami gazdasági öntözési előadó Bihar megyében (1957–62), az argeşi vízierőmű földmérője (1962–66), öntözési felügyelő Bihar megyében (1966–72), Marosvásárhely vízügyi igazgatóságán (1973–83), a Maros megyei talajjavító vállalatnál mérnök (1983–89). Törvényszéki szakértő. 1990 óta a magyarországi Kálon él.

Vadászati szaktanulmányokkal szerepel az *Antologia de vînătoare* szerzői közt (1979), a budapesti Nimród vadászújságban és az Erdélyi Tudósításokban, *Kisfiam bizonyítványa* c. írásával A Hétben is jelentkezett (1976). Önálló munkája: *Vadászkönyv* (Kriterion Kiskalauz, 1984).

Álneve: *Oroszfáji István*.

Mikó László, *oroszfáji* (Jedd, 1897. jún. 22. – 1983. szept. 27. Marosvásárhely) – gazdasági szakíró. ~ István apja. Középiskolát a marosvásárhelyi Róm. Kat. Főgimnáziumban (1915), jogot a Ferenc József Tudományegyetemen végzett (1919). Nyárádszentlászlói családi birtokán gazdálkodott. Az EGE és az OMP vezetőségi tagja, a Maros megyei Földműves Szövetség elnöke, a Hitelszövetkezetek Szövetségének igazgatósági tagja. A királyi diktatúra idején a Legfelső Nemzeti Tanács tagja (1939), a bécsi döntés után Maros megye főispánja (1940–44). Magyarország német megszállása után a zsidó-törvények elleni tiltakozásul lemondott.

A II. világháború után részt vett Szász Pál oldalán az EMGE újjászervezésében. A kommunista hatalom idején előbb kényszermunkára küldték a békási munkatelepre (1952–53), majd egy politikai perben elítélték és börtönbe vetették (1957–64).

Az Erdélyi Gazda szerkesztőbizottsági tagja, gazdasági jellegű írásait a Keleti Újság, Brassói Lapok, Ellenzék, Székely Szó, Országépítő, Erdélyi Gazda közölte.

Mikó Lőrinc (Kolozsvár, 1951. jan. 4.) – jogi közíró. ~ Imre fia. Szülővárosában az Ady–Şincai Líceumban érettségizett (1970), a Babeş–Bolyai Egyetemen közgazdasági (1974), majd jogi (1981) diplomát szerzett. Pályáját az Unitárius Püspökségen pénzügyi ellenőrként kezdte; 1984-től előadótanácsos s a Keresztény Magvető szerkesztőbizottsági tagja; itt jelenik meg első írása is. Az 1989-es fordulat után bekapcsolódott a nemzetiségpolitikai küzdelmekbe. A Romániai Magyar Közgazdász Társaság alelnöke (1990–91). A Történelmi Magyar Egyházak Püspöki Tanácsának titkára 1991-től. 1992 februárjában Kolozsvár város egyik RMDSZ-tanácsosának választották.

Politikai publicisztikája a Szabadság, Romániai Magyar Szó, Falvak Népe, Keresztény Szó hasábjain jelenik meg. Kiemelkedő írása a Szabadságban: *Püspökök állásfoglalása* (1990. nov. 13.); *A román katonai doktrína magyar vonatkozásai* (1991. jan. 8.) – *Helyhatósági választások – európai önigazgatási modellek* (1991. dec. 31.); *Lojalitás* (1992. jan. 30.). A Romániai Magyar Szóban az egyházi önkormányzattal (1990. aug. 30.), a Keresztény Szóban az új vallásügyi törvénnyel (1991. jan. 13.) foglalkozik.

(G. Gy.)

Mikola András (Nagypeleske, 1884. márc. 17. – 1970. júl. 4. Nagybánya) – festőművész, a nagybányai második nemzedék számottevő alkotója és pedagógusa. A kolónia szabadiskolájában, Budapesten és Párizsban szerezte meg művészeti ismereteit. Szülei kívánságára folytatott jogi tanulmányait megszakítva Szablya-Frischauf Ferenc budapesti magániskolájában döntött véglegesen a művészpálya mellett. 1905-ben Szatmár vármegye ösztöndíjával utazott Párizsba, ahol előbb az Académie Julian, majd az Académie Délécluse tanfolyamait látogatta. Pár hónapig (1908–09) a Budapesti Képzőművészeti Főiskolán Ferenczy Károly irányításával tanult, ezután nyáron Nagybányán, télen Budapesten dolgozott önállóan. Az 1912-es nagybányai jubiláris kiállításon nagyobb képgyűjteménnyel jelentkezett. Hosszabb tanulmányutat tett Olaszországban és Németországban, hazatérve véglegesen Nagybányán telepedett le.

Korai figurális művein (így az 1906-os *Önarcképén*) Cézanne hatása érződött, később azonban a nagybányai művészet klasszikus hagyományaiba kapcsolódott be. Gazdag termésű tájképfestészete impresszionista-naturalisztikus fogantatású.

A Nagybányai Festők Társaságának (NFT) megalakulásától kezdve (1911) tagja volt; csoportkiállításaikon rendszeresen részt vett. Thorma János visszavonulásakor, 1927-ben az NFT elnökévé választották, s ugyanakkor Krizsán Jánossal és Börtsök Samuval együtt megbízták a festőiskola vezetésével. Elnöki tisztségét 1937-ig, az NFT-nek a nacionalista támadások következtében történt megszűnéséig tartotta meg, a tanítást azonban Krizsán Jánossal együtt később is vállalta (1940–44). Nehéz történelmi időkben védelmezője és fenntartója lett a nagybányai kolónia hagyományainak.

Egyéni kiállítása volt 1926-ban a budapesti Ernst Múzeumban, 1932-ben Kolozsvárt. 1944-ben részt vett a Szinyei Merse Pál Társaság kolozsvári kiállításán.

A II. világháborút követően visszavonultan élt, csak 1957 után kapcsolódott be ismét a művészeti-társadalmi életbe. Műveiből 1961-ben Nagybányán, 1964-ben Bukarestben szerveztek gyűjteményes kiállítást. Magas állami kitüntetéseket kapott: az Érdemes Művész címet (1964) és az RSZK Csillaga érdemrendet (1966).

Emlékirataiban pályaalakulásáról, tanulóéveiről, párizsi és itáliai élményeiről számolt be, és festőtársairól rajzolt megelevenítő képet. Visszaemlékezései előbb folytatásokban (Utunk, 1968), majd kötetbe válogatva jelentek meg (*Színek és fények*. Kv. 1972). Festményeiből őriz a budapesti Magyar Nemzeti Galéria, valamint számos romániai köz- és magángyűjtemény.

(M. J.)

Réti István: *A nagybányai művésztelep*. Bp. 1954. – Murádin Jenő: „*Az utolsó nagybányai*.” Igazság 1970. júl. 14. – Banner Zoltán: *A természet ura*. Utunk 1970/29.

Mikoss Aladár – **római katolikus egyházi irodalom*

Mikszáth Kálmán emlékezete – Mikszáth Kálmán (1847–1910) életművét sokféleképp értelmezték. Volt a falu idilli festője, nagy anekdotázó, különcök megfigyelője, cinikus kiábrándult, realista és romantikus. E minősítések nem hiányoznak romániai utóéletéből sem.

Az írót életében személyes kapcsolatok is fűzték Erdélyhez. Először a Háromszék megyei Illyefalva parlamenti képviselője, 1892-től pedig Fogaras vidékének küldötte. (Az ő ösztönzésére épült Fogarason az a középiskola, amelyben majd Babits is tanít.) Tapasztalatairól, körzetéről, választóiról ilyenképpen ír: „Kicsike falvak bukkannak elő és tűnnek el a vasúti sínek mentén, szalmafedeles házikók liliputi templomocskákkal. Itt-ott rám ismer valaki, meglát a coupéablaknál, s önkéntelenül elkiáltja magát: »Sze treaszke, domnule deputate«. Éljen képviselő úr!...” Mint képviselő szóvá teszi a táj közügyi gondjait: „...Fogaras megye legnagyobb baját, a szegénységet könnyű felismerni, minél fogva gyógyítása a legnagyobb nehézségekbe ütközik; még szinte a fantáziát is igénybe kellene venni ehhez a kúrához.” 1910-ben Kovács Dezső az EIT nevében hívta meg Kolozsvárra a jubiláló író tiszteletére rendezett ünnepségre. Mikszáth – betegsége miatt – már nem jöhetett el, de levélben válaszolt a meghívásra: „A jubileummal kapcsolatban tehát nem mehetek Kolozsvárra. Ha később, őszkor vagy jövő tavaszkor méltóztatnak egyszer parancsolni, szívesen állok az irodalmi társaság rendelkezésére” – olvassuk az Akadémia kolozsvári könyvtárában őrzött levélben (a levél keltezése 1910. ápr. 5.). Az író május 28-án meghalt.

A szépíró számára is megtermékenyítő volt az erdélyi időszak. Jobban megismerte az itteni embereket, a román népéletet is. Nem egy művének élményanyagát ebből a világból merítette (*A szelistyei asszonyok*. 1901).

A két háború között a magyar klasszikusok – így Mikszáth írásai is – inkább csak régebbi kiadásokban, esetleg egy-egy időszaki kiadvány, almanach, naptár, tankönyv hasábjain jutottak el az erdélyi olvasóhoz. Így az értelmezések is gyérek, alkalomszerűek. Megemlíthetjük György Lajos munkáját Mikszáth anekdotizmusáról (*Tárgytörténeti jegyzetek Mikszáth anekdotáihoz*), és nem érdektelen emlékeztetni rá, hogy a két háború között fellendülő erdélyi falukutatás művelői azok között emlegetik Mikszáthot, akik „sikeresen vágtak új irányt" a Móricz Zsigmond-i faluábrázolás irányába (Venczel József: *A magyar falu a XIX. századbeli irodalomban*. Erdélyi Helikon, 1930. II. 769).

A Mikszáth-művek sűrűbb kiadására csak a II. világháború után kerül sor a romániai magyar könyvkiadásban (főleg a Magyar Klasszikusok sorozatban, ill. a Tanulók Könyvtárában, jórészt a Kriterion, valamint a Dacia kiadónál). Negyven év alatt (1949–89) több mint húsz Mikszáth-kötet jelent meg Romániában, félszáznál több kiadásban, mintegy félmillió összpéldányban! Időnként egyik-másik mű színpadi és filmváltozatát is láthatta az érdeklődő, máskor egy-egy évforduló kínált lehetőséget Mikszáth teljesebb megismerésére. Az 50-es években újrakiadott Mikszáth-művek a korra jellemző újraértékelések jegyében láttak napvilágot. Aszódy János (1950), Antal Árpád (1957), Kocziány László (1958), Méhes György (1960) elő- és utószavai a Mikszáth-kiadványokban inkább a szociális érzékenységű realista íróra tették a hangsúlyt: a társadalmi-politikai küzdelmekben gyökerező regényekre, karcolatokra. Az idill, a romantika legfeljebb színezőként szerepelt az egyes köteteket kísérő méltatásokban. Ekkor jelentek meg: *A gavallérok* (1949); *A körtvélyesi csíny* (1950, 1955); *Beszterce ostroma*. *Új Zrínyiász* (1953), *A Noszty fiú esete Tóth Marival* (1955, 1957, 1960), *A fekete város* (1958). Ritkábban a mese-romantikát őrző kisregények. *A beszélő köntös* (1955), *Szent Péter esernyője – Akli Miklós* (1956), *Kísértet Lublón* (1957), *A szelistyei asszonyok* (1957). Az 50-es évek közepétől *Prakovszky, a siket kovács* (1956), majd *A tót atyafiak* (1958) címmel jelennek meg novellagyűjtemények az életműből, s tudatossá válik a rövid műfajok kedvelőjének ébresztése (Izsák József: *Mikszáth Kálmán, a novellaíró*. Igaz Szó, 1960/7).

A 60-as évektől a szaktudomány Magyarországon egyre nagyobb teret szentel az író sajátos romantikájának (Barta János: *Mikszáth-problémák*. Irodalomtörténeti Közlemények, Bp. 1961). Az 1964-től kezdve megjelenő Sőtér-féle *A magyar irodalom története* a „romantikus-realista" írót kísérli meg felmutatni. Ez a szemléletmódosulás megfigyelhető az erdélyi Mikszáth-értelmezésekben is. Esztétikailag hitelesebb magyarázatokkal jutnak el az olvasóhoz Mikszáth írásai. Ismét megjelenik a *Beszterce ostroma* (1964, 1974), Bajor Andor, ill. Dávid Gyula immár árnyaltabb bevezető tanulmányaival, a *Szent Péter esernyője* (1969) Aradi József bevezetőjével, a *Tavaszi rügyek* és a *Szent Péter esernyője* (1976) Veress Dániel utószavával, *A Noszty fiú esete Tóth Marival* (1970) Antal Árpád és a *Különös házasság* (1978) Kozma Dezső bevezetőjével. Nagyobb teret kapnak a mesei és történelmi idillt őrző elbeszélések, kisregények. (*A két koldusdiák*. 1960, 1971), *A furcsa alperes* (1972), *A lohinai fű* (1975: *A lohinai fű*; *Galamb a kalitkában*; *A kis prímás*; *A gavallérok*) Antal Árpád bevezetőjével. 1973-ban kerül az erdélyi olvasó kezébe – Antal Árpád tanulmányával – Mikszáthnak a nagy romantikus elődről írott portréja, a *Jókai élete és kora*.

Az egyes műveket bemutató elemzésekkel, hosszabb-rövidebb méltatásokkal párhuzamosan sor kerül az írói pálya egészét áttekintő bemutatásra is. A Dacia Könyvkiadó Kismonográfia-sorozatában jelenik meg Kozma Dezső könyve, amely a romantika és realizmus összefonódását követi nyomon a magyar hagyományokban mélyen gyökerező író

életművében. Ugyancsak kiemelt helyet kapnak az értékelésben a műfaji vonatkozások, Mikszáth regény-, ill. novellatípusai (*Mikszáth Kálmán*, 1977).

Az utóbbi évtized rangosabb kiadványai: *Szent Péter esernyője. Galamb a kalitkában. Az eladó birtok* (1981); *A vén gazember* (benne három kisregény: *A fekete kakas*; *A sipsirica*; *A vén gazember* – Mikszáth ritkábban megjelentetett művei Kozma Dezső bevezetőjével. 1983). Ismét megjelent a talán legtöbbször kiadott dzsentri-regény (*A Noszty fiú esete Tóth Marival*. 1983), 1990-ben pedig a gyermekek számára készült összeállítás a Creangă Könyvkiadónál *A becsületes Gyuri története és más elbeszélések* címmel, Fodor Irén összeállításában.

Külön figyelmet érdemel, hogy a Petelei-levelezés Bisztray Gyula gondozta és bevezette kiadásával (*Petelei István irodalmi levelezése*. 1980) számos Mikszáthra vonatkozó ismeretlen és jelentős irodalomtörténeti dokumentum került napvilágra.

Mikszáth román fordítása már a múlt század végén kezdődött el. 1897-ben Temesvárt jelenik meg a *Szent Péter esernyője* (Ioan Niţu Pop szabad átültetésében), *A gavallérok*at (1911) Liviu Rebreanu fordítja le, Mikszáth egyik novelláját (*A kaszát vásárló paraszt*) pedig felveszi első novellaskötetébe is. 1926-ban Ioan Lupu ad ki egy kötetet (*A dzsentrifészek*), nemsokára a Boabe de grîu c. folyóirat folytatásokban közli *A szelistyei asszonyok*at (1931) A. P. Todor fordításában. Gyűjteményekben, folyóiratokban is találkozunk időnként egy-egy Mikszáth-novellával.

A háború után újabb kötetekkel lesz teljesebb a Mikszáth-fordítás. Kötetben is megjelenik *A szelistyei asszonyok* (1947), követik a közéleti szatírák (*Két választás Magyarországon* 1951, Petru Mureşanu [Ion Chinezu] fordításában). A *Különös házasság* először a világirodalom klasszikusainak szánt sorozatban jelenik meg 1954-ben (Andrei Aldea fordítása), majd az író halálának 50. évfordulóján a romániai magyar irodalom első román összefoglalójának, Ion Chinezunak a tolmácsolásában, M. V. Tudor bevezetőjével. Rövidebb írásaiból Emil Giurgiuca jelentetett meg gyűjteményt Ovidiu Drîmba bevezetőjével (1954). A *Szent Péter esernyője* 1968-ban jelenik meg újra Lucia Nasta és H. Grămescu fordításában, N. Balotă elemző tanulmányával. Ezek a bevezető értékelések, akárcsak a folyóiratokban (Gazeta literară, Tribuna, Steaua, Luceafărul) megjelent méltatások jórészt pályaképek, Mikszáth-portrék. A magyar irodalom 1966-ban közreadott román nyelvű antológiájában a *Galamb a kalitkában* c. Mikszáth-írás szerepel. Szaktanulmányt Mikszáth anekdotizmusáról Murvai Olga jelentetett meg még 1975-ben a Revista de Istorie şi Teorie Literară c. folyóiratban.

(K. D.)

György Lajos: *Tárgytörténeti jegyzetek Mikszáth anekdotáihoz*. ETF Kv. 1933. – Csűry Bálint: *Mikszáth Kálmán és Rebreanu Liviu*. Debreceni Szemle 1934. 128. – Szentimrei Jenő: *Mikszáth és Petelei*. Ellenzék 1935. jún. 8. Újraközölve *Sablon helyett csillag*. 1968. 269–74. – Jancsó Elemér: *Mikszáth Kálmán*. Utunk 1947/9. – Engel Károly: *Mikszáth és a román nép*. Korunk 1960/8. Újraközölve *Két irodalom mezsgyéjén*. 1984. 205–15. – Dávid Gyula: *Rebreanu és a magyar irodalom*. Utunk 1965/48. – Kozma Dezső: *Mikszáth Kálmán*. Kismonográfia, Kv. 1977. – *Petelei István irodalmi levelezése*. Sajtó alá rendezte Bisztray Gyula. R*MI. 1980.*

ÁVDolg. Bodrogi Erzsébet: Vélemények a Zrínyiászról az utóbbi évszázad irodalomtörténet-írásában. Kv. 1965. – Kovács Erzsébet: *A népköltészet szerepe M. K. népi és történelmi tárgyú novelláiban*. Kv. 1965. – Kováts Ildikó: *A hasonlítás nyelvi kifejező eszközeinek vizsgálata M. K. kisregényeiben*. Kv. 1965. – Kovács Péter: *A komikum nyelvi eszközei M. K. „Új Zrínyiász" c. regényében*. Kv. 1973. – Majláth Margit: *M. K. anekdotizmusa*. Kv. 1973. – Hudy Ida: *M. alakteremtő művészetének főbb sajátosságai a nagyregényekben*. Kv. 1986.

Mikusay József (Nagyvárad, 1873. márc. 19. – 1947. dec. 1. Nagyvárad) – Mint polgári iskolai tanár liberális eszmékért, demokráciáért küzdött, s az iskolák államosítása mellett cikkezett. *Emberekről, embereknek* (Bp. 1905) c. kroki-gyűjteményében az emberi ferdeségeket pellengérezi ki, *Eros Klub* c. háromfelvonásos darabjában a szabadkőművesek

szertartásait s felfogását mutatja be (nyomtatásban Nv. 1919). Kiadatlan munkája egy *Konrád* c. regény.

(T. E.)

Minden gyermek könyve – a Ion Creangă Könyvkiadó gyermekkönyv sorozata; 10–14 éves gyermekek számára a magyar és a világirodalom klasszikus műveiből nyújtott olvasnivalót.

A kiadó román sorozatáról (Biblioteca pentru toţi copii) másolt grafikai elképzelésű kötetei között Benedek Elek, Gárdonyi Géza és Móra Ferenc meséivel, Asztalos István, Mikszáth Kálmán, Jókai Mór, Nagy István novelláival, a román irodalomból Creangă, Slavici, Caragiale, Eminescu, Gîrleanu, Cezar Petrescu, Eusebiu Camilar, Mihail Sadoveanu, Alexandru Mitru, Octav Panc-Iaşi elbeszéléseivel, meséivel, ifjúsági regényeivel, a világirodalomból E. T. A. Hoffmann, Mark Twain, Edmondo de Amicis, Jack London, Hans Christian Andersen, Grahame Kenneth elbeszéléseivel, regényeivel, meséivel és egy kötetre való klasszikus német mesével ismerkedhetett meg az ifjú olvasó. A köteteket rövid előszavak vezették be, igényeikben a gyermekolvasó tájékoztatására törekedve.

Érdeme a sorozatnak, hogy néhány új fordítással hozzájárult a romániai magyar fordításirodalmunk gyarapításához (Andersen meséit Szilágyi Domokos, Jack London *Fehér agyar* c. regényét Semlyén István, de Amicis *A szív* c. regényét Székely Erzsébet e sorozat számára fordította magyarra).

A 80-as évek második felében a sorozat köteteinek száma megritkult, az előszókról lemondtak, s takarékossági meggondolásból a kötetek kiállítása is szerényebbé (sőt szegényesebbé) vált.

(D. Gy.)

Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. – Kolozsváron 1920 és 1948 között működő nyomdaipari nagyvállalat, a két világháború között a romániai magyarság kiemelkedő szellemi értékteremtő műhelye. 1920. aug. 16-án alakult 653 részvényes által jegyzett 1,5 millió lej alaptőkével, azzal a céllal, hogy megoldja az új történelmi helyzetben a romániai magyarság számára a tankönyvkiadást, lehetővé tegye irodalmi termékek megjelentetését, szépirodalmi folyóiratok, néplapok, esetleg politikai lap kiadását, sőt terjesztését is.

Az alapítók az induláskor megvásárolták Stief Jenő kolozsvári nyomdáját és könyvkötészetét, de már 1921-ben cinkográfiával, klisékészítő osztállyal is gyarapítják a felszerelést. 1922-ben a három erdélyi magyar egyház (a római katolikus, a református és az unitárius) nagy tőkeérdekeltséggel lép be a vállalatba, így sikerül 1923-ban megvásárolni a Brassai utca 5. számú házastelket, ahol 1924-ben felépül az új emeletes nyomdaszékház. Ugyancsak 1923-ban a ~ részvényérdekeltséget vállal a marosvásárhelyi Bolyai Irodalmi Intézet és Könyvnyomda Rt-nál, majd a dicsőszentmártoni Erzsébet Könyvnyomda Rt-nál; ez utóbbit teljes egészében magához váltja és 1928-ban Kolozsvárra költözteti, így a géppark és a szedőterem felszerelése tovább gazdagodik. Ugyancsak 1928-ban három Linotype szedőgép beállításával további lendületet ad a megnövekedett munkának. 1929-ben a ~ megvásárolja a Gutenberg (ma Andrei Şaguna) utca 5. szám alatti házastelket, amelyen újabb emeletes nyomdaépületet emelnek. A tízéves jubileum idején (1929) a ~ 45 helyiséget foglal el, 115 szakmunkást, 52 központi és 15 külső tisztviselőt foglalkoztat. 1930-ban megvásárolják Újhelyi Mór különleges dombornyomdáját, s ezzel még változatosabbá lesz a ~ műszaki teljesítőképessége.

Az 1929–1933-as gazdasági válság a ~ számára is súlyos nehézségeket hoz magával: a személyzet egy részének kénytelenek felmondani, a visszamaradott tisztviselők fizetését

lényegesen csökkenteni. Később különböző állami rendelkezések idéznek elő válságos helyzeteket: 1934-ben a vállalatokra kényszerített belföldi államkölcsönjegyzésre kell kifizetni 60000 lejt, 1939-ben pedig a háborús előkészületekre 1,2 millió áldozati adót.

1941-ben újabb nagyarányú alaptőkeemelést hajt végre a ~, s ez lehetővé teszi a Concordia-nyomda és a Lapkiadó Rt. üzemeinek beolvasztását, valamint a kolozsvári Ardealul nyomda megvásárlását. 1944. dec. 31-én, a XXV. üzleti év zárásával jelentős változás következik be a ~ életében: a társtulajdonos három magyar egyház a részvények 52%-át átengedi a nyomda szakszervezeti tanácsának. „Ezáltal akarta bizonyítani – olvassuk a vállalat évi jelentésében – elismerését és nagyrabecsülését a munkásság kultúrerőfeszítései iránt s egyúttal lehetőséget adott arra, hogy ez az intézmény, amely a munkások szorgalmából és verejtékéből nőtt nagyra, a Szakszervezeti Tanácson keresztül visszaszálljon azoknak a nyomdai munkásoknak a kezébe, akik naggyá tették, nehéz időkben megvédték és a jövőben is tovább fogják fejleszteni az itt élő népek közös kultúrájának érdekében.” A ~t 1948. jún. 11-én államosították.

A ~ megalakulásától kezdve kiadója volt a romániai magyar elemi és középiskolák számára érvényes tankönyveknek. 1920-tól kiadta az Erdélyi Orvosi Lapot, a Közgazdaság c. hetilapot, az Erdélyi Gazdát, Az Út c. egyházi lapot, 1921-től a Pásztortüzet, a Magyar Népet és a Református Szemlét, 1922-től a Keresztény Magvetőt és a Méhészeti Közlönyt. 1925-től a Jóbarátot, 1928-tól az Erdélyi Irodalmi Szemlét és az Erdélyi Helikont; 1940 után az Ellenzéket, az Esti Lapot, a Keleti Újságot, a Magyar Újságot és a Múzeumi Füzeteket; 1944 után a Világosságot, az Erdélyt, a Falvak Népét, az Erdélyi Szikrát, ill. Igazságot, a Népvédelem Lapját, az Egységet, az Utunkat, a Dolgozó Nőt – összesen több mint 40 magyar és román nyelvű lapot és folyóiratot.

Saját kiadásában bocsátja ki a ~ 1921-től az *Erdélyi Magyar Naptár* huszonöt kötetét, a Tavaszy Sándor és Rass Károly szerkesztette **Minerva Könyvtár* és a **Minerva Népkönyvtár* köteteit. A XXV. éves jubileumi jelentés szerint 1944-ig 265-féle tankönyv (1 055 999 példányban), 441-féle irodalmi és tudományos mű (936376 példányban) hagyta el a nyomdát, mint a ~ saját kiadása, ezenkívül megrendelői számára 2 226 477 példányban szállított irodalmi, ismeretterjesztő és tudományos műveket nemcsak magyar, hanem román és német nyelven is. Itt jelent meg az ESZC köteteinek nagy része, a Gyallay Domokos szerkesztette **Magyar Nép Könyvtára*, az Imre Lajos és Rajka László szerkesztette **Magyar Ifjúság Könyvtára*, a **Pásztortűz Könyvtára*, az **Erdélyi Tudományos Füzetek*, az **Erdélyi Ritkaságok* és még számos más romániai magyar irodalom-, művelődés- és tudománytörténeti sorozat.

Ugyancsak a ~ jelentette meg 1930-ban Krizsó Kálmán *Grafikai Évkönyv*ét, Románia grafikai iparának országos statisztikájával; 1936-ban Nagy Endre és Szász Ferenc szerkesztésében a 600 oldalas *Gazdatudomány* c. kötetet, Jancsó Benedek *Erdély története*, Görög Ferenc *A magyar nép története* c. munkáját. Úttörő vállalkozás volt az 1929-ben napvilágot látott 1000 oldalas *Minerva Enciclopedia Română*, az I. világháború utáni első román lexikon, mintegy ezer szöveg közti képpel, 100 térképpel, 50 színes műmelléklettel és 10 színes térképlappal.

A ~ még 1920-ban megvásárolja az 1835 óta fennálló főtéri Stein János-féle könyvkereskedést, amelyet könyvterjesztő hálózatának központjává fejleszt. A könyvforgalmazás fejlesztésére 1927-ben, 1928-ban, 1935–36-ban és 1938-ban önálló kiadványként megjelenteti *A Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság könyvkereskedésének könyvárjegyzéké*t is. A tízéves jubileumra *Minerva* (Kv. 1930) címmel, a Pásztortűz és a Magyar Nép különszámaként 18 oldalas humoros emlékkiadványt bocsát közre. Ebben Moldován Pál a vállalat tízéves történetét foglalja össze. Utána következik

Dsida Jenő *Prológus* c. – a jubileumra írt – verse, majd „a nyomdászok és az irodisták” által szerkesztett rész.

A ~ igazgatója 1920–1926 között Imre Kálmán, 1927–1940 között Lengyel Albert, 1940–48 között Major József volt. A szedőosztályt Ferdinánd Géza (1926), Deák Ferenc (1927), Kovács Gyula (1928–1931), Lauf Rudolf (1932–40), Szabó Zoltán (1941–43), Mogyorós Géza (1944–47), majd az államosításig és még azután is Katóka Gyula vezette.

(Kr. K.)

Minerva Könyvtár – a **Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt*. kiadásában 1925 és 1928 között megjelenő könyvsorozat. Tavaszy Sándor és Rass Károly szerkesztésében összesen 15 száma látott napvilágot (13 kötet). Volt közöttük filozófiai tanulmány (Tavaszy Sándor: *Apáczai Cseri János személyisége és világnézete*), társadalomlélektan (Varga Béla: *A mai közszellem pszichológiája*), pedagógia (Imre Lajos: *A modern nevelési rendszerek kritikája*; Gál Kelemen: *A társadalmi közszellem hatása az iskolai nevelésre*), történettudomány (Biró Vencel: *A mai közszellem erdélyi történelmünk ítélőszéke előtt*), geológia (Tulogdy János: *Erdély geológiája*), természettudomány (Széll Kálmán: *Az anyag szerkezete*), nyelvészet (Császár Károly: *A jelenkori nyelvújítás*), irodalomtörténet (Dézsi Lajos: *Erdélyi arcképek és képek*; Kristóf György: *Esztétikai becslésünk a mai közszellem hatása alatt*). A kisebbségi közérzetet a modern társadalomtudományok összefüggésében vizsgáló tanulmányok mellett a szerkesztők beiktattak a sorozatba két szemelvényes szövegkiadást is: Hermányi Dienes József *Emlékirat*át, amelyet Kelemen Lajos rendezett sajtó alá, s Újfalvi Sándor *Az erdélyi régebbi és közelebbi vadászatok* c. művét, amelyhez az író életrajzát Gyalui Farkas írta meg. Ugyancsak ebben a sorozatban jelent meg Kristóf György „három jellemzés”-e: *Vörösmarty rózsái*, *Madách emlékezete* és *Jókai lelke*.

(D. Gy.)

Minerva Népkönyvtár – a **Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt*. kiadásában 1930-ban megjelentetett füzetsorozat. Célkitűzése, hogy népszerű, olvasmányos formában ismertesse meg az egyszerűbb olvasóközönséggel a magyar nép történetének jeleseit, a magyar irodalom kiemelkedő alakjainak műveit. Ezt szolgálták az olyan művek, mint Görög Ferenc: *Tatárok torkában* és *Három tenger partjai között*, a szerző nélküli füzetek (*Attila, a hunok királya*; *Árpád, Álmos fia*; *Néhai való jó Mátyás király*). A sorozatban válogatás jelent meg Petőfi Sándor, Garay János és Jakab Ödön verseiből, önálló füzetek *Mesemondó*, *Betlehemes játékok* és *Nevessünk!* címmel (ez utóbbi Görög Ferenc összeállításában).

A sorozat meg nem nevezett szerkesztője itt adta közre Szász Ferenc *Kisgazda gyarapodása baromfitenyésztéssel* c. füzetét és egy *Házi kincstár* c. füzetet, amelynek alcíme: „Hasznos tudnivalók a mindennapi életben”, összeállítója szintén Görög Ferenc.

A ~ még az 1930. évben meg is szűnt, bár néhány füzeten az „I. rész” jelzet arra utal, hogy a szerkesztőnek további tervei is voltak.

(D. Gy.)

Mingesz Margit – **kémiai szakirodalom*

miniatűr könyv – újabban *minikönyv*, azon apró- vagy törpekiadvány, melynek szedéstükre nem haladja meg a 100x100 mm-t. Nevezik liliputi és kolibri könyvnek is. Romániában közel se vált olyan divatossá, mint Magyarországon, ahol Mikrobibliofilok c. szakfolyóiratot is

kiadtak (1971–87). A legrégibb magyar miniatűr könyvet 1820-ban Kolozsvárt nyomtatták a Református Kollégium betűivel *Elein való megtérés gyümölcse* c. alatt.

Ezt a hagyományt kísérelte meg újjáéleszteni 1976-ban a csíkszeredai nyomda, amikor 300 éves fennállása alkalmából Tőke András szerkesztésében 63x43 mm nagyságú, kétnyelvű miniatűr kötetben mutatta be a nyomda történetét *300 de ani de activitate tipografică în oraşul Miercurea-Ciuc – 300 éves a csíkszeredai nyomdaipar* címmel. Nagy Imre festőművész háromnyelvű (román, német, magyar) 41x57 mm-es leporelló-katalógusát már e hagyomány jegyében adták ki ugyanott (1978).

A brassói nyomda Gheorghe Radu és Róth A. István szerkesztésében 1979-ben megjelent ex libris-katalógusa (51x30 mm), valamint a nagyszebeni ASTRA-könyvtár 1981-ben kiadott azonos méretű ex libris-katalógusa mutatja, hogy folytatólagosan is van érdeklődés ilyenszerű **bibliofil kiadványok* iránt, sőt Csíkszeredában *Mini* c. 70x100 mm-es folyóirat is indult Murgu Pál szerkesztésében (1991).

(G. D.)

Tóth Kálmán: *Kolibri és liliputi könyvek*. Korunk 1957/4. – Gábor Dénes: *Gondolatok a mikrobibliofiliáról*. Igazság 1985. júl. 28.

Minier Albert (Csíkszépvíz, 1914. máj. 1.) – újságíró. A csíkszeredai főgimnáziumban érettségizett (1931), a gyulafehérvári róm. kat. teológia elvégzése (1937) után lelkész Kászonaltízen. A román iskolákba kényszerült magyar gyermekeket anyanyelvükön írásra-olvasásra tanította, ezért hadbíróság elé állították, állásából felfüggesztették s 11 hónapra elítélték. A nagyszebeni Therezianum tanulmányi felügyelője, majd jogi doktorátust szerez a kolozsvári egyetemen (1943). A II. világháború után a Világosság riportere és népnevelési szerkesztője Kolozsvárt (1945–53). Az MNSZ feloszlatása után üzemi jogtanácsos, közgazdász-gondnok nyugdíjazásáig. Adatgyűjtéseivel Vámszer Géza munkatársaként a székelység életét és múltját vizsgálta, anyagából jelent meg *Feljegyzések Orbán Balázsról* c. összeállítása (A Hét 1981/13).

Írói neve *Bányász Albert*.

Miriszlai Miklós (Székelyudvarhely, 1957. máj. 2.) – költő, grafikus. A középiskolát Marosvásárhelyen a Bolyai Farkas Líceumban végezte (1970), a temesvári Traian Vuia Műegyetem elektronika és távközlés szakán szerzett mérnöki oklevelet (1982). A szatmárnémeti Autóalkatrész Gyárban kezdte pályáját (1982–88), majd áttelepült Magyarországra. Egerben él, a Heves Megyei Vízművek mérnöke. Versei, publicisztikai írásai 1978-tól jelentek meg az Igaz Szó, Ifjúmunkás és más romániai lapok hasábjain. Verseskötete: *Sajátidő* (Tv. 1982). Archaizáló, 15 linómetszettel illusztrált *Kő kövön* c. verseskötetéből a nagyváradi Kelet–Nyugat közölt részleteket (1990).

Írói neve: *Mirisz Miklós*

(Sz. J.)

Mirk László (Marosvásárhely, 1944. szept. 23.) – újságíró. Szülővárosában, a Bolyai Farkas Líceumban végezte a középiskolát (1962), ugyanott a Pedagógiai Főiskolán román–magyar nyelv- és irodalomtanári diplomát szerzett (1965), majd középiskolai tanári képesítést nyert a Bukaresti Egyetem filológia karán (1980). Pályáját Szentegyházasfalu általános iskolájában kezdte, 1974-től a Hargita megyei KISZ-bizottság művelődési osztályvezetője s az Ifjúmunkás székelyföldi tudósítója. 1990-től középiskolai tanár Csíkszeredában.

Első írását az Ifjúmunkás közölte (1967). A Falvak Dolgozó Népe, Hargita, Megyei Tükör munkatársa. *A munka dicsérete* c. versgyűjtemény (Csíkszereda 1974) összeállítója, riporttal szerepel *A Demeter gyerekek pályaválasztása és más igaz történetek* (1977) s a *Névsorolvasás* (Kv. 1985) c. gyűjteményekben. A Hargita Kalendárium nyelvi játékait és irodalmi fejtörőit közli (1980–86).

Kötetei: *Szórakoztató játékok* (Kv. 1980); *Riportúton az Olt mentén* (Kovács Nemerével közösen, 1987).

Miróka Éva – **tankönyvirodalom*

Miskolczy Dezső (Baja, 1894. aug. 12. – 1978. dec. 31. Budapest) – orvosi szakíró. Középiskoláit Baján fejezte be; 1911-ben kezdte meg orvosi tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetemen, de diplomát csak 1919-ben nyert, mert közbeszólt az I. világháború. Már 1913-ban dolgozott Budapesten a Schaffer Károly vezette Agyszövettani Intézetben. A háborúból visszatérve a Székesfővárosi Erzsébet Szegényházi Kórház alkalmazottja (1924–25). Mint Rockefeller-ösztöndíjas Madridban folytatott kutatásokat S. Ramon Y Cajal intézetében. Hazatérése után átkerült az elmekórtani tanszékre, 1930-ban kinevezték egyetemi tanárnak a szegedi Ideg- és Elmegyógyászati Tanszékre.

1940 őszétől a Ferenc József Tudományegyetemen az országosan első idegsebészeti osztály vezetője. Mint rektor 1944 őszén Kolozsváron maradásra szólította fel az egyetem alkalmazottait, s ezzel biztosította az erdélyi magyar egyetem folytonosságát. A marosvásárhelyi OGYI alapító tagja, az Ideg-, Elmegyógyászat és Idegsebészet tanszék-csoport vezetője Magyarországra való távozásáig (1964). A Román Akadémia és a Magyar Tudományos Akadémia tagja. A Román Akadémia marosvásárhelyi tudományos kutató állomását alakulásától kezdve irányította. Tagjául választotta a hallei Természettudományos Akadémia is.

Kutatási területei: a neuronelmélet, a kisagy működése, a gerincvelő s az agyalapi mirigy daganatai, behatóan foglalkozott a szkrizofrénia és az öregkori elmebetegségek kórszövettanával. Az idegregeneráció kérdésére vonatkozó vizsgálataiban kimutatta, hogy az átmetszett ideg új hajtásokat termel.

Tanulmányozta Wesselényi Miklós szembetegségének okát, Juhász Gyula költő betegségének és agya kórszövettanának összefüggéseit. Munkatársaival, Csíky Kálmánnal és Vendég Vincével együtt leírta a Marosvásárhelyen és környékén jelentkezett vírusos, szúnyogok terjesztette agyvelőgyulladás-járványt, s ez volt az első laboratóriumi vizsgálatokkal igazolt enkefalitisz-epidémia Európában.

Közleményeinek száma mintegy 150. Szerkesztésében jelent meg a szegedi *Hirnpathologische Beiträge* XIX. kötete (Sántha Kálmánnal, 1943). Több szakfolyóirat, így az Acta Medica (Kv.), Orvosi Szemle, Neurologia, Psihiatria şi Neurochirurgia, Ideggyógyászati Szemle (Bp.) szerkesztőségi tagja; szerkesztője és munkatársa az EME Orvosi Értesítőjének (1946–48). Fejezeteket írt az I. T. Niculescu szerkesztette egységes román ideggyógyászati tankönyvhöz (*Morfopatologia sistemului nervos*, 1957), mely orosz nyelven is megjelent (1963). Kutatásainak összeredményét adja *Tehetség és agyvelő* c. alatt a Korunkban megjelent tanulmányában (1957/2–3).

Főbb munkái: *A kisagyi kéreg idegvégződéseiről* (Archiv für Psychiatrie, 102. kötet, 1934); *A haladottabb kor átöröklődő elmebetegségei* (Bp. 1935); *Histopathologie des Neurons* (Schaffer Károllyal, Bp.–Lipcse 1938); *Die kindliche Ruhr und das Nervensystem* (Kramár Jenővel és Csajághy Mártával, Bp.–Lipcse 1940); *Endokrinologia*; *Ideggyógyászat*; *Ideg- és*

elmekórtani előadások; *Elmekórtan*; *Pszichiátria* (kőnyomatos egyetemi jegyzetek, Mv. 1951–58); *Idegkórtan* (tankönyv, Csíky Kálmánnal, 1958); *A bel- és ideggyógyászat határterületi kérdései* (Bp. 1968, németül Bp. 1972); *Schaffer Károly* (A múlt magyar tudósai c. sorozatban, Bp. 1973).

(M. M.)

Környei István: *M. D. (1894–1978)*. Orvostudomány, Bp. 1979–80. 30–31. – Ştefan I. Niculescu: *Dezső Miskolczy, un bun prieten al ştiinţei medicale româneşti*. Közli *Momentul din trecutul medicinii*. 1983.

Misztótfalusi Kis Miklós emlékezete – A nemzetközi hírű nyomdász és nyelvész, Misztótfalusi vagy Tótfalusi Kis Miklós (1650–1702) nemcsak szép betűmetszésével és a magyar helyesírást szabályozó kezdeményezéseivel, nemcsak a hibátlanul kiadott „aranyos biblia" megjelentetésével hagyott maga után méltó örökséget, hanem az önvédelmére Kolozsvárt 1698-ban szerzett *Mentség* korjelző őszinteségével is, melyet „...az irigyek ellen, kik a' közönséges Jónak ezaránt meggátolói, írni kényszeríttetett". A leleplező mű ugyan perlekedést vont maga után s írója tragikus megaláztatásban részesült, de éppen ez a balsorsa váltotta ki mindmáig az erdélyi szellemi élet emlékező tiszteletét.

A nyomdász-író jelentőségére már kortársai felfigyeltek. Amikor Amszterdamba ment a nyomdászat titkait eltanulni, Bethlen Miklós azzal biztatta: „Csak lopd el Hollandiának mesterségeit és tsináljunk Erdélyből egy kis Hollandiát", s a misztótfalusi jövevényből az idegenben olyan mester lett, akitől a georgiai fejedelem, a toscanai herceg, sőt a Vatikán is betűket rendelt. A maga elé tűzött hivatás, hogy az elmaradt erdélyi magyar parasztság műveltségét emelje, hazahozta Kolozsvárra, ahol nyomdát állított fel. Ha itthon alul is maradt küzdelmeiben, enyedi kollégista társa, Pápai Páriz Ferenc versben búcsúztatta halálakor, s ezt *Erdélyi Féniks Tótfalusi Kis Miklós...* c. alatt Bod Péter 1767-ben ki is adta Nagyenyeden.

A ~ gazdag irodalmából Erdély is kivette részét. Válogatás jelent meg műveiből Tordai Zádor bevezetőjével (1954); Jancsó Elemér *Misztótfalusi Kis Miklós öröksége* címmel írt róla az Utunkban (1954/10); Szabó Lajos *Mentség* c. drámában elevenítette fel a közel három évszázados nyomdász-tragédiát (1955), a darab azonban csak jóval később került színre Temesvárt, amikor is a főhőst Sinka Károly, Pápai Páriz Ferencet Fábián Ferenc és Bethlen Miklóst Mester András játszotta (1970).

A ~ folytonosságának új szakaszát nyitotta meg az értékes örökséget feltáró *Erdélyi féniks* (1974) c. kötet Jakó Zsigmond bevezetésével és jegyzeteivel, melyek a híres nyomdász helyét tisztázzák a magyar művelődéstörténetben. A kötet szerkesztőjét előadásra hívta meg a nagybányai magyar szabadegyetem (1978); a szülőfaluban **irodalmi múzeum* alakult Molnár József református lelkész fáradozásai nyomán. Ennek a gyűjteménynek 1990 óta lelkes adományozója támadt Molnár József nyomdász-író, a müncheni új Látóhatár szerkesztőjének személyében, aki *Tótfalusi Kis Miklós firenzei betűinek nyomában* c. alatt lapjában szakmailag illusztrált és nemzetközi bibliográfiával ellátott tanulmányban tárta fel neves elődje nyomdaművészeti jelentőségét. Az általa egész Európából összegyűjtött anyag átadására és a régi parókia épületében elhelyezett, megújított múzeum avatására 1991. szept. 7-én került sor Misztótfaluban. A múzeum falára emléktábla került, s az adományozó felolvasta *Misztótfalutól a világhírig* c. írását. A müncheni adományt Sütő András köszönte meg, s Bálint Tibor értékelte az örökséget, amely „csiszoltabb anyanyelvhez juttatott, Európához segített közelebb bennünket". A szimpóziumon Jakó Zsigmond és Szíj Rezső könyvtörténész is előadott.

A felújult ~ szellemében a Helikon Szöveggyűjtemény rovatában tett közzé anyagot (1991/8), a Korunk pedig magyar fordításban jelentette meg Horst Heiderhoff *A betűművész Kis Miklós modern felfedezése* c. tanulmányát (1992/6).

Ugyancsak 1991-ben Misztótfalusi Kis Miklós Közművelődési Egyesület alakult Nagybányán, a város és a vidék művelődésének fellendítésére. Az Egyesület, amelynek elnöke Pohl Antal, majd Dávid Lajos, szerepet vállalt az évenkénti koltói Petőfi-nap, a nagysomkúti Szilágyi Domokos-, a koltói Teleki Sándor-évfordulók megszervezésében, a környék magyar művelődési együtteseinek támogatásában, egy nagybányai EMKE-könyvtár és EMKE-otthon létrehozásában, egy nagybányai EMKE-füzetek c. könyvsorozat kiadásában.

(B. E.)

Ligeti Ernő: *M. K. M*. Közli *Erdélyi Csillagok*. Kv. 1935. – *Tótfalusi Kis Miklós Válogatott Művei*. Tordai Zádor bevezetőjével. 1954. – Jancsó Elemér: *M. K. M. öröksége*. Utunk 1954/40. – Szabó Lajos: *Mentség*. Színmű. 1956. – *Erdélyi féniks*. M. K. M. öröksége. Bevezeti és jegyzetekkel közzéteszi Jakó Zsigmond. 1974. – Beke György: *Boltívek teherbírása*. Barangolások Máramaros és Szatmár megyében. 1983. 31–32. – Molnár József: *Tótfalusi Kis Miklós firenzei betűinek nyomában*. Új Látóhatár, München 1989/4. – *Folyóiratot teremteni*. Beszélgetés Molnár Józseffel. Lejegyezte Heim András. Korunk 1990/12. – Winter Péter: *300 év után újra itthon*. Jakó Zsigmond: *A védőpajzsot köszönöm*. Művelődés 1991/9. – Imerlisvili Vanó: *Magyarok Grúziában és grúzok Magyarországon*. Művelődés 1992/1.

Mitruly Miklós (Kraszna, 1931. márc. 7.) – folklorista. Középiskolát a zilahi Wesselényi Kollégiumban végzett (1950), a Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar szakos tanári képesítést (1954). Pályáját az egyetemen gyakornokként kezdi, 1957-től tanársegéd, 1961-től nyugalomba vonulásáig adjunktus. Az oktatásban alaptárgya a magyar népköltészet.

Szakirodalmi munkásságát a Studia Universitatis Babeş–Bolyai c. tudományos kiadványban kezdte (1962), írásait itt, a NyIrK, Igaz Szó, Korunk, a budapesti Acta Ethnographica és Etnográfia hasábjain, valamint az *Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok* 1981-es kötetében tette közzé. Foglalkozik a román–magyar folklórkapcsolatokkal, a magyar népköltészet területi vonatkozásaival, így a Székelykeresztúr környéki népköltészet helyével a folklórban; tanulmányozza népköltészet és irodalom kapcsolatait Móricz Zsigmond Rózsa Sándor-regényeinek folklórösszefüggéseiben, a szerelmi tematika megjelenését a népi lírában (NyIrK, 1986/1).

Egyetemi jegyzete: *A magyar népköltészet* (kőnyomatos, Kv. 1974).

(M. L.)

Mocsáry Lajos emlékezete – Mocsáry Lajos (1826–1916) nevét és politikai tetteit, magatartását mindig azok tűzték zászlaikra, akik a nemzetiségi jogok kivívásáért, elismertetéséért indultak küzdelembe. Ő ugyanis egy többségi nemzet, a múlt századvégi magyarság fiaként vállalta, a haladás demokratikus parancsát megértve, az akkori Magyarország szláv és román kisebbségeinek védelmezését, politikai képviseletüket a budapesti Országházban. Előbb Deák Ferenc, majd Tisza Kálmán hívei közé tartozott, 1874-ben pedig megalapította a magyarországi Függetlenségi Pártot; maradandó öröksége a nemzetiségi kérdésben kialakított álláspontja. Életrajzírója, Kemény G. Gábor megállapítása szerint „Mocsáry egész életművével bizonyította, hogy a nemzetiségi elnyomás minden formája torz és ellenszenves, mert elhomályosítja az emberek tudatát, és eltéríti a mindenkori többségi nemzetet hivatásától, alapvető gazdasági, társadalmi és kulturális célkitűzéseitől.”

Érthető, hogy a magyar közéletben vívott küzdelmei idején az akkori magyarországi román sajtó minden alkalmat megragadott nézeteinek népszerűsítésére, harcának támogatására. A budapesti Familia 1879-ben üdvözlő vezércikket intézett hozzá, első oldalon közölve fényképét. 1888-ban a Román Nemzeti Párt karánsebesi választási bizottsága a kerület képviselői mandátumát ajánlotta fel neki, amit el is vállalt, mert kapocsnak tekintette „ezen válságos idők közepette a magyarság és a románság között”... Midőn mandátumának

lejártakor, 1892-ben levélben búcsúzott román választóitól, így bátorította őket: „Hiszem, hogy bármi vigasztalan képet mutatnak jelenlegi nemzetiségi viszonyaink, fog még ránk virradni jobb jövő.”

Az ádáz támadásokkal szemben Mocsáry mellett állt ki a magyar haladás számos jeles képviselője. Jászi Oszkár mindvégig a legnagyobb tisztelettel emlegette, noha nézeteik nem mindenben egyeztek; 1912-ben a nagyszebeni Telegraful Român szerkesztőségéhez intézett levelében a „bölcs és nemes Mocsáry”-t emlegeti, tisztánlátását dicséri. A szélesebb magyar közvélemény azonban csak a vesztett I. világháború után értette meg figyelmeztetéseit, ismerte el igazságait. A kisebbségi sorsba került erdélyi magyarság számára nézetei, harcai egyszerre hivatkozási alappá válhattak volna a román közvélemény előtt, de nem alakult ki olyan magyar–román párbeszéd, amelyben példája komolyan szóba kerülhetett volna. Mikó Imre elismerően emlegette *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika* c. kötetében (1944), ez a könyv azonban a magyar olvasóhoz kívánt szólni, azokra hatni.

1945 után a Mocsáry-kultusz előbb Magyarországon kezdődött, amikor a romániai magyar és a román hallgatókat is magába foglaló egyik budapesti népi kollégiumot róla nevezték el. Ennek megnyitóján (1947) részt vett Petru Groza román miniszterelnök is, akit Kodály Zoltán, a Magyar–Román Társaság elnöke vezetett végig a Mocsáry-kiállításon. Ott volt Eugen Jebeleanu jeles román költő is, aki akkoriban már tiszteltté vált a magyar közönség előtt Petőfi- és Ady-fordításaival. „A jövő, mely felé Mocsáry átható szemei tekintettek, mi vagyunk, a ma élők” – mondotta Jebeleanu Budapesten.

A romániai magyar irodalmi sajtó 1944 után alkalmakként idézte emlékét, küzdelmeit. A Korunkban Aurelia Bunea a román–magyar barátság előfutárát köszöntötte benne (1960), s Binder Pál nyilvánosságra hozta Aurel Mureşianuhoz, a brassói Gazeta Transilvaniei szerkesztőjéhez címzett leveleit (1961). A politikus halálának hatvanadik évfordulóján (1976) Beke György az Igaz Szóban esszében fogalmazta meg a Mocsáry-képlet lényegét, az erdélyi magyarság megőrző hagyományait gazdagító örökségét. Emléke idézésének legfontosabb mozzanata volt a beszédeiből, cikkeiből, leveleiből, nyilatkozataiból összeállított szemelvényes kiadás, amely a bukaresti Politikai Könyvkiadó **Testamentum* sorozatának nyitó köteteként jelent meg (1972). A válogatást Mocsáry életművének legjobb ismerője, Kemény G. Gábor budapesti irodalomtörténész végezte, és ő írt a könyvhöz átfogó tanulmányt.

Magyar és román írók jelenlétében, 1980 júniusában, a Kriterion gyergyószárhegyi tanácskozásán hivatkoztak hangsúlyosan a politikus örökségére.

(B. Gy.)

Mikó Imre:: *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika*. Kv. 1944. 94, 247–59, 432–33. – Eugen Jebeleanu: *Két nép fiai a Mocsáry Kollégiumban*. Utunk 1947/18. – Kemény G. Gábor szerk.: *M. L. Válogatott Írásai.* Bp. 1958; uő. *M. L. a népek barátságáért*. Testamentum 1972. – Aurelia Bunea: *A román–magyar barátság előfutára*. Korunk 1960/4. – Binder Pál: *Adalékok M. L. román kapcsolatairól*. Korunk 1961/11. – Beke György: *Tolmács nélkül*. 1972. 276–82. Beszélgetés Kemény G. Gáborral; uez románul, *Fără interpret.* 1972. 293–300; uő. *A Mocsáry-képlet*. Igaz Szó 1976/11; újraközölve *Vállald önmagad*. 1978. 146–52. – Balogh Edgár: *Mocsáry-idézés ma*. Korunk 1973/8; újraközölve *Magyarok, románok, szlávok*. Bp. 1986. 163–68. – *Célunk a kultúra, a humanizmus, a kölcsönös és őszinte megbecsülés szolgálata*. A gyergyószárhegyi Kriterion-írótábor jegyzőkönyvéből. A Hét 1980/5. – Groza Péter: *Beszéd a Mocsáry-kollégium avató ünnepségén*. Közli *Groza Péter emlékére*. Szerk. Sipos Attila. Bp. 1984. 99–102.

Mócsy Ildikó (Kolozsvár, 1943. okt. 15.) – természettudományi szakíró. Demeter János leánya, ~ László felesége. Szülővárosában érettségizett (1961), a Babeş–Bolyai Egyetem fizikai karán az elektromossági szakon szerzett diplomát (1967). A kolozsvári Köz-

egészségügyi és Orvosi Kutató Intézet sugárhigiéniai laboratóriumának főkutató fizikusa, az Indoor Air International tudományos világszervezet egyedüli tagja Romániából.

Első írását a román Igiena folyóirat közölte (1969). Kutatási tárgyköre a talaj radioaktivitása és a sugárzás biológiai hatása. Közlései a Clujul Medical, Radiologia, Igiena, Studii şi Cercetări de Fizică szakfolyóiratokban, a Caiet Metodologic 1976-os és 1985-ös füzeteiben s az 1987-, 1988- és 1989-es Simpozion-kötetekben jelentek meg. Írásaival szerepel az 1975-ös amszterdami IRPA Kongresszus, a kanadai Radiation Protection Desymetry (1984), az Indoor Air Quality berlini (1987) és kanadai (1990) köteteiben, valamint a La Santé Publique (1987) és a Revue de Physique (1990) francia szaklapokban. Ismeretterjesztő írásaival magyarul A Hét, a TETT és az 1989-es Korunk Évkönyv hasábjain találkozunk.

Mócsy László (Kolozsvár, 1925. aug. 17.) – jogi szakíró. Szülővárosa Unitárius Főgimnáziumában érettségizett (1944), a Bolyai Tudományegyetem jogtudományi karán diplomát szerzett (1948). Egyetemi pályára lépve, 1960-tól adjunktus a büntetőjogi tanszéken, a jogtudományok doktora; később a Megyeközi Kriminalisztikai Szakértői Laboratórium vezetője, 1980-tól a Probleme de Criminalistică şi de Criminologie c. szakfolyóirat szerkesztő bizottsági tagja. Tanulmányait, tudománynépszerűsítő írásait a Korunk, A Hét, Revista Română de Drept, Igazság közölte. A *Probleme de medicină legală* VII–VIII (1969) kötetében szaktanulmánya jelent meg más személyek írásának utánzásáról (*Imitarea scrisului altei persoane cu aplicarea alternativă a metodelor falsului*), lengyel nyelven jelent meg egy dolgozata a golyóstoll-festékanyagokkal fedett szövegek láthatóvá tételéről (Problémy kryminalistyki, Varsó 1971/93).

1991 szeptemberétől az EME jog-, közgazdaság- és társadalomtudományi szakosztályának titkára. A Családi Tükör hasábjain *Mit mond az írásunk?* fejléc alatt sorozatosan jelennek meg grafológiai cikkei.

Kötetei: *A huligánság* (társszerző Gergely Jenő, Jogi Kis Könyvtár 7. 1957); *Kriminalisztika*. Általános rész (egyetemi jegyzet, Kv. 1958); *Tratat practic de criminalistică II*. (társszerző, 1978); *Îndrumar privind expertiza criminalistică* (társszerző, 1986).

Kenéz Ferenc: *„...ahogy két vízcsepp sem..."* Utunk 1985/14. – Kiss János: *Gyakorlati tudományos munka*. Beszélgetés M. L.-val. Korunk 1987/6. – Ágoston Hugó: *Bűnügyi reáliák*. A Hét 1988/45. – Székely Ervin: *Bűnjelek faggatója*. Ifjúmunkás 1989/35.

modellező és barkácskönyvek – A barkácsoló „ezermesterkedés" sajátos ágazata a modellezés. Tapasztalataink szerint a fából faragott hajócska, a tutaj a leggyakoribb régi gyermekjátékok közé tartozik, a század repülési láza pedig a gyermekvilág szintjén repülőmodellek építésében nyilvánul meg (lásd Károly Sándor *Mosolygó esztendők* c. emlékiratát). Mióta a technika megszerettetése, népszerűsítése kiemelkedő feladat lett, a gyermekjátékból hamarosan „műszaki sport" lett, amelynek világszerte önálló irodalma alakult ki szakfolyóiratokból és modellezési ágak szerint repülő-, hajó-, autó-, vasút-, ill. rakétamodellező szakkönyvekből.

Romániában magyar nyelven a két világháború közötti diáklapok kezdtek elsőként írni a repülőmodellezésről, az első tervrajzok és munkafogás-tanácsok is ezekben jelentek meg. A II. világháború után az Ifjúsági Könyvkiadónál jelent meg *Repülőmodellezés* címmel az első könyvecske (1950), amely bevezette az olvasót a modell-építés gyakorlatába. Hints Ottó ugyancsak *Repülőmodellezés* c. 1956-ban megjelent könyve (a rádióirányítású modellekről szóló fejezetét Béni Attila írta) már a szakma világszintjén álló munka volt, a szerző – sikeres versenyző, nemzetközileg is jegyzett repülőmodell-tervező, szakköri oktató – olvasmányos, a repülőmodellezés kérdéskörét akkor maradéktalanul kimerítő szakkönyvet írt, amelynek

tervrajz-mellékletei rávezették az olvasót a modellezés szépségeire. Sikeres könyv volt a szerző *Korszerű modelljátékok kezdő modellezők részére* c. munkája (1961), amely inkább a játékbarkácsolás felé tereli a figyelmet.

Bár jellegét tekintve elsősorban sportkönyv, Bartha Béla és Szakács József *Vitorlázó és sárkányrepülés* c. munkája (1981) műszaki tanácsokat is adó fejezetei miatt különleges barkácskönyvnek is tekinthető. A többi műszaki sport – autózás, motorozás, rádiózás, távolsági tévé-vétel – számára azonban még ennyit sem nyújtott eddigi könyvkiadásunk, e téren mindössze egyetlen címet említhetünk, egy 1957-ben *Készítsünk rádiókészüléket* címmel kiadott, M. Ionescu tollából származó, T. Tóth Éva fordításában megjelent munkáét.

A barkácsolás tárgykörébe vágó gyér könyvtermés inkább nevelői ötletek közreadását szolgálta. A. Bălţăreţu munkája például, melyet Hamburg Péter matematikus fordított (*Készítsünk elektrosztatikai készülékeket* 1956), valamint az első romániai magyar szerzőtől írott ilyen kiadvány, Vasas Samu *Hasznos műszerek készítése* c. munkája (1962) nyíltan ezt tartotta céljának, s Vonház József kötete, a *Barkácsoljunk háztartási eszközöket, tárgyakat és berendezéseket* (1972) is inkább általános barkácsmunkákat ír le, s csak részben szól kísérleti eszközök előállításáról; ez az egyébként hasznos tanácsokat adó, módszeresen felépített kötet az asztalosmunkára összpontosít, s ugyancsak didaktikus, mondhatnók, egy barkácskönyv és egy kisdiákoknak szóló fizikai kísérletező könyv ötvözete. A Ceres Könyvkiadónál 1978-ban megjelent *Csináld magad* (szerzője Lokodi András) is a ház körüli egyszerűbb tennivalók elemi szintű enciklopédiája, s háztartási barkácsötleteket tartalmaz Turós László *Szép lakás, kellemes otthon* c. könyve is (1986).

A romániai barkácskönyvek érdekes színfoltja Inczeffy Lajos *Vegyészeti barkácsoló* c. munkája (1985), mely vegyészeti eljárásokat tárgyal, a szerző – gyakorló vegyészmérnök – eredeti munkafogásait ismertetve.

Modellező kiadványokról csak a különnyomatokként megjelenő tervrajzok esetében beszélhetünk. Ilyeneket közölt Hints Ottó, Béni Attila, Benedek István, Palotás József. A barkácsolás egyszerűbb formáinál tartanak folyóirataink, napilapjaink is. A Napsugár hosszú évekig rendszeresen közölt kisiskolások számára játékkészítési tanácsokat, ilyesmivel foglalkozott alkalomszerűen a Pionír, majd a Jóbarát is. A Dolgozó Nő szinte megjelenése óta közöl lakberendezési és kézimunka-tanácsokat.

(K. N.)

Módy Jenő (Marosvásárhely, 1927. máj. 22.) – orvosi szakíró. Szülővárosa Református Kollégiumában érettségizett (1946), ugyanott az OGYI-ban orvosi diplomát nyert (1952). Tanársegéd az OGYI biokémiai intézetében (1953–57), majd adjunktus az élettani intézetben; 1962-ben átveszi a Klinikai Biokémiai Intézet és a Klinikai Központi Laboratórium vezetését. Az orvostudományok doktora (1966), előadótanár, majd professzor. Tanulmányokat folytatott a bochumi Ruhr Egyetemen (1970–71).

Fő kutatási területe a fehérjék, lipo- és glukoproteinek, immunglobulinok élettani és kóros változásainak vizsgálata mind kísérleti állatokon, mind beteg emberek szervezetében. Kidolgozott három klinikai-kémiai szempontból is jelentős módszert. Több mint másfélszáz tudományos közlése az Orvosi Szemle, valamint román szakfolyóiratok (Medicina Internă, Viaţa medicală, Fiziologia normală şi patologică, Morfologia normală şi patologică, Ftiziologia, Revue Roumaine de médecine interne) hasábjain, ill. külföldi folyóiratokban (Nature, Medicina del Lavoro, Strahlentherapie, Arzneimittelforschung, Orvosi Hetilap, Kísérletes Orvostudomány, Ideggyógyászati Szemle és mások) hasábjain jelent meg.

Általános, szerves és biokémiai jegyzetek társszerzője Kovács Endrével (Mv. 1954). Ismeretterjesztő orvosi cikkeit a Korunk, A Hét, TETT, Korunk Füzetek közli.

Önálló munkái: *Anatómiai és fiziológiai jegyzet gyógyszerészhallgatók számára* (Mv. 1960); *Klinikai és biokémiai jegyzet* (magyarul és románul, Mv. 1969); *Immunpatológiai jegyzet* (magyarul és románul, Mv. 1981); *Az egészség és betegség határán* (1981); *A molekulák és az élet* (Kv. 1990).

(M. M.)

Mogyorós Sándor, *Alexandru Moghioroş* (Nagyszalonta, 1911. okt. 23. – 1969. okt. 1. Bukarest) – munkásmozgalmi aktivista. Géplakatosként kapcsolódott be a munkásmozgalomba (1929), az illegális KISZ központi bizottságának tagja (1932–35). A Zsil-völgyi bányászok közt és a resicai üzemekben kifejtett tevékenységéért összesen tíz év börtönbüntetést szenvedett (1935–44), kiszabadulva az RKP vezetésében viselt tisztségeket. Mint a párt küldötte az MNSZ székelyudvarhelyi kongresszusán a nemzetiségi jogegyenlőségről beszélt (1946), de ezt meghazudtolva 1959-ben már azt állította egy marosvásárhelyi aktívaülésen, hogy „...az önálló magyar tannyelvű egyetem alapítása politikai hiba, a magyar reakciónak tett engedmény volt". A minisztertanács elnökhelyettese, egy idő után nevét is románosította, s csak halálos ágyán vonta vissza tévedéseit.

Munkái: *Epizódok a Kommunista Ifjúmunkás Szövetség hős illegális harcának éveiből* (románul és magyarul, 1949); *A dolgozó ifjúság egységes szervezetének feladatai* (románul Bukarest, magyarul Brassó 1949); *Despre luptele din februarie 1933 şi tineretul muncitor* (1949); *A munkásosztály pártjának erősítése biztosítja a szocializmus győzelmét Romániában* (románul, németül és magyarul, 1952).

(B. E.)

Dánielisz Endre: *Séta Nagyszalontán*. Kézirat. 1988. – Csőgör Lajos: *Lapok a Bolyai Egyetem történetéből* (I). Erdélyi Figyelő 1990/11.

Mohy Sándor, *Mohi*, családi nevén *Muhy* (Dercen, 1902. márc. 23.) – festőművész. A szatmári Református Gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait (1919), ahol felfigyeltek rajzkészségére. A 20-as évek közepén a nagybányai festőiskolát látogatta; rajzait Thorma János korrigálta. A Kolozsvári Szépművészeti Iskolában rajztanári oklevelet nyert (1929). Désen volt rajztanár az Andrei Mureşanu, ill. II. Rákóczi György nevét viselő gimnáziumban (1937–48), közben átvette és újjászervezte Szopos Sándor dési festőiskoláját. Egyéni kiállításokkal már Désen jelentkezett (1940, 1942), de a kibontakozásra, festészete egyéni jegyeinek fölmutatására a Barabás Miklós Céh tárlatain nyílott lehetősége.

Művészetét a szilárd szerkezeti fölépítettség, a formák mértani jellege és a lírai hatású színérzékenység jellemzi. Urbánus tájakat, csendéleteket, portrékat és portrékompozíciókat fest. Arcképsorozatban örökítette meg a romániai magyar szellemi élet és irodalom több képviselőjé, így Balogh Edgárt, Daday Lorándot, Szervátiusz Jenőt és Szervátiusz Tibort. A II. világháborút követően Kolozsvárra költözött, itt a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola festészeti tanszékének tanára (1949–70). Több gyűjteményes kiállítása volt Kolozsvárt, Bukarestben és más városokban (1974–87). A sajtóban nemcsak számos festményének reprodukciója jelent meg, hanem több írása is az Utunk, Korunk, A Hét, Scînteia, Tribuna hasábjain: pályatársakról, kiállításokról, a művészeti élet jelenségeiről fejtette ki gondolatait. Ezekből és önéletrajzi vallomásaiból válogatott kötetbe monográfusa, Banner Zoltán *(Műhelynapló*, Kv. 1981).

A 90 éves művész tiszteletére Kolozsvárt a Bánffy-palotában gyűjteményes tárlat nyílt (1992). Az ünnepelt elmondta a Szabadságban, hogy művészetét az 50-es években formalistának bélyegezték, képeit a kiállításokról kizsürizték, s csak később ismerték el egyedi stílusát. A művészt a Helikonban Szőcs Géza köszöntötte.

Szignója: *Mo*.

(M. J.)

Entz Géza: *A Barabás Miklós Céh képzőművészeti kiállítása a Műcsarnokban*. Ellenzék 1943. nov. 16. – Gazda József: *M. S. művészete*. Korunk 1961/8–9. – Murádin Jenő: *Dési évek*. Korunk 1972/5. – Negoiţa Lăptoiu: *Alexandru Mohi*. 1978. – Banner Zoltán: *M. S.* Monográfia 54 illusztrációval, bibliográfiával. 1982. – Kótay Pál: *M. S. műhelynaplója*. Igaz Szó 1982/2. – Szőcs István: *Mohy-visszatekintés*. Előre 1983. nov. 20. – Tibori Szabó Zoltán: „*Egy szerelmem van: a festészet*." Beszélgetés M. S.-ral. Szabadság 1992. márc. 28. – Szőcs Géza: *A Mohy-bolygó*. Helikon 1992/7.

Mojszesz Frigyes, *Moises* (Nagyajta, 1931. jan. 15. – 1987. jún. 11. Kőhalom) – sporttörténész, sportstatisztikus. Középiskolai tanulmányait a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban végezte (1950), majd banktisztviselő Kőhalomban. A futball világtörténetét akarta megírni, ezért Montevideótól Reykjavíkig, Londontól Tokióig és Melbourne-ig levelezett, köztük olyan világnagyságokkal, mint Sir Stanley Rous vagy V. Pozzó, és gyűjtötte az adatokat. Nagy tervéből csak két kötet látott napvilágot: *Turneele olimpice de fotbal, 1908–1968* (ötven saját karikatúrájával, 1968), és *Campionatele mondiale de fotbal, 1930–1974* (1975). Számos sportstatisztikai és sporttörténeti cikket közölt szaklapokban, évkönyvekben, román és magyar heti- és napilapokban.

Közel harminc nyelvű szakkönyvet és felbecsülhetetlen értékű kéziratos anyagot, leveleket hagyott hátra, kéziratban maradt az európai labdarúgás több mint százéves történetéről szóló hétnyelvű futball szakszótára.

(B.Z.)

Berde Zoltán: *Hobbym a labdarúgás*. Megyei Tükör 1971. jan. 26.

Móka, A – illusztrált heti élclap Lugoson. 1932-ben Balázsi Ferenc, 1933-ban Molnár Ida és Keresztury Pál a felelős szerkesztője. Marianov Mátyás és Matuska Ödön szerkesztette, művészeti munkatárs Trauer Ödön. Néhány száma Új Móka címen jelent meg.

Mokka, Hans (Temesvár, 1912. máj. 16.) – író, énekművész, színész. Szülővárosában a Piarista Gimnáziumban érettségizett (1926), nyomdász (1926–44), Temesvárt és Münchenben zenei tanulmányokat végzett. Hadifogságból hazaérkezve előbb a temesvári Állami Opera énekese (1946–56), majd a nagyszebeni Bach-kórus szólistája (1956–68) és a temesvári Állami Német Színház színésze (1957–68).

Első verseit magyarul írta, ezeket egykori iskolájának Harsona c. diáklapja közölte (1928). Két német verseskötete saját szedésében jelent meg (*Stille Jugendtage*, Tv. 1938; *Improvisationen*, Tv. 1943). Dolgozott a Temesvarer Zeitung és a Banater Schrifttum szerkesztőségében, írásait, fordításait, színdarabjait, karcolatait és riportjait a romániai német lapok közlik. Magyarul az Utunk, Igaz Szó, A Hét, Előre hasábjain jelentkezik. Temesvár régi életét mutatja be *Die Hahnenfeder* (1967) és *Das Traumboot* (1971) c. munkáiban; magyarul szülővárosának egykori utcai típusait örökíti meg *Árnyképek* c. kötete mikro-novelláiban, tollrajzaiban és portrévázlataiban (Tv. 1982). Temesvári mesegyűjteménye a *Traumhansl und Traumlieschen* (1985), újabb verseskötete az *Innere Landschaft* (1985), anekdotagyűjteménye *Das unerwartete Geschenk* (1986).

Jecza Péternek ajánlja *Dalol a bronz* c. verssorozatát (1980), német és magyar versben búcsúztatja Endre Károlyt (1988).

1991-ben a németországi Darmstadtba költözött.

(B. E.)

Pongrácz P. Mária: *Szobrot állítottam*. Beszélgetés H. M. íróval, az *Árnyképek* szerzőjével. Szabad Szó 1982. nov. 5.

Molitorisz Pál – **gyógyszerészeti szakirodalom*

Moll Elemér (Ságod, 1886. febr. 24. – 1955. nov. 2. Kolozsvár) műépítész, szakíró. Középiskolát Pozsonyban végzett, a budapesti József Nádor Műszaki Egyetemen építészeti oklevelet szerzett (1908). Tanársegéd a középítészeti tanszéken Petz Samu mellett (1908–09), majd Kolozsvárt városi mérnök (1909–19). Az állami hűségesküt nem tette le, tervező és építő magánvállalatot alapított. Európai körútja során Németországban és Olaszországban végzett tanulmányokat (1938). Újra városi főmérnök 1940-től, a Gazdasági Akadémia előadó tanára. A Barabás Miklós Céh tagja (1943).

Mint műépítész számos középületet (Alverna, Villanytelep, Sport Park, Konzervatórium, Leánylíceum, Közvágóhíd), valamint ONCSA-típusházakat, villákat tervezett, s a II. világháború befejeztével tevékeny részt vállalt a károkat szenvedett kolozsvári középületek helyrehozásában. Ezekről a munkálatokról 1944-től 1946-ig részletes naplót hagyott hátra. Építkezéseiben eleinte az eklektika s a magyar szecesszió érvényesül, később azonban Bauhaus-elemeket alkalmaz s a korszerű, új építészet úttörője.

Szakirodalmi tanulmányaival a Művészeti Szalon (1926) és A Hírnök (1930) hasábjain jelentkezett. Az Ellenzék 1932-es karácsonyi számában a modern építőművészet mellett foglalt állást, szembefordulva az utánzó művészet mesterséges voltával, melyből hiányzik a szükségesség jellege.

További cikkeiben (1933) bemutatja az új építészeti stílust; állást foglal a vasbeton stílusalkotó lehetőségei mellett, de a laposfedelet csak magasépítkezésnél tartja hasznosnak; a céltalan díszítésekkel szemben kiindulópontnak a hasznosságot tekinti, láthatóvá téve belső kiképzésben is az építészeti szerkezetet.

Egy másik sorozata ugyancsak az Ellenzék hasábjain (1933) *Modern lakásművészet* c. alatt az építőművész hivatásává teszi, hogy a modern lakóházat intelligensen és művészi leleménnyel egységes organizmusként fogja fel. 1943-ban a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet kolozsvári osztálya nevében Brutsi Lászlóval, az osztály elnökével együtt mint alelnök nyomtatásban is megjelentetett emlékiratot intéz a magyar iparügyi miniszterhez „Erdély gazdasági helyzetének korszerűsítése tárgyában”, amely ipari, földművelésügyi, erdészeti és népjóléti reformokat sürget, leszögezvén, hogy az erdélyi magyarság kivándorlását csak az erdélyi ipar kifejlesztésével lehet meggátolni.

(B. F.)

Molnár Árpád (Marosújvár, 1913. jan. 31. – 1971. júl. 26. Nagyenyed) – szerkesztő. Tanulmányait a gyulafehérvári Majláth Főgimnáziumban és a római Gregoriana egyetemen végezte, 1939-ben filozófiatanári képesítést nyert. A 40-es években Aradon a minorita rendház kötelékében dolgozott, 1933–44-ben az Aradon megjelenő **Havi Szemle* felelős szerkesztője. 1946-tól haláláig a nagyenyedi tanítóképző tanára, egy ideig igazgatója.

(U. J.)

Molnár Béla (Székelyszenterzsébet, 1922. nov. 10.) – állattani szakíró. Középiskolát Székelykeresztúron végzett, a Bolyai Tudományegyetem természettudományi karán szerzett diplomát. Természetrajztanárként a székelyudvarhelyi Mezőgazdasági Szaklíceumban tanított, 1950-től az egyetem Állattani Tanszékén, 1959-től a Babeş–Bolyai Egyetem biológia–földrajz karán adjunktus. A biológiai tudományok doktora.

Első írását a Studia Universitatis Babeş–Bolyai, Series Biologiae közölte (1960). Az alacsonyabbrendű gerinces állatok neuroendokrin rendszerének fejlődési–működési–szerkezeti sajátosságaival foglalkozik.

Saját és társszerzőként írott közleményei főként a Studia Universitatis Babeş–Bolyai, Series Biologiae 1960, 1962 és a Studii şi Cercetări, Endocrinologia, 1962–65; Revue Roumaine, Endocrinologie, 1965, 1967 hasábjain jelentek meg.

Magyarul Budapesten publikál, így *A máj morfológiai változásai a rózsás márna és a petényi márna petefészekciklusa folyamán* c. értekezését a Vertebrata Hungariae közli (1961). Szaktanulmányait közli a Naturwissenschaft (1965/14), az Anatomischer Anzeiger (1965) és a Zoologischer Anzeiger (1968).

(T. J.)

Molnár Dénes (Vadasd, 1947. júl. 22.) – grafikus. Középiskolai tanulmányait a marosvásárhelyi Művészeti Líceumban végezte (1966), a bukaresti Nicolae Grigorescu Képzőművészeti Főiskolán szerzett diplomát (1975). Marosvásárhelyen a Művészeti Líceum tanára. Rajzi egyszerűségre törekvő társadalmi és politikai töltetű szatirikus munkáival számottevő sikert aratott hazai és nemzetközi kiállításokon (*hu MOL szótár*, 1977). Írásaiban, kritikáiban a karikatúra műfajának sajátosságaival, társadalmi hatékonyságával, esztétikájával foglalkozik. Marosvásárhelyen több alkalommal szervezett országos humorgrafikai tárlatot.

Más jellegű munkáiban (kompozíciók, tájképek, irodalmi művekből ihletődött szimbolikus alkotások) sorozatok kialakítására törekszik. Képciklusai és önálló grafikai lapjai sokszorosító technikákban – kőnyomatban, rézkarcban, fametszetben – készülnek (*Dózsa*; *Ady*; *Bolyai*; *József Attila*; *Etnográfia*; *Bálvány*). Készített könyvillusztrációkat és ex libriseket. Dolgozik pasztellben is.

1973-tól karikatúráival, grafikai lapjaival nemzetközi kiállításokon is szerepelt (Ancona, Szófia, Skopje, Ljubljana, Berlin, Moszkva, Tokió, Amsterdam, Angoulême, Brno).

(M. J.)

Bartis Ferenc: *Karikatúra és közönsége*. A Hét 1981/32. – Máthé Éva: *DÉMOL – a „nemzetgyalázó”, aki „mindig rosszban sántikál”*. Beszélgetés M. D.-sel. Romániai Magyar Szó 1992. jún. 11.

Molnár Erzsébet, *R. Molnár*, *M. Reinhart* (Kolozsvár, 1943. jún. 25.) – ifjúsági író, szerkesztő, műfordító. ~ Szabolcs felesége. Aradon érettségizett (1961), a Babeş–Bolyai Egyetemen román–magyar szakos tanári oklevelet szerzett (1966). Pályáját a zimándi általános iskola tanáraként kezdte (1966–70), a Politikai Könyvkiadóhoz került (1971), a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács főelőadója (1972–88), a Munkásélet szerkesztőségi titkára (1988–89). 1990-től a Valóság, 1991-től a Változó Valóság levelezési rovatvezetője.

Első írása az aradi Vörös Lobogóban jelent meg (1967). A gyermek- és ifjúsági irodalomról, óvodai színjátszásról szóló írásait a Művelődés, Jóbarát, Igaz Szó, A Hét, TETT, Előre közölte; kiemelkedik *Gyermekirodalom és mass media* c. tanulmánya a Korunkban (1982/11). Szerkesztésében jelent meg Gárdonyi Géza *Gólyák, méhek, kislibák* és József Attila *Aki*

szegény, az a legszegényebb c. válogatása; műfordítása Eduard Jurist *A játék folytatódik* c. vidám történet-gyűjteménye (1987); eredeti meséivel és fordításokkal a **Nagyapó mesefája* sorozat munkatársa. *Eljöhetnél hozzám* c. színdarabját a kolozsvári bábszínház játszotta (1979).

Önálló munkái: *Gyertek, játsszunk valamit* (gyűszűbáb-játékok, Botár Edit rajzaival, 1984, románul 1990); *Fakalinka és a pereputty* (fakanálbáb-játékok, Botár Edit rajzaival, 1988).

Gagyi László: *Gyertek, játsszunk valamit*. Igaz Szó 1984/12. – Gábor Csilla: *Átlelkesített fakanalak*. Utunk 1989/3.

Molnár Gábor (Nagykend, 1951. márc. 19.) – műszaki író. Marosvásárhelyen a Bolyai Farkas Líceumban érettségizett (1970), a bukaresti műegyetem elektronika és távközlési karán szerzett villamosmérnöki diplomát (1975). Pályáját a bukaresti Rádióalkatrész és Félvezető Gyár integrált áramkörök részlegén kezdte, 1983-tól a Villamosipari Kutató Intézet marosvásárhelyi főosztályán tudományos főkutató. Tárgyköre a villamos hőtechnika (fémek indukciós hevítése), középfrekvenciás tirisztoros inverterek fejlesztése. 1990-ben bekapcsolódott az újjászervezett EME Műszaki Tudományi Szakosztályának és a Bolyai Társaságnak a munkásságába.

Az Országos Elektrotechnikai és Elektroenergetikai Konferencia *Transistoare de putere în circuite electrice de concentrare* c. előadás-gyűjteményében *Teljesítménytranzisztorok kapcsolódó áramkörökben* c. tanulmánnyal szerepel (1984). Részt vett időosztásos inverterek üzemzavarainak számítógépes tanulmányozásában. A CAS (Conferința Anuală de Semiconductori) kiadványában közölt *Hard és soft eszközök a P 14500 egy bites processzor jobb kihasználására* c. dolgozat társszerzője (1987). Munkatársaival közös több találmányát szabadalmazták. *Félvezetők* c. illusztrált magyar nyelvű tanulmányát közölte a Korunk Füzetek 2. száma (Kv. 1983).

(J. D.)

Molnár Gusztáv (Szalárd, 1948. nov. 20.) – filozófiai író, politológus, szerkesztő. Nagyváradon érettségizett (1966), a Babeș–Bolyai Egyetemen történelem–filozófia szakos diplomát szerzett (1971). Pályáját a Kriterion Könyvkiadó bukaresti szerkesztőjeként kezdte, 1987. febr. 7.-én azonban lakásán házkutatást tartottak és kéziratokat koboztak el, majd eltávolították munkahelyéről. Rövid ideig egy filmforgalmazó fővárosi vállalat alkalmazottja. A további üldöztetések elől 1988 tavaszán Magyarországra távozott, ahol a romániai **Limes-kör*ben végzett munka folytatásaként elindította a Limes c. közép- és kelet-európai figyelőt. A budapesti Magyar Napló Európa-rovatának szerkesztője, a Dunatáj Intézet megbízott vezetője.

Első írásai – versek – a nagyváradi Fáklyában jelentek meg (1965). A Korunkban *Az Erdélyi Fiatalok falumunkájáról* c. kritikai elemzésével jelentkezett (1970/7), a régi zárt falukutatás értékes mozzanatait egy új, korszerű társadalmi nyitás reményében idézve. Esszéivel A Hét, szemléivel az Utunk hasábjain találkozunk. Mint Bretter György tanítványa *Az elmélet küszöbén* c. Forrás-kötetében Pascal- és Kafka-tanulmányok mellett óvatos vitába bocsátkozik mesterével (*Levél Bretter Györgyhöz*), leszögezve: „...reális útnak (és nemcsak a Te számodra) egyedül a teljes demitizálást tartom, amely nem elégszik meg egy meglevő fogalom- és kategóriarendszer újraértelmezésével, hanem azt *egy alapjaiban más nyelvezettel* helyettesíti”. E fenntartás ellenére az ő válogatásában jelent meg Bretter György gazdag filozófiai hagyatéka, az *Itt és mást* (1977), majd utószavával *A kortudat kritikája* c. Bretter-kötet (1984).

Egymást követik filozófiai és politikai fejtegetései a *Szövegek és körülmények* (1974) c. kötet keretében, ill. a Korunk hasábjain, ahol *A kollíziós társadalommodell* (1976/2) c. alatt értekezik. Munkatársa a kolozsvári Fellegvárnak (1978), A Hétben *Gaál Gábor vagy Spectator?* c. alatt száll vitába (1981/52), szerepel a *Bábel tornyán* c. Echinox-válogatásban (1983).

A szövegek értelme c. előadása a nagyváradi Ady Endre Művelődési Körben hangzott el (közölte a Korunk 1977/6). Tanulmányban elevenítette fel a Vásárhelyi Találkozó emlékét, s hozzákezdett egy, a régi mozgalmak szereplőivel való párbeszédsorozathoz (Kacsó Sándorral, Lakatos Istvánnal, Méliusz Józseffel), de a hatóságok megakadályozták e beszélgetések folytatását. Bevezető tanulmánya a fiatal Szabó Dezsőről még megjelenhetett az ifjúságra a század első felében nagy hatást gyakorolt író *Életeim* c. posztumusz kötetének romániai kiadásában (1982), a **Limes-kör* első találkozóján elhangzott vitaindító előadása (1985) azonban már csak Budapesten látott napvilágot három év késéssel (Medvetánc, 1988/3).

Európai Napló c. kétrészes tanulmányát pedig Párizsban (Bíró Péter álnéven) a Kende Péter szerkesztette Magyar Füzetek közölte (1979).

A Kriterionnál megjelent *Ó, Anglia, Anglia...* c. munkájában (1984) rámutat az I. Károly abszolutizmusát megdöntő angol forradalom erőinek benső meghasonlására, példaként hivatkozva a levellerek ideológiai megnyilatkozásaira, melyek „döntő támpontok lehetnek számunkra e máig is nyitott társadalomelméleti és ideológiai kérdések helyes megközelítésében".

A Cseke Péter válogatásában megjelent *Nem lehet* c. kötethez, mely a Makkai Sándor távozása körül támadt vitaanyagot közli, *Az összetartozás szabadsága* c. utószót írt (Bp. 1989), elemezve az Erdélyt elhagyó püspök végzetes ellentmondásait.

Kötetei: *Az elmélet küszöbén* (tanulmányok, Forrás, 1976); *Ó, Anglia, Anglia...* (Esszé az angol forradalomról, Századunk, 1984).

Álnevei: *Bíró Péter*, *Gyömrői István*.

(B. E.)

Balázs Sándor: *Esszé az angol forradalomról*. Korunk 1984/11. – Balogh Edgár: *A folytonosság erőpróbái*. A Hét 1991/15. – Bogdán László: *A Limes esélyei, avagy egy politológus színre lép*. A Hét 1991/29.

Molnár H. Lajos (Marosvásárhely, 1946. máj. 16.) – író. Szülővárosában érettségizett (1964), egy évig ugyanott a Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet növendéke, majd a Bábszínháznál dolgozott s a Babeş–Bolyai Egyetemen lélektan szakos diplomát szerzett (1971). Pályáját mint üzempszichológus a Resicai Kohászati Kombinátnál kezdte (1971–76), innen került az Ifjúmunkáshoz riporternek és közírónak. 1981-ben elnyerte a Romániai Írószövetség irodalmi díját. 1987-ben elhallgatás helyett a kitelepülést választotta. Magyarországon előbb a Magyar Nemzet munkatársa, 1988-tól a szolnoki Szigligeti Színház dramaturgja, ugyanott az Új Néplap szerkesztője (1990–92).

Riportjai *És akkor átmentem a tűzön* c. alatt 1978-ban ugyan még megjelentek, amikor azonban a kritika rá akart mutatni a kötetben foglalt tanulságokra, a cenzúra ezt már megakadályozta. K. Jakab Antalnak a kötet erkölcsfilozófiáját és valóságfeltárását értékelő tanulmánya csak 1990-ben jelenhetett meg. *Donki Ákos* c. regényéről, mely egy munkás lelki életébe nyújt őszinte bepillantást, Szőcs István ezt írta: „Az izgalmas, roppant izgalmas cselekmény arról szól, hogy ez az igénytelen fiatal fémmunkás [...], akire mindig rájár a rúd, aki mindig a rövidebbet húzza, miként – *nem* romlik meg." Lélektani hitelességével, a

munkásfiatalok rétegnyelvének sajátosságával s reális korrajzával az erdélyi munkásirodalom itt érte el csúcsát.

Munkái: *És akkor átmentem a tűzön* (üzemi riportok, 1978); *Kilépés* (válogatott riportok, Kv. 1980); *Donki Ákos* (regény, 1981; Bp. 1987); *Falrahányt esztendő* (regény, 1983; Bp. 1990).

(B. E.)

Szőcs István: „*...és az élet útja szépen így telik...*" Előre 1982. jan. 6. – Egyed Péter: *M. H. L. és a társadalmi fantázia*. Igaz Szó 1982/3. – Antal József: *Időszerű téma*. Igazság 1983. nov. 16. – K. Jakab Antal: *Hős köröztetik*. Helikon 1990/1, 2.

Molnár István (Bordos, 1910. dec. 17.) – pedagógus, etnográfus, muzeológus. ~ Kálmán apja. Középiskolát Székelykeresztúron végzett (1929), földrajz és történelem mellett néprajzi szakképzést is szerzett az I. Ferdinand-Egyetemen (1935). Egykori iskolája, a székelykeresztúri Unitárius Gimnázium tanára lett, elvállalva a történelem–filológiai, ill. a természetrajz-, rajz- és művészettörténeti szertárak anyagának szakszerű gyarapítását. Diákjaival és tanártársaival sikerült megteremtenie az iskolai, majd városi tájmúzeumot (1946). Gunda Bélánál doktorált a Bolyai Tudományegyetemen (1948). A tanügyi reform után az 1956-ig működő tanítóképző tanára és ugyanekkor múzeumőr, a képző megszűnése után függetlenített múzeumigazgató nyugdíjazásáig (1977).

A tájmúzeum révén olyan szellemi műhelyt rangosított, amely jelentősen hozzájárult mind a város, mind vidéke fejlődéséhez. Míg a tájegységben élők hagyományos foglalkozásainak tárgyi hagyatékát gyűjtötte, figyelmét elsősorban a paraszti életformaváltás során szerepüket veszítő foglalkozások eszközanyagának a megmentése kötötte le. Főleg az ipari szerkezetekkel, a kismesterségekkel, egyes háziipari ágakkal, a földművelés, állattenyésztés és gyűjtögető gazdálkodás tárgyi maradványaival foglalkozott. Emellett örömmel járult hozzá a népszokások rögzítéséhez, a népi gyógyászati eljárások tanulmányozásához és különösen a népművészeti kincsek búvárlásához. Gondja volt arra, hogy ráirányítsa az ifjúság figyelmét a népi kultúra jelentőségére, s előszeretettel vett részt a helybeli népművészeti szövetkezet dolgozóinak szakmai képzésében.

Első írását a székelyudvarhelyi Székelység közölte (1934). Néprajzi szakdolgozattal 1947-ben az Erdélyi Múzeum hasábjain jelentkezett. Közléseivel, tanulmányaival a Miscellanea Ethnographica, Népismereti Dolgozatok, Aluta, A Székelykeresztúri Múzeum Évkönyve, Acta Hargitensia, Keresztény Magvető, Művelődés, Vörös Zászló, Hargita, Megyei Tükör, Hargita Kalendárium s a budapesti Ethnographia, Néprajzi Közlemények oldalain találkozunk. Szerkesztésében látott napvilágot a székelykeresztúri múzeum negyedszázados tudományos tevékenységének emlékkönyve (1974). Tanulmányai közül kiemelkedik a Görgényi-hegység déli övezetében dívó népi vadfogások ismertetése (Acta Hargitensia, 1980) és a csernátoni köleshántoló malom bemutatása (Aluta, 1980); többször is foglalkozott a húsvéti hajnalozó-öntöző szokással, így a zászlóssal Tordátfalván (Keresztény Magvető, 1988) s az énlakai hajnalozással (Hargita Népe, 1991). Egy tanulmánya *Az Alsó-Nyikómente földhasználati rendszerei a XVIII. századtól a kollektivizálásig* címmel Budapesten jelent meg a *Dunamenti népek hagyományos műveltsége* c. gyűjteményben (1991). Az Orbán Balázs-szobor avató ünnepségéről az Unitárius Közlönyben emlékezik meg (1991).

Jelentősek helytörténeti kutatásai, így egy cikksorozata a Művelődésben Székelykeresztúr városszerkezetének kialakulásáról (1978–79). *Faluról falura* c. helytörténeti sorozatában a Hargita Népe hasábjain Csehétfalva, Tarcsafalva, Székelyszentmihály, Bencéd, Kobátfalva, Tordátfalva, Székelyszentmiklós, Kiskede, Nagykede, Rugonfalva bemutatásával járul hozzá a szülőföld ismeretéhez (1991–92).

Kötetei: *Sóvidéki keresztszemesek. Cusături din Ţinutul Ocnelor* (Molnár Kálmán társszerzővel, Csíkszereda 1971); *Csontkarcolatok, porszaruk rajzai. Modele de incizie pe os* (Ovidiu Marcovici román szövegével, Ughy István rajzaival. Csíkszereda 1975).

(Cs. P.)

Imreh István: *Egy ember, egy intézmény, egy kísérlet*. Utunk 1971/44. – Dankó Imre: *A hatvanéves M. I. köszöntése*. Ethnographia, Bp. 1972/4. – Rostás Zoltán: *Mindent a múzeumért!* Beszélgetés M. I.-nal. A Hét 1978/39. – Cseke Péter: *Szellemi műhellyé rangosodó keresztúri tájmúzeum*. Művelődés 1979/11; újraközölve *Hazatérő szavak*. 1985. 178–90.

Molnár Jakab (Homoródszentmárton, 1926. jan. 3. – 1991. máj. 8. Arad) – közíró, szerkesztő. Középiskolát Székelyudvarhelyen végzett (1946), a Bolyai Tudományegyetemen magyar irodalom szakos diplomát szerzett (1951). Korond, Székelyderzs, Árapatak, Tornya, Gyorok községekben tanított nyugdíjazásáig (1986). Első írása *Az eszmék és a valóság* c. alatt az erdélyi magyar baptista ifjúsági konferencia *Tábortűz mellett* c. kézikönyvében jelent meg (1947). Nyelvművelő és pedagógiai írásait az Előre és Vörös Lobogó közölte. Az 1990-ben újraindult nagyváradi Szeretet és a bánsági Üdvüzenet baptista lapok szerkesztője, számos ezekben megjelent vallásos tárgyú cikk és vers szerzője. Kéziratban maradt munkái: Molnár Lajos székelyföldi baptista úttörő és Ilonka Mihály baptista misszionárius életrajzai, valamint *Csillagként fénylő hűség* címmel egy Dávid prófétáról szóló oratórium.

(U. J.)

Molnár János – **Torda magyar irodalmi élete*

Molnár Jenő (Karánsebes, 1920. szept. 24.) – földrajzi szakíró. Középiskolát szülővárosában végzett (1940), földrajz–történelem szakos diplomát Kolozsvárt a Ferenc József Tudományegyetemen szerzett (1944). Tanári pályáját a kolozsvári Kereskedelmi Középiskolában és a Református Kollégiumban kezdte (1944–49), majd a Bolyai, ill. Babeş–Bolyai Egyetemen adjunktus, előadótanár és tanszékvezető nyugalomba vonulásáig (1982). *Erdély népessége magassági övek szerint* c. disszertációjával doktorált (1945), mivel azonban ez hivatalos elismerést nem nyert, 1972-ben újabb doktori tézist védett meg *Alkalmazott földrajzi kutatások Kolozs megyében* címmel. Az 1990-ben újjáalakult EME természettudományi szakosztályának választmányi tagja.

Több mint három évtizeden át gazdasági- és kultúrföldrajzi kollégiumokat tartott a természetrajz–földrajz, közgazdaság és filológia karokon, kutatásainak eredményeivel azonban más hazai és külföldi (Ljubljana, München, Moszkva, Debrecen) egyetemeken is szerepelt. Kolozs megye Kutató és Tervező Intézetének munkatársa.

Első írása az EKE Erdély c. folyóiratában jelent meg (1948). Kutatásainak eredményeit 1957-től közli rendszeresen. Szerepel a Román Földrajzi Társaság s az egyetem kiadványaiban, valamint a Kriterion *Népismereti Dolgozatok* (1978) c. gyűjteményében; a Korunk, A Hét, Művelődés, TETT hasábjain a kortárs földrajztudományt s főleg annak gyarkorlati jellegét ismertette; hozzájárult a földrajzi típusképzés általános elméletének kidolgozásához (Földrajzi Közlemények, Bp. 1966/3) s a mezőgazdaság és a települések tipizálásának módszertanához a Nemzetközi Földrajzi Unió francia és angol nyelvű kiadványaiban (Bulletin de la Société Languedocienne de Géographique, Montpellier 1974; Geoforum. Great Britain, 1975). A Hargita Kalendárium 1986-os kötetében *Hargita megye városhálózatának néhány kérdése* c. tanulmányával szerepel.

Gyakorlati dolgozataiban bukaresti és kolozsvári munkatársakkal együttműködve funkció szerint osztályozta Románia falusi településeit, rangsorolta az ország városait és felvázolta azok vonzási körzeteit. Önálló dolgozatokban jellemezte az Erdélyi Mezőség, a Szamosmenti Síkság, Kolozs megye település- és Hargita megye városhálózatát. A romániai irodalomban is idézett módszert dolgozott ki a falusi települések potenciáljának meghatározására, feldolgozta továbbá az Erdélyi Medence s majdnem egész Románia főbb mezőgazdasági típusait és régióit olasz és francia szakkiadványok számára. Társszerzőkkel közreműködött Románia idegenforgalmi helyeinek tipizálásában; önálló tanulmányban megkísérelte az ország gazdasági vidékeinek körülhatárolását.

A világgazdaság primér szektora (Kv. 1976) c. egyetemi jegyzetében közli a világ mezőgazdasági típusainak taxonómiáját és mezőgazdasági régióinak térképét, amelyet a romániai szakirodalom is átvett. *Hagyományos földrajz – korszerű földrajz* c. tanulmánya az EME Természettudományi és Matematikai Szakosztályának Közleményeiben (1992/1), *Tudósok a tudománynépszerűsítésről* c. írása a Művelődés 1990/1-es számában jelent meg. Tanulmánya a természetről és természetjárásról Áprily Lajos költészetében kéziratban.

(T. J.)

Szabó Attila: *Természettudományos irodalom*. Közli *A romániai magyar nemzetiség*. 1981. 235. – Benke V. János: *Tudományos arcképcsarnok: M. J.* Művelődés 1984/1.

Molnár József (Marosvásárhely, 1907. máj. 16. – 1983. dec. 4. Bécs) – grafikus, plakáttervező. Középiskolai tanulmányait szülővárosa Református Kollégiumában végezte, a berlin–charlottenburgi képzőművészeti főiskola növendéke (1928–32); a német fővárosban az avantgarde színházművészet (Brecht, Piscator) és a Bauhaus eredményei keltették fel érdeklődését. 1933-tól Bukarestben készít kereskedelmi és turisztikai reklámokat. Részt vett a New York-i világkiállítás román pavilonjának díszítő munkálataiban (1939), majd a Leech Illustrators reklámügynökség munkatársa. A háborús éveket munkaszolgálatosként Bukarestben töltötte, itt kapcsolódott be a társadalmi-politikai plakáttervező munkába. A Nicolae Grigorescu Képzőművészeti Főiskola tanára (1948–72), a reklámgrafika előadója, majd tanszékvezető. Tanítványai között volt Bardócz Lajos és Bencsik János.

Epigrammatikus tömörségű plakátjaival a műfaj nemzetközileg elismert alkotói közé emelkedett, s foglalkozott könyvgrafikával is. Több egyéni kiállítást szervezett Bukarestben és erdélyi városokban; Milánóban a díszítőművészeti triennále aranyérmét nyerte el (1957), Tbilisziben a nemzetközi turisztikai plakátkiállításon különdíjjal jutalmazták (1972). Közlekedési baleset érte (1979), lábadozása idején készítette el tizenöt darabból álló színházi Shakespeare-plakátsorozatát.

(M. J.)

Mezei József: *Iskolateremtő tanár*. Korunk 1968/11. – Ferencz Zsuzsanna: *M. J.* Kismonográfia. 1982.

Molnár Kálmán (Székelykeresztúr, 1936. szept. 10.) – néprajzi író. ~ István fia. Középiskolát szülővárosában végzett (1953), a Bolyai Tudományegyetem földrajz–geológia karán harmadévesen tanulmányait betegeskedés miatt abbahagyta (1956). Két éven át Székelyszentmiklóson igazgató tanító, 1958-tól a Székelykeresztúri Városi Múzeum főkonzervátora. Néprajzi tárgyú írásait a Hargita és Informaţia Harghitei közölte. A *Sóvidéki keresztszemesek* c. munkáját apjával társulva szerkesztette (Csíkszereda 1971), a *Népismereti Dolgozatok* 1978-as kötetében *A Hargita népi erdőgazdálkodásához* c. tanulmánnyal szerepel.

Molnár Károly (Hosszúfalu, 1901. jan. 19. – 1985. márc. 18. Sepsiszentgyörgy) – zenepedagógus, zeneszerző, karmester és kórusvezető. Középiskolai és zenei tanulmányait Brassóban végezte, ugyanott és Sepsiszentgyörgyön fejtette ki sokoldalú tevékenységét. Munkásságának fő területe a szimfonikus zene (szimfóniák, indulók, programművek, köztük a *Kárpáti visszhang*; *Remény*). Hangszeres kamarazenéjéből kiemelendők hegedű–zongora-szonátái. A zenés színpad számára írt operettet (*A puszta rózsája*), kísérőzenét szerzett Lope de Vega *A kertész kutyája* c. darabjához, pantomímet Tompa Mihály költeménye alapján (*Havasi táncos*). Zenés vígjátéka – Barkó György versbetéteivel – Antal Péter szövegkönyve alapján készült (*Száll a labda*). Szemlér Ferenc fordításában Maria Banuş versére kantátát komponált (*Hazám*). Ady, József Attila, Juhász Gyula költeményeinek felhasználásával dalokat és kórusműveket szerzett. Stílusát a könnyen rögzíthető dallamosság és harmóniai-formai áttekinthetőség jellemzi.

(B. A.)

Berde Zoltán: *Zenei élet az Őrkő alatt*. Igaz Szó 1968/8. – László Attila: *M. K.* Művelődés 1974/11. – Beke György: *Igazi hős*. A Hét 1976/41.

Molnár Lídia (Nagyvárad, 1951. máj. 14.) – ornitológus. Balogh László felesége. Középiskolát Nagyváradon végzett (1970), a Babeş–Bolyai Egyetem biológia szakán szerzett diplomát (1975). Sepsiszentgyörgyön a Megyei Múzeumnál kezdte pályáját (1976–83), majd a Megyei Könyvtárhoz került (1983–84), 1985-től a biológia tanára. Főleg madártani szakdolgozatait a Tibiscum, Aluta, Acta Hargitensia, Aquila, Ştiinţele Naturii, Ocrotirea Naturii şi Mediului Înconjurător, Natura közölte. Ismeretterjesztő cikkei és dolgozatai a Megyei Tükörben jelentek meg.

Molnár Mihály (Nagyszalonta, 1903. jan. 19. – 1991. júl. 25. Nagyszalonta) – ref. hitépítő, író. A gimnázium három osztályát szülővárosában végezte, az Arany János Irodalmi Kör tagja. Földműves ifjúként a hit kérdései foglalkoztatták. Saját kiadásában jelent meg versbe szedett hitfilozófiája, az *Új ember – új élet* c. tanköltemény (1927), valamint az *Istennek az Ó és Új Szövetségében foglaltatott szent írásából a lelki élet és egyház törvényei* (1933). Időskori munkája, az *Isten országa* (1970) kéziratban maradt.

(D. E.)

Molnár Miklós (Marosújvár 1877) – **római katolikus egyházi irodalom*

Molnár Miklós, *Löwinger* (Szilágycseh, 1922. jan. 4. – 1959. ápr. 20. Kolozsvár) – gazdasági szakíró. A kolozsvári Izraelita Koedukációs Gimnáziumban érettségizett (1942). Munkaszolgálatos, családját deportálják (1944). Felsőbb tanulmányait a Bolyai Tudományegyetem közgazdasági karán fejezte be (1946), itt kezdte előadótanári pályáját. Doktori címet szerzett *Adam Smith és Friedrich List hatása az erdélyi közgazdasági eszmékre* c. disszertációjával (Kv. 1947). A Korunk és a Probleme Economice munkatársa. A kolozsvári magyar és román egyetem erőszakos egyesítésének időszakában Szabédi Lászlót követve öngyilkos lett.

Munkája: *Az iparfejlesztés kérdése Erdélyben 1848 előtt* (Gazdaságtörténeti Tanulmányok 5. 1957).

Molnár Pál (Sár, 1951. jan. 9.) – költő. Szatmáron végezte a középiskolát (1959). Raktárnok, minőségellenőr, éjjeliőr. Verssel 1970-től jelentkezett az Ifjúmunkásban, majd a Szatmári

Hírlap, Igaz Szó, Falvak Dolgozó Népe, Brassói Lapok, Vörös Zászló, Utunk és Előre hasábjain. „Vasszagú csendben” írt versével szerepel a temesvári *Hangrobbanás* c. antológiában (1975) s a szatmári írók *Afirmarea* c. gyűjteményes kötetében (1978, 1980).

Bura László: *Hangrobbanás*. Szatmári Hírlap 1975. jan. 9.

Molnár Sándor (Szatmárcseke, 1895. jún. 12. – 1960. márc. 17. Arad) – munkásíró, szerkesztő, műfordító. Csupán két elemi osztályt végzett szülőfalujában. A magyar kommün bukása után politikai menekültként telepedett le 1919-ben Petrozsényban, ahol mint csillés bányász kapott alkalmazást. Itt Evien-Eisler Eugen tisztviselő barátjával közösen szerkeszti az *Erdélyi könyv* c. antológiát (1923) s a Zsilvölgyi Napló c. társadalmi és szépirodalmi lapot (1924–40). Az Antonescu-diktatúra idején kereskedelmi utazó Aradon, ahol a diktatúra bukása után a Szabadság napilap egyik szerkesztője (1945–48). Ezután könyvárusító, 1958-tól biztosítási ügynök.

Szinte évről évre jelennek meg verseskötetei bányász-korában; mint aradi szerkesztő, egyben műfordító is: Gheorghe V. Haiduc román íróval közösen jelenteti meg *A gondolat virágai* c. gyűjteményt, mely Eminescutól Beniucig negyven román szonett magyar fordítását tartalmazza ezzel az ajánlással: „...elismerés mindazoknak, akik a népek testvériségének ügyét szolgálják.” Kalendáriumot is kiadnak *A testvériség naptára* (Arad 1946) címmel. Hagyatékában több versformába ültetett népmeséje szerepel, ezek kedvéért állított össze rímlexikont, 300 szónak adva meg a megillető rímet.

Legnagyobb részt Petrozsényban megjelent verseskötetei: *Vágyak szigetén* (1920); *Könnyes zsoltárok* (1921); *Ilyen a szívem* (1925); *Tisztaság himnuszai* (1926); *Erdély országútján* (1927); *Álarc nélkül* (Tîrgu Jiu 1929); *Új tavaszvárás* (1930); *Igaz balladák* (1934); *Szabadság lobogója alatt* (Arad 1946).

Prózakötetei: *Vallomások könyve* (önéletrajz, novellák, Hátszeg 1941); *Az író naplója* (Arad 1945); *Két szív egy keringőben* (kisregény, Arad 1945).

(K. T.)

Molnár Szabolcs (Mezőtelegd, 1943. ápr. 12.) – irodalomtörténész, műfordító. ~ Erzsébet férje, ~ Zsófi apja. Középiskolát Aradon végzett (1960), a kolozsvári egyetem magyar nyelv és irodalom szakán szerzett tanári oklevelet (1966). A kisiratosi általános iskolában tanított (1966–69), majd tanársegéd, 1973-tól adjunktus, 1990-től előadótanár a bukaresti egyetemen, ahol régi magyar irodalmat és művelődéstörténetet ad elő.

Az egyetemi oktatás céljaira *Magyar irodalmi szöveggyűjtemény*t (I–III, 1973–76) állított össze a régi magyar irodalomból, ill. a felvilágosodás korának költészetéből. Irodalmi szöveggyűjteményt jelentetett meg a líceumok XI. osztálya számára is (1980). Antológiájának a mohácsi vészig terjedő I. része két kötetben a nagyközönség számára átdolgozott változatban *Idők szép virága* címmel jelent meg (Bukarest–Budapest 1991, 1993).

Első írását az aradi Vörös Lobogó közölte (1960). Gondozta Berde Mária *Versek–Műfordítások* (1970) és *Tüzes kemence* (Kv. 1985), Haller János *Hármas história* (Téka, 1978) c. kötetét, a *Száz fabula, Krónika és egyéb írások* című Heltai Gáspár-gyűjteményt (1980), összeállította a *Históriás énekek és széphistóriák* (1981) c. antológiát; ugyancsak gondozásában jelent meg Andrád Sámuel *Elmés és mulatságos rövid anekdoták* (Téka, 1988) c. kötete. Magyarra fordította az *Árnyékok uralma* c. Ion Vinea-kötetet (Mircea Vaida utószavával, 1976), Lucian Blaga *Egy évszázad arcai* c. aforizma-, esszé- és tanulmánykötetét (Szilágyi Domokossal, 1978), valamint Tudor Vianu *Korok, írók, művek* c. tanulmány-gyűjteményét (Halász Annával, Szilágyi Domokossal és Zirkuli Péterrel, 1983); az *Arte*

poetice. Renaşterea (1986) c. kötetben a román olvasóknak mutatta be Vitéz Jánost, Janus Pannoniust, Zsámboky Jánost és Rimay Jánost. „Körültekintő alaposságáért” a szakkritika elismeréssel fogadta főművét, a *Berde Mária* c. monográfiát (1986).

1990 tavaszán megszervezte az önálló Hungarológiai Tanszéket a bukaresti egyetemen, s ennek tanszékvezetőjeként az idegen nyelvek és irodalmak karának tanácstagja lett. A szlovéniai Mariborban rendezett Mátyás-konferencián adta elő tudományos gyűjteményben is megjelent tanulmányát (Maribor 1991), s Pécsett a magyar nyelv mint idegen nyelv tanításának megvitatásán *Az oktatás tartalmát meghatározó politikai célok* címen tartott előadást (1991).

Jegyzeteit, nyelvművelő írásait, ismertetéseit a Művelődés, Munkásélet, A Hét, NyIrk, a budapesti Helikon világirodalmi figyelő, Irodalomtörténeti Közlemények (Bp.) hasábjain tette közzé, 1990 óta a Romániai Magyar Szó, Valóság munkatársa. A Változó Valóság 1992/2. számában *Célirányos badarságok* c. alatt leplezi le az állítólagos „székely nyelv” zavaros elméletét.

(M. H.)

Binder Pál: *Heltai Gáspár magatartásmodellje*. A Hét 1981/25. – Gaal György: *Berde Mária vallomása és vállalása*. Utunk 1987/16. – Kozma Dezső: *Könyv – Berde Máriáról*. Korunk 1987/4. – Kovács János: *Arckép – kinagyításokkal*. Igaz Szó 1987/9.

Molnár Tibor (Nagyszeben, 1911. dec. 14.) – újságíró, szerkesztő, műfordító. Elvégezte az aradi Római Katolikus Gimnázium I–IV. osztályát, s a Felső Kereskedelmi Iskolát (1929). Újságírói pályáját az Aradi Közlöny belső munkatársaként 1930-ban kezdte, 1935-től egyben a Brassói Lapok és a Népújság aradi tudósítója. Cikkeit közölte a Független Újság is. Az aradi Patriotul, ill. Flacăra Roşie főszerkesztője (1944–49), majd a bukaresti Veac Nou és Új Század folyóiratok főszerkesztő helyettese (1950–53), az Orosz Könyv kiadóvállalat nemzetiségi szerkesztőségének vezetője (1954–58), végül a Kiadói Központ Könyvterjesztő Igazgatóságának tisztviselője nyugalomba vonulásáig (1964). Azóta az Előre, Művészet, Új Élet, A Hét munkatársaként irodalmi, színházi és filmtárgyú írásaival jelentkezett.

Első írását az Aradi Közlöny közölte (1930). Irodalomtörténeti jelentőségű a Brassói Lapok 1936. júl. 5-i számában közölt beszélgetése József Attilával, „a magyar Panait Istrival”.

A Brassói Lapokban beszélgetést közölt Ignotus Pállal (1936. júl. 3.) és Szabó Zoltánnal (1936. júl. 9.). Hozzászólt a Szentimrei Jenő kezdte Helikon-vitához *Ki a szalonból nemcsak az ugarföldekre, hanem a perifériákra is* c. alatt (1936. aug. 9.). Az elsők között méltatta Horváth Imre költői jelentkezését (1937. jan. 23.), s a Független Újságban írt József Attila verskötetéről (1937/20). A költő tragédiájáról a Brassói Lapokban tudósít (*Hogyan élt és hogyan halt meg Ady Endre óta a legnagyobb magyar költő: József Attila.* 1937. dec. 12.). Önéletrajz-szerű visszaemlékezést közöl Salamon Ernőről a *Halálűző* c. antológiában (1968); feldolgozza Csíky Gergely 1886-ban bemutatott *Spartacus* c. tragédiájának az aradi múzeumban őrzött három ismeretlen változatát (Irodalomtörténeti Közlemények, Bp. 1982/2).

Műfordító. Petre Bellu *A védelemé a szó* c. regényét 1936-ban fordította; az 50-es évektől kezdve a kortárs román színpadi irodalmat (Lovinescu, Everac, Baranga, Mazilu, Demetrius, Solomon, Dorian, Tărchilă) tolmácsolja. Válogatásában és részben fordításában jelent meg a Kriterion *Kortárs román drámák* (1983) és *Kortárs román vígjátékok* (1984) c. kötete. Németből Paul Schuster regényét (*Amikor nincs sugara a napnak.* 1964), oroszból többek közt Tyendrjakov (1959) és Tinyanov (1962) egy-egy regényét ültette át magyarra.

Románra fordította Molnár Ferenc *Olympia* (Sidonia Drăguşanuval, 1967), Kocsis István *Megszámláltatott fák* (1970), Mesterházi Lajos *Tetemrehívás* (1974), Fehér Klára *Mi,*

szemüvegesek (1974) c. színdarabjait és Radó Sándor *Dóra jelenti...* c. dokumentumregényét. 1982–1986 között Örkény István, Galgóczi Erzsébet és Karinthy Ferenc elbeszéléseiből egy-egy kötetre valót válogatott ki romániai magyar kiadásra, a Horizont sorozat számára.

Álneve: *Szebeni Zsigmond*.

Abafáy Gusztáv: *Adalékok József Attila életéhez és költészetéhez*. NyIrk 1960/3–4. – Kántor Lajos: *A hiány értelmezése*. József Attila Erdélyben. 1980. 17, 101, 103, 110, 134. – Horváth Imre: *Egy híres vallomás margójára*. A Hét 1980/32.

Molnár Vince (Nyárádszentanna, 1926. nov. 25.) – orvosi szakíró. Középiskolát a Református Kollégiumban végzett Marosvásárhelyt (1947), ugyanitt az OGYI-ban szerzett orvosi érdemdiplomát (1953). Itt kezdte pályáját az igazságügyi orvostani tanszéken; 1958-tól a Mina Minovici Igazságügyi Orvostani Intézet fiókjának bio-kriminalisztikai laboratóriumában is dolgozik. Az orvostudományok doktora (1968), a Román Orvostudományi Akadémia, a Legfelső Igazságügyi Orvosi Szakértői Bizottság tagja. 1983-tól előadótanár, laboratóriumi vezető főorvos. A helyi Műkedvelő Képzőművészeti Kör tagjaként több kiállításon szerepelt. Húsz éven át a Népi Egyetem „Társadalmi élet és orvostudomány" c. szakkörét vezette.

Az igazságügyi-orvosi genetika és alkohológia területén az ujjlenyomatok öröklésmenetét, a krónikus betegségekre való örökletes fogékonyságot vizsgálja, foglalkoztatják az öngyilkosság kérdései. Szakközleményei hazai szaklapokban (Revista Medicală – Orvosi Szemle, Problemele de medicină legală şi criminalistică), valamint külföldi szaklapok (Acta Morphologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Dermatoglyphics news Bulletin) hasábjain jelentek meg. Társszerzője a *Medicină legală* (1966) c. kézikönyvnek, egy-egy fejezetet írt a Pop–Anghelescu-féle *Tratat practic de criminalistică* 1978-as II. és 1982-es III. kötetébe. Ismeretterjesztő cikksorozatai jelentek meg a helyi Vörös Zászlóban *Egy törvényszéki orvos naplójából* és az Új Életben *Törvényszéki orvosi szemmel* címmel.

Munkái: *Törvényszéki orvostani jegyzet* (társszerzésben, kőnyomatos, Mv. 1954); *Törvényszéki orvostan* I–III (társszerzésben, kőnyomatos jegyzet, Kv. 1960); *Humángenetika a gyakorlatban* (tudománynépszerűsítő, Kv. 1984).

(P. H. M.)

Molnár Zoltán (Sepsiszentgyörgy, 1937. okt. 13.) – festőművész. A marosvásárhelyi Művészeti Líceumban érettségizett. Kádár Tibor és Abodi Nagy Béla növendékeként a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán szerzett diplomát (1963). Hosszabb időn át a temesvári Pedagógiai Főiskola rajztanárképző karán tanított, később a temesvári Állami Magyar Színház grafikusa. A 80-as évek elejétől betegnyugdíjas.

Elvont, geometrikus forma-rendszerű, választékos színvilágú – gyakorta zenei ihletettségű – festményeivel rendszeresen részt vett a megyei és országos kiállításokon, egyéni tárlatot rendezett Temesvárt és Bukarestben. Köztéri, ill. középületek belső tereit díszítő monumentális alkotásai Temesvárt, Szatmárnémetiben, Besztercén, Nagykárolyban, Szinaján és Ploieşti-ben láthatók. Díszleteket tervezett a temesvári Állami Magyar Színház prózai és a temesvári Román Opera balett-előadásai számára. Bánsági román, magyar és német íróknak a Facla Könyvkiadó gondozásában megjelent műveit illusztrálta, számos könyvborítót tervezett. 1978-ban színes pasztellben elkészítette a magyar színház valamennyi akkori tagjának portréját.

(Sz. J.)

Molnár Zsófi (Arad, 1967. aug. 1.) – meseíró, ifjúsági elbeszélő, műfordító. ~ Szabolcs és R. ~ Erzsébet leánya. A bukaresti egyetemen szerzett német–angol szakos tanári oklevelet (1989), utána a németországi Hanauba költözött (1990).

Német versekkel indult (1983), magyar elbeszéléseit, meséit a Napsugár melléklete s a Nagyapó Mesefája sorozat 15. kötete juttatta el az olvasókhoz (1986). Az Igaz Szóban és az Utunkban holland és német költőket tolmácsolt. Önálló kötete: *Bukdács, Bukfenc és a többiek* (1988).

Írói neve német közleményeiben *Nora Molnár*, ill. *Nora Schullerus*.

(M. H.)

Molnárné Hubbes Éva (Sepsiszentgyörgy, 1935. ápr. 14.) – könyvtártörténeti szakíró. Középiskolát szülővárosában végzett (1952), a Bolyai Tudományegyetemen történelem szakos tanári oklevelet szerzett (1956). Pályáját Székelyudvarhelyen muzeológusként kezdte (1956–59), Bögözben általános iskolai tanár (1959–61), majd a székelyudvarhelyi Dokumentációs Könyvtár könyvtárosa nyugdíjazásáig (1991). Kutatási területe: művelődéstörténet. Áttekintést adott a város időszaki sajtótermékeinek történetéről (Könyvtári Szemle, 1970/3), a Székelyudvarhelyi Pedagógiai Líceum Évkönyve (1970) számára megírta a kollégiumi könyvtár történetét, a Könyvtár hasábjain *Gondolatok a könyvtárban Orbán Balázsról* címen értekezik (1979/2). Ugyancsak Orbán Balázsról ír a Székely Útkeresőben (1990).

Művelődési, helytörténeti írásait közölte a Tanügyi Újság, Hargita, 1991-ben a Székely Közélet.

Molnos Lajos (Budapest, 1941. dec. 1.) – költő, publicista, szerkesztő. Földműves családja falujában, Korondon nevelkedett, középiskolát Székelyudvarhelyen végzett (1960), a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet (1966). Egyetemi társaival, Farkas Árpáddal, Király Lászlóval, Magyari Lajossal együtt lépett fel a Forrás-nemzedék második hullámában, három éven át a Gaál Gábor Irodalmi Kör elnöke. Tanári pályáját a Bihar megyei Éradonyban kezdte (1966–68), Ottományban iskolaigazgató (1968–69), majd újságíró a Hargitánál Csíkszeredában; később Kolozsvárra kerülve az Igazság, majd az Utunk belső munkatársa. 1989 decemberében a meginduló kolozsvári Szabadsághoz csatlakozik, s annak keretében a hetenként megjelenő RMDSZ-mellékletet, az Erdélyi Híradót szerkeszti. 1992-ben ifjúsági lapot indított **Tini-koktél* címen. Az RMDSZ Kolozs megyei szervezetének elnöke (1993).

Költőként már középiskolás korában jelentkezett a Pionírban (1956), majd az Ifjúmunkásnál (1959). Gyermekverseit a Napsugár, kritikáit, jegyzeteit és riportjait az Igazság, Dolgozó Nő, Előre közölte. A *Vitorla-ének* c. antológiában (1966) verseivel szerepel. Költői magatartásformája sokszor bánatos, mélyről jövő keserűség fojtogatja. *Megtalált ősz* c. verseskötetének ismertetésében Márki Zoltán megállapítja, hogy „...az a táj, amelyet a legszeretőbb beszéddel idéz, amely folytonosan ott lebeg a szeme előtt: a gyermek- és ifjúkor vidéke, az álomba merült múlt, szépségekkel és buzdításokkal”.

Kötetei: *Csigahívogató* (gyermekversek, 1967); *Szoborfaragó* (versek, Forrás, 1969); *Hazatérések* (versek, 1978); *Udvaromban vén diófa* (gyermekversek, 1979); *Megtalált ősz* (versek, Kv. 1981); *A megérkezés* (versek, 1986); *Melyik nap a péntek?* (karcolatok, elbeszélések, 1987).

Álnevei: *Korondi Lajos*, *Székely Lajos*, *Tamy Lajos*.

Király László: *Két lírikus a „regényes” évből*. Utunk 1970/7. – Kovács János: *Receptológia*. A Hét 1976/12; újraközölve *Kétség és bizonyosság*. 1981. 390–93. – Gálfalvi György: *M. L.* Interjú. Közli *Marad a láz?* 1977. 81–87. – Márki Zoltán: *A szülőföld hívásai*. Előre 1982. jan. 20.

Molter Károly (Óverbász, 1890. dec. 2. – 1981. nov. 30. Marosvásárhely) – író, kritikus, irodalomtörténész. Marosi Péter, Pál és Barna apja. Kecskeméten érettségizett (1908), a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett magyar–német szakos diplomát (1912). A marosvásárhelyi Református Kollégium tanára (1913–45), majd a Bolyai Tudományegyetemen doktorált (1945), az egyetem német irodalom szakos professzora (1945–51). Tevékeny résztvevője az 1918 után önállóan kialakuló erdélyi magyar irodalmi életnek, 1920-tól a KZST tagja, a Zord Idő társszerkesztője, 1926-tól rendszeresen jelen volt a marosvécsi helikoni találkozókon, az Erdélyi Szépmíves Céh irodalmi lektora.

Írói sajátossága a bácskai sváb kovácsmester-családból örökölt 48-as magyar öntudat demokratizmusa: elutasít minden faji kizárólagosságot. A néptestvériség gondolata vezette a magyar októbrizmus radikális táborába, s írói pályáján a szociális haladás szószólója is lett. A marosvásárhelyi **Tükör* hasábjain kifejtett újságírói tevékenysége során (1918–25) „a helyi ügyek szinte észrevétlenül világproblémákká tágulnak és súlyosodnak” – írja fél századdal később a *Buborékharc* címen kötetbe foglalt esszékről Kovács János, a kétkedés fölényét értékelve e korai publicisztikában.

A szülőházból hozott gondolatvilágból indul a szépírói pálya is. A fiatal tanárnak az Erdélyi Helikon 10 éves jubileumára kiadott antológiában megjelent *A gomb* (1934) c. novellájában a hős vita közben leszakítja a hazafiaskodó alispán mentegombját, s míg az repatriál, a beszármazott az államfordulatkor helyben marad... A rejtett önéletrajznak tekinthető *Tibold Márton* (1937) c. regényről maga a szerző vallja, hogy a fajőrület vérségeszméje hozta ki belőle: a svábból lett magyar regényhős hazafisága sokkal igazabbnak bizonyul számos törzsökös harsány nacionalizmusánál. Láng Gusztáv írja e mű egy későbbi kiadásával kapcsolatban: „...a Tibold Márton-féle humanista nemzetköziségnek egészséges népi hagyományai vannak, s hősünkben is egyre világosabb a felismerés, hogy a nemzetiségek problémájának megoldása elválaszthatatlan a társadalmi alapkérdésektől; hogy a faji gőg mindig osztálygőggel, népellenes reakcióval párosul.” Nem véletlen, hogy az éles szemű Móricz Zsigmond a Kelet Népe szervezése közben erről a néptestvéri humánumról kér cikket a marosvásárhelyi tanártól, aki azt *Erdélyi vérkeveredés* c. alatt meg is írja (1941).

Az antifasiszta vonulathoz tartozik *Baj van Metániában* c. cikke a Brassói Lapokban (1933), mely a régebbi *Metánia RT* szatirikus-szürrealista regény logikai folytatásaként az uralomra jutott Hitler rendszerének a gázhalállal való borzalmas összefüggését jelzi előre. Nem véletlen, hogy az I. világháborút követő német humanista írók, egy Thomas Mann, egy Ernst Toller írásait bemutató, a szász Klingsor transzilvanista íróit fogadó marosvásárhelyi tanár hamarosan a német nemzetiszocialisták támadásainak pergőtüzébe került.

Megkapta az Igaz Szó kritikai és irodalomtörténeti díját (1968), s érdemeinek előtérbe helyezésével a bírálóbizottság kiemelte, hogy írásaiban átfogóan igazolta szellemi haladásunk hasznos irodalmi pluralizmusát. Amit hirdetett és vallott, az a humánum találkozása a Korunktól az Erdélyi Helikonig, a munkásotthon szociális tüzű irodalmi életének felkarolásától A Hírnök katolikus irodalmi estjeinek méltatásáig vagy a népi-konzervatív Pásztortűz hagyományőrző íróinak fogadásáig.

70. születésnapja alkalmából az Igaz Szó külön összeállításban ünnepelte tizenkét író megemlékezéseivel. Születésének 100. évfordulóján a Helikon időszerűnek érezte 1924-ben írt *Calais-i polgárok* c. esszéjét újraközölni, amely Georg Kaiser drámája nyomán „sok-sok önfeláldozást” követelt Erdélyünkben egy „meddő katasztrófavárás” helyett.

Munkái: *Harámbasák* (vígjáték, Mv. 1920); *Majdnem hősök* (novellák, Mv. 1925); *Özvegyország* (színdarab Lenauról, Mv. 1926); *Tan*k (színmű, Mv. 1926); *Metánia RT* (regény, Kv. 1929); *Faluszerző* (kisregény, Brassó 1935); *Tibold Márton* (Kv. 1937, 2. kiadás 1958); *Bolond kisváros* (elbeszélések, Kv. 1943, 2. kiadás Kv. 1976); *Reformáció és magyar műveltség* (tanulmány, Kv. 1944); *Deutsche Literatur im XX. Jahrhundert* (egyetemi jegyzet, Kv. 1946); *Der Bürger in der deutschen Literatur* (egyetemi előadások, Kv. 1948); *Csaló is csalódik* (vígjáték, 1955); *Harci mosolyok* (karcolatok, elbeszélések, Mv. 1956); *Iparkodj, kisfiam!* (elbeszélések, Izsák József bevezetésével, R*MI, 1964); Szellemi belháború* (tanulmányok, cikkek, krokik, 1918–1944, R*MI, 1968); Metánia RT – Tibold Márton* (két regény, R*MI, 1969); Komor korunk derűje* (anekdoták, 1971); *Örökmozgó – Tank – Csaló is csalódik* (három színmű, R*MI, 1974); Buborékharc* (publicisztika, 1980).

(B. E).

Izsák József: *Népi humorunk irodalmi hagyományai*. Igaz Szó 1956/4; uő. *M. K. száz éve*. Helikon 1990/49. – Antal Péter: *Tibold Márton vándorévei*. Utunk 1958/45. – Láng Gusztáv: *Régi könyv – mai mondanivaló*. Korunk 1959/1. – Baróti Pál: *Élményből is lehet adoma.* Utunk 1963/22. – Sőni Pál: *Tiszta humánum forrása*. Utunk 1965/49. – Sütő András: *M. K. köszöntése*. Igaz Szó 1965/12. – Huszár Sándor: *Vidéken él-e vidéken az író?* Utunk 1966/27. – Domokos Géza: *M. K. – az újságíró*. Előre 1968. márc. 17. – Balogh Edgár: *Egy irodalmi díj kapcsán*. Korunk 1969/5. – Jancsó Elemér: *A kritikus és az irodalomtörténész*. Keresztury Dezső: *Derűs fölény*. Olosz Lajos: *Az emlékezés tükrében*. Igaz Szó 1969/11. – Szász János: *Emlék, főhajtás, búcsú*. Előre 1981. dec. 6. – Kovács János: *A kétkedés fölénye*. Közli *A kockázat bűvölete*. 1986. 264–69.

ÁVDolg. Simon György: *M. K. irodalomszervezői és irodalomkritikusi tevékenysége*. Kv. 1972. – Veres György: *Karácsony Benő és M. K. humorának színskálája*. Kv. 1980.

Monay Ferenc (Nagybánya, 1878. dec. 22. – 1964. máj. 6. Róma) – művelődéstörténész, műfordító, közíró. Tanulmányait Egerben és a római Gregoriana egyetemen végezte. Gimnáziumi tanár Szilágysomlyón és Marosvásárhelyen, aradi plébános, 1918-tól minorita tartományfőnök, 1927-től vatikáni magyar gyóntató. A közjog és történettudományi propedeutika főiskolai tanára. Az Academia Romana dell'Immaculata tudományos társaság tagja, a rendi névtár szerkesztője.

Az aradi **Vasárnap* c. folyóirat megalapítója (1918), itt számolt be római levéltári kutatásainak eredményeiről, így *Aradiak Rómában 500 év előtt* (1934), *Egy tengerkutató aradi minorita* (1935) és *A temesvári magyarok kérvénye a vatikáni levéltárban 1582-ből* (1936) c. tanulmányában. Megjelent kötetei: *Assisi Szent Ferenc összes művei* (fordítás olaszból és franciából, Mv. 1907); *Római levelek* (Arad 1927); *Ezüstös oltár* (cikkgyűjtemény, Arad 1927); *A lateráni béke* (történelmi tanulmány, Arad 1929); *De provincia Hungarica ordinis fratrum minorum conventualium Memoriae Historicalae in anniversario 250 anno suae restaurationis* (Róma 1953).

(K. S.)

monodráma – egyetlen előadóra, ill. szereplőre épített dráma; gyökerei mind az európai, mind a magyar kultikus hagyományokra visszavezethetők. A XVIII. századtól a francia és német irodalomban és színpadokon tűnik fel (Rousseau, Goethe), a XX. századi modern szerzők (Cocteau, Beckett), kortárs román drámaírók (Marin Sorescu) ugyancsak előszeretettel használják e műformát. Különbözik a monológtól, amely csupán egy eleme a drámának, szemben a ~val, ebben ugyanis a hős sorsát meghatározó külső-belső mozgások, konfliktusok egésze alakítja, teszi teljessé a művet. „Nem feltétlenül fontos, hogy a drámában a központi hősnek egyenrangú ellenfele legyen” – írja önigazolásul Kocsis István, s ebből a tételből kiindulva fogalmazza meg a maga ~-elméletét: „...a hősnek úgyis önmagát a

legnehezebb legyőznie, tehát a drámai feszültség érdekében a hőssel önmagát kell szembeállítania.”

A romániai magyar irodalomban és színházban a szükséglet virágoztatta fel a ~ műfaját és találta meg az alkalmas szerzőt Kocsis Istvánban, a 70-es években. Történelmi keretbe, távlatba állítva, a cselekvésvágy és a cselekvésben való akadályoztatás, ill. a választás kérdése tér nála vissza minduntalan. Bolyai János, Bethlen Kata, Jászai Mari, Széchenyi, Van Gogh sorsából emel ki Kocsis egy-egy lényeges drámai magot, egy meghatározott pillanatban gondoltatja, játszatja újra választott hősének életét. Különösen a *Bolyai János estéje* és az *Árva Bethlen Kata* vált a hivatásos és amatőr színészek (köztük Zsoldos Árpád, Fábián Ferenc, Nyiredi Piroska) kedvelt darabjává: kevés (jelzéses) díszlettel, másokhoz való alkalmazkodás nélkül véltek időszerű, figyelemfelhívó előadásokhoz jutni, és a Kocsis-~k több ország színpadán hoztak sikert írónak, színésznek.

A ~ lehetőségét ismerte föl Székely János poémájában a marosvásárhelyi színész Nemes Levente, amikor egyszemélyes színházának szövegéül a *Dózsá*t választotta. A 70–80-as évek erdélyi színpadain prózai művek színrevitelével (Illyés Kinga), színpadra írt művek monodrámásított változatával (például a nagyváradi F. Bathó Ida a *Magyar Medeiá*val, Göncz Árpád színművével) erősödött – és vált a szakma vitatémájává is – a ~ jelensége. A 80-as évek közepétől csökkent az érdeklődés e műforma iránt.

(K. L.)

Kántor Lajos: *Kocsis-drámák a színpadon*. *A megtalált színház*. Kv. 1976. 82–97.

Monoki István, idősb (Derestye, 1887. dec. 11. – 1963. aug. 14. Kolozsvár) – bibliográfus. ~ István, ifjabb, orvosi szakíró apja. A brassói főreáliskolában érettségizett, a Ferenc József Tudományegyetemen matematika–fizika szakos tanári oklevelet (1914) szerzett. Negyven éven át a kolozsvári Egyetemi Könyvtár tisztviselője. Igazgatói címmel vonult nyugalomba, de haláláig továbbra is a kolozsvári és marosvásárhelyi közgyűjteményekkel foglalkozott. A két világháború közötti időszak romániai magyar könyvtermelésének repertóriumán dolgozott, s a Román Akadémia felkérésére bekapcsolódott a romániai közgyűjteményekben fellelhető külföldi tudományos és műszaki időszaki sajtótermékek kollektív katalógusának az előkészítésébe. Ügyszeretete és tudományos megbízhatósága révén valóságos művészetté emelte a könyvészkedés látszólag gépies foglalatosságát.

Művei: *Romániában az 1935. évben megjelent román–magyar és magyar időszaki sajtótermékek címjegyzéke* (ETF 90. Kv. 1936); *A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt. 1919-1940* (Országos Széchényi Könyvtár kiadása, Bp. 1941). A megjelenés küszöbén, 1944-ben félig kiszedett állapotban maradt a jelenleg az OSZK Kézirattárában őrzött munkája, *A magyar könyvtermelés Romániában. 1919–1940* c. több mint 5000 tételt tartalmazó, a huszonkét év alatt megjelent önálló műveket ABC-sorrendben és szakrendi csoportosításban felsorakoztató, ezeroldalas kézirat, amelyet az RMIL szerkesztése során is használtunk. Kéziratban maradt a 15000 adatot tartalmazó *Romániai írók álnév-lexikona* is.

(M. I.)

Monoki István, ifjabb (Kolozsvár, 1925. jún. 10.) – orvosi szakíró. ~ István, idősb fia. Középiskoláit szülővárosa Piarista Gimnáziumában végezte (1944); főiskolai tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem orvostudományi karán kezdte, 1945-től a Bolyai Tudományegyetem orvostudományi karán folytatta, a marosvásárhelyi OGYI általános orvosi karán szerzett diplomát (1950). Itt kezdte pályáját a kórbonctani tanszéken, 1956-tól a II.

számú belgyógyászati klinikán tanársegéd, majd adjunktus, 1959-ben belgyógyász szakorvosi képesítést nyert, az orvostudományok doktora (1963), főorvos.

Kutatási tevékenysége kezdetben a daganatképződés és a belső elválasztású mirigyek kapcsolatának tanulmányozására irányult, majd a kollagén-betegségcsoportot vizsgálta, később kardiológiai kutatásokat végzett. Egyike a szívkatéterezés első romániai alkalmazóinak. Több mint 100 tudományos dolgozatát főleg az Orvosi Szemle – Revista Medicală, Medicina Internă és Morfologia Normală şi Patologică közli, Budapesten az Orvosi Hetilap és Urológia. Az Új Élet *Az orvos válaszol* c. rovatának vezetője (1968–78), a TETT első számának (1977) szakmai szerkesztője.

Munkái: *Általános és részletes kórbonctani jegyzet* (öt fejezet a kőnyomatos kiadványból, Mv. 1952–54); *Szempontok az általános orvos belgyógyászati tevékenységéhez* I–II (egyetemi jegyzet, munkatárs Ferencz László és Kovalszki Péter, Mv. 1979, 1982); *Belgyógyászati problémák az általános orvosi gyakorlatban* I–II (kézikönyv, Kv. 1984, 1987).

(P. H. M.)

Vincze János: *Korszerű orvosi segédkönyv*. Korunk 1985/4.

Monoky Sándor – **Cimbora Könyvtára;* **gyermekirodalom*

Moravetz Testvérek – könyv-, zeneműkereskedés Temesváron, amely jelentős zeneműkiadói, könyv- és lapkiadói tevékenységet is folytatott a XX. század első felében. Saját nyomdát üzemeltetett. Fiókvállalatai, kirendeltségei és bizományosai voltak Budapesten, Lipcsében, Pozsonyban és Csernovicban. A komoly kereskedelmi és kulturális funkciót betöltő ismert és virágzó céget Moravetz János alapította 1895-ben. Vezetését pár év múltán fiai – Gyula és Lajos – vették át, akik az eredeti józsefvárosi üzlethelyiséget is megtartva korszerű és tekintélyes boltközpontot létesítettek Temesvár belvárosában.

1940 után Mentor Részvénytársaság néven működött tovább; 1950-ben államosították.

Kiadásában jelent meg az új literatúra, az Ady fiatal bánsági híveit tömörítő Dél-csoport havi folyóirata, a Magyar Dél (1909–10), a 20-as évek elejének Bukarest után Temesváron megjelent rangos román nyelvű zenei folyóirata, a *Musica*. Magyarul 1923-tól *Muzsika* címmel jelentetett meg reklámfüzeteket, publikálta több bánsági szerző – Berkeszi István, Bodor Antal, Berkovics Simon, Sabin V. Drăgoi, Lovich Ilona, Szimonisz Henrik szépirodalmi, helytörténeti s néprajzi műveit. Félévszázadot meghaladó fennállása alatt közel másfél száz könyvet (ebből 1919–1940 között magyarul 137 művet) adott ki.

Tevékenysége homlokterében a klasszikus és kortárs zeneművek forgalmazása és kiadása állt.

Kortárs román zeneszerzők műveit jelentette meg *Noua Şcoală Românească* címmel kiadott sorozatában, az egyetemes zeneirodalom népszerű zongoraművei – Bach, Bartók, Beethoven, Chopin, Delibes, Liszt, Mendelssohn-Bartholdy, Schubert, Schumann, Weber szerzeményei – a *Collection Moravetz* c. gyűjteményében láttak napvilágot, az igényesebb hangszeres és zenekari darabok, a klasszikus és a XX. századi zeneszerzők művei az *Edition Moravetz* sorozatban. *Cimbalom-szalon* c. kottafüzet sorozata a Schubert, Haydn, Schumann, Meyerbeer, Suppé, ill. Balázs Árpád, Dankó Pista, Erdélyi Dezső, Katona József, Késmárky Árpád, Bihari János, Szerdahelyi József, Lavotta János kompozícióinak átiratait tartalmazta. Megjelentette a népszerű operettek és operák eredeti kottáit és zongorakivonatait is. *Moravetz közismert kiadványai népzenekarra* címmel kiadta Győri Emil *Barcelona* c. füzetét (1926). Egy esztendő legsikeresebb kottáit összegyűjtve jelentette meg a *Moravetz-Album* hét kötetét, amelyek a „legdivatosabb táncok, népszerű dalok, a legszebb magyar nóták, kedvelt operák,

kiválogatott két- és négykezes zongoradarabok" gyűjteményei. *Mária országa* c. három füzetben hozta ki Hoós János temesvári zeneszerző egyházzenei alkotásait. Magyar és román nyelven képeskönyveket adott ki a gyermekek számára. A magyar nyelvű sorozat verseit Benedek Elek, Draskóczy Ilona, Kóró Pál, Móra Ferenc, Sas Jolán és Szabolcska Mihály írta.

A kottalapok, -füzetek és albumok színes, ízléses és mutatós címlapjait általában Kóra-Korber Nándor, Miskovits István, Sinkovich Dezső, Litteczkyné Krausz Ilonka, Németi Edit, Fenyő Sándor rajzolta.

A ~ cégjelzésével jelent meg Eisikovits Miksa dalainak füzete (1946).

(Sz. J.)

Móricz Miklós (Prügy, 1886. dec. 7. – 1966. máj. 5. Budapest) – újságíró, szerkesztő, statisztikus, közíró. ~ Zsigmond öccse. Budapesten szerzett jogi és államtudományi doktorátust. Ügyvédi, majd tisztviselői pályáját otthagyva, mint politikai emigráns került Romániába, ahol a Brassói Lapok szerkesztője (1923–28). Legtöbbször MM betűkkel jelzett gazdasági és művelődéspolitikai fejtegetéseivel a vidéki lapot országos szintű sajtóorgánummá fejlesztette. Korszerű tipográfiai igényei nyomán emlegették a nyomdászok *Doktor Borgisz* néven.

Visszatérve Budapestre a STUD (Statisztikai Tudósító) alapító főszerkesztője, bátyjáról szóló kötetek szerzője.

Főbb munkái: *Gandhi, a nagy lélek* (Kv. 1927); *Erdély és a Regát* (Brassó, 1928); *Világgazdaság és demográfia* (Magyar Statisztikai Szemle, Bp. 1931); *Nagybirtok, népszaporodás, népsűrűség* (Magyar Statisztikai Szemle, Bp. 1936); *Móricz Zsigmond indulása* (Bp. 1959); *Móricz Zsigmond érkezése* (Bp. 1966).

(B. E.)

Osvát Kálmán: *Erdélyi Lexikon*. Nv. 1929. 197. – Szemlér Ferenc: *Doktor Borgisz*. Kortárs, Bp. 1970/10; újraközli *Személyes ügy*. Vallomások, emlékek. 1975. 36–45. – Kacsó Sándor: *Fogy a virág, gyűl az iszap*. Önéletrajzi visszaemlékezések II. 1974. 157, 165.

Móricz Zsigmond és a romániai magyar irodalom – Egy sajátos történelmi összehasonlítás és értékelés fűzte Móricz Zsigmondot (1879–1942) Erdélyhez: szerinte itt alakult ki az „Ahogy lehet!" reálpolitikája századokon át, ezt észlelte *Erdély*-trilógiájának megírásakor, nemcsak a forrásanyagban, hanem a helyszínen is tanulmányozva Bethlen Gábor uralkodásának történetét. Ez a reálpolitikai felfogás – „az erdélyi lélek alapvonása" – késztette arra, hogy bevonja az erdélyi írókat lapjába, a Kelet Népébe, s meglátogassa újra meg újra Erdély népét. Érthető, hogy ez a vonzalom viszonzásra talált Kolozsvár, Marosvásárhely és más magyar városok magyar irodalmi köreiben, s az író itt kibontakozó gazdag utóéletét is meghatározta.

Móricz első erdélyi látogatása Kós Károlynak szólott. Már 1912-ben szerepelt a Sztánán szerkesztett Kalotaszeg c. folyóirat hasábjain, s 1914-ben Kósék meghívására személyesen is részt vett egy írásba foglaltan emlékezetessé vált sztánai bálon. Újabb Erdély-nézőre 1926-ban került sor, amikor az író már az Erdély-trilógián dolgozott, s Kelemen Lajos történész-levéltáros segítségét igénybe véve tanulmányozta a Bethlen Gábor-i korszak történetét. Ennek a tanulmányútnak a visszhangjaihoz tartozik többek között Corneliu Codarcea román író cikke, amellyel Kolozsvárt a román sajtóban védelmére kelt a románellenességgel megvádolt vendégnek. Figyelmet érdemel az író növekvő népszerűsége az erdélyi magyar fiatalság körében. Két ízben is közel került az új nemzedékhez: amikor Makkai Sándor vitatott Ady-könyvét a Nyugatban köszöntötte (1931), s amikor ugyanebben az évben 74 kolozsvári

magyar főiskolai hallgató az Erdélyi Fiatalok hasábjain egyetértését fejezte ki a prágai magyar diákok meglátogatása miatt más oldalról is nemzetellenességgel vádolt íróval.

Ilyen előzmények után szervezett ankétot lapjában, a Kelet Népében az erdélyi szegénység okairól (1941/4), vonta be munkatársai közé származási és világnézeti különbség nélkül az erdélyi magyar írókat, köztük Asztalos Istvánt, Bözödi Györgyöt, Jordáky Lajost, Kovács Györgyöt, Nagy Istvánt, Veress Pált, felhíva egyidejűleg a figyelmet Tolnai Lajos szociális hevületű erdélyi írásaira. 1941–42-ben többször is ellátogatott Erdélybe, ahol minden társadalmi oldal vagy világnézeti csoport egyaránt „Zsiga bácsi"-nak titulálta és ünnepélyesen fogadta. Egy ilyen alkalommal tért be Bözödújfaluba, ahol az antiszemita hullám fenyegetéseinek kitett székely szombatosok bajait jegyezte fel a Kelet Népe számára (*A szombatosok közt*. 1941/12), s ugyanilyen őszinteséggel kelt védelmére egy másik riportjában a bürokráciával szembekerült csíkmegyei székelyeknek is (*Gazdakör Székelyföldön*. 1941/13).

Az író halálának visszhangjaiból kiemelkedik Marosi Péter *Meneküljünk a felelősségbe* c. nekrológja a diákifjúság Március c. lapjában (1942/2).

Móricz Zsigmond gazdag utóélete Romániában az erdélyi írókat is befogadó *Magvető* c. irodalmi antológiájának kolozsvári újrakiadásával kezdődik (1945). Ugyanekkor Kolozsvárt megalakul a róla elnevezett **Móricz Zsigmond Kollégium*. Később Kovács György az Igaz Szóban közzéteszi Móricznak a Kelet Népe erdélyi szerkesztésével kapcsolatos leveleit Balogh Edgárhoz (1955/11), Jancsó Elemér ugyanott az író Kuncz Aladárhoz intézett levelét hozza nyilvánosságra (1956/7). Katona Szabó István a lapban a diákok Móricz-tiszteletéről és követéséről emlékezik (1957/2). Az író halálának huszadik évfordulóján az Igaz Szó bemutatja Balogh Edgár és Bözödi György korabeli jegyzeteit Móricz erdélyi látogatásairól, Jánosházy György pedig *Nemcsak a parasztság írója* címen közöl esszét (1962/37). Ebből az alkalomból jelentet meg az Irodalmi Könyvkiadó *Kenyéren és vízen* címmel egy gyűjteményt Móricz közügyi írásaiból. Ez a kötet védekezés volt azokkal szemben, akik – mint már a Korunk szektás szakaszában – újra „osztályszempontból" emelnek kifogásokat Móricz ellen, egyenesen „félkarú óriás"-nak bélyegezve növekvő köztiszteletben álló személyét, amint ezt Abafáy Gusztáv tette az Utunk *Irodalmunk újraolvasásához* c. sorozatába írott cikkében (1948/22). A vitákkal tarkított erdélyi Móricz-kultusz elmélyülésének jele Kántor Lajos kismonográfiája, a *Vallomásos Móricz Zsigmond* (1968), amely alcímében jelzi, hogy az előrehaladó irodalomtörténeti kutatás „epika és líra határvidékén" immár az esztétikai értékelést hangsúlyozza.

Közben ugyanis jelentkezett az igény a revízióra, tekintetbe véve az író halála óta bekövetkezett társadalmi változásokat. Ezzel a törekvéssel kapcsolatban Kántor Lajos az időtálló irodalmi értékelés igényét hirdeti meg egy 1959-es tanulmányában, melyet *Alapozás* c. kötete (1970) közöl. További értekezései Móricz reális nyelvezetéről és az *Árvácska*-regényben tetőződő Csibe-problémáról szólnak, mintegy alátámasztva irodalomtörténeti felfogását. A Korunk közli Móricz ifjúkori barátnőjének, a Kolozsvárt élő s ekkor már 83 éves Szombatfalvy Júliának magnóra vett emlékezéseit az író indulásáról (1967). Az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó a *Három színmű* (1959), a Kriterion pedig többek közt a *Sárarany* (1971), a *Kivilágos kivirradtig – Úri muri – Rokonok* (1972) regényhármas és egy elbeszéléskötet (*Életre ítélve*, 1977) kiadásával jelentkezik, a közönség részéről sürgetett *Erdély*-trilógiát azonban a cenzúra nem engedte megjelentetni. Az ifjúsághoz Móricz-műveket a Tanulók Könyvtára, valamint a Creangă Könyvkiadó két sorozata, az Iskolai Könyvbölcső és Az Én Első Könyvem közvetít.

Nagyméretű Móricz-megidézésre az író születésének 100. évfordulóján került sor. Az emlékezés új, összefoglaló szakaszát a Korunk nyitja meg (1979/5): az ünnepi számban Mózes Huba tanulmánya olvasható, Szabó T. Attila leírja Móricz találkozásait Kelemen

Lajossal, Balogh Edgár *A Kelet Népe és Erdély* címen értekezik, Nagy György a lapszámban közzétett öt ismeretlen fényképet mutat be az író 1941-es kalotaszegi látogatásáról, Abafáy Gusztáv Móricz Erzsikéről, azaz Csibéről ír, az író fogadott leányának kolozsvári szerepére világítva, Imreh István pedig a Móricz Zsigmond Kollégiumot ébreszti. *Szembesítés* fejléc alatt az egyre inkább kiérlelődő Móricz-vita elevenedik meg Sütő András, Deák Tamás, Bálint Tibor, Pusztai János, Veress Zoltán, Lászlóffy Aladár, Kocsis István, Csiki László, Mózes Attila és Szőcs Géza hozzászólásaiban, nem hagyva kétséget afelől, hogy a fiatalabbak érdeklődése „a világ és ízlés változásával" átalakulóban van ugyan, de nem csökken a tisztelet „Móricz igazságkereső szelleme" iránt. A számban Erdős I. Pál Móricz-fejével és Paulovics László Móricz-illusztrációjával találkozunk.

Gazdag az Igaz Szó ünnepi Móricz-száma is (1979/6). A vezércikk az emberi megértés fanatikusáról szól. Tanulmánnyal szerepel a számban Láng Gusztáv, Panek Zoltán, Szász János, Magyarországról Móricz Virág, Czine Mihály és Illés Endre. *A testvériség hídépítői* címmel Dávid Gyula Móricz 1926-os erdélyi útját, és ezzel kapcsolatban a román sajtóban ellene indított támadásokat s a védelmére kelők kiállását eleveníti fel, a magyar–román együttélés és kölcsönhatás „móriczi gondolatai"-ról szólva. Móricz erdélyi íróbarátait sorakoztatja fel Izsák József, a *Légy jó mindhalálig* mint „az értelmiséggé válás enciklopédiája" foglalkoztatja Benkő Samut, s Veress Pál *Az író és a marosvásárhelyi szervezett munkásság* címen közli életrajza egy részét. Verssel tiszteleg az évfordulón Móricz emléke előtt Horváth Imre, Kiss Jenő és Tóth István, s hogy teljes legyen az erdélyi Móricz-kép, az író román tisztelői közül írással jelentkezik Gelu Păteanu, Romulus Guga és Constantin Olariu, Váczy Leona pedig román recepciójának 196 tételes bibliográfiájával igazolja, hogy a román közönség is szívesen fogadta a Móricz-műveket. A Móricz-írások mögött rejlő sajátos népi koncepciót üdvözli tanulmányában Szőcs István.

Az Utunk Móricz-emlékszámában (1979/26) Dávid Gyula áttekintést ad arról, hogy a Móricz-életmű milyen csatornákon jutott tovább az 1944-et követő évtizedek során Románia magyar irodalmában. „Tovább hatnak – írja – a személyes élmények; megszületnek az immár irodalomtörténeti beállítású Móricz-értelmezések a hazai kiadásban megjelenő Móricz-művekhez írott előszavakban, bevezető tanulmányokban; végül a teljes Móricz-irodalom viszonylatában mérve is születik egy-két számottevő irodalomtörténeti eredmény." Marosi Ildikó egy 1930–33-ban tervbe vett marosvásárhelyi látogatás körül támadt levelezést tesz közzé a KZST levelesládájából, Imreh István a „móriczi fejedelemkép"-nek, Mózes Huba pedig Bethlen Gábor feleségének, Károlyi Zsuzsannának a portré-kibontakozását követi nyomon. Vásárhelyi Géza kávéházi beszélgetéseket újít fel, Beke György Leányfalura látogat, Lőrinczi László és Ion Oarcăsu román műfordításokat idéz, Panek Zoltán az író irodalmi pereiről számol be, Csiki László szempontokat ad a *Forr a bor* kritikai olvasatához, Király László pedig visszapillantó tükrében már Móricz Zsigmond „távolodását" szemléli. Szerepel e számban Szilágyi István, Rácz Győző, Szávai Géza, Egyed Péter, Ficzay Dénes, és itt sem marad el Balogh Edgár, Kántor Lajos, Szász János emlékezése, Tóth Istvánnak az íróhoz intézett strófa-csokra.

Az Utunk-emlékszám bemutatja Nagy Albert és Tőrös Gábor Móricz-plakettjét, Árkossy István és Páll Lajos Móricz-rajzát és Deák Ferenc Móricz-illusztrációját.

A Móricz-centenárium alkalmából *Móricz Zsigmond közöttünk* (1979) c. antológia is megjelenik Kántor Lajos válogatásában. A kötet közli 24 erdélyi író – köztük a román Corneliu Codarcea és George Sbârcea – visszaemlékezéseit az íróra. Az előszó arról a történelmi felelősségtudatról szól, amelynek az Erdély történelmét és népét ismerő író „elévülhetetlen klasszikusa". A képanyag nemcsak Csomafáy Ferenc, Erdélyi Lajos, Szabó Dénes egykorú fényképanyagából állott össze, hanem Nagy Imre, Erdős I. Pál, Kádár Tibor

Móricz-rajzait, Nagy Albert plakettjét, Makár Alajos festményét, Tirnován Vid féldomborművét, valamint Szervátiusz Tibor és Balogh Péter Móricz-szobrait is bemutatja.

A ~ tárgykör szempontjából jelentős a centenáriumi antológiában Gábor Dénes *Móricz Zsigmond a romániai magyar irodalomban (1945–1979)* c. bibliográfiai adaléka, amely nemcsak a köteteket, újraközléseket, ismertetéseket és államvizsgadolgozatokat sorolja fel, hanem közli a Móricz-színművek bemutatóinak jegyzékét is Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad, Szatmár, Sepsiszentgyörgy, Bukarest magyar színpadjain, nemkülönben a marosvásárhelyi és kolozsvári rádió Móricz-tárgyú adásait is, kiegészítve a mindenkori sajtórecenziókkal. Azóta a Székelyföld városait és falvait rendezvényeivel bejáró sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház, ill. annak Tamási Áron-tagozata Sylvester Lajos és Nemes Levente összeállításában bemutatta az Erdély-trilógiából készült *Boszorkányok* (1980) c. darabot, majd a 140-szer játszott *Kerek Ferkó*t (1985) s a marosvásárhelyiekkel egyidőben rendezett *Sári bíró*t (1992).

~ kapcsolatának legújabb tanújele a Nyíregyházán megjelent *Magyar hegyibeszéd* (Magyar költők Móricz Zsigmondról) c. kötet (1990), amelyben többek között Gellért Sándor, Hajdu Zoltán, Horváth Imre, Kiss Jenő, Létay Lajos, Számadó Ernő, Szemlér Ferenc, Tóth István versei is megtalálhatók.

(B. E.)

Szentimrei Jenő: *Az ötvenéves M. Zs*. Ellenzék 1929. júl. 7. Újraközölve *Sablon helyett csillag*. 1968. 110–14; uő. *Félkarú óriás volt-e M. Zs.?* Közli *Vallomások*. Mv. 1956. 166–81. – Gaál Gábor: *M. Zs.* Utunk 1946/7. Újraközölve *Válogatott írások* III. 1971. 34–35. – Jancsó Elemér: *Nagy író harcos öröksége*. Utunk 1952/38. – Veress Pál: *Emlékezés egy M. Zs.-dal való találkozásra.* Utunk 1956/36. – Vita Zsigmond: *Kelemen Lajos és M. Zs. találkozása*. Új Élet 1978/8.

ÁVDolg. Nagy Pál: *Móricz Zsigmond*. 1948. – Hatházy Ferenc: *A tőkés-földesúri társadalom bírálata M. Zs. műveiben*. 1952. – Győri Magda: *M. Zs. történeti regényei*. 1953. – Sebestyén Berta: *M. Zs. értékelése és hatása a romániai magyar irodalomban a két világháború között*. 1959. – Lászlóffy Csaba: *M. Zs.: Árvácska.* Műelemzés. 1960. – J. László Annamária: *A különböző mondatfajták szerepe a drámaiság kifejezésében M. Egyszer jóllakni c. novelláskötete alapján*. 1961. – Kurkó-Szekernyés Irén: *A népköltészet hatása M. Zs. irodalmi tevékenységére munkásságának harmadik szakaszában*. 1964. – Galbács Anna: *Történetiség és szubjektivitás M. Zs. Erdély-trilógiájában*. 1970. – Szentmiklósi Judit: *Módféle határozók M. Zs. elbeszéléseiben.* 1978. – Kovács Ildikó-Erzsébet: *A naturalista stílusirányzat és érvényesülése a móriczi életműben*. 1979.

Móricz Zsigmond Kollégium – főiskolás diákközösség Kolozsvárt 1945 és 1948 között, amely a szegénysorsú paraszt, munkás és értelmiségi fiatalok tanulását segítette elő ingyenes bentlakással s olyan nevelési formák között, melyek új, népi szellemű szakértelmiség kialakulását tették lehetővé. Fenntartója a Bolyai Tudományegyetem királyi megerősítése után az egyetem lett, de a ~ ebben a helyzetben is megőrizte autonómiáját. A ~ mintájára több más kolozsvári és más városokbeli **népi kollégium* is létesült az MNSZ segítségével. A felvételeket gondos tehetségkutatás előzte meg. A kollégiumi előadásokra és szemináriumokra vendégelőadóként az erdélyi magyar közélet tudományos, irodalmi és művészeti személyiségeit hívták meg. A ~ tanár-elnöke László Gyula, tanár-igazgatója Imreh István, tanulmányi vezetője Faragó József, diákigazgatója (1947-ig) Katona Szabó István volt.

A ~ nak könyvkiadója is volt, ezt Faragó József irányította. Itt jelentek meg romániai kiadásban a magyarországi népi írók: Erdei Ferenc *A magyar társadalom*, Illyés Gyula *Honfoglalók között* és *Egy év*, Jócsik Lajos *Magyar szabadság – világszabadság* c. munkái; lapok Petőfi naplójából *A nagyapa* címmel 1945-ben. Ugyanebben az évben romániai szerzőktől kiadták Benczédi Sándor mesejátékait *A csillagszemű juhász*, Bözödi György novelláskötetét *Rebi néni feltámadása* címmel, s Nagy Istvántól *A kövérek százada* c. füzetet, 1946-ban már csak mindössze egy verseskötet jelent meg *Kínai császár* c. alatt Kiss Jenőtől.

Mindezek címlapján cégjelzésként a kollégium székhelyének, Mátyás király óvári szülőházának képe szerepelt.

A ~ belső demokráciája, önnevelő és társas pedagógiája, a kisebbségi szükségletekhez alkalmazkodó reálpolitikája rendkívül serkentő hatással volt nemcsak tagjaira, hanem kisugárzott a II. világháborút követő egész új nemzedék értelmiségi alakulására is. Soraiból számos író, irodalomtörténész, kutató, egyetemi tanár és vezető szakértelmiségi került ki. A kollégisták levele az I. Ferdinand-Egyetem román diákjaihoz s a mintául szolgáló budapesti Györffy István Kollégiumhoz jelentős szerepet játszott a román–magyar megbékélés és demokratikus összefogás erősítésében.

A ~ 1948-ban szűnt meg az iskolák és bentlakások államosításával.

(K. Sz. I.)

Egyetemi ifjúságunk köszönetet mond a munkásságnak. Munkaközösségeket állított fel a Móricz Zsigmond Kollégium. Világosság 1945. jún. 2. – Sütő András: *Népi kollégisták*. Utunk 1948/2; uő. *Tűzfelelősök*. Új Tükör, Bp. 1976/52. – Kovács András: *Egy film forrásvidéke*. Bp. 1972. 72–76. – *Sej, a mi lobogónkat fényes szelek fújják...* Népi kollégiumok 1939–1949. Akadémiai Kiadó, Bp. 1977. 287–90. – Imreh István: *A Móricz Zsigmond Kollégium ébresztése*. Korunk 1979/5. – Katona Szabó István: *A nagy remények kora* (Erdélyi demokrácia 1944–1948). Bp. 1990. I. 185–90.

Móritz Miklós (Nagyenyed, 1932. nov. 7.) – műszaki és gazdasági szakíró. Középiskolát szülővárosában végzett (1951), kohómérnöki oklevelét a Bukaresti Műegyetemen szerezte (1955). Pályáját a bukaresti Aversa Szivattyúgépgyárban kezdte (1956–58), majd a nagybányai Színesfémkohászati Kombinátban dolgozott (1958–63); a kolozsvári Tehnofrig Gépgyár mérnöke. A Tanügyi és Pedagógiai Könyvkiadó kolozsvári fiókszerkesztőségének munkatársa. Többedmagával részt vett az Atanasiu–Arieşanu–Peptea szerkesztette *A fémmegmunkálás technológiája, szerszámai és munkagépei* (1980) c. tankönyv II. részének fordításában.

Önálló munkája: *Öntők könyve* (1980).

(J. D.)

Móritz Dénes – **orvosi szakirodalom*

Morvay István (Kolozsvár, 1920. szept. 1.) – zenei író. Szülővárosában elméleti gimnáziumot végzett (1940), a Kolozsvári Zeneakadémián fuvolaművész diplomát szerzett (1949). Az Állami Magyar Opera tagja (1948–72). Már nyugdíjasként veti fel a kérdést a Szabadság 1991. aug. 3-i számában: „Hogyan lett Kolozsvár a világ egyetlen városa, ahol két különböző nyelven működő Operaház van?" Válaszként *Opera a Sétatéren* c. alatt elkezdi a Kodály *Háry János*ával 1948. dec. 11-én megnyílt „népopera" folytatásos monográfiáját, mely 1992-ben meg is jelenik a Szabadság szombati számaiban.

Morvay Pál (Marosvásárhely, 1914. febr. 12. – 1990. jan. 22. Bánffyhunyad) – ref. egyházi és néprajzi író. ~ Zoltán fia. Szülővárosa Református Kollégiumában érettségizett (1931), a kolozsvári Református Teológián lelkészi oklevelet szerzett (1936), mint ösztöndíjas a berlini teológián folytatta tanulmányait (1936–38). Brassóban lelkész és hitoktató (1938–40), a kolozsvári Református Kollégium vallástanára (1940–44), Bánffyhunyadon lelkész és hitoktató 1948-ig, majd ugyanott a líceum magyar–angol szakos tanára. Kalotaszeg kulturális életét tanulmányozta, a Református Szemlében Bánffyhunyad (1985/3) és Gyerőmonostor

(1987/1) egyházának történetét és templomát mutatta be. A budapesti Tükör hasábjain Bartók és Kodály kalotaszegi nótafájáról írt „*A tőcsérbe énekeljen*” címmel (1988. júl. 29.).

Morvay Zoltán (Debrecen, 1875. nov. 28. – 1945. márc. 24. Siófok) – szerkesztő, közíró, író. ~ Pál apja. Nyomdász, szülővárosában a Csokonai-nyomda szedőszekrénye mellett került kapcsolatba az irodalommal. 1897-ben egy segédtársával gyalogosan bejárta Európát, s vándorútját le is írta. Rudnyánszky Gyula költővel együtt a debreceni Csokonai Lapok irodalmi és kritikai folyóirat szerkesztője (1903–06), majd Marosvásárhelyen a Révész-könyvkereskedés nyomdájának mestereként 1912-től a Haladás, 1918-tól a Tükör hetilap szerkesztője. Olyan időszakban, amikor az erdélyi magyar irodalom válsággal küzdött, megszervezte az **Erdélyi Könyvbarátok Társasága* kiadói vállalatát, s ügyes bérletrendszerrel biztosította a marosvásárhelyi magyar színjátszást. A KZST tagja. Megválva a nyomdától A Ma címen napilapot alapított (1925–33).

Önálló munkái közül Marosvásárhelyen jelentek meg: *Egy hatezer kilométeres séta története* (1909); *Szürke történetek* (1911); *Októberi fellegek* (regény, 1920); *Babérosi Balambér és más elbeszélések* (1921); *Gyermekvilág* (verses-mesés képeskönyv, 1922); *Randevú* (vígjáték, 1923); *A trubadúr és társai* (regény I–III. 1925); *A maharadzsa kincse* (regény, 1926); *Darázs-zümmögés* (Rémesen rímes elégiák. 1935).

(Ma. I.)

Marosi Ildikó: *Lynotipen írta: Morvay Zoltán*. A Hét 1976/15.

Mosoni B. Magdolna (Brassó, 1931. jún. 17.) – tankönyvszerkesztő. Gimnáziumot szülővárosában végzett, a Bolyai Tudományegyetemen földrajz–geológia szakos diplomát szerzett (1956). A bukaresti Magyar Líceumban kezdte pedagógiai pályáját, a Ştefan Gheorghiu Pártfőiskola magyar tagozatán földrajzi előadó (1956–61). Kultúrattasé férjét elkísérve Teheránban az iráni román követségen titkár (1961–65). A bukaresti Tankönyvkiadó magyar osztályán földrajzi, természetrajzi, mezőgazdasági, műszaki és zenei tankönyvek fordításán és szerkesztésén dolgozott, iskolai falitérképeket állított össze a magyar iskolák számára, nyugdíjazása (1988) után is folytatva munkáját. Fordításában jelent meg az Adrian Holan-féle könyv a fekete Afrikáról a Tudományos Könyvkiadónál (1960); a Napsugár földrajzi leírásait közölte.

Mottl Mária – **Székelység*

Mottl Román Pál (Budapest, 1892. márc. 25. – 1978. jan. 10. Nagyvárad) – grafikus. ~ Román apja. Szakmai tanulmányait a budapesti Iparművészeti Iskolában végezte (1914); 1912-ben tanulmányúton járt a Bánságban, a népművészet formakincsével ismerkedett. 1917-ben képesítő vizsgát tett a budapesti Képzőművészeti Főiskola rajztanárképző szakán, majd Nagyváradon telepedett le, ahol az I. világháború végén művészeti szabadiskolát létesített.

Írásban (napilapok munkatársaként) és előadásokon a művészeti-esztétikai ismeretterjesztést szolgálta. Ő készítette a Tavasz és Magyar Szó folyóiratok fedőlapját. 1919-től jelentkezett a nagyváradi művészközösség kiállításain, 1945-ben a helyi képzőművészeti csoport elnökévé választották. Ex librisei készültek fametszetben és rézkarcban; ezekből 1967-ben külföldön is bemutatott. 1977-ben gyűjteményes kiállítását szervezte meg a Körösvidéki Múzeum.

(M. J.)

Gábor Dénes: *A tanár és grafikus M. R. P.* Művelődés 1977/6.

Mottl Román (Nagyvárad, 1921. júl. 13. – 1991. febr. 28. Nagyvárad) – grafikus. ~ Román Pál fia. Tanulmányait a budapesti Iparművészeti Iskolában végezte (1945), szülővárosába hazatérve a Népi Művészeti Iskola tanára (1949–80). Országos vezetőségi tagja a Romániai Képzőművész Szövetségnek. 1949-től jelentkezett csoportkiállításokon és egyéni tárlatokon.

Tájképeket, városi tájakat, enteriőröket, csendéleteket, ritkábban portrékat festett; akvarell-termésével a műfaj élvonalbeli művelőjévé vált, tükrözve a népművészethez s a polgári kultúrához egyaránt kapcsolódó szellemiségét (*Kalotaszegi emlék; Avasi kalap; Máramarosi emlék, Fából faragott királyfi, Várad, Ady emlékezete*). Műveivel külföldi csoportkiállításokon szerepelt Szófiában, Berlinben és Debrecenben.

Képzőművészeti írásokkal az Utunk, Előre, Fáklya hasábjain jelentkezett.

(M. J.)

Bálint Tibor: *A fogantatás nagy pillanata*. Katalógus-előszó, 1981. – Alexandra Rus: *M. R. üzenete*. Korunk 1986/3.

Mozaik – 1. Magát „szépirodalmi, művészeti és kritikai folyóirat”-nak minősítő füzetsorozat. Felelős szerkesztője Ferenczy Erzsébet, szerkesztője Bobrowszky Lilly. Első két évfolyama (1934–35) Szatmárnémetiben jelent meg, a harmadiktól a hatodik évfolyamig (1936–39) Marosvásárhelyen készült. Hol negyed-, hol félévenként látott napvilágot. Az inkább „társasági” jellegű lap Bíró Lajos krokijai, Harsányi Zsolt karcolatai, Mécs László versei mellett Berde Mária és Szentimrei Jenő írásaiból is közöl.

2. Lugoson 1935 szeptemberében indult „irodalmi és riport hetilap” Komáromy István szerkesztésében. 1936/25-ös számától kezdve Temesvárt jelent meg „kultúra–divat–irodalom” alcímmel. Utolsó száma az 1937/14-es. A magazin-típusú lap tartalma szerint erotikus-szexuális jellegű. Első száma Zsolt Béla novellájával jelentkezett, feltűnik a budapesti Forró Pál *Szemérem a divatban és a szerelemben* c. írása (1935/8), a cikkek nagy része azonban a világirodalomból válogatott anyag, így Dekobra, Kuprin, de Sade márki, Smedley írása. Sok írás aláírás nélkül jelenik meg vagy ellenőrizhetetlen álnéven. Kizárólagos tárgyköre a különböző népek szerelmi élete, a szerelem kriminalisztikája, a nudizmus, a házasságkötés esztétikája, a prostitúció és nemi perverzitás, a szerelem világtörténete, nemi felvilágosítás, film és erotika, válás és házasságtörés.

(K. Á.)

Mózer István (Arad, 1929. dec. 25.) – újságíró, tanulmányíró. Középiskolát szülővárosában végzett a Katolikus Gimnáziumban (1948), a Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom szakos diplomát szerzett (1952). Az államosított gimnázium utódintézetében tanár (1952–55), tartományi magyar tanfelügyelő, majd a Ioan Slavici Líceum igazgatóhelyettese (1959–67). A Vörös Lobogó szerkesztője (1967–89), 1990-től a Jelen belső munkatársa.

Első írása a Vörös Lobogóban jelent meg (1953). Mint tanár az **iskolai színpad* felvirágoztatásával, mint szerkesztő a haladó hagyományok, a népköltészeti gyűjtés és a fiatal írótehetségek felkarolásával szolgálja a magyar művelődést. Riporter, tárcaíró, színikritikus, a Művelődés, Utunk, A Hét, Új Élet munkatársa. Előszót írt Károly Sándor *Keserűsó* c. paródia- és szatíragyűjteménye elé (1975), Nagy Dániel életművéről folytatott kutatásairól számol be az aradi Tóth Árpád Irodalmi Kör *Önarckép* c. antológiájában (1982) s az író születésének 100. évfordulóján *Az „úgynevezett legmagasabb szellemi pályán...”* c. alatt az Utunkban (1986/36). Szerkesztésében és utószavával jelent meg Apácai Bölöni Sándor és Gulácsi Zoltán pécskai és nagyvarjasi *Búza, búza, de szép tábla búza* c. népdalgyűjteménye (Arad 1978).

(U. J.)

Mózes András (Sáromberke, 1904. ápr. 1. – 1990. máj. 24. Kolozsvár) – egyháztörténész. ~ Huba apja. A Bethlen Kollégiumban érettségizett (1924), a kolozsvári Református Teológián lelkészi és vallástanári diplomát (1928), Debrecenben doktorátust (1942) szerzett, a Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelv és egyetemes történelem szakból államvizsgázott (1949). Pályáját mint várkudui lelkész kezdte, 1934-től Kolozsvárt vallástanár. Ugyanitt teológiai előadó tanár (1948–72). Írásait a Harangszó, Református Szemle, Az Út, Kiáltó Szó, Református Család közölte.

Megjelent munkái: *A magyarok története* (Kese Attilával, László Dezső előszavával. Kv. 1933); *Felsővadászi Rákóczi Zsigmond* (Székelyudvarhely 1934); *A vasárnapi iskola története* (Kv. 1935); *A várkudui református egyházközség története* (Kv. 1936); *Szabó Sári néni*. Egy kolozsvári bibliás kofaasszony élete (Kv. 1939); *Az erdélyi román reformáció kátéirodalma* (Kv. 1942). Kéziratban maradt Konrádi Dánielről, a kolozsvári mentőkórház megszervezőjéről, valamint tanáráról, Járai Istvánról készült életrajza.

(V. Zs.)

Mózes Attila (Marosvásárhely, 1952. ápr. 8.) – író, irodalomkritikus, szerkesztő. A belváros peremén élő tisztviselő család válik első, a világirodalom és a magyar irodalom olvasására, tiszteletére s általában műélvezetre nevelő iskolájává. Hegedülni tanul, kedvenc olvasmányai orosz klasszikusok és francia egzisztencialisták. És Krúdy Gyula, Németh László. Játszani, barátkozni, „világot látni” azonban a közeli külvárosi negyedbe jár, s az irodalom mellett az ottani „grundokon” összeverődő fiatalok csapatjai alakítják mentalitását. Középiskolai tanulmányait szülővárosában az Al. Papiu Ilarian Líceum magyar tagozatán fejezte be (1971), majd a Babeş–Bolyai Egyetem bölcsészeti karán orosz–magyar–francia tanári diplomát szerzett (1976). Székelyhidas román lakosságú falu általános iskolájában tanít franciát és tornát (1976–79), itt barátkozik össze egy másik havasalji község orvosával, Vásárhelyi Géza költővel. Kolozsvárra kerül az Utunk szerkesztőségébe, majd 1990-től a Helikon rovatvezetője.

Első írását a marosvásárhelyi Vörös Zászló irodalmi melléklete közölte (1968). Prózai írásai, esszéi, kritikái az Utunk, Igaz Szó, Korunk, A Hét, Napsugár, Új Élet hasábjain, majd a Látóban jelentek meg, Magyarországon az Életünk, Rakéta és más irodalmi folyóiratok munkatársa. Már első kötete, a Forrás-sorozatban megjelent *Átmenetek* c. novellagyűjtemény (1978) felkelti a kritikusok figyelmét. Marosi Péter szerint: „Szövegelései a kollektív pszichoanalízis sajátos formái.” Nem ír fontos dolgokról, csak az életéről, „belefér mondókáiba valamennyiünk életéből – a sorsunkból is valami. És ez nem is a legkisebb dolog.” Az *Egyidejűségek* c. „rendhagyó falumonográfia” (1980) Cs. Gyímesi Éva értékelése szerint „az átmeneti, a felemás, az önazonosságát elvesztett mai falu sorsának analogonja. Paradoxális világ, mert számára a korral együtt haladni létjogosultságának megszűnését jelenti. A falu kapcsán az *Anyám könnyű álmot ígér* óta nem írtak időszerűbbet itt nálunk.”

Fejlődéstörténeti vázlatoknak, az agresszivitásról szóló, freudi vétetésű egységes regény fejezeteinek tekinti az *Üvegcsendélet* (1982) kilenc elbeszélését Szőcs István. Megfigyelése szerint egészében olvasva a könyvet összhatásként szerzői igazságszolgáltatás érvényesül: „az alantas agresszivitás, kegyetlen virtuskodás, hetvenkedés, huligánnagyzolás visszavezetődik forrásához, a gyávasághoz”. Amikor *A Gonosz színeváltozásai* c. három kamaratörténet (1985) megjelenése alkalmából az Igaz Szó Fórum-cikkcsoportba foglalja Lászlóffy Aladár, Nemess László, Nagy Pál, Szőcs István és Kovács János recenzióit, a hozzászólók legidősebbje, Kovács János így üdvözli az immár új nemzedéket képviselő írót: „Mózes Attila realista víziói az egységesített modern művészetek kombinált teljesítményei, parabolás

valóságközelsége az egykori próféták tartására emlékeztet, a világot féltő szüntelen gondja pedig a mai ember mindennapos szorongása.”

Szinte áthidaló válaszként hat az új magaslatokra ért ifjú író *Vallomás egy nemzedékről* c. bevezetője Nagy István novelláinak egy új válogatása élén (*Kilincselők*, 1987), amely kiemeli a munkásíró igazi értékeit a méltatlan tankönyvi szólamokból s az utódnemzedék félreértéseiből egyaránt, a „könyörtelen megfigyelő”-t értékelve a külváros megszólaltatójában. Közben (1986) megszerkesztette saját nemzedéke fiatal prózaíróinak antológiáját *Ajtók* c. alatt.

Kötetei: *Átmenetek* (novellák, Forrás, 1978); *Egyidejűségek*. Rendhagyó falumonográfia évszakokban (1980); *Fény, árnyék átdereng* (elbeszélések, novellák, karcolatok, Kv. 1980); *Üvegcsendélet* (kilenc elbeszélés, 1982); *Füstkorom*. Történetek ellenfényben (1984), *A Gonosz színeváltozásai* (három kamaratörténet, 1985); *Árvízkor a folyók megkeresik régi medrüket* (beszély, Panek Zoltán címötletére, Kv. és Bp. 1990); *Yesterday, Az Oroszlán Hava és egyéb történetek* (1990); *A vénasszonyok nyara* c. kisregényét a Látó közölte (1990/1–3).

Románul: *Epilog la un adio* (elbeszélések Paul Drumaru fordításában, Mircea Ciobanu utószavával, 1986).

Álnevei: *Kibédi Attila, Finta Balázs*.

(M. P.)

Panek Zoltán: *Két új novelláról*. Utunk 1978/13; uő. *Orpheusz alászáll*. Igaz Szó 1985/7. – Marosi Péter: *Monológok füstökön*. Utunk 1979/27. Újraközölve *Világ végén virradat*, 1980. 129–25; uő. *A megállt idő nyomása*. Korunk 1981/4; uő. *Fejezetek nehéz emberek életéből*. Igaz Szó 1984/7. – Cs. Gyímesi Éva: *Vízió a lát- és léthatárról*. Utunk 1980/33; uő. *A rezervátum-lét metaforái*. Utunk 1984/38. – Szőcs István: *Fény–árnyék egyidejűsége*. Előre 1980. szept. 4; uő. *A Gonosz színeváltozásai*. Igaz Szó 1986/7; uő. *Egyéb történetek és az oroszlánszelídítőnő*. Helikon 1990/45. – Szász János: *M. A. A-tól Z-ig.* A Hét 1980/47. – Szilágyi Júlia: *Falu a Koporsókő alatt*. Igaz Szó 1981/6. – Bogdán László: *Mi lesz a hőssel?* A Hét 1982/44. – Vásárhelyi Géza: *Kamasz-változatok*. Igaz Szó 1983/6. – Nemess László: *A megidézett Gonosz.* Kovács János: *Az erkölcs színeváltozásai*. Igaz Szó 1986/7.

ÁVDolg. Timár Ágnes: *M. A. két regényének időszerkezete*. Kv. 1990.

Mózes Huba (Kolozsvár, 1941. jún. 2.) – irodalomtörténész. ~ András fia. Középiskolai tanulmányait a Brassai Sámuel Líceumban (1959) végezte, a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát (1964), s ugyanitt kapta meg a filológiai tudományok doktora címet (1977). Több éven át volt állás nélkül, majd 1968-tól könyvtáros az Állami Könyvalap raktárában, 1969. ápr. 1-től a kolozsvári Nyelvészeti és Irodalomtörténeti Intézetben segédkutató, 1973-tól tudományos kutató, 1990-től főkutató, közben előadó a Babeş–Bolyai Egyetem magyar irodalom szakán.

Tudományos munkásságának fő területei: a romániai magyar irodalom, a román–magyar irodalmi kapcsolatok története és a magyar verstan. Eredeti forráskutatásokon alapuló tanulmányokat közölt a Korunk indulásáról (A Hét, 1975/21), irodalmi elvek és elméletek alakulásáról az 1830-as és 40-es évek erdélyi magyar sajtójában (NyIrK, 1975/1), a XX. század eleji erdélyi és bánsági magyar irodalmi szervezkedésekről (NyIrK, 1976/1), az 1920-as évek romániai magyar irodalomkritikai törekvéseiről (NyIrk, 1977/2), a Keleti Újságról (NyIrK, 1978/2 és 1979/1), a romániai magyar képzőművészek és a Helikon kapcsolatáról, szervezkedéséről (Utunk 1979/20), a Brassói Lapokról (NyIrK, 1980/1), a romániai magyar írói tömörülések történetéről (NyIrK, 1980/2). A Romániában megjelent magyar irodalomtörténeti vonatkozású írások válogatott bibliográfiáját 1979-től kezdve folytatólagosan megjelenteti a NyIrK hasábjain.

A költészet kérdéseivel mind történeti, mind verselméleti összefüggésben egyaránt foglalkozik. Átfogó tanulmányt közöl a népdalvers sorfajairól az *Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok* 1984-es kötetében, Vargha Jenő Lászlóval közösen írta *A színek vallomása* (Korunk, 1987/9) és *A nyelvében élő közösség személyiségképéhez* (Élet és Irodalom, Bp. 1990/29) c. értekezéseit, s a romániai magyar verskötetek megjelenésének dinamikáját elemezte az 1944-től 1987-ig terjedő időszakban (NyIrK, 1988/2). Verselméleti oldalról közelítette meg a román–magyar irodalmi kapcsolatok kérdéseit is. Elemezte Eminescu *Glossza* c. versét, összevetve annak Dsida Jenő- és Szabédi László-féle fordításával (NyIrK, 1970/1), az aranymetszés érvényesülését a *Poemele luminii* c. versben (Steaua, 1986/9) és a *Harmadik levél*ben (Utunk, 1989/24), s ugyancsak az Eminescu-évfordulóra jelentette meg *Eminescu költészete az egyidejűség költészete* c. tanulmányát (Igaz Szó 1989/6).

Maga is jelentkezett versekkel a romániai magyar irodalmi lapokban; három költeményét közölte a *Vitorla-ének* c. antológia (1967).

Önálló kismonográfiát jelentetett meg József Attiláról („*Majd a szabadság békessége is eljön.*" Kv. 1970) és Szabédi Lászlóról („*Az egészet akartam*". Kv. 1984). *Sajtó, kritika, irodalom* (1983) és *Forrása rég fakadt...* (1985) c. tanulmánykötetében a romániai magyar irodalomra és sajtótörténetre vonatkozó legfontosabb kutatásainak eredményeit gyűjtötte össze.

Gondozásában és bevezető tanulmányaival jelent meg a *József Attila és a román költészet* (1972), az *Emil Isac és a magyar irodalom* (1986) és az *Eminescu a magyar irodalomban* (1989) c. kötet. A R*MI-sorozatban sajtó alá rendezte és bevezetővel, valamint bibliográfiai függelékkel látta el Brassai Viktor Példázat kétkedőknek* (1971), Jancsó Elemér *Kortársaim* (1976), Kahána Mózes *Tarackos – Hat nap és a hetedik – Elbeszélések* (1978) c. köteteit, a Tanulók Könyvtárában a baloldal költészetét tartalmazó *Férfiúdal 1933–1944* c. antológiát (Kv. 1972), Eötvös József *A falu jegyzője* c. regényét (1973), a régi magyar irodalomból összeállított *Világ világa, virágnak virága* (Kv. 1981) c. antológiát, Szabédi László vers- és műfordításkötetét *(Rózsahullató fa*. Kv. 1982), majd egy válogatást kötött formájú költeményekből *Égi csikón* címmel, verstani magyarázatok kíséretében (Kv. 1985). A Román Akadémia kolozsvári fiókjának sokszorosításában *Romániai magyar verseskönyvek 1944–1989* c. repertóriuma jelent meg (Kv. 1991); szerkesztette az újraindult ESZC első kiadványait.

(D. Gy.)

Baróti Pál: *Az irodalomtörténetírás igényei*. A Hét 1971/24. – Kovács János: *Kismonográfiák nagy hasznossága*. Igaz Szó 1971/6. – Csehi Gyula: *Kritika, elmélet, történet*. Utunk 1971/38; uő. *Kismonográfiák – nagyközönségnek*. Utunk 1971/48. – Szemlér Ferenc: *József Attila és a román költészet*. A Hét 1972/41. – Gavril Scridon: *Reîntîlnire cu József Attila*. Steaua 1972/17. – Sebestyén Mihály: *Férfiúdal*. Igaz Szó 1973/2. – Szőcs István: *Szöveg, nyelvemlék, irodalom*. Utunk 1982/7; uő. „*Az egészet akartam.*" A Hét 1985/23. – Kántor Lajos: *Az egészről és a részről*. Utunk 1983/17. – Cs. Gyímesi Éva: *Versformák antológiája*. Utunk 1985/40. – Gaal György: *Forrása rég fakadt...* Utunk 1986/11; uő. *A magyar Eminescu-kultusz tükre.* Utunk 1989/44. – Szász János: *A filológus*. Korunk 1986/5.

Mózes Károly – **orvostudományi szakirodalom*

Mózes Magda (Konop, 1923. jan. 31. – 1991. dec. 16. Kolozsvár) – orvosi szakíró. ~ Pál testvére. A kolozsvári Református Leánygimnáziumban érettségizett (1942), orvosi diplomát a Bolyai Tudományegyetemen szerzett (1948). A marosvásárhelyi OGYI alkalmazottja, 1958-tól a kórélettani tanszék vezetője, 1963-tól az orvostudományok kandidátusa, 1964-től laboratóriumi főorvos, 1970-től előadótanár nyugalomba vonulásáig (1983). Éveken át a Revista Medicală – Orvosi Szemle szerkesztőségi titkára.

Első írását az EME Orvosi Értesítője közölte (1947). Az Orvosi Szemle, Buletinul Ştiinţelor Medicale, Studii şi Cercetări Ştiinţifice, Budapesten az Acta Physiologica Hungarica, Az Aids, Kibernetika hasábjain jelentek meg reflexológiával, a belső elválasztású mirigyek működésével, a szervezet ásványi anyagcseréjével mind kísérletileg, mind gyakorlatilag foglalkozó tudományos dolgozatai. Oroszból lefordította A. A. Markoszjan *Élettan* (1954) c. munkáját férje szerint viselt Fugulyán Magda néven. Ismeretterjesztő cikkeit az Utunk, A Hét, Brassói Lapok, TETT közölte, kiemelkedik *Fronttünetek – üzemzavar* c. írása (TETT 1978/3). Számos OGYI-jegyzet társszerzője.

Munkái: *Kórélettani gyakorlati jegyzet* (kőnyomatos, Mv. 1955, 1956, 1959); *Kórélettani jegyzet* (kőnyomatos, Mv. 1979, 1980).

(P. H. M.)

Mózes Pál (Gyula, 1913. febr. 13. – 1982. máj. 9. Kolozsvár) – mezőgazdasági szakíró. ~ Magda testvére. Középiskoláit Lippán és Brádon kezdte, a székelyudvarhelyi Róm. Kat. Főgimnáziumban érettségizett (1931). Iaşi-ban jogot, a chişinăui egyetemen mezőgazdaságtant hallgatott, végül a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem mezőgazdasági karán szerzett oklevelet (1941). Besztercén növényegészségügyi körzetvezető, az MNSZ központi sajtó- és propagandaosztályának munkatársa Kolozsvárt (1945), a Falvak Népe mezőgazdasági szerkesztője. Szaktanár a nagyenyedi Bethlen Kollégium tanítóképző intézetében (1946), tanügyi főfelügyelő (1947–48), a kolozsvári Dr. Petru Groza Mezőgazdasági Főiskola magyar tagozatának növénykórtani tanára, majd a rovartani tanszék vezetője nyugalomba vonulásáig (1949–73).

Tárgyköre a növényvédelem, növénykórtan és rovartan. A Földművelésügyi Minisztérium Mezőgazdasági és Erdészeti Könyvkiadójának gondozásában ismeretterjesztő sorozata jelent meg a burgonya, textilnövények, napraforgó, zöldségfélék, kukorica és répa betegségeiről és kártevőiről, a burgonyarákról, gabonafutrinkáról és amerikai szövőlepkéről (1952–59). Írásait közölte a Besztercei Hírlap, Erdélyi Gazda, Falvak Népe, Igazság, Falvak Dolgozó Népe, Vörös Lobogó, Előre, Probleme Agricole, Agricultura Nouă, Revista Pădurilor. Társszerzője számos szakkönyvnek, így a szántóföldi növénytermesztésről, olajnövények, pillangósvirágú takarmánynövények, almásterméseűek és csonthéjasok, héjasok és bogyósgyümölcsűek, a cukorrépa termesztéséről szóló kollektív munkáknak s az ugyancsak közös *Növényvédelmi kézikönyv* c. kiadványnak (1960).

Önálló munkái: *A burgonya gyakoribb betegsége és kártevői* (1952, 1955); *A textilnövények ismertebb betegségei és kártevői* (1952); *A napraforgó betegségei és kártevői* (1955, 1959); *A zöldségfélék betegségei és állati kártevői* (1955); *A kukorica betegségei és kártevői* (1956); *A répa betegségei és kártevői* (1956); *A burgonyarák* (1956); *A gabonafutrinka* (1956); *Az amerikai fehér szövőlepke* (1957).

Hallgatói számára rovartani jegyzetet készített több kiadásban.

Mózes Teréz (Szilágysomlyó, 1919. nov. 6.) – műtörténész, néprajzi író. ~ Károly orvos felesége. Nagyváradon érettségizett (1938), a Bolyai Tudományegyetemen szerzett művészettörténeti, néprajzi, valamint francia nyelv és irodalom szakon képesítő oklevelet (1949). Pályáját mint muzeográfus Nagyváradon kezdte, ugyanott a Képzőművészek Népi Iskolájának tanára (1949–55), a Népi Alkotások Házának szakirányítója, majd igazgatója (1955–64). Mint a Körös-vidéki Múzeum néprajzi osztályának vezetője nyugalomba vonulásáig (1964–76) az egykori Püspöki Palotában kialakította Körös-vidéke átfogó alapkiállítását s feltérképezte e vidék tájegységeit. A történettudományok doktora (1977).

Néprajzi írásaival már a Művelődési Útmutatóban jelentkezik (1956), folytatólag a Művelődésben közli dolgozatait a népviselet színpadi alkalmazásáról (1961), a művelődési otthonok szépítéséről a népi művészetek termékeivel (1963). A körösrévi és báródi fazekasságról szóló tanulmánya a *Népismereti Dolgozatok* (1975), az érmelléki borpincékről Bihar és Szatmár megyében ugyanitt (1980), a Körös-vidéki román irhabundákról szóló pedig a *Korunk Évkönyv 1979* hasábjain jelent meg. Ismertető cikkeivel az Utunk, Korunk, Bihari Napló, Familia oldalain találkozunk, a Revista Muzeelor, Bihoria, Cibinium és más szaklapok tudományos munkatársa.

Munkái: *Portul popular din Bazinul Crişului Repede* (francia, német, angol, orosz összefoglalással, Nv. 1968); *Portul popular slovac din Nord-Vestul României* (klny. a Bihorea folyóiratból, Nv. 1975); *Portul popular din Bazinul Crişului Alb* (Nv. 1975); *Zona etnografică Crişul Repede* (1984).

Simon Magda: *Népművészet – népi alkotók között.* Előre 1958. ápr. 8. – Bölöni Sándor: *Múzeumavatás*. Előre 1971. jan. 19. – Ujj János: *Kötet a Fehér-Körös völgye népviseletéről*. Vörös Lobogó, Arad 1976. szept. 9. – Cseke Péter: *Körös-vidéki néprajzkutatók*. Művelődés 1981/12 és 1982/1. – Fábián Imre: *A kutatás csöndes, de nem eseménytelen hétköznapjai*. Fáklya, Nv. 1982. ápr. 4.

Mózes-Finta Edit (Kézdialmás, 1945. febr. 20.) – képzőművész. Mózes Attila felesége. Iskoláit Szilágysomlyón kezdte, ahova szüleit 1950-ben mint osztályellenségnek és kizsákmányolónak minősülőket kényszerlakhelyre telepítették. Középiskolai tanulmányait Marosvásárhelyen csak 1966-ban végezhette el. A Kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola grafikai szakán 1974-ben szerzett diplomát. Készített illusztrációkat, filmplakátokat, fotógrafikát. Dolgozott könyvkiadóknak, szövegképei jelentek meg az Utunkban, Korunkban, Igaz Szóban. Alkotásait a szürrealizmussal rokon szemlélet jellemzi. 1992-ben Magyarországra költözött.

(M. J.)

Murádin Jenő: *M. F. E.* Igazság 1978. febr. 22.

Mráz Ferenc (Bukarest, 1951. szept. 14.) – filmoperatőr. ~ Lajos fia. A bukaresti Magyar Líceumban érettségizett (1970). Pályáját az Alexandru Sahia Filmstúdióban kezdte mint kisegítő operatőr, a Színház- és Filmművészeti Főiskola esti tagozatán filmoperatőri diplomát szerzett (1989).

Vasárnapi séta c. első filmjét a Costineşti-i Filmfesztiválon I. díjjal jutalmazták (1986). A zsilavai börtönről készített *A 92. szoba* c. filmjéhez az élményanyagot a népfelkelésben való részvétele és 1989. dec. 22-i letartóztatása szolgáltatta. 1991 őszétől a TV magyar műsorainak is dolgozik, ahol Tövissi-Antal Ildikóval a *Haláltánc*, Bartha Ágnessel *A radnóti vár* c. közös filmet forgatta, s Nagy Imre festményeit mutatta be húros és ütő hangszeres kísérettel.

Mráz Lajos (Nagyvárad, 1911. febr. 23.) – újságíró, szerkesztő. ~ Ferenc apja. Négy elemi és két ipariskolai osztály elvégzése után mint csizmadiasegéd kapcsolódott be a munkásmozgalomba; 1948-ban lett a Szakszervezeti Élet munkatársa, 1950-től a Művelődési Útmutató belső munkatársa, 1954-től a székelyföldi művelődési házak irányítója, 1956-tól a Munkásélet szerkesztője. Versei, elbeszélései jelentek meg nemcsak az általa szerkesztett lapokban, hanem az Utunk és A Hét hasábjain is. A Korunkban József Attila verseinek munkásmozgalmi népszerűségére emlékezik (1960/12) és Salamon Ernő kortársait szólaltatja meg (1962/5). 1990-ben a Romániai Magyar Szó, 1991-ben Kovásznán Az Ige hasábjain jelentkezett írásával.

Álneve: *Dér Lajos*.

Muckenhaupt Erzsébet (Szombatság, 1952. okt. 28.) – muzeológus, könyvtörténész. Steiben érettségizett, 1976-ban a Iaşi-i Tudományegyetemen történelem szakos oklevelet szerzett. Tanulmányai befejezése óta a Csíki Székely Múzeum muzeológusa, ahol régi erdélyi nyomtatványokkal, elsősorban a csíksomlyói ferences nyomda és könyvtár múltjával foglalkozik. Egyik feltárója és megmentője a csíksomlyói ferences könyvtár háborús időkben elrejtett könyveinek. Írásait a Művelődés, A Hét és román szakfolyóiratok közölték.

Fodor Sándor: *A csíksomlyói ferences könyvtár kincseiről.* Keresztény Szó, 1990/11–14.

M-studió, teljes nevén *Magyar studió* – a temesvári diákotthonok számára vezetéken közvetített **diákrádió*. 1973-ban kezdte meg adásait. Első főszerkesztője Nagy Gy. Zoltán villamosmérnök, utóda 1974-től Barabás Sándor ugyancsak villamosmérnök és Tóth Sándor fizikus hallgató, 1975-től Burián Felicián, 1977-től Tüzes Péter, 1980-tól Csulak Ferenc, utóbbiak is villamosmérnök-hallgatók. A másfél órás heti adást 20–25 állandó diák-munkatárs készítette, köztük Bakk Miklós, Borbély László, Hajdu Zoltán, ifjabb Toró Tibor. Állandó rovata volt a tudománytörténet, művészet, irodalom, nyelvművelés, bel- és külpolitika, humor, sport. Szerepet játszott a táncház és a zenekar létesítésénél is. „Energiataka-rékosságra" hivatkozva 1986-ban beszüntették.

Az 1989-es forradalom után újrakezdte adásait Bartha Csaba, Nagy Iván és társaik ügybuzgalmából. Ám tekintettel az újjászülető Temesvári Rádió magyar nyelvű adásának a magyar főiskolások számára indított műsoraira, nem sokkal később felfüggesztette külön működését.

Muhi Sándor (Szatmárnémeti, 1945. máj. 28.) – grafikus, művészeti szakíró. Ágopcsa Marianna művészettörténész, műkritikus férje. Középiskolai tanulmányait szülővárosában, a Kölcsey Ferenc Líceumban végezte (1963), rajztanári oklevelet a kolozsvári Pedagógiai Főiskola képzőművészeti karán szerzett (1966). Rajztanár Szatmáron, közben a bukaresti Nicolae Grigorescu Képzőművészeti Főiskolán muzeológusi képesítést nyert (1982). A Román Képzőművészeti Szövetség szatmári tagozatának elnöke.

Tusrajzain, metszetein társadalmi témákat dolgoz föl; készít plakátokat és karikatúrákat is. Egyéni kiállításokat szervezett Szatmáron és Bukarestben. A jelenkori képzőművészet alkotási és esztétikai kérdéseivel foglalkozó írásaival, valamint kiállítás-kritikákkal 1975-től jelentkezik az Ifjúmunkás, Igaz Szó, A Hét, Új Élet, Előre, Szatmári Hírlap hasábjain. A Kriterion képzőművészeti sorozatában monográfiát írt *Balla József* címmel a nagybányai festőről (1985) és Erdős Imre Pál képzőművészről. Ez utóbbi kéziratban.

Ady és József Attila verseit illusztrálta.

1990 óta a Szatmári Friss Újság, Romániai Magyar Szó, Szamoshát közli képzőművészeti írásait, paródiáit, szatíráit.

(M. J.)

Soltész József: *Fintor és paradoxon*. Utunk 1973/20.

Munkás – 1. Aradon 1920-ban *Bőripari Munkás* címmel indított politikai hetilap. 1921. május 1-i számától címét ~ra változtatta. Főszerkesztője Fáskerti Tibor, szerkesztője Hustya Sándor, az 1922. évi 2. számtól Orosz János. Az eredetileg szociáldemokrata beállítottságú lap rövidesen a kommunista párt befolyása alá került. Tiltakozott a Trancu-Iaşi-féle munkaügyi törvény ellen, cikksorozatban elemezte a társadalmi osztályok viszonyát a nemzeti kérdéshez. Az aradi munkásság gazdasági és politikai helyzetét feltáró írások mellett

figyelemre méltó a lap irodalmi rovata, amely Révész Béla és Várnai Zseni írásain kívül az aradi írók és költők műveit is közölte. Megszűnt 1922-ben, az aug. 22-i számmal.

2. Bukarestben 1923. máj. 27. és 1924. ápr. 9. között megjelent kommunista pártlap. Felelős szerkesztője és kiadója Cloţan-Klotan János, utána Imre Aladár, Gelert Koszty, Encsel Mór. Rendszertelenül jelent meg. Megindítója és tényleges szerkesztője, Jász Dezső a lapban tág teret nyitott a munkásirodalomnak. Gábor Andor, Gyetvai János, Révész Béla, Mácza János külföldről érkezett írásai mellett itt közölt Kahána Mózes, Körösi-Krizsán Sándor, Fónagy János is. 1924-ben betiltották, kiutasítva szerkesztőjét, Jász Dezsőt Romániából.

Munkás Athenaeum – a munkásegységfront kulturális szervezete Kolozsvárt. Az SZDP betiltása után alakult a királyi diktatúra idején, 1938-ban. Bruder Ferenc és Pásztai Géza játszott szerepet létrejöttében, elnöke Gheorghe Ursică nyomdász. Szellemi irányító magyar részről Jordáky Lajos, román részről Vasile Pogăceanu. Több más **athenaeum* mintájára a ~ irodalmi gyűléseket rendezett szakszervezeti otthonokban, így József Attila-estet, Coşbuc-estet, közös Ady–Eminescu-ünnepséget s egy nagyarányú Petőfi-emlékestet, utóbbit a Magyar Színházban. A bőrösöknél, vasasoknál, építőknél, magánalkalmazottaknál lezajlott rendezvények az írók és a munkásság közös állásfoglalását fejezték ki a fasizmus fenyegette kultúra védelmében. A legtevékenyebb tagozat gyermeksegélyezési és egészségügyi előadásokkal hálózta be Kolozsvár külvárosait.

A ~ keretében működött a Forradalmi Írók Munkaközössége. Tagjai (köztük Asztalos István, Balla Károly, Brassai Viktor, Józsa Béla, Korvin Sándor, Kovács Katona Jenő, Nagy István, Salamon László) nemcsak a Korunk és a szociáldemokrata Előre, hanem a Brassói Lapok, Független Újság és a nagyváradi Friss Újság hasábjain is megjelentették antifasiszta írásaikat. A munkaközösség adta ki az 1939-es és 1940-es munkásnaptárakat, 1939-ben Józsa Béla tanulmányát Petőfiről és az 1848-as forradalomról, Jordáky Lajos füzetét a francia forradalomról és *Spanyolország* c. társadalompolitikai munkáját (Kv. 1939), valamint Nagy István *Vékony az ajtó* c. novelláskötetét (Kv. 1940).

1940-ben a ~ működését betiltották. Utóda 1944 után a **Józsa Béla Athenaeum*.

(B. E.)

Jordáky Lajos: *A Munkás Athenaeum írói egységfrontja*. Korunk 1971/4.

Munkásélet – 1. A Romániai Egységes Szövetségek és Szakszervezetek magyar nyelvű hetilapja. A Bukarestben 1923-tól megjelent **Munkás* folytatásaként indult, 1926-os és 1927-es évfolyamait felelős szerkesztőként Imre Aladár, majd az 1931-es betiltásig Encsel Mór jegyzi. A ~ munkatársa Fóris István. 1929-től a baloldali Egységes Szakszervezetek lapja, élesen szemben áll nemcsak a Iuliu Maniu vezette kormányzattal, hanem a szociáldemokráciával is. Történelmi dokumentum a ~ állásfoglalása a temesvári tömegperrel, majd a lupényi bányászok sztrájkjának véres leverésével kapcsolatban. A lap közli Al. Dobrogeanu-Gherea tiltakozó táviratát a munkáshalottak hozzátartozói számára gyűjtött segélypénz elkobzása ellen (1929. dec. 9.). 1931-ben betiltották.

2. Az RNK Szakszervezeti Központi Tanácsának (később a Romániai Szakszervezetek Általános Szövetségének) hetilapja. Megelőző szakszervezeti folyóiratokhoz igazodva II. sorozatként 1957. máj. 1-én indult Bukarestben szerkesztők megjelölése nélkül. Elsősorban üzemi és helyi levelezőkre támaszkodott. Belső munkatársai közt Mag Mária, Mráz Lajos, Okos György, Vas Ágnes szerepel.

Később kinőtt az üzemi munkaversenyeket népszerűsítő sablonjából. Bogdán Tibor, Fodor György, Kenéz Ferenc, Máthé Éva, Pintér Lajos, Salló Ernő, Szaniszló József, Tóth Mária

bevonásával sokoldalúbbá vált. Megindítja Komoróczy György nyelvművelő rovatát, s éveken át rendszeresen folytatja Jenei Dezső műszaki kisszótárát; gazdagodik orvosok, természettudósok, jogtanácsosok szakcikkeivel.

Bár a 80-as évek közepétől a pártpolitika propagandaanyaga egyre nagyobb helyet foglal el benne, ennek mintegy ellensúlyozásaként egy erősödő technokrata vonal is érvényesül mérnökök, mesterek közreműködésével, akik a legjobb műszaki megoldásokat ismertetik szakszerűen benne. Újabb munkatársak – köztük Baktai Etelka, Fórizs Anna, Kaszili Viktor, Murgu Pál – üzemi riportokkal járulnak hozzá a lap népszerűségéhez, amit a jó teljesítményű munkások állandó arcképcsarnoka is szolgál. A magyar és román irodalom jól válogatott szemelvényei mellett bő a világirodalmi anyag is.

1989 decembere után a lap **Valóság* (1991. okt. 18-ig), majd Változó Valóság cím alatt új profillal lépett közönsége elé.

Beke György: *Ép áramkör*. Utunk Évkönyv 1972. 84–86. – Balogh Edgár: *Munkásélet térben és időben*. Közli *Táj és nép*. Kv. 1978. 153–55.

munkáslevelezők – a munkássajtó önkéntes külső munkatársai, akik környezetükről, munkahelyükről közvetlen tudósítással járulnak hozzá a lapok közleményeihez. A magyar sajtó történetében Táncsics Mihály forradalmi lapja, a Pesten 1848-ban született Munkások Újsága bővítette és hitelesítette közügyi anyagát paraszt- és munkáslevelek közlésével, s ez a hagyomány a demokrata sajtóban, így nálunk a munkásmozgalom lapjainak hasábjain, főleg a Falvak Népében és az Erdélyi Magyar Szóban megismétlődött, sőt szervezett formát is öltött a **Népi Toll Versenye* keretében.

A ~ segítségével fejlődött ki a II. világháború után a kisebbségi magyar sajtó. Ferenczy Lajos Tibor sepsiszentgyörgyi géplakatos, aki több évtizedes levelezői tevékenysége alatt sok száz közléssel jelentkezett, a Korunkban így jellemezte a ~ szerepét: „...a sajtólevelezők ezrei – belső kényszertől hajtva vagy külső biztatásra – központi és vidéki lapjaink éltetői, »anyagbeszerzői« voltak, többé-kevésbé megbízható külső munkatársai. A kevés számú szerkesztő feladata volt – többek között – összefogni a levelezők népes táborát, irányítani, tanítani az írás művészetére. És ami talán a legtöbb dolgot adott, az a gyakran szervezett versenyek reális értékelése volt, olyanszerű megszervezése, hogy a levelek számbeli és minőségi gyarapodását segítsék elő.” Így alakulhatott ki a bevált ~ közül is magának az újságíró gárdának szakmai bővülése és a készsége a valóságos helyzet mindennapi ismertetésére. Rájuk támaszkodhatott az Előre, Igazság, Megyei Tükör, Hargita, Brassói Lapok, Falvak Dolgozó Népe, legjobbjaik az irodalmi folyóiratokban is megjelentek. Legjellegzetesebb volt a Munkásélet *Gyárközelben* c. üzemi ciklusa: Ferenczy L. Tibor tollából. A ~ névsorából kiemelkedő foglalkozása szerint Máthé János és Török Ferenc asztalos, Jenei Árpád bőrgyári munkás, Bajka László villanyszerelő (Sepsiszentgyörgy), Sebők Mihály vasöntő (Szentkeresztbánya), István Sándor fémforgácsoló (Kézdivásárhely), Bödör András (Kolozsvár), Dávid István (Gyergyószentmiklós), Iszlai Albert (Kolozsvár), Sára Péter (Nagyszalonta), Simó Edmund (Kovászna), Rácz Miklós (Máramarossziget), Váradi István (Kézdivásárhely), valamint a leveleit Braver Ferenc, Demeter Ferenc, Rakits Dezső aláírással jegyző három szerző.

A diktatúra voluntarisztikus túlzásai és ferdítései idején az is gyakorlat volt, hogy a rendszer álmunkáslevelek íratásával és közöltetésével nyomatékosította politikai kampányait (pl. az 1956-os magyar forradalom leverése után). A ~ többségének tárgyilagos tényközlései azonban bizonyos mértékben fékezték a felülről megkövetelt jelszavakkal torzított képet, s a levelekben érintett hiányok, hibák és visszásságok leleplezése miatt a szerzők nemegyszer fenyegetésekben és mellőzésekben részesültek.

(B. E.)

Majtényi Erik: *Nyílt levél a betűről*. Előre 1965. nov. 21. – Ferenczy L. Tibor: *Sajtólevelezés régebben és ma*. Korunk 1971/10; uő. *Kalapács és toll*. Munkásélet 1973. márc. 21. – Iszlai Albert: *Az olvasó hozzászól*. Munkásélet 1975. febr. 7.

munkásmozgalom-történet – a történelemkutatás ama ágának terméke, amely az ipari munkásság gazdasági és politikai szervezkedését és vívmányait vagy kudarcát tárja fel. Az erdélyi magyar történeti irodalomban átfogó művekig nem jutott el, de a **helytörténet* adalékgyűjtései közt szórványosan szerepel. A szocialista rendszer idején visszaemlékezések és feldolgozások jelentek meg Fodor László, Fuchs Simon, Glück Jenő, Jordáky Lajos, Keszy-Harmath Sándor, Vajda Lajos tollából tájak és üzemek munkásainak bérharcairól s társadalmi megmozdulásairól. Dokumentumértékűek a Kovács István, Nagy István, Veress Pál, Zimán József önéletrajzi írásaiba foglalt munkásmozgalmi vallomások, de a szigorodó diktatorikus rendszerben mindez hovatovább háttérbe szorult, magának az uralkodó pártirodalomnak adva át helyét.

Munkás Naptár – 1. Megjelent 1924-ben Bukarestben Colțan János szerkesztésében.

2. A Szociáldemokrata Párt és a Munkás Athenaeum kiadásában Kolozsvárt 1935 és 1940 között kiadott naptár, amelyet az 1938-ban alakult és a munkásegységfrontot képviselő Forradalmi Írók Munkaközössége mintegy irodalmi évkönyvvé alakított az 1939-es és 1940-es megjelenés alkalmából.

munkásszínpad – az 1928-ban Kolozsvárt alakult Munkás Segély jótékony célú szervezet kísérlete olyan műkedvelő előadások rendezésére, melyek anyagi alapot nyújtanak elszegényedett vagy bebörtönzött dolgozók támogatására, s egyben nevelő értékű darabokkal helyettesítik a selejtes szórakoztató előadásokat a szakszervezeti munkásság közéletében.

Első fellépése Becsky Andor avantgardista felépítésű *Láz* c. darabjának bemutatása volt egy borlerakatban hevenyészett színpadon. Az előadás jelképes eszközökkel, de erős elvontságával inkább csak az értelmiségiek sorában keltett feltűnést. Folytatásképpen önállósult a **Studió* színpad, ahol egy újabb Becsky-féle avantgardista darab, a *Gyémányrabszolgák* került bemutatásra s még inkább csak az érdeklődő irodalombarát polgárság elismerését váltotta ki. Gaál Gábor a ~ eme fajtáját üdvözölte ugyan, de kifogásolta a formai csináltságot: „a mozgásnak és a szónak valami rafinált és túlértékelt keverésé”-t egyszerű kifejezés helyett. A ~ előadásait több-kevesebb sikerrel megismételték a külvárosokban.

(B. E.)

Szentgyörgyi Anna [Gaál Gábor]: *Munkás kamaraszínpad Kolozsvárt*. Korunk 1930/3; újraközölve *Válogatott Írások* I. 1964. 348–49. – Nagy István: *Hogyan tovább?* Önéletrajzi regény III. 1971. 104–111.

Munkás Színpad – 1945-ben alakult Marosvásárhelyen a Salamon Ernő Athenaeum keretében. A több mint 70 tagot számláló, jórészt műkedvelőkből álló együttest kezdetben Battyán Kálmán színigazgató vezette.

Bemutatásra került Darvas József *Szakadék* c. színműve, utána Földes Imre *Hivatalnok urak* és Hunyady Sándor *Bors István* c. darabja, majd Nóti Károly *Nyitott ablak* és Sárközi György *Dózsa* c. drámája. 1945-ben két helyi szerző, Iszlay Benjamin és Szotyori Imre *Lejtőn* c. drámáját is bemutatták.

1946-ban a ~ keretében megalakult a munkás szavalókórus, a munkás zenekar. Birtokukba vették a Szakszervezetek Székháza új színpadát, ahol az avató előadás Földes Imre *A kuruzsló*

c. darabja volt Kövesdi István rendezésében. A marosvásárhelyi közönség színi igényeinek kielégítését ezután az Állami Székely Színház vette át.

(A. S.)

Polgár István: *A Munkás Színpad értékes darabokkal és tehetséges szereplőkkel kezdi meg nevelő és gyönyörködtető munkáját*. Szabad Szó 1945. jún. 3.

munkás-társadalomrajz – a munkások életviszonyainak tárgyilagos feldolgozása helyszíni tényfelvételek alapján. Már az I. világháborút megelőző Magyar Társadalomtudományi Társaság Braun Róbert elnöklete alatt Budapesten megalakult Szociográfiai Szakosztályának városra és falura egyaránt kiterjesztett társadalomrajzi kutatásakor felvetődött a ~ szüksége, a két világháború között azonban a megoldatlan parasztkérdés a **falukutatás*t hozta előtérbe. A Gaál Gábor szerkesztette Korunk e tájékozódás egyoldalúságának kiegészítése végett tett kísérletet az erdélyi ~ megteremtésére. E célból jelentette meg hasábjain Jordáky Lajos *A kolozsvári ipari munkásság* c. cikkét (1938/2, 3), majd *Téglagyári munkások* c. felmérését (1939/7–8). Nagy István *Dolgozó leányok* c. cikkével jelentkezett (1939/7–8), s egyidejűleg jelent meg *Külváros* c. munkája (Kv. 1939, bővítetten. Bp. 1942). Ezt *Bérmunkások* c. hasonlóképpen szociográfiai feldolgozása követte (Kv. 1945). A ~ műfajába sorolhatók az 50-es évektől a 80-as évekig sűrűn megjelenő **riportirodalom* kötetei, köztük Dános Miklós, Marosi Barna, Mikó Ervin, Molnár H. Lajos, Orosz Irén, Tar Károly munkástárgyú novellái.

Míg a *Magyar gyári munkásság* c. tanulmánygyűjtemény a Magyar Közgazdasági Társaság kiadásában (Bp. 1940) megelégedett egy teljesen politikamentes „szociális helyzetkép"-pel, addig Jordáky Lajos a Népszava hasábjain (1941–43) élesen bírálja ugyan a népi írók „eszmei zűrzavarát", de a népi irodalom valóságszemléletében egy szocialista munkásirodalom „paraszt–népi testvérágá"-t ismeri fel.

Az 1944 után kialakuló romániai viszonyok közt a valóságszemlélet jellemzi a ~ további kibontakozását, a bekövetkező balos megmerevedések következtében azonban a valóságot voluntarisztikusan megkerülő „szocialista realizmus" csak a **munkáslevelezők* manipulálható közléseire s a **riportirodalom* szubjektív esetlegességeire korlátozza a ~ot. Az 1957-ben induló **Munkásélet* még ilyen körülmények közt is hivatást teljesít a munkásélet és az üzemi alkotómunka ábrázolásával. Az 1989 után bekövetkező társadalmi fordulatban a demokratikus stabilizálódás bizonytalansága, a növekvő gazdasági válság s a szakszervezetek újjászerveződésének kezdeti folyamata egyelőre nem kedvez sem a falukutatás, sem a ~ írásbeli folytatásának.

(B. E.)

Rézler Gyula szerk.: *Magyar gyári munkásság*. Szociális helyzetkép. Bp. 1940. – Jordáky Lajos: *A szocialista irodalom útján*. Elvek és utak. Bp. 1973.

Munkás-Turista – az Országos Szakszervezeti Tanács 1950-ben indított, de már 1951 júliusában megszüntetett turisztikai havi folyóirata. Megjelent Bukarestben.

Munkás-újság – az Erdélyi Szocialista Párt kolozsvári hetilapjaként Raffai István szerkesztette **Romániai Népszava* 1929/18. számától kezdve ~ c. alatt jelent meg. Szerkesztője 1932-től Hoffer Géza. Az 1934/42. számtól mint „A nép érdekeit védő szociáldemokrata hetilap" **Előre* c. alatt folytatódott. Miután a királyi diktatúra feloszlatta a pártokat, a lap 1938/31. számától „irodalmi, kritikai és munkásmozgalmi folyóirat" alcímmel folytatódott, s 1939-ben bekövetkezett betiltásáig nyolc száma jelent meg.

Murádin Jenő (Harasztos, 1937. nov. 23.) – művészettörténész, szerkesztő. ~-Beyer Katalin férje, ~ László öccse. Középiskoláit a Kolozsvári 1-es Számú Magyar Tannyelvű Pedagógiai Iskolában végezte. 1963-ban a Babeş–Bolyai Egyetem történelem–filozófia karán szerzett oklevelet. Művészeti szerkesztője, majd osztályvezetője volt a kolozsvári Igazság napilapnak (1967–88), főszerkesztője a Napsugár gyermekirodalmi folyóiratnak (1988–90). A Romániai Képzőművészek Országos Szövetsége kritikai szakosztályának tagja. 1990-től a Napsugár főmunkatársa, 1991-től művészettörténeti előadó a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán.

Érdeklődési szakterülete a XIX–XX. század erdélyi magyar művészete, a kor képzőművészeti mozgalmainak, szervezeti életének kutatása, a nagybányai kolónia és festőiskola úttörő eredményeinek föltárása. Kritikai munkássága is jelentős; 1964 óta rendszeresen közölt az Utunk, Korunk, Igaz Szó, Új Élet folyóiratokban és napilapokban. Jelentősebb tanulmányai: *Emlékek, adatok az ismeretlen Hollósyról* (Utunk Évkönyv 1971); *Fejedelmek festője, háborúk krónikása – Szathmári Pap Károly pályája* (a *Tollal, fegyverrel* c. tanulmánykötetben, 1977); *Hollósy Simon: A huszti vár* (Művészettörténeti Értesítő, Bp. 1979/2); *Történelmi tabló a szellem szabadságáról* (Művészettörténeti Értesítő, Bp. 1980/3–4); *Szabó Vera* (közli *Képzőművészeti Írások*, 1984), *Nyilasy Sándor pályakezdése* (Szegedi Könyvtári Műhely 1986/1–2); *Perlrott Csaba Vilmos pályarajzához* (Művészettörténeti Értesítő, Bp. 1988/1–2).

Monografikus művekben mutatta be az erdélyi magyar művészet több jeles alkotójának pályaképét, s adott számot a kor képzőművészeti életének eseményeiről: *Klein József* (1977), *A Barabás Miklós Céh* (1978), *Gy. Szabó Béla* (1980), *A Ferenczy művészcsalád Erdélyben* (1981), *Nagy István* (1984), *Maticska Jenő* (1985), *A tél festője* [Gruzda János] (1989).

Fodor Sándor: *Monográfia – Gy. Szabó Béláról*. Utunk 1981/18. – Beke György: *Művész, kritikus és művészetkritika.* Utunk 1982/4. – Boros Judit: *Romániai magyar képzőművészeti monográfiák*. Hungarológiai Értesítő, Bp. 1982/1–4. – Sümegi György: *Nagy István életműve – Erdélyben*. Forrás, Kecskemét 1985/12.

Murádin László (Harasztos, 1930. nov. 29.) – nyelvész. ~ Jenő bátyja. Középiskolai tanulmányait a gyulafehérvári Majláth Gimnáziumban, a kolozsvári Piarista Főgimnáziumban és a marosvásárhelyi Bolyai Líceumban végezte, a Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet (1954). Még egyetemi hallgató korában a Magyar Nyelvészeti Tanszék gyakornoka, majd ugyanitt tanársegéd. 1958-tól a Román Akadémia kolozsvári Nyelvtudományi és Irodalomtörténeti Intézetének tudományos munkatársa, 1964-től főkutató. Az akadémia nyelvtudományi intézetében 1968 óta az egyetlen romániai nyelvészeti és irodalomtörténeti szakfolyóirat, a **Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* szerkesztője.

Kutatási területe a magyar nyelvjárástan, a romániai magyar nyelvjárások nyelvföldrajzi vonatkozásai. Részt vett a keleti székely, moldvai csángó és aranyosszéki tájnyelvi atlaszok adatgyűjtő munkájában. E tárgykörben megjelent tanulmányai a NyIrK-ben: *Az ikes ragozás állapota és használatának nemzedékek szerinti megoszlása Háromszéken* (1957/1); *Mutatvány az „Aranyosszéki Tájnyelvi Atlasz”-ból* (1958/1–4); *Az ly hang a moldvai csángó nyelvjárásban* (1965/1). A mintegy 3400 címszavas kérdőfüzettel végzett, 136 falura kiterjedő általános nagyatlasz, a Romániai Magyar Nyelvjárások Atlasza nyelvföldrajzi adatainak gyűjtője, a mű szerkesztője. Szaktanulmányai általában e témához kapcsolódnak, s az atlasz adataira épülnek a NyIrK hasábjain: *Adatok a muskátli elnevezéseinek szóföldrajzához* (1967/1); *Az ellik és rokon értelmű társainak jelentésköre* (1976/1); *Állathívogató és -űző szavak erdélyi nyelvföldrajza* (1957/1 és 1978/1); *Az e/ë fonémakülönbség megléte és megoszlása a romániai magyar nyelvjárásokban* (1980/2); *A mezőségi a-zás* (1989/1).

Munkatársa az Európai Nyelvatlasznak (*Atlas linguarum Europae*), gyűjtője az atlasz romániai magyar kutatópontjai anyagának. Tagja a román akadémiai nagyszótár (*Dicţionarul Limbii Române*) etimológiai bizottságának. Szaktanulmányait közli a debreceni Magyar Nyelvjárások és a budapesti Nyelvőr is. Nyelvjárástani munkásságáért a Magyar Nyelvtudományi Társaság Csűry Bálint-emlékéremmel tüntette ki.

A nemzetiségi élet igényei szempontjából jelentős nyelvművelő, nyelvi ismereteket terjesztő tevékenysége is a romániai magyar sajtóban. Ilyen tárgyú írásait közölte az Előre, A Hét, Utunk, Művelődés, Dolgozó Nő; állandó nyelvművelő rovatot tartott a kolozsvári Igazság és a marosvásárhelyi Új Élet hasábjain. „A nyelvművelés itt már nem nyelvészeti, hanem társadalmi kérdés" – vallja *Nyelvművelésünk új lendülete* c. Korunk-cikkében (1971/10). Társszerkesztője az *Anyanyelvünk művelése* c. kiadványnak (1975), válogatásában és jegyzeteivel jelentek meg Kosztolányi Dezső nyelvművelő írásai *Gondolatok a nyelvről* címen (1977, Téka), egyik szerzője a Korunk Füzetek *Nevek térben és időben* c. névtudományi számának (1984). 1989 decembere óta a Szabadság, Falvak Népe, Erdélyi Figyelő nyelvművelő munkatársa.

Önálló kötetei: *Szavak titka* (Kv. 1977); *Szavak színeváltozása* (Kv. 1983).

Beke György: „*Mind többen akarnak helyesen, szépen írni és beszélni*." Interjú M. L.-val. A Hét 1980/29. – Péntek János: *Lehet-e művelni a nyelvet?* Korunk 1984/1. – Éder Zoltán: *Az erdélyi magyar nyelvművelésről*. Klny. a Magyar Nyelvőrből. Bp. 1989.

Murádin-Beyer Katalin (Marosvásárhely, 1942. okt. 5.) – műépítész, szakíró. Murádin Jenő felesége. Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, a bukaresti Ion Mincu Műépítészeti Főiskolán szerzett oklevelet (1970). A kolozsvári Műegyetem építészeti karának tanára (1970–83). A műépítészeti tanszék átmeneti felszámolása után az Erdélyi Református Püspökség műszaki munkatársa, majd 1990-től ismét tanári katedrát kapott. 1984-ben Háromszék népi építészetének tárgyköréből doktorált.

Szakterülete a köz- és lakóépülettervezés, valamint a belépítészet. Fontosabb kivitelezett tervei: Kolozsvárt a Donát-negyedi telefonközpont (Ioana Agachival közösen); az aranyosgyéresi és a jódi ref. parókia; ravatalozó és harangláb Medgyesen. Tervei szerint épül Kolozsvárt a tóközi ref. templom és parókia épületegyüttese. Tervezett templomi bútorzatot, szószékeket. Az erdélyi faragott kőszószékek műemlékfelmérését végezte el. *Mindennapi otthonunk* c. alatt cikksorozata jelent meg az Új Életben (1984–85). Erdély egész területén végzett kutatásai alapján rajzaiból kiállítást szervezett a kolozsvári Teológiai Intézetben (1990), s kötetben is kiadás alatt álló anyagát kibővítve a Budai Várban is megismételte *Faragott kőszószékek Erdélyben* címmel, majd Lyon és Grenoble közönségével ismertette meg a főleg XVIII. századi prédikálószékek ismeretlen művészetét (1992).

Egyetemi szakkiadványai: *Mobilier de şezut* (dokumentációs füzet I. Kv. 1975); *Mobilier pentru dormit* (dokumentációs füzet II. Kv. 1978).

László Ferenc: *Erdélyi faragott kőszószékek Magyarországon és Franciaországban*. Szabadság 1992. máj. 27.

Murvai László (Szatmárnémeti, 1942. aug. 11.) – pedagógiai író, irodalomtörténész. ~ Olga férje. Szülővárosa Kölcsey Ferenc Gimnáziumában érettségizett (1959), a Babeş–Bolyai Egyetemen magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát szerzett (1965). Pedagógiai pályáját Ákoson és Óváriban kezdte (1965–71), Szatmár megyei tanfelügyelő (1971–72), majd 1972-től az Oktatásügyi Minisztérium nemzetiségi osztályán tanfelügyelő ill. főtanfelügyelő. Bárd Oszkárról írott monográfiájával doktorált (1984).

Első írását a Tanügyi Újság közölte (1967). Oktatáspolitikai és irodalomtörténeti írásai jelentek meg A Hét, Igaz Szó, Korunk, Utunk hasábjain. A NyIrK-ben Bárd Oszkárról, a lapszerkesztőről ír (1982/1), s Dsida Jenő Bárd Oszkárhoz intézett leveleit adja közre (1984/1). *Társadalom és iskola* c. munkájában megfelelő hangsúlyt kap az anyanyelvi oktatás.

1990 óta is jelentkezik a Közoktatás és A Hét hasábjain, a Romániai Magyar Szóban pedig *A magyar kisebbség oktatásképe az 1991/1992-es Fehér Könyvben* (1992. dec. 31.) c. bírálatában marasztalja el a Román Külügyminisztérium egy propagandakiadványának a valóságot elfedő ellentmondásait.

Munkái: *Nemzetiségi oktatás Romániában* (hatnyelvű kiadás társszerkesztésben, 1982); *Társadalom és iskola* (cikkek és tanulmányok, 1983).

(B. E.)

Korondi Lajos [Molnos Lajos]: *Társadalom és iskola – ma*. Utunk 1983/37. – Csire Gabriella: *Iskola és társadalom – teljes jogegyenlőségünk gyakorlatában*. Előre 1983. ápr. 6.

Murvai Olga, *Murvainé Mihály* Olga (Kolozsvár, 1942. okt. 10.) – nyelvész. ~ László felesége. szülővárosában érettségizett (1960), a Babeş–Bolyai Egyetemen magyar nyelv és irodalom szakos diplomát szerzett (1965). Általános iskolai tanár Szatmár megyében (1965–72), tanársegéd a bukaresti Tanár Továbbképző Intézetben (1972–73), majd tanársegéd, adjunktus, előadótanár a bukaresti tudományegyetem idegen nyelvi karának Hungarológiai Tanszékén. A filológiai tudományok doktora (1977).

Kutatási területe a stilisztika, szövegnyelvészet, a magyar mint idegen nyelv oktatása. Szakcikkeit a Revista de Istorie şi Teorie Literară, Analele Universităţii Bucureşti, Revue Roumaine de Linguistique, TETT, Budapesten a Magyar Nyelvőr, Magyar Nyelv közli. Szerepel a *Tanulmányok a magyar impresszionista stílusról* (1976) c. gyűjteményben, válogatásában és utószavával jelent meg a Kriterion *Stilisztikai tanulmányok* (1976) és *Irodalomszemiotikai tanulmányok* (1979) c. kötete. A NyIrK közli értekezését a szabad függő beszéd kialakulásáról (1974/1) és annak kommunikáció-elméleti modelljéről (1978/1), ill. mint komplex szemantikai jelről (1978/2); ugyanitt jelenik meg újabb szemiotikai vizsgálata a műalkotás belső felépítettségéről (1980/1).

A szövegvizsgálat új útjai (1982) c. kötet egyik szerzője.

Önálló kötetei: *Szöveg és jelentés* (1980); *Mic dicţionar român–maghiar de expresii şi locuţiuni* (1986).

Kemény Gábor: *Szöveg és jelentés*. Magyar Nyelvőr, Bp. 1982/4.

musical – a *musical comedy* rövidített kifejezése, néha *musical play*-ként is említik. A zenés színház jellegzetes amerikai műfaja. Szakít az operett, a zenés vígjáték és a revü dramaturgiai elveivel, rendszerint kész irodalmi művek felhasználásával alkalmazza a párbeszédet, éneket, táncot. Európában az 50-es évek óta hódít teret; néhány jellegzetes példája (Frederick Loewe: *My Fair Lady*; Leonard Bernstein: *West Side Story*; Jerry Herman: *Hello, Dolly*) hatással volt a romániai magyar ~ kialakulására. Megőrizve a műfaj alapvonásait, nálunk az operetthez és revühöz kapcsolódó szálai tartósabbak. Az előadásra került ~ok közül való többek közt Fischer-Demián Vilmos–Sárossy Ödön *Forgóajtó* (1971), Kisfalussy Bálint–Karácsony Benő: *Rút kis kacsa* (1974), Hary Béla–Ion Luca Caragiale: *Karnevál* (1979), Pergánczi Béla–Constantin Cubleşan *Hotelszoba* (1985) c. darabja. Ide sorolható bizonyos értelemben Lengyel Loránd–Csép Sándor *Mátyás, a vigasságos* c. munkája is.

(B. A.)

Lakatos István: *Hazai musical-bemutató a Kolozsvári Állami Magyar Operában*. Új Élet 1971/15. – Páll Árpád: *Musical és mértéktartás*. Új Élet 1974/9. – Fehérvári László: *Tanuljunk meg „musical"-ül*. Utunk 1982/15. – Marosi Péter: *Musical(ológia)*. Utunk 1982/31.

Musnai László (Székelykövesd, 1888. febr. 26. – 1967. máj. 8. Nagyenyed) – lelkész, bibliakutató, művelődéstörténész. Középiskoláit a székelyudvarhelyi Ref. Kollégiumban, a teológiát Kolozsváron végezte (1910). A következő tanévben Berlinben folytat bibliai stúdiumokat. Első tanulmányútjáról hazatérve, 1913-ban Kolozsváron teológiai magántanári vizsgát tesz. 1914-ig Marosszentimrén, azt követően Tekén lelkész; az I. világháború alatt katonalelkész az olasz fronton. Az 1917–18-as tanévben a bécsi és a berlini egyetemen képezi tovább magát. 1928-ban Debrecenben teológiai doktorátust szerez. Exegetikai kutatásainak fő területe a jánosi iratok vizsgálata, de rendszeresen foglalkozik a magyar bibliafordításokkal is.

1933-tól Nagyenyeden a Bethlen Kollégiumban vallástanár. Főként a város és a kollégium művelődési hagyományainak rendszeres feldolgozása foglalkoztatja, beleértve Kőrösi Csoma Sándor emlékének ápolását és az erdélyi románság körében folyt nyugati missziós törekvések kutatását is. Vallástanárként reá hárul a református papjelöltek nagyenyedi gyakorlati képzésének irányítása, s igazgatóként ő áll az 1940–45 között Nagyenyeden megszervezett Ref. Teológiai Kar élén is. Midőn a szovjet katonai hatóságok hadikórház céljaira igénybe veszik a kollégium épületét, szinte élete kockáztatásával menti meg a nagykönyvtárat a pusztulástól.

Művelődéstörténeti kutatásai során az 1950-es években a szászvárosi Ref. Egyházközség irattárában ő találja meg Mihail Halici könyvtárának 1674-es lajstromát, a régi erdélyi román művelődés jelentős dokumentumát. A szentírási nyelvek szakértőjeként haláláig részt vesz a Magyar Bibliatanács Bibliafordító Szakbizottságának munkájában. Gazdag magyar bibliagyűjteményét és kézirati hagyatékát a kolozsvári Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet Könyvtára őrzi.

Önálló formában is megjelent munkái: *János apokalypsisének magyarázata.* Gyulafehérvár 1913 (I. füzet), Torda 1924 (II. füzet); *Életnek beszéde* (beszédvázlatok). Torda 1923; *A magyar biblia története.* Kv. 1925, II. bővített kiadás, Torda 1927; *János evangéliumának és leveleinek magyarázata.* Torda 1926; *Károlyi Gáspár, a bibliafordító.* Kv. 1929; *Kecskeméthy Cs. István.* Klny. a Kecskeméthy-emlékkönyvből 1934; *Szenczi Molnár Albert.* Cluj–Kv. 1933; Aiud–Nagyenyed és református egyháza. Aiud–Nagyenyed 1936; *A Vizsolyi Biblia. Komáromi Csipkés György bibliája.* Klny. a Károlyi-emlékkönyvből 1940; „*A ker. tudományoknak rövid summába kötött fundamentuma*." Bp. 1941; *Emlékbeszéd Kőrösi Csoma Sándor halálának 100 éves ünnepén.* Aiud 1942; *Kőrösi Csoma Sándor.* Aiud–Nagyenyed 1943; *Az Ige szolgálatában.* Aiud–Nagyenyed 1945; *Új adatok Halici Mihály életéhez és hagyatékához.* Klny. NyIrK 1960; *Date noi privitoare la Mihail Halici.* Klny. Studii de istorie literară şi folclor – Institutul de lingvistică Cluj 1964; *Kőrösi Csoma Sándor és Nagyenyed.* Klny. NyIrk 1964; *Kőrösi Csoma Sándor és a kolozsvári tudóskör.* Klny. A MTA I. Osztályának Közleményeiből 1966. A felsoroltakon kívül még számos, ma már nehezen hozzáférhető aprónyomtatványa (pl. *A Váradi biblia*) és a fentebb felsoroltakkal azonos tárgyú közleménye (pl. *Kőrösi Csoma Sándor és Nagyenyed.* Magyar Pedagógia 1963/4.) jelent meg itthon és külföldön.

(K. K.)

Engel Károly: Dr. M. L. NyIrk 1968/1.

Múzeumi Füzetek – 1. Az EME természettudományi szakosztályának, valamint az ásvány-, növény- és állattáraknak az értesítője. Apáthy István zoológus egyetemi tanár indította. 1906-

ban három, 1907-ben két, 1909-ben három számmal rendszertelenül jelentkezett, majd 1911-től a három múzeumi tár szerint három független részre szakadt. Ezek közül az ásványtár Szádeczky Gyula szerkesztette értesítője jelent meg pontosan 1919-ig. A növénytár értesítőjét Györffy István szerkesztésében *Botanikai Múzeumi Füzetek* c. alatt 1915-től 1919-ig adták ki, míg az állattani értesítő számaiból ezen időszakban csak különlenyomatokat ismerünk. A ~ tárgyköre 1930 és 1944 között az **Erdélyi Múzeum* hátsó laptestében külön fejléc alatt szerepelt.

György Lajos: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület háromnegyedszázados tudományos működése. 1859–1934*. Kv. 1937. 70–78. – Szabó T. E. Attila: *Természettudományos szakirodalom folyóiratainkban*. Korunk Évkönyv 1974.

2. A székelyudvarhelyi Haáz Rezső Kulturális Egyesület kiadásában 1991 óta megjelenő sorozat helyi tudományos közlésekkel. Felelős szerkesztő Zepeczáner Jenő.

Muzsik Mihály, *Mujic – *szakszervezeti irodalom*

Muzsnay Árpád (Szatmárnémeti, 1941. jún. 11.) – újságíró, tanulmányíró. ~ Magda és ~ Csaba öccse. Középiskolát szülővárosa Kölcsey Ferenc Líceumában végzett (1957), a Babeş–Bolyai Egyetemen magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát szerzett (1963). Általános iskolában tanított Kiskolcson és Batizon, 1973-tól az Előre, 1974-től a Falvak Dolgozó Népe, 1990-től a Falvak Népe rovatvezető munkatársa.

Riportjai, színházi és képzőművészeti jegyzetei a Szatmári Hírlap, Ifjúmunkás, Tanügyi Újság, Korunk, Utunk hasábjain jelentek meg. A NyIrk 1971/1. számában közölte *Az „Árkádia-per”* c. irodalmi tanulmányát, melyben a Csokonai-sírkő körül támadt vitát mint Kazinczy stílusújító mozgalmának tudatos előkészítését értékeli. Írásaival szerepelt a *Kötések, sodrásban* (1980), az *Utunk Kodályhoz* (1984), valamint az *Ember és föld* (1987) c. gyűjteményekben.

Az RMDSZ megyei titkára, 1992-től elnöke, a Kölcsey Kör vezetőségi tagja.

Álnevei: *Batiz András, Tegze Ferenc, Zsadányi Mihály*.

(B. L.)

Muzsnay Csaba (Szatmárnémeti, 1939. aug. 3.) – vegyészeti szakíró. ~ Magda öccse, ~ Árpád bátyja. Középiskolát szülővárosa magyar nyelvű líceumában végzett (1952), a Bolyai Tudományegyetem kémiai karán vegyészi diplomát szerzett (1956). Szakmai tevékenységét a nagybányai Kohászati–Vegyészeti Műveknél kezdte, 1957-től gyakornok a Bolyai Tudományegyetemen, 1962-től a Babeş–Bolyai Egyetem tanársegédje. A kémiai tudományok doktora (1979), adjunktus a szervetlen–analitikai kémiai tanszéken. Tudományos eredményeit több mint 30 szaktanulmányban számos bel- és külföldi szakfolyóirat (köztük a Zeitschrift für analytische Chemie; Magyar Kémiai Folyóirat; Studia Unversitatis Babeş–Bolyai, Chimie) közli. Tárgykörei: az oldatok villamos vezetőképessége, a vegyi egyensúlyok, a folyékony víz és nehézvíz szerkezete. Ipari megoldásokat dolgozott ki, középiskolai tankönyveket fordított. Kékedy Lászlóval közösen összeállított egyetemi jegyzete *Caiet de lucrări practice de chimie analitică calitativă* címmel hat kiadást ért meg (1970–86).

(Má. E.)

Pungor Ernő: *Oszcillometria és konduktometria*. Bp. 1963. – Lopatin–Klug: *Konduktometriás és oszcillometriás elemzés*. Bp. 1983.

Muzsnay Magda (Szatmárnémeti, 1929. dec. 19.) – rádiószerkesztő, újságíró. ~ Árpád és ~ Csaba testvére, Soós Árpád felesége. Középiskoláit szülővárosa Ref. Leánygimnáziumában kezdte, az Állami Magyar Líceumban érettségizett (1949), a Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát szerzett (1953). Szerkesztői pályáját a Bukaresti Rádió magyar nyelvű adásánál kezdte; 1954-ben a Kolozsvári Rádió magyar adásához helyezték át, itt 1973-tól főmunkatárs egészen az adás megszüntetéséig, 1985-ig, amikor is nyugdíjazzák. 1989. december 23-ától részt vett a Kolozsvári Rádió újjászervezésében s ma is az egyik legtevékenyebb rádiószerkesztő.

Írásait az Igazság, Előre, A Hét és Utunk közölte. Állandó rádióműsorszámai: Ifjúsági és Diákrádió; Nőkről – nőknek; Műkedvelők fóruma; Írók–művészek a mikrofon előtt; Könyv–színház–képzőművészet; Gong (színházi előadások helyszíni hangfelvételei); Legkedvesebb verseim... Az erdélyi magyar művelődési élet nagyjairól több száz hangfelvételt készített az **aranyszalagtár* számára.

Két Electrecord-lemez készült szerkesztésében: *Vallomások* címmel Kós Károly hangját őrző szalagokból (1979) és *György Dénes szaval* címmel (1979).

Muzsnayné Csizmadia Gabriella (Vágújhely, 1893. – 1989. dec. 22. Székelyudvarhely) – ifjúsági író. A középiskolát Nagyszombatban végezte. Szüleivel – apja bányatiszt volt – 1913-ban került Parajdra, onnan férjhez menve Székelyudvarhelyre.

Gyermektörténeteket, verseket közölt Benedek Elek Cimborájában, a Tompa László szerkesztette Székely Közéletben, a kolozsvári Ellenzékben. *A kenyér* c. írásával megnyerte a marosvásárhelyi Szabad Szó novellapályázatát (1946).

Irodalmi levelezést folytatott Áprily Lajossal, Benedek Elekkel, Neubauer Pállal, Szántó Györggyel, Gaál Gáborral és Tompa Lászlóval.

Kötete: *Kicsi Székely Mózsi nagy Meseországban* (1973).

(D. Gy.)

Az emlékezés gyönyörűsége. Bálint András bevezetőjével, szemelvények M. Cs. G. levelesládájából. Hargita 1983. márc. 27.

műdal – ismert zeneszerző műve, ilyen értelemben a népdal ellentéte. A kórusirodalom mellett a leggyakrabban felkarolt műfaj a romániai magyar zenében. A megzenésített költeményt a gyakoribb zongorakíséret mellett kamarazene-együttes vagy zenekar is aláfestheti. A romániai magyar ~ előzményeit a XX. század elejének magyar dalköltészetében, mindenekelőtt Farkas Ödön dalaiban találjuk meg: forrásait tekintve az erdélyi költészet mellett merít a teljes magyar és az egyetemes irodalomból egyaránt. A feldolgozás módját illetőleg a későromantika eszközeitől a modern zene stílusáig megtalálhatók az árnyalatok. Ismert művelője a program-táncdarabokat is szerző Kertész Albertné Fischer Lujza (1860–1932).

Nem ritka a ~ok ciklusba foglalása. Két kimondottan erdélyi ciklusról tudunk: az egyik Csíki Endre *Tizenkét dal erdélyi költők verseire, 1929–1935*, ennek a II. világháború során nyoma veszett, a másik Risznerné Kozma Ida *Dalok erdélyi költők verseire* c. gyűjteménye, melyről a Pásztortűz emlékezik meg 1926-ban. Önálló műdalciklussal jelentkezett Vitek Károly (*Petőfi-dalok*, Kv. 1927); Nagy Ede (*Dalok*, 1930); Eisikovits Mihály (*Dalok*, Tv. 1946, *Dalok*, 1956); Zoltán Aladár (*Öt lírai dal*, 1967); Terényi Ede (*In memoriam Ady*, Kv. 1969, *Medáliák*. Három dal József Attila verseire, Kv. 1969, *Öt dal József Attila verseire*, Kv. 1971, *Zene Ady-versekre*, Kv. 1980); Szabó Csaba (*Öt dal Dsida Jenő verseire*, 1978).

Jelentek meg műdalciklusok időszaki kiadványokban is, így Ady-dalok Engelberg Dezsőtől és Pethes Erzsébettől a Tükörben (1919) és Vadass Lászlótól a Napkeletben (1922), Petőfi-dalok P. Gaál Balázstól A Hírnökben (1923), *Három dal* c. alatt Salamon Ernő, Petőfi és Lermontov megzenésítése (1951), Petőfi-műdal Zoltán Aladártól a Dolgozó Nő hasábjain (1955), egy lírikus kantáta-részlet a Korunkban Terényi Edétől (1968), egy Szabédi László-dal Farkas Ferenctől az Igaz Szóban (1969), ugyancsak az Igaz Szóban Nicolae Bretan Ady-dala (1976), s említsük meg Áprily Lajos *Tavaszodik* c. versének megzenésítését Zeno Vanceától a KZST levéltári hagyatékából.

(B. A.)

Virágh Miklós: *Ady, József Attila, Balázs Béla és több erdélyi lírikus Eisikovits Miksa, az új magyar dal zeneköltője tolmácsolásában*. Utunk 1946/22. – Benkő András: *Hazai szerzőktől megzenésített Petőfi-versek*. NyIrK 1973/1. – Fancsali János: *Könyvészeti adalékok Ady-versek hazai megzenésítéséhez*. Zenetudományi Írások 1980.

műemlékvédő irodalom – mindaz a helytörténeti, honismereti, művészeti és építészeti írásbeliség, ami felhívja a figyelmet megőrizendő történeti vagy művészi értékű épületekre és műtárgyakra, ezeket számba veszi és leírja, s beszámol karbantartásukról, ill. helyreállításukról. A romániai magyar ~ sajátos feladata a nemzetiség múltjával kapcsolatos műemlékek védelme mind az ismertetés és számontartás, mind a restaurálás fokán.

Már a XIX. század végén bekövetkezett nagy átalakítások során régi templomok, kastélyok, várrendszerek, értékes polgári és népi létesítmények estek áldozatul lerombolásnak vagy hozzá nem értő átépítésnek. Ez váltotta ki nem egy író és szakember növekvő műemlékvédelmi harcát. Kelemen Lajos 1903-ban a kolozsvári Ellenzék hasábjairól nemcsak a felelőtlen bontásokat bélyegezte meg, hanem a „tudatlan és illetéktelen vállalkozók" kontár újításait is. Az értetlen korral szembeszegülve állították fel az Erdélyi Nemzeti Múzeum Kőtárát, ahol öt év alatt annyi középkori építészeti faragvány gyűlt egybe, hogy „nem kell szégyenkezni az idegen kutatók előtt, akik ezelőtt néhány évvel úgy nem találtak volna semmit, mintha Erdélyben soha nem is lettek volna ilyen emlékek".

1919 után a kisebbségivé vált magyarság regionális szellemi erői megmozdultak a közönyösség ellen. Kós Károlyt követve Debreczeni László mérte fel és örökítette meg grafikailag a romanika, gótika, reneszánsz és barokk rejtett szépségeit. Az ETF-ekben a szakírók nekiláttak a megóvandó értékek közismertté tételének: Bíró József, Grandpierre Edit, Entz Géza tanulmányai szakszerűen mutatták be a Bánffyak kolozsvári palotáját és bonchidai kastélyát, a Szent Mihály-templomot vagy a szolnok-dobokai középkori műemlékeket, Balogh Jolán a prágai Szent György-szobor kolozsvári mestereit ismertette, Herepei János és Szabó T. Attila a fatemplomokra, haranglábakra, székelykapukra vonatkozó levéltári adatokat adta ki, utat nyitva a hagyományos kincsek megbecsülésének. Már a II. világháború ideje alatt jelent meg az ETI kiadványaként Balogh Jolán monumentális műve, *Az erdélyi renaissance* (Kv. 1943), olasz összefoglalással és gazdag képanyaggal. Ugyanekkor kerül sor Mátyás király szülőházának szakszerű restaurálására is Kós Károly tervei szerint.

Jellemző műemlékvédő összefogást jelez a XIII. századból való széki templom restaurálására kialakult együttes. A Szabó T. Attila szerkesztésében s a Bolyai Tudományegyetem és az ETI kiadásában Entz Géza és K. Sebestyén József tollából megjelent füzet (Kv. 1947) közli az alaprajzot s beszámol a Kós Károly irányításával folyó helyreállítási munkálatokról, valamint a feltárt freskók konzerválásáról.

1953-ban teszik közzé hivatalosan a romániai műemlékek védlistáját, melynek összeállításában a Bolyai Tudományegyetem szakemberei mellett Debreczeni László és K. Sebestyén József is jelentős részt vállalt.

A **Kelemen Lajos Emlékkönyv* (1957) már nemcsak Kolozsvár védett 284 épületemlékét ismerteti a műemlékösszeírás eredményeként, hanem részletes beszámolót is közöl Bágyuj Lajos tollából a Szent Mihály-templom 1956–57. évi helyreállítási munkálatairól. Mindezzel megnyílik az erdélyi magyar ~ termékeny új szakasza, párhuzamosan az országszerte meginduló restaurálási munkálatokkal. Kolozsvárt a néptanács Műemlékvédő Bizottságot létesít, s ez a román és magyar szakemberek együttműködése alapján tervszerűen közel száz esetben gondoskodik a város műemlékeinek restaurálásáról és a városmagot övező térrendszer műemlék-együtteseinek kialakításáról.

A 60–70-es években egymás után jelennek meg a ~ újabb alkotásai: a Korunk hasábjain Kónya Ádám cikke a népi műemlékek helyszíni őrzéséről (1962), Murádin Jenőé a kolozsvári reneszánsz építészet emlékeiről (1965), Starmüller Géza fényképösszehasonlítása a régi és új Kolozsvárról (1969) s esszéje a műemlékvédelem és turisztika párhuzamáról (1972), Balogh Ferenc írása régi és új kapcsolatáról a városépítészetben (1972), Kabay Béla kalotaszegi kis műemlék-adattára, és Bágyuj Lajos beszámolója Vajdahunyad várának restaurálásáról (1973). Sepsiszentgyörgyön Székely Zoltán és Varga Nándor Lajos háromnyelvű kalauzát adják ki a város építészeti emlékeiről, s az itt megjelenő Aluta múzeumi közlöny Kökös középkori templomának, Bikfalva népi udvarházainak s a miklósvári reneszánsz Kálnoky-kastélynak a bemutatásával járul hozzá a ~ műveléséhez. Nem marad le ebben a szakaszban a napi és heti sajtó sem: kiemelendő Bleyer György hat folytatásban közölt tanulmánya a brassói várrendszer kialakulásáról az Új Idő hasábjain (1969). Az egyházi műemlékek gondja a Református Szemle és a Keresztény Magvető számaiban szerepel.

A ~ fellendülését mutatja Sebestyén György és Sebestyén Viktor akadémiai kiadású kötete román nyelven az erdélyi reneszánszról (1963). B. Nagy Margit régi erdélyi összeírások és leltárak dokumentációja alapján jelenteti meg művészettörténeti tanulmányait erdélyi várakról, kastélyokról, udvarházakról (1973), egykori építészmesterekről és műveikről (1977), és sajtó alá rendezi *Művészettörténeti tanulmányok* címen Kelemen Lajos életművét két gyűjteményes kötetben (1977, 1982). Dávid László *A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei* c. kötetében saját ábráival kíséri egy tájegység műemlék-értékeinek mintaszerű bemutatását (1981), Balogh Ferenc pedig Debreczeni Lászlóról készített monográfiájában (1983) a sajátos erdélyi faépítészeti műemlékekről nyújt átfogó képet. Az Igazság Miklósi-Sikes Csaba tollából sorozatosan közli Kolozsvár műemlékeinek leírását (1980–85).

Közben országszerte felfokozódott a műemlékvédelemmel homlokegyenest ellenkező építészeti gyakorlat, kezdve Bukarest műemlékeinek sorozatos lerombolásától az erdélyi városok hagyományos történelmi arculatának módszeres eltüntetéséig, majd a világszerte botrányt keltő falurombolások elkezdéséig. A történeti értékű műemlékegyüttesek megbontása, sőt megsemmisítése más közegbe illő „modern" típusépületek bekényszerítésével, egész városrészek eltüntetése a föld színéről együtt járt a műemlékvédelmi szervek feloszlatásával, s mindez a „homogenizáció"-nak ellentmondó történeti emlékek eltűnéséhez vezetett volna, ha be nem következik az 1989. dec. 22-i fordulat s az elindult folyamat a gazdasági romlás következtében egyelőre meg nem áll.

A diktatúra bukása után a magyar sajtó újra közölhet építészettörténeti felmérő, a műemlékeket bemutató és népszerűsítő cikkeket, s helyi kezdeményezésekből sokfelé megindul a műemlékek védelme is. Kolozsvárt már 1990. jan. 21-én megalakult a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság (KLMT) mint szakemberek és műpártolók országos hatókörű szakmai egyesülete. Tiszteletbeli elnöke B. Nagy Margit művészettörténész és Csetri Elek történész, elnöke Balogh Ferenc építészmérnök, alelnökei Bara István, Gaal György, Kovács András, titkára Asztalos Lajos.

A műemlékvédelem elméleti és gyakorlati kérdéseiről az EME Műszaki Tudományos Szakosztálya két mérnöktovábbképző tanfolyamot is rendezett, különös tekintettel a Székelyföld elhanyagolt, földrengéskárosult templomainak felújítására.

A bukaresti és a kolozsvári magyar televízió-adás sorozatszerűen mutatja be az Erdély-szerte pusztuló kastélyok és várak – köztük az irodalomtörténetileg is emlékezetes Bonchida, Marosvécs – szomorú állapotát.

(B. E.)

Kelemen Lajos: *Műemlékeink érdekében*. Ellenzék 1903/188; újraközölve *Művészettörténeti tanulmányok* II. 1982. 165–66. – Bíró József: *Az erdélyi magyar műemlékpolitika feladatai*. Hitel 1940/1. – Gerő László: *Építészeti műemlékek feltárása, helyreállítása és védelme*. Bp. 1958. – Balogh Ferenc: *Kós Károly építészetének nemzetközi értéke*. Korunk 1973/11. – Dávid László: *Kelemen Lajos – kalauzunk Erdély műemlékeihez*. Korunk 1983/7.

műfordítás – az irodalmi alkotások művészi értékű tolmácsolása a befogadó szellemi közösség nyelvén; bármely nemzeti irodalom számára mind a befogadás, mind a saját nemzeti irodalmi értékek más nyelvű közvetítése szempontjából az eredeti alkotással közel egyenértékű szellemi teljesítmény. A ~ban kifejezésre jutó befogadási aktus tartalmi és irányzati tekintetben a nemzeti irodalom fejlődésének különböző szakaszaiban a befogadó ízlés változásainak függvényében maga is változik.

A magyar irodalomban a ~nak szinte az írásbeliség kezdetéig visszanyúló hagyománya van: a középkor, a reformáció korának vallásos irodalma (a ~ akkori felfogásának megfelelően) a magyar nyelvű irodalmiság kialakulását meghatározó tényező volt, később a barokk, a felvilágosodás, a romantika, a realizmus, majd a századfordulótól a különböző modern irányzatok voltak megtermékenyítő hatással a magyar irodalomra, nem utolsó sorban e korok világirodalmi alkotásainak magyar nyelvű megszólaltatása révén. Bárótzi Sándor, Baróti Szabó Dávid, Csokonai Vitéz Mihály, Kazinczy Ferenc, Vörösmarty, Petőfi, Arany, a XX. századi magyar irodalom nagyjai közül pedig Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula – miközben klasszikus és kortárs világirodalmi alkotásoknak az eredetiekkel egyenrangú tolmácsai voltak – fordításaikkal kiemelkedő szerepet játszottak korukban a magyar irodalom arculatának alakításában is.

E hagyomány és a kortársak példája nyomán 1918 után az induló romániai magyar irodalomban a ~ szerepe szintén jelentős. Súlyát és jellegét azonban kezdettől fogva meghatározta az, hogy a két világháború között főképpen anyagi, azt követően pedig ideológiai és politikai korlátok közé szorítottan, a romániai magyar könyvkiadásnak nem mindig voltak meg a műfordítói munka megfelelő nyilvánosságának megteremtéséhez elengedhetetlen anyagi feltételei. Ennek következtében jelentős értékek és egy szélesebb körű világirodalmi kitekintésre irányuló igyekezet megjelenési tere (az utókor számára pedig rejtekhelye) volt az irodalmi-művelődési (sőt olykor a napi) sajtó. Egy-egy irodalomtörténeti szakasz világirodalmi tájékozódására és a ~ terén felmutatott eredményeire nézve hiteles képet tehát csak e kettő együttes vizsgálata nyújthat.

Az önálló kiadásban megjelent ~okat áttekintve a romániai magyar ~ története két, jól elhatárolható szakaszra osztható: az 1919–1947, ill. az 1948–1989 közöttire. A két szakasz között a határvonalat a romániai könyvkiadás 1948-as államosítása jelzi, amikor – a kommunista ideológiával együtt – egyeduralkodóvá vált a szocialista állami művelődéspolitika.

Az 1919 és 1940 közötti időszakra vonatkozó romániai magyar könyvkiadási adatok szerint a jelzett két évtizedben megjelent közel 2000 (pontosabban: 1938) szépirodalmi mű közül a műfordítások aránya 10,57% (azaz összesen 215 mű). Ezek közt nemzeti irodalmanként, ill.

nyelvenként a következő sorrend alakul ki: német (106), angol (29), román (22), francia (22), zsidó (12), spanyol (8), orosz (5), olasz (4), latin (3), japán (2), görög (1), indiai (1 mű).

A magyarra fordított művek több mint fele általában névtelen vagy magyarországi fordítóktól való átvétel. Ami a német fordításokat illeti, a romániai magyar fordítók közül kiemelendő Áprily Lajos (Gerhard Hauptmann: *Elmerült harang*, 1921), Bakóczi Károly (*Német költőkből*, 1935), Brázay Emil (Klabund: *Szőke haj*, 1920; Knut Hamsun, Alfred Kerr novellái), Giszkalay János (Heine: *Confessio Judaica,* 1935), Kós Károly (Meschendörfer: *Corona*, 1933), Reményik Sándor (Rilke: *Versei*, 1919). Meg kell még említenünk Csűrös Emília (L. Bürger), Dálnoki Nagy Lajos (Heine), Kostyala Árpád (Dehmel, Kellermann), Löwy Ferenc (Max Nordau), Nagy József (Karl May), Schiff Béla (Karl May), Rajka László (Theodor Storm), Turnowsky Rózsi (Arthur Schnitzler) nevét. Németből fordítva jelenik meg az Amerikába kivándorolt orosz Oszip Dimov (*Szomorúság énekese*, 1927) és a cseh Hasek (*Infanteriszt Svejk*, 1931) egy-egy műve Szabó Imre, ill. Katona Fedor [Zalka Máté] fordításában.

Az angol nyelvű művek hazai fordításai közül meg kell említenünk Franyó Zoltán Poe-fordítását (*A holló*, 1938), Szabó T. Attila 1929-ben megjelent kötetét (benne Shakespeare, Byron, Milton, Shelley, Tagore, Whitman, Oscar Wilde és Wordsworth-tolmácsolásaival), Szabó Imre fordításában Louis Golding *Magnolia street* (1935) c. regényét, Brázay Emil fordításában G. B. Shawtól *Az éden kertjé*t (é.n.), Szent-Iványi Sándor fordításában Fosdick *Utazás Palesztinába* c. könyvét (1938); más hazai fordítók: Albert Vilmos (M. J. Exner), Győri Ernő (G. W. Wright), Lőrinczy Dénes (Bell Willson), Málnásy Tivadar (Conan Doyle), Szabó Mária (Ernst Woop).

A román irodalmat – ezúttal az 1919 és 1947 közötti időszakot tekintve át – 8 antológia (fordítóik: Fekete Tivadar, Keresztúry Sándor, Kiss Piroska, Kádár Imre, Molnár Sándor és Szabédi László), 8, román műfordításokat is tartalmazó önálló kötet (Áprily Lajos, Dsida Jenő, Gáldi László, Salamon Ernő, Számadó György) és l4, egy-egy román írót-költőt vagy önálló művet bemutató kötet képviseli. (Alecsandri, Aron Cotruș, Eminescu, Goga, Panait Istrati, Mária királyné, Aurel Păcurariu, I. Peltz, Octavian Şireagu, Al. Vlahuță verseit, prózai írásait vagy drámáit Bardócz Árpád, Bitay Árpád, Bodó Pál, Farkas László, Finta Gerő, Flórián Tibor, Horvát Henrik, Kádár Imre, Katz László, Kelemen István, Kibédi Sándor, Szeghő Imre tolmácsolja magyarul.)

A franciából átültetett művek közül mint a romániai magyar fordítók hozzájárulását csak Dálnoki Nagy Lajos Géraldy- és Verlaine-fordításokat (a *Te meg én*, 1925, ill. a *Jézus lábainál*, 1926. c. köteteket), valamint Kuncz Aladár egy Maupassant-fordítását (*A másik gyermek*, 1924) említhetjük.

Az olasz irodalmat Savonarola versei (Pakocs Károly fordításában 1939) és Ignazio Silone *Fontamara* c. regénye (Mátrai Ede fordításában, 1935) képviseli; a latin nyelvű irodalmat egy Szabó András-tolmácsolta Vergilius-kötet; a spanyol irodalmat Juan de Pardou versei (1921) és Palau *Spanyol koplák* (1923) c. kötete Barna János, ill. Calderón néhány színpadi műve Glasz Ferenc, Málnásy Tivadar és Novák János fordításában, valamint D. Valdès Armando Palicio *José* c. regénye (1928) Pálffy Jenő magyarításában.

A két háború közötti zsidó irodalomból Salom Ash több kötetét is kiadják (Giszkalay János, Lukács Zoltán és Szabó Imre fordításában), mellettük kevésbé ismert szerzők tolmácsolóiként Eckstein Béla, Kiss Elek (a későbbi unitárius püspök) és Sas László nevét kell megemlítenünk.

Az orosz és szovjet irodalmat a már említett Oszip Dimov mellett Csehov és Tolsztoj egy-egy kis füzete képviseli (ez utóbbi Jaklovszky Dénes fordításában), valamint Alexandra Kollontaj regénye, *A szerelem útja* (1930) Turnowsky Rózsi tolmácsolásában.

Maradandó irodalmi érték, ugyanakkor egy szélesebb világirodalmi kitekintés jele Franyó Zoltán önálló kötete hindu versfordításaiból (*Hindu erotika*, 1926); Bardócz Árpád és Szombati-Szabó István japán költőkből fordít egy-egy kötetre valót 1923-ban, ill. 1926-ban.

Ez a világirodalmi nyitásra törekvés még szélesebb körben rajzolódik ki, ha a korabeli lapok ~-anyagát is számba vesszük. Felsorolás helyett csak jelzésszerűen utalunk itt Antalffy Endre arab, perzsa, török és kínai fordításaira, Büchler Pál szanszkrit, Áprily Lajos és Berde Mária kortárs francia és német tolmácsolásaira, az Erdélyi Helikonban Maksay Albert, Szombati-Szabó István és Szemlér Ferenc által fordított kortárs angol és amerikai (köztük amerikai néger) költőkre, Korvin Sándor és Méliusz József tolmácsolásában a Korunkban megszólaltatott francia és német avantgard-költőkre, Dsida Jenőnek a latin és kínai költészettől Eminescuig és Ernst Tollerig terjedő fordítói életművére, Tompa László Schiller- vagy Kovács László Goethe-fordításaira (a *Faust*ból annak idején az Erdélyi Helikon közölt részleteket, a teljes fordítás ma is kiadatlan).

Ugyancsak jelzésszerűen próbáljuk felvázolni a Pásztortűz világirodalmi tájékozódását, amelyhez meglepően nagy hazai magyar fordítógárdát sikerült maga köré gyűjteni. Így az első évtizedben (1921–1930) találkozhatott itt a romániai magyar olvasó Baudelaire (Ferenczy Valér, Franyó Zoltán, Dsida Jenő fordításában), George Duhamel (Lengyel Vera), Iwan Goll (Gaál Gábor), Jeszenyin (Kiss Dezső), Eino Leino (Pálffy Márton), Li-Taj-Po (Kozmuth Artúr, Kemény János, Dsida Jenő), Verlaine (Bardócz Árpád) verseivel, Arkadij Avercsenko (Finta Zoltán), Grazia Deledda (Jancsó Elemér), Galsworthy (Hary Márton), Leonyid Andrejev (Sipos Ernő), Majakovszkij (Szabó Imre), Pirandello (Bitay Árpád), Reymont (Lakatos Imre), Franz Werfel (Gaál Gábor) prózájával; a második szakaszban pedig (1931–1944) Arghezi (Dsida Jenő), Bacovia (Szemlér Ferenc), Giono (Heszke Béla), Jules Laforgue (Jékely Zoltán), Juliusz Szlowacki (Bardócz Árpád), Paul Valéry (Sall József) verseivel, Bontempelli (ifj. Grandpierre Emil), Hans Fallada (Lakatos Imre), Giraudoux (Heszke Béla), James Joyce (Maksay Albert), Katherine Mansfield (S. Hajós Alice), Papini (Heszke Béla), Ionel Teodoreanu (Szabó Lőrinc), Hugo von Hoffmansthal (Berde Mária) prózájával, drámáival.

A vallásos irodalom műfordítói közé tartozik Hodács Ágoston kisiratosi róm. kat. plébános, aki A Hírnök Könyvei sorozat számára magyarra ültette át németből Anna Krane *Az ember fiáról* és Johann Jörgensen *A szent tűz* c. munkáit; mindkét kötet a kolozsvári Szent Bonaventura nyomdában készült (1927).

Az 1948 utáni időszakban – közel egy évtizeden át – a romániai magyar ~ úgyszólván kizárólagos megnyilvánulási terepe a román (és egy ideig az orosz és szovjet) irodalom tolmácsolása volt.

A román irodalom magyar nyelvű közvetítésében a korábbi évtizedek eredményeire s e közvetítést sajátos hivatássá minősítő beállítására lehetett építeni. Így bontakozott ki az állami könyvkiadás anyagi lehetőségeire és ideológiai irányítására épülő hosszú távú tervszerű műfordítói munka, amelynek célja volt egyrészt a román irodalom klasszikus értékeinek, másrészt az ideológiai-politikai elvárásokhoz kötődő kortárs műveinek a magyar nyelvű tolmácsolása és kiadása. A kiadói tervekben évről évre a megjelenő művek meghatározott hányadát tették ki a románból fordított próza- és verskötetek; nemegyszer a politikai jellegű tematikai elvárásoknak is ezekkel feleltek meg a kiadók. A jelszóként igen sokat hangoztatott „kölcsönös megismerés”-nek megfelelően ugyanakkor az évtizedek folyamán a klasszikus román irodalom legjava jelent meg magyar fordításban, s a kortárs-művek között is akadt nem

egy, amely időállónak bizonyult, hitelesítve a műfordítói teljesítményeket, amelyek a romániai magyar írók több nemzedékét is a román irodalom magyar nyelvű megszólaltatásának ügye mellé állították.

Az 50-es évek közepén ugyan – a szovjet tömb országaiban végbemenő ideológiai változásokkal párhuzamosan – ez a mereven egyoldalú betájolás oldódni látszott, a román irodalom magyar megszólaltatása azonban továbbra is első helyen szerepelt (1955 és 1959 között például az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadónál megjelent 153 fordítás közül 68 volt a románból fordított mű).

A román tolmácsolás munkájának szintézise *A román irodalom kistükre* c. nagyszabású kiadói vállalkozás volt, amelynek 1961 és 1964 között megjelent öt kötete több mint 3600 oldal terjedelemben nyújtott képet nemcsak a román irodalom két világháború közötti korszakairól, hanem több mint másfélszáz fordító jelenlétével e teljesítményeink legjaváról is. A Mihai Gafiţa és Lőrinczi László válogatásában, V. András János szerkesztésében megjelent antológia ugyanakkor egy – az irodalomban bekövetkezett – szemléletváltás jegyeit is magán viselhette már: a kötetek betekintést nyújtottak a román irodalom kezdeteinek krónikás és egyházi irodalmába éppúgy, mint a XIX. század utolsó harmadának és a XX. század első felének addig tudatosan mellőzött irányzataiba is (Tristan Tzarától Ion Barbuig és Gib. I. Mihăiescutól Ionel Teodoreanuig). Hasonló műfordítói seregszemlére kínált lehetőséget – más vonatkozásban – Eminescu költeményeinek a Perpessicius-kiadás alapján Kacsó Sándor által szerkesztett 1966-os kiadása, amely több mint 700 oldalon, a posztumusz verseket is befoglalva, nyújt valóban „teljes képet” a költőről, s egyúttal magyar fordítóiról is.

A „kis tükör” köteteiben megtestesülő seregszemle és mind a román, mind a romániai magyar irodalomban jelentkező új nemzedékek térhódítása a 60-as évek végétől minőségileg magasabb szintre emelte a román irodalom hazai magyar fordításának ügyét: önálló kötetekben jelentkeztek magyarul az új nemzedékek képviselői Ioan Alexandrutól N. Labişon át Nichita Stănescuig magyar kortársaik: Bálint Tibor, Csiki László, Hervay Gizella, Kányádi Sándor, Király László, Magyari Lajos, Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Veress Zoltán fordításában; megszólaltak magyar nyelven is a román kritika, a román esszé jelesei, már nemcsak C. Dobrogeanu-Gherea, hanem Tudor Vianu, Şerban Cioculescu, Titu Maiorescu, C. Rădulescu-Motru, a kortársak közül pedig Adrian Marino, Radu Enescu, Mircea Maliţa is; a „kis tükör”-ben kapott ízelítők után önálló kötetben jelentek meg az addig magyarul csak szemelvényesen tolmácsolt Dimitrie Cantemir, I. Codru-Drăguşanu, Dinicu Golescu, N. Milescu-Spătarul, Ioan Slavici művei (Köllő Károly, Bustya Endre, Beke György, Sombori Sándor, Dávid Gyula fordításában). Ugyanakkor olyan újabb átfogó műfordítói vállalkozások születtek, mint Kiss Jenő öt kötetre menő művészi átültetése a román népi epikus költészetből, a *Kortárs román drámák* (1983) és a *Kortárs román vígjátékok* (1984) kötetei, a legújabb román költő-, ill. prózaírónemzedéket felsorakoztató *Hajónapló* (1990) és *Szigetraj* c. kötetek, a két háború közötti román esszéírás kiemelkedő képviselőit bemutató *Korszellem és önismeret* (1989) Horváth Andor fordításában.

A műfordítói munka korszerű megújítása és külső-belső feltételeinek biztosítása ez idő alatt nemcsak kiadók és szerkesztőségek belső gondja volt, hanem szélesebb nyilvánosság előtt is elemzésre került. Ezt a célt szolgálta a Kriterion Könyvkiadó kezdeményezte **román–magyar írótábor*, amelynek megrendezésére első ízben Gyergyószárhegyen 1980-ban, majd hatósági zaklatás és letiltás miatt, tízéves szünet után ugyanott 1990-ben került sor.

A számbavétel és a számontartás a román irodalom magyar tolmácsolása terén az irodalomtudomány eszközeivel is megtörtént: Domokos Sámuel *A román irodalom magyar bibliográfiája I. 1831–1960* (Buk. 1966) és *II. 1961–1970* (Buk. 1978) két vaskos kötetébe gyűjtötte össze közel másfélszáz év tízezrekre menő adatanyagát.

A román mellett – főleg az 1945–1959 közötti másfél évtizedben – a romániai magyar könyvkiadásra vonatkozó adataink szerint az orosz és szovjet irodalom volt abszolút túlsúlyban. A jelzett időszakban megjelent összesen 250 fordított műből 187 (azaz 74,80%) a részesedése; a többi megoszlása: francia 15, angol és amerikai 12, dán 4, latin 3, kínai 2, görög, cseh, norvég, spanyol, lengyel, dél-amerikai, afrikai 1–1. Változás ezen a téren csak az „olvadás" éveinek (1954–1957) ideológiai áttörése idején történik: e négy évben megjelent 125 fordításból már csak 84 az orosz és szovjet irodalom részesedése és 41 mű (32,50%) a más nyelvekből fordított.

A magyarországi fordítások felhasználásának lehetőségét is számításba véve (a másfél évtized alatt kiadott fordításoknak több mint a fele magyarországi, névtelen vagy azonosíthatatlan névvel megjelent műfordító teljesítménye) nyilvánvaló, hogy ez az ideológiai és politikai indítékú elvárás nagy feladatot rótt a romániai magyar írótársadalomra, s e feladathoz szükséges feltételek megteremtésében a könyvkiadásnak (mindenekelőtt az **Orosz Könyv Kiadó*nak) fontos szerep jutott.

Az orosz fordítók első rétege a szépirodalmi fordításban korábban nem szerepelt, de nyelvismerettel rendelkezőkből toborzódott; egy részük az évek és az elvárások során maga is rutinos műfordítóvá vált, más részük fordításai legnagyobb részét társfordítóként jegyezte. Nem volt ritka eljárás az sem, hogy oroszból (vagy akár nyugati nyelvekből is) közvetítő nyelv segítségével fordítottak (román, olykor orosz–román közvetítéssel). Ilyen esetben a műfordítással szemben legjobb esetben a magyar irodalmiság elvárását lehetett érvényesíteni. Tulajdonképpen az 50-es évek közepére – tehát akkorra, amikor az oroszból fordított művek aránya változni kezd – nevelődik ki az a fiatal műfordítói gárda, amelynek művészi teljesítményei olykor figyelemreméltóak, a szovjet befolyás romániai csökkenésével azonban a későbbi évtizedekben jórészt a semmibe vesznek.

Az 1945–47-es évek orosz fordítói: Lám Béla (Erenburg), Franyó Zoltán (Puskin), Jánosházy György (Jefremov), Asztalos István (Lev Tolsztoj – nyilván közvetítő nyelvből); 1948-tól jelentkezik orosz fordítóként Dobó Ferenc (ő 13 orosz és szovjet író 20 művét tolmácsolta), Csehi Gyula (Erenburg), Máthé Ernő (Ilf–Petrov, Nyikolajeva, Usinszkij), Szegő György (Majakovszkij, Nyekraszov, Puskin), Vajda Béla (Puskin, Trojepolszkij, Visnyevszkij), de jelenik meg ebben az időszakban oroszból fordított mű Bajor Andor, Horváth István, Majtényi Erik, Szabó Lajos, Szilágyi András neve alatt is. Az 1953 utáni időszakban a legtöbb orosz fordításon Kós Károly neve szerepel, aki társfordítókkal (Adorján Lenke, Bántó István, Kolumbán Mózes, Miklós István, Szántó Irén) együtt fordít, s ugyancsak társfordítóval jelentkezik (olykor csak feltételezhetően) Császár Károly, Gréda József, Horváth Ágoston, Kemény János, Marton Lili, Sütő András, Székely János, Szemlér Ferenc, Szentimrei Jenő is. Ekkortól jelentkeznek az új, immár az eredeti nyelvet ismerő fordítók, akik közül többen a romániai magyar műfordítás történetében irodalmi értékteremtőként is számon tarthatók: Asztalos Ágnes, Bajor Ella, Békési Ágnes, Gáll Erzsébet, Harasztosi Éva, Nánási [Kacsó] Judit, Szántó Irén és Szőcs [Sz. Márton] Ráchel (az ő nevéhez Fonvizin, Gladkov, Marsak és Szutejev mellett egy Áprily Lajossal közös kötetben Turgenyev *Költemények prózában* c. fordítása is kötődik).

A 40-es évek második felétől uralkodóvá váló ideológiai hidegháború a romániai magyar műfordítás és könyvkiadás tájékozódásában is kifejezésre jutott. Szembetűnő, hogy az 1948 és 1953 közötti időszakban megjelent 64 fordított műből összesen 7 más nyelvű (Fucik, Nexö, Kanin Garson, Goethe, Jacques Roumaine, Heine, Lju-Baj-Juj, Andersen 1–1 műve); hazai fordítóik: Csehi Gyula (Heine), Franyó Zoltán (Goethe: *Faust*), Szemlér Ferenc (Kanin Garson: *Ócskavas nagyban*). Az 1945–47-es években ezt megelőzően egy Barbusse-fordítással az akkor még Kolozsváron élő Szenczei László, Iulius Caesar-, ill. Postomauricióí Szent Lénárd-tolmácsolással Puskás Lajos és Gurzó Anakléd jelentkezik, s ugyanebben az

időszakban jelenik meg Franyó Zoltán *A görög líra* c. kétkötetes kiadványa (1946) és Toller: *Fecskék könyve* (1945) Dsida Jenő posztumusz fordításában.

A világirodalmi egyensúly helyreállítására az első kezdeményezések az Ifjúsági Könyvkiadó részéről indulnak meg 1953–54-ben. Előbb Andersen meséit, majd a *Tamás bátya kunyhójá*t és a *Gulliver utazásai*t s Ethel Voynich *A bögöly* c. regényét jelentetik meg, majd 1955-ben egy újabb Andersen-kötet után következik E. T. A. Hoffman, Ch. Perrault, Shakespeare és két Verne-könyv, 1956-ban a *Don Quijote* Radnóti Miklós átdolgozta változata, a Grimm testvérek, újabb Perrault, Swift- és Verne-kiadások és Mark Twain *Tom Sawyer*e és a *Huckleberry Finn*, 1957-ben pedig Chamisso *Peter Schlemihl*je, Greenwood, Sienkiewicz és Friedrich Wolf egy-egy regénye. Ezek a művek ugyan a magyar ifjúsági és gyermekirodalomban már klasszikussá vált tolmácsolásokban jelentek meg, de a nyitás jótékony hatása a romániai magyar műfordítói orientációra kétségtelen. A Hauff-meséket már hazai fordító (Pollák Ödön) tolmácsolja, a Greenwood-kötetet pedig Dobó Ferenc, de e nyitás eredményeként jelenik meg egy T. Lucretius Carus-könyv Kiss Géza, egy Rousseau-kötet Mikó Imre tolmácsolásában, kiadják (immár nem névtelenül, hanem Franyó Zoltán nevével) 1950-es *Faust*-fordítását, és elindítják összegyűjtött fordításainak kiadását (*Évezredek húrjain*. I–III. 1958–63). Anatole France, Jerome K. Jerome, Mark Twain regényei a **Kincses Könyvtár* sorozatban, Stevenson, Zweig, Philip C. Dick, Nathalie Hawthorne, Conan Doyle regényei (Jefremov, Nagajev, Sztrugackij mellett) a Ştiinţa şi Tehnica c. folyóirat 1957-ben indított sci-fi sorozatában jelennek meg, Bácski Anna, Nánási Judit, Harasztosi Éva fordításában.

A romániai magyar irodalom világirodalmi betájolódásában a változás a 60-as évektől válik teljessé. A **Kincses Könyvtár*, majd a **Drámák* és a **Horizont* sorozatok már átfogó elgondolással szerkesztődnek, ezenkívül a román–magyar közös könyvkiadási egyezmény a két ország könyvkiadásán túlmenően szervezettebb magyar műfordítói együttműködésre is lehetőséget kínál. Ez különösen az utóbbi két – napjainkig megjelenő – sorozat alakulásában játszhatott szerepet, már a 60-as évek végén és a 70–80-as évek folyamán, bár a gazdasági indoklással bevezetett valutakorlátozás egy idő után épp az élő világirodalommal való kapcsolatot tette (az ideológiai határzár mellett) lehetetlenné. Az **Irodalmi Könyvkiadó*, ill. a **Kriterion* kezdeményezéseinek köszönhető, hogy hazai magyar fordításban elkészült az angol Sommerset Maugham, Aldous Huxley és Robert Graves, a francia Edmond Charles-Roux, René Fallet és Pierre Boulle, a német Hans Habe, Erich Maria Remarque és Friedrich Dürrenmatt, a finn Martti Larni, az olasz Cesare Pavese, a szovjet Veszjolij Artyom és Akszjonov regényeinek, elbeszéléskötéteinek fordítása Balogh József, B. Fejér Gizella, Domokos Géza, Halász Anna, Látó Anna, Lőrinczi László, Majtényi Erik, Nagy Kálmán, Oláh Tibor, Szemlér Ferenc, Szilágyi Júlia tollából. A **Drámák* sorozatot Deák Tamás (Montherland), Jánosházy György (Milton, Otway) és Oláh Tibor (Goldoni) gyarapította hazai magyar fordításokkal. Az 1974-ben indult **Lektúra* sorozatban Dáné Tibor egy magyarul eddig meg nem szólaltatott Verne-regényt (*A Barsac-expedíció*), D. Harasztosi Éva Lilli Promet, Lőrinczi László Leonardo Sciascia egy-egy regényét fordítja le. Új fordítók sorakoznak fel a hazai német irodalom klasszikusai és kortárs értékeinek magyar tolmácsolására: B. Fejér Gizella Franz Storch, Robert Flinker és Erwin Wittstock prózáját fordítja, Jagamas Ferencz Zsuzsanna Arnold Hausert, Veres István Meschendörfert (ugyancsak tőle új kiadásban jelenik meg a *Corona* c. regény, Kós Károly fordítása), Ferencz László egy kötetnyi mai német elbeszélőt. Ritoók János posztumusz fordításkötetében romániai német kortársait szólaltatja meg, Jancsik Pállal közösen Franz Hodjak egy kötetre való versét tolmácsolja. Kányádi Sándor az erdélyi szász népköltészetből fordít egy kötetre valót (a hazai kisebbségek népköltészetét magyarul tolmácsoló sorozatának másik, az erdélyi jiddis népköltészetet bemutató kötete a cenzúra miatt Budapesten jelenik meg).

Irodalmunk kitekintését bizonyítja a 60-as évek közepétől lapjaink, irodalmi folyóirataink mind gazdagabb világirodalmi anyaga is (főleg az Igaz Szó és az Utunk, amelynek időlegesen külön világirodalmi oldala/melléklete is megjelenhet); ezeket sikerül néhány szerencsés – könyvkiadásunkban kedvező – esetben önálló kötetekké érlelni. Így jelenhetnek meg Dsida Jenő összegyűjtött műfordításai (1969), *A Korunk költészete* (1967) és *Az Erdélyi Helikon költői* (1973) reprezentatív versfordításanyaga, de így jelenhetnek meg önálló szerzői műfordításkötetek is: Jánosházy Györgytől (*Csillagok osztályosa*, 1973 és a modern katalán költészetet bemutató *Körtánc fantomokkal*, 1972), Gellért Sándortól (*Csillagok Suomi egén*, 1972 – finn költők magyarul), Lőrinczi Lászlótól (*Arghezi, Brecht, Quasimodo* c. kötete 1968), Bácski György jugoszláv költői antológiája (*Hol vannak azok a tengerek?* 1973), Tóth István francia nyelvű belga költői és latin nyelvű humanista antológiái (*Alkinoosz kertje*, 1970; *Írásjelek a földön,* 1972; *Múzsák fellegvára*, 1977), Nagy Kálmán teljes *Kalevala*-fordítása (1972) és Franyó Zoltán műfordítói életművének újabb, legteljesebb gyűjteménye (*Ősi örökség*, 1972; *Bécsi látomás*, 1976; *Atlanti szél*, 1978).

Az **Ifjúsági Könyvkiadó*, ill. az **Albatrosz* gondozásában megjelent Árgus és **Legszebb versek* sorozat szintén nyújtott lehetőséget műfordítóinknak a világirodalmi kitekintésre. Itt Balogh József Nazim Hikmettől, Franyó Zoltán Puskintól, Lőrinczi László Salvatore Quasimodótól, Méliusz József Bertold Brechttől, Szilágyi Domokos Walt Whitmantól fordított egy-egy kötetnyit; Semlyén István Simenon *A sárga kutya*, Vigh Károly H. Gilbert *Robin Hood*, Bodor Pál Dimos Rendis *Athéntől északra*, Majtényi Erik Simenon *A titokzatos lány*, Nagy Géza Dürrenmatt *A bíró és a hóhér*, valamint Gray Zane *Vadnyugaton* c. regényeit tolmácsolta.

Az irodalom műfaji körének az utóbbi időkben tapasztalható kitágulása s az esszé mellett a dokumentumpróza „irodalmi" rangra emelése következtében ki kell itt térnünk, ha futólag is, az e területeken elért hazai magyar műfordítói eredményekre, elsősorban a **Téka* és a **Korunk Könyvek*, ill. **Századok* sorozatokban, ahol Bodor András (Aiszóposz, Bacon, Richard de Bury), Csehi Gyula (Heine, Lunacsarszkij, Stéphane Sarkany), Cseke Gál Anna (Abbé de Saint Pierre), Dániel Károly (Claude Bernard), Fodor Ernő (Egon Erwin Kisch), Gaal György (Emerson), Gábor Dénes (Haeckel), Heinrich László (Newton), Jánosházy György (Ramiro de Maeztu), Kiss András (Dino Compagni), Kászoni Zoltán István (Joseph Needham), Kovács Albert (Dosztojevszkij), Mikó Imre (Schiller, Rousseau), Müller Ádám (Ambarcumjan), Nagy Annamária (André Gide), Nemes István (Montesquieu), Puskás Attila (Jean Henri Fabre), Rózsa Ágnes (Voltaire), Sebestyén Ágnes (Lytton Strachey), Semlyén István (Samuel Pepys, a Moniteur), Szabó György (több ókori és középkori latin szerző), Szabó T. E. Attila (Th. Dobzhansky), Szilágyi András (Börne, a Pitaval), Váczy Kálmán (Plinius) fordításai láttak napvilágot önálló kötetekben.

Romániai magyar műfordítók nevéhez fűződik a hazai kisebbségek szellemi teljesítményeit románul, a román közönség felé tolmácsoló *Biblioteca Kriterion* több kötete is. Az 1971-ben indult sorozatban – amelynek egyes köteteihez a szerzőket és a műveket bemutató előszavakkal a román szellemi élet jelesei járultak hozzá – eddig összesen 148 kötet jelent meg, ebből 99 romániai magyar kortárs (és kisebb részben klasszikus magyar) szerzők regényei, verskötetei, elbeszélés- és tanulmánykötetei vagy önálló tudományos dolgozatai. A fordítók között szerepel Bokor Péter (Huszár Sándor: *Esős délutánok a Tarka Ökörben*; Karácsony Benő: *Napos oldal* és *A megnyugvás ösvényein*), Hadai Jenő (Kiss János: *Díszelőadás*; Kovács György: *A hadnagy és a tünemény*), Hegedűs László (Sütő András: *Engedjétek hozzám jönni a szavakat*), Papp Ferenc (Gáll Ernő: *Az együttélés dimenziói*; Spielmann József: *Orvostörténeti tanulmányok*), Páskuly T. Z. (Sütő András: *Három dráma*; Huszár Sándor: *Így láttam a trapézról*; Benkő Samu: *Művelődéstörténeti tanulmányok*), Sugár Teodor (Károly Sándor: *Az 500. emelet*), Tótfalusi Anna (Berde Mária: *Tüzes kemence*). A

Costa Carei magyar műfordításait tartalmazó kötethez Kiss Jenő, Tóth Sándor Gaál Gábor-monográfiájához és Sütő András három drámájához Jánosi János, Dorothea Sasu-Zimmermann Petőfi román irodalmi bibliográfiájához és A. P. Todor *Confluenţe literare româno–maghiare* c. kötetéhez Dávid Gyula írt előszót, ill. bevezető tanulmányt.

(D. Gy.)

műgyűjtők – műtárgyak tervszerű gyűjtői és gondozói, főleg művészeti munkákból, könyvekből és fényképekből álló magángyűjtemények megteremtői és birtokosai. Az erdélyi magyarság műveltségének – elsősorban írásbeliségének – dokumentációiként az ilyen kollekciók csak ott válhattak maradandó értékké, ahol idejében egy-egy **irodalmi múzeum*, **könyvmúzeum* vagy **levéltár* megőrzésébe kerültek, esetleg letét formájában. Felmérhetetlen s máig számba nem vett az a kár, amit a műgyűjtemények elszóródása vagy megsemmisítése során az erdélyi magyar művelődéstörténet az 1919 óta többször is változó rendszerekben elszenvedett, különösen iskolai, egyházi és művelődési intézményei felszámolása vagy államosítása során.

Szomorú példa Adorján Emil Nagyváradot ábrázoló rézmetszet- gyűjteményének, Diamant Izsó nevezetes kolozsvári ex libris-kollekciójának eltűnése, Bánffy Miklós Goethe-kiadványokban gazdag bonchidai könyvtárának megsemmisülése, Gaál Gábor Korunk-levéltárának elkallódása, Jordáky Lajos nemzetközi munkásmozgalmi, sajtó- és színháztörténeti hagyatékának szétdúlása. Ami a nagyrészt zúzdába került magyar iskolai és egyházi könyvtárak balsorsát illeti, csak részben vigasztaló, hogy egyes történelmi könyvtáraknak sikerült kincseiket máig átmenteniük, vagy mint a **Teleki Téka* esetében, letétként ide bejutottak, akár a Sényi László hagyatékában foglalt KZST-iratok, akár az orientalista Antalffy Endre, majd Turnowsky Sándor gazdag könyvtári és levéltári gyűjteményei.

Mintaszerű volt az aradi Szabóné Ferencz Irma porcelán- és stílbútormentő akciója, a nagyváradi Dászkál István és Dajbukát Ferenc, valamint a gyergyószentmiklósi műgyűjtő, Elekes Vencel gondoskodása, mellyel képzőművészeti gyűjteményeiből egy utólag róla elnevezett képtárt hagyott városára, vagy ahogyan az ugyancsak műgyűjtő csíkszeredai Gáll Ferenc tanító városának hagyta örökül képzőművészeti és népművészeti gyűjteményét. A zsögödi Nagy Imre is valóságos múzeumot hagyott hátra grafikáiból és festményeiből, akárcsak Bene József Sepsiszentgyörgyön. Az írók esetében azonban csak ott alakult ki legalább egy-egy emlékszoba, ahol maga a család gondoskodott róla, általában azonban az írói hagyatékok kárba vesztek. Megoldatlan maradt Temesvárt Franyó Zoltán világirodalmi könyvgyűjteményeinek s műfordítói kéziratainak kellő védelme. Viszont 1992-ben Kolozsvárt az EME segítségével sikerült az író egykori lakhelyén berendezni és megnyitni a Szabédi László Emlékszobát.

Bár egy időben történt már kísérlet arra, hogy a bukaresti Román Irodalmi Múzeumnak magyar részlege is legyen magyar irodalmi hagyatékok megőrzésére, szórványos anyagbegyűjtésen túl a terv sikertelen maradt. A romániai magyar sajtóban ismételten sürgetett önálló Erdélyi Magyar Irodalmi Múzeum felállítására a fokozódó politikai nyomás következtében nem került sor.

(B. E.)

Balogh Edgár: *Irodalomtudományunk feladatai*. NyIrK 1960/1–2. – Jancsó Elemér: *Véleményünk szerint: Irodalmi Múzeumot!* Új Élet 1970/18.

Műhely – e néven indult 1971-ben Marosvásárhelyen az Igaz Szó irodalmi köre. Nemcsak szépirodalmi kérdéseket vitatott meg, hanem állandó meghívottja volt a Camerata Transsylvanica régizene-együttes is. Ennek egyik jeles fiatal szereplőjéről, Babrik József lantművészről (1949–1974) írja Műhely-beli fellépésével kapcsolatban Bajor Andor: „Nem képzelt pop-fesztivál lantosa ő, hanem a valóságos szellemi rendé" (Igaz Szó, 1974/2). A ~ élő kapcsolatot teremtett a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola fiatal növendékeivel és a képzőművészekkel is. 1976-tól **Igaz Szó Irodalmi Köre* néven működött tovább.

Mühle Ernő (Temesvár, 1902. febr. 6. – 1975. nov. 3. Temesvár) – orvosi szakíró, költő. A középiskolát szülővárosa Piarista Főgimnáziumában végezte, majd a bécsi egyetemen szerzett orvosi diplomát. Temesvárt a Szent Anna Kórház főorvosa, majd üzemi orvos a Gyapjúipari Vállalatnál. A II. világháború után deportáltként a Szovjetunióban, Zaporozsében lágerorvos. 1948-tól Temesvárt a szülészeten, majd a Közegészségügyi Intézet onkológiai osztályán dolgozott. A nevét viselő, nemzetközileg elismert és alkalmazott, eredeti módszert dolgozott ki a terhesség alatti túlzott hányinger kezelésére. Kötetei: *Versek* (Tv. 1920); *Gedichte* (Lendvai Jenővel közös kötetben, Bécs, 1933).

(Sz. J.)

Mühlfay László (Marosvásárhely, 1923. ápr. 20.) – orvosi szakíró. A középiskolát Bukarestben, Nagyenyeden töltött tanulmányi évek után szülővárosa Katolikus Gimnáziumában végezte (1942), az egyetemet pedig a Ferenc József, a Pázmány Péter és a Halle an der Saale-i egyetemek látogatása után a Bolyai Tudományegyetem marosvásárhelyi orvosi karán, ahol oklevelet nyert (1948). Pályáját ugyanitt az OGYI Fül–Orr–Gége Klinikáján kezdte, orvos-doktor (1964), előadó, 1973-tól rendes tanár.

Több mint 200 dolgozata főleg az Orvosi Szemle – Revista Medicală, Oto-rino-laringologie, valamint a budapesti Orvosi Hetilap, a bécsi Wiener Klinische Wochenschrift és Monatschrift für Ohrenheilkunde, ORL Digest (Chicago) hasábjain jelent meg, éveken keresztül a heidelbergi fül–orr–gégegyógyászati szaklap referense. Társszerzője a N. Sirjiţă szerkesztésében megjelent *Criterii de expertiză medicală şi recuperare a capacităţii de muncă* (Munkaképesség-vizsgálat és helyreállítás) c. füzetnek (1976), valamint a C. Arseni szerkesztette *Metode de neurofiziologie clinică* (Idegélettani vizsgálatok) c. kézikönyvnek (1984). Négy román nyelvű és két magyar nyelvű *Fül–orr–gégegyógyászat* c. jegyzetet adott ki Marosvásárhelyen, ezek közül az 1982-es kiadást átvette a bukaresti egyetem, és éveken át hivatalos tankönyvként használta.

(M. M.)

Pápai Judit: *Hétköznapi betegségek „csodadoktora"*. A Hét 1986/30.

műkedvelő játék – a hagyományos **népi játékok* és az **iskolai színpad* nyomán kialakult nem hivatásos színjátszás. Művelői akár irodalmi művek, akár külön műkedvelők számára szerzett darabok, esetleg átdolgozások előadásával lépnek szűkebb közönségük elé; szereplésük nemcsak helyi érdeklődést elégít ki, hanem maguknak a játékosoknak a kifejezésmódját is fejleszti nyelvi és magatartásbeli szempontból egyaránt. Közülük nem egy jeles színész emelkedett ki, s a műkedvelés tervszerű kibontakozásával megszülettek – főleg vidéken, ahol hivatásos színház nincsen – állandósuló intézményként a **népszínházak* is.

Bár a ~ önálló irodalmi műfajként nem határozható meg, a szerzők, folyóiratok és könyvkiadók jóvoltából állandóan jelentkezik a gond műkedvelők számára megfelelő, főleg népszerű darabok megjelentetésére. Az erdélyi magyarság életében a ~ kezdettől fogva

tömeges igényt elégített ki, s ennek megfelelően hamar került sor gyűjteményes kiadásokra is. Jellemző már 1925-ben idősb Kántor Lajos összeállítása, a Magyar Nép Könyvtára sorozatban megjelent *Műkedvelők Színműtára*, vagy Barta Sándor 1928-ban Kovásznán kiadott *Műkedvelők Színháza* c. gyűjteménye. 1945-től kezdve négy éven át a JBA jelentet meg **Műkedvelők Színpada* c. alatt köteteket, az Irodalmi Könyvkiadó pedig a **Műkedvelők Színháza* c. sorozattal áll a játékosok rendelkezésére (1960–64). Ezt a célt szolgálja a Művelődés **Játékszín* c. műsorfüzete is (1979–82).

A rendelkezésre álló ~anyagban szerepet játszanak az ünnepekhez kötött alkalmi darabok, mint például Ágoston Ignác *Megtalált boldogság* (Kv. 1926) c. karácsonyi életképe, Derzsi Endre ugyanekkor megjelent *Árva Julis karácsonya* c. kétfelvonásosa „a vasárnapi iskolás gyermekek számára", Fodor Béla *Lacika elveszett* (Nagykároly 1928) c. mesejátéka, vagy Havadtői Imre háromfelvonásosa, *Az árva karácsonya* (Szászváros 1930) és Péterffi Gyula *Karácsony estéjén* (Székelykeresztúr 1933) c. ifjúsági színdarabja.

Monoki István 1919-től 1940-ig terjedő erdélyi magyar könyvbibliográfiájában vegyesen szerepelnek olyan kisdrámák, drámai képek, vígjátékok, népszínművek, történelmi színjátékok, vallásos drámák, mesejátékok és ifjúsági színdarabok, amelyek népszerű tartalmuknál fogva elsősorban a nem hivatásos színjátszók számára voltak igénybe vehetők. A gazdag listából kiemelkedik P. Jánossy Béla *Petőfi* c. drámai képe (Kv. 1923), Dálnoki Nagy Lajos *Karnevál* c. verses vígjátéka (Arad 1926), Gyallay Domokos *Dávid Ferenc búcsúzása* (Kv. 1929) c. történelmi színjátéka, Sebesi Samu *A babonások* (Kv. 1932) c. egyfelvonásosa, Horváth Ella szövetkezeti színműve, *A szeretet és a boldogság útja* (Kv. 1937), Lévai Lajos *Bálványos vára* (Székelyudvarhely 1940) c. darabja, Venczel József *Misztériumjáték*a (Kv. 1940).

Bár jelentős magyar népi színjátszó csoportok országszerte működtek Romániában a múltban is, küszködve a hatóságok nyomásával, ezek szabad összefogására csak 1989 után került sor. 1991. ápr. 20-án a forradalom városában, Temesvárt megalakult a **Romániai Magyar Nemhivatásos Színjátszók Egyesülete*, mely következő közgyűlésén, Sepsiszentgyörgyön felvette a történelmi hangzású Jádzó Társaság nevet, információs bázist létesítve Sepsiszentgyörgyön, 1992-ben ugyancsak Sepsiszentgyörgyön megtartotta első országos konferenciáját és színiversenyét.

(B. E.)

Simori Sándor: *Lendületben a Jádzó Társaság*. Művelődés 1991/11–12.

Műkedvelők Színháza – az Irodalmi Könyvkiadónál 1960 és 1964 között megjelent könyvsorozat. Összesen 19 kiadványt foglalt magába, ebből hét romániai magyar szerző műve (Dimény István: *Olvasd és ne feledd*; Kiss Jenő: *A küszöb előtt*; Károly Sándor: *Égből pottyant vendég*; Simon Magda: *Megbékélés* és *Jégverés*; Sütő András: *Szerelem, ne siess*; Szász János: *Hat fiú, egy lány*). További kilenc kiadványban román szerzők (Al. Adrian, Constanţa Bratu, T. Buşecan, Paul Everac, Şt. Haralamb, V. Ornaru, A. Storin, Dan Tărchilă, Gh. Vlad), két szovjet (L. Szaveljev, Szilennikov-Papajan) és egy spanyol (Carlos Larra) szerző egy-egy darabja jelent meg.

Műkedvelők Színpada – a kolozsvári **Józsa Béla Athenaeum* kiadásában megjelent sorozat. Első kiadványa 1945-ben a Móricz Zsigmond három jelenetéből Benedek Marcell által színpadra átdolgozott *Ludas Matyi*; 1946-ban Kiss Jenő *A Fehérember* c. színműve; 1947-ben Móricz Zsigmond *Hét krajcár*a, melyet Asztalos István írt színpadra és Bocskói Viktor *Új gazdák* c. egyfelvonásos „falusi történet"-e; végül 1948-ban, ugyancsak Asztalos István színpadra alkalmazásában Móricz Zsigmondtól *A stipendium*.

Müller Ádám (Kolozsvár, 1930) – **fizikai szakirodalom*

Müller Ferenc – **Ifjúmunkás*

Müller Géza (Kolozsvár, 1896. dec. 9. – 1965. ápr. 13. Kolozsvár) – műszaki szakíró. ~ Ádám és ifjabb ~ Géza apja. Középiskolai tanulmányait szülővárosában az Unitárius Kollégiumban végezte (1914), gépészmérnöki oklevelet a budapesti József Nádor Műegyetemen szerzett (1922). Szakmájában dolgozott különböző állami és magánvállalatoknál; 1945-től bekapcsolódik a romániai magyar nyelvű közép- és felsőfokú műszaki oktatásba. Mérnök-tanár a kolozsvári Állami Gép- és Villamosipari Középiskolában (1945–55), párhuzamosan 1947-től 1952-ig a Kolozsvári Almérnöki Intézet magyar tagozatának tanára s 1948-tól 1965-ig a Kolozsvári Műegyetem gépészmérnöki karán a mechanikai technológia tanszékének előadója. Szakterülete a fémöntés, hőkezelés és porkohászat.

Tudományos kutatásainak eredményeit társszerzőkkel közösen (Al. Domşa, Bereczki T., Kovács I., V. Nicolae, V. Moldovan) a Kolozsvári Műegyetem szakdolgozatokat közlő évi köteteiben (Lucrări Ştiinţifice, Kv. 1957–62) tette közzé és a bukaresti Studii şi Cercetări de Metalurgie, valamint az orosz Poroskovaja Metallurgia c. szakfolyóiratokban jelentette meg román, német és orosz nyelven. Tanulmányai a hengerlésből származó és a porkohászat számára nyersanyagként felhasználható oxidált fémrétegekről, a nagyfrekvenciával szinterelt villamos érintkezők előállításáról, fémadalékos szinterelt köszörűkövek gyártásáról szólnak.

Munkái: *Tehnologia formării* (Formázástechnológia, Vladimir Zubac társszerzővel, 1960); *Az öntő könyve* (1964).

(J. D.)

Müller Géza, ifjabb (Kolozsvár, 1934) – **természettudományi irodalom*

Müller Jenő (Temesvár, 1890. márc. 26. – 1935. dec. 13. Temesvár) – könnyűzeneszerző. Szülővárosa Állami Főreáliskolájában érettségizett, a müncheni műegyetemen szerzett építészmérnöki oklevelet. Bánsági építővállalatoknál volt mérnök. Műdalokat, tánczenét, sanzonokat, kabarédalokat szerzett, ezek kottái Budapesten, Bécsben és a temesvári Moravetz Testvérek Zeneműkiadó gondozásában jelentek meg. Legnépszerűbb kompozíciói: *Legszebb tánc a shimmy*; *Várom a párom*; *Virághervadáskor*; *Csengő arany*; *Pistukám*; *Jégflört*. Megzenésítette Farkas Imre *Csipkefátyol* c. költeményét s Karl May ismert regénye alapján saját librettójára alkotta meg *Az ezüst tó kincse* c. operettet.

(Sz. J.)

Müller Kálmán (Temesvár, 1891. – 1957. dec. 31. Temesvár) – munkásmozgalmi író. Szakiskolát végzett szülővárosában (1907). Mint az Egységes Munkás Szakszervezetek országos elnöke megszerkesztette a *Kézikönyv a munkások mozgalmáról és annak vezetéséről* (Kv. 1924) c. munkát. Számos írása jelent meg munkáslapokban. 1928-ban társaival együtt letartóztatták, mire a hatósági terror ellen tiltakozva három héten át éhségsztrájkot folytatott.

Kacsó Sándor: *Fogy a virág, gyűl az iszap*. Önéletrajzi visszaemlékezések. II. 130–36.

műszaki irodalom – magában foglalja a műszaki tudományok tárgykörét feldolgozó tudományos és ismeretterjesztő irodalmat. Szakterületeit a következőképpen csoportosítjuk:

anyagtudomány és technológia; automatizálás és számítástechnika; elektronikus eszközök és technológiák; elektrotechnika; energetika; építészettörténet és elmélet; gépszerkezettan; informatika; közlekedéstudomány; metallurgia; műszaki mechanika; szál- és rosttechnológia; településtudomány; távközlési rendszerek; vízgazdálkodás, áramlás- és hőtechnika. Ide tartozik továbbá a műszaki szótár- és lexikonirodalom s a szabványosítás.

A romániai magyar nyelvű műszaki irodalom csak nagy hézagokkal fogja át a szakterületeket. Gyengeségének oka az, hogy nincsenek alkotó műhelyei, nincs magyar nyelvű műszaki főiskola-hálózat, mely kialakítsa a szükséges tudományos központokat, ahol fejlődésnek indultak volna romániai magyar műszaki irodalmat termelő bázisok. Általában kevés az eredeti mű, több a fordítás, főleg román és orosz nyelvből. Sok magyar szerző jelentős tudományos műveket román nyelven jelentet meg, egyrészt mert nincs is rá kiadó, aki az anyanyelvén megjelentethetné, másrészt kellő szaknyelvi kiképzés híján az utóbbi évtizedekben kinevelődött nagyszámú magyar műszaki közönség nem vásárlója a lehetséges magyar nyelvű műszaki szakmunkáknak.

Az 1920 és 1940 között megjelent romániai magyar műszaki kiadványok inkább hagyomány-értékűek. Ezek főleg az akkor elterjedő rádiókészülékekkel foglalkoznak gyakorlati szempontból. Ilyen Adorján Pál *Rádió ABC* (Nv. 1924) és *Hogyan építek magamnak egy elektroncsöves rádiófelvevőt?* (Nv. 1927) c. munkája vagy Joánovics Pál népszerű munkája a rádió alapvető ismeretéről (Kv. 1926). Ebben az időben a németországi Singer Varrógépgyár is ismertetőt ad ki gyártmányairól (1929). Jelennek meg gépszerkezettani felvilágosító könyvek is, mint amilyen Kneusch–Herdlicska *A simmeringi motoroseke* (Sepsiszentgyörgy 1922) és Takács Lajos *A mozdony-gép és alkatrészei* (Nagykároly 1925) vagy Czirbus J. *A modern autó szerkezete és működése* (Brassó 1929) c. munkája. Ugyancsak gyakorlati jelentőségű Roth László *Új fotográfia* (Tv. 1933) és Orient Gyula *Az órák* (Kv. 1934) c. kiadványa.

A köznapi szükséglet hozza magával, hogy A. Tiberian szerkesztésében mintegy 20000 címszóval megjelent *A vasútnál használatos terminus technikusok magyar–román szótára* (Kv. 1924).

Amikor egy rövid időre alkalom nyílt Romániában magyar nyelvű felsőbb műszaki oktatásra, a magyar tagozatként működő kolozsvári tanintézet – kezdetben Almérnöki Intézet (1947), majd Mérnökképző Intézet (1948), végül Műegyetem – előadói kara biztosítani tudta a magyar ~ megszületését Erdélyben. Elkészülhettek az első szakmai kiadványok: Jenei Dezső–Füstös Kálmán, majd Nagy Aladár elektrotechnikai, Felszeghy Ödön és Nagy László technikai fizikai jegyzetei (1949–52) utat törtek a következő évtizedek magyar műszaki tudományossága felé.

A következő negyven év alatt mintegy 200 a Technikai Könyvkiadónál és romániai vállalatoknál megjelent magyar nyelvű műszaki kiadványok száma. Ezekhez hozzá lehet adni a műszaki alap- és középfokú oktatásban használt magyar nyelvű szaktankönyveket; ezek száma nem haladja meg a 30-at, s nagyobbrészt az oktatásügyi minisztérium részéről a tanmenetek számára kötelezően előírt román nyelvű tankönyvek magyar fordításai. A megjelent magyar nyelvű műszaki könyvek 47%-a alapfokú, 40%-a középfokú és mindössze 4%-a felsőfokú, s ezek a számok nemcsak a társadalom azonnali igényeit tükrözik, hanem jelzik a magyar nyelvű műszaki felsőfokú oktatás politikai hátterű megszüntetésének következményeit is (1953).

Szakterületek szerint a kiadványok legjelentősebb hányadát 26%-kal a gépgyártási, gép-szerkezettani szakmunkák foglalják el. Ezeket követik a műszakiak számára szerzett fizikai és matematikai könyvek 11%-kal. A könnyűipar, beleértve a szál- és rosttechnológiát, s a közlekedés 5–5, az építőipar, szerelőipar és faipar 4–4, szilárdságtan–mechanika 3.3,

elektrotechnika, elektronika és vegyészet 3–3, vegyipar és automatika 2, energetika 1.6, élelmiszeripar 1.5, kohászat, bányászat, műépítészet 1–1, kőolaj- és gázipar 0.5%-os arányt ér el. Mindezekhez még hozzátehetjük a műszaki szótár- és lexikonirodalom 3.5, valamint az információs, pályaválasztási, családi és háztartási vonatkozású kiadványok 14.6%-os jelenlétét. A tételek aránytalansága, a hiányosságok eléggé elárulják a romániai magyar ~ tervszerűtlen, alkalomszerűen esetleges állapotát.

Eredeti szakmunkákkal kétségtelenül elsősorban a gépgyártási és gépszerkezettani tárgykörben találkozunk. Fejes István *Fémforgácsoló készülékek* (1960) c. munkája után Rózsa Ferenc és Széll Pál bukaresti professzorok akkoriban hézagpótlónak számító *Fogaskerékgyártás* (1961) c. szakkönyve következett, ugyanekkor jelent meg Klima Alfréd és Cseke Vilmos közös munkája, a *Matematika a fémipari szakmunkások számára*, majd Müller Géza kolozsvári műegyetemi tanártól *Az öntő könyve* (1964). A szakterület legtermékenyebb romániai szerzője, Rohonyi Vilmos kolozsvári gépészmérnök *Automatizálás* (1965) c. munkájával vonta magára a figyelmet, ezt követte alapműve, a *Fogaskerékhajtások* (1974), melyben a fogazószerszámok tervezéséről szóló részt Prezenszky Tibor gépészmérnök készítette el (egy 2. kiadás Budapesten jelent meg 1980-ban Bercsey Tibor kiegészítéseivel). Ugyancsak kiemelendő Tenkei Tibor munkássága, aki a *Marósok könyve* (1960) után monográfiát is összeállított a marás technikájáról (1979), ahol a fejlett programvezérléses megmunkálásokkal is foglalkozik. Neki köszönhető az *Ismerd meg a gépgyártást* (1966) c. pályaválasztás-elősegítő kiadvány is. Az öntéssel kapcsolatos Müller-féle munka újabb műszaki szempontból kiegészítve Móritz Miklós korszerűsítésében is megjelent *Öntők könyve* (1980) címen.

A fejlődés szükségleteinek megfelelően eredeti gépészeti munkákkal jelentkezett a **mezőgazdasági szakirodalom* is Lám Béla kolozsvári gépészmérnöknek a föld megművelésénél használatos gépekről szóló köteteivel (1956–61).

Műszaki szempontból gazdag hagyománya van a **művészettörténet* szakirodalmához tartozó építészeti és műépítészeti irodalomnak is. Elég hivatkoznunk Balogh Jolán *Pákéi Lajos rajzai Kolozsvár építészeti emlékeiről* (Kv. 1944), Kós Károly *Erdély népi gazdasági építészete* (Kv. 1944) és *Falusi építészet* (Kv. 1946), ifjabb Xantus János *Kolozsvár óvóhely-építkezéseinek földtani érdekességei* (Kv. 1945) vagy Entz Géza *Kolozsvár környéki kőfaragó műhely a XIII. században* (Kv. 1946) c. munkáira; ezt a vonulatot követi ma Balogh Ferenc kolozsvári építészmérnök válogatása a korszerű építészet szakirodalmából *Betekintés korunk építőművészetébe* (1975) címmel s monográfiája Debreczeni Lászlóról, az építőről és iparművészről (1983). Gyakorlati vonatkozású volt Kohler Károly *A tekercselő kézikönyve* (1952), Hercz Gábor *Energiagazdálkodás a háztartásban* (1983) és Máthé Balázs–Lázár Tibor–Józsa Imre *Villamosság a háztartásban* (1983) c. munkája.

Új lendületet adott a romániai magyar ~ számára a kolozsvári Dacia Könyvkiadó Antenna és a Kriterion Korunk Könyvek c. sorozatainak megjelenése (1972). Új és eredeti művek sorakoznak fel a természettudományok minden ágazatából, s különleges súlypontot kap a **számítástechnikai szakirodalom*. Ebből a szakaszból érdemes kiemelnünk Barabás Endre *A számítógép* (1978), Kovács Sándor–Nagy Baka György *A számítógépek operációs rendszere* (1979) s ugyancsak e kettős *A PL/1 programozási nyelv alapjai* (1983) c. munkáit. Értékes kiadvány Szakács József, Péter Lóránt és Nagy József közös munkája, a *Műszaki rajz és modern rajztechnika* (1981), mely elsőnek tárgyalja Romániában a számítógéppel segített géptervezési eljárásokat, a tervezési termelékenység négyszerestől nyolcszorosig elérhető megnövekedését szolgálva. Ide tartozik Márton László Veress Lukáccsal és Nagy Vilmossal társszerzésben megjelentetett *Mit tud a zsebszámítógép?* (1982), Jodál Endre–Kiss Sándor *Programozási alapismeretek és algoritmusok a gyakorlatban* (1984) és Kaucsár Márton *A mikroprocesszorok és mikroszámítógépek világa* (1986) c. kötete. 1990-ben a Kriterion

Kézikönyvek sorozatában jelenik meg a Jodál Endre szerkesztette *Számítástechnikai kislexikon* a szakterületen használt szakkifejezések magyarázatával. Ugyancsak ő jelentette meg a *Számítástechnikai Alaplexikon* I. kötetét (Bp. 1991).

A ~ ismeretterjesztő és népszerűsítő vonulatába tartozik Niederkorn János *Változó energia* (1977) c. könyve s mellette Daróczi Szabó Árpád, Dezső Ervin, Fodor László, Fülöp Géza, Kása Zoltán, Koch Ferenc, Kovács Kálmán, Selinger Sándor, Semlyén János, Vallasek István és más szakemberek írásai a Matematikai és Fizikai Lapokban, valamint A Hétben és TETT c. tudományos ismeretterjesztő mellékletében.

A mindennapi használatra szánt műszaki kézikönyvek többsége román nyelvből fordítva került az olvasók elé. Eredeti magyar nyelvű családi, háztartási és hasznos műszaki ismereteket adó munkával tűnt fel Dán Franciska (*A gondos háziasszony*. 1956); Recht Mária (*Kötőkönyv*. 1958); Farkas Magda–Kertész Ilona (*Tanuljunk szabni*. 1959); Sándor László (*A gépkocsivezető kézikönyve*. 1960); Lőrinczy Jolán (A modern háziasszony. 1967); Turós László (*Szép lakás – kellemes otthon*. 1976); Lokodi András (*Csináld magad*. 1978); Zoltán Mihály (*Fényképezők könyve*. 1979); Rotarescu Ion–Antal Klára (*A gyapjúfonó kézikönyve*. 1981); László Edit (*Kozmetika, szépség és egészség*. 1981).

Külön figyelmet érdemelnek a középfokú szakiskolák számára készült magyar nyelvű műszaki tankönyvek, elsősorban korszerű tartalmuk miatt. Mivel az oktatást magyar nyelven csak egyes szakterületeken lehetett folytatni, e tankönyvek sem foghatták át a műszaki oktatás egész területét. A tankönyveket az Állami Didaktikai és Pedagógiai Könyvkiadó jelentette meg Bukarestben. A kiadóvállalat magyar szerkesztői – Czondi Gyula, Rózsa Mária és Balogh Mária – irányítása mellett szakterületek szerint a következő szerzők és fordítók dolgoztak: Simon Elek (anyagismeret, hajtástechnika és automatizálás), Cseh Attila, Hitter Ibolya, Mikola Pál (elektrotechnika és elektrotechnikai anyagismeretek), Balla Pál, Hensel Manfréd, Holok Péter, Imecs Julianna (építő- és szerelőipari anyagok), Csiszár Árpád, Jenei Dezső, Kovács István, Móricz Miklós, Nagy Ákos, Orbán János, Péter Lóránt, Szakács József (fémmegmunkálás technológiája, szerszámai és munkagépei), Bencze Gábor, Budai Lajos, Hensel Manfréd, Holok Péter, Kontár István (műszaki rajz), Rózsa Ferenc (szilárdságtan és mechanika).

A kellő román és magyar műszaki szakszókincs ismeretét segítik elő a műszaki szótárak. A Technikai Könyvkiadó már 1963-ban megjelentette a 26000 címszót tartalmazó hatnyelvű – román, orosz, angol, német, francia, magyar – poliglott műszaki szótárat (Ştefan Nedeşan előszavával). Ezt követte a Kriterion gondozásában a Bíró András, Killmann Viktor, Rohonyi Vilmos összeállította *Román–magyar–német műszaki szótár* (1973), majd Bíró András, Jenei Dezső és Rohonyi Vilmos 23000 címszót tartalmazó *Román–magyar műszaki szótár*a (1979) s ennek párjaként 39000 címszóval a kétkötetes *Magyar–román műszaki szótár* (1981). Közben erdészeti és faipari magyar–román és román–magyar szakszótár is napvilágot látott Kádár Zsombor szerkesztésében. A szótárirodalom rendkívüli teljesítményeként jelent meg 120000 címszavával a *Magyar–román műszaki szótár* (1987), főszerkesztő Pálfalvi Attila és Jenei Dezső.

Felsőfokú és szigorúan tudományos munkákkal a műegyetemek tanszékein és a kutatóintézetekben dolgozó szakember-személyzet jelentkezik. Az itt sorra kerülő dolgozatok és művek román nyelven készülnek. Az ezeken a munkahelyeken dolgozó magyar műszakiak részben önállóan, többnyire azonban román szaktársaikkal együtt oldják meg közös oktatási és kutatói feladataikat. Munkaeredményeikkel a román nyelvű bibliográfiákban szerepelnek, ahol többek közt a következő magyar szakemberek nevével találkozunk:

1. A brassói műegyetem magyar szakemberei közül fontosabb munkákkal kiemelkedik Kiss Árpád topográfiai, Szabó Vilibáld és Székely Gyula villamos és elektronikus mérésekről,

Thurzó Gábor hidraulikus gépekről, Varga Béla kohászati folyamatokról, Nagy Tibor társszerzésben automobilmotorokról írt műve, Hoffmann Viktor szakmunkái a műszaki hőtan tárgyköréből.

2. A bukaresti műegyetemen, műszaki főiskolákon és kutató intézetekben tevékeny magyar tanszemélyzetből Facskó György elektrokémiai, Fejes Gyula a mechanizmusokkal kapcsolatos elméleti munkával szerepel, Rózsa Ferenc a fogaskerekek ellenállásának kiszámíthatóságáról, Sebestyén György és Sebestyén Viktor az erdélyi reneszánsz építészetről jelentetett meg szakmunkát.

3. A craiovai egyetemen és kutató intézetekben dolgozó magyar szakemberek közül jelentős eredményeket mutat fel az erősáram terén Máthé Balázs, Horváth Tibor, Németh Endre; a mélyfúró eszközökről Elekes Károly; a kalkulátorokról Varga András.

4. A iaşi-i műegyetemen oktató Oláh József román szerzőtársával együtt az automatizálásról s a rá vonatkozó gyakorlati útmutatásokról szóló előadásokat adott ki.

5. Legtevékenyebbek a magyar szakemberek a kolozsvári műegyetemen. Maros Dezső munkái a fogaskerekek kinematikáját, a gépek és mechanizmusok elméletét tárgyalják. Rohonyi Vilmos a fémeket megmunkáló szerszámgépekről ír. Pálfalvi Attila a mechanikai technológia, az ipari anyagok és a porkohászat ismertetésében vesz részt. Kelemen Árpád és ifjabb Imecs Mária román szaktársaikkal vagy csak ketten a teljesítményelektronikáról, a villamos hajtásokról, a léptető motorokról és a kettőjük által kifejlesztett forgómágneses mezőket elemző új elméletről, Sándor László a traktoroknál és gépkocsiknál használt hidraulikus erőátvitelről, Kerekes László programozott esztergapadokról, Kovács István a hőkezelés technológiájáról, Székely Imre pedig bolygóművekről ír.

A tudományos együttesben tevékeny szerephez jut Antal Béla, Barabás Tibor, Bicsak Jenő, Bíró Károly, Boér Miklós, Csibi Vencel, Csutak Ákos, Dali András, Gyenge Csaba, Hints Miklós, idősebb Imecs Mária, Köllő Gábor, Magyarósy János, Marschalkó Richárd, Pethő László, Pusztai Kálmán, Sagyebó Ferenc, Szabó Péter és számos társuk.

6. A marosvásárhelyi műszaki főiskolán és kutató intézeteiben dolgozó magyar szakemberek közül kiemelkedő Hollanda Dénes (társszerzőként forgácsolás és forgácsoló szerszámok ismertetésében), Kolozsváry Zoltán, aki a fémfelületek védelméről és a könnyűipari eszközök készítéséről ír, továbbá Jancsó Gyula a statisztika szerepéről az ellenőrzésnél s Lapohos János az elektronikáról az iparban.

7. A petrozsényi műegyetem sajátos feladatainak megfelelően a bányászati szakirodalmat gazdagítja. Itt találkozunk Kovács István háromkötetes *Exploatări minere subterane* (1962–65) c. bányaműveléstani munkájával. Román társszerzőkkel közösen jelentkezik Takács Ferenc a bányászati eszközök karbantartásáról és javításáról szóló munkával s Magyar András önálló művel a hasznos ásványok állagát feldolgozó eszközökről, átfogva valamennyi hasznos ásvány nemesítésénél használt gép megépítési, számítási és funkcionális kérdését.

8. A temesvári Traian Vuia Műegyetemen számos magyar szakember vesz részt a román szerzőkkel közös szakmunkák megszerkesztésében. Vannak önálló román nyelvű kötetekkel szereplő magyar szerzők is. Közülük Bakonyi Károly egy gépgyártó üzemek tervezéséről szóló munkájával. Gyulai Ferenc a szivattyúkról, ventillátorokról és kompresszorokról jelentetett meg kötetet, Kovács Ferenc pedig a robotokkal kapcsolatos munkáival emelkedik ki.

A 80-as évektől kezdve megnőtt az érdeklődés a rohamosan fejlődő technikai tudományok iránt. Elég, ha a Korunk anyagából hivatkozunk Tibori Szabó Zoltán kohómérnök *Nagyszilárdságú, módosított öntöttvasak korszerűsége* (1987/12) és *Új korszak a*

szupravezetésben (1989/2) c. tanulmányaira. Itt jelent meg Márton László *A tribológia hazai eredményei* (1986/2) c. anyaga is.

Fordulat a ~ erdélyi magyar lehetőségei javára 1990-ben alakult ki az újjászervezett EME keretében megszülető Műszaki Tudományos Szakosztály révén. Ennek 1992 végén már 204 tagja volt, többségük az erdélyi egyetemi városok intézményeiben, ill. a városok építővállalataiban és gyáraiban a kutatás-fejlesztés területén tevékenykedik. A szakosztály megindította *Műszaki Tudományos Füzetek* c. sorozatát, melynek első kötete Jodál Endre *Számítástechnika az ezredforduló küszöbén* (Kv. 1992) c. munkája. Az anyanyelvű műszaki tudományosság fejlődését szolgálják a szakosztály rendezésében tartott rendszeres felolvasó ülések és információs közlések. 1990 óta külön alakult műszaki továbbképzés céljával egy Erdélyi Magyar Műszaki Társaság is; három számmal jelentkezett Kolozsvárt Info c. időszaki kiadványa, majd 1992-től Firka c. havi folyóirata indult Selinger Sándor és Zsakó János szerkesztésében.

(J. D.)

Rostás Zoltán. *A műszaki könyv útja*. A Hét Évkönyve 1978. 157–61. – Jenei Dezső: *Magyar nyelvű műszaki irodalmunk*. Korunk 1978/4; uő. *A magyar nyelvű műszaki oktatás kálváriája (1945–1990)*. Erdélyi Figyelő, 1990/13. – Tibori Szabó Zoltán: *Műszaki kutatás és fejlesztés*. Korunk 1988/9.

Művelődés – A romániai magyar közművelődés havi folyóirata 1948 és 1985 között, majd 1990-től folytatólag. Kezdetben a Művelődési Útmutató címet viselte, román ikerlapja, az Îndrumătorul Cultural nevének tükörfordításaként, lévén mindkét kiadvány feladata a falusi műkedvelő színjátszók, kórusok, tánccsoportok tevékenységének irányítása politikai és szakmai tanácsadó cikkekkel, versekkel, egyfelvonásosokkal, zeneművekkel. Bukarestben szerkesztették, az első évtizedben kolozsvári, majd bukaresti nyomdában állították elő. Kiadója a romániai művelődés mindenkori állami csúcsszerve, a Művelődési Minisztérium, később a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság, majd a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács. Az 1948. július havában indult lap vezércikként még Balogh Edgár *Népi kultúránk megújulásáról van szó* c. írásával jelent meg s az MNSZ kulturális programját képviselte, de a nemzetiségi szervezetet érő csapások, a letartóztatások s a feloszlatás nyomására egyre szokványosabb állam- és pártpolitikai jelleget kapott. Később a Művelődési Útmutató a városi magyar közművelődési alakzatok patronálását is magára vállalta, s olvasóközönségének igényei szerint hovatovább sajátos jelleget alakított ki magának, eltérőt román – majd később induló német – nyelvű társaitól.

1951-ben másfél éven át **Népművelődés* c. alatt egy második, a művelődési otthonoknak szóló folyóirat is megindult az RNK minisztertanácsa mellett működő Kulturális Intézmények Bizottsága kiadásában. Mindkét lap az előírt agitprop anyagon kívül eredeti magyar népi kulturális és szépirodalmi írásokat közölt, de végül csak a Művelődési Útmutató maradt meg. Ez 1957. jan. 1-től felvette a ~ nevet, s így is maradt utolsó számáig. A román ikerlaptól való függetlenedés és a magyar sajátosság megőrzése állandó törekvése lett a szerkesztőségnek, változó sikerrel. A 60-as évek elején a román kiadvány halvány másolata a lap, románból és oroszból fordított anyaggal, majd 1968-tól megint – most már erőteljesebben – felerősödött önálló jellege, s önállóságának jegyeit az 1985-ben bekövetkezett megszüntetésig végig megőrizte.

Indulásakor a lap felelős szerkesztője Korda István, majd 1953 után Kisbenke György, nevüket azonban az impresszum nem tüntette fel. Ezt a kezdeti időszakot az akkor még Művelődési Útmutatónak nevezett lap életében a napi időszerűségű „irányító” cikkek mellett a túlhajtott, erőszakolt osztályharc, a kulákok „leleplezése” jellemezte, bár ugyanekkor jelent meg olyan emlékezetes riportsorozat is, mely élesen bírálta az erdélyi műemlék-kastélyok

bűnös elhanyagolását. A lap igyekezett tágítani olvasóinak érdeklődését a klasszikus magyar irodalmi hagyományok és az élő erdélyi magyar irodalom alkotásai felé. Verseket közöl benne Szabédi László, Szemlér Ferenc, Gellért Sándor, Létay Lajos, Szász János, Páskándi Géza, Kányádi Sándor és Majtényi Erik, aki főmunkatárs is. Korlátai ellenére foglalkozott a Művelődési Útmutató a kortárs magyarországi irodalommal: Illyés Gyulától, Benjámin Lászlótól közölt verseket, jelenkori magyarországi drámákat juttatott el a műkedvelőkhöz. Egyben egyfelvonásosok írására serkentette az erdélyi magyar írókat, Marosi Ildikó pedig rendezői tanácsokkal segített fellendíteni az erdélyi magyar műkedvelő színjátszást.

A 60-as évek eleje a már ~ nevet viselő lap beszűkülésének időszaka. A tizenöt tagú szerkesztő bizottságnak egyetlen magyar tagja volt, Szemlér Ferenc. Ritkábban jelentkezett versekkel, cikkekkel Majtényi Erik, Hervay Gizella, Farkas Árpád, néha-néha Sütő András – egy ízben a zenei anyanyelv fontosságáról ír –, az anyagok többsége azonban románból készült fordítás. Móricz Zsigmond halálának negyedszázados évfordulójáról ugyan megemlékezett a ~, de Veres Péter csak azért kapott szót, mert esszéjében a román Panait Istrati műveit méltatta.

Fordulópont 1968, amikor a romániai magyarság művelődési, irodalmi és közéletének megpezsdülése keretében a ~ is kilép elszigeteltségéből. 1969 elejétől tényleges vezetője V. András János író és műfordító. Júliusban új szerkesztőbizottság alakult, bevonták ebbe Sütő Andrást, Beke Györgyöt, a néprajzkutató Kós Károlyt, a zeneszerző Szabó Csabát, a régész Székely Zoltánt, továbbá vidéki irányítókat jelöltek ki a közművelődés számára. A lap történetének legeredményesebb szakasza kezdődött el: tudatosan vállalta fel a romániai magyarság közművelődésének gondjait. Új rovatokat nyitott: a népköltészeti kutatók számára a *Vadrózsák*at, amely Kallós Zoltán, Faragó József, Nagy Olga, Gazda Klára, Jagamas János, Nagy Jenő, Ráduly János, Seres András és mások írásait közölte. Szót kaptak a nyelvészek, Szabó T. Attila, Márton Gyula, Gálffy Mózes, Murádin László, gyakran találni a folyóiratban helynévismertetéseket. A *Játékszín* rovat Csokonai Vitéz Mihály, Tamási Áron darabjait juttatta el a műkedvelőkhöz. Az *Enciklopédia* a művelődéstörténeti írások fórumává lett, munkatársai Benkő Samu, Csetri Elek, Demény Lajos, Jakó Zsigmond. Erőteljes hangsúlyt kaptak a magyar történelmi hagyományok. A *Tárlat* erdélyi magyar képzőművészek alkotásait mutatta be. Rovat nyílt a zenének, a *Muzsika*; Bartók (1970) és Kodály (1972) emlékszámok jelentek meg. A *Pegazus* kortárs magyar költőket közvetített, Illyés Gyulával, Kassák Lajossal, Nagy Lászlóval együtt, velük természetes egységben erdélyieket: Farkas Árpádot, Király Lászlót, Szőcs Kálmánt, Magyari Lajost. Jelentős helyet foglalt el a folyóiratban az erdélyi magyarság önismeretét építő publicisztika: Balogh Edgár, Beke György írásai. A nemzeti öntudatot, a történelmi emlékezetet tartotta ébren a gazdag – fényképekkel illusztrált – *Naptár* rovat, V. András János összeállításában.

Ebben az időszakban a ~ szervezést is magára vállalt két ízben is. 1971-ben és 1972-ben tanácskozásra hívta össze a Kovászna megyei Árkosra a népdal és népzene magyar és román szakembereit; az első tanácskozás anyagát kötetben is közreadta *Árkos – 1971* címmel.

1974-ben újabb beszűkülés következett a ~ életében, nemkülönben az egész romániai sajtóban. Megszűnt a könyvtárügy addigi negyedévi magyar folyóirata, a **Könyvtári Szemle*, szerepkörét a ~ vette át, terjedelmi növekedés nélkül; Balogh József szerkesztésében a laptestbe beépítve, attól bizonyos mértékben elválasztva közölte a könyvtörténeti, könyvszociológiai írásokat. A ~ addig is hozott időnként tematikus repertóriumokat, a *Könyvtár* melléklet azonban 1974-től közreadta a romániai magyar könyvkiadás évenkénti bibliográfiáit. Gábor Dénes a mellékletben rendszeresen bemutatta az ex libris legjobb erdélyi művelőit és gyűjtőit.

Miután V. András Jánost leváltották a lap éléről, helyét Kovács János irodalomkritikus vette át. 1976 márciusától 1977 júliusáig ismét szerkesztőbizottság jegyezte a lapot: Balogh József

és Beke György írók, Faragó József folklórkutató, Jakó Zsigmond történész, László Ferenc zeneesztéta, továbbá főiskolai és középiskolai tanárok, közművelődési irányítók, szerkesztők. Feltüntette az impresszum a belső munkatársak névsorát is Balogh József, Barabás Sándor, Béres Katalin, Gyarmath Annamária, Horváth Arany, Lőrincz Kálmán, Znorovszky Attila személyében. Szűkített terjedelemben, de megmaradtak az addigi rovatok, fáradtabbnak tetsző közleményekkel, noha a Kovács János-vezetés a nemzetiségi jelleg fokozatos halványulásával szemben Bencsik János új fedőlapjával hangsúlyozta az erdélyi hagyományokhoz való kötődést (ez a címlap Apáczai Csere János *Magyar Encyclopaediá*jából vette kölcsön a tudás fájának rajzát).

A publikálási lehetőség szűkülését terjedelmi korlátozás is követte (1979), a ~ kétharmadára csökkent. Mintegy ennek ellensúlyozásaképpen a folyóirat nagyobb elméleti igényességel közelítette meg a közművelődés kérdéseit. Ennek az időszaknak jelentős teljesítménye volt a fontosabb múzeumok helyzetének felmérése, a kutatások bemutatása. Cseke Péter egyszemélyes vállalkozásának igazi arányai és forrásértékei akkor mutatkoztak meg, mikor a folyóiratban közölt sorozatát *Egy önkéntes múzeumpártoló feljegyzései* címmel egybefogva közreadta *Hazatérő szavak* c. kötetében (1985).

Kovács János nyugalomba küldése után senki sem jegyezte már névvel a folyóiratot, s akaratlanul is hangsúlyozódott ezzel gazdátlansága, közelgő vége. A sorvadás ezúttal nem egyszerű hullámvölgynek bizonyult, mint az előzőek a ~ életében; 1985 decemberében a kiadvány bejelentette megszűnését azzal, hogy helyében a Cîntarea României – az eredeti román ikerlap utódja – közöl ezentúl magyarul és németül műsoranyagokat, míg „az összes kultúraktivistákhoz szóló módszertani és irányító cikkek román nyelven jelennek meg". Hajdu Demeter Dénes találó jellemzése szerint „a mintegy kétmilliós romániai magyar nemzetiség ezáltal elvesztette anyanyelvű közművelődésének 38 éven át – jól-rosszul, de magyar nyelven – működő, *egyetlen* tömegkultúrát szolgáló szócsövét".

1989 decembere után a ~ volt szerkesztői azonnal újjászervezték a diktatúra idején megszüntetett nagy múltú folyóiratot, s az 1990-es XXXIX. évfolyam számai Horváth Arany odaadó buzgalmából hiánytalanul megjelentek. A szerkesztőség Bukarestből Kolozsvárra költözött. A romániai magyar közművelődést új, széles alapokra helyező EMKE újjászületésével egyidőben a ~ is újjászerveződik, s Szabó Zsolt, az új főszerkesztő *Töprengjünk együtt!* c. vezércikke (1991/7–8) szerint „a helyi, területi és országos közművelődési egyesületeknek, együtteseknek, csoportoknak kíván nyilvánosságot biztosítani". Az új kolozsvári Gloria Nyomdában előállított lap főszerkesztő-helyettese Mezei József, majd Horváth Arany, felelős szerkesztője Gábor Dénes, olvasószerkesztője R. László Ferenc, fotóriportere Lévay K. Zsuzsa, belső munkatársai: Balogh József, Ferencz Zsuzsanna, Gagyi József, Kassay Miklós, Magyari Vincze Enikő. A ~ fiókszerkesztőséget állított fel Bukarestben és Csíkszeredában.

(B. Gy. – B. E.)

Beke György: *A népművelés fóruma*. Előre 1958. febr. 9; uő. *A Művelődés naptára*. A Hét 1972. júl. 7; uő. *Egy folyóirat születésnapjára*. Brassói Lapok 1978. aug. 5. – Balogh Edgár: *Tíz év után*. Művelődés 1958/7; uő. *Odaadó hősökön múlik minden*. Művelődés 1978/7. – *Olvasó és barát a tízéves Művelődéshez*. Köszöntő levelek. Művelődés, 1958/7. – Szabó Zsolt: *A megújult Művelődés*. Korunk 1971/3. – Gáll Ernő: *Közművelődés és közösség*. Művelődés 1978/7. – Hajdu Demeter Dénes: *A Művelődés*. Honismeret, Bp. 1986/4. – *Művelődés 1976–1985*. Repertórium. Szerkesztette Karácsonyi Béla. Szeged 1989.

Művelődési Útmutató – **Művelődés*

művelődéstörténet – a történettudományok nemzetiségi művelőitől különösképpen megkívánt átfogó önismereti szemléletet nyújtó tudományterület. A **Művelődéstörténeti*

tanulmányok 1979-es kötetének bevezetésében Jakó Zsigmond leszögezi: „Minthogy a nemzetiségi sajátságok legszembetűnőbben a művelődés területén nyilvánultak meg, a magyar nemzetiségtörténetnek [...] fontos része, valóságos gerince a művelődéstörténet [...]. Hasonlóan jellemző és fontos sajátosságokat felmutató, egyenesen nélkülözhetetlen fejezete a nemzetiségtörténetnek a társadalom vagy az intézmények története."

Maga a ~ szintén a lehető legtágabban értelmezendő, úgy, hogy „a szellemi művelődésen, életformán, életszemléleten kívül beleférjen a magyarság teljes anyagi kultúrája, kezdve a gazdálkodástól a településen, építkezésen, lakáson, ruházaton, étkezésen, egészségügyön át a mindennapi élet és munka tárgyi hagyatékáig". Ez a program, mintegy alapja a Jakó Zsigmond nevéhez fűződő nemzetiségtörténeti iskolának, megkívánja a jelenségek természetes egységükben való ábrázolását, s így alapkövetelménye a nyitottság, az erdélyi magyarság múltjának párhuzamos vizsgálata a román–magyar és szász–magyar kapcsolatok évszázados alakulásával.

Ez az összehasonlító művelődéstörténetté bővült nemzetiségi történettudomány üldözötté vált a nacionalista diktatúrává fajuló uralom alatt, s ha időnként értékes részlettanulmányokig érlelődött is, összefoglaló művekkel csak a demokrácia megerősödése során jelentkezhet.

Művelődéstörténeti Tanulmányok – a Kriterion kiadásában elindított könyvsorozat. Két kötete jelent meg (1979, 1980). Célkitűzéseire Jakó Zzsigmond bevezetőjében így utal: „A romániai történettudomány magyar nemzetiségű művelői előtt legsürgősebb feladat megteremteni az előfeltételeket ahhoz, hogy a magyar olvasóközönség belátható időn belül tudományos igényű összefogó képet kaphasson saját nemzetiségi múltjáról, arról, amivel az ő elődei segítették az ország haladását." Evégett hoz létre a ~ kiadása keretet mind a tervszerű történeti forrásfeltárás és részletkutatás, mind a szakmai utánpótlás biztosítása számára.

Az első kötet Csetri Elek, Jakó Zsigmond és Tonk Sándor történészek szerkesztésében a magyar rovásírásos emlékektől kezdve a magyar mezőgazdasági szakoktatás XIX. századbeli bevezetéséig bepillantást enged a kolozsmonostori hiteleshely működésébe, a magyar–szász érintkezés nyomdai, irodalmi és nyelvi vonatkozásaiba, közöl zenetörténeti, ötvösművészeti és építészeti adalékokat, s utat tör a magyar–román vallási kapcsolatok megismerése felé. Itt jelenik meg Kiss András *Gheorghe Şincai, a forrásgyűjtő* c. tanulmánya, Sebestyén Kálmán értekezése Kalotaszeg népoktatásáról a XV. századtól 1848-ig és Szabó Miklós tanulmánya: *Az erdélyi falujegyzői intézményről*.

A második kötet szerkesztői közt az első kötet szerkesztői mellett negyedikként Sipos Gábor is szerepel. Benkő Elek itt a középkori falu régészeti kutatásával, két tanulmány könyvtártörténettel foglalkozik: György Lajos a régi Lyceum-könyvtárt, Lakó Elemér a kolozsvári Unitárius Kollégium könyvtárának kéziratait mutatja be. Kiemelkedik B. Nagy Margit *Kalotaszegi táblaképek* c. tanulmánya, Kovács András alaprajzokkal illusztrált közlése az erdélyi olaszbástyás várkastélyokról s Köllő Károly *Nicolae Bălcescu és latin nyelvű magyar forrásai* c. dolgozata. Iskolatörténeti írások szólnak a marosszéki népoktatás sok százados múltjáról, a nagyenyedi Bethlen Kollégium ének- és zenekultúrájáról, a kézdivásárhelyi magyar diákszínjátszásról s erdélyi diákok külföldi egyetemjárásáról.

A köteteket ismertető K. Kiss Gyöngy hangsúlyozza, hogy „e kötetek annyiban is teljesek, hogy nemcsak az erdélyi magyar nemzetiség múltjáról, hanem a román nép és a hazai németség művelődési hagyatékáról is tudósítanak". Ennek ellenére az erőszakos asszimiláció szakaszába lépett nacionalista diktatúra cenzúrája a sorozat már nyomdakész harmadik kötetére (1984) nem adott engedélyt.

(B. E.)

K. Kiss Gyöngy: *Korszerű tudományos gyűjtemény*. Igazság, 1981. szept. 12. – *„Annyi nyesett ággal az ölemben...”* Beke György beszélgetése Domokos Gézával. Közli: *A Kriterion műhelyében*. Bp. 1988. 204.

Művészet – képes havi folyóirat Marosvásárhelyen (folytatása az **Új Élet*). Mint az Oktatás- és Művelődésügyi Minisztérium kiadványa 1958 áprilisában jelent meg, de mindössze 1959 szeptemberéig eredeti programja és arcéle szerint. Életrehívásakor a célkitűzés a hazai színház, zene, képzőművészet és filmművészet alkotásainak bemutatása volt s a hídépítés művészet és társadalom között. „Felelősséggel tartozunk – írta beköszöntőjében Sütő András – mindazért, amit a szépség törvényei szerint cselekvő ember a közösség számára alkotott.” A folyóirat főszerkesztője Sütő András, főszerkesztő-helyettese Hajdu Zoltán volt. (Rövid ideig ugyancsak főszerkesztő-helyettesi tisztséget töltött be Jánosházy György és Katona Szabó István.)

A lap az akkori dogmatikus művészetpolitika korlátai között, de legtöbbször a lehetőségek határáig elmenve igyekezett a valós művészeti értékeket tudatosítani. Színház-, opera- és zenekritikai, valamint képzőművészeti írásaiban és filmjegyzeteiben igyekezett számot adni a romániai magyar művelődési élet helyzetéről, intézményeiről, természetes erőtartalékairól. Önálló képzőművészeti pályázatot hirdettek meg; első ízben közöltek sajtónkban egész oldalas színes műmellékleteket. Szerkesztőinek figyelméből nem maradtak ki a múlt értékei: műemlék- és városképi összeállításaik (Kolozsvár, Marosvásárhely, Segesvár) azonban csak az első három számban jelenhettek meg. A lap kitűnő fényképanyagát nagyrészt Marx József és Erdélyi Lajos szolgáltatta.

A ~ örökébe lépő, kéthetenként megjelenő **Új Élet*et a művészetpolitika irányítói a riportközlő képeslap szintjére igyekeztek lefokozni. Egy romániai magyar művészeti folyóirat újraindítására az 1960–1970-es években történtek – a parancsuralmi rendszer ellenállásába ütköző – sikertelen kísérletek.

művészeti kismonográfiák – Bár a cenzúra részéről arra hivatkozva, hogy „a képzőművészetnek nincs nemzetisége” – nem engedélyezték egy „romániai magyar képzőművészek”-sorozat elindítását, a Kriterion Könyvkiadónál a gyakorlatban 1971-től tervszerűen egymást követték a gazdag reprodukciós-anyaggal ellátott kiadványok. A sorozat szerzői ábécé-sorrendben a következő kötetekkel jelentkeztek: Bajor Andor: *Abodi Nagy Béla* (1986); Balogh Ferenc: *Debreczeni László* (1983); Banner Zoltán: *Mattis-Teutsch János* (1972), *Szervátiusz Jenő* (1976), *Bordi András* (1978), *Mohy Sándor* (1982) és *Benczédi Sándor* (1984); Borghida István: *Krizsán János* (1971), *Leon Alex* (1973) és *Ziffer Sándor* (1980); E. Szabó Ilona: *Szolnay Sándor* (1974) és *Fülöp Antal Andor* (1979); Ferencz Zsuzsanna: *Molnár József* (1982); Gazda József: *Gyárfás Jenő* (1969), *Nagy Imre* (1972) és *Nagy Albert* (1982); Jánosházy György: *Incze János* (1977) és *Bene József* (1980); Mezei József: *Balogh Péter* (1976); Muhi Sándor: *Balla József* (1985); Murádin Jenő: *Klein József* (1977), *Gy. Szabó Béla* (1980), *A Ferenczy művészcsalád Erdélyben* (1981), *Nagy István* (1984), *Maticska Jenő* (1985) és a Gruzda Jánosról szóló *A tél festője* (1989).

E sorozatban jelent meg Bunta Magda kismonográfiája az erdélyi habán kerámiáról (1973) és Vilhelm Károlyé a festett famennyezetekről (1975), valamint Murádin Jenő munkája a Barabás Miklós Céhről (1978). Az 1989-es fordulat után a művészi portrésorozat újra megindult Banner Zoltánnak az ötvös *Fuhrmann Károly* életét és munkáit bemutató kötetével (1991).

(B. F.)

Művészeti Szalon – képes havi folyóirat Kolozsvárt 1926 és 1932 között. Alapítója és főszerkesztője Hirschler József, felelős szerkesztője Kende János. A Providentia nyomdánál megjelentetett kisfólió méretű lap mindenekelőtt művészettörténeti feltáró és ismeretterjesztő írásoknak adott helyet. Emellett kitekintést nyújtott a képzőművészet korabeli egyetemes irányzataira és alkalmasint hazai eseményeire is. Múltba tekintő, a klasszikus értékeket fölkutató szellemi igazodását Hirschlernek az itáliai kultúra iránti mély vonzódása és tudós egyházművészeti képzettsége határozta meg. Maga is több tanulmányt közölt a folyóiratban az itáliai reneszánsz festészetről és építészetről, valamint az olasz–magyar művelődési kapcsolatokról. A szerkesztés gyakorlati munkáját – tanári elfoglaltsága mellett – Kende János végezte. Illusztrációival, rajzaival s ugyanakkor kritikai írásaival a grafikus Tóth István volt segítségére.

Megjelenésének közel hét éve alatt a ~ munkatársainak, rendszeresen közlő szerzőinek tekinthette a korabeli tudományos élet jeleseit, történészeket, esztétákat, kritikusokat. Kelemen Lajosnak több tanulmánya, így az erdélyi kastélyokról, nemesi palotákról, korai mennyezetfestményeinkről, művészeti emlékekről írt fontos és számon tartott közlései jelentek meg itt. Az őskor művészetéről, régészeti leletekről értekezett a folyóiratban Roska Márton. Történelmi, művelődéstörténeti és művészeti-építészeti, valamint esztétikai kérdésekről közöltek olyan szerzők, mint Bitay Árpád, Gyalui Farkas, Lyka Károly, Lázár Béla, Genthon István, P. Németh Gellért, Moll Elemér, Siklóssy László, Tereh Géza. Több történeti föltáró és értékelő írás foglalkozik a régi magyar művészek, Barabás Miklós, Paál László, Székely Bertalan, Melka Vince, Gyárfás Jenő, Kolozsvári-Szeszák Ferenc, Biasini Mária pályarajzával. S bár kritikai és jelenségfeltáró írások is helyet kaptak a lapban mind a modern művészetről (expresszionizmus, futurizmus, primitívek), mind az erdélyi művészeti életről (Barabás Miklós Céh, nagybányaiak), a kiadvány nem tudott igazi fóruma lenni a kor hazai képzőművészetének. Emiatt – konzervativizmusát fölróva – támadások érték. Érdemének tudhatták be azonban, hogy a krómópapíron megjelentetett több száz minőségi reprodukció az olvasók számára az egyetemes és magyar művészet jelentős alkotásait tette hozzáférhetővé.

A gazdasági válság éveiben a folyóirat egyre nagyobb anyagi gondokkal küzdött, végül a nagyszámú hirdetés, rajzos-fényképes reklám sem menthette meg a megszűnéstől.

(M. J.)

művészettörténet – a társadalmi–történeti tudományok sajátos ága, mely főleg a képzőművészet, színművészet, építőművészet fejlődését kutatja, a fejlődés belső rugóit és társadalmi–történeti összefüggéseit vizsgálja, a művészeti jelenségeket esztétikailag értékeli, az alkotók életrajzát s a művészeti élet szervezetét tanulmányozza. Vizsgálódásai kiterjeszthetők a **népművészet*, másfelől a **fotó és irodalom*, ill. a **televízió és filmkultúra* tárgykörére is.

A romániai magyar ~ ápolásának intézményi keretei az egyetemi és főiskolai művészettörténeti tanszékek, ahol időnként és részben magyarul is folyt oktatás. A kolozsvári egyetemen a ~ oktatása csak 1920-tól, Coriolan Petranu kinevezésétől kapott intézményes keretet. 1940-ben a visszaköltözött magyar egyetemre Felvinczi Takács Zoltánt nevezték ki a művészettörténeti tanszék vezetőjének. 1945-től Entz Géza követte a Bolyai Tudományegyetemen 1950-ig; ugyanekkor nagy látogatottsága volt László Gyula művészettörténeti és régészeti előadásainak is. A következő években Szabédi László, Debreczeni László és – óraadóként – Pattantyús Károly tartott művészettörténeti előadásokat.

A kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán 1949-től haláláig Borghida István, illetve Ditrói Ervin, majd Pattantyús Károly és Földes László tartott művészettörténeti–

esztétikai előadásokat magyar nyelven, a 80-as évek közepén óraadóként hasonlóképpen Kovács András, 1990-től pedig E. Szabó Ilona.

A Babeş-egyetemen 1948-tól – megszakításokkal – Virgil Vătăşianu adta elő az európai művészet, a bizánci művészet és a romániai művészet történetét. A román és magyar egyetem egyesítése után 1963-tól lehetővé vált a történészhallgatók művészettörténeti szakosítása is. Vătăşianu professzor vezetésével külön művészettörténeti munkaközösség jött létre a helybeli Történeti és Régészeti Intézetben, melynek munkatársai elsősorban az erdélyi ~ kérdéseivel foglalkoztak. Ez az intézmény kínált keretet magyar munkatársai, így B. Nagy Margit és Kovács András tudományos munkásságához.

Az erdélyi magyar művészettörténeti irodalom eredetileg megelőzte az intézményes szakképző kereteket, s a századforduló táján a helytörténeti irodalomból nőtt ki. A korra jellemzően művelői között találjuk a régész Pósta Bélát, a történész Szádeczky Kardoss Lajost és tanítványát, Kelemen Lajost. Különösen Kelemen Lajosra jellemző, hogy intézményes művészettörténeti szakképzés lehetősége híján témáit közvetlenül a források felől, a hely-, birtok- és családtörténet, a címertan és a felirattan oldaláról közelítette meg a komplex módszer alkalmazásának erdélyi úttörőjeként. Hallatlan anyagismerete és személyiségének varázsa tette őt az erdélyi művészettörténeti irodalom meghatározó egyéniségévé, az EME általa vezetett levéltárának kutatótermét pedig a szakemberek nemzedékeinek kirepítő fészkévé. Az ő segítsége nélkül el sem képzelhető Bíró József, Balogh Jolán és Entz Géza szakmunkássága, akik – az első szakképzett művészettörténész nemzedék képviselőiként – éppen Kelemen Lajos hatására fordultak a levéltári források felé. Kós Károly a népművészet és tájtörténet felől közelítette meg Erdély műemlékeinek történetét, Debreczeni Lászlóban találva méltó folytatásra.

Külön művészettörténeti ágazat az egyházművészet, melynek jeles romániai magyar művelői közül Hirschler József, Gyárfás Tihamér és Némethy Gyula emelkedik ki írásaival.

Külön szépművészeti folyóirat Erdélyben kétszer is indult. A Hirschler József nevével jegyzett **Művészeti Szalon* Kolozsvárt hét évfolyamot ért meg (1926–1932), a Sütő András főszerkesztésében indult **Művészet* Marosvásárhelyen azonban mindössze két évfolyamon át jelentkezett (1958–1959).

(Ko. A.)

A ~ fontos ága a képzőművészet, az építőművészet, a **színművészet* és a **zeneművészet*.

1. A ~ben a képzőművészet terén egyetemes vonásokban az Erdélyre legközvetlenebb módon ható nagy stíluskorszakok tanulmányozása került a kutatás előterébe. Az egyháztörténet és egyházművészet kérdéseivel foglalkozott Hirschler József, Bíró Vencel, a Kelet művészetének hatásával Felvinczi Takács Zoltán, a protoreneszánsz úttörői – a Kolozsvári testvérek – kora művészetével László Gyula, középkori festőművészetünk kérdéseivel Kelemen Lajos, Darkó László. Szintézisre, összegező művek megírására vállalkozott Balogh Jolán, Bíró József.

Az erdélyi képírás önállósodása idején a biedermeier kor művészetét és a XIX. század második felének történeti–alkotási kérdéseit tekintette át tanulmányaiban, forráskiadások előszavában Kelemen Lajos, Bíró Béla, M. Kiss Pál. Föltárásaik nyomán összefüggő kép alakult ki a Kolozsvári Normál Rajzoda működéséről, Kissolymosi Simó Ferenc, Sikó Miklós, Barabás Miklós, Dósa Géza, Vida Árpád művészetéről s a művek keletkezésének társadalmi hátteréről. Adatgazdag sajtója van az Erdély-részi Szépművészeti Társaság és a kolozsvári, ill. zilahi Fadrusz-szobrok fölavatásának; későbbi évfordulós megemlékezések kapcsán cikksorozatok idézik föl az eseményeket (Gyalui Farkas).

Kisebbségi sorsban, az I. világháborút követően az erdélyi képzőművészet magáratalálásának igénye kapott hangot mozgósító fölhívásokban, tanulmányokban, esszékben (Dienes László, Kós Károly, Kováts József). Negyedszázad múltán már összegező írások is napvilágot látnak (Bíró Béla, Bíró József, László Gyula, Vásárhelyi Z. Emil).

A II. világháború után a nagybányai művésztelep történetének lezárult korszakát elemezte a művészeti történetírás (Borghida István, Murádin Jenő), majd a művészeti élet szervezeti kérdéseiről, a közös vállalkozásokról jelentek meg tanulmányok (Erdélyi Képzőművészeti Szalon, erdélyi magániskolák, Barabás Miklós Céh). Forráskiadványok, esszék Kántor Lajos, Ágopcsa Marianna, Ditrói Ervin, Nagy Pál, Jakobovits Miklós tollából, sorozatszerűen a **művészeti kismonográfiák* Banner Zoltán, Murádin Jenő, Gazda József, E. Szabó Ilona, Mezei József, Jánosházy György, Borghida István, Muhi Sándor és más műkritikusok összeállításában segítettek hozzá, hogy legalább fejezetrészeiben összefűzhető legyen képzőművészetünk története. A kutatók feladatuknak tekintették az Erdély különböző részein dolgozó – életművet teremtő – alkotók (Nagy István, Szervátiusz Jenő, Gy. Szabó Béla, Nagy Imre, Fülöp Antal Andor, Nagy Albert, Kós András, Mohy Sándor, Incze János) bemutatását, a nagybányai kolónia kései korszakához tartozók (Ziffer Sándor, Klein József, Krizsán János, Balla József, Vida Géza, Kazár László) méltatását, vagy akár a naiv művészet területén feltűnt Györkös Mányi Albert értékelését.

Ha a romániai magyar képzőművészet átfogó ismertetése még hiányzik is, nemcsak a művész-életrajzok feldolgozásai, hanem a sajtóban elszórtan megjelenő szakcikkek is bő anyagot szolgáltatnak annak kívánatos összeállítása számára. Az irodalmi lapok mellett a mindenes skálájú Korunk hasábjain is évtizedeken át gazdag képzőművészeti anyag gyűlt egybe: példákat meríthetünk belőle. Nemcsak a kritikusok, esztéták írásai szerepelhetnek forrásként, mint Borghida István Vida Gézáról, „Avas és Máramaros szobrászáról" szóló tanulmánya (1959/7–8), Vetró Artúr a grafikus Nagy Imréről (1963/12) vagy Hans Loew sorozatba foglalt közlése Nagy István festészetéről (1958/2), ill. Kazár László művészi útjáról (1962/12), továbbá kritikai ars poeticája *Közérthetőség, humanizmus és formalizmus a képzőművészetben* (1963/7) cím alatt. Sajátos értékű ugyanis, ha maguk a művészek értekeznek művészi felfogásukról, legyen az akár Szervátiusz Tibor *Valóság és művészet* c. tanulmánya (1966/9), akár Mohy Sándor vallomása *Szín, folt és fantázia* címmel (1967/5). Ide tartozik Nagy Albert utolsó beszélgetése, melyet László Gyula örökített meg (1972/8, 9) vagy Miklóssy Gábor állásfoglalása a művészi szépség és szellem rangja mellett (1987/11).

A Korunkban találkozunk összefoglaló kísérletekkel is, mint amilyen Rácz Győző *Képzőművészeti kérdések a népfronti Korunkban* (1976/1–2) c. írása, valamint Rácz Alberté a nagybányai festészet nyolc évtizedéről (1977/4). Tanulságos a lap *Képzőművészetünk önismerete* c. ankétja (1979/1–2), melyben Murádin Jenő, Mezei József, Banner Zoltán, Jakobovits Miklós, Ágopcsa Marianna, Boros Judit, Szilágyi Júlia, Váli József, Borghida István, Ditrói Ervin s emlékezéseivel Nagy Imre szólal meg a Korunk Galéria 101. kiállítása alkalmából.

(M. J.)

Szopos Sándor: *Az erdélyi magyar képzőművészet hat esztendeje*. Pásztortűz Almanach, Kv. 1925. – Gyalui Farkas: *Fadrusz Jánosról*. I–V. Ellenzék 1927. okt. 23, 30, nov. 6, 20, 27. – Kós Károly: *Erdély képzőművészetének problémája*. Erdélyi Helikon 1928/2. – Bíró József: *A mai erdélyi képzőművészet*. Magyar Szemle, Bp. 1937/2. – L-i [Ligeti Ernő]: *A romániai magyar képzőművészet történetének 20 esztendeje*. Keleti Újság 1938. dec. 24. – Maksay Albert: *Kolozsvár képzőművészeti élete a kisebbségi sorsban*. A Művészeti Hetek katalógusa. Kv. 1942. – Bíró Béla: *Erdélyi művészet* [...]. Ellenzék 1943. júl. 31. aug. 7, 14. – Pusztai-Popovits József: *Az észak-erdélyi román képzőművészet 1940–1943*. Pécs 1944. – *Márkosfalvi Barabás Miklós önéletrajza*. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Bíró Béla. Kv. 1944. – Entz Géza: *Az erdélyi műtörténetírás kérdéseihez*. Az ETI Évkönyve. Kv. 1945. – V. Drăguţ–V. Florea–D. Grigorescu: *A román képzőművészet*

képcsarnoka. Magyarra fordította Kilgászt Éva–Bokor Katalin. 1973. – Murádin Jenő: *A Barabás Miklós Céh*. 1978.

2. Erdély építőművészetét összefüggően még nem írták meg, bár jelentős részlettanulmányok foglalkoznak a téma történeti, művelődési, művészettörténeti, néprajzi és építészeti megközelítésével már a múlt század közepétől kezdve.

Kővári László *Erdély régiségei* címmel 1852-ben, majd bővített 2. kiadásban *Erdély építészeti emlékei* címmel 1866-ban átfogó képet nyújtott az emlékek típusairól (római utakról, várnyomokról, várakról, erődökről, családi kastélyokról egészen a román vagy „goth ízlésű" templomokig, valamint sírdombokig), elsősorban az emlékekhez tapadó események kapcsán. Orbán Balázs *A Székelyföld leírása* (Bp. 1868–73) és Malonyay Dezső *A magyar nép művészete* (Bp. 1907–22) c. monumentális művei sok értékes építészettörténeti adatot is tartalmaznak, de az első műemlék-topográfiára, amely az erdélyi adatokat is felsorolja, csak 1906-ban került sor Gerecze Péter szerkesztésében *(A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma.* Magyarország Műemlékei II).

Az erdélyi építészet sajátosságait keresi, fedezi fel és népszerűsíti az építész-grafikus Kós Károly (Régi Kalotaszeg. Bp. 1911; *Erdély.* Kv. 1929; *A székely népi építészet.* Bp. 1944), serkentve az építészettörténeti szakírást, sőt magát az építkezést is. A művészettörténeti tudományosság erdélyi megalapítója, Kelemen Lajos, építészettörténeti dolgozataiban is jelentőset alkotott. Már 1905-ben a kolozsvári Bethlen-bástyáról ír, s korai dolgozatai közül kiemelkedő *Adatok öt székelyföldi unitárius templom-kastély történetéhez* c. értekezése (1916). Nyomában Bíró József ír Nagyvárad barokk és klasszikus művészeti emlékeiről, erdélyi kastélyokról, Erdély művészetéről, Balogh Jolán forrásértékű munkái jelennek meg *(Márton és György kolozsvári szobrászok.* Kv. 1934; *Kolozsvár műemlékei.* Bp. 1935; *Az erdélyi renaissance.* Kv. 1943), jelentkezik Balogh Ilona *(Magyar fatornyok.* Bp. 1935), Keöpeczi Sebestyén József *(Régi székely népi eredetű műemlékeink.* Kv. 1941), Entz Géza *(A dési református templom.* Kv. 1942; *Szolnok-Doboka műemlékei.* Dés–Kv. 1944), s már a kiemelt munkák címe is jelzi a terebélyesedő művészettörténeti tevékenységet.

Az összefoglalás igényével tárgyalja az erdélyi romanikát Entz Géza alapvető munkája (Die Baukunst Transsilvaniens im 11–13. Jahrhundert. Bp. 1968). Ugyanő jelentős művet írt a gyulafehérvári székesegyházról (Bp. 1958). Az erdélyi romanika emlékei példaként jelentkeznek Gerevich Tibor *(Magyarország románkori emlékei.* Bp. 1938) és Rados Jenő *(Magyar építészettörténet.* 2. kiadás. Bp. 1971) c. munkáiban is.

Az erdélyi gótikával foglalkozó átfogó alkotások közül kiemelkedik a Magyarországi művészet 1300–1470. c. összefoglaló mű Erdélyre vonatkozó része Entz Géza Antal tollából.

Az erdélyi reneszánszról már említést nyert Balogh Jolán alapvető alkotása. Ezt a témát folytatta Sebestyén György és Sebestyén Viktor (Arhitectura renaşterii în Transilvania. 1963), valamint B. Nagy Margit művészettörténeti tanulmányai az erdélyi reneszánszról és barokkról s erdélyi várakról, kastélyokról és udvarházakról (1970, 1973).

B. Nagy Margit továbbvezeti időben a kutatást a barokkon át az erdélyi klasszicizmus és romantika időszakáig, bemutatva a kor mesterköreit is (Stílusok, művek, mesterek. 1977). Erdély faragott kőszószékeit Murádin-Beyer Katalin veszi számba. A kolozsvári barokkról külön is értekezik Mircea Ţoca művészettörténész *Clujul baroc* (Kv. 1983) c. munkájában.

A századvég és századforduló eklektikus, szecessziós és kezdeti modern építészeti kérdéseiről ír Balogh Ferenc a Korunk 1980-as évkönyvében, kolozsvári példákkal illusztrálva a bőséges és feldolgozatlan témát. A századforduló szecessziós építészetéről, a nagyváradi és marosvásárhelyi alkotókról és alkotásokról Paul Constantin adott ki jelentős munkát (Arta 1900 în România. 1972). Magyar részről Gerle János, Kovács Attila és Makovecz Imre mutat

be erdélyi építészeket és épületeket *A századforduló magyar építészete (*Bp. 1990) c. kötetben. Erdélyi építészekről két kismonográfia is megjelent: Pál Balázsé Kós Károlyról (Bp. 1971) és Balogh Ferencé Debreczeni Lászlóról (1983), mindkét munka építészmérnöki szempontból ismertet és értékel.

Stíluskorszaktól függetlenül írt és rajzolt könyvet Debreczeni László Erdélyi református templomok és tornyok (1929) címmel, Dávid László műtörténész-lelkész pedig Udvarhelyszék művészeti emlékeit dolgozta fel (1981), feltárva egy tájegység középkori műemlékanyagát. A jelentős és a kőépítészetben példamutató erdélyi szász építészetből kapunk ízelítőt Julianna Fabritius-Dancu németül és románul is megjelent albumából (Nagyszeben 1980), melyben a bemutatott szász parasztvárak akvarell képeit helytörténeti és építéstörténeti leírások kísérik.

A népi építészet kérdései néprajzi munkákban tűntek fel, de Erdély népi építészete címmel külön kötet is megjelent Dr. Kós Károly tollából (Bp. 1989).

(B. F.)

KIEGÉSZÍTÉSEK, HELYREIGAZÍTÁSOK

a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon I. és II. kötetéhez

Aradi Közlöny – az 1885-ben indult napilap nem 1940. ápr. 14-én szűnt meg, még 1940. szept. 15-i példánya is előkerült Jakabffy Elemér vezércikkével. Feltételezhetően ez volt utolsó megjelenése (Kulcsár Sándor közlése).

Erőss Alfréd – elhalálozási adata nyomdahiba következtében a II. kötetben közölt helyreigazításban is téves. Helyesen: 1950. júl. 11. Torda (Szirmai Béla közlése).

Gallas Nándor – A könyvészetből hiányzik Vásárhelyi Z. Emil: *Erdélyi művészek*. Kv. 1937. 41–51.

Goldberger Ede – munkái közül hiányzik *Kísérlettani és gyógyszerhatástani tanulmány a syphilisről* (Kv. 1928), valamint *Dr. Ehrlich Pál orvosprofesszor élete és munkássága* (klny. Kv. 1931).

Grépály András – elhalálozási adata 1990. dec. 27. Budapest. A szakcikket közlő német folyóirat címe helyesen Immunitäts und Allergieforschungen. A tárgykörében szereplő betegség helyesen sarcoidosis.

Gyallay-Pap Sándor – nem a szegedi, hanem a Kibédi Sándor szerkesztésében Kolozsvárt megjelent Széphalom (1937–1939) társszerkesztője.

Gyallay-Pap Zsigmond – nem 1919-ben, hanem 1909. jún. 7-én született Tordán (Gaal György közlése).

gyógyszerészeti szakirodalom – az Orvosi Szemle és román testvérlapja Marosvásárhelyen 1955-ben indult. Hamza Ottó nem vakbél-, hanem vastagbélgyulladás kezelésére alkalmas növényi gyógyszert szabadalmaztatott. A boróka illóolajának összetételét vizsgáló szakember neve helyesen Gabriel Tibori. A Kolozsvárt izolált természetes gyógyanyag neve helyesen Polikulin.

A kémiai profilú tanszékek munkálataiban szerepet játszott a címszóban név szerint meg nem említett Albert Levente, Barabás Béla, Bodó-Blazsek Ágnes, Józsa Judit, Kiss Ilona, Soós Pál és Tőkés Béla is, eredményeikkel és magyar nyelvű egyetemi kurzusaikkal biztosítva a gyógyszerész-képzést. Munkásságukra a **kémiai szakirodalom* c. gyűjtőcímszó utal.

Hadnagy Csaba – *A vérátömlesztés szövődményei* c. munkája 1957-ben jelent meg.

Haranghy László – nem 1945-bem, hanem 1946 végétől vezette Marosvásárhelyen az OGYI kórbonctani, igazságügyi és munkaegészségügyi tanszékét. A biológiai tanszék vezetője nem ő, hanem Székely Károly professzor (Obál Ferenc közlése).

Hasznos Könyvtár – a balesetmegelőzésről és elsősegélynyújtásról szóló füzet szerzője Parádi Ferenc.

Heinrich Mihály – elhalálozási adata 1986. jún. 23. Marosvásárhely.

Heinrich László – kísérleti fizikus és pedagógus két éven át (1956–58) a Matematikai és Fizikai Lapok fizikai részét szerkesztette. 1958-ban eltávolították a tanügyből s hivatásától eltérő munkakörbe kényszerült. Ebben a helyzetben is publikálta tanulmányait és köteteit, s feldolgozta Károly József Irén munkásságát, valamint a „színes fizika” kérdését.

Honti Tibor – az utalószó helyesen: **Periszkop*.

Ifjúmunkás Matiné – a felsorolt matinék közt szereplő *Itt és most* helyesen *Itt és mit?* (Tar Károly közlése).

Igazság 3. – a lap belső munkatársa 1955-től haláláig (1980) Kászoni Gáspár (~ Zoltán fia, ~ Zoltán István öccse), mint a mezőgazdasági rovat szerkesztője.

izraelita irodalom – a tordai főrabbi neve helyesen Wezel Albert. A szóban forgó Eisler Mátyás-féle könyvgyűjtemény címe helyesen *Hebraica*. Gaal György tanulmánya a romániai magyar nyelvű zsidó irodalomról nem emlékkönyvben, hanem a Magyar Izraeliták Országos Képviselete kiadásában megjelent 1983-as *Évkönyv* hasábjain látott napvilágot.

Izsák Sámuel – a Román Orvos- és Gyógyszerésztörténeti Társulat (1956), az Academia Internationale d'Histoire de la Médicine (1966) rendes tagja, az Academia Italiana di Storia delle Farmacia (1970) és a Magyar Orvostörténelmi Társulat (1978) tiszteletbeli tagja. Részt vett a dubrovniki (1959), pécsi (1962), sienai (1963), heidelbergi (1970), bukaresti (1970), prágai (1971), londoni (1972), párizsi (1973), budapesti (1974) és barcelonai (1980) nemzetközi szakmai kongresszuson.

Józsa Béla – a róla szóló ÁVDolg szerzőjének neve helyesen Gyarmath János.

Juhász Gyula emlékezete – a költő nemcsak Máramarosszigeten és Nagyváradon tanított, hanem Szakolcán és Makón is. Nagyváradon nem 1941-ben, hanem 1942-ben került sor a megemlékezésre. Az első nagyváradi Juhász Gyula-estet nem a Szigligeti Színházban, hanem a Református Kultúrpalotában rendezték, ahol Tabéry Géza és Dutka Ákos volt az ünnepi szónok. ~ részeként jelentek meg Diósszilágyi Ibolya kutatásának eredményei a Juhász-kritikai kiadás köteteiben, írásai a költő nagyváradi éveiről a Művelődésben (1957/8) és az öreg tanárról A Hétben (1983/35); ugyanő írt átfogó monográfiát a költő nagyváradi éveiről, amely kiadás előtt áll.

Kádár Gyula – nem 1955-ben Illyefalván, hanem 1953-ban Sepsiszentgyörgyön született. A Székely Mikó Kollégium elvégzése után helyettes tanár Maksán, Dálnokon, Székelyszáldoboson, Felső- és Alsócsernátonban (1973–79), miközben történelem szakos tanári diplomát szerzett. Igazgató-tanár Lisznyóban (1980–82), Uzonban (1982–86), majd Bodokon, végül Sepsiszentgyörgyön tanít. Tárgyköre az erdélyi magyarság története.

Katona Ádám – a Székelyudvarhelyi Múzeumnál nem 1970-től 1981-ig dolgozott, hanem helyettes muzeológusként (1973 szeptemberétől 1974 júliusáig).

Katona Béla – riportregénye, a *Várad a viharban* (Nv. 1946) Zsolt Béla előszavával jelent meg, s a nagyváradi zsidók gettóba hurcolásának és a nagyváradi munkaszolgálatosok ukrajnai pusztulásának hiteles története.

Kertész Endre – elhalálozási adata 1985. aug. 1. Marosvásárhely.

HELYNEVEK JEGYZÉKE

Románia

(Zárójelben a megye az 1992. december 31-én érvényes közigazgatási beosztás szerint)

Abásfalva, Aldea (Hargita)
Abrudbánya, Abrud (Fehér)
Ákos, Aciş (Szatmár)
Ákosfalva, Acăţari (Maros)
Algyógy, Geoagiu (Maros)
Alsószentmihály, Mihai Viteazu (Kolozs)
Alsósófalva, Ocna de Jos (Hargita)
Alsószopor, Supuru de Jos (Szatmár)
Alvinc, Vinţu de Jos (Fehér)
Aninósza, Aninoasa (Hunyad)
Angyalos, Angheluş (Kovászna)
Apáca, Apaţa (Brassó)
Apahida, Apahida (Kolozs)
Arad, Arad (Arad)
Aranyosbánya, Baia de Arieş (Fehér)
Aranyosegerbegy, Viişoara (Kolozs)
Aranyosrákos, Vălenii de Arieş (Fehér)
Árapatak, Araci (Kovászna)
Árkos, Arcuş (Kovászna)
Árpástó, Brăniştea (Beszterce-Naszód)
Avasújváros, Oraşul Nou (Szatmár)

Bábony, Babiu (Szilágy)
Backamadaras, Păsăreni (Maros)
Bácsfalu, Baciu (Brassó)
Balánbánya, Bălan (Hargita)
Balázsfalva, Blaj (Fehér)
Bélavára, Belioara, Felsőpodsága, Poşaga de Sus része (Fehér)
Bályok, Balc (Bihar)
Bálványosfüred, Băile Balvanyos (Kovászna)
Bálványosváralja, Unguraş (Kolozs)
Bánffyhunyad, Huedin (Kolozs)
Barót, Baraolt (Kovászna)

Batiz, Botiz (Szatmár)
Békás, Becaş (Hargita)
Bélbor, Bilbor (Hargita)
Bereck, Breţcu (Kovászna)
Berekeresztúr, Bîra (Maros)
Beszterce, Bistriţa (Beszterce-Naszód)
Bihar, Biharia (Bihar)
Bihardiószeg – **Diószeg*
Bikfalva, Bicfalău (Kovászna)
Bikszád, Bixad (Szatmár)
Bodok, Bodoc (Kovászna)
Bojca, Boiţa (Hunyad)
Bonchida, Bonţida (Kolozs)
Borbánd, Bărăbanţi (Fehér)
Bordos, Bordoşiu (Maros)
Borosjenő, Ineu (Arad)
Borsabánya, Băile Borşa (Máramaros)
Borszék, Borsec (Hargita)
Botfalu, Bod (Brassó)
Bögöz, Mugeni (Hargita)
Bözödújfalu, Bezidu Nou (Maros)
Brassó, Braşov (Brassó)
Bukarest, Bucureşti
Buziás, Buziaş (Temes)
Buza, Buza (Kolozs)
Bürkös, Birghiş (Szeben)

Csanálos, Urziceni (Szatmár)
Csehétfalva, Ceheţel (Hargita)
Csernátfalu, ma Szecseleváros része (Brassó)
Csernáton, Cernat (Kovászna)
Csíkcsekefalva, Ciucani (Hargita)
Csíkfalva, Vărgata (Maros)
Csíkkarcfalva Cîrţa (Hargita)
Csíkkozmás, Cozmeni (Hargita)
Csíkmindszent, Misentea (Hargita)
Csíkrákos, Racu (Hargita)

Csíksomlyó, Şumuleu-Ciuc (Hargita)
Csíkszentdomokos, Sîndominic (Hargita)
Csíkszentgyörgy, Ciucsîngeorgiu (Hargita)
Csíkszentkirály, Sîncrăieni (Hargita)
Csíkszépvíz, Frumoasa (Hargita)
Csíkszereda, Miercurea Ciuc (Hargita)
Csíktaplóca, Topliţa-Ciuc, Csíkszereda része (Hargita)
Csíkzsögöd, Jigodin (Hargita)
Csomakőrös, Chiuruş (Kovászna)
Csombord, Ciumbrud (Fehér)
Csömény, Podişu Ciumeni (Szilágy)
Csucsa, Ciucea (Kolozs)

Dabolc, Dobolţ (Szatmár)
Déda, Deda (Maros)
Derestye, Dîrştea (ma Brassó része)
Dés, Dej (Kolozs)
Désakna, Ocna Dejului (Kolozs)
Déva, Deva (Hunyad)
Dicsőszentmárton, Tîrnăveni (Maros)
Diósad, Dioşod (Szilágy)
Diószeg, Diosig (Bihar)
Disznajó, Vălenii de Mureş (Maros)
Ditró, Ditrău (Hargita)
Domahida, Domăneşti (Szatmár)
Domány, Doman (Krassó-Szörény)
Dombó – **Kükullődombó*
Drág, Dragu (Szilágy)

Egeres, Aghireşu (Kolozs)
Élesd, Aleşd (Bihar)
Énlaka, Înlăceni (Hargita)
Éradony, Adoni (Bihar)
Erdőd, Ardud (Szatmár)
Erdőfüle, Filia (Kovászna)
Erdőszentgyörgy, Sîngeorgiu de Pădure (Maros)
Érkörtvélyes, Curtuiuşeni (Bihar)

Érmihályfalva, Valea lui Mihai (Bihar)
Erősd, Ariuşd (Kovászna)
Érszakácsi, Săcăşeni (Szatmár)
Erzsébetváros, Dumbrăveni (Szeben)
Esztelnek, Estelnic (Kovászna)

Facsád, Făget (Temes)
Fazakasvarsánd, Vărşand (Arad)
Feketefalu, Ocoliş (Máramaros)
Feketelak, Lacu (Kolozs)
Felsőbánya, Baia Sprie (Máramaros)
Felsőcsernáton, Cernatul de Sus (Kovászna)
Felsőcsertés, Certeju de Sus (Hunyad)
Felsőderna, Derna (Bihar)
Felsőrákos, Racoşul de Sus (Kovászna)
Felsőszék, Sîg (Szilágy)
Felsővisó, Vişeu de Sus (Máramaros)
Felvinc, Unirea (Fehér)
Fenyéd, Brădeşti (Hargita)
Fiatfalva, Filiaş (Hargita)
Fintaháza, Cinta (Maros)
Firtosmartonos, Firtănuş (Hargita)
Fogaras, Făgăraş (Brassó)

Galac, Galaţi (Galaţi)
Galócás, Gălăuţaş (Hargita)
Gelence, Ghelinţa (Kovászna)
Gerebenes, Grebenişu de Cîmpie (Maros)
Gerendkeresztúr, Grindeni (Maros)
Göc, Ghiolţ (Szolnok-Doboka)
Guradobra, Dobra (Hunyad)

Gyalu, Gilău (Kolozs)
Gyanta, Ginta (Bihar)
Gyergyóalfalu, Joseni (Hargita)
Gyergyócsomafalva, Ciumani (Hargita)
Gyergyóhodos, Hodoşa de Ciuc (Hargita)

Gyergyószentmiklós, Gheorgheni (Hargita)

Gyergyószárhegy – **Szárhegy*

Gyerőmonostor, Mănăstireni (Kolozs)

Gyorok, Ghioroc (Arad)

Gyulafehérvár, Alba Iulia (Fehér)

Gyulakuta, Fîntînele (Maros)

Gyümölcsénes, Plopiş (Szilágy)

Hadikfalva, Dorneşti (Suceava)

Halmi, Halmeu (Szatmár)

Harasztkerék, Roteni (Maros)

Harasztos, Călăraşi (Kolozs)

Hatolyka, Hătuica (Kovászna)

Hátszeg, Haţeg (Hunyad)

Havadtő, Viforoasa (Maros)

Héjjasfalva, Vînători (Maros)

Hétfalu, a Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu és Hosszúfalu egyesüléséből cseleváros és Tatrang, Zajzon, Pürkerec régi közös elnevezése

Hídvég, Hăghig (Kovászna)

Holtmaros, Lunca Mureşului (Maros)

Homoródalmás, Mereşti (Hargita)

Homoródszentmárton, Mărtiniş (Hargita)

Honctő, Gurahonţ (Arad)

Hosszúfalu, Satu Lung, Szecseleváros része (Brassó)

Hosszúmező, Cîmpulung de Tisa (Máramaros)

Iaşi, régi nevén Jászvásár (Iaşi)

Illyefalva, Ilieni (Kovászna)

Ipp, Ip (Szilágy)

Iratos – **Nagyiratos*

Iriny, Irina (Szatmár)

Istensegíts, Ţibeni (Suceava)

Iszkron, Iscroni (Hunyad)

Jedd, Livezeni (Maros)

Jegenye, Leghia (Kolozs)

Jilava, Zsilava (Bukarest)

Jobbágyfalva, Valea (Maros)

Jód, Livezile (Beszterce-Naszód)
Józseffalva, Vornicenii (Suceava)

Kadács, Cadaciu (Hargita)
Kajántó, Chinteni (Kolozs)
Kákófalva, Grădinari (Krassó-Szörény)
Kálmánd, Cămin (Szatmár)
Kálnok, Calnic (Kovászna)
Kányád, Ulieş (Hargita)
Kápolnásfalu, Căpîlniţa (Hargita)
Karácsonfalva, Crăciunel (Hargita)
Karánsebes, Caransebeş (Krassó-Szörény)
Kárásztelek, Carastelec (Szilágy)
Kászonaltíz, Plăieşii de Jos (Hargita)
Kászonújfalu, Caşinu Nou (Hargita)
Kend, Chendu (Maros)
Ketesd, Tetişu (Kolozs)
Kézdialmás, Merini (Kovászna)
Kézdiszentlélek, Sînzieni (Kovászna)
Kézdivásárhely, Tîrgu Secuiesc (Kovászna)
Kibéd, Chibed (Maros)
Kide, Chidea (Kolozs)
Kilyénfalva, Chilieni (Hargita)
Királyfalva, Crăieşti (Maros)
Kisgérce, Gherţa Mică (Szatmár)
Kisjécsa, Iecea Mică (Temes)
Kisjenő, Chişineu-Criş (Arad)
Kiskede, Chedia Mică (Hargita)
Kiskolcs, Culciu Mic (Szatmár)
Kissolymos, Şuimuşu Mic (Hargita)
Kisszántó, Santăul Mic (Bihar)
Kolozs, Cojocna (Kolozs)
Kolozsmonostor, Kolozsvár része (Kolozs)
Kolozsvár, Cluj–Napoca (Kolozs)
Koltó, Coltău (Máramaros)
Kommandó, Comandău (Kovászna)
Konkolyfalva, Negreni (Szolnok–Doboka)

Konop, Conop (Arad)
Korond, Corund (Hargita)
Korond-Fenyőkút, Fîntîna Brazilor (Hargita)
Korpád, ma Kolozsvár része (Kolozs)
Kovászna, Covasna (Kovászna)
Kőcse, Checea (Temes)
Kőhalom, Rupea (Brassó)
Kökös, Chichiş (Kovászna)
Köpec, Chepeţ (Kovászna)
Körösrév, Rév, Vadu Crişului (Bihar)
Kőszegremete, Remetea Oaşului (Szatmár)
Kövend, Plăieşti (Kolozs)
Középlak, Cuzaplac (Szilágy)
Kraszna, Crasna (Szilágy)
Kutyfalva, Cuci (Maros)
Küküllődombó, Dîmbău (Maros)
Küküllővár, Cetatea de Baltă (Fehér)
Küsmöd, Cuşmed (Hargita)

Lázári, Lazuri (Szatmár)
Lécfalva, Leţ (Kovászna)
Lengyelfalva, Poloniţa (Hargita)
Lemhény, Lemnia (Kovászna)
Lövéte, Lueta (Hargita)
Lugos, Lugoj (Temes)
Lupény, Lupeni (Hunyad)

Madéfalva, Siculeni (Hargita)
Magyarbikal, Bicălatu (Kolozs)
Magyardécse, Cireşoaia (Beszterce-Naszód)
Magyarfenes, Vlaha (Kolozs)
Magyarderzse, Dîrja (Kolozs)
Magyarhermány, Herculian (Kovászna)
Magyarigen, Ighiu (Fehér)
Magyarlápos, Lăpuş (Máramaros)
Magyaró, Alunişul (Maros)
Magyarnádas, Nădăşelu (Kolozs)

Magyarpécska – **Pécska*

Majláthfalva, Mailat (Arad)

Makfalva, Ghindari (Maros)

Maksa, Moacşa (Kovászna)

Máramarossziget, Sighetu Marmaţiei (Máramaros)

Máréfalva, Satu Mare (Hargita)

Margitta, Marghita (Bihar)

Máriaradna, Radna (Arad)

Marosdécse, Decea (Maros)

Maroshévíz, Topliţa (Hargita)

Maroskeresztúr, Cristeşti (Maros)

Marosludas, Luduş (Maros)

Marospetri, régi nevén Maroskövend, Petriş (Arad)

Marossárpatak, Glodeni (Maros)

Marosszentanna, Sîntana de Mureş (Maros)

Marosszentgyörgy, Sîngeorgiu de Mureş (Maros)

Marosszentimre, Sîntimbru (Fehér)

Marosszentkirály, Sîncraiu de Mureş (Maros)

Marosugra, Ogra (Maros)

Marosújvár, Ocna Mureş (Fehér)

Marosvásárhely, Tîrgu Mureş (Maros)

Marosvécs, Brâncoveneşti (Maros)

Medesér, Medişora Mare (Hargita)

Medgyes, Mediaş (Szeben)

Meggyesfalva, Mureşeni (Maros)

Mezőcsávás, Ceauşu de Cîmpie (Maros)

Mezőmadaras, Mădăraş (Maros)

Mezőpanit, Pănet (Maros)

Mezőtelegd, Tileagd (Bihar)

Mezőzáh, Zau de Cîmpie (Maros)

Miklósvár, Micloşoara (Kovászna)

Miriszló, Mirislău (Fehér)

Misztótfalu, Miszmogyorós része, Tăuţii-Măgherăuşi (Máramaros)

Mocs, Mociu (Kolozs)

Mogos, Mogoş (Fehér)

Monospetri, Petreu (Bihar)

Muzsna, Moşna (Szeben)

Nagyajta, Aita Mare (Kovászna)
Nagybacon, Bățanii Mari (Kovászna)
Nagybánya, Baia Mare (Máramaros)
Nagybáród, Borodu Mare (Bihar)
Nagyekemező, Tîrnava (Szeben)
Nagyenyed, Aiud (Fehér)
Nagykároly, Carei (Szatmár)
Nagykede, Chedia Mare (Hargita)
Nagykend – **Kend*
Nagymajtény, Moftinu Mare (Szatmár)
Nagymon, Naimon (Szilágy)
Nagypeleske, Peleş (Szatmár)
Nagysink, Cincu (Brassó)
Nagysomkút, Şomcuta Mare (Máramaros)
Nagyszalonta, Salonta (Bihar)
Nagyszeben, Sibiu (Szeben)
Nagyszentmiklós, Sînnicolau Mare (Temes)
Nagyvárad, Oradea (Bihar)
Nagyvarjas, Variaş (Temes)
Nagyzorlenc, Zorlenţu Mare (Krassó-Szörény)
Nőrince, Nevrincea (Temes)

Nyárádgálfalva, Găleşti (Maros)
Nyárádkarácson, Crăciuneşti (Maros)
Nyárádszentanna, Sîntana de Mureş (Maros)
Nyárádszentlászló, Sînvasi (Maros)
Nyárádszentmárton, Mitreşi (Maros)
Nyárádszereda, Miercurea Nirajului (Maros)
Nyerő, Nerău (Temes)

Ombod, Ambud (Szatmár)
Odvos, Odvoş (Arad)
Okland, Ocland (Hargita)
Olasztelek, Tălişoara (Kovászna)
Oltszem, Olteni (Kovászna)
Oravicabánya, Oraviţa (Krassó-Szörény)
Oroszfája, Orosfaia (Beszterce-Naszód)

Orsova, Orşova (Mehedinți)
Óvári, Oar (Szatmár)
Ozsdola, Ojdula (Kovászna)

Ördöngösfüzes, Fizeşu Gherlii (Kolozs)
Pankota, Pîncota (Arad)
Papolc, Păpăuți (Kovászna)
Parajd, Praid (Hargita)
Patakfalva, Văleni (Hargita)
Pécska, Pecica (Arad)
Perebő, Prilipeț (Krassó-Szörény)
Petrozsény, Petroşani (Hunyad)
Pusztacelina, Țeline (Szeben)
Pusztakeresztúr – **Maroskeresztúr*

Radnót, Iernut (Maros)
Radnótfája, Iernuțeni (Maros)
Resicabánya, Reşiţa (Krassó-Szörény)
Réty, Reci (Kovászna)
Rév, Vadu Crişului (Bihar)
Rugonfalva, Rugăneşti (Hargita)

Sárfalu, Noroieni (Szatmár)
Sárközújlak, Livada Mică (Szatmár)
Sáromberke, Dumbrăvioara (Maros)
Sárvásár, Şăula (Kolozs)
Segesvár, Sighişoara (Maros)
Sepsikőröspataka, Valea Crişului (Kovászna)
Sepsiszentgyörgy, Sfîntu Gheorghe (Kovászna)
Sepsiszentkirály, Sîncraiu (Kovászna)
Siménfalva, Şimoneşti (Hargita)
Simonyifalva, Satu Nou (Arad)
Sófalva, Sărata (Beszterce-Naszód)
Somosd, Corneşti (Maros)
Sóvárad, Sărățeni (Maros)
Stájerlak, Steierdorf (Krassó-Szörény)

Szabófalva, Săbăoani (Neamț)
Szalacs, Sălacea (Bihar)
Szalárd, Sălard (Bihar)
Szálva, Salva (Beszterce-Naszód)
Szamosborhíd, Valea Vinului (Szatmár)
Szamosdara, Dara (Szatmár)
Szamosfalva, Someşeni (Kolozs)
Szamossósmező, Glod (Szilágy)
Szamosújvár, Gherla (Kolozs)
Szapáryfalva, Țipari (Temes)
Szárhegy, Lăzarea (Hargita)
Szászfenes, Floreşti (Kolozs)
Szászrégen, Reghin (Maros)
Szászváros, Orăştie (Hunyad)
Szatmárhegy, Viile Satu Mare (Szatmár)
Szatmárnémeti, Satu Mare (Szatmár)
Szederjes, Mureni (Maros)
Szék, Sic (Kolozs)
Székelyderzs, Dîrjiu (Hargita)
Székelydálya, Daia (Hargita)
Székelyföldvár, Războieni-Cetate (Fehér)
Székelyhíd, Săcueni (Bihar)
Székelyhidas, Podeni (Kolozs)
Székelykeresztúr, Cristuru Secuiesc (Hargita)
Székelykocsárd, Lunca Mureşului (Fehér)
Székelykövesd, Cueşd (Maros)
Székelyszáldobos, Doboşeni (Kovászna)
Székelymuzsna, Mujna (Hargita)
Székelyszenterzsébet, Eliseni (Hargita)
Székelyszentmihály, Mihăileni (Hargita)
Székelyszentmiklós, Nicoleni (Hargita)
Székelyudvarhely, Odorheiu Secuiesc (Hargita)
Székelyvaja, Vălenii (Maros)
Szentábrahám, Avrămeşti (Hargita)
Szentágota, Agnita (Szeben)
Szentegyházasfalu, 1990 óta Szentegyházasváros, Vlăhița (Hargita)
Szentgerice, Gălățeni (Maros)

Szentháromság, Troiţa (Maros)
Szentkatolna, Cătălina (Kovászna)
Szentkeresztbánya, Szentegyházasfalu része
Szilágyballa, Borla (Szilágy)
Szilágycseh, Cehu Silvaniei (Szilágy)
Szilágynagyfalu, Nuşfalău (Szilágy)
Szilágysomlyó, Şimleu Silvaniei (Szilágy)
Szilágyzovány, Zăuan (Szilágy)
Szinaja, Sinaia (Prahova)
Színérváralja, Seini (Máramaros)
Szováta, Sovata (Maros)
Sződemeter, Săuca (Szatmár)
Sztána, Stana (Szilágy)

Tancs, Tonciu (Maros)
Tarcsafalva, Tărceşti (Hargita)
Tatrang, Tărlungeni (Brassó)
Tatros, Trotuş (Bákó)
Teke, Teaca (Beszterce-Naszód)
Temeskeresztes, Cruceni (Arad)
Temesvár, Timişoara (Temes)
Teremiújfalu, Satu Nou (Maros)
Tîrgu Jiu, Zsilvásárhely (Gorj)
Tófalva, Tofalău (Maros)
Toldalag, Toldal (Maros)
Torda, Turda (Kolozs)
Tordaszentlászló, Săvădisla (Kolozs)
Tordátfalva, Turdeni (Hargita)
Torja, Turia (Kovászna)
Tornya, Turnu (Arad)
Tótszentpál, Nagyszentpál, Sînpaul (Arad)
Tövis, Teiuş (Fehér)
Tusnád, Tuşnad (Hargita)
Tuson, Tuşinu (Maros)
Türe, Turea (Kolozs)

Újvár, Uivar (Temes)
Uzon, Ozun (Kovászna)

Ürmös, Ormeniş (Brassó)

Vadasd, Vădaş (Maros)
Vadász, Vînători (Arad)
Vajdahunyad, Hunedoara (Hunyad)
Vajdakamarás, Vaida-Cămăraş (Kolozs)
Valea Călugărească (Prahova)
Valea Lungă (Prahova)
Várfalva, Moldoveneşti (Kolozs)
Vargyas, Vîrghiş (Kovászna)
Várhely, Óvárhely, Orheiu-Bistriței (Beszterce-Naszód)
Várkudu, Coldău (Beszterce-Naszód)
Vaskő, Ocna de Fier (Krassó-Szörény)
Végvár, Tormac (Temes)
Visó, Vişeu de Jos (Máramaros)
Vista, Viştea (Kolozs)
Vízakna, Ocna Sibiului (Szeben)
Vulkán, Vulcan (Fehér)

Zabola, Zăbala (Kovászna)
Zágon, Zagon (Kovászna)
Zalán, Zălan (Kovászna)
Zetelaka, Zetea (Hargita)
Zilah, Zalău (Szilágy)
Zovány – **Szilágyzovány*

Zsilava, Jilava (Bukarest)
Zsobok, Jebucu (Szilágy)
Zsombolya, Jimbolia (Temes)

MAGYARORSZÁG

Alag, ma Dunakeszi része (Pest)

Baja (Bács-Kiskun)

Budapest

Csepel, ma Budapest XXI. kerülete

Debrecen (Hajdú-Bihar)

Diósgyőr-Perecesbányatelep, ma Miskolc része (Borsod-Abaúj-Zemplén)

Elek (Békés)

Gödöllő (Pest)

Győr (Győr-Sopron)

Gyula (Békés)

Hajdúnánás (Hajdú-Bihar)

Hajdúsámson (Hajdú-Bihar)

Kaposvár (Somogy)

Kecskemét (Bács-Kiskun)

Kétegyháza (Békés)

Kisnamény (Szabolcs-Szatmár)

Kisújszállás (Szolnok)

Körösladány (Békés)

Makó (Csongrád)

Pátyod (Szabolcs-Szatmár)

Pécs (Baranya)

Pest, ma Budapest része

Pesterzsébet, ma Budapest XX. kerülete

Polgár (Hajdú-Bihar)

Prügy (Borsod-Abaúj-Zemplén)

Répceszentgyörgy (Vas)

Siófok (Somogy)

Sopron (Győr-Sopron)

Szeged (Csongrád)

Újpest, ma Budapest IV. kerülete

Veszprém

SZLOVÁKIA

Garamberzence, Hronská Breznica

Pozsony, Bratislava

Ság, Sasinkovo

Szenc, Senec

Vágújhely, Nové Mesto nad Váhom

Zólyom, Zvolen

VAJDASÁG

Módos, Jasa Tomic

Nagybecskerek, Zrenjamin

Óverbász, Stari Vrbas

Szabadka, Subotica

Titel

Vashegy, Zelezna Gora

KÁRPÁTALJA

Dercen, Driszina

Ungvár, Uzsgorod